Universidad de
Biblioteca

D.
HIERONYMI
OPERA

T. 2

Universidad de Deusto
Biblioteca

D. HIERONYMI EPISTOLARVM

SECVNDVS TOMVS

COMPLECTENS ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟ
ΛΟΓΕΤΙΚΑ, NIMIRVM EA, QVAE PERTINENT AD
refellendas diuersas hæreseis, & maledicorũ calumnias:
unà cum Argumentis & Scholijs DES.
ERASMI ROTERODAMI.

COLEGIO DE S. FRANCISCO JAVIER
TUDELA DE NAVARRA

BASILEAE M D LIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

B

[redacted]

ERASMI

ERASMI ROTERODAMI [redacted]
[redacted] in librum sequentem argumentum.

Heluidius Auxentij discipulus, Symmachi imitator, homo nec facundus nec eruditus, scripsit librum, in quo testimonijs diuinæ scripturæ non intellectis probare conabatur, deiparam Mariam posteaquam Iesum citra coniugis operam pepererat, ex Ioseph marito cõmuni more filios aliquot procreasse, eosq; in diuinis literis fratres domini uocatos fuisse. Et inuenit hic egregius doctor discipulos, hoc est, reperit dignum patella operculum, qui Heluidiani sint dicti: siue, quemadmodum testatur Epiphanius, Antidicomariani Græco uocabulo, quos Latine possis dicere aduersarios Mariæ: ita refert Augustinus in libello De hæresibus ad Quoduultdeũ. Hunc igitur Heluidium refellit Hieronymus, & confirmat Mariam perpetuo fuisse uirginem, etiam si hoc non est aperte scriptum in literis diuinis, sed apostolorum ac sanctorum patrum traditione, ueluti per manus ad nos deriuatum, & omnium Christianorum consensu comprobatum.

HIERONYMVS ADVERSVS HELVIDIVM, de perpetua uirginitate beatæ Mariæ.

NVPER rogatus à fratribus, ut aduersus libellum cuiusdam Heluidij responderem, facere distuli: non quod difficile fuerit hominem rusticanum, & uix primis quoq; imbutum literis, superueri assertione conuincere: sed ne respondendo dignus fieret qui uinceretur. Huc accedebat, quod uerebar, ne homo turbulentus, & solus in uniuerso mundo simul laicus et sacerdos: qui (ut ait ille) loquacitatẽ facundiam existimat, & maledicere omnibus bonæ conscientiæ signum arbitratur, accepta materia disputandi amplius inciperet blasphemare, & quasi de sublimi loco in totum orbem ferre sententiam, meq;, quia ueritate non posset, lacerare conuicijs. Verum quia hæ omnes tam iustæ silentij mei causæ, ob scandalum fratrum, qui ad eius rabiem mouebantur, iustiori fine cessarunt: iam ad radices infructuosæ arboris Euangelij securis est admouenda, & cum infœcunditate foliorũ tradenda flammis: ut discat aliquando reticere, qui nunquam didicit loqui. Igitur sanctus mihi inuocãdus est spiritus, ut beatæ Mariæ uirginitatem suo sensu, ore meo defendat. Inuocandus est dominus Iesus, ut sacri uentris hospitium, cuius nouem mensibus inhabitator fuit, ab omni concubitus suspicione tueatur. Ipse quoq; deus pater est imprecandus, ut matrem filij sui uirginem ostendat fuisse post partum, quæ fuit mater antequam nupta. Non rhetorici campum desideramus eloquij, non dialecticorũ tendiculas, nec Aristotelis spineta conquirimus: ipsa scripturarũ uerba ponenda sunt, ut ipsis quibus aduersum nos usus est testimonijs reuincatur: ut intelligat se & legere potuisse quæ scripta sunt, & nõ potuisse quæ pietate roborata sunt cognoscere. Prima eius propositio fuit: Matthæus loquit̃: Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, priusquã conuenirent, inuenta est habens in utero de spiritu sancto. Ioseph aũt uir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit occultè dimittere eam. Hæc aũt eo cogitante, ecce angelus domini in somnis apparuit ei, dicens: Ioseph filj Dauid, ne timeas accipere Mariam coniugem tuam. quod enim natũ est in ea, de spiritu sancto est. Ecce, inquit, habes desponsatam, non cõmendatam, ut dicis: & utiq; non ob aliud desponsatã, nisi quandoq; nupturam. Neq; enim de non conuẽturis Euangelista dixisset, Priusquam conuenirẽt: quia nemo de non pransuro dicit, anteq̃ pranderet. Deinde ab angelo uxorem appellatã & coniunctam. Audiamus nunc quid scriptura pronunciet: Exurgẽs, inquit, Ioseph à somno, fecit sicut præceperat ei angelus domini: & accepit uxorẽ suam, & nõ cognouit eam, donec peperit filium suum. Curramus per singula, & impietatẽ eisdem quibus ingressa est uestigijs persequentes, pugnantia inter se dixisse, doceamus. Desponsatã confiteẽ, & statim uxorẽ uult esse, quam confessus est sponsam. Rursum quã uxorẽ nominat, dicit non ob aliud desponsatã, nisi quãdoq; nupturam. Et ne parũ hoc arbitremur: habes, inquit, desponsatam, non cõmendatam, id est, necdum uxorẽ, necdum maritali uinculo copu-

latam. In eo uero quod ait, neq; enim de non conuenturis Euangelista dixisset: Priusquã c
conueniret: quia nemo de non pransuro dicit, anteq̃ prandereat: doleam ne an rideã, ne-
scio: imperitiæ arguã, an temeritatis accusem? Quasi si quis dixerit, anteq̃ in portu pran-
derem, ad Africã nauigaui: non possit stare sententia, nisi in eo portu prandendum quan-
doq; sit. Aut si uelimus dicere: Paulus Apostolus anteq̃ ad Hispanias pergeret, Romæ in
uincula coniectus est: aut certè illud, Heluidius anteq̃ pœnitentiã ageret, morte prœuen-
tus est: statim aut paulo post uincula ad Hispanias sit eundum, aut Heluidio pœnitẽtia a-
genda post mortẽ, cum scriptura dicat: In inferno autẽ quis confitebit tibi? Ac nõ potius
sit intelligendum, quod, ante, præpositio licet sæpe consequentiã indicet, tamẽ nonnun
quam ea tantũ quæ prius cogitabant, ostẽdat. Vnde nec necesse sit ut cogitata fiant, cum
aliud ideo interuenerit, ne ea quæ cogitata sunt fierẽt. Igitur cum Euangelista dicat: Pri-
usquam conuenirẽt, proximũ nuptiarũ tempus ostendit: & in eo iam rem fuisse, ut quæ
prius sponsa fuerat, esse uxor inciperet. Quasi dixerit: anteq̃ oscula amplexusq; miscerẽt,
anteq̃ rem agerent nuptiarũ, inuenta est habens in utero. Inuenta est aũt à nullo alio, nisi
à Ioseph, qui sponsæ uterũ tumentẽ penè iam licentia maritali, & curiosis oculis depre-
hendit. Non tamẽ sequit, ut prioribus docuimus exẽplis, eum cũ Maria conuenisse post
partum, cuius conueniẽdi desideriũ, uteri conceptione sublatũ est. Quod aũt in somnis
dicitur ad Ioseph: Ne timeas accipere Mariam uxorẽ tuam. Et rursum: Exurgẽs autem Io
seph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus domini, & accepit uxorẽ suam: nullum mo-
uere debet, quasi ex eo quod uxor est appellata, spõsa esse desierit: cum hanc esse scriptu-
ræ diuinæ consuetudinẽ nouerimus, ut sponsas appellet uxores. Sicut in sequentib. Deu
teronomij testimonijs approbatur: Si quis, inquit, inuenerit uirginẽ desponsatam uiro
in campo, & uim faciens dormierit cum ea, morte moriaẽ: quia humiliauit uxorẽ proxi-
mi sui. Et in alio loco: Si aũt fuerit adolescẽtula desponsata uiro, & inuenerit homo eam
in ciuitate, & dormierit cum ea, educetis utrunq; ad portas ciuitatis illius, & lapidabunt
lapidibus, & morientur. Adolescentula quidem, quia non proclamauit cum esset in ciui D
tate: uir aũt, quia humiliauit uxorẽ proximi sui: & eradicabitis malum ex uobismetipsis.
Necnon & alibi: Et quis est ille homo, cui desponsata est uxor, & non accepit eam? Va-
dat & reuertatur in domũ suam, ne fortè moriatur in bello, & fortè homo alius accipiat
eam. Si cui autẽ scrupulus cõmouetur, quare desponsata, & non potius sine sponso, siue
(ut scriptura appellat) marito, uirgo conceperit: sciat triplicem fuisse rationem. Primo,
ut per genealogiam Ioseph, cui Maria cognata erat, origo quoq; Mariæ monstrareẽ. Se-
cundo, ne iuxta legem Moysi, ut adultera lapidaretur à populo. Tertio, ut in Aegyptũ fu
giens haberet solatium, custodis potius quàm mariti. Quis enim in tempore illo credi-
disset uirgini de sancto eam spiritu concepisse, uenisse ad eam angelum Gabrielem, dei
detulisse mandatum, ac non magis quasi adulteram iuxta exemplum Susannæ senten-
tiæ omnium condemnassent: cum hodie toto iam credente mundo argutentur Iudæi,
Esaia docẽte de Maria & uirginitate eius: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium,
in Hebræo iuuenculam scriptum esse, non uirginem, id est, alma, nõ bethula? Aduersus
quos in alio loco competẽtius disseremus. Deniq; excepto Ioseph & Elizabet & ipsa Ma
ria paucisq; admodum, si quos ab his audisse possumus existimare, omnes Iesum filium
existimabant Ioseph: intantum, ut etiam Euangelistæ opinionem uulgi exprimẽtes, quæ
uera historiæ lex est, patrem eum dixerint saluatoris. Vt ibi: Et uenit in spiritu in tem-
plum, haud dubium quin Simeon. Et quum inducerent puerum Iesum parentes eius,
ut facerent de illo secundum consuetudinem legis. Et alibi: Et erant pater illius & ma-
ter admirantes super his quæ dicebantur de eo. Et rursum: Et ibant parentes eius per
annum in Hierusalem in solenni die Paschæ. Ac deinde: Et completis diebus quum re-
uerterentur, remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Ip-
sa quoq; Maria quæ ad Gabrielem responderat dicens: Quomodo fiet hoc, quia uirum
non cognoui: quid de Ioseph loquitur, ausculta: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater
tuus

A tuus, & ego, dolẽtes quærebamus te. Non em̃ hęc Iudęorũ, ut pleriq; argumentant̃, non
illudentiũ uox est. Euangelistæ patrẽ Ioseph dicũt: patrẽ Maria cõfiteẽ. Non quod (ut su
perius indicaui) uere pater Ioseph fuerit saluatoris, sed quod ad famã Mariæ conseruan
dam, pater sit ab omnibus existimatus: qui anteq̃ moneret ab angelo, Ioseph, fili Dauid,
ne timueris accipere Mariã cõiugẽ tuã: quod enim in ea natũ est, de spiritu sancto est: co
gitabat occulte dimittere eam. Intantũ suũ non esse, qui cõceptus fuerat, cõfidebat. Sed
iam satis docendi magis, q̃ respõdendi studio disputatũ est, cur Ioseph pater dñi, cur Ma
ria appellata sit cõiunx: in quo & hoc breuiter cõtineẽ, cur fratres eius quidã esse dicant̃.
Verũ, quia suũ locũ huic quæstiunculæ reseruamus, & ad reliqua festinat oratio, nunc
illud est differendũ, quomodo scriptura dicat: Exurgens autẽ Ioseph à somno, fecit sicut
præcepit ei angelus dñi: & accepit uxorẽ suã, & non cognouit eam, donec peperit filiũ,
& uocauit nomen eius Iesum. In quo primũ aduersarius superfluo labore desudat, Cog
noscendi uerbũ ad coitũ, magis q̃ ad scientiã referendũ: quasi hoc quisquã negauerit, &
eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quispiã potuerit suspicari. Deinde uult
docere, q̃ Donec, siue Vsq;, aduerbia, certũ tempus significẽt: quo cõpleto fiat id, quod
usq; ad illud temporis quod præscriptũ est, non fiebat, uelut in præsenti: Et non cogno-
scebat eam, donec peperit filiũ. Apparet (inquit) cognitã esse post partũ, cuius cogni-
tionẽ filij tantũ differebat generatio. Et ad hoc approbandũ cõgerit de scripturis exem-
2 pla quàm plurima, more Andabatarũ gladiũ in tenebris uentilans, & linguæ sonũ ad cõ
fodienda sui tantũ corporis membra concutiens. Ad quod nos breuiter respondemus,
& Cognoscebat, & Donec, & Vsq;, ad sermonẽ, in scripturis sanctis dupliciter intelligi:
& de eo quidẽ quod scriptũ est Cognoscebat, ad coitũ esse referendũ, ipse differuit: nul-
lo dubitante, quin ad scientiã sæpe referatur, ut ibi, Remansit puer Iesus in Hierusalem,
& non cognouerunt parentes eius. Nunc illud est ostendendũ, ut quomodo ibi cõsue
tudinẽ scripturæ sequutus est: sic etiã in Donec, eiusdẽ scripturæ autoritate frangaẽ: quę
B sæpe certũ tempus (ut ipse differuit) in eius assumptione significat, sæpe infinitũ: ut est
illud quod deus ad quosdam loquitur in Prophetis, Ego sum, ego sum, & donec sene-
scatis ego sum. Nunquid post q̃ illi senuerint, deus esse desistet? Et saluator in Euangelio
ad Apostolos: Ecce ego (inquit) uobiscũ sum omnibus diebus usq; ad consummatio-
nem seculi. Ergo post consummationẽ seculi à discipulis suis dominus abscedet: & tunc
quãdo in duodecim solijs iudicaturi sunt duodecim tribus Israel, domini cõsortio frau
dabũtur? Paulus quoq; apostolus Corinthijs scribens: Primitiæ, ait, Christus, deinde hi
qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt: deinde finis, quum tradiderit regnum
deo & patri, quum destruxerit omnem principatũ & omnem potestatẽ & uirtutẽ. Opor
tet enim illũ regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnia enim sub
pedibus eius subiecit. Esto, de homine dictum sit: non negamus, de eo qui passus est cru
cẽ, qui postea sedere iubetur à dextris. Quid sibi uult hoc quod ait: Oportet enim illum
regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius? Nunquid tamdiu regnaturus
est dominus, donec incipiant esse inimici sub pedibus eius: & post q̃ illi sub pedibus fue
rint, regnare desistet: cum utiq; tunc magis regnare incipiet, cum inimici cœperint esse
sub pedibus? Dauid quoq; in quarto graduũ Psalmo: Sicut oculi ancillæ in manibus do
minæ suæ, ita oculi nostri ad dominũ deum nostrũ, donec misereatur nostri. Ergo tam-
diu Propheta oculos habebit ad dominũ, quamdiu misericordiã impetret, & post impe
tratam misericordiã oculos torquebit in terram? Qui in alio loco dicit: Oculi mei defe-
cerunt in salutare tuum, & in uerbum iustitiæ tuæ. Poteram super hoc innumerabilia
exempla congerere, & omnem lacessentis procacitatem testimoniorũ nube cælare: ue-
rum adhuc pauca subijciam, ut his similia ipse sibi lector inueniat. Loquitur in Genesi
sermo diuinus: Et tradiderunt Iacob deos alienos, qui erant in manibus eorum, & inau
res quæ erant in auriculis eorum. Et abscondit eos Iacob subter terebinthum, quæ est in
Sichimis, & perdidit eos usq; in hodiernũ diem. Itẽ in fine Deuteronomij: Et defunctus

est Moyses seruus dñi in terra Moab per uerbũ dñi, & sepelierũt eum in Geth prope do c
mum Phegor, & nemo scit sepulchrũ eius usq; in diem istũ. Certe hodiernus dies illius
temporis existimandus est, quo historia cõtexta est: siue Moysen dicere uolueris autorẽ
Pentateuchi, siue Esdrã eiusdẽ instauratorẽ operis, non recuso. Nunc hoc quæritur, an
id quod dictũ est, Vsq; in diẽ istũ: ad illã referat ætatẽ, qua libri editi siue cõscripti sunt.
Doceat igitur post illã diem tot iam annorũ usq; ad nos uoluminibus exactis, aut idola
quæ sub terebintho condita fuerant reperta, aut Moysi tumulũ inuestigatũ: quia obnixe
asserit, post donec, & usq;, esse incipere, quod tam diu non fuit, quamdiu usq; cõpleret
& donec: quin potius animaduertat scripturæ sanctæ idioma, & nobiscũ in quo hæsi-
tabat, intelligat ea, de quibus posset ambigi, si non fuissent scripta, signari: cætera uero
nostræ intelligentiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore, uiuẽtibus his qui uide-
rant Moysen, sepulchrum eius potuit ignorari, multo magis tot seculis prætereuntibus.
Iuxta quod & illud intelligit de Ioseph, Euãgelistã id indicasse, de quo scandalum pote-
rat moueri, non eam cognitam esse à uiro suo usq; ad partum: ut multo magis intellige-
remus cognitã non fuisse post partum, à qua tunc se abstinuit, cum adhuc de uisione po
terat fluctuare. Ad summam, illud requiro, quare se abstinuerit Ioseph usq; ad partus
diem. Respondebit utiq;, quia angelum audierit dicentem: Quod enim in ea natum est,
de spiritu sancto est. Ad quod nos inferimus: Et certe audierat: Ioseph fili Dauid, ne ti-
meas accipere Mariã uxorẽ tuã. Prohibitũ ei fuerat ne relinqueret, ne adulterã existima-
ret uxorẽ. Nunquid & à cõgressu cõiugis separatus fuerat, quũ utiq; ne separaret magis
fuisset admonitus? Et audebat, inquit, uir iustus dei in utero audiens filiũ de uxoris coi-
tu cogitare? Pulchre. Qui ergo somnio tantũ credidit, ut uxorẽ non auderet attingere: is
postq; pastorũ uoce cognouerat angelũ dñi uenisse de cœlis, & dixisse ad eos, Nolite ti-
mere: Ecce euangelizo uobis gaudiũ magnũ, quod erit omni populo: quia natus est no
bis hodie saluator, qui est Christus dñs in ciuitate Dauid: & cum eo laudes militiæ cõci- D
nuisse cœlestis, Gloria in excelsis deo, & super terrã pax hominibus bonæ uolũtatis: qui
Simeonẽ Iustũ inter amplexus paruuli uiderat prędicantẽ: Nunc dimittis seruũ tuũ dne,
secundũ uerbũ tuũ in pace, quia uiderũt oculi mei salutare tuũ: qui Annã prophetissam,
Magos, stellã, Herodẽ, angelos uiderat: qui, inquã, miracula tanta cognouerat, dei tem-
plum, spiritus sancti sedem, dñi sui matrẽ audebat attingere? Et certe Maria conseruabat
omnia uerba hæc, cõferens in corde suo. Ac ne impudenter neges ista ignorasse Ioseph:
Et erant, inquit Lucas, pater illius & mater admirantes super his quæ dicebantur de eo.
Licet tu mira impudentia hæc in Græcis codicibus falsata contendas, quæ non solũ om
nes penè Græciæ tractatores in suis uoluminibus reliquerunt, sed nonnulli quoq; è La
tinis, ita ut in Græcis habent, assumserint. Nec necesse est nunc de exemplariorũ uarie
tate tractare, cum omne & ueteris & nouæ scripturæ instrumentũ in Latinũ sermonem
exinde translatũ sit: & multo purior manare credenda sit fontis unda, q̃ riui. Hæc (ais)
apud me nugæ sunt, & argumentationes superfluæ, & disputatio magis curiosa q̃uera.
Nunquid non potuit scriptura dicere, Et accepit uxorẽ suam, & non fuit amplius ausus
cõtingere eam: sicut de Thamar dixit & Iuda? Aut defuerunt Matthæo uerba, quibus id
quod intelligi uolebat, posit effari? Non cognouit (inquit) eam, donec peperit filium.
Post partũ ergo cognouit, cuius cognitionẽ ad partũ usq; distulerat. Si tam cõtentiosus
es, iam nunc tua mente superaberis. Nolo mihi aliquod inter partũ & coitũ, tempus in- 3
terseras. Nolo dicas, Mulier quæcũq; cõceperit & peperit masculũ, immunda erit septẽ
diebus, secundũ dies secessionis & purgationis suæ immunda erit: & octauo die circum
cidet carnem præputij eius, & trigintatribus diebus sedebit in sanguine puro, & omne
sanctum non tanget: & reliqua. Statim eam inuadat Ioseph: statim audiat per Hiere-
miam, Equi insanientes in fœminas facti sunt mihi, unusquisq; ad uxorẽ proximi sui hin
niebat. Alioqui quomodo stare poterit, Non cognouit eam, donec peperit filiũ: si post
purgationis tẽpus expectat, si quadraginta rursum diebus tanto tẽpore dilata libido dif-
fertur

A fertur? Polluat cruore puerpera: obstetrices suscipiant paruulũ uagientẽ, maritus lassam
teneat uxorẽ. Sic incipiant nuptiæ, ne Euangelista mentitus sit. Sed absit, ut hoc de ma-
tre saluatoris & uiro iusto sit existimandũ. Nulla ibi obstetrix, nulla mulierculariũ sedu-
litas interceserit: ipsa pãnis inuoluit infantem, ipsa & mater & obstetrix fuit: Et collocauit
eum (inquit) in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Quę sententia & apocry
phorũ deliramenta cõuincit, dum Maria ipsa pannis inuoluit infantẽ: & Heluidij explere
non patitur uoluntatẽ, dum in diuersorio locus non fuit nuptiarũ. Verũ quia iam sa-
tis abundeq; respondimus ad id quod proposuerat, anteq̃ cõuenirent, & non cognouit
eam donec peperit filiũ: ad tertiã ueniendũ est quæstionẽ, ut iuxta disputationis eius or-
dinem, etiã nostræ responsionis ordo procedat. Vult enim alios quoq; filios Mariã pro
creasse, & ex eo quod scriptũ est: Ascendit autẽ Ioseph in ciuitatẽ Dauid, ut profiteretur
cum Maria uxore sua prægnante: Factũ est autẽ cum ibi essent, impleti sunt dies ut pare-
ret, & peperit filiũ suũ primogenitũ: nititur approbare primogenitũ non posse dici, nisi
eum qui habeat & fratres, sicut unigenitus ille uocat, qui parentibus solus sit filius. Nos
autem ita definimus: Omnis unigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, &
unigenitus. Primogenitus est non tantũ post quẽ & alij, sed ante quẽ nullus. Omne, in-
quit dominus ad Aaron, quod aperit uuluã, ab omni carne quæ offertur domino, ab ho
mine usq; ad pecus, tibi erunt, tantũmodo precijs redimant primogenita hominũ, et pri
mogenita pecorũ immundorũ. Definiuit sermo dei, quid sit primogenitũ: Omne, in-
quit, quod aperit uuluã. Alioqui si non est primogenitus, nisi is tantũ quem sequunt fra
tres, tamdiu sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia fuerint procrea-
ta, ne fortè partu postea non sequẽte, unigenitus sit, & non primogenitus. Redemptio,
inquit, eius erit ab uno mense, æstimatio quinq; siclorũ. Siclus, secundũ siclũ sanctuarij
uiginti oboli sunt. Tantummodo primogenita uitulorũ & primogenita ouiũ et primo-
genita caprarũ non redimes, quia sancta sunt. Cogit me sermo dei, ut omne masculinũ
B quod aperit uuluam, si de mundis animalibus sit, deo uoueam: si de immundis, redimã,
dans preciũ sacerdoti. Possum respondere, & dicere. Quid me in unius mensis stringis
articulo? Quid primogenitũ uocas, quẽ an fratres sequantur, ignoro? Expecta donec na
scatur secundus. Nihil debeo sacerdoti, nisi & ille fuerit procreatus, per quem is qui an-
tè natus est, incipiat esse primogenitus. Nónne mihi ipsi apices loquent, & me stultitiæ
redarguent, eum esse dictũ primogenitũ, qui aperiat uuluam, non qui habeat & fratres?
Deniq; interogo de Ioanne, quẽ cõstat esse unigenitũ, an & primogenitus fuerit? Vtrũ-
ne & ipse secundũ legẽ, pro toto ei legi fuerit obnoxius? Ambigi nõ potest. Certe de sal-
uatore scriptura sic loquit: Cum expleti essent dies purgationis eorũ, secundũ legẽ Moy
si, duxerunt eum in Hierusalẽ, ut offerrẽt eum dño: sicut scriptũ est in lege dñi: Quia om
ne masculinũ adaperiens uuluã, sanctũ dño uocabit: & ut darent hostias secundũ quod
dictũ est in lege domini, par turturũ, aut duos pullos columbarũ. Si hæc lex tantũ ad pri
mogenitos pertinet, primogenitũ autẽ sequentes faciunt, non debuit lege primogeniti
teneri, qui de sequẽtibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiam ille quem
fratres cæteri non sequunt, colligit eum primogenitũ uocari, qui uuluã aperiat, & ante
quem nullus sit, non eum quẽ frater post genitus subsequat. Moyses scribit in Exodo:
Factũ est autẽ circa mediã noctẽ, & dominus percussit omnẽ primogenitũ in terra Ae-
gypti, à primogenito Pharaonis, qui sedebat super thronũ eius, usq; ad primogenitum
captiuæ, quæ est ad lacũ, & omne primogenitũ pecoris. Responde mihi: Qui tunc ab ex-
terminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt, an & unigeniti? Si primogeniti
tantum illi uocantur, qui fratres habent, ergo ab interemptione unigeniti liberati sunt.
Si autem & unigeniti cæsi sunt, contra sententiam factum est, ut inter primogeni-
tos & unigeniti morerentur. aut unigenitos liberabis à pœna, & ridiculus eris: aut si
confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, & unigenitos primogenitos appellari.

Extrema propositio fuit (licet id ipsum in primogenito uoluerit ostendere) fratres
domini

dñi in Euãgelijs nominari,ut ibi:Ecce mater eius & fratres eius ſtabãt foris,quærẽtes lo C
qui cũ eo.Et alibi:Poſt hæc deſcẽdit Capharnaũ,ipſe & mater eius,& fratres eius. Et ibi:
Dixerũt ergo fratres eius ad eum:Tranſi hinc,& uade in Iudæã,ut & diſcipuli tui uideãt
opera tua quæ facis.Nemo eñ aliquid in occulto faciẽs,quærit ipſe in palàm eſſe. Si hæc
facis,manifeſta teipſum mũdo.Ioanne deſuper inferẽte:Neq; eñ fratres eius tunc crede
bãt in eum.Itẽ Marcus & Matthæus:Et docebat eos in ſynagoga eorũ in patria ſua,ita ụt
ſtuperẽt & dicerẽt:Vnde huic omnis hæc ſapiẽtia & uirtutes?Nónne hic eſt fabri filius?
nónne mater eius dicit Maria, & fratres eius Iacobus & Ioſes, & Simon & Iudas,& ſo-
rores eius omnes apud nos ſunt?Lucas quoq; in Actibus apoſtolorũ ita refert: Hi om-
nes erãt inſtãtes unanimes in oratione cũ mulieribus & Maria matre Ieſu, & fratribus ip
ſius. Necnon & Paulus apoſtolus in eadẽ hiſtoriæ ueritate pari uoce cõcordat:Aſcẽdi
aũt ſecũdũ reuelationẽ,& neminẽ uidi niſi Petrũ & Iacobũ fratrẽ dñi. Et rurſum in alio
loco:Nunquid non habemus poteſtatẽ manducandi & bibẽdi?Nunquid non habemus
poteſtatẽ uxores circũducendi ſicut & cęteri apoſtoli & fratres dñi,& Cephas?Et ne for
tè aliquis Iudæorũ teſtimoniũ non admitteret,qui etiã nomina fratrũ illius ediderũt, ſi-
mili eos aſſerens in fratribus errore deceptos,quo in patre æſtimando ſunt lapſi,argute
præcauit,& ait: Hæc eadẽ uocabula ab Euangeliſtis in alio loco nominari, & eoſdẽ eſſe
fratres dñi filios Mariæ.Matthæus loquit: Erant autẽ ibi & mulieres (haud dubiũ quin
ante crucẽ dñi) multæ à longe ſpectãtes,quæ ſequutæ fuerãt Ieſum à Galilæa, miniſtran
tes illi.Inter quas erant Maria Magdalene,& Maria Iacobi et Ioſeph mater,& mater filio
rum Zebedæi.Itẽ Marcus:Erant autẽ & mulieres à longe aſpiciẽtes,inter quas erant Ma
ria Magdalene,& Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater,& Salome: ibiq; poſt modicũ:
Et aliæ multæ,quæ aſcenderant cum eo in Hieruſalẽ.Necnon & Lucas : Erant autẽ Ma-
ria Magdalene & Ioanna,& Maria Iacobi,& cæteræ cum eis.Hæc idcirco replicauimus,
ne calumnieť & clamitet, ea quæ pro ſe faciant, à nobis eſſe ſubtracta : & ſententiã ſuam
non teſtimonijs ſcripturarũ,ſed lubrica diſputatione cõuulſam.Ecce,inquit,Iacobus & D
Ioſeph filij Mariæ,quos Iudæi fratres appellauerunt. Ecce Maria Iacobi minoris & Ioſe
tis mater. Minoris autẽ Iacobi, ad diſtinctionẽ maioris, qui erat filius Zebedæi, ſicut &
in alio loco Marcus ponit.Maria autẽ Magdalene,& Maria Iacobi & Ioſetis,uiderũt ubi
ponereť,& tranſacto ſabbato, emerũt aromata, & uenerũt ad monumentũ. Et utiq; ait:
Quàm miſerũ erit & impiũ de Maria hoc ſentire, ut cũ aliæ fœminæ curã ſepulturæ Ieſu
habuerint,matrẽ eius dicamus abſentẽ:aut alterã eſſe Mariã, neſcio quam, cõfingamus:
præſertim cum Euangeliũ Ioannis teſteť præſentẽ eam illic fuiſſe, quando illã de cruce
dñs iam uiduã, ut matrẽ Ioanni cõmendabat. Aut nunquid Euãgeliſtæ & fallunť & fal-
lunt,ut eorũ Mariã matrẽ dicerẽt,quos Iudæi fratres Ieſu eſſe dixerunt ? O furor cæcus,
in propriũ exitiũ mens ueſana.Dicis ad crucẽ dñi matrẽ eius fuiſſe pręſentẽ:dicis Ioanni
diſcipulo ob uiduitatẽ & ſolitudinẽ cõmendatã, quaſi iuxta te non haberet quatuor fi-
lios,& innumeras filias,quarũ conſortio frueretur. Viduam quoq; nominas,quod ſcri
ptura non loquitur. Et cum omnia Euangeliſtarũ exempla proponas, ſolius tibi Ioan-
nis uerba non placent.Dicis tranſitorie ad crucẽ domini eam fuiſſe præſentem,ne con-
ſulto præteriſſe uidearis : & tamen quæ cum illa mulieres fuerint, ſiles. Ignoſcerem ne-
ſcienti,niſi uiderem conſulto reticentem,Audi itaq; Ioannes quid dicat. Stabant autem
iuxta crucem domini mater eius,& ſoror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magda-
lene.Nulli dubium eſt,duos fuiſſe apoſtolos Iacobi uocabulo nuncupatos,Iacobũ Ze-
bedæi,& Iacobum Alphęi.Iſtum neſcio quem minorem Iacobum,quem Marię filium,
nec tamen matris domini ſcriptura cõmemorat,apoſtolum uis eſſe, an non? Si apoſto-
lus eſt, Alphæi filius erit, & credidit in Ieſum, & non erit de illis fratribus, de quibus
ſcriptum eſt,Neq; enim tunc fratres eius credebant in eum.Si non eſt apoſtolus, ſed ter
tius neſcio quis Iacobus,quomodo eſt frater domini putandus : & quomodo tertius ad
diſtinctionẽ maioris appellabit minor,cũ maior et minor non inter tres, ſed inter duos
ſoleant

A ſoleant præbere diſtantiã,& frater dñi apoſtolus ſit,Paulo dicẽte : Deinde poſt trienniũ
ueni Hieruſalẽ uidere Petrũ,& manſi apud illum diebus quindecim.Aliũ autẽ apoſtolo
rum uidi neminẽ,niſi Iacobũ fratrẽ domini? Et in eadem epiſtola:Et cognita gratia quę
data eſt mihi,Petrus & Iacobus & Ioannes,qui uidebantur columnæ eſſe.Ne autẽ hunc
putes Iacobũ filiũ Zebedæi,lege Actus apoſtolorũ. Iam ab Herode fuerat interemptus.
Reſtat concluſio,ut Maria iſta quæ Iacobi minoris ſcribitur mater, fuerit uxor Alphæi,
& ſoror Mariæ matris domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes euangeliſta cognomi-
nat, ſiue à patre ſiue à gentilitate familiæ, aut quacunq; alia cauſa ei nomen imponens.
Si autem inde tibi alia atq; alia uidetur, quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater,
& hic Maria Cleophæ,diſce ſcripturæ conſuetudinẽ,eundem hominem diuerſis nomi-
nibus nuncupari.Raguel ſocer Moyſi,& Iethro dicitur.Gedeon,nullis cauſis immutati
nominis antè præmiſsis,ſubito Hieroboal legitur.Ozias rex Iuda,uiciſsim Azarias uoca
tur.Mons Tabor,Itabyriũ dicitur. Rurſum Hermon, Phœnices cognominant Sanior:
& Amorræus cognominat eum Sanir.Eadem cœli plaga tribus nominibus appellatur,
Nageb,Theman,Darom:lege Ezechiel.Petrus,& Simon dicitur & Cephas.Iudas Zelo
tes,in alio euangelio Thaddæus dicitur:multaq; alia quæ ad exemplum horũ pertinent,
ipſe ſibi de omnibus ſcripturis lector poterit cõgregare. Nunc illud eſt quod conamur
oſtendere,quemadmodum fratres domini appellentur, filij materteræ eius Mariæ : qui
antea non credentes,poſtea crediderunt. Licet fieri potuerit, ut uno ſtatim credẽte, alij
diu increduli fuerint:& hanc fuiſſe matrẽ Iacobi & Ioſetis,id eſt Mariam Cleophæ uxo-
rem Alphæi,hanc dictam Mariã Iacobi minoris.Quæ ſi eſſet mater domini,magis eam,
ut in omnibus locis,matrem illius appellaſſet,& non aliorũ dicendo matrẽ,alterius uo-
luiſſet intelligi.Verũ in hac parte cõtentioſum funem non traho:alia fuerit Maria Cleo-
phæ,alia Maria Iacobi & Ioſetis, dummodo conſtet non eandem Mariam Iacobi & Ioſe
tis eſſe,quam matrẽ domini. Et unde (ais) fratres domini dicti ſunt,qui non erant fra-
B tres?Iam nunc doceberis,quatuor modis in ſcripturis diuinis fratres dici : natura, gẽte,
cognatione,affectu.Natura:Eſau,Iacob,duodecim patriarchæ,Andreas & Petrus,Iaco
bus & Ioannes.Gente:qua omnes Iudæi inter ſe fratres uocantur,ut in Deuteronomio,
Si autem emeris fratrẽ tuũ,qui eſt Hebræus,uel quæ eſt Hebræa, ſeruiet tibi ſex annis,&
ſeptimo anno dimittes eum liberũ abs te. Et in eodem : Cõſtituendo conſtitues ſuper te
principẽ,quẽ elegerit dñs deus tuus,eum qui ex fratribus tuis ſit. Non enim poteris con
ſtituere ſuper te hominẽ alienigenã, quia non eſt frater tuus. Et rurſum : Ne uiſo uitulo
fratris tui uel oue eius errãtibus per uiam,negligas ea. Reuerſione reduces ea fratri tuo.
Quod ſi non appropinquat tibi frater tuus, neq; noueris eum, colliges ea intra domum
tuam,& erunt tecũ,donec quęrat ea frater tuus,& reddes ei.Et apoſtolus Paulus:Opta-
bam,inquit,ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis ſecundũ car-
4 nem,qui ſunt Iſraelitæ.Porrò cognatione fratres uocãtur, qui ſunt de una familia, id eſt
patriæ,quas Latini paternitates interpretanť,quũ ex una radice multa generis turba diſ-
funditur,ut in Geneſi.Dixit autẽ Abrahã ad Lot:Non ſit rixa inter me & te, & inter paſ-
tores meos et paſtores tuos,qa omnes fratres nos ſumus.ibiq;:Et elegit ſibi Lot regio-
nẽ Iordanis,& eleuauit Lot ab Oriente, & diſceſſerunt unuſquiſq; à fratre ſuo. Et certe
Lot non eſt frater Abrahæ, ſed filius fratris eius Aram. Thara quippe genuit Abrahã &
Nachor & Aram : & Arã genuit Lot. Et rurſum:Abrahã autẽ erat annorũ ſeptuaginta-
quinq;,cum exiret de Charrã. Et ſumpſit Abrahã Sarã uxorẽ ſuã, & Lot filiũ fratris ſui.
Quod ſi adhuc dubitas fratrẽ,fratris filiũ nuncupari:accipe exemplũ. Cum autẽ audiſſet
Abrahã, quia captiuus ductus eſt Lot frater ſuus,numerauit uernaculos ſuos trecentos
decem & octo. Et cum cædem nocturni impetus deſcripſiſſet,adiecit : Et reduxit om-
nem equitatum Sodomorũ,& Lot fratrem ſuum reuocauit.Sufficiebant hæc ad ea quæ
diximus approbãda.Sed ne in aliquo cauilleris,& te quaſi lubricus anguis euoluas,teſti
moniorũ ſtringẽdus es uinculis:ne querulus ſibiles,et dicas te magis argumẽtationibus
tortuoſis

tortuosis quàm scripturarũ ueritate superatũ. Iacob Isaac filius ac Rebeccæ, cum fratris C
insidias metuens Mesopotamiã perrexisset:accessit & deuoluit lapidem ab ore putei, &
adaquauit oues Laban fratris matris suæ. Et osculatus est Iacob Rachel:& exclamans uo
ce sua plorauit: & indicauit Rachel,quia frater est patris eius,& quia filius Rebeccæ est.
Ecce & hic eadem lege qua suprà frater,fororis filius appellat. Et iterũ:Dixit autẽ Laban
ad Iacob:Quoniam frater meus es,non seruies mihi gratis:dic mihi, quæ sit merces tua.
Expletis itaq; uiginti annis,cum ignorante socero,uxoribus filijsq; comitatus reuertere
tur ad patriã,consecutus est eum Laban in monte Galaad. Et cum idola quæ Rachel oc-
cultabat quæsita non inuenisset in sarcinis:respondit Iacob,& dixit ad Laban,Quæ cul-
pa mea est,& quod delictũ meũ, quod persecutus es me? & quare scrutatus es omnia ua
sa mea? quid inuenisti de omnibus tuis? pone hic in cõspectu fratrũ tuorũ & fratrũ meo
rum,& redarguẽt inter nos duos. Responde, qui sint isti fratres Iacob & Laban, qui tũc
fuerant in præsenti. Esau certe frater Iacob absens erat, & Laban filius Bathuel fratres ex
cepta sorore Rebecca non habuit. Innumerabilia sunt istiusmodi, libris inserta diuinis.
Sed ne longum faciam,ad extremã diuisionis partẽ reuertar,id est & affectu fratres dici,
qui in duo scindit:in spiritale,& in cõmune. In spiritale, quia omnes Christiani, fratres
uocamur: ut ibi,Ecce q̃ bonũ & q̃ iucundũ habitare fratres in unũ. Et in alio Psalmo sal
uator:Narrabo,inquit, nomen tuum fratribus meis. Et alibi: Vade, dic fratribus meis.
Porrò in cõmune, qa omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate cõ-
iungimur. Dicite (ait) his qui oderunt uos,Fratres nostri estis. Et Apostolus ad Corin-
thios:Si quis frater nominat̃,fornicator,aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus,
aut ebriosus,aut rapax, cum eiusmodi nec cibũ sumere. Et cætera his similia. Interrogo
nunc,iuxta quem modum fratres domini in Euangelio intelligas appellari: iuxta natu-
ram? Sed scriptura non dicit,nec Mariæ eos uocans filios, nec Ioseph. Iuxta gentẽ? Sed
absurdũ est,ut pauci ex Iudæis uocati sint fratres,cum omnes qui ibi erãt Iudæi,hac lege
fratres potuerint appellari. Iuxta affectũ humani iuris ac spiritus? Verũ si sic, qui magis D
fratres quàm apostoli,quos docebat intrinsecus,quos matres uocabat & fratres? Aut si
omnes,quia homines,fratres,stultũ fuit nunciari quasi propriũ:Ecce fratres tui quęren
tes te:cũ generaliter omnes homines hoc iure sint fratres. Restat igitur,ut iuxta superio-
rem expositionem fratres eos intelligas appellatos,cognatione, non affectu,non gentis
priuilegio,non natura: Quomodo Lot Abrahæ: quomodo Iacob Laban est appellatus
frater:quomodo & filiæ Salphaad accipiunt clerũ inter fratres suos, quomodo & Abra
ham ipse Sarã sororẽ suã habuit uxorẽ. Etenim ait: Vere soror mea est de patre, sed non
de matre,id est fratris est filia,non sororis. Alioqui quale est,ut Abraham uir iustus,pa-
tris sui filiã cõiugẽ sumpserit, cũ in primis hominibus propter auriũ sanctitatẽ idipsum
scriptura nõ nominet,malens intelligi q̃ proferri: & deus lege postea sanciat ac minetur:
Qui acceperit sororẽ suam de patre suo, uel de matre sua, & uiderit turpitudinẽ eius, &
ipsa uiderit turpitudinẽ illius, opprobriũ est, & exterminabunt̃ coram filijs generis sui.
Turpitudinẽ sororis suæ detexit,peccatũ suum recipiet. Imperitissime hominũ,ista non
legeras,& toto scripturarũ pelago derelicto, ad iniuriã uirginis tuã rabiẽ cõtulisti:in ex
emplum eius quem fabulæ ferunt,cum uulgo esset ignotus, & nihil boni posset facino-
ris excogitare,quo nobilis fieret,Dianæ incendisse templum.& nullo prodente sacrile-
gium,fertur ipse in medium processisse,clamitans sese incendiũ subiecisse: sciscitãtibus
Ephesi principibus, quam ob causam hoc facere uoluisset, respondisse, Vt quia bene
non poteram,male omnibus innotescerem. Et hoc quidẽ Græca narrat historia. Tu ue-
ro templum dominici corporis succendisti,tu cõtaminasti sanctuariũ spiritus sancti, ex
quo uis quadrijugã fratrũ & sororũ processisse cõgeriem. Deniq; cum Iudæis uoce so-
ciata dicis:Nónne hic est fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria,& fratres eius Ia-
cobus & Ioses & Simon & Iudas,& sorores eius omnes apud nos sunt? Omnes, nisi de
turba, non dicitur. Quis te oro ante hanc blasphemiam nouerat, quis dupondij sup-

putabat

A putabat? Consequutus es quod uolebas,nobilis es factus in scelere. Ego ipse quĩ cõtra te
scribo,cum in eadem tecum urbe consistam,albus (ut aiunt) ater ue sis,nescio. Prętermitto uitia sermonis,quibus omnis liber tuus scatet. Taceo ridiculũ exordiũ. O tempora,ó mores. Non quæro eloquentiã, quam ipse non habẽs, in fratre Craterio requisisti. Non inquam,flagito linguæ nitorẽ,animæ quæro pietatẽ. Apud Christianos enim solœcismus est magnus & uitium,turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te cornuta interrogatione cõcludo:sicq; tecum agam,quasi superius nihil egerim: eodem modo dictos esse fratres domini,quo Ioseph dictus est pater. Ego,inquit, & pater tuus, dolentes quærebamus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipse Euangelista referens: Et erant pater & mater illius admirantes super his quæ dicebantur de eo: & his similia quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne fortè de exemplariorũ ueritate causeris,quia tibi stultissime persuasisti Græcos codices esse falsatos:ad Ioannis euangeliũ uenio,in quo plenissime scribitur:Inuenit Philippus Nathanael, & ait illi: Quẽ scripsit Moyses in lege,& prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Certe hoc in tuo codice cõtinetur. Responde mihi,quomodo Iesus sit filius Ioseph,quẽ cõstat de spiritu sancto esse procreatũ? Vere Ioseph pater fuit? Quamuis sis hebes, dicere non audebis. An putabatur? Eodem modo æstimentur & fratres, quo æstimatus est pater.

Sed quoniã iam è cautibus & cõfragosis locis enauigauit oratio, pandenda sunt uela, & in epilogos illius irruẽdum,in quibus sciolus sibi uisus, Tertullianũ in testimoniũ uo
6 cat,& Victorini Pictauiensis episcopi uerba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quàm ecclesiæ hominẽ non fuisse. De Victorino uero id asserо, quod & de euangelistis,fratres eum dixisse dñi,non filios Mariæ. Fratres autẽ eo sensu,quem superius exposuimus, propinquitate, non natura. Verũ nugas terimus, & fonte ueritatis omisso,opinionum riuulos consectamur. Nunquid non possum tibi totam ueterũ scriptorum seriẽ cõmouere:Egnatiũ,Polycarpũ,Irenæũ,Iustinũ martyrẽ,multosq; alios a-
B postolicos & eloquentes uiros,qui aduersus Hebionẽ & Theodotũ Byzantiũ,& Valentinũ,hæc eadem sentientes,plena sapientiæ uolumina cõscripserunt? Quæ si legisses aliquando,plus sáperes. Sed melius puto breuiter ad singula respondere,quàm diutius immorando,uolumen extendere. In illud nunc impetũ facio, in quo tu uirginitatẽ & nuptias cõparando,disertus esse uoluisti. Risimus in te prouerbiũ, camelũ uidimus saltan-
7 tem. Dicis:Nunquid meliores sunt uirgines Abrahã,Isaac & Iacob,qui habuere coniugia? Nunquid non quotidie dei manibus,paruuli finguntur in uentribus,ut merito eru bescere debeamus Mariam nupsisse post partum? Quod si hoc illis turpe uidet̃,superest ut non credant etiã deum per genitalia uirginis natũ. Turpius est enim iuxta eos deum per uirginis pudenda genitũ,quàm uirginẽ suo uiro nupsisse post partum. Iunge si libet & alias naturę contumelias,nouem mensibus uterũ insolescentẽ,fastidia,partũ,sanguinem,pannos. Ipse tibi describatur infans,tegmine membranarũ solito cõuolutus. Ingerantur dura præsepia,uagitus paruuli:octauæ diei circũcisio,tẽpus purgationis ut probetur immundus. Non erubescimus,non silemus. Quanto sunt humiliora quæ pro me passus est,tanto plus illi debeo. Et cum omnia replicaueris, cruce nihil contumeliosius proferes,quã profitemur & credimus,& in qua de hostibus triumphamus. Sed ut hæc quæ scripta sunt non negamus, ita ea quæ non sunt scripta, renuimus. Natũ deũ esse de uirgine credimus,quia legimus. Mariã nupsisse post partũ,non credimus,quia non legimus. Nec hoc ideo dicimus,quo nuptias condemnemus,ipsa quippe uirginitas fructus est nuptiarũ,sed quod nobis de sanctis uiris temere æstimare nihil liceat. Possumus eñ hac æstimatione posibilitatis cõtendere plures quoq; uxores habuisse Ioseph, quia plures habuerit Abrahã,plures habuerit Iacob,& de his esse uxoribus fratres dñi,quod pleriq; non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non permansisse,ego mihi plus uendico,etiam ipsum Ioseph uirginem fuisse per Mariam,ut ex uirginali coniugio uirgo filius nascereturs. Si enim in uirum sanctum fornicatio non

cadit,& aliã eum uxorẽ habuisse non scribit: Mariæ autẽ quam putatus est habuisse, cu- C
stos potius fuit,q̃ maritus: relinquitur, uirginẽ eum mansisse cum Maria,qui pater do-
mini meruit appellari. Et quia de cõparatione uirginitatis & nuptiarũ sum aliqua dictu
rus,obsecro lecturos, ne me putent nuptijs detraxisse in uirginũ laude, & aliquã fecisse
distantiã inter sanctos ueteris testamenti & noui, id est inter eos qui habuere coniugia,
& hos qui à complexu mulierũ penitus recesserunt: uerũ pro conditione temporũ alij
eos tunc subiacuisse sententiæ,& alij nos,in quos fines seculorũ decurrerunt. Quandiu
lex illa permansit:Crescite & multiplicamini,& replete terrã: Et,maledicta sterilis, quæ
non parit semen in Israel:nubebant omnes,& nubebantur,& derelictis parentibus, fie-
bant una caro. Quando uero uox illa pertonuit: Tempus breuiatũ est,reliquũ est ut qui
habent uxores,sic sint quasi non habeant: adhærentes domino,unus cum eo efficimur
spiritus. Et quare? Quia q̃ sine uxore est,cogitat ea quæ dei sunt, quomodo placeat deo.
Qui autẽ cum uxore est,solicitus est quæ sunt huius mundi,quomodo placeat uxori. Et
diuisa est,mulier,& uirgo. Quæ non est nupta,cogitat quę sunt dei,ut sit sancta corpore
& spiritu. Nam quæ nupta est,cogitat quæ sunt mundi,quomodo placeat uiro. Quid ob
latras? quid repugnas? Vas electionis hæc loquitur, Diuisa est, dicens, mulier & uirgo.
Vide quantæ felicitatis sit,quæ & nomẽ sexus amiserit. Virgo iam mulier non uocatur.
Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Virginis
definitio, sanctã esse corpore & spiritu, quia nihil prosit carnẽ habere uirginẽ, si mente
quis nupserit. Quæ uero nupta est,cogitat quæ sunt mũdi,quomodo placeat uiro. Idem
tu putas esse diebus & noctibus uacare orationi, uacare ieiunijs, & ad aduentum mariti
expolire faciẽ, gressum frangere, simulare blanditias? Illa hoc agit, ut turpior appareat,
& naturæ bonũ infuscet iniuria. Hæc ad speculũ pingitur, & in contumeliã artificis co-
natur pulchrior esse q̃ nata est. Inde infantes garriunt,familia perstrepit,liberi ab oscu lis
& ab ore dependent,cõputantur sumptus, impendia præparant. Hinc cocorũ accincta D
manus carnes terit,hinc textricum turba cõmurmurat,nunciat interim uir uenisse cum
socijs. Illa ad hirundinis modũ lustrat uniuersa penetralia,si thorus rigeat, si pauimenta
uerrerint,si ornata sint pocula,si prandiũ præparatũ. Responde quæso, inter ista ubi sit
dei cogitatio? Et hæ felices domus. Cæterũ,ubi tympana sonant,tibia clamitat,lyra gar-
rit,cymbalũ concrepat,quis ibi dei timor? Parasitus in cõtumelijs gloriatur,ingrediun- 8
tur expolitæ libidinum uictimæ, & tenuitate uestium nudæ impudicis oculis ingerun-
tur. His infelix uxor aut lætatur,& perit: aut offenditur, & maritus in iurgia concitatur.
Hinc discordia,seminariũ repudij. Aut si aliqua inuenitur domus, in qua ista non fiant,
quæ rara auis est, tamen ipsa dispensatio domus, liberorũ educatio, necessitates mariti,
correctio seruulorũ,quam à dei cogitatione non auocent? Defecerũt, inquit scriptura,
Saræ muliebria:post quod dicitur ad Abrahã: Omnia quæcunq; dicit tibi Sara,audi uo
cem eius. Quæ non est in partus anxietatibus & dolore, quæ deficiẽtibus menstrui cruo
ris officijs,mulier esse desijt,à dei maledictione fit libera:nec est ad uirũ conuersio eius,
sed econtrario uir subijcitur ei,& domini uoce præcipitur: Omnia quæcunq; tibi dicit
Sara,audi uocẽ eius:& sic incipiunt uacare orationi. Quia quandiu in cõiugio debitum
soluitur,orandi præteritur instantia. Non negamus uiduas,non negamus maritatas,san
ctas mulieres inueniri,sed quæ uxores esse desierint,quę in ipsa necessitate cõiugij,uir-
ginũ imitent castitatẽ. Hoc est,quod Apostolus breuiter Christo in se loquente testatus
est:Innupta cogitat quæ dei sunt, quomodo placeat deo: nupta uero cogitat quæ sunt
mũdi,quomodo placeat uiro:nobis super hoc campũ intelligẽtiæ derelinquẽs. Neq; ta-
men alicui necessitatẽ imponit aut laqueũ, sed id quod honestũ est suadet, uolẽs omnes
esse sicut seipsum. Et quanq̃ de uirginitate,dñi præceptũ nõ habeat: quia ultra homines
est,& quodãmodo impudẽtis erat, aduersum naturã cogere, alioq̃; modo dicere: uolo
uos esse,quod angeli sunt:unde & uirgo maioris est meriti,dum id cõtẽnit,quod si fece
rit,non delinquit:nihilominus in cohærẽtibus infert:Consiliũ autẽ do,tanq̃ misericor-
diam

A diam cõsecutus à dño,ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter instantẽ ne-
cessitatẽ,quia bonũ est homini sic esse. Quæ est ista necessitas? Væ prægnantibus & nu-
trientibus in illa die. Ideo silua succrescit,ut postea recidatur. Ideo ager feritur, ut meta-
tur. Iam plenus est orbis,terra nos non capit. Quotidie bella nos secãt,morbi subtrahũt,
naufragia absorbẽt,& nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero sunt illi, qui
agnũ sequunt̃,qui uestimenta sua non coinquinauerunt, uirgines enim permanserunt.
Obserua quid significet, non coinquinauerũt. Ego non audeo exponere, ne Heluidius
calumnietur. Quod autẽ ais,quasdã esse uirgines tabernarias: ego tibi plus dico,esse in his
& adulteras,& (quo magis mireris) clericos esse caupones, & monachos impudicos.
Sed quis non statim intelligat,nec tabernariã uirginẽ,nec adulterũ monachũ,nec cleri-
cum posse esse cauponẽ? Nunquid uirginitatis est culpa, si simulator uirginitatis in cri-
mine est? Ego certe,ut alijs personis prætermissis ad uirginẽ ueniam:quæ institorias ex-
ercet artes,nescio an corpore: quod scio, spiritu uirgo non permanet. Rhetoricati su-
mus,& in morẽ declamatoriũ, paululũ lusimus. Tu nos Heluidi coegisti:qui iam Euan
gelio coruscante,eiusdem uis esse gloriæ uirgines & maritatas. Et quia arbitror te ueri-
tate superatũ,ad detractionẽ uitę meæ & ad maledicta conuerti (solent enim hoc & mu
lierculæ facere,quæ uictoribus dominis male optant in angulis) illud dico prę ueniens,
gloriæ mihi fore tua conuicia:quum eodem quo Mariæ detraxisti ore me laceres, & ca-
ninam facundiam seruus domini pariter experiatur & mater.

DES. ERASMI ROTERODAMI [redacted] ,in præcedentem epistolam Scholia.

1 DIGNVS fieret qui uinceretur.] Sic Aiax apud Ouidium adeo contemnit aduersarium
Vlyssem,ut eum hoc quoq; putaret indignum,quod secum contenderet: Ille tulit pre-
cium iam nunc certaminis huius: Qui si uictus erit,mecum certasse feretur. Taxat au-
B tem Heluidium, hominem alioquin obscurum, quod hac uia famam affectaret.
Et cum infœcunditate foliorũ.] Alluxit ad ficum,quæ foliis onusta,procul esurien-
ti Christo fructum aliquem pollicebatur. Verum simulatq; reperit infrugiferam, maledixit illi Iesus,
& exaruit. Deus pater est imprecandus.] Aut noue dixit Imprecandus,pro Implorandus: aut
Precandus,legendum est,aut certe Comprecandus. Non rhetorici campum.] Vt apte singulis
sua tribuit. Oratoribus campum dicendi,quod horum oratio fusius explicet sese. Dialecticis tendi-
culas,quod captiose disputant,& insidiose. Aristoteli spinas,quod acute refellens omnia, molestus
sit argutia sua. Hæc autem dicit Hieronymus,non quidem damnans omnino rhetoricam,aut dialec-
ticam,aut Aristotelis acumen:sed quod aduersus idiotam Heluidium his frustra uteretur. Id est
aalma,non bethula.] De his uide Hieronymi disputationẽ,in septimum Esaiæ caput. More An
2 dabatarum.] Prouerbialiter dictum est. Sumptum est autem à ludo quodam, in quo duo cõmitte-
bantur clausis oculis,ut non uiderent, quà ferirent. Sic enim colligimus è quodam apud Senecam
loco. Significat autem Heluidium,multa congerere,sed temere,& nihil ad rem pertinentia. Demo-
nactes Cynicus de duobus,quorũ alter inepte proponebat, alter respondebat nihil ad rem. Alter,
inquit,mulget hircum,alter supponit cribrum. Vide de hoc prouerbio in Chiliadibus nostris, An-
dabatæ. In eius assumptione.] Id est in usurpatione eius aduerbij Donec. Pentateuchi.] πεν-
τάτευχον appellatur opus quinq; contextum uoluminibus,Geneseos,Exodi,Deuteronomij,Nume-
rorum,Leuitici: à πέντε quinq;,& τεῦχος instrumentũ,siue uolumen. Hic annotandum, quosdam
olim in ea fuisse sententia, ut dicerent Pentateuchum à Moyse quidem scriptũ, sed postea ab Esdra
fuisse instauratum,Moysi scriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ scripturæ idioma.] ἰδίωμα, pro-
prietas linguæ:siquidem unaquæq; lingua, sua quædam habet ac peculiaria, quorum gustus in alie-
nam linguam transfundi non possit. Tua mente.] Id est tua sententia,& tua ipsius interpretatio
3 ne. Secundum siclum sanctuarij.] Sic enim legimus Leuitici capite uigesimoseptimo: Omnis
æstimatio sicli sanctuarij ponderabitur. Siclus uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius
edoceri,legat opus Gulielmi Budęi Parisiensis hominis & diligentis & eruditi,cui titulum fecit De
asse. Id cõmodum in lucem emiserat,quum hæc scriberemus. Ioanne desuper inferente.] Hæc
uerba mihi uidentur addita,nisi quod Heluidio digna sunt,ex quo referuntur. Eadem cœli pla-
ga.] Idumæa,regio est Idumæorum, uergens ad Australem partem, quæ Hebræis dicitur Theman.
Verũ eadem prouincia nominatur tribus nominibus,Theman,Nageb, Darom, quod obliquo fle-
xu Eurum,Austrum,Aphricumq; respiciat: ut indicauit Hieronymus enarrans primũ caput Amos.
4 Id est patriæ.] Hoc loco patria,Græca uox est,non Latina. Nam quod Latini uocant patriam,
Græci πατρίδα uocant: πατριὰν autem, quod nos gentẽ, siue familiã. Vnde patriæ legendũ apud

Hieronymũ. Porrò quod addit, Quas Latini paternitates interpretantur: indicat uulgatam editionem, quæ locum hunc Pauli ad Ephesios capite tertio, sic habet: Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Vbi paternitas non accipitur uulgari significatu, pro abstracto, quod uocant, respondente patri siue paterno, sed pro gente ac familia ab eodem patre profecta. Est autẽ in Græcis uerbis uenusta uocum allusio, πατρὸς & πατριᾶς, quæ perisset nisi pro familia uertisset paternitatẽ, quemadmodũ indicauimus & in Annotationibus nostris. Quem fabulæ ferunt.] Imò refertur à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Valerio Maximo, non ut fabula, sed ut historia: Erostratum quendam, cum omnino nobilis esse cuperet, nec ulla bona re sibi famã parare posset, incendisse templum Ephesianæ Dianæ, quod tum toto orbe celeberrimũ erat. Deprehensus, confessus est se gloriæ cupiditate fecisse. Decreuit igitur magistratus, ne postea quisq; hoc nomine nominaretur. Et prorsus hodieq; nomẽ hominis ignotũ erat, nisi Theopompus id suis historijs inseruisset. Ex quo uis quadrigam.] Aut Congeriem, uerbum omittendum est: aut Quadrijugã, legendũ est: non Quadrigam. Heluidius quatuor genera fratrũ fecit. Et ea omnia refert ad Christum. Dipondij suppu tabat.] Dipondiũ, siue dupondiũ, hic pro nummulo ponit, qui ualebat duobus assibus. Siquidẽ & assis, nummus erat uilissimus. Vnde & tressis agaso, Persio dictus est, homo nihili. Quare balbutis & erubescis.] Hæc uerba quæ sequuntur post Consistam, non reperi addita in antiquo quodam exemplari, nec uideo quid ad sensum pertineant: & tamen mirum, unde in hunc uenerint locũ. Fortasse legendũ erat, In qua balbutire non erubescis. Nã turpe erat Romæ, hoc est in totius orbis theatro, hominẽ illiteratũ inter eruditissimos & eloquentissimos non loqui, sed balbutire. Albus (ut aiunt) ater ue sis.] Hoc modo significabant hominem prorsus ignotũ, adeo ut nec faciem illius unquam uiderint, ut indicauimus in Chiliadibus. Cornuta interrogatione.] Intelligit dialecticum dilemmatis genus, in quo duobus propositis, utrũcunq; elegeris, aduersarius obtineat id quod cupit. Cautibus & confragosis.] Cautes scopulos uocat, & saxa confragosa loca aspera & flexibus difficilia. Sic more suo notat argumentationes, in quibus plus est difficultatis quàm uoluptatis.

Pictauiensis.] Hõc addidit, discernens eum à Victorino Afro, cuius meminit diuus Augustinus. Hunc autem Pictauiensem episcopum Hieronymus testatur profundis fuisse sensibus, sed stilo parum composito, quod magis Græce sciret quàm Latine. De Tertulliano quidem.] Quod inuidia clericorũ in hæresim postea sit prolapsus, ut in Catalogo testatur Hieronymus. Egnatiũ.] Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus. Polycarpum.] Is Smyrnæ episcopus fuit, à sancto Ioanne ordinatus. Irenæum.] Hic fuit Polycarpi discipulus, Lugdunẽsem in Gallia rexit ecclesiam. Iustinum.] Hic sub habitu philosophi, Christum professus est. Hebionem.] Hæreticum, unde Hebionitæ dicti. Marcionem.] Vnde Marcionitæ. Vide Augustinũ De hæresibus ad Quoduultdeũ. Illud miror in omnibus quæ refert Hieronymus de superioribus in libro De uiris illustribus, cur nihil meminerit de scriptis aduersus Marcionem, cum hunc à Polycarpo Romæ uisum tradat. Theodorum.] Hunc, nisi fallor, Augustinus Theodotionẽ uocat, qui Christum merum hominẽ fuisse sensit. Valentinũ.] Vnde Valentiniani. De his omnibus uide Diuũ Augustinũ in libro quem modo citaui. Nam Isidorus, in Decretis causa uigesimaquarta, quæstione tertia, qui sua hinc collegit, planè, penè dixeram, nugatur.

Camelum saltitantẽ.] Cum quis affectat indecore ad quod non est aptus. Camelorum est onera gestare, non saltitare. Prouerbiũ est, cuius meminimus in Chiliadibus. Et diuisa est mulier & uirgo.] Hunc locum aliter citat Hieronymus aduersus Iouinianũ libro primo. Nempe ut nos uulgò legimus, sed ita, ut fateatur sese pro loci qualitate in alium sensum interpretatũ fuisse. Verũ hanc lectionem putat Apostolicæ ueritatis esse. Qui cum uxore est, solicitus est, quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta & uirgo, &c. In Græcis autem codicibus diuisus est, non additur: nec refertur ad uirum, sed ad sequentia, μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. id est, Diuisa est mulier & uirgo. Ego maluissem uertere uerbũ μεμέρισται numero multitudinis, diuisa sunt hæc duo, nempe mulier & uirgo. Ambrosius uerbum repetit ad hunc modum: Quomodo placeat uxori & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo, non natura, sed actu. Virgo iam mulier non uocatur.] Mulier apud Latinos anceps nomen est. Nam & sexum significat, & iunctam uiro ac deuirginatam. Itidem apud Græcos, γυνὴ, aliquando mulierem, hoc est sexum, aliquando uxorem declarat. Ego quidem hoc loco uxorem uertere maluissem. Verum hac de re copiosius dicemus in Annotationibus nostris. Infuscet iniuria.] Iniuriam uocat, cum læditur forma naturalis, nisi mauis legere incuria, id est neglectu. Ad speculũ pingitur.] Apte dixit pingitur, propter colores purpurissum & cerussam, quibus faciẽ fucant, & stibium quo oculos quoq; nigrore tingunt. Parasitus in cothumelijs.] Cum perfunduntur aqua, aut solea petuntur. Siquidem his modis hoc hominum genus delectat. Expolitæ libidinum uicti.] Ita uocare solet publicas prostibulas.

ANTIDOTVS.

In hac quoq; parum tribuit matrimonio, nec uidetur probare coniugium, nisi in quo studium castimoniæ sit, & imitatio uirginitatis: innuens in Sara, tamdiu mulierem obnoxiam esse maledictioni, & subiectam uiri dominio, quamdiu coitum appetit. Non negamus, inquit, uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri: sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate coniugij, uirginum

A uirginum imitentur castitatem. Quasi bonæ non sint, quæ libenter sunt uxores, quæq; uoluptatem eam amplectuntur. Et paulopost cum ait, Ideo sylua succrescit, ut postea recidatur, &c. significat, ne prolis quidem causa matrimoniũ probari, quum nunc metẽdi sit tempus, non serendi: cædendi, non conserendi. Quid autem dicemus? Num immodico quodam amore castitatis, uere hæc sensisse Hieronymum, quod toties inculcat? An in his rhetoricatum esse, sicut ipse mox testatur, rhetoricati sumus, & in morem declamatorum paululum lusimus? An in hanc partem propensior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati: & iuxta prouerbium, iniquum petit, ut æquum ferat? An satis est, quod in initio huius disputationis testatur, se non detrahere nuptijs, quum laudat uirginitatẽ, ut hæc semper ad illam regulam sint accipienda, quæ durius dicta uidebuntur?

ARGVMENTVM OPERIS SEQVENTIS.

Iouinianus ex monacho clericus, homo obscurus, sed diues, nec eruditus tamen, nec eloquens, iam olim extinctam Basilidis hæresim conatus est instaurare, editis super hac re cõmentarijs, quibus ex diuinæ scripturæ testimonijs perperam intellectis, probare nitebatur uirgines, uiduas & maritatas eiusdem esse meriti, si cæteris uitæ operibus non discreparent. Deinde uere baptizatos, non posse relabi in peccatum. Quem errorem Augustinus ascribit & Pelagio. Ad hæc nihil interesse inter uescentem cibis & abstinentem, modo cum gratiarum actione sumat. Postremo par omnibus fore præmium in regno cœlorum, quicunq; sinum baptismæ seruauerint. Hæc cum Romæ doceret, nemi nem sacerdotem aut alicuius nominis clericũ in errorẽ potuit trahere, tantum mulierculas quasdam corrupit: adeo ut hoc audito, quædam uirgines sacræ, proiectæ iam ætatis nupserint uiris. Porrò q ipse non duceret uxorẽ, id negabat se facere, quod hinc præmiũ aliquod speraret, sed ne molestijs matrimoniorũ irretiretur: hoc est, non ut melior esset, sed liberior. Diuus Augustinus errores quosdam confert in Iouinianum, quos tamen illi non impingit Hieronymus, utiq; non dissimulaturus, si quid tale docuisset. Nempe Mariam Iesu matrem pariendo fuisse corruptam. Ad hęc, omnia peccata esse paria, quemadmodũ habent Stoicorũ paradoxa. Verũ apparet diuum Augustinũ, nec Iouiniani, nec in hunc Hieronymi libros legisse, tantũ rumore populari didicisse quod nouerat de Iouiniano. Testatur autem Iouiniani nullam factam esse mentionẽ, nec apud Epiphaniũ, nec apud Philastrũ, in hæresiarcharũ Catalogo: reperisse tamen in quodam libro, qui scriptoris titulum non habebat, Iouinianũ inter hæresiarchas annumeratũ: addit, hanc hæresim se iuuene ortam, ac protinus extinctam fuisse, nec ad ullorũ sacerdotũ deceptionem peruenisse. Apparet autem huius errorẽ damnatum fuisse, opera Victorini & Pammachij, & antecẽ aduersus eum scriberet Hieronymus. Attamen hoc argumentum non illibenter arripuit, impendio semper fauens uirginitati, & ob id nuptijs iniquior, quàm episcopi quidam esse uolebant. Nactus itaq; suum campum, omneis ingenij & eloquentiæ uires explicat, ac ueluti luxuriat: & ita refellit hominem, ut litterarum etiam imperitiam, & prodigiosam sermonis infantiam rideat & infectetur: tota disputatione, quoniam erat prolixior, in duos distributa libros.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM

Liber primus.

1 AVCI admodum dies sunt, quod sancti ex urbe Roma fratres cuiusdam mihi Iouiniani cõmentariolos transmiserũt, rogantes, ut eorum ineptijs respondere, & Epicurũ Christianorũ, euangelico atq; apostolico uigore cõtererẽ. Quos cum legissem & omnino non intelligerẽ, cœpi reuoluere crebrius, & non uerba modo atq; sententias, sed singulas penè syllabas discutere, uolens prius scire quid diceret, & sic uel probare uel redarguere quod dixisset. Verũ scriptorũ tanta barbaries est, & tantis uitijs spurcissimus sermo confusus, ut nec quid loquatur, nec quibus argu-
2 mentis uelit probare quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tumet, totus iacet: Attollit se per singula: & quasi debilitatus coluber, in ipso conatu frangitur. Non est contentus nostro, id est humano more loqui, altius quiddam aggreditur. Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus, Quod ipse Non sani esse hominis, non sanus iuret Oreste. Præterea sic inuoluit omnia, & quibusdam inextricabilibus nodis uniuersa
3 perturbat, ut illud Plautinarũ literarum ei possit aptari: Has quidem præter Sibyllam leget nemo. Nam diuinandum est. Furiosas Apollinis uates legimus. Et illud Vergilianum: Dat sine mente sonum. Heraclitum quoq; cognomento σκοτεινὸν, sudantes philosophi uix intelligunt. Sed quid ad nostrum ἀνιγματῶδες, cuius libros multo difficilius est nosse, quàm uincere? Quanquam & in uictoria non parua sit difficultas. Quis enim superare queat, cuius assertionem penitus ignoret? Et ne lectorem longius traham, cuiusmodi

cuiusmodi eloquentiæ sit, & quibus uerborũ floribus ornatus incedat, secũdi libri eius c
monstrabit exordiũ, quod hesternã crapulã ructans ita euomit: Satisfacto inuitatis, non 4
ut claro currã nomine, sed ut rumore purgatus uiuã uano: obscro agrũ, nouellas planta
tionũ, arbusta teneritudinis, erepta de uitiorũ gurgitibus, audientiã, cõmunitam agmi-
nibus. Scimus Ecclesiã spe, fide, charitate inaccessibilẽ, inexpugnabilẽ. Non est in ea im-
maturus, omnis docibilis: impetu irrumpere, uel arte illudere potest nullus. Rogo, quæ
sunt hæc portenta uerborũ? Quod descriptionis dedecus? Nónne uel per febrẽ somnia 5
re eum putes, uel arreptũ morbo phrenetico, Hippocratis uinculis alligandũ? Quoties-
cunq; eum legero, ubi me defecerit spiritus, ibi est distinctio. Totũ incipit, totũ pendet
ex altero, nescias quid cui cohæreat, & exceptis testimonijs scripturarũ, quæ illo uenu-
stissimo eloquentiæ suæ flore mutare non ausus est: reliquus sermo omni materiæ con-
uenit, quia nulli conuenit. Quæ res mihi aliquã suspicionẽ intelligentiæ dedit, uelle eum
ita nuptias prædicare, ut uirginitati detrahat. Quãdo enim minora maioribus coæquan
tur: inferioris cõparatio, superioris iniuria est. Neq; uero nos Marcionis & Manichæi
dogma sectantes nuptijs detrahimus, nec Tatiani principis Encratitarũ errore decepti,
omnẽ coitũ spurcũ putamus: qui non solum nuptias, sed cibos quoq; quos deus creauit
ad utendũ, damnat & reprobat. Scimus in domo magna, non solum uasa esse aurea & ar
gentea, sed & lignea & fictilia. Et super fundamentum Christi, quod Paulus architectus
posuit, alios ædificare aurũ, argentũ, lapides precioso: alios econtrario fœnũ, ligna, sti-
pulam. Non ignoramus honorabiles nuptias & torũ immaculatũ. Legimus primam dei 6
sententiã: Crescite & multiplicamini, & replete terrã: sed ita nuptias recipimus, ut uirgi-
nitatẽ quę de nuptijs nascitur, præferamus. Nunquid argentũ non erit argentũ, si aurum
argento precio sius est? Aut arboris & segetis cõtumelia est, si radici & folijs, culmo &
aristis, poma præferant & fructus? Vt poma ex arbore, frumentũ è stipula, ita uirginitas
è nuptijs. Centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus, quanq̃ de una terra et de una n
semente nascatur, tamẽ multũ differt in numero. Triginta referũtur ad nuptias. Nam & 7
ipsa digitorũ cõiunctio, quasi molli se complexans osculo & fœderans, maritũ pingit &
coniugẽ. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in angustia & tribulatione sunt positæ. Vn
de & superiori digito deprimunt, quantoq; maior est difficultas expertæ quondam uo-
luptatis illecebris abstinere, tanto maius est præmiũ. Porrò cẽtesimus numerus, diligen-
ter quæso lector attende, de sinistra transfertur ad dextrã, & eisdem quidem digitis, sed
non eadem manu, quibus in læua nuptæ significant & uiduæ, circulũ faciens, exprimit
uirginitatis coronã. Hæc de impatiẽtia magis q̃ iuxta ordinẽ disputationis dixerim. Cum 8
enim adhuc uix de portu egrediar, & rudentibus uela sustollã, in mediũ me quæstionũ
pelagus subito loquendi æstus abripuit. Vnde cohibebo cursum, & paulisper sinus con
trahã, nec indulgebo mucroni, iam nunc pro uirginitate ferire cupienti. Balista quanto
plus retrahitur, tanto fortius mittit. Non est damnũ dilatio, ubi certior fit ex dilatione ui
ctoria. Proponã breuiter aduersarij sentẽtias, & de tenebrosis libris eius quasi de foueis
serpentes protrahã, neq; sinã uenenosum caput spiris maculosi corporis protegi. Pateat
quod noxiũ est, ut possit conteri cũ patuerit. Dicit uirgines, uiduas & maritatas, quæ se-
mel in Christo lotæ sunt, si nõ discrepẽt cæteris operibus, eiusdẽ esse meriti. Nitit appro
bare eos, q̃ plena fide in baptismate renati sunt, à diabolo nõ posse subuerti. Tertiũ pro-
ponit inter abstinentiã ciborũ, & cũ gratiarũ actione perceptionẽ eorũ, nullã esse distan
tiã. Quartũ quod & extremũ, esse omniũ qui suũ baptisma seruauerint, unã in regno cœ
lorũ remunerationẽ. Hæc sunt sibila serpẽtis antiqui, his cõsilijs draco de paradiso ho-
minẽ expulit. Nam & ad saturitatẽ ieiunijs præferendo, repromisit eos immortales futu
ros, quasi nunquã possent corruere: & dum diuinitatẽ æqualem deo pollicetur, expulit
eos de paradiso: ut qui nudi & expediti, & absq; ulla macula uirgines, domini consortio
fruebantur, deiecti in uallem lachrymarũ, tunicis consutis & pelliceis uestirẽtur. Sed ne
lectorem diutius morer, sequar uestigia partitionis expositæ, & aduersus singulas pro-
positiones

A positiones eius, scripturarũ uel maxime nitar testimonijs, ne querulus garriat se eloquen
tia magis q̃ ueritate superatum. Quod si expleuero, & illum utriusq; testamenti nube op
pressero, assumam exempla secularis quoq; literaturæ, ad quam & ipse prouocat. Docebo q̃; etiã inter philosophos & egregios in republica uiros, uirtutes uoluptatibus, id est,
9 Pythagoram, Platonẽ & Aristidem, Aristippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus solere
præferri. Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continẽtes, mariti quoq; & digami, ut co
natus meos orationibus adiuuetis. Cunctorũ in cõmune Iouinianus hostis est. Nam qui
æqualia omniũ asserit merita, tam uirginitati facit iniuriã, dum eam nuptijs comparat, q̃
& nuptijs: sic eas licitas asserẽs, ut secunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & triga-
mis aduersarius est, ibi ponẽs scortatores quondam libidinosissimos post pœnitẽtiam,
ubi duplicata & triplicata matrimonia, nisi q̃ in eo digami & trigami dolere nõ debent,
quia idem scortator & pœnitẽs, in regno cœlorũ etiam uirginibus adæquat. Proponam
igitur manifestioribus uerbis & habentibus aliquã consequentiã, argumẽta eius & exem
pla de nuptijs, eodemq; ordine omnia, quo ab eo dicta sunt, digerã. Nec molestũ lectori
sit, si nauseam eius & uomitũ legere compellat. Libentius antidotũ Christi bibet, cũ dia-
boli uenena præcesserint. Audite patiẽter uirgines, audite quæso uoluptuosissimũ con-
cionatorem, imò quasi Sirenarũ cantus & fabulas clausa aure transite. Vestras ferte pau-
lisper iniurias, putate uos cum domino crucifixo, Pharisæorũ audire blasphemias. Pri
ma, inquit, dei sententia est, propter quod dimittet homo patrem & matrẽ suam, & adhę
rebit uxori suæ, & erũt duo in carne una. Ac ne fortè diceremus hoc scriptũ in ueteri te-
stamento, asserit à domino quoq; idipsum in Euangelio confirmari, quod deus coniun
10 xit, homo non separet, statimq; subnectit: Crescite & multiplicamini, & replete terram,
& per ordinẽ replicat, Seth, Enos, Cainã, Malalehel, Iared, Enoch, Matusalem, Lamech,
Noe, omnes habuisse uxores, & ex dei sentẽtia filios procreasse, quasi generationis ordo
& historia conditionis humanę sine coniugibus & liberis potuerit enarrari. Iste, inquit,
B est Enos, qui ambulauit cum deo, & raptus in cœlum est. Iste Noe, qui cum essent utiq;
multi uirgines propter ætatẽ, solus cũ filijs & uxoribus naufrago orbe seruatus est. Rur-
sus post diluuiũ, quasi altero principio generis humani, uirorũ & uxorũ paria iungunt,
& ex integro generationis instauratur benedictio: Crescite & multiplicamini, & replete
terrã. Insuper etiam comedendarũ carnium licentia relaxat. Et omne quod mouet, erit
uobis in escam: sicut holera herbarum, dedi uobis uniuersa. Currit ad Abraham, Isaac, &
Iacob, è quibus prior trigamus, secundus monogamus, tertius quatuor uxorũ est, Liæ,
Rachel, Balæ, Zelphæ: & asserit Abraham ob fidei meritum, benedictionem in genera-
tione filij accepisse. Saram in typum ecclesiæ, cui defecerant muliebria, maledictionem
sterilitatis partus benedictione mutasse: quod Rebecca ierit quasi prophetes interroga-
re dominum, & audierit ab eo, duæ gentes & duo populi in utero tuo sunt: quod Iacob
pro uxore seruierit, & existimante Rachel uiri esse dare liberos, ac dicẽte: da mihi filios:
sin autem, moriar, responderit: num pro deo ego sum qui te concluserit? In tantũ, inquit,
sciebat fructus nuptiarũ esse domini, non mariti. Quod Ioseph uir sanctus atq; castissi-
mus, & omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moysen æqualiter benedicat
deus. Iudam quoq; proponit & Thamar, & occisum Onan perstringit à dño, quia fratri
11 inuidens, semẽ nuptiarũ dedita opera perdebat. Moysen proponit & Mariæ leprã, quæ
fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percussa est. Laudat Sampson, & uxoriũ Na
zareum miris effert præconijs. Debboram quoq; replicat & Barach, quod absq; uirgini
tatis bonis, Sisaram & Iabin & currus ferreos debellarint. Iahel uxorẽ Chaber Cynei ad-
ducit in medium, & palo armatam prædicat manum. Inter Ieptæ patrem & filiam uirgi-
nem quæ immolata est domino, dicit nullam fuisse distantiam, quin potius fidem patris
præfert ei, quæ cæsa sit lugens. Venit ad Samuel alterum Nazareum domini, qui ab in-
fantia nutritus in tabernaculo est, & uestitus est ephod bad, quod interpretatur, uesti-
tus lineis: dicitq; eos filios procreasse, nec sacerdotalem pudicitiam, uxoris imminutam

esse complexu. Booz cum sua Ruth in area collocat, & Iesse ac Dauid inde producit: ipsumq; Dauid centũ præputijs etiã cũ uitæ periculo, regis filiæ quæsisse cõcubitus. Quid dicam de Solomone, quem ponẽs in catalogo maritorũ, imaginẽ asserit saluatoris? & de illo uult esse scriptũ: Deus iudiciũ tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Et dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt pro eo semper. Ac repentè transcendit ad Eliam & Elisæum: & narrat quasi grande mysteriũ, quod requieuerit spiritus Eliæ in Elisæo, & cur hæc dixerit, tacet: nisi fortè Eliam quoq; & Elisæum uxores habuisse arbitratẽ: Transit ad Ezechiam, & cum in eius laudibus immoretur, miror cur oblitus sit dicere: Amodo filios faciam. Iosiam uirũ iustissimũ, sub quo in tẽplo Deuteronomij liber repertus est, ab Holda uxore Sellum instructũ refert. Daniel quoq; & tres pueros inter maritos ponit, & ad Euangeliũ repentè transcendens, Zachariã & Elizabet, Petrum ponit & socrũ eius, cæterosq; apostolos. Et consequenter infert dicens: Si aũt uoluerint assumere uanam defensionem, & obtendere, quod rudis mundus eguerit incremẽto, audiant Paulum loquentem: Adolescentiores uiduas uolo nubere, filios procreare: & honorabiles nuptiæ & cubile immaculatũ. & mulier alligata est uiro q̃diu uiuit uir eius. si aũt mortuus fuerit, nubat cui uoluerit, tantũ in domino. Et Adam nõ est seductus: mulier autem seducta, facta est in præuaricationẽ. Salua autem fiet per filiorum generationẽ, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Certe cessat hic illud apostolicum, & qui habent uxores sic sint quasi nõ habeãt: nisi fortè dicetis, propterea uult eas nubere, quia iam quædam conuersæ sunt retro post satanam, quasi ex uirginibus nulla cadat, & nõ sit earum maior ruina. Ex quo manifestum est, uos Manichæorũ dogma sectari, prohibentium nubere, & uesci cibis quos deus creauit ad utendũ, cauteriatam habentiũ conscientiam. Et post multa, quæ nunc ociosum est reuoluere, excutit se quasi in locũ rhetoricũ, & facit apostrophen ad uirginem dicens: Non tibi facio uirgo iniuriam, elegisti pudicitiam propter præsentẽ necessitatem, placuit tibi ut sis sancta corpore & spiritu: ne superbias, eiusdem ecclesiæ membrũ es, cuius & nuptæ sunt. Nimius fortasse fuerim in expositione propositionũ eius, & legenti fastidiũ fecerim, sed utile ratus sum cuncta molimina eius, quasi instructã aciem cõtra me ponere, & totum hostilem exercitũ cum suis turmis & ducibus congregare, ne post primã uictoriam, alia mihi deinceps prælia nascerentur. Igitur non dimicabo contra singulos, nec paucorũ ero passim congressione contentus: toto certandum est agmine, & incompositi hostium cunei, ac latrocinij more pugnantes, instructa & ordinata acie repellendi. Opponã in prima fronte Apostolum Paulum, & fortissimũ ducem, suis telis, id est suis armabo sententijs. Scisciatibus enim super hac quæstione Corinthijs, plenissimè respõdit doctor gentiũ & magister ecclesiæ. Quicquid aũt statuerit hic, Christi in eo loquentis legem putemus. Simulq; ne lectoris tacita cogitatio cum cœperimus singula quæ proposita sunt diluere, semper ad Apostolũ se referuet, & studio ualidissimarũ quæstionũ priora negligens, ad extrema festinet: inter cætera Corinthij per literas quæsierant, utrũ post fidem Christi cœlibes esse deberẽt, & continẽtiæ causa quas habebant uxores dimittere: an si uirgines credidissent, inirent matrimonia. Et cum è duobus ethnicis, unus credidisset in Christũ, utrum nam credens relinqueret non credentẽ. Et si essent ducendæ uxores, Christianas tantũ accipi iuberet, an & ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Paulus rescripserit: De his aũt quæ scripsistis mihi, bonũ est homini mulierẽ non tangere. Propter fornicationes autẽ unusquisq; uxorẽ suam habeat, & unaquæq; uirũ suum habeat. Vxori uir debitũ reddat, similiter & uxor uiro. Vxor proprij corporis non habet potestatem, sed uir. similiter & uir proprij corporis sui nõ habet potestatẽ, sed uxor. Nolite fraudare inuicẽ, nisi fortè ad tẽpus ex consensu, ut uacetis orationi. Et iterum ad idipsum reuertimini, ne tentet uos satanas, propter incontinentiam uestram. Hoc autem dico iuxta indulgentiam, nõ iuxta imperium. Volo autem omnes homines esse ut meipsum, sed unusquisq; proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Dico autem innuptis & uiduis, bonum est eis, si sic perman

A sic permanserint ut ego. Quod si nõ continẽt, nubant. Melius est enim nubere, q̃uri. Reuertamur ad caput testimonij: Bonũ est, inquit, homini mulierẽ non tangere. Si bonum est mulierẽ nõ tangere, malum est ergo tangere. Nihil enim bono contrariũ est, nisi malum. Si aũt malum est & ignoscit̃, ideo concedit̃, ne malo quid deterius fiat. quale autem illud bonũ est, quod cõditione deterioris concedit̃? Nunq̃ enim subiecisset, Vnusquisq; uxorẽ suam habeat, nisi præmisisset, Propter fornicationes autẽ. Tolle fornicationes, & non dicet, Vnusquisq; uxorẽ suam habeat. Velut si quis definiat: Bonũ est triticeo pane uesci, & edere purissimã similam. Tamẽ ne quis cõpulsus fame comedat stercus bubulũ: concedo ei, ut uescat & hordeo. Num idcirco frumentũ non habebit puritatẽ suam, si fimo hordeum præferat? Bonum est illud naturaliter, quod comparationẽ nõ habet mali, quod prælatione alterius nõ adumbrat. Simulq; animaduertẽda est Apostoli prudentia. Non dixit bonum est uxorẽ non habere, sed bonum est mulierẽ nõ tangere, quasi & in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat, quæ uirorũ preciosas animas rapit, quę facit adolescentiũ euolare corda. Alligabit quis in sinu ignẽ, & nõ comburet? Aut ambulabit super carbones ignis, & nõ ardebit? Quomodo igitur qui ignẽ tetigerit, statim aduritur: ita uiri tactus & fœminæ, sentit naturã suam, & diuersitatẽ sexus intelligit.
16 Narrant & gentiliũ fabulæ, Mithram & Erichthonium, uel in lapide, uel in terra, de solo æstu libidinis esse generatos. Vnde & noster Ioseph, quia tãgere eum uolebat Aegyptia, fugit ex manibus eius, et quasi ad morsum rabidissimę canis, ne paulatim uirus serperet, pallium quod tetigerat abiecit. Propter fornicationes aũt unusquisq; uxorẽ suã habeat, & unaquæq; uirũ suum habeat. Non dixit aũt, unusquisq; propter fornicationes ducat uxorem: alioquin hac excusatione libidini frena laxasset, ut quotiescunq; uxor moritur, toties ducẽda sit alia ne fornicemur: sed unusquisq; uxorẽ suam habeat. Suam, inquit, habeat, sua utatur, quam habebat anteq̃ crederet. Quàm bonũ erat uxorem non tangere, &
B post fidem Christi sororẽ tantum nosse, non coniugem: nisi fornicatio tactum eius excusabilem faceret. Vxor proprij corporis nõ habet potestatẽ, sed uir: similiter & uir sui corporis non habet potestatem, sed uxor. Omnis hæc quæstio de his est qui in matrimonio sunt deprehensi, an eis liceat uxores dimittere, quod & dominus in Euãgelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonũ est, ait, uxorem non tangere. Sed quia qui semel duxit uxorẽ, nisi ex consensu non ualet se abstinere, nec dare repudiũ non peccanti, reddat cõiugi debitum: sponte quippe se alligauit ut reddere cogeret̃. Nolite fraudare inuicem: nisi fortè ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Oro te, quale illud bonũ est, quod orare prohibet? Quod corpus Christi accipi non permittit? Quamdiu impleo mariti officiũ, non impleo Christiani. Iubet enim Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunq̃ ergo coniugio seruiendum, quoniam quotiescunq; uxori debitũ reddo, orare non possum. Petrus Apostolus experimentũ habens coniugaliũ uinculorũ, uide quomodo informet ecclesiam, quid doceat Christianos: Similiter uiri cohabitantes iuxta scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri tribuentes honorem, & sicut cohæredes multiplicis gratię, ut non impediant orationes uestrę. Ecce eodem sensu, quia eodem & spiritu, impediri dicit orationes officio coniugali. Quod autem ait, similiter, idcirco ad imitationẽ prouocat uiros, quia iam supra uxoribus præceperat, dicens: Vt uideant uiri in timore castam uestram conuersationẽ, quarum sit non exterius compositio crinium, & distinctio auri, & in cultu uestis ornatus, sed abscõditus cordis homo, in incorruptione mitis & silentis spiritus. Hoc est coram deo placẽs. Cernis quale coniugiũ inter uiros uxoresq; præcipiat? Cohabitãtes iuxta scientiã, ut nouerint qd uelit, quid desideret deus, ut tribuant honorẽ uasculo muliebri. Si abstinemus nos à coitu, honorẽ tribuimus uxoribus: si non abstinemus, perspicuũ est honori contrariã esse contumeliam. Ad uxores quoq; ut uideant, inquit, uiri castam conuersationẽ uestram, & ornatum in abscondito cordis hominem, in incorruptione mitis & silentis spiritus. O uerè digna uox Apostolo & petra Christi. Maritis uxoribusq; dat legẽ, & damnato carnis ornatu, castitatem prædicat

dicat,& ornatũ interioris hominis,in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus,quodãmo C
do hoc dicens:Quoniã exterior ueſter homo corruptus eſt, & beatitudinẽ incorruptio
nis,quæ proprie uirginũ eſt,habere deſijſtis, imitamini incorruptionẽ ſpiritus ſaltẽ per
ſeram abſtinentiã,& quod corpore non poteſtis,mente præſtate. Has enim Chriſtus di-
uitias,& hos ueſtræ coniunctionis quærit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod ſe-
quitur,ut uacetis orationi,& iterũ reuertimini ad idipſum,apoſtolum hoc uelle, & non
propter maiorẽ ruinam concedere,ſtatim infert,ne tentet uos ſatanas propter incon-
tinentiam ueſtram.Pulchra nimirũ indulgẽtia,& interim ad idipſum,quod erubeſcit ſuo
uocare nomine,quod tentationi præfert ſatanæ,quod cauſam habet incontinentiã,labo
ramus quaſi obſcurũ diſſerere,cum expoſuerit ipſe quod ſcripſit.Hoc autẽ,inquit,dico
iuxta indulgentiã,non iuxta imperiũ: & muſitamus adhuc nuptias nõ uocare indulgen
tiam,ſed præceptum:quaſi nõ eodem modo & ſecunda & tertia matrimonia concedan
tur:quaſi non & fornicatoribus per pœnitentiã fores aperiant eccleſiæ, quodq; his eſt
maius,& inceſtis.Nam illum uiolatorẽ nouercæ, quem in prima ad Corinthios epiſtola
tradiderat,in interitũ carnis,ut ſpiritus ſaluus fieret:in ſecunda retrahit, & ne abundan-
tiori triſtitia abſorbeat frater,laborat.Aliud eſt uelle quid apoſtolum, aliud eſt ignoſce-
re.In uolũtate promeremur,uenia abutimur.Vis ſcire quid uelit Apoſtolus? Iũge quod
ſequit:Volo aũt omnes homines eſſe ſicut meipſum.Beatus q.Pauli ſimilis erit. Felix qui
audit Apoſtolũ pręcipientẽ,non ignoſcentẽ.Hoc,inquit,uolo,hoc deſidero,ut imitato
res mei ſitis,ſicut & ego Chriſti.Ille uirgo de uirgine,de incorrpta incorruptus. Nos qa
homines ſumus,& natiuitatẽ ſaluatoris non poſſumus imitari,imitemur ſaltẽ conuerſa-
tionem.Illud diuinitatis eſt & beatitudinis,hoc humanæ conditionis eſt & laboris.Vo-
lo omnes homines ſimiles mei eſſe,ut dum mei ſimiles ſunt, ſimiles fiant & Chriſti, cu-
ius ego ſimilis ſum.Qui enim in Chriſtum credit,debet ſicut ille ambulauit et ipſe ambu
lare.Sed unuſquiſq; propriũ donũ habet ex deo,alius quidẽ ſic,alius aũt ſic. Quid,inqt,
uelim perſpicuũ eſt.Sed quoniã in eccleſia diuerſa ſunt dona,concedo & nuptias,ne ui- D
dear damnare naturã.Simulq; conſidera,quod aliud donũ uirginitatis ſit,aliud nuptia-
rum.Si enim eadem merces eſſet nuptiarũ & uirginũ, nunquã dixiſſet poſt præceptum
continẽtiæ,ſed unuſquiſq; proprium habet donũ ex deo,alius quidem ſic,alius autẽ ſic.
Vbi proprietas ſingulorũ eſt,ibi altrinſecus diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe dei do-
num,ſed inter donũ & donum magna diuerſitas eſt. Deniq; & Apoſtolus de eodẽ poſt
inceſtum pœnitẽte econtrario,inquit:Donate ei & conſolamini,& ſi cui quid donaſtis,
& ego.Ac ne putaremus donũ hominis eſſe contemnendũ, addidit: Nam & ego quod
donaui,ſi quid donaui propter uos,coràm Chriſto.Diuerſa ſunt dona Chriſti.Vnde &
Ioſeph in typo eius uariã habet tunicã.Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus:Aſti-
tit regina à dextris tuis,in ueſtitu deaurato,circundata uarietate.Et Petrus apoſtolus,ſi-
cut cohæres ait,multiplicis gratiæ dei.Quod ſignificantius Græcè dicit πϱωικίλης, id eſt,
uariæ. Sequitur:Dico aũt innuptis & uiduis:Bonũ eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego.Si
aũt non ſe continẽt,nubant.Melius enim eſt nubere,q̃uri. Poſtquam nuptis cõceſſerat
uſum coniugij,& oſtenderat ipſe quid uellet, quidue concederet,tranſit ad innuptas &
uiduas,& ſui proponit exemplum, & felices uocat, ſi ſic permanſerint. Si autem non ſe
continẽt,nubant,idipſum quod ſupra: propter fornicationes aũt, & ne tentet uos ſata-
nas,propter incontinentiam ueſtram.Redditq; cauſam,cur dixerit, ſi ſe non continent,
nubãt.Melius eſt enim nubere,q̃uri.Ideo melius eſt nubere,quia peius eſt uri.Tolle ar-
dorem libidinis,& non dicet,melius eſt nubere. Melius enim ſemper ad comparationẽ
deterioris reſpicit,non ad ſimplicitatẽ incomparabilis per ſe boni.Velut ſi dicat:Melius
eſt unum oculum habere,quàm nullum. Melius eſt enim uno inniti pede, & alterã par-
tem corporis baculo ſuſtentare,quàm fractis cruribus repere. Quid ais Apoſtole? Non
tibi credo dicenti,& ſi imperitus ſermone, non tamẽ ſcientia. Quomodo illud de humi
litate deſcendit,quia non ſum dignus uocari apoſtolus,& mihi minimo omniũ apoſto-
lorum

A lorum,& tanquã abortiuo,ſic & hoc humilitatis dictum puto. Noſti ſermonũ proprie-
17 tates,quamobrẽ & de Epimenide & de Menandro & de Arato quędã ſumis teſtimonia.
Vbi de continẽtia loqueris & uirginitate: Bonum eſt,ais, homini mulierẽ non tangere:
& bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego:& puto hoc bonum eis eſſe propter inſtantẽ
neceſsitatẽ:& quia bonũ eſt homini ſic eſſe.Vbi ad nuptias uenis, nõ dicis,bonũ eſt nu-
bere,quia nõ potes iungere,q̃uri:ſed dicis,Melius eſt nubere quàm uri.Si per ſe nuptiæ
ſunt bonæ,noli illas incendio comparare:ſed dic ſimpliciter,bonũ eſt nubere. Suſpecta
eſt mihi bonitas eius rei,quam magnitudo alterius mali,malum eſſe cogit inferius. Ego
aũt non leuius malum,ſed ſimplex per ſe bonũ uolo. Hucuſq; primũ capitulũ ediſſer-
tum eſt,ueniamus ad ſequentia. His aũt qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego,
ſed dominus,uxorẽ à uiro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit, manere innuptã, aut uiro
ſuo reconciliari.Et uir uxorẽ ſuam non dimittat. Nam cæteris ego dico,nõ dominus:Si
quis frater uxorẽ habet infidelem,& hæc conſentit habitare cum illo, nõ dimittat illam:
& cætera,uſq; ad eũ locũ ubi ait: Vnuſquiſq; ſicut uocauit eũ deus,ita ambulet. Et ſicut
in omnibus eccleſijs doceo. Hic locus ad præſentem controuerſiam non pertinet. Do-
cet enim iuxta ſententiam domini, uxorẽ excepta cauſa fornicationis nõ repudiandam,
& repudiatam uiro marito, alteri nõ nubere,aut certè uiro ſuo reconciliari debere. His
autem quos in matrimonio deprehendiſſet fides, hoc eſt, ſi unus credidiſſet è duobus,
præcipit ne credens repudiet non credentẽ.Cauſisq; expoſitis,quod candidatus fidei ſit
infidelis,ſi nolit à credente diſcedere:econtrario iubet, ſi infidelis repudiet fidelem pro
pter fidem Chriſti,diſcedere debere credentẽ,ne coniugẽ præferat Chriſto, cui etiã ani-
ma poſtponenda eſt.At nunc pleræq; contemnentes Apoſtoli iuſsionẽ,iunguntẽ gentili
bus,& templa Chriſti idolis proſtituunt,nec intelligunt ſe corporis eius partẽ eſſe,cuius
& coſtæ ſunt.Ignoſcit Apoſtolus infideliũ coniunctioni, quæ habentes maritos,in Chri
ſtum poſtea crediderunt:non his quæ cũ Chriſtianę eſſent,nupſerũt gentilibus,ad quas
B alibi loquitur:Nolite iugũ ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum
iniquitate?aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ aũt conuẽtio Chriſti ad Belial?aut quę
pars fideli cum infideli? Qui aũt conſenſus templo dei cum idolis? Vos enim eſtis tem-
plum dei uiui.Licet enim in me ſæuituras ſciã plurimas matronarũ,licet eadẽ impuden-
tia qua dñm contemſerũt,in me pulicẽ & Chriſtianorũ minimũ debacchaturas, tamen
dicam quod ſentio:loquar quod me Apoſtolus docuit,nõ illas iuſtitiæ eſſe, ſed iniquita
tis:non lucis,ſed tenebrarũ:non Chriſti,ſed Belial:nõ templa dei uiuẽtis,ſed fana & ido-
la mortuorũ.Vis apertius diſcere,ꝙ Chriſtianæ omnino non liceat ethnico nubere? Au
di eundem Apoſtolũ,Mulier,inquit,alligata eſt uiro,quanto tẽpore uir eius uiuit.quod
ſi dormierit uir eius,liberata eſt:cui uult nubat,tantum in dño,id eſt Chriſtiano.Qui ſe-
cundas tertiasq; nuptias concedit in dño, primas cum ethnico prohibet. Vnde & Abra
ham adiurat ſeruũ ſuum in femore ſuo,hoc eſt in Chriſto, qui de eius ſemine erat naſci-
turus,ut filio ſuo Iſaac alienigenã nõ adducat uxorẽ. Et Eſdras offenſam dei huiuſcemo
di uxorũ repudiatione cõpeſcit.Et Malachias propheta: Præuaricatus eſt,inquit,Iudas,
& abominationẽ fecit in Iſrael & in Hieruſalem.Polluit enim ſanctũ dñi,& dilexit & ha-
buit filiam dei alieni.Diſperdat dominus uirũ qui fecerit hoc,magiſtrum & diſcipulum
de tabernaculis Iacob,& offerentẽ munera domino uirtutum. Hæc idcirco dixi,ut qui
nuptias uirginitati comparant,ſciant ſaltem tales nuptias digamiæ & trigamiæ ſubijcien
das. Ad ſuperiorẽ diſputationem,in qua docuerat fidelem ab infideli nõ debere diſce
dere,ſed permanere in matrimonio,ſicut eos inueniſſet fides,& unumquenq; uel cœli-
bem uel maritũ ita durare,ut eſſet Chriſti baptiſmate deprehenſus,infert ſubitò parabo-
las circunciſi & ethnici,ſerui & liberi:& ſub metaphora earũ de nuptis diſputat & innu
ptis.Circunciſus aliquis uocatus eſt,nõ adducat præputiũ. In præputio uocatus eſt,non
circuncidat.Circunciſio nihil eſt,& præputiũ nihil eſt,ſed obſeruatio mandatorum dei
eſt.Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt,in ea permaneat: Seruus uocatus es,nõ ſit
tibi curæ

Universidad de Navarra Biblioteca

ubi curæ. Sed & si potes liber fieri, magis utere. Qui enim in domino uocatus est seruus, c
libertus est domini. Similiter & q liber uocatus est, seruus est Christi. Precio empti estis:
nolite fieri serui hominũ. Vnusquisq; ergo in quo uocatus est frater, in eo permaneat a-
pud deũ. Ac primũ, quia nõnullos hanc intelligentiã reprehensuros arbitror, interroga
re libet quæ sit consequẽtia, ut de maritis & uxoribus disputans, repẽtè transiret ad com
parationẽ Iudęi & ethnici, serui & liberi, & rursum hac disputatione finita, rediret ad uir
gines, dicẽs: De uirginibus aũt præceptũ domini non habeo. Quid sibi uult inter coniu-
gia & uirginitatẽ, Iudæi & ethnici, serui liberiq; collatio? Secundò, quomodo possit in-
telligi, circunciſus aliquis uocatus est, nõ adducat præputiũ. Num qui semel amputatum
habet præputiũ, potest si uelit rursus illud adducere? Deinde, quo sensu exponendũ sit,
Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est dñi? similiter qui liber uocatus est,
seruus est Christi? Quartò, quomodo ille qui præcepit seruis obedire dominis carnali-
bus, nunc dicat: Nolite fieri serui hominũ? Ad extremũ, quid pertineat ad seruitutẽ uel
circunciſionẽ, Vnusquisq; in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud deũ. Nam &
contrariũ est superiori sentẽtiæ. Si enim illud audiuimus: Nolite fieri serui hominũ, qua
ratione possumus in ea permanere uocatione qua uocati sumus, cum multi crediderint
habentes carnales dominos, quibus nunc seruire prohibent? Porrò ad circunciſionem
quid facit permanere in uocatione in qua uocati sumus, cum in alio loco idem Apoſto-
lus clamitet: Ecce ego Paulus dico uobis, quoniã si circuncidamini, Christus uobis nihil
proderit. Restat igitur, ut circũciſio & pręputiũ, seruus & liber, superiori sensui coapten
tur, & de antecedentibus pendeant. Circunciſus aliquis uocatus est, nõ adducat præpu-
tium. Eo, inquit, tempore quo uocatus es & credidisti in Christũ, si circunciſus uocatus
es ab uxore, & cœlebs eras, noli ducere uxorẽ: hoc est, noli adducere pręputium, ne cir-
cunciſionis & pudicitiæ libertatẽ oneres sarcina nuptiarum. Rursum si in pręputio quis
uocatus est, ne circuncidat. Habebas, inquit, uxorẽ cum credidisti, noli fidẽ Christi puta
re causam disidij, quia in pace uocauit nos deus. Circunciſio nihil est, & præputiũ nihil D
est, sed obseruatio mãdatorũ dei. Nihil enim prodest absq; operib. cœlibatus & nuptiæ,
cum etiã fides, quæ propriè Christianorũ est, si opera nõ habuerit, mortua esse dicat, &
hac lege uirgines quoq; Vestæ & Iunonis uniuiræ in sanctarũ queant ordine numerari.
Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Quando credidit, siue habe-
bat, siue nõ habebat uxorẽ: in eo permaneat, in quo uocatus est. Ac per hoc nõ tam uir-
gines cogit ut nubant, q̃ repudia prohibet. Et sicut habentibus uxores tollit licentiam di
mittendi eas, sic uirginibus nubendi amputat facultatẽ. Seruus uocatus es, nõ sit tibi cu-
ræ, sed & si potes liber fieri, magis utere. Etiã si habes, inquit, uxorẽ, & illi alligatus es, &
soluis debitũ, & nõ habes tui corporis potestatẽ: atq; (ut manifestius loquar) seruus uxo
ris es, noli propter hoc habere tristitiã, nec de amissa uirginitate suspires. sed etiã si potes
causas aliquas inuenire disidij, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli salutẽ tuam cũ alte-
rius interitu quærere. Habeto pauliſper uxorẽ, nec præcurras morantẽ: expecta dum se-
quit. Si egeris patiẽter, coniunx mutabit in sororẽ. Qui enim in domino uocatus est ser-
uus, libertus est domini: similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi. Reddit causas
cur nolit uxores deseri. Idcirco ait: Præcipio, ut in Christum de gentilitate credẽtes, inita
ante fidem matrimonia nõ relinquant: quia qui uxorẽ habens credidit, non tanto fidei
seruitio detinet, quanto uirgines & innuptę: sed quodãmodo est liberior, & seruitutis il
li frena laxant: & dum uxoris est seruus (ut ita dicã) libertus est domini. Porrò qui uxo-
rem non habens credidit, & liber à seruitute coniugij uocatus est à dño, ille uerè seruus
est Christi. Quanta felicitas, nõ uxoris seruũ esse, sed Christi: non carni seruire, sed spiri-
tui? Qui enim adhęret dño, unus spiritus est. Ac ne forsitan in eo quod suprà dixerat, ser
uus uocatus es, nõ sit tibi curæ: sed & si potes liber fieri, magis utere: suggillasse cõtinen
tiam uideret, & in famulatũ nos tradidisse coniugũ: infert sententiam, quæ omnẽ ampu-
tet cauillationẽ: Precio empti estis, nolite fieri serui hominũ. Redempti sumus precioso
sanguine

A sanguine Christi, immolatus est pro nobis agnus: & aspersi calidissimo rore hyssopi, om
nem pituitã noxiæ uoluptatis excoximus. Quibus in baptismate mortuus est Pharao, &
uniuersus eius suffocatus est exercitus, cur rursum Aegyptũ quærimus, & post mãna an
gelorum cibum, allia, & cepe, & pepones, & carnes uarias suspiramus? Maritorũ & con
tinentium disputatione præmissa, tandem ad uirgines uenit, & ait: De uirginibus autem
præceptũ domini nõ habeo, consilium aũt do, tanquã misericordiã consecutus à domi-
no, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter instantẽ necessitatẽ, quoniã bo-
num est homini sic esse. Hic aduersarius tota exultatione bacchat, hoc uelut fortissimo
ariete uirginitatis murũ quatiens: Ecce, inquit, Apostolus profitetur de uirginibus do-
mini se non habere præceptũ: & qui cum autoritate de maritis & uxoribus iusserat, non
audet imperare quod dominus non præcepit. Et recte. Quod enim præcipit, imperatur:
quod imperat, necesse est fieri: quod necesse est fieri, nisi fiat, pœnã habet. Frustra enim
iubetur, quod in arbitrio eius ponit cui iussum est. Si uirginitatẽ dominus imperasset, ui
debatur nuptias condemnare, & hominũ auferre seminariũ, unde & ipsa uirginitas na-
scitur. Si præcidisset radicẽ, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta iecisset,
qua ratione ædificiũ extrueret, & operturũ cuncta desuper culmẽ imponeret? Multo la-
bore fossorum subuertunt montes, terrarũ penè interna penetrantur, ut inueniatur au-
rum. Cumq; de granis minutissimis prius conflatione fornacis, deinde callida artificis
manu fuerit monile compactũ, non ille beatus uocat, qui de luto excreuit aurũ, sed qui
auri utit pulchritudine. Noli igitur admirari, si inter titillationẽ carnis, & incẽtiua uitio-
rum, angelorũ uitam non exigimur, sed docemur. Quia ubi consilium datur, offerentis
arbitrium est: ubi præceptũ, necessitas est seruiẽtis. Præceptũ, inquit, domini nõ habeo,
consilium autẽ do, tanquã misericordiam consecutus à domino. Si non habes pręceptũ
domini, quare audes dare consilium, de quo non habes iussionẽ? Respondebit mihi A-
postolus: Et uis ut ego iubeam, quod dominus obtulit potius q̃ præcepit? Ille creator &
B figulus sciens fragilitatẽ uasculi quod operatus est, uirginitatẽ in audientis potestate di-
misit: & ego doctor gentiũ, qui omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerẽ, onus
perpetuæ castitatis statim in principio credentiũ imponã ceruicibus infirmorũ? Discant
prius ferias nuptiarum: uacent ad tempus orationi, ut accepto gustu pudicitię, id semper
habere desiderent, quo ad modicũ delectati sunt. Dominus tentatus à Pharisæis, utrum
secundum legem Moysi uxores licet dimittere, omnino fieri prohibuit. Quod discipuli
considerantes, dixerunt ei: Si talis est causa hominis cũ uxore, non expedit nubere. Qui-
bus ille respondit: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datũ est. Sunt enim eunuchi
qui de utero matris ita nati sunt: & sunt eunuchi, qui ab hominibus eunuchizati sunt: &
sunt eunuchi, qui se castrauerũt propter regnũ cœlorũ. Qui potest capere, capiat. In pro
patulo est, cur Apostolus dixit: De uirginibus aũt præceptũ domini nõ habeo, profecto
quia præmiserat dominus: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datũ est: & qui po-
test capere, capiat. Proponit ἀγωνοθέτης præmiũ, inuitat ad cursum, tenet in manu uirgi-
nitatis brauiũ: ostendit purissimũ fontẽ, & clamitat: Qui sitit, ueniat & bibat: qui potest
capere, capiat. Non dicit, Velitis nolitis bibendũ uobis est, atq; currendum: sed, Qui uo
luerit, qui potuerit currere atq; potare, ille uincet, ille satiabitur. Et ideo plus amat uirgi-
nes Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat impetratũ. Maiorisq; gratię est,
offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigaris. Apostoli uxoris onera contem-
plantes: Si talis est, inquiunt, causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quorũ do-
minus sententiã probans, Recte quidem sentitis, ait, quod non expediat homini ad cœlo
rum regna tendenti, accipere uxorẽ, sed difficilis res est: & non omnes capiunt uerbum
istud, uerum quibus datũ est. Alios eunuchos natura facit, alios uis hominũ. Mihi illi eu
nuchi placẽt, quos castrauit nõ necessitas sed uoluntas. Libenter illos in meos sinus reci
pio, q se castrauerũt propter regna cœlorũ: & ob mei cultũ noluerũt esse quod nati sunt.
Simulq; tractanda sentẽtia: Qui se, inquit, castrauerunt propter regna cœlorũ. Si castrati

mercedem habent regni cœlorũ,ergo qui se non castrauerũt,locũ non possunt accipe- c
re castratorũ.Qui potest,inquit,capere, capiat. Grandis fidei est, grandisq; uirtutis,dei templum esse purissimũ,totum se holocaustũ offerre domino,& iuxta eundẽ Apostolũ, esse sanctum & corpore & spiritu.Hi sunt eunuchi,qui se lignũ aridum ob sterilitatẽ pu tantes,audiunt per Esaiam, quod pro filijs & filiabus locũ in cœlis habeant paratũ. Ho-
rum typus est Abdemelech eunuchus in Hieremia,& spado ille reginæ Cãdacis in Actis 18
Apostolorũ:qui ob robur fidei,uiri nomen obtinuit.Ad hos & Clemẽs successor Apo-
stoli Petri,cuius Paulus Apostolus meminit, scribit Epistolas, omnemq; penè sermonẽ suum de uirginitatis puritate contexuit: & deinceps multi apostolici & martyres & illu-
stres tam sanctitate q̃ eloquentia uiri, quos ex proprijs scriptis nosse perfacile est: Existi-
mo enim,inquit,hoc opus bonũ esse propter instantẽ necessitatẽ.Quę est illa necessitas, quæ spreto uinculo coniugali,uirginitatis appetit libertatẽ? Væ prægnãtibus & nutrien
tibus in illo die.Non hic scorta,non hic lupanaria condemnant, de quorũ damnatione nulla dubitatio est:sed uteri tumescẽtes, & infantũ uagitus & fructus atq; opera nuptia-
rum.Quoniam bonũ est homini sic esse. Si bonũ est homini sic esse, malum est ergo ho
mini sic non esse.Alligatus es uxori,noli quærere solutionem.Solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ.Habet unusquisq; nostrum terminos suos:redde mihi meũ, & tuũ tene. Si alligatus es uxori,ne illi des repudiũ.Si solutus sum ab uxore,non quæram uxorẽ. Vt ego non soluo coniugia,si semel ligata sunt:ita tu non liges quod solutũ est. Simulq; si-
gnificantia consideranda uerborũ est.Qui uxorẽ habet,& debitor dicitur,& esse in præ putio,& seruus uxoris:& quod malorũ seruorum est, alligatus. Qui aũt sine uxore est, primũ nullius debitor est,deinde circũcisus,tertio liber,ad extremũ solutus. Curramus per reliqua:neq; enim nos patitur magnitudo uoluminis, diutius in singulis immorari. Si aũt acceperis uxorẽ,non peccasti.Aliud est non peccare,aliud benefacere.Et si nupse
rit uirgo,non peccauit.Non illa uirgo,quæ semet dei cultui dedicauit.Harũ enim si qua nupserit,habebit damnationẽ,quia primã fidem irritã fecit. Si aũt hoc de uiduis dictum d
obiecerit,quanto magis de uirginibus prævalebit: cum etiam his non liceat, quibus ali-
quando licuit? Virgines enim quæ post consecrationẽ nupserint,nõ tam adulteræ sunt, quàm incestæ.Ac ne uideretur in eo quod dixerat:Et si nupserit uirgo,nõ peccauit:rur-
sum cœlibes ad nuptias prouocare,statim se refrenat:& aliud inferẽdo,infirmauit quod concesserat,dicens: Tribulationẽ tamẽ carnis habebunt huiusmodi. Qui sunt isti qui tri bulationẽ carnis habebunt? Quibus suprà indulserat:Si acceperis uxorẽ,non peccasti:& si nupserit uirgo,nõ peccauit:tribulationẽ tamẽ carnis habebunt huiusmodi.Nos igna-
ri rerum,putabamus nuptias saltem carnis habere lætitiam. Si autẽ nubentibus etiam in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias: quid erit reliquum propter quod nubant,cum & in spiritu & in anima & in ipsa carne tribulatio sit? Ego autem uo bis parco.Sic,ait,obtendo carnis tribulationẽ,quasi non maiora sint propter quæ nube re non debeatis.Igitur hoc dico fratres:Tempus breue est.Reliquũ est, ut qui habẽt uxo res,sic sint tanq̃ non habentes.Nequaq̃ iam de uirginibus disputo,quos nulla ambigui-
tas est esse felices.Ad maritos uenio.Tempus breue est,dominus propè est. Etiã si non-
gentis uiueremus annis,ut antiqui homines,tamẽ breue putandũ esset,quod haberet ali quando finem,& esse cessaret.Nunc uero cum breuis sit non tam lætitia,q̃ tribulatio nu ptiarum:quid accipimus uxores quas cogemur cito amittere? Et qui flent,inquit,& gau dent,& emunt,& utuntur hoc mundo,sic sint,quasi non fleant,gaudeant,emant,utan-
tur hoc mundo.Præterit enim figura huius mũdi. Si mundus transit, quo uniuersa clau duntur:imò figura & conuersatio huius mundi,quasi nubes præterit: inter cætera mun di opera nuptiæ præteribunt.Neq; enim erunt post resurrectionẽ coniugia.Si aũt mors finis est nuptiarũ,cur necessitatẽ non in uoluntatẽ uertimus? Et quod inuitis extorquen dum est,cur non spe præmiorũ offerimus deo? Qui sine uxore est, sollicitus est quæ dñi sunt,quomodo placeat deo.qui aũt cũ uxore est,sollicitus est quæ sunt mũdi, quomodo placeat

A placeat uxori,& diuisus est.Intueamur curarũ uirginis,maritiq; distantias. Virgo domi no,maritus uxori placere desiderat:& ut uxori placeat,sollicitus est de his quę sunt mun di,quæ cũ mundo utiq; transitura sunt:& diuisus est,in multas scilicet sollicitudinũ par tes miseriarumq; distractus.Nõ est huius loci nuptiarũ angustias describere, & quasi in cõmunibus locis rhetorico exultare sermone.Plenius super hac re cõtra Heluidiũ,& in eo libro quẽ ad Eustochiũ scripsi,arbitror absolutũ. Certe & Tertullian⁹ cũ adhuc esset
19 adolescens,lusit in hac materia: & præceptor meus Gregorius Nazianzenus uirginitatẽ & nuptias differẽs,Græcis uerbis.explicauit.Nũc illud breuiter admoneo, in Latinis co dicibus hunc locũ ita legi: Diuisa est uirgo & mulier. Quod quanq̃ habeat suũ sensum, & à me quoq; pro qualitate loci sic edissertũ sit,tamẽ non est apostolicæ ueritatis.Siqui-dem Apostolus ita scripsit ut suprà transtulimus:Sollicitus est quæ sunt mundi, quomo do placeat uxori,& diuisus est:& hac sentẽtia definita,transgredit ad uirgines et cõtinen tes,& ait:Mulier innupta & uirgo cogitat quæ sunt domini,ut sit sancta corpore & spi-ritu.Non omnis innupta & uirgo est.quæ aũt uirgo,utiq; & innupta est.Quanq̃ ob ele-gantiam dictionis potuerit idipsum altero uerbo repetere,mulier innupta & uirgo: uel certe definire uoluisse qd esset innupta,id est uirgo:ne & meretrices putemus innuptas, nulli certo matrimonio copulatas.Quid ergo cogitat innupta & uirgo? quæ dñi sunt:ut sit sancta & corpore & spiritu.Vt nihil aliud esset,ut nulla merces uirginem amplior se-queret:sufficeret ei hæc sola prælatio,cogitare quæ dñi sunt. Statimq; docet quæ sit ipsa cogitatio,ut sit sancta & corpore & spiritu. Nonnullæ quippe sunt uirgines carne, non spiritu:quarũ corpus integrũ est,anima corrupta.sed illa uirginitas hostia Christi est, cu ius nec mentẽ cogitatio,nec carnem libido maculauit. Ecõtrario,quæ nupta est,cogitat quæ sunt mũdi,quomodo placeat uiro.Sicut qui uxorẽ habet,sollicitus est quæ sunt mũ di,quõ placeat uxori:sic nupta res mundi cogitat,quõ placeat uiro. Nos aũt non sumus
B de hoc mundo,qui in maligno positus est,cuius figura præterit,de quo dicit ad Aposto los:Si essetis de hoc mundo,amaret utiq; mundus quod suũ erat. Ac ne forsitan putare-mus onus grauissimũ castitatis nolentib.imponere,statim iungit causas suadendi,& ait: Hoc aũt ad utilitatẽ uestram dico:non ut laqueũ uobis injiciã,sed ut ad id quod honestũ est,& intentè facit seruire dño absq; ulla distractione, uos adhorter. Proprietatẽ Græcã Latinus sermo nõ explicat,quibus enim uerbis quis possit dicere: οὐχ ὡς πρὸς ὑμῶν αὐ τὸ συμφόρον, ἐχ' ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον καὶ ἀπερι-σπάστως. Vnde & in Latinis codicibus,ob translationis difficultatẽ,hoc penitus nõ in-uenitur: utamur igitur eo quod nos uertimus. Non imponit nobis Apostolus laqueũ,
20 nec cogit esse quod nolumus,sed suadet quod honestũ est & decorũ: & intentè facit ser uire dño,& semper esse sollicitũ,& expectare paratũ domini uoluntatẽ: ut cum quid im perauerit,quasi strenuus & armatus miles,statim impleat quod præceptũ est, & hoc fa-ciat sine ulla distentione:quæ data est secundũ Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut distendant in ea.Si quis aũt considerat uirginẽ suam, id est carnẽ lasciuire & ebullire in libidinẽ,nec refrenare se potest:duplexq; ei incumbit necessitas, aut accipiendæ coniu-gis,aut ruendi:quod uult faciat,non peccat si nubat.faciat,inquit,quod uult, non quod debet.Non peccat si ducit uxorẽ:non tamẽ bene facit,si duxerit. Nam qui statuit in cor-de suo firmus,non habens necessitatẽ,potestatẽ aũt habens suæ uoluntatis: & hoc iudi-cat in corde suo seruare uirginẽ suam,bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirgi-nem suam,bene facit:& qui non iungit,melius facit.Signanter & propriè suprà dixerat: qui ducit uxorẽ,non peccat:hic,qui seruat uirginẽ suam,bene facit. Aliud est aũt nõ pec care,aliud bene facere.Declina,inquit,à malo,& fac bonũ.Illud declinamus,hoc sequi-mur.In altero initiũ,in altero perfectio est.Verum ne in eo quod dixit:& qui matrimo-nio iungit uirginẽ suam,bene facit,existimet aliquis obseruationẽ nostrã constare: pro-tinus hoc ipsum bonũ extenuat,& obumbrat cõparatione melioris,& dicit: Et qui non iungit,melius facit.Nisi allaturus esset,melius facit,nunquã præmisisset, bene facit. Vbi

autem bonũ & melius eſt,ibi boni & melioris non unũ eſt præmium: & ubi non unum c
præmiũ,ibi utiq; dona diuerſa. Tantũ eſt igitur inter nuptias & uirginitatẽ,quantum in
ter non peccare & bene facere:imò,ut leuius dicam,quantũ inter bonũ & melius.Finita
diſputatione coniugiorũ & uirginitatis,inter utrumq; cauto moderamine præceptorũ,
ut nec ad ſiniſtram,nec ad dexterã diuerteret:ſed uia regia graderet̃,& illud impleret:ne
ſis iuſtus multum,rurſum monogamiã digamiæ comparat:& quomodo nuptias ſubdi-
derat uirginitati,ita digamiã primis nuptijs ſubijcit,& ait:Mulier alligata eſt,quãto tem-
pore uir eius uiuit:quod ſi dormierit uir eius,libera eſt:cui uult nubat,tantum in domi-
no.Beatior aũt erit,ſi ſic permanſerit,ſecundũ conſilium meum. Puto autẽ quod & ego
ſpiritum dei habeam.Concedit ſecundas nuptias,ſed uolentibus,ſed his quæ ſe cõtinere
non poſſunt:ne luxuriatæ in Chriſto,nubere uelint,habentes damnationẽ, quod primã
fidem irritam fecerint:& hoc concedit,quia multæ abierunt retro poſt ſatanã.Cæterum
beatiores,inquit,erunt,ſi ſic permanſerint: continuoq; ſubiungit apoſtolicam autorita
tem,ſecundum meũ conſilium. Porrò ne autoritas apoſtoli quaſi hominis leuior uide-
retur,addidit:Puto aũt quod & ego ſpiritum dei habeam. Vbi ad continentiã prouocat,
ibi non hominis,ſed ſpiritus dei conſilium eſt. Vbi aũt nubendi concedit ueniam,ſpiri-
tum dei non nominat,ſed prudentiæ librat conſilium:ita ſingulis relaxãs, ut unuſquiſq;
ferre poteſt.Iuxta hunc ſenſum omnia illa ſunt accipienda.Nam quę ſub uiro eſt mulier,
uiuente uiro alligata eſt legi:ſi aũt mortuus fuerit uir,ſoluta eſt à lege uiri.Igitur uiuente
uiro uocabit̃ adultera,ſi fuerit cum altero uiro.Si aũt mortuus fuerit uir eius,ſoluta eſt à
lege,ut non ſit adultera,ſi fuerit cum alio uiro.Et illud ad Timotheũ: Volo ergo iunio-
res uiduas nubere,filios procreare,matresfamiliãs eſſe,nullam occaſionẽ dare aduerſa-
rio maledicti gratia. Iam enim quædam conuerſæ ſunt retro poſt ſatanã, & reliqua his ſi
milia.Quomodo enim uirginibus ob fornicationis periculum cõcedit nuptias,& excu-
ſabile facit,quod per ſe non appetit̃:ita ob eandem fornicationẽ uitandam, concedit ui-
duis ſecunda matrimonia.Melius eſt enim licet alterũ & tertiũ,unum uirũ noſſe, q̃ pluri D
mos:id eſt,tolerabilius eſt uni homini proſtitutã eſſe,q̃ multis. Siquidem & illa in Euan
gelio Ioannis Samaritana,ſextum ſe maritũ habere dicens, arguitur à domino, quod nõ
ſit uir eius.Vbi enim numerus maritorũ eſt,ibi uir qui propriè unus eſt, eſſe deſijt. Vna
coſta à principio in unam uxorem uerſa eſt.Et erunt,inquit,duo in carnẽ unam, nõ tres
neq; quatuor:alioquin iam non duo,ſed plures.Primus Lamech ſanguinarius & homi- 21
cida,unam carnem in duas diuiſit uxores:fratricidium & digamiã, eadem cataclyſmi de
leuit pœna.De altero ſepties,de altero ſeptuagieſſepties uindicatum eſt.Quantum diſtat
in numero,tantum & in crimine.Quàm ſancta ſit digamia,hinc oſtenditur,quod diga-
mus in clerum eligi non poteſt.& ideo Apoſtolus ad Timotheum:Vidua, inquit,eligat̃
non minus ſexaginta annorũ,quæ fuerit unius uiri uxor. Hoc omne præceptũ eſt de his
uiduis,quæ eccleſiæ paſcuntur eleemoſynis.Et idcirco ætas præſcribitur, ut illæ tantum
accipiant pauperũ cibos,quæ iam laborare non poſſunt. Simulq; conſidera, quod quæ
duos habuit uiros,etiam ſi anus eſt & decrepita & egens,eccleſię ſtipes non meret̃ acci-
pere.Si aũt panis illi tollitur eleemoſynæ,quanto magis ille panis qui de cœlo deſcendit,
quem qui indignè comederit,reus erit uiolati corporis & ſanguinis Chriſti? Quanq̃ hęc
teſtimonia quæ ſuprà poſui,in quibus uiduis concedit̃,ut ſi uelint,denuo nubãt: quidã
interpretant̃,ſuper his uiduis,quas amiſsis maritis, ſic inuenerit fides Chriſti. Nec enim
cõſequẽs eſſet,ut Apoſtolus poſt baptiſma uiro mortuo,iubeat alteri nubere: cũ haben
tibus quoq; uxores præceperit,ut ſic ſint,quaſi nõ habentes: & ob hanc cauſam nõ eſſe
uxorum numerum definitum,quia poſt baptiſma Chriſti, etiam ſi tertia & quarta uxor
fuerit,quaſi prima reputet̃.Alioqui ſi poſt baptiſma primo mortuo accipit̃ ſecũdus,qua
re nõ ſecundo & tertio & quarto & quinto mortuo,accipiat̃ ſextus & reliqui?Poteſt em̃
accidere,ut infelicitate quadã uel iudicio dei ſuccidentis nuptias repetitas,adoleſcentula
plures accipiat uiros:& anus primo marito in extrema ſenectute uidue t̃. Primus Adam
monoga-

A monogamus,ſecundus agamus.Qui digamiã probant, exhibeãt tertiũ Adam digamum
quẽ ſequant̃.Verũ fac ut cõceſſerit Paulus ſecũda matrimonia,eadẽ lege & tertia conce-
dit & quarta,& quotieſcunq; uir moriẽt̃.Multa compelliẽt̃ Apoſtolus uelle, quæ nõ uult.
Circuncidit Timotheũ,raſit in ſe caluitiũ,nudipedalia exercuit,comã nutriuit, & toton
dit in Cenchris:& certe caſtigauerat Galatas:Petrumq; reprehenderat,q̃ ſe propter ob-
ſeruationes Iudaicas à gentib.ſepararet. Quomodo igit̃ in cæteris eccleſiæ diſciplinis Iu
22 dæis Iudæus,ethnicis ethnicus,& omnib.omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret: ſic &
digamiã cõceſsit incontinẽtibus,nec nuptiarũ numerũ præfiniuit: ut dũ uideret̃ ſibi mu
lieres ita poſt mortẽ mariti ſecundũ cõcedi,ut tertius quartusq; concedit̃: erubeſcãt alte
rum accipere,ne trigamis & quadrigamis comparent̃. Vbi em̃ unus excedit̃, nihil refert
ſecũdus an tertius ſit,quia deſinit eſſe monogamus. Omnia licẽt,ſed nõ oẽia expediũt.
Non dãno digamos,imò nec trigamos:&(ſi dici poteſt)octogamos: plus aliquid infe-
ram,etiã ſcortatorẽ recipio pœnitentẽ.Quicquid q̃ualiter licet,q̃ua lance pẽſandũ eſt.
Sed quoniã ad uetus nos trahit teſtamentũ,& incipiẽs ab Adam ad Zachariã & Elizabet
peruenit:ac deinde opponit Petrũ & cæteros apoſtolos habuiſſe uxores: nos quoq; de-
bemus per eadẽ currere ueſtigia quæſtionũ,& docere caſtitatẽ ſemper operi nuptiarum
fuiſſe prælatã.Ac de Adam quidẽ & Eua illud dicendũ, quod ante offenſam in paradiſo
uirgines fuerint,poſt peccatũ aũt & extra paradiſum protin9 nuptiæ. Deinde,quod hoc
ipſum interpretet Apoſtolus:Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ ſuã, & adhæ-
rebit uxori ſuæ,& erũt duo in carne una.Statimq; ſubiungit:Sacramentũ hoc magnum
eſt.Ego aũt dico in Chriſto & in eccleſia.Chriſtus in carne uirgo,in ſpiritu monogam9.
Vnã em̃ habet eccleſiam,de qua idẽ Apoſtolus:Viri,inquit,diligite uxores ueſtras,ſicut
& Chriſtus eccleſiam. Si Chriſtus ſanctè, ſi caſtè, ſi abſq; ulla macula eccleſiã diligit:uiri
quoq; in caſtitate uxores ſuas diligãt, & ſciat unuſquiſq; uas ſuũ poſsidere in ſanctifica-
tione & honore,nõ in paſsione deſiderij,ſicut & gẽtes,quæ nec ſciunt deũ.Neq; em̃ uo
B cauit nos deus in immundicitiã,ſed in ſanctificationẽ:exuentes nos ueterẽ hominẽ cum
operibus ſuis,& induentes nouũ,qui renouat̃ in cognitionẽ ſecundũ imaginẽ creatoris
ſui:ubi nõ eſt maſculus & fœmina,Græcus & Iudæus,circunciſio & pręputiũ,barbarus
& Scytha,ſeruus & liber,ſed & omnia in omnib.Chriſtus. Imago creatoris nõ habet co
pulam nuptiarũ.Vbi diuerſitas ſexus auferẽt̃,& ueteri homine exuimur,& induimur no
uo:ibi in Chriſtũ renaſcimur uirginẽ,qui & natus ex uirgine, & renatus per uirginẽ eſt.
Quod aũt ait:Creſcite & multiplicamini, & replete terrã, neceſſe fuit prius plantare ſyl-
uam & creſcere,ut eſſet quod poſſet excidi:ſimulq; conſiderãda uis uerbi,replete terrã.
Nuptiæ terrã replent,uirginitas paradiſum.Sed & hoc intuendũ, duntaxat iuxta Hebrai
cam ueritatẽ,quod cũ ſcriptura in primo & tertio & quarto & quinto,& ſexto die exple
tis operib.ſingulorũ dixerit:Et uidit deus quia bonũ eſt, in ſecũdo die ho c omnino ſub
traxit:nobis intelligentiã derelinquẽs,nõ eſſe bonũ duplicẽ numerũ,qui ab unione diui
dat,& præfiguret fœdera nuptiarũ. Vnde & in arca Noe,omnia animalia quæcunq; bi-
na ingrediunt̃,immunda ſunt.Impar numerus eſt mũdus.Quanq̃ in duplici numero o-
ſtendat̃ & aliud ſacramentũ,quod ne in beſtijs quidẽ & immundis auibus digamia com
probata ſit.Bina enim ingrediunt̃ immunda:& ſeptena,quæ mũda ſunt:ut haberet Noe
poſt diluuiũ,quod de impari numero ſtatim deo poſſet offerre.Si aũt transfert̃ Enos,&
ſeruat̃ in diluuio Noe,nõ reor idcirco tranſlatũ Enos, quod uxorẽ habuerit, ſed q̃ pri-
mus inuocauerit deũ,& crediderit in ſaluatorẽ, de quo Paulus apoſtolus in Epiſtola ad
Hebręos pleniſsime docet.Porrò Noe,qui quaſi ſecũda radix humano generi ſeruabat̃,
utiq; cũ uxore & filijs debuit reſeruari.Quanq̃ in hoc myſteriũ ſcripturarũ ſit.Arca illa,
iuxta Apoſtolum Petrũ,typus eccleſiæ fuit,in qua octo animæ ſaluæ factę ſunt.Quando
ingredit̃ in eam Noe,tam ipſe q̃ filij eius,ab uxoribus ſeparant̃: quando uero egredit̃ in
terram,iunguntur paria:& quod in arca,id eſt in eccleſia fuerat ſeparatũ,in mundi con-
uerſatione ſociatur.Simulq; ſi arca plures habuit mãſiones & nidulos,& bicamerata,&

tricamerata, & diuersas bestias, & pro qualitate animalium habitationes quoq; uel maio c
res uel minores: existimo quod diuersitas illa mansionũ, præfigurauerit ecclesiæ uarieta
tem. Quod aũt nobis objcit, in secunda dei benedictione comedendarũ carnium licen
tiam datam, quæ in prima concessa non fuerat: sciat quomodo repudiũ iuxta eloquium
saluatoris ab initio non dabaẽ, sed propter duritiam cordis uestri, per Moysen humano
generi concessum est: sic & esum carniũ usq; ad diluuiũ ignotum fuisse: post diluuiũ ue
ro, quasi in eremo murmuranti populo coturnices, ita dentibus nostris neruos & uiru-
lentias carnis ingestas. Docet Apostolus scribens ad Ephesios, deum proposuisse in ad-
impletione temporũ recapitulare omnia: & ad principiũ trahere in Christũ Iesum, quæ
sunt sũper cœlos & super terrã. Vnde & ipse saluator in Apocalypsi Ioãnis: Ego sum, in
quit, α & ω, initiũ & finis. Ab exordio conditionis humanæ, nec carnibus uescebamur,
nec dabamus repudiũ, nec præputia nobis eripiebant in signũ. Hoc cursu usq; ad dilu-
uium peruenimus. Post diluuiũ aũt cum datione legis, quam implere nullus potuit, car-
nes ingestæ sunt ad uescendũ: & repudia concessa duriciæ, & cultellus circunciſionis ap
positus: quasi dei manus plus in nobis creauerit, q̃ necesse est. Postquam aũt Christus ue
nit in fine temporũ, & ω reuoluit ad α, & extremitatẽ retraxit ad principiũ: nec repudiũ
nobis dare permittit, nec circuncidimur, nec comedimus carnes, dicente Apostolo: Bo
num est uinum non bibere, et carnes non comedere. Et uinum enim cum carnibus post
diluuiũ dedicatum est. Quid loquar de Abraham, ut ipse asserit trigamo, qui signũ fidei
in circunciſione susceperit? Si imitamur uxorũ illius numerũ, imitemur & circunciſionẽ.
Neq; eñ in parte sectandus, & in parte repudiandus est. Porrò Isaac unius Rebeccæ uir,
Christi præfigurat ecclesiam, & digamiæ suggillat lasciuiã. Si autẽ duas bigas uxorum &
concubinarum habuit Iacob, & non uult aduersarius acquiescere, lippientẽ Liam defor
mem atq; fœtosam synagogæ typum prætulisse: Rachel uero pulchram & diu sterilem,
ecclesiæ significasse mysteriũ: sciat eo tempore hoc fecisse Iacob, quando erat inter Assy
rios, & in Mesopotamia Laban durissimo domino seruiebat. Quando autem terram san D.
ctam ingredi uoluit, & in monte Galaad extruxit aceruum testimonij, in quo nihil inter
sarcinas eius Mesopotamię possessor inuenerat: iurans se nunquam ad locum in quo ser
uierat reuersurum: & ad torrentẽ Iaboch cum angelo luctatus claudicare cœpit: & πλα- 23
τὺ νόϑρον eius emarcuit, statimq; Israel sortitus est nomen: & illa quondam dilecta con-
iunx, pro qua seruierat iuxta Bethlehem, in qua erat uirginitatis præco dominus nascitu
rus, à filio doloris occiditur, & consortia Mesopotamiæ Euangelica in ciuitate moriun-
tur. Miror autem cur Iudam & Thamar nobis proposuerit in exemplum, nisi fortè &
meretricibus delectatur: aut occisum Onam, quod fratri semen inuiderit: quasi nos qua
lemcunq; seminis fluxum absq; liberorum opere comprobemus. Perspicuũ est de Moy
se, quod periclitatus esset in diuersorio, nisi Sephora, quæ interpretatur auis, filium cir-
cuncidisset, & præputium nuptiarũ cultro Euangelico desecasset. Iste nempe Moyses est
qui cum uidisset uisionem magnam, & angelum siue dominũ loquentẽ in rubo, nequa-
quam ualuit ad eum accedere, nisi soluisset corrigiam calciamenti sui, & abiecisset uin-
cula nuptiarum. Nec mirum hoc de amicò & propheta & legifero dei, cum omnis popu
lus accessurus ad montem Sina, & dei auditurus eloquiũ, tribus diebus sanctificari ius-
sus sit, & se ab uxoribus abstinere. Quod quidem scimus (licet præposterè faciam histo-
rię ordinem confundere) etiàm ad Dauid fugientem ab Achimelech sacerdote dictum:
Si mundi sunt pueri ab uxoribus? Et ille respondit: Ab heri & nudiustertius. Panes enim
propositionis quasi corpus Christi de uxorum cubilibus consurgentes edere non pote
rant. Et nobis in transitu est contemplandum quod dixit: Si mundi sunt pueri ab uxo-
ribus: uidelicet quod ad mundicias corporis Christi, omnis coitus immundus sit. In le-
ge quoque præcipitur, ut pontifex nisi uirginem non ducat uxorem, nec uiduam acci-
piat. Si eadem uirginis uiduæq; conditio est, quare altera recipitur, altera reprobatur?
Et sacerdotalis uidua in domo iubetur sedere patris sui, nec secundum nosse matrimo-
nium

A nium. Si soror uirgo moritur sacerdotis, quomodo ipse ad patris exequias, ita pater ad
eam iubetur accedere. Si uero nupta sit, quasi aliena cõtemnitur. Qui uxorem duxerit,
& qui plãtauerit uineam, uelut propagines filiorũ, prohibetur ad bella procedere. Non
enim potest dñi seruire militiæ, seruus uxoris: & de speculis mulierũ ieiunantiũ, quasi de
purissimis corporibus uirginũ, luter in tabernaculo funditur: & intrinsecus in sanctua-
rio tam cherubim q̃ propitiatoriũ & arca Testamenti & mensa propositionis & cande-
labrũ & thuribulũ ex auro mundissimo sunt. Neq; enim in sancta sanctorũ inferri pote
rat argentũ. Quid moror in Moyse, quũ mihi propositũ sit cursim celeriterq; dictanti,
singula breuiter perstringere, & intelligentiæ quasdam lineas ducere? Transcendã ad Ie
sum filiũ Naue, qui ante dictus est Ause: siue ut rectius habetur in Hebræo, Osee, id est
saluator. Ipse enim secundũ epistolã Iudæ, saluauit, & eduxit populũ Israel ex Aegypto,
& in terrã repromissionis induxit. Hic Iesus statim ut uenit ad Iordanẽ, aquæ nuptiarũ,
quæ semper in lege fluxerant, arefactæ sunt & steterunt, & siccis pedibus ac nudis popu
lus omnis transijt, & uenit in Galgala, ibiq; secundo est circũcisus. Quod si iuxta literam
accipimus, penitus stare non potest, Si enim duplex haberemus pręputiũ, uel excisa pel-
licula iterũ nascereẽ, recte secunda circũcisio haberet locũ. Nunc autẽ hoc significatur,
quod Iesus cultello Euangelij populũ, qui per desertũ uenerat circũcidit, & circũcidit
cultello petrino: ut quod in Moysi filio præfigurabaẽ ante in paucis, id sub Iesu duce im
pleretur in cunctis. Sed & ipsa præputia in unũ cumulũ coaceruata & sepulta, & terra
obruta, & ablatũ opprobriũ Aegypti, & nomen loci Galgala, quod interpretaẽ reuela-
tio, ostendunt, dum in præputio ambularet populus per desertũ, oculos eius fuisse cæ-
catos. Videamus & consequentia. Post Euangelij circũcisionẽ, & cõsecrationẽ duode-
cim lapidũ in loco reuelationis, statim Pascha celebratur: immolatur eis agnus, & sancte
terræ uescuntur alimentis. Egrediẽ Iesus, occurrit ei princeps militiæ gladiũ tenẽs: id est,
uel pro circũciso populo pugnare se monstrans, uel dissecans glutinũ nuptiarũ. Simili-
B terq; ut Moysi præceptũ fuerat, & huic præcipitur: Solue calciamentũ tuũ, locus enim
in quo stas, terra sancta est. Quia sic erat domini armatus exercitus in tubis sacerdotali-
bus, quasi ad Euangelicã prædicationẽ sub typo Hiericho mũdus subuertitur. Et ut in-
finita prætereã (neq; enim nunc mihi propositũ est omnia Veteris Testamenti aperire
mysteria) quinq; reges, qui in terra repromissionis antè regnabant, resistebantq; euan-
gelico exercitui, Iesu pugnante superantur. Hoc puto intellectu esse perspicuũ, quod an
tequã dñs populũ suũ educeret de Aegypto, & circũcideret eũ, uisus, odoratus, gustus,
24 auditus tactusq; regnauerint: & his quasi principibus fuerint uniuersa subiecta. Quos
Iesus ad speluncã corporis confugientes, & ad tenebrosum locũ, id est ipsum ingredien
tes corpus, interfecit: ut per id occiderenẽ, per quod antè regnabant. Verũ iam tempus
est, ut castitatis Iesu uexillũ leuemus. Moyses scribitur habuisse uxorẽ. Moysen aũt & do
minus noster & Apostolus interpretant legẽ: Habent Moysen & prophetas: Et, Ab Adã
usq; ad Moysen regnauit peccatũ, etiã super eos q̃ non peccauerũt, in similitudine præ-
uaricationis Adæ: nulliq; dubiũ est, in utroq; testimonio Moysen legẽ significare. Sicut
ergo legimus q̃ Moyses, id est lex habuerit uxorẽ, ostẽde mihi Iesum Naue uel uxorẽ ha-
buisse uel filios: & si potueris monstrare, uictum me essẽ fatebor. Et certe pulcherrimũ
terræ Iudææ in partitione accepit locũ, moritq; non in uicenario numero, q̃ semper in
scripturis infaustus est, in quo seruiuit Iacob, & uenditus est Ioseph, & quẽ diligit Esau,
accipiens in eo quædã munera: sed in decimo, de cuius laude crebro diximus: sepelitq;
in Thamnat sareth, id est in perfectissimo principatu, siue in numero operimenti noui:
ut uirginũ significaret greges, saluatoris auxilio coopertos in mõte Ephraim, hoc est in
mõte frugifero, ab Aquilone mõtis Gaas, q̃ interpretaẽ cõmotio. Mons enim Sion, late-
ra Aquilonis, ciuitas regis magni: quæ opposita semper inuidiæ est, & p̃ singulas tẽtatio
nes dicit: Mei uero penè moti sunt pedes. Cũq; in sepultura Iesu, liber q̃ ex nomine eius
appellaẽ, expletus sit: rursum in Iudicũ uolumine, quasi uiuens resurgensq; describit: &

sub κεφαλαίωσει opera ipsius prædicant, & legitur: Misit Iesus populũ, & abierũt filij C
Israel, unusquisq; in hæreditatẽ suã, ut possiderẽt terrã. Et seruiuit populus dño cunctis 25
diebus Iesu, &c. Statimq; subiungit: Et mortuus est Iesus Naue seruus dñi centũ decem annorũ. Porrò Moyses uidit tantũ terrã repromissionis, & intrare non potuit, & mortuus est in terra Moab, & sepeliuit eum dns in ualle terræ Moab contra domũ Phegor, & non cognouit uir sepulchrũ eius usq; in diem hunc. Cõparemus utriusq; sepulturã: Moyses in terra Moab moritur, Iesus in terra Iudææ. Ille sepelitur in ualle cõtra domum Phegor, quod interpretatur ignominia, (proprie quippe Phegor lingua Hebræa Priapus appellatur) hic in monte Ephraim ab aquilone montis Gaas. Et est in uerbis simplicibus semper diuinarũ scripturarum sensus augustior. Quia apud Iudæos gloria erat in partubus & parturitionibus: & maledicta sterilis, quæ non habebat semẽ in Israel: & beatus, cuius erat semen in Sion, & domestici in Hierusalẽ: & in benedictione maxima ponebatur: Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui sicut nouellæ oliuarũ in circuitu mensæ tuæ: idcirco sepulchrũ eius positũ in ualle describitur contra domum idoli, quod proprie libidini cõsecratur. Nos aũt qui militamus sub Iesu duce, usq; ad præsentẽ diem ignoramus ubi Moyses sit sepultus, Contemnimus enim Phegor, & omnẽ ignominiã eius, scientes q̃ qui in carne sunt, deo placere non possũt, Et dns ante diluuium quoq; dixerat: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Quamobrẽ & Moyses moriens plangitur à populo Israel: Iesus autẽ quasi uicturus non plangitur. Nuptiæ enim finiuntur in morte, uirginitas post mortẽ incipit coronari. Sampson quoq; producit in mediũ: nec decaluatũ quondã dñi Nazaræũ à muliere considerat: qui licet typũ teneat saluatoris, quod meretricẽ ex gentibus adamarit ecclesiam: & multo plures hostiũ moriẽs q̃ uiuus occiderit, tamẽ cõiugalis pudicitiæ exempla non præbet. Et certe iste est secundũ prophetiã Iacob, qui cum concitus equi pernicitate ferretur, à serpente percussus, retrorsum cecidit. Debborã autẽ & Barach & uxorẽ Heber Cynei cur enumerauerit, prorsus non intelligo: cum aliud sit bellorũ principes & histo- D
riæ ordinẽ texere: aliud figuras aliquas significare coniugij, quæ in istis omnino non cõparent. Porrò quod præfert Iepte patris fidem, lachrymis uirginis filiæ, pro nobis facit. Et nos enim non tam uirgines seculi, q̃ eas quæ propter Christũ sunt uirgines, prædicamus: & à plerisq; Hebræorũ reprehenditur pater uoti temerarij, quia dixerit: Si tradens tradideris filios Ammon in manibus meis, quicunq; exierit de domo mea in occursum mihi, cum reuerti cœpero in pace à filijs Ammon, erit domino, & offerã illum holocaustum. Si canis, inquiũt, si asinus occurrisset, quid faceret? Ex quo uolunt dei dispensatione esse factũ, ut qui improspecte uouerat, errorẽ uotorũ in filiæ morte sentiret. Si autem Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorẽ, quid hoc ad præiudiciũ uirginitatis? quasi non hodie quoq; plurimi sacerdotes habeãt matrimonia, & Apostolus episcopũ describat unius uxoris uirũ, habentẽ filios cum omni castitate. Simulq; noscendũ, q̃ Samuel leuita, non sacerdos, non pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater sua ephod bad, superhumerale uidelicet lineũ, qui habitus proprie leuitarũ & minoris est ordinis. Vnde & in Psalmis non nominat inter sacerdotes, sed inter eos qui inuocant nomẽ dñi. Moyses, inquit, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos q̃ inuocãt nomẽ eius. Leui enim genuit Caath, Caath genuit Aminadab, Aminadab genuit Chore, Chore genuit Assir, Assir genuit Helchana, Helchana genuit Sub, Sub genuit Tou, Tou genuit Heluiu, Heluiu genuit Ieroã, Ieroã genuit Helchana, Helchana genuit Samuelẽ: nulliq; dubium est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos. Qui cũ & ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerent: si errore Encratitarũ ducti, cõtenderemus matrimonia reprobãda: & nõ esset noster põtifex secũdum ordinẽ Melchisedech sine patre, sine matre ἀγενεαλόγητος, hoc est, sine nuptijs. Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel capit: ut q̃a ipse placuit deo, tales genuerit q̃ dño displicerẽt. Quod si Booz & Ruth nobis obijcit ad cõprobandã digamiã, sciat in euãgelio ob typũ ecclesiæ, etiã Raab meretri

cem

A cẽm in ordine maiorũ dñi enumeratã. Porrò quod Dauid ducentis præputijs emisse iactat uxorẽ, nouerit illũ & alias habuisse q̃ plurimas: & Michol filiã Saul, quam pater alteri tradiderat, postea recepisse: & iam senẽ, Sunamitidis puellæ calefactũ esse cõplexibus. Nec hoc dico, quod sanctis uiris quicq̃ detrahere audeã, sed quod aliud sit in lege uersari, aliud in Euãgelio. Ille occidit Uriã Ietheũ, mœchus extitit in Bethsabee. Et quia erat uir sanguinarius, non (ut pleriq; existimant) propter bella, sed propter homicidiũ, templum dñi ædificare prohibet. Nos autẽ si unũ de minimis scandalizauerimus, & si fratri dixerimus Raca, & non recte uiderimus: expedit ut mola asinaria ligetur circa collũ nostrũ, & rei erimus gehẽnæ, & adulteriũ in solo nobis aspectu reputabitur. Transit ad Salomonẽ, per quẽ se cecinit ipsa sapientia: & cum uxoriũ eum dicat, atq; in illius laudibus immoretur, miror cur non iungat & illud de Cantico canticorũ: Sexaginta sunt reginæ, & octoginta cõcubinæ, & adolescentulæ, quarũ non est numerus. Et illud de Regnorũ tertio, quod septingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, & alias innumerabiles. Hæ nempe sunt, quæ auerterunt cor eius à dño: & tamẽ anteq̃ plures haberet uxores, & carnis uitijs laberet, in principio regni & adolescẽtiæ extruit dño templũ. Vnusquisq; enim non de futuris, sed de præsentibus iudicatur. Quod si Solomonis exempla ei placent, iam non digamus erit, & trigamus, sed nisi septingentas habuerit uxores, & trecentas cõcubinas, typũ eius & meritum implere non poterit. Obsecro te lector, & id ipsum sæpe cõmoneo, ut scias me, quæ loquor, necessitate dicere: nec detrahere his qui in lege præcesserint, sed seruisse eos temporibus & cõditionibus suis, & illã dñi implesse sententiã: Crescite & multiplicamini, & replete terrã: & quod his maius est, futurorũ typos præbuisse. Nobis autẽ, quibus dicitur: Tempus in collecto est, superest ut qui habẽt uxores, sic sint quasi non habeant: aliud præcipi, & uirginitatẽ à saluatore uirgine dedicari. Eliam & Elisæũ q̃ stulte in Catalogo posuerit maritorũ, me tacente manifestũ est. Si enim Ioannes Baptista uenit in spiritu & uirtute Eliæ, & Ioannes uirgo est: utiq; non so-
B lum in spiritu eius uenit, sed etiã in corporis castitate. Porrò illud quod de Ezechia cõmemorari potest, quanq̃ hoc ille solita stoliditate non uiderit, quod post uitã recupera-
26 tam, & quindecim annorũ spatia protelata, dixerit, Amodo filios faciã: sciat in Hebræis uoluminibus non haberi, sed legi pro hoc, Pater filijs notã faciet ueritatẽ tuã. Nec mirũ si Olda uxor Sellũ prophetissa cõsolatur ab Iosia rege Iudæ, iam captiuitate uicina. & ira dñi stillante super Hierusalẽ: cum hæc norma sit scripturarũ, ut deficientibus uiris sanctis, mulieres in uirorũ laudentur opprobria. Superfluũ aũt est de Daniele dicere, cum Hebræi usq; hodie autument, & illum & treis pueros fuisse eunuchos, ex illa dei sententia, quam Esaias loquitur ad Ezechiã: Et de filijs tuis qui nascẽtur ex te, tollent & faciẽt eunuchos in domo regis. Rursusq; in Daniele legimus: Et dixit rex Asphanez principi eunuchorum, ut introduceret de filijs captiuitatis Israel, & de semine regio, & de phorthommim pueros, in quibus non esset macula, pulchros facie, & intelligentes sapientiã. Et argumentantur, si de semine regio electi sunt Daniel & tres pueri: de semine autẽ regio eunuchos fore scriptura p̃dixit, hos esse qui eunuchi facti sunt. Si uero & illud opposuerit, quod in Ezechiele dicit: Noe & Daniel & Iob in terra peccatrice filios & filias liberare nõ posse, respondendũ est, quod iuxta hypothesin dictũ sit. Nec emi eo tempore Noe et Iob erãt, quos multis ante seculis fuisse cognouimus. Et est sensus, Si tales et tales uiri fuerint in terra peccatrice, filios suos & filias liberare nõ poterũt: quia iustitia patris nõ liberabit filiũ, nec peccatũ alterius alteri imputabit. Anima emi quæ peccauerit, ipsa morietur. Sed & hoc dicẽdũ, Danielẽ iuxta historiã libri eius, cũ Ioachim rege captũ eo tẽpore, quo Ezechiel quoq; ductus est in captiuitatẽ. Quõ ergo potuit habere filios, q̃ adhuc puer erat? & expleto triẽnio, inductus est ad regis obsequiũ. Ac ne quis putet Ezechiel iam uiri meminisse Danielis, & nõ pueri: Factũ est, inq̃t, in anno sexto, regis scilicet Ioachim, in mẽse sexto, in quinta mẽsis: & ego sedebã in domo mea, & senes Iuda sedebant coram me. Atq; in eadem die ad eum dicitur: Si fuerint Noe & Daniel & Iob. Erat

igitur

igitur Daniel adhuc puer, & notus populo, uel propter interpretationē ſomniorum regis, uel propter Suſannæ liberationē, & occiſionē presbyterorū. Et perſpicue comprobatur, eo tempore quo hæc dicebātur de Noe & Daniele & Iob, adhuc puerū fuiſſe Danielem, nec potuiſſe habere filios & filias, quos ſua iuſtitia liberaret. Hucuſq; de lege. c

Venit ad Euangeliū, & proponit nobis Zachariā & Elizabet, Petrū & ſocrum eius: & conſueta uecordia non intelligit iſtos quoq; inter eos qui legi ſeruierint, debuiſſe numerari. Neq; enim euangeliū ante crucem Chriſti eſt, quod paſsione & ſanguine ipſius dedicatur. Iuxta quam regulam Petrus & cæteri apoſtoli, ut ei ex ſuperfluo interim concedam, habuerunt quidem uxores, ſed quas eo tempore acceperant, quo Euangeliū neſciebant. Qui aſſumpti poſtea in apoſtolatū, relinquunt officiū coniugale. Nam cum Petrus ex perſona apoſtolorū dicit ad dominū: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, reſpondit ei dominus: Amen dico uobis, quoniā nemo eſt qui dimiſerit domū, aut parentes, aut fratres, aut uxorē, aut filios propter regnū dei, qui non recipiat multo plura in ſeculo iſto, & in ſeculo futuro uitā ęternā. Si aūt nobis illud oppoſuerit ad probandum, quod omnes apoſtoli uxores habuerint, nunquid non habemus poteſtatē mulieres uel uxores circūducendi (quia γυνὴ apud Græcos utrunq; ſignificat) ſicut cæteri apoſtoli & Cephas & fratres domini: iungat & illud quod in Græcis codicib. eſt: Nunquid non habemus poteſtatē ſorores mulieres uel uxores circūducēdi? Ex quo apparet eum de alijs ſanctis dixiſſe mulieribus, quæ iuxta morē Iudaicū magiſtris de ſua ſubſtantia miniſtrabant, ſicut legimus ipſi quoq; domino factitatū. Nam & ordo uerborū hoc ſignificat: Nunquid non habemus poteſtatē manducandi & bibendi, aut ſorores mulieres circūducendi? Vbi de comedendo & bibendo, ac de adminiſtratione ſumptuū præmittitur, & de mulieribus ſororibus infertur: perſpicuū eſt non uxores debere intelligi, ſed eas, ut diximus, quæ de ſua ſubſtantia miniſtrabant. Quod & in ueteri lege de Sunamitide illa ſcribitur, quæ ſolita ſit Eliſæum recipere, & ponere ei mēſam, & panē, & candelabrū & cætera. Aut certe ſi γυναῖκας uxores accipimus, non mulieres: id quod additur, ſorores, tollit uxores: & oſtēdit eas germanas in ſpiritu fuiſſe, non cōiuges. Quanq̄, excepto apoſtolo Petro, non ſit manifeſte relatū de alijs apoſtolis, quod uxores habuerint: & cū de uno ſcriptū ſit, ac de cæteris tacitū, intelligere debemus ſine uxoribus eos fuiſſe, de quibus nihil tale ſcriptura ſignificet. Et tamē ille qui nobis obiecit Zachariā & Elizabet, Petrū & ſocrū eius: ſciat de Zacharia & Elizabet Ioannē fuiſſe generatū: id eſt, de nuptijs uirginē, de lege Euangeliū, de matrimonio caſtitatem: ut à propheta uirgine, uirgo dns & annunciaret & baptizaret. Poſſumus autē de Petro dicere, quod habuerit ſocrū eo tempore quo credidit, & uxorē iam non habuerit: quanq̄ legatur in προιόδοις, & uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen eſt. Et quia ad Apoſtolos prouocauit, quod principes diſciplinæ noſtræ, & Chriſtiani dogmatis duces, uirgines non fuerint: ut eos interim uirgines cōcedamus non fuiſſe (neq; em̄ hoc præter Petrū probari poteſt) nouerit hos eſſe apoſtolos, de quibus Eſaias uaticinat: Niſi dns Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, & ſimiles Gomorrhæ fuiſſemus. Qui ergo erant ex Iudæis, uirginitatē quam in Iudaiſmo amiſerant, in euangelio habere non poterant. Et tamē Ioannes unus ex diſcipulis, qui minimus traditur fuiſſe inter apoſtolos, & quē fides Chriſti uirginē reppererat, uirgo permāſit: & ideo plus amatur à domino, & recūbit ſuper pectus Ieſu. Et quod Petrus, q uxorē habuerat, interrogare non audet, illū rogat ut interroget. Et poſt reſurrectionē, nunciante Maria Magdalene quod dns reſurrexiſſet, uterq; cucurrit ad ſepulchrū, ſed ille præuenit. Cūq; eſſent in naui & piſcarent in lacu Genezareth, Ieſus ſtabat in littore, nec ſciebāt apoſtoli quē uiderēt: ſolus uirgo uirginē agnoſcit, & dicit Petro: Dns eſt. Rurſum poſt auditā ſentētiā, quod ab alio cingendus eſſet Petrus, & ducendus quò nollet: & crucis fuiſſet illi paſsio prophetata, & ille diceret: Dne, quid iſte: nolens deſerere Ioannē, cum quo ſemper fuerat copulatus, dicit ei dominus: Si eū ſic uolo eſſe, quid ad te? Vnde & ſermo exiuit inter fratres, illum 27 diſcipu-

a diſcipulū non moriturū. Ex quo oſtēdit uirginitatē non mori: nec ſordes nuptiarū ablui cruore martyrij, ſed manere cum Chriſto, & dormitionē eius tranſitū eſſe, non mortem. Si autē obnixe contenderit Ioannē uirginē non fuiſſe, & nos amoris præcipui cauſam uirginitatē diximus, exponat ille: ſi uirgo non fuit, cur cæteris apoſtolis plus amatus ſit? At dicis, ſuper Petrū fundatur eccleſia, licet id ipſum in alio loco ſuper omnes apoſtolos fiat, & cuncti claues regni cœlorū accipiant, & ex æquo ſuper eos eccleſiæ fortitudo ſolidetur: tamen propterea inter duodecim unus eligit, ut capite conſtituto, ſchiſmatis tollatur occaſio. Sed cur non Ioannes electus eſt uirgo? Aetati delatū eſt, quia Petrus ſenior erat: ne adhuc adoleſcens ac penè puer, progreſſæ ætatis hominibus præferretur: & magiſter bonus, qui occaſionē iurgij debuerat auferre diſcipulis, & qui dixerat eis: Pacē meam do uobis, pacē relinquo uobis, Et: Qui uoluerit inter uos maior eſſe, minimus omniū ſit: in adoleſcentē quem dilexerat cauſam præbere uideretur inuidiæ. Vt autem ſciamus Ioannē tunc fuiſſe puerū, manifeſtiſsime docent Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, quod uſq; ad Traiani uixerit imperiū, id eſt, poſt paſsionē domini ſexageſimo octauo anno dormierit: quod & nos in libro de illuſtribus uiris breuiter perſtrinximus. Petrus apoſtolus eſt, & Ioannes apoſtolus: maritus, & uirgo. Sed Petrus apoſtolus tantū: Ioannes & apoſtolus & euangeliſta & propheta. Apoſtolus, quia ſcripſit ad eccleſias ut magiſter: euāgeliſta, quia librū Euangelij cōdidit: quod excepto Matthæo, alij ex duodecim apoſtoli non fecerunt. Propheta, uidit enim in Pathmos inſula, in qua fuerat à Domitiano principe ob domini martyriū relegatus, Apocalypſim infinita futurorū myſteria cōtinentē. Refert autē Tertullianus, quod à Nerone miſſus in feruentis olei doliū, purior & uegetior exiuerit q̄ intrauerit. Sed & ipſum eius euangeliū multū diſtat à cæteris. Matthæus quaſi de homine incipit ſcribere: Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abrahā: Lucas à ſacerdotio Zachariæ: Marcus à prophetia Malachiæ, ꝓphetæ & Eſaiæ. Primus habet faciem hominis, propter genealogiā: ſecundus faciē uituli, propter ſacerb dotium: tertius faciem leonis, propter uocē clamantis in deſerto: Parate uiam domini, rectas facite ſemitas eius. Ioannes uero noſter, quaſi aquila ad ſuperna uolat, & ad ipſum patrē peruenit, dicens: In principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum, &c. Expoſuit uirginitas, quod nuptiæ ſcire non poterāt: & ut breui ſermone multa cōprehendā, doceamq̄; cuius priuilegij ſit Ioannes, imò in Ioanne uirginitas: à domino uirgine, mater uirgo, uirgini diſcipulo cōmendat. Verum caſſo labore ſudamus. Obijcit quippe nobis aduerſarius apoſtolicā ſententiā, & ait: Adam primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam non eſt ſeductus, mulier autē ſeducta in præuaricatione facta eſt. Salua autē fiet per filiorū generationē, ſi permanſerint in fide & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate. Cōſideremus cur Apoſtolus ad hāc ſententiā, & unde peruenerit: Volo ergo uiros orare in omni loco, leuantes ſanctas manus ſine ira & cogitationibus. Conſequenter itaq; mulieribus dat præcepta uitæ, & ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & caſtitate, ornantes ſe non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis, ſiue ueſte precioſa: ſed ſecundū quod decet mulieres, promittentes pietatē per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat cū omni ſubiectione. Docere autē mulieri non permitto, neq; dominari in uirū, ſed ſubditā eſſe in ſilētio. Et ne uideret mulieris dura cōditio, quæ eam in mariti redigeret ſeruitutē: legis recordatur antiquæ, & ad originale exemplū redit: quod Adam primus factus ſit, deinde mulier ex coſta eius: & quod Adā diabolus ſeducere non potuerit, ſed Euā: & quod poſt offenſam dei ſtatim uiro ſubiecta ſit, & ad maritū illius facta cōuerſio: quodq; errorē ueterē illa quæ ſemel cōnubio copulata eſt, & redacta in conditionē Euæ, filiorū procreatione deleret: ita tamē, ſi ipſos filios erudiret in fide & dilectiōe Chriſti, & in ſanctificatiōe & 28 pudicitia. Nō em̄ (ut male habet in Latinis codicib.) ſobrietas eſt legēda, ſed caſtitas, id eſt, σωφροσύνη. Vide igit quō ex hoc quoq; ipſo teſtimonio ſupereris: & quod putabas eſſe pro nuptijs, pro uirginitate ſentire cogaris. Nam ſi ſaluatur mulier in filiorū generatione

ratione, & liberorũ numerus ſalus matrũ eſt: cur addidit, ſi permanſerint filij in charita C
te & ſanctificatione cum caſtitate? Tunc ergo ſaluabitur mulier, ſi illos genuerit filios, qui uirgines permanſuri ſunt: ſi quod ipſa perdidit, acquirat in liberis: & damnũ radicis & cariem, flore cõpenſet & pomis. Supra in tranſitu ubi nobis aduerſarius propoſuerat Solomonẽ multinubũ, qui templũ dei extruxit, ſtrictim reſponderã, ut per quæſtiones reliquas currerẽ. Nunc ne clamitet & hunc & alios in lege patriarchas & prophetas & ſanctos uiros à nobis eſſe temeratos, proponamus huius ipſius, qui multas uxores & concubinas habuit, de nuptijs uoluntatẽ. Nemo enim melius ſcire poteſt quid ſit uxor uel mulier, illo qui paſſus eſt. Loquitur ergo in Prouerbijs: Mulier inſipiens & audax, inops panis efficitur. Cuius panis? Nempe illius, qui de cœlo deſcendit: ſtatimq; ſubiungit, Terrigenæ apud eam pereunt, & in profundum infernũ incurrunt. Qui ſunt terrigenæ qui apud eam pereũt? Vtiq; illi, qui ſequuntur primũ Adam, qui de terra eſt: & non ſecundũ, qui de cœlo eſt. Et rurſum in alio loco: Sicut in ligno uermis, ita perdit uirum ſuum uxor malefica. Si autẽ aſſeueraueris hoc de malis coniugibus dictũ eſſe, & ego tibi breuiter reſpondebo: Quæ enim mihi incumbit neceſsitas uenire in dubiũ, utrũ bona an mala futura ſit quam duxero? Melius eſt, inquit, habitare in terra deſerta, q̃ cum uxore litigioſa & iracũda. Quàm rarũ ſit uxorẽ ſine his uitijs inueniri, nouit ille q̃ duxit uxorem. Vnde pulchre Varius Geminus ſublimis orator: Qui nõ litigat, inquit, cœlebs eſt. Melius eſt habitare in angulo tecti, q̃ cum uxore maledica in domo cõmuni. Si domus cõmunis mariti & uxoris, erigit uxorẽ in ſuperbiã, & cõtumeliã uiro facit: quanto magis ſi ditior uxor fuerit, & in domo eius uir manſerit? Incipit enim non uxor eſſe, ſed domina: & uiro ſi offenderit, migrandum eſt. Stillicidia eijciunt hominẽ in die hyemali de domo ſua, ſimiliter & mulier maledica de ꝓpria domo. Aſsiduis quippe iurgijs & quotidiana garrulitate facit perfluere domũ eius, & eijcit eum de ædibus ſuis, id eſt de eccleſia. Vnde & ſuprà ab eodem Solomone præcipit: Fili, ne ſupereffluas. Et Apoſtolus ad Hebræos: Propterea, inquit, debemus intẽdere amplius his quæ dicunt, ne fortè ſuper- D
effluamus. Illud uero quis taceat, quod ſub ænigmate ſcribit? Sanguiſugæ tres filiæ erãt dilectione dilectæ, ſed iſtæ non ſaturauerunt eam: & quarta non ſufficit dicere ſatis eſt: Infernus, & amor mulieris, & terra quæ non ſatiat aqua, & ignis, non dicit ſatis eſt. Sanguiſuga diabolus eſt, diaboli filiæ ſunt dilectione dilectæ, quæ ſatiari interfectorũ cruore non poſſunt: Infernus, & amor mulieris, & terra arens, & ignis exæſtuãs. Non hic de meretrice, non de adultera dicitur, ſed amor mulieris generaliter accuſatur, qui ſemper inſatiabilis eſt, qui extinctus accendit, & poſt copiã rurſum inops eſt, animũq; uirilem effœminat, & excepta paſsione quam ſuſtinet, aliud non ſinit cogitare. Simile quid & in ſequenti parabola legimus: Per tria mouetur terra, quartũ aũt non poteſt ferre: ſi ſeruus regnet, & ſtultus ſi ſatureꝰ panibus, & odioſa uxor ſi habeat bonũ uirũ, & ancilla ſi eijciat dominã ſuã. Ecce & hic inter malorũ magnitudinẽ uxor ponitur. Quod ſi reſponderis, ſed uxor odioſa: dicã tibi quod & ſuprà: Atqui hoc periculũ in memet fieri graue 29
eſt. Qui em̃ duxit uxorẽ, in ambiguo eſt, utrũ odioſam an amabilẽ ducat. Si odioſam duxerit, ferri non poteſt: Si amabilẽ, amor illius inferno & arenti terræ & incẽdio cõparat. Veniamus ad Eccleſiaſten, de ipſo quoq; pauca teſtimonia ponentes: Omnibus tempus eſt, & tempus omni rei ſub cœlo. Tempus pariendi, tempus moriendi, tempus plantandi, tẽpus euellendi quod plantatũ eſt. Peperimus in lege cum Moyſe, moriamur in Euangelio cum Chriſto. Plantauimus in nuptijs, euellamus per pudicitiã quod plantatũ eſt. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu. Tẽpus amandi, & tẽpus odiendi. Tempus belli, & tempus pacis. Simulq; nos cõmonet, ne legẽ Euãgelio præferamus, ne puritatẽ uirginitatis, nuptijs putemus æquandam. Meliora ſunt dicens nouiſsima ſermonis, quàm initiũ eius. Statimq; ſubiungit: Ne dixeris quid factũ eſt, quia dies priores meliores erant, q̃ hi. Quia non ſapienter interrogaſti de hoc, reddit cauſam quare dies poſteriores meliores ſint, quàm priores: quia bona, inquit, eſt ſapientia cum hereditate.

In lege

A In lege enim ſapientiã carnis, mors ſequebatur occidens: in euangelio ſapientiã ſpiritus, hæreditas expectat æterna. Ecce hoc inueni dixit Eccleſiaſtes, hominẽ unũ de mille inueni, & mulierẽ in his omnibus non inueni. Verumtamẽ reperi, quod fecit deus hominem rectũ, & ipſi quæſierunt cogitationes malas. Rectũ hominẽ inueniſſe ſe dicit. Conſidera uim uerbi: in homine, & uir & fœmina continetur, & mulierẽ, inquit, in his omnibus non inueni. Legamus principiũ Geneſeos, et inueniemus Adam, hoc eſt hominẽ, tam uirũ q̃ mulierẽ nuncupari. Cum ergo boni creati ſimus & recti à deo, ipſi uitio noſtro ſumus ad peiora delapſi: & quod in paradiſo rectũ in nobis fuerat, egredientibus de paradiſo deprauatum eſt. Quod ſi obieceris, anteq̃ peccarent, ſexũ uiri & fœminæ fuiſſe diuiſum: & abſq; peccato eos potuiſſe coniungi: quid futurũ fuerit incertũ eſt. Neq; eñ dei poſſumus ſcire iudicia, & ex noſtro arbitrio, illius ſententiæ præiudicare. Hoc quod factũ eſt in propatulo eſt, quod qui in paradiſo uirgines permanſerunt, eiecti de paradiſo copulati ſunt. Aut quid nocebat, ſi paradiſus nuptias recipit, & nulla eſt inter maritatam uirginẽq; diuerſitas, etiã in paradiſo eos ante ſociari? Eijciunt de paradiſo: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt: ut ſtatim à principio conditionis humanæ, uirginitatẽ paradiſus, & terra nuptias dedicauerit. In omni tempore ſint ueſtimẽta tua candida. Candor ueſtium ſempiternus, uirginitatis eſt puritas. In matutino ſeminauimus ſemen noſtrum, & ad ueſperã non ceſſemus. Qui ſeruiuimus in lege nuptijs, uirginitati in euangelio ſeruiamus. Tranſeo ad Canticũ canticorũ, & quod aduerſarius totũ putat eſſe pro nuptijs, uirginitatis cõtinere ſacramenta monſtrabo. Audiamus quid loquatur ſponſa, anteq̃ ſponſus eius ad terras ueniat, patiatur, inferos penetret ac reſurgat. Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoaduſq; rex in accubitu ſuo eſt. Antequã reſurgeret dominus & euangeliũ coruſcaret, non habebat aurũ ſponſa, ſed ſimili-
tudines auri. Argentũ autẽ quod in nuptijs habere ſe pollicetur, habebat uarium atq; diſtinctũ, in uiduis, continentibus ac maritatis. Deinde ſponſus reſpondet ad ſponſam,
B & eam docet, quod ueteris legis umbra tranſierit, & ueritas euãgelij uenerit. Surge ueni proxima mea, ſponſa mea, columba mea, quoniã ecce hyems tranſijt, pluuia abijt ſibi. Hoc de ueteri teſtamento. Rurſum de euangelio & uirginitate: Flores uiſi ſunt in terra, tempus ſectionis aduenit. Nónne tibi uidetur idipſum dicere, quod & Apoſtolus: Supereſt ut qui habẽt uxores, ſic ſint quaſi non habeãt. Et manifeſtius de præconio caſtitatis: Vox, inquit, turturis audita eſt in terra noſtra. Turtur auis pudiciſsima, ſemper habitans in ſublimibus, typus eſt ſaluatoris. Legamus phyſiologos, & reperiemus turturis hanc eſſe naturã, ut ſi parẽ perdiderit, alteri non iungaꝰ, & intelligemus digamiã etiam à multis auibus reprobari. Statimq; turtur dicit ad turturẽ: Ficus protulit groſſos ſuos: id eſt, ueteris legis præcepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt odorem. Vnde & Apoſtolus: Chriſti bonus odor ſumus. Surge ueni proxima mea, ſpõſa mea, & ueni. Tu columba mea in uelamento petræ iuxta promurale, & oſtẽde mihi faciẽ tuã, & auditã fac mihi uocẽ tuam, quoniã uox tua ſuauis, & facies tua ſpecioſa. Dũ uultũ tuum tegeres cum Moyſe, & uelamentũ eſſet in lege, nec faciẽ tuam uidebã, nec uocẽ tuam dignabar audire, dicens: Et ſi multiplicaueritis preces ueſtras, nec ſic exaudiam uos. Nũc autem reuelata facie contemplare gloriam meam, & petræ firmiſsimæ tegere promurali. Quod audiens ſponſa aperit ſacramẽta pudicitiæ. Fratruelis meus mihi: & ego illi, qui paſcit inter lilia, hoc eſt, inter uirginũ candidiſsimos choros. Vis ſcire, quale uerus Solomon & pacificus noſter ſoliũ, quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, ſexaginta potentes in circuitu eius de potẽtibus Iſrael, omnes tenẽtes frameã & docti bello, uniuſcuiuſq; uiri gladius in femore ipſius. Qui in circuitu Solomonis ſunt, gladiũ habẽt in femore, ſicut Aoth ille iudex ἀμφιδέξιος, qui interfecit hoſtẽ pinguiſsimũ & totũ carni deditũ, omnes amputans uoluptates. Ibo, inquit, ad montẽ myrrhæ, ad eos ſcilicet qui mortificaueruñt corpora ſua: & ad collẽ Libani, ad puriſsimos uirginũ greges, & loquar ſpõſę meæ: Tota ſpecioſa es amica mea, & non eſt macula in te. Vnde & apoſtolus:

Vt exhibeat, inquit, sibi sanctã ecclesiã, non habentẽ maculã neq; rugã. Veni à Libano c
sponsa, ueni à Libano: Venies, & pertransibis ab initio fidei, à capite Sanir & Hermon,
à cubilibus leonũ, à montibus leopardorũ. Libanus λεύκασμος, id est candor interpre-
tatur. Veni ergo sponsa candidissima, de qua alibi dicitur: Quæ est ista quæ ascendit de-
albata, & transit per uiam huius seculi: ab exordio fidei, & ex Sanir, quod interpretatur
dens lucernæ, iuxta illud quod in psalmo legimus: Lucerna pedibus meis uerbũ tuũ do-
mine, & lux semitis meis: & Hermon, id est consecratione, & fuge leonũ cubilia, & leo-
pardorũ montes, qui non possunt mutare uarietatẽ suam. Fuge, inquit, cubilia leonum,
fuge superbiam dæmonũ, ut postq̃ mihi fueris cõsecrata, possim tibi dicere: Vulnerasti
cor meum, soror mea sponsa, uulnerasti cor meum, in uno oculorũ tuorũ, in uno orna
mento colli tui. Quod dicit, huiuscemodi est: Non repudio nuptias, habes & sinistrum
oculũ, quem tibi dedi, propter imbecillitatẽ eorũ, qui recta uidere non possunt. Sed ma
gis mihi dexter uirginitatis oculus placet, qui si cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris
est. Ac ne putaremus eum amorẽ carnis, & nuptias significare corporeas, ilico excludit
hunc sensum, & ait: Vulnerasti cor meũ, soror mea sponsa. Vbi sororis nomẽ est, suspi-
cio omnis fœdi amoris excluditur. Quàm speciosa sunt ubera tua à uino, de quibus & su
prà dixerat: Fratruelis meus mihi, & ego illi, in medio uberũ meorũ cõmorabit: in prin
cipali cordis, ubi habet sermo dei hospitiũ. Quàm speciosa sunt ubera tua à uino. Quod
istud uinum est, quod sponsæ mammas pulcherrimas facit, & pudicitię lacte fœcundat?
Nempe illud, de quo sponsus in consequentibus loquit: Bibi uinũ meũ cum lacte meo.
Manducate proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres. Vnde & apostoli dicebantur
musto pleni: Musto, inquit, non uino ueteri: quia uinũ nouũ in utres nouos mittitur: &
non ambulabunt in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hoc est uinũ, quod cum in-
ebriauerit adolescẽtes & puellas, statim uirginitatẽ sitiunt, & in crapulam castitatis eru-
ctant, & expletur illud uaticiniũ Zachariæ, duntaxat iuxta Hebraicã ueritatẽ de Ecclesiæ 30
uirginibus prophetantis: Cõplebunt infantibus, & puellis ludentibus plateæ eius. Quid D
enim bonũ eius est, & quid pulchrũ eius: nisi frumentũ electorũ, & uinũ germinans uir
gines? Istæ sunt uirgines, de quibus in quadragesimoquarto Psalmo scriptũ est: Addu-
centur regi uirgines post eam, proximæ eius afferentur tibi in lætitia & exultatione. Ad-
ducent in templũ regis. Sequitur: Hortus cõclusus, soror mea sponsa: hortus conclu-
sus, fons signatus. Quod clausum est atq; signatũ, similitudinẽ habet matris domini, ma
tris & uirginis. Vnde & in sepulchro saluatoris nouo, quod in petra purissima fuerat ex
cisum, nec ante, nec postea quisquã positus est. Et tamen hæc uirgo perpetua, multarum
est mater uirginum. Sequitur enim: Emissiones tuæ paradisus malogranatorũ cum fru
ctu pomorũ. In malogranatis & pomis, omniũ uirtutũ significatur in uirginitate cõcen
tus. Fratruelis meus candidus & rubicundus: candidus in uirginitate, rubicũdus in mar
tyrio. Et quia rubicundus & candidus est, idcirco statim addit, Gustus eius dulcedines,
& totus cõcupiscentia. Sponsus uirgo laudatus à sponsa uirgine, laudat uicissim uirginẽ
sponsam, & dicit ei, Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filij Aminadab, quod
interpretatur populi se sponte offerentis. Virginitas enim uoluntaria est, & ideo gressus
ecclesiæ in castitatis pulchritudine collaudantur. Non est huius temporis in morẽ com-
mentarij omnia de Cantico canticorũ uirginitatis pandere sacramenta, quia & hæc ipsa
fastidioso lectori nares contractura non ambigo. Loquatur Esaias spei nostræ fideiq;
mysteriũ: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filiũ, & uocabis nomen eius Emanuel,
Scio Iudæos opponere solere, in Hebræo uerbum alma, non uirginẽ sonare, sed adole-
scentulam. Et reuera uirgo proprie bethula appellatur, adolescentula autem uel puella,
non alma dicitur, sed naara. Quid est igitur quod significat alma? Absconditam uirgi-
nem, id est, non solum uirginem, sed cum παρθένου uirginem: quia non omnis uirgo ab
scondita est, nec ab hominũ fortuito separata conspectu. Deniq; & Rebecca in Gene-
si, ob nimiam castitatẽ & ecclesiæ typum, quẽ in sua uirginitate signabat, alma scribitur,
non

A non bethula: sicut manifestũ esse poterit ex sermonibus pueri Abraham, quos loquit in
Mesopotamia, & dicit: Domine deus domini mei Abrahã, si tu dirigis uiam meam per
quam ego ingredior, ecce dum stetero super fontẽ aquæ, uirgo quæ egredietur ut hauriat
aquam, & dixero ad eam: Da mihi paululũ aquæ, ut bibã de hydria tua, & respõderit, &
tu bibe, & camelis tuis hauriã: hæc erit uxor, quã præparauit dominus filio domini mei.
In eo enim loco, in quo ait: Virgo quæ egredietur, ut hauriat aquã, in Hebraico scriptũ
est alma, id est, uirgo secreta, & nimia parentũ diligentia custodita. Aut certe ostendant
mihi ubi hoc uerbo appellent & nuptæ, & imperitiã cõfitebor: Ecce uirgo in utero con
cipiet & pariet filiũ. Si non præfertur nuptijs uirginitas, spiritus sanctus, cur maritatam,
cur uiduam non elegit? Nam illo tempore erat Anna filia Phanuelis de tribu Aser insig-
nis pudicitiæ, & semper uacans orationibus & ieiunijs in templo dei. Si cõuersatio tan-
tum & bona opera & ieiunia absq; uirginitate, spiritus sancti ad se merentur aduentum,
potuit & ista mater esse domini. Curramus ad reliqua: Spreui te, inquit, & despexi, uirgo
filia Sion. Quam filiã dixerat, appellauit & uirginẽ: ne si tantũ filiã nominasset, arbitrare
ris & nuptã. Hæc est uirgo filia ad quam alibi dicit: Lætare sterilis quæ non paris, erum-
pe & clama quæ non parturis: quoniã multi filij desertæ, magis q̃ eius quæ habet uirum.
Ista est de qua per Hieremiã loquit deus, dicens: Nunquid obliuiscetur sponsa ornamen
ti sui, aut uirgo fasciæ pectoralis suæ? De hac in eadẽ prophetia grande miraculũ est, qa
fœmina circũdederit uirũ, & uniuersitatis parentẽ, uirginis uenter incluserit. Esto, in-
quit, nuptiarũ & uirginitatis sit diuersa cõditio, quid ad hoc potes dicere? Si uirgo & ui
dua fuerint baptizatæ, & ita permãserint, quæ erit inter utranq; diuersitas? Quod de Pe-
tro & Ioanne, Anna & Maria dudũ diximus, hoc præsenti loco proficiat. Si enim inter
uirginẽ & uiduã baptizatas nihil interest, quia baptisma nouũ hominẽ facit: eadẽ condi-
tione & scorta atq; prostibula si fuerint baptizatæ, uirginibus æquabunt. Si enim præte-
ritæ nuptiæ nihil nocent uiduæ baptizatæ, & præteritæ in meretricibus uoluptates, ex-
B positaq; publicæ libidini corpora, post lauacrũ uirginitatis præmia cõsequentur. Aliud
est purissimã mentẽ, & nulla recordatione pollutã deo iungere: aliud meminisse ample-
xuum uiri, fœdæ necessitatis, & quod corpore non agas, recordatione simulare. Hiere-
mias qui in utero sanctificatus est: & cognitus in uulua matris, ideo hoc priuilegio frui-
tur, quia uirginitatis erat beatitudini destinatus. Et cũ omnes capti sint, uasa quoq; tem-
pli Babylonio rege uastante direpta, iste solus liber ab hostibus est, & captiuitatis nescit
iniurias, & à uictoribus accepit stipendia, & Nabuzardan, cui de sanctis sanctorũ Nabu
chodonosor non præceperat, præcepit de Hieremia. Hoc enim uerũ templum dei est, &
hæc sancta sanctorũ, quæ uirginitatis puritate domino cõsecrantur. At econtrario Eze-
chiel qui captiuus tenebatur in Babylone, qui tempestatẽ ab aquilone uenientẽ uiderat
& turbinẽ cuncta rapientẽ, ait: Mortua est uxor mea ad uesperã, & feci mane sicut præce
ptũ mihi erat. Prædixerat enim ei dominus, quod in die illa aperiretur os eius, & loque-
retur, & non taceret amplius. Diligẽter attende, donec uxor uiueret, non habebat liber
tatẽ populũ cõmonendi. Moritur uxor, & coniugale uinculũ soluitur, & absq; ulla tre-
pidatione semper in officio prophetali est. Qui enim liber uocatus est, uere est seruus
Christi. Non nego beatas esse uiduas, quæ ita post baptismum manserint: nec illarũ de-
traho merito, quæ cum uiris in castitate perdurant: sed sicuti hæ maioris apud deũ præ-
mij sunt, quàm nuptæ coniugali officio seruientes, ita & ipsæ æquo animo patiantur uir
ginitatem sibi præferri. Si enim illas sera pudicitia post despumatas corporis uoluptates
erigit contra maritatas, cur non infra perpetuam castitatem esse se nouerint? Frustra, in-
quit, hæc loqueris, quia & episcopi & presbyteri & diaconi, unius uxoris uiri, & haben
tes filios, ab Apostolo constituuntur. Quomodo de uirginibus Apostolus dicit se non
habere præceptum: & tamen dat consilium, quasi misericordiam cõsecutus à domino,
& hoc agit in omni illa disputatione, ut uirginitatem præferat matrimonio, & suadet
quod imperare non audet, ne inijcere uideat laqueũ, & plus imponere ponderis, quàm

Universidad de Navarra Biblioteca

potest hominũ sustinere natura: ita & in ecclesiastico ordine cõstituendo, quia rudis ex c
gentibus constituebatur ecclesia, leuiora nuper credentibus dat præcepta, ne territi ferre non possent. Deniq; & apostoli & seniores de Hierosolymis literas mittunt, ut non amplius imponatur oneris his, qui de gentibus crediderunt, nisi ut abstineant se ab idololatria, & fornicatione, & à sanguine et à suffocatis: & quasi paruulis atq; infantibus lac potũ dant, non solidũ cibũ: nec præcipiũt de continentia, nec de uirginitate significant, nec ad ieiunia prouocant, neq; dicũt illud quod in euangelio ad apostolos dirigitur, ne habeant duas tunicas, ne perã, ne æs in zonis, ne uirgã in manu, ne calciamenta in pedibus: aut certe illud, Si uis perfectus esse, uade & uẽde omnia tua, & da pauperibus: & ueni sequere me. Si enim adolescens ille qui se iactauerat cuncta fecisse quæ legis sunt, audiens hoc tristis abijt, quia habebat possessiones multas, & pharisæi huiuscemodi domini sententiã subsannabãt: quanto magis tanta gentium multitudo, cui summa uirtus erat aliena non rapere, non habebat necesse præceptũ de castitate & continentia perpetua: quibus scribebat, ut abstinerẽt se ab idolis, & à fornicatione: & in quibus audiebatur fornicatio, & talis fornicatio, quæ ne inter gentes quidẽ est? Sed & ipsa episcopalis electio mecũ facit. Non enim dicit: eligat episcopus, qui unã ducat uxorẽ, & filios faciat: sed qui unã habuerit uxorẽ, & filios in omni subditos disciplina. Certe confiteris non posse esse episcopũ, qui in episcopatu filios faciat. Alioqui, si deprehensus fuerit, non quasi uir tenebitur, sed quasi adulter damnabit. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint uirgines quod mariti: aut si sacerdotibus non licet uxores tangere, in eo sancti sunt, quia imitant pudicitiã uirginalẽ. Sed & hoc inferẽdũ. Si laicus & quicũq; fidelis orare nõ potest, nisi careat officio cõiugali: sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandũ est. Si semper orandũ est, ergo semper carendum matrimonio. Nam & in ueteri lege q̃ pro populo hostias offerebant, non solũ in domibus suis non erant, sed purificabant ad tẽpus ab uxoribus seperati, & uinũ & sicerã non bibebant, quæ solent libidinẽ prouocare. Eligunt mariti in sacerdotiũ, non nego, quia D
non sunt tanti uirgines, quanti necessarij sunt sacerdotes. Nunquid quia in exercitu fortissimus quisq; eligendus est, idcirco non assumẽt & infirmiores, cũ omnes sortes esse non possint? Si exercitus uiribus tantũ cõstaret, & non etiã numero militũ, abijcerẽtur imbecilliores. Nunc & secundarũ & tertiarũ uiriũ gradus assumitur, ut turba & numero exercitus cõpleatur. Et quomodo, inquies, frequenter in ordinatione sacerdotali uirgo negligitur, & maritus assumitur? Quia forte cætera opera non habet uirginitati congruentia: aut uirgo putatur, & non est: aut est uirginitas infamis, aut certe ipsa uirginitas ei parit superbiã, & dum sibi applaudit de sola corporis castitate, uirtutes cæteras negligit. Non fouet pauperes, pecuniæ cupidior est. Euenit interdũ, ut tristior uultus, adductum superciliũ, incessus pomparũ ferculis similis, offendat populũ, & quia nihil habet quod reprehendat in uita, habitũ solũ oderit & incessum. Multi eligunt non amore sui, sed alterius odio. In plerisq; suffragiũ meret sola simplicitas, & alterius prudẽtiæ & calliditati quasi malitiæ opponunt. Nonnunq̃ errat plebis uulgiq; iudiciũ, & in sacerdotibus cõprobandis, unusquisq; suis moribus fauet: ut non tam bonũ, q̃ sui similẽ quærat præpositũ. Euenit aliquoties, ut mariti, quæ pars maior in populo est, maritis quasi sibi applaudant, & in eo se arbitrẽtur minores non esse uirginibus, si maritũ uirgini præferant. Dicã aliquid quod forsitan cum multorũ offensa dicturus sum, sed boni mihi non irascent, quia eos peccati cõscientia non remordebit. Interdũ hoc & pontificũ uitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerũ allegũt, & simpliciores quosq; atq; innocentes inhabiles putant, uel affinibus & cognatis quasi terrenæ militiæ officia largiunt, siue diuitũ obediunt iussioni. Quodq; his peius est, illis clericatus donãt gradũ, quorũ sunt obsequijs deliniti. Alioqui si iuxta sententiã Apostoli non erũt episcopi nisi mariti, ipse Apostolus episcopus esse non debuit, q̃ dixit: Volo aũt oẽs sic esse, sicut ego sum. Et Ioannes indignus hoc gradu existimabit, & omnes uirgines & cõtinentes, quibus quasi

pulcherri-

A pulcherrimis gemmis ecclesię monile decorat. Episcopus & presbyter & diaconus non sunt meritorũ nomina, sed officiorũ. Nec dicit: Si quis episcopatũ desiderat, bonũ desiderat gradũ, sed bonũ opus desiderat, quod in maiori ordine cõstitutus, possit si uelit, occasionẽ exercendarũ habere uirtutũ. Oportet ergo episcopũ irreprehẽsibilẽ esse, ut nulli uitio mancipatus sit: unius uxoris uirũ, qui unam uxorẽ habuerit non habeat. Sobriũ, siue, ut melius in Græco dicitur, uigilantẽ, id est, νηφάλεον: Pudicũ, hoc enim significat σώφρονα: ornatũ, & castitate & moribus: Hospitalẽ, ut imitetur Abrahã, & cum peregrinis, imò in peregrinis Christũ suscipiat. Doctorẽ: Nihil enim prodest conscientia uirtutũ frui: nisi & creditũ sibi populũ possit instruere, ut ualeat exhortari in doctrina, & eos qui contradicunt redarguere. Non uinolentũ, quia semper in sanctis sanctorum est, & qui offert hostias, uinũ & sicerã non bibet, quia in uino luxuria est. Sic bibat episcopus, ut an biberit ignoretur. Non percussorẽ, id est, qui cõscientias non percutiat sin gulorũ. Neq; enim pugilem describit sermo apostolicus, sed pontificẽ instituit, quid facere non debeat. Docet nũc è regione quid faciat. Sed modestũ, non litigiosum, non cupidum, domũ suam bene regentẽ, filios habentẽ subditos cũ omni castitate. Vide quanta pudicitia exigatur in episcopo, ut si filij eius impudici fuerint, ipse episcopus esse non possit: & eodẽ uitio offendat deum, quo offendit Heli pontifex, qui corripuerat quidem
31 filios, sed quia non abiecerat delinquẽtes, retrorsum cecidit & mortuus est, lucerna dei antequã extingueretur. Mulieres similiter pudicas, & reliqua. In omni gradu & sexu, tenet pudicitia principatũ. Cernis igitur, quod episcopus, presbyter & diaconus non ideo sint beati, quia episcopi uel presbyteri sint, aut diaconi, sed si uirtutes habuerint nominum suorũ & officiorũ. Alioqui si diaconus sanctior episcopo suo fuerit, non ex eo q̃ inferior gradu est, apud Christũ deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus martyrio coronatus est, minor futurus est in regno cœlorũ multis episcopis & Timotheo ac Tito, quos ut subijcere nõ audeo, ita nec anteponere. Quomodo in legionibus & ex
B ercitu sunt duces, sunt tribuni, sunt centuriones, sunt ferentarij ac leuis armaturæ, & mi les gregarius, & manipuli, cõmissaq; pugna uacant nomina dignitatũ, & sola fortitudo quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra dæmones dimicamus, non queruntur nomina, sed opera: & glorioſior ille sub uero imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior est. At dices: Si omnes uirgines fuerint, quomodo stabit humanum genus? Par pari referã. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matrimonio cõtinentes, quomodo stirps mortaliũ propagabit? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia: Si cuncti philosophi sint, agricolæ non erunt. Quid loquar de agricolis? non oratores, non iurisconsulti, non reliquarũ artiũ præceptores. Si uniuersi principes, quis erit miles? Si omnes caput, cuius uocabũtur caput, cum cætera membra defuerint? Vereris, ne si uirginitatem plures appetierint, cessent lupæ, cessent adulteræ, ne infantes in urbibus uillisq; non uagiant. Quotidie mœchorũ sanguis effundit, adulteria damnant, & inter ipsas leges & secures ac tribunalia, flagrans libido dominatur. Noli metuere ne omnes uirgines fiant, difficilis res est uirginitas, & ideo rara, quia difficilis: Multi uocati, pauci electi. Incipere plurimorũ est, perseuerare paucorũ. Vnde & grande præmiũ eorũ, qui perseuerauerint. Si omnes uirgines esse possent, nunquã & dominus diceret: Qui potest capere, capiat, & Apostolus in suadendo non trepidaret: De uirginibus aũt præceptum domini non habeo. Et cur inquies, creata sunt genitalia, & sic à conditore sapientissimo fabricati sumus, ut mutuum nostri patiamur ardorẽ, & gestiamus in naturalẽ copulam? Periclitamur responsionis uerecundia, & quasi inter duos scopulos, & quasdam necessitatis & pudicitiæ συμπλήγάδας hinc atq; inde, uel pudoris, uel causæ naufragium sustinemus. Si ad proposita respondeamus, pudore suffundimur. Si pudor impetrarit silentium, quasi de loco uidebimur cedere, & aduersario feriendi occasionem dare. Melius est tamen clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa spicula, clypeo non repellere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo posterior

pars corporis & meatus per quem alui ſtercora egerũtur relegatus eſt ab oculis,& quaſi c
poſt tergũ poſitus:ita & hic qui ſub uentre eſt,ad dirigendos humores & potus,quibus
uenæ corporis irrigantur,à deo cõditus eſt.Sed quoniã ipſa organa & genitaliũ fabrica,
& noſtra fœminarũq; diſcretio, & receptacula uuluæ, ad ſuſcipiendos & coalendos fœ
tus condita, ſexus differentiã prædicant,hoc breuiter reſpõdebo. Nunq̃ ergo ceſſemus
à libidine, ne fruſtra huiuſcemodi membra portemus. Cur enim maritus ſe abſtineat ab
uxore? Cur caſta uidua pſeueret, ſi ad hoc tantũ nati ſumus, ut pecudũ more uiuamus?
Aut quid mihi nocebit,ſi cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium 32
officiũ eſt mandere,& in aluum ea quæ ſunt manſa tranſmittere,& non habet crimẽ qui
cõiugi meæ panem dederit:ita ſi genitaliũ hoc eſt officiũ,ut ſemper fruantur natura ſua,
meam laſſitudinẽ alterius uires ſuperent: & uxoris, ut ita dixerim, ardentiſsimã gulam,
fortuita libido reſtinguat. Quid ſibi autẽ uult Apoſtolus, ut ad continentiã cohortetur,
ſi contra naturã eſt? Quid ipſe dominus,qui eunuchorũ præcipit uarietates? Certe Apo
ſtolus,qui ad ſuam nos prouocat pudicitiã,debet conſtanter audire,Cur portas ueretrũ
ò Paule? Cur à ſexu fœminarũ barba,pilis, aliaq; membrorũ qualitate diſtingueris? Cur
tuæ non intumeſcũt papillæ,non dilatantur renes, non pectus artatur? Vox obſoletior
eſt,ſermo ferocior & hirſutius ſuperciliũ. Fruſtra hæc omnia uirorũ habes, ſi comple-
xu non uteris fœminarũ.Compellor aliquid loqui & inſipiens fieri, ſed uos me ut loqui
audeam coegiſtis. Dominus noſter atq; ſaluator,qui cum in forma dei eſſet, formam ſer
ui dignatus eſt aſſumere,factus obediens patri uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis:quid ne-
ceſſe erat,ut his membris naſceretur, quibus uſurus non erat? Qui certe ut ſexum oſten
deret,etiam circumciſus eſt. Cur Ioannẽ apoſtolum & Baptiſtam ſua dilectione caſtra-
uit,quos uiros naſci fecerat? Qui ergo in Chriſtũ credimus, Chriſti ſectemur exempla.
Et ſi noueramus illum iuxta carnem, ſed iam non nouimus eum ſecundum carnẽ. Cer-
te in reſurrectione eadem erit corporum ſubſtantia,qua nunc utimur,licet auctior glo-
ria. Nam & ſaluator intantũ ipſum corpus habuit poſt inferos, in quo & crucifixus eſt, D
ut manus perforatas clauis & lateris uulnus oſtenderet. Porrò ſi clauſis ingreſſus eſt o-
ſtijs,quod humanorũ corporũ natura non patitur, ergo & Petrum & dominum nega-
bimus uera habuiſſe corpora, quia ambulauerunt ſuper aquas, quod contra naturam
eſt.In reſurrectione mortuorum,non nubent neq; nubentur,ſed ſimiles erunt angelis.
Quod alij poſtea in cœlis futuri ſunt,hoc uirgines in terra eſſe cœperunt. Si angelorum
nobis ſimilitudo promittitur: inter angelos autem non eſt ſexus diuerſitas:aut ſine ſexu
erimus,quod angeli ſunt:aut certe quod liquido comprobatur, reſurgentes in proprio
ſexu, ſexus non fungemur officio. Verum quid agimus argumentis, & propoſitiones
aduerſarij callida cupimus reſponſione ſuperare? Vetera tranſierunt,ecce facta ſunt om
nia noua.Curram per apoſtolorũ ſententias, & quomodo in Solomonis exemplis bre-
ues expoſitiunculas ſubdidi, ob intelligendi facilitatem, ita & nunc caſtitatis & conti-
nentiæ Chriſtianæ exempla replicabo, & de multis teſtimonijs quaſi unum corpus effi-
ciam:quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat prætermittam,& nimię prolixitatis de-
clinem faſtidium. Scribit inter cætera Paulus apoſtolus ad Romanos: Quem ergo fru-
ctum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorũ mors eſt. Nunc
uero liberati à peccato, ſerui autem dei facti, habetis fructum ueſtrum in ſanctificatio-
nem,finem uero uitam æternam.Puto quod & nuptiarum finis mors ſit.Fructus autem
ſanctificationis,qui uel ad uirginitatem uel ad continentiam pertinet,uita penſatur æter
na.Ac deinde: Itaq; fratres mei & uos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti:ut ſitis al-
terius,qui ex mortuis reſurrexit,ut fructificemus deo. Cum enim eſſemus in carne, paſ-
ſiones quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris ut fructificarent morti:
Nunc aũt ſoluti ſumus à lege mortis,in qua detinebamur,ut ſeruiamus in nouitate ſpiri
tus,& non in uetuſtate literæ.Cũ,inquit,eſſemus in carne,& nõ in nouitate ſpiritus,ſed
in uetuſtate literæ,faciebamus ea quæ carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc aũt
quia

A quia mortui ſumus legi,per corpus Chriſti,fructificemus deo:ut ſimus eius, qui ex mor
tuis reſurrexit.Necnõ & in alio loco cum prædixiſſet,Scio quia lex ſpiritualis eſt:& cum
de uiolentia carnis,quod crebro nos impellat facere quod nolimus,latius diſputaſſet,ad
extremũ intulit:Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei
per Ieſum Chriſtum dñm noſtrũ.Et iterũ:Ipſe igitur mente ſeruio legi dei, carne aũt legi
peccati.Et nihil damnationis eſt his,qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundũ carnẽ am
bulant. Lex em̃ ſpiritus in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manife-
ſtius in conſequentib.docet,Chriſtianos nõ ambulare ſecundum carnẽ,ſed ſecundũ ſpi
ritum,dicens:Qui enim ſecundũ carnẽ ſunt,quæ ſunt carnis ſapiũt: qui uero ſecundum
ſpiritũ,quæ ſunt ſpiritus ſentiũt.Nam prudentia carnis,mors eſt: prudentia aũt ſpiritus,
uita & pax:quoniã prudentia carnis, inimicitia eſt in deũ. Legi enim dei non ſubijcitur,
nec enim poteſt.Qui aũt in carne ſunt,deo placere nõ poſſunt. Vos aũt in carne non e-
ſtis,ſed in ſpiritu,ſi tamen ſpiritus dei habitat in uobis.& reliqua,uſq; ad illum locum in
quo ait:Ergo fratres debitores ſumus nõ carni,ut ſecundũ carnẽ uiuamus.Si em̃ ſecun-
dum carnẽ uixeritis,moriemini:ſi aũt ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Qui-
cunq; enim ſpiritu dei aguntur,hi filij dei ſunt.Si prudentia carnis, inimicitia eſt in deum,
& qui in carne ſunt,deo placere nõ poſſunt: arbitror eos qui inſeruiũt officio cõiugali,
quod prudentiã carnis diligant,& in carne ſint.A qua nos retrahens Apoſtolus,& iun-
gens ſpiritui,deinceps loquitur: Obſecro uos fratres per miſericordiam dei, ut exhibeatis
corpora ueſtra hoſtiã uiuentẽ,ſanctam,deo placentẽ,rationabile obſequiũ ueſtrũ.Et no
lite conformari huic ſeculo,ſed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri, ut probetis quæ
ſit uoluntas dei bona, & bene placẽs, & perfecta. Dico em̃ per gratiã quæ data eſt mihi,
omnibus qui ſunt inter uos,Non plus ſapere q̃ oportet ſapere,ſed ſapere ad pudicitiam:
non ad ſobrietatẽ,ut male in Latinis codicibus legit̃,ſed ſapere,inquit,ad pudicitiam. Si
33 quidem Græcè ſcriptũ eſt, εἰς τὸ σωφρονεῖν. Conſideremus ſententiã Apoſtoli: Reforma-
B mini,inquit,in nouitate ſenſus ueſtri,ut probetis quæ ſit uoluntas dei bona, & bene pla
cens,& perfecta.Quod dicit,huiuſcemodi eſt:Concedit quidẽ deus nuptias,concedit di
gamiã,& ſi neceſſe fuerit, fornicationi & adulterio præfert etiam trigamiã. Sed nos qui
corpora noſtra exhibere debemus hoſtiam uiuã,ſanctam,placentẽ deo, rationale obſe-
quium noſtrum,nõ quid concedat deus,ſed quid uelit cõſideremus,ut probemus,quæ
ſit uoluntas dei bona,& bene placens,& perfecta. Ergo quod cõcedit,nec bonũ,nec be
ne placẽs eſt,nec perfectum.Redditq; cauſas,cur hoc ſuadeat: ſciẽtes tempus,quia hora
eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc aũt propior eſt ſalus noſtra, q̃ cũ credidimus: Nox
proceſsit,dies aũt appropinquauit.Et in extremo:Induimini dñm Ieſum Chriſtũ,& car-
nis curam ne feceritis in deſiderijs.Aliud eſt uoluntas dei,aliud indulgentia.Vnde & ad
Corinthios ſcribẽs,ait:Ego fratres nõ potui loqui uobis ſicut ſpiritualibus,ſed ſicut car
nalibus:ſicut paruulis in Chriſto, lac uobis potũ dedi,nõ eſcam:nondũ enim poteratis,
ſed neq; nunc poteſtis:adhuc enim carnales eſtis.Qui animalis eſt,& non recipit ea quæ
ſpiritus dei ſunt:ſtultitia enim illi eſt,nec poteſt intelligere, quia ſpiritualiter dijudicat̃:
iſte nõ perfectæ caſtitatis cibo,ſed rudi nuptiarũ lacte nutritur.Sicut per hominẽ mors,
ſic & per hominem reſurrectio mortuorũ.Quomodo in Adam omnes morimur,ſic in
Chriſto omnes uiuificabimur.Seruiuimus in lege ueteri Adam: ſeruiamus in Euãgelio
nouo Adã.Factus eſt enim primus homo Adam in animã uiuentẽ,& nouiſsimus Adam
in ſpiritũ uiuificantẽ.Primus homo de terra,terrenus:ſecũdus homo de cœlo, cœleſtis.
Qualis terrenus,tales & terreni:& qualis cœleſtis,tales & cœleſtes. Sicut portauimus i-
maginẽ terreni,portemus & imaginẽ cœleſtis.Hoc aũt dico fratres,quia caro & ſanguis
regnũ dei poſsidere non poſſunt,neq; corruptio incorruptionẽ poſsidebit. Hoc tã cla-
rum eſt,ut nulla expoſitione queat manifeſtius fieri:Caro,inquit,& ſanguis regnum dei
poſsidere non poſſunt,neq; corruptio incorruptionẽ.Si corruptiõ ad omnẽ coitũ per-
tinet,incorruptio aũt propriè caſtitatis eſt, præmia pudicitiæ nuptiæ poſsidere nõ poſ-

Universidad de Sevilla Biblioteca

sunt. Scimus enim, quoniam si terrena domus huius habitationis destructa fuerit, ędificatiõẽ habeamus ex deo, domum non manufactam, sempiternã in cœlis. In quo ingemiscimus, habitaculum nostrum, quod de cœlo est superindui cupiẽtes. Cupimus enim egredi de corpore, & habitare cum Christo: propter quod et studiosissimè nitimur, siue in corpore, siue extra corpus placere deo. Et ut plenius exponeret, quales nos esse uellet, in alio loco docet, dicens: Despõdi enim uos uni uiro, uirginẽ castam exhibere Christo. Quod si ad totam ecclesiam credentiũ uolueris referre, in hac despõsione Christi, & maritatas & digamas & uiduas & uirgines contineri, hoc quoq; pro nobis facit. Nam dum omnes ad pudicitiam & præmiũ uirginitatis inuitat, ostendit cunctis gradibus uirginitatem esse potiorẽ. Rursumq; ad Galatas: Ex operibus, inquit, legis non iustificabit omnis caro. Opera legis & nuptiæ sunt, unde & maledicunt in ea, qui non habent filios. Quæ si concedunt etiam in Euangelio, aliud est indulgentiam infirmitati tribuere, aliud uirtutibus præmia polliceri. Dicam & egõ nuptiatoribus meis, qui post castitatẽ & diuturnam continentiã subant ad coitũ, & pecudum more lasciuiunt: sic insipiẽtes estis, ut cum cœperitis spiritu, nunc carne consummemini? Tanta passi estis sine causa? Apostolus quod continentiæ quibusdam nodos relaxat, & dimittit frena currentibus, propter infirmitatem carnis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquit: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim cõcupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnẽ. Non necesse est nunc de operib. carnis dicere, quia longũ est, & facile potest de Apostoli epistola sumere, qui uoluerit. Dicam tantũ de spiritu, cuius fructus sunt, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continẽtia. Omnes uir 33
tutes spiritus, quasi solidissimũ fundamentũ & sublime culmẽ, continẽtia sustẽtat & protegit. Aduersum huiuscemodi nõ est lex. Qui aũt sunt Christi, carnẽ suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscẽtijs. Si uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Qui cum Christo carnẽ nostrã & passiones eius desideriaq; crucifiximus, quid rursum ea quæ carnis sunt agere cupimus? Quodcunq; seminauerit homo, hoc & metet. Qui seminat in carne sua, D
de carne metet corruptionẽ. qui aũt seminat in spiritu, metet uitã ęternã. Existimo quod qui uxorẽ habet, q̃ diu reuertit ad idipsum, ne tentet eum satanas, in carne seminet, & nõ in spiritu. Qui aũt in carne seminat: nõ ego, sed Apostolus loquit, metit corruptionẽ. Elegit nos in Christo deus pater ante mundi constitutionẽ, ut essemus sancti & immaculati coram eo. Ambulauimus in concupiscẽtijs carnis, facientes uoluntatẽ eius, & cogitationum: & fuimus filij iræ, sicut & cæteri. Nunc aũt cõresuscitauit, & considere nos fecit in cœlestibus in Christo Iesu, ut deponamus secundũ priorẽ conuersationẽ ueterẽ hominem, qui corrũpit iuxta desideria erroris, & aptari nobis illa benedictio possit, quę missam ad Ephesios Epistolam, tali fine concludit: Gratia uobis cum omnibus qui diligunt dominũ in incorruptione. Conuersatio nostra in cœlis est. Vnde & saluatorem expectamus dominũ nostrum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme fieri corpori gloriæ suæ. Quæcunq; ergo sunt uera, quæcunq; pudica, quæcunq; iusta, quæcunq; ad castitatẽ pertinentia: his copulemur, hæc sequamur. Reconciliauit nos Christus in corpore suo, deo patri per mortẽ: & exhibuit sanctos & immaculatos & absq; ulla reprehensione coram se: in quo & circuncisi sumus circũcisione nõ manufacta, in expoliationẽ corporis carnis, sed circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & cõsurreximus. Si ergo cõsurreximus cũ Christo, ea quæ sursum sunt quæramus, ubi Christus est in dextera dei sedens, ea sapiamus quę sursum sunt, nõ quę supra terram. Mortui enim sumus, & uita nostra abscondita est cũ Christo in deo. Cum enim Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Nemo militans deo, implicat se negocijs secularibus, ut possit ei placere, qui se elegit. Apparuit enim gratia dei saluatoris omnib. hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatẽ & secularia desideria, caste, & iuste, & pie uiuamus in præsenti seculo. Dies me deficiet, si uoluero omnia castitatis de Apostolo præcepta memorare. Ista sunt de quib. ad Apostolos dominus

A dominus loquebatur: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis ea portare modo. Cum aũt uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnẽ ueritatẽ. Post crucẽ Christi, statim in Actis Apostolorũ una domus Philippi Euangelistæ, quadrigã producit uirginum filiarũ: ut Cæsarea, in qua ex gentibus ecclesia per centurionẽ Cornelium fuerat dedicata, etiã uirginũ puellarũ præberet exẽpla. Cumq; dominus in Euangelio dixerit, Lex & prophetæ usq; ad Ioannẽ: istæ quia uirgines erant, etiam post Ioannẽ prophetasse referuntur. Neq; enim poterant ueteris testamẽti lege retineri, quæ uirginitatis fulserant claritate. Trãseamus ad Iacobũ, qui frater domini dicebat, tantæ sanctitatis, tãtæq; iustitiæ, & perpetuæ uirginitatis, ut Iosephus quoq; historicus Iudæorũ, propter huius necẽ Hierosolymã subuersam referat. Hic primus episcopus ex Iudæis Hierosolymæ credẽtis ecclesiæ, ad quẽ Paulus cum Tito Barnabaq; pergebat, loquit in Epistola sua: Nolite errare fratres mei dilecti. Omne datũ bonũ, & omnis perfecta donatio, de sursum est, descendens à patre luminũ, apud quẽ non est differẽtia, aut conuersionis obumbraculum. Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut simus primitiæ creaturarũ eius. Virgo mysticè uirginitatẽ docet: Omne perfectũ donũ de sursum descendit, ubi nõ sunt nuptiæ: & descẽdit, nõ à quolibet, sed à patre luminũ, qui dicit ad Apostolos, Vos estis lux mundi: apud quẽ non est differẽtia Iudæi siue gentilis: nec illa umbra quæ uersabat in lege, premit eos qui de nationib. crediderunt: sed uerbo nos genuit, & uerbo ueritatis: quia umbra & imago & species quædam ueritatis præcesit in lege, ut simus primitiæ creaturarũ eius. Et quomodo ipse primogenitus ex mortuis, omnes in se mortuos suscitauit: sic ipse uirgo, primitias uirginũ suarum in se uirgine dedicauit. Petrus quoq; quid de uocatione gentium sentiat, contemplemur: Benedictus, inquit, deus, & pater dñi nostri Iesu Christi, qui secundum magnã misericordiã suam regenerauit nos in spem uitæ, per resurrectionẽ Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatẽ incorruptã & immaculatã & immarcescibilem, quæ seruat in cœlis, in uos qui uirtute dei custodimini per fidem, in salutẽ quæ præparata est re-
B uelari in tempore nouissimo. Vbi incorrupta prædicat hæreditas, & immaculata & immarcescibilis, & præparata in cœlis, & in tempus nouissimũ reseruata, & spes uitæ æternæ quando nõ nubent neq; nubent, ibi alijs uerbis uirginitatis priuilegia describuntur. Nam & in sequentibus hoc ipsum docet: Propter hoc accincti lumbos mentis uestræ uigilantes perfecte, sperate in eam gratiã, quæ uobis deferenda est in reuelatione Iesu Christi. Quasi filij obedientiæ non conformemini prioribus ignorantię uestrę desiderijs, sed secundum eum qui uos uocauit sanctum, & ipsi sancti estote, in omni conuersatione. Scriptum est enim: Sancti estote, quia ego sanctus sum. Neq; enim corruptibili auro & argẽto redempti sumus, sed precioso sanguine immaculati agni Iesu Christi, ut castificemus animas uestras in obedientia ueritatis, renati non ex coitu corruptibili, sed ex incorruptione, per uerbum uiuẽtis dei & permanentis: & sicut lapides uiui ædificemur in domum spiritualẽ, sanctum sacerdotiũ, offerentes spirituales uictimas, per Christũ dñm nostrum. Nos enim sumus genus electũ, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis. Christus pro nobis carne mortuus est. Armemur eadẽ conuersatione qua Christus, quoniã qui passus est in carne, quieuit à peccato: ut nequaq̃ in desiderijs hominũ, sed in uoluntate dei, reliquũ in carne tempus exigamus. Sufficit enim nobis præteritũ tempus, quando ambulauimus in luxurijs & desiderijs cæterisq; uitijs. Grandia nobis & precio sa uirginitatis promissa donauit, ut per hanc efficiamur diuinę consortes naturæ, fugientes eam quæ in mundo est concupiscentiam corruptionis. Nouit dominus pios de tentatione eripere, & iniquos cruciãdos in diem reseruare iudicij, præcipue eos, qui post carnem in desiderijs pollutionis ambulant, & dominationes despiciunt, audaces & procaces. Isti enim quasi irrationabilia iumenta in uentrem & libidinem proni sunt, blasphemantes: qui & in corruptione sua corrumpẽtur: recipientq; mercedem iniquitatis luxuriam: qui putãt delicias esse, iniustitiã, sordes & maculas, & nihil aliud nisi de uoluptatibus cogitantes. Qui habent oculos plenos adulterio & insatiabili libidine, & decipiunt

animas

animas necdum Christi charitate robustas. Loquunt enim uerba tumẽtia, & indoctos fa c
cile illecebris carnis irretiunt: repromittentes eis libertatẽ, cum ipsi serui uitiorũ sint atq;
luxuriæ & corruptionis. Vnusquisq; enim ei subiacet passioni, à qua uincitur. Quod si
fugientes coinquinationes mundi per scientiã saluatoris nostri Iesu Christi, ijsdem rur-
sum superant, quæ antè superauerãt, facta sunt eis nouissima peiora prioribus. Meliusq;
eis erat non nosse uiam iustitiæ, q̃ post agnitionẽ retrorsum conuerti, & relinquere san-
ctum mandatũ, quod eis traditũ fuerat. Completumq; est in eis ueriſimũ illud prouer-
bium: Canis reuersus ad uomitũ suum. Et sus lota in uolutabro luti. Nolui omnẽ locũ se-
cundæ Petri epistolæ ponere, ne longũ facerẽ: sed tantũmodo ostendi spiritus sancti ua-
ticinio huius temporis & doctores & hæresim prænunciatã. Deniq; manifestius eos de-
notat, dicens: Venient in nouissimis diebus illusores seducentes, iuxta propria desideria
ambulantes, &c. Descripsit sermo apostolicus Iouinianũ loquentẽ buccis tumẽtibus, &
inflata uerba trutinantẽ, repromittentẽ in cœlis libertatẽ, cum ipse corruptionis seruus
sit atq; luxuriæ, canis reuertẽs ad uomitũ suum. Nam cum monachum esse se iactitet: &
post sordidam tunicam & nudos pedes, & cibariũ panẽ, & aquæ potũ, ad candidam ue- 35
stem, & nitidã cutẽ, ad mulsum & elaboratas carnes, ad iura Apitij & Paxami, ad balneas
quoq; ac fritillas, & popinas se conferat: manifestum est, quod terrã cœlo, uitia uirtuti- 36
bus, uentrem præferat Christo, & purpuram coloris eius, putet regna cœlorum. Et ta-
men iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponsus semper in-
cedens, aut uxorẽ ducat, ut æqualem uirginitatẽ nuptijs probet: aut si nõ duxerit, frustra
contra nos uerbis agit, cum opere nobiscũ sit. Sed & Ioannes in eadem uerba cõcordat:
Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundũ, nõ est cha-
ritas patris in eo. Quoniã omne quod in mundo est, desideriũ carnis est, & desiderium
oculorũ, & superbia huius uitæ, quæ non est de patre, sed de mundo est. Et, mũdus præ-
terit, & desideriũ eius. Qui autem facit uoluntatẽ dei, manet in æternũ. Mandatũ nouum
scripsi uobis, quod est ueriſimũ, & in Christo, & in nobis: quia tenebræ pręterierunt & d
lux iam lucet. Et rursum: Chariſimi nunc filij dei sumus, & necdũ apparuit quid futuri
sumus. scimus aũt, quia cum apparuerit, similes ei erimus: quoniã uidebimus eum sicuti
est: & omnis qui habet hanc spẽ, castificat semetipsum, sicut & ille castus est. In hoc perfe
cta est nostra charitas, si fiduciã habeamus in diẽ iudicij, ut quomodo ille est, sic & nos
simus in hoc seculo. Epistola quoq; Iudæ tale quid significat: Odientes & carnis pollutã
tunicam. Legamus Apocalypsim Ioannis, & ibi reperiemus agnũ super montem Sion,
& cum eo centũ quadragintaquatuor milia signatorũ, habentium nomẽ eius, & nomen
patris eius scriptum in frontibus suis: qui cantant canticũ nouum, & nemo potest dice-
re canticũ illud, nisi hi qui empti sunt de terra. Isti sunt qui cũ mulieribus se nõ coinqui-
nauerunt, uirgines enim permanserũt. Hi sequunt agnũ quocũq; uadit: Empti sunt eñ
ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore ipsorum non est inuentũ mendaciũ, & si-
ne macula sunt. De singulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua reponitur tribus Leui,
duodena milia uirginũ signatorũ creditura dicuntur, qui cum mulieribus nõ sunt coin
quinati. Ac ne putaremus de his dici, qui scorta non norũt, statim intulit: Virgines enim
permanserunt. Ex quo ostendit, omnes qui uirgines non permanserũt, ad comparatio-
nẽ purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius dñi nostri Iesu Christi esse pollutos. Hi sunt
qui cantant canticũ nouum, quod nemo potest canere, nisi qui uirgo est. Hi sunt primi-
tiæ dei & agni, & sine macula. Si uirgines primitiæ dei sunt, ergo uiduæ & in matrimo-
nio continẽtes, erunt post primitias, id est in secundo & tertio gradu: nec prius perditus
populus saluari poterit, nisi tales hostias castitatis deo obtulerit, & immaculatũ agnum,
purissimis uictimis reconciliauerit. Infinitum est de Euangelio decem uirginum expo-
nere sacramentum, quinq; stultarum, & quinq; sapientum. Hoc solum nunc dico, quod
quomodo absq; cæteris operibus uirginitas sola non saluat, sic omnia opera absq; uir-
ginitate, puritate, continentia, castitate, imperfecta sunt. Ex quo nequaquam nos illud

poterit

A poterit impedire, quod aduersarius obijcit, fuisse dominũ in Cana Galilææ, & nuptiarũ
festa celebrasse, quando aquas uertit in uinũ. Hoc eñ breuissimè respondebo, quod qui
octaua die circunciſus est, & pro quo par turturũ, & duo pulli columbarũ die purgatio
nis oblati sunt, cum cæteris anteq̃ pateret, Iudaicam consuetudinẽ comprobauit, ne illis
occasionẽ iustè se interficiendi tribuere uideret, quasi legẽ destruẽs damnansq; naturã.
Quanq̃ & hoc pro nobis faciat. Qui eñ semel uenit ad nuptias, semel docuit esse nuben-
dum. Et tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatẽ, & uiduitatis castimo-
niam non in gradu poneremus. Nunc aũt cum hæreticorũ sit damnare coniugia, & dei
spernere conditionẽ, quicquid de laude dixerit nuptiarũ, libenter audimus. Ecclesia eñ
matrimonia non damnat, sed subijcit: nec abijcit, sed dispensat: sciens, ut suprà diximus,
in domo magna non solum uasa esse aurea & argẽtea, sed & lignea, & fictilia, & alia esse
in honorẽ, alia in contumeliã: & quicunq; se mundauerit, cum futurũ esse uas honorabi
le, & necessariũ in omne opus bonũ præparatum. Satis abundeq; Christianæ pudicitię
& uirginitatis angelicæ, de diuinis libris exempla præbuimus. Sed quoniam intellexi in
cõmentarijs aduersarij, prouocari nos etiam ad mundi sapientiã, quod nunquã hoc ge-
nus in seculo sit probatũ, & nouum dogma contra naturã religio nostra prodiderit, per
curram breuiter Græcas & Latinas Barbarasq; historias, & docebo uirginitatẽ semper
tenuisse pudicitiæ principatũ. Referunt fabulæ Atalantã Calydoniam uirginẽ semper
in uenatibus, semper in syluis, non tumentes uteros fœminarũ, fastidiaq; conceptuũ, sed
37 expeditam & castam amasse uirtutẽ. Harpalicen quoq; uirginẽ Thraciam, insignis poe
ta describit, & reginã Volscorũ Camillam: quam Turnus cum auxilio uenerat, laudare
uolens, non amplius habuit quod diceret, nisi uirginẽ nominaret: O decus Italiæ uirgo.
38 Chalciœcus quoq; filia illa Leo uirgo perpetua, pestilentiam patriæ scribitur spontanea
morte soluisse, & Iphigeniæ uirginis sanguis aduersos placasse uentos. Quid referam Si-
byllas Erythræam atq; Cumanã, & octo reliquas. Nam Varro decẽ fuisse autumat, qua-
B rum insigne uirginitas est, & uirginitatis præmiũ diuinatio? Quod si Aeolici genere ser-
monis Sibylla θεοβύλη appellatur, recte consilium dei sola scribitur nosse uirginitas.
Cassandram quoq; & Chrysein uates Apollinis ac Iunonis uirgines legimus. Et sacerdo
39 tes Dianæ Tauricæ, & Vestæ, innumerabiles extiterunt. Quarũ una Minutia propter su-
spicionem stupri uiua defossa est, iniusta, ut reor, pœna, nisi grande crimen putaret læsa
uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore uirgines semper habuerit, hinc ap-
paret: quod consules & imperatores, & in curribus triumphantes, qui de superatis gen-
tibus trophæa referebant, & omnis dignitatis gradus, eis de uia cedere solitus sit. Clau
dia uirgo Vestalis cum in suspicionẽ uenisset stupri, & simulacrum matris Idææ in uado
Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiã suam fertur cingulo duxisse nauẽ, quam
40 multa milia hominũ trahere nequiuerant. Melius tamen, inquit Lucani poetæ patruus,
cum illa esset actum: si hoc quod euenit, ornamentũ potius exploratæ fuisset pudicitiæ,
q̃ dubiæ patrociniũ. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruã quoq; & Dianã uirgi
nes deas finxerit error gentilium: & inter duodecim signa cœli, quibus mundum uolui
putant, uirginẽ collocarint. Magna iniuria nuptiarũ, ut ne inter scorpios quidẽ, & cẽtau
41 ros, & cancros, & pisces, & ægocerotes, uxorẽ maritũq; cõtruserint. Triginta Athenien
sium tyrãni cum Phidonẽ in cõuiuio necassent, filias eius uirgines ad se uenire iusserũt,
& scortorũ more nudari: ac super pauimẽta, patris sanguine cruentata, impudicis gesti-
bus ludere: quæ paulisper dissimulato doloris habitu, cum temulẽtos cõuiuas cernerẽt,
quasi ad requisita naturæ egredientes, inuicẽ se complexæ præcipitauerunt in puteũ, ut
uirginitatẽ morte seruarent. Demotionis Areopagitarum principis uirgo filia, audito
sponsi Leosthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitarat, se interfecit: asserẽs quanq̃
intacta esset corpore, tamen si alterum accipere cogeretur, quasi secundum acciperet,
42 cum priori mente nupsisset. Spartiatæ & Messenij diu inter se habuere amicitias, intan-
tum ut ob quædam sacra etiam uirgines ad se mutuo mitterẽt. Quodam igitur tempore

cum

cum quinquaginta uirgines Lacedæmoniorũ Meſſenij uiolare tẽtaſſent, de tanto nume c
ro ad ſtuprum nulla conſenſit, ſed omnes libentiſsime pro pudicitia occubuerũt. Quam
obrem graue bellum & longiſsimũ concitatũ eſt, & poſt multũ temporis Mamertia ſub
uerſa eſt. Ariſtoclides Orchomeni tyrannus adamauit uirginẽ Stymphalidem, quę cum
patre occiſo ad templum Dianæ confugiſſet, & ſimulacrum eius teneret, nec ui poſſet a-
uelli, in eodem loco confoſſa eſt. Ob cuius necem tanto omnis Arcadia dolore cõmota
eſt, ut bellum publice ſumeret, & necem uirginis ulciſceretur. Ariſtomenes Meſſenius
uir iuſtiſsimus, uictis Lacedæmonijs, & quodam tempore nocturna ſacra celebrãtibus,
quæ uocabantur Hyacinthina, rapuit de choris ludentiũ uirgines quindecim, & tota no
cte gradu concito fugiẽs exceſsit de finibus Spartanorũ. Cumq; eas comites eius uellent
uiolare, monuit quantum potuit, ne hoc facerẽt, & ad extremũ quoſdam non parẽtes in
terfecit, cæteris metu coercitis. Redemptæ poſtea à cognatis puellæ, cum Ariſtomenẽ ui
derent cædis reum fieri, tam diu ad patriã non ſunt reuerſæ, q̃ diu iudicum aduolutę ge- 43
nibus defenſorẽ pudicitiæ ſuæ cernerẽt abſolutum. Quo ore laudandæ ſunt Scedaſi filię
in Leuctris Bœotiæ, quas traditum eſt abſente patre duos iuuenes prætereuntes iure ho
ſpitij ſuſcepiſſe. Qui multum indulgẽtes uino, uim per noctem intulere uirginibus. Quę
amiſſæ pudicitiæ nolentes ſuperuiuere, mutuis conciderũt uulneribus. Iuſtum eſt & Lo
cridas uirgines non tacere, quæ cum Ilium mitterẽtur ex more per annos circiter mille,
nulla obſcœni rumoris & pollutæ uirginitatis ullam fabulã dedit. Quis ualeat ſilẽtio præ
terire ſeptẽ Mileſias uirgines, quæ Gallorum impetu cuncta uaſtante, ne quid indecens
ab hoſtibus ſuſtinerẽt, turpitudinẽ morte fugerunt: exemplum ſui cunctis uirginibus re
linquentes, honeſtis mentibus magis pudicitiam curæ eſſe, q̃ uitam. Nicanor uictis The
bis atq; ſubuerſis, unius uirginis captiuę amore ſuperatus eſt. Cuius coniugiũ expetens, D
& uoluntarios amplexus, quod ſcilicet captiua optare debuerat, ſenſit pudicis mentibus
plus uirginitatẽ eſſe q̃ regnum: & interfectam propria manu, flens & lugens amator te-
nuit. Narrant ſcriptores Græci & aliam Thebanam uirginẽ, quam hoſtis Macedo cor-
ruperat, diſsimulaſſe pauliſper dolorẽ, & uiolatorẽ uirginitatis ſuæ iugulaſſe poſtea dor
mientẽ: ſeq; interfeciſſe gladio, ut nec uiuere uoluerit poſt perditam caſtitatem, nec ante
mori, q̃ ſui ultrix exiſteret. Apud gymnoſophiſtas Indiæ, quaſi per manus huius opinio
nis autoritas traditur, quod Buddam principẽ dogmatis eorũ, è latere ſuo uirgo genera-
rit. Nec hoc mirum de barbaris, cum Mineruam quoq; de capite Iouis, & Liberum pa-
trem de femore eius procreatos, doctiſsima finxerit Græcia. Speuſippus quoq; ſoro- 44
ris Platonis filius, & Clearchus in laude Platonis, & Anaxilides in ſecundo libro Philoſo
phiæ, Perictionen matrẽ Platonis, phantaſmate Apollinis oppreſſam ferunt: & ſapiẽtiæ
principẽ non aliter arbitrant, niſi de partu uirginis editum. Sed & Timæus ſcribit Py-
thagoræ uirginẽ filiam choro uirginum præfuiſſe, & caſtitatis eas inſtituiſſe doctrinis.
Diodorus Socraticus quinq; filias dialecticas inſignis pudicitię habuiſſe narrat, de qui-
bus & Philo Carneadis magiſter pleniſsimã ſcribit hiſtoriam. Ac ne nobis dominũ ſalua
torem de uirgine procreatũ Romana exprobraret potentia, autores urbis & gentis ſuæ
Ilia uirgine & Marte genitos arbitrantur. Hæc de uirginibus ſeculi, currens per multi-
plices hiſtorias, & properãs ſermo perſtrinxerit. Veniam ad maritatas, quæ mortuis uel
occiſis uiris, ſuperuiuere noluerint, ne cogerent ſecundos noſſe concubitus: & quæ mi
rè unicos amauerunt maritos, ut ſciamus digamiã apud ethnicos etiam reprobari. Di- 45
do ſoror Pygmalionis, multo auri & argẽti pondere congregato, in Africam nauigauit,
ibiq; urbem Carthaginẽ condidit: & cum ab Iarba rege Libyæ in coniugiũ peteret, pau-
liſper diſtulit nuptias, donec conderet ciuitatẽ. Nec multo poſt extructa in memoriã ma
riti quondam Sichæi pyra, maluit ardere q̃ nubere. Caſta mulier Carthaginem condidit,
& rurſum eadem urbs in caſtitatis laude finita eſt. Nam Haſdrubalis uxor capta, & incen
ſa urbe, cum ſe cerneret à Romanis capiendam eſſe, apprehenſis ab utroq; latere paruu-
lis filijs, in ſubiectum domus ſuæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniu-
gem

A gem? Quæ impatiens iniuriæ uiri, mortem ſibijpſa cõſciuit: ne triginta tyrannorũ, quos
46 Lyſander uictis Athenis impoſuerat, libidinẽ ſuſtineret. Artemiſia quoq; uxor Mauſoli
inſignis pudicitiæ fuiſſe perhibet. Quæ cum eſſet regina Carię, & nobilium poetarũ atq;
hiſtoricorum laudibus prædicetur, in hoc uel maxime effertur, quod defunctum mari-
tum ſic ſemper amauit, ut uiuũ: & mirę magnitudinis extruxit ſepulchrũ, intantũ ut uſq;
hodie omnia ſepulchra precioſa ex nomine eius Mauſolea nuncupent. Teuca Illyricorũ
regina, ut longo tempore uiris fortiſsimis imperaret, & Romanos ſæpe frangeret, mira-
culo utiq; meruit caſtitatis. Indi, ut omnes penè Barbari, uxores plurimas habent. Apud
eos lex eſt, ut uxor chariſsima cum defuncto marito cremet. Hæ igitur contendunt inter
ſe de amore uiri, & ambitio ſumma certantiũ eſt, ac teſtimoniũ caſtitatis, dignam morte
decerni. Itaq; uictrix in habitu ornatuq; priſtino iuxta cadauer accubat, amplexans illud
& deoſculans, & ſuppoſitos ignes, pudicitiæ laude contemnens. Puto quæ ſic moritur,
ſecũdas nuptias nõ requirit. Alcibiades ille Socraticus, uictis Athenienſib. fugit ad Phar
47 nabazum. Qui accepto precio à Lyſandro principe Lacedæmoniorũ, iuſsit eum interfi-
ci. Cumq; ſuffocato caput eſſet ablatum, & miſſum Lyſandro in teſtimoniũ cædis exple-
tæ, reliqua pars corporis iacebat inſepulta. Sola igitur concubina cõtra crudeliſsimi ho-
ſtis imperiũ inter extraneos, & imminente diſcrimine, funeri iuſta perſoluit: mori parata
pro mortuo, quem uiuũ dilexerat. Imitent matronæ, & matronæ ſaltem Chriſtianæ con
cubinarum fidem: & præſtent liberæ, quod captiua ſeruauit. Strato regulus Sidonis ma
nu propria ſe uolens confodere, ne imminentibus Perſis ludibrio foret, quorum fœdus
Aegyptij regis ſocietate neglexerat, retrahebat formidine: & gladium quem arripuerat
circumſpectans, hoſtium pauidus expectabat aduentũ. Quem iam iamq; capiendũ uxor
intelligens, extorſit acinacẽ de manu, & latus eius tranſuerberauit. Compoſitoq; ex mo-
re cadaueri ſe moriens ſuperiecit, ne poſt uirginalia fœdera alterius coitum ſuſtineret.
Xenophon in Cyri maioris ſcribit infantia, occiſo Abradate uiro, quẽ Panthea uxor mi-
B ro amore dilexerat, collocaſſe ſe iuxta corpus lacerũ: & cõfoſſo pectore, ſanguinẽ ſuum
48 mariti infudiſſe uulneribus. Iuſtam cauſam regis occidendi putauit uxor, quam amicus
nudam amico ſuo & ignorantem monſtrauerat. Iudicauit enim ſe non amari, quæ & al-
teri poſſet oſtendi. Rhodogune filia Darij, poſt mortẽ uiri nutricẽ, quæ illi ſecundas nu
ptias ſuadebat, occidit. Alceſtin fabulæ ferunt pro Admeto ſponte defunctã, & Penelo-
pes pudicitia Homeri carmen eſt. Laodamia quoq; poetarum ore cantatur, occiſo apud
Troiam Proteſilao, noluiſſe ſuperuiuere. Ad Romanas fœminas tranſeam, & pri-
mam ponam Lucretiam: quæ uiolatæ pudicitiæ nolens ſuperuiuere, maculam corpo-
49 ris cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit, Biliã uir-
ginem duxit uxorem, tantæ pudicitiæ, ut illo quoq; ſeculo pro exemplo fuerit, quo im-
pudicitia monſtrum erat non uitium. Is iam ſenex & trementi corpore, in quodam iur-
gio audiuit exprobrari os fœtidum, & triſtis ſe domũ contulit. Cumq; uxori queſtus eſ-
ſet, quare nunquã ſe monuiſſet, ut huic uitio mederet: Feciſſem, inquit illa, niſi putaſſem
omnibus uiris ſic os olere. Laudanda in utroq; pudica & nobilis fœmina: & ſi ignora-
uit uitium uiri, & ſi patienter tulit: & quod maritus infelicitatem corporis ſui, non uxo-
ris faſtidio, ſed maledicto ſenſit inimici. Certe quæ ſecundũ ducit maritũ, hoc nõ poteſt
dicere. Martia Catonis filia minor, cũ quereret ab ea, cur poſt amiſſum maritũ denuo nõ
nuberet, reſpõdit nõ ſe inuenire uirũ, qui ſe magis uellet q̃ ſua. Quo dicto oſtendit diui-
tias magis in uxorib. eligi ſolere, q̃ pudicitiã, & multos nõ oculis, ſed digitis uxores duce
50 re. Optima ſanè res, quã auaritia conciliat. Eadẽ cum lugeret uirũ, & matronæ ab ea quæ
rerẽt, quẽ diẽ haberet luctus ultimũ: ait, quẽ & uitæ. Arbitror, quæ ita uirũ quærebat ab-
ſentẽ, de ſecundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginẽ duxit uxorẽ, Mar
tiam Cato non uirginem: ſed Martia inter Hortenſium Catonemq; diſcurrit, & ſine Ca-
tone uiuere Martia potuit, Portia ſine Bruto non potuit. Magis enim ſe unicis uiris ap-
plicant fœminæ, & nihil aliud noſſe, magnum arctioris indulgentiæ uinculum eſt. An-

niam cum propinquus moneret,ut alteri uiro nuberet,esse enim ei & ætatẽ integram,& c
faciẽ bonam:nequaq̃,inquit,hoc faciam.Si enim uirum bonũ inuenero, nolo timere ne 51
perdam:si malum,quid necesse est post bonũ pessimũ sustinere?Portia minor cum laudaret apud eam quædam bene morata,quæ secundũ habebat maritũ,respondit: Felix & pudica matrona,nunq̃ præterq̃ semel nubit. Marcella maior rogata à matre sua,gauderétne se nupsisse,respondit:ita ualde,ut amplius nolim. Valeria Messalarũ soror,amisso Seruio uiro,nulli uolebat nubere.Quæ interrogata cur hoc faceret, ait sibi semper mari tum Seruiũ uiuere. Sentio in catalogo fœminarũ multo me plura dixisse,q̃ exemplorũ patitur consuetudo,& à lectore erudito iustè posse reprehendi. Sed quid faciã,cum mihi mulieres nostri tẽporis Apostoli ingerant autoritatẽ: & necdum elato funere prioris uiri,memoriter digamiæ præcepta decantẽt?Vt quæ Christianę pudicitiæ despiciũt fidẽ, discant saltem ab ethnicis castitatẽ.Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptijs,in quo quærit an uir sapiẽs ducat uxorẽ.Et cum definisset si pulchra esset, si bene morata, si honestis parentibus, si ipse sanus ac diues, sic sapientẽ aliquando inire matrimoniũ, statim intulit:Hæc aũt in nuptijs raro uniuersa cõcordant. Non est ergo uxor ducenda sapiẽti, Primum enim impediri studia philosophię,nec posse quenq̃ libris & uxori pariter inser uire.Multa esse quæ matronarũ usibus necessaria sint,preciosæ uestes,aurũ,gẽmæ,sumptus,ancillæ,supellex uaria,lecticæ, & essęda deaurata. Deinde per noctes totas garrulæ conquestiones:Illa ornatior procedit in publicũ:hæc honorat ab omnibus,ego in conuentu fœminarũ misella despicior. Cur aspiciebas uicinã? Quid cum ancillula loquebaris?De foro ueniẽs quid attulisti?Non amicũ habere possumus,nõ sodalem. Alterius amorem suũ odium suspicat.Si doctissimus præceptor in qualibet urbiũ fuerit,nec uxorem relinquere,nec cũ sarcina ire possumus,Pauperẽ alere difficile est, diuitem ferre tormentũ.Adde,quoniã nulla est uxoris electio,sed qualiscunq; obuenerit,habenda. Si iracunda,si fatua,si deformis,si superba,si fœtida:quodcũq; uitij est,post nuptias discim⁹. Equus,asinus,bos,canis,& uilissima mancipia,uestes quoq; & lebetes,sedile ligneũ,calix & urceolus fictilis probant prius,& sic emunt: sola uxor nõ ostendit, ne ante displiceat,q̃ ducat.Attẽdenda semper eius est facies & pulchritudo laudanda:ne si alterã aspexeris,se existimet displicere.Vocanda domina,celebrandus natalis eius, iurandũ per salutẽ illius:ut sit superstes optandũ,honoranda nutrix eius & gerula,seruus, patrimus,& alumnus,& formosus assecla,& procurator calamistratus,& in longam securamq; libidinẽ exectus spado:sub quibus nominibus adulteri delitescũt. Quoscunq; illa dilexerit, ingratis amandi.Si totã domũ regendam ei cõmiseris,seruiendũ est.Si aliquid tuo arbitrio reseruaueris,fidẽ sibi haberi nõ putabit,sed in odiũ uertet ac iurgia: & nisi cito consulueris,parabit uenena.Anus,& aruspices,& ariolos,& institores gemmarũ sericarũq; uestium si intromiseris,periculũ pudicitiæ est: si prohibueris, suspicionis iniuria. Verũ quid prodest etiam diligẽs custodia:cum uxor seruari impudica nõ possit, pudica nõ deb eat?Infida enim custos est castitatis necessitas, & illa uerè pudica dicenda est, cui licuit peccare si uoluit.Pulchra cito adamat,fœda facile cõcupiscit.Difficile custodit,q̃d plures amant.Molestũ est possidere,quod nemo habere digneť. Minore tamẽ miseria deformis habetur,q̃ formosa seruat.Nihil tutũ est,in quod totius populi uota suspirant.Alius forma,alius ingenio,alius facetijs,alius liberalitate sollicitat. Aliquo modo uel aliquãdo expugnat,q̃d undiq; incessit.Quod si ꝓpter dispẽsationẽ domus & languoris solatia,& fugã solitudinis ducunt uxores,multo melius seruus fidelis dispensat,obediens autoritati domini,& dispensationi eius obtemperans,q̃ uxor:quę in eo se existimat dominam,si aduersum uiri faciat uoluntatẽ,id est,quod placet,non quod iubeť. Assidere autẽ ægrotanti magis possunt amici & uernulæ beneficijs obligati,q̃ illa quę nobis imputat lachry 54
mas suas,& hæreditatis spe uendit illuuiẽ: & sollicitudinẽ iactans, languentis animũ desperatione conturbat.Quod si ipsa languerit, cœgrotandũ est, & nunquã ab eius lectu
lo recedendũ.Aut si bona fuerit & suauis uxor(quæ tamẽ rara auis est) cum parturiente
gemimus

A gemimus,cum periclitante torquemur.Sapiens aũt nunq̃ solus esse potest.Habet secum omnes qui sunt, quiq; unquã fuerunt boni,& animũ liberum quocunq; uult, transfert. Quod corpore non potest,cogitatione complectit.Et si hominũ inopia fuerit,loquitur cum deo.Nunquã minus solus erit,q̃ cum solus fuerit.Porrò liberorum causa uxorẽ ducere,ut uel nomẽ nostrum non intereat,uel habeamus senectutis præsidia,& certis uta-
55 mur hæredibus,stolidissimũ est.quid enim ad nos pertinet recedẽtes è mũdo,si nomine nostro alius nominet:cum & filius nõ statim patris uocabulum referat, & innumerabiles sint,qui eodẽ appellent nomine? Aut quæ senectutis auxilia sunt, enutrire domi, qui aut prior te fortè moriatur,aut peruersissimis sit moribus? Aut certè cum ad maturã ętatem uenerit,tardè ei uidearis mori?Hæredes aũt meliores & certiores amici sunt & propinqui, quos iudicio deligas, q̃ quos, uelis nolis, habere cogaris. Licet certior hæreditas sit, dum ad uiuis bene abuti substantia tua, quàm tua labore quæsita in incertos usus relinquere. Hæc & huiuscemodi Theophrastus differẽs, quem non suffundat Christianorum,quorũ conuersatio est in cœlis,qui quotidie dicunt: Cupio dissolui & esse cum Christo?Hæredem nimirũ desiderabit hominẽ,cohæres Christi, & optabit liberos, nepotumq; serie delectabit,quos forsitan sit occupaturus Antichristus,cũ legamus Moysen & Samuelem filijs suis alios prætulisse,nec putasse liberos, quos uidebant dño displi cere?Cicero rogatus ab Hircio,ut post repudiũ Terentiæ,sororẽ eius duceret, omnino facere supersedit,dicens non posse se uxori & philosophiæ pariter operã dare. Illa interim cõiunx egregia,& quæ de fontibus Tullianis hauserat sapientiã, nupsit Salustio inimico eius, & tertio Messalæ Coruino, & quasi per quosdam gradus eloquentiæ deuoluta est. Socrates Xanthippen & Myro neptẽ Aristidis duas habebat uxores. Quæ cum crebro inter se iurgarentur, & ille eas irridere esset solitus,quod propter se fœdissimum
hominẽ, simis naribus,recalua fronte,pilosis humeris,& repãdis cruribus, disceptarẽt:
56 nouissime uerterunt in eum impetum,& male mulctatum fugientemq; diu persequutæ
B sunt.Quodam autem tempore cum infinita conuicia ex superiori loco ingerẽti Xanthip pæ restitisset,aqua perfusus immũda,nihil amplius respondit,q̃ capite detorso : Sciebam inquit,futurũ,ut ista tonitrua hymber sequeret. L.Syllæ, Felici si non habuisset uxorẽ, Metella coniux erat impudica:& quia nouissimi mala nostra discimus, id Athenis cantabatur,& Sylla ignorabat,secretaq; domus suæ primum hostium conuicio didicit. Cn. Pompeio Mutiam uxorẽ impudicam,quam Pontici spadones & Mithridaticę ambiebãt cateruæ,cum eum putarẽt cæteri scientẽ pati,indicauit in expeditione cõmilito, & uicto
57 rem totius orbis tristi nuncio consternauit. M.Cato Censorius habuit uxorẽ Actoriam Paulam,humili loco natam,uinolentam,impotentẽ,&(quod nemo posset credere) Catoni superbam.Hoc ideo dico:ne quis putet si pauperẽ duxerit,satis se concordiæ prouidisse.Philippum regẽ Macedonum,contra quẽ Demosthenis Philippicæ tonant,introeuntem ex more cubiculum uxor exclusit irata:qui exclusus tacuit,& iniuriam suam uersu tragico consolatus est.Gorgias rhetor librũ pulcherrimũ De concordia,Græcis tunc inter se dissidentibus recitauit Olympiæ.Cui Melanthius inimicus eius:Hic nobis,inqt, de concordia præcipit,qui se & uxorẽ & ancillam treis in una domo concordare nõ potuit.Aemulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudini,& castissimũ uirum quoti-
58 dianis iurgijs exagitabat.Totæ Euripidis tragœdiæ,in mulieres maledicta sunt.Vnde & Hermione loquitur:Malarũ me mulierũ decepere consilia. In Lepti urbe semibarbara, posita in solitudine,moris est ut nurus altera die socrũ ollam mutuũ postulet.Cui illa statim negat,ut scias illud uerũ esse Terentij,quod consulto ambiguè extulit:Quid est hoc?
59 omnes socrus oderũt nurus.Legimus quẽdam apud Romanos nobilem,cum eum amici arguerent quare uxorẽ formosam & castam & diuitẽ repudiasset, protendisse pedem, & dixisse eis:Et hic soccus quẽ cernitis,uidet uobis nouus & elegans,sed nemo scit prẽter me ubi me premat.Scribit Herodotus, ꝙ mulier cum ueste deponat & uerecũdiam.
60 Et noster comicus fortunatũ putat,qui uxorẽ nunq̃ duxerit.Quid referã Pasiphaen,Cly

temneſtram & Eriphylam: quarũ prima delicijs diffluẽs, quippe regis uxor, tauri dicitur c
expetiſſe concubitus: altera occidiſſe uirũ ob amorẽ adulteri: tertia prodidiſſe Amphiaraũ, & ſaluti uiri monile aureũ prætuliſſe. Quicquid tragœdiæ tumẽt, & domos, urbes,
regnaq; ſubuertit, uxorũ pellicumq; contẽtio eſt. Armanẽ parentũ in liberos manus, ne- 61
fandæ apponunt epulæ: & propter unius mulierculæ raptũ, Europa atq; Aſia decennali
bello confligũt. Quaſdam repudiatas altero nuptiarũ die ſtatim nupſiſſe legimus. Vterq;
reprehendendus maritus, & cui tam cito diſplicuit, & cui tam cito placuit. Epicurus uo
ſuptatis aſſertor (quanq; Metrodorus diſcipulus eius Leontiũ habuerit uxorẽ) raro dicit
ſapiẽti ineunda coniugia, quia multa incõmoda admixta ſunt nuptijs. Et quomodo diui
tiæ & honores & corporum ſanitates, & cætera quæ indifferẽtia nominamus, nec bona
nec mala ſunt, ſed uelut in meditullio poſita, uſu & euentu uel bona uel mala fiunt: ita &
uxores ſitas in bonorũ malorumq; confinio. Graue aũt eſſe uiro ſapienti uenire in du-
bium, utrũ bonam an malam ducturus ſit. Ridicule Chryſippus ducẽdam uxorẽ ſapien-
ti præcipit, ne Iouem Gameliũ & Genethliũ uiolet. Iſto enim modo apud Latinos ducen 62
da non erit, quia Iouẽ non habẽt nuptialem. Quod ſi deorũ (ut putant) nomina, uitæ ho
minum præiudicant, offendet ergo Statorẽ Iouẽ, qui libenter ſederit. Scripſerũt Ariſto- 63
teles & Plutarchus, & noſter Seneca de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora non
nulla ſunt, & iſta quæ ſubijcim⁹. Amor formæ, ratiõis obliuio eſt, & inſaniæ proximus:
fœdum minimeq; conueniẽs animo ſoſpiti uitiũ. Turbat conſilia, altos & generoſos ſpi
ritus frangit: à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracũdos, teme-
rarios, durè imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſime amori facit.
Nam cum fruẽdi cupiditate inſatiabilis flagrat: plura tempora ſuſpicionibus, lachrymis,
conqueſtionibus perdit, odiũ ſui facit: & ipſi nouiſſime ſibi odio eſt. Tota amoris inſe-
ctatio apud Platonẽ expoſita eſt, & omnia eius incõmoda Lyſias explicat: quod non iu-
dicio, ſed furore ducatur: & maxime uirorũ pulchritudini, grauiſſimus cuſtos accubet.
Refert præterea Seneca, cognouiſſe ſe quendã ornatũ hominẽ, qui exiturus in publicũ, D
faſcia uxoris pectus colligabat, & ne pũcto quidẽ horæ præſentia eius carere poterat: po
tionẽq; nullã, niſi alterius tactã labris uir & uxor hauriebãt: alia deinceps nõ minus ine-
pta faciẽtes, in quæ improuida uis ardẽtis affectus erumpebat. Origo quidẽ amoris hone
ſta erat, ſed magnitudo deformis. Nihil aũt intereſt, q̃ ex honeſta cauſa quis inſaniat. Vn
de & Xyſtus in Sentẽtijs: Adulter eſt, inquit, in ſuam uxorẽ amator ardentior. In aliena
quippe uxore omnis amor turpis eſt, in ſua nimius. Sapiẽs uir iudicio debet amare cõiu-
gem, nõ affectu. Reget impetus uoluptatis, nec præceps feret in coitũ. Nihil eſt fœdius, q̃
uxorẽ amare quaſi adulterã. Certe qui dicũt ſe cauſa reip. & generis humani uxorib. iun-
gi, & liberos tollere: imitentẽ ſaltẽ pecudes, & poſtq̃ uxorũ uenter intumuerit, nõ perdãt
filios: nec amatores uxorib. ſe exhibeant, ſed maritos. Quorundã matrimonia adulterijs 64
cohæſerunt: &, ó rem improbã, ijdem illis pudicitiã præceperũt, qui abſtulerãt. Itaq; cito
eiuſmodi nuptias ſatietas ſoluit. Cum primũ lenocinium libidinis abſceſſit, quod libebat
euiluit. Nam quid, ait Seneca, de uiris pauperib. dicã, quorũ in nomẽ mariti, ad eludẽdas
leges quæ cõtra cœlibes latæ ſunt, pars magna conducit? Quomodo poteſt regere mo-
res, & præcipere caſtitatẽ, & mariti autoritatẽ tenere qui nupſit? Doctiſſimi uiri uox eſt,
pudicitiã in primis eſſe retinẽdã: qua amiſſa, omnis uirtus ruit. In hac muliebriũ uirtutũ
principatus eſt. Hæc pauperẽ cõmendat, diuitem extollit, deformẽ redimit, exornat pul-
chram: bene meret de maioribus, quorũ ſanguinẽ furtiua ſobole non uitiat: bene de libe
ris, quib. nec de matre erubeſcẽdũ, nec de patre dubitandũ eſt. Bene in primis de ſe, quã
à cõtumelia externi corporis uindicat. Captiuitatis nulla maior calamitas eſt, q̃ ad alienã
libidinẽ trahi. Viros conſulatus illuſtrat: eloquẽtia in nomẽ ęternũ effert: militaris gloria
triumphusq; nouæ gentis conſecrat. Multa ſunt quæ præclara ingenia nobilitẽt. Mulie-
ris uirtus propriè pudicitia eſt. Hæc Lucretiã Bruto æquauit, neſcias an prætulerit: quo-
niam Brutus non poſſe ſeruire, à fœmina didicit. Hęc æquauit Corneliam Graccho: hęc 65

Portiam

A Portiam alteri Bruto. Notior eſt marito ſuo Tanaquil. Illum inter multa regum nomina
iam abſcondit antiquitas. Hanc rara inter fœminas uirtus, altius ſeculorum omnium me
moriæ, quàm ut excidere poſsit, infixit. Imitentur ergo nuptæ Theano, Cleobulinam,
66 Gorguntem, Timocliam, Claudias atq; Cornelias: & cum Apoſtolum malis mulieribus
digamiam uiderint ignoſcentẽ, legant antequam religio noſtra fulgeret in mundo, uni-
67 cubas ſemper habuiſſe inter matronas decus: per illas Fortunæ muliebri ſacra fieri ſoli-
tum, nullum ſacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum: hierophantas quoq;
Athenienſium uſq; hodie cicutæ ſorbitione caſtrari, & poſtquam in pontificatum fue-
rint electi, uiros eſſe deſinere.

IN LIBRVM PRIMVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA

1 Ancti ex urbe.] In ipſo ſtatim ingreſſu præparat nos ad cauſam. Siquidem honorifica
mentio eorũ qui libros attulerunt Iouiniani, facit huius cauſam deteriorem. Et cum ad
dit, cuiuſdam Iouiniani, contemptũ autorẽ & obſcurũ ſignificat. Porrò fratres accipe,
non ex hoc genere, quos uulgo fratres appellant, ſed olim omnes Chriſtiani fratres in
uicem appellabant. Epicurũ Chriſtianorũ.] Epicurus philoſophus finem boni cõ
ſtituit in uoluptate, nõ animi tantũ, ſed etiam corporis: quæ pecudũ potius eſt q̃ hominis. Nacti ſunt
& Chriſtiani ſuũ Epicurũ, Iouinianũ, qui tantopere fauerit nuptijs, & eſui carniũ. Eſt autem elegans
μεϱονομασία, nec mediocrem habet emphaſim. Apoſtolico uigore.] In alijs ſcriptum erat rigore:
utraq; lectio tolerabilis. Vigor opponitur molli & languido, rigor molli & effœminato. Tantis
uitijs.] [redacted]
2 Totus enim tumet.] Exponit ipſe, quare copularit hęc
inter ſe pugnantia, tumere & iacere. Tumebat, quia affectabat grandiloquentiã: iacebat, quia dee-
rant nerui. Solent enim infelices affectatores in proximũ incidere uitium. Ita qui grandes uideri ſtu-
dent, euadunt turgidi: qui preſſi, ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.] Verſus eſt Horatij ex Ar-
te poetica, referens apologũ Æſopicũ. Priſci rudesq; mortales, cum forte terram intumeſcentem ui
diſſent, concurrerũt: expectantes ut ingens aliquod monſtrũ naſceretur. Tandem prodijt mus, ma-
B gno omniũ riſu. quæ res in prouerbiũ abijt. Eſt autem uerſus Horatianus ex Arte poetica, in ſcripto
rem tumentem exordio, cum cætera non reſpondeant: Vt ſcriptor, inquit, Cyclicus olim: Fortunam
Priami cantabo & nobile bellum: Quid dignũ tanto feret hic promiſſor hiatus? Parturiẽt montes, na
ſcetur ridiculus mus. Quin & apud rhetores inter uitioſa ponitur, exordium elaboratũ. Non ſa-
ni eſſe ho.] Annexuit Perſianũ uerſum ex Satyra iij. Eſt autem mira exaggeratio inſaniæ, cum rẽ ait
eiuſmodi, ut inſano quoq;, qualis fuit Oreſtes, uideatur inſana. Nam eſt in fabulis, Oreſtem ob inter-
3 fectam matrem, à furijs ultricibus agitatũ fuiſſe. Plautinarũ literarũ.] Nam apud hunc quiſpiam
cum literas reſignatas, quod inepte ſcriptæ eſſent, nõ poſſet legere, iocatur ad hunc modum. Locus
eſt in Pſeudolo ſic habens: Has quidem pol credo, niſi Sibylla legerit, interpretari alium poſſe nemi
nem. Sibylla uates erat, quæ diuinare poſſet, quid eſſet ſcriptũ. Furioſas Apollinis uates.] Plato
triplicem poſuit furorem: uatũ, poetarũ, & amantiũ. Dat ſine mente ſonũ.] Nam correpti à numi
ne proloquuntur, quod ipſi non intelligunt. Hemiſtichium eſt Maronis. Heraclitũ.] Is philoſo-
phus fuit Epheſius, αὐτοδίδακτος, id eſt, qui nullo præceptore fuerat uſus. Affectauit obſcuritatem
ſcriptis, cum poſſet ſi libuiſſet, perſpicue rem explicare. Vnde cognomẽ additũ σκοτεινὸς, id eſt tene-
bricoſi. Ad huius libros intelligendos Socrates dixit, Δῆλός μοι δηλίου κολυμβητὴς, id eſt, opus eſſe Delio
natatore. Cum hydrope laboraret, adijt medicũ, rogans num ex hymbri poſſet facere ſiccitatem.
4 Ad noſtrum αἰνιγματιστὴν.] Ænigmatiſtes Græcis eſt, qui loquitur per ænigmata, reſcq; per ſe di
lucidas data opera obſcurat: cuiuſmodi ſunt carmina Lycophronis apud Græcos. Satisfacto in
uitatis.] Apparet Iouinianũ ita finxiſſe, quaſi ſermo ſuperioris libri ſit habitus in conuiuio. Quemad
modum fecit Macrobius & Athenęus. Et huius libri ſermo poſtridie ſit habitus apud amicos. Et ob
eam cauſam dixerat paulo antè, heſternã crapulam ructans euomuit. Eſt enim & hoc Epicureum, in
conuiurijs & in hortis philoſophari. Quanq; hoc loco pro ſatisfacto, quidã habebãt ſatisfacio. Quid
aũt attinet huius hominis ſententiam uelle exponere, quã Hieronymus negat ſe percipere potuiſſe.
Tum ſermo eſt adeo barbarus, adeo incompoſitus & inſulſus, ut nõ ſolum indoctũ, ſed uel ebrium,
uel phreneticum loqui putes: qui nec ipſe ſua uerba intellexerit. Diuino tamen hunc illius eſſe ſen-
ſum: Poſteaquã heri ſatisfeci meis conuiuis, refellens ac diluens quæ mihi falſo obijciebant: nõ quo
mihi famam ac gloriam ea parare diſputatione, ſed ut calumniatorũ ſuggillationibus nomen meum
purgarem. Nunc obſecro neophytos, id eſt nouitios Chriſtianos, qui nuper plantati in Chriſto, &
adhuc ueluti teneræ quædam arbuſculæ ſunt, quiq; iam per baptiſmũ abluti ſunt à uitijs, ut me con-
ſtanter audiant, nec cedant ullis hæreticorum uocibus. Siquidem eccleſia Chriſti his tribus mu-
nita defenſaq; eſt: fide, ſpe, charitate. & idcirco in hac nullus eſt tam infans quin poſſit diſcere, ſed

omnes docíles ſunt. Et Chriſti fides quæ eſt in eccleſia, nec ui poteſt expugnari, nec dolis opprimi. c
Hoc operę libuit ſumere, quo magis rideret lector, utcunq; intellectis Iouiniani uerbis. Pro obſecro quidam codices habebant obſero, præſertim uetuſti, quam lectionem non improbamus: ac tum hic erit ſenſus: Heri refelli calumnias, nunc inſtituam nouitios Chriſtianos: quæ eſt audientia cõminuta agminibus. Eſt autem hoc unum Iouiniani dogma: qui ſemel in baptiſmo renatus ſit, à diabolo non poſſe ſuperari. Quod deſcriptionis dedecus.] Eleganter luſit deprauatione uerbi, dedecus ponens pro decus. Eſt enim & hoc iocandi genus, ut cum pro Tiberio dicimus Biberiũ, pro Claudio Caldium, pro Tullio Tollium. Hippocratis uinculis.] Hippocratem pro quouis medico poſuit. Quæ res.] Nempe uerba ſacra ſcripturę ac ridicule quidam hoc loco modum in ſcirpo quærunt. Marcionis & Manichæi.] Marcion Cerdonis admixta. Hic autem proponit ſummã argumenti. Manichęus Perſa quiſpiam eius hęreſeos autor, docebat, ut ſi quis uellet uti dogma fere ſequebatur. Manichęus Perſa quiſpiam eius hęreſeos autor, docebat, ut ſi quis uellet uti coniugio, conceptũ tamen & generationem deuitaret. Atq; ita prorſus damnauit nuptias, cũ id probibuerit, cuius cauſa matrimonium eſt inſtitutum: autor Auguſtinus in catalogo hæreſiarcharum.

Nec Taciani principis.] Encratitæ dicti ſunt à temperantia, quod abſtinerent à carnibus, & ab omni coitu: nec recipiebant in numerum ſuorum uel marem uel fœminam utentem coniugio, nihil intereſſe putantes inter coitum coniugatorum, & aliàm quamuis libidinis ſpeciem. Teſtis diuus Auguſtinus. Paulus architectus.] Locus eſt in priore ad Corinthios epiſtola, capite tertio. Hic palam Hieronymus indicat aurum, argentum, & lapides pertinere ad recte facta: lignum, fœnum, ſtipulam pertinere ad opera mala. Hoc obiter admonui, quod quidam recentiores hunc locum ſecus exponant. nimirũ non de duplici genere bonorũ & malorum, ſed de gradibus bonorum operum.

Honorabiles nuptias.] Ita Paulus ad Hebræos cap. decimotertio. Honorabile connubiũ in omnibus & thorus immaculatus: Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sed ita nuptias.] Hic conſtituit cõtrouerſiam, & quid in ſumma ſit acturus oſtendit. Iouinianus æquabat nuptias uirginitati: Hieronymus nuptias non damnat, ſed eas tertio ponit loco, uirginitatẽ primo. Triginta referuntur ad nuptias.] Locus eſt apud Matthęũ cap. xiij. Chriſtus in parabola ſeminantis, triplicem differentiam proponit bonæ terræ: quæ trigecuplum reddat, quæ ſexagecuplum, & quæ cẽtuplum. Maximus numerus pertinet ad uirginitatẽ, medius ad uiduas caſtas, minimus ad honeſtũ matrimonium. Quidam iniquiores nuptijs, centenariũ numerum referunt ad martyriũ, proximum ad uirginitatem, tertium ad uiduarũ continentiã, excluſo matrimonij ſtatu. Quam opinionem diuus Hieronymus non admodũ execratur in Cõmentarijs, hunc Euangeliſtæ locũ enarrãs: & illic, ut ſemper, amore pudicitiæ durior in nuptias. Quidam, inquit, noſtrorum centeſimũ fructum ad martyres referunt. D
Quod ſi ſunt ſancta conſortia nuptiarũ, cur excluduntur à bono fructu? Cum ait, ſi ſunt, nõ affirmat: 7
niſi, ſi, coniunctionem accipias ratiocinatiuè. Nam & ipſa digitorũ coniunctio.] Veteres nõ ſolum notulis quibuſdam numeros ſignificabant, uerum etiam geſtu digitorũ, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in aliam atq; aliam figurã uariabant. Ac fuiſſe quidem huiuſmodi ſignandorũ numerorũ rationem, facile multis ex locis deprehenditur. Cæterum quænam ea fuerit, id non perinde facile ſit explicare. Etenim Donatus explicans illum Terẽtij locũ in Adelphis: Nunc̃ quiſquam ita bene ſubducta ad uitam ratione fuit: admonet poetam ad uetuſtũ numerandi morẽ reſpicere, qui complicandis aut ſubducendis digitis conſtabat. Clarius aũt Plinius lib. xxxiiij. cap. vij. de lani ſtatua loquens: Præterea, inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis belliq; argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinq; dierũ nota, per ſignificationem annui temporis, & æui ſe deum indicet. Item Macrobius Saturnalium libro primo, ſimilia fermè de Iano prodidit: quanquam numerorum ratione parum conſentiente cum Plinio, ſed ſcriptura, ſicut opinor uitiata. Præterea Iuuenalis in Satyra decima de Neſtore loquens, quem poetæ fingunt ætates uixiſſe tres.

Felix nimirum, qui per tot ſecula mortem Diſtulit, atq; ſuos iam dextra computat annos. Simile quiddam colligitur ex epigrammate Græco, quod Nicandri fertur titulo. Η πολιὰ γεροπόροιο γυναῖκα γρῆυς, ἣ πολύμυθος γραῦς, ἥ ῥ' ἐνέων ἀκόντι πρεσβυτάτη. Η φαῦλος ἀθρήσας ἰλαφρὸν πλοῦν, ἢ χερὶ λαιῇ τὰρας ἀριθμεῖσθαι δεξιτερὸν ἀξαμένην, ζώῃ, ὃ λοίσθιος, ἢ ἀρτίπος, οἷά τε νύμφη ὥστε μὴ δισσάζειν, μύτι πικρὸν ἀείδης. Quorum carminum hic eſt ſenſus, ſi quis forte Græce neſciat: Cana illa uertice Cocyttaris, illa multi loqua anus, propter quam Neſtor non iam natu maximus, illa quæ lucem aſpexit diutius ceruo, illa quæ manu læua ſenectutem numerare iterum cœpit, uiuit, & uidens, & integris pedibus, ueluti ſponſa: adeo ut dubitem ne quid acciderit Orco. Apuleius in Apologiæ ſecunda oratione, in aduerſariũ, qui dixiſſet, mulierem quadraginta annos natam nupſiſſe, cum non eſſet maior annis uiginti, ſcribit ad hunc modum: Quid multis? ut cum quadruplatore agam, bis duplum quinquennium faciam, uiginti annos ſemel detraham. Ac paulo inferius: O mendacium uiginti annorum exilio puniendum. Dimidia tanta Æmiliane mentiri, falſa audeas ſeſquialtera? Si triginta annos pro decem dixiſſes, poſſes uideri pro computationis geſtu erraſſe: & quos circulare debueras digitos, aperuiſſe. Quum uero quadraginta, quæ facilius cæteris, porrecta palma ſignificantur, ea quadraginta in dimidio auges, non potes digitorum geſtu erraſſe: niſi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos cuiuſq; anni conſules numeraſti. Ex his uerbis, tametſi nonnihil deprauatis, licet colligere, Pudentillam uiginti annos fuiſſe natam cum nuberet, & totidem fermè annos cũ Apuleio uixiſſe. quod ſi nupſiſſet quadrage-

A quadragenaria, iam oportebat eſſe ſexagenariã, duplicatis conſulibus, ſi triginta putaſſet annorum. Nec deſunt qui ſerant extare Bedæ libellum, in quo huiuſmodi numerandi ratio tradatur: uerũ cum nondum potuimus nanciſci. Quanq̃ non uſq; adeo ad rem theologicam pertinet anxie hæc diſquirere quod Hieronymus eleganter magis quàm ſerio uideatur id ad ſenſum euangelicum detorquere. Nec enim uerisimile eſt, eandem ſupputandi rationem fuiſſe apud omnes nationes. Atqui iſta ratio non aliunde quàm ab Hebræis erat petenda, quibus propoſita fuit parabola, non à Romanis, un de Hieronymus, opinor, eſt mutuatus. Quin huiuſmodi res ætatibus quoq; nouantur. Quandoquidem his quoq; temporibus extat huiuſmodi ſupputatio, ſed longe diuerſa ab ea, quam ætate Hieronymi colligimus in uſu fuiſſe. Sanè nec ex Plinio, nec ex Macrobio quicq̃ poteſt elici certum, quod ad hanc rem pertineat. Ex Apuleio & Iuuenale nonnihil cõijcere licet, ſed multo magis ex ipſo Hieronymo. Primum illud ſatis perſpicuum eſt, hanc ſupputandi rationẽ duabus in rebus potiſſimum conſtitiſſe, in mutanda manu & geſtu digitorum. In dextra numerabant uſq; ad quinquaginta: deinde in ſiniſtra uſq; ad centum: rurſus ad dexteram redibatur, ueluti alterius initiũ centenarij. Inde Neſtorem fingunt treis hominum ætates uixiſſe, quod annum centeſimum eſſet egreſſus, hoc eſt duas ætates, & tertiam ingreſſus. Proinde dictum eſt à poeta: Atq; ſuos iam dextra computat annos: nempe numero à ſiniſtra reciprocante in dextram. Atq; anus illa denuo cœpit in ſiniſtra numerare ſenectutem, quod iam centum annos eſſet prætergreſſa, & tertiam pentecontadem aggrederetur. Et triginta circulatis digitis notari ſolere, ſatis indicat Apuleius: quod Hieronymus complexum & coniunctionem digitorum uocat. Ac rurſus hic numerus duplicabatur, ſi coniunctos ac circulatos digitos ſuperiore digito preſsiſſet aliquis: uerum id non in eadem manu, ſed in leua, quanquã in eiſdem digitis, ſed aliter compoſitis: ut intelligas, aliquid eſſe affinitatis matrimonio cum uiduitate. Porrò uirginitas ueluti nouo numero redit ad dextram, & centenarium incipit numerum, ceu circulo quodam recurrens ad id unde cœptum erat, hoc eſt ad naturam incorruptã in qua conditi ſumus. Quanquam haud me præterit, quibuſdam eruditis uiris diuerſam eſſe ſententiam, exiſtimantibus à ſiniſtra numerum incipi: in qua numeratis nonagintanouem, ita demum ad dextram tranſiri. Cui ſanè nec ipſe refragor admodum, imò propemodum mihi magis probatur quàm illa ſuperior, quod ſatis quadret. primum ad illud Iuuenalis: Atq; ſuos iam dextra computat annos: de Neſtore, qui ad centeſimum peruenerit annum. Deinde ad Græcum epigramma quod citauimus, de anu quæ iterum exoſa eſſet in ſiniſtra numerare ætatis annos, utpote iam annum egreſſa centeſimum. Poſtremo cum ipſius Hieronymi uerbis pulchre conuenit, ex quibus palàm eſt, digitis in leua molliter coniunctis,
B ſignificari triginta. Rurſus hos ipſos coniunctos ſi premas ſuperiore digito, ſignificari ſexaginta. Poſtremo ijſdem digitis circulatis & uelut in coronam collectis, ut in triginta, ſed iam in dextra, repræſentari numerum centenarium. Tantum coniecturis utcunq; colligere licuit, & ſatis arbitror ad huius intellectum loci. Cui data ſit copia codicis, fortaſsis apud Bedam ſuper hac re compertiora reperiet. Attigit Hieronymus & in epiſtola ad Gerontiam de monogamia, ſed leuiter ac paucis.

8 Cum enim uix adhuc.] Mire luſit hac metaphora, & item ſequentibus: nam & curſus nautarum dicitur. Noue autem dixit prohibere: cum Ciceroni magis placuerit inhibere, quemadmodum ipſe teſtatur in Epiſtolis ad Atticum. Nam prohibemus ne quid fiat: inhibemus, quod iam cœptum eſt, ne progrediatur. Loquendi æſtus.] Aeſtus eſt fluxus ac refluxus maris. Sinus contraham.] Sinus carbaſorum ſentit, unde & ſinuoſa uocãtur. Iam nunc.] Vt ſubito mutauit metaphoram, planeq; duriuſcule. Baliſta.] Bellicum eſt inſtrumentum, quo trabes funibus adducta, magno impetu telum, aut ſimile quippiam emittit. Spiris maculoſi corporis.] Habent hoc ſerpentes, ut in metu conuoluto corpore caput tegant: quo læſo, ſciant ſibi pereundum. Spiræ dicũtur tortuoſi flexus funium. Dicit.] Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuiſionem: deinde per enumerationem oſtendit, ſe primum ad hæc reſponſurum teſtimonijs diuinæ ſcripturæ: deinde adhibiturum literas ſeculares. Pythagoram.] Is deterruit ab eſu carnium, nouo cõmento, quod diceret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare: unde periculum eſſe, ne fortè
9 cum gallum occidis, patris animam uioles. Platonem.] Hic à uulgi uoluptatibus ſemper auocat ad amorem eorum quę ſemper ſunt. Et uoluptatem appellauit τὸ δέλεαρ τῶν ἰχθύων, id eſt, eſcam malorum, quod per hanc mortales in omnem miſeriam pelliceantur. Ariſtidem.] Is ob uitæ integritatẽ uulgò iuſti cognomẽ meruit, & ob huius cognominis inuidiam oſtraciſmo in exiliũ actus eſt. Ariſtippo.] Tribus laudatis opponit treis illaudatos. Ariſtippus Cyrenæus fuit philoſophus, Socratis auditor, ſed ubiq; uoluptatem amplectens. Hic eſt quem Diogenes ſolitus eſt appellare canem regium. Epicuro.] Et hic aſſertor eſt uoluptatis. Alcibiadi.] Hunc oppoſuit Ariſtidi, corruptũ integro, diuitem pauperi. Sicut Epicurum oppoſuit Platoni, quod hic uoluptatem ceu rem peſtiferam deteſtetur: ille aſſerat: ut fontem ſummi boni. Ariſtippum oppoſuit Pythagoræ, quod ille uiueret holuſculis, hic regiæ menſæ canis fuerit. Prima, inquit, dei ſerui.] Refert nonnihil, ut admonet etiam Fabius, quomodo proponantur aduerſarij rationes. Nam Hieronymus ita
10 refert argumenta Iouiniani, ut ſic cõmemoraſſe propemodum ſit diluiſſe. Et per ordinẽ.] Hoc dixit per ironiam: nihil enim attinebat ad probationem ille catalogus, niſi ſi quis fortè non crederet humanum genus primum uſu matrimonij fuiſſe propagatum. Iſte, inquit, eſt Enos.] Et hoc habet

His de rebus compertiora quædã habes in appendice huius cõmentarij

habet irrisionem. Nec enim ob matrimonium isti tantopere deo placuerunt, sed ob pietatem, etiam c
si sic euenit, ut habuerint uxores. Prior trigamus.] Quia treis habuit uxores: quarum prima fuit
Sarai, postea dicta Sara, ex qua iam senex suscepit Isaac. Secunda Agar, ex qua sustulit Ismaelē. Ter-
tia Cetura, ex qua plures habuit liberos. Quanquam Hieronymus in Hebraicis traditionibus, testa-
tur quibusdam Ceturam eandem esse cum Agar: quæ mortua Sara, in ius transierit uxoris, uidelicet
ne iam decrepitus aliena ætate lasciuisse uideatur. Intantum, inquit, sciebat.] Stultum hoc epi-
phonema Iouiniani risit, quasi deus gignat filios, non maritus. Iudam quoq;.] Is fuit unus ex fi-
lijs Iacob, qui primogenito filio suo Her, uxorē dedit nomine Thamar, sed Her ob impietatē suam
occisus est à domino. Iussit itaq; pater Onam natu secundum Her maximum, suscipere fratris uxo-
rem: ille cogitans liberos qui nascerentur, fratri imputandos, non sibi, semen effudit in terrā. Et hūc
remille cogitans liberos qui nascerentur, fratri imputandos, non sibi, semen effudit in terrā. Et hūc
itaq; percussit dominus ob tam execrabile facinus. Locus est Geneseos capite trigesimooctauo.

Dedita opera.] In hoc erat malicia: nam fieri potest & casu. Vxorium Nazaræum.] Quod
damnandum erat in Sampsone, id ille stulte laudarat. Vxorius dicitur, uxori addictior: quod Sam-
pson indulserit Dalidæ, amantium more. Et hunc tamen miris effert præconijs, qui reprehensionem
merebatur. Debboram quoq; replicat.] De Debbora & Barach legis iudicū cap. iiij. De Iahel 11
quoq; legis eodem capite. Quod absq; uirginitatis bonis.] Nec hoc sine naso dictum est: quid
enim ad uirginitatis negocium pertinet, si qua non uirgo facinus aliquod strennuū quomodocunq;
designauit? Fidem patris.] Quod damnandum erat in Iepte, laudat: quod in uirgine laudandū,
damnat. Ille impie uouerat, & impie occidit. Illa dolet ut Iudæa, nullam ex se relictam sobolem.

Ephod Bad.] אפוד Ephod Hebræis sonat uestis genus, & בד Bad lineum. Et his subest tacita
irrisio. Quid enim Ephod Bad ad uirginitatē facit? Quasi quis nesciat omnes sacerdotes ueteris in-
strumenti habuisse uxores. In area collocat.] Nihil hic recensetur ab Hieronymo sine tacita irri 12
sione. In area dixit, pro in Catalogo, quod ea spicas sublegisse legatur. Centū præputijs.] Hac le
ge Saul pactus est Michol filiam suam uxorem, si Dauid adduxisset centū præputia Philistæorū, ut
legis lib. Reg. 1. & item. 2. Odiosius autem rem explicauit, præputijs quasi ea fuerit dos: & concubi-
tus dicitur, non matrimonium. Imaginem uult esse.] Ridiculū est, imaginē non conuenire cum
eo quod repræsentat. Solomon enim uxorius fuit, Christus uirgo, & uirginum princeps. Solomon
in hoc quod pacificus fuit, gessit Christi typum, non in hoc quod uxorius. Deus iudiciū.] Psal-
mus est septuagesimusprimus. Hieronymus ostendit hunc non quadrare prorsus in Solomonē, nec
conuenire, quod is non maneat cum sole & luna. Solus enim deus manet in æternum. Dabitur
ei de auro.] Primū, quid aurū Arabiæ ad nuptias, de quibus hic agitur? Deinde, qui quadrat in So- p
lomonem adorari semper? Ac repente.] Nempe à regibus ad prophetas & ætatibus distinctos. 13
Atq; obiter notat duram digressionem. Elisæū uxores.] Stultitiā uocant rhetores, ubi quis ad-
ducit ea, quæ non solum nihil conferunt ad causam, uerumetiā quæ nocent: ut hoc exemplum Eliæ
& Elisæi, quorū uterq; caruit uxore. Deinde quid spiritui domini cum nuptijs, quas instituerat lauda
rē? Quintilianus admonet, ne quid extra causam dicamus. Nam quicquid superfluum est, uel hoc ip
so officit, quod onerat auditorem. Quanto igitur stultius ea congerere, quæ cōtra te faciant? Obijcit
& Origenes stultitiam Celso. Amodo filios faciam.] Velut illud ex laudibus esset consequens,
ut Iouinianus quoq; daret operam liberis, posteaq; Ezechias uir tantus habuit uxorē. Sed Ezechias
nec admodum laudatur in sacris literis, & filium reliquit illaudatum: ut legis libro quarto capite xxi.
Alluſit autem ad id quod est in cantico Ezechiæ: Pater filijs notam faciam uoluntatē tuam: pro quo
septuaginta uerterant: Ab hodie filios faciam, qui annunciabunt iustitiam tuam, ut indicat Hieronymus enarrans Esaiæ cap. xxxviij. Iosiam uirū.] Sub Iosia rege, Helchias sacerdos reperit in tem- 14
plo librum legis domini, qui datus fuerat per manum Moysi. Sic enim Paralip. lib. ij. cap. xxxiiij.

Ab Holda uxore.] Holda erat uates, cuius maritus dictus est Sellum, quem Helchias de libro
reperto cōsuluit: ut legis eo quem modo diximus loco. Daniel quoq;.] Quid hoc stultius orato
re, qui castitatis exempla profert in laudem matrimonij? Repente transcendens.] Rursum no-
tat duram transitionē à ueteri testamento ad nouum, tot in medio relictis. Et socrū eius.] Locus
est Lucæ cap. iiij. ex quo cognoscimus Petro fuisse uxorem, qui socrum habuerit. Est enim socrus u-
xoris tuæ mater. Certe cessat hic.] Scilicet diluit, quod è Paulo poterat obijci, sed omnia stulte.
Sic enim agit, quasi Paulus pugnātia scripserit, ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abrogari.

In locum rhetoricum.] Hic enim mos oratoribus, post molestam argumentationem expatian-
tur in locum amœnum, quo reficiant auditorem, & tædium abstergant. Hæc omnia cum ironia di-
cuntur ab Hieronymo. Facit apostropham.] Apostrophe est, cum uertimus sermonem ad alte- 15
ram personam uel absentem. Nihil autem fingi poterat hac apostropha stultius. Eiusdem eccle-
siæ membrum.] Stultissima cōclusio, quasi uero non sit discrimen inter membrum & membrum.

Non tangere.] ἀπτεσθαι, hoc est, non habere cōmercium cum uxore, & abstinere à matrimonio.
Tangimus enim à quo non abstinemus. Ne quis duntaxat accipiat de contactu digitorum, quod ta
men sic aliquoties uiolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiæ. Sic Vergilius de matri
monio loquēs: Et taleis non tangere curas. Si bonū est.] Meo quidem iudicio Paulus hoc loco
non accipit bonū, ut opponatur proprie uitio, sed bonū est, dixit, pro expedit: & malū uocat, quod incom-

a incommodum est. Sicut dicimus, bonus bello, & malus urbi; pro utili & inutili. Alioqui non conse-
quitur necessario, præsertim in contrarijs, quæ medium recipiunt, ut admonet diuus Augustinus:
quanq; id quoq; dialectice magis quàm grauiter. Esto, non consequatur iuxta rationē dialecticam,
certe cōsequitur hoc loco accedentibus circumstantijs. Etenim si quis rogatus, utrum expediat iter
ingredi sarcinis onustum, an absq; sarcinis: respondeat, bonum est expeditum iter ingredi, nónne pa
làm sentit alteram partem de qua tacet, aut incōmodam esse, aut certe eiusmodi, ut de ea pronuncia
re non ausit? Deinde cū colligit incōmoda coniugij, non cōmemorat flagitia quæ matrimonio con
iuncta sint, sed necessitatem & occupationes, quibus auocentur à libertate Christiana. Mithram
16 & Erichthonium.] De Erichthonio meminit Vergilius libro Georgicôn tertio: Primus Erichtho
nius currus & quatuor ausus Iungere equos: De quo Seruius hanc adscribit fabulā: Vulcanus im-
petrato à Ioue Mineruæ coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram. Inde natus
est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de lite ac terra procreatus. Nam
ἔρις lis est, χθὼν terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis, ad consimilem modum natū fuisse Mi
thram, semine genitali saxis excepto, Quanquam ea fabula mihi nondum comperta est apud auto-
res, nisi forte apud barbaros huiusmodi quippiam traditum est de Mithra Persarum deo, de quo li-
bros editos postea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nonnihil attigimus. Et Petra
Christi.] Respexit ad nomē Petri. Nam πέτρος Græcis lapis est. Multiplicis gratiæ] ποικίλης,
id est uariæ. Non enim significat copiosum, sed diuersi generis diuersiq; habitus. Quod enim uarijs
coloribus aut gemmis distinctum sit, id Græci ποικίλον uocant. Sunt autem uaria dona spiritus.

Etsi imperitus.] Seruit causæ suæ, quanq; aliàs non semel affirmat, Paulum non calluisse Græci
sermonis elegantiam, adeo ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni μὲν non reddide
17 rit suam comitem δέ. De Epimenide.] Ex Epimenide sumpsit illud: Cretenses semper menda-
ces, malæ bestiæ, uentres pigri. Ex Menandro: Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Ex Ara-
to sumpsit illud in Actis apostolorum: Cuius & genus sumus. Candidatus fidei.] Candidati uo
cantur, qui nondum assequuti sunt honorem, sed ambiunt, & spes est eos assequuturos esse.

De luto extulit.] Nonnulli codices habebant, excreuit. Nam excernere, est separatum ab alijs
ejicere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum sit, eruit. Ἀγωνοθέτης.] Ita Græci uo
cant eum qui certamini præsidet, propositis præmijs. Hunc Latini munerarium appellant. Nam mu
nus uocant aliquoties spectaculum exhibitum populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum.]
3 Esaias capite quinquagesimosexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignū aridum. Ac paulo post,
18 Dabo eis in domo mea, & in muris meis locū & nomē melius à filijs & filiabus. Abdemelech.]
Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit è lacu, sicut legis Hieremiæ capite trigesimooctauo.

Spado ille.] Eunuchi uocantur, quod essent custodes cubilis uxorij: spadones, quod exectis ge
nitalibus. De hoc eunucho baptizato à Philippo, legis in Actis apostolicis capite octauo. Viri
nomen.] Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter se pugnent uirum esse,
& esse eunuchum. Ad hos & Clemens.] Hic tertius fuit Romanæ ecclesiæ pontifex, secundum
aliquos quartus. Etiam si Petrus hunc sibi iusserit succedere: uerum is mortuo Petro, cessit Lino &
Cleto modestiæ gratia, haud iuxta mores horum temporū. Vtinam huius uiri lucubrationes extа-
rent. Simulq; significantia.] Quam Græci uocant ἐμφασιν, ea est peculiaris quædam uis & pro-
prietas uerborum aut sermonis, quæ sentiri possit magis quàm explicari. Et quod malorum.]
Nam fugitiui serui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam cōpe-
dem uocat: Tenetq; grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stulti est compedes suas quam-
uis aureas amare. Lusit in hac materia.] Ludere dicuntur, non solum qui rem non seriam agunt,
uerumetiam qui sese exercent. Vnde ludus, in quo exercentur artes. Ita ad Augustinum scribens,
19 optat ut sine dolore mutuo ludant in campo scripturarum. Explicauit.] Testatur & in huius Ca
talogo, hunc scripsisse librum hexametro uersu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter se decer
tantes. Ita cōcludens.] Hæc non habebantur in ullis exemplaribus, unà cum quatuor uersibus
sequentibus, συζυγίαν ποθιοντες. ὅμως γε σίφροσι μάχιμον παρθενίης, χρειὼς δὲ δυοῖς γείρας ἀμφοτέροισι, τῶν
μὲν ἀξιπρεπὲς παρασείσας ἐγγύθι κεκλ, τῶν δ' ὑπερθε λαιῆ, λῦσ' ὁ δίπτυ, καὶ τὸ μέγιστον. Quæ quo planius
intelligantur ab omnibus, ad uerbū quoad licet, transferemus: cōiugium desiderantes, tamen coro-
nant caput uirginitatis. Christus autem qui dat præmium utriq;, hanc quidem ad dextram assistere
faciet, prope manū: alterā uero ad leuam. Honos autem & hic maximus. Verū hos uersus quoniam
olfecimus, à studioso quodam audacius quàm rectius asscriptos, non uisum est in contextū referre.

Quibus enim uerbis.] Græca sic habent, Τὸ δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, ἐχ ἵνα βρόχον
ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Horum sententiam expli-
cuit modo Hieronymus: ad uerbum ita reddi possunt, si quis forsitan hoc requirat: Hoc autem ad ue
strum ipsorū utilitatē dico, non ut laqueū uobis iniiciam, sed ad honestatē & assidentiā domino indi
ulsę. Hæc assripsi, ut intelligat lector quamobrē Hieronymus dixerit Græcam sententiā non posse
20 cōmode reddi Latine. Quod honestū & decorū.] Nam utrunq; significat εὔσχημον, à σχῆμα figu
ra, & εὖ bene: quasi dicas, compositum & boni habitus: unde ἀσχημονεῖν dicuntur, qui se gerūt in-
decore. Et intētē facit.] Ita reddit εὐπρόσεδρον, quod fermè sonat bonā assidentiā, siue adhērētiā.

Et expe-

Et expectare paratam.] Paratum, haud dubie legendum est: ut referatur ad expectantẽ, non ad c
uoluntatem. Secundum ecclesiasten.] Nempe cap.iij. Vide, inquit, afflictionẽ quam dedit dominus filijs hominũ, ut distendantur in ea. Aut ruendi.] Nempe in fornicationem. Sed prudentiæ librat.] Quum expendit pro causarũ ratione, quid minus aut magis expediat. Et erunt, inquit, duo in carnem unam.] Locus hic haud dubie nonnihil deprauatus est à librarijs: restituetur ad hunc modum, ut legas: Et erunt, inquit, duo in carnẽ unam, non in duas, non in treis, neq; in quatuor: alioqui iam non duo, sed plures. Nam Hieronymus notat hoc uerbũ, unam. Et ad consimilem modum citat hunc locũ in libro ad Gerontiã de monogamia, quod & illic in scholijs annotauimus.

Primus Lamech.] Hic primus omniũ digamus fuit, & fratricida secundus à Cain. Legis de hoc Genesis cap.iiij. Cataclysmi.] Κατακλυσμός, diluuium siue inundatio Græcis. Quam sancta 21
sit digamia.] Per ironiam accipiendum est. Succidentis nuptias repetitas.] Repeti dicitur, ad quod reditur. Ita mare repetitur, aut patria. Secundas agamus.] Prima syllaba acuta pronuncian dum est, ἄγαμος, id est cœlebs, & expers matrimonij. Circũcidit Timotheũ.] Legis in Actis Apostolorũ cap.xvi. sed addit, propter Iudæos, quod omnibus notũ esset Timotheũ natũ esse patre gentili. Ralit in se caluitiũ.] Legis in Actis Apostolorũ cap.xxi. quemadmodũ Paulus ob plebis tumultũ consilio Iacobi assumpserit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raserit. Nudipedalia.] De quibus & Iuuenalis: Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges. Comam nutriuit.] Quod erat Nazareorũ, & nutritam totondit. Totondit in Cenchreis.] Nempe uoti causa, 22
sicuti legis in Actis apostolorũ cap.xviij. Quomodo igitur.] Hic aperit discrimẽ inter Paulum & alios afferentes legem Moysi. Paulus exercuit aliquoties legis cæremonias, sed coactus & inuitus: cum sciret alioqui nihil ad rem pertinere, cæteri putabant hæc oportere coniungi cum Christo.

In passione desiderij.] Passionem, animi morbum uocat τὸ πάθος, quod alij affectum. Non esse bonũ duplicem numerum.] Prima numeri cõpositio est in dyade: uerum is numerus accedente uno, ad simplicitatẽ suam redit. Quaternarius bis compositus est: unde hic erat numerus mulieris in coniugio. Ternarius uiri, quod illa corpus, hic animum repræsentet. Corporea composita sunt, animus simplex & incompositus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo De nuptijs Philologiæ & Mercurij. Si autem transfertur Enos, &c.] Locus est perplexus, aut deest aliquid, aut superest. Nisi malueris fateri, Hieronymum memoria lapsum, quod mihi iam fit uerisimile. Neq; enim Enos translatus legitur, sed Enoch: nec de Enoch scriptum est, quod primus inuocauerit dominũ, sed de Enos: uti legis Geneseos quarto, iste cœpit inuocare dominum. Iam quod addit Hieronymus, de quo Paulus in epistola ad Hebræos plenissime docet, Apostoli sermo non quadrat in alium D
quàm in Enoch. Hunc locum quemadmodum indicare licuit, ita licuisset & restituere. Admonuimus tamen, si quid sagax lector, uel ex ingenio suo, uel ex uetustis codicibus queat deprehendere.

Et ω reuoluit ad alpha.] Ω Græcis extrema litera est, alpha prima: unde præcipuos ac summos alpha uocant. Martialis: Alpha penulatorum. Finis legis Mosaicæ, initium erat Euangelij. Et in monte Galaad.] Hic extructus est aceruus testimonij, monumẽtum fœderis inter Iacob & Laban: ut habes Genesis capite decimotertio. Mesopotamiæ possessor.] Opponit Mesopotamiã cam pestrem & humilem, monti in quem ascenderat Iacob, ad ardua tendens. Ad torrentẽ Iaboch.] De uado Iaboch, quo transmisso Iacob luctatus sit cum angelo, legis Genesis capite trigesimosecundo. Significat illi tum denicq; commutatum nomen, posteaquam libido in eo fuit extincta.

πλατὺ νδῦρον.] Id est latus neruus. Historiæ ordinẽ confundere.] Hac loquendi figura usus 23
est & alibi, licet noua Latinis. Si soror uirgo.] Legis de his Leuitici capite uigesimoprimo. Etiã si hoc loco citatio diui Hieronymi, nostra editio, & Græca exemplaria nonnihil discrepant in sententia. Hoc obiter admonendum putauimus, quo docti, quibus plusculum ocij fuerit, hunc locum diligentius expendant. Apparet pro Patris & frater, legendum Fratris & frater. Hoc pacto quomodo ipse ad fratris exequias, ita frater iubetur ad eam accedere. Quanq; si frater omittatur, nihil obstiterit: æquatur enim innupta uirgo fratri, quod ad funeris honorẽ attinet. Luter in tabernaculo.] Λουτὴρ à lauando, quod Latini labrum indidem uocant, eo uerbo usa est editio nostra uulgata. Locus autem est Exodi xxxviij. Quasdam lineas.] Translatum à pictoribus, qui primum imaginem lineis extremis signant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundũ epistolam.] Legis capite primo: Cõmonere aũt uos uolo, sciẽtes semel omnia, quoniã Iesus populum de terra Aegypti saluans secũdo, eos qui non crediderũt perdidit. In unũ tumulũ.] Ita melius q̃ cumulũ. Vult enim uideri sepulta præputia. Locus est Iosue quinto. Nomen loci Galgala.] Id quidã interpretantur, collem præputiorũ. At Galgal aiunt significare rotã, siue reuolutionem. Duodecim lapidum.] De his legis in eodẽ libro, capite quarto, & admonuimus aliàs. In tubis sacerdotalibus.] Quomodo septẽ sacerdotibus, septẽ itẽ tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Iosue cap.vi.

Quos Iesus.] Quinq; reges, quinq; sensus corporis interpretat: quos Iesus interficit in his qui 24
spiritu ducunt, non carne. Historia est Iosue cap.10. In partitione.] Nempe in monte, & in monte Ephraim. Non in uicenario.] Pro Rachel pactus erat seruitutẽ septẽ annorũ: supposita Lia, rursus alteros septem durauit, anno uigesimo fugit. Historia est Geneseos capite xxix. Infaustus est.] Quia par & compositus. Decas autem ex paribus est numeris. Et uenditus est Ioseph.]

Nam

A Nam Ioseph uiginti aureis uenditus est fratribus, ut legis Geneseos capite trigesimoseptimo. Quanquam hic Hieronymus sequutus est editionem Septuaginta, qui argentum uerterunt in aurum.

Et quẽ diligit Esau.] Sic habes Genesis capite trigesimosecundo: Separabat de his quæ habebat munera fratri suo, capras ducentas, hircos uiginti, oues ducentas, & arietes uiginti, camelos fœtas cum pullis suis triginta, uaccas quadraginta, tauros uiginti, asinas uiginti & pullos earum. Sed in decimo.] Quia mortuus est natus annos centum & decem. Centenarius ex decem constat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnat fareth.] Ciuitas est Iesu Naue in monte sita, quo loco & sepulchrum illius olim ostendebatur. Montis Gaas.] Bene opponitur Aquiloni, à qua parte uenit omne malum. געש Gaas Hebræis sonat commotionem. ἀνακεφα-
25 λαίωσιν.] Id est recapitulatione, quam Græci uocant etiam epilogum. Latinis quoq; recepto nomine, quo summatim rerum capita repetuntur. Et legitur.] Nempe Iosue capite ultimo.

Vidit tantum.] In monte Nebo, in uertice Phasga procul aspexit terram: sed in campestribus sepultus est, Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.] Idem enim mons appellatur בית־פעור beth phegor. בית autem domus est, פעור idoli nomen est. Mons est Moabitarum, in quo Balam conatus est maledicere populo Israelitico. Errore Encratitarum.] Hæretici sunt abstinentes ab esu carnium, & ab omni coitu, de quibus iam diximus. Sine matre, ἀγεννεαλόγητος. Quod perinde ualet ac si dicas, cuius originis ordo reddi non possit. Nam composita sunt etiam quæ præcesserunt, sine patre, sine matre, ἀπάτωρ ἀμήτωρ. Ducentis præputijs.] De centum legimus in libris Regum. Sed primo Regum capite decimooctauo, quod ex Philistijm ducentis interfectis retulerit ducenta præputia Saulì: primum pro Merob centum, pòst ducenta pro Michol. Ita Hieronymus aut quisquis fuit alius in quæstionibus in libros Regum. Sunamitidis puellæ.] De Abisac sentit, quam Dauid senex sibi asciuit, quo cum ea dormiens incalesceret.

Tempus in collecto est.] ὁ καιρὸς συνεσταλμένος. id est, tempus contractum est, quasi dicas, in angustum adductum & coartatum. Stulte in Catalogo.] Non accipit hic stulte uulgari more, sed iuxta id quod rhetores usurpant. Nam & stultitiam appellant uitium oppositum ei uirtuti, quam Fabius appellat consilium: ea cõmittitur, cum orator ea dicit, quæ officiunt suæ causæ, de quo superius
26 admonuimus. Amodo filios faciam.] Sic enim uerterant Septuaginta uersum cantici Ezechiæ: Ab hodie filios faciam, qui annunciabunt iustitiam tuam. Cur autem decepti sint interpretes, causam aperit Hieronymus, exponens Esaiæ capite trigesimooctauo. Ex illa dei sententia.] Esaiæ capite trigesimonono. Quem locum explanans Hieronymus, admonet idem quod hic dicit de tribus pueris euitatis. De tyrannorum pueris.] Sic habent Hebræi פרתמים parthomim:
B quam uocem Hieronymus uertit in tyrannos, ut ipse testatur. Hoc Hebræi referunt ad Ezechiam, de cuius stirpe uolunt pueros hos descendisse, ut admonet Hieronymus, enarrans primum huius prophetæ caput. Iuxta hypothesin.] ὑπόθεσις Græce suppositionem sonat, cum exempli causa fingimus esse quod non est. Locus autem est Ezechielis capite decimoquarto. γυνὴ apud Græcos.] Vt uir apud Latinos aliquando maritum significat, aliquãdo marem: ita γυνὴ apud Græcos nunc sexum significat, nunc coniugem. In periodis.] περίοδος circulus, aut circuitus est. Indicat hoc opus in circulis hominum haberi, non in concilio ecclesiastico. Nam Petri nomine ferebantur complura opuscula, quæ non comprobauit autoritas ecclesiæ. Sed probabilius est, Hieronymum sentire de libro Clementis apocrypho quod Itinerarium Petri inscribitur. Similis liber ferebatur titulo Lucæ, cui titulus erat, περίοδοι Pauli & Theclæ. Si eum uolo sic esse.] Quanquam
27 dissentiebant exemplaria, tamen satis liquet ex uestigijs, Hieronymũ citasse locum ut habent Græci: Si eum uolo manere, & non sic eum, quemadmodum nunc uulgò legunt. In nonnullis tamẽ germana scriptura erat integra. Quod & nos in libro.] Sic habet, Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persequutionem mouente Domitiano, in Pathmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretantur Iustinus martyr, & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, sub Nerua principe redit Ephesum: ubi usq; ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit rexitq; ecclesias: & confectus senio, sexagesimooctauo post passionem domini anno mortuus, iuxta eandem urbem sepultus est.

Sine ira & cogitationibus.] Græce est, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. id est, absq; ira & disceptatione. Quod tamen aliquoties uertitur in cogitationem, ut illic, Euanuerunt in cogitationibus suis.
28 Locus autem est primæ ad Timotheum secundo. Non enim, ut male habetur.] Vox hæc σωφροσύνη Græcis significat aliquando sobrietatem siue temperantiam, aliquando modestiam aut uerecundiam, aliquando pudicitiam, quod ista fermè cohæreant. Quanquam bene habebat sobrietas, sed Hieronymus captat cõmodum argumentationis suæ, & torquet hanc dictionem ad patrocinium partis suæ. Cur addidit si permanserint.] Hinc palàm est nos deprauate legere locum hunc: si permanserit, quasi referatur ad mulierem. Et Græce est, ἐὰν μείνωσιν, id est si manserint, numero multitudinis: refertur enim ad filios. Et cariem.] Radix putris est & sordida, sed ob utilitatem toleratur, quod flores & poma hinc nascantur. Multinubum.] Finxit uocem ridiculam, qua tamen usus est alibi quoq; Græcis est πολύγαμος, à multitudine coniugiorum. Qui non litigat cœlebs est.] Cœlebs est, qui caret uxore. Significat non abesse litem, si adsit uxor. In domo

eius

eius.] Nam uiri dicuntur ducere, quod in ædes sponsi abduceretur uxor. Talem inducit Terentius C
Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum.] Hic locus uarie fuerat deprauatus. In non- 29
nullis sic habebatur: Ac per hoc periculum imminet, ferri graue est. In alijs sic: Ad hoc periculum
memet ferri graue est. Restituimus ad hunc modum, Atqui hoc periculum in memet fieri graue est.
Retulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana: At istud periculum in filia fieri
graue est. Periculum autem uocat experimentum. Adam, hoc est hominem.] Id enim sonat He
bræis ארם Adam, ab ארמית adama terra, unde finxit illum deus. Locus quem hic notat, est Gene-
sis capite primo: Masculum & fœminam creauit eos. Physiologos.] Id est, qui de rerum naturis
disputant. Αμφιδέξιος.] Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur: id quod paucis uiris con-
tingit, mulierum nulli. Quidam codices habebant ἀμφοτεροδέξιος. De Aoth legis Iosue capite ter-
tio. Λύκασμός.] Id est dealbatio, à uerbo λύκαίνω. Hebræi candidum uocant לבן Laban.
Hermon.] Mons Hebræis ita dictus, idem Saron Sidonijs, Amorræis Sanir, ut legis Deutero-
nomij tertio. Interpretationē nonnihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta.] Locus est apud
Zachariam capite octauo. In uirginitate concentus.] Quod infinita grana pomum hoc mire con 30
cinnata complectitur. Alma.] עלמת alma Hebræis puellam sonat, ætatem magis significans q̄m
integritatem, ut putant pleriq̄, quanquam dissentiente Hieronymo. Cæterum בתולת bethula dici-
tur puella, dum adhuc est intacta uiro. נערת naara autem ætatem duntaxat significat, non integrita-
tem. Sed cum epitasi.] ἐπίτασις, intentio siue uehementia, à uerbo ἐπιτείνω. In clerum alle-
gunt.] Id est cooptant. Vnde allecti in senatum dicuntur, quibus est datus locus in senatu. Νηφά-
λεον.] Quod utrunq; significat Græcis & sobrium & uigilantem, quod hæc duo fermè cohæreant:
& νήφειν sobrium esse & uigilare, hoc est attentum & diligentem esse. Σώφρονα.] Agit suum ne-
gotium Hieronymus, ut par est in pugna: alioqui nihil uetat, quo minus σώφρονα sobrium interpre-
temur. An biberit, ignoretur.] Vt æque sobrius sit à potu atq; ante potum. Cum omni casti-
tate.] Græce est σεμνότητος, quæ uox ut est uaria, significat uerecundiam & grauitatem ac seuerita
tem morū, qualis est in uirginibus & in adolescentibus pudice ac probe institutis. Lucerna dei.] 31
Sic enim legimus primo libro Reg. cap. iiij. de Heli: Nec poterat uidere lucernam dei, anteq̄ extin-
gueretur. Sunt ferentarij.] A ferendo dicti, qui in militia ferrent pugnantibus cibū, aut potum,
aut qui leuibus instructi armis, auxilium ferebant fessis. Miles gregarius.] Dicitur non insignis,
sed undecunq; collectus ad explendum numerum. Et manipuli.] Manipulus est manus militum
parua & unum sequens signum. Terentius: Et manipulus furum. Commissa pugna.] Eleganter:
nam proprie cōmitti dicuntur, qui conserunt manus. Cessent lupæ.] Lupas hic meretrices uo-
cat. Συμπλήγαδλας.] Angustias uocat. Sunt enim duæ insulæ, de quibus fabulis proditum est eas D
aliquando concurrisse, quod angusto spatio inter se disitæ, procul intuentibus collidi uideantur: un
de & nomen apud Græcos. Clausis, quod dicitur.] Id est, nullo iudicio, nulloq; delectu. A lusu
quodam sumptum, in quo duo obrectis oculis congrediebantur pugnaturi, qui à concursu Anda-
batæ dicti uidentur. De his copiosius dictum est in Chiliadibus prouerbiorum, & superius memini-
mus. Officium est mandere.] Expressit elegantiā uerbi: nam mandere, non est idem quod ede- 32
re, quemadmodum uulgò putant, sed cibum dentibus cōminuere: inde cibum mansum uocamus,
& nutrices præmandunt cibum pueris. Tuæ non intumescunt.] Nam hæc sunt peculiaria sexui
fœminino. Turgent papillæ, renes dilatantur, & pectus est angustius, ut intelligas ad fœturam natas.
Vox obsoletior.] Obsoletum uocat minus tenerum & exile. Iam enim recenset signa masculi.
Sermo ferocior.] Id est minus supplex, minusq; blandus. Quidā habebant fortior, sed ferocior
mihi magis arridet. Inimicitia est in deū.] Hinc palàm est, à nobis corrupte legi, inimica est deo.
Nam Græca sic habent ἐχθρα εἰς θεόν. quanquā cœperant & hunc deprauare locum scribæ, qui nihil
non corrumpunt. Rationabile obsequium.] τὴν λογικὴν λατρειαν. id est cultum siue sacrificiū, nō
brutū, quale mactabant Iudæi bouem aut hircū, sed rationis particeps, hoc est ipsum hominē, quod
iam sæpius admonuimus: quoniam quidam nimium sæpe perperam citant hoc Pauli dictum. Allu-
sit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur, id si à nobis
fiat eo modo quo Paulus sentit, nulla uictima deo gratior. Vt male in Latinis.] Torquet non- 33
nihil hunc locum Hieronymus ad cōmoditatē suæ causæ: nam hic certe magis quadrat uertere, mo
destiam uel sobrietatē, quàm pudicitiam, εἰς τὸ σωφρονεῖν, id est ad hoc ut sobrij sint & modesti, non
insolentes & elati. Locus est in Epistola ad Romanos cap. xij. Nec agitur illic de pudicitia, sed de cō
cordia, quæ non constat inter elatos, sed inter modestos. Nox præcesit.] Lego processit, non
præcesit. Nam processisse dicitur, quod in suo tempore progressum est & consenuit. Est enim Græ
cis προϊκοψεν. Nuptiatoribus meis.] Hac uoce usus est & alibi, quam contumeliæ causa confin-
xit, à uerbo nuptiari, ut à iuuene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum.] Nonnulli habe-
bant sudant, sed subant arbitror ab Hieronymo fuisse scriptum, qui in consimili sententia eodem a-
libi quoq; est usus uerbo. Est autem subare, suum more ad coitum tumultuari. Reperitur in eum sen
sum apud Plautum & Horatium. Verbum est obscœnius & ad exaggerandam rei turpitudinē adhi
bitum. Benignitas, bonitas.] χρηστότητα uertit benignitatem, ἀγαθωσύνην bonitatem. Hic Pau-
li locus habetur nonnihil diuersus apud theologos, ut indicauimus in nostris Annotationibus.

Continen-

A Continentia.] Ita reddidit ἐγκράτειαν, quam ferè temperantiam uertere solemus. Ad castita-
34 tem pertinentia.] Sic apparet eum reddidisse Græcam uocem πρόσφιλῆ. Nisi quod suspicor, à scri-
bis charitatem uersam in castitatem. Vulgata editio habet amabilia. Vna domus Philippi.] Hic
erat Euangelista unus è septem, in urbe Cæsarea, cui domi alebantur quatuor uirgines filiæ prophe
tantes: in huius domum diuertit Paulus, ut legis in Actis apostolicis cap. xxi. Centurionem Cor
nelium.] Hunc Cæsareæ baptizauit Petrus admonitus uiso, primum e gentibus. Non est diffe-
rentia.] Græcis est παραλλαγή, quod nos legimus transmutatio. Qui post carnē.] Locus quem
reddit, est in Epistola Iudæ cap. primo. Et dominationes despiciūt.] Græcis est κυριότητας. Sig-
nificat homines publica præditos autoritate. Locus est ij. Petri ij. Legendum autē dominationem,
quemadmodum scripsit Apostolus, Eadem uox simili modo usurpatur in epistola Iudæ, κυριότητα
δὲ ἀθετοῦσι. Et addit, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. glorias appellans homines dignitate ac maiestate præcel-
lentes. Verba trutinantem.] Alludit ad illud Persianum, quod dictum est in fastuosum, & arro-
ganter sua uerba promentem: Atq; exporrecto trutinantur uerba labello. Ad candidas ue-
stes.] Olim pullis uestibus utebantur monachi: nam candidis uti aulicum erat ac triumphale. Notat
autem & Augustinus in libello ad Quoduultdeum, Iouinianum, quod à monachorum instituto ad
reliquos clericos descisisset. Quod ne fieret in suis, olim statuerat, sed postea coactus mutauit decre
tum, quod mallet languidum, quàm extinctum: ut ipse testatur in sermone quodam ad populum de
suis clericis. Ad mulsum & elabor.] Mulsum uinum est factitium, nempe melle dilutū, id quod
olim mire in delicijs erat. Carnes elaboratas arte appellat contusas, ut forberi quoq; possint, non so
lum edi. Ad iura Apitij.] Apitius nobilis est inter artifices gulæ: cuius meminit Plinius & Iuue-
35 nalis. Extant hodieq; Apitij lucubrationes de condiendis cibis. Paxami.] Et is fuit apud Græ-
cos, quod Apitius apud Romanos. Scripsit libros de condiendis obsonijs, Decq; tincturis, atq; hu-
iusmodi de rebus quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suidas. Ad balneas.]
Olim inituri conuiuium prius utebantur balneo uel calido uel frigido. Ab his delicijs abstinebant
monachi. Ac fritillas.] Quidam habebant fritticulas, uide num legendum sit fritillos, ut intelli-
gas alcarum usum: quanquam fritillum inuenio, pro cibi genere frixo. Et olim frixa in delicijs erāt,
36 sequitur enim de popinis. Et purpurā eius coloris.] Hoc sanè loco duo uerba, eius coloris, mihi
uidentur superesse, fortasis addita ab interpretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat
regna cœlorum: hoc est, summum bonum existimat purpura uestiri, nisi mauis de cibo ostreorū acci
pere, quod pauloante uentris meminit. Nam antiquitus ostreorum esus in luxu ponebatur, teste Iu-
uenale: Ostrea callebat primo deprendere morsu. Atq; superior sensus hoc magis arridet, quod su
B perius de candidis uestibus meminit, non de purpura. Porrò purpura non solum colorem significat,
uerum etiam ipsum piscem, è cuius succo purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalantā.] De hac
puella proditum est in fabulis, quod inter plurimos præstanti uirtute iuuenes Calydonium aprum
prima uulnerauerit, cuius amore postea captus est Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem
Hieronymus Calydoniam, quo distingueret à cæteris, quod plures inueniantur huius nominis.
Harpalicen quoq;.] Hæc patrem à Getis captum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumi-
ne transmisso. Nam à celeritate cursus, nomen quoq; à Græcis inditum uidetur puellæ. Insignis
37 poeta.] Vir tam sanctus ac doctus, ut honorifice citat Maronem etiam in disputatione theologica.
Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad hunc modum: Virginis os habitumq; gerens, ac
uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threissa fatigat Harpalice, uolucremq; fuga præuerti-
tur Hebrum: Namq; humeris de more habilem suspenderat arcum Venatrix, dederatq; comam
diffundere uentis, Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluētis. Hæc asscripsi, quod Hieronymus hy
potyposin notarit, cum ait, describit. Volscorum Camillam.] Hæc uirgo ductrix Volscorum,
Turno duci Rutulorum aduersus Troianos auxilio fuit: quam Vergilius undecimo Aeneidos li-
bro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc desumpsit hemistichium, quod hic citat: O de-
cus Italiæ uirgo. Chalcœcus.] Id cognomen inditum erat Palladi Spartanorū, siue quod ædem
haberet æream, siue quod à Chalcidensibus fuerit extructa. χαλκὸς æs sonat, οἶκος domus. Non ex-
tat hæc historia apud ullum scriptorem qui supersit, quod sciam: nec mirū, cum omnes fermè rerum
scriptores perierint. Res autem ipsa satis liquet ex Hieronymi uerbis, cum publica peste laborārēt,
& consulti uates respondissent, immolata uirgine placandam esse deorum iram, Chalcœcus ultro
sese ad mortē obtulit. Simile quiddam legimus de filiabus Erichthei uirginibus, quarū duæ, nem-
pe Protogenia & Pandora, se pro liberanda ab hostibus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines
appellant Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa
Leo, fortè legendum Philolai, aut aliud simile. Nam mihi quidem locus uidetur non uacare mendo.
38 Iphigeniæ.] Filia fuit Agamemnonis, quam immolauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum
classe, per uentos non liceret adire Troiam. Extat super hac re Euripidis tragœdia, quam nos olim
Latinam fecimus. Quid referam.] Nam & Vergilius Cumanam illam honoris causa uirginem
appellat: Non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopinaúe surgit. Aeolici genere sermo-
nis.] Quinq; feruntur sermonis species, quas Græci uocant διαλέκτους, Ionica, Dorica, Attica, Aeo-
lica

lica, & cõmunis. Aeoles sua lingua pro βέλω, dicunt αἴνω. Porrò βέλη consilium significat, quod illi e
forte uatiant βυλή. Quandoquidem Aeolicũ est è diphthongis alteram abijcere uocalem, & con-
duplicare cõsonantes immutabiles: unde pro βουβύλη, σοβύλη dicũt illi, quod ita fermè sonat, quasi
dicas diuini consciam consilij. Succurrit hoc loco ridere Suidam, aut quisquis is fuit hominum ue
deum ue, qui Sibyllam scripserit uocem esse Romanam. Cassandra.] Filia Priami, quam urbe
Troiana capta adamatam secũ abduxit Agamemnon: eam Euripides Phœbada uocat in Hecuba,
quod uates esset Apollinis & futuri præscia. Chrysin.] Lego Chrysein. Chryses sacerdos & ua-
tes erat Apollinis, cuius filiam Chryseidem habebat Agamemnon. Quamobrem iratus Apollo pe
stem immisit in exercitum Græcorũ, ut tandem suo malo coactus sit puellam restituere. Iunonis
uirgines.] Cum ipsa maritum habeat, tamen à uirginibus quædam eius sacra peragi mos erat.
Dianæ Tauricæ.] Nam huc raptam legimus Iphigeniam uirginem, & deæ eius loci in sacerdo-
tem adoptatam. Huic sacrificabatur corporibus humanis. Vestæ.] Vestales uirgines Romæ in- 39
stituit Numa, quæ primis decem annis discerent ritus sacrificiorum, alteris exercerent, tertio decen-
nio docerent. Quibus annis exactis permittebantur nubere, uerum præmonitæ nuptias fore inau-
spicatas. Has sacris & cæremonijs honorabiles fecit. Minutia.] Virgo Vestalis, primum suspe-
cta propter mundiorem iusto cultum: deinde insimulata apud pontifices ab indice seruo, cum decre
to eorum iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere, facto indicio, uiua sub terrã de-
fossa est ad Collinam dextra uia strata. Loco nomen inditum ab incestu, campus sceleratus. Ita Li-
uius Decadis primæ libro octauo. Eis de uia cedere.] Honoris causa de uia cedere & hodie mos
est, præsertim apud Italos. Claudia uirgo Vestalis.] Meminit huius historiæ T. Liuius Decadis
tertiæ libro nono. Itẽ Ouidius in Fastis. Meminit & Valerius Maximus libro octauo, capite De reis
infamibus. Suetonius in duodecim Cæsaribus. Plinius in libro De uiris illustribus recensет ad hunc
modum: Hannibale Italiam deuastante, ex responso librorũ Sibyllinorum mater deûm è Pessimunte
accersita, cum aduerso Tyberi ueheretur, repente in alto stetit: & cum moueri uiribus nullis posset,
ex libris cognitũ est, castissimæ demum fœminæ manu moueri posse. Tum Claudia uirgo Vestalis
falso incesti suspecta, deam orauit, ut si pudicã sciret, sequeretur: & zona imposita nauim mouit, simu
lacrum matris deûm aduexit: templum ædificatit Nalica, qui uir optimus iudicabatur. Lucani 40
poetæ patruus.] Senecam intelligit Neronis præceptorẽ, cuius hæc de Claudia sententia est. Sentit
autem hoc ipsum esse infelicitatis genus, fuisse in uirgine quod eguerit patrocinio numinis ad pur-
gandam infamiam impudicitiæ. Nam Vestalem ita castam oportet esse, ut nec falsus rumor ullus de
illa possit oriri. Virginẽ collocarint.] De Erigone sentit, quæ inter Leonẽ & Librã habet locũ, D
aristam manu gestans. Hanc quidam esse putant iusticiam, quæ offensa uitijs mortaliũ, postea se rece
perit in cœlum. Magna iniuria.] Ironice dictũ est. Siquidem ueteres illi qui fabularũ inuolucris
omnia contexerunt, huiusmodi monstris cœlum expleuerũt. Nam est scorpius inter Zodiaci signa,
à quo fingunt occisum Orionẽ. Est & Centaurus, quẽ sagittariũ uocant: quanq; est & alius Centau-
rus, Chiron præceptor Achillis. Cancrum autem fingunt à Iunone inter zodiaci signa collocatum,
quod hic à mari progressus, Herculis cum hydra depugnantis pedem momorderit. Aegocerotem
uocat, quem Latini appellant Capricornũ, ad Græcæ uocis imitationẽ: αἴξ enim capra dicitur, & κέ-
ρας cornu. Porrò numerus festiuitatis gratia cõmutatus est, cum horum animantiũ singula tantum
sint in zodiaco. Contruserint.] Mira emphasis in ipso uerbo. Nam contrudere est, cum locus 41
deest, tamen infulcire quempiam, quod Græci uocant παρεμβύσαι, quasi dicas cõfulcire. Indignum
enim uidetur, cum uirgo locum habeat amplum, uxori aut marito nec inter monstra illa locũ quan-
tumuis angustum datum esse. Dum Phidonem necassent.] Meminit huius Herodotus in Era-
tone, indicans fuisse tyrannũ Argiuorũ, & Græcorũ omnium insolentissimũ appellat, à quo mensu-
ras & pondera reperta tradit Eusebius. Verum hoc loco magis apparet, ciuem quempiã fuisse Athe
niensem, eum opinor, qui nauale fabricatus est mille capax nauiũ. Celebratissima historia est, Athe-
nienses ab Euagora Lacedæmoniorũ duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepisse, qui Alci-
biade ac Theramene interfecto, omnia cædibus ac uiolentia miscuerunt, quos deinde Thrasybulus
sustulit. Vide lector, num fortè legendum sit Philonem, non Phidonẽ. Nam huius meminit Plutar-
chus in uita Syllæ, qui armamentariũ Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areo-
pagitarum.] Lamiacum bellum appellat, quod circa Lamiam urbem gestum sit, ea est in Thessalia.
Spartiatæ & Messenij.] Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum per- 42
tinentem. Aristoclides Orchomeni tyrannus.] Orchomenum Bœotiæ pars est. Aristome-
nes Messenius.] Hic dux Messeniorum diu Lacedæmoniorum hostium uictoriam remoratus est.
Scedasi filiæ.] Est apud Plutarchum in Amatorijs narrationibus. Scedasus quidam pauper ac
probus habitabat in Leuctris: ei duæ fuerunt filiæ: in harum amorem exarserant duo Spartani iuue-
nes, à Scedaso hospite excepti: uerum pudore cohibiti sunt, ne quid in eas molirentur. At eódem re
deuntes absente iam Scedaso à filiabus nihilominus excepti sunt, ceu noti iam hospites. At illi uim
inferunt puellis, quas cum conspicerent non passuras eam cõtumeliam inultam, interfectas ambas
imputeum conjciunt. Pater cum frustra magistratus Ephoros atq; item reges ad ultionem solicitas-
set

A set, sibi mortem cõsciuit. Qua quidem ex re grauissima clades accidit Lacedæmonijs. Quod autem
ait Hieronymus, in Leuctris Bœotiæ, ad loci situm explicandum est dictũ, & ad historiæ fidem per-
tinet, nam Leuctra uicus est Thespiensis. Porrò Thespia Bœotiæ pars est. Sciolus quispiã pro Leu-
ctris mutarat lecturis. Deinde quod ait: Quo ore laudatæ, significat hanc rem summis laudibus ab
eloquentissimis scriptoribus fuisse celebratam. Quod autem nonnihil uariat Hieronymus à Plutar
cho, nil mirum est, quandoquidem ne de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores.
43 Et Locridas uirgines non tacere.] Locri populi sunt Italiæ, ex Græcis tamẽ oriundi. Apud hos
mos erat, ut quotannis uirgines aliquot religionis causa mitterentur ad Troiam. Porrò tam longum
iter, & religionis prætextus, solet alijs labendi dare occasionem. Septẽ Milesias uirgines.] Olim
Gallorum gens, non Italiam modo, uerum etiam Græciam peruasit, unde & Galatarũ & Gallogræ-
ciæ uocabula. Nicanor uictis Thebis.] Rem ipse diuus Hieronymus clarius explicat, quàm ut
sit aliter explicanda. Tantum lector annota emphasim & auxesin, ex contentione contrariorũ. Qui
tam potentem uicit ac subuertit urbem, & tam multos uiros superauit, ab una uirgine superatus est.
Porrò Nicanor hic præfectus fuit Alexandri, cuius mentionem facit libro secundo. Budda.]
Gymnosophistæ, philosophorũ est genus apud Indos, de quo mira prodũtur apud autores. Horum
origo refertur ad Buddam quendam, quem ob sapientiæ miraculum fingunt prodigioso more na-
tum. Mineruam.] Est in fabulis Mineruam, quæ eadem Pallas, è cerebro Iouis natam fuisse, cui
deæ placuit perpetua uirginitas. Et Liberum.] Hunc bis natum fingunt, primũ è matre, quanq;
44 nondum perfecto fœtu, deinde rursum è femore Iouis. Doctissima Græcia.] Addidit honorifi-
cum epitheton, ut ostendat hæc à doctissimis uiris non temere fuisse cõficta. Perictionen.] Hęc
fabula celebris fuit apud Græcos, Aristonẽ Platonis, ut putant, patrem frustra conatũ congredi cum
Perictione sponsa, cum esset formosissima, quod in somnijs uidisset Apollinẽ cum ea coeuntẽ. Pro-
inde abstinuit ab uxore, quoad pareret Platonẽ, ex Apolline scilicet conceptũ. Ita Laertius, citans
eosdem autores, quos hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.] Socraticũ appellat, ut di-
stinguat ab historiographo, Huic tribuit Syllogismi, qui cornutus dicitur, inuentionẽ, & Chronius
per contumeliam dictus est, quod in conuiuio propositis ab alio quodam quæstiunculis, non potuit
ex tempore respondere. Sectæ fuit Stoicæ. Philo Carneadis magister.] Et hoc addidit ut distin-
gueret à Philone Iudæo. Ilia uirgine.] Hęc eadem & Rhea Syluia uocatur, Numitoris filia. Eam
Amulius per honoris speciem, uirginem Vestalem legit, quo perpetua uirginitate spem partus adi-
meret fratri, cuius regnum occuparat. Verum hæc cum incerto patre concepisset, finxerunt ex Mar
te grauidam factam. Autorẽ autẽ urbis Romulũ uocat, qui Romã condidit, &
B fuit. At dicet quispiam, quid hæc fabulosa ad uirginitatis cõmendationẽ? Plurimũ haud dubie. Nam
ut maxime conficta sint, tamen in hoc conficta sunt à doctis, ut excellentiam uirorũ aut mulierũ, hu
iusmodi natiuitate illustrarent. Vnde cõsequitur, ethnicos quoq; nescio quid magnum ac diuinum
45 tribuisse uirginitati, alioqui non ista ficturos. Dido soror Pigmaleonis.] Reliqua nota sunt ex
Aeneide Maronis. Illud unum annotandũ, Hieronymũ hic in eadem esse opinione, in qua fuit Ma-
crobius, qui in quinto Saturnaliũ libro, testatur hanc historiæ partem de amore Aeneæ à Vergilio
fuisse cõfictam. Nam illam sibi manus iniecisse, ne pateretur damnũ pudoris. Et diuus Augustinus
in Cõfessionũ libris, indicat adeo non fuisse uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas se-
culis quoq; fuerint distũcti. Et rursum eadem urbs.] Mira argutia: per transitionẽ exempla dua-
rum fœminarũ connexuit. Nam Hasdrubalis.] Hunc deuicit Scipio, quanq; hoc quoq; aliquan
to secius refert Valerius Maximus libro Rerum memorabilium tertio, capite secundo. Nempe Car
thagine capta uxorem Hasdrubalis indignatam, quod is soli sibi uitam impetrasset, neglecta uxoris
ac liberorum incolumitate, sese cum tribus filijs in ignem coniecisse, sed prius exprobrata uiro im-
pietate. Niceratí coniugem.] Hos triginta tyrannos Lysander Lacedæmoniorũ dux imposue-
rat Athenienses: multaq; & flagitiose & crudeliter patrauit in ciues Atheniẽses. Eò insolentiæ ue
nerat, ut propemodũ diuinos honores sibi uindicaret, Chœryli & Antilochi uersibus decãtari gau-
debat, ea per Niceratũ Heracleoten, & Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc, ni
fallor, Hieronymus iniuriam uiri uocat, quod tyranno tam abiecte cogeretur adulari. Meminit Plu
46 tarchus in Lysandri uita. Artemisia quoq;.] Mausolus rex fuit Cariæ, unde Mausoleũ uocatum
illius monumentum, quod operis, opera quatuor summorũ artificũ fuit extructũ, tanto sumptu tan-
toq; apparatu, ut inter septẽ orbis miracula fuerit cõmemoratũ. Illa sic uirum etiam extinctũ adama-
uit, ut iuxta quosdam dolore cõtabuerit, iuxta alios mariti cineres potui aspersos imbiberit, ceu ui-
uum mariti sepulchrũ factum. Meminit præter alios Valerius libro quarto. Teuca Illyricorũ re-
gina.] Hanc Iulius Florus in Epitomis Teusam appellat. Illyrici, inquit, siue Liburnij sub extremis
Alpium radicibus agunt, inter Arsiam Tytiumq; flumen longissime per tota Adriatici maris littora
fusi. Hi regnante Teusa muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos
quippe nostros, ob ea quæ deliquerant iure agentes, ne gladio quidem, sed ut uictimas securi percu
tiunt, præfectos nauium igne cõburunt, idq; quo indignius foret, mulier imperabat. Indi & om-
nes.] Attingit & hanc historiam Valerius Maximus libro secũdo capite de institutis: Protrahe, in-
quit, in mediũ Cymbricam audaciam, adjice Celtibericam fidem, iunge animosam Thraciæ sapien-

Universidad de Alcalá Biblioteca

C tiam,annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callide quęsitam rationem:Indico tamen rogo nihil eorum præferes, quem uxoria pietas in modũ genialis thori, propinquæ mortis secura conscendit.

Alcibiades ille Socraticus.] Non quod esset philosophiæ professor,sed quod Socratis & auditor fuisset & amicus:is incitante Critia, & iubentibus Lacedæmoniorũ literis, autore Lysandro per Pharnabazũ Phrygiæ præfectum,ad quem in periculo confugerat, huius opera ad Artaxerxen Persarum regem perrecturus,interfectus est.Huic cum insepultum cadauer relinqueretur,capite uidelicet ad Lysandrum perlato,Amandra concubina satis magnificũ pro suis facultatibus sepulchrum extruxit,ut refert in huius uita Plutarchus Suffocato caput.] Plutarchus narrat eum iaculis pro- 47
cul fuisse confossum.Hieronymus eos sequitur autores, quibus placet Alcibiadem, non à Pharnabazi militibus interemptum,sed ab alijs quibusdam,qui illum cum sua sorore cubantem deprehenderunt. Regulus Sidon.] Quondam opulentissima fuit urbs Phœnices,quemadmodum & Tyrus,postea dicta Stratonis turris,quod ab hoc esset instaurata. Extorsit acinacem è manu.] Acinaces genus est gladij Persici,ipsa quoq; uox eiusdẽ uidetur esse gentis, cuius est res. Vtitur hac uoce Horatius in Odis,& Lucianus in Toxaride. Post uirginalia fœdera.] Quod illi uirgo nupsisset,& ob hoc à secundis nuptijs abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.] Maioris addidit,quod duo fuerint Cyri: mãior Cambysæ & Mandanes filius, Astyagis nepos: minor, Darij filius,Artaxerxis nepos. Res narratur apud Xenophontem plurimis uerbis libro septimo. Panthea quædam habebatur apud Cyrum captiua:ea impetrauit,ut uiro remitteretur: remissa induit eum armis magnificis,quæ ex suo mũdo parauerat,adhortans ut Cyro,à quo benigne fuisset habita, se præberet fidum amicum.Is in bello perijt:illa diu complexa defuncti cadauer,spadones iussit secedere: uni nutrici mandat,ut se mortuam eodem cum uiro linteo tegeret: deinde adacto in pectus gladio, capite reclinato in uiri pectus,mortua est:quod ubi conspexere tres spadones,& ipsi sibi necem consciuerunt,eodem in loco in quem iussi fuerant abire. Meminit Pantheæ & Philostratus Græcus in 48
Imaginibus. Iustam causam.] Candaules,siue Myrsilus Sardium tyrannus,uxorem Gygi amico nudam ostendit,sed ita ut illa non sentiret se conspici.Quod ubi illa sensisset,indignata marito, Gygen accersit,proponens ut è duobus alterum eligat,aut pereat ipse, aut occiso marito regnum suscipiat.Hic igitur insidijs adortus,Candaulem obtruncat & regnum occupat: narrat Herodotus libro primo. Rhodogunæ.] Et huius fœminæ meminit Philostratus in Imaginibus. Alcestis.] Admeti regis uxor:apud hunc quoniam benigne habitus est Apollo, impetrauit illi à fatis, ut mortem effugeret (nam fatalis dies iam aderat) si reperisset qui pro se mori uellet. Cum nullum inueniret hu-
D ius functionis uicarium,sola uxor mariti uitam sua morte redemit. Extat super hac re Euripidis tragœdia. Penelopes pudicitia.] Penelope fuit uxor Vlyssis inter exempla pudicitiæ cõmemorata.Nam ea mariti absentis reditum uiginti annos expectauit,nec ab ullis procis ad secundas nuptias perpelli potuit. Eleganter autem dixit carmen est, pro argumento carminis. Siquidem in Odyssea nihil ferè tractat Homerus,nisi quibus iactatus casibus Vlysses, ad Penelopen suam reuersus sit.

Maculam corporis.] Quod animus esset incorruptus, & per uim stuprata, corpore duntaxat uiolato fuerit stuprata.Historiam recenset Liuius & Valerius libro sexto,capite primo. Duellius.] 49
Gn.Duellius imperator delectus aduersus Charthaginẽses, iniectis in hostiũ naues manibus, uictoriam reportauit,ac primus ex huiusmodi uictoria Romæ triumphũ egit. Quin & illud honoris additum,ut solus prælucente teda, & præcinente tibicine rediret à cœna. Porrò quod hic narrat de Duellio & Bilia,Plutarchus alijs accõmodat. Meminit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia Catonis.] Cato Vticẽsis duas habuit filias,Portiam quæ Bruto nupsit: & Martiam natu minorem, quam fortè susceperat ex uxore tertia,nomine Martia:ut ueri simile sit, filiæ matris nomen inditum
50 fuisse. Non oculis,sed dig.] Oculis forma perspicitur: digitis numeratur pecunia. Hoc est illud Iuuenalis: Protinus ad censum,de moribus ultima fiet Quæstio. Optima sanè res.] Per ironiã accipiendum est. Marrtiam Cato non uirginẽ.] Quod antè nupsisset alteri. Inter Hortensium Catonemq;.] Hortensius cupiens cum Catone summam cõtrahere necessitudinem, Portiam, (ut diximus) Bruto nuptam,tantisper uxorem postulauit, donec ex ea sobolem susciperet. Id cum non impetraret,palàm cœpit ipsius uxorem usurariam petere,quandoquidem ipse iam non daret operam liberis,& mulier adhuc esset idonea ferendo utero:id impetrauit,sed assentiente patre.Deinde ubi peperisset Hortensio,ad Catonem est reuersa,nimirũ hoc erat inter duos maritos discurrere.

Portia sine Bruto non potuit.] Hæc ubi sensit maritum Brutum de occidendo Cæsare agitare, egresso eo cubiculum cultellum tonsorium quasi unguium resecandorum gratia popposcit, eoq; pedem ueluti casu elapso uulnerauit.Brutus clamore ancillarũ reuocatus obiurgare cœpit quod tonsori præripuisset officium.At illa marito clàm indicauit,hoc non esse temere factum:sed hoc,inquit, pacto de me experimentum capere uolui,quàm æquo animo me ferro peremptura sim, si tibi quod agis parum ex sententia cesserit. Anniam.] Recenset aliquot matronarum apophthegmata.

Portia minor.] Apparet Catonẽ duas habuisse filias nomine Portias,nisi forte filia Catonis mi- 51
nor cognominata est ad discretionẽ Portiæ,quæ fuit Catonis soror. Valeria Messalarum soror.] Duo fuerunt Messalæ,maior & minor.Id autem adiunxit, ut hanc distingueret à Valeria Publicolæ filia.Quanq; de Valeria lõge diuersa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.] Nã efferri

propriè

A proprie dicebant,qui ad sepulturam deportabãtur, quod olim extra portam cadauera sepeliri mos fuerit. Lecticæ & esseda.] In lecticis accumbebant,aut etiam uectabant nobiles matronæ.Essedum uehiculi genus,uox autem ipsa Britannica est, quanquã usurpata iam Latinis. Illa ornatior procedit.] Hæc ob μίμησιν fiunt gratiora. Nec cum sarcina.] Sarcinam uocat ipsam uxorẽ cum sua pompa.Vsus est autem duobus dilemmatis, sed tectius. Explicuisset ad hunc modum: Si domi relinquitur illa,offenditur:sin adducitur,grauis est sua pompa.Item si pauper est, grauaris sumptu:si
52 diues,non fers superbæ fastidium. Vocanda domina.] Notat & hoc Epictetus, quod uiri uxoribus coitus gratia adulantur,dominas eas appellantes,atq; ita superbiam docent ipsi. Celebrandus natalis.] Id olim in honorem amicorum aut potentũ fieri consueuit. Iurandum per salutem illius.] Ita Vergilius: Per caput hoc iuro,per quod pater ante solebat. Et in Pandectis puniuntur, qui per principis genium iurassent. Et gerula.] Id est baiula,quæ gestasset infantulam. Patrimus.] Matrimos & patrimos appellat pueros,quorum utriq; parentes erant superstites.Hi adhibebantur ominis causa sacerdotibus, quibus nihil funestum conuenit: ut indicat Festus Pompeius. Quanq; apud hunc nescio quo casu, patrimes ac matrimes scriptũ reperio. Meminit & M. Tullius in oratione De responsis aruspicum.Idem prætextati nouam sponsam deducebant olim, quorum unus à dextris erat,alter à sinistris: tertius præcedebat facem gestans ex spina alba. Autor idem Festus. Et alumnus.] Incertum an de nutricio dicat,an de alio quopiam,quem alendum ipsa susceperit.Adoptant enim mulieres nonnumq; adolescentulos benignitatis specie tanq; alendos,de quo
53 aliàs Hieronymus. Et formosus assecla.] Assecla dicitur ab assectando, qui officij causa deducit.Hic mos durat & hodie Neapoli,ut nobiles fœminæ aliquot habeant iuuenes elegantes ac festiuos qui comitentur,horum manibus fulcitur innitens delicatula matrona. Porrò non sine emphasi addidit formosus, quod ea res bis molesta sit marito, & ob sumptum & zelotypiam. Procurator calamistratus.] Procurator,qui res alienas administrat,& hoc prætextu mulieres adducunt adulteros.Nam calamistrati dicuntur,qui candenti acu crispant capillos. Et in longam securam.] Notat & Iuuenalis quasdam matronas quas eunuchi imberbes ac mollia tantum oscula delectent. Longam uocat libidinem,quod hoc hominũ genus semper pruriat: securam, quod periculũ non sit,ne quid illinc nascatur. Spado.] Nam proprie Spadones dicuntur qui ui castrati sunt, à uerbo Græco σπάω, quod his testes euellerentur.Nam eunuchus potest & natura esse. Si totam ei.] Rursum est usus dilemmate. Si aliquid tuo.] Ludit crebris dilemmatis,& quidem elegantissime.

Consulueris.] Id est,prospexeris & caueris tibi. Et illa uere.] Iuxta illud Ouidianum: Quæ
B quia non licuit,non facit,illa facit. Difficile est cu.] Est dilemma Theophrasti, quem paulo post citat,quo probare nititur non esse ducendam uxorem. Quanq; reprehenditur ab A. Gellio in Noctibus Atticis.Est enim & stata forma,quam uocant uxoriã, nec obnoxia amoribus multorũ, neq;
54 molesta uiro. Et uernulæ.] Hanc uocem restituimus in prima epistola ad Heliodorũ. Vernulæ sunt serui domi tuæ nati,hi propemodum filiorũ instar erant. Imputat lachrymas.] Tantum flet uxor,nihil subleuat,& hoc ipsum imputat marito uelut officiũ, cum obsit etiã ægrotanti. Et hæreditatis spe.] Illuuiẽ uocat sumptus immodicos uxoris,quibus exhaurit & exedit maritũ. Hos ille tolerat,sperans futurum,ut illa mortua lucrifaciat dotem.Nam sunt qui non in aliud ducant uxores.

Solicitudinem iactans.] Cum festiuis sermonibus alij subleuent & erigant ægrotantis animum, illa molestis ac putidis fabulis morbum exasperat, & miserũ adducit in desperationẽ uitæ. Rara auis est.] Prouerbialiter dici solet de re quauis inuentu rara,ductũ à spectaculis Romanorũ,in quæ solent populo aues peregrinæ exhiberi.Ita Persius: Si fortè quid aptius exit: Quando hęc rara auis est. Habet enim secum.] Quod horum memoriã in animo semper circumferat. Ita Scipio dicere
55 solebat,se nunq; minus esse solum,quàm cum solus esset. Vel nomen nostrũ.] Nam olim parentum nomina transibant ad liberos, ut Cicero filius, & Tullia filia Ciceronis. Non statim.] Non perpetuo siue semper:Nam aliquoties usurpant alia nomina.Quod si maxime referat,nullum est uocabulum non cõmune plurimis. Occupaturus.] Nempe priusq; fiant Christiani. Mosen & Samuelem.] Moses instituit Aaron & filios illius,non suos. Deinde moriens, Iosue uoluit successorem,non filios.Samuel autẽ abdicatis filijs suis,qui illo iam sene administrabãt rem populi,Saul unxit regem. Ab Hircio.] Hic consul fuit collega Pansæ. Repudiũ Terentiæ.] Ad hanc multa scripsit in exilio,uerũ reuersus repudiauit.Repudiatã duxit Sallustius, ut ex ea Ciceronis arcana cognosceret. Per quosdã grad.] Nam & Sallustius orator fuit,sed inferior Cicerone,& hoc rursum inferior Messala,ita ueluti paulatim deuoluta est. Socrates Xantippen.] Plato quoq; in Dialogis indicat Socratẽ fuisse ridicula corporis specie. Vnde Alcibiades illũ, Silenis & satyris confert in Symposio.Dicere solitus est,cũ plures hortarenẽ ut Xanthippẽ repudiaret, imò ab hac domi disco tolerantiã,qua mihi foris opus est.Et Alcibiadi demirãti,q; talẽ ferret uxorẽ.Iam his, inquit, assueui. Num tu domi toleras anserũ clamorẽ? Cumq; ille respondisset,at mihi domi anseres ponunt oua. Et hæc,inquit,mihi ponit oua.Ad hæc, cum die quadã haberet cõuiuam philosophũ, & in longũ progressa disputatione,cõmota uxor mensam subuertisset,abire paranti conuiuæ: Mane mane, inquit,
56 Quid nouæ rei accidit? Nunq; ne domi tuæ gallina subuolans cyathos subuertit? Restitisset.] Non q; repugnaret uxori,sed q; ibi substitisset,nec abisset:à restando non à resistendo. Syllæ Fe-

licis.] Nā id cognominis ſibi uſurpauit infelix. Siquidē plures habuit uxores, primū Cecilią Metelli c
pontificis maximi filią. Deinde Aeliam. Tertio loco Celiam, paulopoſt Metellam, quam uehementer adamauit, ſed tamen morientem repudiauit. Quia nouiſsimi.] Ad eundem modum Iuuenalis: Dedecus ille domus ſciet ultimus. Athenis cantabatur.] Refert enim Plutarchus, cum obſideret urbem Athenienſium, Græcos de muris conuicia quędam in Metellam uxorem huius iactaſſe: quare prouocatus, crudelius exercuerit ſuam uictoriam. Cn. Pompeio.] Rebus aduerſus Mithridatē & in pleraq; Aſia feliciſsime geſtis, cum Italią repeteret, de uxoris infamia certior factus eſt, moxq; eam repudiauit, nec uſquam repudij cauſam faſſus eſt. Teſtis Plutarchus in huius uita.

Pontici ſpado.] Eunuchi Aſiatici. Nam Pontus Aſiæ pars eſt. Mos autem huic genti uxoribus eunuchos addere pudicitiæ cuſtodes. Incertū eſt autem, an hoc & quod ſequitur: Mithridaticæ ambiebant cateruæ, hunc habeat ſenſum: eunuchos & milites Aſiaticos ambiſſe & affectaſſe concubitum Mutiæ, an illam more barbarico his cuſtodibus cinctam, tamē impudicam fuiſſe. Scientem pati.] Et ob id non audebant indicare, ne quid offenderent. Totius orbis.] Nam maximam orbis partem ſubegerat. M. Cato Cenſorius.] Cenſorius dictus eſt maior, ob cenſurā ſeuerius ge- 57
ſtam. Plutarchus prodidit huic ductam uxorem genere magis quàm diuitijs cōmendatam, in quam tamen comiter ſe geſſerit, nec admirabatur laudatam illam Socratis patientią, qui Xanthippen moroſam, & filios immorigeros pertuliſſet. Sed haud ſcio, an hæc fuerit Saloniį ſcribæ filia, quam Cato iam admodum ſenex, puellam duxit uxorem, non ſine infamia. Vinolentam, impotentē.] Nonnulli codices habebant, uiolentam. Et pro impotentē, quod non intelligerent, mutarant mentis impotem, ipſi mentis impotes. Impotentes enim uocamus qui animo ſuo non temperāt, ſed quicquid libuerit id pertinaciter urgent. Catoni ſuperbam.] In quem nec uiri ſolent audere. Tantus erat hominis rigor & autoritas. Philippum regem.] Is fuit Alexandri Magni pater, uir ciuilis ingenij, multoq; quàm filius fuit moderatior. Duxerat autem Olympiadam uxorē, quam adamatam adoleſcens ſibi iunxerat, mediocri ſicut uidetur, fortuna. Verſu tragico cōſolatus eſt.] Apparet uerſum Tragicum hic aſſcriptum fuiſſe. Totæ Euripidis Tragœdiæ.] Hic Tragœdiarum ſcriptor, 58
olim dictus eſt μισογυνής, id eſt, oſor mulierum. Duxit duas uxores, Chœrinam Mneſilochi filiam, ex qua duos ſuſtulit filios, deinde repudiauit. Deinde ducta altera cum hanc quoq; comperiſſet impudicam, & ipſam repudiauit. Hinc opinor odium in omnes, quod duas expertus, utranq; malam comperiſſet. Huius Tragœdiæ plenæ ſunt conuiciorum in fœminas, quanquam id quidem habet cum Heſiodo cōmune. Et Hermione loquitur.] Carmen eſt in Euripidis Andromacha, etiam
ſi Hieronymus ſententiam magis reddidit quàm uerba. Nam Hermione perſuaſa à cæteris mulieri- D
bus nupſerat Neoptolemo, cum is haberet uxorem Andromacham. id indignans illius frater Oreſtes, loquitur ad hunc modum: πῶς οὖν πάσ' ὡς ἔστιν ἐξημάρτανον, id eſt, quomodo igitur hæc ut dixerit aliquis peccaſtis? Illa reſpondet in hunc modum: ἰακχῶν γυναικῶν ἔσοδοι μ' ἀπώλεσαν, ἃι μοι λόγους αἰπεῖς δι' ἐχαύνωσαν λόγους, id eſt, malarum mulierum ingreſſus me perdiderunt, quæ mihi loquētes hos blande perſuaſerunt ſermones. In Lepti.] Leptis oppidulum eſt Africæ, cuius meminit & Pomponius Mela. Conſulto ambigue extulit.] Vt ſignificaret eſſe mutuum odium, & utrinq; 59
par. Nam & ſocrus inuiſæ ſunt nuribus, & nurus ſocribus. Locus eſt in Ecyra Terentiana. Legimus quendam.] Apparet Hieronymo cum hæc ſcriberet, non ſuccurriſſe nomen. Nam id quidem proditum eſt de Paulo Aemylio, qui Papyriam Maſonis uiri conſularis filiam, cum qua diu uixerat, & ex qua Maximum illum ſuſceperat Scipionem, tandem repudiauit. Nec unquam adduci potuit, ut diuortij cauſam ederet. Hunc cum rogarent amici, quid illū offendiſſet in ea fœmina, dicerentq;: An non formoſa eſt, an non fœcunda, an non nobilis, an non caſta? Ille porrecto pede: Videtis, inquit, hunc calceum, nónne nouus eſt? nónne bellus? Atqui nemo ueſtrum ſentit, qua parte pedem meum torqueat. Scribit Herodotus.] Verba ſunt Gygis apud Herodotum libro primo, diſſuadere conantis Candauli, ne ſibi nudam uxorem oſtenderet, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύνεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή, id eſt, una cum exuta tunica ſimul & pudorem exuit mulier. Et noſter co- 60
micus.] Sic apud Terentium Mitio: Et quod fortunatum iſti putant, uxorem duxi nunquam.

Paſiphaen.] Ea fuit uxor Minois tyranni Cretenſis, quam poetæ fingunt adamaſſe taurum, ex cuius concubitu natus ſit Minotaurus. Clytemneſtram.] Vxorem Agamemnonis, quæ dum ille belligeratur apud Troiam, Aegiſthum adulterum adduxit, & huius adiuta ope, maritum reuerſum occidit. Eriphylam.] Hæc uxor fuit Amphiarai auguris, qui cum detrectaret ad obſidionem Thebanæ ciuitatis proficiſci, quod præſciret ſe illic periturum, & ob id abdidiſſet ſeſe, monili quodam eleganti conducta eſt, ut maritum proderet. Ille ad bellum protractus perijt.

Quicquid Tragœdiæ tument.] Non ſine Emphaſi dictum eſt, tument, pro narrant: indicauit enim tragicorum grandiloquentiam. Vxorum pellicumq;.] Hoc dictum eſt propter Medeam, quæ filios occidit, & puellam quam Iaſon ducere parabat. Et propter Clytemneſtram, quæ ob Caſſandram adductam occidit maritum. propter Helenam &c. Armantur parentum.] Hoc ad Medeam pertinet, ut diximus. Nefandæ.] Hoc ad Thyeſtem pertinet, cui frater A- 61
treus ob ſtupratam uxorem, treis filios epulandos appoſuit. Extat hoc argumento Senecæ tragœdia. Vnius mulierculæ.] Helenam ſentit. Porrò Troia in Aſia eſt, Græcia in Europa.

Quaſdam

A Quaſdam repudiatas.] Iuuenalis: Sic fiūt octo mariti, Quinq; per autumnos. Vterq; maritus.] Et qui repudiauit, & cui repudiata nupſit. Epicurus uoluptatis aſſertor.] Cum laudandus fuerat magis quem citat autorem, tamen non ſine conſilio additū eſt, uoluptatis aſſertor. Adeo res eſt miſera matrimonium, ut nec Epicuro placuerit, qui finem bonorum conſtituerit in uoluptate, & tamen uulgus hominum uoluptatis gratia potiſſimū ducit uxorem. Metrodorus Leontiū.] Hic Metrodorus certiſſimus amicus Epicuri, & diuturnus auditor, cui moriens filios ſuos cōmendauit. Haud
62 ſcio, an hæc fuerit Leontiū meretricula, quæ ſcripſerit aduerſus Theophraſtum. Laertius indicat Leontium meretriculam Athenienſem à Metrodoro pellicem aſcitam. Ne Iouem Gamelium.] Iupiter apud Græcos multis cognomētis uariatur, uocatur ἑκτήσιος, quem offendi putant, ſi quis ſupplicem reijciat: ξένιος, ad quem hoſpitij religio pertineat: φίλιος, cui cura ſit ſeruandæ amicitiæ: γαμήλιος, cui cura ſit nuptiarum: γάμος enim Græcis matrimoniū ſonat: γενέθλιος, ad quem pertineat cura gignendorum liberorum. Statorem Iouem.] Alluſit ad hiſtoriam quam prodit T. Liuius libro primo: Romulus pugnans aduerſus Sabinos, cum uideret altero è ducibus occiſo, nempe Hoſtio, Romanorum aciem inclinari, Ioui Statori uouit ſe templum extructurum, ſi fugientem militem inhibuiſſet. Deinde quaſi certus preces auditas à Ioue, cohortatus eſt ſuos, ut intrepido animo rediret in hoſtem, Iouem polliceri uictoriam. pugnatum eſt feliciter. Hoc loco quidam inſulſiſſime notant diuū Hieronymū, uirum tanto quàm ipſi ſunt doctiorem, quaſi putarit Iouem Statorem à ſtando dictum, non à ſiſtendo, propterea quod ſubijcit, qui libenter ſederit. At non intelligunt illum per ſocum alludere ad uocem ſtandi. Quod ſi uox ipſa quenquam cōmouet, is timebit ne Statorē offendat, qui plerunq; ſedere gaudeat, cum à ſtando uideatur habere nomen. Ad hæc, cum ſiſto ſignificet idem quod ſtare facio, non dicetur proprie ſiſti, qui ſubſederit, ſed qui ante fugiens ſtare cœperit. Offendet igitur non ſolum qui non ſteterit, uerū etiam qui ſederit. Verum iocus ſit argutior ob ineptiam ſuperſtitionis, ſi quis inani uocula cōmoueatur. Pudet me, ſimulq; piget iſtiuſmodi rabularū,
63 qui non uereantur tanto ſupercilio cenſere uirum, ut omittamus ſanctimoniam, infinitis partibus eruditiorem, indigni profecto qui Hieronymo matulam porrigant. Scripſerūt Ariſtoteles.] Huius operis non meminit Laertius, niſi forte ſentit de œconomicis, ubi tradidit officium maritorū & uxorum. Et Plutarchus.] Extat hic liber inſcriptus γαμικὰ παραγγέλματα. Et noſter Sene.] Noſtrum uocat, quia Latinus. Hoc opus intercidit, quemadmodū & illud De ſuperſtitione, ex quo nonnulla retulit Auguſtinus in opere De ciuitate dei: item De terræ motu, quod ipſe cōmemorat in naturalibus quæſtionibus. Tota amoris inſectatio.] Locus eſt in Phædro Platonis, ubi Socrates corrigit orationem Lyſiæ, qui ſuaſerit, utiliores eſſe non amantes, q; amantes. At ille diſtinguit inho-
B neſtum amorem ab honeſto, illius incōmoda, huius commoda cōmemorans. Alterius tactam.] Nam & illud amatorium. Ita Paris, Et qua tu biberas, hac ego parte bibi. Xyſtus in ſententijs.] Verſus eſt Xyſti Pythagorici γναμολογάφου, cuius extant fragmenta quædam. Liberos tollere.] Tollere dixit pro educare. Non perdat filios.] Quod mulieres aliquoties, ſi coeant à conceptu, abortiūt. In eadem ſententia fuit diuus Auguſtinus, maritos à conceptu abſtinere debere à ſuis uxo-
64 ribus, ut refertur in Decretis. Amatores.] Amator eſt concubinæ. Adulterijs cohæſerunt.] Quod rem habuerunt cum ea quam poſtea ducunt uxorem. Rem improbam.] Id eſt, impudentem. Impudentiſſimum enim, illum ab uxore requirere pudicitiam, quam ante matrimonium docuit eſſe impudicam. Lenocinium libidinis.] Lenocinium uocat, quicquid aliqua uoluptate pel licit. Quorum in nomen.] Senſus eſt, Quoſdam pauperes, ut effugiant pœnam, quam leges irrogabant ciuibus qui non duxiſſent uxores, aliquoties diuites matronas accipere, quibus ſeruiant potius ſint, quàm mariti, tanq; dote conducti ut coeant. His non nubit mulier, ſed ipſi nubunt mulieri. Talis inducitur Chremes in Phormione Terentiana. Deformem redimit.] Incertum an à redimendo, an à redimiēdo. Redimere, penſare eſt. Redimire ornare. Aut igitur intellige, pudicitia quaſi tegi conueſtiriq; deformitatem mulieris: aut penſari damnum formæ, dote pudicitiæ. Bruto æquauit.] Ille tyrannum expulit, uerum ne pateretur indignam ſeruitutem, à Lucretia didicit, quæ mortem prætulit impudicitiæ. Eſt autem ingens contumelia uxori, ab alieno corpore polluī.

Cornelia Graccho.] Cornelia Tiberij Gracchi uxor, inſigni pudicitia, quam ſic amauit maritus,
65 ut illius uitam ſuæ prætulerit, ex anguibus duobus occiſo mare. Portiam alteram Bruto.] Nam qui Tarquinium expulit, Iunius Brutus dictus: Portiæ maritus, Decius Brutus, de quo ſuperius facta eſt mentio. Tanaquil.] Vxor Tarquinij Priſci regis Romani, miro in uirum amore, cui uulnerato omnem admouerit curam quo reuiuiſceret. Populum ingenio ſuo cohibuit, ac Seruium, licet ex ancilla natum, ſubſtituit, mortis mariti uindicem, ſi mori contigiſſet. Refert Liuius primæ Decadis libro primo. Theano.] Multæ fuerunt huius nominis eruditæ mulieres. Verum opinor hic ſignari eam, quam quidam putant Pythagoræ fuiſſe uxorem. Meminit huius Lucianus in Imaginibus. Extant aliquot epiſtolæ huius nomine. Cleobulinam.] Hæc gente Lindia fuit, filia Cleobuli philoſophi, qui inter ſeptem ſapientes refertur, cuius mulieris opera quondam celebrabātur, ut teſtatur Suidas. Gorguntem.] Gorgo Leonidæ Laconis uxor cōmemorat à Plu-
tarcho inter apoptlithegmata: & rurſus in Præceptis cōiugalib. Et haud ſcio an hęc ſit Cleomenis re
66 gis filia, cuius dicta referunt inter Lacęnas. Timocliā.] Huius meminit Plut. inter claras mulieres:

Universidad de Barcelona Biblioteca

sóror erat laudatissimi uiri Theagenis Thebani, qui apud Cheroniam pro totius Græciæ salute forti c
ter pugnans occubuit. At ubi Thebas cepisset Alexander, & milites alius aliò per urbẽ populabun
di discurrerẽt, quidam Thracum equitũ præfectus in Timocliæ ædes irrupit. Iam multo cibo potúq;
ferox, non uentus est nobilem & pudicam mulierem de cõcubitu sollicitare, ac coniugiũ etiam pol
licitus, expiscari nititur, si quid opum reconditũ haberet. Illa simulans se assentiri, ducit hominem in
hortum, semotis arbitris, mentiens in puteo quodam sicco magnam pecuniarum uim abditam esse:
credit barbarus, occluditur hostium horti, tollitur operculum putei, descendit in puteũ. At illa adiu
uantibus pedissequis hominem saxis è summo deiectis puteo, obruit. Alexander ubi cognouit fa
ctum, mulieris uirtutem admiratus, & impunitate donat Timocliam, & omnes illi consanguinitate
consunctos immunes esse iubet. Claudias atq; Cornelias.] Festiuitatis gratia mutauit numerũ.
De Claudia uirgine Vestali, de Cornelia matre Gracchorũ iam dictum est. Fortunæ muliebri.] 67
Fortuna Romæ, & in Italia non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, for
tuna Prænestina, & Fortuna muliebris, cui templum dicatũ, & cognomen additũ, ob rempublicam
mulierũ beneficio adiutam. Etenim cum Coriolanus exul Volscis hostibus adiunxisset sese, atq; ita
imminеret, ut actum uideretur de Romanis, Veturia mater, & Volumnia uxor duos complexa fi
lios, unà cum ingẽti mulierũ agmine uenit in hostium castra: & mater autoritate, uxor & liberi blan
ditijs, Coriolani flexere animum, effeceruntq;, ut exercitum ex agro Romano deduceret. Populus
Romanus huius officij memor, templum Fortunæ muliebri statuerunt dicaruntq;. Autor Liuius, li
bro ab urbe condita secundo. Nullum flaminem] Flamen genus est sacerdotij apud Romanos.
Hierophantas.] ἱεροφάντης, Græcis dicitur ædituus, nonnunquam pro sacrifico accipitur, inde
dictus, uel quod ostendat sacra, uel quod uescatur sacris.

Appendix Scholiorum primi aduersus Iouinianum libri.

Inter omnia quæ soleт obseruare mortalium superstitio, nullam ego auem, nec præpetẽ, nec oscі
nem, nullum solistimum tripudium auspicatius esse puto, quàm sit boni uiri & amici occursus. Cum
superiores paginæ iam formulis essent excusæ, cõmodum occurrit mihi Ludouicus Berus, inclytæ
Basileæ non tam ciuis quàm ornamentũ, ac sui generis, & alioqui cum primis clari lumen ac decus,
theologus insignis, ac uir modis omnibus eiusmodi, ut haud facile sit pronũciare, magis ne sit suspi
ciendus ob egregiam eruditionem: an uenerandus, ob undiq; inculpatam uitæ integritatẽ: an aman
dus, ob incredibilem quandam morum comitatem, & consuetudinis iucunditatem. Ac uix solenni
salutatione ultro citroq; dicta ac reddita, nescio quis deus mihi miserit in mentem, ut repente de nu- D
meris inijcerem mentionem. Nam quemadmodum, iuxta Grecorũ adagionem, ubi dolet, ibi quisq;
manum habet, ita si quid uehementer torquet animum, ibi quisq; linguam habet. Rogabam ecquid
legisset unquam de prisca in digitis numerandi ratione, de qua Beda præcepisset. Respondit ilico,
sibi domi esse quædã ex eo Bedæ libro enotata. Id quo magis præter spẽ, hoc gratius accidit. Mittit
protinus codicẽ, ut est singulari candore præditus. Quæ tametsi paucula sunt, tamen quoniam ma
gnopere pertinent ad rem, hic uice coronidis adijcienda putaui. Sunt autem huiusmodi. Cum dicis
unum, minimum in læua digitum inflectens, in medium palmæ artum figas. Cum dicis duo, secun
dum à minimo ibidem impones. Cum dicis tria, tertium similiter inflectes. Cum dicis quatuor, mi
nimum leuabis. Cum dicis quinq;, secundum à minimo similiter eriges. Cum dicis sex, tertium nihi
lo minus eleuabis, medio duntaxat, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. Cum dicis se
ptem, minimum solum supra palmæ radicem, cæteris interim leuatis, impones: iuxta quem cum
dicis octo, medium. Cum dicis nouem, impudicũ eregione compones. Cum dicis decem, unguem
indicis in medio figes artu pollicis. Cum dicis uiginti, summitatem impudici inter nodos indicis &
pollicis arcte figes. Cum dicis triginta, ungues indicis & pollicis blando coniunges amplexu. Cum
dicis quadraginta, interiora pollicis lateri uel dorso indicis superinduces, ambob. duntaxat erectis.
Cum dicis quinquaginta, pollicem exteriore artu, instar Græcæ literæ ς incuruatũ ad palmam incli
nabis. Cum dicis sexaginta, pollicem ut supra curuatũ indice circumflexo diligenter à fronte precin
ges. Cum dicis septuaginta, indicẽ ut supra circũflexũ, pollice in longũ tenso implebis, ungue illius
duntaxat erecto trans mediũ indicis artũ. Cum dicis octoginta, indicem ut supra circumflexũ polli
ce in longũ extenso implebis, ungue uidelicet illius in mediũ indicis artũ fixo. Cum dicis nonagin
ta, indicis inflexi unguem radici pollicis erecti infiges. Atq; hactenus in læua. Centũ uero in dextra,
quomodo in læua decẽ facies. Ducenta in dextra, quomodo uiginti in læua. Eodem modo & cętera
usq; nongenta. Item mille in dextra, quomodo unũ in læua. Duo milia in dextra, quomodo duo in lę
ua, & cætera usq; ad nouem milia. Porrò decem milia cum dicis, læuam in medio pectoris supinã ap
pones, digitis tantũ ad cœlum erectis. Viginti milia cum dicis, eandem pectori late expansam super
pones. Triginta milia cum dicis, eadem prona, sed erecta, pollicem cartilagini medij pectoris immit
tes. Quadraginta milia cum dicis, eandem in umbilico erectam supinabis. Quinquaginta milia cum
dicis, eiusdem pronæ, sed erectæ pollicẽ umbilico impones. Sexaginta milia cum dicis, eadẽ prona
femur læuũ cõprehendes. Septuaginta milia cũ dicis, eandẽ supinã femori superimpones. Octogin
ta milia cum dicis, eandem pronã femori superimpones. Nonaginta milia cum dicis, eadem lumbos
comprehen

A cõprehendes, pollice ad inguina uerso. At uero centũ milia, ducenta milia, & cætera usq; ad non
genta milia, eodem quo diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies aũt cẽtena mi
lia cum dicis, ambabus sibi manibus consertis inuicẽ digitos implicabis. Hactenus quæ compe
rimus in eo quo dixi libello excerpta ex monumentis Bedæ, atq; hoc uelut auctario, uel serius im
partiendum lectorẽ duximus. Cæterũ an omnia quadrent cum his quę prodidit Apuleius, nõ est hu
ius loci disquirere. Certe cum his quæ scripsit Hieronymus, de triginta, sexaginta, & centũ, adamus
sim concinunt. Coeuntibus enim molli contactu pollicis & indicis unguibus, ueluti matrimonium
depingit: rursum ijsdẽ digitis aliter iunctis, sic ut inflexũ pollicẽ præcingat index, uiduas in afflictio
ne constitutas ac desolatas exprimit. Postremò à sinistra manu demigrãs ad dextrã, & indicis ungui
in medium pollicis artum infixo, coronam exprimit, & uirginum felicitatem repræsentat.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER SECVNDVS.

Secunda propositio est, Eos qui fuerint baptizati, à diabolo non posse ten
tari. Et ne hoc stultè dicere uideret, adiecit: Quicunq; autẽ tentati fuerint,
ostendit eos aqua tantũ & non spiritu baptizatos, quod in Simone mago
legimus. Vnde & Ioannes dicit: Omnis qui natus est ex deo, peccatũ non
facit, quoniam semẽ ipsius in eo manet: & non potest peccare, quia ex deo
natus est. Et in hoc sunt manifesti filij dei, & filij diaboli. Et in fine epistolæ: Omnis qui
natus est ex deo, non peccat, sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit
eum. Reuera fortis obiectio, & quæ indissolubilis permaneret, nisi ipsius Ioannis testi
monio solueretur. Statim enim intulit: Filioli custodite uos à simulachris. Si omnis qui
natus est ex deo, non peccat, & à diabolo tentari non potest, quomodo præcipit, ut ca
ueant ne tententur? Et in eadem rursus epistola: Si dixerimus, quia peccatum non habe
mus: ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fide
lis & iustus est, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixeri
mus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis.
Existimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos scripserit, & quod omne peccatum à
B diabolo sit. Ille peccatorem se confitetur, & sperat remissionem post baptisma peccato
rum: & Iouinianus meus dicit: Ne tangas me, quoniam mundus sum. Quid ergo? con
traria sibi Apostolus loquitur? Minime. In eodem quippe loco cur hoc dixerit, statim
edisserit: Filioli mei, hæc scribo uobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduoca
tum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis
nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus,
quod cognouimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eum, & manda
ta eius non custodit, mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autem seruat uerbum eius,
uerè in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se
in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Propterea, inquit, scribo
uobis filioli mei: Omnis qui natus est ex deo, non peccat, ut non peccetis: & tamdiu scia
tis uos in generatione domini permanere, quamdiu non peccaueritis. Imò qui in ge
neratione domini perseuerant, peccare non possunt. Quæ enim communicatio luci &
tenebris? Christo & Belial? Quomodo dies & nox misceri non queunt: sic nec iustitia
& iniquitas, peccatum & bona opera, Christus & antichristus. Si susceperimus Chri
stum in hospitio nostri pectoris, ilico fugamus diabolum: Si peccauerimus, & per pec
cati ianuam ingressus fuerit diabolus, protinus Christus recedit. Vnde & Dauid post
peccatum: Redde mihi, ait, lætitiam salutaris tui, scilicet quam peccando amiserat. Qui
dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc ueritas non est.
Christus ueritas appellatur: Ego sum, inquit, uia & ueritas. Frustra nobis in eo plaudi
mus, cuius mandata non facimus. Scienti bonum, & non facienti illud, peccatũ est. Quo
modo corpus sine spiritu mortuum est, sic & fides sine operibus mortua est. Nec gran
de putemus unũ deum nosse, cum & dæmones credant & contremiscant. Qui dicit se in
ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Eligat aduersari9 è duob. quod
uult, optionẽ enim damus. Manet in Christo, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet,
ut

ut Christus. Si autē temerarium est similitudinē uirtutum domini polliceri, nō manet in c
Christo, quia non ingreditur ut Christus. Ille peccatum non fecit, neq; inuētus est dolus
in ore eius: qui cum malediceretur non remaledixit, & tanquā agnus coram tondēte, sic
non aperuit os suum: ad quē uenit princeps mundi istius, & inuenit in eo nihil: qui cum
peccatum non fecisset, pro nobis peccatū eum fecit deus: nos autē iuxta epistolam Iaco-
bi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec si unius quidem diei fuerit
uita eius. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? aut quis confidet mundum se esse
à peccatis? Tenemurq; rei in similitudinē præuaricationis Adam. Vnde & Dauid: Ecce,
ait, in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea. Et beatus Iob:
Si fuero iustus, os meum impia loquetur: & si sine crimine inueniar. Et si purificatus in
niue & lotus mūdis manibus, satis me corde tinxisti, & execratū est me uestimentū meū.
Verum ne penitus desperemus, arbitrantes nos post peccata baptismi non posse saluari,
statim hoc ipsum temperat: & si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem Iesum
Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tan
tum, sed etiam pro totius mundi. Hoc ad credentes post baptisma loquit̄, & aduocatum
pro delictis eorum dominū pollicetur. Nec dicit: Si quid peccaueritis, aduocatū habetis
apud patrē Christum, & ipse est propiciatio pro peccatis uestris: ne eos diceres non ple-
na fide baptisma consecutos: sed aduocatū, inquit, habemus Iesum Christum, & ipse est
propiciatio pro peccatis nostris, & non solum pro Ioannis illorumq; peccatis, sed etiam
pro totius mundi. In toto aūt mundo & apostoli sunt omnesq; credentes. Ex quibus li-
quido comprobatur, post baptisma posse peccari. Frustra enim habemus aduocatum Ie
sum Christum, si peccari non potest. Petrus apostolus ad quem dictum fuerat: Qui lotus
est, non necesse habet ut iterū lauet. Et, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ec
clesiam meam: ab ancilla perterritus negat. Et ipse dominus: Simon Simon, ecce, inquit,
satanas postulauit uos, ut cribraret sicut triticū. Ego aūt rogaui pro te, ne deficeret fides
tua. Et in eodem loco: Vigilate & orate, ne intretis in tentationē: spiritus quidem prom- d
ptus est, caro aūt infirma. Quod si ante crucē dictum respōderis, certè post crucē in ora-
tione dominica dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitori-
bus nostris: & ne nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. Si non peccamus post
baptisma, cur nobis poscimus peccata dimitti, quæ in in baptismate iā dimissa sunt? quid
oramus ne intremus in tentationē, & ut liberemur à malo, si diabolus tētare non potest
iam baptizatos? Aliud aūt est, si ad catechumenos hæc oratio pertinet, & non conuenit
fidelibus & Christianis. Paulus electionis uas castigat corpus suū, & in seruitutē redigit,
ne alijs prædicans, ipse reprobus inueniat̄. Et datus est mihi, inquit, stimulus carnis, an-
gelus satanę, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo, inquit, ne sicut serpēs decepit
Euam in astutia sua, ita corrumpant̄ sensus uestri à simplicitate quæ est in Christo. Et ali-
bi: Cui aūt aliquid donastis, & ego. nam & ego quod donaui, si qd donaui, propter uos,
in persona Christi, ut non circūueniamur à satana. Non enim eius ignoramus astutias. &
rursum: Tentatio uos nō apprehēdat, nisi humana. Fidelis aūt deus, qui nō dimittet uos
tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentū, ut possitis susti
nere. Et qui sibi uidet̄ stare, uideat ne cadat. Et ad Galatas: Currebatis bene, quis uos im-
pediuit ueritati non obedire? Et alibi: Voluimus uenire ad uos, ego quidē Paulus & se/
mel & iterū, sed impediuit nos satanas. Et ad maritos: Et iterum reuertimini ad idipsum,
ne tētet uos satanas propter incontinētiam uestram. Et rursum: Dico aūt, spiritu ambula
te, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritū, & spiritus
aduersus carnē: hæc enim inuicē aduersant̄ sibi, ut non quæ uultis illa faciatis. Ex utroq;
cōpacti, necesse est ut utriusq; cōtra se substātiæ bella patiamur. Et ad Ephesios: Non est
nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principatus & potestates, ad
uersus rectores tenebrarū istarū, aduersus spiritualia nequitię in cęlestibus. Et existimat
aliqs securos & dormiētes nos esse debere post baptismū? Necnō ad Hebræos: Impossi-
bile

A bile est enim eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt donū cœleste, & participes fa-
cti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; nihilhominus bonū dei uerbum, uirtutesq; seculi
futuri, & prolapsi sunt: renouari iterū ad pœnitentiā, rursum crucifigentes sibimetipsis
filium dei, & ostentui habentes. Certe eos qui illuminati sunt & gustauerūt dei donū cœ
leste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; bonū dei uerbum: negare non
possumus baptizatos. Si aūt baptizati peccare nō possunt, quomodo nunc Apostolus di
cit, & prolapsi sunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt non
posse renouari per pœnitentiam eos qui crucifixerunt sibimet filium dei, & ostentui ha
buerunt, consequenter hunc errorē soluit, & ait: Confidimus autē de uobis dilectissimi
meliora & uiciniora salutis, tametsi ita loquimur. Non enim iniustus est deus, ut obliui-
scatur boni operis & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis san
ctis, & nunc ministratis. Et reuera grandis iniustitia dei, si tantū peccata puniret, & bona
opera non susciperet. Ita locutus sum, inquit Apostolus, ut uos à peccatis retraherem, &
desperationis metu facerē cautiores. Cæterū confido de uobis dilectissimi meliora & ui
ciniora salutis. Neq; enim iustitiæ dei est, ut obliuiscatur bonorū operum, & ministerij
quod propter nomē eius exhibuistis, & exhibetis in sanctos, & tantū meminerit peccato
rum. Sed & Iacobus sciens baptizatos posse tentari, & propria corruere uoluntate: Bea-
tus, ait, uir qui suffert tentationē, quia cum probatus fuerit, accipiet coronā uitæ, quam
repromisit deus diligentibus se. Ac ne putaremus secundum illud Geneseos, ubi scribit̄
1 Abraham à deo fuisse tentatū, nos quoq; tentari à deo: nemo, inquit, cum tentatur dicat,
quoniam à deo tentor. Deus enim intentator malorū est, ipse autē neminē tentat. Vnus-
quisq; uero tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus: Dehinc concupiscentia
cum conceperit, parit peccatū: peccatū autē cum consummatū fuerit, generat mortem.
Liberi arbitrij nos condidit deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia necessitate trahimur. Alio
quin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfector
B est deus: non est enim uolentis, neq; currētis, sed miserētis & adiuuātis dei, ut peruenire
ualeamus ad calcē: sic in malis atq; peccatis semina nostra sunt, incētiua & perfectio dia-
boli. Cum uiderit nos super fundamentum Christi ædificare fœnū, ligna, stipulam, tunc
supponit incendium. Aedificemus ergo aurum, argentum, lapides precioſos, & tentare
non audebit: quanquā & in hoc non sit certa & secura possessio. Sedet quippe leo in in-
sidijs & in occultis, ut interficiat innocentē. Et uasa figuli probat fornax, homines aūt iu
stos tentatio tribulationis. Et in alio loco scribit̄: Fili accedēs ad seruitutē dei, prępara te
ad tentationē. Rursum idem Iacobus loquit̄: Estote factores uerbi, & non auditores tan
tum. Si quis auditor est & non factor, iste similis est uiro qui considerat uultum natiuita
tis suæ in speculo. Considerauit illud, & statim recedens oblitus est qualis sit. Frustra mo
nuit, ut iungerēt opera fidei, si post baptisma peccare non poterant. Qui totam legē, in-
quit, seruauerit, & peccauerit in uno, factus est omniū reus. Quis nostrum absq; pecca-
to? Conclusit deus omnia sub delicto, ut omnib. misereat̄. Petrus quoq;: Nouit, inquit,
dominus pios de tentatione eruere. Et de falsis doctoribus: Hi sunt fontes sine aqua, &
nebulæ turbinibus exagitatæ: quib. caligo tenebrarū reseruat̄. Superba enim uanitatis lo
quētes pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululū effugerant, & ad errorē re
uersi sunt. Nónne tibi uidet̄ pinxisse sermo apostolicus nouam imperitiæ factionē? Ape
riunt enim quasi fontes scientiæ, qui aquam non habent doctrinarū: promittūt hymbrē,
uelut nubes propheticæ, ad quas perueniat ueritas dei, & turbinibus exagitantur dæmo
num atq; uitiorum. Loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est. Immundus
est autē apud deum omnis qui exaltat cor suum, ut qui paululum refugerant à peccatis,
ad suum reuertant̄ errorē: & suadent in luxuria, ciborū carnisq; delicias. Quis enim nō
libēter audiat, Manducemus & bibamus, & in æternū regnabimus? Sapiētes & prudēn-
tes, prauos uocant: eos uero qui dulces sunt in sermonibus, plus audiūt. Ioannes aposto
lus, imò in Ioāne saluator scribēs angelo Ephesi ecclesiæ: Scio, inquit, opera tua, & labo

rem

rem & patientiã tuam, & quia sustinuisti propter nomen meũ, & nõ defecisti: sed habeo c
aduersus te, quod charitatẽ tuam primã reliquisti. Memor esto unde ceciderís: et age pœ
nitentiam, & prima opera fac. sin aũt, ueniam tibi, & mouebo candelabrũ tuum de loco,
nisi pœnitentiã egeris. Similiter & cæteras ecclesias, Smyrnã, Pergamũ, Thyatiram, Sar
dis, Philadelphiã, Laodiciã ad pœnitentiã prouocat, & nisi reuertant ad opera pristina,
cõminat. Et in Sardis paucos habere dicit, qui nõ coinquinauerũt uestimẽta sua, & am
bulaturi sunt cum eo in albis, quia digni sunt. Cui aũt dicit: Memẽto unde ceciderís, & ec
ce missurus est diabolus ex uobis in carcerẽ, ut tẽtemini: & scio ubi habitas, ubi sedes est
satanæ: & in mente habe qualiter acceperis, & audieris, & serua, & pœnitentiã age, & re
liqua: utiq; ei dicit qui credidit & baptizatus est, & stans quondam, corruit per delictũ.
Paulisper de ueteri testamẽto exempla distuleram, quia solent ubicunq; contra eos facit
dicere, lex & prophetæ usq; ad Ioannẽ. Cæterũ quis ignorat sub altera dispensationẽ dei,
omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo ante
Abraham placuit in coniugio, sic nunc uirgines placẽt in perpetua castitate. Seruiuit ille
dei legi & tempori suo, seruiamus & nos Euangelio & tempori nostro, in quos fines se
culorũ decurrerũt. Dauid electus secundũ cor domini, qui omnes eius fecerat uolunta
tes, & qui in quodam psalmo dixerat: Iudica me dñe, quoniam ego in innocẽtia mea in
gressus sum, & in dño sperans non infirmabor: proba me domine & tenta me, ure renes
meos, & cor meũ: postea tentat à diabolo, & post peccatũ pœnitẽs loquit: Miserere mei
deus secundũ magnã misericordiã tuam. Magnũ peccatũ, magna deleri uult misericor- 2
dia. Solomon amabilis dñi, & cui bis deus fuerat reuelatus: quia amator mulierum fuit, à
dei amore discessit. Manassen impijssimũ regẽ post captiuitatẽ Babylonicã, in pristinam
dignitatẽ liber dierũ restitutũ refert. Et Iosias uir sanctus, in cãpo Magedo ab Aegyptio 3
rege confodit. Iesus quoq; filius Iosedech, sacerdos magnus, quanq; in typo præcesserit
saluatoris, qui nostra peccata portauit, & alienigenã sibi ex gẽtibus ecclesiam copulauit,
tamẽ secundum literã post sacerdotiũ sordidatus inducit, & stat diabolus à dextris eius? d
& candida illi uestimẽta reddunt. Superfluũ est de Moyse & Aaron scribere, quod ad a-
quam contradictionis offenderint deũ, & terrã repromissionis nõ intrauerint: cum bea
tus Iob angelos quoq; & omnẽ creaturã peccare posse cõmemorat, dicẽs: Quid enim, nun
quid homo coram deo mundus est, aut in operibus suis sine macula uir? Si cõtra seruos
suos non credit, & aduersum angelos suos prauũ quid reperit, quanto magis habitantes
in domibus luteis, de quibus & nos ex eodem luto sumus? Tentatio est uita hominis su-
per terram. Et cecidit Lucifer, qui mittebat ad uniuersas nationes. Et ille qui in paradiso
deliciarũ inter duodecim nutritus est lapides, uulneratus à monte dñi, ad inferna defeen
dit. Vnde & saluator in Euangelio: Videbã, inquit, satanã quasi fulgur de cœlo cadentẽ.
Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere non possit? Si in cœlo ruinæ, quanto ma-
gis in terra? Et tamẽ cum ceciderit lucifer, imò post casum coluber antiquus: uirtus eius
in lumbis eius, & potestas eius super umbilicũ uẽtris: obumbrant in eo arbores magnæ,
& dormit iuxta iuncũ & calamum & caricẽ. Ipse est rex omniũ quæ in aquis sunt: ubi sci-
licet uoluptas & luxuria & propago & irrigatio nuptiarũ. Quis enim denudabit faciẽ ue
stitus eius? & portas uultus eius quis aperiet? Saginant in eo nationes Aethiopũ, & par-
tiuntur eum Phœnicũ gẽtes. Ac ne forsitan tacitè legẽtis cogitatio putaret eas tantũ Phœ
nicum gẽtes & populos Aethiopũ significari, quibus draco in escam datus sit, statim de
his qui per mare huius seculi transierunt, & ad portũ salutis peruenire festinant, dicitur:
Et in nauibus piscatorum caput eius stat, sicut incus infatigabilis, reputat ferrũ ut paleas,
& sicut lignum putre ęs. Et omne aurum maris sub eo est sicut lutum. Feruescere facit a-
byssum, sicut uas æneum: æstimat mare sicut deletum, & tartarum abysi ut captiuum.
Omne altum uidet. Et arbitrat Iouinianus meus facile sibi eum posse succumbere. Quid
loquar de sanctis uiris & de angelis, qui cum creaturæ dei sint, possunt utique recipere
peccatum? Filium dei tentare ausus est, & prima eius & secunda sentẽtia repercussus, ni-
hilominus

A hilominus caput leuat, & tertio uulneratus usq; ad tempus recedit, differens magis ten-
tationẽ, q̃ auferẽs: & nos nobis blandimur de baptismate, quod sicut priora peccata di-
mittit, sic in futurũ seruare non potest, nisi baptizati omni custodia seruauerint cor suũ?
Tandem peruenimus ad cibos, & tertiæ quæstionis nobis opponitur difficultas, ad hoc
creata esse omnia, ut usui mortalium deseruirent. Et quomodo homo rationale animal,
quasi quidam habitator & possessor mundi deo subiacet, & suum ueneratur autorẽ: ita
cuncta animantia, aut in cibos hominũ, aut in uestitum, aut ad scindendam terrã, aut ad
subuectionẽ frugum, aut ipsius hominis esse creata: unde & iumẽta, ab eo quod iuuent,
appellẽtur. Quid est, ait Dauid, homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam
uisitas eũ? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eũ, & con-
stituisti eum super opera manuũ tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & bo
ues uniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant
semitas maris. Esto, inquit, bos ad arandum, ad sedendũ equus, canis ad seruandũ, capre
4 ad lac, oues ad lanitia conditæ sint. Quis usus porcorũ absq; esu carnium? Quid capreæ,
ceruuli, damulæ, apri, lepores, & huiusmodi uenatio? quid anseres syluestres & domesti
ci? quid anates? quid ficedulæ? quid attagen? quid fulica? quid turdus? Cur in domibus
gallina discurrit? Si non comeduntur, hæc omnia frustra à deo creata sunt. Verum quid
opus est argumẽtis, cum manifestissimè scriptura doceat, omne quod mouet, sicut hole
ra herbarũ, data nobis in escam: & Apostolus clamitet, Omnia munda mundis: & nihil
reijciendũ, quod cum gratiarũ actione percipit: & uẽturos in nouissimo, qui prohibeãt
nubere, & uesci cibis, quos deus creauit ad utendũ. Ipse dominus uini potator & uora-
tor à Pharisæis appellat, & Publicanorũ conuiua & peccatorũ: Zachæi prandiũ non re-
cusans, uadens ad nuptiarũ epulas. Porrò aliud est, si stulta contẽtione dicitis eum isse ad
nuptias ieiunaturũ, & impostorũ more dixisse: hoc comedo, illud non comedo: nolo ui
num bibere quod ex aquis creaui. In typo sanguinis sui non obtulit aquam, sed uinum.
5 Post resurrectionẽ piscem & fauũ comedit, non zizania, nuces & sorbitiunculas. Petrus
B apostolus non expectans stellam more Iudaico, sed hora sexta in solariũ pransurus ascen
dit. Paulus in naui panẽ frangit, non caricas. Timotheo dolenti stomachũ, uinum suadet
bibere, non piraciũ. De ciborũ sibi placent abstinẽtia, quasi non & superstitio gentilium
cossum matris deũm obseruet & Isidis. Sequar ergo uestigia propositionis expositæ: &
anteq̃ ad scripturas ueniam, doceamq̃; ex eis deo grata esse ieiunia, & acceptabilem con-
tinentiam, argumentis philosophorũ argumenta componam: & probabo nõ Empedo-
6 clis & Pythagoræ nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχωσιν, omne quod mouetur
& uiuit, edendũ non putant: & eiusdem criminis reos arbitrant, qui abietẽ quercumq̃;
succiderint, cuius parricidæ sunt & uenefici: sed uenerari conditorẽ nostrũ, qui in usus
hominũ cuncta generauit. Et quomodo bos ad arandũ, equus ad sedendũ, canes ad ser-
uandum, capræ ad lac, oues ad lanitia conditæ sunt: ita sues ac ceruos, & capreas, & lepo
res, & cætera: sed illa non statim ad comedendũ creata esse, sed in alios usus hominũ. Si
enim omne quod mouetur & uiuit, ad uescendũ factum est, & præparatũ gulæ: respon-
deant mihi, cur elephanti, cur leones, ursi, leopardi, lupi: cur uiperæ, scorpij, cimices, cu
lices, pulicesq̃;: cur uultur, aquila, coruus, accipiter: cur ceti, delphines, phocę, minutęq̃;
cochleolæ conditæ sint? Quis nostrum leonẽ, quis uiperam, quis uulturẽ, quis ciconiã,
quis miluum, quis reptantes in littoribus uermiculos unquã comedit? Sicut igitur hæc
proprios usus habent, ita possumus dicere & cęteras bestias, pisces, aues, nõ ad esum, sed
ad medicinas creatas. Deniq; carnes uiperæ, unde theriace conficit, quantis rebus aptæ
sint, norunt medici. Segmẽta eboris in medelas uarias assumunt. Fel hyenę oculorum re
stituit claritatem, & stercus eius putrida curat uulnera. Et (quod forsitan legenti mirum
7 sit) hominis fimus quantis curationibus proficiat, Galenus ἡφαιστοῖς docet. Aiunt physi
ci, quod pellis colubri qua exuitur, decocta in oleo, mirè dolorẽ auriũ mitiget. Quid ita
inutile uidetur nescientibus, ut cimices? Si sanguisuga faucibus hæserit, fumo eius exce-

pto, statim euomitur: & difficultas urinæ huius appositione laxatur. Porcorũ autẽ & an- c
serum & gallinarũ phasianorumq; adipes, quid cõmodi habeant, omnes medicorũ declarant libri: quos si legeris, uidebis tot curationes esse in uulture, quot membra sunt. Pa ui fimus podagræ feruorẽ mitigat. Gruis, ciconiæ fel, aquilæ sanguis, accipitris, struthio cameli, ranæ, chamæleontis, hirundinis stercus, & carnes, quibus morbis aptæ sint, dicerem, si mihi propositũ esset de medela corporũ disputare. Legat qui uult Aristotelem & Theophrastum prosa, Marcellum Sidetem, & nostrũ Flauiũ hexametris uersibus differentes, Pliniũ quoq; Secundum, & Dioscoridẽ, & cæteros tam physicos q̃ medicos, qui 8
nullam herbam, nullum lapidẽ, nullũ animal tam reptile q̃ uolatile & natatile, nõ ad suæ artis utilitatẽ referunt. Igitur cum mihi dixeris, cur porcus creatus est? statim tibi respondebo, puerorũ more certantiũ, cur uiperæ, cur scorpij? Nec deum superfluorum iudicabis artificẽ, quia plurimæ & bestiæ & uolucres sunt, quas tuę fauces recusent. Sed ne cõtentiosum hoc & pugnax magis uideat esse, q̃uerum, audi idcirco sues & apros & ceruos & reliquas animantes creatas, ut milites & athletæ, nautæ, rhetores, metallorumq; fossores, & cæteri duro operi mancipati haberẽt cibos, quibus fortitudo corporum necessaria est, qui portant arma & cibaria, qui pugnis & calcibus sua inuicẽ membra debilitant, qui remos trahũt, quorũ latera ad clamandũ dicendumq; sunt ualida, qui subuertunt montes, & sub diuo & imbribus dormiunt. Cæterũ nostra religio, nõ πύκτην, non 9
athletam, non nautas, non milites, non fossores, sed sapientiæ erudit sectatorẽ, qui se dei cultui dedicauit: & scit cur creatus sit, cur uersẽ in mundo, quò abire festinet. Vnde & Apostolus loquit: Quando infirmor, tunc fortior sum. Et: Si exterior uester homo corrumpitur, sed interior renouat̃ de die in diẽ. Et: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et: Carnis curã ne feceritis in desiderijs. Nunquid omnib. præceptũ est, ne duas tunicas habeant, ne cibos in pera, æs in zona, uirgam in manu, calciamentũ in pedibus: ut uendant uniuersa quæ possident, dentq; pauperibus, & sequant̃ Iesum? Sed his utiq; qui uolunt esse perfecti. Alioquin à Ioanne Baptista aliud præcipit̃ militibus, aliud publicanis. Do- p
minus aũt dicit in Euangelio ad eum qui se iactauerat legis uniuersa cõplesse: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ne graue onus nolenti uideret̃ imponere, in propria audientis uoluntate dimisit, dicens: Si uis perfectus esse. Quamobrẽ & ego tibi dicã: Si uis perfectus esse, bonũ est uinũ non bibere, & carnẽ non manducare. Si uis perfectus esse, melius est saginare animã, q̃ corpus. Si aũt paruulus es, & coquorũ iura te delectant, nemo eripit faucibus tuis esculentas dapes. Manduca & bibe, & si tibi placet, cum Israel lude consurgens, & canito: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Manducet & bibat, qui post cibos expectat interitum: qui cum Epicuro dicit, Post mortẽ nihil est, & mors ipsa nihil est. Nos Paulo credimus intonanti: Esca uentri, & uẽter escis: deus aũt & hunc & illam destruet. Hæc aũt de scripturis pauca posuimus, ut congruere nostra cum philosophis doceremus. Cæterum quis ignoret, unamquamq; gentẽ non cõmuni lege naturæ, sed his quorũ apud se copia est, uesci solitam? uerbi gratia, Arabes & Saraceni & omnis eremi barbaria, camelorũ lacte & carnibus uiuit, quia huiusce modi animal pro temperie & sterilitate regionũ facile apud eos & gignit̃ & nutritur. Hi nefas arbitrant̃ porcorũ uesci carnibus. Sues enim, qui glande, castaneis, radicibus filicũ & hordeo ali solent, aut raro apud eos, aut penitus nõ inueniuntur: & si inuenti fuerint, alimenta non habent, quæ suprà diximus. Eregione septentrionales populos, si ad esum asinorũ camelorumq; compellas, simile putabunt eorum uesci carnibus, ac si lupũ comedere cogant̃, aut coruum. In Ponto & Phrygia, uermes albos & obesos, qui nigello capite sunt, & nascunt̃ in lignorũ carie, pro magnis reditibus paterfamiliãs exigit. Et quomodo apud nos attagen & ficedula, mullus & scarus, in delicijs computant̃: ita apud illos ξυλοφάγον comedisse luxuria est. Rursum orientales & Libyæ populos, quia per desertũ & calidam eremi uastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis uesci moris est. Hoc uerũ esse Ioãnes quoq; Baptista probat. Compelle

A Phrygem & Ponticum, ut locustam comedat, nefas putabit. Coge Syrũ, Afrum & Ara-
10 bem, ut uermes Põticos glutiat: rita eos despiciet, ut muscas, millepedas & lacertos. Quan quam Syri & crocodilis terrenis, Afri etiam lacertis uiridibus uesci soleant. In Aegypto & Palæstina propter boũ raritatẽ nemo uaccam comedit, taurorumq; carnes & boũ uitulorumq; assumũt in cibis. At in nostra prouincia scelus putant uitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nuper legem per Orientẽ dederat, ne quis uitulorũ carnibus uesceretur, utilitati agriculturæ prouidens: & pessimã Iudaizantis uulgi emendans consuetudinem, pro altilibus & lactentibus uitulos consumentis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ & Hunorũ noua feritas, semicrudis uescunt̃ carnibus. Porrò Ichthyophagi gẽs errans in littore maris rubri, super petras solis calore feruentes assant pisces, & hoc solo alimento uictitant. Sarmatæ, Quadi, Vandali, & innumerabiles alię gentes, equorum &
11 uulpiũ carnibus delectant̃. Quid loquar de cæteris nationibus, cum ipse adolescentulus in Gallia uiderim Scotos gentẽ Britannicam humanis uesci carnibus: & cum per syluas porcorũ greges & armentorũ pecudumq; reperiant, pastorũ nates & fœminarũ papillas solere abscindere, & has solas ciborũ delicias arbitrari? Scotorum natio uxores proprias nõ habet: & quasi Platonis politiã legerit, & Catonis sectẽ exemplum, nulla apud eos coniunx propria est, sed ut cuiq; libitũ fuerit, pecudũ more lasciuiunt. Persæ, Medi, Indi & Aethiopes, regna nõ modica, & Romano regno paria, cum matrib. & auijs, cum filiabus & neptibus copulant̃. Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriant̃: & parẽtes, cognatos, propinquos, cum ad senectam uenerint, iugulatos deuorant: rectius esse ducentes, ut à se potius q̃ à uermibus comedant̃. Tibareni quos dilexerint, senes suspẽdunt in patibulis. Hircani uolucribus & canibus semiuiuos proijciũt, Caspij ijsdem bestijs mortuos. Scythę eos qui à defunctis amati sunt, uiuos infodiũt cum ossibus mortuorũ. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis, obijciunt senes. Quod cũ Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluisset, penè amisit prouinciã. Coge Aegyptiũ, ut ouium lacte uescatur: impelle si uales Pelusioten, ut manducet cepe. Singulæ penè in
B Aegypto ciuitates, singulas bestias & monstra uenerant̃: & quodcunq; uoluerint, hoc inuiolabile & sacrũ putant. Vnde & urbes quoq; apud eos ex animaliũ uocabulis nun-
12 cupantur, Leonto, Cyno, Lyco, Busiris, Thmuis, quod interpretatur hircus. Et ut sciremus quales deos semper Aegyptus recepisset, nuper ab Adriani amasio urbs eorum Antinois appellata est. Peruides igitur, quod non solum in esu, sed & in sepulturis & in connubijs, & in omni conuersatione unaquæq; gens suo ritu & proprietatibus uictitet: & hoc eam naturæ legẽ putare, quod didicit. Verũ fac esum carnium cunctis nationibus esse cõmunem: & passim licere, quod passim gignit̃. Quid ad nos quorũ conuersatio in cœlis est: qui super Pythagoram & Empedoclem, & omnes sapientiæ sectatores, nõ ei debemur cui nascimur, sed cui renascimur: qui repugnantẽ carnẽ, & ad libidinũ incentiua rapientẽ, inedia subiugamus? Esus carniũ, & potus uini, uentris q̃; saturitas, seminarium libidinis est. Vnde & Comicus: Sine Cerere, inquit, & Libero friget Venus. Per quinq; sensus, quasi per quasdam fenestras, uitiorũ in animã introitus est. Non potest antè metropolis & arx mentis capi, nisi per portas eius irruerit hostilis exercitus. Horũ perturbationibus anima prægrauat̃: & capit̃ aspectu, auditu, odoratu, sapore, tactu. Si Circensib. quispiã delectet̃, si athletarũ certamine, si mobilitate histrionũ, si formis mulierũ, splendore gemmarũ, uestium, metallorũ, & cæteris huiusce modi, per oculorũ fenestras animæ capta libertas est, & implet̃ illud propheticũ: Mors intrauit per fenestras uestras. Rursum audito uario organorũ cantu, & uocũ inflexionibus delinitur: & carmine poetarũ, & comœdiarũ mimorumq; urbanitatibus & strophis: & quicquid per aures introiens, uirilitatẽ mentis effœminat. Odoris autẽ suauitas, & diuersa thymiamata, & amomũ, &
13 cyphi, œnanthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quod dissolutis & amatorib. conueniat, nemo nisi dissolutus negat. Porrò ciborũ auiditas, quod auaritiæ mater sit, & animum quasi quibusdam cõpedibus degrauatũ in terra teneat, quis ignorat? Propter bre-

uem gulæ uoluptatẽ, terræ lustrantur & maria, & ut mulsum uinũ precioſusq; cibus fau- c
ces noſtras tranſeat, totius uitæ opera deſudamus. Tactus aũt alienorũ corporũ & fœmi
narũ ardentior appetitus, uicinus inſaniæ eſt. Ob hunc ſenſum, cupimus, iraſcimur, ge-
ſtimus, inuidemus, æmulamur, ſolliciti ſumus: & expleta uoluptate per quandã plenitu-
dinem rurſus accendimur: quærimusq; facere, quod cum fecerimus, iterũ pœniteamus.
Igitur cum per has portas, quaſi quidam perturbationũ cunei ad arcẽ noſtræ mẽtis intra
uerint: ubi erit libertas, ubi fortitudo eius, ubi de deo cogitatio: maxime cum tactus de-
pingat ſibi etiã præteritas uoluptates, & recordatione uitiorũ cogat animam compati, &
quodãmodo exercere quod non agit? His igitur rationibus inuitati multi philoſopho-
rum, reliquerunt frequentias urbium, & hortulos ſuburbanos, ubi ager irriguus & ar-
borum comæ, & ſuſurrus auiũ, fontis ſpeculum, riuus immurmurans, & multæ oculo-
rum auriumq; illecebræ, ne per luxũ & abundantiã copiarũ, animæ fortitudo molleſce-
ret, & eius pudicitia conſtupraret. Inutile quippe eſt crebro uidere per quæ aliquãdo ca
ptus ſis: & eorũ te experimento cõmittere, quibus difficulter careas. Nam & Pythagorẽi
huiuſcemodi frequentiã declinãtes, in ſolitudine & deſertis locis habitate conſueuerũt.
Platonici quoq; & Stoici in templorũ locis & porticibus uerſabant, ut admoniti angu-
ſtioris habitaculi ſanctitate, nihil aliud q̃ de uirtutib. cogitarent. Sed & ipſe Plato cũ eſſet
diues, & thoros eius Diogenes lutatis pedibus cõculcaret: ut poſſet uacare philoſophiç,
elegit Academicã uillam ab urbe procul, non ſolum deſertã, ſed & peſtilentẽ: ut cura &
aſſiduitate morborũ, libidinis impetus frangeret: diſcipuliq; ſui nullam aliam ſentirent
uoluptatẽ, niſi earũ rerum quas diſceret. Quoſdam legimus effodiſſe ſibi oculos, ne per
eorũ uiſum à contemplatione philoſophiæ auocarentur. Vnde & Crates ille Thebanus,
proiecto in mari non paruo auri pondere: Abite, inquit, peſſum malæ cupiditates: ego
uos mergã, ne ipſe mergar à uobis. Quod ſi quis exiſtimat & abundantia ciborũ potio-
numq; ſe perfrui, & uacare poſſe ſapientiæ, hoc eſt & uerſari in delicijs, & deliciarum ui D
tijs non teneri, ſeipſum decipit. Cum enim procul ab his remoti ſæpe capiamur naturæ
illecebris, & cogamur ea cupere, quorũ copiã non habemus: quanto magis, ſi circunda
ti retibus uoluptatũ, eſſe nos liberos arbitremur? ſenſus noſter illud cogitat quod uidet,
audit, odoratẽ, guſtat, attrectat: & ad eius rei trahit appetitũ, cuius capit uoluptate: quod
mens uideat & mens audiat, & quod nec audire quippiã, nec uidere poſſumus, niſi ſen-
ſus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Vetus quoq; ſententia eſt, Difficile eſt,
imò impoſsibile, delicijs & uoluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus: fru-
ſtraq; quidam ſimulant ſalua fide & pudicitia & integritate mẽtis ſe abuti uoluptatibus,
cum contra naturã ſit, copijs uoluptatũ ſine uoluptate perfrui: & Apoſtolus hoc ipſum
cauẽs, dixerit: Quæ aũt in delicijs eſt uidua, uiuẽs mortua eſt. Senſus corporũ quaſi equi
ſunt, ſine ratione currẽtes: anima uero in aurigæ modũ retinet frena currentiũ. Et quo-
modo equi abſq; rectore præcipites ruunt, ita corpus ſine ratione & imperio animæ, in
ſuum fertur interitũ. Alia quoq; comparatio animæ & corporis à philoſophis ponitur:
corpus puerũ, animã pædagogum eſſe dicentibus. Vnde & hiſtoricus: Animæ, inquit,
imperio, corporis ſeruitio magis utimur: alterũ nobis cum dijs, alterũ cum beluis cõmu
ne eſt. Igitur niſi uitia adoleſcentis & pueri, prudentia pædagogi rexerit, omnes conatus
eius & impetus ad laſciuiã properãt. Sine quatuor ſenſibus uiuere poſſumus, id eſt ſine
aſpectu, auditu, odoratu atq; cõplexu. Abſq; guſtu aũt & cibis impoſsibile eſt humanũ
corpus ſubſiſtere. Adeſſe ergo debet ratio, ut tales ac tãtas ſumamus eſcas, quib. nõ one-
retur corpus, nec libertas animę prægraueť: quia & comedendũ eſt, & deambulandũ, &
dormiendũ, & digerendũ: & poſtea inflatis uenis, incẽtiua libidinũ ſuſtinenda. Luxurio
ſa res uinũ, & tumultuoſa ebrietas. Omnis qui cum his miſceť, non erit ſapiens. Ne tales 14
accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere, aut comeſos, magno partos & perditos
labore doleamus. Holerũ, pomorũ ac leguminũ & facilior apparatus eſt, & arte impen-
dijsq; cocorũ non indiget: & ſine cura ſuſtentat humanũ corpus, moderateq; ſumptus
(quia

A (quia nec auide deuorať, quod irritamenta gulæ non habet) leuiori digeſtione concoquitur. Nemo enim uno aut duob. cibis, hisq; uilibus, uſq; ad inflationẽ uentris onerat: quæ diuerſitate carniũ, & ſaporis delectatione percipit. Cum uarijs nidorib. fumant patinæ: ad eſum ſui, expleta eſurie, quaſi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex ſaturitate nimia cõcitant, multiq; impatientiã gulæ, uomitu remediant: & quod turpiter ingeſſerũt, turpius egerũt. Hippocrates in Aphoriſmis docet, craſſa & obeſa corpora, quæ creſcẽdi menſurã cõpleuerint, niſi cito ablatione ſanguinis imminuant, in paralyſim & peſsima morborũ genera erũpere: & idcirco eſſe neceſſariã demptionẽ, ut rurſum in habeãt in quę poſsint creſcere. Non enim manere in uno ſtaturã corporũ, ſed aut creſcere ſemper aut decreſcere: nec poſſe uiuere animal, niſi creſcẽdi capax ſit. Vnde & Galenus uir doctiſsimus Hippocratis interpres, athletas, quorũ uita & ars ſagina eſt, dicit in exhortatiõe medicinæ, nec uiuere poſſe diu, nec ſanos eſſe: animasq; eorũ ita nimio ſanguine & adipib. quaſi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœleſte, ſed ſemper de carnib. & ructu & uentris ingluuie cogitare. Diogenes tyrannos & ſubuerſiones urbiũ, bellaq; uel hoſtilia, uel ciuilia: nõ pro ſimplici uictu holerũ pomorumq;, ſed pro carnibus & epularũ delicijs aſſerit excitari. Quodq; mirandũ ſit, Epicurus uoluptatis aſſertor, omnes libros ſuos repleuit holerib. & pomis: & uilib. cibis dicit eſſe uiuendũ, quia carnes & exquiſitæ epulæ, ingenti cura ac miſeria præparent: maioremq; pœnã habeãt in inquirendo, q̃ uoluptatẽ in abutendo. Corpora aũt noſtra cibo tantũ & potu indigere. Vbi aqua & panis ſit, & cætera his ſimilia, ibi naturæ ſatisfactũ. Quicquid ſupra fuerit, non ad uitę neceſsitatẽ ſpectare, ſed ad uitiũ uoluptatis. Bibere & comedere nõ deliciarum ardorẽ, ſed ſitim famemq; reſtinguere. Qui carnibus ueſcant, indigere etiã his quæ non ſunt carniũ. Qui autẽ ſimplici uictu abutantur, eos carnes non requirere. Sapientiæ quoq; operam dare nõ poſſumus, ſi menſæ abundantiã cogitemus, quæ labore nimio & cura indiget. Cito explẽt naB turæ neceſsitas: frigus & fames, ſimplici ueſtitu & cibo expelli poteſt. Vnde & Apoſtolus: Habentes, inquit, uictum & ueſtitũ, his contenti ſumus. Deliciæ & epularũ uarietates, fomenta auaritiæ ſunt. Grandis exultatio animæ eſt, cum paruo contẽtus fueris, mundum habere ſub pedibus, & omnẽ eius potentiã: epulas, libidines, propter quæ diuitiæ comparant, uilibus mutare cibis, & craſsiore tunica cõpenſare. Tolle epularũ & libidinis luxuriã, nemo quæret diuitias: quarũ uſus aut in uẽtre, aut ſub uentre eſt. Qui ægrotat, non aliter recipit ſanitatẽ, niſi tenui cibo & caſtigato uictu, quæ λεπτὴ δίαιτα dicitur. Quibus ergo cibis recipit ſanitas, his & ſeruari poteſt: ne quis putet morbos holeribus concitari. Si aũt Milonis illius Crotoniatæ uires holera nõ miniſtrant, quæ naſcuntur & alunt carnibus: quid neceſſe eſt uiro ſapienti & philoſopho Chriſti tantã habere fortitudinẽ, quæ athletis & militibus neceſſaria eſt: quam cum habuerit, ad uitia prouocet? Illi arbitrent carnes ſanitati congruas, qui uolunt abuti libidine: & in cœnũ demerſi uoluptatũ, ad coitũ ſemper exæſtuant. Chriſtiano ſanitas abſq; uiribus nimijs neceſſaria eſt. Nec turbare nos debet, ſi rari ſint huius propoſiti ſectatores: quia rari ſunt & amici boni & fideles, & pudici & continẽtes, ſemperq; uirtus rara eſt. Lege Fabritij continẽtiam, Curij paupertatẽ, & in tanta urbe uix paucos inuenies, quos ſequaris. Noli timere, ne ſi carnes nõ comederis, aucupes & uenatores fruſtra artificia didicerint. Legimus quoſdã morbo articulari & podagrę humorib. laborantes, proſcriptione bonorũ ad ſimplicem menſam & pauperes cibos redactos, conualuiſſe. Caruerant enim ſollicitudine diſpẽſandæ domus, & epularũ largitate, quæ & corpus fraudant & animã. Irridet Horatius appetitum ciborũ, qui conſumpti relinquũt pœnitentiã: Sperne uoluptates, nocet empta dolore uoluptas. Et cũ in amœniſsimo agro in morſum uoluptuoſorũ hominũ ſe craſſum pinguemq; deſcriberet, luſit his uerſibus: Me pinguẽ & nitidũ & bene curata cute uiſes, Cum ridere uoles Epicuri de grege porcũ. Sed & ex uiliſsimis cibis uitanda ſatietas eſt. Nihil enim ita obruit animũ, ut plenus uenter & exæſtuans, & huc illucq; ſe uertẽs, & in ructus uel in crepitus uentorũ efflatione reſpirans. Quale illud ieiuniũ eſt, aut qualis illa

refectio post ieiunium, cum pridianis epulis distendimur, & guttur nostrum medita c
torium efficitur latrinarum? Dumq; uolumus prolixioris inediæ famam quærere, tantum uoramus, quantū uix alterius diei nox digerat. Itaq; non tam ieiuniū appellandum est, q̄ crapula ac fętēs & molesta digestio. Dicæarchus in libris Antiquitatū & descriptione Græciæ, refert sub Saturno, id est in aureo seculo, cū omnia humus funderet, nullum comedisse carnes, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gignebat. Persarum regis Cyri uitam Xenophon octo uoluminibus explicat, polenta & cardamo & sale ac pane cibario eos asserēs uictitare. Lacedæmoniorū mensæ frugalitatisq;, & suprascriptus Xenophon & Theophrastus, & omnes penè scriptores Græciæ testati sunt. Cheræmon Stoicus, uir eloquētissimus, narrat de uita antiquorū Aegypti sacerdotum, quod omnib. mundi negocijs curisq; postpositis, semper in templo fuerint: & rerū naturas, causasq; ac rationes siderū contemplati sint, nunq̄ mulieribus se miscuerint, nunq̄ cognatos & propinquos, ne liberos quidē uiderint: ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se semper abstinuerint, propter tenuitatē sensus & uertiginē capitis, quam ex paruo cibo patiebant: & maxime propter appetitus libidinis, qui ex his cibis & hac potione nascunt. Pane raro uescebant, ne onerarēt stomachū. Et si quando comedebant, tusum pariter hyssopū sumebant in cibo, ut escam grauiorē illius calore decoquerēt. Oleum tantū in holeribus nouerant, uerum & ipsum parū, propter nauseam & asperitatē gustus leniendam. Quid loquar, inquit, de uolatilibus, cum ouum quoq; pro carnibus uitauerint & lac? quorū alterū carnes liquidas, alterū sanguinē esse dicebant colore mutato. Cubile eis de folijs palmarū, quas baias uocant, contextū erat: scabellum accliue, & ex una parte obliquū, in terra pro puluillo capiti supponebant, bidui triduiq; inediam sustinētes. Humores corporis, qui nascunt ex ocio & ex mansione unius loci, nimia uictus castigatione siccabant. Iosephus in secunda Iudaicæ captiuitatis historia, & in octauodecimo Antiquitatū libro, & contra Apionem duobus uoluminibus, tria describit dogmata Iudæorū, Pharisæos, Sadducæos, Essenos. Quorum nouissi D
mos miris effert laudibus, quod & ab uxoribus, & uino, & carnib. semper abstinuerint, & quotidianū ieiunium uerterint in naturam. Super quorū uita Philo uir doctissimus, propriū uolumē edidit. Euanthes Cyzicenus, & Asclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente regnabat, scribunt esum carniū non fuisse. Eubulus quoq;, qui historiā Mithræ multis uoluminibus explicuit, narrat apud Persas tria genera Magorū: quorum primos, qui sint doctissimi & eloquētissimi, excepta farina & holere, nihil amplius in cibo sumere. Apud Eleusinam etiam uolucribus & piscibus, & quibusdā pomis abstinere solenne est. Bardesanes uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnosophistas diuidit: quorū alterū appellat Bragmanas, alterū Samanæos, qui tantæ continentiæ sint, ut 15
uel pomis arborū iuxta Gangen fluuiū, uel publico orizę uel farinę alantur cibo: & cum rex ad eos uenerit, adorare illos solitus sit, pacēq; suæ prouinciæ in illorū precibus arbitrari sitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas, non solū carnibus, sed & coctis cibis abstinuisse refert. Xenocrates philosophus de Triptolemi legibus apud Athenienses tria tantū præcepta in tēplo Eleusine residere scribit: Honorādos parētes, uenerandos deos, carnibus non uescendū. Orpheus in carmine suo esum carniū detestat. Pythagoræ, Socratis, Antisthenis, & reliquorū frugalitatē referrem in confusionē nostram: nisi & longū esset, & proprij operis indigeret. Hic certe est Antisthenes, qui cum glorioſissimè docuisset rhetoricā, audissetq; Socratē, dixisse fert ad discipulos suos: Abite, & magistrum quęrite, ego em iā reperi. Statimq; uenditis quę habebat, & publicè distributis, nihil sibi amplius q̄ palliolū reseruauit. Paupertatisq; eius & laboris, & Xenophō testis est in Symposio: & innumerabiles libri eius, quorū alios philosophico, alios rhetorico genere scripsit. Huius Diogenes ille famosiss. sectator fuit, potētior rege Alexādro, et naturę uictor humanæ. Nam cum discipulū Antisthenes nullum reciperet, & perseuerantē Diogenē remouere non posset, nouissimè claua minatus est, nisi abiret. Cui ille subieciſſe dicitur caput

A caput, atq; dixisse: Nullus tam durus baculus erit, qui me à tuo possit obsequio separare. Refert Satyrus, qui illustriū uirorū scribit historias, quod Diogenes palliolo duplici usus sit propter frigus: perā pro cellario habuerit, secūq; portarit clauā ob corpusculi fragilitatē, qua iam senex membra sustētare solitus erat: & ὑποδρόβιος uulgò appellatus sit, in præsentē horā poscens à quolibet, & accipiens cibū. Habitauit autē in portarū uestibulis & porticibus ciuitatū. Cumq; se contorqueret in dolio, uolubilē se habere domū iocabatur, & se cum temporibus immutantē. Frigore enim os dolij uertebat in meridiem, æstate ad septentrionē: & utcunq; sol se inclinauerat, Diogenis simul prætorium uertebatur. Quodam uero tempore habens ad potandū cauū ligneū, uidit puerū manu concaua bibere, & elisisse illud fertur ad terrā, dicens: Nesciebā quod natura haberet poculum. Virtutē eius & cōtinentiā mors quoq; indicat. Nam cum ad agonē Olympiacum, qui magna frequentia Græciæ celebrabatur, iam senex pergeret, febri in itinere dicitur apprehensus, accubuisse in crepidine uiæ, uolentibusq; eum amicis, aut in iumentū, aut in uehiculū tollere, non acquieuit: sed transiens ad arboris umbram, locutus est: Abite quæso, & spectatū pergite: hæc me nox aut uictorē probabit, aut uictū. Si febrē uicero, ad agonē ueniam: si me uicerit, ad inferna descēdam. Ibiq; per noctem eliso gutture non tam mori se ait, quàm febrē morte excludere. Vnius tantū philosophi exemplum posui, ut formosuli nostri & torosuli, & uix summis pedibus adumbrantes uestigia: quorum uerba in pugnis sunt, & syllogismi in calcibus: qui paupertatē apostolorū & crucis duriciam, aut nesciunt, aut contemnunt, imitentur saltē gentiliū parcitatē. Hæc de argumentis philosophorū exemplisq; disserui. Nunc ad exordium generis humani, id est, ad nostra transiens, docebo primū Adam in paradiso accepisse præceptū, ut cætera poma comedens, ab una arbore ieiunaret. Beatitudo paradisi absq; abstinentia cibi non potuit dedicari. Quamdiu ieiunauit, in paradiso fuit: comedit, & ejectus est: ejectus, statim duxit uxorem. Qui ieiunus in paradiso uirgo fuerat, satur in terra matrimonio copulatur:
B & tamen ejectus, non protinus accepit licentiam carniū uescendarū, sed tantū poma arborum & fruges segetū, & herbarū holera ei traduntur in cibū: ut exul quoq; paradisi, non carnibus, quæ in paradiso non erant, sed similitudine frugū paradisi uesceretur. Postea uero uidens deus quod diligenter appositū esset ad maliciā cor hominis ab adolescentia, & spiritus eius in his permanere non posset, quia erant caro, opera carnis diluuio condemnauit: & auidissimā hominū gulam probans, dedit eis licentiā comedendarum carniū: ut dum sibi intelligunt licere omnia, non desiderent magnopere quod non licebat, ne mandatū in causam uerterent præuaricationis. Quanq̄ & tunc ex parte imperatum ieiuniū sit. Nam cum alia munda dicanē, alia immunda: & in arca Noe de immundis bina, de mundis introducuntur imparia: & utiq; immundorū esus ablatus sit, ne sine causa dicerentur immunda: ex parte ieiuniū dedicatū est, docēs abstinentiā omniū in quorundam recisione. Cur perdidit Esau primogenita sua? nónne propter cibū? impatientiamq; gulæ lachrymis emendare non potuit. Ejectus de Aegypto populus Israel, & in terram repromissionis lacte & melle manantem introducendus, Aegyptias carnes & pepones alliaq; desiderat. Vtinam, inquit, obiissemus percussi à deo in terra Aegypti, quando super ollas carniū sedebamus. Et iterū: Quis nos uescet carnibus? Venerunt in mentē nobis pisces, quos in Aegypto comedebamus gratis, & cucumeres, & pepones, & porri, & cepe, & allia. At nunc anima nostra arida, nihil nisi manna oculi nostri conspiciunt. Angelorū cibū contemnentes, carnes Aegyptias suspirabant. Moyses quadraginta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, non in pane solo uiuere hominē, sed in omni uerbo dei, cum domino loquitur: populus autem satur idola fabricatur. Ille uacuo uentre, legem accipit scriptam digito dei. Iste manducans & bibens, cōsurgensq; ludere, aurū cōflat in uitulū, & Aegyptiū bouē præfert domini maiestati. Tot dierum labor, unius horæ saturitate perit. Frangit audacter Moyses tabulas: sciebat enim dei sermonem non posse audire temulentos. Incrassatus est & pinguefa-

ctus, & dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & dereliquit dominũ, qui fecerat eum, & abscessit à deo salutari suo. Vnde & in eodem Deuteronomio præcipit: Ne cum manducaueris & biberis, & domos opimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & argento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiscaris dñi tui. Deniq; manducauit populus, & incrassatũ est cor eius, ne uideret oculis, & audiret auribus, & corde cõijceret: & uultum ieiunãtis Moysi, & iuxta Hebraicã ueritatẽ, dei cõfabulatione cornutũ, pastus & pinguior populus sustinere non potuit. Quamobrẽ & dñs noster atq; saluator non ob differentiã uirginitatis & nuptiarũ, ut quidam putant, sed ob ieiuniorũ consortia, Moysen & Eliã transfiguratus in monte secũ ostendit in gloria. Quanq̃ Moyses & Elias typũ proprie legis prophetarũq; monstrauerint: sicut manifeste scriptura testatur: Dicebãt ei exitum, quẽ cõpleturus erat in Hierusalẽ. Passionẽ enim dñi non uirginitas & nuptiæ, sed lex nunciat & prophetæ. Quod si cõtentiose in Moyse nuptias, in Elia uirginitatẽ dixerint demonstrari: breuiter audiant Moysen mortuũ & sepultũ. Eliã igneo curru raptũ, ante immortalẽ esse cœpisse, q̃ mortuũ. Sed nec secunda cõscriptio tabularũ absq; ieiunio potuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat, inedia repperit. Ex quo ostendit, posse nos per ieiuniũ redire in paradisum, unde per saturitatẽ fueramus eiecti. In Exodo aduersus Amelech, oratione Moysi, & totius populi usq; ad uesperã ieiunio, dimicatũ est. Iesus filius Naue stationem imperauit soli & lunæ: & inediam plus q̃ unius diei, uictoris exercitus protelauit. Saul (sicut in Regnorũ libro primo scribitur) Maledictus, inquit, qui ederit panẽ usq; ad uesperã, donec ulciscar me de inimicis meis. Et non gustauit omnis populus eius, & tota terra prandebat. Tantiq; fuit autoritas stationis semel domino destinatæ, ut Ionatham, qui causa uictoriæ extiterat, deprehenderet sors: & ignorantiæ crimen declinare non posset, patriãq; in se concitaret manũ, & uix populi precibus saluaretur. Elias quadraginta dierũ ieiunio præparatus, deum uidit in monte Oreb, & audit ab eo: Quid tu hic Elia? Multo familiarior ista uox, quàm illa in Genesi: Adã ubi es? Illa enim pastum terrebat & perditũ: hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Congregatum Samuel populũ in Masphat, indicto ieiunio roborauit, & fecit hostibus fortiorẽ. Assyriorum impetum, & potentiam Sennacherib, Ezechiæ regis lachrymæ, saccus, & humiliatio uictus, fregit, prostrauit, & uicit. Et econtrario ciuitas Niniue, imminentẽ iram domini ieiuniorũ miseratione deterfit: quam & Sodoma placasset & Gomorra, si uoluissent agere pœnitentiã, & lachrymas pœnitentiæ patrocinante conciliare ieiunio. Achab rex impijssimus, ut sententiã dei subterfugeret, & euersio domus eius differretur in posteros, ieiunio impetrauit & sacco. Anna uxor Helchanæ inanem cibo uentrẽ, filio meruit implere. Periclitantur in Babylone Magi, omnis cõiector & hariolus & aruspex cæditur. Daniel & tres pueri reuelationẽ merentur ieiunio: & pasti leguminibus, pulchriores sunt & prudentiores his qui de mensa regis carnibus uescebantur. Deinde scriptum est, quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit: panem suauẽ non comederit: caro & uinum non intrauerit os eius: oleo unctus non sit, & uenerit ad eum angelus, dicens: Daniel, homo miserabilis es. Qui deo miserabilis apparuerat, post ieiuniũ leonibus in lacu fuit horribilis. Quàm pulchra res: quæ placat deum, leones mitigat, dæmones terret. Mittit ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuenerimus) Habacuc messorum prandiũ portans. Talem enim discophorũ inedia meruerat hebdomadis. Dauid, periclitante filio post adulteriũ, ἐξομολόγησιν in cinere & ieiunio facit, dicens: Quia cinerem tanq̃ panẽ manducabã, & potum meum cum fletu miscebam. Et infirmata sunt in ieiunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan: Dominus abstulit à te hoc peccatum. Sampson & Samuel uinum & siceram non bibunt. Erant enim filij repromissionis, & per abstinentiam ieiuniumq; concepti. Aaron & cæteri sacerdotes ingressuri templum, omne quod potest inebriare non potant, ne moriantur. Ex quo intelligimus mori eos, qui in Ecclesia non sobrij ministrarint. Quamobrẽ exprobrat Israeli, potũ dabatis Nazaræis meis uinũ. Ionadab filius Rechab, præcepit filijs suis, ut non biberent uinũ usq; in æter-

A in æternũ. Quibus cum offerret Hieremias uinũ ut biberent, & illi bibere noluissent, loquitur dominus per prophetã: Quia obedistis præcepto Ionadab patris uestri, non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in cõspectu meo cunctis diebus. In foribus Euangelij Anna filia Phanuelis uiuira inducitur, semperq; ieiunans, & dominũ uirginem longa castitas longaq; ieiunia susceperе. Præcursor eius & præco Ioannes locustis alitur & sylueстri melle, non carnibus: habitatioq; deserti & incunabula monachorum, talibus inchoantur alimentis. Sed & ipse dominus baptisma suum quadraginta dierũ ieiunio dedicauit: & acriora dæmonia docuit, non nisi oratione & ieiunijs posse superari.
17 Cornelius centurio, ut spiritũ sanctũ acciperet anteq̃ baptisma, eleemosynis meruit, crebrisq; ieiunijs. Paulus apostolus post famẽ & sitim, & cæteros labores suos, & pericula latronũ, naufragia, solitudines, crebra ieiunia enumerat. Et discipulo Timotheo dolenti stomachũ, & infirmitates plurimas sustinenti, suadet uini modicã potionẽ: Iam noli, inquit, aquã bibere. Cui autẽ dicit, Iam noli aquã bibere: ostendit eum aquã ante potasse. Quod non cõcederet, nisi crebræ infirmitates & dolor stomachi postulassent. Reprobat quidẽ Apostolus eos, qui prohibebãt nuptias, & iubebãt cibis abstinere, quos deus creauit ad utendũ cũ gratiarũ actione: sed & Marcionẽ designat & Tatianũ, & cæteros hæreticos, qui abstinentiã indicunt perpetuã, ad destruenda & cõtemnenda & abominanda opera creatoris. Nos autẽ & creaturã omnẽ laudamus dei, & maciẽ saginæ, abstinentiam luxuriæ, ieiunia præferimus saturitati. Vir quippe in laboribus laborat sibi, & uim facit in interitũ suũ. Et à diebus Ioannis Baptistæ ieiunatoris & uirginis, regnũ cœlorũ uim patit̃, & uiolenti diripiunt illud. Timemus enim, ne ab aduentu æterni iudicis, sicut in diebus diluuij, & euersionis Sodomæ & Gomorrhæ, deprehẽdamur mãducantes & bibẽtes, & nubẽtes & nuptui tradentes. Nam & diluuiũ & ignis de cœlo saturitatẽ pariter & nuptias quas deleret inuenit. Nec mirũ, si omne quod in macello uendit̃, Apostolus emi iubeat, & comedi: cum idololatris adhuc in templis idolorũ, quasi idolothyB ta uescentibus, pro summa abstinẽtia fuerit, cibis tantũ abstinere gentiliũ. Quod si loquitur ad Romanos: Is qui manducat, non manducantẽ non spernat: & qui non manducat, manducantẽ non iudicet: non inter ieiunia & saturitatẽ æqualia merita dispẽsat, sed contra eos loquit̃, qui in Christũ credentes, adhuc Iudaizabant: & eos qui ex gentibus crediderant monet, ut ne scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant. Deniq; & in cõsequentibus hoc ipsum sonat. Scio & confido in domino Iesu, quod nihil cõmune per seipsum est: nisi ei, qui existimat quid cõmune esse, illi cõmune est. Si enim propter cibũ frater tuus cõtristat̃, iam non secundũ charitatẽ ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonũ nostrũ. Non est enim regnũ dei esca & potus. Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & non de superstitione Iudaica, statim edisserit: Alius credit manducare omnia. Qui autẽ infirmus est, holera mãducat. Et rursum: Alius iudicat diẽ plus q̃ diem, alius iudicat omnẽ diem. Vnusquisq; in suo sensu abundet. Qui sapit diẽ, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: gratias enim agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo. Qui enim adhuc infirmi erant in fide, & alias carnes mundas, alias arbitrabãtur immundas: & inter diem & diem esse aliquid existimabant: uerbi gratia, sanctius esse sabbatũ & neomenias & scenopegiã, quàm reliquos dies: iubentur holera manducare, quę indifferẽter comeduntur ab omnibus. Qui uero firmioris erant fidei, omnes carnes & dies omnes æquales esse credebant. Illud autem quod proponere aduersarius ausus est, dominũ uoratorẽ & potatorẽ uini à pharisæis appellatũ: & quia ad epulas ierit nuptiarum, & conuiuia non despexerit peccatorũ, existimo quod nobiscũ faciat. Iste est dominus (ut arbitraris) orator, qui quadraginta diebus Christianorũ ieiuniũ sanctificauit, qui beatos appellat esurientes & sitientes: qui escam habere se dicit, non quam discipuli suspicabãtur, sed quæ in perpetuum non periret: qui de die crastino cogitare prohibet: qui cum esuriisse & sitisse dicatur, & isse frequẽter ad prandia, excepto mysterio quod in

typum

typum suæ passionis expressit, & probandi corporis ueritate, nec gulæ scribitur seruisse, nec uentri. Qui diuitē purpuratū propter epulas narrat in tartaro, & Lazarū pauperē ob inediam dicit esse in sinu Abrahæ. Qui quando ieiunamus, ungi caput & lauari faciē præcipit: quod non gloriæ hominū, sed domino ieiunemus. Qui comedit quidem post resurrectionē partē pisces assi & fauū: non propter esuriē & gutturis suauitatē, sed ut ueritatē sui corporis cōprobaret. Nam quotiescunq; mortuū suscitauit, iussit ei dari manducare, ne resurrectio phantasma putaretur. Et Lazarus post resurrectionē, ob hāc causam scribitur cum domino inisse cōuiuiū. Nec hoc dicimus, quod negemus pisces & cætera (si uoluntas fuerit) in cibo esse sumenda: sed quomodo nuptijs uirginitatē, ita saturitati & carnibus ieiunia spiritūq; præferimus. Si autē Petrus hora sexta pransurus ascendit in cœnaculū, fortuita esuries non facit præiudiciū ieiuniorū. Hoc enim modo & dominus, quia ad puteū Samaritanę hora sexta fessus resedit, & bibere uoluit: omnibus incumbet necessitas, uelint nolint hoc tempore bibendi. Potuit autē fieri, ut uel sabbatum esset, uel dies dominicus: & post biduī triduiq; ieiuniū, hora sexta esurierit. Nunq̄ enim crediderim apostolū, si ante unam diem cœnauerat, epulisq; distētus fuerat, alterius diei esurisse meridie. Quod si cœnauit pridie, & sequenti die esuriuit ante prandiū, non existimo quod usq; ad satietatē comederit, qui tam cito potuit esurire. Porrò si per Esaiam loquit deus, quod non tale ieiuniū elegerit, dicens: In diebus ieiuniorū uestrorū inueniuntur uoluntates uestræ: & subiectos percutitis, & in iudicia & in lites ieiunatis, & cæditis pugnis: non tale ieiuniū elegi, dicit dns. Quale elegerit, docet: Frange esurienti panem tuum, & pauperes sine tecto induc in domū tuam. Si uideris nudū, uesti: & domesticos seminis tui ne despicias. Non igitur ieiuniū reprobauit, sed quale uellet, ostendit. Neq; enim uentris esuries accepta est deo, quam lites & rapinæ & luxuria destruunt. Si non uult ieiuniū deus, quomodo in Leuitico præcipit, ut septimo mense, decima mensis omnis populus ieiunet usq; ad uesperā: & qui non afflixerit animā suam, moriat & exterminet de populo suo? Quare sepulchra cōcupiscentiæ, ubi carnibus deditus populus ruit, usq; hodie in solitudine perseuerant? Et crassus populus ortygometrā scribitur ad choleram usq; ructasse? Cur homo dei, ad cuius prophetiā manus aruerat regis Hieroboam: qui manducauit contra edictū dei, ilico percussus est? Et leo qui asinā custodiuit intactā, prophetæ leuanti se de prādio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat, pransus ilico saturitatis pœnas luit. Sed & Ioel clamitat: Sanctificate ieiuniū, prædicate curationē: ut monstraret ieiuniū sanctificari cæteris operibus, & sanctificatū ieiuniū curationi proficere peccatorū. Quomodo aūt uirginitati ueræ non præiudicat imitatio uirginum diaboli, ita nec ueris ieiunijs cossorū Isidis & Cybeles, & quorundā ciborū in æternū abstinentia: maxime cum apud illos ieiuniū panis, sagina carniū cōpensetur. Et sicut signa quæ faciebat Moyses, imitabant signa Aegyptiorū, sed non erant in ueritate: nam uirga Moysi uirgas Magorū deuorabat: ita per omnia quæ per æmulationē dei facit diabolus, non religionis nostræ superstitio, sed nostra arguitur negligentia, id nolentiū facere quod bonū esse etiam seculi homines non ignorant. Quarta propositio, quæ & extrema est, duos esse ordines, ouiū & hircorū: alterū iustorū, alterū peccatorū: alios stare à dextris, alios à sinistris: & audire iustos: Venite benedicti patris mei, possidete paratū uobis regnū à cōstitutione mundi. Peccatoribus uero dici: Discedite à me maledicti in ignē æternū, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Arborē bonā non posse malos fructus facere, nec malā bonos. Vnde & saluator loquit ad Iudæos: Vos de patre diabolo estis, & cōcupiscētias patris uestri facere uultis. Decē uirgines proponit stultas atq; sapientes: & quinq; quæ oleū non habuerūt, remāsisse extrinsecus: alias uero quinq;, quæ sibi lumē bonorū operū præparauerāt thalamū intrasse cum sponso. Ascēdit ad diluuiū, & ait, Qui erāt cū Noe, iusti seruati sunt: qui uero peccatores, omnes in cōmune perierūt. Apud Sodomā & Gomorrā, exceptis duob. gradib. bonorū malorūq;, nulla diuersitas inuenit. Qui est iustus, eripit: q peccator, pari deuorat incendio. Vna salus liberatis, unus

A unus interitus remanentibus. Ne paululū quidem à iustitia declinandū, indicio est uxor Lot. Si autē, inquit, mihi opponis, quare iustus laboret in pace, aut persequutionibus: si nullus profectus est, nec maiora præmia: scias hoc eum facere, non ut plus quid mereat, sed ne perdat quod accepit. In Aegypto quoq; decē plagas æqualiter omnes sentiūt peccatores: & similes tenebræ, domino & seruo, nobili & ignobili, regi imminēt & uulgo. Sanctis uero dei & populo Israel una erat lux. Sed & in mari rubro iusti pariter transeunt, peccatores pariter obruunt. Sexcenta hominū milia, excepta imbelli ætate & sexu, in deserto æqualiter ruunt: & duo qui iustitia pares erāt, æqualiter liberant. Per quadraginta annos cunctus Israel similiter laborat & moritur. Gomor mannæ uniuersis ætatibus una in cibo mensura est: uestitus pariter non deterūtur, capilli simul non augentur, barba in cōmune non crescit, calciamēta ex æquo omnibus durant. Non incalluere pedes, cibus in ore cunctorū æqualiter sapit. Ad mansionē unā pari labore & mercede pergebant. Omnis Hebræus æquale habet pascha, æquales scenopegias, æquale sabbatū, æquales neomenias. Septimo requietionis anno absq; personarū discretione dimittitur, & in iubileo uniuersa cunctis debita relaxantur, atq; ad antiquā possessionē uenditor redit. Parabolam autē in euangelio seminantis, in qua in terra bona centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus exorit: & ecōtrario in terra mala, triplex sterilitatis uarietas indicatur, in duos ordines diuidit, bonæ terræ & malæ. Et quomodo apostolis prodere lectis filijs & uxoribus, in alio Euangelio centies, in alio septies dns repromittit, & in futuro uitā æternā, nullaq; distantia est inter centū & septē: sic & in hoc numero non facere præiudiciū, ubi huius terræ fertilitas prædicat: præsertim cum & euangelista Marcus retrorsum numeret triginta, sexaginta & centū. Dicit dns: Qui manducat meam carnē, & bibit meū sanguinē, in me manet, & ego in illo. Sicut ergo sine aliqua differentia graduum Christus in nobis est, ita & nos in Christo sine gradibus sumus. Omnis qui diligit me, sermonē meū seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus, & mansionē
B apud eum faciemus. Qui iustus est, diligit: qui diligit, ueniūt ad eum pater & filius, & in eius habitant hospitio. Vbi autē huiuscemodi habitator est, puto quod nihil deesse possit hospiti. Sin aūt dicit: Multæ mansiones sunt apud patrē meū, non in regno cœlorum diuersas significat mansiones, sed ecclesiarū in toto orbe numerum, quæ cōstat una per septē. Vado, inquit, & præparabo uobis locū, nō loca. Si hæc repromissio proprie duodecim apostolorū est, ergo Paulus exclusus est de hoc loco, & electionis uas superfluus putabit & indignus. Ioannes & Iacobus, q̄a plus cæteris petierūt, nō impetrauerūt: & tamen non est dignitas eorū imminuta, q̄a reliquis apostolis æquales fuerūt. Nescitis quia corpora uestra templū est spiritus sancti? Templū, inquit, est, non templa: ut similiter in omnibus habitatorē ostēderet deū. Non pro his rogo tantū, sed pro illis q̄ credituri sunt per uerbū eorū in me: ut sicut tu pater in me, & ego in te unū sumus, ita omnes unū sint in nobis. Gloriā quā dedisti mihi, dedi eis: dilexi eos, sicut me dilexisti. Et quomodo nos sumus pater & filius & spūs sanctus unus deus, sic & unus populus in ipsis sit, hoc est, quasi filij charissimi, diuinę cōsortes naturę. Spōsa, soror, mater, & quęcūq; alia putauerīs uocabula, unius ecclesiæ cōgregatio est, quæ nunq̄ est sine spōso, fratre, filio. Vnā habet fidē, nec cōstuprat dogmatū uarietate, nec hæresibus scindit. Virgo permanet. Quocunq; uadit agnus, sequit illū: sola nouit canticū Christi. Si aūt, inquit, mihi opposueris, stella à stella differt in claritate, audies differre stellā à stella, hoc est, spirituales a carnalibus. Omnia mēbra æqualiter diligimus, nec oculū præponimus digito, nec digitū auriculæ: sed in singulorū amissione, membrorū cōmunis dolor est. Aequaliter introimus in hoc seculū, & æqualiter de eo egredimur. Vnus Adā terrenus, et alter cœlestis. Qui in terreno fuerit, à sinistris est, & peribit: q̄ in cœlesti, & à dextris est, & saluabit. Qui fratri dixerit fatue & raca, reus erit gehēnæ. Et q̄ homicida fuerit & adulter, mittet similiter in gehennā. In p̄sequutione q̄ incēdit, q̄ suffocat, q̄ decollat, q̄ fugerit, q̄ in carcere inclusus obierit: uaria quidem luctæ genera, sed una corona uictorum est. Inter eum fratrem qui

semper

semper cum patre fuerat, & qui postea pœnitens est receptus, nulla diuersitas est. Opera c
rijs primæ horæ & tertiæ & sextæ, & nonæ & undecimæ, unus denarius æqualiter redditur: &, quo magis admireris, ab his incipit præmiũ, qui minus in uinea laborarũt. His & huiuscemodi diuinarũ scripturarũ testimonijs, quæ ad peruersitatẽ sui dogmatis, callidus disputator inclinat, quis non tentetur etiam electorũ dei? Et quod Ioannes apostolus, antichristos dicit uenisse multos, hæc uera est antichristi prædicatio, quæ inter Ioannem & ultimũ pœnitentẽ nullã facit esse distantiã. Simulq; miror, quomodo serpens lubricus & Proteus noster, in uariarũ se mutet portenta formarũ. Qui enim in coitu & infaturitate Epicureus est, subito in retributione meritorũ Stoicus efficitur. Hierosolymã Citto, Iudeã Cypro, Christũ Zenone cõmutat. Si non licet à uirtutibus paululũ declinare, & omnia peccata sunt paria, eiusdemq; criminis reus est, qui panẽ esurienti surripuerit, & qui hominẽ occiderit, tu quoq; maximorũ scelerũ reus teneris. Porrò aliud est, si te dicas ne minima quidem habere peccata, & cum omnes apostoli & prophetæ & sancti, iuxta id quod in secunda propositione differui, peccatores esse se plangant, solus de iustitia glorieris. Ante nudo eras pede: modo non solum calciato, sed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra subucula uestiebaris, sordidatus & pallidus, & callosam opere gestitans manũ: nunc lineis & sericis uestibus, & Atrebatũ ac Laodiceę indumentis ornatus incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitiũ frontemq; tornantur, protensus est aqualiculus, insurgunt humeri, turget guttur: & de obesis faucibus uix suffocata uerba promuntur. Certe in tanta diuersitate uictus & uestitus, necesse est, aut hic, aut ibi esse peccatũ. Non quod peccatũ in cibo, aut in uestibus asserã: sed quod uarietas & cõmutatio in deterius, reprehensioni proxima sit. Quod autẽ reprehenditur, à uirtute procul est: quod à uirtute procul est, uitio mancipatur. Quod uitiosum arguitur, peccato iungitur. Quod peccatũ est, iuxta tuam sententiã in sinistra parte & hircorũ grege describitur. Aut reuerteris igitur ad antiquũ propositũ, ut ouis possis esse ad dexterã: aut si priorem sententiã peruersa pœnitentia cõmutaris, uelis nolis, quanq; barbã raseris, inter hircos numeraberis. Verũ quid prodest luscũ uocare luscũ, & accusatoris docere inconstantiã, cum propositionũ series diluenda sit? Oues & hœdos à dextera & sinistra, duos iustorũ & peccatorũ esse ordines non negamus. Arborẽ bonã, fructus malos non facere: nec malam bonos, nulli dubiũ est. Decẽ quoq; uirgines sapientes & stultas, in bonas malasq; diuidimus. In diluuio liberatos iustos, & peccatores aquis obrutos, non ignoramus. In Sodoma & Gomorra ereptũ iustũ, & impios igne consumptos, omnibus perspicuum est. Decẽ quoq; plagis percussam Aegyptũ, & Israel fuisse sospitẽ nouimus. In mari rubro trãsisse iustos, & Pharaonẽ cum suo exercitu demersum, etiã in scholis cantant paruuli. Sexcenta milia in deserto cecidisse, quia increduli fuerint, & duos tantũ terram repromissionis intrasse, scripturæ docent, & reliqua quæ usq; ad operarios uineæ, in duos bonorũ & malorum ordines descripsisti. Sed quale est, ut quia inter bonos & malos diuisio est, tu asseras inter ipsos bonos uel econtrario malos nullam esse distantiam, nihilq; referre, utrũ in pecore aliquis aries sit, an ouicula? Vtrũ primã lanam habeat, an secundam? Vtrũ scabidum pecus sit & morbidum, an uegetum atq; sussultans? maxime cum Ezechiel oues rationabiles, & diuersitatẽ inter pecus & pecus, suæ prophetiæ auctoritate demonstret dicẽs: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, & inter arietes & hircos, & inter pecus pingue & macilentũ: Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus uestris uentilabatis omnia infirma pecora donec dispergerent. Et ut sciremus quæ ista sunt pecora, statim intulit. Vos aũt greges mei, oues pascuæ meæ homines estis. Idipsum ergo erit Paulus, & ille pœnitẽs, qui cum patris uxore dormierat, quia in ecclesiã post pœnitentiã receptus est: & quia simul à dextris est, in eadem cum apostolo claritate fulgebit? Et quomodo in uno agello usq; ad messem in consummationẽ mũdi zizania pariter frumentaq; succrescũt? Qua cõsequẽtia pisces boni & mali, sagena Christi & reti euãgelico cõtinentẽ? Cur in typo ecclesiæ, in arca Noe, diuersa animalia, & pro qualitate

A tate meritorũ, diuersæ sunt mansiones? Cur astitit regina à dextris domini in uestitu deaurato, circumdata uarietate? Cur Ioseph in forma Christi, uariam habuit tunicam? Cur Apostolus loquitur ad Romanos: Vnicuiq; sicut deus diuisit mensurã fidei? Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autẽ membra eundem actũ habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes, siue prophetiam secundum mensurã fidei, siue ministeriũ in ministrando, siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in solicitudine: & reliqua. Et in alio loco: Alius iudicat diem plus q̃ diem, alius iudicat omnẽ diem: unusquisque in suo sensu abundat. Et ad Corinthios: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit: itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat deus. qui plantat & qui rigat, unum sunt. Vnusquisq; autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborẽ. Dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Et rursum alibi: Secundum gratiam dei, quæ data est mihi, ut sapiẽs architectus fundamentum posui, alius autẽ superædificat. Fundamentũ enim aliud nemo potest ponere, præterq̃ id quod positũ est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentũ hoc, aurũ, argentũ, lapides preciosos, ligna, fœnũ, stipulã, uniuscuiusq; opus apparebit. Dies enim domini illud manifestabit, quoniã in igne reuelabitur: & singulorũ opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus mãserit, quod superędificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentũ patietur. Ipse autẽ saluus erit, sic tamen quasi per ignẽ. Si is cuius opus arsit & perijt, & damnũ sustinuit laboris sui, perdet quidem laboris præmiũ, sed ipse saluabitur, non tamen absq; probatione ignis: ergo is cuius opus manserit, quod superædificauit, sine ignis probatione saluabitur, & inter saluationẽ & saluationẽ utiq; erit diuersitas aliqua. Necnon in alio loco: Sic nos, inquit, existimet homo quasi ministros Christi, & dispẽsatores mysteriorũ dei. Hic iam quæritur in-
B ter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis scire quoniam inter dispensatorẽ & dispensatorẽ sit multa distantia (non dico de malis & bonis, sed de ipsis bonis qui ad dexteram stant) audi consequentia: Nescitis quoniã qui in sacrificijs operantur, de sacrificijs comedunt: qui altario deseruiũt, de altario participantur? Sic & dominus disposuit his qui euangeliũ annunciant, de euangelio uiuere: Ego autẽ non abutar horũ aliquo. Non scripsi autẽ hæc, ut sic fiant in me. Melius est enim mihi mori, q̃ ut gloriã meã quis euacuet. Si enim euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas quippe mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non euangelizauero. Nam si uoluntate hoc ago, mercedem habeo. Si autẽ nolens, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? Vt euangelizans sine sumptu ponã euangeliũ Christi, ut non abutar potestate, quæ data est mihi in euangelio. Cum enim essem liber, ex omnibus omniũ me seruũ feci, ut plures lucrifacerem. Nunquid potes dicere, peccare eos qui uiuunt de euangelio, & qui de sacrificijs participantur? Vtiq; non. Dominus enim disposuit, ut qui prædicant euangeliũ, de euangelio uiuant. Apostolus autẽ qui non abutitur hac licentia, sed laborat manibus suis, ne quem grauet, & die ac nocte operatur, & ministrat his qui secũ sunt: utiq; ideo hoc facit, ut plus laborãs, plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuisiones gratiarũ sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministeriorũ sunt, idem autẽ dominus: Et diuisiones operationũ sunt, idem autẽ deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; aũt data est operatio spiritus iuxta id quod expedit. Et iterũ: Sicut corpus unum est, & membra plura habet, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus est, sic & Christus. Verum ne dicas in uno corpore diuersa membra unum habere meritum, statim gradus describit ecclesiæ, & ait: Quosdam quidem posuit deus in ecclesia: primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores. Deniq; uirtutes & gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarũ. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nũquid omnes doctores? nunquid oẽs uirtutes? nunquid oẽs gratiã habent

curationū? nunquid omnes linguis loquunt? nunquid omnes interpretant? Aemulami c
ni autē dona maiora, & adhuc excellentiorē uiā uobis demonstro. Cumq; de charitatis uirtutibus latius disputasset, adiecit: Siue prophetiæ euacuabunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Et in cōtinentibus: Nunc autē manent fides, spes, & charitas, tria hæc. Maior autē horū est charitas. Sectamini charitatē, æmulamini spiritualia, magis autē ut prophetetis. Et iterū: Volo autē omnes uos loqui linguis, magis autē prophetare. Nam maior est qui prophetat, q̄ qui loquitur linguis. Et rursum: Gratias ago deo, quod omniū uestrū linguis loquor. Vbi diuersa sunt dona, & alius maior, alius minor est, & omnes spirituales appellant: certe oues sunt, & stant à dextris, & inter ouem & ouem est aliqua diuersitas. Loquitur quidem de humilitate Paulus apostolus: Ego sum nouissimus apostolorū, qui non sum dignus uocari apostolus, quia persequutus sum ecclesiā dei: gratia autē dei sum, id quod sum: & gratia eius in me uacua non fuit, sed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autē, sed gratia dei quæ in me est. Verumtamen in eo quod se humiliat, ostēdit posse apostolos alios minores, alios esse maiores: & qui utiq; uas electionis dicit, & cunctis amplius laborauit, non est iniustus deus, ut obliuiscatur operis eius, & dispar meritū æquali mercede compenset. Dehinc legimus: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, uuusquisq; autē in suo ordine. Quādo unusquisq; in suo resurget ordine, utiq; diuersa sunt merita resurgentiū. Non omnis caro, eadem caro, sed alia hominū, alia pecorum, alia uolucrū, alia autē piscium. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria: sed alia quidē cœlestiū gloria, alia autē terrestriū. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarū. Stella enim à stella differt in claritate. Sic erit & resurrectio mortuorū. Quod tu scilicet doctus interpres sic exposuisti, ut diceres spirituales differre à carnalibus: ergo et spirituales & carnales in cœlestibus erunt, & iam non solū oues, sed etiā hirci tui cōscendent regna cœlorū. Stella, inquit, à stella differt in claritate, non oues & hirci, sed oues D
& oues, id est stella & stella. Deniq; alia, inquit, claritas solis, & alia claritas lunę. Ne stellam & stellā totū humanę multitudinis assereres genus, solem posuit & lunā, quos certe inter hircos non poteris numerare. Sic, inquit, erit & resurrectio mortuorū, ut iusti in claritate solis luceant, & qui in sequenti gradu sunt, lunæ splendore rutilent, ut alius Lucifer sit, alius Arcturus, alius Orion, alius Mazuroth, & cætera stellarū uocabula, quæ sacratæ, in Iob uolumine cōtinentur. Omnes enim, ait, manifestari nos oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisq; quæ gesit per corpus, siue bonū, siue malū. Ac ne forsitan dicas ante tribunal Christi nos manifestari, ut boni bona, mali recipiant mala, in eadem Epistola docet: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Certe & qui plus, & qui minus seminat, de parte sunt dextra. Et quū unius sementis genus sit, tamen mensura & numero differunt. Scribit ad Ephesios idem Paulus: Vt nota fieret nūc principatibus & potestatibus in cœlis per ecclesiam, multiplex & uaria sapientia dei. Cernis quod in diuersis agminibus ecclesiæ, uaria & multiplex sapientia dei prædicetur? Necnon in eadem Epistola: Vnicuiq; autē nostrum data est gratia, iuxta mensurā gratiæ Christi: non quod mēsura Christi diuersa sit, sed tantū gratię eius infunditur, quantū ualemus haurire. Frustra igitur oues & hircos, quinq; & quinq; uirgines, Aegyptios, & Israelitas, & cætera huiuscemodi replicas, quia non est in prę̄senti retributio, sed in futuro. Vnde & dies iudicij in cōsummatione promittitur, quia nunc non est iudicium. Sine causa enim appellatur dies extrema iudicij, si modo iudicat deus. In præsentiarū nauigamus, luctamur, atq; pugnamus, ut in fine perueniamus ad portum, coronemur, triumphemus. Tu autem peruerse & lubrice præsentis seculi cōuersationē in futurorū exempla proponis: quum utiq; hic iniustitia sit, ibi iustitia, donec intremus in sanctuariū dei, & intelligamus in nouissimis eorū. Non aliter sanctus, aliter peccator moriē. In eodem mari nauigantibus eadem tranquillitas & tempestas

A pestas est. Non aliter latro, aliter martyr occiditur. Nec alio modo de adulterio & prostibulis, alio de castis matrimonijs nascuntur liberi. Certe dominus & latrones æquali iudicio crucifixi sunt. Si idem est huius seculi futuriq; iudiciū, ergo qui hic pariter crucifixi sunt, & in futuro similiter habebūtur. Paulus & qui eum uinxerant, simul nauigant, simul sustinent tempestatē, simul naui fluctibus dissipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uinctū & uincientes diuersa sint merita. Et quomodo unum Apostoli militūq; naufragiū? Refert postea Paulus apostolus reuelationē, & eos qui in naui fuerant, dicit sibi à domino esse donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donātur, unius meriti sunt? Decē sancti, peccatricē possunt eruere ciuitatē. Lot cum filiabus ereptus est de incendio, liberati essent & generi, si exire uoluissent. Et certe multa differentia est inter Lot & generos eius. Liberatur Segor una urbs de Pentapoli, & quæ eiusdem meriti erat atq; uni sententiæ subiacebat, cui Sodoma & Gomorra, Adama & Soboim, sancti precibus custoditur. Ecce diuersum meritū in Lot & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi, qui absente Dauid uastauerant Sicelech, & uxores eorū & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur in campo, & quadringenti homines ascensis camelis fugiunt. Dic aliquā inter eos qui cæsi sunt, & qui fugere potuerūt, esse distantiam. Legimus in Euangelio, turrem Siloe cecidisse super decem & octo uiros, & obrutos occidisse. Certe iuxta sententiā saluatoris, non soli fuerant peccatores, sed in formidinem reliquorū puniti sunt, ut pestilente flagellato, stultus sapientior fieret. Si omnium peccatorū unū est suppliciū, iniuste alius occiditur, & per mortē alterius alius cōmonetur. Opponis mihi gomor mannæ, unamq; mensurā & uestitū & capillos & barbam & calciamēta, ex æquo fuisse Israelitarū, quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est in mysterijs sanctificatio, domini & serui, nobilis & ignobilis, regis & militis, quanq̄ pro accipientiū meritis diuersum fiat quod unū est. Qui enim indigne manducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi. Nunquid quia & Iu-
B das de eodē calice bibit, de quo & cæteri apostoli, unius cum reliquis erit meriti? Quod si non uis recipere sacramentū, certe omnes æqualiter uiuimus, unum trahimus aerē, eodem humore irrigamur, ijsdem cibis pascimur. Porrò si alimenta coquorū arte mutant in melius, & fit aliquid suauius cōdituris, huiuscemodi cibi non naturæ satisfaciunt, sed uoluptati. Aeque esurimus, æque algemus: simul cōtrahimur frigore, æstibus & calore dissoluimur. Sol quoq; ipse & luna & omnis astrorū chorus, & pluuiæ, & mūdus æqualiter nobis currunt, & ijsdem omnes iuxta Euangeliū imbribus irrigamur, boni et mali, iusti & iniusti. Si præsentia, exempla sunt futurorū, ergo & sol iustitiæ æqualiter iustis & peccatoribus, impijs & sanctis, Christianis & Iudæis atq; gentilibus orietur, quum scriptura dicat: Timentibus aūt dn̄m orietur sol iustitiæ. Si timentibus orietur, ergo cōtemptoribus & pseudoprophetis occidet. Oues quæ stant à dextris, ad regna cœlorū introducuntur, hirci in tartarū detrudunt. Parabola ista non ouiū inter se merita & econtrario describit hircorū, sed inter oues & hircos tantū distantiā facit. Neq; enim in omnibus locis docentur omnia, sed unaquæq; similitudo ad id refertur, cuius similitudo est. Sicut & decē uirgines, non totius generis humani, sed solicitorū & pigrorū exēpla sunt: quorū alteri, semper dn̄i præstolant aduentū: alteri, somno & inertiæ se dantes, futurum iudiciū non putant. Vnde & in fine parabolæ dicit: Vigilate, quia nescitis diem neq; horam. Sed in diluuio liberatus est Noe, & omnis orbis interijt. Omnes caro erant, & propterea perierūt. Aut nō eiusdē meriti dices, filios Noe, & Noe, propter quē filij liberati sunt. Aut maledictū Cham in eodē pones loco, in quo & patrē, qa de diluuio simul liberatus est. In passione Christi oēs declinauerūt, simul inutiles facti sunt: Et non fuit q̄ faceret bonū, non fuit usq; ad unum. Audebis ne igit dicere, sic negasse Petrū, & cæteros apostolos qui fugerūt, quomodo Caiphan & Pharisæos, & clamantē populū, Crucifige, crucifige talē? Et ut de apostolis taceā, eiusdem ne tibi sceleris uidebitur reus Annas & Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulsus est contra dominum

ferre sententiam? Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis est: & quanto maioris criminis, tanto maioris & pœnæ. Potentes enim potenter tormenta patientur. Arbor mala fructus bonos non facit, nec bona malos. Si hoc ita est, respondemihi, quomodo Paulus quum esset arbor mala, persequens ecclesiam Christi, fecit postea fructus bonos? Et Iudas quum esset arbor bona, signa faciens cum Apostolis, postea uersus in proditorẽ fecerit fructus malos. Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus facit, nec male bonos: quamdiu uel in bonitate sua, uel in malicia perseuerat. Porrò quod omnis Hebræus æqualiter facit pascha, & septimo anno liber efficitur: & in iobileo, id est quinquagesimo, uniuersa possessio redit ad dominos: hoc non de præsenti dicitur, sed de futuro: quia in sex diebus huius seculi seruiẽtes, in septimo die uero & æterno sabbato liberi erimus: si tamen uoluerimus esse liberi, dum adhuc seruimus in seculo. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula, in testimoniũ inobedientiæ, & cum uxore & liberis nostris, quos prætulimus libertati, id est cum carne & operibus eius iugiter seruiemus. Parabola autem seminantis, quæ ex utraq; parte ternos fructus facit, & iuxta Apostolum super fundamentũ Christi alius ædificat, aurũ, argentũ, lapides preciosos: alius ligna, fœnũ, stipulam, cum & in domo magna, diuersa uasa sint, perspicue patet: & huic uelle contradicere, apertissimæ impudentiæ est. Tamen ne exultet in mendacio, & exemplũ apostolorũ in præiudiciũ centenarij & sexagenarij & tricenarij afferat numeri, sciat in Matthæo & in Marco, apostolis qui uniuersa sua dimiserant, centuplum repromissum. In euangelio autem Lucæ multo plura: id est πολὺ πλείονα, & penitus in nullo Euangelio pro centũ scriptũ esse septẽ: seq; aut falsi, aut imperitiæ reum teneri: nec nocere nobis, quia in alio euangelio à centũ, in alio à triginta incipit numerari: cum omnis scriptura, maxime uetus, minorẽ præponat numerũ, & sic ad maiorẽ gradatim conscendat. Verbi gratia, ut dicat aliquẽ fuisse annorũ quinq; & septuaginta & centũ, nec tamẽ quinq; & septuaginta plura poterunt esse quàm centum, quæ priora sunt nominata. Si non accipis in bonam partẽ diuersitatẽ numeri centũ & sexaginta & triginta, nec in malam partem accipies: & idem uitiũ erit seminis, quod secus uiam cecidit, & super petras & super spinas. Sin & illa tria, & hęc uel in bonã, uel in malam partem singula sunt, stultum fuit pro duabus rebus sex species numerare, præsertim cum in Matthæo & in Marco & in Luca narrata parabola, saluator semper intulerit: qui habet aures audiendi, audiat. Vbi nihil est quod intrinsecus lateat, frustra ad intelligentiã mysticã prouocamur. Si autem pater & filius mansionẽ faciunt apud credentes, & ubi Christus hospes est, ibi nihil deesse existimas, puto quod aliter Christus habitauerit in Corinthijs, aliter in Ephesijs: hoc est, aliter in his, apud quos Paulus apostolus peccata multa deprehendit: & aliter in his, quibus sacramenta à seculis ignorata disseruit, aliter in Tito & Timotheo, aliter in Paulo. Certe inter natos mulierũ non surrexit maior Ioanne Baptista. Vbi autem maior dicitur necesse est ut cæteros habuerit minores. Et qui minimus est in regno cœlorum, maior est illo. Vides ergo, quod in cœlis sit maximus & minimus, & inter angelos quoq;, & inter inuisibiles creaturas sit multiplex & infinita diuersitas. Quare dicunt apostoli: Domine auge nobis fidem, si omnium una mensura est? Et dominus ad discipulum: Modicæ fidei, quid dubitasti? In Hieremia quoq; de futuro regno legimus: Ecce dies ueniũt dicit dominus, & feriam domui Israel & domui Iacob fœdus nouũ, non secundum pactũ, quod pepigi cum patribus uestris. Et post paululũ: Dabo legẽ meam in uisceribus eorũ, & in corde corũ scribã illam, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit uir ultra proximũ suum, & uir fratrẽ suum, dicens: cognosce dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo usq; ad maximũ. Perspicue ex contextu illius loci, futurũ Christi regnũ propheta describit, & qua cõsequentia ibi erit minimus & maximus, si omnes æquales futuri sunt? Vtiq; ea qua & in euangelio dicitur: Qui docuerit & fecerit, hic uocabitur maximus in regno cœlorũ. Qui autẽ docuerit, & non fecerit, erit minimus. In conuiuio saluator præcipit, ut inferiorẽ occupemus locũ: ne cum maior

A maior uenerit, de superiori turpiter detrudamur. Si cadere non possumus, sed tantum per pœnitentiã subleuamur: quid sibi uult scala illa in Bethel, per quã angeli descendunt atq; ascendunt, qui de cœlis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexterã stabant, dum ibi essent. Angeli de cœlis descẽdunt, & Iouinianus de eorum possessione securus est. Quis autẽ risum tenere queat in eo, quod multas mansiones apud patrẽ, ecclesias arbitretur in toto orbe diffusas, cum manifestissime scriptura doceat secundum Euangelium Ioannis, non de ecclesiarũ numero, sed de cœlorũ mansionibus & æternis tabernaculis, quæ Propheta desiderat, domino fuisse sermonem? In domo, inquit, patris mei, mansiones multæ sunt. Si quo minus, dixissem uobis: quia uado uobis parare locum, & si abiero & præparauero uobis locũ, iterũ ueniam & accipiam uos ad meipsum: ut ubi ego sum, & uos sitis. Locus & mansiones quas præparare sẽ dicit Christus apostolis, in domo utiq; sunt patris, id est in regno cœlorũ: non in terra, in qua præsens apostolos relinquebat. Simulq; sensus scripturæ intuendus: Dicerẽ, inquit, uobis, quia uado & præparabo uobis locũ, si non mãsiones multæ essent apud patrẽ: hoc est, si non unusquisq; mansionem sibi non ex largitate dei, sed ex proprijs operibus præparet: & ideo non est meum parare, sed uestrũ: quia & Iudæ nihil profuit paratus locus, quem suo uitio perdidit. Iuxta quem sensum & illud intelligendum, quod ad filios dicitur Zebedæi, quorum alter à sinistris, alter cupiebat sedere à dextris: Calicẽ quidem meũ bibetis, sedere autem à dextris meis siue à sinistris, non est meũ dare uobis, sed quibus paratũ est à patre meo. Non est filij dare, & quomodo patris est præparare? Paratæ, inquit, sunt in cœlo diuersæ & plurimæ mansiones, plurimis diuersisq; uirtutibus, quas non personæ accipiunt, sed opera. Frustra ergo à me petitis quod in uobis situ est, quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus, ad tantã ascensuri sunt dignitatẽ. Porrò quod ait, iterũ ueniam & accipiam uos ad meipsum, ut ubi ego sum & uos sitis, proprie ad apostolos loquitur, de quibus & in alio loco scriptũ est: Vt quomodo ego & tu pater unum sumus, sic & illi in
B nobis unum sint, qui crediderunt, qui perfecti sunt, qui possunt dicere, pars mea dominus. Si autẽ non sunt plurimæ mansiones, quomodo & in Veteri Testamento & in Nouo, alium ordinẽ pontifex tenet, aliũ sacerdotes, alium leuitæ, alium ianitores, alium ædituí? Et in uolumine Ezechielis, ubi futuræ ecclesiæ & cœlestis Hierusalem ordo describitur, sacerdotes qui peccauerant, regradantur in ædituos, & in hostiarios: & cum sint in templo dei, hoc est à dextris, non sunt inter arietes, sed inter minimas oues. In fluuio quoq; illo, qui de templo egreditur, & irrigat salsum mare, & uniuersa uiuificat, multæ species piscium describuntur. Quare in regno cœlorũ archangeli sunt, angeli, throni, dominationes, potestates, cherubim, & seraphim, & omne nomen quod nominatur, non solum in præsenti seculo, sed etiam in futuro? Sine causa diuersitas nominũ est, ubi non est diuersitas meritorũ. Archangelus utiq; aliorũ minorũ est angelorũ archangelus, & potestates, & dominationes, habent alia, per quæ exerceant potestatẽ, & in quæ subiecta dominentur. Hoc in cœlis est, hoc in mysterio dei, ne nos solito more irrideas atq; subsannes, si imperatores posuerimus, & præfectos & comites, & tribunos & centuriones & manipulos, & reliquũ militiæ ordinem. Illud autem quod ait: Nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti: friuolum est, cum scriptura diuina soleat & unũ pluraliter, & plura singulariter appellare: & tamen sciat in templo quoq; ipso multas esse mansiunculas, esse exterius atriũ, esse interius, esse uestibula, esse sanctum, esse sancta sanctorũ. Sunt & culinæ in templo, sunt & cellariola, sunt & torcularia, & uasorũ receptacula. Ita & in templo corporis nostri, diuersa sunt merita. Non æque deus omnes inhabitat, nec ad eandem mensurã omnibus infunditur. De spiritu Moysi aufertur, & septuaginta presbyteris datur. Puto aliã esse abundantiã fluminis, aliam riuulorũ. Eliæ spiritus Elisæo duplex datur: unde & duplex gratia, fecit signa maiora. Ille uiuus mortuum, iste mortuus mortuum suscitauit. Ille famem imprecatus est populo, iste obsessæ ciuitati sub una die hostiles copias præbuit. Licet hoc quod ait: Nescitis quia corpora uestra tem-

plum est spiritus sancti, de cuncta credentiũ dicat ecclesia, qui pariter cõgregati, unum C
Christi corpus efficiũt. Hic iam quæritur in corpore, qui pedibus Christi dignus sit, qui
capite: qui oculus eius sit, qui manus. Quod & duæ mulieres in euangelio, pœnitens &
sancta significant: quarum altera pedes, altera caput tenet. Tametsi nonnulli existimant
unam esse, & quæ primũ cœpit à pedibus, eam gradatim ad uerticẽ peruenisse. Sed & il-
lud quod obijcit: non pro his rogo tantũ, sed & pro illis qui credituri sunt per uerbũ eo
rum in me, ut sicut ego pater in te, & tu in me unũ sumus: ita omnes unũ sint in nobis,
Et quod omnis populus Christianus unum sit in deo, quasi filij charissimi diuinæ con-
sortes naturæ: iam suprà diximus, & nunc plenius inculcandũ est, non nos secundũ na-
turam, sed secundum gratiam unum esse in patre & filio. Neq; enim eiusdem substantiæ
est (quod Manichæi solent dicere) anima humana & deus. Sed dilexisti, inquit, eos, si-
cut & me dilexisti. Vides ergo quod in consortiũ substantiæ eius assumimur, non natu-
ræ esse, sed gratiæ: & ideo nos diligit, quia filiũ dilexit pater, & membra diliguntur, scili
cet in corpore. Quotquot enim receperũt Christũ, dedit eis potestatẽ filios dei fieri, his
qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex
uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Verbum caro factum est, ut nos de carne transire-
mus in uerbũ. Nec uerbum desijt esse quod fuerat: nec homo perdidit esse, quod natus
est. Gloria aucta est, non mutata natura. Vis scire quomodo cum Christo unũ corpus
efficiamur? Doceat te ipse, qui cõdidit. Qui comedit carnẽ meã, & bibit sanguinẽ meũ,
hic in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem:
& qui comedit me, uiuit propter me. Iste est panis qui de cœlo descendit. Sed et Ioannes
euangelista, qui de pectore Christi hauserat sapientiã, in eadem uerba cõcordat, dicens:
In hoc intelligimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit
nobis. Si quis cõfessus fuerit, quoniã Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo
est. Si credis in Christũ, quomodo & apostoli crediderunt, unũ cum eis in Christo cor-
pus efficieris. Si autẽ temerariũ est fidem eorũ tibi & opera uendicare, qui fidẽ eandem D
& opera non habes, eundẽ locũ habere non poteris. Porrò quod iactitas sponsam, soro
rem, matrẽ, & omnia hæc uocabula unius esse ecclesiæ, cunctosq; credentes his nomini
bus significari: cõtra te facit. Si enim unus ordo ecclesiæ est, & non habet plurima mem
bra in uno corpore, quid necesse est ut sponsa, soror uocetur & mater? nisi aliorũ spon-
sa, aliorũ soror, aliorũ mater sit. Stant quidẽ omnes ad dexterã: sed alius stat ut sponsus,
alius ut frater, alius ut filius. Filioli, inquit, mei quos iterũ parturio, donec Christus for-
metur in uobis. Putas ne eiusdẽ esse meriti eos q̃ parturiunt, & q̃ parturit? Vnde & stulte
asserere uoluisti, omnia mẽbra æqualiter nos diligere, nec oculũ præponere digito, nec
manũ auriculæ, sed in singulorũ amissione membrorũ, dolorẽ esse cõmunẽ: cũ Apostо
lus doceat ad Corinthios, alia mẽbra esse honestiora, alia uerecũdiora: & quæ uerecun-
diora sunt, maiore honestate circũdari: quæ uero per se honesta, nostri non indigere so
licitudine. Eiusdẽ ne ordinis arbitraris & meriti, os & aluũ, oculos & meatus q̃ quos fi-
mus egerit & urina? Lucerna, inqt, corporis tui est oculus tuus. Si oculus cæcus fuerit,
totũ corpus in tenebris est. Si digitũ amputes, si summitatẽ auriculæ, est q̃dẽ dolor: sed
nõ tãtũ damnũ, nec tãta cũ dolore deformitas, quãta si oculos eruas, trũces nares, os dis-
feces. Sine alijs mẽbris uiuere possumus, sine alijs omnino nõ possumus. Sũt peccata le-
uia, sunt grauia. Aliud est decẽ milia talẽta debere, aliud quadrãtẽ. Et de ocioso q̃dẽ uer-
bo & adulterio rei tenebimur, sed nõ est idẽ suffundi & torqueri, erubescere & sõgo tẽ-
pore cruciari. Putas nostrũ esse q̃d loquimur? Audi apostolũ Ioannẽ: Qui scit fratrẽ suũ
peccare peccatũ nõ ad mortẽ, petat, & dabit ei uitã, peccãti nõ ad mortẽ. Qui uero pecca
uerit ad mortẽ, q̃s orabit q̃ eo? Cernis q̃ si pro peccatis minorib. deprecemur, impetre-
mus ueniã. Si pro maioribus, difficilis impetratio sit: & inter peccata, & peccata, magnã
esse distantiã. Vnde & de populo Israel, q̃ peccauerat peccatũ ad mortẽ, dicit ad Hiere-
miã: Noli orare q̃ populo hoc, nec assumas q̃ eis deprecationẽ, & nõ obsistas mihi, quia
non

A nõ exaudiã te. Siaũt oẽs æqualiter & introimus seculũ, & eximus de seculo, & hoc ꝑ iudi
ciũ futurorũ est: ergo æqualiter & iusti & peccatores habebimur apud deũ, q̃a nunc pari
modo & generamur & morimur. Quod si duos esse cõtendis Adã, alterũ terrenũ, alterũ
cœlestem: & qui in terreno fuerint, eos esse ad sinistrã, qui uero in cœlesti, eos esse à dex
tris: responde mihi interim, ut de duob. te fratribus interrogẽ: Esau in terreno fuit, an in
cœlesti? Nulli dubiũ est, quin in terreno eum fuisse respondeas. Iacob in quo fuit? Dices
protinus, in cœlesti. Et quomodo in cœlesti fuit, cum adhuc Christus nõ uenisset in car
ne, qui secundus & cœlestis Adam dicit? Aut igitur omnes antè incarnationẽ Christi in
ueteri reputabis Adam, & iusti quoq; in terreno homine, & ad sinistrã erũt inter hircos
tuos: aut si impiũ est ibi Isaac ponere, ubi Ismael, ibi Iacob, ubi Esau, ibi sanctos, ubi pec-
catores: nouissimus Adam ex eo tẽpore numerabit, quo Christus est natus ex uirgine, &
argumentũ duorũ Adam nõ proficiet ouibus & hædis tuis: quia in primo Adã & oues
& hædos cõuincimus fuisse, & in uno atq; eodẽ homine, alios à dextris dei stetisse, alios
à sinistris. Ab Adam enim usq; ad Moysen, mors super omnes dominata est, etiam super
eos qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adam. De eo aũt quod nite-
ris approbare conuitiũ & homicidiũ, raca & adulteriũ, & ociosum sermonẽ & impieta-
tem uno supplicio repensari, iam & supra tibi responsum est, & nunc breuiter respon de
bo. Aut peccatorẽ te negabis, ut nõ sis reus gehẽnæ: aut si peccator fueris, etiã de leui cri
mine duceris ad tartarũ. Os, inquit, quod mentit, occidit animã. Suspicor te aliquãdo ut
hominẽ fuisse mentitũ: omnis enim homo mendax: ut sit solus deus uerax, & iustificetur
in sermonibus suis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax sis:
aut si quia homo es mendax fueris, cũ parricidis & adulteris punieris. Nulla est eñ inter
C peccata diuersitas, & nõ tibi habebũt tãtas gratias, quos de humili in sublime leuas, quan
tum irascent, quos propter leue quotidianũq; peccatũ in exteriores tenebras retrusisti.
B Si aũt in persecutione, qui suffocat, & qui decollat, & qui fugerit, & qui in carcerẽ retru
sus obierit, in uarijs luctæ generib. una corona uictoriæ est, & hoc ꝑ nobis facit. In mar
tyre eñ uoluntas, ex qua ipsa mors nascit, coronat. Meum est, opponere me gentiliũ fu-
rori, & dñm non negare. Iam in illorũ arbitrio est, aut decollare, aut urere, aut recludere
in carcerẽ, aut uaria adhibere genera pœnarũ. Quod si fugero, & in solitudine obiero,
nec eadẽ erit corona moriẽtis, q̃a nõ eadẽ causa mortis est Christus. Ad illud uero quod
dicis, inter eum fratrẽ qui semper cum patre fuerit, & qui postea pœnitẽs est receptus, ni
hil penitus discrepare: adijcio si uis, & drachmã unam, quæ perdita fuerat & inuẽta, iun-
ctam esse cum reliquis, & ouẽ unã, quã nonagintanouẽ ouibus derelictis bonus pastor
inquisiuit & retulit, explesse numerũ centenariũ. Sed aliud est pœnitentẽ esse, & lachry-
mis ueniã deprecari, aliud semper esse cũ patre. Vnde & per Ezechielẽ ad reportatã ouẽ,
& perditũ quondam filium, loquit pastor & pater: Et susciտabo pactũ meũ tecũ: & scies
quia ego dns, & recordaberis, & confunderis, ut non sit tibi ultra aperire os præ confu-
sione tua, cum placatus fuero tibi in omnibus quæ feci sti. Vt nihil minus iusto habeant
pœnitẽtes, sufficit eis pro omni pœna sola confusio. Vnde & in alio loco dicit ad eos: Et
recordabimini uiarum uestrarum pessimarũ, & omnium scelerũ quibus polluti eratis,
& displicebitis uobis in cõspectu uestro, in omnibus malicijs uestris quas feci stis: & scie
tis quia ego dominus, cum benefecero uobis, propter nomen meum, & non secundum
uias uestras malas, neq; secundũ scelera uestra pessima. Arguit quoq; à patre filius, quod
saluti fratris inuideat, & cum angeli lætentur in cœlo, ille liuore crucietur. Quanq̃ duo-
rum fratrum similitudo, frugi & luxurioſi, non ad merita totius generis humani, sed uel
ad Iudæi pertinent Christianiq; personas, uel ad sanctorum & pœnitentiũ. Super qua pa
rabola libellum quõdam Damaso episcopo, dum adhuc uiueret, dedicaui. Porrò si ope
rarijs primæ horæ & tertiæ & sextæ & nonæ & undecimæ, unus denarius reddit, & ab
eis incipit prẽmium, qui nouissimi in uinea laborauerunt: & hic non unius temporis &
ætatis homines describunt, sed ab exordio mundi usq; ad finem, uocationũ sacramenta

sunt diuersarũ. Prima hora uocatus est Abel & Seth: Tertia Enoch & Noe: Sexta Abraham Isaac & Iacob: Nona Moyses & prophetæ: Vndecima gentium populus: cui primo redditur merces, quia in crucifixum credens dominũ, difficultate fidei magnitudinẽ meruit præmiorũ. Multiq; reges & prophetæ quæsierunt uidere quę uidemus, & non uiderunt. Vnus autẽ denarius non unum est præmiũ, sed una uita, & una de gehenna liberatio. Cæterũ quomodo ad indulgentiam principalem, diuersorũ criminũ rei dimittuntur de carcere, & unusquisq; pro labore uel operibus suis, in hoc uel in illo statu uitæ est: ita & denarius quasi indulgentia ueri principis, omnes per baptismũ emittit de carcere. Iam nostri laboris est, pro diuersitate uirtutũ, diuersa nobis præmia præparare. Hucusq; per partes ad proposita respondimus. Sequens sermo in cõmune ad omnes respõdebit. Dominus ad discipulos suos: Qui uult, inquit, inter uos maior esse, sit omnium minimus. Si omnes in cęlo ęquales futuri sumus: frustra nos hic humiliamus, ut ibi possimus esse maiores. De duobus debitoribus quingentorũ denariorũ & quinquaginta: cui plus dimittitur, plus amat. unde & saluator: Dico, inquit, tibi, remittunt̃ ei peccata multa, quoniam dilexit multũ. Cui autẽ minus dimittit̃, minus diligit. qui minus diligit, & minus ei dimittit̃, utiq; in minori gradu erit. Paterfamiliâs proficiscẽs tradidit seruis suis substantiã, alij quinq; talenta, alij duo, alij unũ: unicuiq; secũdum proprias uires. Simile quid & in alio Euãgelio scribit̃, quod homo nobilis proficiscẽs in regionẽ longinquã ut acciperet sibi regnũ, & reuerteret: uocauerit decẽ seruos, & dederit eis singulas mnas, de quibus unus lucratus est decẽ mnas, alius quinq; : & singuli iuxta uires suas, & emolumentũ, uel decem uel quinq; acceperint ciuitates, Porrò alius qui unũ talentũ siue unã mnã acceperat, quod accepit infodit, siue in sudario colligauit, & dñi reseruauit aduẽtui. Primo considerandum, quod si iusti non spe profectus laborant, ut uult noster Zeno, sed ne perdant quod acceperant: iste qui mnam & talentũ infodit, ne perderet quod acceperat, non pecauit: magisq; laudanda est cautio reseruantis, quàm cassus labor eorũ, qui sine laboris præmio desudarunt. Deinde quod hoc ipsum talentum quod aufertur à timido, uel negligente seruo, non datur ei qui minus lucri fecerat, sed qui plus, id est, qui super decem positus fuerat ciuitates: si numerus non facit ordinem, quare dixit, dedit unicuiq; secundum uires suas? Si eadem lucra sunt quinq; talentorum & decem: cur ei qui minus lucri fecerat, non decem: & ei qui plus, non quinq; traduntur urbes? Quod autem dominus non his contentus sit, quæ habemus, sed semper maiora desideret, ipse monstrat, dicẽs: Quare non dedisti pecuniam meam ad trapezitas, & ego ueniens cum usura exegissem? Quod quidem & Paulus apostolus sciens, præteritorum obliuiscitur: & ad ea quæ in ante sunt, se extendit: id est, quotidie proficit, nec seruat in sudario delicatè gratiã, quam accepit, sed auarus negociator renouatur de die in diem: & decrescere se putat, nisi semper creuerit. Sex urbes fugitiuorũ describunt̃ in lege, qui homines interfecere nolentes, & ipsæ urbes sacerdotales sunt. Rogare libet, fugitiuos istos inter hircos tuos, an inter oues nostras colloces? Si hirci essent, occiderẽtur ut homicidæ cæteri, nec ministrorum dei intrarent ciuitates. Si oues dixeris: utiq; non erunt tales oues, quæ absq; luporũ metu tota libertate pascantur. Et probabitur tibi oues quidem eas esse, sed erroneas: à dextris esse, uerum non stare, sed fugere, donec moriat̃ sacerdos magnus, & ad inferna descendens, liberet animas fugitiuorum. Gabaonitæ occurrunt filijs Israel, & cæsis alijs gentibus in lignarios & aquarios reseruantur. Tantiq; apud deũ meriti sunt, ut stirps Saul ob eorum iniurias sit deleta. Inter quos eos collocabis? Inter hircos? Sed nõ sunt interfecti, & sententia domini uindicantur. Inter oues? Sed dicit scriptura diuina, quod non sint eiusdem meriti cuius & Israelitæ. Vides ergo quod stent quidem à dextris, sed multo inferiori gradu. Inter Dauid uirum sanctum & Saul regem pessimũ, medius Ionathas fuit. Quem nec inter hædos possumus ponere, quia prophetæ amore dignus est: nec inter arietes, ne parem eum faciamus Dauid, maxime cum & ipse interfectus sit. Erit igitur inter oues, sed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid & Ionathan: ita inter ouem &

A & ouem cogeris suscipere differẽtias. Seruus qui cognouit uoluntatẽ domini sui, & non præparauit, nec fecit secundum uoluntatẽ eius, uapulabit multis. Qui aũt nõ cognouit, nec fecit digna, plagis uapulabit paucis. Omni enim cui multũ datũ est, multũ quæret̃ ab eo: & cui cõmendatur multum, plus exigetur ab illo. Ecce seruo & seruo, plus minúsue cõmittitur, & pro qualitate cõmissi atq; peccati, plagarum quoq; numerus irrogat̃. Tota Iudææ terra tribuumq́; descriptio, futuræ ecclesiæ in cœlis typus est. Legamus Iesum Nauæ, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero quasi p historiam in terra distribuitur, in altero in cœlis spiritualiter repromitti. Quid sibi uolunt in descriptione templi, septem & octo gradus? Quid rursum quod in Psalterio post elementa centesimioctauidecimi Psalmi, quibus mysticum erudimur alphabetũ, per quindecim gradus usq; illuc peruenimus, ut possimus canere: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. Qui statis in domo domini, in atrijs domini dei nostri? Quare duæ & semis tribus trans Iordanem habitant, ubi plurima sunt iumẽta: & nouẽ & semis, reliquæ expellunt pristinos habitatores de sedibus suis, uel cum ipsis habitant? Cur leuitica tribus in terra partem non accipit, sed dominus pars eius est, & inter ipsos leuitas & sacerdotes ad sancta sanctorum, ubi Cherubim & propiciatorium est, pontifex solus ingreditur? Quare reliqui sacerdotes lineis tantum utuntur uestibus, & non habent indumentum auro, hyacintho, cocco, purpura bissoq́; contextũ? Inferioris gradus leuitæ & sacerdotes plaustra & boues accipiunt. Maioris ordinis gestant arcã dñi humeris suis. Si tollis ordinem tabernaculi, templi, ecclesię, si omnes qui à dextris sunt, corpus unum, & ut uulgo dicitur, ἓν κόνιορ, nequicquam episcopi, frustra presbyteri, sine causa diaconi sunt. Quid perseuerant uirgines? Quid laborant uiduæ? Cur maritatæ se continent? Peccemus omnes, & post pœnitentiam idem erimus quod apostoli sunt. Verum iam cœpimus terrã prospectare de pelago, & post montes gurgitum & spumosos fluctus, & nauim in sublime subrectam, uel in ima præcipitẽ, paulatim fessis & languentibus portus
B aperitur. Diximus de nuptis, uiduis, uirginibus. Viduitati uirginitatẽ, uiduitatẽ prætu
21 limus matrimonio. Exposita est πολιτεία Apostoli, de huiusce modi quæstionibus disputantis, singulis oppositionibus responsum est. Secularis quoq; literatura uenit in medium, quæ uirgines fuerint, quæ uniuirę, & econtrario quas interdum habeat molestias uinculum coniugale. Transiuimus ad secundam partitionem: in qua negat eos, qui tota fide baptisma consequuti sunt, deinde posse peccare. Et docuimus, quòd excepto deo, omnis creatura sub uitio sit: non quod uniuersi peccauerint, sed quod peccare possint: & similium ruina, stantium metus sit. Tertio uenimus ad ieiunia, & quia aduersarij duplex propositio fuerat, uel ad philosophos, uel ad diuinarũ scripturarũ prouocãtis exempla, nos quoq; ad utramq; respondimus. Quarta, id est extrema diuisio, oues & hædos, dexterã & sinistram, iustos & peccatores, in duos ordines distribuerat: uolens ostendere, nullam inter iustum & iustum, peccatorẽ & peccatorẽ esse distantiã. Et ut hoc probaret, infinita de scripturis exempla congesserat, quasi suo sensui congruẽtia: cui nos quæstioni, & argumẽtis & exemplis respondimus scripturarũ, ueteremq́; Zenonis sententiã tam cõmuni sensu, q̃ diuina lectione contriuimus. Nunc restat ut Epicurum nostrum, subantem in hortulis suis inter adolescentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi crassi, nitidi, dealbati. Adde si uis iuxta Socraticam irrisionem, omnes sues & canes: & quia carnem amas, uultures quoq;, aquilæ, accipitres, & bubones. Nunq nos Aristippi multitudo terrebit. Quoscunq; formosos, quoscunq; calamistratos, quos crine compositos, quos rubentib. buccis uidero: de tuo armẽto sunt, imò inter tuos sues grũniunt. De nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius sęculi, licet sermone taceant, habitu loquuntur & gestu: Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est, habitaui cum habitantibus Cedar: uidelicet tenebris huius mundi, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Ne glorieris quod multos discipulos habeas: filius dei docuit in Iudæa, & duodecim tantum illum Apostoli sequebantur. Torcular,

inquit

inquit, calcaui solus, & de gentibus uir non est mecũ. Ille in passione solus remãsit, & Pe c
tri quoq; erga eum trepidauit constantia: Pharisæorũ autem doctrinæ, omnis populus
applaudebat, dicens: Crucifige, crucifige talem. Non habemus regem, nisi Cæsarẽ, id est,
uitia sequimur, non uirtutes: Epicurũ, non Christum: Iouinianũ, non apostolum Paulũ.
Quod multi acquiescunt sentẽtiæ tuæ, indiciũ uoluptatis est. Non enim tam te loquentẽ
probant, q̃ suis sauent uitijs. In circulis platearũ quotidie fictus hariolus, stultorũ nares
uerberat, & obtorto fuste dentes mordentiũ quatit, nec tamẽ deest, qui semper possit in
duci: & pro magna sapiẽtia deputas, si plures porci post te currãt, quos gehẽnæ succidiæ 22
nutrias? Post præconiũ tuum & balneas, quæ uiros pariter & fœminas lauant, omnis im
patientia quæ ardentẽ prius libidinẽ, quasi uerecundiæ uestibus tegebat, nudata est & ex
posita: quæ antè in occulto erant, nunc in propatulo sunt. Ostendisti tales discipulos, nõ
fecisti. Hoc profecit doctrina tua, ut peccatũ ne pœnitentiã quidem habeat. Virgines tuę
quas prudentissimo consilio, quod nemo unquã legerat nec audierat, de Apostolo do-
cuisti, melius est nubere q̃uri: occultos adulteros in apertos uerterũt maritos. Non suа-
sit hoc Apostolus, nec electionis uas. Vergilianũ consiliũ est: Coniugiũ uocat, hoc præ-
texit nomine culpam. Quadringẽti fermè anni sunt, quod Christi prædicatio fulget in
mundo. Ex quo innumerabiles hæreses tunicam illius conciderunt. Vniuersus penè er
ror de Chaldæo & Syro & Græco sermone processerat. Basilides magister luxuriæ &
turpissimorũ complexuũ, post tot annos ita in Iouinianũ, quasi in Euphorbũ transfor-
matus est, ut Latina quoq; lingua haberet hæresim suam. Nulla ne fuit alia in toto orbe
prouincia, quæ reciperet præconiũ uoluptatis, in quam coluber tortuosus irreperet, ni-
si quam Petri doctrina super petram fundauerat Christum? Vexillum crucis & prædica
tionis austeritas, idolorũ templa destruxerat: è regione luxuria uẽtris & gutturis, subuer
tere nititur fortitudinẽ crucis. Vnde per Esaiam loquit̃ deus: Populus meus, qui uos bea
tificant, seducunt uos, & semitas pedum uestrorũ conturbant. Necnon per Hieremiam:
Fugite de medio Babylonis, & seruate unusquisq; animã suam, & nolite credere pseudo D
prophetis, qui dicunt pax pax, & non est pax: qui semper ingeminant templum domini,
templum domini. Prophetę tui uiderunt tibi falsa & insipiẽtia, non aperuerũt iniquitatẽ
tuam, ut te ad pœnitentiam prouocarẽt: qui deuorant plebem dei, ut cibum panis, deum
non inuocauerunt. Hieremias captiuitatem nuncians, lapidatur à populo. Ananias filius
Azur frãgebat ad præsens ligneas torques, & in futurũ ferreas præparabat. Semper pseu
doprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicũ placent. Amara est ueritas, & qui eam præ
dicant, replẽtur amaritudine. In azymis enim ueritatis & synceritatis, domini pascha ce-
lebratur, & cum amaritudinibus comeditur. Egregia sanè uox, & quam audiat sponsa
Christi, inter uirgines & uiduas & cœlibes, unde & ipsum nomen inditum est, quod cœ
lo digni sint, quia coitu careant. Raro ieiunate, crebrius nubite. Non enim potestis im-
plere opera nuptiarum, nisi mulsum & carnes & nucleum sumpseritis. Viribus opus est
ad libidinẽ. Cito caro consumpta marcescit. Nolite timere fornicationem. Qui semel in
Christo baptizatus est, cadere non potest: habet enim ad despumandas libidines, solatia
nuptiarũ. Quod & si ceciderit, redintegrabit uos pœnitentia: & qui in baptismate fui-
stis hypocritæ, eritis in pœnitentia solidæ fidei. Neq; turbemini, putantes inter iustum
& pœnitentem aliquid interesse, & humiliorem gradum dare quidem ueniam, sed coro
nam tollere. Vna est enim retributio. Qui ad dexteram steterit, introibit in regna cœlo-
rum. His consilijs subulci tui, pastoribus nostris ditiores sunt, & hirci plurimas secũ ca-
pras trahunt. Et qui insanientes in fœminas facti sunt, statim ut mulieres uiderint adhin
niunt, & impatientiam suam? proh nefas, scripturarũ solanẽ exemplis. Sed et ipsæ mulier
culæ miseræ & non miserabiles, præceptoris sui uerba cantantes: quid enim nisi semẽ re
quirit deus? non solum pudicitiam, sed etiam uerecundiã perdiderũt: maioriq; procaci-
tate defendunt libidinẽ, quàm exercent. Habes præterea in exercitu tuo plures succentu-
riatos: habes scurras & uelites in præsidijs, crassos, comptos, nitidos clamatores, qui te 23
pugnis

A pugnis calcibusq; defendant. Tibi cedunt de uia nobiles, tibi osculanẽ diuites caput. Ni-
si enim tu uenisses, ebrij atq; ructantes paradisum intrare non poterant. Macte uirtute,
imò uitijs, habes in castris tuis & Amazonas exerta mãma, & nudo brachio & genu, ue-
nientes contra se uiros ad pugnam libidinũ prouocantes. Et quia opulentus paterfami-
liãs es, in auiarijs tuis non turtures, sed upupæ nutriuntur, quæ tota fœtidę uoluptatis lu
stra circumuolent. Me carpe, me disijce, obijce crimina quæ uolueris, argue luxuriæ &
deliciarum. Magis me amabis, si talis fuero, ero enim de armento tuo. Sed ad te loquar,
quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti. Vrbs potens, urbs or-
24 bis domina, urbs Apostoli uoce laudata, interpretare uocabulum tuum. Roma aut for-
titudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis iuxta Hebræos. Serua quod diceris,
uirtus te excelsam faciat, non uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi saluator in
Apocalypsi comminatus est, potes effugere per pœnitentiam, habes exemplum Niniui-
tarum. Caue Iouiniani nomẽ, quod de idolo deriuatum est. Squalet Capitolium, templa
Iouis & cerimoniæ conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeant? Adhuc
sub regibus, & sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continẽtiam, quàm
sub Consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.

IN LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA

1 Ntentator est malorum.] Latina uox longe aliud sonat quàm Græca. Nam nobis intẽ
tare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Verg. Præsentemq; intentant omnia mor-
tem. At Græcis est ἀπείρατος, id est, qui non tentatur, aut qui non tentat: quasi dicas in
tentabilis. Sapientes & prudentes, &c.] Equidem inuitus discedo ab exemplario-
rum præscripto, uerum in hisce uerbis nihil uideo, quod ab Hieronymo scriptum uide
ri possit. Ausim propemodũ asseuerare legendum hoc pacto, Sapientes & prudentes, patruos uo-
cant: hi uero qui dulces sunt in sermonibus, patres audiunt. Nam patrui seueri sunt in nepotes. Vn-
de & Horatius: Ne sis patruus mihi: Patres impensius amant. Quanquam illa duo uerba, sapientes
& prudentes, mihi nondum satis arrident, uerum non ausim omnia diuinare. Fortasse pro sapientes,
B seueros erat: pro prudentes pudicos. Solomon amabilis domini.] Alluſit ad hoc quod legimus
secundo Regum libro, capite duodecimo. Dauid extincto iam puero rursum habuisse rem cũ Beth
sabe. Ea cum peperisset Solomonem, cõmisisse puerũ Nathan prophetæ, qui uocauit eum amabilis
2 domino, eo quod dominus diligeret eum. Cui bis deus.] Bis enim apparuit dominus Solomo-
ni: semel in somnis, cum mille uictimas immolasset in Gabaa, quod erat cacumen maximũ, & illi per
missa à deo quod uellet optandi potestate, optauit sapientiam, quo posset cum laude rempublicam
administrare, quemadmodũ legis tertio libro Regũ, capite tertio. Rursum apparuit ei iam extructo
templo, & testatus est illius preces à se exauditas fuisse, ut legis eiusdem libri cap. nono. Quia a-
mator fuit mulierũ.] Habebat enim uxores ueluti reginas septingentas, & concubinas trecẽtas, asci
tas ex impijs ac barbaris nationibus, in quarũ amorem sic insaniit, ut ad colendos etiam deos barba-
ricos adduceretur: quemadmodũ legis paulo post cap. undecimo. Hoc est quod deplorat Ecclesia-
sticus cap. xxxxvij. Dedisti maculam in gloriam tuam, & inclinasti femora tua mulieribus. Ma-
nassen.] Hic erat filius Ezechiæ sceleratissimus, & idem crudelissimus, ut legis quarto Regum, cap.
uigesimoprimo. At libro Paralipomenon secũdo, cap. xxxiij. narratur quemadmodum catenis uin-
ctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde malis cõmonitus resipũit: Et orauit, inquit, dominũ deũ
suum, & egit pœnitentiam ualde, coram deo patrũ suorũ, deprecatusq; est eum, & obsecrauit intẽ-
te: & exaudiuit orationem eius, reduxitq; eum in Hierusalem, in regnũ suum. Post hæc referuntur il-
3 lius benefacta, quibus uitæ superioris impietatẽ pensauit. Et Iosias uir sanctus.] Hic tertius à Ma
nasse, successit Amon illaudato patri, laudatissimus ipse: sic enim de illo testificatur historia libro Re
gum quarto, cap. xxiij. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominũ in omni corde
suo, & in tota anima sua, & in uniuersa uirtute sua, iuxta omnem legem Moysi, nec post eum surrexit
similis illi. Nam ad hunc referunt ludæi laudem beati uiri, quem habet primus psalmus: uerũ hoc lo-
co dicitur percussus à Nechaone rege Ægypti, non ob sua malefacta, sed Manasse. Verum libro Pa
ralipomenon secundo, capite trigesimoquinto, satis apparet eum perisse, quod inuito deo moueret
arma aduersus Nechaonem, à quo non erat lacessitus. Et alienigenam sibi ip.] Lege Zachariæ
prophetæ caput tertium, quo rectius hunc intelligas locum. Nominatim autem addidit, filius Iose-
dech, ut distinguat eum à Iosue filio Nun, qui successit Moysi. Inter duodecim lapides.] Locus
est apud Ezechielem capite uigesimooctauo. Quod enim illic in Tyri principem dicitur, per allego
riam refertur ad Luciferum cœlo deiectum. Relege, quo melius hæc intelligas. A monte domi-
ni.] Alluſit ad ipsa prophetæ uerba: Peccasti, & eieci te à monte dei. Obumbratur in eo.] Locus
est allegoricus sub nomine Behemoth, Iob capite quadragesimo, ad quem totum hic alluſit Hiero-

nymus

nymus. Quanquam multo aliter referat, quàm uulgata habeat editio. Saginātur in eo, & cætera quæ C
sequuntur, sumpta sunt ex capite proximo. Omni custodia.] Alluſit ad illud: Omni custodia ſerua cor tuum, quoniam ex ipso uita procedit. Quid attagen, quid fulica?] Attagenes olim in de- 4
liciis erant, de quo iam ſæpius dictum est. Fulica item auis est aquatica, pennis nigris. Porrò aliud est.] His uerbis diuus Hieronymus ſolet inferre rem abſurdam, quæ tamen faciat ad probationem. Vsus est eadem figura in prologo quem ſcripſit in Pentateuchum Moyſi: Aliud est, inquiens, ſi contra ſe postea ab apostolis usurpata testimonia probauerunt, & emendatiora sunt exemplaria Latina quam Græca, & Græca quàm Hebraica. Quem locū quàm ridicule citent interpretes iuris Pontificū, facile perſpiciet qui legerit egregium illud gloſſema in caput illud Vt ueterum librorum fides, di ſtinctione nona. Verum ut hunc citant, ita ſæpenumero, imo plerunq; citant reliquas leges è Codice ac Pandectis, ut ſi quis attentius expendat rem, ſtatim exclamare cogatur Græcū illud, ϖόρνη πῶς 5
ἵππος. Non zizania.] In neutro genere extulit. Est autem tritici genus, ſed quaſi degener, & in aliam mutatū ſpeciem: quo quidam utebantur à uulgari abſtinentes tritico, ſuperſtitioſe magis quàm religioſe. Et ſorbitiunculas.] Idem teſtatur Seneca, quoſdam in totum à potu abſtinuiſſe, & ſuccis herbarum uixiſſe, quas ſorbitiunculas uocat. Expectans ſtellam.] Heſperum intelligit, qui apparet ſtatim ab occaſu ſolis. Hunc niſi Iudæi uideant exortum, non capiunt cibum his diebus quibus ieiunant. Olim nec ſponſo ius erat in ſponſam, niſi apparente ueſpero ſtella. Hora ſexta.] Locus est in Actis apoſtolicis capite decimo: Aſcendit Petrus in ſuperiora domus, ut oraret: uerum cum eſuriret, uoluit ſumere cibum. Paulus in naui.] Locus est in eiſdem Actis capite uigeſimoſeptimo. Caricas autem dixit, quod de his delicijs quidam id temporis ſuperſtitioſe uictitarent, abſtinentes à cibis cōmunibus, adeo ut nec pane ueſcerentur. Non piracium.] Ex pirís factitium uinum, piracium uocant, quod olim factitabant in his regionibus, in quibus uinū non proueniret. Coſſum matris deûm.] Coſſi uermiculi dicuntur, qui roboribus innaſcuntur. Hos olim in delicijs habitos teſtatur Plinius, adeo ut eos farina ſaginarent, quo uidelicet & uermes altiles fierent. Ab his ſacerdotes Cybelis matris deorum & Iſidis abſtinebant, ridicula ſuperſtitione, uelut illi ſacris.

Qui propter μετεμψύχωσιν.] Ita Græci uocant animarum ex alio in aliud corpus demigrationē, quam dicitur Pythagoras fuiſſe cōmentus, quo mortales ab eſu carnium ad uictum innocuū auocaret. Minutæq; cochleolæ.] Nam maiores & hodie ſunt in delicijs apud Italos. Vnde theriaca.] θὴρ Græce, nonnunquam pro uenenata beſtia accipitur, & maxime pro uipera. Nam ſuo nomine Græcis uipera dicitur echidna. Ridiculum uero quam fabulam medicorum uulgus narret hodie de Tyro ſerpente, unde theriacam confici uolunt. Segmenta eboris.] Meminit huius & Dioſcorides. Puluerem ſiue ſcobem, ut appellat Plinius, ex oſſe dentis elephantini, mederi unguium uitio, D
quod appellant παρωνυχίαν. Haber enim uim ſtypticam. Plinius tradit ſanguinem huius animantis, præcipue maris, ſiſtere rheumatiſmū: ramento eboris tolli nubeculam in facie. Fel hyænę.] Hyæna animal est noxium, & adeo auidum corporū humanorum, ut hac de cauſa ſepulchra quoq; eruat: quod nullū aliud animantiū facit. Vulgus putat eſſe utriuſq; ſexus, ſed Ariſtoteles negat. Loco dentium est os continuū utrinq;. Magicis etiam maleficijs infame. In Africa potiſſimū naſcitur, uenenorum feraciſſima: & tamen ex huius felle medicamenta conficiuntur. Fel illitū fronti, lippitudini medetur oculorū: & cætera permulta, quæ Plinius diligenter cōmemorat libro uigeſimooctauo capite octauo. Galenus ἐν ἁπλοῖς.] Id est, In ſimplicibus. Nam conficiuntur aliquoties remedia è diuerſis. Et Lucianus in tragœdia Podagra, ſtercus humanū recenſet inter huius morbi remedia. Pelis colubri.] Nam huic animanti mos est, ſub uernū tempus pellem abijcere. Eo exuuio, quod Græci σῦφαρ appellant, medici ad multa remedia utuntur. Cimex.] Pediculi genus est molle, ſed quod attactum, tetrū odorem edat. De huius animantis remedijs meminit & Dioſcorides libro ſecundo.

Sanguiſuga.] Nulla ui poteſt auelli hirudo, etiam ſi corpus incidas: relinquit enim linguam biſulcam in corpore, non ſine noxa. Difficultas urinæ.] Quam Græci ἀνουρείαν uocant. Huic malo medetur cimex immiſſus in meatum urinariū. In uulture.] Cum tamen hæc auis non ſit eſculenta. Paui ſimus.] Vt ſcorpiū dicimus & ſcorpionem, ita pauū & pauonem. Ariſtotelem & Theophraſtum.] Quantū bonorum librorū perijt, haud ſcio cuius culpa. Quid enim est omnino dignum cognitu, de quo non ſcripſerit Ariſtoteles: id quod ex illius patet uita. quod ſi extarent, unde 8
hauſit Hieronymus, nihil eſſet negocij uel corrigere deprauatū, uel exponere obſcurū. Marcellum Sideten.] Cognomen est à patria. Nam Side ciuitas est Pamphyliæ: ſurum autem Flauianum appellat, opinor, ob patriam cōmunem. Puerorū more.] Nam hi ſic ſoluunt quod obiectum est, ut aliud ſimile proponant, cum iuxta Flaccum: Nil agat exemplum litem quod lite reſoluit. Nautæ rhetores.] Rhetores uideri poterat uox ſuppoſititia: quidam habebant rectores. Nec hoc ſatis arridet, ac ne ferri quidem poteſt, niſi legas Nautici rectores, aut nauium rectores. Niſi forte tacite notat non eruditos, ſed clamoſum hoc rhetorū genus, qui apud populum agunt. Nam his bonis lateribus est opus. Id propemodum explicat paulo poſt, quorū latera ad clamandum, & cætera. Pugnis & calcibus.] Pugiles intelligit ac palæſtritas. Qui ſubuertunt montes.] Hoc ad metallorum foſſo- 9
res refert. Quomodo autem ſubuertant, mire explicat Plinius. Non πύκτου.] Græce maluit, ut eſſet odioſius. Nam à Græcis hæc omnia manarunt ad Romanos. πύκτης aūt pugil Latine dicitur.

Et mors

A Et mors ipſa nihil.] Putabat enim Epicurus nihil ſupereſſe noſtri poſt mortem, & arguto ſyllogiſmo collegit, mortem ad nos nihil attinere. Pro tempore.] Lego, pro temperie: ut intelligas æſtum illius regionis non eſſe aptū cæteris animalibus nutriendis. Nam camelus æſtus patientiſſimus est. Radicibus filicum.] Nam has eruunt roſtro. Est autem filix herbæ ſylueſtris genus.

In Ponto & Phrygia.] Hos uermes paulo ſuperius uocauit coſſos. ξυλοφάγους.] Plinius teredinem appellat, quod denticulis exterat materiam, capite ad reliqui corporis portionē grauiſſimo, Græci ξυλοφάγον appellant, à ξύλον ligno, & φαγεῖν comedere. Luxuria.] Vel hinc palam est, aliud eſſe luxuriam, aliud libidinem. Luxus est ediſſe coſſos, non libido. Locuſtarū nubes.] Nubes appellat, quod magno agmine deuolent, ut nubis ſpeciem præbeant. Ex hoc loco reuinci poſſunt, qui ſtultiſſime locuſtam, qua uictitaſſe Baptiſta legitur, fructicem eſſe uolunt, non animal.

10 Vermes Ponticos.] De coſſis sentit. Lacertis uiridibus.] Nam in hoc genere maculoſi formidabiliores sunt, & uenenū habent. Taurorumq; carnes.] Fœminæ parcunt ob fœturam, maribus ueſcuntur, quod pauci ſufficiant implendo armento. In noſtra prouincia.] Dalmatiam intelligit. Pro alitibus & lactentibus.] Non est dubiū, quin hic locus ſit deprauatus. Fortaſſe pro alitibus, legendū est altilibus, ut intelligas ſuem altilem: qui tum optimi ſunt, cum adhuc ſugūt mammam matris. Et ideo dixit, Iudaizantis. Magis nutrit lactens porcellus, quem Græci θηλαφάκιον appellant, q̄ uitulus: & tamen illo contempto hunc præferebant. Semicrudis ueſcūtur.] Imò apud Saxones & crudis ueſcuntur hodie, præſertim ſuillis. Ichthyophagi.] ἰχθὺς piſcis, φαγεῖν edere. Inde nomen habent, quod piſcibus ad ſolem ſiccatis uictitent, ob inopiam rei frumentariæ.

Adoleſcentulus in Gallia.] Admonuimus & aliàs Hieronymū uixiſſe Treueris, & reliquam luſtraſſe Galliam. Sed q̄ fuerit adoleſcentulus, haud intelligo. Opinor enim poſt Romana ſtudia unà
11 cum Bonoſo Gallias adiſſe. Scotos gentem.] Olim omnes inſulæ Britanniæ uocabantur. Quanquam & hodie eadem est inſula, Anglorū & Scotorū, in duos diuiſa reges. Meminerunt coſmographi de Anthropophagis Scythiæ populo, qui carne humana ueſcebantur, ueluti Pomponius Mela in deſcriptione Britanniæ, & Strabo in quarto Geographiæ ſuæ libro, niſi quod hic ἀνθροποφάγους, hoc est, humanis ueſcentes carnibus in Hibernia Britannię uicina ponit, non in ipſa Britannia, atq; iiſdem aſcribit cōmunitatem uxorū. Tametſi de carnibus hominum eſitandis, magis putat ad Scytharum ritus pertinere. Addit idem factitatum à Gallis & hiſpanis in obſidionibus, huc adigente cōmeatus inopia. Verum cum Hieronymus teſtetur, ſe uidiſſe gentem huiuſmodi in Gallia, uide ne fortè ſentiat de minore Britannia. Quanquam mihi ſane locus non uidetur omnino carere mendo. Platonis politiam.] Quod is tradiderit uxorū cōmunitatem. Et Catonis exemplum.] Nam is uxo-
B rem cōmunicauit Hortenſio, ſicuti ſuperius dictum est. Maſſagetæ.] Scythiæ populi ſunt.

Derbices.] Hos Pomponius in Scythia ponit, de quorū inſtitutis prodigioſa refert Strabo libro undecimo. & Plinius in ſexto ponit Derbices iuxta Caucaſum. Meminit horū & Euſebius libro primo Præparationis euāgelicæ. Peluſioten.] A Peluſio oſtio Nili uno è ſeptē. In hos iocatur Iuue-
12 nalis: Porrum & cepe nefas uiolare & frangere morſu, Carnibus humanis ueſci licet. Leonto, Cyno, Lyco.] Et Leonto à leone, Cyno à cane, Lyco à lupo, Buſiris à buſiride, inſepulto boui, opera Iſidis. In hac urbe ſummū templum erat Iſidis, autore Stephano. Thmuis.] Ciuitas est Ægypti, ſacra Mercurio, quod Mercurius ſub hirci ſpecie quondam illic latitaſſet, cum dij fugiſſent cœlo, ob ſeditionem inter ipſos exortam. Verum de his in primo tomo habes copioſius. Antinous.] Sic habebant omnes quos uiderim codices. Cæterum legendum est Antinois, ἀντινοΐς. Eadem dicta est ἀδριανοπολις, id est, Adriani ciuitas. Metropolis.] Dicit præcipua ciuitas regionis: ea expugnata, facile capiuntur cæterę. Et arx præſidium est ciuitatis. Alluſit autem ad illud Platonis: Qui rationi ceu regi locum in cerebro, uelut in arce dedit. Circenſibus.] Ludi sunt Romæ in honorem magnæ matris deûm inſtituti, à circo dicti, in quo peragebant. Et ſtrophis.] Strophæ sunt obliquè dicta, ueluti ſi quis uituperet ſub ſpecie laudis. Cyphi.] Barbara uox ſicut ſinapi: genus est odoramenti, quo plurimū utebantur ſacerdotes Ægyptij in ſacris: admiſcentur & alia, quo ſit gratioris odoris. Meminit huius Dioſcorides libro primo. Oenanthe.] Herba est naſcens in petris, folio paſtinacæ, radice magna ac numeroſa, quam deſcribit Plinius libro uigeſimoprimo, cap. xxiiij. Meminit & Dioſcorides libro quinto, Oenanthini, quod conficitur è flore uitis, unde & nomen habet. Nam Græcis οἰνος uinū est, ἄνθος flos. Apparet autem non ſolum ad remedia adhiberi ſolere, uerū
13 etiam ad unguentorū delicias. Muſcus.] Diminutiuū apparet à μῦς, animalculum est, unde caruncula ſiue glans exciditur, odoribus gratiſſima. Peregrini muris.] Est aliud genus, cuius pelliculam in delicijs est. Miror quid uenerit in mentem Volaterrano ut ſcriberet, Hieronymū muſcum & murem peregrinū in epiſtolis appellare animal, quod uulgus rattum uocat, cum nunquam uſurparit hæc nomina, niſi cum de delicijs odorū agit. Degrauatum in terra.] Alluſit ad illud Horatianum: Nam corpus onuſtum Externis uitijs animum quo q̄ degrauat ipſum, Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ. Anguſtioris.] Anguſtioris legendū est per u, quod in porticibus & templis heroum & laudatorū uirorum imagines haberentur, quæ nonnihil maieſtatis addebant loco.

Diogenes.] Diogeni calcanti culcitram Platonis, cum dixiſſet, Calco Platonis faſtum: Plato reſpondit, Calcas quidem, ſed alio faſtu. Quoſdam legimus.] Hoc nonnulli tradūt de Democrito.

Crates ille Thebanus.] Huius sæpenumero meminit Hieronymus. Sensus corporũ.] Hanc C
similitudinem mutuatus est à Platonis Symposio, ubi sub nomine equi & sessoris, depingit animum
& corporis affectus. Vnde & historicus.] Salustius in Præfatione belli Catilinarij. Luxurio-
sa res.] Verba sunt Solomonis in Prouerbijs capite uigesimo. Hippocrates in Aphorismis.] A- 14
phorismi sunt ueluti leges quædam seperatim pronunciatæ, nec inter se cohærentes. Quæ non
sunt carnium.] Nempe condimentis, quæ ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut sub uentre.]
In uentre, gulæ uoluptas: sub uentre, libido. Λειτὴ διαιτα.] Ita medici uocant parciorem uictum,
quo sibi medentur plerique. In morsum.] Mire torquet, quasi Horatius non ex animo se talem de-
scripserit, sed ut sub sua persona morderet eos, qui uere tales essent. Meditatorsum.] Meditato-
rium, locus est ubi exercetur aliquis. Nam in illorum gutture hoc agitur, & illud incipit esse, quod
postea devorat latrina. Nec omnino dissimile est, mittere in latrinam, & mittere in gulam: mox enim
incipit corrumpi quod immittitur. Pariter hyssopũ.] Habet enim uim extenuandi & calefaciendi,
ut tradit Dioscorides libro tertio. Carnes liquidas.] Nempe oua. Lac autẽ sanguis est albus,
ob decoctionem. Nam è sanguine menstruo lac nasci putant physici. Essenos.] De his habes &
in primo tomo, quorũ meminit & Plinius. De Pharisæis & Sadducæis fit mentio & in Euangelicis
literis. Historiam Mithræ.] Apparet hunc esse Mithram, de quo meminit superius, significans si
ne matre natum. Et apparet fuisse magum, aut principem apud Persas: cuiusmodi faciunt Tyaneum
Apollonium Græci. Solenne est.] Eleganter usus est hac uoce. Nam solenne dicitur, quod ex
more est: unde ridicule quidam solennes doctores uocant, quos eximios uolunt significare.

Orizæ.] Oriza hordei genus est. Antisthenes.] Hic erat Cynicæ sectæ princeps. ἀμφο- 15
ῤεῖ.] Quod in diem uiueret, nihil sollicitus de postero. Prætorium.] Festiuiter uile dolium, men
dici prætorium uocat. Neq; enim prætoriũ dicitur duntaxat locus in quo prætor reddit ius, uerum
etiam quæuis magnifica domus magnis impendijs extructa: cuiusmodi sunt ædes primatum.

Thorosuli.] Sic enim lego: nã codices habebant Trosuli. De Trossulis militibus Romanis aliàs
dictum. Thorosulos autem uocat pinguiculos & obesiores, quod his thori protuberent. Adum
brantes.] Non imprimunt uestigia, sed adumbrant, ut uix appareat pedis uestigiũ. Verba in pu-
gnis.] Non respondent, sed uerberibus se defendunt: & calcibus impetunt, quem uelint refellere.

Gulam probans.] Probans dixit, pro deprehendens & comperiens: uel potius arguens ac de-
monstrans, non autem approbans. Hic autem ingreditur ueluti campũ, locum cõmunem de laudi-
bus ieiunij: in quo test atur aliàs se sæpenumero lusisse. Domos opimas.] Opimas uocat splendi
das. Locus est Deuteronomij capite octauo. Et incrassatum est cor eius.] Referre uidetur Esaiæ
uerba capite sexto: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte ui D
deat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Confabulatione cornutum.] Sic
enim legis Exodi capite xxxiij. Et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis
domini. Quanquam Hebraici sermonis periti putant, inuersione unius literulæ, pro radiãte uersum
cornutũ. Nam Septuaginta uerterunt ἀνδόξασαι, id est glorificata esset. Suffragantur his quæ scribit
Paulus secundæ Corinthios iij. Nam nec glorificatũ est, quod claruit in hac parte propter excellen-
tem gloriam. Confert enim Apostolus gloriam Moysi cum gloria Christi, qui & ipse transfiguratus
est in monte: & resplenduit facies eius sicut sol. Elias quadraginta dierum ie.] Pastus uno pane 16
subcinericeo, ambulauit ieiunans quadraginta dies. Locus est tertio Regum, cap. nono. Quid
tu hic Elia?] Festiuiter contulit hanc uocem cum illa Adæ. Congregatum Samuel.] Locus est
primo Regum libro, cap. vij. Assyriorum impetum.] Locus est apud Esaiam cap. xxxvij.
Achab rex.] Locus est iij. Regum lib. cap. xxi. Filio meruit.] Ieiunabat & concepit, ut legis pri-
mo Regum cap. primo. Quanquam illic non est proditum, Annam ieiunasse, sed duntaxat abstinu-
isse ab his quæ possent inebriare. Perielitantur.] Locus est apud ipsum Danielem capite secun-
do & primo. Discophoron.] ὁ δισκοφόρος, qui portat discum. Quanquam discus quoq; dicitur,
quo olim exercebantur, simili nimirum figura. Locus est Danielis cap. xiij. Hebdomadis.] Sex
dies legitur in lacu fuisse sine cibo. ἐξομολόγησιν.] Id est confessionem, ab ἐξομολογέω. Locus est
secundo Regum cap. duodecimo. Exprobrat Israeli.] Nempe Amos cap. secũdo. Rechab.]
De Rechab & illius filijs habes Hieremiæ cap. xxxv. quorũ meminimus copiosius in primo tomo.
In foribus Euangelij.] Hoc est, in ipso statim exordio: nempe apud Lucam cap. secundo.

Et acriora dæmonia.] Alluit ad dæmonium lunatici à Christo ejectum, cum Apostoli tẽtassent,
nec potuissent ejicere. Admirantibus autem illis, ait hoc genus dæmoniorum ejici non posse, nisi in
oratione & ieiunio. Locus est apud Matthæum cap. xxvij. Cornelius centurio.] De eleemosy- 17
nis fit mentio in Actis apostolicis cap. decimo: de ieiunio non fit, nisi quod qui semper orat, ieiunet
oportet. Tametsi Græci addunt de ieiunio. Et Beda admonet, in nonnullis etiam Latinis codicibus
inueniri hanc lectionem. Crebra ieiunia.] Sic enim addit, In ieiunijs multis. Iam noli aquã.]
Iam enim idem ualet quod posthac. Vir quippe.] Referre uidetur locum ex Solomonis Prouer
bijs capite decimosexto: Anima laborantis laborat sibi. Regnum cœlorum uim.] In hunc qui-
dem sensum identidem Hieronymus usurpat hunc Matthæi locum: at mihi, quod cum tanti uiri ho
nore pace ejq; dixerim, magis illud innuit Christus, iam adesse tempus Euãgelij, & instare turbam in-
gredi

A gredi uolentium: adeo ut ui uideantur irrupturi, ni admittantur, sic eos animauerat prædicatio Ioan-
nis. Cum hoc consentiunt quæ sequuntur: Omnes enim prophetæ & lex usq; ad Ioannem. Diem
plus quàm diem.] ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Hieronymus ancipitem præpositionẽ accepit pro ultra, siue su-
pra: uerti poterat, diem ad diem: hoc est, confert diem cum die. Id autem qui facit, putat aliquid inter-
esse: ueluti qui purpuram componit cum purpura, ut uideat utra sit ardentior. Neomenias.] Id est,
nouilunia: & scenopegia, id est, tabernaculorum compactiones. Nam utraq; uox Græca est, νεομηνία
18 & σκηνοπηγία. Ortygometram.] Græca uox est. Nam illis ὄρτυξ coturnix est: ὀρτυγομήτρα, co-
turnicum rex. Fortasse quod in eo genere maribus sit sapor præstantior. Cur homo dei.] Histo-
ria est tertio libro Regum cap. xiij. atq; inibi de leone, qui occiso sessore, pepercit asino. Gomor.]
עמר Gomor Hebræis mensuræ genus est, quod Græci chœnicem appellant, Latini dimensum. Est
autem modus diurni cibi, hoc est, quantum satis est ad unius diei uictum. Diuus Hieronymus in He
braicis nominibus dicit esse decimam partem ephi. Porrò ephi mensuram esse trium modiorum.

In coitu & saturitate.] Hoc est, in duabus primis propositionibus. Stoicus efficitur.] Hoc est,
seuerus, qui nullum omnino delictum admittat: & iuxta Stoicorũ paradoxa, uelit omnes uirtutes pa
res esse, & omnia uitia paria. Hierosolymam Citio.] Nam Zeno Stoicæ sectæ princeps, Citien-
sis fuit. Porrò Citium oppidum est Cypri. Proinde Hierosolymã & Iudæam ceu Christi patriam op-
posuit Citio & Cypro Zenonis patriæ. Pexa.] Quod nullos haberet floccos, detrita nimirũ. Su-
19 bucula uestis, quam alij uocãt interulam. Atrebatum & Laodiceæ.] Apparet ex his regionibus
candidissima ac subtilissima linea mitti solere. Nunc huius laudis principatus, si tamẽ ea laus, penes
meos Hollandos est. Quanquam & Atrebates in Belgis haud ita procul à nobis absunt. Quan-
quam barbam raseris.] Iocatur quod hirci barbato sint mento. Luscum uocare luscum.] Hoc est,
quid prodest uitioso suum exprobrare uitiũ? Nam ille nihilo minus luscus est. Confine prouerbium
illi Græco, πὰξ σῦκα σῦκα, τῷ σκάφῳ σκάφον λέγων. Est autem uersus Persianus, Et lusco qui possit di
cere lusce. Ille pœnitens.] Nam antè tradiderat illum satanæ. Variam habuit.] Quam poly-
mitam alibi uocat. Tu scilicet doctus.] Per ironiam dictum est. Alius Mazuroth.] Locus est
apud Iob capite trigesimooctauo, iuxta editionẽ septuaginta. nam Hieronymus pro Mazaroth uer
tit luciferum. Timentibus autẽ.] Locus est Malachiæ cap. quarto. Regradant in ædituos.]
Sic enim legis apud hunc cap. xliiij. Sed & Leuitæ, qui longe recesserũt à me, in errore filiorũ Israel:
& errauerunt à me post idola sua, & portauerunt iniquitatem suam, erunt in sanctuario meo æditui,
& ianitores portarũ domus, & ministri domus. Eleganter autem dixit regradare, pro eo quod est, à
gradibus dejicere, quibus ascenderant ad Leuitarũ honorem. In fluuio quoq; illo.] Locus est a-
20 pud eundem cap. xlvij. Plurimæ, inquit, erunt species piscium, &c. Noster Zeno.] Ita per ironiã
B appellat Iouinianũ Stoicorum more paria facientẽ peccata & merita. Sex urbes fugitiuorum.]
Ex urbibus peculiaribus Leuitis, sex separatæ sunt ad suffugium fugitiuorũ, ut legis Numerorũ cap.
trigesimoquinto. ἓν κόνιορ.] Locus hic nos aliquandiu torsit. Nam sciolus quispiam subdiderat
Græcas uoces, ἓν σῶμα: cum ea tamen nihil faciant ad prouerbium uulgi, præsertim cum hoc iam di
xerit ante Latine: & ita Latine, ut non cõmodius dici possit Græce. Nos igitur ex uestigijs ueterum
exemplariũ germanã ac uerã lectionẽ diligẽter subodorati, restituimus ad hunc modum, ἓν κόνιορ, id
est, idem puluisculus. Siquidem apud Græcos & hoc inter adagia fertur, μία κόνις, id est, idem puluis,
quo nullum inesse discrimen significant. Tractum ab his qui res minutim tritas miscent, sic ut è mul
tis unus fiat puluis, quemadmodum dicunt eius farinæ: sicut diligentius explicauimus in Chiliadi-
bus nostris. Cæterum quod κόνιορ dixit, diminutiuum fecit à κόνις. Verum iam cœpimus.] Hoc
transitur finit argumentationẽ, & ad epilogũ progreditur, quo summatim perstringit, quod suius di-
21 sputatum est. Exposita est πόσις ποτὲ.] Quam & hodie decisionem appellant, quoties definit ali-
quid ac statuitur, amputans hinc atq; hinc opinionibus diuersis. Vniuiræ.] Quas Græci μονογα-
μίας uocant. Epicurũ nostrum.] Quem paulo ante Zenonem dixit. Subantem.] Rursus usus
est obscœno uerbo, pro libidinantem & lasciuientem. Codices habebant sudantem, uerum ea uox
ab aliis eruditis ante nos fuit emendata. Socraticam irrisionem.] Quod is soleat per canẽ & an-
serem iurare. Sues & canes.] Hoc dictum est ideo, quod astruat libidinem, & nuptijs faueat.

Vultures quoq;.] Hoc propter esum carniũ, quem æquabat abstinentiæ. Sunt enim aues hæ car
niuoræ. Aristippi multitudo.] Nam & is canis regius dictus est, & uoluptatum sectator, dissimil
limus Diogeni. Multitudinem uocat turbam hominũ, cui hoc uitæ institutum probatur. De tuo
armẽto.] Apte de hominibus pecuinis, & beluis uerius q̃ hominibus. Ita paulo superius Horatius:
Epicuri de grege porcum. Hariolus.] Sic appellat circulatores fori, qui tanquam diuinaturi ali-
quid, non animaduertentiũ nasos feriunt risus causa: & fuste subito intorto, uexant dentes. Indu
22 ci.] Induci dixit, pro decipi. Gehennæ succidiæ.] Succidiam uocant carnem suillam: suillam au-
tem fumo duratam: unde quoties opus est aliquid decidunt in cibum. Significat autem istos uo-
luptarios, sues non homines, mactandos gehennæ, ut dæmonum sint cibus. Quæ uiros.] Signi-
ficat balnea obscœna, qualia sunt & apud Christianos passim nimium multa, in quibus permixtim
nudæ fœminæ cum nudis uiris lauant. Ostendisti taleis.] Nihil dici potuit argutius. Ne pec-
catum quidem.] Lego, Vt peccatũ ne pœnitentiam quidem habeat. Id autem fit, quoties persuasum

est,peccatum non esse peccatum. De Chaldæo.] Propter Ebionitas,Nicolaitas,& huiusmodi C
alios.Nam Porphyrius Syrus erat,Arius & Celsus Græci. Quasi in Euphorbum.] Alludit ad Py
thagoram,ex Euphorbo renatum. Ananias filius Azur.] Historia refertur apud Hieremiam ca-
pite uigesimooctauo. Cœlibes.] Cœlibes dicuntur non qui caste uiuũt,sed qui carent uxoribus.
Verum torquet hoc quoq; nonnihil Hieronymus,qui cœlibem quoq; à cœlo uocari uult.Hinc theo
logi hauserunt certam persuasionem,cœlibem idq; significare,quod caste & continenter uiuentẽ:
cum Fabius cœlibem opponat marito,& Horatius cum ait,Martijs cœlebs quid agam calendis,nõ
suam prædicat continentiam,cum incontinentiam sæpe profiteatur,sed significat se ἄγαμον esse.Iam
& Iureconsultorũ Caij & Modesti etymologia obijcitur,quorum prior ait,cœlibes dictos quasi cœ-
lites.Verum illi cœlites,de quibus sentiunt Iureconsulti,nec carebant uxoribus,nec continenter ui
uebant,cum illic adulterijs,stupris,& puerorum amoribus plena sint omnia:sed cœlibes sentiũt sua-
uiter & tranquille uiuere,qualem illi putabant uitam deorum.Huc pertinet & illud prouerbiũ,Qui
nõ litigat,cœlebs est. Et nucleum.] Non satis uideo quid sibi uelit hoc loco nucleum, nisi quod
quidam nuclei putantur ad coitum facere:ueluti pinei,quod in his insit uis quædam seminalis.

Subulci tui.] Sic uocat malos doctores aut episcopos,quasi suum pastores,non ouium. Ve- 23
lites.] Sentit de pugnacibus. Amazonas.] Quod de Amazonibus scriptum est,mire torquet in
Iouinianũ.Nam hæ exertam,hoc est enudatam habent mammã,non ut expeditius pugnent,quem-
admodum illæ,sed ut uiros ad libidinem prouocent nudato corpore. Non turtures.] Quæ casta
sit auis,quæ nec adulterij nouit,nec amisso compare secũdas sequitur nuptias. Vpupæ.] Quod
salax sit hæc auis & immunda. Lustra circumuolent.] Mira lusit ambiguitate uerbi. Nam lustra
sunt animantium,sunt & scortorum. Ad te loquar.] Vertit apostrophen ad urbem Romam.

Scriptam in fronte.] Locus est Apocalypseos capite decimoseptimo.Quid autẽ sentiat esse no-
men blasphemiæ,declarat in epistola ad Agasiam,quæstione undecima, cum ait:Non uoluit aperte
dicere,Romanum imperium destruendum,quod ipsi qui imperant, æternum putant. Vnde secun-
dum Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis scriptum est nomen blasphemiæ, id est,
Romæ æternæ.Hactenus Hieronymus. Vaticinati sunt poetæ Romani, & hoc titulis monumento
rum ac literis proditum est,imperium illud cum sua religione fore sempiternum: cum Christus, cu-
ius imperium æternum est,omnia imperia omnesq; religiones prophanas extinxerit. Apostoli
uoce.] Nempe in Epistola ad Romanos,quod fides uestra annunciatur in toto mundo. Aut for 24
titudinis nomen est.] ῥώμη, Græce robur,siue ualentia.Latini putant à ruma dictum,hoc est à mam-
ma lupæ,quã suxerunt Remus & Romulus.Roma Hebræis sonat sublimitas. Quod de idolo.]
Nimirum à Ioue dictus Iouinianus,ac Ioui sacrum erat Capitolium, unde & Capitolinus dictus: & D
idcirco subijcit,Squalet Capitolium.At nunc ambigũt omnino Romani,ubi nam fuerit illud admi-
randum Capitolium.Neq; sunt tamen,qui paganam illam gloriam adhuc somnient,quasi parum ha
beat splendoris ipse Christus. [redacted] Sub Numa.] Nam hu
ius ætate docuit Pythagoras in Italia:cuius continentiam dicit,quod iusserit abstineri ab esu carniũ.

Sub consulibus.] Nam regibus exactis consules successerunt, sub quibus adhuc diu Roma fuit
frugalis.Et admodum sero luxuria immigrauit in urbem Romam à Græcis captis.

ANTIDOTVS

[redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quanquam Iouiniani dogma iam Romæ damnatum esset opera Victorini & Pammachij,tamẽ
multos offenderant duo aduersus eum ab Hieronymo scripti libri,quod propẽsior uideretur in lau-
dem uirginitatis quàm oportuisset,& durior in matrimoniũ. Notatis igitur locis Pammachius Pau-
lę gener,& Hieronymi condiscipulus,admonuerat familiariter amicũ ut ad ea responderet.Id quod
mira cautæ fiducia facit Hieronymus,ut non solum refellat quæ obijciebantur, uerum etiam multis
conuitijs insectetur obtrectatores. Vtinam hanc epistolam diligẽter legant isti, qui maligne paucu-
la uerba decerpunt ex alienis libris quæ calumnientur,haud perpendentes à quo dicantur, cui, qua
occasione dicantur,quid præcesserit,quid consequatur: tantum circa duo uerba muliebriter cauil-
lantes,arguti sibi uidentur.

HIERONYMI

A HIERONYMI PRO LIBRIS ADVERSVS IOVINIANVM

Apologia ad Pammachium.

QVod ad te huc usq; nõ scripsi,causa fuit silentiũ tuũ. Verebar em̃, ne si tacẽti
scriberẽ,molestũ me magis q̃ officiosum putares. Nunc aũt prouocatus dul-
cissimis literis tuis,& huiuscemodi literis,quæ me ad philosophiã nostri do-
1 gmatis prouocarẽt,& condiscipulũ quondam & sodalẽ & amicũ, obuijs (ut
aiunt) manibus excipio,defensoremq; meorũ opusculorũ paro:ita tamẽ, si ante te placa
tum iudicẽ habuero,imò si oratorẽ meũ super omnibus quę in me arguunt̃,instruxero.
hoc enim & Tullius tuus,& ante illũ in breui & solo uolumine scripsit Antonius:primã
causam esse uictorię,diligẽter causam p̃ qua dicturus es,discere.Reprehẽdũt me quidã,
q̃ in libris quos aduersum Iouinianũ scripsi, nimius fuerim uel in laude uirginũ, uel in
suggillatione nuptiarũ:& aiũt condẽnationẽ quodãmodo esse matrimonij,intantũ pudi
citiã prædicare, ut nulla uideat̃ inter uxorẽ & uirginẽ cõparatio derelinqui. Ego si bene
problematis memini,inter Iouinianũ & nos ista contentio est, q̃ ille exæquet uirginitati
nuptias,nos subijciamus: ille parũ uel nihil, nos multũ interesse dicamus. Deniq; idcir-
co te post dominũ faciẽte,damnatus est,quod ausus sit perpetuę uirginitati matrimoniũ
comparare. Aut si idipsum uirgo putat̃,& nupta:cur piaculũ uocis huius Romæ Victo-
rinus audire nõ potuit? Virgo à uiro,non uir à uirgine generat̃. Mediũ esse nihil potest,
aut mea sentẽtia sequẽda est,aut Iouiniani. Si reprehẽdor q̃ nuptias uirginitati subijcio,
laudet̃ ipse qui comparat. Si aũt damnatus est qui æquales putabat,damnatio eius mei o-
peris testimoniũ sit. Si seculi homines indignant̃ in minori gradu se esse q̃ uirgines, mi-
ror clericos & monachos & continẽtes id nõ laudare quod faciũt. Castrant se ab uxori-
bus suis,ut imitent̃ uirginũ castitatẽ:& idipsum uolũt esse maritatas,quod uirgines? Aut
iungant̃ itaq; uxoribus suis,quibus renunciauerant:aut si se abstinuerint,etiam tacentes
2 confitebunt̃ melius esse,quod nuptiarũ operi prętulerunt. An ego rudis in scripturis,&
B nunc primũ sacra uolumina legẽs,lineã,& (ut ita dicã) tenue dicendi filum inter uirgini
tatem & nuptias seruare nõ potui? Videlicet nesciebam dictũ: Noli esse iustus multũ: &
dum unũ latus protego,in altero uulneratus sum:atq;,ut manifestius loquar,dum cõtra
Iouinianũ presso gradu pugno,à Manichæo terga mea confossa sunt. Nónne,quæso,sta
tim in principio operis ista præfatus sum? Neq; enim Marcionis & Manichæi dogma se
ctantes,nuptijs detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarũ errore decepti, omnem
coitũ spurcũ putamus,qui nõ solum nuptias,sed cibos quoq; quos deus creauit ad uten
dum,damnat & reprobat. Scimus in domo magna nõ solũ uasa aurea & argẽtea esse, sed
& lignea et fictilia:& super fundamentũ Christi,quod Paulus architectus posuit,alius su
perædificauit aurũ,argentũ,lapides precioso:alius econtrario fœnũ,ligna,stipulã. Non
ignoramus honorabiles nuptias,& cubile immaculatũ. Legimus primã dei sententiam:
Crescite & multiplicamini,& replete terrã. Sed ita nuptias recipimus,ut uirginitatẽ quæ
de nuptijs nascit̃,præferamus. Nunquid argentũ,non erit argentũ,si aurũ argẽto precio
sius est? Aut arboris & segetis contumelia est,si radici,folijs,culmo & aristis,poma pr̃e-
ferant̃ & fructus? Vt poma ex arbore,frumentũ ex stipula,ita uirginitas ex nuptijs. Cente
simus & sexagesimus & tricesimus fructus, quanq̃ de una terra & de una semẽte nascat̃,
tamẽ multũ differt in numero. Triginta referunt̃ ad nuptias, quia & ipsa digitorũ cõiun
ctio quasi molli osculo se complexans & fœderans,maritũ pingit & coniugẽ. Sexaginta
uero ad uiduas,eo quod in angustia & tribulatione sint positæ. Vnde & superiori digi-
to deprimunt̃: quantoq; maior est difficultas expertæ quondã uoluptatis illecebris absti
nere,tanto maius & præmiũ. Porrò numerus centesimus (quæso diligẽter lector atten-
de) de sinistra transfert̃ ad dexterã:& ijsdem quidẽ digitis, sed non eadem manu quibus
in læua nuptæ significant̃ & uiduæ:circulum faciens, exprimit uirginitatis coronã. Oro
te,qui hæc loquitur,damnat nuptias? Aurum uirginitatẽ, argentum diximus matrimo-
nium. Centesimum & sexagesimũ & tricesimũ fructum de una terra exposuimus,& de

una semente generari, licet multum differat in numero. Et quis unquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, sed ex suo me sensu iudicet? Et certe multo clementiores erga coniugia fuimus omnibus penè Latinis & Græcis tractatoribus, qui centesimũ numerum ad martyres referunt, sexagesimũ ad uirgines, trigesimũ ad uiduas: atq; ita fit iusta illorum sententiam, ut de bona terra, & de patrisfamiliâs semine excludantur mariti. Verum ne in principio cautus, in reliquis forsitan improuidus fuerim: nónne post partitionem opusculi, cum ad quæstiones uenirem, statim intuli? Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continentes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum in cõmune Iouinianus hostis est. Quorum ego orationibus indigeo, & quos adiutores mei operis precor, eos possum Manichæi errore damnare? Curramus ad reliqua. Neq; enim epistolæ breuitas patitur, diutius in singulis immorari. Interpretantes illud Apostoli testimonium: Vxor proprij corporis sui non habet potestatẽ, sed uir: similiter & uir corporis sui non habet potestatem, sed uxor: hoc subiunximus. Omnis hæc quęstio de his est qui in matrimonio sunt, an eis liceat uxores dimittere: quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonum est, ait, homini uxorem uel mulierẽ non tangere: quasi in tactu eius periculũ sit, quasi qui eam tetigerit, nõ euadat. Vnde & Ioseph, quia illum tangere uolebat Aegyptia, fugiens de manibus eius, pallium abiecit. Sed quia qui semel duxit uxorẽ, nisi ex consensu se non ualet abstinere, nec dare repudium non peccanti: reddat coniugi debitum, quia sponte se alligauit, ut reddere cogeret. Qui domini dicit esse præceptum, ne dimittantur uxores: & absq; consensu, quod deus coniunxit, homo non separet: hic potest dici nuptias condemnare? Rursum in sequentibus: Sed unusquisq;, ait, habet propriũ donũ ex deo: alius quidem sic, alius autem sic. Quam sententiã nos exponẽtes, hæc intulimus. Quid, inquit, uelim perspicuum est. Sed quoniam in ecclesia diuersa sunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturam. Simulq; considera, quod aliud donũ uirginitatis sit, aliud nuptiarũ. Si enim eadem esset merces nuptiarũ & uirginum, nequaq̃ dixisset post præceptũ continentiæ: Sed unusquisq; propriũ habet donum ex deo, alius quidem sic, alius autẽ sic. Vbi proprietas singulorũ est, ibi altrinsecus diuersitas. Concedo & nuptias esse donũ dei, sed inter donum & donũ magna diuersitas est. Deniq; & Apostolus de quodam post incœstũ pœnitente: Econtrario, inquit, donate ei, & consolamini. Et si cui quid donastis, et ego. Ac ne putaremus donum hominis contemnendũ, addidit: Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter uos corã Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde Ioseph in typo eius uariam habebat tunicã. Et in psalmo quadragesimoquarto legimus: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate. Et Petrus apostolus: Sicut cohæredes, ait, multiplicis gratiæ dei. Quod significantius Grecè dicitur ποικίλης, id est uariæ. Rogo est ista contentio, claudere oculos, nec apertissimum lumẽ aspicere? In ecclesia diximus esse dona diuersa, & aliud donum uirginitatis, & aliud nuptiarũ. Et post paululum: Concedo & nuptias esse donum dei. Sed inter donum & donũ magna diuersitas est. & quod dei donum uoce apertissima pronunciamus, damnare dicimur? Porrò si Ioseph in typo domini accipitur, tunica eius uaria atq; distincta in uirginibus, uiduis, continentibus ac maritatis est. Et potest uideri quasi alienus, qui de tunica Christi est: cum & ipsam reginam, hoc est, ecclesiam saluatoris in uestitu deaurato, eadem uarietate circundatã dixerimus? Sed & in consequẽtibus de coniugio disputantes, eundẽ sensum secuti sumus. Hic locus ad præsentẽ controuersiam nõ pertinet. Docet enim iuxta sententiã dñi, uxorẽ excepta causa fornicationis nõ repudiandã, & repudiatam uiuo marito alteri non nubere, aut certe uiro suo debere reconciliari: Et in alio loco: Mulier, inquit, alligata est, quanto tẽpore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius, libera est à lege uiri: cui uult nubat, tantum in dño, id est Christiano. Qui secundas nuptias tertiasq; concedit in dño, primas cũ ethnico prohibet? Aperiant, quæso, aures obtrectatores mei, & uideant me secundas & tertias nuptias concessisse in dño. Qui secũdas & tertias nõ dãnaui, primũ potui dãnare matrimonium

A matrimoniũ? In eo quoq; loco, ubi interpretamur capitulũ Apostoli: Circumcisus aliquis uocatus est, non adducat præputiũ. In præputio uocatus est, non circũdatur (licet quidam prudentissimi interpretes scripturarũ hoc de circũcisione & seruitute legis dictum esse cõtendant) nónne apertissime fœdera seruamus nuptiarũ? Diximus enim: Si in præputio quis uocatus est, non circũcidatur. Habebas, inquit, uxorẽ cum credidisti: noli fidẽ Christi causam putare dissidij, quia in pace nos uocauit deus. Circũcisio nihil est, & præputiũ nihil est: sed obseruatio mandatorũ dei. Nihil enim prodest absq; operibus cœlibatus & nuptiæ: cum etiã fides, quæ proprie Christianorũ est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur. Et hac lege uirgines quoq; Vestæ & Iunonis uniuiræ, in sanctarũ queant ordine numerari. Et post paululũ: Seruus uocatus es, non sit tibi curæ: sed & si potes fieri liber, magis utere. Etiã si habes, inquit, uxorẽ, & illi alligatus es: & soluis debitũ, & non habes tui corporis potestatẽ: atq; (ut manifestius loquar) seruus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiã, nec de amissã uirginitate suspires. Sed etiã si potes causas aliquas inuenire dissidij, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli salutẽ tuã cum alterius interitu quęrere. Habeto pauliſper uxorẽ, nec pręcurras morantẽ. Expecta dum sequitur: Si egeris patienter, cõiunx mutabit in sororẽ. In eo quoq; loco ubi tractauimus, cur dixisset Paulus: De uirginibus aũt dñi præceptũ non habeo: cõsiliũ aũt do, tanq̃ misericordiã cõsecutus à dño, ut sim fidelis: ita uirginitatẽ prætulimus, ut nuptiarũ ordinẽ seruaremus. Si uirginitatẽ dñs imperasset, uidebatur nuptias cõdemnare, & hominũ auferre seminariũ, unde & ipsa uirginitas nascitur. Si præcidisset radicẽ, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamẽta iecisset, qua ratione ædificiũ extrueret, & operturũ cuncta desuper culmen imponeret? Si radicẽ nuptias, si uirginitatẽ diximus fructus: si fundamentũ matrimoniũ, & ædificiũ uel culmen perpetuã castitatẽ: quis uel tam inuidus, uel tam cæcus obtrectator mei erit, ut in eadem domo ædificiũ uel culmen uideat: & fundamentũ quod ædificiũ & culmen portat, ignoret? Porrò & in alio loco proponẽtes Apo
B stoli testimoniũ, in quo ait: Alligatus es uxori, noli quærere solutionẽ: solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ: ilico hæc subiecimus: Habet unusquisq; nostrũ terminos suos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es uxori tuæ, ne illi des repudiũ. Si solutus sum ab uxore, non quæram uxorem. Vt ego non soluo cõiugia, si semel ligata sunt: ita tu non liges, quod solutũ est. Sed & in alio testimonio, quid de uirginitate & nuptijs senserimus, manifestissime declaratur. Non imponit nobis Apostolus laqueũ, nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est & decorũ: & intente facit seruire domino, & semper esse solicitos: & expectare paratam domini uoluntatẽ, ut cum quid imperauerit, quasi strennuus & armatus miles, statim impleat quod præceptũ est: & hoc faciat sine ulla distentione, quæ data est secundum Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut distendantur in ea. In fine quoq; comparationis nuptiarũ & uirginũ, disputationẽ nostram hoc sermone concluſimus: Vbi bonum & melius est, ibi boni & melioris non unum est præmium: & ubi non est unum pręmiũ, ibi utiq; dona diuersa. Tantũ igitur interest inter nuptias & uirginitatẽ: quantũ inter non peccare & benefacere: imò ut leuius dicam, quantũ inter bonũ & melius. Porrò in cõsequentibus, cum dicimus: Finita disputatione coniugiorũ & uirginitatis, ut inter utrunq; cauto moderamine præceptorũ, nec ad siniſtrã, nec ad dexteram diuerteret: sed uia regia graderetur, & illud impleret: Ne sis multum iustus, rursus monogamiã digamiæ cõparat: & quomodo nuptias subdiderat uirginitati, ita digamiã nuptijs subijcit: nónne perspicue ostendimus, quæ sit in scripturis sanctis siniſtra, quæ dextra: & quid significet, ne sis multũ iustus? Quod uidelicet siniſtra sit, si Iudæorũ & gentiliũ sequamur libidinẽ, & semper æstuemus ad coitũ. Dextra, si Manichęorũ sequamur errorẽ: & simulata pudicitia, impudicitię retibus implicemur. Via autem regia sit, ita appetere uirginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea quis tam iniquus meorum opusculorũ iudex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de secundis dixisse me legerit: Concedit Apostolus secundas nuptias, sed

uolentibus, sed his quæ se continere non possunt: ne luxuriatæ in Christo, nubere ue- c
lint, habentes damnationē, quod primā fidem irritā fecerint? Et hoc cōcedit, quia multæ abierunt retrorsum post Satanā. Cæterū beatiores erunt, si sic permanserint. Continuoq; subiungit apostolicā autoritatē, Secundum consiliū meū. Porrò ne autoritas Apostoli quasi hominis leuior uideretur, addidit: Puto autem quod & ego spiritū dei habeam. Vbi ad continentiā prouocat: ibi non hominis, sed spiritus dei consilio usus est. Vbi autē nubendi concedit ueniā, spiritū dei non nominat, sed prudentiæ librat consilium: ita singulis relaxans, ut unusquisq; ferre possit. Propositis ergo testimonijs, in quibus Apostolus secundas cōcedit nuptias, statim subiecimus. Quomodo uirginibus ob fornicationis periculū, concedit nuptias, & excusabile facit quod per se non appetitur: ita ob eandem fornicationē, concedit uiduis secunda matrimonia. Melius est enim, licet alterū & tertiū unū uirū nosse, q̄ plurimos: id est, tolerabilius est uni homini prostitutā esse, q̄ multis. Faceſſat calumnia. De secundo hic & de tertio & quarto (si libet) matrimonio disputauimus, nō de primo. Sed ne quis in eo quod diximus, tolerabilius est uni homini prostitutā esse q̄ multis, ad primū matrimoniū referat, cum omnis nobis quæstio de digamia & trigamia fuerit: deniq; digamiæ & trigamiæ disputationem hoc calce signauimus: Omnia licent, sed non omnia expediūt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest, octogamos. Plus aliquid inferā, etiā scortatorē recipio pœnitentem. Quicquid æqualiter licet, æquali lance pensandū est. Erubescat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quando legit, Non damno digamos & trigamos, & si dici potest, octogamos. Aliud est non damnare, aliud prædicare: aliud est ueniā cōcedere, aliud laudare uirtutē. Si autē durus in eo uideor, quia dixi, Quicquid æqualiter licet, æquali lance pensandū est: puto non me crudelē iudicabit & rigidū, qui alia loca uirginitati & nuptijs, alia trigamis, & octogamis, & pœnitentibus legerit præparata. Christū in carne uirginē, in spiritu monogamū, quod unā habet ecclesiā, noster in reliquis sermo testatus est: & crediti sumus nuptias condemnare? Damnare dicor nuptias, d
cuius hic sermo est? Nulliq; dubiū est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos: qui cum & ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, si errore Encratitarū cōdemnaremus matrimonia reprobanda. Tatianū Encratitarū principē, qui abijcit matrimonia, reprehēdimus, & ipsi nuptias cōdemnamus? Rursumq; ubi uirgines & uiduas cōparo, quid de nuptijs senserim, & quomodo tres gradus uirginitatis uiduitatisq; uel cōtinētiæ & cōiugij fecerim, declarant ipsa quæ scripta sunt. Non nego beatas esse uiduas, quæ ita post baptismū manserint: nec illarū detraho merito, quæ cū uiris in castitate perdurant: sed sicut hæ maioris præmij apud deū sunt, q̄ nuptæ cōiugali officio seruiētes: ita & ipsæ æquo patiant animo, uirginitatē sibi præferri. Ad Galatas quoq; testimoniū Apostoli proponentes: Ex operibus legis nō iustificabit omnis caro, huiuscemodi sensum intulimus. Opera legis & nuptiæ sunt. Vnde & maledicunt in ea, quę non habent filios: quæ si cōcedunt etiā in euangelio, aliud tamen est indulgentiā infirmitati tribuere, aliud est uirtutibus præmia polliceri. Ecce perspicue nuptias diximus concedi in euāgelio: sed tamē easdē in suo officio permanētes, præmia castitatis capere nō posse. Quod si indigne accipiūt mariti, nō mihi irascant, sed scripturis sanctis, imò episcopis et presbyteris & diaconis, & uniuerso choro sacerdotali & leuitico: q̄ se nouerunt hostias offerre nō posse, si operi seruiāt cōiugali. Sed eo loco ubi de Apocalypsi testimoniū posuimus, nónne manifestū est, q̄d de uirginibus & uiduis & cōiugib. senserimus? Hi sunt q̄ cantāt canticū nouū, quod nemo potest canere, nisi q̄ uirgo est. Hi sunt primitię dei & agni, & sine macula. Si uirgines primitiæ dei sunt, ergo uiduę & in matrimonio cōtinentes, erūt post primitias, hoc est in secūdo & tertio gradu. In secūdo & tertio gradu uiduas ponimus & maritatas: & hæretico furore dicimur dānare nuptias? Multa sunt quæ q̄ oēm librū cauto moderamine, de uirginitate, de uiduis, de nuptijs diximus. Sed breuitatis studio unū adhuc ponā testimoniū: cui nō reor cōtradicturū, nisi eū q̄ aut se inimicū

probare

A probare uoluerit, aut uecordē. Nam cum proposuissem, quod dominus esset ad nuptias in Cana Galilææ, post quædam etiam hæc addidi. Qui enim semel iuit ad nuptias, semel docuit esse nubendum: & tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatē & uiduitatis castimoniā, non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorū sit damnare coniugia, & dei spernere conditionē: quicquid de laude dixerint nuptiarū, libenter audimus. Ecclesia enim non damnat matrimonia, sed subijcit: nec abijcit, sed dispensat, sciens (sicut supra diximus) in domo magna, non solū esse uasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & alia esse in honorē, alia in contumeliā. Et quicunq; se mundauerit, eum futurū esse uas honorabile & necessariū, in omne opus bonū præparatum. Quicquid, inquam, de laude dixerint nuptiarū, libēter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, & nuptias condemnamus? Ecclesia matrimonia non damnat, sed subijcit. Velitis nolitis, maritus subijcitur uirginitati, & uiduitati. Ecclesia nuptias, sed nuptias in suo opere permanentes: subijcit, non damnat: nec abijcit, sed dispensat. In potestate uestra est, si uelitis secundū pudicitiæ gradum scandere. Quid indignamini, si in tertio stantes, nolitis ad superiora properare? Igit cum toties & tam crebro lectorē admonuerim, & per singula penè tractuum milia, cautus uiator incesserim, me ita recipere nuptias, ut eis cōtinentes, uiduas, uirginesq; præferrē: debuerat prudens & benignus lector, etiā ea quæ uidentur dura, æstimare de cæteris, & non in uno atq; eodē libro, criminari me diuersas sententias protulisse. Quis enim tam hebes, & sic in scribendo rudis est, ut idē laudet & damnet? ædificata destruat, & destructa ædificet? & cum aduersarium uicerit, suo nouissime mucrone feriatur? Si rusticani homines, & uel rhetoricæ, uel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerē ueniam imperitiæ: nec accusationē reprehenderē, ubi non uoluntatē in culpa cernerē, sed ignorantiā. Nunc uero cum diserti homines, & liberalibus studijs eruditi, magis uelint lædere, q̄ intelligere: breuiter à me responsum habeant, corrigere eos debere peccata, non reprehendere. Patet campus, stat econtra acies,
B aduersarij dogma manifestū est: & (ut Vergilianū aliquid inferā) illū aspice cōtra, Qui uocat. Respondeant aduersario. Aliter teneant nodum in disputando, aliter uirgā in do-
3 cendo, & me in libris suis, quid uel prætermiserim uel addiderim, doceant. Reprehenſo res non audio, sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnanti ictus dictare de muro: & cū ipse unguētis delibutus sis, cruentū militē accusare formidinis. Nec hoc dicens, statim iactantiæ reus sum, quod cæteris dormientibus solus certauerim. Sed hoc dico, cautius eos posse pugnare, qui me uiderint uulneratū. Nolo tale certamē adeas, in quo tantum te protegas: & torpente dextra, sinistra clypeū circūferas. Aut feriendū tibi est, aut cadendū. Non possum te existimare uictorē, nisi aduersariū uidero trucidatū. Legimus, ó eruditissimi uiri, in scholijs pariter, & Aristotelea illa de Gorgiæ fontibus manantia,
4 simul didicimus, plura esse uidelicet genera dicēdi: & inter cætera, aliud esse γυμναστικῶς
5 scribere, aliud ἀθλητικῶς. In priori uagā esse disputationē: & aduersario respōdentem nunc hæc, nūc illa proponere: Argumētari ut libet, aliud loqui, aliud agere, panē (ut dicitur) ostēdere, lapidē tenere. In sequenti autē aperta frons: &, ut ita dicā, ingenuitas necessaria est. Aliud est quærere, aliud definire: In altero pugnandū, in altero docendū est. Tu me stantē in prælio, & de uita periclitātē studiosus magister doceas? Noli ex obliquo & unde nō putaris, uulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi est hostē dolis ferire, nō uiribus. Quasi nō & hæc ars summa pugnantiū sit, alibi minari, alibi percutere. Legite, obsecro uos, Demosthenē: legite Tullīū: ac ne forsitan rhetores uobis displiceāt, quorū artis est, uerisimilia magis q̄ uera dicere: legite Platonē, Theophrastū, Xenophontem, Aristotelē, & reliquos qui de Socratis fonte manantes, diuersis cucurrere riuulis:
6 quid in illis apertū, quid simplex est? Quæ uerba non sensuū? Qui sensus non uictoriæ? Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinaris, multis uersuū milibus scribunt aduersus Celsum & Porphyriū. Cōsiderate quibus argumētis, & q̄ lubricis problematibus diaboli spiritu cōtexta subuertant: Et quia interdum coguntur loqui, non quod sentiunt, sed

quod

quod necesse est, dicunt aduersus ea, quæ dicũt gentiles. Taceo de Latinis scriptoribus, C
Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse, q̃ alios uidear accusasse. Paulũ apostolũ proferam, quẽ quotiescunq; lego, uideor mihi non uerba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eius, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est: & uidebitis eum in testimonijs quæ sumit de ueteri testamẽto, q̃ artifex, q̃ prudens, q̃ dissimulator sit eius quod agit. Videntur quædam uerba simplicia, & quasi innocentis hominis rusticani: & q̃ nec facere nec declinare nouerit insidias: sed quocũq; respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit: tergũ uertit, ut superet: fugam simulat, ut occidat. Calumniemur ergo illũ, atq; dicamus ei: Testimonia quibus contra Iudæos uel cæteras hæreses usus es, aliter in suis locis, aliter in tuis epistolis sonant. Videmus exẽpla captiua, seruierunt tibi ad uictoriã, quæ suis in uoluminibus non dimicant. Nónne nobis loquitur cum saluatore, aliter foris, aliter domi loquimur? Turbæ parabolas, discipuli audiũt ueritatẽ. Proponit Pharisęis dñs quęstiones, & non edisserit. Aliud est docere discipulum, aliud aduersariũ uincere. Mysteriũ, inquit, meũ mihi, mysteriũ meũ mihi & meis. Indignamini mihi, quod Iouinianũ non docuerim, sed uicerim. Imò indignãtur hi, qui illum anathematizatũ dolent: & cum laudant quod sunt, accusant quod esse se simulant. Quasi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & non inuitus ac repugnans, in ueritatis uincula ducẽdus. Et hæc dicerẽ, si uincendi studio contra regulã scripturarũ quippiã locutus fuissem: & sicut uiri fortes in cõtrouersijs solent facere, culpã præmio redimerẽ. Nunc uero cum interpres magis Apostoli fuerim q̃ dogmatistes, & cõmentatoris sim usus officio: quicquid durũ uidetur, ei magis imputetur quẽ exposuimus, q̃ nobis qui exposuimus. Nisi fortè ille aliter dixit, & nos simplicitatẽ uerborũ eius, maligna interpretatione detorsimus. Qui hoc arguit, de ipsis scripturis probet. Diximus: Si bonũ est mulierem non tangere, malũ ergo est tangere: nihil enim bono cõtrariũ est, nisi malũ. Si autẽ malum est & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: & cætera usq; ad propositionẽ alterius capituli. Hoc ideo subiecimus, quia Apostolus dixerat: Bonũ est homini mulierẽ non tangere: Propter fornicationẽ autẽ unusquisq; uxorẽ suam habeat, & unaquæq; suum uirũ habeat. In quo differunt uerba mea à sensu Apostoli? Nisi fortè in eo, quod ille pronunciat, ego dubito: ille definit, ego scisscitor: ille apertè dicit: Bonũ est homini mulierẽ non tangere, ego timide quæro si bonũ est mulierẽ non tangere. Si dubitantis est non cõfirmantis. Ille dicit: Bonũ est non tangere: ego quid bono cõtrarium esse possit, adiungo. Statimq; in cõsequentibus: Animaduertenda Apostoli prudentia. Non dixit: Bonũ est homini uxorẽ non habere: sed, bonũ est mulierẽ non tangere: quasi & in tactu eius periculũ sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de cõiugibus nos exponere, sed de coitu simpliciter disputare, quod ad cõparationẽ pudicitiæ & uirginitatis, & angelicæ similitudinis, bonũ est homini mulierẽ non tangere. Vanitas uanitatũ, & omnia uanitas, dicit Ecclesiastes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono creatore conditæ, quomodo uniuersa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cœli, & angeli, & throni, dominationes, potestates, cæteræq; uirtutes? Sed quæ per se bona sunt, ut à bono creatore cõdita, ad cõparationẽ meliorũ uanitas appellantur. Verbi gratia: Lucerna lampadis comparatione pro nihilo est: lampas stellæ comparatione non lucet: stella lunæ confer, cæca est. Lunam soli iunge, non rutilat. Solem Christo confer, tenebræ sunt. Ego sum, inquit, qui sum. Omnẽ igitur creaturam si deo conferas, non subsistit. Ne tradas, inquit Hester, hęreditatẽ tuam his qui non sunt, idolis scilicet & dęmonibus. Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob quoq; legimus, à Baldach dictũ de impio: Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum 7
quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo eius socij eius qui non est: haud dubiũ quin diaboli: qui cum habeat socios: non aũt haberet nisi esset: tamẽ quia deo perijt, non esse dicitur. Ergo secundum hunc cõparationis sensum, malum diximus mulierem tangere licet

A (licet uxoris nulla facta sit mentio) quia bonũ est non tangere. Et subiecimus: Virginitatẽ frumentũ, nuptias hordeũ, fornicationẽ stercus bubulũ nũcupantes. Vtiq; frumentum & hordeũ creatura dei est. Verũ in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur: Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine. Alijs uerbis id ipsum locuti sumus, quando aurũ uirginitatẽ, argentũ nuptias diximus: & centum quadragintaquatuor milia uirginũ signatorũ, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: in quo ostendi uoluimus, omnes qui uirgines non permanserint, ad cõparationẽ purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Iesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperũ & reprehensione dignũ uidetur, tantã nos inter uirginitatẽ & nuptias fecisse distantiã, quanta inter frumentũ & hordeũ est, legat sancti Ambrosij de uiduis librũ, & inueniet illũ inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs disputauit, etiã hoc dixisse. Neq; ita coniugiũ prætulit Apostolus, ut studia uirginitatis extingueret: sed à cõtinentiæ persuasione incipiens, ad incõtinentiæ remedia descendit. Et cum brauiũ supernæ uocationis fortibus demonstrasset, deficere tamen in uia neminẽ passus est: ita plaudens prioribus, ut non despiceret & sequentes. Didicerat enim & ipse, quia dominus Iesus alijs panem hordeaceũ, ne in uia deficerent: alijs corpus suũ, ut ad regnũ tenderent, demonstrauit. Et in consequentibus: Non ergo copula nuptialis quasi culpa uitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinãda est. Lex enim astringit uxorẽ, ut in laboribus & tristitia filios generet: conuersio eius ad unũ uirũ sit, ut ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorũ addicit nupta, non uidua: & dominatui uiri subditur copulata, non uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominũ. Videtis q̃ euidens coniugalis sit definitio seruitutis. Et post pusillũ. Si igit bonũ cõiugiũ, seruitus malũ quidem, quando nequeunt se inuicẽ sanctificare, sed perdere. Vniuersa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato sermone diffudimus, ille breui artauit cõpẽdio, in paucis multa cõprehendens. Virginitas ab eo persuasio cõtinentiæ, nuptiæ remedia incon-
B tinentiæ prædicant. Et significanter à maioribus ad minora descendens, uirginibus brauiũ supernæ uocationis ostẽdit: nuptas ne in uia deficiant, cõsolatur. Alios laudat, alios non despicit. Cõiugiũ hordeo, uirginitatẽ corpori Christi cõparat. Et puto multo minorem distantiã inter frumentũ esse & hordeũ, q̃ inter hordeũ & corpus Christi. Deniq; nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinã declinandã, & definitionẽ esse euidentissimę seruitutis. Et multa alia, quę tribus libellis de uirginibus latissime prosecutus est. Ex quibus uniuersis perspicuũ est, me nihil noui de uirginibus nuptisq; dixisse: sed maiorũ in omnibus secutũ esse sententiã, tam huius uidelicet, q̃ reliquorũ, qui de ecclesiasticis dogmatibus disputarũt: quorũ æmulari exopto negligentiã potius, q̃ aliorũ obscurã diligentiã. Tumeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bonũ est, quod orare prohibet: quod corpus Christi accipere non permittit? Quando impleo mariti officiũ, non impleo continentis. Iubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunq̃ ergo cõiugio seruiendum. Quoniã quotiescũq; uxori debitũ reddo, orare non possum. Hoc quare dixerim, perspicuũ est: quia interpretabar illud Apostoli dictum: Nolite fraudare inuicẽ, nisi fortè ex cõsensu ad tempus, ut uacetis orationi. Paulus apostolus dicit, quando coimus cũ uxoribus, nos orare non posse. Si per coitũ quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod maius est, id est, corpus Christi prohibetur accipere. Petrus ad continentiã hortatur, ne impediant orationes nostræ. Quod hic, quæso, peccatũ meũ est? Quid cõmerui? Quid deliqui? Si turbidæ & nebulosę aquæ fluunt, non est aluei culpa, sed fontis. An idcirco arguor, quod de meo ausus sum adijcere: Quale illud bonum est, quod corpus Christi accipere non permittit? Ad hoc breuiter respõdebo. Quid est maius, orare an corpus Christi accipere? Vtiq; accipere corpus Christi. Si per coitũ quod minus est impeditur, multo magis quod maius est. Diximus in eodem uolumine, panes propositionis ex lege non potuisse comedere Dauid & socios eius, nisi se triduo mũdos à mulieribus respõdissent: nõ utiq; à meretricibus, quod damna-

damnabatur à lege: sed ab uxoribus, quibus licite iungebantur. Populũ quoq; quando c
acceperus erat legẽ in mõte Sina, tribus diebus iussum esse ab uxoribus abstinere. Scio
Romæ hanc esse consuetudinẽ, ut fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec re-
prehendo, nec probo. Vnusquisq; enim in suo sensu abundat. Sed ipsorũ cõscientiã con
uenio: qui eodem die post coitũ cõmunicant: & iuxta Persiũ, noctẽ flumine purgant:
quare ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? An alius in pub- 8
lico, alius in domo Christus est? Quod in ecclesia nõ licet, nec domi licet. Nihil deo clau
sum est, & tenebræ quoq; lucent apud deũ: Probet se unusquisq;, & sic ad corpus Chri-
sti accedat: non quod dilatæ cõmunionis unus dies, aut biduũ sanctiorẽ efficiat Christia
num, ut quod hodie non merui, cras uel perendie merear: sed quod dum doleo me non
cõmunicasse corpori Christi, abstineã me paulisper ab uxoris amplexu. Vt amori coniu
gis amorẽ Christi præferã. Durũ est, non ferendũ est. Quis hoc seculariũ sustinere po-
test? Qui potest sustinere, sustineat: q non potest, ipse uiderit. Nobis curæ est, non quid
unusquisq; possit aut uelit, sed quid scripturæ præcipiant, dicere. Illud quoq; in cõmen
tariolis meis eiusdem Apostoli carpitur, in quibus dixi: Verũ ne quis putet ex eo quod
sequit: ut uacetis orationi, & iterũ ad idipsum reuertimini: Apostolũ hoc uelle, & non
propter maiorẽ ruinã concedere, statim infert, ne tentet uos satanas propter incõtinen-
tiam uestrã. Pulchra nimirũ indulgentia, & iterũ reuertimini ad idipsum, quod erube-
scit suo uocare nomine: quod tentationi præfert satanæ, quod causam habet incontinen
tiam. Laboramus quasi obscurũ differere, cum exposuerit ipse qui scripsit: Hoc autem
dico iuxta indulgentiã, non secundũ imperiũ. Et musitamus adhuc nuptias non uocare
indulgentiã, sed præceptũ: quasi non eodem modo, secunda & tertia matrimonia con-
cedantur & reliqua. Quid hic locutus sum, quod Apostolus non dixerit? Nimirũ illud,
quod erubescit suo uocare nomine? Ego arbitror quando dicit, ad idipsum, & rẽ ipsam
tacet, non eum nominare palàm coitũ, sed uerecunde ostẽdere. An quia sequitur, quod
tentationi præfert satanæ, quod habet causam incontinentiã? Nónne alio uerborũ ordi- D
ne idipsum est, ne tentet uos satanas propter incontinentiã uestrã? An quia dixi, & mus-
sitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiã, sed præceptũ? Quod si durũ est, impute
tur Apostolo, qui ait: Hoc autẽ dico secundum indulgentiã, non secundum imperium:
non mihi, qui excepto præpostero ordine, nec sensum, nec uerba mutaui. Transeamus
ad reliqua: Epistolari enim breuitate festinat oratio. Dico, inquit Apostolus, innuptis &
uiduis, bonũ est eis, si sic permanserint ut ego. Si autem se non cõtinent, nubant: melius
est enim nubere q̃ uri. Quod capitulum nos sic interpretati sumus. Postquã nuptis con-
cesserat usum coniugij: & ostenderat ipse quid uellet, quid ue cõcederet: transit ad innu
ptas & uiduas, & sui proponit exemplũ, & felices uocat, si sic permanserint: si autem se
non continent, nubant: idipsum dicens quod supra: Propter fornicationẽ autẽ, & ne ten
tet uos satanas propter incontinentiã uestrã. Redditq; causam cur dixerit, si se non cõti-
nent, nubant: Melius est nubere, quàm uri. Ideo melius est nubere, qa peius est uri. Tol-
le ardorẽ libidinis, & non dicet, quia melius est nubere. Melius semper ad cõparationẽ
deterioris respicit: non ad simplicitatẽ incõparabilis per se boni. Velut si diceret: Melius
est unum oculum habere, quàm nullum. Et post paululũ cum apostropham feciſſem ad
Apostolum, intuli: Si per se bonæ nuptiæ sunt, noli eas incendio cõparare: sed dic sim-
pliciter bonum est nubere. Suspecta est mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius
mali, malum cogit esse inferius. Ego autẽ non leuius malum, sed simplex per se bonũ uo
lo. Vult Apostolus innuptas & uiduas absq; coitu permanere, & ad exemplũ sui prouo-
cat, & feliciores uocat, si sic permanserint. Si autẽ se cõtinere non possunt, & ardorẽ li-
bidinis non tam cõtinentia uolunt quàm fornicatione restinguere, melius est nubere
quàm uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius est nubere, quia peius est uri: non nostrã
sententiam proferentes, sed interpretantes illud Apostoli, melius est nubere, quàm uri,
id est, melius est maritũ ducere, quàm fornicari. Si uri uel fornicari bonũ esse docueris,
tunc

A tunc bono melius præferet. Si autẽ nubere melius est, quod malo præfertur: non est ger
manæ & puræ integritatis: nec eius beatitudinis, quæ angelis cõparat. Si dixero, melius
est uirginẽ esse, quàm nuptã, bono melius prætuli. Si autẽ alterũ gradum fecero, melius
est nubere, quàm fornicari: ibi non bono melius, sed malo bonũ prætuli. Multa diuersi-
tas est inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obsecro
te, quid in hac dissertione peccaui? Propositũ mihi erat, non ad meam uoluntatẽ scriptu
ras trahere: sed id dicere, quod scripturas uelle intelligebã. Cõmentatoris officiũ est, nõ
quid ipse uelit: sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si cõtraria di-
xerit: non tam interpres erit quàm aduersarius eius, quẽ nititur explanare. Certe ubicũq;
scripturas nõ interpretor, & libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet durũ quid
dixisse contra nuptias. Quod si non repererit, quicquid uel austerũ esse uidetur uel du-
rum, id scriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis posset,
quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apostoli, in quo de coniugibus
scripsit, tribulationẽ carnis habebunt huiusmodi, dixerim: Nos ignari rerũ putabamus
nuptias saltẽ carnis habere lætitiã. Si autẽ nubentibus & in carne tribulatio est, in qua so
la uidebantur habere delicias, quid erit reliquũ propter quod nubant: cum & in spiritu,
& in anima, & in ipsa carne tribulatio sit? Quæ hæc cõdemnatio matrimonij est, si infan
tum uagitus, filiorũ mortes, diuortia, damna domus, & cætera huiusmodi tribulationẽ
diximus nuptiarũ? Dum adhuc uiueret sanctæ memoriæ Damasus, librũ contra Helui-
dium de beatæ Mariæ uirginitate perpetua scripsimus: in quo necesse fuit nobis ad uir-
ginitatis beatitudinẽ prædicandã, multa de molestijs dicere nuptiarũ. Num uir egregius
& eruditus in scripturis, & uirgo, ecclesię uirginis doctor, aliquid in illo sermone repre
hendit? In libro quoq; ad Eustochiũ, multo duriora de nuptijs diximus, & nemo super
hac re læsus est. Amator quippe castitatis, præconiũ pudicitiæ, intenta aure captabat. Le
9 ge Tertullianũ, lege Cyprianũ, lege Ambrosiũ: & cum illis me uel accusa, uel libera. In-
B uentæ sunt Plautinæ familiæ, & scioli tantũ ad detrahendũ, qui in eo se doctos ostenta-
re uelint, si omniũ dicta lacerent, & in una atq; eadem causa, utrunq;, id est, & me & ad-
uersariũ reprehendant: & cum è duobus alterũ necesse sit uincere, ambos uictos esse cõ
tendant. Porrò ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius est licet alterum
& tertiũ, unũ uirũ nosse, quàm plurimos, id est, tolerabilius est uni homini prostitutam
esse, quàm multis: nónne statim cur hoc dixerim subiecimus? Siquidem & illa in euan-
gelio Samaritana, sextũ maritũ habere se dicens, arguitur à domino, quod non sit uir e-
ius. Ego etiã nunc libera uoce proclamo, non damnari in ecclesia digamiã, imò nec tri-
gamiã: & ita licere quinto & sexto & ultra, quomodo & secũdo marito nubere: sed quo
modo non damnãtur istæ nuptiæ, ita nec prædicantur. Solatia miseriæ sunt, non laudes
cõtinentiæ. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur, nihil refert, secundus
an tertius sit: quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expediũt. Non
damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest octogamos: habeat cui libet octa-
uum maritũ, & esse desinat prostituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare
dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die secundo non additum, sicut in pri-
mo & in tertio & reliquis: Vidit deus, quia bonũ est: statimq; subiecerim, nobis intelli-
gentiam derelinqui: non esse bonũ duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præ-
figuret fœdera nuptiarũ. Vnde & in arca Noe, omnia animalia quæcunq; bina ingredi-
untur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. In hoc nescio quid reprehendatur
interim de secunda die: utrum quia scriptũ est, & scriptum non esse diximus: an quia e-
tiam si scriptũ est: nos aliter intelleximus, quàm scripturæ simplicitas patitur. Scriptum
non esse, in secundo die uidit deus quia bonum est: non meum accipiant testimonium,
sed cunctorum Hebræorum & aliorum interpretum: Aquilæ uidelicet & Symmachi &
Theodotionis. Si autem scriptum non est, cum in cæteris diebus scriptum sit, aut red-
dant aliam probabiliorem causam, quare non scriptum sit: aut si non repererint, ingra-

tis ſuſcipiant quod à nobis dictũ eſt. Porrò ſi in arca Noe omnia animalia, quæ bina in- c
grediuntur immunda ſunt, & impar numerus mundus eſt, & hoc ſcriptũ eſſe nemo du
bitat, quare ſcriptum ſit ediſſerant. Si autem non ediſſerunt, quod à me expoſitũ eſt, ue-
lint nolint, ſuſcipient. Aut proſer meliores epulas, & me conuiua utere: aut qualicunq;
noſtra cœnula contentus eſto. Scilicet nunc enumerandum mihi eſt, qui eccleſiaſtico-
rum de impari numero diſputarunt, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionyſius, Euſe-
bius, Didymus, noſtri orũq; Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius:
quorum Hilarius de ſeptenario, id eſt, impari numero diſſerẽs, quæ & quanta dixerit ad
Fortunatum liber illius teſtimonio eſt. An forſitan Pythagoram & Architam Tarenti-
num & Scipionem in ſexto de republica, de impari numero proferam diſputantes? Et ſi
hos audire noluerint obtrectatores mei, grammaticorum ſcholas eis faciam conclamare, Numero deus impare gaudet. Grande piaculum, euerſæ ſunt eccleſiæ, orbis audire
non poteſt, ſi mundiorem uirginitatem diximus eſſe quàm nuptias, ſi parem numerum
impari ſubiecimus, & ueteris teſtamenti typos, euangelicæ ueritati profeciſſe monſtra-
uimus. Cætera quæ in libro noſtro reprehenſa ſunt, uel leuiora puto, uel ad eundem ſen
ſum pertinentia: unde ad ea reſpondere nolui, ne & libelli excedere magnitudinem, &
tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum cauſæ meæ ante habui, quàm rogarem.
Igitur hoc extrema uoce proteſtor, me nec damnaſſe nuptias, nec damnare: reſpondiſſe
aduerſario, non meorum inſidias formidaſſe. Virginitatem autem in cœlum fero, non
quia habeam, ſed quia magis mirer, quod non habeo. Ingenua & uerecunda confeſsio
eſt: quo ipſe careas, id in alijs prædicare. Nunquid qa graui corpore terræ hæreo, auium 10
non miror uolatus, nec columbam prędico, quod Radit iter liquidum, celeres neq; cõ-
mouet alas? Nullus ſe decipiat, nemo blando adulatore ſe præcipitet. Prima eſt uirgini-
tas à prima natiuitate, ſecunda uirginitas à ſecunda natiuitate. Non eſt meus ſermo, anti
qua ſententia eſt: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, carni & ſpiritui. Caro concupi
ſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc adinuicẽ ſibi aduerſantur, D
ut non quæ uolumus illa faciamus. Quando aliquid tibi aſperum uidetur in noſtro opu
ſculo: non ad mea uerba reſpicias: ſed ad ſcripturam, unde mea tracta ſunt uerba. Chri-
ſtus uirgo, mater uirginis noſtri uirgo perpetua, mater & uirgo. Ieſus enim clauſis in-
greſſus eſt oſtijs: & in ſepulchro eius, quod nouũ & in petra duriſsima fuerat exciſum,
nec antea quis, nec poſtea poſitus eſt. Hortus concluſus, fons ſignatus: de quo fonte ille
fluuius manat iuxta Ioel, qui irrigat torrentem, uel funium uel ſpinarum: funium pecca-
torum, quibus ante alligabantur: ſpinarum, quæ ſuffocant ſementem patriſsfamilias. Hęc
eſt porta orientalis (ut ait Ezechiel) ſemper clauſa & lucida, operiens in ſe uel ex ſe pro
ferens ſancta ſanctorũ, per quam ſol iuſtitiæ & pontifex noſter ſecundum ordinẽ Mel-
chiſedec ingreditur & egreditur. Reſpondeant mihi, quomodo Ieſus ingreſſus eſt clau-
ſis oſtijs, cum palpandas manus, & latus conſiderandum, & oſſa carnemq; monſtraue-
rit, ne ueritas corporis, phantaſma putaretur: & ego reſpondebo, quomodo ſancta Ma-
ria ſit & mater & uirgo. Virgo poſt partum, mater antequam nupta. Igitur, ut dicere cœ
peramus, Chriſtus uirgo, uirgo Maria, utriuſq; ſexus uirginitatem dedicauere. Apoſto-
li, uel uirgines, uel poſt nuptias continentes: epiſcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines 11
eliguntur, aut uidui, aut certe poſt ſacerdotium in æternum pudici. Quid nobiſmetipſis
illudimus, & iraſcimur, ſi ſubantibus nobis ſemper ad coitum, præmia pudicitiæ dene-
gentur? Volumus opipare comedere, uxorum adhærerẽ cõplexibus, & in numero uir-
ginum & uiduarum regnare cum Chriſto. Idem ergo habebit fames præmium & inglu
uies, ſordes & mundiciæ, ſaccus & ſericum. Lazarus recepit mala in uita ſua: & diues ille
purpuratus, craſſus & nitidus, fruitus eſt carnis bonis dum ad uiueret: ſed diuerſa poſt
mortem tenent loca: Miſeriæ delicijs, & deliciæ miſerijs cõmutantur. In noſtro arbitrio
eſt, uel Lazarum ſequi, uel diuitem.

Præceden-

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

A

1 ADphiloſophiam.] Id eſt literariam exercitationem. Dogma uocat decretũ, quod haberet de nuptijs & uirginitate. Condiſcipulum.] Modeſtiæ cauſa uocat, cum magis diſcipulus fuerit, quàm condiſcipulus. Sodalem.] Sodales ſunt admodum familiares, & quibus uel ineptias noſtras non uereamur cõmunicare. Amicum.] Id nomen ſanctius eſt. Obuijs (ut aiunt) manibus.] Quod auide accipimus, id manibus porrectis occurrentes excipimus. Quod obtruditur inuitis, longe ſecus accipere ſolemus.

Oratorem meum.] Id eſt, cauſæ meæ patronum. Nam qui litigant, primum aduocatũ inſtruunt in cauſa: hoc eſt, ea docent, quibus cognitis opus eſt ad cauſæ defenſionem. Nam inſtruere, uelut armare eſt, & præparare. Tullius tuus.] Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius ſtilo delectaretur. Ante illum.] Marcus enim Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc eſt, illo admodũ puero. Breui & ſolo.] Quia nihil aliud ſcripſit præter unicum librum, eumq; breuem.

Reprehendunt me.] Hæc eſt cauſæ conſtitutio, ſiue argumenti expoſitio. Problematis.] Id eſt, quæſtionis: ſic enim Græci uocant προβλήματα ἀπὸ τοῦ προβάλλειν, quod in cõgreſſu ſolent in medium proponi. Deniq;.] Hinc apparet Iouiniani dogma Romæ damnatũ fuiſſe, priuſq; Hieronymus aduerſus eum ſcriberet. Apte dixit, deniq;: cum hoc argumento poſsit urgere uel prætermiſsis cæteris.

2 An ego.] Hoc per ironiam dictum eſt. Significat enim ſe ſatis exercitatum in diuinis literis. Lineam.] Tractum eſt à pictoribus, qui ſic exercentur, ut lineam lineæ inducant, quemadmodũ legimus apud Plinium de Protogene & Apelle. Tenue dicendi.] Hoc à textoribus eſt ductũ. Ita Horatius: Tenui deducta poemata filo. Neq; enim nos.] Hæc ad uerbũ citat ex ſuo ipſius libro aduerſus Iouinianum. Homini uxorẽ uel mulierẽ.] Rurſum oſtẽdit γυνὴ uocẽ eſſe ambiguam. Quid, inquit, uelim.] Hæc ſub Pauli perſona legenda ſunt. Iunonis uniuiræ.] Poteſt & ad Iunonẽ referri, quæ tantũ uni nupſit, & ad mulieres μονογάμους, per quas huius ſacra peraguntur. Illum aſpice contrà qui uocat.] Carmen eſt ex Aeneide Maronis. Aliter teneant modũ.] Quanquã refragantibus exemplaribus, nodum lego, non modum. Nam & athletarum & palæſtritarũ nexus uocantur. Qui diſputat, in hoc tenet & diſsimulat nodum, ut illaqueet

3 aduerſarũ. Qui docet, uirga emendat, ſi diſcipulus non obtemperet. Pugnanti ictus dictare de muro.] Qui ſpectant in tuto periculũ aliorũ, de muro iudicare dicuntur. Alluſit autem ad Græcum prouerbiũ, τὸν τοὺς ἀχαιοὺς ἀπὸ πύργου λοιδοροῦντα, id eſt, qui Achiuos de turri iudicamtis? Verũ hæc copioſius explicamus in noſtris Chiliadibus. Eleganter autẽ dixit, dictare ictus, pro præſcribere, quomo-

B do debeas ferire. Nolo tale certamen.] Vtinã attente legant hunc locũ rixoſi quidam, qui quatuor aut quinq; uerba decerpunt ex opere alieno, atq; inde ſtatim pronunciant. Quàm multa poſſent hic torqueri in Hieronymũ, niſi ſequeretur, Et hæc dicerem, ſi uincendi ſtudio, &c. In ſcholis pariter.] Et ob hoc ſuperius eum condiſcipulum uocat. Ariſtotelea.] Græce dixit ἀριστοτέλεα. Gorgias primus Athenis de omni re quæcunq; propoſita fuiſſet, diſputauit: non quod ita ſentiret, ſed exercendi ingenij cauſa. Genera dicendi.] Quidã codices habebant dicendi, quidam

4 dictandi: legendum arbitror diſputandi, aut certe diſſerendi. Porrò locus quem hic citat, eſt apud Ariſtotelem libro Elenchorum primo his uerbis: ὅτι δὲ τῶν ἐν τῷ διαλέγεσθαι λόγων γίνονται παρὰ διαλεκτικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ καὶ παραστικοὶ καὶ ἐριστικοί. καὶ διαλεκτικοὶ μὲν, οἱ ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἑκάστου μαθήματος, καὶ ἐκ τῶν ἐρωτωμένου δεῖν συλλογιζόμενοι. διὰ γὰρ τὸ δεῖν μανθάνοντα. διαλεκτικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐνδόξων συλλογιστικοὶ ἀπὸ φάσεως. παραστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν δοκούντων τῷ ἐρωτωμένῳ, καὶ ἀναγκαίων εἶναι τῷ πεφασκότι μὴ ἔχειν τὰ ὡς ἐπίπαν, ὃν πρόπον διώρισται ἐν τοῖς τόποις. ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδόξων συλλογιστικοί. πρὸς μὲν οὖν τοὺς διαλεκτικοὺς καὶ ἐρωτητικοὺς ὧδε πρακτέον, πρὸς δὲ τοὺς διαλεκτικοὺς καὶ παραστικοὺς ἐν τοῖς πρότερον, πρὸς δὲ τοὺς ἀγωνιστικοὺς καὶ ἐριστικοὺς νυῦ λεγωμεν. id eſt, Sunt autem diſputandi genera quatuor, doctrinale & diſputatiuum & tentatiuum & cõtentioſum. Ac doctrinale quidem, quod ex proprijs principijs uniuſcuiuſq; diſciplinæ, non ex reſpondentis opinionibus ratiocinatur: oportet enim credere, eum qui diſcit. Diſputatorium autem, quod ex probabilium ratiocinatur contradictione. Tentatiuum uero, quod ex his quæ uidentur reſpondenti, & ex his quæ neceſſe eſt ſcire, eum qui ſe fingat habere ſcientiam, quemadmodum in alijs eſt definitum. Contentioſum aũt, quod ex his quæ uidentur eſſe probabilia, ratiocinatur. Itaq; de doctrinali quidem ac demonſtratiuo dictum eſt: de diſputatorio uero ac tentatiuo, in libris ſuperioribus: de concertatorio autem & cõtentioſo nunc dicamus. Gymnaſticos.] γυμνασικῶς, id eſt, ad exercitationem. Dogmaticos.]

5 δογματικῶς, id eſt ad decernendum. Panem, ut dicitur.] Prouerbium eſt Plautinum illud, Altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera: ſumptum ab ijs qui quo canem fallant, pane oſtenſo alliciunt, deinde lapidem quem altera manu clàm tenebant, impingunt. Studioſus magiſter.] Ita conſentiebant exemplaria. At ego malim, ocioſus magiſter. Noli ex obliquo.] Hæc ſic legenda, ut dicantur non ab Hieronymo, ſed ab ocioſo magiſtro, qui his uerbis obiurgat pugnantẽ. Nec id contumelioſum eſt in Pammachium, cum ſecunda perſona pro quauis abutatur. Quaſi non & hæc.] Hæc reſpondentur ab Hieronymo. Diuerſis cucurrere.] Quoniã Socrates ambigue diſputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uarię ſunt ortæ ſectæ. Academicorũ, qui dicebãt nihil ſciri. Stoicorũ, qui negabant quicquã bonum aut malum, præter unam uirtutem ac turpitudinem.

Peripateticorum, qui ordines bonorum fecerunt, & felicitatis gradus. Quæ uerba non sensuũ.] C
Ostendit in hoc obliquo disputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, sed pugnatẽ cum ad- 6
uersario, licere uerba detorquere ad eum sensum, qui tibi cõmodus sit, & ipsos sensus ad uictoriam detorquere. Dicunt aduersus ea.] Locus hic uel ex hoc deprehenditur esse corruptus, quod in exemplaribus uarius habebatur. Sic equidem conjicio legendum: Et quàm interdum coguntur loqui, non quod sentiunt, sed quod necesse est aduersus gentiles. Sed tonitrua.] [redacted]. Hæret in cau-
sa.] Cum aliud uideatur agere, ac digredi, tamẽ hoc ipsum agit. Aliquando uidetur concedere, aliquando reuocat quod concesit, & tamen quid uelit, magis intelligitur, quàm auditur. Et non edisserit.] Velut illud de baptismo Ioannis. Secretum meum mihi.] Est apud Esaiam prophetam capite uigesimoquarto. Imò indignantur.] Correxit uerbũ indignamini. Quod sunt.] Id est Iouinianistæ. Quod simulant, hoc est orthodoxi. Et sicuti uiri fortes.] Sic inducuntur in controuersiis rhetorum, aliquando uiri fortes, & de republica benemeriti, loquẽtes non ut negent factum, aut ut recte factum defendant: sed ut admissum, superiorum meritorum respectu, condonetur. Ita inducunt Horatium, occisa sorore reum: ita Manilium, affectati regni reum, ita pro Milone loquitur Cicero. Auellatur de tabernaculo.] Locus est apud Iob capite decimooctauo. 7

Omnes qui uirgines permanserint.] Sic habebant uetusti codices: Si uirginitas impura, collatione angelorum ac dei, quid dici conuenit de nuptis & uiduis? Verũ legendum arbitror, non permanserunt. Sancti Ambrosii De uiduis.] Extat liber, sed in eo multo æquior est uiduis. Ait enim in ipso statim initio: Et propemodũ non inferioris uirtutis est, eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quàm cõiugij oblectamenta nescire. Ac paulopost: Angelus mittitur ad uirginem, propheta ad uiduam. Rursum alibi: Ita igitur uirginitatẽ prædicamus, ut uiduas non reijciamus: ita uiduas honoramus, ut suus honos coniugio reseruetur. De secũdis nuptijs illud eleganter dicit: Habeat saucia remedium, honesta consilium. Certe in summa cum Hieronymo consentit, uirginitatem primo statuens loco, proximo castam uiduitatem, tertio nuptias. Tribus libellis.] Extant & hi.

Quorum æmulari exopto.] Retulit per allusionem Terentij uerba. Noctem flumine purgant.] Ita Persius Satyra secunda, Hæc sancte ut poscas, Tyberino in gurgite mergis Mane caput bis terq;, & noctem flumine purgas. In eos qui dabant operam, ut pure orarent, cum nihil peterent à suis dijs, nisi ridicula. Quare non ingrediuntur ecclesias.] Ex hoc loco colligimus, olim domi 8
suæ quemq; corpus Christi sumere solere, qui uoluisset. Idẽ uidetur innuere Paulus, cum ait: An do- D
mos non habetis ad manducandum. Vt amori cõiugis.] Hoc sub alterius persona dicitur, non Hieronymi. Est enim μίμησις, mox enim suo nomine respondet: Qui potest sustinere, sustineat.

Et mussitamus adhuc.] Quanquam cõsentientibus inter se quæ uiderim exemplaribus, malim ita legi: Et mussitamus adhuc, nuptias indulgentiam uocare non præceptum. nam mussitamus posuit, pro timemus. Mussat enim qui non audet eloqui quod sentit. Et uirgo ecclesiæ uirginis.] Hoc adiecit, non simpliciter ad laudem Damasi, sed ad pondus argumenti. Quod is uir non solum iudicio, sed etiam ipsa uita prætulisset uirginitatem, in cuius laudem librum etiam scripserat.

Nemo super hac.] Mirũ, cum aliàs scribat eum librum Romæ lapidatũ fuisse. Vel libera.] 9
Liberari dicũtur, qui iudicũ sententijs absoluuntur. Plautinæ familiæ.] Quidam codices habebant fabulæ pro familiæ. Familias appellat factiones. Plautinas addit, quod is procacior est in cõuicijs, præsertim quoties seruos, coquos, meretrices, aut lenones altercantes facit: non quod ipse Plautus sit mordax, sed quod tales inducat personas. Sic & in proxima Epistola de mordaci obtrectatore, Plautinæ familiæ columen. Porrò Plautinos sales olim uehementer placuisse ueteribus, testis est Horatius: At nostri proaui Plautinos & numeros, & Laudauere sales: nimium patienter utrunq;, Ne dicam stulte, mirati. Aut proferr meliores epulas.] Allusit ad illud Horatianum: Si quid nouisti rectius istis, Candidus imparti: si non, his utere mecum. Scilicet.] Hæc cum stomacho & ironia dicuntur. Mirum est autem cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem. Quorum Hilarius.] Quæ qualiũ uirorũ monumenta perdidimus, ut summulariorũ istorũ nugas legere cogeremur. Extant nõnulla de numeris apud hunc in initio Cõmentariorũ in Psalmos. Numero deus impare gaudet.] Olim ad grammaticos pertinebat poetarũ enarratio. Est autem hemistichium ex Maronis Eclogis. Virginitatem autem in cœlum.] Hic locus arguit Hieronymum uirginem non fuisse, sed lapsum in adolescentia, id quod alio quoq; loco testatur, sororem cõmendans amicis quibusdam. Nec hic ulla causa, cur modestiæ gratia se uirginem negaret, si uere uirgo esset. Radit 10
iter liquidum.] Versus est ex quinto Vergilianæ Aeneidos, de columba, cuius uolatus ab autoribus traditur esse perniciosissimus. Nemo blando adulatore se.] Hoc est, nemo præcipitetur in errorem, se adulatore, hoc est, ut ipse sibi sit adulator. Est enim pestilẽtissimum assentandi genus, cum aliquis ipse assentatur sibi, quod uitium Græci φιλαυτίαν appellant. Clausis ingressus est.] Cum appareret discipulis à resurrectione. Id trahit ad Allegoriam, simul alludens ad portam Ezechielis principi clausam, cuius mox meminit. Funium uel spinarum.] Duplex enim lectio est. Nam Septuaginta uerterunt σχοινίων, id est funium. Symmachus interpretatus est spinarum. Locus est apud prophe-

A prophetam cap. iij. Igitur ut dicere.] Bene per coniunctionem igitur, corrigit digressiunculam, & recipit se in uiam. Nam quæ modo dicta sunt, nihil faciunt aduersus Heluidium, qui non negabat Christum ex uirgine natum. Dedicauere.] Dedicatur enim quod initiatur. Vnde Græcis ἐγκαίνια dicuntur ab innouando. Locus hic mendosus habebatur: uerum ex diuersis mendis facile germana lectio colligebatur. Subantibus nobis.] Rursus hoc usus est uerbo, quo uidetur delectatus esse. Ingluuies.] Id est ingurgitatio, siue edacitas. Sordes.] Hic non parsimoniam significat, sed apparatum & cultum neglectum, unde monachos sordidatos uocat. Et huic opponit mundiciem. In nostro arbitrio.] Conclusit librum Epiphonemate.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monachus quidam iuuenis, & auidus gloriæ, cum ante Iouiniani dogma cum cæteris oppugnasset, postea cœpit in Hieronymi libros, quos aduersus Iouinianum scripserat, passim declamare, quod contumeliosius scripsisset aduersus matrimonium. Hunc igitur mordicus arreptum, miris iocis sursum ac deorsum iactat, ac uexat. Siue uere fuit aliquis talis, siue sub huius persona uoluit omnes obtrectatores suos deterrere, ut est uafer Hieronymus, & hũc nescio quem subornauit, ne quid offenderet Domnionem, ut apparet, episcopum, aut certe abbatem, nam patrem uocat & aliàs. Est autem tota iocosa epistola à capite usq; ad calcẽ, sed à nomine temperans, quo liberius conuicietur.

HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

1 ITERAE tuæ & amorem pariter sonant & querelam. Amorẽ tuum, quo sedulo monens, etiam quæ tuta sunt in nobis pertimescis: Querelam eorũ qui non amant, & quærentes occasionẽ in peccatis, garriunt aduersus fratrẽ suũ, & contra filium matris suæ ponunt scandalũ. Scribis enim monachum, imò nescio quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uafrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi sui festucam alterius nitatur eruere, conci-
2 onari aduersum me, & libros quos contra Iouinianum scripsi, canino dente rodere, lacerare, cõuellere: Hunc dialecticum urbis uestræ & Plautinæ familiæ columen, non legisse quidem κατηγορίας Aristotelis, non πρὸς ἑρμηνείας, non τοπικὰ, non saltem Ciceronis τόπους, sed per imperitorũ circulos, mulierc ularumq; συμπόσια, syllogismos texe-
8 re, & quasi sophismata nostra callida argumentatione dissoluere. Stultus ego qui me putauerim hæc absq; philosophis scire non posse, qui meliorẽ stili partẽ eam legerim quæ
3 deleret, quàm quæ scriberet. Frustra ergo Alexandri uerti cõmentarios: nequicq; me doctus magister per εἰσαγωγὴν introduxit ad logicam: &, ut humana contemnam, sine cau-
4 sa Gregorium Nazianzenum & Didymum in scripturis sanctis catechistas habui: nihil mihi profuit Hebræorũ eruditio, & ab adolescentia usq; hanc ætatem quotidiana in le-
5 ge, prophetis, euangelijs, apostolisq; meditatio. Inuentus est homo absq; præceptore perfectus πνευματοφόρου, σοφοῦ καὶ αὐτοδιδάκτου, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelem, prudentia Platonẽ, eruditione Aristarchũ, multitudine librorũ Chalcente-
6 rum, Didymum scientia scripturarũ, omnesq; sui temporis uincat tractatores. Deniq; dicitur materiam poscere: & Carneadeum aliquid referens, in utranq; partem, hoc est, & pro iustitia & contra iustitiam disputare. Liberatus est mundus à periculo, & hæreditariæ uel centumuirales causæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens se ad eccle-
7 siam transtulit. Quis hoc uolente fuisset innoxius? Quẽ criminosum non huius seruasset oratio, cum cœpisset in digitis partiri causam, & syllogismorũ suorum retia tendere? Nam si applosisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, iactasset manũ, uerba tonasset, tenebras ilico ob oculos offudisset iudicibus. Nec mirũ si me & absentẽ iamdiu, & absq; usu Latinæ linguæ semigræculũ barbarũq;, homo latinissimus & facũdissimus superet, cum præsentẽ Iouinianũ, Iesu bone qualẽ & quantũ uirum, cuius nemo scripta intelligeret, dignum qui sibi caneret tantum & musis, eloquẽtiæ suæ mole oppressérit.
8 Quæso igitur pater charissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositũ suum, ne castitatẽ habitu pollicens, uerbis destruat: ne uirgo uel cõtinens, ipse enim uiderit quid esse se iactet, maritatas uirginibus cõparet, & frustra aduersus hominẽ disertissimũ, tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarũ cellulas circumire, & adducto supercilio de sacris inter eas literis philosophari. Quid in secreto,

quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc sciant esse uirgines quod maritatas, ut flo- c
rem ætatis non negligant, ut comedant & bibãt & balneas adeant, mundicias appetant,
unguenta non spernant? An magis ieiunia & pudicitiã & illuuiẽ corporis? Vtiq; illa pr̃
cipit quæ plena uirtutis sunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut si & domi
eadem docet quæ & publice, à puellarũ consortio seperandus est. Miror autẽ non eru-
bescere iuuenẽ & monachũ ut sibi uidetur esse disertũ: cuius de ore ueneres fluunt: qui
tantę in sermocinãdo elegãtiæ est, ut Comico sale ac lepore conspersus sit, lustrare nobi
lium domos, hærere salutationibus matronarũ, religionẽ nostrã paganã facere: & fidem
Christi contentione torquere uerborũ, atq; inter hæc fratri suo detrahere. Vtiq; si erra-
re me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes: & si quis in uerbo non peccat,
hic perfectus est uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus
& nobilis fecit Pammachius: cui ego responsum dedi ut potui, & epistola longiore dis-
serui, quo quicq; sensu dixerim. Imitatus saltẽ fuisset tuam uerecundiã, qui ea loca, quæ
scandalũ quibusdam facere uidebantur, excerpta de uolumine per ordinẽ digessisti, po
scens ut uel emendarẽ uel exponerem: & non tantæ me putasti dementiæ, ut in uno atq;
eodem libro, & pro nuptijs, & cõtra nuptias scriberẽ. Parcat sibi, parcat mihi, parcat no
mini Christiano. Monachũ se esse non loquendo, & discursando: sed tacendo, & seden
do nouerit. Legat Hieremiã, dicentẽ: Bonũ est uiro cum portauerit iugũ ab adolescẽtia
sua. Sedebit solus & tacebit: quia tulit super se iugũ. Aut si certe in omnes scriptores cen
soriã accepit uirgulã, & idcirco se eruditũ putat, quia Iouinianũ solus intelligit: est quip
pe prouerbiũ, Balbũ melius balbi uerba cognoscere: πάντας συγγραφεῖς pellamus Atti
lio iudice. Ipse quoq; Iouinianus συγγραφεὺς ἀγράμματ☉ iustissime proclamabit, quod
me damnant episcopi, non est ratio, sed conspiratio. Nolo mihi ille uel ille respondeat:
quorũ me autoritas opprimere potest, docere non potest. Scribat contra me uir, cuius 9
& ego linguã intelligo: quem cum uicero, omnes homines simul uicerim. Ego enim be
ne noui, experto credite, quantus in clypeũ assurgat, quo turbine torqueat hastam. For d
tis est, & in disputãdo nodosus & tenax, & qui obliquo & acuminato pugnet capite. Sę-
pe de nocte usq; ad uesperã contra nos in plateis clamauit: habet latera & athletarũ ro-
bur, & belle corpulentus est. Videtur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. Præterea
nunq̃ erubescit, nec considerat quid, sed quantũ dicat: & in tantam uenit opinionẽ elo-
quentiæ, ut soleant dicta eius cirratorũ esse dictata. Quoties me iste in circulis stomacha
ri fecit, & adduxit ad choleram? Quoties conspuit, & conspurus absceſit? Sed hæc uul-
garia sunt, & à quolibet de sectatoribus meis possunt fieri: ad libros prouoco, ad memo
riam in posteros transmittendã. Loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector iudicet: 10
ut quomodo ego discipulorũ gregem duco, sic ex huius nomine Gnathonici uel Phor-
mionici uocentur. Non est grande mi Domnion garrire per angulos & medicorũ ta-
bernas, ac de mundo ferre sententiam: hic bene dixit, ille male: iste scripturas nouit, ille
delirat: iste loquax, ille infantissimus est. Vt de omnibus iudicet, cuius hoc iudicio me-
ruit? Contra quemlibet passim in triuijs strepere, & congerere maledicta non crimina,
scurrarum est & parasitorũ. Moueat manum, figat stilum, cõmoueat se, & quicquid po
test scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini suæ. Possum re-
mordere, si uelim, possum genuinum dentem læsus infigere. Et nos didicimus literas,
& nos sæpe manum ferulæ subduximus. De nobis quoq; dici potest: Fœnum habet in
cornu, longe fuge. Sed magis uolumus esse discipuli eius, qui ait: Dorsum meũ posui ad
flagella, & faciem meam non auerti à confusione sputorũ. Qui cum malediceretur non
remaledixit: & post alapas, crucẽ, flagella, blasphemias, nouissime pro crucifigentibus
deprecatus est, dicens: Pater ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt. Et ego ignosco er
rori fratris, intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi & elo-
quẽs uidebat̃. Postq̃ Romã mea opuscula peruenerunt, quasi æmulũ exhorruit, & de me
quoq; captauit gloriã: ut nullus esset in terris, qui nõ eius eloquẽtiæ displiceret, exceptis
his

A his quorum potentiæ non parcit, sed cedit: imò quos non honorat, sed metuit. Voluit
scilicet homo peritissimus, ut ueteranus miles uno rotatu gladij percutere utrumq;, &
ostendere populis, quod quicquid ipse uellet, hoc scriptura sentiret. Dignetur igitur no
bis sermonem suum mittere: & non reprehendendo, sed docẽdo garrulitatem nostram
corrigere. Tunc intelliget aliam uim fori esse, aliam triclinij, non æque inter fusos & ca-
lathos puellarum, & inter eruditos uiros de diuinæ legis dogmatibus disputari. Nunc li
bere & imprudenter iactat in uulgus & perstrepit: damnat nuptias, & inter uteros tu-
mentes, infantium uagitus, & lectulos maritorum, quid Apostolus dixerit tacet, ut me
solum in inuidiam uocet. Cum autem ad libros uenerit, & pedem pedi contulerit, & uel
proposuerit aliquid de scripturis, uel audierit proponentẽ, tũc sudabit, tũc hęrebit: pro-
cul Epicurus, longe Aristippus, subulci non aderunt, fœta scropha non grunniet. Et
nos tela pater ferrumq̃; haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de uulnere
sanguis. Porrò si non uult scribere, & tantũ maledictis agendum putat, audiat tot in-
teriacentibus terris, fluctibus, populis, saltem hoc clamoris mei: Non damno nuptias,
non damno coniugium. Et ut certius sententiam meam teneat, uolo omnes qui propter
nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.

SCHOLIA

1 AMorem tuum.] Id opposuit alteri parti, hoc est, querelis aliorum, non ipsius. Etiam quæ
tuta sunt.] Nam id amantis est, & tuta timere, iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens.
Imò nescio quem.] Hoc mira arte agit, ut quàm minime multos lædat. Nescio quem de triuio.] Mire exaggerauit contemptum. Nescio quem, uelut obscurum. Addit de triuio, alludens ad Græcum prouerbium, ἀνθρωπίσκ☉ ἐκτριόδιτ, id est, homunculus de triuio. Nam in triuijs circulatores agebant olim. De compitis & plateis.] Compitum est coitus multarum uiarum. Plateæ uiæ latiores, quæ nunc fora uocamus: in his solent huiusmodi scurræ consistere. Hic illi regnant, ubi plus ualet imprudẽtia quàm eruditio, nempe apud indoctum uulgus. Ita Horatius: Nec circum compita pugnax. Circumforaneum monachum.] Contumeliose addit circumforaneum, cum monachus
B nomen habeat à solitudine. Vafrum tantum.] In cæteris stupidum & infantem. Vafrum uocat
dicacem & argutum, & in taxandis uitijs nasutum. Dialecticum urbis uestræ.] Per ironiam, cum
2 Roma soleat oratores habere, Græcia dialecticos. Κατηγορίας.] Quę nos uocamus prędicamenta. Nam ab his rudimenta dialectices auspicamur: quanquam Græci λατηγορίαν & accusationem uocant. περὶ ἑρμηνείας.] Id est, de interpretatione, siue de enunciatione, à uerbo ἑρμηνεύειν, id est, interpretari. Non τοπικῶν.] Id est, localia, quod in hisce libris Aristoteles tradat locos, hoc est sedes argumentorum & probationum. Ciceronis τόπους.] Id est, locos. Nam & hic ad Trebatium de locis scripsit, Aristotelem secutus, sed exemplis ad usum forensem accommodatis. Addidit saltem, quod si Græce nesciret, hunc certe legere potuerit. Circulos.] Appellat hominum conuentus, qui mos & hodie durat apud Italos. Συμπόσια.] Id est, compotationes, & maluit uti Græca uoce, quod sit odiosior quàm Latina, conuiuia. Hic in quibusdam exemplaribus habebat̃ Græca uox Latinis literis, osanoistis, forte scriptum erat syllogismos λοξαπνὲς nectere, id est syllogismos cornutos.
3 Meliorem stili partem.] Olim æreis stilis scribebant in tabulis ceratis, & cuspide scribebant: inuerso stilo, diuersa parte delebant, & æquor complanabant. Vnde & Flaccus: Sæpe stilum uertens, iterum quæ digna legi sint, Scripturus. Sentit autem se plurimum sudasse in exercendo stilo, & sæpius deleuisse ut corrigeret, quàm scripsisse. Alexandri uerti.] Alexander enim Aphrodiseus edidit commentarios in aliquot Aristotelis libros. Porrò uerti dixit, pro uersaui & euolui, non pro transtuli. Doctus magister.] Hunc locum deprauatum fuisse, uel ipsa codicum uarietas arguit. Opinor ita legendum: Nequicquam me doctus magister εἰσάγειν ad logicam. Nam Græcis εἰσάγειν est introducere, quod nos dicimus instituere: & illi εἰσαγωγὴν uocant, quam nos institutionem, quoties res à primis traditur elementis. Simulq; allusit ad libellum Porphyrij de quinq; uocibus,
4 quem ipse εἰσαγωγὴν appellat, quod inducat ad cognitionem logices Aristotelicæ. Κατηχίσας.] Catechistæ dicebantur apud Christianos, qui uoce uiua tradebant religionis nostræ mysteria baptizandis. Quo tempore & Catechumeni dicebantur, à uerbo κατηχέω, quod est instituo, uoce ducta ab ἠχεῖν sonare, quod olim nefas esset mysteria literis cõmittere, sed uoce tradebantur: id quod obseruatum est & apud Gallorũ theologos Druidas. Ipse in antiquissimo quodam codice legi, pontificem quendam Romanum in literis suis cum multa docuisset, eum à quo fuerat interrogatus de sacramentis, subtraxisse uerba quibus sacrum oleum consecraretur, ne mysterium literis commissum aliquo modo permanaret ad profanos. At nunc etiam ea quibus Christi corpus conficitur, & confessores memoriter tenent. Cæterum hos duos Catechistas appellat, quod non solum legisset illorum libros, sed disputantes audisset. Absq; præceptore perfectus, πανδιδακτ☉ καὶ αὐ-

Universidad de Navarra Biblioteca de Humanidades

πανσοφίαν.] Id est, spiritu lymphatus, afflatus numine, & per se doctus. Sic et Hesiodus scribit, se ab ipsis Musis didicisse, & earum afflatu scribere. Et Homerus cantorem αὐτοδίδακτον appellat, quod non ex hominis institutione, sed ex afflatu dei canat. Chalcenteron Didymum.] De Didymo grammatico sentit, qui quoniam ter mille quingenta uolumina scripsisse memoratur, chalcenterus dictus est. Huic annectit eiusdem nominis Didymum cæcum, quem ob cognitionem scripturarum Hieronymus uidentem appellat, quod olim prophetæ uidentes dicti sint: & interpretatio scripturarum Paulo dicitur prophetia. Et Carneadeum aliquid.] Carneades philosophus solitus est de quauis re, quæcunq; esset proposita, in utramuis disputare partem: tanta erat ingenij promptitudo, & prosustiria, & contra iustitiam. Operæprecium est audire, quemadmodum sciolus aliquis hunc corruperat locum. Etenim cum Carneadem non reperisset, nec in suo Breuiloquo, nec in Gemma gemmarum, nec in Mammetrecto, scripturam emendauit ad hunc modum: Denicq; dicitur materiam poscere, & ad carnem, & ad deum aliquid referens in utramq; partem, &c. O miseros autores, qui in huiusmodi nebulonum incidunt manus. Hæreditariæ uel centumuirales.] Romæ cum essent triginta quinq; tribus, è singulis tribubus delecti, centumuirales iudices constituebantur, qui de hæreditatibus, de testamentis, de usucapionibus, mancipijs, nexis, atq; id genus alijs causis cognoscebant, quæ capitales non essent. De barathro erutæ.] Id est, ex summa desperatione, Nam actum erat de illis, si hic se ad forum contulisset potius quàm ad ecclesiam. In digitis partiri causam.] Id Hortensio tribuunt, quod in digitis sit partiri causam solitus. Applosisset.] Mire expressit gestus oratorum, præsertim impudentium. De supplosione pedum loquitur & Quintilianus capite De actione. Iactasset manum.] Id fiebat in contentione. Attigit omnia in quibus sita est pronunciatio, nempe in uultu, gestu corporis, & uoce. Absentem iam diu.] Nempe à Roma, ubi Latine loquebantur. Et facile est uincere absentem, qui non repugnet. Semigræculum.] Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciam spectat, tum pleraq; Græce loqueretur: quæ ad Saracenos, suam habebat linguam, ut incultior. Scripta intelligeret.] Anceps sermo, qui quadrat etiam in hominem egregie doctum. Sibi caneret & Musis.] Dictum est aliàs de musico, qui discipulum eruditum quidem, sed populo parum gratum iusserit sibi canere & Musis. Eloquentiæ suæ.] Ridicule, cum illum etiam uicerit ineptia sermonis, qui fuit ineptissimus. Contra propositum.] Quia monachus erat. Balbus melius balbi.] Hoc quod prouerbio dicunt, mirum quàm uerum sit. πάντας συγγραφεῖς.] Id est, omnes scriptores. Maluit autem Græce dicere, uel quod magis esset ridiculum, uel quod scriptor, apud Latinos anceps uerbum est, commune scribæ, & autori uoluminis. Attilio iudice.] Prodigiosum dictu fuerit, quibus modis hic locus fuerit deprauatus, quem tamen è certissimis uestigijs restituimus. Quantum debent bonæ literæ pessimo isti hominum generi, qui summam arrogantiam cum summa imperitia coniunxerunt. Attilius filius fuit M. Attilij Reguli, qui maluit ad exquisita redire supplicia, quàm uel hosti non præstare iusiurandum. Hic igitur censor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affecit, unà cum suo collega L. Furio Philo. Lege Valerij Maximi librum secundum, caput De censoria nota. Nam ante dixerat, si in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam. Iouinianus συγγραφεὺς ἀγραμματόν.] Id est, scriptor absq; literis, id quod Græce uenustius est, propter allusionem uocis. Nam γράμμα à γράφω deducitur, perinde quasi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce dicere, quo seruaret gratiam thematis. Opprimere potest, docere non potest.] At nunc bone deus cuiusmodi sunt, qui uelut ex adytis sua produnt oracula, hoc impie, hoc hæretice, hoc indocte. Hæc autem dixit, quod Domnion esset episcopus, ut apparet è proxima epistola. In clypeum.] Reddidit carmen Maronis ex Æneide: uerum hæc omnia per ironiam dicuntur. In disputando nodosus.] Ita paulo superius, Nodum in disputando tenere. Obliquo & acuminato.] A palæstra duxit metaphoram, in qua & nexibus utuntur, ac nonnunquam obliquant caput, ut attrahant colluctantem, aliquando intendunt caput. Habet latera.] Latera pro robore sæpius usurpant oratores. In athletis potissimum corporis firmitas, & in oratore latera requiruntur, qui apud populum dicat. Videtur mihi occulte.] Plane ludit, quasi Hieronymus sit homo uoluptuarius, & saginæ deditus. Addit occulte, quod alioqui cultu monachum profiteretur. Cirratorum esse dictata.] Cirratos uocat adolescentes comatos, alludens ad illud Satyricum: Ten cirratorum centum dictata fuisse. Est autem festiua παρονομασία inter dicta & dictata. Dictata dicunt quasi præscripta ad imitandum. Ad choleram.] Id est, ad bilem, id quod accidere solet moto stomacho. Loquamur scriptis.] Festiuiter duo diuersa coniunxit. Nam non loquitur qui scribit. Gnathonici uel Phormionici.] Allusit ad illud quod est in Eunucho Terentiana, Itidem & isti Gnathonici uocentur. Gnathonem inducit Terentius, adulatorem optimum, & Phormionem impudentissimũ parasitum. Medicorum tabernas.] Vt in tonstrinis, ita & in pharmacopolijs, quas hic medicorũ tabernas appellat, considebant ociosi. Sepe manum.] Retulit illud Iuuenalis: Et nos ergo manũ ferulæ subduximus. Fœnum habet in cornu.] Carmen ex Satyris Horatij, de mordaci poeta, metaphora sumpta à boue cornupeta. Et ego ignosco.] Totus hic sermo obliquus est, maxime mordens, cum uideatur mederi morsui. Parcit, sed cedit.] Parcit qui uereꝫ, cedit qui timet periculum: idq; ipse mox interpretatur, non honorat, sed metuit. Hærebit.] Hærent perplexi.

Procul

A Procul Epicurus.] Hi uoluptatũ sectatores non erũt auxilio, cũ res diuinæ scripturæ testimonijs agit. Subulci nõ.] Sic appellat fautores louiniani, q̃ coitũ approbent, ut indicatũ est superius. Fœta scropha.] Est aũt hoc animal mire fœcundũ. Et nos tela pater.] Carmẽ est ex Æneide Virgiliana. Nocturnos sorsitã met.] Nẽpe ob metũ lemurũ aut spectrorũ. nam soli magis timent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Pammachius uir nobilis, affinis Paulæ, consobrinus Marcellæ, Hieronymo amicus, cum uideret multos offendi libris quos aduersus Iouinianum scripserat, suppressit exemplaria: & ut idem faceret Hieronymus, admonuit, quo liberum esset emendare quæ displicebant. Ad id respondet Hieronymus, eumq; adhortatur, ut sacrarum studio literarum se dignum præbeat honore sacerdotij, ad quod uideretur omnium studijs accersendus.

DIVVS HIERONYMVS AD PAMMACHIVM
pro libris suis aduersus Iouinianum.

1 CHristiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, et humilitatẽ suam magis silentio consolari, q̃ retrectando ueteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quandiu tacuisti, tacui, nec unquã expostulare super hac re uoluit ne non amicum quærere, sed potentiorẽ uiderer expetere. Nunc aũt prouocatus officio literarũ, primas partes semper habere tentabo: & no tam rescribere, q̃ scribere, ut & uerecundè hucusq; tacuisse, & uerecũdius loqui cœpisse cognoscar. De opusculis meis contra Iouinianum, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria subtrahendo, optimè noui. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex urbe ueniẽtes, mihi eadem lectitarẽt, quæ se Romæ excepisse referebant. In hac quoq; prouincia iam libri fuerant diuulgati: & ut ipse legisti, nescit uox missa reuerti. Non sum tãtę felicitatis, quantæ pleriq; huius temporis tractatores, ut nugas meas quando uoluerim emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerso quidem studio, sed pari certamine in uulgus nostra disseminant: & uel in laude, uel in uituperatione nimij
B sunt: non meritum stili, sed suum stomachum sequentes. Itaq; quod solum facere potui, apologeticum ipsius operis tibi misi, quem προσφώνησε, & te poscẽte edidi. Quem cum legeris, ipse pro nobis cęteris satisfacies: aut si tu quoq; narem cõtraxeris, illam Apostoli προσποιῶ, in qua de uirginitate & nuptijs disputat, aliter disserere compelleris. Nec hoc dico, quod te ad scribendum prouocẽ: cuius in sacris literis studium mihi præfero: sed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt literas, uidentur sibi scioli: possunt me non reprehendere, sed docere. Si quid scripserint, magis ex operis eorũ comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege quæso te, & diligẽter Apostoli uerba considera, & tunc uidebis me propter calumniam declinandam multo plus q̃ ille uoluit in maritos fuisse clementẽ. Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsariensis, Didymus, Apollinaris latissimè hanc epistolam interpretati sunt: quorũ Pierius cum sensum Apostoli uentilaret atq; edisseret, & proposuisset illud exponere, Volo autem omnes esse
2 sicut meipsum: adiecit, ταῦτα λέγων ὁ παῦλος, αὐτικρὺς ἀγαμίαν ὑμνήσατο. Quod hic quæso peccatum meum est, quæ duritia? Vniuersa quæ scripsi, huic sententiæ comparata, leuissima sunt. Reuolue omnium quos suprà memoraui cõmentarios, & ecclesiarum bibliothecis fruere, & magis concito gradu ad optata cœptaq; peruenies. Audio totius in te urbis studia concitata: audio pontificis & populi uoluntatem pari mente congruere. Minus est tenere sacerdotium, quàm mereri. Libros sedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo sermone uerti, si legeris, & delectari te hoc opere comperero, prouocabis nos etiam cætera clauso armario non tenere. Transtuli nuper Iob in linguam nostram: cuius exemplar à sancta Marcella consobrina tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum: & ueterem editionem, nostræ translationi compara, & liquido peruidebis, quantum distet inter ueritatem & mendacium. Miseram quædam τῶν ὑπομνημάτων in prophetas duodecim, sancto patri Domnioni, Samuelem quoque & Malachim, id est, quatuor Regum libros. Quæ si legere uolueris, probabis quantæ difficultatis sit diuinam scripturam, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uitio quæ apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scatere uitijs. Porrò

eloquentiam

eloquẽtiam quã pro Christo in Cicerone contẽnis, in paruulis ne requiras. Ecclesiastica C
interpretatio etiam si habeat eloquij uenustatẽ, dissimulare eam debet & fugere, ut nõ in
ociosis philosophorũ scholis paucis discipulis, sed uniuerso loquatur hominũ generi.

SCHOLIA

HVmilitatem suam.] Hic humilitas non uirtutem significat, sed fortunam & conditionem. I
Super hac re.] Nempe de tuo silentio. Amicum quærere.] Quærere pro requirere, &
amicum uelut æqualem. Sed potentiorem.] Erat enim Pammachius Romæ nobilissimus.
Exemplaria subtrahendo.] Quantũ inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo ex his libris, uel hinc
apparet, quod Pammachius amicissimus exemplaria subtraxerit ne uulgarent. Aliquãti.] Id est
aliqãmulti. Excepisse.] Id est transcripsisse. Nescit uox missa.] Hemistichiũ est Horatianũ.
Non meritum.] Hoc adiecit, ne quod præcessit uideret arrogãtius dictũ. Quẽ πϱοσφώνησε.]
Id est, quem ante promisi. Narem contraxeris.] Ita Flaccus: Si sordida mappa corrugat nares.
Offenditur, qui nares contrahit. πϱοπλω.] Id est decisionem, quando ex omni parte decisis er-
roribus res absoluitur. Adiecit τοῦτα λέγω ὁ παῦλος, ὡς πικϱὸς ἀγαμίων ληϱύσει.] Id est, Hæc di- 2
ceris Paulus, palam cœlibatũ prædicat. Quid hic attinet cõmemorare, quot modis hunc locũ depra
uarint, & quanti mihi constiterit, ex uarijs codicum uestigijs ueram inuestigare lectionẽ? Et ec-
clesiarum biblio.] Apparet publicas etiam tum fuisse bibliothecas. Optata cœptaq;.] Innuit il-
lum tendere ad honorem episcopatus, id citius impetraturum, si se exercuerit in ecclesiasticis libris,
futurus ecclesiæ princeps. Minus est tenere.] Elegans epiphonema. Marcella consobrina.]
Ad hanc & de hac multa scribit. Consobrini uocantur duarum sororum, aut sororis & fratris filij.
Inter ueritatem & mendacium.] Aperte damnat superiorem translationem, qua nos tamen ma
xima ex parte utimur. Quædam πϱὸ ὑπομνημάτων.] Id est, cõmentariorum: sic enim appellant,
qui tantum ad memoriæ subsidium annotantur. Ecclesiastica interpretatio.] Hic locus impẽdio
placet crassis quibusdam, qui sibi in cœlo uidentur esse, quod procul absint ab omni eloquentia. At
Hieronymus non uult eloquentiam abesse, sed dissimulari uult: hoc est, non ostentari, præsertim in
commentarijs, & sermonem dilucidum uult esse, non spurcum & portentosum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis, quod Vigilantius quidam doceret, marty-
rum non esse adorandos cineres, damnaretq; solennes Christianorum ad horum sepulchra uigilias,
hac epistola quasi uelitatur ac præludit ad pugnam, ostendens se paratum ad refellendum hominis D
errorem, si libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM
ad Riparium presbyterum.

ACceptis primum literis tuis, non respondere, superbiæ est: respondere, teme 1
ritatis. De his enim rebus interrogas, quas & proferre & audire sacrilegium
est. Ais Vigilantium, qui κατ' ἀντιφϱασιν hoc uocatur nomine: nam Dormi
tantius rectius diceretur: os fœtidum rursus aperire, & putorem spurcissi-
mum contra sanctorũ martyrũ proferre reliquias, & nos qui eas suspicimus appellare ci
nerarios & idololatras, qui mortuorum hominum ossa ueneremur. O infelicem homi-
nem, & omni lachrymarum fonte plangendum: qui hæc dicens, non se intelligat esse Sa
maritanum & Iudæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent, & etiam uasa
quæ in eadem domo fuerint, pollui suspicantur: sequentes occidentem literam, & non
uiuificantem spiritum. Nos autem nõ dico martyrum reliquias, sed ne solem quidem &
lunam, non angelos, non archangelos, non cherubim, non seraphim, & omne nomen
quod nominatur & in præsenti seculo & in futuro, colimus & adoramus: ne seruiamus
creaturæ potius q̃ creatori, qui est benedictus in secula. Honoramus autẽ reliquias mar-
tyrum, ut eum cuius sunt martyres adoremus. Honoramus seruos, ut honor seruorum
redundet ad dominum, qui ait: Qui uos suscipit, me suscipit. Ergo Petri & Pauli immun
dæ sunt reliquiæ? Ergo Moysi corpusculum immundum erit? quod iuxta Hebraicam
ueritatem ab ipso sepultum est domino? Et quotiescunq; apostolorum & prophetarum
& omnium martyrum basilicas ingedimur, toties idolorum templa ueneramur? Accen
siq; ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt? Plus aliquid dicam, quod re-
dundet in autoris caput: & insanum cerebrum, uel sanet aliquando, uel deleat, ne tan-
tis sacrilegijs simplicium animæ subuertantur. Ergo & domini corpus in sepulchro posi
tum, immundũ fuit? Et angeli, qui candidis uestibus utebant̃: mortuo cadaueri atq; pol- 2
luto

A luto præbebant excubias, ut post multa secula Dormitãtius somniaret, imò eructaret im
mundissimam crapulam: & cum Iuliano persecutore, sanctorum basilicas aut destrue-
ret, aut in templa conuerteret? Miror sanctum episcopum, in cuius parochia esse presby
ter dicitur, acquiescere furori eius: & non uirga apostolica, uirgaq; ferrea confringere
uas inutile, & tradere in interitũ carnis, ut spiritus saluus fiat: nec meminerit illius dicti:
Si uidebas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionẽ tuam ponebas. Et in alio
loco: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderẽ de ciuitate domi
ni omnes operantes iniquitatem. Et iterum: Nónne odientes te domine odio habui, &
super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Si nõ sunt honorandæ re
liquiæ martyrũ, quomodo legimus: Preciosa in conspectu domini mors sanctorũ eius?
Si ossa martyrum polluunt contingentes, quomodo Elisæus mortuus, mortuum suscita
uit, & dedit uitam corpori, quod iuxta Vigilantiũ iacebat immundum? Ergo omnia ca-
stra Israelitici exercitus & populi dei fuere immunda, quia Ioseph & patriarcharum cor-
pora portabant in solitudine, & ad sanctam terram immundos cineres pertulerant? Io-
seph quoq; qui in typo præcesit domini saluatoris nostri sceleratus fuit: qui tanta ambi
tione, Iacob in Hebron ossa portauit: ut immundum patrem, auo & atauo sociaret im-
mundis, & mortuum mortuis copularet? O præcidendam linguam à medicis, imò insa-
num curandũ caput, ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego uidi hoc aliquan
do portentũ, & testimonijs scripturarum, quasi uinculis Hippocratis uolui ligare furio-
sum: sed abijt, excessit, euasit, erupit, & inter Hadrię fluctus, Cotijq; regis alpes, in nos de 3
clamando clamauit. Quicquid enim amens loquitur, uociferatio & clamor est appellan
dus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas: cur in absentẽ inuehar. Fatebor tibi do
lorem meum. Sacrilegiũ tantum patiẽter audire nõ possum. Legi enim Syromasten Phi 4
nees, austeritatem Eliæ, zelum Simonis Cananæi, Petri seueritatẽ Ananiã & Sapphiram
B trucidantis: Pauliq; constantiam, qui Elymam magum uijs domini resistentẽ, æterna cę
citate damnauit. Non est crudelitas pro deo, sed pietas. Vnde & in lege dicitur: Si frater
tuus & amicus & uxor quę est in sinu tuo, deprauare te uoluerit à ueritate, sit manus tua
super eos, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel. Iterũ dicam:
Ergo martyrum immundæ sunt reliquiæ? Et quid passi sunt apostoli, ut immundũ Ste-
phani corpus tanta funeris ambitione prẹcederent, ut facerent ei planctum magnum, ut
eorum luctus in nostrum gaudium uerteretur?. Nam cum dicis eum uigilias execrari, fa
cit & hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius, & non audiat saluato-
rem dicentem: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis
in tentationem: Spiritus promptus est, sed caro infirma. Et in alio loco propheta decan-
tat: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Dominũ quoq;
in Euangelio legimus pernoctasse, & apostolos clausos carcere, tota nocte uigilasse, ut
illis psallentibus terra quateretur, custos carceris crederet, magistratus & ciuitas terre-
rentur. Loquitur Paulus: Orationi insistite, uigilantes in ea. Et in alio loco: In uigilijs fre
quenter. Dormiat itaq; Vigilantius, & ab exterminatore Aegypti cũ Aegyptijs dormiẽs
suffocetur. Nos dicamus cum Dauid: Non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel,
ut ueniat ad nos sanctus & Hir, qui interpretatur uigil. Et si quando propter peccata no
stra dormierit, dicamus ad eum: Surge, ut quid dormitas domine? excitemusq; illum, &
nauicula fluctuante clamemus: Magister, saluos nos fac, perimus. Plura dictare uoluerã,
si non epistolaris breuitas pudorem nobis tacendi imponeret: & si librorum ipsius ad
nos uoluisses mittere cantilenas, ut scire possemus ad quæ rescribere deberemus. Nunc
autem aerem uerberauimus, & non tam illius infidelitatem, quæ omnibus patet, quàm
nostram fidem aperuimus. Cæterum si uolueris longiorem nos aduersum eum librum
scribere, mitte nænias illius & ineptias, ut Ioannem Baptistam audiat prædicantem: Iam
securis ad radices arboris posita est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum,
excidetur, & in ignem mittetur.

Scholia

SCHOLIA C

Acceptis primū.] Id est, qui nunc̄ antea scripserat. Quo magis erat respondendū. Qui ἐκατ' ἀντιφρασιν. 1
] Figura est grāmaticorū, quoties diuersum significamus ac dicimus, proxima ironiæ: ut qui bellum dictum putant, quod nihil habeat belli: & lucū, quod obscurus sit: & Eumenides furias, quod nulli bene uelint. Hoc aūt dixit, quod Vigilantius insectarer uigilias ad sepulchra martyrum. Qui eas suspicimus.] Suspicimus quæ ueneramur ac magnificimus. Nōnulli codices habebant suscipimus: quod si probandū est, Græce magis locutus est q̄ Latine. Si quidem illi dicūt ἐκδέχεσθαι, pro probare & in precio habere. Pro immundis.] Vnde purgabat qui mortici nū uel ca su contigisset. Iuxta Hebraicā ueritatē.] Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuusq; est ibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino, & sepeliuit eum in ualle terrę Moab contra Phegor, & non cognouit homo sepulchrū eius usq; in præsentē diem. Et sepeliuit eum utiq; dōminus, quo iubente mortuus est. Candidis uestibus.] Cum in exequijs pullis uti mos sit. 2

Cum Iuliano persecutore.] Nam is imperator adeo fuit inimicus nomini Christiano, ut Christiana gentē funditus decreuerit extinguere, si uictor redisset. Aut in templa.] Templa uocat gentiliū deorū. In cuius parochia.] Parochi Græcis dicunt, qui cibos & uitæ necessaria exhibent: quo uerbo & Horatius usus est in Satyris. Inde dictum uidet παροικία, nisi mauis παροικία, quod cœtū significat in eadem habitantiū uicinia. Ergo omnia castra.] Historiā habes Iosue cap. ultimo. Iacob in Hebron.] Refertur Genesis cap. 50. Ego hoc uidi aliquando.] Quidam codices scriptū habebant, uici, quod nō probo. nam & Hieronymus uersatus erat in Gallia, & nondū scripserat aduersus Vigilantiū, ut uictus esse potuerit, quod uel ex hac ipsa patet epistola. Abijt, excessit, euasit.] Retulit uerba Ciceronis de Catilina. Cotijq; regis.] Quidā habebant, Gothiciq; regis. At magis placet Cotij, ut intelligas Alpes Cotias à rege sic appellatas. Sentit Vigilantiū elapsum, partim Alpiū, partim maris Adriatici subsidio. Declamando clamauit.] Declamant rhetores, clamant rabulæ.

Syromastem Phinees.] Historia extat in Numeris cap. 25. Eliæ zelum.] Qui occidit omnes prophetas Baal ad fluuiū Cyson, nec uno dimisso, ut legis Regū libro 3. cap. 18. Atq; hoc nomine laudatur libro Machabæorū 1. cap. 2. Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum. Simonis Chananæi.] Designat Simonē apostolum, qui à Matthæo & Marco Chananæus appellat, à Luca Zelotes, nimirū Hebraicam uocem Græce interpretante. nam Canam Hebræis sonat zelum. 4

Trucidantis.] Atrocē uerbo usus est ad causæ cōmodum, cum Petrus nō trucidarit, sed denunciarit duntaxat diuinā uindictam. Elymam magū.] Habes in Actis Apostolorum cap. 13. Æternā autem cæcitatē dixit, quoniam non legitur recepisse uisum. Si frater tuus.] Locus est partim Deuteronomij cap. 24. partim 28. D
Quid passi sunt apostoli.] Hoc Græce dixit magis quàm Latine, πέπαθον, hoc est, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir.] עיר Hir Chaldæis uigilem sonat. Cantilenas.] Festiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis, & semper in conuiuijs agentis: eas paulo post nænias uocat eodem sensu. Excidetur.] Græcis est exciditur & mittitur, instantis temporis, ἐκπίπτει ἡ βάλλει.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcilonensis ecclesiæ, quæ in Hispania est, presbyter, scripsit librum, in quo docebat non esse sic adorandas martyrum reliquias, nec ad horum sepulchra uigilandum, id quod id temporis magna religione fiebat à Christianis. ~~In hunc ita comicis debacchatur Hieronymus, ut plurimum in eo studium cogar desiderare. Verum argumento duntaxat egisset, & à conuicijs temperasset, nam uigilias nocturnas non placuisse ecclesiasticis uiris, uel illud satis arguit, quod horum auctoritate sublatæ sunt, nomine duntaxat superstite. Nec hodie simili studio concurritur ad martyrum reliquias.~~ Gennadius huic tribuit eloquentiam, sed diuinarū scripturarum scientiam detraxit. Hieronymus neutrum illi tribuit. Attamen quæ citat Hieronymus, mediocrem dicendi mundiciem præ se ferunt.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

MVlta in orbe monstra generata sunt. Centauros & Sirenas, ululas, & onocrotalos, in Esaia legimus. Iob Leuiathan & Behemoth mystico sermone describit. Cerberū & Stymphalidas, aprumq; Erimanthium, & leonē Nemæū, chimæram atq; hydram multorū capitū narrant fabulæ poetarū. Cacum describit Virgilius, triformē Geryonē Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia mōstra non habuit, sed uiris semper fortissimis & eloquētissimis abundauit. Exortus est subito Vigilantius, seu uerius Dormitātius, qui immūdo spiritu pugnet cōtra Christi spiritū, & martyrū neget sepulchra ueneranda: damnandas dicit esse uigilias, nunq̄ nisi in pascha alleluia cantandum: continentiam, hæresim: pudicitiam, libidinis seminariū. Et quomodo Euphorbus in Pythagora renatus esse perhibet, sic in isto Iouiniani mens praua surrexit: ut & in illo 1 2

A illo, & in hoc diaboli respondere cogamur insidijs. Cui iure dicitur, Semē pessimum, para filios tuos occisioni peccatis patris tui. Ille Romanæ ecclesiæ autoritate damnatue, inter phasides aues & carnes suillas non tam emisit spiritū q̄ eructauit. Iste caupo Calagur-
3 ritanus, & in peruersum propter nomē uiculi mutus Quintilianus, miscet aquam uino, & de artificio pristino, suæ uenena perfidiæ catholicæ fidei sociare conatur, impugnare uirginitatem, odisse pudicitiam, in conuiuio secularium contra sanctorum ieiunia proclamare, dum inter phialas philosophat, & ad placentas liguriens, psalmorū modulatione mulcetur: ut tantū inter epulas, Dauid & Idithun, & Asaph & filiorū Choræ cantica audire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo q̄ ridentis, dum me cohibere non possum, & iniuriam apostolorum ac martyrum surda nequeo aure transire. Proh nefas, epi scopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordināt diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credētes pudicitiā: imò ostendentes q̄ sanctè uiuant, qui male de omnibus suspicantur, & nisi prægnantes uxores uiderint clericorū, infantesq; de ulnis matrum uagientes, Christi sacramēta non tribuunt. Quid facient Orientis ecclesiæ? quid Aegypti & sedis apostolicæ, quæ aut uirgines cleri cos accipiunt, aut continentes: aut si uxores habuerint, mariti esse desistunt? Hoc docuit Dormitantius, libidini frena permittens, & naturalem cordis ardorē, qui in adolescentia plerunq; feruescit, suis hortatibus duplicans, imò extinguens coitu fœminarum: ut nihil sit quo distemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis, de quibus
4 scriptum est: Equi insaniētes in fœminas facti sunt mihi, unusquisq; in uxorem proximi sui hinniebat. Hoc est quod loquitur per Dauid spiritus sanctus: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Et rursum de Dormitantio & socijs eius: In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Sed iam tempus est, ut
B ipsius uerba ponētes, ad singula respondere nitamur. Fieri enim potest, ut rursum malignus interpres dicat fictam à me materiam, cui rhetorica declamatione respondeam, sicut illam quā scripsi ad Gallias, matri & filiæ discordantibus. Autores sunt huius dictatiunculæ meæ sancti presbyteri Riparius & Desiderius, qui parochias suas uicinia istius scribunt esse maculatas: miseruntq; libros per fratrem Sysinnium, quos inter crapulam stertens euomuit. Et asserunt repertos esse nonnullos, qui fauentes uitijs suis, illius blasphemijs acquiescant. Est quidem imperitus & uerbis & scientia, & sermone incōditus, ne uera quidē potest defendere: sed propter homines seculi & mulierculas oneratas peccatis, semper discentes, & nunq̄ ad scientiā ueritatis peruenientes, una lucubratiuncula illius nęnijs respondebo, ne sanctorū uirorū, qui ut hęc facerē me deprecati sunt, uidear literas respuisse. Nimirū respondet generi suo, ut qui de latronū & conuenarū natus est semine, quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi iugis deposuit, & in unū oppidum congregauit: unde & conuenarū urbs nomen accepit: hucusq; latrocinet cōtra ecclesiam dei, & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberisq; descendens, incursat Galliarū ecclesias, portetq; nequaquā uexillum Christi, sed insigne diaboli. Fecit hoc idem Pompeius, etiam in Orientis partibus, ut Cilicibus & Isauris piratis latronibusq; superatis, sui nominis inter Ciliciā & Isauriam cōderet ciuitatē. Sed hæc
5 urbs hodie seruat scita maiorū, & nullus in ea ortus est Dormitātius. Gallię uernaculum hostem sustinent, & hominē moti capitis, atq; Hippocratis uinculis alligandum, sedentem cernunt in ecclesia, & inter cætera uerba blasphemiæ, ista quoq; dicentem, Quid necesse est, tanto honore, non solum honorare, sed etiam adorare illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Et rursum in eodem libro, Quid puluerē linteamine circundatū, adorando oscularis? Et in consequentibus, Prope ritum gentilium uidemus sub prætextu religionis introductum in ecclesijs: sole adhuc fulgēte, moles cereorum accendi: & ubicunq; puluisculum nescio quod, in modico uasculo precioso linteamine circundatum osculantes adorant. Magnum honorē præbent huiusmodi homines beatissimis martyribus, quos putant de uilissimis cereolis illustrandos, quos agnus, qui

est in medio throni cum omni fulgore maiestatis suæ illustrat. Quis enim, ó insanum ca c
put, aliquando martyres adorauit? quis hominẽ putauit deum? nónne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarẽtur, & eis uellent hostias immolare, sciderunt uestimenta sua, & se homines esse dixerũt? Non quod meliores nõ essent olim mortuis hominibus Ioue atq; Mercurio, sed quod sub gentilitatis errore, honor eis deo debitus deferretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientẽ manu subleuauit, & dixit: Surge, nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Quid est illud nescio quid, scire desidero. Expone manifestius, ut tota liberalitate blasphemes: puluisculum nescio quod in modico uasculo precioso linteamine circundatũ. Dolet martyrum reliquias precioso operiri uelamine, & nõ uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in sterquilinium, ut solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorũ basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantij illorũ se sentire præsentiã confitentẽ? Sacrilegus dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi, nõ solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem uilissimã & cineres dissolutos in serico & uase aureo portauerunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquijs: & tanta lætitia, quasi præsentẽ uiuentemq; prophetam cernerẽt, susceperunt, ut de Palæstina usq; Chalcedonẽ iungerẽtur populorum examina, & in Christi laudem una uoce resonarent? Videlicet adorabunt Samuelem, & non Christum, cuius Samuel & leuita & prophetes fuit. Mortuum suspicaris, & idcirco blasphemas. Lege Euangelium: Deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob, nõ est deus mortuorum, sed uiuorũ. Si ergo uiuunt, honesto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim, uel in sinu Abrahæ, uel in loco refrigerij, uel subter aram dei, animas apostolorũ & martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & ubi uoluerint adesse præsentes. Senatorię ui D
delicet dignitatis sunt, & non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera honestaq; custodia in fortunatorũ insulis & in campis Elysijs recludũtur. Tu deo leges pones? Tu apostolis uincula inijcies, ut usq; ad diem iudicij teneantur custodia, nec sint cum domino suo, de quibus scriptũ est: Sequuntur agnum quocunq; uadit. Si agnus ubiq;, ergo & hi qui cum agno sunt, ubiq; esse credẽdi sunt. Et cum diabolus & dæmones toto uagentur in orbe, & celeritate nimia ubiq; præsentes sint, martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt? Dicis in libello tuo, quod dum uiuimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam aũt mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio: præsertim cum martyres ultionẽ sui sanguinis obsecrantes, impetrare nõ quiuerint. Si apostoli & martyres adhuc in corpore cõstituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quanto magis post coronas, uictorias & triumphos? Vnus homo Moyses, sexcentis milibus armatorũ impetrat à deo ueniam: & Stephanus imitator domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus ueniam deprecat: & postquam cum Christo esse cœperint, minus ualebunt? Paulus apostolus ducentas sexagintasex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquã resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est: & pro his qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorq; erit Vigilantius canis uiuens, q̃ ille leo mortuus? Recte hoc de Ecclesiaste proponerẽ, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Deniq; sancti non appellant mortui, sed dormientes. Vnde & Lazarus qui resurrecturus erat, dormisse perhibet. Et Apostolus uetat Thessalonicenses de dormientib. cõtristari. Tu uigilãs dormis, & dormiẽs scribis, & proponis mihi librũ apocryphũ, q̃ sub nomine Esdræ à te & similib. tui legit: ubi scriptũ est, quod post mortẽ nullus pro alijs audeat deprecari: quem ego librum nunquam legi. Quid enim necesse est in manus sumere, quod ecclesia non recipit? nisi fortè Balsamum mihi, & Barbelum, & Thesaurum

A saurum Manichæi, & ridiculum nomẽ Leusiboræ proferas: & quia ad radices Pyrenæi habitas, uicinusq; es Hiberiæ, Basilidis antiquissimi hæretici & imperitæ scientiæ incredibilia portẽta persequeris, & proponis quod totius orbis autoritate damnat. nam in commentariolo tuo quasi pro te faciẽs de Solomone sumis testimoniũ, quod Solomon omnino non scripsit: ut qui habes alterũ Esdram, habeas & Solomonẽ alterum. & si tibi placuerit, legito fictas reuelationes omniũ patriarcharũ & prophetarũ: & cum illas didiceris, inter mulierũ textrinas cantato, imò legẽdas propone in tabernis tuis, ut facilius per has nænias uulgus indoctũ prouoces ad bibendũ. Cereos aũt nõ clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris, sed ut noctis tenebras hoc solatio tẽperemus, & uigilemus ad lumen, ne cæci tecũ dormiamus in tenebris. Quod si aliqui propter imperitiã & simplicitatem secularium hominũ, uel certe religiosarũ fœminarũ, de quibus uerè possumus dicere, Confiteor, zelum dei habent, sed nõ secũdum scientiã, hoc pro honore martyrum faciunt, quid inde perdis? Causabant quondam & apostoli, quod periret unguentũ, sed domini uoce correpti sunt. Neq; enim Christus indigebat unguẽto, nec martyres lumine cereorũ, & tamen illa mulier in honorẽ Christi hoc fecit, deuotioq; mẽtis eius recipitur. Et quicunq; accendunt cereos, secundũ fidem suam habent mercedẽ, dicente Apostolo: Vnusquisq; in suo sensu abundat. Idololatras appellas huiusmodi homines? Non diffiteor, omnes nos qui in Christo credimus de idololatriæ errore uenisse. Non enim nascimur, sed renascimur Christiani. Et quia quondã colebamus idola, nunc deũ colere non debemus, ne simili eum uideamur cum idolis honore uenerari? Illud fiebat idolis, & idcirco detestandũ est: hoc fit martyribus, & idcirco recipiendũ est. nam & absq; martyrum reliquijs per totas Oriẽtis ecclesias, quando legendũ est Euangeliũ, accendunt luminaria, iam sole rutilante, nõ utiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demon-
B strandum. Vnde & uirgines illæ euangelicæ semper habent accẽsas lampades suas. Et ad apostolos dicit: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardẽtes in manibus uestris. Et de Ioanne Baptista: Ille erat lucerna ardens & lucẽs: ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendat, de qua in Psalterio legimus: Lucerna pedibus meis uerbum tuũ domine, & lumen semitis meis. Male facit ergo Romanus episcopus, qui super mortuorũ hominũ Petri & Pauli secundum nos ossa ueneranda, secundum te uilem puluisculum, offert domino sacrificia, & tumulos eorũ Christi arbitratur altaria? Et nõ solum unius urbis, sed totius orbis errant episcopi, qui cauponẽ Vigilantium contemnentes, ingrediunt basilicas mortuorũ, in quibus puluis uilissimus & fauilla nescio quæ, iaceat linteamine cõuoluta, ut polluta omnia polluat, et quasi sepulchra pharisaica foris dealbata sint, cum intus immundo cinere iuxta te, immũda omnia oleant atq; sordeant. Et post hæc de barathro pectoris tui cœnosam spurcitiã euomens, audes dicere: Ergo cineres suos amant animæ martyrũ, & circumuolant eos, semperq; præsentes sunt, ne fortè si aliquis peccator adue
nerit, absentes audire non possint? O portentũ in terras ultimas deportandum. Rides de reliquijs martyrũ, & cum autore huius hæreseos Eunomio, ecclesijs Christi calumniam struis: nec tali societate terreris, ut eadem contra nos loquaris, quæ ille contra ecclesiam loquitur? Omnes enim sectatores eius basilicas apostolorũ & martyrum nõ ingrediuntur, ut scilicet mortuum adorent Eunomiũ, cuius libros maioris autoritatis arbitrantur q̃ Euangelia: & in ipso credunt esse lumen ueritatis, sicut aliæ hæreses paracletũ in Montanum uenisse contendunt, & Manichæũ ipsum dicunt esse paracletũ. Scribit aduersum hæresim tuam, quæ erupit aduersum ecclesiam (ne & in hoc quasi repertor noui scele-
6 ris glorieris) Tertullianus uir eruditissimus insigne uolumẽ, quod Scorpiacon uocat re
ctissimo nomine, quia arcuato uulnere in ecclesiæ corpus uenena diffudit, quæ olim appellabatur Caina hæresis, & multo tempore dormiens uel sepulta, nunc à Dormitantio suscitata est. Miror quod non dicas nequaq̃ perpetranda martyria, deum enim qui sanguinẽ hircorũ taurorumq; non quærat, multo magis hominũ nõ requirere. Quod cum dixeris, imò & si non dixeris, ita habeberis quasi dixeris. Qui enim reliquias martyrum

asseris calcandas esse, prohibes sanguinẽ fundi, qui nullo honore dignus est. De uigilijs C
& pernoctationibus in basilicis martyrũ sępe celebrandis, in altera epistola, quam fermẽ
ante biennĩũ sancto Ripario presbytero scripseram, respondi breuiter. Quod si ideo eas
existimas respuendas, ne sæpe uideamur pascha celebrare, & non solennes post annum
exercere uigilias: ergo & die dominico non sunt Christo offerenda sacrificia, ne resurre
ctionis domini crebro pascha celebremus, & incipiamus nõ unũ pascha habere, sed plu
rima. Error autem & culpa iuuenũ uilissimarumq; mulierũ, qui per noctem sæpe depre
henditur, non est religiosis hominibus imputandus: quia & in uigilijs paschæ tale quid
fieri plerunq; conuincĩ, & tamen paucorũ culpa non præiudicat religioni, qui & absq;
uigilijs possunt errare uel in suis, uel in alienis domibus. Apostolorũ fidem, Iudę proditio non destruxit. Et nostras ergo uigilias, malæ aliorum uigiliæ non destruent, quin po
tius pudicitiæ uigilare coganẽ, qui libidini dormiunt. Quod enim semel feciſſe bonũ est,
non potest malum esse, si frequẽter fiat: aut si aliqua culpa uitanda est, non ex eo quod sę
pe, sed ex eo quod fit aliquando culpabile est. Non uigilemus itaq; diebus paschæ, ne ex-
pectata diu adulterorum desideria compleanẽ, ne occasionẽ peccandi uxor inueniat, ne
maritali non possit recludi claue. Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Non possum
uniuersa percurrere, quæ sanctorũ presbyterorũ literæ comprehẽdunt, de libellis illius
aliqua proferam. Argumentaẽ contra signa atq; uirtutes, quæ in basilicis martyrũ fiunt,
& dicit eas incredulis prodesse, non credentibus: quasi nunc hoc quæraẽ quibus fiant,
& non qua uirtute fiant. Esto, signa sint infidelium, qui quoniam sermoni & doctrinæ
credere noluerũt, signis adducanẽ ad fidẽ: & dominus incredulis signa faciebat, & tamẽ
nõ domini idcirco suggillanda sunt signa, quia illi infideles erãt: sed maiori admirationi
erunt, quia tantæ fuere potẽtiæ, ut etiam mentes durissimas edomarẽt, & ad fidem coge-
rent. Itaq; nolo mihi dicas, signa infideliũ sunt: sed responde quomodo in uilissimo pul
uere & fauilla nescio qua, tanta sit signorũ uirtutumq; præsentia. Sentio, sentio infelicis- D
sime mortaliũ, quid doleas, quid timeas. Spiritus est immundus qui hæc te cogit scribe-
re, sæpe hoc uilissimo tortus est puluere, imò hodieq; torqueẽ, & q in te plagas dissimu-
lat, in cæteris confiteẽ. Nisi forte in morem gentiliũ impiorumq; Porphyrij & Eunomij
has præstigias dæmonũ esse confingas, & non uere clamare dæmones, sed sua simulare
tormenta. Do consilium, ingredere basilicas martyrũ, & aliquãdo purgaberis: inuenies
ibi multos socios tuos, & nequaq̃ cereis martyrũ, qui tibi displicẽt, sed flammis inuisibi-
libus combureris: & tunc fateberis, quod nũc negas: & tuum nomẽ, qui in Viglantio lo
queris, liberè proclamabis, te esse aut Mercurium propter nũmorum cupiditatẽ, aut No
cturnum iuxta Plauti Amphitryonẽ, quo dormiẽte, in Alcmenæ adulterio duas noctes
Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur: aut certè Liberum patrẽ pro
ebrietate & cantharo ex humeris depẽdente, & semper rubente facie, & spumantibus la-
bijs effrenatisq; conuitijs. Vnde & in hac prouincia cum subitus terræmotus noctis
medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nu-
dus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de paradiso. & illi quidem apertis oculis
erubuerunt, nudos se esse cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs: tu & tunica &
fide nudus, subitoq; timore perterritus, & aliquid habẽs nocturnæ crapulæ, sanctorum
oculis obscœnam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Tales ha-
bet aduersarios ecclesia. Hi duces contra martyrum sanguinem dimicant, huiuscemodi
oratores contra apostolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Christi latrant disci-
pulos. Ego confiteor timorẽ meum, ne forsitan de superstitione descendat. Quando ira
tus fuero, & aliquid mali in animo meo cogitauero, & me nocturnum phantasma delu-
serit, basilicas martyrum intrare non audeo, ita totus & corpore & animo pertremisco.
Rideas forsitan, & mulierculariũ deliramenta subsannes. Non erubesco earũ fidem, quę
primæ uiderunt dominum resurgentem, quæ mittuntur ad apostolos, quæ in matre do
mini saluatoris, sanctis apostolis cõmendantur. Tu ructato cum seculi hominibus, ego
ieiunabo

A ieiunabo cum fœminis, imò cum religiosis uiris, qui pudicitiam uultu præferunt, & pal
lida iugi continentia ora portantes, Christi ostendunt uerecundiam. Videris mihi dole-
re & aliud, ne si inoleuerit apud Gallos continentia & sobrietas atq; ieiunium, tabernæ
tuæ lucrum non habeant: & uigilias diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere
non possis. Præterea ijsdem ad me relatum est epistolis, quod contra autoritatem Pauli
apostoli, imò Petri, Ioannis & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ cõmunica
tionis: & præceperunt eis, ut pauperum memores essent: tu prohibeas Hierosolymã in
usus sanctorũ aliqua sumptuum solatia dirigi. Videlicet si ad hæc respondero, statim la-
trabis, meam me causam agere, qui tanta cunctos largitate donasti, ut nisi uenisses Hiero
solymam, & tuas uel patronorũ tuorum pecunias effudisses, omnes periclitaremur fa-
me. Ego hoc loquor, quod beatus apostolus Paulus in cunctis penè epistolis suis loqui-
tur, & præcipit ecclesijs gentiũ: per unam sabbati, hoc est, in die dominico, omnes con-
ferre debere, quæ Hierosolymam in sanctorum solatia dirigantur: & uel per discipulos
suos, uel per quos ipsi probauerint: & si dignum fuerit, ipse ut dirigat, aut perferat quod
collectum est. In Actibus quoq; Apostolorũ loquens ad Felicem præsidem: Post annos,
ait, plures eleemosynam facturus in gentem meam, ueni Hierosolymam, & oblationes,
& uota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarũ,
& in his ecclesijs, quas nascentes fide sua erudiebat, quæ ab alijs acceperat, diuidere non
poterat? Sed sanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui suas pro Christo facul-
tatulas relinquentes, ad domini seruitutem tota mente conuersi sunt. Longum est nũc,
si de cunctis epistolis eius omnia testimonia reuoluere uoluero, in quibus hoc agit, &
tota mente festinat, ut Hierosolymã & ad sancta loca credẽtibus pecuniæ dirigant, non
in auaritiam, sed in refrigerium: non ad diuitias congerendas, sed ad imbecillitatẽ corpu
sculi sustentandam, & frigus atq; inediam declinandam: hac in Iudæa usq; hodie perse-
uerante consuetudine, non solum apud nos, sed & apud Hebręos: ut qui in lege domini
B meditanẽ die ac nocte, & partem non habent in terra, nisi solum deũ, synagogarũ & to-
tius orbis foueanẽ ministerijs, ex æquitate duntaxat: non ut alijs refrigeriũ, & alijs sit tri-
bulatio: sed ut aliorum abundantia, aliorum sustentet inopiam. Respondebis, hoc unum
quenq; posse in patria sua facere: nec pauperes defuturos, qui ecclesię opibus sustentan-
di sint. Nec nos negamus cunctis pauperibus etiã Iudæis & Samaritanis, si tanta sit largi
tas, stipes porrigẽdas. Sed Apostolus faciẽdam quidem docet ad omnes eleemosynã, sed
maxime ad domesticos fidei. De quibus & saluator in Euangelio loquebaẽ: Facite uobis
amicos de mãmona iniquitatis, qui uos recipiant in æterna habitacula. Nunquid isti pau
peres, inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominaẽ, possunt ha-
bere æterna habitacula: qui nec præsentia possident, nec futura? Non eñ simpliciter pau
peres, sed pauperes spiritu beati appellantur: de quibus scriptum est: Beatus qui intelligit
super egenũ & pauperẽ, in die mala liberabit eum dominus. In uulgi pauperibus susten-
tandis nequaquam intellectu, sed eleemosyna opus est. In sanctis pauperibus beatitudo
est intelligentiæ, ut ei tribuat, qui erubescit accipere: & cum acceperit, dolet: metens car-
nalia, & seminans spiritalia. Quod autem asseris, eos melius facere qui utũtur rebus suis,
& paulatim fructus possessionũ suarum pauperibus diuidunt, q̃ illos qui possessionibus
uenundatis, semel omnia largiuntur: non à me eis, sed à domino respondebiẽ: Si uis esse
perfectus, uade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ad eũ
loquitur, qui uult esse perfectus, qui cum apostolis patrẽ, nauiculam & rete dimittit. Iste
quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dummodo scia-
mus prima secundis & tertijs præferenda. Nec à suo studio monachi deterrendi sunt à te
lingua uiperea & morsu sæuissimo, de quibus argumentaris, & dicis: Si omnes se clause
rint, & fuerint in solitudine, quis celebrabit ecclesias? qs seculares homines lucrifaciet?
quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo, si omnes tecũ fatui sint,
sapiens quis esse poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines fue

rint,nuptiæ nõ erunt:interibit humanũ genus,infantes in cunis non uagiẽt: obstetrices c
absq; mercedibus mẽdicabunt,& grauissimo frigore solus atq; contractus Dormitãtius
uigilabit in lectulo.Rara est uirtus,nec à pluribus appetit. Atq; utinã hoc omnes essent,
quod pauci sunt,de quibus dicitur:Multi uocati,pauci autẽ electi:uacui essent carceres.
Monachus aũt non doctoris,sed plangẽtis habet officiũ: qui uel se uel mundum lugeat,
& domini pauidus prestolet aduentũ: qui sciens imbecillitatẽ suam, & uas fragile quod
portat,timet offendere,ne impingat, corruat atq; frangat. Vnde & mulierũ, maximeq;
adolescentularũ uitat aspectum,& intantum castigator sui est,ut etiam quę tuta sunt per
timescat.Cur,inquies,pergis ad eremũ? uidelicet ut te non audiam, non uideam, ut tuo
furore nõ mouear,ut tua bella non patiar:ne me capiat oculus meretricis,ne forma pul-
cherrima ad illicitos ducat amplexus.Respõdebis,hoc nõ est pugnare, sed fugere. Sta in
acie,aduersarijs armatus obsiste,ut postquam uiceris,coroneris. Fateor imbecillitatem
meam.Nolo spe pugnare uictoriæ,ne perdam aliquando uictoriam.Si fugero,gladium
deuitaui:si stetero,aut uincendum mihi est,aut cadendum.Quid autem necesse est certa
dimittere,& incerta sectari? Aut scuto,aut pedibus mors uitanda est. Tu qui pugnas,&
superari potes,& uincere.Ego cum fugero,nõ uincar in eo quod fugio: sed ideo fugio,
ne uincar.Nulla securitas est,uicino serpente dormire.Potest fieri, ut me non mordeat:
tamen potest fieri,ut aliquando me mordeat. Matres uocamus sorores & filias,& nõ e-
rubescimus uitijs nostris nomina pietatis obtendere.Quid facit monachus in cellulis fœ
minarum? quid sibi uolunt sola & priuata colloquia,& arbitros fugiẽtes oculi? Sanctus
amor impatientiam non habet.Quod de libidine diximus,referamus ad auaritiam,& ad
omnia uitia quæ uitantur solitudine.Et idcirco urbium frequentias declinamus,ne face
re compellamur,quæ nos non tam natura cogit facere,quàm uoluntas.Hęc(ut dixi)san
ctorum presbyterorum rogatu,unius noctis lucubratione dictaui, festinãte ad modum
fratre Sisinnio,& propter sanctorum refrigeria ad Aegyptum ire properante: alioquin
& ipsa materia apertam habuit blasphemiam,quæ indignationem magis scribẽtis,quàm D
testimoniorum multitudinem flagitaret. Quod si Dormitantius in mea rursus maledi-
cta uigilauerit,& eodem ore blasphemo,quo apostolos & martyres lacerat,de me quo-
que putauerit detrahendum,nequaquam illi breui lucubratiuncula,sed tota nocte uigi-
labo,& socijs illius,imò discipulis & magistris:qui nisi tumentes uteros uiderint fœmi-
narum,maritos earum Christi ministerio arbitrantur indignos.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

MVlta in orbe.] Mire à conuitijs auspicat,idq; suo more. Centauros.] Centauri monstra sunt 1
apud poetas,superne homines,inferne bestiæ.Onocentauri, inferne asini. Hippocentauri,in
ferne equi. Sirenas,ululas.] Sirenum fabula notissima est.Quanquam de nominibus animantium
nonnihil uariant interpretes,si forte pro ululas,scribendũ est lamias:quarũ meminit Esaias,quas He
bræi furias esse putant. Onocrotalos.] Aues sunt monstrosæ,à strepitu quem edunt,non ita dissi-
milem asino rudẽti,sic appellatæ.ὄνος asinus:λεσταὶ plaudere siue strepere. Iob Leuiathan.] Nem
pe cap.xij.Behemoth cap.xl. Cerberũ.] Tricipitem canem apud inferos, quẽ Hercules extraxit in
lucem. Stymphalidas.] Aues prodigiosæ, quas Hercules occidit, similes harpyis, à palude sic ap-
pellatæ. Aprum Erimanthiũ.] Refertur & hic inter Herculis labores belua prodigiosæ magnitu- 2
dinis,ab Erimantho sic dictus. Leonẽ Nemæũ.] Est & hic inter huius labores,à Nemæa sylua co-
gnominatus. Chimærã.] Hoc monstrũ ita describit Ouidius,Quoq; chimæra iugo mediis in par-
tibus hircum,Pectus & ora leæ,caudam serpentis habebat. Quanquam poetæ in hoc monstro de-
scribendo uariant. Hydra multorũ.] Hanc excetram Lernean postremo labore uix deuicit Her-
cules. Cacum describit Virg.] Nempe Æneidos lib.octauo,quem semihominẽ uocat,& ore uo-
mentem ignẽ facit. Triformẽ Geryonẽ.] Huic Virgilius dicit fuisse tria corpora.Hesiodus τριπλέ-
φαλον uocat,id est tricipitẽ. Et quomodo Euphorbus.] Euphorbus Panthoi filius,tempore Tro-
iani belli fuit:cuius meminit Homerus.Huius animã in se demigrasse dixit Pythagoras: & clypeum
suum post tot annos agnouit,quo tum in bello fuerat usus. Semen pessimũ.] Ita legis Esaiæ capite
xiij.Non uocabitur in terra semen pessimum: præparate filios eius occisioni in iniquitate patris eo-
rum. Phasides.] Quas aliàs Phasianos uocãt,à Phaside Scythiæ amne. Carnes suillas.] Sues in
delicijs fuisse apud ueteres,multis locis testat Lucianus,nominatim in Saturnalibus.Quin & Varro
Plinius; testantur,hoc animal epulis & conuiuijs nasci. Caupo Calagurritanus.] Ex Calagurra 3
Hispaniæ

A Hispaniæ uico quidam natum autumant Quintilianum rhetorem, dissentientibus nonnullis eruditis,qui hunc Romæ natum malint. Quanq; & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti sunt,non ignobiles & ipsi rhetores.Etiam si Seneca negat referre, quomodo senior Quintilianus declamauerit.Vnde falsè Vigilantium mutum Quintilianum appellat Hieronymus, quod homo infans in ea regione cauponem ageret,quæ facundissimum rhetorem edidisset.Et pro rhetore lepide suppositi cauponem.Strabo Calagurium uocat oppidum apud Vascones.Et Plinius libro quinto,in citeriore Hispania ponit Calagurritanos. Miscet aquam uino.] Nam hæc est ars cauponũ, quam hodie quoq; nimium callent,Idem postea fecit in scriptis,quod antè fecerat in caupona sua:illic uitiarat uina,hic scripturas diuinas corrupit. Dauid,Idithun,&c.] Palàm est,non omnes psalmos à Dauid esse compositos. Nam horum quoq; nomine reperiuntur aliquot. Mire autem iunxit psalmos Dauid cum phialis & placentis,inter quas fœdæ cantiunculæ solent audiri. Nulli cœlibi.] Suspicantur enim aut scortatorem,aut turpius aliquid esse,cui non sit uxor: cum hoc habeant semel persua-
4 sum,neminem absq; Veneris usu uiuere. Equi insanientes.] Ita legis Hieremiæ capite quinto: Equi amatores & emissarij facti sunt. Fieri enim potest.] Propemodum fatetur, argumentũ de matre & filia reconciliandis,ad morem scholæ declamatoriæ propositum fuisse. Quanq; hic quoq; uafre ludit,& data opera loquitur ambigue,quo pariter & cãdidus eruditusq; lector intelligat quid uelit,nec habeat tamen calumniator quod mordeat. Quod etiam si non significasset Hieronymus, tamen ipse libri gustus hoc mihi persuaserat. Itaq; si subaudias, sicut illam finxi, palàm fatetur sese illam finxisse.At si subaudias,dixit fictam:calumniam excludit,non agnoscit crimen. Et uerbis & scientia.] At huic Gennadius orationis politiem tribuit. Conuenarum natus.] Conuenæ dicuntur,qui è diuersis mixti nationibus,in unam coaluerunt ciuitatem,qualis est origo Venetorum.

Vectonibus,Arbacis.] Vectonum meminit Strabo libro tertio.Sunt in Hispania uicini Celtiberis.Quanq; hic locus habebatur uarie confusus. Incurser Galliarum eccle.] Quod isti in finitimos Gallos latrocinijs incursare consuerint. Sui nominis.] Nam Pompeiopolis dicta, quam Pompeius uictis piratis possidendam tradidit, olim Solos dictam, & Rhodijs atq; Argiuis possessam. Moti capitis.] Id est insanum: sic & cõmotæ mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro
5 quouis medico posuit. Balsamum & Barbelum.] Hæc sunt illa prodigiosa uocabula,quæ Basilidiani,uelut ex Hebræorum fontibus hausta cõmenti fuerant, ad decipiendos stultissima superstitione simplices:de quibus alias à nobis est dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leusibora.

Thesaurum Manichæi.] Nam is uelut in æterno quodam thesauro duas naturas repositas esse
B uoluit,quarum una esset principium omnis mali,altera principium omnis boni.Hæc quoniam sunt ridicula cõmenta hominum,& tamen literis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos citabat Vigilantius. Vicinusq; Hiberiæ.] Quod quicquid uehementer friuolum sit ac portentosum,Hiberas nænias uocent.Porrò quæ Basilides tradidit & Manicheus,non solum impia sunt,sed multo magis prodigiosa, ueluti trecentos sexagintaquinq; cœlos esse: & mundum hunc non à deo fuisse creatum,sed ab extremo illo cœlo. Et Christum non fuisse crucifixum à Iudæis, sed Simonem Cyrenensem.Et duo inter se pugnantia principia: lunam & solem,duas esse naues de pura dei substantia fabricatas,quibus animæ in proprias sedes reuehantur.Ex quinq; elementis,quinq; progenitos principes tenebrarum,atq; id genus innumera deliramenta. In ultimas terras.] Erat olim supplicij genus,deportatio.Porrò grauissimum deportationis genus erat,si quis relegatus fuisset in
6 extremas solitudines. Scorpiacũ.] Hunc titulum indiderat suo uolumini, quod remediũ inesset aduersus ictum scorpij.Nam habentur apud Italos parata in hunc usum remedia. Ne maritali.] Aut legendum est,ne nisi maritali,&c. aut ne maritale recludatur conclaue. Te esse Mercurium.] Quod is præfectus sit lucris:& Vigilantium fecit cauponem. Aut Nocturnum.] Sic Plautus appellat deum,qui noctem moderatur. Ad hunc enim modum in huius Amphitryone loquitur Sosia seruus: Credo ego hac nocte Nocturnum obdormisse ebrium. Quanq; in nonnullis codicibus scriptum erat,Nocturninum. Duas noctes.] Nam una nox uidebatur angustior,ut ingens ille Hercules,& tot certaminibus sufficturus nasceretur. Itaq; Mercurius concumbente Ioue noctem stare iussit,atq; hinc τριέσπερος Græcis est dictus. Liberũ patrem.] Sic poetæ uocant Bacchum uini deum. Effrenatisq; conuitijs.] Respexit ad ueterem consuetudinem, qua scommata in obuium quenq; magna libertate iaciebantur ab his,qui Bacchi sacra peragebant.

ANTIDOTVS.

In hoc libello scribit,martyres non esse adorandos.Ait enim: Quis enim ó insanum caput, aliquando martyres adorauit? Verũ de eo genere sensit adorationis,quod uni deo præstatur: id quod liquet ex his quæ mox subijcit: Quis hominem putauit deum? ~~Præterea uidetur in hoc esse opinio-~~
~~ne,ut putet superflua esse,accendere cereos in honorem sanctorum lucis: nec accendendos,nisi in~~
~~galatium noctis,quum hodie præcipuus cultus sacrorum sit in cereis. Verum apparet hanc consue-~~
~~tudinem eo seculo magis tolerata fuisse,quàm comprobatam: & multa commutata esse.~~ Præterea quod scribibit,monachi institutum infirmitatis esse, quasi non sit perfectionis, hoc modestiæ causa ad suam personam retulit.Nam qui fugit omnem peccandi occasionem, nec aliter putat se bonum esse,nisi malefacere non liceatis imbecillitatem suam uidetur agnoscere,& suis diffidere uiribus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit paucis Montani hæretici dogmata, & in quibusdam in quibus uidebatur ecclesiastica consuetudo nonnihil conuenire cum illius institutis, ostendit quid interfit inter illius errores & ecclesiæ sententiam. Licet autem conijcere, Marcellam ob id admonuisse Hieronymũ, quod quidam calumniarentur, eum de monogamia cum Montani sectatoribus consentire.

HIERONYMVS AD MARCELLAM ADVERSVS MONTANVM.

TEstimonia de Ioannis euangelio cõgregata, tibi quidam Montani sectator ingessit, in quibus saluator noster se ad patrem iturum missurumq; paracletum pollicetur. Quæ in quod promissa sint tempus, & quo completa sint tempore, apostolorum acta testantur. Decima die dixit post ascensum domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem spiritum sanctum descendisse, linguasq; credentium esse diuisas, ita ut unusquisq; omnium gentium sermone loqueretur: quando quidam adhuc parum credentium, musto eos ebrios asserebant: & Petrus stans in medio apostolorũ omnisq; conuentus, ait: Viri Iudęi, & omnes qui habitatis in Hierusalem, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea. Non enim sicut uos existimatis hi ebrij sunt: nam est hora diei tertia: sed hoc est quod dictum est per Ioel prophetam: In nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem: & prophetabunt filij, & filiæ eorum: & iuuenes uisiones uidebunt, & seniores somnia somniabunt: & quidem in seruos meos & ancillas meas effundam de spiritu meo. Si igitur apostolus Petrus, super quem dominus fundauit ecclesiam, & prophetiam & promissionem domini, illo tempore completam memorauit, quomodo possumus nobis aliud tẽpus uindicare? Quod si uoluerint respondere, & Philippi deinceps quatuor filias prophetasse, & prophetam Agabũ reperiri, & in diuisionibus spiritus inter apostolos & doctores, prophetas quoque apostolo scribente formatos: ipsumq; Paulum apostolum, multa de futuris hæresibus, & de fine seculi prophetasse: sciant à nobis non tam prophetiam repelli, quæ domini est signata passione: quàm eos non recipi, qui cum scripturæ ueteris & nouæ autoritate non congruant. Primum in fidei regula discrepamus, Nos patrem & filium & spiritum sanctum in sua unumquemq; persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellij dogma sectantes, trinitatem in unius personæ angustias cogunt. Nos secundas nuptias non tam appetimus, quàm concedimus, Paulo iubente, ut uiduæ adolescentulæ nubant: illi intantum putant scelerata coniugia iterata, ut quicunq; hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unam quadragesimam secundum traditionẽ apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus: Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. Non quo & per totũ annum, excepta Pentecoste ieiunare non liceat: sed quòd aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre. Apud nos apostolorũ locum episcopi tenent: apud eos episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepusa Phrygiæ patriarchas. Secundos, quos appellant Cenones: atq; ita in tertium, id est penè ultimum locũ episcopi deuoluuntur: quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimũ sit. Illi ad omne penè delictũ ecclesiæ obserant fores, nos quotidie legimus: Malo pœnitentiã peccatoris, quàm mortem. Et nunquid qui cadet, non resurget, dicit dominus? Et conuertimini ad me filij conuertentes, & ego curabo cõtritiones uestras. Rigidi autem sunt, non quo & ipsi peiora non peccent: sed hoc inter nos & illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata, quasi iusti: nos dum pœnitentiam agimus, facilius ueniam promeremur. Prætermitto scelerata mysteria, quæ dicuntur de lactẽte puero: & de uicturo martyre cõfarrata. Malo inquam non credere: sit falsum omne quod sanguinis est. Aperta est conuincenda blasphemia dicentiũ, deũ primum uoluisse in ueteri testamẽto per Moysen & prophetas saluare mundũ: sed quia nõ potuerit explere, corpus sumpsisse de uirgine, & in Christo sub specie filij prædicantẽ, mortẽ obisse pro nobis. Et quia per duos gradus mundum saluare nequiuerit, ad extremum per spiritũ sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas fœminas descendisse, & plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicẽs: Ex parte cognoscimus, & ex

ex parte prophetamus: & nunc uidemus per speculum in ænigmate, abscisum & semiurum habuisse Montanum. Hæc sunt quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est. Nec necesse est ut singula deliramenta quæ proferunt, breuior epistolæ sermo subuertat, cum & tu ipsas scripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota sis quæstiones, quàm quid sentirem à me uolueris scisciari.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 INgessit.] Recte ingessit, de re improba ac molesta. In hoc autem ingesserat, ut ostenderet quæ illic promittuntur, in apostolis nondum fuisse cõpleta. Nam ille promiserat: Ille uos docebit omnia, & apostoli quædam ignorabant. Ioel prophetã.] Est apud hunc capite secundo. Super quem fundauit.] [redacted]

Et Philippi dein.] Legis in Actis apostolorũ capite uicesimoprimo. Et prophetã Agabũ.]
2 Is prædixit famẽ futurã in toto orbe. Legis in Actis apostolorũ capite undecimo. Illi Sabellij dogma.] Hæc hæresis à uarijs autoribus, sed idẽ sentientibus diuersa reperit cognomina. Nam eadem & Sabelliana & Noetiana uocatur. Docebant Christũ eundem esse patrẽ & filiũ & spiritũ sanctum, ut refert Augustinus in libro ad Quoduultdeum. Coniugia iterata.] Cataphryges enim, quos Montanus induxit, iteratas nuptias pro fornicatione habebant. Excepta pentecoste.] Id est, quinquagesima: sic enim appellat interuallũ inter pascha & diem pentecostes. De Pepusa Phrygiæ.] Montanus Phryx erat, unde & huius sectatores, ut modo dixi, Cataphryges sunt dicti. Cæterũ Pepusam quidam arbitrantur Montani uillam fuisse, & prophetissarũ illius Maximillæ & Priscillæ, quam ob id appellarint Hierusalẽ, quod illic uixerit, in quẽ spiritus sanctus à Christo promissus descenderit. Vnde & Pepusani sunt dicti. Apud hos & mulieres sacerdotio funguntur. Au-
3 gustinus. Quos appellant Cenones.] Vocabulo, ni fallor, Phrygio barbaroq;, quo magis sit ridiculum. De lactente puero.] Sanguinẽ quẽ minutis punctionibus fosso pueri anniculi corpore excipiunt, miscent farinæ, atq; inde panẽ conficiunt: unde conficerant eucharistiã. Quod si contingat puerũ mori, pro martyre habetur: sin uixerit, pro magno sacerdote. Et ex parte prophetamus.] Sic enim interpretantur, quod sequitur: Cum autem uenerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est: quasi Paulus scintillam duntaxat acceperit spiritus sancti: in Montanũ autem totus descenderit. Semiurum.] Quod Phrygij sacerdotes Cybeles soleant castrari. Et absurdum est, ei perfectũ tribui, qui ipse perfectus non fuerit uir, sed semiuir. Ita Vergilius de Troianis, qui & ipsi Phryges uocantur, cum semiuiro comitatu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Riparius presbyter summo studio adnitebatur, ut ecclesias ab hæreticorũ dogmatis purgaret. Vnde & aduersus Vigilantiũ incitauerat Hieronymũ: huic scripserat de suo conatu, & uicissim ex Hieronymo cupiebat discere, quid actum esset de dogmatis Origenicis, quæ per Ruffinum & illius sectatores instaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO.

1 CHRISTE aduersum hostes catholicę fidei bella bellare, & tuis literis & multorũ relatione cognoui: uentosq; esse cõtrarios, & in perditionẽ mutuã fautores esse perditionis, q defensores seculi esse deberẽt: tamẽ scias in hac prouincia nullis humanis auxilijs, sed proprie Christi sententia pulsum esse, non solũ de urbe, sed de Palæstinæ quoq; finibus Catilinã: nosq; dolere plurimũ, quod cum
2 Lentulo multi cõiurationis socij remanserũt, qui in Ioppe remorant. Nobis aũt melius uisum est locũ mutare, q̃ fidei ueritatẽ: ædificiorũq; & mansionis amœnitatẽ amittere, quàm eorum cõmunione maculari, quibus impræsentiarũ, aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladijs dimicandum. Quanta autem passi simus, & quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem sæuierit, puto te celebri nuncio omnium cognouisse

cognouisse. Quæso ergo te, ut arreptum opus impleas: nec patiaris te præsente non habere Christi ecclesiam defensorẽ. Certe scit unusquisq; quod uel tibi sufficiat pro uirili parte: quia non uiribus corporis, sed charitate animi dimicandum, quæ superari nunquam potest. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, plurimum te salutant. Puto autem & sanctum fratrem Alentium diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumem te & memorem mei, Christus dominus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & suscipiende frater. C

PRAECEDENTIS. EPISTOLAE SCHOLIA.

CHRISTI te.] Christi bella uocat dimicationes aduersus hæreticos. Ventos esse contrarios.] Quia parum succedebat, idq; propter studia fauentiũ, & inter se dissidentium episcoporum. Defensores seculi.] Id est, suorum temporum: nimirũ aut episcopos intelligit, aut imperatores, inter quos & ipsos sæpe dissidium erat, & aliquoties hæreticis fauebant, præsertim Arianis. Finibus Catilinam.] Ruffinum, ni fallor, sentit. Verum ob metum usus est allegoria, quod ferè facit, quoties illum insectatur: cuius dogmata primum prodita sunt, ac damnata opera Marcellæ. Deinde in Syria quoq; propulsata, Epiphanij opera & Theophili episcopi Alexandrini, neq; non opera Paulæ & diui Hieronymi. Nã cœperat ea pestis late iam serpere. Pulchre autem quadrat, quod ut Catilinæ cõiuratio, ita horum hæresis per fœminam detecta fuerit, Nisi fortè totum hunc locum mauis ad Arianã referre hæresim, & pulsum Catilinam, ad Arium ipsum presbyterum Alexandrinum. Cum Lentulo.] Ita uocat socios Arij, qui illius dogma defendebant. In Ioppe.] Oppidum est maritimum Palæstinæ, siue quia uere illic resederant amici Arianorum, siue quod innuat, eos ipsos paratos ad fugam: sed magis (opinor) uere, quod Hieronymus ob illorum uiciniam cogatur mutare locum. Non lingua, sed gladijs.] Nam Ruffinus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Nisi (ut dixi) mauis de Arianis, qui rem ferro gerebant plerunq;. Atq; hæc sententia mihi magis probatur, quod opinor, quum hæc scriberet Hieronymus, adhuc illi conuenisse cum Ruffino. 1 2

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De eadem re tractat, de qua superior, licet stilus non admodum sapiat Hieronymum, tamẽ suo loco reliquimus. Alioquin ubi legimus Hieronymi domum, hæreticorum persequutionibus fuisse subuersam? Nisi fortè hoc sentit de mutata sede, qua de re meminit in epistola superiore. D

HIERONYMVS APRONIO.

NESCIO qua tentatione diaboli factum sit, ut & tuus labor, & sancti Innocentij presbyteri industria, & nostrum desiderium ad præsens nequaquã uideatur habere effectum. Deo gratia, quod te sospitem & fidei calore feruentem, inter ipsa tentamenta diaboli cognoui. Hoc meum gaudium est, quando in Christo audio filios meos dimicare: & istum zelum in nos ipse confirmet, cui credimus: ut pro fide eius sanguinem uoluntarie fundamus. Euersam nobilem domum funditus doleo: & tamen quid in causa sit, scire non potui. Neq; enim portitor literarum nosse se dixit. Vnde dolere possumus pro amicis cõmunibus & Christi, qui solus potens & dominus est, & eius clementiam deprecari: licet ex parte dei mereamur offensam, qui inimicos domini fouerimus. Optimum autem facies, si cunctis rebus omissis Orientem & præcipue sancta loca petas, hic enim quieta sunt omnia. Et licet uenena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non audent aperire: sed sunt sicut aspides surdæ & obturantes aures suas. Sanctos fratres saluta. Nostra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persequutionibus penitus euersa, Christo propitio spiritalibus diuitijs plena est. Melius est enim panem manducare, quàm fidem perdere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hanc epistolam scripsit, quum primum in Syriam demigrasset, & in ea habitaret parte, qua Antiochiæ proxima est. Quo tempore factiones Arianorum quanquam expulsæ plerisq; locis, tamen in aliquot adhuc ecclesiis aut regnabant, aut ambiebant regnum. Antiochena ecclesia iam pridem magnis rerum uicibus iactata, uidebatur adhuc Arianam hæresim sapere, & tres hypostases ab omnibus exigebat. Eam professionem Hieronymus suspectam habens, consulit Damasum Romanæ urbis episcopum, ut suis literis significet, num eam sequi debeat: præmonens illum, uenenum latere in uerbis, ne Campensibus id ambientibus assentiatur. Est autem epistola accuratius scripta, utpote ad eruditum pontificem, de re quæ cordi erat.

Hieronymus

A HIERONYMVS DAMASO.

1 QVONIAM uetusto Oriens inter se populorũ furore collisus, indiscissam domini tunicã, & desuper textam, minutatim per frustra discerpit: & Christi uineam exterminant uulpes, ut inter lacus cõtritos, qui aquã non habent, difficile, ubi fons signatus, & hortus ille cõclusus sit, possit intelligi: Ideo mihi cathedrã Petri & fidem apostolico ore laudatã censui consulendã: inde nunc meæ animæ postulans cibũ, unde olim Christi uestimenta suscepi. Neq; uero tanta uastitas elementi liquentis, & interiacẽs longitudo terrarũ, me à preciosæ margaritæ potuit inquisitione prohibere. Vbicũq; fuerit corpus, illuc congregant aquilæ. Profligato à sobole mala patrimonio, apud uos solos incorrupta patrũ seruatur hæreditas. Ibi cespite terra fœcun-
2 do, dominici seminis puritatẽ centeno fructu refert: hic obruta sulcis frumẽta in lolium auenasq; degenerant. Nunc in occidente sol iustitiæ oritur: in Oriente autẽ Lucifer ille qui ceciderat, supra sydera posuit thronũ suum. Vos estis lux mundi, uos sal terræ, uos aurea uasa & argentea: hic testacea uasa uel lignea, uirgã ferreã & æternũ operiuntur incendiũ. Quanq; igitur tui me terreat magnitudo, inuitat tamẽ humanitas. A sacerdote uictimã salutis, à pastore præsidiũ ouis flagito. Facessat inuidia: Romani culminis recedat ambitio, cum successore piscatoris, & discipulo crucis loquor. Ego nullũ primum, nisi Christũ sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri cõmunione consocior: super il-
3 lam petrã ædificatã ecclesiã scio. Quicũq; extra hanc domũ agnũ comederit, prophanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnãte diluuio. Et quia pro meis facinoribus ad eam solitudinẽ cõmigraui, quæ Syriã iuncto Barbariæ fine disterminat: nec possum sanctũ dñi tot interiacentibus spatijs à sanctimonia tua semper expetere: ideo hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor: & sub onerarijs nauibus, parua nauicula delite-
4 sco. Non noui Vitalẽ, Meletiũ respuo, ignoro Paulinũ. Quicunq; tecũ non colligit, spar-
5 git: hoc est, qui Christi non est, antichristi est. Nunc igitur prohdolor post Nicenã fidẽ,
B post Alexandrinũ iuncto pariter Occidente decretũ, triũ hypostaseon ab Arianorũ prę sule & Campensibus nouellũ à me homine Romano nomẽ exigitur. Qui quæso ista Apostoli prodidere? Quis nouus magister gentiũ Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid ueneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia uocabula non ediscimus, hæ-
6 retici iudicamur. Si quis autẽ hypostasin usian intelligens, non in tribus personis unam hypostasin dicit, alienus à Christo est: & sub hac confessione uobiscum pariter cauterio unionis inurimur. Discernite si placet obsecro, non timebo tres hypostases dicere: si iubetis, cõdatur noua post Nicenã fides: & similibus uerbis, cum Arianis cõfiteamur orthodoxi. Tota secularium literarũ schola nihil aliud hypostasin, nisi usiam nouit. Et quis rogo ore sacrilego tres subsistãtias prædicabit? Vna est dei & sola natura, quæ uere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suũ est. Cætera quæ creata sunt, etiã si uidentur esse non sunt, quia aliquando non fuerũt: & potest rursum non esse, quod non fuit. Deus solus qui æternus est, hoc est qui exordiũ non habet, essentiæ nomen uere tenet. Idcirco & ad Moysen de rubo loquit: Ego sum q sum. Et rursum: Qui est, me misit. Erãt utiq; tunc angeli, cœlũ, terra, maria. Et quõ cõmune nomẽ essentiæ, pprie sibi uindicat deus? Sed qa illa sola natura est pfecta, & in tribus pſonis deitas una subsistit, q̃ est uere & una natura est: quisquis tria esse, hoc est tres esse hypostases, id est usias dicit: sub nomine pietatis, tres naturas conat̃ asserere. Et si ita est, cur ab Ario parietib. separamur, pfidia copulati? Iũgant̃ cũ beatitudine tua Vrsicinus, cũ Ambrosio socie̅t Auxẽtius. Absit hoc à Romana fide: sacrilegiũ tãtũ religiosa populorũ corda nõ hauriãt. Sufficiat nobis dicere, unã subsantiã, tres personas subsistẽtes, pfectas, æquales, coæternas. Taceantur tres hypostases, si placet, & una teneatur. Non bonę suspicionis est, cum in eodem sensu

uerba

uerba dissentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut si rectum putatis tres hy- C
postases cum suis interpretationibus debere nos dicere, nō negamus. Sed mihi credite,
uenenū sub melle latet, trāsfigurauit se angelus satanæ in angelū lucis. Bene interpretan-
tur hypostasin, & cum id quod ipsi exponūt habere me dicam, hæreticus iudicor. Quid
tam anxie unum uerbū tenent? Quid sub ambiguo sermone latitant? Si sic credūt ut in-
terpretantur, non damno quod retinent. Si sic credo, ut ipsi sentire se simulant, permit-
tant & mihi meis uerbis suum sensum loqui. Quamobrē obtestor beatitudinē tuam per
crucifixum, mundi salutem, per homousion trinitatē: ut mihi epistolis tuis, siue tacenda
rum, siue dicendarū hypostaseon detur autoritas. Et ne fortè obscuritas loci in quo de-
go te fallat, per baiulos literarū ad Euagrium presbyterum, quem optime nosti, dignare
scripta transmittere: simul etiam cui apud Antiochiam debeam cōmunicare significes:
quia Campenses cum Tharsensibus hęreticis copulati, nihil aliud ambiunt, quàm ut au-
toritate cōmunionis uestræ fulti, treis hypostases cum antiquo sensu prædicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

VEtusto.] Nam antiquissimæ hæreses ex Oriente sunt ortæ: hoc est, Syria Phrygiaq; 1
Indiscissam.] Sic enim interpretatur domini tunicam inconsutilem: nempe con-
cordiam Ecclesiæ catholicæ. Et Christi uineā.] Interpretatur illud quod est in can-
tico mystico capite secundo: Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas.
Lacus contritos.] Alludit (ni fallor) ad illud quod est in Epistola Petri secunda,
capite secundo: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ. Quibus uerbis hæreticos
describit. Sed originalis locus est Hieremiæ capite secundo: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ,
& foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non ualent aquas. Meminit & Zacharias lacus
non habentis aquam, capite septimo. Fons signatus.] Hunc opponit lacubus contritis, & eccle
siæ ueritatem intelligit. Elementi liquentis.] Sic appellat mare: ita Vergilius, Camposq; liquen
tes. Vbicunq; fuerit corpus.] Locus est Lucæ capite decimoseptimo. Corpus, intelligit Chri-
stum: aquilas, pios. Iuxta illud: Sanctorum uelut aquilæ iuuentus renouabitur. Profligato.] Id
est, profuso. Allusit ad parabolam Euangelicam de filio prodigo & frugi. Patrū seruatur.] Opi-
nor legendum, patris. Meminit enim parabolæ euangelicæ. Seminis puritatem.] Semen acci- D
pit, euangelicā doctrinam. Atq; hæc mira extulit grandiloquentia, pompaq; uerborum. Obruta 2
sulcis.] Conduntur enim semina, idq; in sulcis arui potissimum. In lolium auenasq;.] Eleganter
dixit, degenerant. Nam hæc non sunt sui generis, sed ex degenerantibus frumētis, & uelut in aliam
speciem transeuntibus. Idcirco superius dixit, referunt puritatem, quod opposuit degenerationi.

Nunc in Occidente.] Nam Romam in Occidente ponunt, & Occidentalis uocatur ecclesia.
Hic fides integra seruabatur, cum Oriens uarijs erroribus dissideret. Aurea uasa.] Allusit ad lo-
cum qui est in secunda ad Timotheum Epistola, capite secundo, de uasis diuersis in magna domo.

Virgam ferream.] Allusit ad illud Psalmographi: Confringes eos in uirga ferrea. Et æter-
num operiuntur.] Hoc ad lignea uasa retulit. A sacerdote uictimam.] Argutissima distributio:
pastoris est tueri gregem: sacerdotis dare uictimam. Victimam autem appellat sacram doctrinam,
qua populus pascitur. Facessat inuidia.] Inuidiam uocat, atrocitatem & odium, quod odiosum
sit ad hunc modum interpellare Romanum pontificem. Et flagitamus, quod exigimus improbe.

Cum successore piscatoris.] Ostendit Romanum pontificem oportere ab omni fastu alienissi-
mum esse, qui piscatori successerit, & qui crucifixi uices gerat: hoc est, humillimi. Super illam pe- 3
tram.] Non super Romam, ut arbitror. Nam fieri potest ut Roma quoq; degeneret, sed super eam
fidem, quam Petrus professus est, & quam hactenus Romana seruauit ecclesia, qua non alia minus
laborauit hæresibus. Extra hanc domū.] Hic Hieronymus omnino uidetur sentire, omnes ec-
clesias debere subesse Romanæ sedi, aut certe ab hac non alienas, quæ peculiariter hoc apostolo glo
riatur, qui inter apostolos primas tenuit: & sic est orthodoxa, ut sit orthodoxarum prima dignitate.
Allusit autem ad domum in qua Christus cum duodecim apostolis comedit agnum paschalem. Et
quod legitur Exodi duodecimo de esu phasæ: In una domo comedet, nec efferetis de carnibus eius
foras. Pro meis facinoribus.] Id est, acturus pœnitentiam. Syriam iuncto Barbariæ.] Est ua
stissima solitudo inter Syriam & Agarenos, siue Saracenos, in qua primum uixit Hieronymus: aut
certe secundo, hoc est, post primam migrationem. Sanctum domini.] Vult eximi à cōmunione
Antiochenæ ecclesiæ, & subijci Romanæ. Sanctum domini uocat corpus Christi. Collegas
tuos.] Adhærentes Romanæ sedi cōfessores, uocat sanctos monachos, uel potius episcopos. Nam
illic erat Theophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus.] Quæ maximæ sunt. Ignoro 4
Paulinum.] Is fuit Antiochenæ ecclesiæ episcopus à Lucifero institutus, cæteri quoq; eiusdem ec-
clesiæ fuerāt episcopi, qui nec ipsi Arianæ hæreseos nota caruerūt. Nam Vitalis uigesimus eiusdem
ecclesiæ fuit episcopus, Paulinus uigesimus secundus. Pro Milesio reposuimus Meletiū, ex ipso diui

Hieronymi

A Hieronymi Catalogo, in quo decem & septem enumerat episcopos, quos hostes potius habendos
putat quàm episcopos. Meletius autem prius Sebastæ Armeniorum episcopus, ab Arianis Antio-
chiam translatus fuit, in qua habita synodo, reiectoq; uerbo homousii, Macedonianum dogma uin-
dicarunt. Nicena Synodus.] Ea prima fuit, ad quam conuenerant trecenti & octodecim episco
pi: in hac damnatus est Arianus error de homousio, hoc est, quo negabant patrē, filium, & spiritum
5 sanctum eiusdem esse essentiæ. Est autem Nicea oppidum Bithyniæ. Post Alexandrinū.] Nam
huius ecclesiæ primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulsus totum ferè mundum traxit in suum
errorem, fauentibus aliquoties & imperatoribus. Ac parum abfuit, quin Romam quoq; possederit.
Vnde legimus, post damnatum in Nicena Synodo Arium, rursum Alexandriæ consedisse episco-
pos, inter quos fuerint & Romani, aut certe occidentalis ecclesiæ nonnulli, & ob id ante collegas
uocat. Id factum est Athanasio ac cæteris episcopis per Constantem imperatorem ab exilio reuoca-
tis. Trium hypostaseon.] ὑπόστασις Græcis uarie significat. Aliquando substantiam, ut in epis-
tola ad Hebræos, χαρακτὴρ ὑποστάσεως, id est, figura substantiæ. Aliquoties fundamentū aut materiam,
ut ad Hebræos: Fides est substantia rerum sperandarum, ὑπόστασις. Et ad Corinthios, in hac substan-
tia gloriæ, ἐν ταύτῃ ὑποστάσει. Philosophi substantiam uocant, quæ non sit accidens, uel quod per se
sit & non insit, uel quod substet accidentibus. Græci tres hypostases ponunt, accipientes hypostasin
pro persona. Porrò uox ea inaudita erat Romanis. Campensibus nouellum.] In fine huius epi-
stolæ scribit, Campēses cum Tharsensibus hæreticis copulatos fuisse. Porrò campe Græce sonat fle
xus, & Ptolemeus Campas Cilicię partē facit, ni fallor, eam, qua inflexo littore Issici sinus deflectit
6 ad Syriam, qua uicina est Antiochia iuxta Chalcidem. Vsian.] οὐσίαν, quod Quintilianus uertit
essentiam. Nam hypostasis ambiguum est nomen. Cauterio unionis inurimur.] Cauterium λυτη-
ρίου, ferrum est ignitū, quo inuruntur notæ. Id olim fiebat tyronibus ad militare sacramentum ad-
mittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus loquens de baptismo. Secularių lit.] Hoc est phi-
losophorum, ut dictum est. Vna est.] Sic ordina. Vna & sola dei natura est, hoc est uere habet
esse. Quod subsistit.] Exponit uocem hypostasis dictam ἀπὸ τοῦ ὑποστῆναι, hoc est à subsistendo.
Vrsinus.] Vrsicinum opinor legendum. Nam hic diaconus Damaso in suscipiendo pontificio
competitor fuit: res in basilica Sicinini ferro gesta est, adeo ut multi utrinq; ceciderint. Sed uicit Da-
masus, Vrsicinus in Neapolitanam ecclesiam transfertur. Apparet autem, hunc Vrsicinum Arianæ
factionis fuisse, [redacted] Ambrosio societur Auxen-
tius.] Auxentius præcesit Ambrosiū, sed Arianæ factionis. Post cuius feram mortē Ambrosio sub
B rogato, omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Per homousiā.] Homousion arbitror legen-
dum. Nam est cōmunis generis ὁμόσιον, ut sit adiectiuum, ab ὁμοῦ simul & οὐσία essentia, hoc est eius-
dem siue consimilis essentiæ. Obscuritas loci.] Quoniam in humili & ignoto loco latitabat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum uehementer uexaretur Hieronymus, & Damasus non responderet, de eadem rursum
interpellat, blandicijs & obtestationibus adnitens ut impetret responsum.

HIERONYMVS DAMASO.

1 IMportuna in euangelio mulier, tandem meruit audiri: & clauso cum seruis
ostio, media licet nocte ab amico panes amicus accepit. Deus ipse qui nullis
contra se uiribus superari potest, publicani precibus uincitur. Niniue ciui-
tas, quæ peccato perijt, fletibus stetit. Quorsum ista tam longo repetita prin
cipio? uidelicet, ut paruum magnus aspicias: ut diues pastor morbidam non contemnas
ouem. Christus in paradisum de cruce latronem intulit. Et ne quis aliquando seram con
uersionem putaret, fecit homicidij pœna martyrium. Christus, inquam, prodigum fi-
lium reuertentem lætus amplectitur, & nonagintanouem pecudibus derelictis, una oui
cula quæ remanserat, humeris boni pastoris aduehitur. Paulus ex persecutore fit prædi-
cator, oculis carnalibus excæcatur, ut mente plus uideat: & qui uinctos Christi famulos
ducebat ad concilium Iudæorū, ipse postea etiam de Christi uinculis gloriatur: Ego igi-
tur, ut ante iam scripsi, Christi uestem in Romana urbe suscipiens, nunc Barbaro Syriæ
limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuisse sententiam, quid mererer, ipse con-
stitui. Verum, ut ait gentilis poeta: Cœlum non animum mutat, qui trans mare currit.
Ita me incessabilis inimicus post tergum secutus est, ut maiora in solitudine bella nunc
2 patiar. Hinc enim præsidijs fulta mundi Ariana rabies fremit. Hinc in tres partes scissa
ecclesia ad se rapere me festinat. Monachorum circa manentium, antiqua in me surgit
autoritas. Ego interim clamito, si quis cathedræ Petri iungitur, meus est. Meletius, Vi-

talis, atq; Paulinus tibi hærere se dicunt, possem credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor beatitudinem tuam, per crucem domini, per necessarium fidei nostræ decus, per passionem Christi, ut qui apostolos honore sequeris, sequaris & merito: ita in solio cum duodecim iudicaturus sedeas, ita te alius senem cum Petro cingat: ita municipatū cœli cum Paulo consequaris: ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam cōmunicare significes. Noli despicere animam, pro qua Christus mortuus est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

MOportuna in euangelio.] De Chananæa sentit, de qua legis Matthæi decimoquinto. 1
Et clauso cum fer.] De improbo petitore panis, legis Lucæ capite undecimo.
De uinculis gloriatur.] Vinctus in domino, & in carceribus sæpe. Christi uestem.] Nempe in baptismo, nisi mauis accipere de presbyterio. Hoc dicit, ut ostendat à quo honore, quò se pœnitentiæ causa deiecisset. Syriæ limite.] Qui Syriam à Saracenis disterminat. Quid mererer ipse.] Suapte sponte relegatus fuit in uastam illam solitudinē, non ab alio damnatus, uelut pœnam irrogans sibi, quo peccata lueret adolescētiæ. Cœlum, non animum mutat.] Horatij carmen ex Epistolis, in eos qui cōmutato loco putant se felicius uicturos, cum frustra mutetur cœlum, si idem animus circumferatur. Præsidijs fulta mundi.] Hoc est fauore imperatoris & armis militum. In treis parteis.] Vel propter treis hypostases, uel propter 2
tres episcopos inter se certantes, Meletium, Vitalem atq; Paulinum. Ita in solio.] Obtestantis est sermo. Ita te alius.] Alludit ad prædictum à Christo Petri martyrium: Quum autem senueris, alius cinget te, & ducet quò non uis. Optat autem Damaso martyrium. [redacted] Municipatū cœli.] Quod Paulus municeps fuerit Romanæ urbis, natus in Tharso Ciliciæ. Hunc fortasis alludit Hieronymus, pro Roma supponens cœlum: alioqui non minus hoc quadrabat in Petrum, quàm in Paulum: nisi forte respexit ad hoc quod est apud Paulum, ad Thessalonicenses tertio, ὑμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. quod Hieronymus alicubi reddit, municipatum: pro quo nostra editio habet, conuersatio. Et Actorum uigesimosecundo. πολίτης, uertitur municeps. Loquitur autem illic de se Paulus. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nulla hæresis grauius afflixit totius orbis ecclesias, quàm Arianorum: adeo ut [redacted] & ipsos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis, Cæteri treis hypostases ob uocabuli nouitatem exhorrebant. Ariani ὁμοίων & ὁμοούσιον, uelut inauditas uoces refugiebant. Sed Ariani hoc fuere pestilētiores, quod secularibus literis et Aristotelicis argutijs essent instructi, quod hic & ipse testatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexandrinæ ecclesiæ presbytero, qui depulsus ab ecclesia, multos in suam traxit factionem. Aduersus quam Nicena synodus primum collecta est, frequentissimo episcoporum conuentu, damnatum Arianorum dogma. Deinde usum est, orbem in concordiam redigere, receptis qui uellent resipiscere. Id actum est in concilio Ariminensi, sub Claudio. Recepti complures episcopi, qui cum Ario senserāt. Damnata Arij doctrina, pronunciata est catholica fides, in quam unanimiter conclamatum est ab omnibus. Solum id concessum Arianis petentibus, ut usiæ & homousii uocabulum tolleretur, quod multos sua offenderet nouitate, præsertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum studio pacis simpliciter donatum est, ne res pusilla obstaret publicæ cōcordiæ. At ex subdola pace natum est acrius bellum, Arianis eius synodi autoritatem ad suæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi uafriq;. Proinde multis denuo concilijs actum est aduersus Arianos, quibusdam episcopis conniuentibus, quibusdam palàm Arianam hæresim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures episcopi restituti sunt ab exilio, inter quos præcipui Athanasius & Hilarius. Atq; rursum damnata passim synodis minoribus hæresi Arianorū, disputari cœptum, an episcopi qui cum Ario senserant, recipi debuerint non adempto prius honore episcopali. Nam non conuenire simul & pœnitentis agere personam & episcopi. Deinde an essent rebaptizandi, qui ab Arianis fuissent baptizati. Hieronymus non uult adimi honorem episcopo resipiscenti, in eo duntaxat casu. Deinde dissentiens à Cypriano & Hilario, non uult rebaptizari, quos Ariani baptizauerant. Atq; hisce de rebus disputat per dialogum, facitq; Luciferianum quempiam cum orthodoxo disputantem, perinde quasi res agatur in porticu quadam, frequenti hominum corona, & notarijs excipientibus quæ dicūtur, id quod fieri solitum in huiusmodi disputationibus, uel ex Augustini libris palàm est. Inducit autem Luciferianum, cedentem minimeq; pertinacem, id quod non solent hæretici, nimirum quo certior esset uictoria. Porro Luciferianorum hæresis nata est (ut putant) à Lucifero quodam episcopo Smyrnensi, qui prius in ecclesiasticam cōmunionem clementer recepti, rursus in ueterem factionem relapsi sunt

A sunt. At diuus Augustinus in libello ad Quoduultdeū, meminit de Lucifero quodam episcopo Caralitano: cuius tamen neq; Philaster nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionē. Meminit huius & Platina in Liberio, sed inter eos qui in exilium fuerant relegati, quod à Liberio missi ad Constantiū noluerint Nicenam damnare fidem. Meminit eiusdem & Hilarius in primo libro ad Cęsarem Constantium, sed honorifice. Meminit & Hieronymus in appendice Chronicōn Eusebij, Luciferi cuiusdam, qui post restitutū Athanasium fuerit una cum Eusebio reuocatus. Meminit & in Catalogo scriptorum illustrium: uerum hunc testatur nunc̄ Ariana prauitate contaminatum fuisse, quo loco mortem hominis recenset. Vnde palàm est, Augustinū ambiguitate nominis fuisse deceptum. Liber autem est in primis lectu dignus, quippe qui multa salutaria præcepta complectatur, de uita episcoporum: uariam item suppeditet historiæ notitiam, de primis hæresibus, de actis synodi Ariminensis. Atq; utinam diuus Hieronymus ad eundem modum cum cæteris quoq; disputasset, & minus conuitiorum ingessisset. Quanc̄; hoc uitij, si modo uitium fuit, ingenti cuidam & imposenti Christianæ fidei zelo condonari par est. Hic minus iniquus est in Arianos, fortasse ob id quod Arianorum dogma uideatur ex Origenis haustum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarserat illa in Origenianum nomen inuidia, Cyprianum amice excusat, at in Hilarium non sine stomacho loquitur.

D. HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI DIALOGVS.

1 PROXIME accidit, ut quidam Luciferi sectator, cum alio ecclesię alumno odiosa loquacitate contendens, caninā facundiam exercuerit. Asserebat quippe uniuersum mundū esse diaboli: &, ut iam familiare est eis dicere, factum de ecclesia lupanar. At ille econtrario rationabiliter quidem, sed importuno & loco & tempore defendebat, non sine causa Christum mortuum fuisse, nec ob Sardorum tantum mastrucam dei filium descendisse. Quid plura? dum audientiā & circulum lumina iam in plateis accensa soluerent, & incōditam disputationē nox interrumperet, consputa penè inuicem facie recesserunt: hoc tamen his qui affuerunt statuentibus, ut in secretam porticum primo mane conueniretur. Quò cum iuxta placitum omnes conue-
B nissent, uisum est utriusq; sermonem à notarijs excipi. Atq; ita cūctis residentibus, Helladius Luciferianus dixit: Hoc primum mihi respōderi uolo, utrū Ariani Christiani sint, an non? ORTHODOXVS, Ego plus, inquit, interrogo, utrum ne omnes hæretici Christiani sint? LVCIFERIANVS dixit, Quem hæreticum dixeris, Christianum negasti. ORTH. dixit, Omnes ergo hæretici Christiani non sunt? LVCIF. d. Iam superius audisti. ORTH. d. Si Christi non sunt, diaboli sunt. LVCIF. d. Nemo dubitat. ORTH. d. Si autem diaboli sunt, nihil refert hæretici sint, an gentiles. LVCIF. d. Non refello. ORTH. d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico sic loquendum, sicut de gentili. LVCIF. d. Plane fixum. ORTH. d. Quære nunc ut libet, quoniam inter nos constat hæreticos gentiles esse. LVCIF. d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expressum est, Hæreticos Christianos non esse. Nunc restat conclusio. Si Ariani hæretici sunt, & hæretici omnes gentiles sunt: & Ariani gentiles sunt. Si autē Ariani gentiles sunt, & constat nullam societatem ecclesiæ esse cum Arianis, id est cum gentilibus: manifestum est uestram ecclesiam quæ ab Arianis, id est à gentilibus, episcopos suscipit, non tam episcopos recipere, quàm de capitolio sacerdotes: ac per hoc antichristi magis synagoga, quàm Christi ecclesia debeat nuncupari. ORTH. d. Ecce impleta est prophetia: Parauit mihi foueā, & ipse incidit in eam. LVCIF. d. Quó nam modo? ORTH. d. Si Ariani, ut dicis gentiles sunt, & Arianorū conuenticula castra sunt diaboli, quomodo in castris diaboli baptizatum recipis? LVCIF. d. Recipio, sed pœnitentem. ORTH. d. Prorsus quid dicas non intelligis. Quisquam ne gentilem recipit pœnitentem? LVCIF. d. Ego simpliciter in exordio sermonis omnes hæreticos gentiles esse respondi. Verum quia captiosa interrogatio fuit primæ quæstionis, tibi palmam tradens, ad secundam ueniam, in qua aio laicum ab Arianis uenientem recipi debere pœnitentem, clericum uero non debere. ORTHODOXVS dixit, Atqui in prima quæstione quam obtinuisse me dicis, etiam secundam obtinui. LVCIF. dixit, Doce quomodo obtinueris. ORTHOD. dixit, Nescis & laicos &

clericos unũ habere Christũ,nec alium neophytis,alium episcopis esse deum? Cur ergo C
non recipiat clericos,qui recipit laicos pœnitentes? LVCIF.d. Non est episcopi, ipsum 2
lachrymas fundere pro peccatis,& corpus attrectare domini.Non est episcopi ad fratrũ
genua prouolui: & de sublimi loco eucharistiam ministrare populo. Aliud est lugere
quod fueris,aliud neglecto peccato, in Ecclesia uiuere gloriosum. Tu qui hesterno die
sacrilegus creaturam dei filiũ prædicabas,qui quotidie peior Iudæis, blasphæmiarũ lapi
des in Christũ iaciebas:cuius manus sanguine plenæ sunt:cuius stilus lancea militis fuit,
ad unius horæ conuersionẽ uirginem Ecclesiam,adulter ingredieris? Si peccasse te pœ-
nitet,officiũ depone sacerdotis: si te non peecasse cõfidis,permane quod fuisti. ORTH.
d.Rhetoricaris,& à disputationũ spinetis,ad campos liberæ declamationis excurris. Ve
rum desine quæso à cõmunibus locis,& in gradum rursum ac lineas regredere: postea
si placuerit,latius differemus. LVCIF.d. Nulla declamatio hic est.Dolor patientiam su-
perat, propone ut libet, argumentare ut libet, nunq̃ persuadebis id esse episcopũ, quod
laicũ pœnitentẽ. ORTH. d. Quoniam obstinate tenes aliam esse rationẽ episcopi, aliam
laici,ad cõpendium concertationis tribuo quod postulas: nec me pigebit locũ te facien
te,manũ tecũ conferere:Expone mihi,quare laicũ uenientẽ ab Arianis recipias, episco-
pum non recipias? LVCIF.d. Recipio Laicũ,qui errasse se confitetur: & Dominus ma-
uult pœnitentiam peccatoris,quàm mortem. ORTH.d. Recipe ergo & episcopum, qui
& errasse se confitetur:& Dominus mauult pœnitentiã peccatoris, quàm mortem. LV-
CIF.d. Si errare se confitetur,cur episcopus perseuerat? Deponat sacerdotiũ, concedo
ueniam pœnitenti. ORTH.d. Respondebo tibi & ego sermonibus tuis. Si laicus errasse
se confitetur, quomodo laicus perseuerat? Deponat sacerdotiũ laici, id est baptisma,&
ego do ueniam pœnitenti. Scriptũ est enim: Regnũ quippe nos & sacerdotes deo patri
suo fecit.Et iterũ:Gentẽ sanctã,regale sacerdotiũ,populum acquisitũ. Omne quod non
licet Christiano,cõmune est tam episcopo quàm laico. Qui pœnitentiã agit, priora con
temnat.Si non licet episcopo pœnitenti perseuerare quod fuerat,non licet & laico pœ- D
nitenti permanere in eo propter quod pœnitentiã confitetur. LVCIF. d. Recipimus lai
cos,quoniam nemo conuertetur si se scierit rebaptizandũ,& ita fiet, ut nos simus causa
perditionis eorũ,si repudientur. ORTH. d. Tu in eo quod recipis laicũ, unam animam
recipiendo saluas,& ego in recipiẽdo episcopũ, non dicam unius ciuitatis populos, sed
uniuersam cui præest prouinciam ecclesiæ socio,quẽ si repellam, multos secum in rui-
nam trahet.Quamobrẽ quæso uos, ut eam rationem quam in paucis recipiendis habere
uos existimatis,etiã ad totius orbis salutẽ concedatis.Quod si displicet,& tam duri estis,
imò tam irrationabiliter inclementes,ut eum qui dederit baptisma,hostem Christi:eum
qui acceperit,filium putetis:nos nobis aduersa non facimus:aut episcopum cum popu-
lo recipimus quẽ facit Christianũ: aut si episcopum non recipimus, scimus etiam nobis
populum reijciendum. LVCIF.d. Oro te nónne legisti de episcopis dictũ: Vos estis sal
terræ? Si autem sal infatuatum fuerit,in quo salietur?ad nihilum est utile, nisi ut proijcia
tur foras,& conculcetur ab hominibus. Sed & illud quod pro populo peccatore sacer-
dos deum exoret,ac pro sacerdote nullus sit alius qui deprecetur. Quæ quidem duo scri
pturarũ capitula in sententiã concurrunt unam.Nam ut sal omnẽ cibũ condit,nec est a-
liquid per se tam suaue,quod absq; eo gustũ demulceat:ita mundi totius & proprie Ec-
clesiæ condimentũ episcopus est:qui si infatuatus fuerit,siue per negationẽ, siue per hæ
resim,siue per libidinẽ,& ut semel dicã,per uniuersa peccata,à quo alio poterit condiri,
cum ipse fuerit omniũ condimentũ?Sacerdos quippe pro laico offert oblationẽ suam,
imponit manũ subiecto,reditũ sancti spiritus inuocat: atq; ita eum qui traditus fuerat sa
tanæ in interitũ carnis,ut spiritus saluus fieret,indicta in populũ oratione,altario recon
ciliat:nec prius unum membrũ restituit sanitati, quàm omnia simul membra confleue-
rint.Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro uisceribus suis deprecatur. Si er-
go hoc quem diximus gradu laicus pœnitens restituit ecclesiæ:ibiq; sequitur uenia, ubi

luctus

A luctus præcesserat:manifestũ est sacerdotẽ de gradu suo motum,in eundem locum non
posse restitui:quia aut pœnitẽs sacerdotio carebit: aut in honore persistẽs,reduci in ec-
clesiam non poterit per ordinẽ pœnitẽtis. Tu mihi nunc infatuato sale, ecclesiæ saporẽ
contaminas:tu eum qui proiectus foras,iacere deberet in stercore à cunctis hominibus
conculcandus,super altarium reponis? Et ubi erit illud Apostoli præceptũ:Oportet epi
scopum esse sine crimine,quasi dispẽsatorẽ dei. Et iterum: Probet autẽ se unusquisq; &
sic accedat? Vbi dominica denunciatio est: ne miseritis margaritas uestras ante porcos?
Quod si de omnibus generaliter dictũ intelligis, quanto magis de sacerdotibus præca-
uendum est,cum etiam de laicis sic cauetur? Separamini,inquit dominus per Moysen,à
tabernaculis istorum hominum durissimorũ, & nolite tangi ab omnibus quæ sunt eo-
rum,ne simul pereatis in peccato eorum. Et rursum in duodecim Prophetis : Sacrificia
eorum tanq̃ panis luctus,omnes qui manducant ea contaminabuntur. Et in Euangelio
dominus:Lucerna,inquit,corporis est oculus,id est ecclesiæ lumen est episcopus. Si au
tem oculus tuus simplex est,totum corpus tuum lucidum erit. Sacerdote enim fidẽ ue-
ram prædicante,ex omnium corde tenebræ discutiuntur. Et causam reddit: Neq; enim
lucerna accenditur & ponitur subter modium,sed super candelabrum,ut luceat omni-
bus qui in domo sunt:hoc est,ideo deus scientiæ suæ igniculum in episcopo succẽdit,ut
non sibi tantũ luceat,sed omnibus prosit.Et in consequẽti:Si,inquit,oculus tuus nequã
fuerit,omne corpus tenebrosum est.Si autẽ lumen quod in te est tenebrę sunt,ipsæ tene
bræ quantæ erunt?Et recte.Nam cum ideo episcopus in ecclesia constituatur,ut popu-
lum coerceat ab errore,quantus erit error in populo,cũ errat ipse qui doceat? Quomo-
do potest peccata dimittere,qui ipse peccator est? quomodo sanctũ sacrilegus faciet? un
de ad me lumen introiet,cum oculus meus cæcus sit? Proh dolor antichristi discipulus
ecclesiã Christi gubernat.Et ubi est illud,Non potestis duobus dominis seruire? Sed &
illud,Quæ cõmunicatio luci ad tenebras ? qui consensus Christo ad Belial? Legimus in
B Veteri testamento:Homo in quo fuerit macula & uitiũ, non accedat offerre dona dño.
Et rursum:Sacerdotes qui accedunt ad dominũ deum ut sacrificẽt,mundi sint, ne fortè
derelinquat eos dominus.Et in eodẽ:Et cum accedunt ministrare sancta, non adducant
in se delictũ,ne morianẽ.Et multa alia,quæ persequi infinitũ est, studio breuitatis omit-
to.Neq; enim numerus testimoniorũ,sed autoritas ualet. Ex quibus ostenditur uos per
modicũ fermentum totam ecclesiæ massam corrupisse:& de eius manu hodie eucha-
ristiam accipere, quẽ heri quasi idolũ respuebatis. ORTH. d. Multa quidẽ de sacris uolu-
minibus memoriter copioseq; dixisti:sed cum totũ circumieris saltũ, meis calsibus con
cluderis.Sit quippe,ut uis,Arianorũ episcopus hostis Christi, sit infatuatũ sal, sit lucer-
na sine igniculo,sit oculus sine pupilla:nempe eò peruenies, ut salire non possit, qui sal
ipse non habeat,non illuminet cæcus,non accendat extinctus. Tu autẽ cum conditũ ab
eo cibũ deuores,cur insulsum arguis conditorẽ ? De igniculo eius ecclesia tua lucet,&
lucernã eius criminaris extinctam?Oculos tibi præbet,& cæcus est? Quamobrẽ oro te,
ut aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptisma probas:aut reprobes eius baptis-
ma,quẽ non existimas sacerdotẽ. Neq; eñ fieri potest, ut qui in baptismate sanctus est,
sit apud altare peccator. LVCIF.d. Sed ego recipio laicũ pœnitentẽ per manus impositionẽ,& inuocationẽ spiritus sancti,sciens ab hęreticis spiritũ sanctũ non posse conferri. ORTH. d. Omnes propositionũ uestrarũ calles ad unum compitũ confluunt, & pa-
uidorum more ceruorum dum uanos pennarũ euitatis uolatus, fortissimis retibus im-
plicamini. Nam cum in patre & filio & spiritu sancto baptizatus homo templum domi
ni fiat,cum ueteri æde destructa,nouum trinitatis delubrum ædificetur : quomodo di-
cis sine aduentu spiritus sancti apud Arianos peccata posse dimitti? Quomodo antiquis
sordibus anima purgatur,quæ sanctum non habet spiritum? Neq; enim aqua lauat ani-
mã,sed prius ipsa lauat à spiritu,ut alios lauare spiritualiter possit.Spiritus,inquit Moy-
ses,domini ferebatur super aquas.Ex quo apparet baptisma non esse sine spiritu sancto.

Bethesda lacus Iudææ nisi per aduentum angeli, debilitata corporaliter membra sanare C
non poterat: & tu mihi aqua simplici, quasi de balneo animã lotam producis. Ipse domi
nus noster Iesus Christus, qui non tam mundatus est in lauacro, quàm lauacro suo uni-
uersas aquas mundauit, statim ut caput extulit de fluento, spiritũ sanctum accepit: non
quod unquam sine spiritu sancto fuerit, quippe qui de spiritu sancto in carne natus est:
ut illud nobis monstraretur uerum esse baptisma, quo spiritus sanctus adueniat. Igitur
si Arianus spiritũ sanctũ non potest dare, ne baptizare quidem potest, quia Ecclesiæ ba-
ptisma sine spiritu sancto nullũ est. Tu uero cum baptizatũ ab eo recipias, & postea in-
uoces spiritũ sanctũ, aut baptizare eum debes, quia sine spiritu sancto non potuit bapti-
zari: aut si est baptizatus in spiritu, desine ei inuocare spiritũ, quem tunc cum baptizare
tur accepit. LVCIF. d. Obsecro te nónne legisti in Actibus apostolorũ, eos qui iam à Io
anne baptizati fuerant, cum ad interrogationẽ apostoli respondissent: se nec auditu qui
dem cõperisse, quid esset spiritus sanctus: postea fuisse spiritũ sanctũ cõsequutos? Vnde
manifestũ est posse aliquẽ baptizari, & tamen non habere spiritũ sanctũ. ORTH. dixit,
Non tam imperitos diuinorũ uoluminũ eos qui audiunt puto, ut ad hanc quæstiuncu-
lam dissoluendam longo sermone opus sit. Verũ prius quàm quid in eam sententiã lo-
quar ausculta, iuxta sensum tuum, quanta scripturarũ turbatio oriat. Quid est hoc quod
Ioannes in baptismate suo alijs spiritũ sanctũ dare non potuit, qui Christo dedit? Et quis
est iste Ioannes? Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas dei
nostri: ille qui dicebat, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Minus dico, ille qui
ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? spiritũ
sanctũ non dedit, quẽ Philippus diaconus eunucho dedit? quẽ Ananias Paulo dedit? Au
dacter forsitan uidear Ioannẽ præferre cunctis. Audi dominũ loquentẽ: Non est in na-
tis mulierũ maior Ioanne Baptista. Nulli enim contigit prophetarũ, & annunciare Chri
stũ, & digito demonstrare. Et quid mihi necesse est in talis uiri laudibus immorari, cum
à deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelum meum ante faciem D
tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui post materni uentris hospitium e-
remi deserta sectatus, paruulus de serpentibus lusit: qui oculis spectantibus Christum,
nihil aliud est dignatus aspicere: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora sunt,
dignam deo uocem erudiuit. Et ne quæstionẽ morer, sic decebat crescere præcursorem
domini. Iste ergo talis tantusq; spiritum sanctum non dedit, quem Cornelius centurio
anteq̃ baptizaretur, accepit? Responde quæso cur non dederit? sed ignoras. Audi quid
scripturæ doceant: Ioannis baptisma non tam peccata dimisit, quàm baptisma pœniten-
tiæ fuit in peccatorũ remissionem, id est in futuram remissionẽ, quæ esset postea per san
ctificationem Christi subsequutura. Scriptum est enim, Fuit Ioannes in deserto bapti-
zans, & prædicans Euangelium pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et post mo-
dicum: Et baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua. Vt enim antè præcur
sor domini ipse, sic & baptisma eius præuiũ dominici baptismatis fuit. Qui de terra est,
aiebat, terrena loquitur: at qui de supernis uenit, super omnes est. Et iterum: Ego bapti-
zo uos in aqua, ille baptizabit uos in spiritu. Si autem Ioannes, ut confessus est ipse, non
baptizauit in spiritu: consequenter neq; peccata dimisit, quia nulli hominum sine spi-
ritu sancto peccata dimittuntur. Aut si contentiose argumentaris, ideo Ioannis baptis-
ma dimisisse peccata, quia de cœlis fuit: edoce quid amplius in Christi baptismate con-
sequamur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod à gehenna liberat, perfectum
est. Perfectũ autem baptisma non est, nisi quod in cruce & in resurrectione Christi est.
Ita tu in peruersum duceris irreligiosus, dicente ipso Ioanne, Illum oportet crescere, me
autem minui: dum serui baptismo plus quàm habuit tribuis, dominicum destruis, cui
nihil amplius relinquis. Quorsum ista tendit assertio? Videlicet, ut non tibi durum ui-
deatur, si hi qui à Ioanne fuerant baptizati, postea per impositionẽ manus apostolorũ,
sint spiritũ sanctum consequuti: cum constet, eos ne peccatorũ quidem sine subsequu-
tura

A tura fide remissionẽ consecutos. Tu uero qui ab Arianis recipis baptizatũ, & ei tribuis
baptisma, quod perfectũ est: quo pacto quasi modicũ quid ei defuerit, sanctum aduocas
spiritũ, cum baptisma Christi sine spiritu sancto nullũ sit? Verum longius excessi, & cum
æqua fronte aduersarij potuerim impetũ submouere, leuiora eminus tela direxi. Ioãnis
autẽ baptisma intantũ imperfectũ fuit, ut constet postea Christi baptismate baptizatos,
qui ab eo fuerant baptizati. Ita enim historia refert: Factum est aũt, cum Apollo esset Co
rinthi, & cum Paulus pertransiret superiores partes Asiæ, deuenit Ephesum: & cũ inue-
nisset quosdam discentes, dixit ad eos: Si spiritũ sanctum accepistis, cũ credidistis? At illi
responderũt: Sed nec si spiritus sanctus sit, audiuimus. Dixit aũt ad eos: In quo ergo ba-
ptizati estis? Responderũt, in Ioãnis baptismate. Dixit aũt Paulus: Ioãnes quidẽ baptiza-
uit baptismo pœnitentiæ plebẽ, dicẽs in aduenientẽ post eũ ut crederẽt, hoc est in Iesum,
in remissionẽ peccatorũ. His auditis baptizati sunt in nomine domini nostri Iesu Chri-
sti. Et cum imposuisset illis manus Paulus, continuo cecidit spiritus sanctus super eos. Si
ergo baptizati sunt uero & legitimo ecclesiæ baptismate, & ita postea spiritũ sanctũ con
secuti sunt: & tu apostolorũ sequere autoritatẽ, & baptiza eos, qui Christi non habẽt ba-
ptisma, & poteris inuocare spiritũ sanctũ. LVCIF. d. Qui dormiẽtes sitiunt, auidè hau-
ces fluminibus ingurgitant. Et quanto plus hauserint, tanto plus sitiunt. Ita mihi & tu ui
deris aduersus quæstiunculã quam proposui hinc atq; illinc argumẽta quæsisse, & nihi-
lo minus in eadem quæstionũ siti perseuerare. An nescis etiam ecclesiarũ hunc esse mo-
rem, ut baptizatis postea manus imponant, & ita inuocetur spiritus sanctus? Exigis ubi
scriptum sit? In Actibus apostolorũ. Etiam si scripturæ autoritas non subesset, totius or
bis in hanc partẽ consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per tradi-
tionem in ecclesijs obseruantur, autoritatẽ sibi scriptæ legis usurpauerunt: uelut in laua
B cro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam: ad in-
fantiæ significationẽ: die dominico & per omnẽ pentecosten, nec de geniculis adorare,
& ieiunium soluere: multaq; alia scripta non sunt, quæ rationabilis sibi obseruatio uin-
dicauit. Ex quo animaduertes nos ecclesiæ consuetudinẽ sequi: licet ante aduocationem
spiritus constet aliquẽ baptizatũ. ORTH. d. Non quidẽ abnuo hanc ecclesiarũ esse con
suetudinẽ, ut ad eos qui longè in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos bapti
zati sunt: episcopus ad inuocationẽ sancti spiritus manũ impositurus excurrat. Sed qua-
le est, ut leges ecclesiæ ad hæresim transferas: & uirginis tuæ integritatẽ, per meretricum
lupanaria patiaris spurcari? Episcopus si imponit manũ, his imponit, qui in recta fide ba
ptizati sunt: qui in patre & filio & spiritu sancto tres personas, unam substantiã credide-
runt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quæso aures qui audituri estis,
ne tantæ impietatis uocib. polluamini) nisi in patre solo uero deo, & in Iesu Christo sal-
uatore creatura, & in spiritu sancto utriusq; seruo: quomodo spiritũ sanctũ ab ecclesia
recipiet, qui necdum remissionẽ peccatorũ consecutus est? Spiritus quippe sanctus, nisi
mundã fidẽ nõ incolit: nec habitator eius templi efficit, quod antistitẽ non habet, uerã fi
dem. Quod si hoc loco quæris, quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi, nõ
accipiat spiritũ sanctũ, quẽ omnes asserimus in uero baptismate tribui: disce hanc obser-
uationẽ ex ea autoritate descẽdere, q̃ post ascensum dñi spiritus sanctus ad apostolos de
scendit. Et multis in locis idem factitatũ reperimus, ad honorẽ potius sacerdotij q̃ ad le-
gis necessitatẽ. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem spiritus sanctus defluit: lu
gendi sunt, qui in uiculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & dia-
conos baptizati, antè dormierunt, q̃ ab episcopis inuiserentur. Ecclesiæ salus in summi
sacerdotis dignitate pendet: cui si non exors quædam & ab omnibus eminens detur po
testas, tot in ecclesijs efficientur schismata, quot sacerdotes. Inde uenit, ut sine chrismate
& episcopi iussione, neq; presbyter, neq; diaconus ius habeãt baptizãdi. Quod frequen
ter, si tamẽ necessitas cogit, scimus etiam licere laicis. Vt enim accipit quis, ita & dare po
test: nisi fortè eunuchus à Philippo diacono baptizat⁹ sine spiritu sancto fuisse credẽdus

est, de quo scriptura ita loquit: Et descenderunt ambo in aquã: & baptizauit eum Philip c
pus. Et cum abscederẽt ab aqua, spiritus sanctus uenit in Eunuchum. Si aũt illud obijciendum putas, quia cum audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quia recepit Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannẽ: qui cum uenissent ad eos, orauerũt pro eis, ut acciperẽt spiritum sanctum: nondum enim ceciderat super ullum illorum. Cur ita factum sit, in consequentibus disce. Ipse enim ait: Sed solum baptizati erant in nomine domini Iesu. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant spiritũ sanctum. Hoc loco si & tu similiter te facere dicis, quia hæretici non baptizauerunt in spiritu sancto: scias Philippum ab apostolis non fuisse diuisum, eandem habuisse ecclesiam: eundem dominum Iesum Christum prædicasse: diaconum certè fuisse eorum, qui postea manus imposuerunt. Tu uero cum apud Arianos non ecclesiam dicas esse, sed synagogam: nec clericos dei, sed creaturæ & idolorum cultores: quomodo in dispari causa eandem asseris rationem te tenere? LVCIF. d. Valenter quidem & fixo gradu me tibi in faciem dimicãtem repellis: sed post tergum cæderis, & nuda à spiculis dorsa nõ protegis. Esto quippe apud Arianos ne baptisma quidem esse, & ideo spiritum sanctum ab eis non posse dari, quia necdum remissionem peccatorum acceperint: totum hoc uictoriæ meæ proficit, & argumentorum tuorum palæstra, mihi palmam uictoriæ sudat. Arianus baptisma non habet, & quomodo sacerdotium habet? Laicus apud eos non est, & quomodo episcopus esse potest? Mihi recipere mendicum non licet, tu recipis regem? Vos hosti castra traditis, & à nobis perfuga reijciendus est? ORTH. d. Si priorum meminisses, iam scires tibi fuisse responsum: sed dum amorẽ contradicẽdi sequeris, à quæstionum lineis excidisti: more quorundam loquacium potius quàm facundorum: qui cum disputare nesciant, tamen litigare non desinunt. Ego enim non tam in præsenti Arianos, uel improbo, uel defendo, quàm illam cursus mei metam circumeo, eadem ratione à nobis episcopum recipi, qua laicus à uobis recipitur. Si erranti concedis ueniam, & ego ignosco pœnitenti. Si in fide sua baptizato baptizans nocere nõ potuit, & in fide sua sacerdotem constitutum D
constituens non inquinauit. Subtilis est hæresis, & ideo simplices animæ facile decipiuntur. Deceptio tam laici quàm episcopi cõmunis est. At episcopus errare nõ potuit. Reue 3
ra de Platonis & Aristophanis sinu in episcopatum alleguntur. Quotus enim quisq; est, qui non apprime in his eruditus sit? Deniq; ex literatis quicunq; hodie ordinantẽ, id habent curæ, non quomodo scripturarum medullas ebibant, sed quomodo aures populi declamatorũ flosculis mulceãt. Accedit ad hoc, quod Ariana hæresis magis cum sapientia seculi facit: & argumentationũ riuos de Aristotelis fontibus mutuatẽ. Igitur paruulorum inter se certantiũ ritu, quicquid dixeris, dicam: affirmabis, affirmabo: negabis, negabo. Arianus baptizat: ergo episcopus est: nõ baptizat: tu refuta laicũ, & ego non recipio sacerdotẽ. Sequar te quocunq; ieris, aut pariter in luto hæsitabimus, aut pariter expedie
mur. LVCIF. d. Sed laico ideo ignoscendũ est: quia ecclesiam dei putans simpliciter ac cesit: & iuxta fidem suam credẽs baptizatus est. ORTH. d. Nouam rem asseris, ut Christianus quisquam factus sit ab eo, qui non fuit Christianus. Accedens ad Arianos, in qua fide baptizatus est? Nempe in ea quam habebãt Ariani. Aut si iam ipse bene credebat, & sciens ab hæreticis baptizatus est, erroris ueniam non meretur. Verum hoc penitus absurdum est, ut discipulus ad magistrum uadẽs, antè sit artifex quàm doceat: ut modo ab idolorum ueneratione conuersus, nouerit, Christum melius quàm ille qui doceat. At dicis, simpliciter in patre & filio & spiritu sancto credidit: & ideo baptisma cõsecutus est. Quæ est ista quęso simplicitas, nescire quod credas? Simpliciter credidit. Quid credidit? certe aut tria nomina audiẽs, tres deos credidit, & idololatra effectus est: aut in tribus uocabulis trinominẽ credens deũ, in Sabellij hæresim incurrit. Aut edoctus ab Arianis, unum esse uerũ deum patrẽ, filium & spiritum sanctum credidit creaturas. Aut extra hæc quid credere potuerit nescio: nisi fortè homo iam edoctus in Capitolio, homusion didicerat trinitatẽ. Sciebat patrem, filium & spiritum sanctum, non natura, sed personis esse
diuisos

A diuisos. Sciebat & filij nomẽ in patre, & patris nomẽ in filio. Ridicula penitus assertio antè de fide quenquã disputare, q̃ credere: antè mysterium scire, q̃ initiatus sit: aliter de deo sentire baptizantẽ, & aliter baptizatũ. Præterea cum solenne sit in lauacro post trinitatis confessionẽ interrogare: credis in sanctam ecclesiam? credis remissionẽ peccatorum? In quam ecclesiam credidisse eum dicis? in Arianorũ? sed nõ habent. In nostram, sed extra hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam nesciuit. LVCIF. d. Quoniam ad omnia argutaris, & emissa à nobis spicula scuto orationis eludis, unam hastam iaciam, quæ umbonem tegminis tui, & uerba crepitantia, ui sua penetret: nec diutius patiar fortitudinem arte superari. Laicus etiam extra ecclesiam fide baptizatus, pœnitẽs recipit. Episcopus uero aut pœnitentiã non agit, & sacerdos est: aut si pœnitentiã egerit, esse episcopus desinit. Quamobrem recte nos & laicum suscipimus pœnitentẽ, & episcopũ si in sacerdotio perseuerare uult, repudiamus. ORTH. d. Sagitta quæ contento neruo dirigitur, difficile uitat. Antè enim ad eum ad quem iacta est peruenit, quàm obice clypei frustret. Econtrario tuæ propositiones, quia sine ferri acumine mittunt, hostem non ualent perforare. Hanc igitur hastam quam totis uiribus misisti, de qua nobis minitaris: uno, ut aiunt, digitulo repellam. Neq; enim hoc modo quęritur: an episcopus pœnitens esse non posit, & laicus posit: sed an hæreticus baptisma habeat: qui si, ut constat, baptisma non habet, quomodo potest esse pœnitens, antequam Christianus? Proba mihi ab Arianis uenientẽ laicum habere baptismum, & tunc ei pœnitentiam non negabo. Si uero Christianus non est, si non habuerit sacerdotem qui eum faceret Christianum: quomodo aget pœnitentiam homo qui necdum credit? LVCIF. d. Oro te ut philosophorum argumentatione deposita, Christiana mecum simplicitate loquaris, si tamen non dialecticos sequaris, sed piscatores. Aequúm ne tibi uidetur, ut Arianus episcopus sit? ORTHO. d.
B Tu eum episcopum probas, qui ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es: quare à nobis parietibus separaris, cum in fide & in Arianorum nobiscum receptione consentias? LVCIF. d. Iam & superius rogaui, ut non philosophicè, sed Christianè mecum loquaris. ORTH. d. Discere uis, an contendis? LVCIF. d. Vtiq; contendo, quia facti tui à te quæro rationem. ORTHO. d. Si contendis, iam tibi responsum est. Eadem enim ratione episcopum ab Arianis recipio, qua tu recipis baptizatũ. Si discere cupis, in meam aciem transgredere. Aduersarius enim uincit, discipulus docet. LVCIF. d. Non possum antè esse discipulus, quàm magistrum audiam prædicantẽ. ORTH. d. Quoniam tergiuersaris, & sic uis à me doceri, ut aduersarium in integro habeas: tuo animo te do-
4 cebo. Consentimus in fide, consentimus in hęreticis recipiendis, consentiamus etiam in conuentu. LVCIF. d. Hoc non est docere, sed argumentari. ORTH. d. Quia tu pacem cum scuto petis, & nos oliuæ ramum gladio inserimus. LVCIF. d. En tollo manus, cedo, uicisti. Verum cum arma deponã, sacramẽti in quod me iurare compellis, quæro rationem. ORTH. d. Gratulor interim tibi, & Christo deo meo gratias ago, quia animo bono à falsitatis ardore ad totius orbis te saporẽ contulisti, nec dicis more quorundam: Saluũ me fac dñe, quoniã defecit in me spiritus: quorũ uox impia, crucẽ Christi euacuat: dei filium subiugat diabolo, & illam comploratione, quæ à domino de peccatorib. prolata est, nõ de uniuersis hominibus dictam intelligit: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionẽ? Sed absit, ut frustra deus mortuus sit. Alligatus est fortis, & uasa eius direpta sunt. Allocutio patris impleta est: Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam, terminos terræ. Apparuerunt fontes aquarũ: & reuelata sunt fundamenta orbis terrarũ. In sole posuit tabernaculum suum, nec est qui se abscondat à calore eius. Deo plenus Psalmista canit: inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti. Et ubi quæso isti sunt nimium religiosi, imò profani, qui plures synagogas asserunt esse, quàm ecclesias? Quomodo destructæ sunt diaboli ciuitates: & in fine, hoc est, in seculorum consummatione, idola corruerunt? Si ecclesiam non habet Christus, aut si in Sardinia tantum habet: nimium pauper factus est. En si Britan-
nias

nias, Gallias, Orientẽ, Indorum populos, Barbaras nationes, & totũ ſemel mundũ poſsi c
det ſatanas: quomodo ad angulũ uniuerſæ terræ crucis trophæa collata ſunt? Nimirũ ad
uerſarius potẽs conceſsit Chriſto Hiberiã & Celtiberos luridos homines, Aethiopumq́;
prouinciã dedignatus eſt poſsidere. Quod ſi de illa quæ in Euangelio ſcripta eſt, ſibi ſen
tentia blandiunt: Putásne cum uenerit filius hominis inueniet fidẽ ſuper terram: ſciant il
lam fidem nominari, de qua ipſe dñs aiebat: Fides tua te ſaluam fecit. Et alibi de Centurio
ne: Non inueni tantã fidem in Iſrael. Et rurſus ad apoſtolos: Quid timidi eſtis modicæ fi
dei? Necnon & in alio loco: Si habueritis fidem ſicut granũ ſinapis, dicetis huic monti,
tranſmigra, & trãſmigrabit. Neq; enim Centurio, aut illa muliercula, quæ per duodecim
annos fluxu ſanguinis tabeſcebat, in trinitatis ſacramẽta crediderant, quæ poſt reſurre-
ctionẽ Chriſti apoſtolis manifeſtata ſunt: ut merito fides horũ quæ in myſterio eſt, lauda
retur: ſed ſimplicitas mẽtis & deuota deo ſuo anima approbata eſt. Dicebat enim in cor-
de ſuo, ſi tetigero ueſtimentũ eius tantũ, ſalua fiam. Hæc eſt fides, quã raro inuentã deus
pronunciauit. Hæc eſt fides, quæ etiã apud eos qui bene credunt, difficile perfecta inue-
nitur. Fiat tibi, inquit deus, ſecundũ fidem tuã. Hanc ego uocẽ audire nolo. Si em̃ ſecun-
dum fidem meã fiat mihi, peribo. Et certe credo in deum patrẽ, credo in deũ filiũ, & cre
do in deum ſpiritũ ſanctum. Credo in unum deum, & tamẽ ſecundum meã fidem nolo
mihi fieri. Sæpe quippe uenit inimicus homo, & inter dominicam meſſem zizania inter
ſerit. Neq; hoc dico, quod maius quicq̃ ſit, q̃ ſacramẽti fides, q̃ puritas animæ: ſed indubi
tata ad deum fides ardua reperiẽ. Verbi gratia dictũ ſit, ut quod uolumus perſpicuũ fiat:
ad orationẽ aſsiſto: nõ orarẽ, ſi nõ crederẽ: ſed ſi uerè crederẽ, illud cor quo deus uideẽ
mundarẽ, manibus tunderẽ pectus, genas lachrymis rigarẽ, corpore inhorreſcerẽ, ore
pallerẽ, iacerẽ ad domini mei pedes, eosq́; fletu perfunderẽ, crine tergerem, hęrerẽ certe
trunco crucis, nec prius amitterẽ, q̃ miſericordiam impetrarẽ. Nunc uero creberrimẽ in
oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi
cogitatione, etiã quæ dictu erubeſcenda ſunt, gero. Vbi eſt fides? ſiccine putamus oraſſe D
Ionam? ſic tres pueros? ſic Danielem inter leones? ſic certe latronẽ in cruce? Et hæc ego
exempli cauſa ad intelligentiã ſenſus protuli. Cæterum conueniat unuſquiſq; cor ſuum,
& in omni uita inueniet, q̃ rarum ſit fidelẽ animam inueniri, ut nihil ob gloriæ cupidita
tem, nihil ob rumuſculos hominũ faciat. Neq; enim ſtatim qui ieiunat, deo ieiunat: aut
extendẽs pauperi manũ, deo fœnerat. Vicina ſunt uitia uirtutibus. Difficile eſt deo tantũ
iudice eſſe contentũ. LVCIF.d. Pręueniſti interrogationẽ meam: hanc enim ſcripturam
mihi in ultimo reſeruabã. Et ferè omnes noſtri, imò iam nõ mei, hoc quaſi ariete in diſce
ptationibus utuntur, quẽ confractum aut cõminutum uehemẽter gaudeo. Sed quæſo te
ut mihi omnẽ cauſam quare ab Arianis ueniẽtes eccleſia recipiat, non quaſi aduerſario,
ſed quaſi diſcipulo explices. Nam cum tibi uerbo reſpondere non poſsim, animo tamẽ
necdum aſſentior. ORTH.d. Sub rege Conſtantio, Euſebio & Hypatio conſulibus: no
mine unitatis & fidei infidelitas ſcripta eſt, & nunc agnoſciẽ. Nam illo tẽpore, nihil tam
pium, nihil tam conueniẽs ſeruo dei uidebaẽ, quàm unitatẽ ſequi, & à totius mundi com
munione non ſcindi: præſertim cum ſuperficies expoſitionis nihil iam ſacrilegũ pręfer-
ret. Credimus, aiebant, in unum uerũ deũ patrem omnipotentẽ. Hoc etiam nos confite-
mur. Credimus in unigenitũ dei filium, qui ante omnia ſecula, & ante omne principium
natus eſt ex deo. Natum aũt unigenitũ ſolum ex ſolo patre, deũ ex deo: ſimilem genitori
ſuo patri ſecundũ ſcripturas: cuius natiuitatẽ nullus nouit, niſi qui ſolus eum genuit pa-
ter. Nunquid hic inſertũ eſt, erat tempus, quando nõ erat? Vel de nullis extantibus, crea
tura eſt filius dei. Perfecta fides eſt, deum de deo credere. Et natum aiebant unigenitum
ſolum, ex ſolo patre. Quid eſt natum? Certè non factum. Natiuitas ſuſpicionem auferè-
bat creaturæ. Addebant præterea, qui de cœlo deſcendit, conceptus eſt de ſpiritu ſan-
cto, natus ex Maria uirgine, crucifixus à Pontio Pilato, tertia die reſurrexit, ſedet ad dex-
teram dei patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Sonabant uerba pietatem, & inter
tanta

A tanta illa præconia, nemo uenenũ inſertũ putabat. De uſiæ uero nomine abijciẽdo, ueri
5 ſimilis ratio præbebaẽ. Quia in ſcripturis, aiebant, nõ inueniẽ, & multos ſimpliciores no
uitate ſua ſcandalizat. Placuit auferri. Non erat curæ epiſcopis de uocabulo, cum ſenſus
eſſet in tuto. Deniq; ipſo in tẽpore cum fraudẽ in expoſitione rumor populi uentilaret:
Valens Murſenſis epiſcopus, qui eam cõſcripſerat, præſente Tauro prætorij præfecto,
qui ex iuſſu regis ſynodo aderat, profeſſus eſt ſe Arianũ non eſſe, & penitus ab eorũ bla-
ſphemijs abhorrere. Res ſecretè geſta, opinionẽ uulgi nõ extinxerat. Itaq; alia die in eccle
ſia quę eſt apud Ariminũ, & epiſcoporũ ſimul et laicorũ turbis cõcurrẽtibus: Muſonius
epiſcopus prouinciæ Byzantinæ, cui propter ætatẽ primæ ab omnibus deferebanẽ, ita lo
cutus eſt: Ea quæ ſunt iactata per publicũ, & ad nos uſq; perlata, aliquẽ è nobis ſanctitati
ueſtræ legere præcipimus: ut quæ ſunt mala, & ab auribus & à corde noſtro abhorrere
debent, omniũ una uoce damnẽtur. Reſponſum eſt ab uniuerſis epiſcopis, placet. Itaq;
cum Claudius epiſcopus prouinciæ Piceni ex præcepto omniũ blaſphemias quæ Valen
tis ferebanẽ, legere cœpiſſet: Valens ſuas eſſe negans, exclamauit, & dixit: Si quis negat
Chriſtum deũ dei filium ante ſecula ex patre genitũ, anathema ſit. Ab uniuerſis conſona
tum eſt: Anathema ſit. Si quis negat filiũ ſimilẽ patri ſecundum ſcripturas, anathema ſit.
Omnes reſponderũt, anathema ſit. Si quis filium dei non dixerit æternũ cum patre, ana-
thema ſit. Ab uniuerſis conclamatũ eſt, anathema ſit. Si quis dixerit creaturã filium dei,
ut ſunt cæteræ creaturæ, anathema ſit. Similiter dictũ eſt, anathema ſit. Si quis dixerit de
nullis extantibus filium, & nõ de patre, anathema ſit. Omnes conclamauerũt, anathema
ſit. Si quis dixerit, erat tẽpus quando nõ erat filius, anathema ſit. In hoc cuncti epiſcopi,
& tota ſimul eccleſia plauſu quodam & tripudio Valentis uocẽ exceperũt. Quod ſi quis
à nobis fictum putat, ſcrinia publica ſcrutetur. Plenæ ſunt certè eccleſiarũ arcæ, & recẽs
adhuc memoria eſt. Superſunt homines, qui illi ſynodo interfuerũt: & quod ueritatem
firmet, ipſi Ariani hęc ita ut diximus geſta nõ denegãt. Cum ergo cuncti Valentẽ ad cœ-
B lum laudibus tollerẽt, & ſuam in eum ſuſpicionẽ cum pœnitentia damnarẽt: idem Clau-
dius qui ſuprà legere cœperat, ait: Adhuc ſunt aliqua quæ ſubterfugerunt dominum &
fratrem meum Valentẽ: quæ ſi uobis uideẽ, ne quis ſcrupulus maneat, in cõmune dam-
nemus. Si quis dixerit filiũ dei eſſe quidẽ ante omnia ſecula, ſed non ante omne omnino
tempus, ut ei aliquid anteferat, anathema ſit. Dixerunt cuncti, anathema ſit. Multaq́; alia
quæ ſuſpicioſa uidebanẽ, ad pronunciationẽ Claudij Valens condemnauit. Quæ ſi quis
plenius diſcere cupit, in Ariminenſis ſynodi actis reperiet, unde & nos iſta libauimus.
His itaq; geſtis concilium ſoluitur. Lęti omnes ad prouincias reuertunt. Idem enim regi
& bonis omnibus curæ fuerat, ut Oriens atq; Occidens cõmunionis ſibi uinculo nectẽ
rentur. Sed diu ſcelera nõ latẽt: & cicatrix male obducta, incocto pure dirumpitur. Cœ-
perunt poſtea Valens & Vrſacius, cæteriq́; nequitiæ eorũ ſocij, egregij uidelicet Chriſti
ſacerdotes, palmas ſuas iactitare: dicẽtes ſe filiũ non creaturã negaſſe, ſed ſimilẽ cæteris
creaturis. Tunc uſiæ nomẽ abolitũ eſt, tunc Nicenæ fidei damnatio cõclamata eſt. Inge-
muit totus orbis, & Arianũ ſe eſſe miratus eſt. Igitur alij intra ſuã cõmunionẽ remanere,
alij ad eos cõfeſſores qui ſub nomine Athanaſij exulabant, cœperũt literas mittere: non-
nulli initam ſocietatẽ meliorum deſperatione planxerunt. Pauci uero (ut ſe natura homi
num habet) errorẽ pro conſilio defenſauere. Periclitabaẽ nauicula apoſtolorũ, urgebãt
uenti, fluctibus latera tundebanẽ, nihil iam ſupererat ſpei. Dominus excitaẽ, imperat tem
peſtati: beſtia moriẽ, tranquillitas redijt. Manifeſtius dicam: Omnes epiſcopi qui de pro-
prijs ſedibus fuerant exterminati, per indulgentiã noui principis ad eccleſias redeunt.
Tunc triumphatorẽ ſuum Athanaſium Aegyptus excepit: tunc Hilariũ de prælio reuer
tentem, Galliarũ eccleſia complexa eſt: tunc ad reditũ Euſebij lugubres ueſtes Italia mu-
tauit. Concurrebant epiſcopi, qui Ariminenſibus dolis irretiti, ſine conſcientia hæretici
ferebantur, cõteſtantes corpus domini, & quicquid in eccleſia ſanctum eſt, ſe nihil mali
in ſua fide ſuſpicatos. Putauimus, aiebant, ſenſum congruere cum uerbis: nec in eccleſia
dei

dei, ubi simplicitas, ubi pura cõfessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labijs proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio. Non sumus arbitrati, sacerdotes Christi aduersus Christum pugnare. Multaq; alia, quæ breuitatis studio prætereo, flentes asserebant, parati & subscriptionẽ pristinam, & omnes Arianorum blasphemias condemnare. Hoc loco interrogo istos nimiũ religiosos, quid de confessoribus agendũ putauerint? Depositis, inquiẽt, ueteribus episcopis, nouos ordinassent. Tentatum est. Sed quotus quisq; bene sibi conscius patitur se deponi? præsertim cum omnes populi, sacerdotes suos diligẽtes penè ad lapides & ad interemptionẽ deponentiũ eos cõuolauerint? Mansissent, aiunt, intra suam cõmunionem: hoc est dicere, irrationabili crudelitate orbem totũ diabolo condonassent. Cur damnassent eos qui Ariani nõ erãt? Cur ecclesiam scinderẽt in concordia fidei permanentẽ? Cur deniq; credẽtes bene obstinatione sua facerent Arianos? Nam cum in synodo Nicena, quæ propter Arianã perfidiam congregata est, octo episcopos Arianos susceptos sciamus, & episcopus iam in mundo nullus sit, nisi quos synodus illa ordinauit: quomodo potuerũt aduersum eã facere, propter quam exilium sustinuerunt? LVCIF. dixit: An tandẽ & tũc recepti sunt Ariani? qui nã quæso? ORTH. dixit: Eusebius episcopus Nicomediẽsis, Theogonus episcopus Nicenus, Saras tunc presbyter Libyæ, Eusebius episcopus Cæsareæ Palæstinæ, & reliqui, quos enumerare longũ est. Ipse quoq; caput horũ & causa malorũ Arius presbyter, & Euzoius diaconus, qui postea sub Theodosio Antiochenus episcopus fuit, & Achillas lector. Hi quippe tres Alexandrinæ ecclesiæ clerici, autores huius hæreseos extiterũt. LVCIF. dixit: Si quispiam eos neget fuisse susceptos, quomodo reuincet? ORTH. d. Supersunt adhuc homines, qui illi synodo interfuerunt. Et si hoc parũ est, quia propter temporis antiquitatem rari admodũ sunt, & in omni loco testes adesse non possunt: legamus acta & nomina episcoporũ synodi Nicenæ: & hos quos suprà diximus fuisse susceptos, subscripsisse homusion, inter cæteros reperiemus. LVCIF. d. Si potes, ostende post synodũ Nicenã illos in perfidiam declinasse. ORTH. d. Recte proposuisti. Solent enim oculis clausis denegare, qui non credunt factum esse quod nolunt. Sed quomodo postea nõ declinarũt, propter quos synodus congregata est? & quorũ epistolæ & libri impietatis ante synodũ editi usq; ad præsentẽ diem durant? Igitur cum illo tempore trecẽti & eo amplius episcopi, paucos homines, quos sine damno ecclesiæ eijcere poterãt, susceperint: miror quosdam & certè Nicenæ fidei sectatores, tantæ duritiæ existere, ut tres confessores de exilio reuertẽtes, non putẽt id ob totius orbis salutẽ necessitate debuisse, quod tot & tales uiri uoluntate fecerunt. Sed (ut dicere cœperamus) post reditũ confessorũ, in Alexandrina postea synodo constitutũ est, ut exceptis autoribus hæreseos, quos error excusare nõ poterat, pœnitentes ecclesiæ sociarẽtur: non quod episcopi possint esse qui hæretici fuerãt, sed quod constaret eos qui reciperent, hæreticos non fuisse. Assensus est huic sententiæ Occidens, & per tam necessariũ concilium, satanæ faucibus mũdus ereptus est. Ventum est ad asperrimũ locum, in quo aduersum uoluntatẽ & propositum meum cogor de beato Lucifero, secus quicquam q̃ & illius meritũ, & mea humanitas poscit, existimare. Sed quid faciam? ueritas os reserat, & inuitã linguam conscijũ ad eloquendũ pectus impellit. In tali articulo ecclesiæ, in tanta rabie lupõrũ, segregatis paucis ouibus, reliquũ gregem deseruit, bonus quidẽ ipse pastor, sed multam prædam bestijs relinquens. Prætereo illa, quæ quidam ex maledicis, quasi satis firma defendunt: hoc illum amore gloriæ & nominis in posteros trãsmittẽdi fecisse: necnõ & pro simultate, quã aduersus Eusebiũ propter Antiochenã dissensionẽ susceperat. Nihil istorũ de tali uiro credo: unũ est quod etiã in præsenti constanter loquar, uerbis eũ à nobis dissentire, nõ rebus: siquidẽ recipiat, qui ab Arianis baptisma cõsecuti sunt. LVCIF. d. Quàm longè alia, & ut nũc intelligo, errori magis q̃ spei proficiẽtia, mihi antea asserebant. Verũ gratias ago Christo deo, qui in pectus meũ ueritatis lumẽ infudit: ne adhuc ore sacrilego, uirginẽ eius scortũ diaboli clamarem. Restat unum, quod quæso te ut edisseras, quid aduersum Hilarium dicẽdum sit, qui

A qui ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. ORTH. d. Hilarius cum diaconus de ecclesia recesserit, solusq; ut putat turba sit mundi, neq; eucharistiam conficere potest, episcopos & presbyteros nõ habens: neq; baptisma sine eucharistia tradere. Et cum iam homo mortuus sit, cum homine pariter interijt & secta, quia post se nullum clericũ diaconus potuit ordinare. Ecclesia aũt non est, quæ non habet sacerdotẽ. Sed omissis paucis homunculis, qui ipsi sibi & laici sunt & episcopi, ausculta quid de omni ecclesia sentiendum sit. LVCIF. d. Tribus, ut aiunt, uerbis tam grandem quæstionẽ dissoluisti, & quidem dum loqueris, uideor mihi tecũ facere. Si uero obticueris, nescio quid rursum scrupuli nascit: quare ab hæreticis baptizati suscipiunt. ORTH. d. Hoc est quod & ego dixi, ausculta quid de omni ecclesia sentiendum sit. Iste enim, ut ais, scrupulus multos titillat. Et longus fortasse ero in enarrãdo, uerum tanti est lucrũ ueritatis. Arca Noe ecclesiæ typus fuit, dicẽte Petro apostolo: In arca Noe pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquam, quod & nos nunc similis formæ baptisma saluos facit. Vt in illa omniũ animaliũ genera, ita & in hac uniuersarũ & gentium & morũ homines sunt. Vt ibi pardus & hædi, lupus & agni: ita & hic iusti & peccatores, id est uasa aurea & argẽtea, cum ligneis & fictilibus cõmorantur. habuit arca nidos suos: habet ecclesia plurimas mansiones. Octo animæ hominũ in arca Noe seruatæ sunt: & nobis Ecclesiastes iubet dare partes septem, dare partes octo, id est, credere utriq; testamẽto. Ideo quidam psalmi pro octaua inscribuntur: & per octonos uersus, qui singulis literis subiecti sunt, in cẽtesimo decimooctauo psalmo iustus erudit. Beatitudines quoq; quas dns discipulis in monte pronuncians,
6 ecclesiam deliniauit, octo sunt. Et Ezechiel in ædificationẽ templi octonariũ numerum assumit. Multaq; alia in hunc modum per scripturas significata reperies. Emittit itaq; de arca coruus, & non redijt: & postea pacẽ terræ columba nunciat. Ita & in baptismate ecclesiæ teterrimo alite expulso, id est diabolo, pacẽ terræ nostræ columba spiritus sancti nunciat. A triginta cubitis incipiens, & usq; ad unũ cubitũ paulatim decrescẽs, arca con-
B struitur. similiter & ecclesia multis gradibus cõsistens, ad extremũ diaconis, presbyterisq; finit. Periclitata est arca in diluuio, periclitat ecclesia in mundo. Egressus Noe uineam plantauit, & bibens de ea inebriatus est: natus quoq; in carne Christus, ecclesiam plantauit, & passus est. Nudatũ patrẽ irrisit maior filius, & minor texit: & deum crucifixum illuserunt Iudæi, & honorauerũt gentiles. Dies me deficiet, si omnia arcæ sacramenta cum ecclesia componẽs, edisseram qui sint inter nos aquilę, qui columbę, qui leones, qui cerui, qui uermiculi, qui serpẽtes: quod ad præsens negociũ pertinet, breuiter expediam. Non solum in ecclesia morant oues, nec mundæ tantũ aues uolitant, sed frumentum in agro seritur, & inter nitẽtia culta Lappæq; & triboli, & steriles dominant auenæ. Quid faciat agricola? Euellat lolium? Sed tota pariter messis euertit. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterret: hinc flagello crepitat, hinc formidines tendit. Attamen ueloces capreæ, aut lasciuus onager incurrit: hinc in effossa horrea mures frumenta comportant, hinc feruenti agmine segetẽ formica populat. Ita res se habet. Nemo securus agrum possidet. Dormiẽte patrefamiliâs, inimicus homo zizaniã superseminauit, ad quam eradicandam cum serui ire proponerẽt, dominus prohibuit, sibi seruans palearũ & frumenti discretionẽ. Hæc sunt uasa iræ & misericordiæ, quæ in domo dei ab Apostolo prædicant. Veniet ergo dies quando thesauro ecclesiæ aperto proferet dns uasa iræ suæ, quibus exeuntibus sancti dicẽt: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent utiq; nobiscũ. Nemo potest Christi palmam sibi assumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam mundata est ecclesia, quid domino reseruamus? Est uia quæ uidetur esse apud homines recta, nouissima autẽ eius ueniunt ad profundum inferni. In hoc errore iudicij quæ potest esse certa sententia? Conatus est beatus Cyprianus cõtritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena, et idcirco hæreticorũ baptisma reprobans, ad Stephanũ tunc Romanæ urbis episcopũ, qui à beato Petro uigesimusse xtus fuit, super hac re Africanã synodũ direxit, sed conat⁹ eius frustra

 sunt

fuit. Deniq; illi ipsi episcopi, qui rebaptizãdos hæreticos cũ eo statuerãt, ad antiquã con c
suetudinẽ reuoluti, nouũ emisere decretũ. Quid facimus? ita & nobis maiores nostri, &
illis fuit tradidere maiores. Sed quid de posterioribus loquar? Apostolis adhuc in seculo
superstitibus, adhuc apud Iudæam Christi sanguine recenti, phantasma dñi corpus asse-
rebat. Galatas ad obseruationẽ legis traductos Apostolus iterũ parturit: Corinthios re-
surrectionẽ carnis non credentes, pluribus argumẽtis ad uerũ iter trahere conat. Tunc
Simon Magus & Menander discipulus eius, dei se asseruere uirtutes: tunc Basilides sum
mum deũ Abraxas cum trecẽtis sexagintaquinq; æonibus cõmentatus est: tũc Nicolaus,
qui unus de septem diaconis fuit, die noctuq; nuptias faciẽs, obscœnos & auditu quoq;
erubescẽdos coitus somniauit. Taceo de Iudaismi hæreticis, qui ante aduentũ Christi, le
gem traditã dissiparunt: quod Dositheus Samaritanorũ princeps prophetas repudiauit:
quod Sadducæi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionẽ carnis negauerunt: quod 7
Pharisæi à Iudæis diuisi, propter quasdã obseruationes superfluas, nomen quoq; à dissi
dio susceperunt: quod Herodiani Herodẽ regẽ susceperе pro Christo. Ad eos uenio hæ
reticos, qui Euangelia laniauerũt. Saturninũ quendã & Ophitas & Choitã & Carpocra- 8
tem & Cerinthũ, & huius successorẽ Hebionẽ, & cæteras pestes: quorũ plurimi uiuen-
te adhuc Ioanne apostolo eruperunt, & tamen nullum eorũ legimus rebaptizatũ. Quo-
niam aũt talis uiri fecimus mentionẽ, de Apocalypsi quoq; eius approbemus, hæreticis
sine baptismate debere pœnitentiã concedi. Angelo Ephesi deserta charitas imputat. In
angelo Pergamenæ ecclesiæ, idolothytorũ esus, & Nicolaitarũ doctrina reprehenditur.
Item apud angelum Thiatyrorũ, Hiezabel prophetissa, & simulacrorũ escæ, & fornica-
tiones increpant. Et tamen omnes hos ad pœnitentiã dominus hortat, sub cõminatione
quoq; futuræ pœnæ, nisi conuertant. Non aũt cogeret pœnitere, si non esset pœnitenti-
bus ueniam concessurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarũ fide baptiza-
ti sunt? uel imponant eis manus, qui eo tempore apud Pergamenos crediderunt, qui di- D
sciplinam tenebant Balaam? Quin potius age, inquit, pœnitentiã: sin aũt, ego ueniam tibi
cito, & pugnabo tecũ in romphea oris mei. Verũ si uoluerint hi qui ab Hilario instituti
sunt, & oues sine pastore esse cœperunt, de scripturis ea proferre, quę beatus Cyprianus
ob hæreticos non rebaptizandos in epistolis suis reliquit: sciant illum hæc non cum ana
themate eorum qui se sequi noluerant, edidisse: siquidem in cõmunione eorũ perman
sit, qui sententiæ suæ contraierant: sed hortatũ potius fuisse propter Nouatũ, & alias tũc
hæreses multas enascentes, ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur.
Sermonem deniq; suum, quem super hac re ad Stephanum Romanũ põtificem habuit,
tali fine compleuit: Hæc ad conscientiam tuam frater charissime, & pro honore commu
ni, & pro simplici dilectione protulimus: credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei
ueritate placere, quæ & religiosa pariter & uera sunt. Cæterũ scimus quosdam, quod se-
mel imbiberunt nolle deponere, nec propositum suum facile mutare: sed saluo inter col
legas pacis & concordiæ uinculo, quædam propria quæ apud se semel sint usurpata, re-
tinere. Qua in re non uim cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in ecclesiæ
administratione uoluntatis suæ arbitrium liberum: unusquisq; sit præpositus, rationem
actus sui domino redditurus. Ad Iubanum quoq; de hæreticis rebaptizandis scribens,
in fine libelli sic loquutus est: Hæc tibi breuiter pro nostra mediocritate scripsimus fra-
ter charissime, nemini præscribentes aut præiudicantes, quo minus unusquisq; episco-
porum quod putat, faciat, habens arbitrij sui liberam potestatem. Nos, quantum in no-
bis est, propter hæreticos cum collegis & coepiscopis nostris non contendimus, cũ qui
bus diuinam concordiam & dominicã pacem tenemus, maxime cum Apostolus dicat:
Si quis aũt putauerit se contentiosum esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec
ecclesia dei. Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, uincu-
lum fidei, concordia sacerdotij. Est præterea aliud quod inferemus, aduersum quod ne
mutire quidem audeat Hilarius Deucalion orbis. Si enim hæretici baptisma nõ habent:
&

A & ideo rebaptizandi ab ecclesia sunt, quia in ecclesia nõ fuerũt, ipse quoq; Hilarius non
est Christianus. In ea quippe ecclesia baptizatus est, quæ semper ab hæreticis baptismum
recepit. Antequã Ariminensis synodus fieret, anteq; Lucifer exularet, Hilarius Romanę
ecclesiæ diaconus ab hæreticis ueniẽtes, in eo quod prius acceperant, baptismate susci-
piebat. Nisi fortè tantũ Ariani hæretici sunt, & ab his solis baptizatũ recipere nõ licet, ab
alijs licet. Diaconus eras ô Hilari, & à Manichæis baptizatos recipiebas. Diaconus eras,
& Hebionis baptisma comprobabas: repente postquã exortus est Arius, totus tibi displi
cere cœpisti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouũ balneũ aperis. Si te angelus aliquis,
aut apostolus rebaptizauit, nõ infringo quod sequeris. Si uero in sinu meo natus, si ube
rum meorũ lacte nutritus, aduersum me gladiũ leuas: redde quod dedi, & esto, si potes;
aliter Christianus. Meretrix sum, sed tamẽ mater tua sum. Non seruo unius thori castita-
tem: talis eram quando conceptus es: cum Ario adulteria cõmitto, feci & antea cum Pra
xea, cum Hebione, cum Cerintho, Nouato: hos amplexaris, hos in matris tuæ domũ iam
adulteros recipis. Nescio quid te unus adulter offendat. Quod si negandũ quispiam pu-
tauerit, hæreticos à maioribus nostris semper fuisse susceptos: legat beati Cypriani epi-
stolas, in quibus Stephanũ Romanæ urbis episcopũ, & inueteratę consuetudinis lacerat
errorem. Legat & ipsius Hilarij libros, quos aduersus nos de hæreticis rebaptizãdis edi-
dit, & ibi reperiet ipsum Hilarium confiteri, à Iulio, Marco, Sylueſtro, & cæteris ueteri-
bus episcopis, similiter in pœnitentiã omnes hæreticos susceptos: nec tamẽ sibimet ueri
tatis cõsuetudinẽ prę iudicare debere. Synodus quoq; Nicena, cuius paulo antè fecimus
mentionẽ, omnes hæreticos susceрit, exceptis Pauli Samosateni discipulis. Et quod his
maius est, episcopo Nouatianorũ, si conuersus fuerit, presbyteri gradũ seruat: quæ sen-
tentia & Luciferũ impugnat, & Hilariũ: dum idem & clericus est, & baptizatus. Poterã
diem istiusmodi eloquio ducere, & omnes propositionũ riuulos uno ecclesiæ sole sic-
care. Verum quia iam multũ sermocinati sumus, & prolixitas cõcertationis audientium
B studia lassauit, breuẽ tibi apertamq; animi mei sententiã proferam: in illa esse ecclesia per
manendum, quæ ab apostolis fundata, usq; ad diem hanc durat. Si cubi audieris eos qui
dicunt Christi, non à dño Iesu Christo, sed à quoquã alio nuncupari; utputà Marcioni-
tas, Valentinianos, Montenses siue Campates: scito non ecclesiam Christi, sed Antichri-
sti esse synagogã. Ex hoc enim ipsõ quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos
futuros Apostolus prænunciauit. Nec sibi blandiant, si de scripturarũ capitulis uident
sibi affirmare quod dicunt, cum & diabolus de scripturis aliqua sit locutus, & scripturæ
non in legendo consistant, sed in intelligendo. Alioqui si literã sequimur, possumus &
nos quoq; nouũ nobis dogma cõponere: ut asseramus in ecclesiã nõ recipiẽdos, qui cal
ciati sint, & duas tunicas habeãt. LVCIF. d. Non solũ te uicisse existimes, uicimus utriq;
uterq; nostrũ, palmam refer tu mei, & ego erroris. Vtinamq; mihi sic semper disputare
contingat, ut ad meliora proficiens, deseram quod male tenebam. Vnum tamẽ tibi con
fiteor, quia mores meorum apprime noui, facilius eos uinci posse quàm persuaderi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 Ecclesiæ alumno.] Id est orthodoxo. Caninã facundiã.] Dictum est Appij, quo Hieronymus
libenter utitur, uel hoc argumento, quod crebro utit. Lupanar.] Id est undiq; contaminatã.
Importuno & loco.] Quod parũ tutũ esset in circulo fauentiũ hæretico: aut loco, nempe in media
uia: tempore, quia iam ingruente nocte. Ob surdorũ tantũ mastrugam.] Quid attinet cõmemo-
rare quæ portenta scioli quidam, ac prorsum mei similes, in hunc induxerunt locũ? Restituimus au-
tem sagaciter omnia subodorati, ad hunc modum: Nec ob Sardorũ tantũ Mastrucam dei filium de-
scendisse. Est autem mastruca uestis barbaricæ genus, quam Sardi sua lingua mastrucam appellant.
Eandem Hispani strigium, Germani renonem appellabant. Vnde Plautus: Mastrucatus & plenus
puluere. Porrò quoniam aduersarij spurco & sordido uocabulo Christi ecclesiam dixerant lupanar,
Hieronymus uolens retaliare conuitiũ, barbarum ac ridiculum regerit uocabulum: significans mul-
tos adhuc superesse bonos Christianos, etiam si nulli essent in Sardinia, in qua sola ille Christi eccle-
siam esse uolebat: neq; enim Christum ob illos solos descendisse in terram, id quod aliquanto post
explicat Hieronymus. De Sardiensi synodo meminit & Hilarius in libro De synodis: item in libris

ad Constantium. Et ut ridicule notaret Sardorum gentem, mastrucæ meminit, quod & uestis & uox esset illius gentis, utraq; ridicula. Apparet autem Luciferum huius autorem hæreseos Sardum fuisse: tametsi Isidorus tradit illum Syrmiæ episcopum fuisse. Atq; hinc præmiserat, importuno & loco & tempore, quod apud Sardum, Sardorum mastrucam taxaret: unde & consputus discessit. C

Alium neophytis.] Neophyti uocabant, qui nuper uenissent ad fidem Christi. Ex his Paulus uetat episcopum eligi, unde illos opposuit episcopis. Ac lineas.] Metaphora est à certantibus infra præscriptum. Circumieris saltum.] Sumptum à uenatu feræ. Nam saltus indagine cinguntur, ne possit elabi fera. Ad unum compitū.] Hic corruperant pro compitū, computū. Est autem compitum, spacium illud medium inter multas uias inter se concurrentes. Vanos pennarum.] Id fit arte uenatorum, ut motis alis fictitijs, ceruí in fugam adigantur, hoc est in insidias & in casses. 2

Paruulus de serpentibus lusit.] Alluſit ad illud Esaiæ capite undecimo, in quo Baptistā ueluti depingit: Et erit iustitia cingulum lumborū eius, &c. Ac paulo post: Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis, & in foramina reguli qui ablactatus fuerit, manum mittet, &c. Velut in lauacro.] Animaduerte lector ueteres in baptismo ceremonias. Claudite quæso.] Mire per apostrophen uersus ad auditores, ostendit abominandū quod dicturus est. Inde uenit.] Nota chrismatis unctionem proprie ad episcopum pertinere. De Platonis & Aristophanis sinu.] Hoc est, statim à studio secularis philosophiæ & lectione poetarum, necdum exercitatus in diuinis literis. Et Alleguntur legendum, non Eligūtur, attestantibus peruetustis exemplaribus. Ariana hæresis.] Hæc lege theologe, qui nihil nisi Aristotelem crepas. In luto hæsitabimus.] Ita Terentius: In eodem hæsitas luto. Trinomiritem credens.] Nam Sabellius sustulit distinctionem personarū, affirmans in uno Christo simul fuisse patrem, filium, & spiritū sanctum: atq; hæc esse uocabulis distincta, non re. Verum deum.] Hoc est, à nullo creatum, cum filius sit creatus à patre, iuxta Arianos: & spiritus sanctus sit creatus à creato filio. Edoctus in Capitolio.] Iocatur. Nam in Capitolio nō discuntur mysteria fidei, sed prophana tractantur negocia, & dediscitur Christiana religio. Vno (ut aiunt) digitulo.] Id est, facillime, nulloq; negocio. Oro te ut.] Vides ut recusatur in negocio fidei, philosophorū argumentatio, & requiritur simplicitas. Quanquam hic nulla mentio de primis aut secundis intentionibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de ecceitatibus, deq; similibus ridiculis argutijs. In integro habeas.] Hoc est, ut liberum tibi sit eum pro aduersario ferire, si uelis. 3

Oliuæ ramum.] Mira allegoria rem extulit. Solebant olim oliuæ ramū prætendere, qui pacem petituri uenissent. Sed qui ramum oliuæ gladio inserit, ita petit pacem, ut si non detur quod petit, paratus sit ad pugnam. En tollo.] A gladiatoribus sumptum est, qui hoc signo agnoscebat uictorem prostrati. Sacramenti in quod.] Victor uicto dictabat iusiurandum quod ab illo exigebat. 4 D

Concessit Christo.] Alij legunt Hiberniam, legendum arbitror Hiberiam, nimirū eam quæ est in Hispania iuxta columnas Herculis, non eam quæ est finitima Hircaniæ. Et Celtiberis.] Quà uergunt ad Galliam, gens omnium immanissima, ut ait Strabo. Hos luridos appellat, quod colore sint huiusmodi, quo uidemus esse Saracenos. Hoc dictum est per ironiam, quasi diabolus non fuerit à Christo uictus, & toto expulsus orbe, sed luridas quasdam nigras ac barbaras modo nationes Christo concesserit, ne nihil haberet, ipse reliqui orbis dominus. Hoc quasi ariete.] Aries, militaris est machina, qua portæ urbium mœniaq; impulsu quatiuntur. Vsiæ nomen.] Quod hypostasis uocabulum reijcerent, inuentū ab Ario. Incocto pure.] Hic mendose legebatur In corpore. Ex uetustissimo codice restituimus Incocto pure. Pus enim sanies est uomicæ: quod ubi maturuit, ulcere rupto erumpit. Ægyptus recepit.] Nam Alexandria in Ægypto est, unde pulsus Athanasius factione Arianorum, ad Constantinum confugerat, & Constantis literis est restitutus. Tunc Hilarium.] Is factione Saturnini Arelatensis, & aliorum Arianorū pulsus, in Phrygiam confugerat: ubi triennium cōmoratus, librum scripsit de religione Christiana. Qua de re meminit ipse in libro De synodis. Ad reditum Eusebij.] Qui una cum Lucifero post Athanasium restitutū fuit ab exilio reuocatus. Is fuit episcopus Vercellensis. Ecclesiā deliniauit.] Hoc est depinxit. Sed quotus quisq; est hodie episcoporum, qui hoc exemplar non rideat, non abominetur? Lappæq; & triboli.] Intertexuit Maronis carmen ex Georgicis. Nemo potest sibi Christi palmam.] Palmam dixit iudicandi autoritatem, pro quo Romani dicebant, uirgulam censoriam. Hieronymus autem ad Deuteronomij uigesimum quintum caput alluſit. Africanam synodum direxit.] Quidam habebant In dixit. Christi sanguine recenti.] Quidam habebant Calente: fortassis scriptum erat, recens calente. Simon magus.] Hic à Philippo diacono fuerat baptizatus: unde apud Augustinum primum inter hæresiarchas locum obtinet. Ab huius discipulo Menandro, Menandriani dicti sunt, qui docebant mundum non à deo, sed ab angelis fuisse conditum. Deum Abraxas.] Nam huius dictionis ἀβραξας literis, iuxta Græcorum supputationem, tot cœlos inducebat, ut alias exposuimus. 5 6 7

Nicolaus.] Hic uxores uoluit esse communes: unus fuit ex septem diaconis, ut habes in Actis Apostolorum. Dositheus.] Hæresiarcha, unde Dositheani. Samaritanus erat. Docuit prophetas non fuisse locutos afflatu spiritus sancti. Huius & aliàs meminit. Samaritani & ante Christum ueluti hæretici erant: neq; enim totam legem reijciebant, sed in quibusdam dissidebant. Saturninum quendam.] Quendam addidit, ueluti de obscuro. Is cum Simone & Menandro sensit, & discipulos habuit

A habuit Saturninianos dictos. Ophitas.] Incredibile dictu, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus. Hi dicti sunt à serpente: colunt enim pro deo colubrum, qui seduxit Euam, ueluti cognitionis autorem, & eundem affirmant esse Christum. Et Chaldæos.] Legendū arbitror Caianos. Nam hæc quoq; fuit antiquissima hæresis. Honorabant Cain & Iudam, quod illum dicerent esse fortissimæ uirtutis, hunc pio consilio prodidisse Christum, quod præsciret quantū boni esset illinc profecturum orbi. Et Choitas.] Legendum arbitror Gnoitas, ut sint ijdem cum Gnosticis, quos sic appellabant ab usurpatione scientiæ. Nisi mauis Chnoitas, à puluere. Nam Augustinus testatur Gnosticos à nonnullis βορβοριτας fuisse uocatos, à cœno ob spurcitiem. Fit & horum mentio in Decretis causa uigesimaquarta, quæstione tertia. Perpende lector, num legendum sit pro Choitam, Sethoitā. Nam Sethoitæ præter alia dicebāt, Seth filium Noe fuisse Christum, ut indicat Augustinus. Addam & aliam coniecturam: quid si legas Choitam Carpocratem, expuncta cōiunctione. Et Choitam appellat, quod dixerit Christum terrenū, hoc est, nihil aliud fuisse q̄ hominem, nimirū hoc est laniare Euangelium. Carpocratem.] Vnde Carpocratiani sunt dicti: negabant corporū resurrectionē.

Cerinthum.] Vnde Cerinthiani. Dicebant Iesum hominem tantum fuisse, nec resurrexisse, sed resurrecturum. Hebionem.] Nam de Christo idem sensit quod Cerinthus: hi Mosaicę legis obseruationem cum Christo copulant. Cyprianus ad hær.] Extat hæc epistola inter illius opera.

Deucalion orbis.] Non sine stomacho dictum, quasi totus mundus in baptismo hæreticorum, ueluti in diluuio perituru fuerit, nisi ab uno Hilario seruaretur. Notissima fabula est apud Ouidium de Deucalione & Pyrrha. Montenses, siue Campates.] Lusit in affinitate uocū. Montes enim campis respondent. At antè dixit: Campenses cum Tharsensibus Arianis fuisse coniunctos. Et in Montensibus, ad Montanum hæresiarcham alluſit. Vicimus utriq; uterq; nostrum.] Nihil dici potuit argutius neq; lepidius.

B

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus, opinor, male uerterat librum Origenis περὶ ἀρχῶν. Proinde ad Pammachij preces ipse denuo uertit, nihil immutans. Verum quoniam Arianorum hæresis, & aliorum, in multis uidebatur Origenis decretis cōsentire: Hieronymus, quo posset citra religionis periculum legi tam eruditum opus, indicat quæ sint illic impie dicta: hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeretur. At illud assequutus est sua industria Hieronymus, ut perdito libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ sola profuerat ignorasse.

DIVVS HIERONYMVS AD AVITVM, quid cauendum in libris περὶ ἀρχῶν.

I ANTE annos circiter decem, sanctus uir Pammachius ad me cuiusdam schedulas misit, quę Origenis περὶ ἀρχῶν interpretata uolumina continerēt, imò uitiata: hoc magnopere postulās, ut Græcam ueritatē Latina seruaret translatio: & in utramq; partem seu bene seu male dixisset ille qui scripsit, absq; interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut uoluit, missiq; ei libros: quos cum legisset, exhorruit: & reclusit scrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerarent. A quodam fratre, qui habebat zelum dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddituro, propter anguſtiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notarijs opus omne descripsit: & multo celerius quàm promiserat, codicem reddidit. Eademq; temeritate, & (ut leuius dicam) ineptia, quod male surripuerat, peius alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus mysticis disputantes, notarum possunt seruare compēdia, præsertim qui furtim celeriterq; dictantur: ita in illis confusa sunt omnia, ut & ordine in plerisque & sensu careant. Quamobrem petis Auite charissime, ut ipsum ad te exemplar dirigā, quod à me olim translatū, & nulli alij traditum, à supradicto fratre peruerse editum est. Accipe igitur quod petisti: sed ita ut scias detestanda tibi in eis esse quàm plurima: & iuxta sermonem domini, inter scorpiones & colubros incedendum: ut est illud statim in primo uolumine: Christum filium dei non natum esse, sed factum. Deum patrem per naturam inuisibilem, etiam à filio non uideri. Filium, qui sit imago inuisibilis patris, comparatum patri, non esse ueritatem: apud nos autem, qui dei omnipotentis non possumus recipere ueritatem, imaginariam ueritatem uideri: ut maiestas ac magnitudo maioris, quodāmodo circumscripta sentiatur in filio. Deum patrem esse lumen incomprehensibile: Christum collatione patris, splendorem esse perparuum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse uideatur. Duarum statuarū maioris & paruulæ: unius, quæ mundum

impleat, & magnitudine sua quodãmodo inuisibilis sit: & alterius, quæ sub oculos cadat C
ponit exemplum: priori patrem, posteriori filium comparans. Deum patrẽ omnipotentem appellat bonum, & perfectæ bonitatis. Filium non esse bonum, sed auram quandam & imaginem bonitatis: ut non dicatur absolutè bonus, sed cum additamento Pastor bonus, & cætera. Tertium dignitate & honore post patrẽ & filium, asserit spiritũ sanctum. De quo cum ignorare se dicat, utrum factus sit, an infectus: in posterioribus quid de eo sentiret, expresit: nihil absq; solo deo patre infectum esse confirmans. Filium quoq; minorẽ patre, eo quod secundus ab illo sit: & spiritũ sanctum inferiorẽ filio, in sanctis quibusq; uersari. Atq; in hoc ordine maiorem patris fortitudinẽ esse, quàm filij & spiritus sancti. Et rursum, maiorem filij fortitudinẽ esse, quàm spiritus sancti: & consequẽter ipsius sancti spiritus, maiorem esse uirtutem cæteris, quæ sancta dicuntur. Cumq; uenisset ad rationales creaturas, & dixisset eas per negligẽtiam ad terrena corpora esse delapsas, etiam hoc addidit: Grandis negligentiæ atq; desidiæ est, intantũ unumquenq; defluere atq; euacuari, ut ad uitia ueniens, irrationabilium iumentorũ possit crasso corpore colligari. Et in consequentibus: Quibus, inquit, moti disputationibus, arbitramur sua sponte alios esse in numero sanctorum, & ministerio dei: alios ob culpam propriam de sanctimonia corruentes, in tantam negligentiã corruisse, ut etiam in cõtrarias fortitudines uerterent. Rursumq; nasci ex fine principium, & ex principio finem: & ita cuncta uariari, ut & qui nunc homo est, possit in alio mundo dæmon fieri: & qui dæmon est, & negligẽtius egerit, in crassiora corpora relegẽt, id est ut homo fiat. Sicq; permiscet omnia, ut de archangelo possit diabolus fieri, & rursus diabolus in angelum reuertat. Qui uero fluctuauerint, & motis pedibus nequaquã corruerint, subijcient omnino dispẽsandi & regendi atq; ad meliora gubernandi principatibus, potestatibus, thronis, dominationibus: & forsitan ex his hominum constabit genus, in uno aliquo ex mundis: quando iuxta Esaiam cœlum & terra noua fient. Qui uero non fuerint meriti, ut per genus hominũ reuertantur ad pristinum statum, fient diaboli & angeli eius, & pessimi dæmones: ac pro D
uarietate meritorum in singulis mundis diuersa officia sortientur. Ipsosq; dæmones ac rectores tenebrarum, in aliquo mundo uel mundis, si uoluerint ad meliora conuerti, fieri homines, & sic ad antiquũ redire principiũ: ita duntaxat, ut per supplicia atq; tormenta, quæ uel multo uel breui tempore sustinuerint, in hominum eruditi corporibus, rursum ueniant ad angelorum fastigia. Ex quo consequenti ratione monstrari, omnes rationabiles creaturas ex omnibus posse fieri: non semel & subito, sed frequẽtius: nosq; & angelos futuros dæmones, si egerimus negligentius: & rursum dæmones, si uoluerint capere uirtutes, peruenire ad angelicã dignitatẽ. Corporales quoq; substantias penitus dilapsuras. Aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est æther & cœlum, & si quod aliud corpus syncerius & purius intelligi potest. Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat, perspicuum est. Solem quoq; & lunam & astra cætera, esse animantia: imò quomodo nos homines ob quædam peccata his sumus circundati corporibus, quæ crassa sunt & pigra: sic & cœli luminaria talia uel talia accepisse corpora, ut uel plus uel minus luceant: & dæmones ob maiora delicta, aereo corpore esse uestitos. Omnem creaturam, secundum Apostolum, uanitati esse subiectam, & liberari in reuelatione filiorum dei. Ac ne quis putet nostrum esse quod dicimus, ipsius uerba ponamus: In fine atq; consummatione mundi, quãdo uelut de quibusdam repagulis atq; carceribus missæ fuerint à domino animæ & rationabiles creaturę, alias earum tardius incedere ob segnitiem, alias pernici uolare cursu, propter industriam. Cumq; omnes liberum habeãt arbitrium, & sponte sua uel uirtutes possint capere uel uitia: illę multo in peiori cõditione erunt, q̃ nunc sunt: hæ ad meliorem statum peruenient: quia diuersi motus & uariæ uoluntates in utramque partem diuersum accipient statum: id est, ut angeli, homines uel dæmones, & rursum ex his homines uel angeli fiant. Quumq; omnia uario sermone tractasset, asserens diabolum non incapacem esse uirtutis, & tamẽ necdum uelle capere

uirtutem

A uirtutẽ, ad extremũ sermone latissimo disputauit, angelũ siue animã aut certe dæmonẽ, quos unius asserit esse naturæ, sed diuersarũ uoluntatũ, pro magnitudine negligentiæ & stultitiæ iumentũ posse fieri: & pro dolore pœnarũ & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal sit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus assumere huius uel illius pecoris: ut nobis non solũ quadrupedũ, sed & piscium corpora sint timenda. Et ad extremũ ne teneretur Pythagorici dogmatis reus, qui asserit μετεμψύχωσιν: post tam nefandam disputationẽ, qua lectoris animũ uulnerauit: Hæc, inquit, iuxta nostram sententiã non sint dogmata, sed quæsita tantũ atq; proiecta, ne penitus intractata uiderent. In secundo autem libro mundos asserit innumerabiles, non iuxta Epicurũ uno tempore plurimos & sui similes, sed post alterius mundi finẽ, alterius esse principiũ. Et ante hunc nostrũ mundum, alium fuisse mundum, & post hunc aliũ esse futurũ, & post illũ aliũ: rursumq; cæteros post cæteros. Et dubitat utrum futurus sit mundus alteri mundo ita ex omni parte consimilis, ut nullo inter se distare uideantur: aut certe nunq̃ mundus alteri mundo ex toto indiscretus & similis sit futurus. Rursumq; post modicum: Si omnia, inquit (ut ipse disputationis ordo cõpellit) sine corpore uixerint, consumetur corporalis uniuersa natura: & redigetur in nihilũ, quæ aliquando facta est de nihilo: eritq; tẽpus, quo usus eius iterũ necessarius sit. Et in cõsequẽtibus: Sin aũt, ut ratione & scripturarũ autoritate monstratũ est, corruptiuũ hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatem: absorbebitur mors in uictoriam, & corruptio in incorruptionẽ: & forsitan omnis corporea natura tollet è medio, in qua sola potest mors operari. Et post paululũ: Si hæc non sunt contraria fidei, forsitan sine corporibus aliquando uiuemus. Sin autẽ qui perfecte subiectus est Christo, absq; corpore intelligitur: omnes autẽ subijciendi sunt Christo: & nos erimus sine corporibus, quãdo ei ad perfectũ subiecti fuerimus. Et in eodem loco: Si subiecti fuerint omnes deo, omnes deposituri sunt corpora: & tunc corporaliũ rerũ uniuersa natura soluetur in nihilũ: Quæ si secundo necessitas postularit, ob lapsum
B rationabiliũ creaturarũ rursus existet. Deus enim in certamẽ & luctã animas dereliquit, ut intelligant plenã cõsummatãq; uictoriã, non ex propria se fortitudine, sed ex dei gratia cõsecutas. Et idcirco arbitror pro uarietate causarũ diuersos mundos fieri: & elidi errores eorũ, qui similes sui mundos esse contendunt. Et iterũ: Triplex ergo suspicio nobis de fine suggerit: è quibus quæ uera & melior sit, lector inquirat. Aut enim sine corpore uiuemus, cum subiecti Christo subijciemur deo, & deus fuerit omnia in omnibus: aut quomodo Christo subiecta, cum ipso Christo subijcient deo & in unũ fœdus artabunt, ita omnis substãtia rediget in optimã qualitatẽ, & dissoluetur in ætherẽ, quod purioris simpliciorisq; naturæ est: aut certe sphæra illa, quam supra appellauimus ἀπλανῆ,
2 & quicquid illius circulo cõtinet, dissoluetur in nihilũ: illa uero qua αὐτεξούσιον ipsa tenetur & cingitur, uocabitur terra bona: nec non & altera sphæra, quæ hanc ipsam terrã circũambit uertigine, & dicit cœlũ, in sanctorũ habitaculũ cõseruabit. Cũ hæc dicat, nõne manifestissime gẽtiũ sequit errorẽ: & philosophorũ deliramẽta simplicitati ingerit Christianę? Et in eodẽ libro. Restat ut inuisibilis sit deus. Si aũt inuisibilis per naturã est, neq; saluatori uisibilis erit. Et in inferioribus. Nulla alia anima, quæ ad corpus descẽdit humanum, purã & germanã similitudinẽ signi in se prioris expresit, nisi illa de qua saluator loquit: Nemo tollet animã meã à me, sed ego pono eam à meipso. Et in alio loco: Vnde cum infinita cautione tractandũ est, ne fortè cum animæ salutẽ fuerint consecutæ, & ad beatã uitã peruenerint, animæ esse desistant. Sicut enim uenit dñs atq; saluator quærere & saluũ facere quod perierat, ut perditũ esse desistat: sic anima quæ perierat, & ob cuius salutẽ uenit dñs, cum salua facta fuerit, anima esse cessãbit. Illud quoq; pariter requirendum, utrũ sicut perditũ aliquando non fuit perditũ, & erit tempus quando perditũ non erit: sic & anima aliquando fuerit non anima, & fore tẽpus, quando nequaq̃ anima perseueret. Et post multũ de anima tractatũ hæc intulit. νῶς, id est mens, corruens facta est anima: & rursum anima instructa uirtutibus mẽs fiet. Quod & de anima Esau scrutãtes

possumus inuenire, propter antiqua peccata eum in deteriori uita esse damnatũ. Et de c
cœlestibus requirendũ est, quod non eo tempore quo factus est mundus, solis anima,
uel quodcunq; eam appellari oportet, esse cœperit, sed anteq̃ lucens illud & ardens cor
pus intraret. De luna & stellis similiter sentiamus, quod ex causis præcedẽtibus, licet in-
uitæ, cõpulsæ sint subijci uanitati, ob præmia futurorũ: nõ suã facere sed creatoris uolun
tatẽ, à quo in hæc officia distributæ sunt. Ignes quoq; gehẽnæ & tormẽta, quæ scriptura
sancta peccatoribus cõminat, non ponit in supplicijs, sed in cõscientia peccatorũ: quan
do dei uirtute & potẽtia omnis memoria delictorũ ante oculos nostros ponitur: & ue-
luti ex quibusdã seminib. in anima derelictis, uniuersa uitiorũ seges exorit: & quicquid
feceramus in uita uel turpe uel impiũ, omnis eorũ in cõspectu nostro pictura describit,
ac ꝓteritas uoluptates mẽs intuẽs cõsciẽtiæ punit ardore, & pœnitudinis stimulis cõfo-
dit. Et iterũ: Nisi fortè corpus hoc pingue atq; terrenũ caligo & tenebrę nominãdę sũt:
ꝑ quod cõsummato hoc mũdo, cũ necesse fuerit in aliũ trãsire mundũ, rursum nascendi
sumet exordia. Hæc dicẽs, perspicue μετεμψύχωσιν Pythagoræ Platonisq; defendit. Et
in fine secundi uoluminis de perfectione nostra disputans, intulit: Cũq; intantũ profece
rimus, ut nequaq̃ carnes & corpora, forsitan ne animæ quidẽ fuerimus, sed mens & sen
sus ad perfectũ ueniẽs, nulloq; perturbationũ nubilo caligans: intuebit rationabiles in-
telligibilesq; substãtias, facie ad faciẽ. In libro quoq; tertio hæc uitia cõtinẽtur. Sin autẽ
semel recipimus, quod ex pręcedẽtibus causis aliud uas in honorẽ, aliud in cõtumeliam
sit creatũ, cur non recurramus ad animæ arcanũ, & intelligamus eam egisse antiquitus,
propter quod in altero dilecta, in altero odio habita sit, anteq̃ in Iacob corpore supplan
taret, & in Esau planta teneretur à fratre? Et iterũ: Vt autẽ aliæ animæ fierent in honorẽ,
aliæ in cõtumeliã, materiarũ causarũq; merita præcesserũt. Et in eodẽ loco: Iuxta nos au
tem ex præcedentibus meritis, uas quod in honorẽ fuerit fabricatũ, si non dignũ uoca-
bulo suo opus fecerit, in alio seculo fiet uas cõtumeliæ: & rursum uas illud, quod ex an-
teriori culpa contumeliæ nomen acceperat, si in præsenti uita corrigi uoluerit, in noua D
creatione fiet uas sanctificatũ, & utile domino in omne opus bonũ paratũ: statimq; sub-
iungit, Ego arbitror posse quosdam homines, à paruis uitijs incipientes, ad tantã nequi-
tiam petuenire, si tamen noluerint ad meliora cõuerti, & pœnitentia emendare pecca-
ta, ut & contrariæ fortitudines fiant: & rursum ex inimicis contrarijsq; uirtutibus, intan
tum quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinã, & fluentia prius
delicta constringere, ut ad locũ transeant optimorũ. Sæpius diximus, in infinitis perpe-
tuisq; seculis, in quibus anima subsistit & uiuit, sic nõnullas earũ ad peiora corruere, ut
ultimũ maliciæ locum teneant: & sic quasdam proficere, ut de ultimo maliciæ gradu, ad
perfectam ueniant consummatamq; uirtutem. Quibus dictis conatur ostendere & ho-
mines, id est animas posse fieri dæmones, & rursum dæmones in angelicam redigi dig-
nitatẽ. Atq; in eodem uolumine. Sed & hoc requirendũ, quare humana anima nunc ab
his, nunc ab alijs uirtutibus ad diuersa moueatur. Et putat quorundam anteq̃ uenirent
in corpore merita præcessisse: ut est illud Ioannis exultantis in utero matris suæ, quan-
do ad uocem salutationis Mariæ indignam se confabulatione eius Elizabet confitetur:
statimq; subiungit, Et econtrario paruuli licet & penè lactentes malis replentur spiriti-
bus, & in diuinos atq; hariolos inspirantur: intantũ, ut etiam dæmon Pythonicus quos-
dam à tenera ætate possideat: quos derelictos esse apud prouidentiã dei, cum nihil tale
fecerint, ut istiusmodi insaniam sustinerent, non est eius qui nihil uult absq; deo fieri, &
omnia illius iustitia gubernari. Rursumq; de mundo: Nobis aũt (inquit) placet, & ante
hunc mundum aliũ fuisse mundum: & post istũ, aliũ futurũ. Vis discere, quod post cor-
ruptionem huius mundi alius sit futurus? Audi Esaiam loquentem: Erit cœlũ nouum,
& terra noua, quæ ego facio permanere in conspectu meo. Vis nosse, quod ante fabri-
cam istius mundi, alij mundi in præterito fuerint? Ausculta Ecclesiasten: Quid est quod
fuit? ipsum quod erit. Et quid est quod factum est? ipsum quod futurum est. Et non est
omne

A omne nouum sub sole, quod loquatur et dicat: Ecce hoc nouum est. Iam enim fuit in se-
culis pristinis, quæ fuerunt ante nos. Quod testimoniũ non solũ fuisse, sed futuros mun
dos esse testatur: non quod simul & pariter omnes fiant, sed alius post aliũ: statimq; sub-
iungit: Diuinitus habitaculũ & uerã requiẽ apud superos existimo intelligi: in qua crea-
turæ rationabiles cõmorantes anteq̃ ad inferiora descenderent: & de inuisibilibus ad ui
sibilia cõmigrarent: ruentesq; ad terrã, crassis corporibus indigerent, antiqua beatitudi
ne fruebantur. Vnde cõditor deus fecit eis cõgrua humilibus locis corpora: & mũdum
istum uisibilẽ fabricatus est: ministrosq; ob salutẽ & correptionẽ eorũ qui ceciderunt,
misit in mundũ: ex quibus alij certa obtinerent loca, & mundi necessitatibus obedirẽt:
alij iniuncta sibi officia, singulis quibusq; tẽporibus, quæ nouit artifex deus, sedula men
te tractarẽt. Et ex his sublimiora mundi loca, sol & luna & stellæ, quæ ab Apostolo crea-
tura dicitur, acceperũt. Quæ creatura uanitati subiecta est, eo quod crassis circũdata cor
poribus, & aspectui pateat. Et tamẽ non sponte subiecta est uanitati: sed propter uolun-
tatẽ eius, qui eam subiecit in spe. Et iterũ: Alij uero in singulis locis atq; tẽporibus, quæ
solus artifex nouit, mũdi gubernaculis seruiũt, quos angelos eius esse credimus. Et post
paululũ: Quẽ rerũ ordinẽ & totã mundi prouidentiã: dum aliæ uirtutes de sublimiori-
bus corruunt, aliæ paulatim labuntur in terras. Istæ uoluntariæ descendunt, aliæ præci-
pitant inuitæ. Hæ sponte suscipiunt ministeria, ut ruentibus manũ porrigant: Illæ cogun
tur ingratæ, ut tanto tempore in suscepto officio perseuerent. Et iterũ: Ex quo sequiẽ, ut
ob uarios motus, uarij creentur & mundi: & post hunc quẽ incolimus, alius multo dis-
similis mundus fiat. Nullusq; alius diuersis casibus & ꝑfectibus, & uel uirtutũ præmijs,
uel uitiorũ supplicijs, & in præsenti, & in futuro, atq; in omnibus & retro, & priora tem
poribus potest merito dispẽsare: & ad unũ rursum finẽ cuncta pertrahere, nisi solus cõ-
ditor omniũ deus: qui scit causas propter quas alios permittat sua perfrui uoluntate, &
de maioribus ad ultima delabi: alios incipiat uisitare, et gradatim quasi manu data, ad pri
B stinũ retrahere statũ, & in sublimibus collocare. Cũq; de fine disputare cœpisset, hęc in-
tulit: Quia (ut crebro iam diximus) principiũ rursus ex fine generat, quæritur utrũ &
tunc futura sint corpora, an sine corporibus aliquando uiuendũ sit, cũ redacta in nihilũ
fuerint: & incorporaliũ uita, incorporalis esse credẽda sit: qualẽ & dei nouimus. Nec du
biũ est, quin si omnia corpora ad mundũ istũ sensibilẽ pertineant, quæ appellant ab A-
postolo uisibilia: futura sit uita incorporalium incorporalis. Et paulo post: Illud quoq;
quod ab eodem Apostolo dicit: Omnis creatura liberabit à seruitute corruptionis, in li-
bertatẽ gloriæ filiorũ dei: sic intelligimus, ut primã creaturã rationabiliũ & incorpora-
liũ esse dicamus, quæ non seruiat corruptioni, eo ꝙ non sit uestita corporibus: & ubi-
cũq; corpora fuerint, statim corruptio subsequat. Postea autẽ liberabit de seruitute cor-
ruptionis, quando receperint gloriã filij dei, & deus fuerit omnia in omnibus. Et in eo-
dem loco: Vt autẽ incorporeũ finẽ omniũ rerũ esse credamus, illa nos saluatoris oratio
ꝓuocat, in qua ait: Vt quomodo ego & tu unũ sumus, sic & isti in nobis unũ sint. Etem
scire debemus, quid sit deus, & quid sit futurus in fine saluator: & quomodo in sanctis
similitudo patris & filij repromissa sit: quõ in se illi unum sunt, sic & isti in eis unũ sint.
Aut em̃ suscipiendũ est uniuersitatis deũ, uestiri corpore: & quõ nos carnibus, sic illum
qualibet materia circũdari: ut similitudo uitę dei, in fine sanctis posit ęquari. Aut si hoc
indecẽs est, maxime apud eos, qui saltẽ ex minima parte dei sentire cupiunt maiestatẽ, &
ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriã suspicari: è duobus alterũ suscipere cogi-
mur, ut aut desperemus similitudinẽ dei, si eadẽ semper sumus corpora habituri: aut si
beatitudo nobis eiusdẽ cum deo uitæ promittit, eadẽ qua uiuit deus, nobis cõditione ui
uendũ est. Ex quibus omnibus approbat, quid de resurrectione sentiat, & ꝙ omnia cor
pora interitura cõfirmet: ut simus absq; corporibus, quõ prius fuimus, anteq̃ crassis cor
poribus uestiremur. Rursumq; de mundorũ uarietate disputans, & uel ex angelis dæmo
nes, uel de dæmonibus angelos siue homines futuros esse contestans: & econtrario ex
hominibus

hominibus dæmones, & omnia ex omnibus : ſententiã ſuam tali fine confirmat. Nec du C
biũ eſt, quin poſt quædã interualla temporũ, rurſus materia ſubſiſtat, & corpora fiant, & mundi diuerſitas conſtruatur: propter uarias uolũtates rationabiliũ creaturarũ, quæ poſt perfectã beatitudinẽ uſq; ad finẽ omniũ rerũ paulatim ad inferiora dilapſæ, tantam maliciã receperunt, ut in contrariũ uerterentur, dum nolunt ſeruare principiũ, & incorruptam beatitudinẽ poſsidere. Nec hoc ignorandum, quod multæ rationabiles creaturæ, uſq; ad ſecundum & tertiũ & quartũ mundum ſeruent principiũ, nec mutationi in ſe locũ tribuant. Aliæ uero tam parũ de priſtino ſtatu amiſſuræ ſint, ut penè nihil perdidiſſe uideantur : & nonnullæ grandi ruina, in ultimũ præcipitandæ ſint barathrũ. Nouitq; diſpenſator omniũ deus, in conditione mundorum ſingulis abuti iuxta meritũ, & opportunitates & cauſas, quibus mundi gubernacula ſuſtẽtantur & initiãtur: ut qui omnes uicerit nequitia, & penitus ſe terræ cæquauerit, in alio mundo, qui poſtea fabricandus eſt, fiat diabolus, principiũ plaſmationis domini: ut illudatur ei ab angelis, qui exordij amiſere uirtutẽ. Quibus dictis, quid aliud conatur oſtendere, niſi huius mundi homines peccatores, in alio mundo poſſe diabolũ & dæmones fieri? Et rurſum nunc dæmones, in alio mundo poſſe uel angelos, uel homines procreari? Et poſt diſputationem longiſsimam, qua omnem creaturam corpoream in ſpiritualia corpora & tenuia dicit eſſe mutandam: cunctamq; ſubſtantiam in unum corpus mundiſsimum, & omni ſplendore purius conuertendam : & talem, qualem nunc humana mens non poteſt cogitare, ad extremum intulit: Et erit deus omnia in omnibus, ut uniuerſa natura corporea redigatur in eam ſubſtantiã, quæ omnibus melior eſt: in diuinã ſcilicet, qua nulla eſt melior. In quarto quoq; libro, qui operis eius extremus eſt, hæc ab eccleſia Chriſti damnanda interſerit. Et forſitan quomodo in iſto mundo qui moriunt̃ ſeparatione carnis & animæ, iuxta operũ differẽtiã, diuerſa apud inferos obtinẽt loca : ſic qui de cœleſtis Hieruſalem (ut ita dicã) adminiſtratione moriunt̃, ad noſtri mũdi inferna deſcẽdunt: ut pro qualitate meritorũ, diuerſa in terris poſsideãt loca. Et iterũ: & quia cõparauimus, de iſto mũdo D
ad inferna pergentes animas, ijs animabus, quæ de ſuperiori cœlo ad noſtra habitacula perueniũt, & quodãmodo mortuæ ſunt: prudẽti inueſtigatione rimandũ eſt, an hoc ipſum poſsimus etiã in natiuitate dicere ſingularũ: ut quomodo quę in iſta terra noſtra naſcunt animæ, uel de inferno rurſum meliora cupiẽtes ad ſuperiora ueniũt, & humanum corpus aſſumũt, uel de melioribus locis ad nos uſq; deſcẽdunt : ſic & ea loca quæ ſupra ſunt in firmamẽto, aliæ animæ poſsideant, quæ de noſtris ſedibus ad meliora proficiãt: aliæ quæ de cœleſtibus ad firmamentũ uſq; delapſæ ſunt, nec tantũ fecere peccatũ, ut ad loca quæ incolimus truderẽtur. Quibus dictis nititur approbare, & firmamentũ, id eſt cœlũ, ad cõparationẽ ſuperioris cœli eſſe inferos: & hanc terrã quã incolimus, collatione firmamẽti inferos appellari: & rurſum ad cõparationẽ inferorũ, qui ſubter nos ſunt, nos cœlũ dici : ut quod alijs infernus eſt, alijs cœlũ ſit. Nec hac diſputatiõe cõtẽtus, dicit in fine omniũ rerũ, quando ad cœleſtẽ Hieruſalẽ reuerſuri ſumus, aduerſariarũ fortitudinũ cõtra populũ dei bella cõſurgere: nõ ſit eorũ ocioſa uirtus, ſed exerceant̃ ad prælia: & habeãt materiã roboris, quã ut cõſequi non poſsint, niſi fortes primũ aduerſarijs inſtiterint : quos ratione & ordine & ſolertia repugnandi, in libro Numerorũ legimus eſſe ſuperatos. Cũq; dixiſſet iuxta Ioannis Apocalypſim, euãgeliũ ſempiternũ, id eſt, futurũ in cœlis, tantum præcedere hoc noſtrum Euangeliũ, quantũ Chriſti prędicatio legis ueteris ſacramẽta: ad extremũ intulit (quod & cogitaſſe ſacrilegũ eſt) pro ſalute dæmonũ, Chriſtũ etiã in aere & in ſupernis locis eſſe paſſurũ. Et licet ille nõ dixerit, tamen quod cõſequẽs ſit intelligit: ſicut pro hominibus homo factus eſt, ut homines liberaret: ſic & pro ſalute dæmonũ, deũ futurũ quod ſunt hi, ad quos uẽturus eſt liberãdos. Quod ne forſitan de noſtro ſenſu putemur aſſerere, ipſius uerba ponẽda ſunt. Sicut enim per umbrã Euãgelij, umbram legis impleuit : ſic quia omnis lex exemplũ & umbra eſt cęremoniarũ cœleſtium, diligentius requirendum, utrum recte intelligamus legem quoq;
cœleſtem

A cœleſtem, & ceremonias ſuperni cultus plenitudinẽ nõ habere : ſed indigere Euangelij ueritate, quod in Ioannis Apocalypſi Euangeliũ legimus ſempiternũ, ad comparationem uidelicet huius noſtri Euangelij, quod temporale eſt, & in tranſituro mũdo ac ſeculo prædicatũ. Quod quidem etiam ſi uſq; ad paſsionẽ domini ſaluatoris inquirere uoluerimus, quanquã audax & temerariũ ſit in cœlo eius quærere paſsionẽ: tamen ſi ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus ſunt, & non erubeſcimus crucẽ domini confiteri propter deſtructionẽ eorũ, quæ ſua paſsione deſtruxit : cur timeamus etiam in ſupernis locis, in conſummatione ſeculorũ aliquid ſimile ſuſpicari, ut omniũ locorũ gentes illius paſsione ſaluentur? Rurſumq; blaſphemans de filio ſic locutus eſt : Si enim patrem cognoſcit filius, uidetur in eo quod nouit patrem, poſſe eum comprehendere: ut ſi dicamus artificis animum artis ſcire menſuram. Nec dubium, quin ſi pater ſit in filio, & comprehendatur ab eo in quo eſt. Sin autẽ cõprehenſionẽ eam dicimus, ut non ſolũ ſenſu quis & ſapientia cõprehendat, ſed & uirtute & potentia cuncta teneat, qui cognouit: non poſſumus dicere, quod cõprehendat filius patrẽ: pater uero omnia cõprehendit. Inter omnia autem & filius eſt, ergo & filiũ cõprehendit. Et ut ſciremus cauſas, quibus pater cõprehendat filiũ, & filius patrẽ non queat comprehendere: hæc uerba ſubnectit. Curioſus lector inquirat, utrũ ita à ſemetipſo cognoſcatur pater, quomodo cognoſcitur à filio: ſciensq; illud quod ſcriptũ eſt: Pater qui me miſit, maior eſt omnibus: uerũ eſſe contendet, ut dicat, & in cognitione filio patrem eſſe maiorẽ, dum perfectius & purius à ſemetipſo cognoſcitur, q̃ à filio. Μετεμψύχωσιν quoq; & abolitionẽ corporũ, per hoc rurſum ſentire conuincitur. Si quis autem potuerit oſtendere incorporalẽ rationabilẽq; naturam, cum expoliauerit ſe corpore, uiuere per ſemetipſam: & in peiori conditione eſſe, quando corporibus ueſtitur, in meliori quãdo illa deponit: nulli dubiũ eſt corpora non principaliter ſubſiſtere, ſed per interualla & ob uarios motus rationabiliũ creaturarũ nunc fieri, ut qui his indigent ueſtiantur : & rurſum cum illa deprauatione lapſuũ ſe ad melio
B ra correxerint, diſſolui in nihilum: & hac ſemper ſucceſsione uariari. Et ne paruam putaremus impietatẽ eſſe eorũ quæ præmiſerat, in eiuſdem uoluminis fine coniungit: omnes rationabiles naturas, id eſt, patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ, angelos, poteſtates, dominationes, cæterasq; uirtutes : ipſum quoq; hominẽ ſecundũ animæ dignitatẽ unius eſſe ſubſtantiæ. Intellectualẽ, inquit, rationabilẽq; naturã ſentit deus & unigenitus filius eius & ſpiritus ſanctus: ſentiunt angeli & poteſtates cæteræq; uirtutes: ſentit interior homo, qui ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei conditus eſt. Ex quo cõcluditur deũ & hæc quodammodo unius eſſe ſubſtantiæ: Vnũ addit uerbũ, quodammodo: ut tanti ſacrilegij crimen effugeret: & qui in alio loco filiũ & ſpiritũ ſanctũ non uult de patris eſſe ſubſtantia, ne diuinitatẽ in partes ſecare uideatur: naturã omnipotẽtis dei angelis hominibusq; largitur. Cũ hæc ita ſe habeãt, quæ inſania eſt, paucis de filio & ſpiritu ſancto cõmutatis, quæ apertã blaſphemiã præferebant: cætera ita ut ſcripta ſunt protuliſſe in medium, & impia uoce laudaſſe: cũ utiq; & illa & iſta de uno impietatis fonte proceſſerint? Aduerſum omnia ſcribere, nec huius eſt temporis : & omnes qui aduerſus Ariũ & Eunomium Manichæumq; & diuerſas ſcripſerunt hæreſes, his quoq; impietatibus reſpondiſſe credendi ſunt. Quiſquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terrã repromiſſionis pergere: necubi à ſerpentibus mordeatur, & arcuato ſcorpij uulnere uerberetur, legat prius hunc librum: & antequam ingrediatur uiam, quæ ſibi cauenda ſint, nouerit.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ANte annos.] Vide ut diſtulit rem in decimum annum, adhuc ſauens Origenis ingenio. Cũ iuſdam.] Abſtinet à nomine, cum Ruffinum ſignificet. Schedulas.] Ita uocant tabellas rudes & nondum emendate ſcriptas. Vnde & Græcis uerbum χαρτάζειν, & nomen χάρτης. Περὶ ἀρχῶν.] Id eſt, de principijs. Nam hic eſt libro titulus. Aether & cœlũ.] Veteres puriſsimã aeris partẽ æthera uocabãt, ab ardore ſiue luce. Aereo corpore.] Fuit & Auguſt. in hac ſentẽtia, ut crederet dæmones habere corpora aerea, nõ aſſumptitia, ſed ſua & naturalia, id qd' palã declarat, cũ alijs locis, tũ in libello De diuinat. dæmonũ. Niſi fortè ſic uelimus interpretari, illic corpus accipi
pro

pro substantia, quomodo ueteres aliquoties usurpabant eam uocem: ut apud Gelliũ, ubi disputatur ex Platone, uox corpus sit an accidens: & aerea pro subtilibus ac tenuibus. Verum si quis exactius perpendat totam illam disputationẽ, intelliget eum ita tribuisse corpora dæmonibus, ut tribuit Origenes & Plato. Asserit μετεμψύχωσιν.] Id est, trãsanimationẽ, hoc est, migrationẽ animæ de corpore in corpus. Appellauimus ἀπλανῆ.] Id est, expertẽ erroris, quod fixa sit & non erret more cæterarum. ἀντιζώνη ipsa tentetur.] Antizonam uocat, quod opponatur & respondeat zonæ. Nẽs.] Summã animi partẽ & longissime semotã à materia, aut certe minimũ immersam materię, sic appellant Theologi. De qua quærit Aristoteles in libris De anima, nũquid agat in corpore absq; corporis organis. Dæmon Pythonicus.] Id est, diuinus, à Pythone serpente, quẽ iaculis suis interemit Apollo. Vnde & Pythiũ dictũ uolunt. Nescio uero qua de causa nostri addant aspirationem primæ mutæ. Calciatis.] Hoc est, armatis aduersus serpẽtes. Arcuato Scorpij uulnere.] Sic enim ferit scorpius, utroq; brachio cõprehendit quod uult ferire: deinde nitens his, supra tergũ inflectit caudam in arcus morem, & aculeum infigit, cuspide adeo subtili, ut aciem fallat oculorum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Epiphanius episcopus Salaminæ Cypri, excusat se Ioanni episcopo Hierosolymitano, quod presbyterum ordinasset in illius diœcesi, ipso incõsulto. Deinde cõmonet, ut ab Origenis erroribus abstineat. Hanc epistolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini latinam fecit.

EPIPHANIVS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

DOMINO dilectissimo fratri Ioanni episcopo Epiphanius. Oportebat nos dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum dei & obseruatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta scriptura loquitur: cleri eorum non proderunt eis, quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit: qui non solum cogitatione & sensu, uerum etiam sermone peccamus? Audiui quippe quod tumeas contra nos, & irascaris, & miniteris scribere in extremos fines terræ, ut loca prouincias q; non nominẽ. Et ubi est dei timor, qui nos debet illo tremore cõcutere, qui dictus est à domino: Si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio? Non quod magnopere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim & epistolæ byblinæ iuxta Esaiam: & mittebantur super aquas, quæ cito cum sculo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriæ fecimus, nec quicq̃ uiolenter extorsimus. In monasterio fratrũ, & fratrũ peregrinorũ, qui prouinciæ nihil tuæ deberent: & propter nostram paruitatẽ & literas, quas ad eos crebro direximus, cõmunionis quoq; tuæ cœperunt habere discordiã, ne uiderentur quadam duritia & cõscientia nostra, antiquæ fidei ab ecclesia separari, ordinauimus diaconũ: & postquam ministrauit, rursum presbyterũ, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob dei timorem hoc sumus facere cõpulsi: maxime cum nulla sit diuersitas in sacerdotio dei, & ubi utilitati ecclesiæ prouidetur. Nam & si singuli ecclesiarũ episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam uidentur impendere: & nemo super alienam mensurã extendit, tamen præponitur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est: nec cõsiderandũ quid factũ sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factũ sit. Cũ enim uidissem, quia multitudo sanctorũ fratrũ in monasterio consisteret, & sancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiã & humilitatẽ nollent debita nomini suo exercere sacrificia: & laborare in hac parte ministerij, quæ Christianorũ præcipua salus est: inuenire autem & cõprehendere seruũ dei non posses, qui te, eo quod graue onus sacerdotij nollet suscipere, sæpe fugiebat: sed nec alius quis episcoporũ facile eũ reperiret. Vnde & satis miratus sum, quomodo dispensatione dei ad nos uenerit cum diaconis monasterij & cæteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid aduersum eos habebã tristitiæ. Cũ igitur celebraretur collecta in ecclesia uillæ, quæ est iuxta monasteriũ nostrũ, ignorantẽ eum, & nullã penitus habentẽ suspicionẽ, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius: ne fortè liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi: & primũ diaconũ ordinauimus, proponentes ei timorẽ dei, & cõpellentes ut ministraret. Valde quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, & persuadere potuimus testimonijs scripturarum, & propositione mandatorum dei. Et cum ministraret

A ministraret in sanctis sacrificijs, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius, ordinauimus presbyterũ: & ijsdem uerbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyterij. Post hæc scripsimus ad sanctos presbyteros monasterij, & cæteros fratres: & increpauimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annũ multos eorũ queri audissem, cur non haberent qui sibi domini sacramenta cõficerent, & illũ omnes suo poscerent testimonio, & grandẽ utilitatẽ in cõmune monasterij testarent: quare tũc reperta oportunitate non scripsissent nobis, neq; super ordinatione eius aliquid poposciscent. Hæc ita acta sunt, ut loquutus sum, in charitate Christi, quam te erga paruitatem nostrã habere credebã: quanq̃ in monasterio ordinauerim, & non in parochia, quæ tibi subiecta sit. O uere benedicta episcoporũ Cypri mansuetudo & bonitas, & nostra rusticitas sensu tuo & arbitratu digna misericordia dei. Nam multi episcopi cõmunionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos cõprehendere non poteramus: & misertũ ad nos diaconos & hypodiaconos, quos susceepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoriæ Philonẽ episcopũ & sanctũ Theoprobũ, ut in ecclesijs Cypri, quæ iuxta se erant, ad meæ autẽ parochiæ uidebantur ecclesiã pertinere, eo quod grandis esset & late patens prouincia, ordinarent presbyteros, & Christi ecclesiæ prouiderent. Nunq̃ autẽ ego ordinaui diaconissas, & ad alienas misi prouincias, neq; sci quicq̃ ut ecclesiã scinderẽ. Quid ergo tibi uisum est, sic grauiter intumescere & iactari contra nos pro opere dei, quod in ædificationẽ, & non in destructionẽ fratrũ factum est? Sed & illud uehementer admiratus sum, quod meis loquutus es clericis, asserens te per sanctũ presbyterũ & abbatẽ monachorũ Gregoriũ mandasse mihi, ne quenq̃ ordinarem: & ego hoc pollicitus sim, dicẽs: Nunquid iuuenis sum, aut canones ignoro? Audi igitur ueritatẽ in sermone dei, me hoc nec audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspicatus autẽ sum, ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus essem: & ob hãc causam sanctũ Gregoriũ scisscitatus sum, & Zenonẽ presbyterũ, qui cum eo est.

B E quibus abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Ruffinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiã hoc dixerit: Putas ne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus? Et hucusq; stetisse sermonẽ. Ego autẽ Epiphanius nec audiui quicq̃, nec respondi. Vnde dilectissime non te præueniat furor, nec occupet indignatio, nec frustra mouearis: & aliud dolens, te uertas ad alia, ut peccandi occasionẽ inuenisse uidearis. Quod propheta deuitans, dominũ precatur, dicens: Non declines cor meũ in uerba maliciæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Illud quoq; audiens admiratus sum, quod quidam qui solẽt ultro citroq; portare rumusculos, & his quæ audierunt semper addere, ut tristitias & rixas inter fratres concitent, te quoq; turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus sacrificia deo, soleamus pro te dicere: Domine, præsta Ioanni ut recte credat. Noli nos in tantũ putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanq̃ enim hoc in corde meo semper orẽ, tamen ut sim pliciter fatear, nunquã in alienas aures protuli, ne te uiderer paruipendere dilectissime. Quando autẽ cõplemus orationẽ secundũ ritum mysteriorũ, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Custodi illum qui prædicat ueritatẽ. Vel certe ita: Tu præsta domine & custodi, ut ille uerbũ prædicet ueritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiã. Quapropter obsecro te dilectissime, & aduolutus pedibus tuis precor, præsta mihi & tibi ut salueris, sicuti scriptum est, à generatione peruersa, & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis uestra indignatio concitata sit, quod dixerim uobis, Arij patrem Origenem scilicet, & aliarum hæreseon radicem, & parentem laudare non debetis. Et cum uos rogarem, ne ita erraretis & monerem, contradixistis & me ad tristitiam atq; lachrymas adduxistis. Non solum autem me, sed & alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo hæc est omnis indignatio, & iste furor. Et idcirco cõminamini, & mittatis aduersum me epistolas, ut huc illucq; sermo uester discurrat: & propter defensionem

hæreseos aduersum me odia susçitantes, rumpitis charitatẽ quam in uos habuimus: intantũ ut feceritis nos etiã pœnitẽtiã agere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendẽtes. Simpliciter loquor: nos secundum quod scriptũ est, nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizauerit: nec manui, neq; pedi, si nobis scandalũ fecerit. Et uos ergo siue oculi nostri, siue manus, siue pedes fueritis, similia sustinebitis. Quis enim catholicorũ possit æquo animo sustinere, & eorũ qui fidẽ suã bonis operibus exornant, ut audiant Origenis doctrinã atq; cõsiliũ, & credant præclaræ illius prædicationi: non potest filius uidere patrẽ, neq; spiritus sanctus uidere filiũ? Hæc in libris πρὸς ἀρχῶν scribunt, his uerbis legimus, & ita loquutus est Origenes. C
Sicut enim incõgruũ est dicere, quod possit filius uidere patrẽ: sic incõsequens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filiũ. Illud quoq; quis Origenẽ dicẽtẽ patiatur, ꝙ animæ angeli fuerint in cœlis: & postq̃ peccauerint in supernis, directas esse in istum mundũ, & quasi in tumulos & sepulchra, sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorũ luere peccatorũ? & corpora credẽtiũ non templa Christi esse, sed carceres damnatorũ? Exinde ueritatẽ historiæ, allegoriæ deprauans mendacio, infinita uerba multiplicat: & simplices quosq; uaria persuasione supplantans, nũc asserit animas, iuxta Græcã etymologiã ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι idcirco uocitatas: quia de cœlestibus ad inferiora uenientes, calorẽ pristinũ amiserint: nunc corpus hoc, ob id iuxta Græcos σῆμα, id est uinculum, siue iuxta aliã proprietatẽ, cadauer dici: quia animæ de cœlo ruerint: à plerisq; autẽ secundũ uariã Græci sermonis supellectilẽ σῶμα, id est corpus, σῆμα, id est monumentum interpretari: eo ꝙ ita animã in se clausam habeat, quomodo sepulchra & tumuli cadauera mortuorũ. Et si hoc uerũ est, ubi est fides nostra? ubi præconiũ resurrectionis? ubi apostolica doctrina, quæ in ecclesijs Christi hucusq; perdurat? ubi illa benedictio ad Adam, & ad semen eius, & ad Noe, & ad filios eius: Crescite & multiplicamini, & replete terrã? Iam enim non erit benedictio, sed maledictio, iuxta Origenẽ, qui angelos uertit in animas: & de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere: quasi deus generi humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccauerint: & tot in cœlo sint ruinæ, quot in terra natiuitates. Dimittenda ergo nobis est doctrina apostolorum & prophetarũ, & legis & ipsius dñi saluatoris in Euangelio pertonantis. Ecõtrario Origenes præcipit, & legẽ dat, ut non dicã cõstringit discipulos suos: ne quis oret in cœlum ascẽdere, ne peius iterũ peccans, q̃ in terris antè peccauerat, præcipitet in mundum. Quanq̃ istiusmodi nugas & deliramẽta soleat ille scripturarũ interpretatione peruersa, & aliud significante quàm quod uerũ est, affirmare, dicens: Prius quàm à malicia humiliarer, ego deliqui. Et illud: Reuertere anima mea in requiẽ tuã. Necnon & illud: Educ de carcere animã meã. Et in alio loco: Cõfitebor dño in regione uiuorũ: cum alius proculdubio sensus scripturæ diuinæ sit, quàm ille in hæresim suam maligna interpretatione detorquet. Quod faciunt & Manichæi, & Gnostici, & Hebionitæ, & Marcionis sectatores, & aliæ hæreses numero octoginta, quæ de purissimo scripturarũ fonte assumentes testimonia, non ita interpretant ut scripta sunt: sed simplicitatẽ sermonis ecclesiastici uolũt significare, quod ipsi sentiũt. Illud quoq; quod asserere nitit, doleã ne an rideã nescio. Doctor egregius Origenes audet docere diabolũ id rursum futurũ esse qđ fuerat: & ad eandẽ rediturũ dignitatẽ, & cõscensurũ regna cœlorũ. Proh nephas, quis tam uecors & stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Ioannes Baptista, & Petrus, & Ioannes apostolus & euangelista, Esaias quoq; & Hieremias, & reliqui prophetæ cohæredes fiant diaboli in regno cœlorum? Prætereo friuolam eius expositionem super tunicis pelliceis, quanto conatu, quantisq; egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse corpora crederemus. Qui inter multa ait: Nunquid coriarius aut sordiscarius erat deus, ut conficeret pelles animaliũ, & cõsueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Euæ? Manifestũ est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquat. Et si hoc ita est, quomodo legimus ante pelliceas tunicas, & ante inobedientiam & de paradiso ruinam, Adam loquentem non

A hon secundũ allegoriã, sed uere: Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Aut unde assumptũ est illud, quod diuinus sermo testatur: Et iniecit deus sopor ẽ in Adã, & dormiuit: & sumpsit unã de costis eius, & adimpleuit pro ea carnẽ, & ædificauit costam quam tulerat ex eo, illi in uxorẽ? Aut quæ corpora contegebat Adam & Eua folijs ficus, postq̃ comederunt de arbore uetita? Quis autẽ patiẽter ferat Origenẽ lubricis argumentationibus resurrectionẽ carnis huius negantẽ: sicut declarat manifestissime in uoluminе explanationũ primi Psalmi, & in alijs multis locis? Aut quis audiat in tertio cœlo donantẽ nobis Origenẽ paradisum: & illum quẽ scriptura cõmemorat, de terra ad cœlestia transferentẽ: & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentẽ: ꝙ scilicet arbores, angelicæ fortitudines sint, cum hoc ueritas non recipiat? Neq; enim dixit scriptura diuina: Deposuit deus Adam & Euam in terrã, sed eiecit eos de paradiso, & habitare fecit eos contra paradisum. Non ait, Sub paradiso. Et posuit romphæam flammeam, & Cherubim custodire introitũ ligni uitæ. Non dixit, Ascensum. Et fluuius egrediebatur ex Eden. Non dixit, Descendit ex Eden. Iste diuiditur in quatuor principia: nomen uni Phison, & nomen secundi Geon. Ego uidi aquas Geon, aquas quas his carneis oculis aspexi. Iste est Geon, quẽ Hieremias demonstrat, dicens: Quid uobis & uiæ Aegypti, ut bibatis aquã Geon turbidam? Bibi & de hoc magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore sorbere, non aquas spiritales. Vbi autem flumina sunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi consequens est quod & ficus & alia ligna, de quibus dicit deus, Ex omni ligno quod est in paradiso comedes, similia sint lignis & alijs arboribus, sicut flumina similia sunt fluminibus & aquis. Si autẽ aqua quæ cernitur, uere aqua est, necesse est ut & ficus uera sit, & alia ligna: & Adã uerus statim à principio plasmatus in corpore sicut & Eua, & non in phantasmate: & post ruinã (ut uult Origenes) ꝓpter peccatũ postea corpus acceperit. Sed dicis: Legimus quod sanctus Paulus raptus sit usq; ad tertiũ cœlum, & usq; in paradisum. Bene dicis. Quãdo ponit tertium cœlum, B & postea addidit, Et in paradisum, ostendit alibi esse cœlum, & alibi paradisum. Illas uero præstigias quis non statim abijciat atq; contemnat, dicente Origene, de aquis quæ super firmamentũ sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdã angelicæ potestatis: & rursum aquas quæ super terrã sunt, hoc est, sub firmamento, esse uirtutes contrarias, id est dæmones? Et quomodo legimus, in diluuio apertas cataractas cœli, & aquas inundasse diluuij? Vnde aperti sunt fontes abyssi, & totus mundus opertus est aquis? O furor hominum iunctus stultitiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbijs dicitur: Audi fili sermonẽ patris tui, & ne abijcias legem matris tuę: & conuersi sunt ad errorẽ: & dicũt stulto, ut princeps sui sit: nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, sicut scriptura testatur: Fatuus autem fatua loquitur, & cor eius uana intelligit. Vnde obsecro te dilectissime, & quasi membris meis parcens, propter charitatẽ quã in te habeo, precor scribens & orans, ut impleas illud quod dicitur: Nonne odiẽtes te domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam? Inimica & digna odio Origenis uerba sunt, et deo repugnantia, & sanctis eius: & non ista sola quæ dixi, sed & alia innumerabilia. Neq; enim nũc mihi propositũ est aduersus omnia Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi & hæreditatẽ, odium aduersum illum pugnasq; suscepi: sed (ut simpliciter fatear) doleo, & ualde doleo, uidens plurimos fratrũ, & eorum præcipue qui professionẽ habẽt non minimã, & in gradũ quoq; sacerdotij maximũ peruenerunt, eius persuasionibus deceptos, & peruersissima doctrina cibos factos esse diaboli: in quibus completum est illud quod dicitur, Super omnem munitionem ludit, & escæ eius electæ, & congregauit sicut arenam captiuitatẽ. Te autem frater, liberet deus & sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, & omnes fratres qui tecum sunt, & maxime Ruffinum presbyterũ ab hæresi Origenis, & ab alijs hæresibus & perditione earũ. Si enim propter unũ uerbũ aut duo quæ cõtraria fidei sunt, multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui

tantas peruersitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, deiq; & ecclesiæ hostis extitit? Inter multa enim mala etiã illud ausus est dicere, Perdidisse imaginẽ dei Adã, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet. Si autẽ ita esset, nunq̃ omnia quæ in mundo sunt seruirent semini Adam, id est uniuerso generi hominũ: sicut & Iacobus apostolus loquitur: Omnia domantur, & subiecta sunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuersa subiecta essent hominibus, si non haberent homines iuxta id quod uniuersis imperarent imaginem dei. Coniungens autem atq; consocians scriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam donauerat, & generationibus quæ ex eo erant: ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam grãtiam dei, et illum solum factum esse ad imaginẽ dei, quia plasmatus esset ex humo, & uxorẽ eius quam creasset de costa uiri: eos uero qui conciperentur in utero, & non ita nascerẽtur ut Adam, dei non habere imaginẽ: statim per ordinẽ iungit, & dicit: Et uixit Adam ducẽtos triginta annos, & cognouit Euam uxorẽ suam, & peperit ei filium iuxta speciem & iuxta imaginẽ eius, & uocauit nomen eius Seth. Rursumq; in decima generatione post annos bis mille ducentenos sexagintaduos, uindicans deus imaginẽ suam, & ostendens quod gratia quam dedisset hominibus perseueraret in eis, ait: Ne comederitis carnẽ in sanguine, ego enim ulciscar sanguinẽ uestrũ de manu omnis hominis effundentis illum: quia ad imaginem dei feci hominẽ. Necnon post alteras decem generationes usq; ad Abrahã, & ab Abraham usq; ad Dauid alias generationes quatuordecim: quæ uigintiquatuor generationes simul faciunt annos bis mille centũ decem & septẽ: spiritus sanctus in trigesimooctauo Psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in uanitate ambularent, & peccatis essent obnoxij, loquitur: Verumtamen in imagine perambulat omnis homo. Necnon post Dauid, etiam sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super dei imagine nominatũ. Dicit enim in Sapientia, quæ titulo eius inscribitur: Creauit deus incorruptum hominẽ, & imaginẽ suæ proprietatis dedit ei. Et rursum post annos trecentos undecim plus minus, in Nouo legimus testamento, quod non perdiderunt homines imaginem dei. Iacobus enim apostolus & frater domini, cuius & suprà meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominẽ imaginẽ & similitudinẽ dei. Nã cum de lingua hominis latius disputasset, adiecit: Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus deum patrẽ, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinẽ dei conditi sunt. Paulus quoq; uas electionis, & qui doctrinã euangelicã sua prædicatione cõpleuit, docet nos, quod homo ad imaginẽ & similitudinẽ dei conditus sit, dicens: Vir non debet nutrire comam, cum gloria & imago dei sit: imaginẽ simpliciter appellans suo nomine, similitudinẽ autẽ, gloriæ appellatione significans. Pro tribus igitur testimonijs, quę tibi, si de scriptura sancta reperirẽ, dicebas posse sufficere: ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias? ut non grauius aliquid loquar: & similis efficiar uel ipsi uel discipulis eius, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quodcunq; eis in buccã uenerit: & magis iubere deo, & non ab eo uel orare uel discere ueritatẽ. Quidam enim eorum dicunt, quod imago dei, quam prius accepit Adam, illo peccante perierit. Alij suspicantur corpus, quod filius dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginẽ: alij sensum, alij uirtutem: isti baptisma, hi quod homo ad imaginẽ dei dominetur omnibus: ebriorum more hæc uel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quæ loquitur deus, & credentes simpliciter saluos fieri, deoq; concedere donationis suæ certam & ueram scientiã, in qua potissimũ parte homines condiderit ad imaginem & similitudinẽ suam. Qui hæc relinquentes, multis se quæstionibus implicarunt, & per hoc in cœnum demersi sunt peccatorum. Nos autem dilectissime credimus his, quæ loquutus est dominus: & scimus, quod in cũctis hominibus imago dei permaneat: ipsiq; concedimus nosse in qua parte homo ad imaginem dei cõditus sit. Sed neq; illud, quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt, quenquam decipiat, ubi loquitur: Nunc filij dei sumus, & nondum apparet quod erimus. Nouimus autem, quia cum

cum ille reuelatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eũ sicuti est. Hoc enim propter gloriã quæ ibi reuelanda est sanctis eius, dictum est: sicut & in alio loco legimus: A gloria in gloriã: cuius gloriæ iam in isto seculo sancti arrabonẽ & portiunculã susceperũt. Primus eorũ Moyses, cuius fulsit facies ualde, & radiabat ueluti fulgor & sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in cœlũ, & ignis detrimenta non sentiens. Stephanus lapidabatur, & faciẽ habebat angeli, quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autẽ quod in paucis diximus, de omnibus intelligendũ est, ut impleat illud quod scriptũ est: Omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Cum hæc ita se habeant dilectissime, custodi animã tuam, & desine circa nos murmurare. Dicit enim scriptura diuina: Nolite murmurare adinuicẽ, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt: magis acquiesce ueritati, & dilige diligentes te, & ueritatẽ. Deus autem pacis præstet nobis iuxta suam clementiam, ut conteratur satanas sub pedibus Christianorũ, & abijciatur omnis occasio peruersa, ne scindatur in nobis uinculũ charitatis & pacis, & rectæ fidei prædicatio. Præterea quod audiui quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebamus ad sanctũ locum qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerẽ, & uenissem ad uillam quæ dicitur Anablatha, uidissemq; ibi præteriẽs lucernã ardentẽ, & interrogassem, quis locus esset, didicissemq; esse ecclesiã, & intrassem ut orarem: inueni ibi uelum pendens in foribus eiusdẽ ecclesiæ tinctũ atq; depictũ, & habens imaginẽ quasi Christi, uel sancti cuiusdam. Non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidissem, in ecclesia Christi cõtra autoritatẽ scripturarũ hominis pendere imaginẽ, scidi illud, & magis dedi consiliũ custodibus eiusdem loci, ut pauperẽ mortuũ eò obuoluerent & efferrent. Illiq; contra murmurantes dixerunt: Si scindere uoluerat, iustũ erat, ut aliud daret uelũ atq; mutaret. Quod cum audissem, me daturũ esse pollicitus sum, & ilico esse missurum. Paululũ autem morarũ fuit in medio, dum quæro optimũ uelũ pro eo mittere. Arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiusdem loci suscipere uelũ à latore, quod à nobis missum est: & deinceps præcipere, in ecclesia Christi istiusmodi uela, quæ cõtra religionem nostram ueniunt, non appendi. Decet enim honestatẽ tuam hanc magis habere solicitudinem, ut scrupulositatẽ tollat, quę indigna est ecclesia Christi & populis qui tibi credi-
ti sunt. Palladiũ uero Galatam, qui quondam nobis charus fuit, & nũc misericordia dei indiget, caue, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne fortè aliquos de populo tibi credito ad peruersitatẽ sui inducat erroris. Opto ut ualeatis in domino.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Scribuntur his uerbis.] Nempe his quæ mox sequuntur. Iuxta Græcam etymologiã, ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι.] Id est, animas à refrigescẽdo. Torquet autẽ hanc etymologiam, cum potius dicatur à uerbo ψύχω, quod est uiuifico, siue animo: quanq; & refrigero significet, sed proprie respirando ψύχω, quod spiritus refrigeret. Iuxta Græcos δέσμας.]
2 δέω uincio, δεσμὸς uinculũ, ꝙ corpori sit illigatum. Cadauer dici.] Vt σῶμα dicat, quasi πῶμα, quod à cadendo dictũ est. Plato putat σῶμα dici posse quasi carcerẽ, ꝙ illic anima seruetur, donec pœnas luerit. Σῆμα.] σῆμα sepulchrũ est, siue monumentũ. Nam σῆμα quasi signũ dicitur, quod indicet titulũ sepulti. De his etymologijs Plato disserit in Cratylo, & Macrobius in cõ
3 mentarijs, quos scripsit in Somniũ Scipionis. Coriarius, aut sordiscarius.] In nõnullis scriptum habebatur, sordis carnis. Ego legendũ arbitror, aut scortisarius, à pellibus animantiũ, quæ scorta uocantur: aut scrutarius, à genere uestis pelliceæ. Horatius: Vilia uendentem tunicato scruta popello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ioannes episcopus Hierosolymitanus, suspectus erat, quod Origenis & Arianorũ dogmatibus esset infectus. Proinde ab huius cõmunione diuus Hieronymus abstinebat. Congregato autẽ super hac re sub Epiphanio monachorũ & presbyterorũ concilio apud Antiochiam, euilagitatus est Ioannes ut se purgaret de infamia hæreseos. Is diu tergiuersatus, tandem misso quodã, sed sine literis, magis auxit suspicionem malæ conscientiæ. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperte aut hæresim suam profiteatur, aut Christianum esse se declaret. Hæc tametsi sunt erudita, tamen absq; dolore legi non possunt, inter tantos uiros tantas factionum & simultatum turbas incidisse.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM ADVERSVS errores Ioannis Hieroſolymitani epiſcopi.

SI iuxta Paulũ apoſtolũ, quod ſentimus orare non poſſumus, ac propriæ mentis cogitationẽ ſermo non explicat: quãto magis periculoſum eſt de alterius animo iudicare, & ſingulorũ dictorũ atq; uerborũ inueſtigare atq; proferre rationẽ? Natura hominũ prona eſt ad clemẽtiã, & in alieno peccato ſui quiſque miſereť. Si ergo reũ in ſermone reprehẽderis, ſimplicitatẽ uocabit. Si calliditatẽ arguĕris, imperitiã cõfitebiť, ut ſuſpicionẽ uitet malitiæ. Atq; ita fiet, ut tu q arguis, calumniator: ille qui reprehendiť, non hæreticus, ſed ruſticus iudiceť. Noſti Pammachi, noſti me ad hoc opus non inimicitijs, non glorię cupiditate deſcendere, ſed prouocatũ literis tuis ex ardore fidei: ac uelle ſi fieri poſſet, omnes idipſum ſapere: nec impatiẽtię ac temeritatis poſſe reprehẽdi, ſi poſt trienniũ loquor. Deniq; niſi ad apologiã, de qua nũc ſcribere inſtitui, multorũ animos diceres perturbatos, & in utranq; partẽ fluctuare ſententiã, decreuerã in incepto ſilentio permanere. Faceſſat itaq; Nouatus errantibus manus non porrigens, Montanus cũ inſanis fœminis proſternať, iacentes in barathrũ præcipitans ne leuenť. Quotidie peccamus oẽs, & in aliquo labimur. Qui ergo in nos clementes ſumus, rigorẽ cõtra alios nõ tenemus: quin potius oramus, petimus, obſecramus, ut aut ſimpliciter noſtra fateať, aut apertè defendat aliena. Nolo uerborũ ambiguitates: nolo mihi dici, quod & aliter poſsit intelligi. Reuelata facie gloriã dñi cõtemplemur. Claudicabat quondã & Iſraeliticus populus in utroq; pede. Sed Helias, q interpretať fortis dñi, Vſq; quo, ait, claudicatis in utroq; ueſtigio? Si dñs eſt deus, ambulate poſt eum: ſi autem Baal, ſequimini eum. Et ipſe dñs de Iudæis: Filij alieni mentiti ſunt mihi: filij alieni inueterauerũt, & claudicauerũt à ſemitis ſuis. Certe ſi hæreſcos nulla ſuſpicio eſt, ut cupio & credo, cur non uerbis meis meũ ſenſum loquiť? Quã ille ſimplicitatẽ uocat, ego malitiã interpretor. Perſuadere mihi uult, quod pure credat: pure ergo & loquať. Et ſiquidem unũ uerbũ uel unus ſenſus eſſet ambiguus, ſi duo, ſi tres, ignorantiæ ueniã tribuerẽ: nec ea quæ aut obſcura uel dubia ſunt, de certis & perſpicuis æſtimarẽ. Nunc uero quæ iſta ſimplicitas eſt, quaſi ſuper oua & ariſtas inter theatrales præſtigias pendenti gradu incedere, ubiq; dubiũ, ubiq; ſuſpectũ? Putes eum non expoſitionẽ fidei, ſed figuratã controuerſiã ſcribere. Quod iſte nũc appetit, olim in ſcholis didicimus. Noſtra aduerſum nos dimicat armatura. Etiã ſi bene credit, & circũſpecte & timide loquiť, ſuſpicionẽ mihi facit nimia diligentia. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat cõfidenter. Stultũ eſt fruſtra infamiã ſuſtinere. Obijciť ei crimen, cuius non habet cõſcientiã. Ergo crimẽ quod totũ pendet in uerbo, neget cõfidenter, ac libere faciat inuidiã aduerſario ſuo. Eadẽ audacia qua ille inſimulat, hic defendat. Cũq; omnia dixerit quæ uoluerit, quæ propoſuerit, quæ ſuſpicionibus carent: ſi perſeuerat calumnia, cõſerta manu in ius trahat. Nolo in ſuſpicione hæreſeos quenq; eſſe patientẽ, ne apud eos qui ignorant innocentiã eius, diſſimulatio cõſcientia iudicetur ſi taceat: licet ſuperfluũ ſit eius præſentiã quærere, & extorquere ſilentiũ, cuius apud te literas teneas. Scimus omnes, quid tibi ſcripſerit, quid in te arguerit, in quo (ut tu uis) calumniatus ſit. Reſponde ad ſingula, per epiſtolæ huius gradere ueſtigia, ne punctũ quidẽ & apicẽ calumniæ tranſeas. Si enim egeris negligenter, & (ut ego tibi credo iuranti) caſu aliqua tranſieris, ſtatim ille clamabit, & dicet: Hic hic te uictum teneo, hic totius negocij cardo uerſatur. Non æque inimici audiunt, & amici. Qui inimicus eſt, etiã in ſcirpo nodũ quærit: amicus praua quoq; recta iudicat. Scribũt ſeculi literæ, amantiũ cæca eſſe iudicia, quas tu forſitan ſacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunq; de amicorũ iudicio glorieris. Illud uerũ eſt teſtimoniũ, quod ab inimica uoce proferť. Alioqui ſi amicus pro te dixerit, nõ teſtis, aut iudex, ſed fautor putabitur. Hæc & huiuſmodi loquenť inimici tui, qui tibi forttè non credãt, & mouere cupiant ſtomachum. Cæterũ ego quem nunquam uolens læſiſti, cuius ſemper in epiſtolis tuis nomen cogeris uentilare: do conſilium, ut aperte aut fidem eccleſiæ prædices, aut loquaris

loquaris, ut credis. Diſpenſatio etenim ac libratio iſta prudẽs uerborũ, indoctos decipere poteſt. Cautus auditor & lector cito deprehẽdet inſidias: & cuniculos quibus ueritas ſubuertiť, apertè in luce demõſtrabit. Et Ariani, quos optime noſti, multo tempore propter ſcandalum nominis ὁμοούσιου ſe damnare ſimulabant, uenenaq; erroris circumlinebant melle uerborum. Sed tandem coluber ſe tortuoſus aperuit, & noxium caput, quod ſpiris totius corporis tegebatur, ſpiritali mucrone cõfoſſum eſt. Recipit, ut ſcis, eccleſia pœnitentes: & numero ſuperata peccantiũ, dum deceptis gregibus conſulit, paſtorum uulneribus ignoſcit. Eadem nunc & in ueteri & in noua hæreſi conſuetudo ſeruatur, ut aliud populi audiant, aliud prædicẽt ſacerdotes. Ac primum antequam epiſtolam tuam, quam ſcripſiſti ad epiſcopũ Theophilum, interpretatã huic uolumini inſeram, & oſtendam tibi, me intelligere nimis cautam prudentiã tuam, expoſtulare tecũ libet. Quæ hæc eſt tanta arrogantia, non reſpondere de fide interrogantibus? Tantam fratrum multitudinem, & monachorũ choros, qui tibi in Palæſtina non cõmunicant, quaſi hoſtes publicos æſtimare? Dei filius propter unam morbidam ouem, nonagintanouẽ in montib. derelictis, alapas, crucẽ, flagella ſuſtinuit, & ſuis humeris portauit ad cœlos baiulans, & patiens delicatam peccatricẽ. Tu beatiſsimus papa, & faſtidioſus antiſtes, ſolus diues, ſolus ſapiens, ſolus nobilis ac diſertus: conſeruos tuos, & redemptos ſanguine domini tui, rugata fronte & obliquis oculis deſpicis? Hoc eſt illud, quod Apoſtolo præcipiẽte didiciſti: Parati ſemper ad ſatisfactionẽ omni poſcenti uos rationẽ de ea quæ in uobis eſt ſpe? Finge nos occaſionẽ quærere, & ſub prætextu fidei lites ſerere, ſchiſma conficere, iurgia cõcitare. Tolle occaſionẽ uolentibus, ut poſtquam de fide ſatisfeceris, & omnes nodos qui contra te nectuntur abſolueris, tunc liquido omnibus probes, non dogmatũ ſed ordinationis eſſe certamẽ. Niſi fortè prudenti conſilio, ideo de fide interrogatus taces, ne uidearis hæreticus eſſe, cũ ſatisfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accuſanť homines, refutare non debent: ne poſtquã negauerint, criminoſi ſint. At contemnis laicos, diaconos atq; presbyteros. Potes enim (ut gloriaris & iactitas) in una hora mille clericos facere. Habes papam Epiphaniũ, qui te apertè miſsis literis hæreticũ uocat. Certe nec ætate, nec ſcientia, nec uitæ merito, nec totius orbis teſtimonio, maior illo es. Si ætatẽ quæris, iuuenis ad ſenẽ ſcribes: ſi ſcientiã, non ſic eruditus ad doctum: licet te fautores tui, diſertiorem Demoſthene, acutiorẽ Chryſippo, ſapientiorẽ Platone contẽdant, & tibijpſi forte perſuaſerint. De uita aũt & fide nihil amplius dicam, ne te lædere uidear. Eo tempore quo totum Orientẽ (excepto papa Athanaſio atq; Paulino) Arianorum & Eunomianorum hęreſis poſsidebat, quãdo tu Occidentalibus & in medio exilio confeſſoribus, non cõmunicabas: ille uel presbyter monaſterij ab Eutychio audiebatur, uel poſtea epiſcopus Cypri à Valente non tangebatur. Tantæ enim uenerationis ſemper fuit, ut regnantes hæretici, ignominiã ſuam putarent, ſi talem uirũ perſequerenť. Scribe igitur ad hunc. Reſponde epiſtolæ eius: ſentiant cæteri fidem, eloquentiã, prudentiam tuam, ne tibi ſolus diſertus eſſe uidearis. Cur ab alio prouocatus, aliorſum arma conuertis? Palæſtinæ interrogaris, & reſpondes Aegypto. Alijs lippientibus, ungis oculos non dolentiũ. Si placitura nobis alteri loqueris, ſatis ſuperbè: ſi aliud quàm quærimus, ſatis ſuperfluè. Sed dicis, epiſtolam meam probauit Alexandrinus epiſcopus. Quid probauit? Contra Arium, contra Photinum, contra Manichæum bene loquutũ. Quis enim te hoc tempore arguit Arianũ? quis tibi nunc Photini Manichæiq; crimẽ impingit? Olim iſta emẽdata ſunt atq; concuſſa. Non eras tam ſtultus, ut apertè defenderes hæreſim, quam ſciebas eccleſiæ diſplicere. Noueras te ſi hoc feciſſes, ſtatim loco mouẽdum, & ſolij tui delicias ſuſpirabas. Sic ſententiam temperaſti, ut nec ſimplicibus diſpliceres, nec tuos offenderes. Bene ſcripſiſti, ſed nihil ad cauſam pertinens. Vnde nouerat Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, in quibus arguereris? quorum à te confeſsio poſtularetur? Debueras tibi obiecta proponere, & ſic ad ſingula reſpondere. Vetus narrat hiſtoria: Quidam quum diſertè diceret, ferreturq; impetu ac uolubilitate uerborum, cauſamq; omnino non tangeret, pru

dens auditor & iudex: Bene (inquit) bene, sed quò istud tã bene? Imperiti medici ad om- C
nes oculorũ dolores uno utunt collyrio. Qui arguitur in pluribus, & in dilutione crimi
nũ aliqua prætermittit, quicquid tacuerit, confiteꝛ. An nõ respõdisti ad epistolã Epipha-
nij, & proposuisti ipse quæ dissolueres? Nimirum hac fiducia respõdisti: Nullus fortiter
à semetipso cæditur. Elige è duobus, quod uis. Optio tibi dabit, aut respondisti ad epistо
lam Epiphanij, aut nõ. Si respondisti, cur maxima & plurima de his quę tibi obiecta sunt
reliquisti? Si non respondisti, ubi est illa apologia tua, in qua gloriaris apud simplices: &
quasi ignorantibus causam, huc illucq; disseminas? Octo tibi (ut statim probabo) de spe
fidei Christianæ quæstionũ capita obiecta sunt. Tria tantũ tangis & præteris. In cæteris
grande silentium est. Si ad septẽ absolutissimè respondisses, hærerẽ tamen in uno crimi-
ne, & quod tacueras, hoc tenerẽ. Nunc uero quasi auribus lupum apprehenderis, nec te
nere potes, nec audes dimittere. Ipsa quoq; tria quasi negligẽs atq; securus, quasiq; aliud
agens: & in quib. aut nulla aut parua sit quæstio, præteruolas atq; perstringis. Et ita oper
tus ac tectus incedis, ut plus confitearis tacendo quàm renuas disputando. Quis nõ pro
tinus tibi potest dicere: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erũt?
Si tres quæstiunculæ, de quibus uisus es aliquid dicere, suspicione & culpa non carẽt, &
fraudulenter ac lubricè scriptæ coarguunt: quid faciemus de quinq; reliquis, in quibus
quia nulla ambigui sermonis dabat occasio: nec illudere poteras audientes, maluisti om
nino reticere, quàm apertè quod tectum fuerat confiteri. Et primũ de libro περὶ ἀρχῶν,
ubi loquitur: Sicut enim incongruũ est dicere, quod possit filius uidere patrẽ: ita incon-
ueniens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filium. Secundum, quod in hoc
corpore quasi in carcere sunt animæ religatæ: & antequã homo fieret in paradiso, inter
rationabiles creaturas in cœlestibus cõmoratæ sunt. Vnde postea in consolationẽ su am
anima loquitur in Psalmis: Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et: Reuertere anima mea
in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam: & cætera his similia. Tertiũ, quod
dicat, & diabolum & dæmones acturos pœnitentiã aliquando, & cũ sanctis ultimo tem D
pore regnaturos. Quartũ, quod tunicas pelliceas humana corpora interpreteꝛ, quibus
post offensam & eiectionẽ de paradiso Adam & Eua induti sunt, haud dubium quin an
te in paradiso sine carne, neruis & ossibus fuerint. Quintũ, quod carnis resurrectionem
membrorumq; compagem, & sexum quo uiri diuidimur à fœminis, apertissimè neget:
tam in explanatione primi psalmi, q̃ in alijs multis tractatibus. Sextũ, quod sic paradisum
allegorizet, ut historiæ auferat ueritatẽ, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes
cœlestes intelligens, totamq; paradisi continentiã tropologica interpretatione subuer-
tat. Septimũ, quod aquas quæ super cœlos in scripturis esse dicuntur, sanctas supernasq;
uirtutes: quæ supra terrã & infra terram, contrarias & dæmoniacas asse arbitrenẽ. Octa-
uum, quod extremũ obijcit, imaginem & similitudinẽ dei, ad quam homo conditus fue
rat, dicit ab eo perditã, & in homine post paradisum nõ fuisse. Hæ sunt sagittæ, quib. con
foderis: hæc tela, quibus in tota epistola uulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduo
lutus, sanctamq; canicie sepositо parumper sacerdotis honore substernens, deprecat sa-
lutem tuam, & his uerbis loquitur: Præsta mihi & tibi ut salueris, sicut scriptum est, à ge-
neratione peruersa: & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Et
infrà. Propter defensionẽ hæreseos aduersum me odia suscitantes rumpitis charitatem,
quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiam pœnitere, quare uobis cõmunica
uerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic mihi disputator egregie,
de octo capitulis ad quæ responderis. Paulisper de cæteris taceo. Prima illa blasphemia,
quod nec filius patrem, nec filium potest uidere spiritus sanctus, quibus à te telis cõfos-
sa est? Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem eiusdem substantię, & coęternam, eius-
dem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut
inæquale, aut uisibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed sicut incorpora-
lem, inuisibilem, & ęternum dicimus patrem: sic incorporalem, inuisibilem & ęternum
dicimus

A dicimus filium & spiritũ sanctum. Nisi hoc diceres, ecclesiam nõ teneres: & tamen non
quæro, si antè nõ dixeris: nõ euentilabo, si amaueris eos qui talia prędicauerunt: cũ qui-
bus fueris, quando ista dicẽtes exilia sustinebant: quis sit ille, qui Theone presbytero spi
ritum sanctum deum in ecclesia prædicante, clauserit aures, forasq; cum suis concitus fu
gerit, ne tantũ audiret piaculum. Statim sera cõuersione fidelem, inquit, uolo. Miserabi-
2 lis prætextatus, qui designatus consul est mortuus, homo sacrilegus & idolorum cultor,
solebat ludens beato papæ Damaso dicere: Facite me Romanæ urbis episcopum, & ero
protinus Christianus. Quid mihi longo sermone & lacinioſis periodis Arianũ te nõ esse
demonstras? Aut nega hoc dixisse eum qui arguit: aut si locutus est talia, eum damna qui
dixerit. Vis scire quantus sit ardor bene credentiũ? audi Apostolum: Et si nos, aut ange-
lus de cœlo aliter euangelizauerit uobis q̃ annunciauimus, anathema sit. Tu mihi ut cri
mẽ extenues: & dissimulato nomine criminosi, quasi secura sint omnia, & nullus in bla-
sphemijs arguat, eosam fidem artifici sermone contexis. Dic statim, & epistola tua hoc
habeat exordiũ, anathema ei, qui talia ausus est scribere. Fides pura morã non patitur. Vt
apparuerit scorpius, ilico conterendus est. Dauid inuentus secundum cor dñi: Nónne,
inquit, odientes te domine oderã, & super inimicos tuos tabescebã? Perfecto odio ode-
ram illos. Ego si patrem, si matrem, si germanũ aduersum Christum meũ audiuissem ista
dicentes, quasi rabidi canis blasphemãtia ora lacerassem, & fuisset in primis manus mea
super eos. Qui patri & matri dixerunt, non nouimus uos, hi impleuerunt uoluntatẽ do-
mini. Qui diligit patrem aut matrẽ super Christum, non est eo dignus. Obijciẽ tibi, quod
magister tuus, quem catholicum uocas, quem defendis obnixè, dixerit: Filius non uidet
patrem, & filium non uidet spiritus sanctus, & tu mihi dicis: Inuisibilis pater, inuisibilis
filius, inuisibilis spiritus sanctus: quasi nõ & angeli & cherubim & seraphim, secundum
naturam suam oculis nostris inuisibiles sint? Certè Dauid etiam de aspectu cœlorũ dubi
tans: Videbo, inquit, cœlos, opera digitorum tuorũ. Videbo, non uideo. Videbo, quan
B do facie reuelata gloriam domini fuero contemplatus: nunc autem ex parte uidemus, &
ex parte cognoscimus. Quæriẽ an patrẽ uideat filius: & tu dicis, inuisibilis pater est. Deli
beratur an filium uideat spiritus sanctus: & tu respõdes, inuisibilis est filius. Versatur in
causa, an se inuicẽ trinitas uideat, humanæ aures tantam blasphemiã ferre non sustinent:
& tu dicis, inuisibilis trinitas est. In laudes cæteras euagaris: peroras in his quæ nullus in
quirit. Auditorem aliorsum trahis, ut quod quærimus non loquaris. Verum hæc ex su-
perfluo dicta sint. Donamus tibi, ut non sis Arianus: imò plus, ut nunquã fueris. Conce
dimus, ut in expositione primi capituli, aduersum te nulla suspicio sit, & totũ pure, totũ
simpliciter sis locutus, eadem simplicitate nos tecum loquimur. Num papa Epiphanius
accusauit te, quod Arianus esses? Num Eunomij ἀθεΐαν tibi impegit hæresim? Hoc per to
tam epistolam queritur, quod Origenis dogmatũ sequaris errores, & quosdam habeas
huius hæreseos socios. Cur aliud interrogatus, respondes aliud: & quasi cum stultis lo-
quaris, dissimulatis criminibus quæ in literis continentur, replicas quid in ecclesia præ-
sente Epiphanio dixeris? Confessionem fidei postularis, & disertissimos tractatus tuos
nolentibus ingeris? Quæso lector, ut memor tribunalis domini, & de iudicio tuo te in-
telligens iudicandum, nec mihi, nec aduersario faueas, néue personas loquentiũ, sed cau
sam consideres. Dicamus ergo quod cœpimus. Scribis in epistola tua, quod anteq̃ Pau-
linianus presbyter fieret, nunquam te Epiphanius super Origenis errore conuenit. Pri-
mum dubium est, & de personis disputo. Ille obiecisse se dicit, tu negas: ille testes pro-
fert, tu non uis audire productos. Ille etiam commemorat alium esse conuentum, tu pro
utroque dissimulas: mittit tibi per clericum suum epistolam, responsionem flagitat: ta-
ces, mutire non audes: & Palæstinæ prouocatus, Alexandriæ loqueris. Inter illum & te,
cui accommodanda sit fides, nõ est meum dicere. Puto quod nec ipse audeas aduersum
talem & tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed fieri potest, ut u-
nusquisq; pro se loquatur. Teipsum contra te testem uocabo. Si enim nulla de dogma-
tibus

tibus quæstio uersabat: si stomachũ senis nõ moueras: si ille tibi nihil respondérat, quid c
necesse erat, ut in uno ecclesiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo nõ satis eloquẽs, disputares de trinitate, de assumptione dominici corporis, de cruce, de inferis, de angelorum natura, de animarũ statu, de resurrectione saluatoris, & nostra: & interea quæ forsitan oblitus es scribere, præsentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, & omnia una saliua cõtinuares? Vbi sunt ueteres ecclesiæ tractatores, qui uix singulas quæstiones explicare multis uoluminibus potuerunt? ubi electionis uas, tuba Euangelij, rugitus leonis nostri, tonitruus gentiũ, flumen eloquentiæ Christianæ: qui mysteriũ retro generationibus ignoratũ, & profundum diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei magis mirat, quàm loquitur? Vbi Esaias uirginis demonstrator, qui in una quæstione succumbẽs ait: Generationẽ eius quis enarrabit? Repertus est seculis nostris haud grãdis homunculus, qui de cũctis ecclesiæ quæstionibus, uno linguæ rotatu sole clarius coruscaret. Si nemo à te postulabat, & tranquilla erant omnia, stultè tanta disputandi uoluisti subire discrimina. Si iam tunc in satisfactionẽ fidei loquebaris, ergo non est ordinatio presbyteri, causa discordiæ: quem constat multo post tempore constitutum. Fefellisti absentes, & literæ tuæ peregrinis auribus blandiunt. Nos hic eramus, cuncta nouimus, quando cõtra Origenem in ecclesia tua, papa Epiphanius loquebat, quando sub illius nomine in uos iacula torquebant. Tu & chorus tuus canino rictu, naribusq; contractis, scalpentes capita, delirũ senẽ nutibus loquebamini. Nónne ante sepulchrũ dñi misso archidiacono præcepisti, ut talia disputans conticesceret? Quis hoc usquã presbytero suo coràm plebe imperauit episcopus? Nónne cũ de anastasi pergeretis ad crucẽ, & ad eum omnis ætatis & sexus turba conflueret, offerens paruulos, pedes deosculans, fimbrias uellens: cumq; non posset promouere gradũ, sed in uno loco uix fluctus undantis populi sustineret, tu tortus inuidia aduersus gloriosum senem clamitabas: nec erubuisti in os ei dicere, quod uolens & de industria moraret. Recordare quæso illius diei, quando ad horã septimã inuitatus populus spe sola, quasi postea auditur⁹ Epiphaniũ esset, detinebat: quid tũc cõcionatus sis. Nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rustica deũ habere membra quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrant, furens & indignãs loquebaris: oculos & manus & totius corporis truncum, in senem dirigebas, uolens illum suspectum facere stultissimæ hæreseos. Postquam lassus ore arido, resupinaq; ceruice ac tremẽtibus labijs conticuisti, & tandem totius populi uota completa sunt, quid tibi fecit delirus & fatuus senex? Surrexit, ut se indicaret pauca dicturum esse, salutataq; & uoce & manu ecclesia, cuncta (inquit) quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomor 3
phitarum hæresim, bene & feliciter locutus est, quæ mea quoq; damnatur uoce. Sed æquum est, ut quomodo hanc hæresim cõdemnamus, etiam Origenis peruersa dogmata condemnemus. Qui risus omnium, quæ acclamatio consecuta est, puto quod retineas. Hoc est illud, quod in epistola tua dicis loquentem illum ad populum quæ uellet, & qualia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo cõtra tuam sententiam loquebat. Quæ uellet, inquis, & qualia uellet. Vel lauda, uel reproba. Quid & hic dubius incedis? Si bona erant quæ loquebat, cur non apertè prędicas? Si mala, cur non constanter reprehendis? Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audet dicere, loquente illo ad populum quæ uellet, & qualia uellet: de seipso quàm prudenter & uerecũdè, quàm humiliter referat, consideremus. Cum (inquit) & nos quadam die ante eum locuti essemus: & præsens lectio prouocasset, audiente illo & uniuersa ecclesia, de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus hæc locuti sumus, quæ & semper gratia dei indesinenter in ecclesia docemus, & in catechesibus. Rogo quæ est ista confidentia, qui tantus animi tumor? Gorgian Leontinum cuncti philosophi & oratores lacerant, quod ausus sit publicè sella posita, polliceri responsurũ se, de qua quisq; re interrogare uoluisset. Nisi me honor sacerdotij, & ueneratio nominis refrenaret, & scirem illud Apostoli: Nesciebam fratres, quia pontifex est: Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices: qua uociferatione

A ne & indignatione uerborum, de tua narratione cõquererer? Licet ipse nominis tui extenues dignitatẽ, cum patrẽ penè omniũ episcoporum, & antiquę reliquias sanctitatis & opere & sermone despicias. Dicis te quadam die, cũ præsens lectio prouocasset, audiente illo & uniuersa ecclesia de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus disputasse. Non est mirari Demosthenẽ, qui pulcherrimã orationẽ contra Aeschinẽ multo tempore dicitur exarasse. Frustra suspicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsente ijsdem penè uerbis quibus edita est, eam pro Cornelio seditioso tribuno defensionẽ peroratam. En Lysias noster, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferã, Qu. Ateius, qui ingeniũ in numerato habebat: ut sine monitore tacere non posset: de quo egregiè Cæsar Augustus, Quintus (inquit) noster sufflammandus est. Quisquã ne prudentũ & sani capitis, in uno ecclesiæ tractatu, de fide & de omnibus ecclesiasticis dogmatibus se asserat disputasse? Quæso te ut ostendas mihi, quæ sit illa lectio toto scripturarũ sapore cõdita: cuius te occasio prouocarit, ut repentè ad periculum ingenij descenderes? Et nisi tibi dissertitudinis tuæ fluuius inundasset, poteras argui, quod non posses ex tẽpore de cunctis dogmatibus dicere. Verũ quid hoc est? aliud promittis, & aliud exhibes. Consuetudo autem apud nos istiusmodi est, ut his qui baptizandi sunt, per quadraginta dies, publicè tradamus sanctam & adorandã trinitatẽ. Si te præsens lectio prouocauit, ut de cunctis dogmatibus una hora diceres, quid necesse fuit quadraginta dierũ replicare doctrinam? Sin aũt ea referebas, quæ per totam quadragesimã locutus es, quomodo te quadã die, ut de cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed et hic ambiguè loquitur: Potest enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere solebat in ecclesia baptizandis, hæc sub unius lectionis occasione perstrinxerit. Eiusdem enim eloquẽtiæ est, & pauca multis, & multa paucis uerbis posse dicere. Hoc quoq; intelligi dat, quod postq̃ illum una lectio prouocauit, inflammatus ardore dicendi, per quadraginta dies nunq̃ tacuerit: sed & ociosus senex, ex eius ore dependẽs, dum res inauditas scire desiderat, penè dormiẽs ceci-
B derit. Vtcunq; tolerãda sunt, forsitan & hæc simpliciter more suo sit locutus. Ponamus reliqua, in quibus post lacinioſæ disputationis labirynthos, nequaq̃ dubiã, sed apertã ponit sententiã, & miros tractatus suos hoc fine concludit. Cum hæc ipso præsente locuti essemus, & ipse post nos causa honoris, quẽ ei super omnẽ mensurã exhibuimus, prouocatus esset ut diceret: prædicationẽ nostram laudauit, atq; miratus est, & catholicã fidem esse omnibus declarauit. Quantũ ei super omnẽ mensurã honoris exhibueris, declarant supra mensurã exhibitæ contumeliæ, quando eũ per archidiaconũ tacere iussisti: & morantẽ in populis, laudis cupidũ pertonabas. Docent præsentia de præteritis. Ille per totũ exinde trienniũ suas iniurias deuorat, priuataq; simultate contempta, fidei tantũ correctionẽ postulat. Tu qui sumptibus abundas, & totius orbis religio lucrũ tuũ est, grauissimos illos legatos tuos huc illucq; transmittis, & dormientẽ senem ad respondendũ susci tas. Et reuera cui tantũ honoris detuleras: iustũ erat, ut tua præsertim extemporalia dicta laudaret. Quia uero solent interdũ homines laudare quod non probant, & alienã stultitiam cassis nutrire præconijs: nõ solũ tua dicta laudauit, sed laudauit & miratus est: & ne miraculum quoq; paruũ esset, catholicæ esse fidei omni populo declarauit. Hæc q̃ uerè dixerit, & nos testes sumus qui audiuimus: ad quos tuis uocibus perturbatus uenit exanimis, temerè se cõmunicasse dicẽs: rogatusq; ab omni monasterio, ut ad te de Bethlehẽ reuerteret, tantorũ preces non ferẽs, sic reuersus est uespere, ut medio noctis aufugeret: & literæ ad papam Syritiũ probant, quas si legeris, peruidebis quomodo tua dicta miratus sit, & catholica declarauerit. Verũ nugas terimus, & aniles et superfluas cãtilenas longo sermone conuincimus. Transeamus ad secundam quæstionẽ, in qua quasi nihil sibi propositum sit, securus & ructans dormire se simulat, ut legentes faciat dormitare. Sed de reliquis quæ ad fidem pertinent, sermo nobis erat, id est omniũ uisibilium & inuisibilium, cœlestium fortitudinũ, & terrestrium creaturarũ, unum & eundem esse conditorem deum, id est, sanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem: Verbo domini cœli firmati

sunt

Universidad de Navarra Biblioteca

uerbo, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ: quod ſimpliciter oſtẽdit & hominis creatio. c
Ipſe enim, qui accepto limo de terra, plaſmauit hominẽ: & per gratiã propriæ inſuffla
tionis animã donauit rationabilem: & liberi arbitrij, non partẽ aliquam ſuæ naturæ, iux-
ta quoſdam, qui hoc impiè prædicãt, ſed propriã conditionẽ. Et de ſanctis angelis æquè
credunt, ſecundum diuinã ſcripturam de deo dicentẽ: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, &
miniſtros ſuos ignem urentẽ: de quibus credere quod immutabilis naturæ ſint, nõ con-
cedit nobis ſcriptura, dicẽs: Angelos quoq; qui non cuſtodierunt ſuum principatũ, ſed
dereliquerunt domicilium, in iudiciũ magni dei uinculis æternis in tenebris cuſtodiuit:
quia immutati ſunt, & ex propria dignitate & gloria, magis in dæmonum ordinẽ abiſſe
cos cognouimus. Animas uero hominũ ex angelorũ ruina, aut ex cõuerſione fieri: neq;
credidimus aliquando, neq; docuimus (abſit em̃) & alienũ hoc eſſe à prędicatione eccle
ſiaſtica confitemur. Quærimus utrũ animæ antequã homo in paradiſo fieret, & plaſma-
retur Adam de terra, inter rationabiles fuerint creaturas: utrũ propriũ ſtatũ habuerint,
uixerint, moratę ſint, atq; ſubſtiterint: & an Origenis doctrina ſit uera, qui dicit cunctas
rationabiles creaturas, incorporales & uiſibiles, ſi negligẽtiores fuerint, paulatim ad in-
feriora labi, & iuxta qualitates locorũ ad quæ defluũt, aſſumere ſibi corpora. Verbi gra-
tia, primũ ætherea, deinde aerea. Cumq; ad uicina terræ peruenerint, craſsioribus corpo
ribus circundari, nouiſsime humanis carnib. alligari: ipſosq; dæmones, qui proprio ar-
bitrio cum principe ſuo diabolo de dei miniſterio receſſerũt, ſi paululum reſipiſcere cœ
perint, humana carne ueſtiri: ut acta deinceps pœnitẽtia, poſt reſurrectionẽ eodẽ circu-
lo quo in carnẽ uenerant, reuertant̃ ad uiſionẽ dei, liberati etiam aereis æthereisq; cor-
poribus: & tunc omnia genua curuent deo, cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorũ, & ſit deus
omnia in omnibus. Cum ergo iſta quærantur, cur tu omiſsis ſuper quibus pugna eſt, de
ſcammate & loco certaminis egrediẽs, in peregrinis & longè alienis diſputationibus im-
moraris? Credis quod cunctas uiſibiles & inuiſibiles creaturas unus deus fecerit: hoc &
Arius confitet̃, qui dicit cuncta creata per filium. Si de Marcionis arguereris hęreſi, quę D
alterũ bonum, alterũ iuſtum deũ ſerens, illum inuiſibiliũ, hunc uiſibilium aſſerit creato-
rem: rectè mihi de huiuſmodi ſatisfeceris quæſtione. Credis quod uniuerſitatis trinitas
ſit creatrix. Iſtud Ariani & Emeriani negant, ſpiritũ ſanctum non conditorẽ, ſed condi-
tum blaſphemantes. Sed te quis hoc tempore inſimulat Arianũ? Dicis animas hominum
non partẽ dei eſſe naturæ, quaſi Manichæus nunc ab Epiphanio ſis uocatus. Deteſtaris
eos, qui animas ex angelis aſſerũt fieri: & illorũ ruinã noſtrã dicunt eſſe ſubſtantiã. Noli
diſsimulare quod dixiſti, nec ſimplicitate quod non habes fingere: nec Origenes unquã
dixit ex angelis animas fieri, cum ipſos angelos nomẽ eſſe officij doceat, nõ naturę. In li-
bris em̃ περὶ ἀρχῶν, & angelos, & thronos, & dominationes, poteſtates & rectores mun
di & tenebrarum, & omne nomen quod nominat̃, non ſolum in præſenti ſeculo, ſed in
futuro, dicit animas eſſe eorum corporũ, quæ uel deſiderio uel miniſterio ſuſceperint.
Solem quoq; ipſum & lunã, & omniũ aſtrorum chorũ eſſe animas rationabilium quon
dam & incorporalium creaturarũ: quæ nunc uanitati ſubiectæ, ignitis uidelicet corpori
bus, quæ nos imperiti & rudes luminaria mundi appellamus, liberabunt̃ à ſeruitute cor
ruptionis in libertatẽ glorię filiorum dei. Vnde omnis creatura congemiſcit & parturit.
Et Apoſtolus deplorat, dicẽs: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hu
ius? Non eſt iſtius temporis contra dogma gentilium & ex parte Platonicũ ſcribere. An-
te annos fermè decẽ in cõmentarijs Eccleſiaſtę, & in explanatione epiſtolę ad Epheſios,
arbitror ſenſum animi mei prudentibus explicatũ. Hoc nunc rogo, qui tãta loqueris, qui
de cunctis ſermonibus ſub uno tractatu edifferis ueritatẽ, ut reſpondeas ſciſcitantibus
breuem abſolutamq; ſententiam. Quando plaſmauit deus hominem ex limo, & per gra
tiam propriæ inſufflationis ei animam tribuit: utrum illa anima fuerit antè & ſubſtiterit,
& ubi uerſata ſit, quæ dei poſtea inſufflatione donata eſt: an in ſexto die quando corpus
ex limo formatum eſt, & eſſe, & uiuere, dei poteſtate ſuſceperit. De hoc taces, & quid
quæratur

A quæratur ſcire diſsimulans, in ſuperfluis quæſtionibus occuparis. Origenẽ relinquis in-
tactum, & contra Marcionẽ, Apollinarẽ, Eunomiũ, Arium, Manichæũ, cæterorũq; hæ-
reticorum ineptias debaccharis. Manũ peteris, & pedem porrigis: & tamẽ dogma quod
retines, latenter inſinuas. Sic nos ruſticos placas, ut tuis penitus non diſpliceas. Dicis, ex
angelis dæmones potius q̃ animas fieri: quaſi nõ & ipſi dæmones iuxta Origenẽ, hoc eſt
pium, animæ ſint aerei corporis: & ex dæmonibus poſtea ſi reſipuerint, humanæ animæ
ſint futuri. Angelos ſcribis eſſe mutabiles, & ſub eo quod piũ eſt, illud quod impiũ eſt in
4 troducis: ut multis periodis animæ fiant, nõ ex angelis, ſed ex his uocabulis, in quæ prius
angeli mutati ſunt. Volo quod dico manifeſtius fieri: finge aliquẽ tribunitiæ poteſtatis
ſuo uitio regradatũ, per ſingula militiæ equeſtris officia, ad tyronis uocabulum deuolu-
tum, nũquid ex tribuno ſtatim fit tyro? Non, ſed antè primicerius, deinde ſenator, duce-
narius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanq̃ trib unus quondã miles gregarius
ſit, tamẽ ex tribuno non tyro, ſed primicerius factus eſt. Docet Origenes per ſcalã Iacob
paulatim rationabiles creaturas ad ultimũ gradũ, id eſt ad carnẽ & ſanguinẽ deſcendere:
nec fieri poſſe ut de cẽtenario numero ſubito quis ad unum numerũ præcipitet: niſi per
ſingulos numeros, quaſi per ſcalæ gradus ad ultimũ uſq; perueniat: & tot mutare corpo
ra, quot de cœlo ad terrã mutauerint manſiones. Hæ ſunt ſtrophæ ueſtrę atq; præſtigię,
quibus nos Peluſiotas & iumẽta & animales homines ducitis, quia nõ recipimus ea quæ
ſpiritus ſunt. Vos Hieroſolymitæ etiã angelos deridetis. Pertrahunt̃ in mediũ ueſtra my
ſteria, & de gentiliũ fabulis dogma contextum, Chriſtianis auribus publicat̃. Hoc quod
uos miramini, olim in Platone contẽpſimus. Contempſimus aũt, quia Chriſti ſtultitiã re
cepimus. Recepimus Chriſti ſtultitiã, quia fatuũ dei ſapiẽtius eſt hominibus. Non pudet
Chriſtianos & ſacerdotes dei, quaſi de rebus ludicris agat̃, uerbis dubijs hærere: & ambi
guas librare ſentẽtias, quibus loquens magis q̃ audiens decipitur. Vnus ex choro ueſtro
cum à me teneret̃, ut diceret quid ſentiret de anima, fuiſſẽtne ante carnẽ, an non fuiſſet:
B Fuiſſe reſpondit ſimul corpus & animam. Sciebam hominẽ hæreticũ laqueos in ſermo-
ne quærere. Tandem reperi eum, ex quo corpus animaſſet, ex tunc eam dicere animam
nuncupatam: quæ prius uel dæmon, uel angelus ſatanæ, uel ſpiritus fornicationis: aut in
parte contraria, dominatio, poteſtas, adminiſtrator ſpiritus, aut nuncius appellata ſit. Si
fuit anima antequam Adam in paradiſo formaretur, in quolibet ſtatu & ordine, & uixit
& egit (neq; enim poſſumus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem
torpentemq; ſentire) neceſſe eſt ut aliqua cauſa præceſſerit, cur quæ prius ſine corpore
fuit, poſtea circundata ſit corpore. Et ſi animæ eſt naturale eſſe ſine corpore, ergo con-
tra naturam eſt eſſe in corpore. Si contra naturã eſt eſſe in corpore, ergo reſurrectio cor
poris contra naturã erit. Sed non fiet reſurrectio contra naturã: ergo iuxta ſententiã ue-
ſtram corpus, quod contra naturam eſt, reſurgens animã non habebit. Dicis animã non
eſſe de dei ſubſtantia. Pulchrè. Damnas enim impijſsimũ Manichæum, quem nominare
pollutio eſt. Dicis ex angelis animas nõ fieri. Acquieſco pauliſper, licet nouerim quo ſen
ſu dixeris. Quia ergo didicim⁹ quid neges, uolumus ſcire quid credas. Accepto, inquis,
de terra limo, plaſmauit deus hominem, & per gratiam propriæ inſufflationis animam
donauit rationabilem, & liberi arbitrij, non partẽ aliquam ſuæ naturæ (iuxta quoſdam,
qui hoc impiè prædicant) ſed propriam conditionem. Videte quanto circuitu quod nõ
quærimus eloquatur. Scimus quod de terra deus plaſmauit hominem, nouimus quod
inſufflauit in faciem eius, & factus eſt in animam uiuentem: nõ ignoramus quod anima
rationalis ſit, & proprij arbitrij, & ſcimus quod dei illa conditio ſit. Nemo dubitat erra-
re Manichæum, qui dicit eam eſſe dei ſubſtantiam. Hoc nunc interrogo: Anima iſta dei
conditio, liberi arbitrij, rationalis, neq; de ſubſtantia creatoris, quando facta ſit: utrum
eo tempore quo de limo factus eſt homo, & inſufflatum eſt ſpiraculum uitæ in faciem
eius: an quę prius fuerat, & inter rationabiles creaturas et incorporeas erat atq; uiuebat,
dei poſtea inſufflatione donata ſit? Hic taces, hic ruſticum ac ſimplicẽ te ſimulas: & ſub

uerbis ſcripturæ, ea quæ ſcriptura nō ſentit, abſcondis. In eo loco ubi dicis quod nullus c
quærit, non illam partē aliquā eſſe ſuæ naturæ, iuxta quoſdam qui hoc impiè prædicant:
illud magis debueras dicere, quod omnes quærimus, nō eam quæ prius fuerat, non eam
quam antè cōſideram, quæ inter rationales atq; incorporeas & inuiſibiles creaturas mul
to iam tempore uerſabat. Nihil horū loqueris, producis nobis Manichæū, & abſcondis
Origenē: & ſicut paruulis cibum poſcentibus, ludicra quædā offerunt gerulæ, ut auocēt
mentes eorum: ſic tu nos ruſticos auocas ad alia, ut dum alterius perſonæ nouitate tene-
mur, quod uolumus nō quęramus. Eſto, hoc nō loquaris, et ſimplicitas tua nihil in ſe ha
beat qđ callidè taceas. Qui ergo de anima ſemel dicere cœperas, & de re tāta ab exordio
conditionis humanæ repetere: cur diſputatione pendente, ad angelos & ad diſpenſatio-
nem dominici corporis repēte tranſcendis: & tam grandi in medio prætermiſſa ſalebra,
dubios nos in luto hærere pateris? Si inſufflatio dei (quod non uis, & quod nunc relin
quis ambiguum) humanæ animæ conditio eſt: Eua, in cuius faciē non inſufflauit deus,
unde animā habuit? Taceo de Eua, quæ in typo eccleſię de coſta uiri ædificata, nō debet
poſt tanta ſecula nepotū calumnias ſuſtinere. Cain & Abel, primi ex primis hominibus,
unde habuere animas? Omne deinceps humanum genus, quibus animarū cenſet exor-
dijs? Vtrum ex traduce, iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore, ſic anima
generet ex anima? an rationabilis creaturæ deſiderio corporū paulatim ad terrā delapſæ,
nouiſsimè etiam humanis illigatæ corporibus ſunt? An certe (quod eccleſiaſticū eſt ſe-
cundum eloquia ſaluatoris, pater uſq; modo operat, & ego operor. Et illud Eſaiæ: Qui
format ſpiritum hominis in ipſo. Et in Pſalmis: Qui fingit per ſingulos corda eorū) quo
tidie deus fabricatur animas, cuius uelle feciſſe eſt, & conditor eſſe non ceſſat? Scio quæ
cōtra hæc ſoleatis dicere, & adulteria nobis atq; incæſta proponere: quæ longior pugna
eſt, nec huius temporis patitur anguſtias. Eadem controuerſia & in uos retorqueri po-
teſt: & quodcunq; in conditorē præſentis temporis uidetur indignū, hoc etiā eo donan-
te nō eſt indignū. Naſci de adulterio, non eius culpa eſt qui naſcit, ſed illius qui generat. d
Quomodo in ſeminibus non peccat terra quæ fouet, non ſemē quod in ſulcos iacit, non
humor & calor, quibus temperata frumenta in germē pullulant, ſed uerbi gratia, fur &
latro qui fraude & ui eripit ſemina: ſic in generatione hominū recipit terra, id eſt uulua,
quod ſuum eſt: & receptū confouet, confotum corporat, corporatū in membra diſtin-
guit. Et inter illas ſecretas uentris anguſtias, dei manus ſemper operat: idemq; eſt corpo
ris & animę creator. Noli deſpicere bonitatē figuli tui qui te plaſmauit, & fecit ut uoluit.
Ipſe eſt dei uirtus & dei ſapientia, qui in utero uirginis ædificauit ſibi domū. Iepte inter
uiros ſanctos Apoſtoli uoce numerat⁹, meretricis eſt filius. Sed audi, ex Rebecca et Iſaac
Eſau genitus hiſpidus, tam mente q̄ corpore, quaſi bonum triticū in lolium auenasq; de
generat: quia non in ſeminibus, ſed in uoluntate naſcentis cauſa eſt uitiorū atq; uirtutū.
Si offenſa eſt naſci in corporibus humanis, quomodo Iſaac, Sampſon, Ioannes Baptiſta
de repromiſsione naſcuntur? Intelligis quid ſit fidem ſuam audacter ac liberè profiteri?
Pone errare me, apertè dico quod ſentio. Et tu igitur aut liberè noſtra profitere, aut con
ſtāter tua loquere. Noli ſtatuere te in acie mea, ut ruſticitate ſimulata in tuto abeas, cum
uolueris pugnantis terga confodere. Non eſt iſtius temporis contra Origenis dogmata
conſcribere: alteri iſtud, ſi Chriſtus uitam dederit, operi dedicabimus. Nunc quærit, an
qui arguit, ad interrogata reſponderit, & ſimplex ſit & aperta eius reſponſio. Tranſea
mus hinc ad famoſiſsimam de reſurrectione carnis & corporis quęſtionem, & in qua te
rurſum lector admonitum uolo, ut cum timore & iudicio dei me ſcias loqui, & te audi-
re debere. Neq; enim tantæ ſtultitiæ ſum, ut ſi in expoſitione illius fides mera eſt, & perfi
diæ nulla ſuſpicio, quæram accuſandi rationē: & dum uolo alium notare culpæ, ipſe no
ter calumniæ. Lege ergo de reſurrectione carnis, quæ ſubdita ſunt: & cum legeris, & nō
placuerint (ſcio enim haud placitura ignorantibus) ſuſpende iudicium, expecta pauli-
ſper uſq; ad finem reſponſionis noſtræ, cohibe ſententiam: & ſi tibi poſtea non placue-

rint

a rint, tunc nos calumniæ denotabis. Paſsionē quoq; eius in cruce & mortē ac ſepulturā,
quæ uniuerſa ſeruauit, ac reſurrectionē ueritate & nō putatiuè cōfitemur: qui & primo
genitus ex mortuis, primitias maſſæ corporū noſtrorū quas in ſepulchro poſitas ſuſcita
uit, peruexit ad cœlū, ſpē nobis reſurrectionis in reſurrectiōe proprij corporis tribuēs,
unde & omnes ſic ſperamus reſurgere ex mortuis, ſicut ille reſurrexit. Non in alijs qui-
buſdam peregrinis & in alienis corporib. quę aſſumunt in phantaſmate: ſed ſicut ipſe in
illo corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum reſurrexit: ita & nos in ipſis
corporibus, quibus nunc circūdamur, & in quibus nunc ſepelimur, eadē ratione & ui-
ſione ſperamus reſurgere. Quæ enim iuxta Apoſtolū ſeminant in corruptione, ſurgēt in
incorruptione: quæ ſeminant in ignobilitate, ſurgēt in gloria. Seminat corpus animale,
reſurget corpus ſpirituale: de quibus & ſaluator docēs locutus eſt: Qui em̄ digni fuerint
ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; nubent: neq; enim ultra mori
poterūt, ſed erunt ſicut angeli dei, cum ſint filij reſurrectionis. Rurſum in alia parte epi-
ſtolæ, hoc eſt in fine ſuorū tractatuū, ut auribus illuderet neſcientiū, ſtrepitū reſurrectio
nis ac pompā hac uerborū ambiguitate librauit. Sed neq; de ſecūdo glorioſo aduētu dñi
noſtri Ieſu Chriſti intermiſimus, qui uenturus eſt in gloria ſua iudicare uiuos & mortu-
os: ipſe enim ſuſcitabit omnes mortuos, & ante ſuum tribunal eſſe faciet: & unicuiq; red
det ſecundū quod egit per corpus, ſiue bonū ſiue malum: ſcilicet aut coronādus in cor-
pore, quod caſtè egit & iuſtè: aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitati-
busq; ſeruiuit. Hoc quod in Euangelio legimus: In conſummatione mundi, ſi fieri po-
teſt, ſeduci etiā electos: in hoc capitulo comprobamus. Audit uulgus indoctū mortuos
& ſepultos: audit reſurrectionē mortuorū, ueritate & nō putatiuè: audit primitias maſſæ
noſtrorū corporū, in domini corpore ad cœleſtia peruenisſe: audit reſurrecturos, nō in
peregrinis alienisq; corporibus, quæ aſſumunt in phantaſmate: ſed ſicut ſurrexit dñs in
corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditū iacet: ita & nos in ipſis corporib.
b quibus nūc circundamur & ſepelimur, in die iudicij reſurrecturos. Et ne hoc parū quis
exiſtimaret, audit in extremo capitulo: Et unicuiq; reddet ſecundū quod egit in corpo-
re, ſiue bonū ſiue malū: ſcilicet aut coronandus in corpore, quod caſtè egit & iuſtè: aut
condemnandus, quod uoluptatibus iniquitatibusq; ſeruiuit. Hæc audiens indoctū uul-
gus, in tanto mortuorū, ſepulti corporis, reſurrectionis ſonitu, nullā ſtrophā, nullas inſi-
dias ſuſpicat. Credit eſſe quod dicit. Sanctiores enim ſunt aures populi q̄ ſacerdotis ani-
mus. Iterū atq; iterū te lector cōmoneo, ut patientiā teneas, et diſcas quod ego quoq; per
patientiā didici: & tamē anteq̄ uultū draconis euoluā, et dogma Origenis de reſurrectio
ne breuiter exponā (non enim poteris uim ſcire antidoti, niſi uenena perſpexeris) illud
diligēter obſerua, & cautè relegēs numera: quod nouies reſurrectionē nominās corpo-
ris, ne ſemel quidē carnis inſeruit: ſuſpectūq; tibi ſit, quod de induſtria prætermiſit. Di-
cit ergo Origenes in pluribus locis, & maxime in libro De reſurrectione quarto, & in
expoſitione primi Pſalmi, & in Stromatibus, duplicē errorē uerſari in eccleſia: noſtrorū
& hæreticorū. Nos ſimplices & philoſarcas dicere, quod eadē oſſa & ſanguis & caro, id
eſt uultus & membra, totiusq; cōpago corporis reſurgat in nouiſsima die: ſcilicet ut pe-
dibus ambulemus, operemur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus, circūfera-
musq; uentrē inſatiabilē, & ſtomachū cibos concoquentē. Conſequens aūt eſſe, qui iſta
credamus, dicere nos q̄ & comedendū nobis ſit & bibēdū, digerēda ſtercora, effunden
dus humor, ducendæ uxores, liberi procreandi. Quo em̄ mēbra genitalia, ſi nuptiæ non
erūt? quo dentes, ſi cibi nō molendi ſunt? quo uēter & cibi, ſi iuxta Apoſtolū et hic & illi
deſtruent? ipſo iterū clamante: Caro & ſanguis regnū dei nō poſsidebūt, neq; corruptio
incorruptionē. Hæc nos innocētes & ruſticos aſſerit dicere. Hęreticos uero, in quorum
parte ſunt Marcion, Apelles, Valentinus, Manes, nomē inſaniæ, penitus & carnis & cor
poris reſurrectionē negare, & ſalutē tantū tribuere animæ: fruſtraq; nos dicere ad exem
plum domini reſurrecturos, cum ipſe quoq; dominus in phantaſmate reſurrexerit: &

non ſolum reſurrectio eius,ſed & ipſa natiuitas τῆς λοκέας,id eſt putatiuè uiſa magis ſit q̃ c
fuerit.Sibi autem utramq; diſplicere ſententiã,fugere ſe & noſtrorũ carnes, & hæretico 5
rum phantaſmata:quia utraq; pars in contrariũ nimia ſit,alijs id uolentibus ſe eſſe quod
fuerunt,alijs reſurrectionem corporũ omnino denegantibus.Quatuor,inquit,elementa
ſunt,philoſophis quoq; nota & medicis,de quib. omnes res & corpora humana com
pacta ſunt,terra,aqua,aer,& ignis.Terram in carnibus,aerẽ in halitu, aquam in humo
re,ignẽ in calore intelligi. Cum ergo anima caducum hoc frigidumq; corpuſculum dei
iuſſione dimiſerit,paulatim omnia redire ad matrices ſuas ſubſtantias: carnes in terram
relabi,halitum in aera miſceri,humorem reuerti ad abyſſos, calorem ad æthera ſubuola
re.Et quomodo ſi ſextariũ uini & lactis mittas in pelagus, uelisq; rurſum ſeparare quod
mixtum eſt:uinum quidem & lac quod miſeras non perire, non tamen quod fuſum eſt
poſſe ſeparari:ſic ſubſtantiam carnis & ſanguinis non perire quidem in originalibus ma
terijs,non tamen in antiquam redire compaginem,nec poſſe ex toto eadem eſſe quæ fue
rint.Cum autem iſta dicantur,ſoliditas carnium, ſanguinis liquor, craſsitudo neruorũ,
uenarumq; perplexio, & oſsiũ duricies denegat. Alia ratione reſurrectionẽ corporum
cõfitemur,eorumq; quę in ſepulchris poſita ſunt,dilapſaq; in cineres: Pauli Pauli,& Pe
tri Petri,& ſingula ſingulorũ: neq; enim fas eſt,ut in alijs corporib.animæ peccauerint,
in alijs torqueãtur: nec iuſti iudicis alia corpora pro Chriſto ſanguinem fundere,& alia
coronari.Quis hæc audiens,reſurrectionem carnis eum negare putet?Eſt,inquit,ſingu
lis ſeminibus ratio quædam à deo artifice inſita,quæ futuras materias in medullæ princi
pijs tenet.Et quomodo tanta arboris magnitudo,truncus,rami,poma,folia non uiden
tur in ſemine,ſunt tamẽ in ratione ſeminis,quam Græci κατὰ λόγον uocant: & in gra
no frumenti eſt intrinſecus,uel medulla,uel uenula: quæ quum in terra fuerit diſſoluta,
trahit ad ſe uicinas materias,& in ſtipulam,folia,ariſtasq; conſurgit: aliudq; moritur,a
liud reſurgit: neq; enim in grano tritici, radices, culmus, folia, ariſtæ, paleæ ſunt diſ
ſolutæ. Sic & in ratione humanorum corporum manent quædam ſurgendi antiqua D
principia,& quaſi σπέρμα, id eſt ſeminarium mortuorũ, ſinu terræ conſouetur. Cum
autem iudicij dies aduenerit,et in uoce archangeli,& in nouiſsima tuba tremuerit terra,
mouebuntur ſtatim ſemina,& in puncto horæ mortuos germinabunt: non tamen eaſ
dem carnes,nec in his formis reſtituent quæ fuerũt. Vis ſcire uerum eſſe quod dicimus,
audi Apoſtolum.Sed dicit aliquis,quomodo reſurgent mortui? quo autem corpore ue
nient?Inſipiens,quod tu ſeminas,non corpus quod futurũ eſt ſeminas, ſed nudum gra
num:utputa tritici,uitis & arboris.Et quia de grano tritici & ſemente arborum ex parte
iam diximus,nunc de acino uinacij differamus. Granum paruum eſt, ita ut uix duobus
digitulis teneri poſsit. Vbi ſunt radices?ubi radicum & trunci & propaginum tortuoſa
perplexio? Vbi pampinorũ umbracula,& uuarum pulchritudo,futura uina parturiens?
Aridum eſt quod tenetur, & penè uix cernitur: ſed in ſicco illo grano, potentia dei &
occulta ratione ſementis, ſpumantia muſta fundentur. Hæc ligno tribuis, quod perituru
eſt: ſic ornatur, quod manſurum non eſt, nec priſtinam recipiet utilitatem: & uis
rurſus oſſa,ſanguinem,membra,ut creſcentibus capillis tonſore egeas: naſus pituitas di
gerat:incrementa unguium ſecanda ſint, ut per inferiores partes uel ſtercora uel libidi
nes effluant? Si affers iſtas ineptias ruſticorum & carnis, in qua deo placere non poſſu
mus,quaſi inimici,obliuiſceris reſurrectionem mortuorũ. Seminatur in corruptione,
ſurget in incorruptione.Seminatur in contumelia,ſurget in gloria.Seminat in infirmi
tate,ſurget in uirtute.Seminat corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Nunc oculis ui
demus,auribus audimus,manibus agimus,pedibus ambulamus.In illo autẽ corpore ſpi
rituali toti uidebimus,toti audiemus,toti operabimur,toti ambulabimus:& transfigura
bit dominus corpus humilitatis noſtræ,conforme corpori claritatis ſuæ gloriæ. Quan
do dixit transfigurabit,id eſt μεταχηματίσει,membrorum quibus nunc utimur,diuerſi- 6
tas denegatur. Aliud nobis ſpirituale & æthereũ promittitur: quod nec tactui ſubiacet,
nec

A nec oculis cernitur,nec pondere prægrauat:& pro locorũ in quibus futurum eſt uarie
tate mutabitur.Alioqui ſi eædem carnes erunt,& corpora quæ fuerũt,rurſum mares &
fœminæ,rurſum nuptiæ,uiris hirſutũ ſuperciliũ,barba prolixa,muliebres leues genæ,&
anguſta pectora:ad concipiendos & pariendos fœtus, uenter & femora dilatanda ſunt.
Reſurgẽt etiam infantuli,reſurgent & ſenes:illi nutriendi,hi baculis ſuſtentãdi.Nec uos
ô ſimplices reſurrectio domini decipiat,quod latus & manus mõſtrauerit, in littore ſte
terit, in itinere cum Cleopha ambulauerit, & carnes & oſſa habere ſe dixerit. Illud cor
pus alijs pollet priuilegijs,quod de uiri ſemine & carnis uoluptate non natum eſt.Come
dit poſt reſurrectionem ſuam & bibit,& ueſtitus apparuit,tangendum ſe præbuit:ut du
bitantibus,apoſtolis,fidem faceret reſurrectionis. Sed tamen non diſsimulat naturã ae
rei corporis & ſpiritualis.Clauſis enim ingreditur oſtijs,& in fractione panis ex oculis eua
neſcit.Ergo & nobis poſt reſurrectionem bibendum erit & comedendũ,& poſt cibum
ſtercora egerenda?Et ubi erit illa promiſsio: Oportet mortale hoc induere immortalita
tem?Hæc eſt omnis cauſa,cur in expoſitione fidei tuę,ad decipiendas aures ignorantiũ,
nouies corpus,& ne ſemel quidẽ carnes nominas: dum homines putant te carnes in cor
poribus confiteri,& idem carnes eſſe quod corpus.Si idem eſt, nõ diuerſum ſignificat.
Scio enim te hoc eſſe dicturum.Putaui idem corpus eſſe quod carnẽ: ſimpliciter ſum lo
cutus.Quare nõ carnẽ potius,ut corpus ſignifices:& indifferẽter nunc carnẽ,nunc car
nem,nunc corpus:ut corpus in carne, & caro in corpore demonſtret? Sed mihi crede,
nõ eſt ſimplex ſilentiũ tuum.Alia enim carnis,alia corporis definitio eſt: omnis caro eſt
corpus,non omne corpus eſt caro.Caro eſt proprie,quæ ſanguine,uenis, oſsibus, ner
uisq; conſtringit.Corpus quanquã & caro dicatur, interdũ tamen æthereũ uel aereum
nominatur,quod tactui uiſuiq; nõ ſubiacet,& plerunq; uiſibile eſt atq; tangibile. Paries
corpus eſt,ſed non caro. Vnde Apoſtolus corpora cœleſtia appellat, & corpora terre
ſtria.Cœleſte corpus,ſolis,lunæ,ſtellarũ:terreſtre,ignis,aeris,aquæ,terræ,& reliquorũ,
B quæ abſq; anima his ſentiunt elementis.Vides nos intelligere ſubtilitates ueſtras,& arca
na,quæ in cubiculis,& inter perfectos loquimini,& quæ populus foris ſtans,nec meret
audire,proferre in mediũ?Hoc eſt illud quod reducta ad auriculã manu,& concrepan
tibus digitis,ridentes dicitis:Omnis gloria filiæ regis intrinſecus. Et: Introduxit me rex
in cubiculũ ſuũ.Patet quare corporis, & nõ carnis reſurrectionẽ dixeris: ſcilicet, ut nos
rudes carnẽ te dicere putaremus in corpore,& hi qui perfecti ſunt, intelligerẽt carnẽ in
corpore denegari.Deniq; Apoſtolus in epiſtola ſua ad Coloſſenſes,uolens corpus Chri
ſti carneũ & non ſpirituale,aereũ,tenue demonſtrare, ſignificanter locutus eſt, dicens:
Et uos cum eſſetis aliquando alienati à Chriſto, & inimici ſenſus eius in operibus malis,
reconciliauit in corpore carnis ſuæ per mortẽ.Rurſumq; in eadẽ epiſtola:In quo circun
ciſi eſtis in circunciſione nõ manufacta,in expoliatione corporis carnis.Si corpus carnẽ
ſolum ſignificat:& nõ eſt nomẽ ambiguũ, nec ad diuerſas intelligẽtias trahi poteſt: ſatis
ſuperfluè corporeũ & carneum dicit,quaſi caro nõ intelligat in corpore.In ſymbolo fi
dei & ſpei noſtræ,quod ab apoſtolis traditũ,non ſcribit in charta & atramento, ſed in ta
bulis cordis carnalibus,poſt confeſsionẽ trinitatis,& unitatem eccleſiæ,omne Chriſtia
ni dogmatis ſacramentum,carnis reſurrectione includitur. Et tu intantum in corporis,
& iterum corporis,& tertio corporis,& uſq; nouies corporis,uel ſermone uel numero
immoraris:nec ſemel nominas carnẽ, quod illi ſemper nominant carnem, corpus uero
tacent.Sed & illud quod argutè ſubnectis,& prudenter præcauens diſsimulas,ſcito nos
intelligere.His enim teſtimonijs ueritatem reſurrectionis probas, quibus Origenes ne
gat:& de dubijs incerta confirmãs,certam fidei domum,ſubita tempeſtate ſubuertis.Se
minatur(inquit)corpus animale,ſurget corpus ſpiritale.Neque enim nubent,neq; nu
bentur, ſed erunt ſicut angeli in cœlis. Quæ alia exempla aſſumeres, ſi reſurrectionem
negares? Vis reſurrectionem carnis,ueritate & non putatiue,ut loqueris confiteri.Poſt
illa quibus ignorantium blanditus es auribus, quod in ipſis corporibus, in quibus mor

tui sumus & sepulti, resurgamus: hoc prius adiunge, & dic: Quoniam spiritus carnem & c
ossa nō habet, sicut me uidetis habere: & proprie ad Thomam: Infer digitū tuum in manus meas, & manū tuam in latus meū, & noli esse incredulus, sed fidelis. Sic & nos post resurrectionē eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, easdē carnes & sanguinem & ossa: quorum in scripturis sanctis opera, non natura damnant. Deniq; in Genesi scriptū est: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Et Paulus apostolus de praua doctrina & operibus Iudæorū: Non acquieui, ait, carni & sanguini. Et ad sanctos qui utiq; in carne erant, dicit: Vos aūt in carne nō estis, sed in spiritu: si tamen dei spiritus habitat in uobis. Negans enim eos in carne, quos in carne esse cōstabat: non carnis substantiā, sed peccata damnabat. Hæc est uera resurrectionis confessio, quæ sic gloriam carni tribuit, ut non auferat ueritatē. Quod uero dicit Apostolus corruptibile hoc & mortale, hoc ipsum corpus, id est carnē, quæ tunc uidebat, ostendit. Quod aūt copulat, induere incorruptionē & immortalitatem: illud indumentū, id est uestimentū, non dicit corpus abolere quod ornat in gloria: sed quod antè ingloriū fuit, efficere gloriosum: ut mortalitatis et infirmitatis uiliore ueste deposita, immortalitatis auro, et ut ita dicam, firmitatis atq; uirtutis beatitudine induamur, uolentes non spoliari carne, sed superuestiri in gloria, & domicilium nostrum quod de cœlo est, superindui desiderantes, ut deuoretur mortale à uita. Certè nemo superinduit, nisi qui antè uestitus est. Sic & dominus noster in monte transfiguratus est in gloria, nō ut manus ac pedes cæteraq; membra perderet, & subito in rotunditate uel solis uel sphæræ uolueret: sed eadem membra solis fulgore rutilantia, apostolorum oculos perstringerent. Vnde & uestimenta eius mutata sunt in candorem, nō in aerem, ne forte & uestes eius asseras spirituales: Et facies eius, inquit, fulgebat sicut sol. Vbi autē facies nominatur, existimo quod & cætera membra conspecta sint. Enoch translatus est in carne. Elias carneus raptus est in cœlum: necdum mortui & paradisi iam coloni, habent membra cum quibus rapti sunt atq; translati. Quod nos imitamur ieiunio, illi possident dei consortio. Vescuntur cœlesti pane, & D
saturantur omni uerbo dei: eundem habentes dominū, quem & cibum. Audi saluatorē dicentem: Et caro mea requiescet in spe. Et in alio loco: Caro eius non uidit corruptionem. Et rursum: Omnis caro uidebit salutare dei. Et tu semper corpus ingeminas? Profer magis Ezechiel, qui ossa iungens ossibus, & educens ea de sepulchris suis, & super pedes stare faciens, carnibus neruisq; constringit, & cute desuper tegit: donec Iob tormentorum uictor, & testa radens putridæ carnis saniē, miserias suas resurrectionis spe & ueritate soletur: Quis mihi det, inquit, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarētur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina, uel celte sculpant in silice? Scio enim quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum: quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & nō alius. Reposita est hęc spes mea in sinu meo. Quid hac prophetia manifestius? Nullus tam apertè post Christum, q̄ iste ante Christum de resurrectione loquitur. Vult uerba sua in perpetuū durare: & ut nulla possint uetustate deleri, exarari ea uult in plumbi lamina, & sculpi in silice. Sperat resurrectionē, imò nouit & uidit, quod uiuit Christus redēptor eius, & in nouissimo die de terra resurrecturus sit. Necdū mortuus erat dns, & athleta ecclesiæ redemptorē suum uidebat ab inferis resurgentē. Illud uero quod infert: Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum: puto q̄ non loquat, quasi amator carnium, quas putridas fœtentesq; cernebat: sed ex fiducia resurgendi contemnit præsentia, solatio futurorum. Rursum ait, circundabor pelle mea. Vbi corpus æthereū? ubi aereum, & spiritui & auræ simile? Certè ubi pellis & caro, ubi ossa & nerui & sanguis & uenæ, ibi carnis structura, ibi sexus proprietas. Et in carne, inquit, mea uidebo deum. Quando omnis caro uidebit salutare dei, & Iesum deū, tunc & ego uidebo redemptorē & saluatorem & deum meum. Videbo autem in ista carne, quæ me nunc cruciat, quæ nunc præ dolore distillat. Idcirco deum in carne conspiciam, quæ

omnes

A omnes infirmitates meas sua resurrectione sanauit. Nónne tibi uidetur iam tūc Iob contra Origenē scribere: & pro carnis ueritate, in qua tormenta sustinuit, alterū contra hæreticos habere certamē? Dolet enim, si tanta sit frustra perpessus: & alia spiritualiter resurgente, ista carnaliter cruciata sit. Vnde inculcat & exaggerat, & omnia lubricæ confessionis arcana manifesta uoce concludit, dicens: Quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Is si non in sexu suo resurrecturus est: si non eisdem membris, quæ iacuere in stercore: si non eosdem oculos aperiat ad uidendū deum, quibus tunc uidebat uermiculos, ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus substitit Iob, & donas mihi inane uocabulum resurgentis: quomodo si nauim post naufragiū restitutā uelis, ac neges singula de quibus nauis construitur. Ego libere dicam, & quanq̄ torqueatis labia, trahatis capillū, applaudatis pede, Iudæorū lapides inquiratis, fidem ecclesię apertissime cōfitebor. Resurrectionis ueritas catholicæ, sine carne & ossibus, sine sanguine & membris intelligi non potest. Vbi caro & ossa & sanguis & membra sunt, ibi necesse est ut sexus diuersitas sit. Vbi sexus diuersitas est, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorū nuptias, qui etiā ante mortē in sexu suo sine sexus opere uixerunt. Quando dicitur: In illa die neq; nubent neq; nubentur: de his dicitur qui possunt nubere, & tamen non nubent. Nemo enim dicit de angelis, non nubent neq; nubentur. Ego nunq̄ audiui spiritualiū uirtutū in cœlo nuptias celebrari: sed ubi sexus est, ibi uir & fœmina. Vnde & tu, inuitus licet, cogente ueritate confessus es: & dixisti: aut coronandus in corpore, quod caste egit & iuste: aut condemnandus in corpore, quod uoluptatibus iniquitatiq; seruiuit. Tolle corpus & pone carnē, & uirū ac fœminā non negasti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitiæ, qui non habet sexū per quem cōmitti potuit impudicitia? Quis enim unquam lapidem coronauit, quia uirgo permanserit? Angelorū nobis similitudo promittitur: id est, beatitudo illa, in qua sine carne & sexu sunt angeli, nobis in carne & sexu nostro donabitur. Mea rusticitas sic credit, & sic intelligit sexū cōfiteri sine sexuum
B operibus: homines resurgere, & sic eos angelis adæquari. Nec statim superflua uidebitur membrorū resurrectio, quæ caritura sint officio suo, cū adhuc in hac uita positi, nitamur opera non implere membrorū. Similitudo autem ad angelos, non hominū in angelos demutatio, sed profectus immortalitatis & gloriæ est. Argumenta uero illa puerorum & infantiū & senum & ciborū & stercorū, quibus aduersum ecclesias uteris, non sunt tua, de gentilium fonte manarunt. Eadem enim opponunt nobis ethnici. Qui Christianū esse te dicis, gentiliū arma depone. Discant illi magis à te resurrectionē carnis cōfiteri, quàm tu ab illis negare. Aut si & tu de hostiū numero es, ostende te libere aduersarium, ut ethnicorū susciptas uulnera. Dono tibi nutriculas tuas, ne uagiant infantes: dono decrepitos senes, ne hyberno frigore contrahantur. Frustra etiam tonsores artificia didicerunt, scientes Israeliticū populum per quadraginta annos, nec unguiū, nec capillorū incrementa sensisse: & quod his maius est, non sunt attrita uestimenta eorū, nec inueterauerunt calciamenta eorū. Enoch & Elias, de quibus dudum diximus, tanto tempore in eadem permanent ætate, qua rapti sunt. Habent dentes, uentrē, genitalia: & tamen nec cibis, nec uxoribus indigent. Quid potentiā dei calumniaris? qui potest de medulla illa & de seminario uestro interiori, non carnes tantū de carnibus, sed corpus educere, & aliud ex alio facere: & de aqua, id est de uilitate carnium, preciosa & aerij corporis uina mutare: potest utiq; eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus est, reddere quæ fuerūt: quia multo minus est restituere quod fuerit, q̄ facere quod non fuit. Miraris si de infantibus & senibus in perfecti uiri ætatē resurrectio fiat, cum de limo terræ absq; ullis ætatū incrementis, consummatus homo factus sit? Costa mutatur in fœminā, & tertio humanæ cōditionis modo, uilia & pudenda nostrę natiuitatis elementa mutant in carnes: ligant membris, discurrūt in uenas, in ossa durantur. Vis & quartū genus humanæ generationis audire? Spiritus sanctus superueniet in te, et uirtus altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nascet ex te sanctum, uocabitur filius dei. Aliter Adam, aliter Eua, aliter

Abel, aliter homo Ieſus Chriſtus. Et in omnibus diuerſis exordijs, una hominis natura c
non differt. Reſurrectionē carnis, omniūq; membrorū ſi uelim probare, & ad ſingula
teſtimonia explanationes adiungere, multis libris opus erit: ſed præſens cauſa hoc non
deſiderat. Propoſui enim non Origeni in omnibus reſpondere, ſed fraudulentæ ſatisfa-
ctionis aperire myſteria. Attamen quia longus fui in aſſertione contraria, & uereor ne
dum fraudes pandere ſtudeo, ſcandalū lectori reliquerim, aceruatim teſtimonia ponā,
curſimq; perſtringā, ut toto contra uenenatā argumentationē ſcripturarū pondere di-
micemus. Qui ueſtem non habet nuptialem, nec ſeruauit illud mandatū: Candida ſint ue
ſtimenta tua ſemper: manibus pedibusq; cōſtringitur, ne recumbat in cōuiuio, ſedeat in
ſolio, ſtet ad dexterā dei, mittitur in gehennā, ubi fletus oculorū & ſtridor dentiū eſt. Ca
pilli capitis ueſtri numerati ſunt. Si capilli, puto facilius dentes. Fruſtra autē numerati, ſi
aliquando perituri. Veniet hora, in qua omnes qui in monumētis ſunt, audient uocem
filij dei & procedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fe-
cerat. Procedent autē de monumentis, id eſt qui monumētis illati fuerant, uenient mor-
tui, & reſurgent de ſepulchris ſuis. Ros enim qui à deo eſt, medulla eſt oſsibus ipſorum.
Tunc implebitur quod dominus loquitur per prophetā: Populus meus intra in cellaria
tua aliquantulū, donec ira mea trāſeat. Cellaria ſepulchra ſignificāt, de quibus hoc utiq;
profertur, quod conditū fuerat. Et exibunt de ſepulchris ſuis, ueluti hinnuli de uinculis
ſoluti. Gaudebit cor eorū, & oſſa eorū ſicut ſol orientur: ueniet omnis caro in cōſpectu
domini, & mandabit piſcibus maris, & eructabunt oſſa quæ comederant, & faciet com
pagem ad compagem, & os ad os: & qui in terræ puluere dormierunt, reſurgent: alij in
uitam æternā, alij in opprobriū & confuſionē æternā. Tunc uidebunt iuſti impiorū pœ
nas atq; cruciatus: quoniā uermis eorū non morietur, & ignis eorū non extinguetur, &
erunt in conſpectu omnis carnis. Quotquot igitur habemus hanc ſpem, ſicut exhibui-
mus membra noſtra famulantia immundiciæ & iniquitati ad iniquitatē, ita exhibeamus
ea famulantia iuſticiæ ad ſanctificationē: ut reſurgentes ex mortuis, in nouitate uitæ am D
bulemus. Quomodo & uita domini Ieſu manifeſtatur in noſtro mortali corpore: & qui
ſuſcitauit Ieſum Chriſtū à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora noſtra, propter inha
bitantē ſpiritū eius in nobis. Iuſtū enim eſt, ut qui ſemper mortificationē Chriſti in cor-
pore noſtro circumtulimus, uita quoq; Ieſu manifeſtetur in corpore noſtro mortali, id
eſt in carne mortali ſecundum naturā, æterna autē ſecundum gratiam. Vidit & Stepha-
nus ſtantē Ieſum ad dexterā patris, & manus Moyſi mutata eſt in candorē niuis, & dein-
ceps colori priſtino reſtituta. In utraq; diuerſitate manus fuit. Figulus ille Hieremiæ, cu
ius per duritiā lapidum uas quod fecerat confractū eſt, de eadem maſſa & de eodem lu-
to redintegrauit quod ceciderat. Sed & ipſum reſurrectionis uocabulum ſignificat non
aliud ruere, aliud ſuſcitari: & quod adijcitur mortuorū, carnem propheta demonſtrat:
quod enim in homine moritur, hoc & uiuificatur. Vulneratus ille itineris Hiericho to-
tus refertur ad ſtabulum, & delictorū plagæ immortalitate ſanantur. Aperta ſunt & ſe-
pulchra in domini paſsione, quando ſol fugit, terra tremuit, & multa corpora ſanctorū
ſurrexerunt, & uiſa ſunt in ſancta ciuitate. Quis eſt, inquit Eſaias, qui aſcendit ex Edom:
fulgida ueſtimenta eius ex Boſor, ſic formoſus in ſtola candida? Edom aut terrenus in-
terpretatur, aut cruentus. Boſor, aut caro, aut in tribulatione. Paucis uerbis totū reſurre
ctionis myſteriū demonſtrat, id eſt & ueritatē carnis & augmentū gloriæ. Et eſt ſenſus:
Quis eſt iſte qui aſcendit de terra, aſcendit de ſanguine? Cuius ueſtimenta iuxta prophe-
tiam Iacob, qui alligauit pullum ſuum ad uitem, & torcular calcauit ſolus, muſto ruben
tia ſunt. De Boſor, id eſt de carne ſiue tribulatione mūdi: ipſe enim uicit mundū. Ideoq;
rubra & fulgida ſunt ueſtimenta eius, quia ſpecioſus forma fuit præ filijs hominū, pro-
pter gloriā triumphantis in ſtolam candidam cōmutata ſunt: & tunc uere de Chriſti car
ne completū eſt: Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata, innitens ſuper fratruelem ſuum? Et
quod in eodem libro ſcribit: Fratruelis meus rubicundus & candidus. Hunc imitantur,
qui

A qui ueſtimenta ſua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanſerūt,
qui ſe caſtrauerunt propter regna cœlorū. Itaq; in albis erunt ueſtibus. Eo tempore ſen
tentia dñi opere perfecta mōſtrabitur: Omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo
quicq̄, ſed reſuſcitabo illud in nouiſsimo die. Totū uidelicet hominē, quē totū naſcēdo
ſuſceperat. Tunc ouis quæ perierat, & in inferioribus oberrabat, humeris ſaluatoris to-
ta portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis ſuſtentabitur. Tunc uide-
bunt illū qui cōpunxerunt, qui clamauerūt: Crucifige, crucifige talem. Tribus & tribus
cædent pectora, ipſi & mulieres eorū. Illæ mulieres, quibus dominus loquutus eſt cru-
cem portans: Filiæ Hieruſalē nolite flere ſuper me, ſed ſuper uos flete & ſuper filios ue-
ſtros. Tunc angelorū uaticiniū cōplebitur, qui ſtupentibus apoſtolis euntē in cœlū di-
xerunt: Hic Ieſus qui à uobis aſſumptus eſt in cœlū, ſic ueniet, quēadmodū uidiſtis eum
euntē in cœlū. Quale eſt aūt, idcirco dicere dominū poſt reſurrectionē quadraginta die
bus comediſſe cum apoſtolis, ne phantaſma putaret: & hoc ipſum quod comedit in car
ne & in membris uiſus eſt in phantaſmate confirmare? Aut uerū eſt quod uidebatur, aut
falſum. Si uerū eſt, ergo uere comedit, & uere membra habuit. Si aūt falſum, quomodo
res falſas oſtendere uoluit, ut reſurrectionis ueritatē probaret? Nemo enim falſo uerum
probat. Ergo, inquies, & nos poſt reſurrectionē comeſuri ſumus? Neſcio. Non em̄ ſcri-
ptū eſt: & tamē ſi quæratur, non puto comeſuros. Legi enim, non eſſe regnū dei cibum
& potū, repromittens nobis quę oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis
aſcenderunt. Moyſes & Helias quadraginta diebus ieiunauerunt ac noctibus. Hoc ho-
minū natura non patitur, ſed quod homini impoſsibile eſt, deo impoſsibile non eſt. Si-
cut qui futura prædicit, non intereſt utrū poſt decem annos, aut poſt centū futura præ-
nunciet: quia una eſt ſcientia futurorū: ſic qui quadraginta diebus poteſt ieiunare & ui-
uere, imò non poteſt ieiunare, ſed uiuit uirtute dei: & ęterno tempore poterit abſq; eſca
& potu uiuere. Quare fauū comedit dominus? Vt reſurrectionē probaret, nō ut tuis fau
B cibus mella permitteret. Piſcē in prunis petijt, ut dubitantes confirmaret apoſtolos, qui
ad illū accedere non audebant, quod putarent ſe ſpiritū uidere, non corpus. Archiſyna
gogi filia ſuſcitatur, & cibū accipit. Lazarus quatriduanus mortuus reſurgit, & prandēs
inducitur: non quia apud inferos eſuriebat, ſed quia difficultas operis, ſcrupuloſitatē fi-
dei requirebat. Quomodo ueras manus & uerū oſtendit latus: ita uere comedit cum di-
ſcipulis: uere ambulauit cum Cleopa: uere lingua loquutus eſt cum omnibus: uero accu
bitu diſcubuit in cœna: ueris manibus accepit panē, benedixit ac fregit, & porrigebat il-
lis. Quod autem ab oculis repente euanuit, uirtutis dei eſt, non umbræ & phantaſmatis.
Alioquin & ante reſurrectionē, quum eduxiſſent eum de Nazareth, ut præcipitarent de
ſupercilio montis, tranſiuit per medios, id eſt elapſus eſt de manibus eorum. Nunquid
iuxta Marcionem dicere poſſumus, quod ideo natiuitas eius in phantaſmate fuerit, quia
contra naturā qui tenebat, elapſus eſt? Quod Magis licet, hoc domino non licet? Apollo
nius Tyaneus ſcribit, quū ante Domitianū ſtaret in cōſiſtorio, repente non cōparuiſſe.
Noli potentiā dñi magorū præſtigijs adæquare, ut uideat fuiſſe quod non fuit, & pute-
tur comediſſe ſine dentibus, ambulaſſe ſine pedibus, fregiſſe panē ſine manibus, loquu
tus eſſe ſine lingua, & latus monſtraſſe ſine coſtis. Et quomodo, inquies, non cognoſce
bant eum in itinere, ſi ipſum habebat corpus quod ante habuit? Audi ſcripturā dicentē:
Oculi eorū tenebant̄, ne eum agnoſcerent. Et rurſum: Aperti ſunt oculi eorū, & cogno
uerunt eum. Nunquid alius fuit quando non agnoſcebatur, & alius quando agnitus eſt?
Certe unus atq; idem erat. Cognoſcere ergo & non cognoſcere, oculorū fuit, non eius
qui uidebatur, licet & ipſius fuerit. Oculos enim tenebat eorū, ne ſe agnoſcerēt. Deniq;
ut ſcias errorē qui uerſabatur in medio, non corporis domini, ſed oculorū fuiſſe clauſo
rum: Aperti ſunt oculi eorum, inquit, & cognouerunt eum. Vnde & Maria Magdalene
quamdiu non agnoſcebat Ieſum, & uiuū quærebat inter mortuos, hortulanū putabat.
Agnoſcit, & dñm uocat. Poſt reſurrectionē Ieſus ſtabat in littore, diſcipuli in naui erant.

Cæteris

Cæteris non cognoscentibus eum, dicit discipulus quẽ diligebat Iesus, Petro: Dominus c
est. Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoscit. Idem erat, & non idem omnibus ui
debatur. Statimq; subiungitur: Et nemo audebat interrogare eum, Tu quis es? scientes
quod dominus est. Nemo audebat, quia deum sciebãt. Vescebant cum prandente, quia
hominẽ & carnẽ uidebant: non quod alter deus, alter homo esset: sed unus atq; idem fi-
lius dei cognoscebatur ut homo, adorabatur ut deus. Scilicet nunc mihi philosophan-
dum est, incertos esse sensus nostros, & maxime uisum. Carneades aliquis ab inferis ex-
citandus, ut proferat remũ in aqua fractũ, uideri porticus longius angustiores, rotũdos
procul turriũ angulos, columbarũ colla ad singulas cõuersiones colorẽ mutantia. Quũ
Rhode Petrũ nunciaret, & apostolis diceret, ob periculi magnitudinẽ euasisse non cre-
dunt, phantasma suspicantur. Porrò quod clausis ingressus est ostijs, eiusdem uirtutis
fuit, cuius & ex oculis euanescere. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem:
Dominus clausis ostijs nisi phantasma fuerit, intrare non poterit? Aquilæ & uultures 7
transmarina cadauera sentiũt. Saluator apostolos suos nisi ostiũ aperuerit, non uidebit?
Dic mihi acutissime disputator, quid est maius, tantam terræ magnitudinẽ appendere su
per nihilum, & super aquarũ incerta librare: an deũ transire per clausam portã, & crea-
turam cedere creatori? Quod maius est tribuis: quod minus est calumniaris. Petrus su-
per aquas ambulat graui & solido corpore. Mollis unda non cedit: paululum fides dubi
tat, & statim naturã suã corpus intelligit: ut sciamus super aquas non corpus ambulasse,
sed fidẽ. Oro te, qui tantũ contra resurrectionẽ sentis: argumentaris, an simpliciter me-
cum loqueris? Credis uere dominũ resurrexisse, in eodẽ quo mortuus, quo sepultus est
corpore, an non credis? Si credis, cur ista proponis, per quæ resurrectio denegatur? Si
non credis, quid ita imperitorũ lactas animas, & resurrectionẽ casso nomine uentilas?
Audiui nuper de Marcionis schola: Væ, inquit, ei, qui in hac carne, & in his ossibus re-
surrexerit: gaudens animus statim intulit: Consepulti enim sumus, & cõsurreximus cum
Christo per baptismũ. Animæ, an carnis resurrectione dicis? Respondi, Non solius ani- D
mæ, sed carnis, quæ cum anima renascit in lauacro. Et quomodo peribit, quæ in Christo
renata est? Quia scriptũ est, ait, Caro & sanguis regnũ dei non possidebunt. Attende ob
secro te, quod dicitur, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Nunquid non re-
surgent? Absit. Sed non possidebunt. Quare non possidebunt? Quia sequitur, Neq; cor
ruptio incorruptionẽ possidebit. Tamdiu ergo regnũ dei non possidebũt, quamdiu ca
ro tantũ sanguisq; permanserint. Cum autẽ corruptiuũ induerit incorruptionẽ, & mor
tale induerit immortalitatẽ: & lutũ carnis in testam fuerit excoctũ, quæ prius graui pon
dere premebatur in terrã, acceptis spiritus pennis, & immutationis non abolitionis, no
ua gloria uolabit ad cœlũ: & tunc implebit illud quod scriptũ est: Absorpta est mors in
uictoria. Vbi est mors cõtẽtio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Præpostero ordine de ani
marũ statu & carnis resurrectione respõdimus: omissisq; principijs epistolæ, tota nobis
cõtra egregios tractatus eius fuit disputatio. Maluimus em̃ de dei rebus, q̃ de nostris in-
iurijs dicere. Si peccauerit homo in hominẽ, rogabunt pro eo ad dominũ. Si autẽ in deũ
peccauerit, quis orabit pro eo? Nũc ediuerso, super omnia nostros aduersarios immor-
tali odio p̃sequimur: blasphemantib. deũ, clementẽ porrigimus manũ. Scribit ad Theo-
philũ episcopũ apologiã, cuius istud exordiũ est: Tu quidẽ ut homo dei, & apostolica
ornatus gratia, curam omniũ ecclesiarũ, maxime eius quæ in Hierosolymis est, sustines:
cum ipse plurimis solicitudinibus ecclesiæ dei, quæ sub te est, distringaris. Laudat faciẽ,
ad personã principũ trahit. Tu qui regulas quæris ecclesiasticas, & Niceni cõcilij cano-
nibus uteris: & alienos clericos, & cum suis episcopis cõmorantes tibi niteris usurpare:
responde mihi, ad Alexandrinũ episcopũ Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi de-
cernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsaria sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur
ad Cæsariensem episcopum referre debueras, cui spreta cõmunione tua cõmunicare
nos noueras. Aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ diri-
gendæ

A gendæ. Sed noui cur Cęsariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres,
quid uitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, q̃ debitũ metropolitano tuo
honorẽ reddere. Nec hoc dico, quod præter amicitias, quæ suspicionẽ generant, quicq̃
in legatione reprehendam, sed quia apud interrogantes magis & præsentes te purgare
debueris. Misisti religiosissimũ hominẽ dei Isidorũ presbyterũ, uirũ potentẽ tam ex ipsa
incessus & habitus dignitate, quàm diuinæ intelligentiæ, curare etiã eos, qui animo ue-
hementer ægrotant, si tamen sensum sui languoris habeant. Homo dei mittit hominem
dei: nihil interest inter presbyterũ & episcopũ, eadem dignitas mittentis & missi: hoc sa-
tis imperite: in portu, ut dicitur, naufragiũ. Iste Isidorus qui in cœlũ tuis laudibus tolli-
tur, idipsum infamatur Alexãdriæ, quod tu Hierosolymæ: ex quo non legatus aduenisse
uidetur, sed socius. Alioquin & literæ manu eius scriptæ, quæ ante tres mẽses legationis
ad nos directæ erant, portantes errorẽ: Vincentio presbytero redditę sunt, quæ usq; ho
die ab eo tenenẽ: quibus cohortatur ducẽ exercitus sui, ut super petrã fidei, stabili persi-
stat gradu, nec nostris nænijs terreatur. Pollicetur se anteq̃ legationis esset ulla suspicio
uenturũ Hierosolymã, & ad aduentũ suum ilico aduersariorũ cuneos proterendos. Et
inter cætera his etiam uerbis utitur. Quomodo fumus in aere dissoluitur, & cera ad uici
niam ignis liquescit: ita disipabuntur qui semper ecclesiasticæ fidei resistentes, nũc per
homines simplices eandem fidem inquietare conantur. Rogo te lector, qui hoc scribit
anteq̃ ueniat, quid tibi uidetur? Aduersarius an legatus? Iste est quẽ nos pijssimũ uel re-
ligiosissimũ, & ut uerbũ exprimamus è uerbo, deicolam possumus dicere. Iste est homo
diuinæ intelligentiæ, tam potens & tanta incessus ac habitus dignitate, ut quasi spiritua-
lis Hippocrates, languorẽ animarũ nostrarũ sua potuerit prẽsentia mitigare, si tamẽ nos
uoluerimus suæ medicinæ acquiescere. Curet se tali medicamine, qui etiam alios curare
consueuit. Nobis diuina illa intelligentia pro Christo stulticia est. Libenter nostra rusti-
citate languemus, ne collyrio uestro impie uidere discamus. Tuæ uero sanctimoniæ,
B pro optima uoluntate quasi ad finẽ usq; perducta sit, deprecamur dominũ in sanctis lo-
cis nocte ac die, ut ei reddat perfectã mercedem, & coronã uitæ largiatur. Recte gratias
agis: nisi enim uenisset Isidorus, tu in tota Palæstina tam fidelẽ sodalem non inuenisses.
Nisi ille tibi promissum apportasset auxiliũ, hæreres in turba rusticorũ, quæ sapientiam
tuam intelligere non posset. Hæc ipsa apologia, de qua nunc sermo est, Isidoro præsente
& multũ collaborante dictata est, ut idem esset & dictator & baiulus literarũ. Cum ergo
huc uenisset, & accessisset ad nos tribus uicibus, & admouisset tam diuinæ sapiẽtiæ tuæ,
quàm propriæ intelligentiæ habentia medicinã uerba, nec profuit alicui, nec profuit ei
quisquã. Hic qui ad tres uices dicitur ad nos accessisse, ut & in ueniendo mysticũ nume
rum conseruaret: qui Theophili episcopi mandatũ nobis loquebatur, literas ad nos ab
eo missas noluit reddere. Cũq; diceremus, si legatus es, redde legationis epistolas: si epi-
stolas non habes, quomodo legatũ te probabis? respõdit se habere quidẽ literas ad nos:
adiuratũ tamẽ ab Hierosolymorũ episcopo ne nobis eas redderet. En legati constantia:
qui ut pacẽ faceret, & suspicionẽ in alteram partẽ fauoris excluderet, æquũ se utrisq; tri-
buit. Et quia sine emplastro uenerat, & medicorũ armamenta non habebat, idcirco eius
medicina non profuit. Hieronymus & hi qui cum eo sunt, & secreto & corã omnibus,
frequẽtissime & sub iurisiurandi testificatione satis ei fecerunt, quod nunq̃ de nobis am
biguitatẽ aliquam habuerint fidei, dicentes: Quomodo eo tempore quando cõmunica
bamus ei, nunc similiter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat
concordia dogmatũ. Isidorus qui ut hęc significaret, eius socius erat, homo dei & pres-
byter θεοσβέστατος, & uir potens & sacro ac uenerabili incessu & diuinæ intelligentiæ,
& Hippocrates Christianorũ uocatur. Ego misellus dum in solitudine delitesco, à tan-
to pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi. Et tamẽ iste Hieronymus, cum
pannosa turba & sordidatis gregibus, quid Isidoro illi fulmineo ausus est respondere?
At ne fortè ille nõ cederet, & opprimeret eos præsentia, & mole corporis sui, nõ semel,
non

non tertio, sed frequentissime iurauerunt, se eum de quo quæstio erat scire orthodoxũ: c
nec unquã in suspicione habuisse hæreseos. O apertũ impudensq; mendaciũ. O testimo
nium pro se, nec Catoni creditũ. In ore enim duorũ uel trium testiũ stat omne uerbum.
Alicubi ne dictũ, aut tibi alicubi mandatũ est, quod sine satisfactione fidei cõmunionẽ
tuam subiremus? Quando per uirũ disertissimũ & Christianissimũ Archelaũ comitem,
qui sequester pacis erat, condictus locus fœderis fuit: nónne hoc in primis postulatum
est, ut futuræ concordiæ fides iaceret fundamẽta? Pollicitus est esse se uenturũ. Instabat
dies paschę: frequens monachorũ turba conuenerat: expectabaris in loco, quid faceres,
nesciebas. Repente mandasti, ægrotare nescio quam: illo die te non posse uenire. Ludio
ne an episcopus hæc loquitur? Pone uerum esse quod dicis: propter unius mulierculę delicias, ne te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat: eccle-
siæ causam negligis? tot uirorũ & Christianorũ & monachorũ contemnis præsentiam?
Noluimus occasionẽ dare: uidebamus enim strophã: dilationis tuę iniuriã, patientia ui-
cimus. Rescribit Archelaus: monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille
occupatus: muliercula enim uomere non cessauit: dum nauseam euasisset: nostri penitus
oblitus est. Post duos ergo menses tandem expectatus uenit Isidorus: qui non, ut tu fin-
gis, pro te testimoniũ, sed causam postulatæ satisfactionis audiuit. Cum enim obijceret
nobis, quare ei cõmunicastis, si hæreticus erat: audiuit ab omnibus, communicauimus
nihil de hæresi suspicantes. Postq̃ uero à beato papa Epiphanio cõuentus, tam sermone
quàm literis respondere cõtempsit: cunctis monachis ab eodem Epiphanio scripta ue-
nerunt, ut absq; satisfactione fidei, nullus ei temere cõmunicaret. Præsto sunt literæ, nec
super hac re dubitari potest. Hæc sunt quæ fratrũ turba respondit: non, ut tu argumen-
taris, ex eo te non esse hæreticũ, quia aliquando non dictus sis. Hac enim ratione ægro-
tare non debebit, qui ante ægrotationẽ sanus fuit. Quando autẽ cœptũ est de ordinatio-
ne Pauliniani, & aliorũ qui cum eo sunt, uentilari, uidentes se reprehendi: cum propter
charitatẽ atq; cõcordiã cõcederent eis omnia: hoc autẽ solũ expeteretur, ut licet ab alijs D
cõtra regulas ordinati essent, tamen subijcerent ecclesiæ dei: ut non scinderẽt eam, neq;
propriũ sibi facerẽt principatũ: In hoc non acquiescẽtes, cœperunt proponere de fide,
& omnibus notũ facere, quod si non arguerẽtur hi qui cum Hieronymo presbytero e-
rant, nil culparent in nobis. Sin aũt arguerẽtur erroris & culpæ, cũ penitus non queant
de istiusmodi quæstionibus disputare, satisfactionẽ errati proprij non inueniẽtes ad ista
cõfugerẽt: non quo sperarẽt nos posse cõuinci, sed famã nostrã lædere niterẽtur. Quod
perplexa oratio est, nemo uitiũ interpretationis putet. Talis enim & Græca est. Interim
ego gaudeo, quod qui me decollatũ putabã, subito mihi presbyterij caput uideo repo-
situm. Dicit nos omnino conuinci non posse, & uenire ad præliũ perhorrescit. Si causa
discordiæ, non ex dissensione fidei est: sed ex Pauliniani, ut dicis, ordinatione descẽdit,
quæ tanta stultitia est uolẽtibus occasionẽ dare, nolle respondere? Confitere fidem, sed
tamẽ respondeo quod quæreris, ut omnibus luceat non de fide, sed ordinatione esse cer-
tamẽ. Quãdiu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi aduersarius dicere: Non est
ordinationis causa sed fidei. Si ordinationis causa est: stulte facis de fide interrogatus, ta
cere. Si fidei, stulte prætendis ordinationẽ. Porrò quod dicis te petisse ut subijcerentur
ecclesiæ dei: & non scinderent eam, neq; propriũ sibi facerent principatũ, de quibus di-
cas non satis intelligo. Si de me & presbytero Innocẽtio, satis multo dormisti tempore,
qui post annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego Antiochiã, &
ille Constantinopolim urbes celeberrimas deseruimus: non ut te in populis prædicantẽ
laudaremus, sed ut in agris et in solitudine adolescẽtię peccata deflẽtes, Christi in nos mi
sericordiã deflecteremus. Sin autẽ de Pauliniano tibi sermo est: uides eum episcopo suo
esse subiectũ, uersari Cypri, ad uisitationẽ nostram interdum uenire: non ut tuum, sed
ut alienũ, eius uidelicet à quo ordinatus est. Quod si hic etiam esse uoluerit, & in exilio
nostro quietus in solitudine uiuere: quid tibi debet, nisi honorẽ, quem omnibus debe-
mus

A mus episcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo audies, quod à me misello homine sanctæ
memoriæ episcopus Paulinus audiuit. Num rogaui te, ut ordinarer? Si sic presbyteriũ
tribuis, ut monachũ nobis non auferas: tu uideris de iudicio tuo. Sin autem sub nomi-
ne presbyteri tollis mihi propter quod seculum dereliqui: ego habeo quod semper ha-
bui: nullum dispendium in ordinatione passus es. Vt non scinderent, inquit, eam: neq;
propriũ sibi facerent principatũ. Quis scindit ecclesiã? Nos quorũ omnis domus Beth-
lehem in ecclesia cõmunicat? an tu qui aut bene credis, & superbe de fide taces: aut ma-
le, & uere scindis ecclesiam? Nos scindimus ecclesiam, qui ante paucos mẽses circa dies
pentecostes, cum obscurato sole omnis mundus iamiamq; uenturũ iudicem formida-
ret, quadraginta diuersæ ætatis & sexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos? Et cer
te quinq; presbyteri erant in monasterio: qui suo iure poterant baptizare, sed noluerũt
quicquã contra stomachum tuum facere, ne & hæc tibi de fide reticendi daretur occa-
sio. An non tu potius scindis ecclesiam, qui præcepisti Bethlehẽ presbyteris tuis: ne cõ-
petentibus nostris in pascha baptismũ traderent, quos nos Diospolim ad cõfessorem &
episcopum misimus Dionysiũ baptizandos? Ecclesiam scindere dicimur, qui extra cel-
lulas nostras locũ ecclesiæ non habemus? An non tu scindis ecclesiam, qui mandas cle-
ricis tuis: ut si quis Paulinianũ ab Epiphanio episcopo consecratũ presbyterum dixerit,
ecclesiam prohibeatur intrare. Ex quo tempore usq; in præsentẽ diem uidemus tantum
specũ domini, & hæreticis intrantibus procul positi suspiramus. Nos ne sumus, qui ec-
clesiam scindimus: an ille qui uiuis habitaculũ, mortuis sepulchrũ negat, qui fratrũ exi-
lia postulat? Quis potentissimã illam feram totius orbis ceruicibus imminentẽ cõtra no
stras ceruices spiritualiter incitauit? Quis ossa sanctorũ & innoxios cineres hucusq; uer
berari ab imbribus sinit? His nos blandimentis bonus pastor inuitat ad pacem, & pro-
prium arguit facere principatũ: qui omnibus episcopis rectam duntaxat fidem tenenti-
bus, & cõmunione & charitate sociamur. An tu solus ecclesia es: & qui te offenderit, à
B Christo excluditur? Si propriũ defendimus principatũ, ostende nos in parochia tua ha-
bere episcopum. Quod tibi non cõmunicamus, fidei est: respondeo, & ordinationis erit.
Occasionẽ quoq; fingunt aliarũ literarũ, quas dicunt sibi scripsisse Epiphaniũ. Quanq̃
dabit ille rationẽ pro omnibus quæ gesta sunt ante tribunal Christi, ubi maior & minor
absq; ulla personarũ acceptione iudicabitur: attamẽ quomodo possunt illius niti epis-
tola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & illorũ qui cum eo sunt à nobis coargutus
scripsit: sicut & ipsa epistola eius in exordio suo significat? Rogo quæ tanta est cæcitas,
& Cimmerijs, sicut aiunt, tenebris inuoluta? Dicit nos occasionem fingere, & Epipha-
nij aduersus se literas non habere, statimq; subiungit. Quomodo possunt illius niti epi-
stola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & eorũ qui cum eo sunt, à nobis coargu-
tus scripsit: sicut & ipsa eius epistola in exordio suo significat? Non habemus epistolam.
Et quæ est illa epistola quæ in exordio suo de Pauliniano loquitur? Est aliquid post exor
diũ, cuius tu times facere mentionẽ. A te est coargutus, ætatis qua Paulinianus erat pres-
byterũ ordinas, & legatũ mittis ac sociũ: tantãq; habes fiduciã, ut ubi Paulinianũ menti-
tus es puerũ, illuc puerũ mittas presbyterũ. Itẽq; Theosebã Thiriæ ecclesiæ diaconũ fa-
cis presbyterũ, & contra nos armas, illiusq; in nos abuteris eloquẽtia. Tibi soli licet ec-
clesiæ iura calcare: tu quicquid feceris, norma doctrinæ est: & non erubescis ante tribu-
nal Christi iudicandũ tecũ Epiphaniũ prouocare. Quæ sequuntur post hoc capitulum:
hæc sunt: Mensæ suæ & domus contuberniũ imputat Epiphanio, scribitq; eũ nunq̃ esse
secũ de Origenis dogmatibus loquutũ, & sub iusiurandi testificatione cõfirmat, dicẽs:
ne suspicionem quidem, sicut deus testis est, peruersæ in nos fidei se habere monstrauit.
Nolo respondere & arguere acriter, ne periurij episcopũ cõuincere uidear. Præsto sunt
plures epistolæ Epiphanij: una ad ipsum, aliæ ad episcopos Palæstinos: & nuper ad Ro-
manum pontificem: in quibus dicit se eum coràm multis, de dogmatibus arguentẽ non
meruisse responsum, totumq; nostræ paruitatis testis est monasterium.

NOuatus.] Qui nō recipiebat eos qui semel desciuissent à Christo. Montanus.] Nec is admisit ad pœnitentiam, qui semel essent à baptismo prolapsi. Sed Elias.] Locus est libro Regum tertio, capite decimooctauo. Super oua & aristas.] Id machinis quibusdam fiebat in proscenio, ut quidam uiderentur è cœlo delabi & pendere in aere, quidam ambulare super oua & aristas, quo populus miraculo delectaretur: ut nunc hodie sunt, qui ambulent in cuspide gladiorum. Figuratam controuersiam.] Eam intelligit, in qua ductus est obliquus: hoc est, aliud agitur, & aliud uidetur agi: ueluti si Pisistratus suadendo, ut dedatur hostibus, dissuadeat: aut si quis laudando uituperet, aut defendendo accuset. Nunc appetit.] Hoc est figuratas orationes, mihi non ignotas. Medici ad omnes oculorū.] ὀφθαλμικοὶ Græce. Vnde iocus est Martialis, in eum qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lupum.] Quoniam breues habet aures. Adagiū est, quod in nostris explicuimus Chiliadibus. Aliud agens.] Id est obiter, quod Græci παρέργως. Audiret piaculum.] Per ironiam accipiendum est. Nam illi piaculū erat. Statim sera conuersione.] Vox erat impij, qui testabatur se nondum esse Christianum, nec uelle fieri, nisi in fine uitæ, quo diu posset frui mundo. Vnde & miserabilem uocat prætextatum, qui non diu sit fruitus suo honore. Miserabilis prætextatus.] Quod consul designatus decesserit, priusq; iniret magistratum. Iocus est Ciceronis in Caniniū Reuilum, qui unico tantum die consul fuit, eoq; uigilantem consulem appellare solet. Addebat, eo consule nihil mali esse factum. Laciniosis periodis.] Lacinia sinus uestis fluens. Periodus, circuitus. Enosam fidem.] In quibusdam scriptum erat, ociosam fidem. Nonnullis placuit, erosam: pro laceratam, ac reprehensam. Mihi legendum uidetur enodam, siue enodem: hoc est, simplicem, & nihil habentem distorti, quam tamē ille tortuoso sermone cōtexuit. Eunomij ἄθεον.] Id est sine deo. Id enim sonat ἄθεος, quod nominis tribuunt & Luciano. Cæterum Eunomius episcopus fuit Cyzicenus sectator Aetij, cum quo consuetudinem habuit, cuius & dogma sequutus est & stilum. Nam is cognominatus fuit ἄθεος, stilo fuit sophistico, sed sacrarum literarum non satis eruditus, in multis cum Ario sensit.

Contra Anthropomorphitas.] ἄνθρωπος homo, μορφὴ forma. Hæretici fuerunt, qui deū faciebant corporeum, existimantes eum humanis constare membris, & humana figura. Collegio frater.] Quia episcopus. Honorifica præfatio, sed non caret morsu. Non est mirari.] Iam, inquit, non est quod miremur egregiam illam orationem Demosthenis aduersus Aeschinem. Nihil enim magnum si bella est, cum sit elaborata & scripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Frustra suspicimus.] Id est admiramur. Nam is eam orationē scribitur ex tempore dixisse, teste Cornelio Nepote. Lysias noster.] Hos nominat, quod extemporali dictione ualuerint, quemadmodum & Gorgias. In numerato habebat.] Seneca narrat hoc dictū de Vinicio in Declamationibus: Lucius, inquit, Vinicius, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præstantius habuit ingeniū: quicquid longa cogitatio illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc cōmendationē, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: Vinicius ingenium in numerato habet. In numerato dixit, pro eo quod est In promptu: unde & numero dicimur dicere, quod statim ac facile dicimus, translatū est à pecunia numerata. Sufflammandus est.] Sufflaminādus legendū est, non sufflamandus: à sufflamine, quod est retinaculum rotis additū, ne currus feratur in præceps: quod & hodie fieri uidemus ab aurigis, si uia est pronior. Iuuenalis Satyra octaua: Ipse rotam stringit multo sufflamine consul. De stammate & loco.] Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet στέμμα uerbum esse militare, à stando dictum: quo significetur locus cuiq; militi designatus, unde turpissimū erat cedere. In quo & hodie miramur Germanos quosdam, qui magno cum uitæ contemptu, locum tuentur in acie. Tribunitiæ potestatis.] Et hic locus confusissimus habebatur. Restituimus ut licuit, ad hunc modum: Finge aliquē tribunitiæ potestatis, suo uitio regradatū, per singula militiæ equestris officia ad tyronis uocabulū deuolutum. Nunquid ex tribuno statim fit tyro? Non: sed antè primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanq; tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Summa dignitas secundum imperatorē erat penes tribunum militiæ: infima tyronū, proxima à tribuno primicerio, tertia senatori. Ducenarius autē dicitur, qui duabus præesset centuriis, ut testatur Vegetius libro De re militari secūdo. Biarchus (opinor) dicitur, quod cōmeatui præfectus esset. βίος enim uictus est. Circitor à circūeundo dictus, castrorū custos dicitur. Eques opponitur gregario. Nam gregarius miles, qui nulla re præminet, sed de media militum turba est. Salebra.] Est obstaculum occurrens in uia, truncus aut saxū quod transiliendum sit. Vultum draconis euoluam.] Alluſit ad locum qui est in Iob capite quadragesimoprimo, de Leuiathan: Quis reuelabit faciem indumenti eius? Ac mox: Portas uultus eius quis aperiet?

Philosarcas.] Φιλοσάρκας, siue φιλόσαρκας, id est amatores carnis: dictione Græcis composita à φίλος studiosus siue amans, & σάρξ caro, sed animantis & uiui corporis. Nomē insaniæ.] Μανὸς enim Græcis insanus dicitur. Huc torquet nomen Manichæorum, cum uocabulum sit Persicum. Nam Manichæus ille Persa fuisse legitur apud Augustinum, sua lingua dictus Manin, cum ante proditam insanam doctrinam uocaretur Vrbicus. Cęterum Græcis Manichæus sonat fusorem insaniæ: unde

A unde & discipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare cœperūt Mannichæum, cōduplicato n, quasi mannæ fusorem. Τῷ δοκεῖν.] Apparendo, quod alibi expositum hic repetimus, quo minus facile uitietur scriptura. In ratione seminis, quam Græci σπερματολογίαν.] Nam σπέρμα semen, à σπείρω, & λόγος ratio. Sentit autem uim illam seminalem, quæ formæ rationē habet & actus. Quatenus è quorundam exemplarium uestigijs licet olfacere, fortasse scriptum erat σπινθηρισμόν, siue σπινθηρίσκον, quod seminis uis instar scintillæ sit. Nam σπερματολογίαν aliquis, ut expleret lacunam asscripsisse uidetur ex Latinis quæ præcedunt. Nam σπερματολογία potius significat sermonem de semine. Dubitat Aristoteles an fœminis insit semen, quum dubium non sit, quin ex harum substantia nascatur corpus humanum. Et quasi ὠτίειαν.] Ita in plerisq; scriptū erat exemplaribus. Fortasse legendum est ἀρτίσιον, ut intelligas illud per quod instauratur aliquid, siue ἀρτήσιον, nisi mauis
6 στωτήσιον, siue ὠτήσιον. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inuenire. Id est μεταχηματίσει.] Addidit Græcam uocem, quæ est apud Paulum. Ea significat in aliam figuram tradere. Et inimici sensus eius.] Græce est, ἐχθρὸς τῇ διανοίᾳ. id est, inimicos menti, siue cogitationi: eius additum est & ab Ambrosio & ab Hieronymo, ut explicarent sensum. Alterum contra hæreticos.] Nam unum certamen erat cum ipsis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis. Quidam codices mutarant Alterum, in Altum. Iudæorum lapides.] Alludit ad illud Euangelicum de Iudæis quærentibus lapides, ut iacerent in Iesum. Apollonius Tyaneus.] Huius uitā descripsit Philostratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis.] De Cyrenensi sensit, qui fuit princeps nouæ Academiæ. Porrò academici dicebant, nihil certo sciri, quandoquidem nec id certum esset, quod oculis cerneremus. Scripsit super hisce rebus Cicero & diuus Augustinus. Remum in aqua.] Hæc sunt exempla rerum, in quibus usus hominum fallitur. Lynceus.] Hic frater fuit Idæ. De quo prodidit Aristophanes in Danais, quod per abietem uiderit Castorem dolo occidentem fratrem suum. Pindarus refert, cum & terram ipsam oculorum acie penetrasse. De quo plura diximus in Adagionum Chiliadibus. Aquilæ & uultures.] Nam leguntur
7 & triduo præuolare eò ubi cadauera sint futura. In portu naufragium.] Id est, statim in ipso negocij ingressu offendere. Vide prouerbium, In portu impingere. Deicolam.] Nam Græce uocauerat illum θεοσεβέστατον, aut certe θεοσεβῆ. Nam id subijcit aliquanto post, homo dei & presbyter θεοσεβέστατος, id est summus dei cultor. Nec Catoni.] Qui summæ fuit autoritatis apud Romanos, cui sine teste credendum erat, si cuiq; credi par esset. Monet altero & tertio die.] Hic locus uarie deprauatus ferebatur, restituimus ad hunc modum: Moneri altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus muliercula, uomere enim non cessauit, dum nauseam euasisset, nostri penitus oblitus est. Apparet enim illum excusasse morbum alicuius matronæ, propter quē non licuisset uenire. Hoc enim uocat uomere. Cimmerijs (sicut aiunt) tenebris.] Hoc adagio signi
B ficat summas tenebras, à populo Cimmeriorum, apud quos sol nunquam apparet, ob nubium densitatem. Vide super hoc nostras Chiliadas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus uiserat Syriam, ut dissidiū inter episcopos & monachos componeret. Huic igitur purgat se Hieronymus, de his quæ ab Ioanne Hierosolymitano episcopo obijciebantur, ac de illo uicissim queritur, sed ita ut multa reticeat, ob reuerentiam episcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROsolymitanum ad Theophilum.

EPISTOLA tua hæreditatis dominicæ te indicans possessorē, qui pergens ad patrē apostolis loquebat: Pacē meam do uobis, pacē meā relinquo uobis: illius quoq; felicitatis cōpotē te esse testata est, in qua beati pacifici nuncupantur. Blādiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex. Venisti ad nos, non in austeritate uirgæ, sed in spiritu benignitatis & lenitatis & mansuetudinis: ut humilitatē Christi, primo statim sermone resonares: qui mortaliū genus non fulminans & tonās, sed in præsepi uagiēs, & tacēs saluauit in cruce. Legeras em̄ in typo illius ante præ dictū, Memēto dn̄e Dauid, & omnis mansuetudinis eius: & in ipso postea præsentatum, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Vnde & multa de sacris uoluminibus super pacis laude perstringēs, ac per uarios scripturarū campos more apum uolans, quic-
1 quid dulce & aptū cōcordiæ fuit, artifici eloquio messuisti. Currētes igitur ad pacē incitati sumus: exposita ad nauigandū uela, crebrior exhortationis tuę aura cōpleuit, ut non tam retrectantibus & fastidiosis, q̄ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluenta bibe remus. Verū quid facimus, in quorū potestate uoluntas tantū pacis est, non effectus? Et quanquā uoluntas quoq; apud deum proposita sui mercedem habeat: tamen imperfe-

ctum opus etiã uolentes mœrore contriſtat. Quod ſciens & Apoſtolus, perfectiſsimam c
uidelicet pacem in utriuſq; partis uoluntate cõſiſtere: Quantũ, inquit, ex nobis eſt, cum
omnibus hominibus pacem habentes. Et Propheta: Pax, pax. Et ubi eſt pax? Nihil enim
grande eſt, pacem uoce prætendere, & opere deſtruere. Aliud niti, aliud demonſtrare:
uerbis ſonare concordiam, re exigere ſeruitutẽ. Volumus & nos pacem. Et non ſolum
uolumus, ſed & rogamus. Sed pacẽ Chriſti, pacẽ uerã, pacẽ ſine inimicitijs, pacẽ in qua
non ſit bellũ inuolutũ, pacẽ quæ non ut aduerſarios ſubijciat, ſed ut amicos iũgat. Quid
dominationẽ pacẽ uocamus, & nõ reddimus unicuiq; rei uocabulũ ſuum? Vbi odium
eſt, appellentur inimicitiæ: ubi charitas, ibi tantũmodo pax uocetur. Nos nec eccleſiam
ſcindimus, neq; à patrum cõmunione diuidimur: ſed ab ipſis (ut ita dicam) incunabu-
lis catholico ſumus lacte nutriti. Nemo nanq; magis eccleſiaſticus eſt, q̃ qui nunq̃ hære
ticus fuit. Sed ignoramus abſq; charitate pacem, ſine pace cõmunionẽ. Legimus quoq;
in Euangelio: Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus ha-
bet aliquid aduerſum te, dimitte ibi munus tuum coram altari, & uade prius reconcilia-
ri fratri tuo, & tũc ueniens offer munus tuum. Si munera noſtra abſq; pace offerre non
poſſumus, quanto magis & Chriſti corpus accipere? Qua conſcientia ad euchariſtiam
Chriſti accedam, & reſpondebo Amen, cum de charitate dubitem porrigentis? Quæſo
te, ut patienter me audias, nec ueritatẽ adulationẽ putes. Quiſquam ne tibi inuitus cõmu
nicat? Quiſquam ne extenta manu uertit faciem, & inter ſacras epulas, Iudæ oſculũ por-
rigit? Ad aduentũ igitur (ut reor) tuum, non pauet monachorũ turba, ſed gaudent. Cer
tatim tibi procedunt obuiam: & de eremi latibulis exeuntes, ſua te cupiunt humilitate ſu
perare. Quis eos cõpellit exire? Nónne amor tui? Quis per eremũ ſeparatos in unum co
git? Nónne tua dilectio? Amari enim parens debet. Amari parens & epiſcopus debet,
non timeri. Antiqua ſententia eſt. Quem metuit quis, odit: quem odit, perijſſe cupit. Vn
de & in noſtris literis cum initia paruulorũ in timore conſiſtant, perfecta dilectio foras
mittit timorẽ. Non quęris monachos tibi eſſe ſubiectos: ideo magis ſubiectos habes. Tu D
offers oſculũ, illi colla ſubmittunt. Exhibes militem, & ducẽ impetras: quaſi unus in plu
ribus es, ut ſis unus ex pluribus. Cito indignatur libertas, ſi opprimitur. Nemo plus im-
petrat à libero, quàm qui ſeruire non cogit. Nouimus canones eccleſiaſticos. Non igno
ramus ordines ſingulorũ: & lectione & quotidianis exemplis, uſq; ad hanc ætatẽ multa
didicimus, multa experti ſumus. Qui ſcorpionibus cædit, & lumbis patris habere ſe pu-
tat digitos craſsiores, cito regnũ manſueti Dauid diſsipat. Certe Romanus populus, ne
in rege quidẽ ſuperbiã tulit. Dux ille Iſraelitici exercitus, qui decẽ plagis afflixerat Aegy-
ptũ, & ad cuius imperiũ cœlũ & terra & maria ſeruiebant, inter cunctos homines, quos
tunc terra generauit, manſuetiſsimus prædicatur. Et ideo per quadraginta annos obti-
nuit principatũ, quia poteſtatis ſuperbiã lenitate & manſuetudine temperabat. Lapida-
batur à populo, & pro lapidantibus rogabat: quia potius deleri ipſe uult de libro dei, ne
cõmiſſus ſibi grex pereat. Cupiebat em̃ illũ imitari paſtorẽ, quẽ ſciebat etiã errantes oues
ſuis humeris portaturũ. Paſtor, inquit, bonus ponit animã ſuam pro ouibus ſuis. Boni
quippe paſtoris diſcipulus, optat anathema eſſe pro fratribus ſuis atq; cognatis, qui ſunt
Iſraelitæ ſecundũ carnẽ. Et ſi ille perire cupit, ne perditi pereant: quanto magis bonis pa
rentibus prouidendum eſt, ne ad iracundiã prouocent filios ſuos, & nimietate duritiæ,
etiã leniſsimos aſperos eſſe cõpellant? Epiſtola cogit me breuius loqui: dolor longius.
Scribit in ſuis illis, ut ille uult, pacificis, ut ego ſentio, mordaciſsimis literis, quod nunq̃
à me læſus ſit, nec dictus hæreticus. Quónam igitur modo me ipſe lædit, ægrotantẽ mor
bo peſsimo, & rebellem Eccleſiæ uentilans? Ab alijs laceſsitus, accurrit aduerſarijs par-
cere, lædere non lædentem? Antequam ordinaretur frater meus, nunquam dixit fuiſſe
inter ſe & ſanctum papam Epiphanium de dogmatibus quæſtionem. Et quæ eum ratio
compellebat, ſicut ipſe tandem ſcribit, inde inter populos diſputare, unde nemo quære
bat? Scit enim prudentia tua periculoſas eſſe huiuſmodi quæſtiones, & nihil eſſe tutius
quàm

A quàm tacere: niſi fortè neceſſe eſt loqui de grandibus. Certe quod illud tantũ ingenium
flumenq; eloquentiæ fuit, ut in uno Eccleſiæ tractatu, cuncta cõprehendiſſe ſe dicat, de
quibus ſingulis nouimus eruditiſsimos uiros infinita uerſuum milia conſcripſiſſe? Sed
hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit, ſciat ipſe qui ſcripſit, meq; ab excuſatione ſui
ipſe etiam liberet. Ego nec interfui, nec audiui. Vnus è populo ſum, imò ne unus quidẽ,
quia multis clamantibus tacui. Conferamus arguentis accuſatiq; perſonas: & cuius uel
meritũ, uel uita, uel doctrina præceſſerit, illi magis accõmodemus fidẽ. Videsne quod
clauſis (ut dicitur) oculis, ſumma quæq; perſtringam: non tam eloquens quod mente
concepi, quàm indicans quid reticeam. Intellexi te, & probaui diſputationẽ tuam, quod
eccleſiaſticæ paci cõſulens, quaſi Sireneos cantus obturata aure pertranſis. Alioqui quia
à parua ætate ſacris literis eruditus es, noſti quo ſenſu unumquodq; dicatur: quomodo
in ambiguis ſentẽtijs tuus ſermo libratus, & aliena non damnet, & noſtra non deneget.
Sed fides pura & aperta confeſsio, non quærit ſtrophas, & argumenta uerborũ. Quod
ſimpliciter creditur, ſimpliciter confitendum eſt. Poteram quidem libere proclamare,
& inter gladios quoq; ignesq; Babylonios dicere: cur aliud reſpõdetur quàm quęritur?
cur non ſimplex eſt, nec aperta confeſsio? Totũ timet, totũ temperat, totũ relinquit am-
biguũ, & quaſi ſuper ariſtas graditur. Verũ ſtudio & expectatione pacis, feruente ſtoma
cho, uerba non quomodo quæruntur, reſpondet. Lædunt libere alij, quos lædere læſus
ipſe non audet. Ego interim ſileo: nunc & diſpenſationẽ meam uel imperitiã ſimulabo,
uel metũ. Quid mihi accuſanti facturus eſt, qui (ut ipſe teſtatur) laudanti detrahit? To-
ta eius epiſtola, non tam expoſitione, quàm noſtris plena eſt contumelijs. Nomẽ meum
abſq; ullis officijs, quibus nos inuicẽ palpare ſolemus homines, frequenter aſſumit, car-
pitur, uentilatur, quaſi de libro uiuentiũ deletus ſim. Quaſi illius me literæ ſuggillaue-
rint, aut iſtiuſmodi nugas unquam quæſierim qui ab adoleſcentia in monaſterij clauſus
cellulis, magis eſſe uoluerim aliquid, quàm uideri. Quoſdam ex nobis ſic cum honore
B appellat, ut laceret, quaſi & nos non poſsimus dicere quæ nemo tacet. E ſeruo clericum
factum criminatur, cum & ipſe nonnullos eiuſmodi clericos habeat, & Oneſimũ lege-
rit inter Pauli renatũ uincula, diaconũ cœpiſſe eſſe de ſeruo. Sycophantã iactitat, & ne
probare cogatur, audiſſe ſe dicit. O ſi & mihi liberet dicere, quæ multi clamitant, & alio
rum maledictis acquieſcerẽ: iam & nos intelligeret ſcire quæ omnes ſciunt, & me quoq;
audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia reſtituta. Quis tam argu
tum & callens non perhorreſcat ingeniũ? Quis tanto poteſt eloquentiæ fulmini reſpon
dere? Quid eſt plus, ſuſtinere calumniã, an facere? Accuſare quem poſtea diligas, an pec-
canti ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de ſycophanta ædilem fieri, an cõſulem?
Scit & ipſe quid taceam, quid loquar: quid & ego audierim, quid pro Chriſti metu for-
taſſe non credam. Origenem me arguit uertiſſe in Latinũ. Hoc non ſolus ego feci, ſed &
confeſſor Hilarius fecit: & tamen uterq; noſtrũ noxia quæq; detruncans, utilia tranſtu-
lit. Legat ipſe ſi nouit: arbitror enim eum aſsidua confabulatione & quotidiano Latino
rum conſortio Romanũ non ignorare ſermonẽ: aut ſi certe penitus non imbibit, inter-
pretent ei qui ſolent, & tũc ſciet me in hoc ipſo laudandũ eſſe quod detrahit. Sicut enim
interpretationẽ & idiomata ſcripturarũ Origeni ſemper attribui, ita dogmatũ conſtan-
tiſsime abſtuli ueritatẽ. Nunquid ego in turbã mitto Origenẽ? Nunquid cæteros tracta-
tores? Scio me aliter habere apoſtolos, aliter reliquos tractatores. Illos ſemper uera dice
re, iſtos in quibuſdam ut homines aberrare. Nouum defenſionis genus, ſic Origenis ui
tia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet cum aperte defendere non au-
deas, multorum ſimili errore tuearis. Sex milia Origenis Tomos non poterat quiſquam
legere, quos ille non ſcripſit; faciliusq; credo teſtem huius ſermonis, quàm autorẽ eſſe
mentitum. Fratrem meum cauſam dicit eſſe diſcordiæ, hominem qui quieſcit in mona-
ſterij cellula, & clericatum non honorem interpretatur, ſed onus. Cumq; nos uſq; ad
præſentem diem ficta pacis oſtenſione lactauerit, Occidentalium ſacerdotum cõmouit

aures, dicēs eum adoleſcentulū & penè puerū in parochia ſua Bethlehem presbyterum C
conſtitutū. Si hoc uerū eſt, cuncti Palæſtini epiſcopi non ignorāt. Monaſteriū enim ſan
cti papæ Epiphanij nomine uetus Ad dictū, in quo frater meus ordinatus eſt presbyter,
in Eleuteropolitano territorio, & non in Helienſi ſitū eſt. Porrò ætas eius, & beatitudi-
ni tuæ nota eſt: & cum ad triginta annorū ſpacia iam peruenerit, puto eam in hoc non
eſſe reprehendendam, quæ iuxta myſteriū aſſumpti hominis in Chriſto perfecta eſt. Re-
cordetur legis antiquæ, & poſt uigintiquinq; annos à Leuitica tribu eligi in ſacerdotiū
peruidebit. Aut ſi in hoc teſtimonio ſolo Hebraicā ſequitur ueritatē, nouerit triginta an
norum fieri ſacerdotē. Ac ne forſitan dicat, uetera tranſierūt, & facta ſunt omnia noua:
audiat cum Timotheo, Adoleſcentiā tuam nemo contemnat. Certe ipſe quando epiſco
pus ordinatus eſt, non multū ab ea, in qua nunc frater meus eſt, diſtabat ętate. Vel ſi hoc
in epiſcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiphraſim à ſuo nomine diſcrepare
uideantur: cur ipſe aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius eſt, miniſtrū alterius
eccleſiæ ordinauit presbyterū? Quod ſi non poteſt pacem habere cum fratre, niſi cum
ſubdito & ordinationi ſuæ epiſcopo renunciante, oſtendit ſe non tam pacem cupere,
quàm ſub pacis occaſione uindictam: nec aliter quietis & pacis ocio eſſe contentū, niſi
integrū habeat quod minatur. Etiam ſi ipſe eum ordinaſſet, & ſic ſecreti amator quieſce
re uellet, nequicquā exerceret. Quod ſi eccleſiam ſcinderet, nihil ei deberet præter ho-
norem cunctis ſacerdotibus debitū. Hucuſq; apologia eius, imò categoria & laciniosus
contra nos ſermo protractus eſt. Cui ego quidem in epiſtola breuiter præteriensq; re-
ſpondi, ut ex his quæ dixi intelligat quid tacuerim: & nouerit nos homines eſſe ratione-
le animal, & prudentiā ſuam poſſe intelligere: nec ita obtuſi cordis, ut inſtar brutorum
animaliū, uerborū tantū ſonū & non ſententias audiamus. Nunc quæſo te, ut ueniā tri-
buas dolori meo. Et ſi ſuperbū eſt reſpondiſſe, multo ſit ſuperbius accuſaſſe. Quanq; ita
reſponderim, ut ſilentiū potius meū indicauerim quàm ſermonē. Quid procul pacem
quærunt, & uolunt eam nobis ab alijs imperari? Sint pacifici, & ilico pax ſequetur. Cur D
nomine ſanctitudinis tuæ contra nos terrore abutuntur, cum epiſtola tua pacē & man-
ſuetudinē ſonet: illorū uerba duritiē cōminentur? Deniq; quàm pacificas & ad concor-
diam pertinentes per Iſidorū presbyterū literas nobis miſeris, hinc probamus, quod il-
las qui pacem falſo iactant, reddere noluerint. Eligant itaq; quod uolunt. Aut boni ſu-
mus, aut mali. Si boni, dimittant quieſcere. Si mali, quid malorū expetūt ſocietatē? Quan
tum ualeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc diſſuit, quæ ſuo conſilio olim diſ-
iuncta ſociauit, probat ſe nunc ad alterius uoluntatē, tūc copulata diſcerpere. Nuper no
bis poſtulauit & impetrauit exiliū: atq; utinā implere potuiſſet: ut ſicut illi uoluntas im-
putatur pro opere, ita & nos non ſolum uoluntate, ſed & effectu coronā haberemus exi
lij. Fundendo ſanguinē, & patiendo magis quàm faciendo contumelias, Chriſti fundata
eſt eccleſia. Perſequutionibus creuit, martyrijs coronata eſt. Aut ſi iſti ſoli, iuxta quod le
gimus, amant rigorē: & non nouerunt perſequutionē ſuſtinere, ſed facere: ſunt & hic Iu
dæi: ſunt uariorū dogmatū hæretici, & maxime impuriſsimi Manichæi, quur eorum ne
uerbo quidem quempiam audent lædere? Nos ſolos expellere cupiunt? Nos ſoli qui ec-
cleſiæ cōmunicamus, eccleſiam ſcindere dicimur? Oro te, nónne æqua eſt iſta poſtula-
tio, ut aut illos nobiſcū expellant, aut nos cum illis teneant? Niſi quod in eo magis hono
rant, quos ſaltē exilio ab hæreticis ſeparāt. Monachus proh dolor, monachis & minatur
& impetrat exilium: & hoc monachus, apoſtolicam cathedram habere ſe iactans. Non
nouit terrori natio iſta ſuccumbere, & impendenti gladio magis ceruices quàm manus
ſubijcit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exul eſt mundi? Quid opus eſt auto-
ritate publica, & reſcripti impendijs, & toto orbe diſcurſibus? Tangat ſaltem digitulo,
& ultro exibimus. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Chriſtus loco non tenetur inclu-
ſus. Præterea quod ſcribit nos pergere tecū Romā, & eccleſiæ cōmunicare ei, à qua ui-
demur cōmunione ſeparati: non neceſſe eſt ire tam longe, & hic in Palæſtina eodē mo-
do ei

A do ei iungitur. Et ne hoc quoq; procul ſit, in uiculo Bethlehē presbyteris eius, quantum
in nobis eſt, communione ſociamur. Ex quo perſpicuum eſt, dolorem propriū cauſam
eccleſiæ non putandum: nec ſtomachum unius hominis, imò per illum aliorum, genera
li eccleſiæ uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epiſtolæ dixi, etiam
nunc repeto: nos uelle pacem Chriſti, optare concordiam: & te rogare, ut illos moneas,
pacem non extorquere, ſed uelle. Sit præteritarum noſtrarum contumeliarum dolore
contentus. Veterata uulnera, ſaltem noua obliteret charitate. Sit talis, qualis antè fuit,
quando nos ſuo arbitrio diligebat. Verba ei de alieno ſtomacho nō fluant. Faciat quod
uult, & non quod uelle compellitur. Aut quaſi pontifex cunctis æqualiter imperet, aut
quaſi imitator Apoſtoli, uniuerſorum ſaluti ex æquo ſeruiat. Si talem ſe præbuerit, ultro
præbemus manus, extendimus brachia, amicos & parentes habeat: & ſentiat in Chriſto,
ſicut omnibus ſanctis, ita & ſibi nos eſſe ſubiectos. Charitas patiens eſt, charitas benigna
eſt, charitas non æmulatur, non inflatur, omnia ſuſtinet, omnia credit. Cunctarum uir-
tutum mater eſt charitas, & quaſi ſpartum triplex Apoſtoli ſententia roboratur dicētis,
fides, ſpes, charitas. Credimus, ſperamus: atq; ita per fidem & ſpem dilectionis uinculo
copulemur. Idcirco enim & nos patrias noſtras dimiſimus, ut quieti abſq; ullis ſimulta-
tibus in agris & in ſolitudine uiueremus: ut pontifices Chriſti, qui tamen rectam fidem
prædicant, non dominorum metu, ſed patrum honore ueneremur: ut deferamus epi-
ſcopis, & non ſub nomine alterius, alijs quibus nolumus, ſeruire cogamur. Non ſumus
tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur ſacerdotibus Chriſti. Qui enim eos reci-
pit, non tam eos recipit, quàm illum cuius epiſcopi ſunt. Sed contenti ſint honore ſuo.
Patres ſe ſciant eſſe, non dominos, maxime apud eos qui ſpretis ambitionibus ſeculi, ni
hil quieti & ocio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Chriſtus deus omnipotēs,
ut pacis non ficto nomine, ſed uero & fideli amore ſociemur: ne mordentes inuicem,
conſumamur ab inuicem.

B PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

I CVrrentes igitur.] Prouerbium retulit, incitare currentem, hoc eſt, ultro promptum adhortari:
addidit autem de ſuo belliſſimam metaphoram. Qui ſcorpionibus cædit.] Locus eſt Re-
gum libro tertio, capite duodecimo. Ab alijs laceſſitus.] Hic locus ferebatur corruptus. Opinor
ita legendum, Ab alijs laceſſitus, ad me currit: aduerſarijs parcens, lædens non lædentē. Et One
ſimum legerit.] Hunc Paulus miro ſtudio cōmendat Philemoni. Sycophantam.] Id eſt, calum-
niatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuslibet de rebus alios in ius uocabant.
Ædilem fieri an conſulem.] Innuit ipſum Ioannem è ſycophanta factum epiſcopū, id enim intelli
gi uult per conſulē, cum ille ſit ædilis, qui eſt infimus magiſtratus, hoc eſt clericus. Agit enim de illo,
quē è ſeruo clericū factū dicebat. Per antiphraſin.] Quod πρεσβύτερος Græcis dicatur ſenior.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac præfatione ingens natū eſt incendium inter Hieronymū & Ruffinum, quod figurata lau
de uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origeniſtarum.

PRAEFATIO RVFFINI IN LIBROS
περὶ ἀρχῶν Origenis.

SCio quàm plurimos fratrū ſciētiæ ſcripturarū deſiderio prouocatos, popo-
ſciſſe ab aliquantis eruditis uiris, & Græcarū literarū peritis, ut Origenē Ro
manum facerēt, & Latinis auribus eum donarēt. Id quod etiā frater & colle-
ga noſter ab epiſcopo Damaſo deprecatus, cum Homilias duas de Cantico
canticorū in Latinū tranſtuliſſet ex Græco: ita in illo opere ornatè magnificeq; præfatus
eſt, ut cuiuis legendi Origenē, & auidiſsimè perquirendi deſideriū cōmoueret, dicēs il-
lius animæ cōuenire quod dictū eſt: Introduxit me rex in cubiculū ſuū: aſſerēs eū, quod
cum in cæteris libris omnes uincat, in Canticis canticorum etiam ipſe ſe uicerit. Polli-
cetur ſanè in ipſa præfatione, ſe & ipſos in Cantico canticorum libros, & alios quàm plu
rimos Origenis Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut uideo, in ſtilo proprio pla-
cens: rem maioris gloriæ ſequitur, ut pater uerbi ſit potius, quàm interpres. Nos ergo
rem ab illo quidem cœptam ſequimur & probatam: ſed non æquis eloquentiæ uiribus,

tanti uiri ornare possumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat: ut uir quem ille c
alterum post apostolos ecclesiæ doctorẽ sciẽtiæ ac sapiẽtiæ merito comprobauit, inopia
sermonis nostri longe esse inferior uideatur. Quod ego sæpe considerãs reticebam, nec
deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebã. Sed tua uis fidelissime fra-
ter Macari tanta est, cui obsistere ne imperitia quidem potest: propter quod ne te ultra
tam grauem paterer exactorem, etiam contra propositum meum cessi: ea tamẽ lege atq;
ordine, ut quantum fieri potest, interpretando sequar regulam præcessorũ. Et eius præ-
cipue uiri, cuius superius fecimus mentionem: qui cum ultra septuaginta libellos Orige-
nis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiam de Tomis in Apostolum scriptis tran
stulisset in Latinũ: in quibus cum aliquanta offendicula inueniant in Græco: ita elimauit
omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus
lector inueniat. Hunc ergo etiã nos, licet nõ eloquentiæ uiribus, disciplinæ tamẽ regulis
inquantũ possumus sequimur, obseruantes scilicet, ne ea quæ in libris Origenis à seipso
discrepantia inueniunt atq; contraria, proferamus. Cuius diuersitatis causam plenius ti-
bi in Apologetico, quẽ Pamphilus pro libris ipsius Origenis scripsit, edidimus, breuissi
mo libello superaddito: in quo euidentibus ut arbitror probamẽtis corruptos esse in q̃
plurimis ab hæreticis & maliuolis libros eius ostendimus: & istos præcipue, quos nunc
exigis ut interpreter, id est περὶ ἀρχῶν, quod de principijs uel de principatibus dici po-
test, qui sunt reuera aliàs & obscurissimi & difficillimi. De rebus enim ibi talibus dispu-
tat, in quibus philosophi omni sua ætate consumpta nihil inuenire potuerunt. Hic uero
noster quantum potuit id egit, ut creatoris fidem, & creatarum rerum rationem, quam
illi ad impietatẽ traxerunt, ad pietatem ipse conuerteret. Sicubi ergo nos in libris eius ali
quid contra id inuenimus, quod ab eo cæteris locis fideliter piè de trinitate fuerat defini
tum: ueluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secũdum eam regulam
protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus affirmatã. Si qua sanè, uelut peritis iam
& scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit: nos ut manifestior D
fieret locus, ea quæ de ipsa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explanatio
ni studentes: nihil tamẽ nostrum diximus, sed licet in alijs locis, dicta sua sibi tamẽ reddi
dimus. Hoc aũt idcirco in præfatione cõmonui, ne fortè calumniatores iterum se crimi
nandi putarent inuenisse materiam. Sed uiderint ipsi, quid peruersi & contẽtiosi homi-
nes agant. Nobis interim tantus labor, si tamẽ orantibus uobis deus annuerit, idcirco su
sceptus est: non ut calumniosorũ ora (quod fieri non potest, licet fortè hoc deus faciet)
clauderemus: sed ut proficere ad scientiã rerum uolentibus, materiã præberemus. Illud
sanè omnẽ qui hos libros uel descripturus est uel lecturus, in conspectu dei patris & filij
& spiritus sancti cõtestor, atq; cõuenio per futuri regni fidẽ, per resurrectionis ex mor-
tuis sacramentũ, per illum qui præparatus est diabolo & angelis suis æternũ ignẽ, sic nõ
illum locũ æterna hæreditate possideat: ubi est fletus & stridor dentiũ, & ubi ignis eorũ
non extinguet, & uermis eorũ nõ morietur: ne quis addat aliquid huic scripturæ, ne au-
ferat, ne inserat, ne immutet: sed conferat cum exemplaribus unde scripserit, & emendet
ad literã & distinguat, & inemendatum uel non distinctum codicem nõ habeat: ne sen-
suum difficultas si distinctus codex non sit, maiores obscuritates legentibus generet.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum, ut à calumnijs Ruffini, & hominum suspi-
cionibus se purget, & ostendat se ab Origenistarum errore alienum.

PAMMACHIVS ET OCEANVS HIERONYMO.

Sanctus aliquis ex fratribus schedulas ad nos cuiusdã detulit, quæ Origenis uo-
lumen, quod περὶ ἀρχῶν inscribitur, in Latinum sermonem uersum tenerent.
Et quoniam in his multa sunt quæ tenuitatem nostri ingenij permouẽt, quæq;
minus catholicè dicta existimamus: suspicamur etiam ad excusationem autoris multa de
libris eius esse subtracta, quæ apertam impietatem eiusdem monstrare potuissent: quæ-
sumus

A sumus præstantiam tuam, ut & hoc specialiter, non tam nobis quàm uniuersis qui in ur
be habitant, profuturum opus, digneris impendere, ut supradictum librum Origenis,
quemadmodum ab ipso autore editus est, ad fidem tuo sermone manifestes, & quæ à de
fensore eius interpollata sunt, prodas. Et quæ etiam in his schedulis quas ad sanctitatem
tuam direximus, uel contra catholicam regulam, uel imperitè edita sunt, redarguas atq;
conuincas. Sanè subtiliter in præfatione operis sui mentionem tacito nomine tuæ sancti
tatis expressit, quod à te promissum opus ipse complerit: illud obliquè agens, etiam te si
mili ratione sentire. Purga ergo suspiciones hominum, & conuince criminantem: ne si
dissimulaueris, consentire uidearis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, si fie
ri possit absq; periculo pietatis: & æmulorum calumnias refellit, ac suspiciones hominum diluit. Co
actus q; prodit errores Origenis, quos frustra conabanẽ defendere, qui suam hæresim illius prętextu
defendere studebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO.

1 Schedulæ quas misistis, honorifica me affecere cõtumelia: sic ingeniũ prædi
cantes, ut fidei tollerent ueritatẽ. Et quia eadem & Alexandriæ & Romæ au-
dieram, & in toto penè orbe boni homines super meo nomine iactare con-
sueuerunt: & tantum me diligunt, ut sine me hæretici esse non possint: omit
tam personas, rebus tantum & criminibus respondebo. Neq; enim prodest maledicenti
bus remaledicere, & aduersarios talione mordere, cui præcipitur malum pro malo non
reddere, sed uincere in bono malum, saturari opprobrijs, & alteram uerberanti præbere
maxillam. Obijciunt mihi, quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca
sunt, in quibus eum laudaui: Præfatiuncula ad Damasum in Homilias Cantici cantico-
rum, & Prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus ecclesiæ
dicitur? Quid de patre & filio & spiritu sancto? Quid de carnis resurrectione? Quid de
B animæ statu atq; substantia? Simplex interpretatio atque doctrina, simplici uoce laudata
est. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. Moralis tantum tractatur
locus, & allegoriæ nubilum serena expositione discutitur. Laudaui interpretẽ, non dog
matisten: ingenium, nõ fidem: philosophum, nõ apostolum. Quod si uolunt super Ori-
gene meum scire iudicium: legant in Ecclesiasten cõmentarios: replicẽt in epistolam ad
Ephesios tria uolumina, & intelligẽt me semper eius dogmatibus contraisse. Quæ enim
stultitia est, sic alicuius laudare doctrinam, ut sequaris & blasphemiã? Et beatus Cypria-
nus Tertulliano magistro utitur, ut eius scripta probant: cumq; eruditi & ardentis uiri
delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamq; non sequitur. Fortissimos libros
2 contra Porphyriũ scribit Apollinaris. Ecclesiasticam pulchrè Eusebius historiã texuit: al
ter eorum dimidiatam Christi introduxit œconomiã, alter impietatis Arij apertissimus
propugnator est. Væ, inquit Esaias, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui
faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec bonis aduersariorũ, si honestum quid ha
buerint, detrahendum est: nec amicorum laudanda sunt uitia: & unumquodq; nõ perso
narum, sed rerum pondere iudicandum est. Mordetur & Lucilius, quod incomposito
currat pede, & tamẽ sales eius leposq; laudanẽ. Dum essem iuuenis, miro discẽdi ferebar
ardore, nec iuxta quorundam præsumptionẽ, ipse me docui. Apollinariũ Laodicenum
audiui Antiochiæ frequenter, & colui, & cum me in sanctis scripturis erudiret, nunquã
illius contentiosum super sensu dogma suscepi. Iam canis spargebat caput, et magistrum
potius quàm discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in
multis ei gratias ago. Quod nesciui, didici: quod sciebam, illo docente non perdidi. Pu-
tabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursum Hierosolymam & Bethlehem.
Quo labore, quo precio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim
Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum!. Horum omnium frequenter in opu-
sculis meis facio mentionem. Certe Apollinarij & Didymi inter se dogma contrarium

est

est. Rapiat me ergo utraq; turba diuersum altrinsecus, quia magistrũ utrunq; confiteor. c
Si expedit odisse homines, & gentẽ aliquã detestari, miro odio auersor circũcisos. Vsq;
hodie enim persequunt̃ dominũ nostrũ Iesum Christum in synagogis satanæ. Obijciat
mihi quispiam: cur hominẽ Iudæum habuerim præceptorem. Et audet quidam proferre
literas meas ad Didymũ quasi ad magistrum. Grande crimen discipuli, si hominem eru-
ditum & senem magistrum dixerim. Et tamẽ uolo inspicere ipsam epistolam, quæ tanto
tempore in calumniã reseruata est. Nihil præter honorem & salutationẽ continet. Inepta
sunt hæc & friuola. Arguite potius ubi hęresim defenderim, ubi prauũ Origenis dogma
laudauerim. In lectione Esaiæ, in qua duo Seraphim clamantia describunt̃: illo interpre
tante filium & spiritũ sanctum; nónne ego detestandam expositionẽ in duo testamenta
mutaui? Habetur liber in manibus, ante uiginti annos editus. Tot opuscula mea, & maxi
me cõmentarij, iuxta oportunitatẽ locorum gentilem sectam lacerant. Quod aũt oppo-
nunt congregasse me libros illius, super cunctos homines: utinam omniũ tractatorũ ha
berem uolumina: ut tarditatem ingenij, lectionis diligentia compensarẽ. Congregaui li-
bros eius, fateor. Et ideo errores non sequor, quia scio uniuersa quæ scripsit. Credite ex-
perto, quasi Christianus Christianis loquor. Venenata sunt illius dogmata, aliena à scri-
pturis sanctis, uim scripturis facientia. Legi inquam, legi Origenẽ. Et si in legendo crimẽ
est, fateor: & nostrum marsupiũ, Alexandrinæ chartæ euacuarunt. Si mihi creditis, Ori-
genistes nunquã fui. Si nõ creditis, nunc esse cessaui. Quod si nec adducimini ad fidem,
compellitis me ad defensionem mei, contra amasium uestrum scribere: ut si non credi-
tis neganti, credatis saltem accusanti. Sed libentius mihi errãti creditur, q̃ correcto. Nec
mirum, putant enim me suum esse συμμύσλω, & propter animales & luteos nolle palàm
dogmata confiteri. Ipsorũ enim decretum est, non facile margaritas ante porcos esse mit
tendas, nec dandum sanctum canibus, & cum Dauid dicere: Abscõdi in corde meo elo-
quia tua, ut non peccem tibi. Et in alio loco super iusto: Qui loquitur, inquit, ueritatem
cum proximo suo, id est, cũ his qui domestici fidei sunt. Ex quo uolunt intelligi, nos qui D
necdum initiati sumus, debere audire mendaciũ: ne paruuli atq; lactentes, solidioris cibi
edulio suffocemur. Quod autem periuriorum atq; mendacij inter se orgijs fœderentur:
sextus Stromateon liber (in quo ex Platonis sententia nostrum dogma componit) pla- 3
nissimè docet. Quid igitur faciam? Negem me eiusdem dogmatis esse? Non credent. Iu-
rem? Ridebunt, & dicẽt: domi nobis ista nascunt̃. Faciam (quod solum cauent) ut sacra
eorum atq; mysteria in publicum proferam, & omnis prudentia eorum qua nos simpli
ces ludunt, in propatulo sit: & qui neganti uoci nõ credunt, credant saltẽ arguenti stilo.
Hoc enim uel maxime cauent, ne quando contra autorẽ suum eorum scripta teneant̃. Fa
cile dicunt cum iuramento, quod postea alio soluant periurio. Ad subscriptionẽ tergi-
uersant̃, quæruntq; suffugia. Alius, nõ possum, inquit, damnare, quod nemo damnauit.
Alius, nihil super hoc à patribus statutũ est: ut dum totius orbis prouocat̃ autoritas, sub
scribendi necessitas differatur. Quidam constantius, quomodo, inquit, damnabimus,
quos synodus Nicena nõ tetigit? quæ enim damnauit Arium, damnasset utiq; & Origę-
nem, si illius dogmata reprobasset. Scilicet uno medicamine omnes simul morbos debe
re curare. Et idcirco spiritus sancti neganda maiestas est, quia in illa synodo super sub-
stantia eius silentiũ fuit. De Ario tunc, non de Origene quæstio fuit: de filio, nõ de spiri-
tu sancto. Confessi sunt quod negabat̃, tacuerunt de quo nemo quærebat. Quanquã la-
tenter Origenẽ fontem Arij percusserunt. Damnantes enim eos, qui filium de patris ne
gant esse substantia: illum pariter Ariumq; damnauerũt. Alioqui hoc argumẽto, nec Va
lentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent: quia synodus
Nicena eos nõ nominat, quos certè ante synodum fuisse non dubium est. Quod si quan
do urgeri cœperint, & aut subscribendũ eis fuerit, aut exeundum de ecclesia, miras stro
phas uideas. Sic uerba temperant, sic ordinem uertunt, & ambigua quæq; concinnant:
ut & nostram, & aduersariorum confessionem teneant: ut aliter hæreticus, aliter catho-
licus

A licus audiat, quasi nõ eodẽ spiritu & Apollo Delphicus atq; Loxias oracula fuderit, Crœ
4 so & Pyrrho diuersis temporibus sed pari illudẽs stropha. Exempli causa pauca subijciã.
Credimus, inquiũt, resurrectionẽ futuram corporũ. Hoc si bene dicatur, pura confessio
est. Sed quia corpora sunt cœlestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis iuxta naturã suã
corpora nominant̃, corpus ponunt non carnẽ: ut orthodoxus corpus audiens, carnem
putet: hæreticus spiritũ recognoscat. Hæc est eorũ prima decipula, quę si deprehensa fue
rit, instruunt alios dolos, & innocentiã simulant, & malicioſos nos uocant, & quasi sim
pliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionẽ carnis. Hoc uero cum dixerint, uulgus
indoctum putat sibi sufficere, maxime quia idipsum & in symbolo creditˉ. Interroges ul-
tra, circuli strepitus cõmouetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis: quid
quæris amplius? Et in peruersum studijs cõmutatis, nos sycophantæ, illi simplices appel
lantur. Quod si obduraueris frontẽ, & urgere cœperis, carnẽ digitis tenens, an ipsam di-
cant resurrecturã, quæ cernit̃, quæ tangit̃, quæ incedit & loquitur: primo rident, deinde
annuunt. Dicentibusq; nobis, utrum capillos & dentes, pectus & uentrẽ, manus & pe-
des, cæterosq; artus ex integro resurrectio exhibeat: tunc uero risu se tenere nõ possunt,
cachinnoq; ora soluentes, tonsores nobis necessarios & placentas & medicos ac sutores
ingerunt. Vltroq; interrogãt, utrum credamus & genitalia utriusq; sexus resurgere, no-
stras genas hirtas, fœminarũ leues fore, & habitudinẽ corporis pro maris ac fœminæ di-
stinctione diuersam. Quod si dederimus, statim expetũt uuluam & coitũ, & cætera quæ
in uentre sunt & sub uentre. Singula membra negant, & corpus quod constat ex mem-
bris, dicunt non resurgere. Non est huius temporis contra dogma peruersum, rhetori-
cum iactare sermonẽ. Non mihi diues Ciceronis lingua sufficiat: non feruẽs Demosthe-
nis oratio, animi mei possit implere feruorẽ, si uelim hæreticorũ fraudulentias prodere,
qui uerbotenus resurrectionẽ fatentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum
mãmas tenere, uentri applaudere, lumbos & femora & putres attrectare axillas, & dice-
B re: Quid nobis prodest resurrectio, si fragile corpus resurget? Et futuræ angelorũ simi-
les, habebimus & naturã? Dedignant̃ uidelicet cum carne & ossibus resurgere, cum qui
bus resurrexit & Christus. Sed fac me errasse in adolescentia, & philosophorũ, id est gen
tilium studijs eruditũ, in principio fidei dogmata ignorasse Christiana: & hoc putasse in
apostolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. Cur paruu li in Christo
atq; lactentis errorem sequimini? Cur ab eo impietatẽ discitis, qui necdum pietatẽ noue
rat? Secunda post naufragiũ tabula est, culpam simpliciter cõfiteri. Imitati estis errantẽ,
imitamini & correctum. Errauimus iuuenes, emendemur senes. Iungamus gemitus, la-
chrymas copulemus, ploremus, & conuertamur ad dominũ, qui fecit nos: non expecte
mus diaboli pœnitentiã. Vana est illa præsumptio, & in gehẽnæ trahens profundum: hic
aut quæritˉ uita, aut amittitur. Si Origenẽ nunquam sequutus sum, frustra infamare me
quæritis. Si discipulus eius fui, imitamini pœnitentẽ. Credidistis confitenti, credite & ne
ganti. Si ista, ut ais, inquit, noueras, cur eum laudasti in opusculis tuis? Et hodie laudarẽ,
nisi uos eius laudaretis errores. Non mihi displiceret ingeniũ, nisi quibusdã eius place-
ret impietas. Et Apostolus prȩcipit: omnia legentes, quæ bona sunt retinẽtes. Lactantius
in libris suis, & maxime in epistolis ad Demetrianũ, spiritus sancti negat substantiã: & er
rore Iudaico dicit uel ad patrem referri uel ad filium: & sanctificationem utriusq; perso
næ sub eius nomine demonstrari. Quis mihi interdicere potest, ne legam institutionum
eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda
est? Apollinarius contra Porphyriũ egregia scripsit uolumina. Probo laborem uiri, licet
fatuum in plerisq; dogma contemnam. Confitemini & uos in quibusdam errare Orige-
nem, & multa non faciã. Dicite eum male sensisse de filio, peius de spiritu sancto: ani-
marum de cœlo ruinas impiè protulisse: resurrectionem carnis uerbo tantum confite-
ri: cæterum assertione destruere, & post multa secula atque unam omnium restitutio-
5 nem, idipsum fore Gabrielem quod diabolum, Paulum quod Caipham, uirgines quod
prostibulas

prostibulas. Cum hæc reieceritis, & quasi censoria uirgula separaueritis à fide ecclesiæ, c
tuto lega cætera, nec uenena iam timebo, cum antidotũ præbuero. Non mihi nocebit, si
dixero: Origenes cum in libris meis omnes uicerit, in Cãtico canticorũ ipse se uicit. Nec
formidabo sententiam, qua illum doctorẽ ecclesiarum quondam adolescentulus nomi-
naui: nisi forte accusare debui, cuius rogatus opuscula transferebam, & dicere in Prolo
go, Hic cuius interpretor libros hæreticus est. Caue lector, ne legas, fuge uiperã. Aut si le
gere uolueris, scito à malis hominibus & hæreticis corrupta esse quæ transtuli: quanq̃ ti
mere nõ debeas. Ego enim omnia quæ uitiata fuerũt correxi. Hoc est alijs uerbis dicere,
Ego qui interpretor catholicus sum, hic quẽ interpretor hæreticus est. Deniq; & uos sa-
tis simpliciter & ingenuè, & nõ malicioſe, parui scilicet pendẽtes præcepta rhetorica, &
præstigias oratorũ, dum libros eius περὶ ἀρχῶν hæreticos confitemini, & in alios crimẽ
transferre uultis, inieciſtis legentibus scrupulũ, ut totã autoris uitã discuterent, & ex cæ-
teris coniecturam præsentis facerẽt quæstionis. Ego callidus qui emendaui, silens quod
uolui, & dissimulans crimina, nõ feci inuidiam criminoso. Aiunt & medici, grãdes mor
bos non esse curandos, sed dimittendos naturæ, ne medela languorẽ exasperet. Centum
quinquaginta anni propè sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri. Quis Latinorum
ausus est unquã transferre libros eius De resurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματέας, & τόμους?
Quis per infame opus seipsum uoluit infamari? Nec disertiores sumus Hilario, nec fide-
liores Victorino, qui eius tractatus nõ ut interpretes, sed ut autores proprij operis tran
stulerunt. Nuper sanctus Ambrosius sic Hexaemeron illius compilauit, ut magis Hippo
lyti sentẽtias Basilijq̃; sequeretur. Ego ipse, cuius æmulatores esse uos dicitis, & ad cæteros
talpæ, caprearũ in me oculos possidetis: si malo animo fuissem erga Origenẽ, interpreta
tus essem hos ipsos quos suprà dixi libros, ut mala eius etiã Latinis nota facerẽ. Sed nun-
quam feci, & multis rogantibus acquiescere nolui. Non em̃ consueui eorũ insultare er-
roribus, quorũ miror ingenia. Ipse si adhuc uiueret Origenes, irascereꝰ uobis fautorib. D
suis: & cum Iacob diceret, odiosum me feciſtis in mũdo. Vult aliquis laudare Origenẽ?
Laudet ut laudo. Magnus uir ab infantia, & uerè martyris filius, Alexandriæ ecclesiasti-
cam scholam tenuit, succedens eruditissimo uiro Clemẽti presbytero. Voluptates intan
tum fugit, ut zelo dei, sed tamẽ non secundũ scientiam, ferro truncaret genitalia. Calca-
uit auaritiã, scripturas memoriter tenuit: & in studio explanationis earum diebus desu-
dauit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia loquutus est edidit. In-
numerabiles præterea cõmentarios, quos ipse appellat τόμους: & quos nunc prętereo, ne
uidear operum eius indicem texere. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille cõscri
psit? Quis ardentẽ in scripturis animum non miretur? Quod si quis Iudas zelotes oppo- 6
suerit nobis errores eius, audiat liberè, Interdũ magnus dormitat Homerus. Verũ operi
longo fas est obrepere somnum. Non imitemur eius uitia, cuius uirtutes non possumus
sequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini, quorũ nõ necesse est proferre no-
mina, ne uideamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. Hoc non est, in-
quies, excusare Origenem, sed accusare cæteros. Pulchrè, si eum errasse non dicerem, si
in fidei prauitate saltem apostolum Paulum uel angelum de cœlo audiẽdum crederem.
Nunc uero cum simpliciter errorem eius fatear, sic legam ut cæteros, quia sic errauit ut
cæteri. Sed dicas, Si multorũ cõmunis est error, cur solũ persequimini? Quia uos solum
laudatis ut apostolum. Tollite amoris ὑπερβολὴν, & nos tollimus odij magnitudinẽ. Cæ
terorum uitia de libris suis ad hoc tantũ excerpitis, ut huius defendatis errorem. Orige-
nem sic fertis in cœlum, ut nihil eum errasse dicatis. Quisquis es assertor nouorũ dogma
tum, quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei quæ Apostoli uoce laudata est.
Cur post quadringẽtos annos docere nos niteris, quod antè nescisti? Cur profers in
mediũ, quod Petrus & Paulus edere noluerũt? Vsq; ad hunc diẽ sine ista doctrina mun-
dus Christianus fuit. Illã senex tenebo fidẽ, in qua puer natus sum. Pelusiotas nos appel-
lant, & luteos animalesq̃; & carneos, q̃ non recipiamus ea quæ spiritus sunt, illi scilicet

Hierosoly

A Hierosolymitæ, quorum mater in cœlo est. Non contemno carnem, in qua Christus na
tus est, & resurrexit: nõ despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in
cœlo. Et tamẽ miror cur carni detrahentes uiuant carnaliter, & inimicã suam foueant, et
nutriant delicatè, nisi fortè implere uolunt scripturam dicentẽ: Amate inimicos uestros,
benefacite his qui persequuntur uos. Amo carnem castam, uirginẽ ieiunantem: amo car
nis nõ opera, sed substantiam. Amo carnem, quæ iudicandam se esse nouit. Amo illam,
quæ pro Christo in martyrio cæditur, laniatur, exuritur. Illud uero quod asserũt, à qui-
busdam hæreticis & maleuolis hominibus libros eius esse uiolatos, q̃ ineptum sit, hinc
probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquẽtior Eusebio & Didymo, assertoribus
Origenis, inueniri potest? Quorum alter sex uoluminibus περὶ ἀρχῶν, ita eum ut se sen
sisse confirmat: alter sic eius errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateat: non scri-
ptum negans, sed sensum scribentis edisserẽs. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt,
Didymus quasi bene dicta defendat. Solus inuẽtus est Origenes, cuius scripta in toto or
7 be falsarentur: & quasi ad Mithridatis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus il-
lius raderet. Si unus uiolatus est liber, num uniuersa eius opera, quæ diuersis & locis &
temporibus edidit, simul corrumpi potuerũt? Ipse Origenes in epistola, quam scribit ad
Fabianũ Romanæ urbis episcopũ, pœnitentiam agit, cur talia scripserit: & causas temeri
tatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in publicũ protulerit: & quid adhuc ἀπὸ
λογῆσαι aliena esse quæ displicẽt? Porrò quod Pamphilum proferũt laudatorẽ eius, gra-
tias illis ago meo nomine, quod dignũ me putauerũt, quem cum martyre calumniaren-
tur. Si enim ab inimicis Origenis libros eius dicitis esse uiolatos ut infamarentẽ, quare mi
hi non liceat dicere, ab amicis eius & sectatoribus compositũ esse sub nomine Pamphili
uolumẽ, quod illum testimonio martyris ab infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in
Origenis libris, quod ille nõ scripsit: & miramini, si edat aliquis librũ, quem ille nõ edi-
dit. Vos in edito opere potestis coargui: ille qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniæ.
B Date quodlibet aliud opus Pamphili, nusquã reperietis. Hoc unũ est. Vnde igitur sciam
quod Pamphili sit? Videlicet stilus & saliua docere me poterit. Nunquam credam quod
doctus uir primos ingenij sui fructus quæstionib. & infamiæ dedicarit, & ipsum nomen
apologetici ostendit accusationẽ. Non enim defenditur, nisi quod in crimine est. Vnum
nunc proferam, cui contradicere uel stulti sit, uel impudentis. Sexti libri Eusebij super
Origenis defensione principium usq; ad mille fermè uersus liber iste qui Pamphili dici-
tur, cõtinet. Et in reliquis scriptor eiusdem operis profert testimonia, quibus nititur ap-
probare Origenem fuisse catholicũ. Eusebius & Pamphilus tantam inter se habuere con
cordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomẽ acceperit. Quomodo igi
tur inter se dissentire potuerũt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet
dogmatis, & Pamphilus Nicenæ synodi, quæ fuit postea, defensor est? Ex quo ostendi-
tur uel Didymi, uel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri capite detruncato,
cætera membra sociarit. Sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit, sed necdũ marty
ris. Antè enim scripsit quàm martyriũ perpeteretur. Et quomodo, inquies, martyrio di-
gnus fuit? Scilicet ut martyrio deleret errorem: ut unam culpam, sanguinis sui effusione
purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequã cæderentur, uarijs subiacuere peccatis?
Defendamus ergo peccata: quia qui postea martyres, prius peccatores fuerũt. Hæc fra-
tres amantissimi ad epistolam uestram celeri sermone dictaui, uincẽs propositũ, ut con-
tra eum scriberem, cuius ingeniũ antè laudauerã, malens existimatione periclitari, q̃ fi-
de. Hoc mihi præstiterunt amici mei, ut si tacuero, reus: si respondero, inimicus iudicer.
Dura utraq; conditio. Sed è duobus eligã quod leuius est. Simultas redintegrari potest,
blasphemia ueniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis περὶ ἀρχῶν
sustinuerim, uestro iudicio derelinquo: dum & mutare quippiam de Græco nõ est uer-
tentis, sed euertentis: & eadem ad uerbum exprimere, nequaquam eius qui seruare uelit
eloquij uenustatem.

Universidad de Deusto Biblioteca

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA C

HOnorifica contumelia.] Mira gratia coniunxit inter se pugnantia, honorẽ et contumeliã. 1
Causæ prodest.] Causam uocat rem de qua agitur, idq; rhetorũ more. Talione mor
dere.] Talio, pœnæ genus est ex duodecim tabulis, quo damnum illatũ simili damno pen
sabatur: ueluti si oculus eruatur ei, qui oculũ excusserit alteri. unde retaliare dicimus, cum
pari pari refertur. Non dogmatisten.] Dogma, decretũ: δογματιστὴς, qui leges ac decreta præscri-
bat. Tertulliano magistro.] Sic enim solitus est eũ appellare Cyprianus, quoties libros illius po-
sceret sibi dari: Date, inquiebat, mihi magistrum meũ. Huic Hieronymus tribuit eruditionem, & ar-
dens tribuit ingeniũ: quem tandem ait in hæresim Montani prolapsum, sed ut id mali magis tribuat
inuidiæ clericorũ, quam uitio Tertulliani. Augustinus dicit eum ob id inter hæreticos habitũ, quod
ad Cataphrygas desciuerit, & iteratas nuptias pro stupro damnarit. Dimidiatam Christi.] Nam
Apollinaristæ dicunt, Christum corpus humanum accepisse, cæterũ loco animæ fuisse uerbum, atq;
hoc ipsum uerbum ita factum carnem, ut Christi caro & uerbum eiusdem essent substantiæ. Ita diuus
Augustinus œconomiam uocat, quod parcus dispensator partem hominis tribuat Christo, partẽ de
trahat. Impietatis Arij.] Qui in personis induxit inæqualitatem, quem errorem Arius ex Orige- 2
nis hauserat libris. At Origenis defensor est Eusebius. Mordetur & Lucilius.] Ita Flaccus in Sa-
tyris: Nempe incomposito dixi pede currere uersus Lucilij. Ac paulo post: At idem, quod sale mul-
to Vrbem defricuit, charta laudetur eadem. Damnat igitur in Lucilio, quod est damnandum, nem-
pe quod est inconditus, laudat quod est probandũ, uidelicet sales & lepores. Certe Apollinarij
ac Didymi.] Nam Ambrosius Alexandrinus Didymi discipulus, scripsit uolumen aduersus Apol-
linarium, ut testatur Hieronymus in Catalogo uirorum illustriũ. Cæterum hic Apollinarius Laodi-
cenæ ecclesiæ fuit episcopus. Alexandrinæ chartæ.] Lepos est in allusione tacita. Nam Origi-
nes Alexandrinæ ecclesiæ presbyter fuit, & ex Ægypto biblinæ chartæ afferebantur. Suum esse
συμμύσλων.] Mystæ, sacris initiati: symmystæ, ijsdem initiati sacris. Et luteos.] Quos aliquando uo 3
cat Pelusiotas. Orgijs fœderentur.] Mysteria uocat orgia, quanq; orgia proprie dicunt Bacchi.

Ex Platonis sententia.] Is enim in Reipublicæ libris, uult ciuitatis custodes callere artem mẽ-
tiendi, & populo imponere, quoties id ipsius exigit utilitas: reliquos mentiri uetat, ne pernicio-
sum exemplum latius serpat. Et omnino uulgus crassum non ducitur ueris.

[redacted]

. Domi nobis ista nascantur.] Locus hic ob ignoratum pro D
uerbium in omnibus exemplaribus habebat deprauatus: sed uarie, ut est fœcunda imperitia. Signifi
cat autem hoc ipsorum esse peculiare, mentiri ac peierare, cum sint Origenistæ. Quidam cõstan
tius.] Non est hic constantius, nomen proprium, sed aduerbium: ut intelligas hos liberius & auda-
cius suam hæresim defendere. Scilicet uno me.] Scilicet, ironiam habet. Atq; Loxias,] Co-
gnomen est Apollinis, propter obliqua responsa, quæ reddebant huius uates, quo facilius impone-
rent consultoribus. λοξὸς enim Græcis obliquũ significat. sic Aristophanes in Pluto: τῷ δ' ἀλλοῖα μὲμ
ἄμφ' Δικαίαν μέμφομαι τοῦτο. Crœso & Pyrrho.] De oraculis Crœso redditis, legis apud Herodo 4
tum libro primo. Pyrrho respondit ad hunc modum, Dico te Æacida, Romanos uincere posse.

Pari illudens stropha.] Stropham uocat obliquam & figuratam orationem, quo uerbo Hierony-
mus perquam libenter utitur. Pyrrhum sefellit amphibologia, Crœsum ænigmate mulæ. Nos sy
cophantæ.] Id est calumniatores, hoc est qui uitio accusant, non recte. Et putas attrectare maxil
las.] Varie mendosa erant exemplaria. Legendum, lumbos ac fœmora, & putres attrectare axil-
las: ut intelligas partes quę sub alis sunt, sudore plerunq; infectas. Aut si cui hoc nõ placet, legat, lum
bos ac fœmora & suras: deinde post stigmen, adijciat, attrectare mãmillas. Et futuræ angelorũ.]
Natura, hoc loco membrum est mulieris pudendum, quod & Græci uocant φύσιν, uerecundiæ cau-
sa. Locus in quibusdam codicibus ad hunc modum erat immutatus. Futuræ similes, angelorum ha-
bebimus & naturam? Sed mendose, nec enim cohæret cum reliquo disputationis contextu. Et
my ultra non faciam.] Perlongum sit dicere, quot modis hic locus fuerit deprauatus. Quidam habe
bant, Et uim ultra non faciam: quidam, nutum non faciam: alij mutuum non faciam: alij, motum non
faciam: ut fit quoties semel à uero fuerit aberratũ. Ego pensitatis diligenter omnibus, reposui: Et my
sue mu, ultra non faciam: hoc est, uerbum non faciam. Iuxta illud Ennij: Neq; ut aiunt, mu facere au
dent. Hoc est uel minimum uerbum. Nam hæc syllaba mutorum est, unde & muti dicti: & mussare,
quod Græci μύζειν. Verum de hoc copiosius dictum est in Chiliadibus nostris. Quod prostibu 5
las.] Id est publice prostantes ad quæstum meretrices. De resurrectione, περὶ ἀναστάσεως, στρωματέας,
& τόμους.] Nam ex uestigijs exemplarium ita censeo legendum, id est de principijs, stromatenses (ut
ita uertam, docendi gratia) & tomos. Ac perijt quidem index librorum Origenis, non solum ipsi li-
bri, quem Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium prudens, sed infeliciter omisit, quod eum
in epistola quadam ad Paulam posuisset. Ac perijt ipsa quoq; epistola. Cæterum Collectanea Suidæ
testantur, hunc scripsisse librum περὶ τῆ ἀναστάσεως, id est de resurrectione, & decem quos inscripserit

στρωματεῖς

A στρωματεῖς, ueluti dicas, ex uarijs consarcinatos partibus, more stromatũ. Scripsit & τόμους, quos nos
uolumina possumus dicere, siue sectiones. Compilauit.] Vel hinc liquet aliena compilari, non
nostra: quemadmodũ nunc uulgo scribunt, compilauit hunc librum, pro eo quod est collegit. Am-
brosius Origenis Hexaemeron compilauit, id est sublegit illinc ueluti furto, quę uidebantur: & com
pilantur, quæ furto spoliantur. Operum eius indicem.] Latine dixit, quam uulgo uocant tabu-
lam. Plinius elenchum uocat, Græco uocabulo ἔλεγχον. Iudas zelotes.] Arbitror hoc nomẽ Iu
das à librarijs additum, nihil enim facit ad sententiam, imò officit: neq; enim quisquam fuit hoc no-
mine. De Simone zelota legimus: & huius collega Iuda, sed laudato. ζηλωτὴς Græce æmulator, siue
6 inuidus. Interdum magnus dor.] Aut Hieronymus memoria lapsus est, aut scriptor immutauit
nõ nihil. Siquidẽ Horatius sic habet: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Amoris εὐφρολήν.]
Id est excessum, & nimietatem. Nam quod est supra modum supraq; fidem, εὐφροβολικὸν uocant Gre
ci. Est hoc nomine rhetorũ exornatio, quam quidam uertunt superlationem. Pelusiotas nos ap-
pellant.] Est Pelusium urbs in extremo Nili ostio sita, Syriam uersus, à limo nomen habens, quem il
lic (opinor) inuehit Nilus: atq; illic nati Pelusiotæ uocantur. Est & Thessaliæ portus eius nominis.
πηλὸς aũt lutum est, siue limus: οὐσία substantia. Vnde Pelusium, quasi luteæ substantiæ. Festiuitas est
in ambiguo uerbi. Scilicet Hierosolymitæ.] Scilicet ironiam habet. Hierosolymitæ, respondet
ad hoc quod ante dixerat, Pelusiotas. Obiter notat episcopum Hierosolymitanum infectum Orige
nis dogmatis. Πρὸς ἀπολογίας.] Id est defensionis, siue excusationis. Aliud est.] Hic loquendi mo
dus peculiaris est Hieronymo, cum infert absurdum aliquid & incredibile. Quis enim credat Didy-
7 mum tam stultum, ut hoc uelit? Ad Mithridatis literas.] Respexit ad id quod est in oratione M.
Tullij pro lege Manilia. Delẽda est, inquit, uobis illa macula Mithridatica superiore bello suscepta,
quæ penitus iam insedit atq; inueterauit in populi Ro. nomine, quod is qui uno die tota Asia tot in
ciuitatibus uno nuncio, atq; unica significatione literarum ciues Romanos necãdos trucidandosq;
denotauit, &c. ἀντιλογῶν.] Id est causantur. Sic enim esse legendum ex uarijs exemplariorum
uestigijs censui. Stilus & saliua.] Stilus instrumentũ est æreum, quo ueteres scribebãt in tabellis
ceratis. Is aliquando ponitur pro charactere scribendi. Saliuam appellat gustum quendam orationis
peculiarem. Nam lingua superiori admota palato, & interueniente saliua gustamus. Quæstioni-
bus.] Id est accusationibus siue controuersijs. Nam & hoc significat quæstio. Dedicarit.] Id est,
initiarit. Nomen apologetici.] Id est, libri defensorij. Argumentum est à relatiuis. Nam ex defen
sione colligitur fuisse qui accusauit.

B ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac epistola apparet & ante intercessisse inter Hieronymum & Ruffinum simultatem, uerum
eos tum in gratiam rediisse. Sed, ut inquit Horatius, Male sarta gratia nequicquam coit, & rescindi-
tur. Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in suspicionem traheretur hæresis Origenicæ, incitanti-
bus etiam amicis, recruduit pristinum inimicitiæ uulnus, & in apertũ bellum erupit illa qualiscunq;
concordia. Admonet autem, ne se posthac simili modo laudet.

HIERONYMVS RVFFINO.

DIu te Romæ moratum sermo proprius indicauit. Nec dubito spiritalium pa-
rentum ad patriam reuocatum desiderio, quem matris luctus ire prohibe-
bat, ne magis coram doleres, quod absens uix ferre poteras. Quod quereris
stomacho suo unumquenq; seruire, & nostro non acquiescere iudicio, con-
scientiæ nostræ testis est dominus, post reconciliatas amicitias nullum interces sisse ran-
corem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne sal
tem casus in maleuolentiã uerteretur. Sed quid possumus facere, si unusquisq; iuste pu-
tat se facere quod facit? & uidetur sibi remordere, potius quàm mordere? Vera amicitia
quod sentit, dissimulare non debet. Præfatiuncula librorum περὶ ἀρχῶν ad me missa est,
quam ex stilo intellexi tuam esse. In qua obliquè, imò apertè ego petor. Qua mẽte sit scri-
pta, tu uideris: qua intelligatur, & stultis patet. Poterã & ego, qui sæpissime figuratas con
trouersias declamaui, aliquid de uetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed ab
I sit à me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita sententiam temperaui, ut & ob
iectum crimen effugerem, & amicum quantum in me est, nec læsus læderem. Sed obse-
cro te, ut si deinceps aliquem sequi uolueris, tuo tantum iudicio sis contẽtus. Aut enim
bona sunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio: si mala, pec-
cantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expostula-
re uolui, quàm lacessitus publicè desæuire, ut animaduertas me reconciliatas amicitias
purè colere, & non iuxta Plautinam sententiã, altera manu lapidem tenere, panẽ offerre

altera. Frater meus Paulinianus necdũ de patria reuersus est, & puto ꝙ eum Aquileiæ a- C
pud sanctũ papam Chromatiũ uideris. Sanctum quoq; presbyterũ Ruffinũ ob quãdam causam per Romã Mediolanũ misimus, & orauimus, ut nostro animo & obsequio uos uideret. Cæterisq; amicis eadem significauimus, ne mordentes inuicẽ, consumamur ab inuicẽ. Iam tuæ moderationis est, & tuorum, nullam occasionẽ impatientibus dare, ne non omnes similes mei inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

SCHOLION

Figuratas controuersias.] De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorum ad se literis intellexerat. Idq; facit maiori fortasse stomacho, quàm ut talem decuerit uirum, nisi intolerabilis esset calumnia hæreseos insimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymum scriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alio qui non uideo magnopere, cur legi debeant) reperiet eos in secunda parte Tomi quarti, qui in prima editione secundus erat.

AD PAMMACHIVM ET MARCELLINVM APOLOGIA Hieronymi aduersus Ruffinum.

IT uestris & multorũ literis didici, obijci mihi in schola tyrãnica, lingua canũ meorũ ex inimicis ab ipso, cur περὶ ἀρχῶν libros in Latinũ uerterim. O impudentiam singularẽ, accusant medicũ quod uenena prodiderit, ut scilicet φῶς μακρὸν θανάσιμον suum nõ innocẽtiæ merito, sed criminis cõmunione tueant, I
quasi culpam numerus peccantiũ minuat, & in personis, non in rebus sit accusatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non eduntur, ut simplicium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant respondendi. Nouum maliciæ genus, accusare quod prodi timeas, scribere quod occultes. Si sunt uera quę scripsit, cur publicum timuit? si falsa, cur scripsit? Olim pueri legimus, intemperãtis esse arbitror scribere quicquã, quod occultari uelis. Rogo quis est iste dolor? Quid æstuant? quid insaniunt? Quod præconem repuli figuratum? quod nolui me subdolo ore laudari? quod D
sub amici nomine, inimici insidias deprehẽdi? Frater & collega in præfatiuncula uocor, & satis apertè exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in cœlum Origenẽ laudibus leuauerim. Bono animo feciſſe se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obijcit, quæ tunc amicus laudauerat? Voluerat me in interpretatione quasi præuium sequi, & autoritatẽ operi suo quasi ex nostris opusculis mutuari. Sufficerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, frequẽter ingerere: & quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta replicare? Non est tam sollicita de audientiũ fide, simplex & pura laudatio. Quid metuit, ne illi sine testimonijs dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intelligere prudentiam eius, & prædicationis diasyrticæ strophis in scholis sæpe lusisse? Simplicitatẽ obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum bis errasse sit casus, cur prudẽter errat & crebro? & sic per totum texit errorem, ut mihi nõ liceat negare quod laudat? Prudentis fuerat & amici post reconciliatam simultatem etiam leues suspiciones fugere: ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur. Vnde & Tullius in Commentarijs causarum pro T. Gabinio: Ego, inquit, cum omnes amicitias tuendas semper putaui summa religione & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitijs reuocatæ in gratiam: propterea quod integris amicitijs officium prætermissum, imprudentiæ, uel (ut grauius interpretemur) negligentiæ excusatione defenditur: post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed uiolatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignari solet. Flaccus quoq; in epistola quam scribit ad Florum: Male, ait, sarta gratia nequicquã coit, & resciditur. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat? Ecce obijciuntur mihi laudes, & crimini datur simplicissimi animi non simplex nec pura laudatio. Si autoritatẽ suo operi præstruebat, uolens quos sequerẽ ostendere, habuit in promptu Hilarium confessorẽ, qui quadraginta fermè milia uersuum Origenis in Iob & Psalmos

transtulit

A transtulit. Habuit Ambrosium, cuius penè omnes libri huius sermonibus pleni sunt, & martyrẽ Victorinũ. Qui simplicitatẽ suam in eo probat, dum nulli molit insidias, de his omnibus tacet, & quasi columnis ecclesiæ prætermissis me solũ publicat, & nihili homi nem per angulos consectat: nisi fortè eadẽ simplicitate qua amicũ nescius accusauit, illos ignorasse se iuret. Et quis ei credet uiro eruditissimo, & qui tantã habeat scientiã scripto rum ueterũ, maxime Græcorũ, ut dum peregrina sectat, penè ista amiserit, quod recentissimæ memoriæ uiros & Latinos nesciat? Ex quo apparet nõ tam me ab eo laudatum, q̃ illos non accusatos: ut siue laus illa est, ut stultis persuadere conat: siue accusatio, ut ego ex uulneris mei dolore sentio, nec in laude haberẽ æqualium gloriã, nec in uituperatione solatiũ. Teneo epistolas uestras, quibus accusatũ me scribitis esse: & hortamini ut respondeam criminanti: ne si tacuerim, uidear crimẽ agnoscere. Ad quas respondi, fateor: & quamuis læsus, sic amicitiæ iura seruaui, ut me sine accusantis accusatione defenderẽ: & quamuis unus Romæ amicus obiecerat, à multis in toto orbe inimicis dicerẽ iactitatũ, ut nõ uiderer homini, sed criminibus respondere. Aliud est, si pro iure amicitiæ accusatus tacere debui, & dum lutatã habeo faciẽ, atq; (ut ita dicã) hæretico fœtore conspersam, ne simplici quidem aqua diluere, ne ille mihi feciſſe putaret iniuriã. Hæc uox nec hominis est, nec ad hominẽ, apertè amicũ petere, crimina eius sub persona laudatoris exponere: & illi ne hoc quidem liberũ derelinqui, ut se catholicũ probet, & laudationem hæretici, quæ illi obijcitur, non de assensu hæreseos, sed de ingenij extitisse admiratione respondeat. Placuerat ei, siue ut ipse uult uideri, compulsus erat in Latinã linguã uertere, quod nolebat. Quid necesse fuit me latentẽ, & tantis maris atq; terrarũ diuisum spacijs inferere quæstioni? opponere inuidiæ plurimorũ? ut plus mihi laudando noceret, q̃ sibi prodesset exemplo? Nunc quoq; quia renui laudatorem, & uerso stilo docui me nõ esse, quod meus necessarius prędicauit, dicit furere: & tres cõtra me libros uenustate Attica texuisse: eadẽ accusans, quæ antè laudauerat, & obijciẽs mihi in translatione Origenis nefaria
B dogmata, de quo in præfatiuncula laudationis suæ dixerat: sequar regulam præcessorũ, & eius præcipuè uiri, cuius superius fecimus mentionẽ: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiã de Tomis in Apostolum scriptis, transtulisset in Latinũ: in quibus cum aliquanta offendicula inueniant in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide nostra discrepet Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiã nos, licet non eloquentiæ uiribus, disciplinæ tamen regulis inquantum possumus sequimur. Certe hæc illius uerba sunt, negare non potest. Ipsa stili elegantia & sermo compositus, quodq; his maius est, simplicitas Christiana autoris sui characterem probant. Aliud est, si ista Eusebius deprauauit, & accusator Origenis meiq; studiosus in uno eodemq; opere, & illum & me uel errasse uel bene sensisse testatus est. Non potest me inimicus hæreticum dicere, quem à fide sua dudum non discrepare præfatus est. Simulq; & hoc ab eo quæro, quid sibi uelit sermo moderatus & dubius? Nihil, inquit, in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus lector inueniet. Fidẽ suã quam uocat? Eám ne qua Romana pollet ecclesia? an illam, quæ in Origenis uoluminibus continetur? Si Romanam responderit, ergo catholici sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. Sin autem Origenis blasphemia, fides illius est: dum mihi incõstantiæ crimẽ impingit, se hæreticũ probat. Siue bene credit laudator meus, confessione sua me assumit in socium. Siue male, ostendit me ideo antè laudatũ, quia participẽ sui putabat erroris. Sed aduersus illos libros, qui per angulos garriũt, & furtiua accusatione me mordent, cum editi fuerint, & de tenebris ad lucẽ processerint: atq; ad nos uel studio fratrum, uel temeritate æmulorum potuerint peruenire: respondere conabor. Neq; enim magnopere formidandi sunt, quos metuit autor suus prodere, & tantum confœderatis legendos esse decreuit. Tunc aut agnoscam crimina, aut diluam, aut in accusatorem quæ sunt obiecta retorquebo: & ostendam quod hucusq; silentiũ modestiæ fuerit, non malæ conscientiæ. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatũ me esse uolui, & grauissimum

mum inter amicos crimẽ refellere,ne prior læsisse uidear,qui & uulneratus nequaq̃ con c
tra persecutorẽ tela direxi,sed meo tantũ uulneri admoui manũ.Quem obsecro,ut absq; præiudicio personarũ culpam in eum referat,qui lacessiuit.Nec læsisse contentus,quasi aduersus elinguem semperq; taciturũ tres elucubrauit libros. Et ἀπώσεις Marcionis de meis opusculis fabricatus est.Gestit animus,& illius repẽte doctrinã, & meã insperatam uecordiã cognoscere.Fortasse breui tempore didicit,quod nos docere debeat, & quod illum scire nullus putabat,subitũ eloquentiæ flumẽ ostendit.Sic pater ille deus faciat,sic magnus Iesus.Incipiat conferre manũ.Quãuis librauerit accusationis suæ hastas,& totis aduersum nos uiribus intorserit:credimus in deo saluatore, quod scuto circũdabit nos ueritas eius:& cum Psalmista canere poterimus: Sagittæ paruulorũ factæ sunt plagæ eorum.Et si constiterint aduersum me castra,nõ timebit cor meũ. Si steterit aduersum me prælium,in hoc ego sperabo.Sed hæc aliàs . Nunc ad id reuertamur quod cœperamus. Objciunt mihi sectatores eius,cerealiaq; arma expediũt fessi rerum,quare περὶ ἀρχῶν li 2
bros Origenis noxios,& ecclesiasticæ fidei repugnantes, in Latinum sermonem uerterim.Ad quos breuis & succincta responsio est:Tuæ me frater Pammachi & tuorũ literę compulerunt,dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos,& interpolata nõnulla, & uel addita uel mutata . Ac ne parũ epistolis haberẽ fidem,misistis exemplaria eiusdem translationis,cum præfatiuncula laudatrice mea.Quæ cum legissem,contulissemq; cum Græco,ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & spiritu sancto impiè dixerat, & quæ Romanæ aures ferre non poterant,in meliorem partem ab interprete cõmutata. Cætera autem dogmata,de angelorum ruina,de animarum lapsu,de resurrectionis præstigijs,de mundo uel mundis Epicuri,de restitutione omniũ in æqualem statum,& multo his deteriora, quę longum esset retexere:uel ita uertisse,ut in Græco inuenerat:uel de commentariolis Didymi,qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & firmiora posuisse:ut qui in trinitate catholicum legerat,in alijs hæreticũ non caueret.Alius forsitan,qui non esset amicus eius diceret:aut totum muta, quod malum est : aut totum D
prode,quod optimum putas.Si propter simplices noxia quæq; detruncas , & ea quæ ab hæreticis addita simulas,in peregrinũ non uis transferre sermonẽ, cede quicquid est noxium.sin autem ueritatis fidem in translatione conseruas,cur alia mutas , & alia dimittis intacta?Quanquam aperta confessio est,in eodem prologo emendasse te praua,& optima reliquisse.Ex quo nõ interpretis libertate,sed scriptoris autoritate teneberis : si quid in his quæ uertisti hæreticum comprobetur:& manifesti criminis arguere,idcirco te ueneni calicem circumlinere melle uoluisse , ut simulata dulcedo uirus pessimum tegeret. Hæc & multa his duriora inimicus diceret:& te non ut interpretẽ mali operis, sed ut astipulatorẽ,in ius ecclesię traheret.Ego autem memet tantum defendisse contẽtus,in libris περὶ ἀρχῶν simpliciter,quod in Græco habebat expressi: non ut crederet lector his quæ interpretabar,sed ne crederet illis quæ tu antè transtuleras.Duplex in opere meo utilitas fuit,dum & hæreticus autor proditur,& nõ uerus interpres arguitur. Ac ne quis me putaret his consentire quæ uerteram,interpretationis necessitatẽ præfatione muniui,& do cui quibus lector non deberet credere.Prior translatio laudem autoris continet,secunda uituperationẽ . Illa lectorem prouocat ad credendum, ista ad nõ credendum mouet. Ibi & ego inuitus laudator assumor,hic intantũ non laudo quẽ transfero ut cogar accusare laudantẽ.Eadem res non eadem mẽte perfecta est,imò unum iter diuersos exitus habuit.Abstulit quæ erant,dicens ab hæreticis deprauata:& addidit quæ non erant,asserẽs ab eodem in locis alijs disputata:quod nisi ipsa loca monstrauerit, unde transtulisse se dicit,probare non poterit.Mihi studio fuit nihil mutare de uero.Ad hoc enim transtulisse se dicit,ut mala interpretata conuincerẽ.Putatis me interpretẽ?Proditor fui,prodidi hæreticum , ut ecclesiam ab hæresi uindicarẽ . Cur Origenem in quibusdam antè laudauerim,prælatus huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meæ causa redditur: quæ quum pietatis habeat uoluntatem , non debeo impietatis argui , prodens impium,
quod

A quod quasi pium ecclesijs tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius criminatur,in Latinũ uerteram : & multa de tomis. Nunquam de opere meo fuit quæstio, nunquam Roma cõmota est.Quid necesse erat Latinis auribus tradere,quod detestatur & Græcia?quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquã scandalo fui.Tu ad primũ & solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipsa præfatio, & Pamphili martyris librũ pro defensione Origenis à te esse translatũ. Et hoc agis totis uiribus,ut cuius fidem martyr probat, ecclesia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Eusebius Cæsarienſis episcopus,Arianę quondam signifer factionis,pro Origene scripsit,latissimũ & elaboratũ opus: & multis testimonijs approbauit Origenẽ iuxta se catholicũ,id est iuxta nos Arianũ esse.Horum tu primũ librũ uertis sub nomine martyris.Et miramur, si me homunculum parui precij, Origenis laudatorẽ uellis, cum martyri calumniam feceris?Paucisq; testimonijs de filio dei & spiritu sancto cõmutatis, quæ sciebas displicitura Romanis,cætera usq; ad finẽ integra dimisisti:hoc idem faciens in apologia,quasi Pamphili,quod & in Origenis περὶ ἀρχῶν translatione feceris. Si iste Pamphili liber est,de sex libris quis erit primus Eusebij? In ipso uolumine,quod tu Pamphili simulas, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoq; & reliquis dicit Eusebius, quid in primo libro ante iam dixerit, & quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphili est,cur reliquos libros non transfers? Si alterius:cur nomẽ immutas?Taces,ipsæ res loquuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorũ principem detestaturi erant.Quid tibi animi fuisse dicam amice simplicissime? te ne potuisse hæretici hominis libro,martyris nomẽ imponere ? Et ignoras te sub autoritate testis Christi, Origenis facere defensores? Pro eruditione qua polles & inclytus σωτάκτης in Occidente laudaris, ita ut κορυφαῖον te omnes tuæ partis nominent:non reor te ignorasse Eusebij σώταγμα, & Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim Eusebius amator & præco contubernalis Pamphili treis libros scripsit elegantissimos,
B uitam Pamphili continentes.In quibus cum cætera miris laudibus prædicaret,humilitatemq; eius ferret in cœlum,etiam hoc in tertio libro addidit. Quis studiosorum amicus non fuit Pamphili? Si quos uidebat ad uictum necessarijs indigere, præbebat large quæ poterat.Scripturas quoq; sanctas non ad legendum tantum,sed & ad habendum tribuebat promptissime.Nec solum uiris,sed & fœminis, quas uidisset lectioni deditas. Vnde & multos codices præparabat, ut cum necessitas poposcisset, uolentibus largiretur. Et ipse quidem proprij operis nihil omnino scripsit,exceptis epistolis,quas ad amicos fortè mittebat, intantum se humilitate deiecerat. Veterũ autem tractatus scriptorũ legebat studiosissime,& in eorum meditatione iugiter uersabatur. Defensor Origenis,& laudator Pamphili,dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse,nec proprij quicquã condidisse sermonis.Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio coronato, ne habeas suffugium post editos ab Eusebio libros hoc Pamphilum scripsisse.Quid facies?Eo libro quem sub nomine martyris edidisti, uulneratæ sunt conscientiæ plurimorũ. Non ualet apud eos super Origenis damnatione episcoporũ autoritas,quem putant à martyre prædicatum. Quid facient epistolæ Theophili episcopi? quid papæ Anastasij in toto orbe hæreticũ persequentes,cum liber tuus sub nomine Pamphili editus pugnet contra epistolas eorum,& episcopali nomini testimonium martyris opponatur?Quod fecisti in libris περὶ ἀρχῶν, hoc facito & in isto uolumine ἀδιαφορῶ. Audi consilium amici, non te pœniteat artis tuæ: uel dicito tuum non esse,uel ab Eusebio presbytero deprauatum. Vnde probari tibi poterit, quod à te translatũ est?Non manus tua tenetur, non tantæ es eloquentiæ,ut nullus te possit imitari.Aut certe si res ad probationẽ uenerit,& impudẽtiã frontis oppresserint testimonia plurimorũ, palinodiã Stesichori more cantato. Melius est te pœnitere facti tui, q̃ & martyrẽ in calumnia, & deceptos in errore persistere. Nec erubescas de cõmutatione sententiæ, non es tantæ autoritatis & famæ, ut errasse te pudeat. Imitare me,quem plurimũ amas,sine quo nec uiuere nec mori potes : & mecum clama,

quæ ego laudatus à te in defensione mei loquutus sum. Eusebius Cæsariensis episcopus, C
cuius supra memini, in sexto libro περὶ ἀπορρήτων Origenis hoc idem obijcit Methodio
episcopo & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: quomodo ausus est
Methodius nunc cõtra Origenẽ scribere, qui hæc & hęc de Origenis loquutus est dog-
matibus? Non est huius loci pro martyre loqui: neq; enim omnia in locis omnibus dis-
serenda sunt, nũc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine obijci clarissimo & eloquen-
tissimo martyri, quod tu in me & amicus laudas, & offensus accusas. Habes occasionem
& de præsenti loco, si uelis, mihi calumniã struere: cur nunc & Eusebio detrahã, quẽ in
alio loco ante laudaui? Alterũ quidem nomen Eusebij, sed eadẽ quę super Origenis uo-
cabulo est calumnia. Laudaui Eusebiũ in ecclesiastica historia, in digestione temporũ,
in descriptione sanctæ terræ: & hæc ipsa opuscula in Latinũ uertens, meæ linguæ homi-
nibus dedi. Num ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros cõdidit, Arianus est?
Si ausus fueris me hæreticũ dicere, memẽto præfatiunculæ περὶ ἀρχῶν, in qua fidei tuæ
me esse testaris: simulq; obsecro, ut amicum quondam tuum expostulantẽ patienter au-
dias. Contra alios digladiaris, aut facis calumniã, aut pateris. Quos accusas, & à quibus
accusaris, ordinis tui sunt: recte an perperã, uos uideritis. Mihi etiã uera accusatio cõtra
fratrẽ displicet, nec reprehendo alios, sed dico quid ipse non facerẽ. Tantis spacijs terra-
rum separatus quid peccaui in te? Quid cõmerui? An quia Origenistẽ me non esse re-
spondi? Nunquid defensio mea, accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, uel non
fuisti, credo iuranti. Si fuisti, suscipio pœnitentem. Quid doles, si id sum, quod esse te di
cis? An quia περὶ ἀρχῶν Origenis libros post te trańsferre ausus sum, & interpretatio
mea suggillatio putatur operis tui? Quid poteram facere? Missã mihi est laudatio tua, id
est, accusatio mea. Tam fortiter me prolixeq; laudaueras, ut si tuis laudibus acquieuis-
sem, omnes hæreticũ me putarent. Vide quid Romanæ ad me epistolæ clausula teneat:
purga suspiciones hominũ, & conuince criminantẽ, ne si dissimulaueris, consentire ui-
dearis. Tali constrictus articulo, interpretaturus eosdẽ libros, ausculta quid scripserim. D
Hoc mihi præstiterunt amici mei (non dixi amicus meus, ne te uiderer arguere) ut si ta
cuero, reus: si respondero, inimicus iudicer. Dura utraq; cõditio, sed è duobus eligam
quod leuius est. Simultas redintegrari potest. Blasphemia ueniã non meretur. Animad-
uertis inuito mihi & repugnanti hoc onus impositũ: & futurã ex huiuscemodi opere si-
multatẽ, necessitatis excusatione curatam. Si interpretatus esses libros περὶ ἀρχῶν absq;
meo nomine, recte quererẽris in reprehensionẽ tuam à me postea esse translatos. Nunc
autem iniuste doles, in eo opere à me tibi esse responsum, in quo à te laudando accusa-
tus sum. Quam enim tu laudem uocas, omnes accusationẽ intelligunt. Constet apud te
quod accusaueris, non indignaberis quod responderim. Esto, tu bono animo scripse-
ris, & homo innocens & amicus fidissimus, de cuius nunquã egressum est ore menda-
cium, me nescius uulneraris: quid ad me, qui percussus sum? Num idcirco curari non
debeo, quia tu me bono animo uulnerasti? Confossus iaceo, stridet uulnus in pectore:
candida prius sanguine membra turpantẽ, & tu mihi dicis: Noli manũ adhibere uulneri,
ne ego te uidear uulnerasse? Quanquã & ipsa translatio magis Origenẽ quàm te arguit.
Tu enim emendasti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego prodidi, quod ab illo scri
ptum Græcia uniuersa cõclamat. Quis rectius arbitratus sit, nec meũ, nec tuũ iudicium
est. Vtriusq; scripta censoriã lectoris uirgulam sentiant. Tota illa epistola qua pro me sa
tisfacio, contra hæreticos & accusatores meos dirigitur: quid ad te, qui & orthodoxum
& laudatorẽ meum te esse dicis: si asperior sum in hæreticos, & illorũ in publicũ stro-
phas profero? Lætare inuectione mea, ne si dolueris, hæreticus esse uidearis. Quando
sine nomine cõtra uitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est. Prudentis hominis fue-
rat, etiã si dolebat, dissimulare conscientiã: & cordis nubilum, frontis serenitate discu-
tere. Alioqui si quicquid contra Origenẽ & sectatores eius dicitur, in te dictum putas:
ergo & epistolæ papæ Theophili & Epiphanij, & aliorum episcoporũ, quas nuper ipsis
iubenti-

A iubentibus transtuli, te petunt, te lacerant. Imperatorũ quoq; scripta, quæ de Alexãdria
& Aegypto Origenistas pelli iubent, me suggerente dictata sunt. Vt Romanæ urbis pon
tifex miro eos odio detestetur, meũ consiliũ fuit. Vt totus orbis post translationẽ tuam
in Origenis odia exarserit, quem antea simpliciter lectitabat, meus operatus est stilus. Si
tantũ possum, miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epistola publica, qui di
ligenter caui, ne quid in te dictũ putares, scripsi ad te statim breuẽ epistolam, expostulãs
super laudibus tuis. Quam, quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo
quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conuersatione
iactitare. Cuius exemplũ huic uolumini subdidi, ut scias quantũ dolorẽ, quanta modera
tione necessitudinis temperaui. Audio præterea te quædã de epistola mea philosophice
carpere, & hominẽ rugosæ frontis adductiq; supercilij, Plautino in me sale ludere, eo q̃
Barrabã Iudæũ dixerim præceptorẽ meũ. Nec mirũ, si pro Barhanina, ubi est aliqua uo
cabulorũ similitudo, scripseris Barrabã, quũ tantam habeas licentiã nominũ immutan-
dorũ, ut de Eusebio Pamphilũ, de hæretico martyrẽ feceris. Cauẽdus homo & mihi ma-
3 xime declinandus, ne me repente, dum nescio, de Hieronymo Sardanapalum nomines.
Audi ergo sapiẽtiæ columẽ, & norma Catonianæ seueritatis. Ego non illum magistrum
dixi, sed meum in scripturas sanctas studiũ uolui cõprobare: ut ostenderẽ me sic legisse
Origenẽ, quomodo & illũ audieram. Neq; enim Hebræas literas à te discere debui. An
iniuria tibi facta est, quod pro te Apollinariũ Didymũq; sectatus sum? Nunquid in illa
epistola Gregoriũ uirũ eloquentissimũ non potui nominare: qui sui apud Latinos im-
par est, quo ego magistro glorior & exulto? Sed eos tantũ posui, qui in reprehensione
erant, ut similiter me Origenẽ non ob fidei ueritatẽ, sed ob eruditionis meritum legisse
testarer. Ipse Origenes & Clemens & Eusebius, atq; alij cõplures, quando de scripturis
aliqua disputant, & uolunt approbare quod dicunt, sic solent scribere: Referebat mihi
Hebræus: &, audiui ab Hebræo: &, Hebræorũ ista sententia est. Certe etiã Origenes pa-
B triarchen Huillũ, qui temporibus eius fuit, nominat, & trigesimũ tomũ in Esaiam, in cu
ius fine edisserit: Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid, illius expositione con-
cludit: & quum aliter prius sensisse se dicat, doctũ ab illo id quod est uerius confitetur.
Octogesimũ quoq; nonum psalmũ, qui inscribitur, Oratio Moysi hominis dei: & reli-
quos undecim, qui non habent titulos, secundum Huilli expositionem, eiusdem Moysi
putat: nec dedignatur Hebręam scripturam interpretans per singula loca, quid Hebræis
uideatur, inferere. Lectis nuper papæ Theophili epistolis, in quibus Origenis exponit
errores, dicitur obturasse aures suas: & autorem tanti mali clara coram omnibus uoce
damnasse: & dixisse usq; ad illud tempus se ignorasse, quod tam nefaria scripserit. Non
recuso, nec dico quod alius diceret forsitan, non potuisse eum ignorare quod interpre
tatus est: cuius apologiam scriptam ab hæretico sub nomine martyris edidit: cuius defen
sionem etiam proprio uolumine professus est: aduersum quod in sequentibus, si dictan
di spacium fuerit, disputabo. Hoc loquor, cui cõtradicere non potest. Si illi licet non in-
tellexisse quod transtulit, quare mihi non liceat ignorasse libros περὶ ἀρχῶν, quos antè
non legi: & eas tantũ homilias legisse, quas transtuli: in quibus nihil esse mali, ipsius testi
monium est? Sin autẽ contra sententiã suam nunc me in eis arguit, in quibus antè lauda
uerat, undiq; strictus tenebitur. Aut enim idcirco me hæreticũ hominem laudauit, quia
eiusdem mecũ dogmatis erat: aut nunc frustra inimicus accusat, quem prius ut orthodo
xum prædicauit. Sed forsitan tunc errores meos, quasi amicus tacuit: & nunc iratus pro
fert, quod prius cælauerat. Quanquã non mereatur fidem inconstantia, & professæ ini-
micitiæ suspicionẽ habeant mendacij: tamen audacter conferam gradum, uolens scire
quid hæreticũ scripserim: ut aut cum illo agam pœnitentiã, & Origenis mala ignorasse
me iurem, ac nũc primũ à papa Theophilo didicisse impietates eius: aut certe doceã me
quidẽ bene sensisse, sed illũ more suo nõ intelligere. Neq; enim fieri potest, ut in eisdem
ad Ephesios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim: & de eodem
fonte

fonte dulce amarumq; proceſſerit:ut qui toto opere damnauerim eos,qui credunt animas euangelis cõditas : ſubito mei oblitus,id defenderẽ quod antè damnaui. Stulticiam mihi obijcere non poteſt,quem diſertiſsimũ & eloquentiſsimũ in ſuis opuſculis prædicauit.Alioqui ſtulta uerboſitas, rabulæ potius & garruli hominis q̃ eloquentis putanda eſt.Quid in illis libris proprie accuſet,ignoro.Fama enim ad me criminũ eius, non ſcripta uenerunt:& ſtultũ eſt (iuxta Apoſtolũ) pugnis aerẽ uerberare.Tamen in incertum reſpondebo,donec ad certa perueniã, ἀνήμαχον meũ docebo ſenex, quod puer didici, multa eſſe genera dictionũ:& pro qualitate materiæ,non ſolũ ſententias, ſed & ſtructuram uerborũ uariari. Chryſippus & Antipater inter ſpineta uerſantur. Demoſthenes & Aeſchines contra ſe inuicẽ fulminant.Lyſias & Iſocrates dulciter fluunt.Mira in ſingulis diuerſitas,ſed omnes in ſuo perfecti ſunt.Lege ad Herenniũ Tullij libros, lege rhetoricos eius:aut quia illa ſibi dicit inchoata & rudia excidiſſe de manibus : reuolue tria uolumina De oratore,in quibus introducit eloquẽtiſsimos illius temporis oratores, Craſſum & Antoniũ diſputantes,& quartũ Oratorẽ,quẽ iam ſenex ſcribit ad Brutũ:tunc intelliges aliter cõponi hiſtoriã,aliter orationes,aliter dialogos,aliter epiſtolas, aliter commentarios.Ego in Cõmentarijs ad Epheſios ſic Origenẽ & Didymũ & Apollinariũ ſequutus ſum,qui certe contraria inter ſe habent dogmata,ut fidei meæ non amitterẽ ueritatẽ.Cõmentarij quid operis habẽt? Alterius dicta ediſſerũt, quæ obſcure ſcripta ſunt, plano ſermone manifeſtant:multorũ ſententias replicant,& dicunt, Hunc locũ quidam ſic ediſſerũt,alij ſic interpretantur,illi ſenſum ſuũ & intelligentiã his teſtimonijs & hac nituntur ratione firmare:ut prudens lector,quũ diuerſas explanationes legerit, & multorum uel probanda uel improbanda didicerit,iudicet quid uerius ſit:& quaſi bonus trapezita,adulterinæ monetæ pecuniã reprobet.Num diuerſæ interpretationis & contrariorũ inter ſe ſenſuũ tenebitur reus,qui in uno opere quod ediſſerit,expoſitiones poſuerit plurimorũ?Puto quod puer legeris,Aſperi in Vergiliũ et Saluſtiũ Cõmẽtarios:Volcatij in Orationes Ciceronis:Victorini in Dialogos eius:& in Terentij comœdias, præ D ceptoris mei Donati,æque in Vergilium:& aliorũ in alios,Plautũ uidelicet,Lucretium, Flaccũ,Perſiũ,atq; Lucanũ. Argue interpretes eorũ : quare non unam explanationẽ ſequuti ſint:& in eadem re quid,uel ſibi,uel alijs uideatur,enumerent.Prætermitto Græcos,quorũ tu iactas ſcientiã, & dum peregrina ſectaris, penè tui ſermonis oblitus es : ne ueteri proverbio,Sus Mineruã docere uidear:& in ſyluã ligna portare. Illud miror,quod 4 Ariſtarchus noſtri temporis, puerilia iſta neſcieris. Quanq̃ tu occupatus in ſenſibus, & ad ſtruendam mihi calumniã cernuus,grammaticorũ & oratorũ præcepta cõtempſeris, paruipendens ἀνόρθωτα poſt anfractus reddere, aſperitatẽ euitare conſonantiũ, hiulcam fugere dictionẽ.Ridiculũ eſt debilitati & fracti totius corporis uulnera pauca monſtrare.Non eligo quod reprehendam,eligat ipſe quod uitio careat. Ne illud quidem Socraticũ noſſe debuerat:ſcio quod neſcio. Nauẽ agere ignarus nauis timet: abrotanũ ægro Non audet,niſi qui didicit,dare:quod medicorũ eſt Promittunt medici : tractant fabrilia fabri. Scribimus indocti doctiq; poemata paſsim. Niſi fortè ſe literas non didiciſſe iurabit,quod illi & abſq; iuramento perfacile credimus : uel ad Apoſtolũ cõfugiet profitentẽ:& ſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia. Ille Hebræis literis eruditus, & ad pedes doctus Gamalielis:quem non erubeſcit,iam Apoſtolicę dignitatis,magiſtrum dicere,Græcam facundiam contemnebat, uel certe quod erat humilitatis,diſsimulabat: ut prædicatio eius,non in perſuaſione uerborũ,ſed in ſignorũ uirtute conſiſteret:ſpernens alienas opes, qui in ſuis diues erat : quanquã ad imperitũ & per ſingulas inſtar tui ſententias corruentẽ,nunquã pro tribunali ſedens Feſtus diceret : Inſanis Paule,inſanis: multæ te literæ ad inſaniam conuertunt. Tu qui in Latinis muſsitas,& teſtudineo gradu moueris potius, quàm incedis : uel Græce debes ſcribere, ut apud homines Græci ſermonis ignaros, aliena ſcire uidearis. Vel ſi Latina tentaueris, antè audire grammaticum,ferulæ manum ſubtrahere,& inter paruulos ἀβλωγόρῳ, artem loquendi diſcere.

Quamuis

A Quamuis Cręſos quis ſpiret & Darios,literæ marſupiũ non ſequuntur. Sudoris comites ſunt & laboris,ſociæ ieiuniorũ non ſaturitatis,continentiæ non luxuriæ. Demoſthenes plus olei quàm uini expendiſſe dicitur, & omnes opifices nocturnis ſemper uigilijs præueniſſe.Quod ille in una litera fecit exprimenda, ut à cane rho diſceret:tu in me criminaris,quare homo ab homine,Hebræas literas didicerim. Inde eſt quod quidã ineruditę ſapientes remanent,dum nolunt diſcere quod ignorant.Nec Oratium audiunt cõmonentẽ : Cur neſcire prudens praue,quàm diſcere malo?Loquitur & ſapientia, quam ſub nomine Solomonis legimus:In maleuolam animam nunquã intrabit ſapientia : nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus eruditionis fugiet dolũ,& recedet à cogitationibus ſtultis. Aliud eſt, ſi uulgi lectione contenti, doctorũ aures deſpiciunt:& contemnunt illud elogiũ,quo procax imperitia denotatur.Non tu in triuijs indocte ſolebas,Stridenti miſerũ ſtipula diſperdere carmen? quaſi non cirrhatorũ turba,Mileſiorũ in ſcholis figmenta decantet : & teſtamentũ ſuis,Beſſorũ cachinno mẽbra cõcutiat,atq; inter ſcurrarũ epulas, nugæ iſtiuſmodi frequententur. Quotidie in plateis fictus hariolus ſtultorũ nares uerberat:& obtorto ſcorpionẽ,dentes mordentiũ quatit: & miramur ſi imperitorũ libri lectorẽ inueniant? Indignanẽ quare Origeniſtas ſcripſerim inter ſe orgijs mendaciorũ fœderari. Nominaui librũ, in quo hoc ſcriptũ legerim, id eſt,ſextũ Stromateon Origenis:in quo Platonis ſententiæ, noſtrũ dogma cõponens, ita loquitur.Plato in tertio de republica libro. Veritas quoq; ſectanda magnopere eſt. Si enim ut pauloante rectiſsime dicebamus,deo indecens & inutile medaciũ eſt : hominibus quandoq; utile,ut utantur eo quaſi condimento atq; medicamine: nulli dubium eſt,quin huiuſmodi licentia medicis danda ſit, & ab imprudentibus remouenda. Vera, inquit,aſſeris.ergo principes urbiũ ſi quibus & alijs hoc cõceditur, oportet aliquando mentiri,uel contra hoſtes, uel pro patria & ciuibus. Ab alijs uero qui uti mendacio ne- 6 ſciunt,auferendũ eſt omne mendaciũ. Origenes.Et uos igitur illius præcepti memores: B loquimini ueritatẽ unuſquiſq; cũ proximo ſuo:non debemus dicere, quis eſt proximus meus?ſed cõſiderare quomodo philoſophus caute dixerit : deo indecens & inutile eſſe mendaciũ:hominibus interdũ utile:& quod ne pro diſpenſatione quidem putandus ſit deus aliquando mentiri.Sin autẽ cõmodũ audientis exegerit:uerbis loquitur ambiguis, & per ænigmata quæ uult,profert:ut & ueritatis apud eum dignitas conſeruet: & quod noxiũ eſſe poterat,ſi nudũ proferret in uulgus,quodam tectũ uelamine proferatur. Homo autẽ cui incumbit neceſsitas mentiendi:diligẽter attendat, ut ſic utatur interdũ mendacio,quomodo cõdimento atq; medicamine, ut ſeruet menſurã eius:ne excedat terminos,quibus uſa eſt Iudith contra Holofernẽ : & uicit eum prudenti ſimulatione uerborum.Imitetur Heſter, quæ Artaxerſis ſententiã, diu tacita gentis ueritate correxit. Et in primis patriarchã Iacob:quem legimus benedictiones patris,artifici impetraſſe mendacio.Ex quo perſpicuũ eſt, quod niſi ita mẽtiti fuerimus, ut magnũ nobis ex hoc aliquod quæratur bonũ:iudicandi ſimus,quaſi inimici eius,qui ait : Ego ſum ueritas. Hæc Origenes ſcripſit,negare non poſſumus : ſcripſit in his libris, quos ad perfectos & ad diſcipulos loquebatur:docetq; magiſtris mentiendum,diſcipulos autẽ non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur: & abſq; ulla uerecũdia quicquid in buccã uenerit, cõfingit in fratres:magiſtrũ ſe optimũ probat. Illud quoq; carpere dicit, quod ſecundũ pſalmũ interpretans,pro eo quod legimus in Latino,apprehẽdite diſciplinã : & in Hebraico uolumine ſcriptũ eſt נַשְּׁקוּ בַר naſcu bar,dixerim in cõmentariolis meis,adorate filiũ. Et rurſum omne pſalteriũ in Romanũ uertens ſonũ:quaſi immemor expoſitionis antiquæ poſuerim,adorate pure:quod utiq; ſibi eſſe contrariũ omnibus patet.Et reuera ignoſcendum eſt ei,ſi ignoret linguæ Hebraicæ ueritatẽ,q̃ interdũ & in Latinis hæſitat. נַשְּׁקוּ naſcu,ut uerbũ de uerbo interpreter, καταφιλήσατε, id eſt,deoſculamini dicit : quod ego nolens transferre putide,ſenſum magis ſecutus ſum, ut dicerẽ, adorate? Quia enim qui adorant ſolent deoſculari manum,& capita ſubmittere,quod ſe beatus Iob elementis &

idolis

idolis feciſſe negat, dicens: Si uidi ſolem quum fulgeret, & lunam incedentẽ clare: & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manũ meam ore meo, quæ iniquitas maxima eſt, & negatio contra deum altiſsimũ: & Hebræi iuxta linguæ ſuæ proprietatem, deoſculationẽ pro uenerationẽ ponunt, id tranſtuli, quod ipſi intelligunt, quorum uerbũ eſt בר Bar autem apud illos diuerſa ſignificat. Dicitur enim & filius: ut eſt illud, Bariona, filius columbæ: & Barptolemæus, filius Ptolemæi: & Bartimęus, & Bariesus, & Barrabas. Triticũ quoq; & ſpicarũ faſciculus & electus ac purus. Quid igitur peccaui, ſi uerbũ ambiguũ diuerſa interpretatione cõuerti? & qui in cõmentariolis, ubi libertas eſt differendi, dixerã, Adorate filiũ: in ipſo corpore, ne uiolentus uiderer interpres, & Iudaicæ calumniæ locũ darẽ, dixerim, Adorate pure, ſiue electe: quod Aquila quoq; & Symmachus tranſtulerunt. Quid ergo eccleſiaſticæ fidei nocet, ſi doceat lector, quot modis apud Hebræos unus uerſiculus explanetur? Origeni tuo licet tractare μετεμψύχωσιν, innumerabiles mundos introducere, & rationabiles creaturas alijs atq; alijs ueſtire corporibus: Chriſtũq; dicere ſæpe paſſum, & ſæpius paſſurum, ut quod ſemel profuit, ſemper proſit aſſumptũ: tibi quoq; ipſe tantam aſſumis autoritatem, ut de hæretico martyrẽ, de Origenis libris, hæreticorũ adulteria mentiaris: mihi non licebit diſputare de uerbis, & in cõmentariorũ opere Latinos docere, quod ab Hebræis didici? Niſi em & prolixum eſſet, & redoleret gloriolam, iam nunc tibi oſtenderẽ, quid utilitatis habeat magiſtrorũ limina terere, & artẽ ab artificibus diſcere: & uideres quanta ſylua ſit apud Hebræos ambiguorũ nominũ atq; uerborũ. Quæ res diuerſæ interpretationi materiam præbuit, dum unuſquiſq; inter dubia, quod ſibi conſequentius uidetur, hoc transfert. Quid ad peregrina te mitto? Reuolue Ariſtotelẽ et Alexandrũ Ariſtotelis uolumina diſſerentẽ, & quanta ambiguorũ ſit copia, eorũ lectione cognoſces: ut tandem deſinas ami cum tuum in eo reprehendere, quod ne per ſomniũ quidẽ aliquando didiciſti. Sed quia Paulinianus frater meus, de cõmentarijs ad Epheſios quædam ab eo reprehenſa narrauit, & pauca ex his memorię tradidit, mihiq; ipſa demonſtrauit loca, non debeo ſubterfugere: quæſoq; lectorẽ, ut ſi paululo in proponendis & diluendis criminibus longior fuero, neceſsitati det ueniam. Non enim alterũ accuſo, ſed me nitor defendere, & obiectã hęreſeos calumniã refutare. In Epiſtolã Pauli ad Epheſios, tria Origenes ſcripſit uolumina. Didymus quoq; & Apollinarius, ppria opuſcula cõdidere. Quos ego uel tranſferens uel imitans, quid in Prologo eiuſdẽ operis ſcripſerim, ſubijciã. Illud quoq; in Prę fatione cõmoneo, ut ſciatis Origenẽ tria uolumina in hanc Epiſtolã cõſcripſiſſe: quẽ & nos ex parte ſequuti ſumus: Apollinariũ etiã & Didymũ quoſdam cõmentariolos ædidiſſe. Ex quibus licet pauca decerpſimus: & nonnulla quæ nobis uidebãtur, adiecimus, ſiue ſubtraximus: ut ſtudioſus ſtatim in principio lector agnoſcat hoc opus uel alienum eſſe uel noſtrũ. Quicquid ergo in Explanatione huius epiſtolæ uitij potuerit demonſtrari, ſi ego illud in Græcis uoluminibus, unde in Latinũ uertiſſe me dixi, oſtẽdere non potuero, crimen agnoſcã, & meũ erit, quod alienũ non fuerit. Tamen ne rurſus uidear cauillari: & hac excuſationis ſtropha, gradũ non audere cõferre: ponã ipſa teſtimonia, quę uocant in crimẽ. In primo ſtatim uolumine teſtimoniũ Pauli, in quo loquit: Sicut elegit in ipſo nos ante conſtitutionẽ mundi: ut eſſemus ſancti & immaculati corã ipſo: ſic interpretati ſumus, ut electionẽ non iuxta Origenẽ eorũ diceremus, qui prius fuerant, ſed ad dei præſcientiã referremus. Deniq; diximus, quod autẽ electos nos, ut eſſemus ſancti & immaculati corã ipſo, hoc eſt deo, ante fabricã mundi, teſtatus eſt, ad præſcientiã dei pertinet: cui omnia futura iam facta ſunt, & antequam fiant uniuerſa ſunt nota. Sicut & Paulus ipſe prędeſtinatur in utero matris ſuæ: & Hieremias in uulua ſanctificatur, eligitur, roboratur, & in typo Chriſti propheta gentibus mittitur. Certe in expoſitione iſta nullum crimen eſt: & Origene dicente contraria, nos eccleſiaſticum ſenſum ſequuti ſumus. Et quia cõmentatoris eſt officium, multorũ ſentẽtias ponere: & hoc me facturũ in Præfatione promiſeram: etiam Origenis abſq; inuidia nominis eius explanationem poſui

ſui, dicens: Alius uero qui deum iuſtũ conatur oſtendere, quod non ex præiudicio ſcientiæ ſuæ, ſed ex merito electorũ unumquenq; eligat: dicit ante uiſibiles creaturas, cœlũ, terrã, maria, & omnia quæ in eis ſunt, fuiſſe alias inuiſibiles creaturas in quibus & animas, quæ ob quaſdam cauſas ſoli deo notas deiectæ ſunt deorſum, in uallem lachrymarum, in locũ afflictionis & peregrinationis noſtræ, in quo ſanctus cõſtitutus orabat, ut ad ſedem priſtinã reuerteretur, dicens: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt, habitaui cum habitantibus Cedar, multũ peregrinata eſt anima mea. Et Apoſtolus: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et, Melius eſt reuerti, & eſſe cum Chriſto. Et alibi: Anteq̃ humiliarer ego peccaui: & cætera his ſimilia, quæ longum eſt ſcribere. Animaduerte quid dixerim: Alius uero qui deum iuſtũ conatur oſtendere: conatur oſtendere inquã, non oſtendit. Si autẽ in eo ſcandalũ pateris, quare latiſsimam Origenis diſputationẽ breui ſermone cõprehẽderim, & lectori ſenſum eius aperuerim: atq; ex eo tibi occultus illius uideor eſſe ſectator, quia nihil ab eo dictũ prætermiſerim: uide ne hoc idcirco fecerim, ut ueſtrã calumniã declinarẽ, ne me diceretis quæ ab eo fortiter ſunt dicta, tacuiſſe: & illum in Græco robuſtius diſputare. Poſui ergo omnia, licet breuius, quæ in Græco reperi: ut nihil haberent diſcipuli eius noui, quod Latinorũ auribus ingererent. Facilius enim nota quàm repentina cõtemnimus. Expoſita autẽ interpretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, auſculta. Non enim ait Apoſtolus, Elegit nos ante cõſtitutionẽ mundi, quum eſſemus ſancti & immaculati: ſed, Elegit nos, ut eſſemus ſancti & immaculati: hoc eſt, qui ſancti & immaculati antè nõ fuimus, ut poſtea eſſemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuerſis dici poteſt: & ſtabit illa ſententia, Non iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis uiuens: id eſt, in tota uita ſua, in omni quo in mũdo iſto uerſatus eſt tempore. Quod quidem ita intellectũ, & aduerſum eum facit, qui anteq̃ mundus fieret, animas dicit eſſe electas propter ſanctitatẽ, & nullũ uitiũ peccatorũ. Non enim (ut antè iam diximus) eliguntur Paulus, & qui ei ſimiles ſunt, quia erãt ſancti & immaculati: ſed eliguntur, & prædeſtinantur, ut in conſequenti uita per opera atq; uirtutes ſancti & immaculati fiant. Et audet quiſquã poſt huiuſmodi ſententiã, nos Origenis hæreſeos accuſare? Decẽ & octo fermè anni ſunt, ex quo iſtos dictaui libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, quo πρὸ ἀρχῶν illius opus, Latinæ aures ignorabant: & tamen profeſſus ſum fidem meam, & quid mihi diſpliceret, oſtendi. Ex quo etiam ſi in cæteris aliquid hæreticũ monſtrare potuiſſet inimicus: non tam dogmatũ peruerſorũ, quæ hic & in alijs libris ſæpe damnaui, quàm improuidi tenerer erroris. Secundũ locũ, quẽ mihi ab eo reprehenſum frater oſtendit, quia ualde friuolus eſt, & apertã ſui præfert calumniã, ponã breuiter. In eo teſtimonio ubi Paulus loquitur: Sedere eum faciens ad dexterã ſuam in cœleſtibus, ſuper omnẽ principatũ & poteſtatẽ & uirtutẽ & dominationẽ, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro: poſt multiplicẽ expoſitionẽ, quum ad miniſteriorũ dei officia perueniſſem, & de principatibus ac poteſtatibus & uirtutibus ac dominationibus dicerem, etiam hoc addidi: Neceſſe eſt, ut ſubiectos habeant, & timentes ſe, & ſeruientes ſibi, & eos qui à ſua fortitudine roborẽtur. Quæ diſtributiones officiorũ, non ſolum in præſentiarum, ſed etiam in futuro ſeculo erunt: ut per ſingulos profectus & honores, aſcenſiones & deſcenſiones, uel creſcat aliquis uel decreſcat: & ſub alia atq; alia poteſtate, uirtute, principatu, & dominatione fiat. Et poſt exemplũ terreni regis, totamq; palatij deſcriptionem, per quam diuerſa miniſteriorũ dei officia demonſtrabam, addidi: Et putamus deum, dominum dominorum, regemq; regnantium, ſimplici tantum miniſterio eſſe contentum? Quomodo archangelus non dicitur, niſi qui prior eſt angelorum: ſic principatus & poteſtates & dominationes non appellantur, niſi ſubiectos aliquos habeant & inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem ſequi: quia profectus & honores, aſcenſiones & deſcenſiones, incrementa & imminutiones, in expoſitione mea poſui: ſciat multum intereſſe de angelis & ſeraphim & cherubim dicere dæmones & homi-

& homines fieri, quod affirmat Origenes: & ipsos inter se angelos diuersa officiorũ genera esse sortitos, quod ecclesiæ non repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignitatũ ex laboris uarietate diuersus est, cum episcopus & presbyter, & omnis ecclesiasticus gradus habeat ordinẽ suũ: & tamen omnes homines sunt: sic & inter angelos merita esse diuersa: & tamen in angelica omnes persistere dignitate: nec de angelis homines fieri, nec rursum homines in angelos reformari. Tertius est reprehẽsionis locus, quod dicente Apostolo: Vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratię suæ in bonitate super nos in Christo Iesu: nos triplicẽ expositionẽ posuimus. In prima quid nobis uideretur: in secunda quid Origenes opponeret: in tertia quid Apollinarius simpliciter explanaret. Quorũ si nomina non posui, ignosce uerecundiæ meæ: non debui eos carpere, quos imitabar ex parte: & quorũ in latinã linguã sententias transferebã: sed dixi, qui diligens lector est, statim requiret & dicet: & rursus in fine, alius uero hoc quod ait, ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratię suæ: ad illam intelligentiã transfert. Ecce (inquies) sub diligentis lectoris persona, Origenis sententias explicasti. Fateor errorẽ, non debui diligentẽ dicere, sed blasphemũ: quod si fecissem, & aliquo sciissem uaticinio te istiusmodi nænias sectaturũ, etiã calumniæ uerba uitassem. Grande crimẽ si Origenẽ diligentẽ dixi esse lectorẽ: cuius septuaginta libros interpretatus sum: quem in cœlum laudibus tuli, pro quo compulsus sum ante biennium breui libello tuis contra me præconijs respondere. Ecclesiarũ magistrũ à me dictũ esse C
Origenẽ, in tuis laudibus obijcis: & putas quod pertimescere debeam, si diligentẽ lectorem me illũ dixisse inimicus accuses. Solemus & negociatores parcissimos, & frugi seruos, & molestos pædagogos, & argutissimos fures, diligẽtes uocare. Et in euãgelio uillicus iniquitatis prudenter quædam fecisse dicitur: & prudentiores sunt filij huius seculi filijs lucis in generatione sua: & serpens sapientior erat omnibus bestijs, quas fecit dominus super terram. Quartus reprehensionis locus, exordiũ secundi libri possidet, in quo hoc Pauli testimoniũ exposuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi D
pro uobis gentibus: & quia per se locus ipse manifestus est, eam tantũ partẽ ponam explanationis, quæ patet calumniæ. Vinctũ Christi Iesu Paulũ esse pro gentibus, potest & de martyrio intelligi: quod Romæ in uincula coniectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonẽ, & ad Colossenses, & Philippẽses, in alio loco scriptas esse monstrauimus. Vel certe, qa in plurimis locis lectũ est uinculũ animæ corpus hoc dici, quo quasi clausa teneat in carcere: dicimus propterea Paulũ corporis nexibus coerceri, nec reuerti & esse cum Christo, ut perfecta in gentes per eum prædicatio impleat: licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus prædestinatus & sanctificatus ex utero matris suæ ad prædicationẽ gentium antequã nasceretur, postea uincula carnis acceperit. Et in hoc loco triplicẽ, ut supra, expositionẽ posui. In prima quid mihi uidere tur: in secunda quid Origenes assereret, in tertia quid Apollinarius contra illius uadens dogmata sentiret. Lege Græcos cõmentarios, & nisi ita repereris crimen fatebor. Quod est in isto loco peccatũ meum? Illud nimirum, pro quo supra respondi, quare non eos à quibus dicta sunt, nominarim? Superfluũ erat per singula Apostoli testimonia, eorum nomina ponere, quorum me opuscula translaturũ in præfatione signaueram. Et tamen uinctam dici animam corpore, donec ad Christũ redeat, & in resurrectionis gloria corruptiuũ & mortale corpus incorruptione & immortalitate cõmutet, non absurdæ intelligentiæ est. Vnde & Apostolus: Miser ego (inquit) homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Corpus mortis appellãs, quod uitijs & morbis & perturbationibus ac morti subiaceat: donec cum Christo resurgat in gloria: & fragile prius lutũ, excoquatur feruore spiritus sancti in testam solidissimã: demutans gloriam, non naturam. Quintus locus ualidissimus est, in quo exponentes illud Apostoli testimonium: Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmentum corporis facit in

A cit in ædificationẽ sui in charitate: latissimã Origenis expositionẽ, & eosdem sensus per diuersa uerba uoluentẽ, breui sermone constrinximus: nihil exemplis & assertionibus illius auferentes. Cumq; peruenissemus ad finem, hæc subiecimus. Igitur & in restitutione omnium, quando corpus totius ecclesiæ nunc dispersum atq; laceratũ, uerus medicus Christus Iesus sanaturus aduenerit: unusquisq; secundum mensurã fidei & agnitionis filij dei: quẽ ideo agnoscere dicitur, quia prius nouerat, & postea nosse desijt: suũ recipiet locũ, & incipiet id esse quod fuerat: ita tamen, ut non iuxta hæresim aliam omnes in una ętate sint, id est omnes in angelos reformentẽ: sed unũquodq; membrũ iuxta mensuram & officiũ suum perfectũ sit. Verbi gratia, ut angelus refuga id esse incipiat, quod creatus est: ut homo qui de paradiso fuerat eiectus, ad culturã iterũ paradisi restituatur: & reliqua. Miror te hominẽ prudentissimũ non intellexisse artẽ expositiõis meæ. Quando enim dico: ita tamen ut non iuxta aliam hæresim omnes in una ætate sint positi: id est omnes in angelos reformentur: ostendo & ea de quibus disputo esse hæretica, & ab alia hæresi discrepare. Quæ sunt ergo duæ hæreses? Vna, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera, quæ asserit unumquodq; in restitutione mundi id fore quod conditũ est. Verbi gratia: quia ex angelis dæmones sunt, rursum dæmones angelos fieri: & animas hominum, ita ut sunt conditæ, non in angelos, sed in id quod à deo sunt conditæ reformari, ut & iusti & peccatores æquales fiant. Deniq; ut scias, me non meam explicasse sententiã, sed inter se hæreses comparasse, quarũ utranq; in Græco legeram, disputationẽ meam hoc fine compleui. Idcirco, ut suprà diximus, hæc apud nos obscuriora sunt, quia μεταφορικῶς dicuntur in Græco: & omnis metaphora, si de alia in aliam linguam transferatur ad uerbũ, quibusdam quasi sentibus, orationis sensus & germina suffocant. Nisi hęc eadem in Græco repereris, quicquid dictũ est, meũ putato. Sextũ, quod & extremũ mihi obijcere dicitur, si tamen nihil in medio frater oblitus est: cur illum locũ Apostoli interpretans, ubi ait: Qui uxorẽ suam diligit, seipsum diligit. Ne
B mo enim unquam suam carnem odit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiã: post simplicẽ expositionẽ, Origenis posuerim quæstionẽ, ex cuius persona tacito nomine dixerim: Opponi nobis potest, quod non sit uera sententia dicentis Apostoli, Nemo unquam carnem suam odit: cum morbo regio laborantes, phthisi & cancro & distillationibus, mortem uitæ præferant, & sua oderint corpora: & statim quid ipse sentirẽ adiunxi: magis itaq; ad tropicam intelligentiam sermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non esse quod dicitur, sed allegoriæ nubilo figuratũ. Ponamus tamẽ ipsa uerba quæ in Origenis libro tertio continentur: Dicamus, quod illam carnem quæ uisura sit salutare dei, anima diligat & nutriat & foueat eam, disciplinis erudiens, & cœlesti saginãs pane, & Christi sanguine irrigans: ut refecta & nitida, possit libero cursu uirum sequi, & nullo debilitatis pondere prægrauari. Pulchre etiam in similitudinẽ Christi nutrientis & fouentis Ecclesiam, & dicentis ad Hierusalem: Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti: animæ quoq; fouent corpora sua, ut corruptiuũ hoc induat incorruptionẽ, & alarũ leuitate suspẽsum, in aerẽ facilius subleuet. Foueamus igitur & uiri uxores nostras, & animæ nostræ corpora: ut & uxores in uiros, & corpora rediganť in animas, & nequaq; sit sexuum ulla diuersitas: sed quomodo apud angelos non est uir & mulier, ita & nos q; similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse quod nobis in cœlestibus repromissum est. Supra simplicem expositionem, quæ nobis in testimonio isto esse uidebatur, expressimus dicentes: Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sancta inter uirum & uxorem charitate præcepta nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus coniuges: ut scilicet eis uictũ & uestitũ, & ea quæ sunt necessaria præbeamus. Hæc nostra sententia est. Igitur omne quod sequitur deinceps, & opponi nobis potest, ostendimus non ex nostra, sed ex cõtradicentium intelligi debere persona. Quæ cũ sit breuis & absoluta responsio, & iuxta id quod supra diximus, etiam allegoriæ umbris, de eo quod est, ad id quod non erat deprauata: tamen

accedam propius,& ſciſcitabor quid tibi in hac diſputatione diſpliceat.Nempe quia di- c
xerim,animas ut uiros fouere quaſi uxores corpora ſua,ut corruptiuum hoc induat in-
corruptionẽ,& alarũ leuitate ſuſpenſum,in aerẽ facilius ſubleuetur. Quando dico,cor-
ruptiuũ hoc induat incorruptionẽ,non muto naturã corporũ,ſed augeo gloriam. Nec
non quod ſequitur,alarũ leuitate ſuſpenſum in aerem facilius ſubleuetur: qui alas aſſũ-
mit,id eſt immortalitatẽ, ut leuius ad cœlum uolet, non perdit eſſe quod fuerat. Sed di-
ces,mouent me quæ ſequunt̃: Foueamus igitur & uiri uxores & animæ noſtræ corpo-
ra,ut & uxores in uiros,& corpora redigantur in animas,& nequaq̃ ſit ſexuũ ulla diuer
ſitas:ſed quomodo apud angelos non eſt uir, neq; mulier: ita & nos qui ſimiles angelis
futuri ſumus, iam nũc incipiamus eſſe in terris, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum
eſt.Recte mouerent,niſi poſt priora dixiſſem, iam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in
cœleſtibus repromiſſum eſt. Quando dico, hic eſſe incipiamus in terris, naturam non
tollo ſexuũ,ſed libidinẽ & coitũ uiri & uxoris aufero, dicente Apoſtolo:Tempus breue
eſt,reliquũ eſt ut & qui habent uxores,ſic ſint quaſi non habeant. Et dominus interro-
gatus in Euangelio: cuius de ſeptẽ fratribus in reſurrectione eſſe deberet uxor,ait: Er-
ratis neſcientes ſcripturas,neq; uirtutẽ dei:in reſurrectione enim neq; nubent,neq; nu-
bentur,ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo.Et reuera ubi inter uirũ & mulierẽ caſtitas eſt:
nec uir incipit eſſe,nec fœmina:ſed adhuc in corpore poſiti,mutantur in angelos:in qui
bus non eſt uir neq; mulier. Quod & in alio loco ab eodem Apoſtolo dicit: Quicunq;
in Chriſto baptizati eſtis,Chriſtũ induiſtis: non eſt Iudæus neq; Græcus,non eſt ſeruus
neq; liber, non eſt maſculus neq; fœmina. Omnes enim unum uos eſtis in Chriſto Ieſu.
Sed quoniã de confragoſis & aſperis locis enauigauit oratio,& hæreſeos crimen impa-
ctum tota frontis libertate repulimus,ad alias eius accuſationis partes,quibus nos mor-
dere nitit̃, tranſeamus. E quibus prima eſt, me hominẽ maledicũ, omniũ detractorẽ, in
præceſſores meos genuinũ ſemper infigere. Det unũ, cuius in opuſculis meis nomẽ ta-
xauerim,uel quẽ iuxta artẽ illius,figurata laude perſtrinxerim.Sin autẽ cõtra inuidos lo- D
quor:& L.Lauiniũ uel Aſiniũ Pollionẽ de genere Corneliorũ,ſtili mei mucro cõuulne 7
rat:ſi hiſtricoſæ & liuidæ mentis hominẽ à me ſubmoueo,& ad unum ſtipitem, cuncta
iacula dirigo:quid uulnera ſua partit̃ in multos? Quid eximpatientia reſpõdendi, oſten
dit ſe eſſe qui petitur? Obijcit mihi mixtũ periuriũ ſacrilegio,quod in libro quo ad inſti-
tuendã Chriſti uirginẽ loquor: ante tribunal iudicis dormiens pollicitus ſim,nunq̃ me
literis ſecularibus daturũ operã,& nihilominus damnatæ eruditionis interdũ memine-
rim.Nimirũ iſte eſt Saluſtianus Calphurnius: qui nobis per Magnũ oratorẽ, non mag-
nam mouerat quæſtionẽ:cui libello breui ſatisfecimus.Nunc quod inſtat pro ſacrilegio
atq; periurio ſomnij reſpondendũ eſt.Dixi me ſeculares literas deinceps non lecturum:
de futuro ſponſio eſt, non præteritæ memoriæ abolitio. Et quomodo (inquies) tenes,
quod tanto tẽpore non relegis? Rurſum ſi aliquid de ueteribus libris reſpondero & di-
xero:adeo in teneris conſueſcere multũ eſt:dum renuo,crimẽ incurro: & pro me teſti-
moniũ proferens,hoc ipſo arguor, quo defendor. Scilicet nunc longo ſermone texen-
dum eſt, quod probant cõſcientiæ ſingulorũ. Quis noſtrũ non meminit infantiæ ſuæ?
Ego certe,ut tibi homini ſeueriſsimo riſum moueã:& imiteris aliquando Craſſum, quẽ
ſemel in uita dicit riſiſſe Lucilius:memini me puerũ curſitaſſe per cellulas ſeruulorũ:diẽ
feriatũ duxiſſe luſibus:& ad Orbiliũ ſæuientẽ de auiæ ſinu tractum eſſe captiuũ. Et quo
magis ſtupeas, nunc cano & recaluo capite, ſæpe mihi uideor in ſomnis comatulus: &
ſumpta toga,ante rhetorẽ controuerſiolam declamare.Cumq; experrectus fuero,gratu
lor me dicendi periculo liberatũ.Crede mihi multa ad purũ recordatur infantia. Si lite-
ras didiciſſes, oleret teſta ingenioli tui, quo ſemel fuiſſet imbuta. Lanarum conchylia
nullæ aquæ diluunt. Etiam aſini & bruta animalia, quamuis in longo itinere, nouerunt
ſecundo diuerticula. Miraris ſi ego literas latinas non ſum oblitus, cum tu Græcas ſine
magiſtro didiceris? Septem modos concluſionum, dialectica me elementa docuerunt:

quid

A quid ſignificet ἐξίωμά, quod nos pronunciatũ poſſumus dicere,quomodo abſq; uer-
8 bo & nomine nulla ſentẽtia fit.Soritarũ gradus,pſeudomeni argutias,ſophiſmatũ frau-
des.Iurare poſſum me poſtq̃ egreſſus de ſchola ſum,hæc nunq̃ omnino legiſſe. Biben-
9 dum mihi erat igitur de Lethæo gurgite iuxta fabulas poetarũ: ne arguar ſcire quod di-
dici.En tu qui in me paruam criminaris ſcientiã,& uideris tibi literatulus atq; rabbi:re-
ſponde,cur ſcribere aliqua auſus ſis,& uirũ diſertiſsimũ Gregoriũ pari eloquij ſplendo
re transferre.Vnde tibi tanta uerborũ copia, ſententiarũ lumen, translationũ uarietas,
homini, qui oratoriã uix primis labris in adoleſcentia deguſtaſti? Aut ego fallor, aut tu
Ciceronẽ occulte lectitas.Et ideo tam diſertus es,mihiq̃; lectionis eius crimen intendis,
ut ſolus inter eccleſiaſticos tractatores eloquentię flumine glorieris:licet magis philoſo
phos ſequi uidearis,ſpinas Cleantis,& contorta Chryſippi non ex arte quam neſcis,ſed
de ingenij magnitudine. Et quoniã Stoici logicã ſibi uindicant, & tu huius ſcientiæ de-
liramenta contemnis,in hac parte Epicureus es. Nec quæris quomodo, ſed quid loqua
ris.Quid enim ad te pertinet,ſi alius non intelligat,quid uelis dicere: quia nõ ad omnes,
ſed ad tuos loqueris? Deniq; & ego ſcripta tua relegens quanq̃ interdũ non intelligam
quid loquaris,& Heraclitũ me legere putem:tamen non doleo,nec me pœnitet tardita-
tis.Id enim in legendo patior,quod tu pateris in ſcribendo. Hæc dicerẽ,ſi quippiã uigi-
lans promiſiſſem.Nunc autẽ nouũ impudentiæ genus, obijcit mihi ſomniũ meum. Vti
nam celebritas loci & ſanctorũ de toto orbe cõuentus,ſineret me diuinas ſcripturas le-
gere.Intantũ ſpacia non habeo externa meditandi. Sed tamẽ qui ſomniũ criminatur, au
diat prophetarũ uoces,ſomnijs non eſſe credendũ: quia nec adulteriũ ſomnij ducit me
ad tartarũ,nec corona martyrij in cœlũ leuat.Quoties uidi me eſſe mortuũ, & in ſepul-
chro poſitũ? Quoties uolare ſuper terras, & montes ac maria natatu aeris transfretare?
Cogat ergo me non uiuere,uel pennas habere per latera:quia uagis imaginibus mens ſę
pe deluſa eſt.Quanti in ſomnis diuites,apertis oculis repente mendici ſunt? Sitientes flu
B mina bibunt;& experrecti,ſiccis faucibus æſtuãt.Tu à me ſomnij exigis ſponſionẽ: ego
te uerius ſtrictiusq; cõueniã.Feciſti omnia quæ in baptiſmate promiſiſti? Quicquid mo
nachi uocabulũ flagitat,noſtrũ uterq; cõpleuit? Caue quæſo, ne per trabẽ tuã, feſtucam
meam uideas.Inuitus loquor, & retrectantẽ linguam, dolor in uerba cõpellit. Non tibi
ſufficiunt,quæ de uigilante confingis:niſi & ſomnia crimineris.Tantam habes curioſi-
tatem meorũ actuũ: ut quid dormiens fecerim,dixerim'ue, diſcutias.Prætermitto,quæ
contra me loquens,propoſitũ tuũ deturpaſti:quæ in depompationẽ omniũ Chriſtiano
rum,& uerbis & opere feceris.Hoc unum denũcio, & repetens iterũ iterũq; monebo,
Cornutã beſtiam petis.& niſi cauerẽ illud Apoſtoli: maledici regnũ dei nõ poſsidebũt,
& mordentes inuicẽ,conſumpti eſtis ab inuicem: iam nunc ſentires de paruula ſubdo-
laq; concordia,magnã tibi in mundo ortam eſſe diſcordiã. Quid tibi prodeſt,apud no-
tos pariter & ignotos in nos maledicta cõgerere? An quia Origeniſtæ non ſumus,& in
cœlo nos peccaſſe neſcimus,in terris arguimur peccatores? Et ideo in concordiam redi
uimus,ut mihi loqui contra hæreticos non liceret: ne ſi illos deſcripſero, tu te appetitũ
putes? Quamdiu non renuebam laudationẽ tuam,ſequebaris ut magiſtrũ, fratrẽ & col-
legã uocabas,& catholicũ in omnibus fatebaris.Poſtquã non agnoui laudes tuas, & me
indignũ tanti uiri pręconio iudicaui,ilico uertis ſtilum, & omnia laudata prius uitupe-
ras:de eodem ore & dulce proferens & amarũ.Sentis'ne quid taceã? Quod æſtuanti pe-
ctori uerba non cõmmodem? & cum pſalmiſta loquar: Pone dñe cuſtodiam ori meo,
& oſtium circumſtantiæ labijs meis? Non declines cor meum in uerba maliciæ. Et alibi:
Cum conſiſteret aduerſum me peccator,obmutui,& humiliatus ſum,& ſilui à bonis.Et
rurſus:Factus ſum quaſi homo non audiens, nec habens in ore ſuo redargutiones. Sed
pro me ultor tibi dominus reſpondebit:qui dicit per prophetã,Mihi uindicta,& ego re
tribuam dicit dominus.Et in alio loco: Sedens aduerſus fratrẽ tuum loquebaris,& ad-
uerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalũ. Hæc feciſti & tacui,exiſtimaſti inique,quod

ero tui similis:arguam te,& statuã contra faciem tuam:ut in te uideas condemnata,quæ falso in alijs criminaris. Audio præterea obijci mihi à Chrysogono sectatore eius:cur in baptismate dixerim uniuersa peccata dimitti:& mortuo bimarito, nouum uirũ in Christo resurgere: atq; istiusmodi sacerdotes in ecclesijs esse nonnullos. Cui breui sermone respondebo:habent libellum, quem in crimen uocant:ille respondeat:hunc sua disputatione subuertat,& scripta scriptis arguat. Quid austeritate frontis & cõtractis rugatisq; naribus, concaua uerba trutinatur: & sanctitatẽ apud uulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiat nos iterum proclamantes:ueterem Adam in lauacro totũ mori, & nouum cum Christo in baptismate suscitari:perire Choicum,& nasci supercœlestem. Hæc dicimus,non quod ipsi propitio Christo hac quæstione teneamur:sed interrogati à fratribus,quid nobis uideretur,respondimus:nulli præiudicantes sequi quod uelit:nec alterius decretum, nostra sententia subuertentes. Neq; enim ambimus sacerdotium, qui latemus in cellulis:nec humilitate damnata,episcopatum auro redimere festinamus:nec electum pontificem à deo,rebelli cupimus mente iugulare:nec fauendo hæreticis, hæreticos nos docemus.Pecunias nec habemus,nec habere uolumus:habentes uictum & uestitum his contenti sumus:illud de ascensore montis dominici iugiter decantantes:Qui pecuniam suam non dedit ad usuram,& munera super innocentem non accepit. Qui facit hæc,non mouebitur in æternum.Ergo qui non facit,iam corruit in æternum.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Φαρμακου θανάσιμου.] Id est,uenenum mortiferum. Prædicationis diasyrticæ strophis.] ὀλάσυρω Græce est distraho,siue dilacero. Stropha est oblique tortus sermo,id est,cum aliud agimus,quàm oratio prę se ferat:ut si quid dissuadendo suadeamus,laudando uituperemus.Figuratum itaq; morsum,diasyrticas strophas appellat. Male sarta.] Id est reconciliara:nequicquam coit,id est,frustra connectitur,& rescinditur. Translatum est à sartura uestis. Est autem carmen ex epistolis Horatianis. Et nihili hominem.] Id est,nullius precij,& cõtemptissimum. Hoc admonui,quod hunc locum offenderim mire deprauatum,sed non uno modo. Et ἀρτιώσας Marcionis.] Nam id scriptum fuisse coniecto ex uestigijs quibusdam codicum, ἀρτίωσις Græce instauratio est,Sentit enim illum renouasse Marcionis hæresim ex suis libris. Et illius repente doctrinam.] Hæc Ironiam habent,cum ille nunquam fuerit doctus,& ipse pro docto sit habitus. Sic pater ille deus.] Verba sunt Aeneæ optantis ut Mezentius secum cõgrediatur,ita ut minitabatur.Locus est Aeneidos libro decimo,aliquot uerbulis cõmutatis.Hieronymus carmen ad suam accõmodauit sententiam. Quamuis librauerit.] In nonnullis erat,limauerit. Fortè uibrauerit legendum. Cerealiaq; arma.] Palàm irridet aduersarios.Cerealia arma dicuntur,quibus frumentum molitur, pinsitur & coquitur:quæ omnia sordida sunt.Et addidit,fessi rerum,hoc est,adacti inopia. Alluxit autẽ, imò retulit uerba Maronis è primo Aeneidos. De mundis uel intermundis.] Sic enim habebant quædam exemplaria.Sic autem dixit intermundum,ut nos interregnum. Sub autoritate testis.] Nam martyr Græce testem significat. Et inclytus ἀσώτας.] Sic habebatur. Quidam codices indicant scribendum esse συγγραφεύς, id est scriptor.Mihi magis probatur σωτάκτης, id est,compositor.Nam illud tractator, ab interprete quopiam additum est.Et σώταγμα, librum studio elaboratum significat, & mox sequitur de syntagmate. Ita ut corruptum.] κορυφῶον legendum est,non corruptum,hoc est,ducem & antesignanum. κορυφὴ Græce uertex & apex est. Vnde Coryphæum uocant summum & principem cæterorum. Et in isto uolumine ψευδεπιγράφου.] Id est,falsæ inscriptionis siue falsi tituli. Palinodiam.] Id est recantationem, quod uulgò uocant reuocationem.Stesichorus enim uituperata uersibus Helena oculis orbatus est, donec eadem laudata recepit. Τῆς ἀπολογίας.] Id est defensionis. Sardanapalum.] Rex Assyriorum fuit Sardanapalus,uir quauis muliere corruptior. Sapientiæ columen.] Ironia amarulentior. Columina uocamus principes & summos,quasi columnas. Qui sui apud Latinos impar est.] Imparem dixit pro dissimilis.Notat enim Ruffinum qui Gregorium uerterat Latine,sed parum feliciter.Proinde qui apud suos eloquentissimus erat, interpretis uitio dissimilis erat apud Latinos.

Ad certa perueniam.] Ex Latinis uestigijs codicum conijcio subijciendam hoc loco Græcã uocem ἀντιμαχον, id est aduersariũ, uel ἀντίζηλον, id est æmulũ,uel ἀντίπαλον, id est aduersariũ.Malim ὁμαγρέοντα aut ἀθλιογρέοντα, si quid suffragarentur exemplaria,ut intelligas senẽ discipulum, Hac uoce & aliàs in Ruffinũ utitur. Bonus trapezita.] Id est argẽtarius siue mensarius. Sus Minerua.] Minerua dea iuxta fabulas poetarũ prę ses est ingeniorũ et artiũ.Sus animal stupidissimũ & indocile.Ita dicũt,sus Mineruã,subaudi docet,cũ indoctus docet doctissimũ, stultus consiliũ dat sapienti. In syluã ligna.] Qui docet eum qui abundat doctrina,ligna deportat in syluã,unde petuntur ligna.Alluxit ad Horatianũ illud:In syluam non ligna feras insanius. Aristarchus nostri.] De Ari-

A De Aristarcho censore scriptorũ,aliàs diximus. Cernulus.] Legendũ opinor Cernuus, hoc est, pronus & intentus,quod Græci dicunt ὠκύπτων. Vsus est hoc uerbo Prudentius in hymno ante cibum dicendo:Quod modo cernua fœmineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata.] Cum multis interiectis uerbis,sermonis series perturbatur.Fit autem aliquando ut in huiusce modi scriptor parum attentus,non reddat id quod cœpit oblitus sui. Hiulcam fugere.] Creber consonantiũ concursus asperiorem facit orationem:creber uocalium coitus hiulcam,hoc est hiantem facit.Nam uocales oris hiatu pronuntiantur. Eligat ipse quod uitio.] Significat illic nihil esse non uitiosum.

Ne illud quidem Socrati.] Hoc loco uerbum debuerat,additũ uidetur ab indocto quopiam. Satis erat,ne illud quidem Socraticũ nosse:ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admirationis. Nauem agere ignarus timet.] Versus sunt Horatij ex epistola ad Augustum. Abrotanũ herba medica est,quæ minore tamen periculo datur quàm helleborũ. Dissimulabat.] Seruit argumentationi Hieronymus.Nam in alia quadam epistola,palam dicit:Paulum ignorasse Græcã grammaticam. Mussitare.] Est tacite timideq; loqui. Inter paruulos.] Græca desunt.Ex Latinis literarum uestigijs legendũ conijcio ἀθλιογρέων,quasi dicas senex scholasticus.Nam Minerua studijs præsidet,quæ Græcis Athena dicitur. Crœsos.] Venuste mutauit numerũ,id est quamuis elatus sit diuitijs. Plus olei.] Quia ad lucernulam lucubrabat. Vt à cane ῥω.] Demosthenes cum primũ accederet ad rhetoricam,primam rhetoricæ literã non poterat exprimere,nempe R, quã literam caninam uocant:hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triuijs.] Ex Eclogis Virgilianis. Cirratorũ turba.] Cirratos pueros appellat,ob capillos nondum attõsos: ita Persius, Ten cirratorum centũ dictata fuisse. Milesiorũ.] Milesia uocat lasciuas fabulas, cuiusmodi sunt Apuleij de asino aureo.De quo copiose politissimus ille Politianus in sua Centuria. Testamentum suis.] Apparet simile fuisse argumentum de sue testamentum condente,quod Bessos, hoc est barbaros magnopere delectaret.De Bessis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus hariolus.] Qui fingit se posse diuinare. Nares uerberat.] Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita risus causa nasum feriat:aut gustandum offert,ut eos pungat. Scorpionem uocat uncum ferrum, aut simile quiddam.Similem sententiam habet hoc ipso tomo,secundo aduersus louinianum libro: In circulis platearum quotidie fictus ariolus,stultorum nares uerberat, & obtorto fuste dentes arrodentum quatit.Porrò cum illic fustem nominet pro scorpione, probabile est, hic scipionem fuisse scriptum potius quàm scorpionem. Origenis & nos.] Quidam addiderant,hæc Origenis,omnem uno pronomine subuertentes sententiam.Nam hactenus Origenes recitauit Platonis uerba. Quæ sequuntur ipsius sunt.Ideo addidit Origenis,ut intelligas ab ipso subijci,non ex Platone recitari. Κατεφιλήσατε.] Id est,deosculamini.Nam hanc uocem reposui ex uestigijs Latinorum codicum,quam & alibi in huius scriptis deprehendimus:ueteres enim osculo adorabant. Alexandrum.] Aphrodisium intelligit,cuius extant problemata. Ne per somnium quidem.] Prouerbialiter dictum est, οὐδὲ κατ' ὄναρ, pro eo quod est, ne leuiter quidem. Quia prius nouerat.] Indicat elegantiam uerbi.Agnoscimus enim proprie minus cognita.Cognoscimus quæ discimus. Quia ἀλληγορικῶς.] Allegorice. Quidam codices μεταφορικῶς. Nihil autem interest,nisi quod allegoria perpetua metaphora est. Morbo regio.] Hic est quem Græci uocant Ictericum. Phthisi.] Id est, tabe,Græce φθίσις.Quanquam magis arbitror legendum φθειάσει, id est,morbo pediculari,qui fœdus est,& intolerabilis,quemadmodum & cancer. Lauinium.] Lauinius inuidebat Terentio.Asinius Pollio infensus erat Ciceroni,& inuidebat gloriæ illius, ut testatur Seneca in Controuersijs. Si histriculæ.] Quidam codices habebant histricolæ.Legendum opinor histricosæ.Histrix animal est ex genere erinaceorum, quod tergum habet spinis oblitum,quas cum uult eiaculatur. Vnde histricosæ mentis uocat,qui spinas in animo habet,quibus alios petat. Sallustianus Calphurnius.] Ita subinde uocat Ruffinum, ut indoctum & crassum. Quis autem is fuerit,quoniam huius historiæ interciderunt, exceptis pauculis fragmentis, non facile sit explicare. Adeo in teneris.] Hemistichium est Virgilianum, & ideo addit, Dum renuo, crimen incurro.Dum negat se legere poetas, citat carmen poetæ. Ad Orbilium sæuientem.] Orbilius ludi literarij magister fuit, quem Horatius plagosum uocat, cuiusmodi sunt fermè omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribilium personas pauentem. Comatulus.] Id est, cirratus, ut antè dixi, hoc est, somniabat se puerum adhuc. Conchylia.] Id est, purpuræ. ἀξιώματα.] Quam nunc propositionem uocant,ueteres uarijs appellabant nominibus, ut testatur Gellius. Soritarum gradus.] Soriten Græci, Latini uocant acerualem, insidiosum syllogismum. Vt, Triginta annos natus,non est senex. Quid si accedat dies? Non. Quid si alter? Et sic gradatim interrogãdo nunquam fiet senex. Vnus nummus non facit diuitem, quid si accedat unus? quid si unus? Pseudomeni argutias.] ψευδόμενον Græce mentiens. Est & hoc insidiosum syllogismi genus, seipsum destruentis. Cretenses mendaces. Si uerum est, non sunt mendaces, cum Epimenides, qui hoc dixit,fuerit Cretensis. Si falsum est, non dixit uerum Epimenides. Igitur mendaces Cretenses.

9 Sophismatum fraudes.] Elenchos intelligit,qui uarijs modis decipiunt, Æquiuocatione, Amphibologia, Diuisione, & alijs huiusmodi rationibus, quas tradidit Aristoteles. De Letheo gurgite.] Videlicet ut posset obliuisci. Et Heraclitum.] Heraclitus data opera obscurus fuit

in libris. Vnde cognomen inditum Scotini, id est tenebricosi. De hoc Socrates dixit, ad illius libros c
intelligendos opus esse Delio natatore. At ó deus bone, quid si Hieronymus audisset quosdam huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyssalem illam suam sapientiam prodigiosis schematis efferentes. Nonnullis in locis uidetur diuus Hieronymus secum pugnare. Siquidem in epistola, in qua narrat hoc somnium, plane negat fuisse somnium, sed reperisse se scapulas plagis liuentes: hic ridet tanquam friuolum somnium. Propositum tuum.] Cum & ipse monachus esset. In depompationem.] Id est, in traductionem & infamationem. Nam in pompis circumferebantur quædam spectanda populo. Perire choicum.] χοϊκὸν, id est, terrenum. Dictum apparet Græce quasi χνοϊκὸς, id est puluereus. Nam χνὸς puluis.

APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM LIBER SECVNDVS.

HVcusq; de criminibus, imò pro criminibus meis: quæ in mè quondã subdolus laudator ingesit, & discipuli eius constantius arguunt: non ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Propositũ quippe mihi est, non tam alios accusare, quàm me defendere. Veniam ad apologiam eius, qua sancto Athanasio, Romanæ urbis episcopo satisfacere nititur: & in defensionem sui, mihi rursum calumniam struit, tantumq; me diligit, ut raptus turbine, & in profunda demersus, meum potissimũ inuadat pedem, ut mecum aut liberetur, aut 1
pereat. Dicit se primum respondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur fides, hominis probatissimi tam in fide, quàm in charitate dei. Et nisi post triginta annos parenti bus redditus, nollet eos deserere, quos tam tardè uiderat, ne inhumanus putaret, aut durus: & tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores esset infirmus: ipsum uenire uoluisse. Quod quia non fecerit, contra latratores suos misisse baculum literarum: quem ille teneret in dextera, & sæuientes contra se abigeret canes. Si probatus est cunctis, & maxime ipsi cui scribit episcopo in fide & charitate dei: quomodo Romæ morde tur & carpitur, & appetitæ æstimationis eius fama crebrescit? Deinde cuius est humilitatis, probatum se dicere in fide & charitate dei, cum apostoli petant: Domine adauge nobis fidem, & audiant: Si habueritis fidem, ut granũ sinapis. Et ad ipsum dicatur Petrum: D
Modicæ fidei, quare dubitasti? Quid loquar de charitate, quæ & fide & spe maior est: & quã Paulus optat potius q̃ præsumit: sine qua & martyrio sanguis effusus, corpusq; flammis traditum, coronam nõ habet præmiorũ? Harum utramq; iste sic sibi uindicat, ut tamen contra se habeat latratores: qui nisi inuicti pontificis baculo repellantur, latrare non cessant. Illud uero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reuersum esse iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem, & quos uiuẽtes iuuenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi fortè parentes militari uulgariq; sermone, cognatos & affines nominat: quos quia non uult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco patria derelicta, Aquileiæ habitat. Periclitatur Romæ illa probatissima fides eius: & hic supinus & lassulus post triginta annos per mollissimũ Flaminiæ iter, essedo uenire non potest: sicq; prætendit longi itineris lassitudinẽ, quasi triginta annis semper cucurrerit: aut biennio Aquileiæ sedens, præteriti itineris labore confectus sit. Carpamus reliqua, & ipsa epistolæ eius uerba ponamus. Quãuis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, cum in sancta Alexãdrina ecclesia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro fide inferebantur, probata sit. Miror quod nõ adiecerit, uinctus Iesu Christi, & liberatus sum de ore leonis: et Alexandrię ad bestias pugnaui, & cursum cõsummaui, fidẽ seruaui, superest mihi corona iustitiæ. Quæ, malum, exilia, quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacij: quasi carceres & exilia absque iudicum sententijs irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciarum se dicat exilia sustinuisse. Et utiq; habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs unum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ acta, quæ hucusq; nesciuimus: ut inter alios Alexandriæ martyres huius quoq; gesta recitemus: & contra latratores suos possit dicere: De cętero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Tamen & si quis nunc est, qui uel tentare fidem nostram cupit, uel audire, uel discere: sciat

A sciat quod de trinitate ita credimus: & reliqua. Supra cõtra canes tuos baculũ episcopo porrigis, quo pro te munitus incedat: Nunc quasi ambigẽs dicis: Si quis est qui tẽtare fidem nostram cupit: denuo dubitas, cum multorũ latratus ad te usq; peruenerint. Non discutio parumper elocutiones tuas, quas & tu contẽnis & despicis, tantũ sensib. respondebo. Aliud à te quæritur, & pro alio satisfacis. Contra Arij dogmata, iam Alexãdriæ in carceribus & exilijs dimicaueras, nõ uoce, sed sanguine: Nunc super Origenis hęresi tibi calumnia cõmouetur. Nolo cures quæ sana sunt, uulnera medicare. Trinitatẽ dicis unius esse deitatis. Hoc toto credente iam mundo: puto quod & dæmones confiteant filiũ dei natum de Maria uirgine, & carnẽ naturæ humanæ atq; animã suscepisse. Si arctius quid rogauero, contẽtiosum uocabis. Si dicis filium dei humanæ naturæ carnẽ atq; animam suscepisse: oro te, ut absq; stomacho respondeas: anima ista quã suscepit Iesus, erátne antequam nasceret ex Maria? An in origine uirginali, quæ de spiritu sancto nascebat, cum corpore simul creata est: uel iã in utero corpore figurato, statim facta & missa est de cœlo? E tribus unũ quid sentias, scire desidero. Si fuit anteq̃ nasceret ex Maria: necdum erat anima Iesu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum postea facta est anima eius. Si cœpit ex traduce, humanarũ igitur animarũ, quas æternas fatemur, & brutorum animantiũ, quæ cum corpore dissoluunt, una conditio est. Sin autem figurato corpore statim creatur & mittit: fatere simpliciter, & nos scrupulo libera. Nihil horum loqueris, sed occupatus in alijs, simplicitate nostra abuteris, & præstigijs pompaq; uerborum hærere nos non sinis quæstioni. Quid, inquies, nónne quęstio erat de resurrectione carnis & pœnis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureq; respondę. Non quæro quod scribis eandem carnem resurgere, in qua uiuimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis desecta: hæc enim tua uerba sunt: sed quæro, quod Origenes negat, utrũ in eodem sexu quo mortua sunt corpora susciteñ: & Maria Maria, Ioannes resurgat Ioannes: An cõmixto sexu atq; turbato, nec uir, nec fœmina sit, sed utrumq; uel neutrũ: & an ipsa cor
B pora incorrupta & immortalia: & ut argutè pręmones, iuxta Apostolũ spiritualia permaneant in æternum: & non solum corpora, sed caro & sanguis infusus uenis & ossibus irrigatus, quæ Thomas tetigit: An certe paulatim resoluant in nihilum, & ad quatuor unde compacta sunt elementa, retrahant? Hæc aut dicere debueras, aut negare, & nõ ea loqui quæ subdole Origenes fatetur, quasi fatuis & pueris illudens: nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte desecta. Scilicet hoc timuimus, ne sine naso & aurib. surgeremus, & amputatis sectisq; genitalibus, eunuchorũ in cęlesti Hierusalem ciuitas conderetur. Porrò de diabolo sic sententiam temperat. Dicimus quoq; & iudiciũ futurum, in quo iudicio unusquisq; recipiet propria corporis, prout gessit, siue bona siue mala. Quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis & diabolus, qui omnibus extitit causa peccati? De quo illud sentimus quod scriptũ est in Euangelio: quia & ipse diabolus, & omnes angeli eius, cũ his qui opera eius faciũt, id est, qui criminantur fratres, cũ ipso pariter æterni ignis hæreditate potient. Si quis ergo negat diabolum ęternis ignibus mancipari, partẽ cum ipso ęterni ignis accipiat, ut sentiat quod negauit. Repetamus singula. Dicimus, inquit, iudiciũ futurũ: in quo iudicio, & cætera. Super uerborum uitijs tacere decreueram, sed quia discipuli eius mirantur eloquentiã præceptoris, pauca perstringã. Dixerat iudiciũ futurũ, sed homo cautus timuit solum dicere, in quo, & posuit, in quo iudicio: ne si nõ secundo repetisset iudiciũ, nos obliti superiorũ, pro iudicio asinũ putaremus. Illud quoq; quod postea infert: qui criminant fratres, cum ipso pariter æterni ignis hæreditate potient, eiusdem est uenustatis. Quis enim unquã audiuit potiri ignibus, & frui supplicijs? Sed homo Græcus uidet mihi seipsum interpretari uoluisse, & pro eo quod apud eos dicitur κληρονομήσουσιν, & apud nos uno uerbo dici potest hæ-
2 reditabũt, cõpositius & ornatius dixisse, hęreditate potient. Istiusmodi nugis & acyrologijs, omnis eius scatet oratio. Sed reuertamur ad sensum. Grandi diabolus lancea percutit, qui omnib. extitit causa peccati, si pro operibus suis quasi homo redditurus est ratio-

nem

nem,& cum angelis ſuis æterni ignis hæreditate potiet̃.Hoc enim deerat, ut hominibus c
tormẽto ſubditis,ille potiret̃ ignibus æternis,quos tanto tempore deſiderauerat. Et uideris mihi calumniã in hoc loco facere diabolo,& criminatorẽ omniũ,falſis criminibus accuſare.Dicis em̃,q omnib.extitit cauſa peccati,& dum in illũ refers crimina, homines culpa liberas,tollisq; arbitrij libertatẽ,ſaluatore dicẽte,quod de corde noſtro exeunt cogitationes malæ,homicidia,adulteria,fornicationes,furta,falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Et rurſum de Iuda in Euangelio legimus:Poſt buccellam intrauit in eũ ſatanas, quia ante buccellam ſpõte peccauerat:& nec humilitate,nec clemẽtia ſaluatoris flexus eſt ad pœnitentiã.Vnde Apoſtolus:Quos tradidi,inquit,ſatanæ,ut diſcãt non blaſphemare. Et in alio loco:Tradidi huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus fiat.Tradidit eos ſatanæ,quaſi tortori ad puniendũ:qui antequã traderent̃,uolũtate propria blaſphemauerant.Et Dauid:Ab occultis,inquit,meis munda me domine, & ab alienis parce ſeruo tuo:breuiter & ſuæ uoluntatis errorẽ,& uitiorũ incentiua ſignificans.In Eccleſiaſtico quoq; legimus:Si ſpiritus poteſtatẽ habentis aſcenderit ſuper cor tuum,locum tuum ne dimiſeris.Ex quo liquido apparet,ſi dederimus aſcendenti locũ,nos peccaſſe qui dederimus,& aſcendentẽ muros hoſtem non præcipitẽ deturbauerimus.Quod autem im precaris fratribus,hoc eſt criminatoribus tuis,æternos ignes cum diabolo:non tam fratres mihi uideris premere,quàm diabolum ſubleuare, cũ ijſdem quibus homines Chriſtiani ignibus puniendus ſit.Ignes autem æternos,quos intelligere ſolet Origenes,puto quod te non fugiat,conſcientiam uidelicet peccatorũ, & pœnitudinem interna cordis urentem.De qua & Eſaias loquitur:Vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur.Et ad Babylonem ſcriptũ eſt:Habes carbones ignis, ſedebis ſuper eos : hi erũt tibi in adiutorio.Et in Pſalmo pœnitens audit:Quid detur tibi, aut quid apponat̃ tibi ad linguam doloſam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatorijs:ut linguam doloſam,ſagittæ præceptorum dei(de quibus in alio loco propheta dicit: Verſatus ſum in miſeria,dum configitur mihi ſpina)uulnerent atq; confodiant,& peccatorum in ea ſo- D
litudinẽ faciant.Illud quoq; teſtimoniũ,in quo dominus loquit̃:Ignem ueni mittere ſuper terram,& quàm uolo ut ardeat:ſic interpretat̃:Omnes cupio agere pœnitentiã,& ex coquere ſpiritu ſancto uitia atq; peccata.Ipſe enim ſum de quo ſcribitur:Deus ignis conſumẽs eſt.Non ergo grande eſt hoc de diabolo dicere, quod & hominibus præparatum eſt.Magis debueras,ut ſuſpicionẽ ſalutis diabolicæ declinares,dicere:Perditio factus es, & non eris in æternum:& ex perſona domini loquẽtis ad Iob de diabolo: Ecce ſpes eius fruſtrabitur eum,& uidentibus cunctis pręcipitabit̃.Non quaſi crudelis ſuſcitabo eum. Quis enim reſiſtere poteſt uultui meo? Quis autem dedit mihi ut reddam ei? Omnia quę ſub cœlo ſunt,mea ſunt.Non parcam ei,& uerbis potentibus , & ad deprecandum compoſitus.Verum hæc poſſunt quaſi ſimplicis hominis excuſari:& cum eruditos non ſubterfugiant,apud indoctos præferre innocẽtiæ ſimilitudinẽ.Quod ſequit̃ de animarũ ſtatu,excuſari omnino non poteſt.Dicit enim : Audio & de anima quæſtiones eſſe cõmotas:de qua re utrum recipi debeat querimonia,an abijci,uos probate . Sin autẽ & de me quid ſentiam quæritur,fateor me de hac quæſtione apud q̃plurimos tractatorũ diuerſa legiſſe.Legi quoſdam dicentes,quod pariter cum corpore per humani corporis traducem etiam animæ diffundant̃: & hæc quibus poterant aſſertionibus confirmabãt, quod puto inter Latinos Tertullianum ſenſiſſe,uel Lactantium , fortaſsis & nonnullos alios. Alij aſſerunt, q̃ formatis in utero corporibus, deus quotidie faciat animas & infundat. Alij, q̃ factas iam olim,id eſt,tunc cum omnia creauit deus ex nihilo,nũc eas iudicio naſci diſpenſet in corpore.Hoc ſentit & Origenes,& nõnulli alij Græcorũ. Ego uero cum hæc ſingula legerim, deo teſte dico , quia uſq; ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione non teneo , ſed deo relinquo ſcire quid ſit in uero, & ſi cui ipſe reuelare dignabitur . Ego tamen hæc ſingula & legiſſe me non nego , & adhuc ignorare confiteor:præter hoc quod manifeſtè tradit eccleſia, deum eſſe & animarum & corporum conditorem

A ditorem.Antequam de ſenſibus diſputẽ,Theophraſti uerba imitabor.Audio,inquit,de anima quæſtiones cõmotas eſſe:de qua re utrũ recipi debeat querimonia,aut abijci, uos probate.Si quæſtiones de animæ ſtatu in urbe cõmotæ ſunt,quæ eſt iſta querimonia uel querela:quæ utrum recipi debeat,epiſcoporũ iudicio relinquit? niſi fortè quæſtionẽ & querimoniã idipſum ſignificare putat,quia in Capri cõmentarijs huiuſcemodi figuram reperit.Deinde ponit,legi quoſdã dicẽtes , quod pariter cũ corpore per humani ſeminis traducẽ etiam animæ diffundant̃,& hęc quibus poterãt aſſertionibus confirmabant.Rogo quæ eſt iſta licentia figurarũ? quæ modorum & temporũ perturbatio? Legi dicentes, quibus poterant aſſertionibus confirmabant.Et in conſequentibus: Alij aſſerunt,quod formatis in utero corporibus deus quotidie faciat nouas animas,& infundat.Alij,factas iam olim,id eſt,tunc cũ omnia deus creauit ex nihilo,nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore.Et hic ordo pulcherrimus.Alij,inquit,aſſerũt hoc uel illud:alij factas iam olim,id eſt,tunc cũ omnia deus creauit ex nihilo,nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore.Tam putidè & confuſe loquitur,ut plus ego in reprehẽdendo laborẽ,q̃ in ſcribendo.Ad extremũ poſuit:Ego uero cum hæc ſingula legerim , & adhuc pendente ſententia quaſi nouum aliquid protuliſſet,adiecit : Ego tamẽ hæc ſingula & legiſſe me non nego,& adhuc ignorare confiteor.O infelices animas,quæ tantis uitiorũ lanceis uulnerantur,nõ eas puto iuxta Origenis errorẽ tantũ laboraſſe , cum de cœlo in terras ruerẽt, & craſsis corporibus ueſtirent̃:ut nunc & uerbis & ſententijs hincinde colliſas, ut præ-
3 termittam κακέμφατον,quo de humani ſeminis traduce diffundi animæ dicunt̃. Scio inter Chriſtianos uerborũ uitia non ſolere reprehendi,ſed ex paucis oſtendere uolui , cuius temeritatis ſit docere quod neſcias,ſcribere quod ignores , ut ſimilẽ prudentiã & in ſenſibus requiramus. Mittit epiſtolã,id eſt robuſtiſsimũ baculũ,quo Romanæ urbis armetur epiſcopus:& in ipſa quæſtione pro qua canes latrãt, dicit ſe neſcire quod quærit. Si ignorat,pro quo ſibi calumnia cõmouetur:quid neceſſe eſt apologiã mittere,quæ nõ
B habet defenſionẽ ſui,ſed ignorãtiæ confeſsionẽ ? Hoc eſt ſuſpiciones hominũ nõ ſopire ſed ſerere.Tres ſuper animarũ ſtatu ponit ſententias,& in fine concludens : ſingula, inquit,me legiſſe nõ nego,& adhuc ignorare confiteor.Arceſilaum , aut Carneadẽ putes, qui omnia incerta pronunciant,licet & illos ſuperet cautione.Illi enim omniũ philoſophorum inuidiam non ferẽtes,quod uitam è uita tollerẽt,ueriſimilia repererũt,ut ignorantiam rerũ probabili aſſertione temperarẽt:iſte ſe dicit incertũ,& è tribus omnino ne ſcire quid uerum ſit.Si hoc erat reſponſurus,quæ eum ratio impulit , ut tantũ põtificem inſcitiæ ſuæ teſtem faceret? Nimirum hæc eſt illa laſsitudo, quod triginta annorũ itinere confectus,Romam uenire nõ potuit.Quanta & alia neſcimus,& tamẽ imperitiæ noſtræ teſtes non quærimus? De patre,filio,& ſpiritu ſancto,de natiuitate domini ſaluatoris,ſuper qua Eſaias exclamat:Generationem eius quis enarrabit? audacter loquitur, & myſterium omnibus retro ſeculis ignoratũ,ſcientiæ ſuæ uindicat:& hoc ſolum ignorat, quod ignoratũ cunctis ſcandalum facit.Scit quomodo deũ uirgo generarit,& neſcit quomodo ipſe ſit natus.Animarũ & corporũ conditorem fatetur dominũ, ſiue animæ ante corpora fuerint,ſiue cum corporum naſcantur exordijs,ſiue iam formatis in utero figuratisq; corporibus immittantur.In omnibus nouimus autorem dominũ. Nec de hoc nũc quæſtio eſt,utrum deus an alius eas fecerit:ſed è tribus,quas poſuit, quæ ſit illarũ ſententia uera,neſcire ſe dicit.Vide ne ſtatim tibi obijciatur,idcirco ne trium ignorantiã confiteris, ne unum damnare cogaris:& Tertulliano & Lactãtio ideo parcere,ne Origenem cum illis iugules.Quantum memoria ſuggerit,niſi tamẽ fallor , neſcio me legiſſe Lactantium συναισθομένως animam dicere.Cæterum qui legiſſe te ſcribis,die in quo libro legeris,ne ut me dormientem,ſic illum mortuũ calumniatus eſſe uidearis.Sed & in hoc contabundus incedis & cautus.Dicis enim:Puto inter Latinos Tertullianũ ſenſiſſe, uel Lactantiũ,fortaſsis & alios nõnullos.Non ſolum de animarum ſtatu dubitas , ſed de autorum ſentẽtijs putas,& tamẽ aliquid intereſt.De animabus autẽ apertè neſcis,& inſcitiam

confiteris

confiteris: de autorib. ſic noſſe te dicis, ut putes potius q̃ præſumas, In ſolo Origene non c
ambigis. Dicis quippe, hoc ſentit Origenes. Interrogabo te, Bene ſentit, an male? Neſcio
inquis. Quid me igitur miſsis tabellarijs & creberrimis nuncijs docere conaris, ut ſciam
quod neſcias? Et ne fortè credam imperitiæ tuæ, & arbitrer te callide reticere quod no-
ſti: iuras deo teſte, quod uſq; ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione nõ te-
neas: & deo relinquas ſcire quid ſit in uero, & cui ipſe reuelare dignabit. Per tanta ſecula
tibi nullus uidet dignus fuiſſe, cui de hac quæſtione dñs reuelarit? Non patriarcha, non
propheta, nõ apoſtolus, nõ martyr? Ne tibi quidẽ quando in carceribus & exilijs mora-
baris, huiuſcemodi ſacramenta patuerũt? Dominus in Euangelio: Pater, inquit, reuelaui
nomẽ tuum hominibus. Qui patrẽ reuelauit, de animarũ ſtatu tacuit: & miraris ſi contra
te fratrũ ſcandala concitent, cum id neſcire te iures, quod Chriſti eccleſiæ ſe noſſe fatean
tur? Expoſita fide ſua, imò inſcitiæ confeſsione, tranſit ad aliud: & excuſare ſe nitit, cur li
bros περὶ ἀρχῶν in Latinũ uerterit. Et hæc ſcribit ad uerbũ. Sanè quia audio etiam inde
eſſe diſputatũ, quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinũ tranſtuli:
puto quod omnes intelligant, hæc pro ſolo liuore culpari. Si enim aliquid eſt quod diſ-
pliceat in autore, quare id ad interpretẽ detorquet? Sicut in Græcis habet, rogatus ſum
ut Latinis oſtenderẽ. Græcis ſenſib. uerba dedi Latina tantũmodo. Siue ergo in illis ſen-
ſibus laus ineſt aliqua, non eſt mea: ſiue culpa, ſimiliter nõ eſt mea. Audio, inquit, etiam
inde eſſe diſputatũ. Quàm prudenter accuſationẽ ſuam, diſputationẽ uocat. Quod quæ
dam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinũ tranſtuli. Quæ ſunt illa quædam?
Nomen non habent? Taces? Libelli accuſatorũ loquuntur. Puto, ait, quod omnes intel-
ligant hæc pro ſolo liuore culpari. Pro quo liuore? Num inuident eloquentiæ tuæ? Aut
feciſti, quod nullus hominũ unquam facere potuit? Ecce & ego Origenis multa tranſtu
li: & præter te, nemo nec inuidet, nec calumniatur. Si enim, inquit, aliquid eſt quod diſ-
pliceat in autore, quare id ad interpretẽ detorquet? ſicut in Græcis habetur, rogatus ſum
ut Latinis oſtenderem: Græcis ſenſibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in D
illis ſenſibus laus ineſt aliqua, non eſt mea: ſiue culpa, ſimiliter non eſt mea. Et miraris,
ſi de te homines male ſentiant, cum de apertis blaſphemijs dicas, ſi eſt aliquid quod diſ-
pliceat in autore. Omnibus quæ in illis libris dicta ſunt, diſplicẽt: & tu ſolus dubitas, &
quereris cur ad interpretẽ detorqueatur, quod in tranſlationis tuæ præfatione laudaſti.
Rogatus eras, ut quomodo habebat in Græco, in Latinũ uerteres. Vtinam feciſſes, quod
rogatum te eſſe ſimulas, nulli adhuc inuidiæ ſubiaceres. Si tu tranſlationis ſeruaſſes fidẽ,
mihi neceſsitas non fuiſſet interpretationẽ falſam uera interpretatione ſubuertere. No-
uit conſcientia tua, quæ addideris, quæ ſubtraxeris, quæ in utramq; partẽ, ut tibi uiſum
fuerit, immutaris: & poſt hæc audes dicere, quod & bona & mala nõ tibi, ſed autori de-
beant imputari. Et oppreſſus inuidia adhuc uerba moderaris, & quaſi ſuper ariſtas pen-
denti incedens gradu loqueris: Siue in illis ſenſibus laus eſt, ſiue culpa. Defendere nõ au
des, & tamẽ damnare non audes. Elige è duobus quod uis, optio tibi datur: ſi bona eſt in
terpretatio tua, lauda: ſi mala, condemna. Verum excuſat ſe, & ſubnectit aliam ſtrophã.
Dicit enim, Quinimò etiam illud adieci, ſicut in præfatiuncula mea deſignaui: ut inquan
tum poſſem aliquanta decidere: illa tamẽ quæ mihi ad ſuſpicionẽ ueniebant, quod non
ab ipſo Origene ita dicta, ſed ab alijs uiderent eſſe inſerta, propter hoc quod de eiſdẽ re-
bus in alijs autoris eiuſdem locis catholicè dictum legeram. Mira eloquentia, & Attico
flore uariata, quinimò etiam, & quæ mihi ad ſuſpicionẽ ueniebãt. Auſum illum eſſe hæc
Romam uerborum portenta tranſmittere? Compeditam putes linguam eius, & inextri-
cabilibus nodis ligatam, uix in humanũ ſonum erumpere. Sed ad cauſam redeam. Quis
tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras, ut Græca
in Latinum uerteres, non ut emendares: ut alterius dicta proferres, non ut tua cõderes.
Non feciſſe te quod rogatus es, recidendo plurima confiteris. Atq; utinam præciditſſes
mala, & non in aſſertionem malorũ, tua multa poſuiſſes. E quibus unum proferam, ut ex

hoc

A hoc cognoſcant & cætera. In primo libro περὶ ἀρχῶν, ubi Origenes lingua ſacrilega bla
ſphemauit, quod filius patrẽ non uideat: tu etiam cauſas reddis, quaſi ex perſona eius qui
4 ſcripſit: & Didymi interpretaris ἐξόδιον, in quo ille craſſo labore conatur alienũ errorẽ
defendere, quod Origenes quidẽ bene dixerit, ſed nos ſimplices homines & cicures En
niani, nec illius ſapientiã, nec tuã qui interpretatus es, intelligere poſſumus. Præfatio tua
quam nominas, & in qua me miris ornas laudibus, te reũ peſsimę tranſlationis facit. Di-
cis enim quod de Græco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quæ decidiſti, ma
la erant, an bona? Vtiq; mala. Quæ reſeruaſti, bona an mala? Vtiq; bona. Neq; enim ma-
la transferre poteras. Ergo mala amputaſti, & reliquiſti bona? Nulli dubiũ eſt. Probãtur
autem quæ tranſlata, penè omnia mala. Quicquid igitur in tranſlatione monſtrauero, ti
bi imputabitur, qui illud pro bono tranſtuliſti. Aliud eſt, ſi iniquus cenſor eiuſdẽ crimi
nis reus, alios de ſenatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis, omnia mutare non pote-
ram, ſed ea tantũ, quæ addita ab hæreticis arbitrabar, mihi amputanda credidi. Pulchre.
Si amputaſti quæ addita ab hæreticis exiſtimabas: ergo quæ reliquiſti, eius ſunt quem in
terpretabaris. Si eius ſunt quem interpretatus es, reſponde, utrũ bona an mala ſint? Mala
transferre nõ poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerant amputaſti. Niſi fortè
hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinũ integros uertere.
Dic ergo quare Origenis mala in Latinũ uerteris, ut autorẽ mali proderes, an laudares?
Si prodis, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Reſtat, ut quaſi bo-
na protuleris. Si hęc omnia probant mala, igitur unius & autor & interpres rei criminis
erunt, & implebit illa ſententia: Videbas furẽ, & currebas cum eo: & cum adulteris por-
tionem tuam ponebas. Non eſt neceſſe rem planã, argumẽtatione dubiam facere. Quod
ſequit reſpõdeat: unde illi ſit orta ſuſpicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inquit, de eiſdẽ
rebus in alijs locis eiuſdem autoris catholicè dictum legerã. Videamus quod primũ eſt,
ut ordine uenerit ad ſecundũ. Probo ego inter multa Origenis mala, hæc maxime hære-
B tica: Dei filium creaturã, ſpiritũ ſanctum miniſtrũ, mundos innumerabiles, æternis ſibi
ſeculis ſuccedentes: angelos uerſos in animas hominũ: animam ſaluatoris fuiſſe antequã
naſceretur ex Maria: & hanc eſſe, quæ cum in forma dei eſſet, non eſt rapinam arbitrata
æqualem ſe eſſe deo: ſed ſe exinaniuit, formam ſerui accipiẽs: reſurrectionẽ noſtrorum
corporum ſic futuram, ut eadem membra non habeant: quia ceſſantibus membrorum
officijs, ſuperfluo membra reddantur: ipſaq; corpora tenuia & ſpiritualia paulatim eua-
neſcere, & in auram tenuem atq; in nihilum diſsipari: in reſtitutione omnium, quando
indulgẽtia principalis uenerit, cherubim & ſeraphim, thronos, principatus, dominatio-
nes, uirtutes, poteſtates, archangelos, angelos, diabolum, dæmones, animas omnium ho
minum, tam Chriſtianorum quàm Iudæorum & gentilium, unius conditionis & men-
ſuræ fore. Cumq; ad formam & libram æquitatis peruenerint, & rationabiles creaturas
omni corporum fece depoſita, nouus de mundi exilio populi reuertentis monſtrauerit
exercitus, tunc rurſus ex alio principio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus la-
bentes de cœlo animæ ueſtiant: ut uerendũ nobis ſit, ne qui nunc uiri ſumus, poſtea na-
ſcamur in fœminas: & quæ hodie uirgo, tũc proſtibulum ſit. Hæc in Origenis libris ego
hæretica doceo: tu oſtende, in quo eius opere his contraria legeris. Nolo dicas, quæ de
eiſdem rebus in alijs locis eiuſdẽ autoris catholicè dicta legerã, ne me mittas ad ſex milia
librorũ eius, quos legiſſe beatũ papam Epiphaniũ criminaris, ſed ipſa loca nomina: nec
hoc mihi ſufficiet, niſi eadẽ dicta ad uerbum protuleris. Non eſt fatuus Origenes, & ego
noui, contraria ſibi loqui non poteſt. Igitur ex hac ſupputatione illa ſumma naſcitur, nõ
hæreticorum eſſe quæ amputaſti, ſed Origenis: cuius ideo mala interpretatus es, quia pu
taſti bona: & tibi tam bona quàm mala illius imputanda: cuius ſcripta in prologo com-
probaſti. Sequitur in eadem apologia: Origenis ego neq; defenſor ſum, nec aſſertor, nec
primus interpres. Alij ante me hoc idem opus fecerunt, feci & ego poſtremus, rogatus à
fratribus. Si iubetur ne fiat, iuſsio obſeruari ſolet in poſterum. Si culpãtur qui ante iuſ-

 ſionem

sionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uolebat, & omnis ani c
mi tumor in nostræ accusationis erupit inuidiam. Vbi interpretaꝰ libros περὶ ἀρχῶν, me
sequi se dicit: ubi accusatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum: & securus periclitãs
sine me uiuere non potest. Audiat igitur quod nescire se simulat. Nemo tibi obijcit, qua
re Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambrosius hoc crimine tenebuntur:
sed quia interpretatus hæretica, præfationis tuæ laude firmasti. Ego ipse, quem in crimẽ
uocas, sic septuaginta Homilias eius transtuli, & nõnulla de Tomis, ut & mala in bono-
rum interpretatione subtraherẽ: & apertè in libris περὶ ἀρχῶν ad coarguendam transla-
tionem tuam, quid lector uitaret ostenderẽ. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes
multas Homilias eius & Tomos, in quibus moralis tractatur locus, scripturarũ pandun
tur obscura. Hæc interpretare, hæc rogãtibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab
infamia? Cur translaturus hæretica, in defensionem eorum præmittis, quasi martyris li-
brum, & id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expauit? Aut certe si
ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum in Prę
fatione testare, quod prudentissimè papa Anastasius in epistola, quam contra te scribit
ad episcopum Ioannem, suo sermone complexus est: me liberans qui id feci, & te arguẽs
qui facere noluisti. Ac ne forsitan hoc quoq; neges, subieci exemplum eius: ut si non uis
audire fratrem monentẽ, audias episcopum condemnantẽ. Dicis te non esse defensorem
neq; assertorẽ Origenis: iam nunc tibi proferam librum tuum, de quo in famosa illa præ
fatiuncula præclari operis tui his uerbis loqueris. Cuius diuersitatis causam plenius tibi
in Apologetico, quem Pamphilus in libris suis scripsit, edidimus, breuissimo libello su-
peraddito: in quo euidentibus (ut arbitror) probamentis deprauatos esse in q̃ plurimis
ab hæreticis & maleuolis libros eius ostendimus: & præcipuè istos, quos nunc exigis ut
interpreter, id est περὶ ἀρχῶν. Non tibi suffecerat Eusebij, uel certe (ut tu uis) Pamphili
pro Origene defensio, nisi quod ab illis minus dictum putabas, tu quasi sapiẽtior & do-
ctior adderes? Longum est, si uelim totũ librum tuum huic operi inserere: & propositis D
capitulis ad singula respondere, quid in his uitiorum sermo habeat, quid mendaciorum
assertio, quid inconsequẽs textus ipse uerborũ. Vnde lacinioſæ disputationis fastidia fu-
giens, & in arctum uerba compingẽs, tantũ uersibus respondebo. Statim de portu egre- 5
diens, nauem impegit. Referẽs enim de apologia Pamphili martyris, quam nos Eusebij
Arianorũ principis probauimus: de qua dixerat, prout potuimus uel res popoſcit, Lati-
no sermone digessimus, intulit: Illud est quod desideriorũ uir Macari te admonitũ uo-
lo, ut scias hanc quidem fidei regulam, quam de libris eius suprà exposuimus, esse talem
quæ & amplectenda & tenenda sit. In omnibus enim his catholicũ inesse sensum euiden
ter probatur. Quamuis de Eusebij libro multa subtraxerit, & in bonam partẽ de filio &
spiritu sancto nisus sit cõmutare: tamen multa in illo scandala reperiũtur, & apertissimæ
blasphemiæ, quæ iste sua negare nõ poterit, catholica esse pronuncians. Dicit Eusebius,
imò (ut tu uis) Pamphilus in isto uolumine, filij & patris ministrum spiritum sanctum,
non de eadem patris filijq; substãtia: animas hominũ lapsas esse de cœlo: & in hoc quod
sumus, de angelis cõmutari: in restitutione omnium æquales & angelos & dæmones &
homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam replicare sit criminis. Quid
faciet assertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ emendauit tanta blasphe-
mia est, in illis quæ ab hæreticis falsata confingit, quanta sacrilegia continentꝰ? Cuius opi
nionis causam hanc suspicatur, quod uir neq; stultus, neq; insanus dicere sibi repugnan
tia non potuerit. Et ne forsitan putaremus diuersis eũ uaria scripsisse temporibus, & pro
ætatibus edidisse contraria, edidit: Quid facimus quod interdum in eisdem locis atq; (ut
ita dixerim) in consequenti penè capite sentẽtia contrarij sensus inuenitur inserta? Nun
quid in eodem opere eiusdem libri, & interdum, ut diximus, statim in consequenti capi
tulo oblitus sui esse potuit? Verbi gratia: Vt qui superius dixerat, nusquã inueniri in om
ni scriptura, ubi spiritus sanctus factus uel creatus esse diceretur, continuo subijceret, in

ter

A ter cæteras creaturas factum esse spiritũ sanctum? Aut iterũ, qui patrem & filium unius
substantiæ, quod Græcè ὁμοούσιον dicit, designauit: in consequentibus statim capitulis al-
4 terius esse substãtiæ, & creatum poterat dicere eum, quem paulo antè de ipsa natura dei
patris pronunciauerat natum? Hæc ipsius uerba sunt, negare nõ potest. Nolo dicas, uer-
bi causa, ut qui superius dixerat: sed ipsum librũ nomina, ubi prius bene dixerit, & postea
male: ubi spiritũ sanctum & filium de dei patris scribens esse substantia, statim in conse-
quentibus asseruerit creaturas. Nescís ne me Origenis habere omnia? legisse q̃ plurima?
Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. Vir doctissimus Eusebius (doctissi-
mum dixi, nõ catholicũ, ne more solito mihi & in hoc calumniã struas) per sex uolumi-
na nihil aliud agit, nisi ut Origenẽ suæ ostendat fidei, id est Arianæ perfidiæ. Et multa po
nit exempla, & hoc constanter probat. Tibi ergo in quo somnio Alexandrini carceris re
uelatũ est, ut quæ ille uera profitetꝰ, falsata confingas? Sed forsitan hic, ut Arianus, ab hę-
reticis addita, in occasionẽ sui traxit erroris, ne solus male sensisse contra ecclesiam puta
retur. Quid respondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus est? Cuius etiam
nos de spiritu sancto librũ in Latinam linguã uertimus. Certe hic in his, quę ab hæreticis
in Origenis operibus addita sunt, consentire nõ potuit, & in ipsis περὶ ἀρχῶν, quos tu in
terpretatus es libris, breues dictauit cõmentariolos: quibus nõ negaret ab Origene scri-
pta quæ scripta sunt, sed nos simplices homines nõ posse intelligere quæ dicunt, & quo
sensu in bonã partẽ accipi debeant, persuadere conatꝰ. Hoc duntaxat de filio & spiritu san
cto. Cæterum in alijs dogmatibus & Eusebius & Didymus apertissimè in Origenis scita
concedunt: & quod omnes ecclesiæ reprobant, catholicè & piè dictum esse defendunt.
Videamus tamen quibus argumentis probare nitaꝰ, Origenis ab hæreticis scripta uitia-
ta. Clemens, inquit, apostolorũ discipulus, qui Romanæ ecclesiæ post apostolos episco-
pus & martyr fuit, libros edidit, qui appellantꝰ ἀναβαθμοὶ, id est recognitio: in quibus
cum ex persona Petri apostoli, doctrina quasi uere apostolica in q̃ plurimis exponatꝰ: in
B aliquibus ita Eunomij dogma inseritur, ut nihil aliud q̃ ipse Eunomius disputare creda-
tur, filium dei creatum de nullis extantibus asseuerãs. Et post alia, quæ prolixũ est scribe-
re: Quid quæso, ait, de his sentiendum est, quod apostolicus uir hæretica scripserit? An
id potius credendum, quod peruersi homines ad assertionẽ dogmatum suorũ sub uiro-
rum sanctorum nomine tanquã facilius credenda interseruerint, ea quæ illi nec sensisse,
nec scripsisse credendi sunt? Clementem quoq; Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, ui-
rum catholicũ, scribit in libris suis interdum dei filium dicere creaturam: & Dionysium
Alexandrinæ urbis episcopum uirum eruditissimũ, contra Sabellium quatuor uolumi-
nibus disputantẽ, in Arianum dogma delabi. Et sub his exemplis illud agit, ut non eccle-
siasticos & catholicos uiros male sensisse, sed ab hæreticis eorũ scripta corrupta esse te-
stetur: & concludat ad extremũ, dicẽs: De Origene quoq;, in quo similiter ut in his quos
suprà diximus, quædam diuersitas inueniꝰ, istud non sufficiat sentire, quod de præiudi-
catis iam catholicis sentitur uel intelligiꝰ uiris, ne similis causæ, similis sufficiat excusatio.
Si concediꝰ, ut quicquid in libris omnium reperitur, ab alijs corruptũ sit: nihil eorũ erit,
quorũ ferꝰ nominibꝰ, sed his deputabiꝰ, à quib. diciꝰ esse uitiatũ. Quanq̃ & illorũ nõ erit,
quorum incerta sunt nomina: atq; ita fiet, ut dum omniũ omnia sunt, nihil alicuius sit.
Hac defensionis perturbatione nec Marciõ, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius,
accusari poterũt: quia quicquid nos ab his impiè dictum obiecerimus, discipuli respon-
debunt, non à magistris suis ita editum, sed ab inimicis esse uiolatũ. Hoc genere & iste ip
se tuus liber, tuus non erit, sed forsitan meus. Et meus liber, quo tibi accusatus respon-
deo: si in illo aliquid reprehenderis, nõ erit meus, sed tuus à quo reprehenditur. Et dum
omnia ad hæreticos refers, quid ecclesiasticis tribues, quibus proprium nihil relinquis?
Et quomodo, inquies, in libris eorum uitiosa nonnulla sunt? Si me causas uitiorum ne-
scire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest ut uel simplici-
ter errauerint, uel alio sensu scripserint, uel à librarijs imperitis eorum paulatim scripta

corrupta sint. Vel certè antequã in Alexandria quasi dæmoniũ meridianũ Arius nascere C
tur, innocenter quædam & minus cautè locuti sunt, & quæ nõ possint peruersorũ homi
num calumniã declinare. Obijciũtur Origeni crimina, & tu nõ illum defendis, sed alios
accusas: nec crimẽ renuis, sed criminosorũ turbam requiris. Si tibi diceretur, quos habet
Origenes in hæresi socios, recte ista proferres. Nunc à te quæritur, hæc quæ in Origenis li
bris scripta reperiunt, bona sint an mala. Taces, & pro his alia loqueris. Clemens hoc ait,
Dionysius in isto errore deprehendit, Anastasius episcopus sic Dionysij defendit erro-
rem, Apostolorũ scripta similiter deprauata sunt: quomodo & nũc ab alijs tibi hæreseos
crimẽ impingit, & tu pro te taces, & pro me confiteris. Ego neminẽ accuso, pro me tan-
tum respõdisse contẽtus. Non sum quod arguis: si tu es quod accusaris, ipse uideris. Nec
absolutio mea me, nec reatus te, aut innocentẽ, aut obnoxium crimini probabunt. Præ-
missa falsatione ab hæreticis apostolorũ, & utriusq; Clemẽtis atq; Dionysij, uenit ad Ori
genem, & his uerbis loquit: Ipsius hoc conquirẽtis & deplorãtis scriptis ac uocibus pro-
bauimus. Quid enim ipse cum adhuc in carne uiuens, sentiens uidensq; perpessus sit de
librorũ suorum uel sermonũ corruptionibus, uel adulterinis editionibus: ex ipsius epi-
stola, quam scribit ad quosdam charos suos Alexandriã, euidẽter docet: statimq; exem-
plum subiungit epistolæ. Et qui falsitatẽ scriptorũ Origenis hæreticis imputat, ipse inci-
pit à falsitate: nõ ita interpretans ut habet in Græco: nec id Latinis insinuans, quod ipse
in suis literis profitet. Cumq; illa epistola tota Demetriũ Alexandrinæ urbis pontificem
laceret, & in totius orbis episcopos & clericos inuehat: & frustra ab ecclesijs excõmuni-
catum esse se dicat, nec uelle in maledictis referre uicẽ, ne scilicet maledicus uideat esse,
homo qui intantũ cautus sit ad maledicendũ, ut ne diabolo quidẽ audeat maledicere: un
de & Candido Valentiniani dogmatis sectatori, calumniãdi se occasionẽ dederit, quod
diabolum saluandæ dixerit esse naturæ: hic dissimulato argumento epistolæ fingit pro
Origene, quod ille nõ loquitur. Vnde epistolæ ipsius partem paululum ex superioribus
transtuli: & his iunxi, quæ ab ipso cõmaticè doloseq; translata sunt: ut quo consilio supe D
riora tacuerit, ipse lector agnoscat. Contra sacerdotes ergo ecclesię generaliter disputãs,
à quibus indignus cõmunione eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid necesse est de pro
phetarum sermonibus dicere, quibus sæpissime pastoribus & maioribus natu, & sacer-
dotibus, ac principibus populi comminantur, & arguunt eos? Quæ absq; nobis de san-
ctis scripturis elicere potestis, & liquido peruidere quod forsitan hoc tempus sit, de quo
dicitur: Nolite credere amicis, nec speretis in principibus. Et nunc impleatur uaticiniũ:
Duces populi mei me nescierunt, filij stulti sunt, & non sunt sapientes. Sapientes sunt, ut
faciant mala, bene autem facere nesciũt: quorum magis misereri, q̃ eos odisse debemus:
& orare pro illis, q̃ eis maledicere. Ad benedicendum enim & non maledicendum crea
ti sumus. Vnde & Michael cum aduersus diabolum disputaret de Moysi corpore, ne tan
to quidem malo ausus est iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: Increpet tibi dominus.
Cui quid simile etiã in Zacharia legimus: Increpet tibi dominus diabole: & increpet do-
minus in te, qui elegit Hierusalem. Itaq; & nos cupimus increpari à domino eos, qui no
lunt à proximis increpari. Dicente autẽ Michaele: Increpet tibi dominus diabole: & Za-
charia similiter, utrũ increpet, an nõ increpet deus diabolum, ipse uiderit. Et si increpat,
quomodo increpet, ipse agnoscat. Et post multa quę prolixũ est scribere, addit: Nos hoc
sentimus, quod eijcient de regno cœlorũ, non solum qui grandia peccauerũt: uerbi gra
tia, fornicatores & adulteri, & masculorũ concubitores & fures: sed & qui minora deli-
querunt, ex eo quod scriptũ est: Neq; ebriosi, neq; maledici regnum dei possidebunt: &
tam in bonitate q̃ in seueritate dei esse mensuram. Vnde cuncta nitimur agere consilio:
in uini quoq; potu, & in moderatione sermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cũ
propter dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius di
cti, nõ fuit ausus iudicium inferre blasphemiæ, quod dicitur de Michaele contra diabo-
lum: & in alio loco: Dominationes quidem reprobant, glorias autem blasphemãt: qui-
dam

A dam eorũ qui libẽter contẽtiones reperiũt, asscribunt nobis & nostræ doctrinæ blasphe
miam, super qua ipsi uiderint, quomodo illud audiãt: Neq; ebriosi, neq; maledici regnũ
dei possidebunt: licet patrẽ maliciæ & perditionis eorũ qui de regno dei eijcient, dicant
posse saluari, quod ne mẽte quidem quis captus dicere potest. Cætera quidẽ ex eadẽ epi-
stola transtulit: pro hoc, quod in fine uerborũ Origenis interpretati sumus, Ergo cum
propter timorẽ dei caueamus in quempiã maledicta conferre, & reliqua: iste fraudulen-
ter amputatis superioribus, ex quibus inferiora depẽdent, sic cœpit trãsferre epistolam,
quasi hoc sensu superius esset exordiũ, & ait: Quidam eorũ qui libenter habẽt criminari
proximos suos, asscribũt nobis & doctrinę nostrę crimẽ blasphemię, quod à nobis nus-
quam audierũt, de quo ipsi uiderint, nolẽtes obseruare mandatũ illud quod dicit: Quia
maledici regnũ dei non possidebunt: dicentes asserere me patrẽ maliciæ & perditionis
eorum qui de regno dei eijciunt, id est diabolum esse saluandũ: quod ne aliquis quidem
mente motus, & manifestè insaniẽs dicere potest. Conferte Origenis uerba, quę supra ad
uerbum transtuli, his quæ ab isto nõ uersa sunt, sed euersa: & quantã inter se, non solum
uerborum, sed & sensuum habeant dissonantiã, perspicietis. Obsecro ne molesta sit uo-
bis prolixior interpretatio. Idcirco enim omnia uertimus, ut quo consilio superiora ta-
cuerit, probaremus. Habet dialogus apud Græcos Origenis, & Candidi Valẽtinianæ hæ
reseos defensoris, in quo duos andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Dicit
Candidus filium de patris esse substantia, errans in eo quod προβολὴν asserit. E regione
Origenes iuxta Arium & Eunomiũ repugnat, eum uel prolatum esse uel natum, ne deus
pater diuidatur in partes: sed dicit sublimẽ & excellentissimã creaturam uoluntate exti-
tisse patris, sicut & cæteras creaturas. Rursus ad secundam ueniunt quæstionem. Asserit
Candidus diabolum pessimæ esse naturæ, & quæ saluari nunquã possit. Contra hoc re-
cte Origenes respõdit, nõ eum perituræ esse substantiæ, sed uoluntate propria corruis-
se, & posse saluari. Hoc Candidus uertit in calumniã, quasi Origenes dixerit, diaboli na-
B turam esse saluandam: quod ille falso obiecerat, hic refutat. Et intelligimus in hoc tãtum
dialogo ab Origene argui hæreticã falsitatẽ, & non in cęteris libris, de quibus nunquam
quæstio fuit. Alioqui si omnia quæ hæretica sunt, nõ erunt Origenis, sed hæreticorum:
omnes aũt propemodum illius tomi his erroribus pleni sunt: nihil Origenis erit, sed eo-
rum quorum ignoramus uocabula. Non ei sufficit Græcos & antiquos calumniari, de
quibus pro uetustate temporũ & longinquitate regionũ habet licentiam quicquid uo-
luerit mentiendi, Venit ad Latinos, & primũ ponit Hilarium confessorẽ, quod post Ari
minensem synodum liber illius falsatus ab hæreticis sit. Et ob hanc causam cum in conci
lio episcoporũ ei quęstio mouerẽt, proferri librum de domo sua iusserit: qui nesciẽte se,
in scrinijs suis hæreticus tenebatur. Cumq; prolatus fuisset, & ab omnibus hæreticus iu-
dicatus, autor libri excõmunicatus, de cõcilij conuẽtione, discesserit. Et tantæ autorita-
tis se putat, ut cũ hoc familiaribus suis narrat somniũ, nemo ei cõtra confessorẽ ista simu
lanti audeat contradicere. Respõde quæso: Synodus, à qua excõmunicatus est, in qua
urbe fuit? Dic episcoporũ uocabula: profer sentẽtias subscriptionũ uel diuersitatem uel
consonantiã. Doce qui eo anno consules fuerint, quis imperator hanc synodum iusserit
congregari, Galliæ ne tantũ episcopi fuerint, an & Italiæ & Hispaniæ, certe quam ob cau
sam synodus congregata sit. Nihil horum nominas, sed uirum eloquentissimũ & contra
Arianos Latini sermonis tubam, ut Origenẽ defendas, excõmunicatum à synodo crimi
naris. Sed confessoris calumnia utcunq; toleranda est. Transit ad inclytũ martyrem Cy-
prianum, & dicit Tertulliani librũ, cui titulus est De trinitate, sub nomine eius Constan
tinopoli à Macedonianæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentit duo. Nam nec
Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur, sed Nouatiani, cuius & inscribit titulo: & auto
ris eloquium, stili proprietas demonstrat. Et superfluum puto apertas ineptias confuta-
re, cum mihi mea ingeratur fabella: à synodo uidelicet, & sub nomine eiusdẽ amici Da-
masi Romanæ urbis episcopi ego petar, cui ille ecclesiasticas epistolas dictãdas tradidit:

& Apollinariorũ uersutię describant: quod Athanasij librum ubi dominicus homo scri C
ptus est, ad legendum acceptũ, ita corruperit, ut in litura id quod raserint rursus scriberet: ut scilicet nõ ab illis falsatum, sed à me additũ putaretur. Quæso te amice charissime, ut in ecclesiasticis tractatibus, ubi de ueritate dogmatũ quæritur, & de salute animarum nostrarum maiorum flagitatur autoritas, huiuscemodi deliramẽta dimittas, & prandiorum cœnarumq; fabulas pro argumento nõ teneas ueritatis. Fieri enim potest, ut etiam si à me uerum audisti, alius qui huius rei gnarus est, dicat à te esse compositũ: & quasi mimum Philistionis uel Lentuli ac Marilli stropham eleganti sermone confictam. Quò nõ perueniat semel effrenata temeritas? Post excõmunicationem Hilarij, post Cypriani ἀπόγραφον hæreseos librum, post Athanasij me dormitante lituram, simul & inscriptionem, erupit aliquando contra papam Epiphaniũ: & dolorem pectoris sui, quod eum in epistola quam ad Ioannẽ episcopum scripserat, hæreticũ arguit, in apologia pro Origene digerit, & his se sermonibus consolat. Quin potius aperienda est hoc in loco ueritas latens. Non enim possibile est, tam iniquo iudicio uti quenquam hominum, ut de causa æquali non æqualiter sentiat. Sed quod autores obtrectatorum eius hi sunt, qui uel in ecclesia disputare latius solent, uel etiam libros scribere, qui totum uel de Origene uel loquuntur, uel scribunt. Ne ergo plures ipsorum furta cognoscant, quæ utiq; si ingrati in magistrum nõ essent, nequaquam criminosa uiderentur, simpliciores quosq; ab eius lectione deterrent. Deniq; quidam ex ipsis, qui se uelut euangelizandi necessitatẽ per omnes gentes & per omnes linguas habere putat, de Origene male loquẽdi, sex milia librorum eius se legisse, quàm plurima fratrum multitudine audiente cõfessus est. Qui si utiq; (ut ipse dicere solet) pro cognoscendis eius malis legebat, sufficere poterant decem libri ad cognoscendum, aut uiginti certe, aut ut plurimum triginta. Sex milia autem librorum legere, non iam est errores ac mala uelle cognoscere, sed totam penè uitam discipli
nis ac studijs dedere. Quomodo ergo iste merito audiendus est, cum eos culpat, qui in-
structionis suæ causa perpauca eius (salua fidei regula atq; integra pietate) legerũt? Qui D
sunt isti, qui in ecclesia disputare latius solent? Qui libros scribere? Qui totum de Origene loquuntur & scribunt? Qui dum sua nolunt furta cognosci, & ingrati sunt in magistrum, ideirco simplices ab illius lectione deterrent? Nominatim debes dicere, & ipsos homines denotare. Ergo beati episcopi Anastasius & Theophilus, & Venerius & Chromatius, & omnis tam Orientis quàm Occidentis catholicorum synodus, qui pari sententia, quia pari & spiritu, illum hæreticũ denunciant populis, fures librorũ illius iudicandi sunt: & quando in ecclesijs prædicant, non scripturarum mysteria, sed Origenis furta cõmemorant? Non tibi sufficit passim contra omnes detractio, nisi specialiter cõtra beatum & insignem ecclesiæ sacerdotẽ stili tui lanceã dirigas? Quis est ille, qui uelut necessitatem euangelizandi per omnes gẽtes, & per omnes linguas habere se putat, de Origene male loquendi: qui sex milia librorũ eius se legisse, quàm plurima fratrum multitudine audiente, confessus est? In qua multitudine & caterua fratrũ tu quoq; medius eras, quando ille in sua epistola queritur, pro Origenis hæresi nefaria à te dogmata esse prolata? Crimini ei dandum est quare Græcam, Syram, & Hebræam, & Aegyptiacam linguam, ex parte & Latinam nouerit? Ergo & Apostolus & apostolici uiri, qui linguis loquebãtur, in crimine sunt: & me trilinguem bilinguis ipse ridebis? De sex milibus autem librorum 7
quos ab eo lectos esse confingis, quis credet aut te uerum dicere, aut illum potuisse mentiri? Si enim Origenes sex milia scripsisset librorum, potuerat fieri ut uir eruditus, & ab infantia sacris literis institutus, pro curiositate & scientia legisset aliena. Quod uero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit? Numera indices librorũ eius, qui in tertio uolumine Eusebij, in quo scripsit uitam Pamphili, continẽtur: & non dico sex milia, sed tertiam partem non reperies. Habemus epistolam supradicti pontificis, in qua huic calumniæ tuæ dum adhuc esses in Oriente, respondet, & apertissimũ mendacium libera ueritatis fronte confutat. Post hæc & tanta audes in apologia tua dicere, te nõ esse defensorem Origenis

A Origenis, neq; assertorẽ illius, pro cuius defensione Pamphilus & Eusebius tibi parũ dixisse sunt uisi. Aduersum quæ uolumina (si dominus uitæ huius dederit spaciũ) aliàs respondere conabor. Nunc tantũ tuis assertionibus obuiasse sufficiat, & hoc breuiter prudentẽ instruxisse lectorẽ, me istum librum qui sub nomine Pamphili ferebat, uidisse primum scriptũ in codice tuo: & quia nõ erat mihi curæ quid pro hæretico diceret, sic sem per habuisse, quasi diuersum esset opus Pamphili & Eusebij: postea uero quæstione mota, scriptis eorũ respõdere uoluisse: & ob hanc causam legisse, quid pro Origene unusquisq; sentiret: perspicueq; deprehendisse, quod primus liber sex uoluminũ Eusebij ipse esset, qui unus sub nomine Pamphili à te editus est, tã Græcè q̃ Latinè, immutatis duntaxat sensibus de filio & spiritu sancto, qui apertam blasphemiã præferebãt. Vnde etiam ante annos fermè decem cum Dexter amicus meus, qui præfecturam administrauit prætorij, me rogasset, ut autorum nostræ religionis ei indicẽ texerem: inter cæteros tractatores posui & hunc librum à Pamphilo editum, ita putans esse, ut à te & tuis discipulis fuerat diuulgatum. Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse exceptis breuibus epistolis ad amicos: & primus liber sex uoluminum illius, eadem & eisdem uerbis contineat, quæ sub nomine Pamphili à te ficta sunt: perspicuum est te idcirco librum hunc disseminare uoluisse, ut sub persona martyris hæresim introduceres. Cumq; de ipso libro, quem Pamphili simulas, multa peruerteris, & aliter in Græco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim eius esse librum, quem titulus præscribebat, sicut πολλὰ ἀρχῶν, & multa alia Origenis opera, plurimorumq; Græciæ tractatorũ, quæ aut antè non legi, aut nunc compellor legere quæstione hæreseos suscitata: ut sciam quæ uitare debeam, quæ probare. Vnde & in adolescẽtia homilias tantũ eius quas loquebatur ad populum, & in quibus non tanta scandala tenebant, simpliciter rogantibus transtuli, nullis præiudicans ex his quæ probant, illa susципere quæ manifeste hæretica sunt. Certe (ut compendiũ longi sermonis faciam) sicut ego ostendo me
B ab his accepisse librum, qui de tuo codice transscripserunt: sic tu doce à quo exẽplar acceperis, ut qui autorẽ libri dare alium non potuerit, ipse falsitatis reus teneat. Bonus homo de bono cordis thesauro profert illa quæ bona sunt: atq; ex pomorũ dulcedine generosi seminis arbor agnoscit. Scribit frater Eusebius se apud Afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatũ uenerant, epistolam quasi meo scriptã nomine reperisse: in qua agerẽ pœnitentiam, & me ab Hebræis in adolescẽtia inductum esse testarer, ut Hebræa uolumina in Latinũ uerterẽ, in quibus nulla sit ueritas. Quod audiẽs obstupui. Et quia in ore duorũ uel trium stat omne uerbum: uniq; testi, nec Catoni creditũ est: idipsum multorũ me ex urbe fratrũ scripta docuerũt, sciscitantiũ an ita se haberet, & à quo ipsa epistola dissẽminata esset in uulgus lachrymabiliter indicantiũ. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? Bene, quod malicia nõ habet tantas uires, quantos conatus. Perierat innocẽtia, si semper nequitiæ iuncta esset potentia: & totũ quicquid cupit calumnia, prævaleret. Stilum meũ qualiscunq; est, & formã eloquij uir disertissimus exprimere nõ potuit: sed inter ipsas præstigias, & alterius personã, qua se fraudulenter induerat, quis esset ostendit. Ergo ille qui epistolam sub nomine meo pœnitẽtiæ finxerat, quod male Hebræa uolumina transtulissem, obijcere dicitur me in Septuaginta condemnationem scripturas sanctas interpretatũ: ut siue falsa sunt, siue uera quæ transtuli, in crimine maneam: dum aut in nouo opere fateor me errasse, aut recẽs editio ueteris condemnatio fit. Miror quomodo in eadem epistola homicidam, & adulterũ, & sacrilegũ, & parricidam me esse nõ dixerit: & quicquid potest tacita mentis cogitatio intra se turpitudinis uoluere. Gratias ei debeo agere, quod cum tanta sylua sit criminum, unum mihi erroris uel falsitatis crimen obiecerit. Ego ne contra Septuaginta interpretes aliquid sum loquutus, quos ante annos plurimos diligentissimè emendatos, meæ linguæ studiosis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum edissero: quorum psalmos iugi meditatione decanto? Tam stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex obliuisci uellem?

Vniuersi tractatus mei horũ testimonijs texti sunt. Commẽtarij in duodecim prophetas & meam & Septuaginta editionẽ edisserunt. O labores hominum semper incerti: ô mor talium studia, contrarios interdũ fines habentia. Vnde me putabam bene mereri de Latinis meis, & nostrorũ ad discendum animos concitare, quod etiam Græci uersum de Latino post tantos interpretes nõ fastidiunt, inde in culpam uocor, & nauseanti stomacho cibos ingero. Et quid in homine tutũ sit, si innocẽtia criminosa est? Dormiẽte patrefamilias inimicus homo zizania superseminauit. Exterminauit uineã aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Ego taceo, & literæ nõ meæ loquunt contra me. Ignoro crimen, & crimẽ in toto orbe confiteor. Heu mihi mater mea, ut quid me genuisti, uirũ qui iudicet & discernat omni terræ? Omnes præfatiunculæ ueteris instrumẽti, quarũ ex parte exempla subieci, huic rei testes sunt. Et superfluũ est, quod in illis dictũ est, aliter q̃ ibi dictum est scribere. Incipiam igitur à Genesi, cuius prologus talis est: Desiderij mei desideratas accepi epistolas, qui quodam prę̃sagio futurorũ, cum Daniele sortitus est nomẽ, obsecrantis ut translatũ in linguam Latinã ex Hebræo sermone Pentateuchum nostrorum auribus traderẽ. Periculosum opus certe, & obtrectatorũ latratibus patens, qui me asserunt in Septuaginta interpretũ suggillationẽ, noua pro ueteribus cudere, ita ingeniũ quasi uinum probantes: cum ego sæpissime testatus sim, me pro uirili portione in tabernaculo dei offerre quæ possim: nec opes alterius, aliorũ paupertate fœdari. Quod ut auderem, Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquæ translationẽ Theodotionis miscuit, asteriscο & obeliscο, id est stella & ueru, opus omne distinguens: dum aut illustria facit, quæ minus ante fuerant: aut superflua quæq; iugulat & confodit, maximeq; quæ Euangelistarũ & Apostolorũ autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri testamento legimus, quæ in nostris codicibus non habentur, ut est illud: Ex Aegypto uocaui filium meum. Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem compunxerunt. Et: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et: Quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se: & alia multa, quæ proprium σώταγμα desiderant. Interrogemus ergo eos, ubi hæc scripta sint: & cum dicere non potuerint, de libris Hebræis proferamus. Primũ testimoniũ est in Osee. Secundum in Esaia. Tertium in Zacharia. Quartum in Prouerbijs. Quintum æquè in Esaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur, & Hiberas nęnias libris authenticis præferunt. Causas erroris non est meum exponere. Iudæi prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemæus unius dei cultor, apud Hebræos etiam duplicẽ diuinitatem deprehenderet: quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Deniq; ubicunq; sacratũ aliquid scriptura testatur de patre & filio & spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: ut regi satisfacerẽt, & arcanum fidei non diuulgarent. Et nescio quis primus autor, septuaginta cellulas Alexãdriæ mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scriptitarint, cum Aristeas eiusdem Ptolemæi συμφαντάσιος, & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in una basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim uatem, aliud interpretem esse. Ibi spiritus uentura prædicit, hic eruditio & uerborum copia, ea quæ intelligit transfert. Nisi fortè putandus est Tullius Oeconomicũ Xenophontis & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte orationẽ afflatus rhetorico spiritu transtulisse: ut aliter de eisdẽ libris per Septuaginta interpretes, aliter per Apostolos spiritus sanctus testimonia texuerit: ut quod illi tacuerint, hi scriptũ esse mẽtiti sint. Quid igitur? damnamus ueteres? Minime. Sed post priorũ studia, in domo dñi quod possumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentũ Christi: & quod nesciebant, dubijs protulere sententijs. Nos post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiã quàm historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter uisa narrantur. Quod melius intelligimus, melius & proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator ausculta. Non damno, non reprehendo Septuaginta, sed confidenter cunctis illis Apostolos præfero. Per istorum os mihi Christus

Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritualia charismata positos lego, in quibus ultimũ penè gradũ interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorũ animos cõtra me cõcitas? Si cubi tibi in translatione errare uideor, interroga Hebræos, diuersarũ urbiũ magistros cõsule. Quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est, si cõtra se postea ab Apostolis usurpata testimonia probauerũt, & emendatiora sunt exemplaria Latina quàm Græca, Græca quàm Hebræa. In libris quoq; Samuel & Malachim, quos nos Regnorũ quatuor nominamus, post catalogũ diuinæ scripturæ hæc intuli: Quæ quũ ita se habeant, obsecro te lector, ne laborẽ meum reprehẽsionẽ existimes antiquorũ. In tabernaculo dei offert unusquisq; quod potest. Alij aurũ & argentũ & lapides pretiosos, alij byssum & purpurã & coccũ offerunt & hyacinthũ. Nobiscũ bene agitur, si obtulerimus pelles & caprarũ pilos. Et tamen Apostolus contemptibiliora nostri magis necessaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species Ecclesiæ præsentis futuræq; distinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardoremq; solis & iniuriã imbriũ, ea quæ uiliora sunt, prohibent. Vide quanto cõtra Septuaginta interpretes tumeam supercilio, ut illos aurũ, & pretiosos lapides, & purpurã: me, pelles & pilos caprarũ in tabernaculo dei obtulisse profitear. Ponã & aliud testimoniũ, ne nũc me rerũ necessitate cõpulsum, dicas mutasse sententiã. In libro Temporũ, id est Paralipomenon, qui Hebraice dicitur דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, ad sanctũ Chromatiũ Præfatiuncula usus sum: Si Septuaginta interpretũ pura, & ut ab eis in Græcũ uersa est, editio permaneret: superflue me, mi Chromati episcoporũ sanctissime atq; doctissime, impelleres, ut tibi Hebræa uolumina Latino sermone transferrẽ. Quod enim semel aures hominũ occupauerat, & nascentis Ecclesiæ roborauerat fidem, iustũ erat etiã nostro silentio cõprobari. Nunc uero quũ pro uarietate regionũ diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; trãslatio corrupta sit atq; uiolata, nostri arbitrij putas: aut ex pluribus iudicare quid uerũ sit, aut nouũ opus in ueteri opere cudere, illudẽtibusq; Iudæis cornicũ (ut dicitur) oculos cõfigere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis, Hesychiũ laudat autorẽ. Constantinopolis usq; ad Antiochiã, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ, Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus uulgauerunt: totusq; orbis hac inter se trifaria uarietate cõpugnat. Et certe Origenes non solũ exempla cõposuit quatuor editionũ, è regione singula uerba describens: ut unus dissentiens, statim cæteris inter se cõsentientibus arguatur. Sed quod maioris audaciæ est, in editione Septuaginta, Theodotionis editionẽ miscuit: asteriscis uidelicet designans, quæ minus fuerant: & uirgulis, quæ ex superfluo uidebantur appositа. Si igitur alijs licuit non tenere, quod semel susceperant: & post Septuaginta cellulas, quæ uulgò sine autore iactantur, singulas cellas aperuere: hocq; in Ecclesijs legitur, quod Septuaginta nescierũt: cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata editione ueteri, ita nouam condidi, ut laborẽ meum, Hebræis, & (quod his maius est) Apostolis autoribus probẽ? Scripsi nuper librũ De optimo genere interpretandi, ostendens illa de Euangelio, Ex Aegypto uocaui filiũ meum. Et, Quoniã Nazaræus uocabit. Et, Videbunt in quem cõpunxerunt. Et illud Apostoli, Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus se: cæteraq; his similia, in Hebræorũ libris inueniri. Certe Apostolus & Euangelistæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc dicere, quod in Septuaginta non habetur? Et Christus dominus noster, utriusq; Testamenti conditor, in Euangelio secundũ Ioannem: Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Vtiq; scriptum est, quod Saluator scriptum esse testatur. Vbi scriptum est? Septuaginta non habent, apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebræos igitur reuertendum: unde & dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, legentes in angulis, ijdem & accusatores & defensores, quum in

alijs

alijs probent, quod in me reprobant: quasi uirtus & uitiũ non in rebus sit, sed cum auto c
re mutetur. Cæterũ memini editionẽ Septuaginta translatorũ olim de Græco emenda-
tam tribuisse me nostris: nec inimicũ debere existimari eorũ, quos in conuentu fratrum
semper edissero. Et quod nunc דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, id est Verba dierũ, inter-
pretatus sum: idcirco feci, ut inextricabiles moras, & syluã nominũ, quæ scriptorũ con-
fusa sunt uitio, sensuumq; Labyrinthos apertius & per uersuũ cola, digererẽ: mihimet-
ipsi & meis, iuxta Hismeniã canens, si aures surdæ sunt cæterorum. In Esdræ quoq; uo 9
lumine, similia præfatus sum: & post multa hæc addidi: Quod illaturus sum, æquissimũ
est. Edidi aliquid, quod non habetur in Græco: uel aliter habetur, quàm à me uersum
est. Quid interpretẽ laniant? Interrogent Hebræos, & ipsis autoribus translationi meæ
uel arrogent, uel derogẽt fidem. Porrò aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi uo-
lunt maledicere: & non imitantur Græcorũ studium & beneuolentiã: qui post Septua-
ginta translatores iam Christi Euangelio coruscante, Iudæos & Hebionitas legis ueteris
interpretes, Aquilam uidelicet, Symmachũ & Theodotionẽ, curiosè legunt, & per Ori
genis laborẽ ecclesijs dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberẽt, quod ex-
ultantem Græciam cernerent aliquid à se mutuari. Primũ enim magnorũ sumptuũ est,
& infinitæ difficultatis, exempla habere omnia. Deniq; & qui habuerint, & Hebræi ser-
monis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis uerius dixerit. Quod etiam
sapientissimo cuidam, nuper apud Græcos accidit: ut interdum scripturæ sensum relin-
quens, uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorẽ. Nos autẽ qui Hebrææ linguæ sal-
tem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis utcunq; sermo non deest: & de alijs
magis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua exprimere.

Transibo ad librũ Iob, quem post Septuaginta interpretũ editionẽ, quam Origenes
obelis asterisciscq; distinxit, ante annos plurimos Latino sermoni datũ quũ rursum iuxta
ipsum Hebraicũ uertẽ, sic loquutus sum: Cogo per singulos scripturæ diuinæ libros,
aduersariorũ respondere maledictis, qui interpretationẽ meam, reprehensionẽ Septua D
ginta interpretũ criminantur: quasi non & apud Græcos, Aquila, Symmachus & Theo
dotion uel uerbum è uerbo, uel sensum è sensu, uel ex utroq; cõmixtũ, & mediæ tempe-
ratum genus translationis expresserint: & omnia Veteris testamẽti uolumina Origenes
obelis asterisciscq; distinxerit: quos uel additos uel de Theodotione sumptos translatio-
ni antiquæ inseruit, probans defuisse quod additũ est. Discant igitur obtrectatores mei
recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationẽ meam cum asteriscis
suis radere. Neq; enim fieri potest, ut quos plura intermisisse perspexerint, non eosdem
etiam in quibusdã errasse fateantur: præcipue in Iob, cui si ea quæ sub asteriscis addita
sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum
apud Latinos, ante eam trãslationẽ, quam sub asteriscis & obelis nuper edidimus, septin
genti fermè aut octingenti uersus desunt: ut decurtatus & laceratus corrosusq; liber; fœ
ditatẽ sui publice legentibus præbeat. Et post multa quæ studio breuitatis prætereo, hęc
in fine subiunxi. Audiãt quapropter canes mei, idcirco me in hoc uolumine laborasse:
nõ ut interpretationẽ antiquã reprehẽderẽ: sed ut ea quæ in illa aut obscura sunt, aut o-
missa, aut certe uitio scriptorũ deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierẽt: qui
& Hebręũ sermonẽ ex parte didicimus, et in Latino penè ab ipsis incunabulis inter grã-
maticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post Septua-
ginta editionẽ, iam Christi euãgelio coruscãte, Iudæus Aquila, & Symmachus & Theo-
dotion Iudaizãtes hæretici sunt recepti: q multa mysteria Saluatoris, subdola interpreta
tione cælarũt, & tamẽ in hexaplis habent apud ecclesias, & explanant ab ecclesiasticis ui
ris: quãto magis ego Christianus, de parẽtibus Christianis natus, & uexillũ crucis in mea
frõte portãs: cuius studiũ fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramẽta Eccle-
siæ puro & fideli aperire sermone: uel à fastidiosis, uel à malignis lectoribus non debeo
reprobari? Psalteriũ quoq; quod certe emẽdatissimũ iuxta Septuaginta interpretes no-
stro

A stro labore dudum Roma susceperit, rursum iuxta Hebraicũ uertens præfatione muniui:
& sic parte prologi sum locutus. Quia igit nuper cum Hebræo disputans, quædam pro
domino saluatore de psalmis testimonia protulisti: uolensq; ille te illudere, per sermo-
nes penè singulos asserebat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpreti-
bus opponebas: studiosissime postulasti, ut post Aquilam, Symmachũ & Theodotio-
nem, nouam editionẽ latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretũ ua-
rietate turbari: & pro amore quo laberis, uel translatione, uel iudicio meo esse conten-
tum. Vnde impulsus à te: cui & quæ non possum, negare non debeo: rursum me obtre-
ctatorũ latratibus tradidi, maluiq; te uires potius meas quàm uoluntatẽ in amicitia quæ-
rere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis testes citabo: me nihil, duntaxat
scientem, de Hebraica ueritate mutasse. Sicubi ergo editio mea à ueteribus discrepat: in-
terroga quemlibet Hebræorũ, & liquido peruidebis, me ab æmulis frustra lacerari: qui
malunt cõtemnere uideri præclara, quàm discere, peruersissimi homines. Nam cum no
uas semper expetant uoluptates, & gulæ eorũ uicina maria non sufficiant: cur in solo stu
dio scripturarũ ueteri sapore cõtenti sunt? Nec hoc dico, quod præcessores meos mor-
deam, aut quicq̃ de his arbitrer detrahendũ: quorũ translationẽ diligentissime emenda-
tam, olim meæ linguæ hominibus dedi: sed quod aliud sit in ecclesijs Christi credẽtium
psalmos legere, aliud Iudæis singula uerba calumniantibus respondere. Solomonis e-
tiã libros, quos olim iuxta septuaginta additis obelis & asteriscis in latinũ uertẽ, ex He
braico transferens: & dedicans sanctis episcopis Chromatio & Heliodoro, hæc in præ-
fatiũculæ meæ fine subieci. Si cui Septuaginta interpretũ magis editio placet, habet eam
à nobis olim emendatã. Neq; enim sic noua cudimus, ut uetera destruamus. Veniã &
ad Esaiam: & partẽ prologi eius super Septuaginta interpretatione subiungam. Quem
cum magis euangelistam quàm prophetã dicerẽ: eo quod uniuersa Christi ecclesiæ my-
steria sic ad liquidũ persecutus esset, ut non de futuro uaticinari, sed de præteritis histo-
B riam texere crederetur: etiam hoc addidi. Vnde conijcio noluisse tunc temporis Septua
ginta interpretes, fidei suæ sacramenta perspicue ethnicis prodere: ne sanctũ canibus, &
margaritas porcis darẽt. Qui cum hanc editionẽ legeritis: ab illis animaduertetis absco
dita. Nec ignoro quanti laboris sit, prophetas intelligere: nec facile quempiã posse iudi-
care de interpretatione, nisi intellexerit ante quæ legerit. Nos quoq; patere morsibus
plurimorũ, qui stimulante inuidia, quod consequi non ualent, despiciunt. Sciens ergo
& prudens in flammã mitto manũ. Et nihilominus à fastidiosis lectoribus hoc precor:
ut quomodo Greci post Septuaginta translatores Aquilam & Symmachũ & Theodo-
tionẽ legunt, uel ob studium doctrinæ suæ, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorũ
intelligant: sic & isti saltẽ unum post priores habere dignentur interpretẽ. Legant prius,
& postea despiciant: ne uideantur non ex iudicio, sed ex odij præsumptione, ignorata
damnare. De Daniele autem breuiter respondebo, me non negasse eum prophetam,
quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sum: sed quid Hebræi dicerẽt,
& quibus argumentis suam niterent probare sentẽtiam, uoluisse monstrare: & docuisse
lectorẽ, ecclesias Christi hunc prophetã iuxta Theodotionẽ legere, & non iuxta Septua
ginta translatores. Quorũ si in isto libro editionẽ dixi multũ à ueritate distare, & recto
ecclesiarũ Christi iudicio reprobatã: non est meæ culpæ qui dixi, sed eorum qui legunt.
In promptu sunt quatuor editiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis.
Ecclesiæ iuxta Theodotionẽ legunt Danielẽ. Ego quid peccaui, si ecclesiarũ iudicium
secutus sum? Quod autem refero, quid aduersum Susannæ historiam & hymnũ trium
puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in uolumine Hebraico non habẽtur, Hebræi
soleant dicere: qui me criminatur stultum, se sycophantam probat. Non enim quid ipse
sentirem: sed quid illi contra nos dicere soleant, explicaui. Quorum opinioni si non re-
spondi in prologo breuitati studens, ne non præfationẽ, sed librum uiderer scribere, pu
to quod statim subiecerim. Dixi enim, de quo non est huius tẽporis differere. Alioquin

& ex

& ex eo, quod asserui Porphyriũ contra hunc prophetam multa dixisse, uocauiq; huius c
rei testes Methodiũ, Eusebiũ & Apollinariũ, qui multis uersuum milibus, illius uesaniæ
responderunt: me accusare poterit, quare non in præfatiuncula contra libros Porphy-
rij scripserim. Qui istiusmodi nænias consectatur, & scripturæ Hebraicę ueritatem non
uult recipere, audiat libere proclamantem. Nemo enim cogitur legere, quod non uult.
Ego petentibus scripsi, non fastidiosis: gratis, non inuidis: studiosis, non oscitantibus.
Et tamen miror quomodo Theodotionẽ hæreticũ & Iudaizantẽ legit, & qualiscunq;
peccatoris Christiani, translationẽ fastidit. Quæso te amice dulcissime, qui tam curiosus
es, ut etiam somnia mea noueris: omniaq; quæ per tot annos absq; metu futuræ scripsi
calumniæ, in accusationẽ uocas: ut respondeas quomodo eorũ præfationes librorũ ne-
sciãs, quos accusas: quæ quodam uaticinio, futuræ calumniæ responderunt, implentes
prouerbium: Prius antidotũ quàm uenenũ. Quid nocet ecclesijs nostra translatio? Mag
nis, ut scio, sumptibus redemisti, Aquilæ & Symmachi & Theodotionis, quintæq; &
sextę editionis Iudaicos translatores. Origenes tuus, & (ne fortè queraris figurata te lau
de percussum) Origenes noster (nostrũ uoco ob eruditionem ingenij, non ob dogma
tum ueritatẽ) in omnibus libris suis post Septuaginta interpretes, Iudæorum translatio
nes explanat & edisserit. Eusebius quoq; & Didymus idem faciunt. Prætermitto Apolli
nariũ, qui bono quidem studio, sed non secundum scientiam de omnium translationi-
bus in unum uestimentũ pannos assuere conatus est: & cõsequentiam scripturæ, non ex
regula ueritatis, sed ex suo iudicio texere. Apostolici uiri scripturis utuntur Hebraicis:
ipsos apostolos & euangelistas hoc feciss perspicuũ est. Dominus atq; saluator ubicũq;
ueteris scripturæ meminit, de Hebraicis uoluminibus ponit exempla: ut est illud: Qui
credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et in ipsa cru
ce אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lamma asabthani: quod interpretatur: Deus meus deus
meus, quare me dereliquisti: non ut à Septuaginta positum est: Deus deus meus, respice
in me, quare me deliquisti: & multa his similia. Nec hoc dicimus, quod Septuaginta in- d
terpretes suggillemus, sed quod apostolorum et Christi maior sit autoritas: & ubicunq;
Septuaginta ab Hebræo non discordant, ibi apostolos de interpretatione eorum exem-
pla sumpsisse: ubi uero discrepant, id posuisse in Græco, quod apud Hebreos didicerãt.
Sicut ergo ego ostendo multa in nouo testamento posita de ueteribus libris, quæ in Se-
ptuaginta non habẽtur, & hæc scripta in Hebraico doceo: sic accusator ostendat aliquid
scriptum esse in nouo testamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non
habeatur, & finita cõtentio est. Ex quibus omnibus approbat, & Septuaginta interpre-
tum editionem quæ legentiũ uetustate firmata est, utilem esse ecclesijs, dum ante gentes
audiunt Christum uenturũ esse quàm ueniat: & cæteros interpretes non reprobandos,
quia non sua, sed diuina uolumina transtulerunt: & familiarem meum id à Christiano
& amico debere suscipere, quod magno sumptu sibi à Iudæis describere festinauit. Ex-
cessi epistolæ modum, & qui cõtra nefariam hæresim iam stilũ fixeram, pro me respon-
dere cõpulsus sum, expectans tria amici uolumina: & ad cõgeriem criminum eius tota
mente suspensus: nisi quod leuius est, professum inimicum cauere, quàm hostem laten-
tem sub amici nomine sustinere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

MEum potissimum inuadat.] Hunc aiunt esse morem periclitantium in aquis, ut quicquid 1
manibus nacti fuerint, id pertinacissime teneant, etiam suo malo. Nisi inuicti.] Quí-
dam codices habent inclyti. Ex uarietate cõijcit locus deprauatus. Fortè legendũ est, in-
flicto pontificis baculo. Militari uulgaricq;.] Et hodie Galli quocunq; modo cogna-
tum, parentẽ uocãt sua lingua. Resupinus.] A gestu significauit desidiam. Recumbũt enim qui
lassi sunt, & qui essedo uehuntur, quod ipsum genus est delicati uehiculi. Lassulus.] Diminutio
cõmode exprimit Ironiã. Flaminiæ iter.] Est una uia Romana quæ Flaminia, sicut Appia, Sacra,
cæterecq;. Mollissimũ appellat, q ea pars minime mõtuosa sit. Quæ malũ.] Malũ, hic interiectiõis
uice ponit, qua solemus tædiũ aut irã exprimere. Potiri ignibus & frui.] Improprietatẽ notauit.
Nam

A Nam potimur rebus, pro quibus certauimus: & fruimur rebus, pro quibus laborauimus. Apud eos
2 dicitur κληρονομήσουσιν, Id est, hæreditate capient. Acyrologijs.] Id est, impropríjs locutioni-
bus. Id enim Græce sonat ἀκυρολογία. Et à grammaticis cõmemoratur inter uitia sermonis, ut si quis
diceret sperare pro timere. Ille non potiretur.] Negatio expungenda est, ut legas, ille potiretur.
Nam irridet usurpationẽ uerbi impropriã: potimur enim his rebus quas desiderauimus. Et quem
uolo ut ardeat.] Græci codices sic habent, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; id est, & quid uolo si iam accen
sus est? Theophrasti uerba. Per Ironiam appellat Theophrastum Ruffinum, propter balbutiem
& infantiam. Theophrastus enim philosophus admirabili quadam fuit eloquentia: unde & nomen
uidetur inditum, quod diuine loqueretur. Modorum ac temporum legi dicentes.] Cõmiscuit
præsens cum præterito: rectius erat, legi qui dicerent. Item legi, male respondet ad confirmabant.
Præterea, & copula parum concinne connectit legi, & cõfirmabant. Postremo quis legit dicentes,
ac non potius audit? Vide quantum interst inter locutuleium, & hominem uere eloquentem.
3 Vt prætermittam ἀκακέμφατον.] Cacemphaton Donatus refert inter decem orationis uitia. Id
fit, cum quis utitur dictione quæ habet obscœnæ rei significationem. Veluti, Arrige aures Pamphi
le. Nam arrigo per se obscœnum uerbum est. Hic Hieronymus putat obscœnitatem subesse, in tra-
duce humani seminis. Arcesilaum.] Hic mediæ Academiæ fuit autor & singulis de rebus am-
bigue disputabat, illud addens φημὶ ἐγὼ, id est, sic mihi uidetur. Carneadem.] Hic nouæ Acade
miæ princeps fuit. Erat autem id omnibus Academicis cõmune, nihil affirmare, sed probabilia se-
qui. Cautione.] Nam illi uerum nescire se dicebant, tamen quid esset uerisimile, se scire profite-
bantur. Ruffinus ne hoc quidem audet pronũciare, sed omnino nescire se fatetur. Inuidiã.] Pro
odio & molestia posuit. Vitam è uita.] Nam sublato delectu rerum, ratio uiuendi tollitur è uita.
Ad hanc inuidiam uitandam, confugerunt ad uerisimilia. Vide num pro uitam legendum sit ue-
ritatem. Lactantium ex traduce factam.] Pro his uerbis, ex traduce factam, quidam codices ha-
4 bent συναφρομιγῆναι, id est, conseminatam, hoc est, pariter cum semine immissam. Interpretaris
ἐξόδιον.] ΕΞΟΔΙΟΝ cantum significat: quanquam hic accipi uidetur pro cõmentario in librum Exodi.
Sed puto scribendum ἐξόδιον. Et cicures.] Quidam codices habent, cicures Enniani. Quidam
cicures Senniani. Quadrupedes quæ feræ non sunt, cicures dicuntur. Fortasis Ennius alicubi sim-
plices, & qui facile quouis adducantur, cicures appellauit. Quid inconsequens.] Quod Græci
uocant ἀναπολόδον: cum sequentia non respondent superioribus. Laciniosæ.] Id est, superfluen
tis. Nam laciniæ sunt uestium appendices, quibus olim utebantur, & adhuc utuntur nonnulli.
B Tantum uersibus.] Non singulis uerbis, sed uersibus. Versus est, quod uulgo lineam uocant.
[redacted]
Verum hi longe dissentiunt ab Hieronymo, qui nihil existimant, neq; sanctum, neq;
5 doctum, quod idem non sit egregie barbarum. Nauem impetit.] Impegit legendum est, id
est, illisit in scopulum. Prouerbium est, ubi quis statim in aggressu operis offendit. Ad popu-
lum phaleras.] Hoc Persiano uersu nimis uidetur Hieronymus delectatus: hoc est, apud uulgus te
iacta, mihi penitus notus es. In Origenis scita.] Scita uocat quæ Græci δόγματα, nos decre-
ta, siue placita. Ἀναθεωρεισμὸς.] Θεωρᾶσθαι, considerare est, siue contemplari, ἀναθεωρεῖσθαι, id est,
reconsiderare. Inde ἀναθεωρεισμὸς, recognitio. Commatice.] Id est, concisim, nam κόπτω inci-
do, κόμμα incisio. Vnde & Michael.] Hic locus est in epistola Iudæ apostoli ex apocryphis, ut
apparet, Hebræorum sumptus. Increpet tibi.] Ἐπιτιμῆσαί σοι ὁ κύριος, id est, increpet te domi-
nus. Quanquam Græce dandi casus est. Nostri codices pro increpet habent, imperet, sed mendose.
Duos Andabatas.] Andabatæ clausis oculis congrediuntur. De hoc uide prouerbium à no-
6 bis explicatum in Chiliadibus. Subscriptionum.] Subscribebant enim, qui sententiam alicu-
ius comprobabant. Quis imperator.] [redacted]
. Cum mihi mea ingeratur fabella.] Quidam codices habent tabella. Vtrunq; to-
lerari potest. Fabella, id est, sermo leuiter inter conuiuia dictus: uel tabella, id est, mensula, hoc est,
quod in mensa dictum est. Asynodo uidelicet.] Nonnulli codices habebant, asino uidelicet
lyra. Verum mihi probatur, asynodo, id est, à synodis alieno, ἀσυνόδου, ut intelligas, nihil opus esse
ingerere sermones prandiorum ei, qui omnia synodorum acta nouerit. Quasi mimum Phili-
stionis.] Philistion Sardianus, quanquam de patria ambigunt autores, ad risum scripsit comœdio-
las quasdam: unde & præ nimio risu mortuus est. Mimum.] Hic uocat carmen ipsum ludi-
crum. Marulli.] Et hic mimographus fuit, cuius meminit Spartianus in uita Antonij. Huius gene-
ris fuit & Lentulus, quanquam de eo nihil nominatim comperi, nisi quod hunc memorat alibi Hie
ronymus. Stropham.] Vocat obliquum sermonem, cum aliud agimus, quàm præ nobis feri-
mus. Sic enim mimi sub alterius nomine, alium taxant apud populum. Cypriani ψευδεπιγρα-
7 φου.] Id est, falsæ inscriptionis: ΨΕΥΔΟΣ mendacium, & ἐπιγράφω inscribo. Ipse bilinguis.] Id

est, Græce peritus & Latine: quanq; interim scomma est, ex allusione bilinguis. Numera indices.] Indicem uulgò tabulam uocant, Græci ἔλεγχον. Cum Daniele.] Nam huic dictum est, Vir desideriorum es tu: ut habetur apud ipsum capite nono, quod esset discendi cupidus. Aut illustria.] Nam prænotatis stellulis illustrabat, & ueru iugulabat & confodiebat. Est enim obeliscus, gladij siue teli genus. Asteriscus stellula. Proprium σώπαγμα.] Σωτάπω, id est compono. Inde σώπαγμα, opus compositum. Hiberas nænias.] Nænias, hoc loco nugas uocat aniles. Hiberas autem dixit, quod in Hiberia multa nascantur uenena, maleficijs apta: sicut in Odis testatur Horatius. Vnde propter prodigiosa maleficiorum fabulamenta, fabulæ aniles, Hibericæ næniæ dictæ sunt. Est enim Hiberia finitima Colchidi, quæ similibus fabulis infamis est. Mendacio suo extruxerit.] Festiuiter dicit eas cellulas non saxis, sed mendacio cõstructas fuisse. Ridet hoc figmentum scribens ad Augustinum, qui serio credidit. Neq; desunt hodie qui credant, quum diuus Hieronymus planè mendaciũ esse pronunciet. Hyperaspistes.] Ἀσπὶς Græce clypeus est: ὑπασπιστὴς, qui clypeo suo protegit aliquem. Vnde non inepte addidit quisquis is fuit, id est satelles & armiger: maxime quũ de rege loquatur. Nam regij corporis custodes, satellites appellantur. Non solum exempla composuit quatuor editionum.] Suspicor ab Hieronymo scriptum fuisse, Exapla composuit quatuor editionum. Contexuerat Origenes opus sex columnis distinctum, quemadmodum fit in Canonibus. Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis descripta. Secunda, è regione demonstrabat Hebraica uerba Græcis literis descripta, propter eos qui literas Hebræorum non didicissent. Tertia deinceps annectebat editionem Aquilæ. Quarta, Symmachi. Quinta, Septuaginta interpretum. Sexta, Theodotionis. Hoc opus appellauit ἑξαπλᾶ, quod omnia ex simplici ordine essent digesta. Sic enim interpretatur Ruffinus, Ecclesiasticæ historiæ libro sexto: quanq; illic quoq; scribæ pro Exapla, posuerant exemplaria. Apud Suidã quidã idem opus appellat πεντάπλα, quasi ἑξαπλᾶ dicerentur à numero sex columnarum: quanq; apud Græcos semper inuenio uocem hanc prima uocali exili. Et in psalmos quintam etiam ac sextam septimamq; citat editionem: certe Græcis ἁπλόω, significat explano. Quæ oculus non uidit.] Vel ex hoc loco licebit emẽdare uulgatam editionem nostram, quæ perperam habet Quod, pro Quæ: & Descendit, pro Descenderũt: tametsi Græcis uerbum ὠὸν singularis est numeri, tamen usurpatur pro plurali, propter nominatiuum pluralem neutri generis ad quem refertur, nempe ἅ, id est quæ. Moras.] Salebras & impedimenta uocat, quæ lectorem offendunt ac remorantur. Syluam nominũ.] Confusam & indigestam congeriem, syluam appellat. Sensuumq; labores.] Hoc loco Labores, uerto in Labyrinthos, ut intelligas difficultates inexplicabiles sententiarum. Nam locũ fuisse corruptum, uel ipsa D lectionis arguit uarietas. Per uersuum cola.] Κῶλον, id est membrum, quum absolutam sententiam. Hinc apparet olim singulos uersus, singula cola complecti solere: cõmata quoq; fuisse interualla. Mirum est, horum nihil obscuratum fuisse à nostris, neq; de commatis & colis, neq; de obelis & asteriscis, neq; canonibus, quum nihil eorum ad rem pertineant. Iuxta Ismenium.] Ismeniam legendum est. Hic fuit discipulus Antigenidis Thebani cantoris, qui quum populo non probaretur, Antigenidas præceptor illius: Mihi, inquit, cane & Musis. Meminit Valerius Maximus libro tertio, capite De fiducia sui. Clausis quod dicitur, oculis.] Alludit ad Andabatas, qui clausis oculis sese petebant. Clausis oculis, id est, nullo iudicio. Sycophantam.] Id est calumniatorem de re nihili, id enim significat sycophanta. Sed quid contra.] Hic Hieronymus uafre respõdet. Siquidem ex ipsa præfatione planè apparet eum ita sensisse. Ad eundem modum respondet de somnio. Figurata laude.] Id est non simplici, sed quæ strophã habeat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Miserat, ut apparet, Ruffinus epistolam contumelijs ac minis plenam ad Hieronymum, ac præterea libros, quos in illum scripserat, ad publicum certamen inimicitiæ prouocans. Ad quæ magna libertate respondet, in quo non oportebit offendi lectorem. Sua cuiq; dolent. In alienis facile temperati sumus. Erat Hieronymus natura ingenio uehementi. Deinde, bene sibi conscius mentis fiducia, dicendi libertatẽ addebat: ad hæc lacessitor improbus, & iuxta publianam sententiã: furor fit, læsa sæpius patientia. Postremo contumelia erat intolerabilis, quippe quæ notam hæreseos impingebat. Super omnia memineris & Hieronymũ licet eruditissimũ, licet sanctum, hominem tamẽ fuisse.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM.

LECTIS literis prudentiæ tuæ, quibus in me inueheris: & laudatũ quondam tuum quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nunc libris ad respondendum prouocas, terresq; criminibus: intellexi illud Solomonis in te esse completum: In ore stulti baculus contumeliæ. Et non recipit fatuus uerba prudentiæ: nisi ea dixeris, quæ uersantur in corde eius. Et Esaias: Fatuus, inquit, fatua loquetur, & cor eius uana intelliget: ut cõpleat iniquitates, & loquatur contra deum mendacium

A dacium. Quid enim necesse fuit accusationis uolumina mittere, & maledicta proferre in medium: si tu in ultima parte epistolæ, denunciata morte me deterres, ne audeã respondere criminibus, imò laudibus tuis? Eadẽ quippe & prædicas & accusas, & de uno fonte dulce amarumq; procedit. Vnde obsecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me exigis, prior exhibeas: & qui mendacij alterũ criminaris, desinas ipse mentiri. Ego nulli scandalum facio, nec accusator interim tui sum. Non etenim considero, quid tu merearis, sed quid me deceat: & saluatoris eloquium pertimesco dicentis: Qui scandalizauerit unum de pusillis istis, qui in me credunt: expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Et, uæ mundo ab scãdalis. Necesse est enim ut ueniant scandala: sed uæ homini per quem scandalum uenit. Poteram & ego in te falsa congerere: & dicere me uel audisse, uel uidisse, quæ nullus norat: ut apud ignorantes impudentia ueritas, & furor constantia putaretur. Sed absit ut imitator tui sim: & quod in te reprehẽdo, ipse faciam. Ille loquatur spurcitias, qui potest spurca cõmittere. Malus homo de malo cordis thesauro profert ea quę mala sunt. Ex abundantia cordis os loquitur. Habeto interim lucrũ, quod amicus quondam tuus nunc accusatus, turpia tibi non uult obijcere. Et hoc dico: non quod accusationis tuæ gladios pertimescã: sed quod magis accusari uelim, quàm accusare: & pati iniuriam, quàm facere: sciens præceptum ab
1 Apostolo: Non uosmetipsos ulciscentes charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim: Mihi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus: ciba illum. Si sitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Qui enim seipsum uindicat, ultionẽ domini non meretur. Et tamen anteq; respondeam epistolæ tuæ, expostulare tecum libet: uenustissime monachorũ, bone presbyter, imitator Christi, fratrem tuum potes occidere: quem si tantũ oderis, homicida es? Hoc à saluatore didicisti, ut uerberãti maxillam præberes alteram? Sic ipse respondit percussori suo? Si male locutus sum, testimoniũ perhibe de malo: Si bene, quid me cædis? Mor
B tem minaris, quam & serpentes inferre possunt. Mors omnium est, homicidium pessimorum. Quid enim, nisi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habeo gratiam, quod facis de necessitate uirtutẽ. Nónne & apostoli saluis inter se amicitijs dissenserunt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum stomachati sunt: & separauit eos nauigatio, quos Christi euangeliũ copulabat? Nónne idem Paulus in faciem Cephæ restitit, quod non recto pede incederet in euangelio? Et tamen præcessorẽ suum & columnam ecclesiæ uocat: & exponit prædicationẽ, ne in uacuum curreret, aut cucurrisset. Nónne in religione etiam liberi à parentibus, & coniuges à maritis salua pietate dissentiũt? Vos si ita habetis, ut habemus, cur nos odistis? Si aliter creditis, quid uultis occidere? An qui à uobis dissenserit, occidendus est? Testem inuoco Iesum conscientiæ meæ, qui & has literas & tuam epistolam iudicaturus est, me ad cõmonitionem sancti papæ Chromatij uoluisse reticere, & finem facere simultatum, & uincere in bono malum: sed quia minaris interitũ nisi tacuero, respondere compellor, ne uidear tacendo crimen agnoscere: & lenitatẽ meam, malæ conscientię signum interpreteris. Hoc est uerum dilemma tuum: non ex dialectica arte quam nescis, sed ex carnificum officina & meditatione prolatum. Si tacuero, criminosus ero: si respondero, maledicus. Tu me ergo & prohibes & cogis, ad respondendum. In quo utrunq; moderabor: ut & obiecta diluam, & ab iniuria temperẽ. Quis enim eum non timeat, qui est paratus occidere? Sequarq; uestigia propositionis tuæ, seruans cætera illis eruditissimis libris, quos anteq; legerem, confutaui. Dicis te accusationẽ meam ad eos tantum misisse, qui meis uerbis læsi fuerant, & non ad plures: quia non ad ostentationem, sed ad ædificationem Christianis loquendum est. Et unde oro te librorũ tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Romæ? quis in Italia, quis in Dalmatia disseminauit? Si in scrinijs tuis & amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina peruenerunt? Et audes dicere te non ad ostentationem, sed ad ædificationem quasi Christianum loqui: qui de sene senex tanta confin-

gis, quanta non diceret de latrone homicida, de scorto meretrix, scurra de mimo? Qui C
parturis mihi montes criminũ, & gladios quos defigas in iugulum meũ, tanto ante tempore exacuis? Idcirco ne cereales & anabasij tui per diuersas prouincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent? Vt panegyricũ tuũ per angulos & plateas, ac mulierculariũ textrinas recitarent? Hæc est tua illa sancta uerecundia: hæc ædificatio Christiana, sic modestus es, sic pudens: ut cateruatim de occidente ueniẽtes mihi tua maledicta narrauerint, ita memoriter & cõsentanee, ut ego cogerer non scriptis tuis, quæ necdum legeram, sed scriptorum respondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falsitatis, clypeo ueritatis excipere. Sequitur in epistola tua. Noli multo auro redimere notariũ meum: sicut amici tui de meis πρὸ ἀρχῶν schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis, fecerunt: ut facilius falsare possent, quod aut nullus haberet, aut admodũ pauci. Gratis à me missum susci pe codicem quem censu magno cuperes comparatũ. Non te pudet proœmij? Ego auro redimerem notariũ tuum? Et quis talis ac tantus est, ut audeat cum Crœso & Dario pugnare diuitijs? ut subitum Demaratũ, & Crassum non pertimescat? Vsq; adeo ne obdurasti frontem, ut mendaciũ ponas spem tuam: & existimes te protegi posse mendacio: & quicquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubicu lo fratris Eusebij furatus est epistolam laudatricẽ tuam? Cuius artificio & à cuius ministris in sanctæ Fabiolæ hospitio & uiri Christiani & prudentis Oceani inuentus est codex, quem illi nunq; uiderant? An idcirco te existimas innocentem, si quicquid tuum est in alios conferas? Quicunq; te offenderit, quamuis simplex, quamuis innoxius sit, ilico criminosus fiet? Habes enim, per quod Danaes est uicta pudicitia, quod Giezi magistri prætulit sanctitati, propter quod Iudas tradidit dominum suum. Videamus tamen quid meus necessarius de schedulis tuis, necdum emendatis & nondum ad purum digestis, falsauerit: & ob id facilius ei falsatæ fuerint, quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et ante scripsi, & nunc eadem deo audiente protestor, me non approbasse accusationem eius: nec cuiusquam Christiani in Christianũ. Quid enim necesse est, in multo- D
rum scandala ruinamq; proferri, quæ secreto aut corripere ualeas, aut emendare? Sed quia unusquisq; uiuit stomacho suo, & amicus non statim dominus est alterius uoluntatis: sicut accusationem etiam ueram reprehendo, sic falsitatem schedularũ in sancto uiro non susci pio. Quid enim homo latinus de interpretatione Græca potuit immutare? Aut quid subtraheret uel adderet in libris πρὸ ἀρχῶν, ubi sic contexta sunt omnia, & alterum pendet ex altero: ut quicquid tollere uolueris uel addere, quasi pannus in uesti mento statim appareat? Quod ergo me mones, ipse facito: paululum saltem humani, si non Christiani pudoris assume: ne despecta & calcata conscientia tua, uerbis te purgatũ putes, qui rebus urgeris. Si Eusebius auro redemit inemẽdatas schedulas, quas falsaret: tu profer tuas, quæ falsatæ non sint: & si probaueris nihil in eis hæreticũ, tunc ille crimine tenebitur falsitatis. Quamuis mutes, quamuis corrigas, catholica non probabis. Si enim error est in uerbis aut in paucis sensibus, possunt detruncari mala, & bona pro his reponi. Vbi autem tota disputatio æqualis est, ut uniuersæ rationabiles creaturæ, quæ propria uoluntate corruerant, in unum postea reuertantur statum, ut rursum ex eodem principio aliæ sint ruinæ: quid habes emendare, nisi cũcta mutaueris? Quod si facere uolueris, iam non libros alienos interpretaberis, sed condes tuos. Hoc autẽ cuiusmodi argumentũ sit, non intelligo. Quia, inquit, inemendatæ, & nondũ ad purũ digestæ erant schedulæ, idcirco facilius ab Eusebio falsatæ sunt. Aut ego tardior sum, aut mihi satis fatuũ & obtusum uideť. Si nondũ emendatæ, nec ad purum digestæ erant schedulæ: error earum non Eusebio imputabitur, sed moræ & tarditati tuæ, qui emendare cessasti. Et in eo solo erit ille culpabilis: quia scripta sua cito disseminauit in uulgus, quæ tu paulatim emendare decreueras. Sin autem, ut tu uis, eas falsauit Eusebius: quid causaris atq; prætendis inemendatas, & necdum ad purum digestas in publicũ prorupisse? Et emendatæ enim & non emendatæ similẽ recipiunt falsitatẽ. Nullus, inquit, eos habebat libros, aut admodum

A admodum pauci. In uno sermone quanta dicuersitas? Si nullus eos habebat, quomodo apud paucos erant? Si pauci habebant, cur nullum habuisse mentiris? Cum autem dicas apud paucos fuisse: & te ipso confitente subuersum sit, quod nullus habuerit: ubi est illud, quod quereris auro redemptum notarium tuum? Dic nomen notarij, quantum auri datum sit, ubi, per quem, aut cui datum. Vtiq; proditorem tuum abiecisti à te, & tanti facinoris reum à tuo consortio separasti. Vide ne magis illud uerum sit, à paucis illis amicis tuis, & Eusebio & cæteris data exemplaria: quæ ita inter se congruunt, atq; consentiunt, ut ne puncto quidem alterum ab altero differat. Deinde cuius prudentiæ est, dare exemplar alijs, quod nondum emendaueras? Scriptæ ad purum non erant schedulæ, & emendandos errores tuos iam alij possidebãt. Sentis ne non hærere inter se mendaciũ? Et quid tibi in articulo temporis profuit, ut episcoporũ sententias subterfugeres, patere discussum, & tuis te uerbis redargui? Ex quo apparet iuxta inclyti oratoris elogiũ, te uoluntatẽ habere mentiendi, artem fingendi non habere. Sequar ordinem epistolæ, & ipsa ut loquutus es uerba subnectam. Eloquentiam, ut dicis, tuam & in præfatione mea laudasse me fateor: etiam nunc laudarem, nisi tu eam contra Tullij tui sententiam, multa iactantia faceres odiosam. Vbi iactaui eloquentiam meam, qui etiam à te laudatam non libenter accepi? An hoc dicis, quia non uis subdola prædicatione palpari? Aperte accusaberis: ut qui laudantem respuis, sentias criminantẽ. Imperitiam autem tuam, non tam stultus eram, ut reprehenderem: quam nemo potest fortius accusare, quàm tu ipse, dum scribis. Sed uolui ostendere condiscipulis tuis, qui tecum non didicerũt literas: quid per triginta annos in Oriente profeceris, qui συγγραφεὺς ἀγράμματος procacitatem diser-
titudinem, & maledicere omnibus, bonæ conscientiæ signum arbitraris. Nec tibi, ut dicis, ferulas adhibeo: neq; athenogeronta meum scutica & plagis literas docere contendo: sed quia fulmen eloquentiæ tuæ atq; doctrinæ omnes tractatores ferre non possumus, & ingenij acumine præstringis oculos nostros, intantum ut omnes, tuos inuidos
B putes: certatim opprimere te cupimus: ne si semel in scribẽdo obtinueris principatum, & in eloquentiæ arce steteris, cunctis nobis qui aliquid scire uolumus, mutire non liceat. Ego philosophus, rhetor, grammaticus, dialecticus, Hebræus, Græcus, Latinus, trilinguis. Hoc modo & tu bilinguis eris, qui tantam habes Græci Latiniq; sermonis scientiam, ut & Græci te Latinum, & Latini te Græcum putent: & papa Epiphanius πενταγλωττος, quia quinq; linguis contra te & amasiũ tuum loquitur. Simulq; admiror qua temeritate contra tantarum artium uirum audeas dicere: tu qui tot disciplinarum oculis uigilas, quomodo uenia donandus es, si erraueris, & non perpetuo pudoris silentio contegendus? Quod quũ legissem, & me putarem alicubi in sermone lapsum (qui enim in uerbo non peccat, iste perfectus est) & suspicarer eum aliquid meorum prolaturum esse uitiorum, subitò intulit: Ante biduum mihi quàm proficisceretur harum baiulus, in manus uenerunt, quæ in me declamasti. Vbi est ergo quod minaris, & dicis: quomodo donandus es uenia, si erraueris, & non perpetuo pudoris silentio cõtegendus? Nisi fortè præ angustia temporis non potuisti ea in ordinem digerere: Aut aliquem de eruditis conducturus eras, qui in opusculis meis gemmarũ eloquentiæ tuæ ornamẽta perquireret. Supra scripsisti: gratis à me missum codicẽ susci pe, quem censu magno cuperes cõparatũ: & nunc humilitatis præstigijs loqueris, imitari te uolui, sed refestinãte eo qui ad te remeabat, malui paucis ad te, quàm ad alios pro tuis maledictis latius, scribere. Et interim audacter frueris imperitia tua. Semel enim cõfessus es, dicens: superflua tibi reprehensio fuit in paucis, quæ professa nobis habetur in omnibus. Nec reprehendam, quod cõparatũ codicẽ pro empto posueris: cum comparatio æqualiũ sit, emptio precij annumeratio: & refestinante eo, qui ad te remeabat, sordidissimæ elocutionis πραγματολογίαν tantum sensibus respondebo: & te nequaq; solœcistam ac barbarũ, sed mendacẽ, subdolum, impudentem conuincam. Si ad me tantum epistolam scribis, ut me cõmoneas & emendatum uelis: ne cæteris scandalum facias, & alijs furentibus iugulentur alij: cur li-

bros contra me ſcribis ad alios : & legendos per ſatellites tuos toto orbe diſpergis? Vbi c
eſt ſyllogiſmus tuus, quo me irretire conaris & loqueris: Quem in hoc magiſter optime
emendare cupiebas? Si illos ad quos ſcribis, nihil deliquerant. Si me quẽ arguis, non ad
me ſcripſeras. Et ego tuis reſpondebo tibi ſermonibus. Quem emendare cupiebas ma-
giſter indocte? Eos ne qui non peccauerant? An me, ad quem non ſcripſeras? Brutos pu
tas eſſe lectores, & omnes non intelligere prudentiam tuam : imo maliciam, qua & ſer-
pens prudentior fuit cunctis beſtijs in paradiſo : ut à me ſecretam admonitionem flagi-
tes, quem publica accuſatione perſequeris, & non te pudet accuſationem tuam Apolo-
giam uocare? Quereriſq; cur opponam clypeum pugioni tuo, & tibi quaſi religioſulus
& ſanctulus perſonam humilitatis imponis, & dicis : Si erraueram, quare ſcribis alijs, &
non meipſum redarguis? Hoc ipſum in te retorquebo. Quicquid enim me non feciſſe
cauſaris, quare non ipſe feciſti? Velut ſi quis pugnis aliquem calcibusq; collidens, ſi re-
ſiſtere uoluerit, dicat ei : Nónne tibi præceptũ eſt, qui te percuſſerit in maxillam, præbe
illi & alteram? Quid enim bone uir, tibi præceptũ eſt, ut me uerberes? Oculum mihi ef-
fodias: & ſi paululum me cõmouero, Euangelij mihi præcepta cantabis? Vis ſcire tortas
argutiarũ tuarum ſtrophas, & uulpecularũ inſidias, quæ habitant in parietinis, de qui-
bus Ezechiel loquitur, Quaſi uulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael? Auſculta quid fece-
ris. Ita me in tua præfatione laudaſti, ut obijcerentur mihi laudes tuæ, & niſi me alienum
à tanto laudatore dixiſſem, hæreticus iudicarer. Poſtquam repuli crimina, id eſt laudes
tuas: & abſq; inuidia tui nominis, reſpondi criminibus non criminatori : atq; ut me ca-
tholicum à te infamatus probarem, inuectus ſum in hæreticos: iraſceris, furis, & luculen
tiſſimos libros contra me cudis : quos quum legendos & cantandos omnibus tradidiſ-
ſes, certatim ad me de Italia & urbe Roma atq; Dalmatia ſcripta uenerũt, quibus me lau
dator priſtinus ornaſſes præconijs. Fateor ilico ad obiecta reſpondi, & me non eſſe hæ-
reticum, totis uiribus probare conatus ſum. Miſiq; hos ipſos Apologiæ meæ libros, ad
eos quos tu uulneraueras, ut uenena tua, noſtra ſequeretur antidotus. Ob hanc culpam d
mittis mihi & priores libros, & recentem epiſtolam, plenam iniuriarũ & criminũ. Quid
me uis facere, bone amice? Taceam. Videbor crimen agnoſcere. Loquar? Terres me gla
dijs tuis, & accuſationẽ non iam eccleſiaſticã, ſed tribunaliũ cõminaris. Quid feci? Quid
cõmerui? In quo te læſi? Quia me negaui hæreticũ? quia me tuis laudibus duxi indignũ?
quia hæreticorũ fraudulentias & periuria aperto ſermone deſcripſi? Quid ad te, qui &
catholicum & ueracem te eſſe iactas, qui libentius me accuſas, quàm te defendis? Num
mea defenſio, accuſatio tua eſt? Aut aliter orthodoxus eſſe non poteris, niſi me hæreti-
cum comprobaueris? Quid tibi prodeſt ſocietas mea? Aut quæ eſt iſta prudentia? Accu
ſatus ab alijs, accuſas alium. Ab alio appeteris, & illi tergum obuertens, quieſcentẽ con-
tra te prouocas. Teſtor mediatorem Ieſum, inuitum me & repugnantem ad hæc uerba
deſcendere: & niſi tu prouocares, ſemper taciturum fuiſſe. Deniq; noli accuſare, & ego
ceſſabo defendere. Quæ enim eſt audientium ædificatio, duos ſenes inter ſe propter hæ
reticos digladiari: præſertim cum ambo catholicos ſe uideri uelint? Omittamus hæreti-
corum patrocinium, & nulla erit inter nos contentio. Eodem feruore quo Origenem
ante laudauimus, nunc damnatũ toto orbe, damnemus. Iungamus dextras, animos co-
pulemus, & duos orientis atq; occidentis προπωποφόρους, alacri ſequamur inceſſu. Erra- 3
uimus iuuenes, emendemur ſenes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus ſum, de
cõuerſione tua debeo gratulari. Quamdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam
fidem neceſsitate ducere, non uoluntate. Inimicitię noſtræ, inuicẽ nobis tollunt teſtimo
nium ueræ pœnitentiæ. Si unum credimus, ſi idem & uolumus & nolumus, ex quo fir-
mas naſci amicitias etiã Catilina teſtatur: ſi hæreticos pariter odimus, & ueterẽ æque dam-
namus errorẽ: quid contra nos tendimus, cum eadem oppugnemus, eadẽ defendamus?
Ignoſce mihi, quod Origenis eruditionẽ & ſtudiũ ſcripturarũ, anteq; eius hæreſim ple-
nius noſſem, in iuuenili ætate laudaui: & ego tibi dabo ueniã, quod Apologiã librorum
eius

A eius cano ſcripſeris capite. Ante biduũ, q̃ ad nos epiſtolam ſcriberes, libellos meos in ma
nus tuas ueniſſe teſtaris, & idcirco nõ habuiſſe ſpaciũ ex ocio reſpõdendi, alioqui ſi me-
ditatus in nos paratusq; dixiſſes, fulmina iacere, nõ crimina uidereris. Et quis tibi credet
homini ueraciſsimo, ut negociator orientaliũ merciũ : qui & hinc deportata uẽdere ne-
ceſſe habebat, & ibi emere, quæ huc rurſus adueheret: biduũ tantũ Aquileiæ fuerit, ut ra
ptim & extẽpore contra nos dictare epiſtolã cogereris? Libri enim tui, quos limaſti per
trienniũ, diſertiores ſunt? Niſi fortè nõ fuit in præſentiarũ qui tuas emẽdaret nænias. Et
idcirco omne iter dictionis tuæ, abſq; Palladis arte, ſalebris & uoraginibus uitiorũ inci-
ditur. Tam apertũ temporis mendaciũ eſt, ut non dicã reſpõdere, ſed legere biduo, mea
ſcripta nõ potueris. Ex quo apparet, te illam epiſtolã aut pluribus dieb. ſcripſiſſe, ut ſtili
ipſius elegãtia probat: aut ſi tumultuaria dictio eſt, nimiũ te eſſe negligentẽ, qui cũ extem
porali s talis ſis, meditatus deterior fueris. Illud aũt quod tergiuerſaris, & dicis te ea tran-
ſtuliſſe de Græco, quæ ego prius Latino ſermone tranſtulerim, nõ ſatis intelligo quid ue
lis dicere: niſi fortè adhuc cõmentarios ad Epheſios criminaris, & quaſi nihil tibi ſuper
hoc reſponſum ſit, ob duras frontis impudentiã, nec auribus obturatis uoces recipis in-
cantãtis. Nos in cõmentarijs, & illis & alijs, & noſtram & aliorũ ſententiã explicauimus,
apertè confitẽtes quę ſunt hęretica, quę catholica. Hic eſt enim cõmentariorum mos, &
explanantiũ regula, ut opiniones in expoſitione uarias perſequãtur, & quod uel ſibi uel
alijs uideatur, edifferant. Et hoc non ſolum ſanctarũ interpretes ſcripturarũ, ſed ſecula-
rium quoq; literarũ explanatores faciunt, tam Latinæ linguæ, q̃ Græcæ. Tu in libris περὶ
ἀρχῶν idipſum obtendere non potes. Arguet enim te præfatiuncula tua, in qua pollice-
ris, detruncatis malis, & quæ ab hæreticis addita fuerant, optima remanſiſſe: ut quicquid
ibi uel bonum uel malum dixeris, iam non ei imputetur quem tranſfers, ſed tibi qui in-
terpretatus es: niſi fortè hæreticorum errores emendare debueras, & Origenis mala pro
ferre in medium. Sed de hoc, quia nos remittis ad codicem, antè tibi reſpõdimus, quàm
B tua ſcripta legeremus. De Pamphili libro, non ridiculoſa, ut tu ſcribis, ſed ridicula mihi
fortè res accidit, ut poſtquam Euſebij aſſeruerim eſſe non Pamphili, ad extremum dixe-
rim, etiam me annos plurimos hoc putaſſe quod Pamphili fuerit, & à te exemplar huius
uoluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem in-
geram. De tuo codice quaſi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Chriſtiano, & credi
di monacho, non putaui tantũ ſceleris à te poſſe confingi. Poſtea uero per interpretatio
nem tuam quæſtione contra Origenẽ toto orbe cõmota, in quærendis exemplaribus di
ligentior fui, & in Cæſariẽſi bibliotheca, Euſebij ſex uolumina reperi ἀκριβείας ὠριγένους.
Quæ cum legiſſem, primum eum librum deprehendi, quem tu ſolus ſub nomine marty
ris edidiſti, de filio & ſpiritu ſancto, in bonam partem pleriſq; blaſphemijs cõmutatis. Et
hoc uel Didymũ, uel te, uel alium feciſſe neſcio quem, quod tu apertiſsimè in libris περὶ
ἀρχῶν feciſſe cõuinceris: maxime cum idem Euſebius (ut iam duobus libris docui) ſcri-
bat, Pamphilum nihil proprij operis edidiſſe. Dic ergo & tu, à quo exemplar acceperis:
nec mihi ad ſubterfugiendum crimẽ mortuos aliquos nomines: ut cum autorem oſten-
dere non potueris, illum proferas qui non poſsit reſpondere. Sin autẽ riuulus ille in tuis
ſcrinijs fontem habet, quid ſequatur, etiam me tacente non dubitas. Verum fac ab alio
quolibet amatore Origenis, huius libri titulum, & autoris uocabulum cõmutatum, cur
hoc in Latinam linguam uertis? Videlicet ut teſtimonio martyris, omnes Origenis ſcri-
ptis crederent, præmiſſa munitione tanti autoris & teſtis. Nec tibi ſufficit doctiſsimi uiri
apologia, niſi ſcribas & propriũ uolumẽ pro defenſione eius : quibus per multos diſſe-
minatis, tuto iam libros περὶ ἀρχῶν uertis è Græco, & hos ipſos præfatione cõmendas,
dicẽs nõnulla in his ab hæreticis deprauata, quæ tu de aliorũ librorum Origenis lectio-
ne correxeris. Me quoq; laudas, ne tibi amicorũ meorum quiſpiam contradicat. Orige-
nis ὑψώματα prædicas, eloquentiam meam fers in cœlum, ut fidem in cœnum deprimas:

fratrem & collegam uocas, & imitatorẽ te mei operis confiteris. Cumq; à me tranſlatas c
Origenis ſeptuaginta homilias,& nõnullos tomos in Apoſtolũ iactes, in quibus ſic cuncta limauerim,ut nihil in illis quod à fide catholica diſcrepet Latinꝰ lector inueniat:nũc eoſdem libros hæreticos criminaris:& uerſo ſtilo quẽ prædicaueras, quia conſortẽ putabas,accuſas,quoniã perfidiæ tuæ cernis inimicũ.Quis è duobus calumniator eſt martyris? Ego qui illum dico hæreticũ non fuiſſe, nec ſcripſiſſe librum, qui ab omnibus reprehendit:an tu qui uolumẽ hominis Ariani, titulo cõmutato ſub nomine martyris edidiſti? Non tibi ſufficit ſcandalum Græciæ,niſi illum & Latinorũ auribus ingeras, & inclytum martyrẽ,tua quantũ in te eſt tranſlatione deformes. Tu quidẽ alia mente feciſti, nõ ut martyrẽ argueres,nõ ut me accuſares, ſed ut Origenis per nos ſcripta defenderes. Attamẽ ſcito Romanã fidem,apoſtolica uoce laudatã, iſtiuſmodi præſtigias nõ recipere:etiam ſi angelus aliter annunciet, q̃ ſemel prædicatũ eſt, Pauli autoritate munitã non poſſe mutari.Ergo frater,ſiue à te falſatus eſt liber,ut multi putant,ſiue ab altero,ut forſitan perſuadere conaberis:& temerè credidiſti,hęretici nominis σώταγμα eſſe martyris: muta titulum, & Romanã ſimplicitatẽ tanto periculo libera. Non tibi expedit, ut per te clariſsimus martyr hæreticus iudicet,ut qui effudit pro Chriſto ſanguinẽ,contrarius fidei Chriſti approbet.Dic potius,inueni librum,putaui illum martyris, ne timeas pœnitentiam.Iam te non urgebo,nõ quæram à quo acceperis: uel mortuorũ aliquem nominato,uel in platea ab ignoto homine te emiſſe dicito.Non enim damnationẽ tuam quęrimus,ſed conuerſionẽ.Melius eſt,ut tu erraueris,q̃ ut martyr hæreticus fuerit. Interim de præſenti compede,utcunq; erue pedem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad martyris contra te reſpondeas querimonias. Proponis etiã tibi, quod nemo obijcit, & diluis, quod nullus accuſat. Ais em̃ quod in meis literis legeris: Dic quis tibi permiſit, ut interpretans quædam auferres,quædam mutares,quædam adderes? Statimq; tibijpſi reſpondes,& contra me loqueris:En tibi dico:Quæſo quis permiſerit,ut in commentarijs tuis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipſo ſcriberes, & non de D
Origene totum,aut ex te,aut ex alio? Interim in te dum aliud agis,crimen fortiſsimũ pro didiſti:& oblitus es ueteris prouerbij, Mẽdaces memores eſſe debere.Dicis enim me in commentarijs meis,quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam ex meipſo poſuiſſe.Si ergo Apollinarij ſunt & Origenis quæ ſub aliorum nomine poſui, quomodo in libris tuis mihi crimen impingis:quod quando ſcribo, alius hoc dicit: quidam ſic ſuſpicatur: alius ille, & quidam, ego ſim. Inter Apollinarium & Didymum explanationis,ſtili,& dogmatum magna diuerſitas eſt.Cum in uno capitulo diuerſas pono ſententias,num contrarios ſenſus ſequi credendus ſum? Sed hæc aliàs. Nunc quæro à te, quis tibi obiecerit,quare de Origene uel abſtuleris quædam,uel addideris, uel mutaueris:& te quaſi in eculeo appenſum interrogauerit: bona ſunt, an mala quæ tranſtuliſti? Fruſtra ſimulas innocentiam,ut interrogatione ſtulta,ueram percontationem extenues. Ego non accuſaui quare Origenem pro uoluntate tranſtuleris: hoc enim & ipſe feci, & ante me Victorinus,Hilarius, Ambroſiusq; fecerunt: ſed quare tranſlationem hæreticam, præfationis tuæ teſtimonio roboraſti? Cogis me eadem rurſus iterare,& per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem prologo, te ea quæ ab hæreticis addita fuerant,am putaſſe, & pro his repoſuiſſe bona.Si hæreticorum mala abſtuliſti, ergo quæ dimiſiſti, uel addidiſti, aut Origenis erunt, aut tua, quæ utique quaſi bona poſuiſti. Sed multa in his mala negare non poteris. Quid, inquies, ad me? Origeni imputa. Ego enim ea tantum quæ ab hæreticis addita fuerant, commutaui. Expone cauſas, quare hæreticorum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nónne perſpicuum eſt, quod mala Origenis ex parte ſub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex parte ſuſceperis: quia non mala, ſed bona, & tuæ eſſe fidei iudicabas? Hæc ſunt de quibus quæſiui, utrum bona eſſent, an mala: quæ in præfatione laudaſti, quæ amputatis peſsimis,

quaſi

A quaſi optima remanſiſſe confeſſus es:& te in ueræ argumentationis appẽdi eculeo: ut ſi bona dixeris,hæreticus cõproberis:ſi mala,ſtatim addas: cur ergo quæ mala ſunt in præfatione laudaſti? Et non illud adiunxi,quod tu callide ſimulas:cur quæ mala erant ad Latinorum notitiam tranſtuliſti? Mala enim oſtendere interdum non docentis eſt, ſed uitantis:ut caueat lector,non ut ſequatur errores: ut nota contemnat, quæ nonnunquam ignota miraculo ſunt.Et audes poſt hæc dicere, quod ego autor talium ſcriptorum ſim: tu autem ut interpres,in quibus emendare aliquid potueris,plus egeris quàm interpres: in quibus non potueris,ſolum interpres fueris.Recte iſta diceres,ſi libri tui πρὸ ἀρχῶν, præfatiunculam non haberent.Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpreti,ſed ſuo imputarentur autori. Si non dixiſſes, amputaſſe te peſsima,& optima reliquiſſe,utcunque de luto euaderes. Hoc eſt quod deſtruit ſtrophas ingenioli tui,& te hincinde conſtrictum euadere non ſinit. Nec intantum abutare ſimplicitate lectoris,& ſic omnes qui tuam ſcripturam lecturi ſunt brutos putes,ut cum uulnera putreſcere ſinas,ſano corpori te imponere emplaſtra non rideant. De carnis reſurrectione quid ſentias,iam in Apologia tua didicimus,nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis deſecta. Hæc eſt tuæ ſimplicitatis pura & aperta confeſsio, quam ab omnibus Italię epiſcopis aſſeris eſſe ſuſceptam.Crederem dicenti,niſi me dubitare de te iſte liber non Pamphili faceret.Et tamen miror quomodo probauerit Italia, quod Roma contempſit:Epiſcopi ſuſceperint,quod fides apoſtolica condemnauit. Scribis quoque me literis indicaſſe,quod papa Theophilus expoſitionem fidei nuper ediderit, quæ ad uos necdum peruenit,& polliceris quod quicquid ille ſcripſerit,tu ſequaris. Ego me hoc ſcripſiſſe non noui,nec iſtiuſmodi unquam literas direxiſſe.Sed tu idcirco ad incerta conſentis,& his quæ qualia futura ſint neſcis,ut certa declines,& ad eorum non tenearis aſſenſum.Duas,ſynodicam & paſchalem eius epiſtolas contra Origenem illiusq; diſcipulos,& alias aduerſum Apollinarium & eundem Origenẽ per hoc fermè biennium
B interpretatus ſum,& in ædificationem eccleſiæ,legendas noſtræ linguæ hominibus dedi.Aliud operum eius neſcio me tranſtuliſſe. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus ſententiam ſequi:caue ne hoc magiſtri & condiſcipuli tui audiant,& offendas quamplurimos, qui me latronem, te martyrem uocant:ne iraſcatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad te epiſtolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate,& non mutares ullo terrore ſententiam. Quæ epiſtola holographa tenetur ab his ad quos perlata eſt.Et poſt hæc more tuo loqueris,ut de quo ſupra dixeras, ego tibi etiam furenti ſatisfaciam.Nunc dicis quid tibi uidetur:habẽsne ultra aliquid,quo neruos tuæ loquacitatis intendas?Et indignaris,ſi putidè te loqui arguam, cum comœdiarum turpitudines,& ſcortorum amatorumq; ludicra,eccleſiaſticus ſcriptor aſſumas. Porrò quod interrogas,quando papæ Theophili ſententiam ſequi cœperim, eiq; fidei cõmunione ſociatus ſim,& ipſe tibi reſpondes:tunc credo,quando Paulum quẽ ille damnauerat,ſummo niſu & omnibus ſtudijs defendebas: quando eum per imperiale ſcriptũ recipere ſacerdotium quod epiſcopali iudicio amiſerat,inſtigabas:Non prius pro me reſpondebo quàm de aliorum iniurijs loquar.Cuius eſt humanitatis,cuiúsue clementiæ: inſultare aliorum miſerijs,& uulnera cunctis aliena monſtrare? Siccine te docuit ille Samarites,ſeminecẽ ad ſtabulum reportare? oleum plagis infundere? mercedẽ ſtabulario polliceri? Sic reuectam ouẽ,repertam drachmã,prodigum filium eſſe ſuſceptũ? Eſto, ego te læſeram,& quibuſdam,ut dicis,ſtimulis ad maledictorum inſaniam prouocaram: quid meruit homo latens,ut nudares cicatricẽ eius, & obductam cutem inſperato dolore reſcinderes? Nónne etiam ſi ille dignus eſſet contumelijs, tu facere non deberes? Aut ego fallor,aut illud eſt uerum quod plurimi iactitant,te Origeniſtarum hoſtes in illo perſequi, & ſub occaſione unius in utrumq; ſæuire.Si papæ Theophili ſententijs delectaris, & nefas putas pontificum decreta cõuelli:quid de cæteris dicis,quos ipſe damnauit? Quid de papa Anaſtaſio,de quo nulli,ut ais,uerum uidetur,ut tantæ urbis ſacerdos, uel innocẽti

tibi

tibi iniuriã facere potuerit,uel abſenti? Nec hoc dico,quod de epiſcoporũ ſentẽtijs iudicem,aut eorũ cupiã ſtatuta reſcindi: ſed quod unuſquiſq; ſuo periculo faciat, quod ſibi uidet:& ipſe nouerit,quomodo de ſuo iudicio iudicandũ ſit. Nobis in monaſterio hoſpitalitas cordi eſt,omnesq; ad nos ueniẽtes, læta humanitatis fronte ſuſcipimus. Veremur enim ne Maria cum Ioſeph locũ nõ inueniat in diuerſorio, ne nobis Ieſus dicat excluſus: Hoſpes erã,& non ſuſcepiſtis me. Solos hæreticos nõ recipimus, quos uos ſolos recipitis. Propoſitũ quippe nobis eſt pedes lauare uenientiũ,nõ merita diſcutere. Recordare frater confeſsionis eius & pectoris,quod flagella ſecuerũt. Memẽto carceris, tenebrarum,exilij,metallorũ:& nõ indignaberis hoſpitio tranſeuntẽ eſſe ſuſceptũ. An ideo tibi rebelles uidemur,quia calicẽ aquæ frigidæ in nomine Chriſti ſitientib. porrigimus? Vis ſcire unde illum & nos plus amare,& tu plus odiſſe debeas? Hæreticorum factio nuper fugata de Aegypto & Alexandria, ſe Hieroſolymã contulit, & huic uoluit copulari: ut quorum unus eſſet dolor,una fieret & accuſatio. Quos ille repulit,ſpreuit,abiecit,dicens ſe non eſſe inimicũ fidei,nec contra eccleſiam bella ſuſcipere: quod prius tentauit, doloris fuiſſe,nõ perfidiæ: nec alterius appetiſſe innocentiã, ſed ſuam probare uoluiſſe. Impium putas,poſt ſententias ſacerdotũ,imperiale reſcriptũ: quod quale ſit,nouerit ille qui meruit. Quid tibi uidẽt de his qui damnati,palatia obſidẽt:& facto cuneo,fidẽ Chriſti in uno homine perſequunt̃. Meæ aũt cõmunionis,& papæ Theophili, nullum alium teſtem uocabo, niſi ipſum quẽ à me læſum ſimulas: cuius epiſtolas ad me ſemper datas, etiã eo tẽpore nõ ignoras,quo mihi eas reddi prohibebas, & quotidie miſsis tabellarijs, inimicum eius,amicũ noſtrum & familiariſsimũ iactitabas, & ea quæ nunc impudenter ſcribis,mentiebaris,ut illius contra nos odia concitares,& iniuriæ dolor, fidei fieret oppreſsio. Sed uir prudens & apoſtolicæ ſapiẽtiæ,tempore ac rebus probauit, & noſtrũ in ſe animũ,& ueſtras cõtra nos inſidias. Si diſcipuli mei,ut ſcribis, tibi Romæ inſidias concitarunt,& inemendatas ſchedulas,te dormiẽte furati ſunt: quis papam Theophilum aduerſus perdueles in Aegypto ſuſcitauit? Quis regũ ſcita? Quis orbis in hac parte conſenſum? Et gloriaris te ab adoleſcentia Theophili fuiſſe auditorẽ & diſcipulum: cum & ille antequã epiſcopus fieret,pro humilitate ſibi inſita nunquã docuerit:& tu poſtquam hic epiſcopus factus eſt, Alexandriæ nõ fueris. Et audes dicere in ſuggillationem mei,magiſtros nec accuſo,nec muto. Quod ſi uerũ eſt, ſuſpectam mihi facis conuerſationẽ tuam. Nec enim damno,ut criminaris,inſtitutores meos,ſed metuo illud Eſaiæ: Væ qui dicũt malum bonũ,& bonũ malum: qui ponũt tenebras lucẽ,& lucẽ tenebras: qui dicũt amarum dulce,& dulce amarũ. Tu autẽ dum inter mulſum magiſtrorũ & uenena pariter bibis,à magiſtro Apoſtolo receſsiſti: qui docet etiã angelum & ſe, ſi in fide errauerint, nõ ſequendos. In Vigilantij nomine quid ſomnies, neſcio. Vbi enim eum ſcripſi hæretica apud Alexandriã cõmunione maculatũ? Da librum, profer epiſtolam, nuſquã omnino reperies:& eadem licentia,imò impudentia mẽtiendi,qua putas omnes tuis ſermonibus credituros, addis: quando teſtimoniũ de ſcripturis in eum tam iniurioſe poſuiſti, ut ego id repetere meo ore nõ audeam. Non audes repetere, qui tacẽdo amplius criminaris? Et quia nõ habes quod obijcias,ſimulas uerecundiã: ut lector te putet mihi parcere, q̃ mentiens nec tuæ animæ pepercíſti. Quod eſt illud teſtimoniũ de ſcripturis,quod de tuo illo pudẽtiſsimo ore non exeat? Aut q̃d in ſanctis libris poteſt turpe memorari? Si erubeſcis loqui,ſcribe ſaltẽ,ut nos procacitatis proprius ſermo conuincat. Vt cætera ſileã, ex hoc uno capitulo comprobabo,ferream te frontẽ poſsidere fallaciæ. Vide quantum timeam criminationẽ tuam. Si protuleris quod minaris,mea erũt uniuerſa quæ tua ſunt. Ego in Vigilãtio tibi reſpõdi. Eadem enim accuſabat,quæ tu poſtea & amicus laudas,& inimicus accuſas. Scio à quo illius cõtra me rabies cõcitata ſit,noui cuniculos tuos. Simplicitatẽ quam omnes prædicant, nõ ignoro. Per illius ſtultitiã tua in me malicia debacchata eſt,quã ego ſi epiſtola mea repuli,ne ſolus habere uidearis baculũ literarũ: nõ debes turpitudinẽ ſimulare uerborũ,quã nuſquã omnino legiſti,ſed intelligere & cõfiteri p̃ illius

uecordiam

uecordiam tuis calumnijs fuiſſe reſpõſum. In epiſtola ſancti papę Anaſtaſij lubricus extiti,& turbatus in quo figas gradũ nõ reperis. Modo enim dicis à me eſſe compoſitam: nunc ab eo ad te debuiſſe trãſmitti,cui miſſa eſt. Rurſum iniuſtitiã ſcribẽtis arguis,etiã ſi ſcripta ſit ab illo,ſiue nõ ſcripta,ad te nihil pertinere teſtaris: qui præceſſoris eius habeas teſtimoniũ,& rogantẽ Romam,ut eam illuſtrares præſentia tua,oppiduli tui amore contempſeris. Si à me fictã epiſtolam ſuſpicaris, cur eam in Romanæ eccleſiæ chartario non requiris? ut cum deprehenderis ab epiſcopo non datam, manifeſtiſsimè criminis reum teneas? & nequaquam aranearũ mihi opponas caſsiculos,ſed fortiſsimo me & ſolidiſsimo cõſtringas reti. Si aũt Romani epiſcopi eſt,ſtulte facis ab eo exẽplar petere, cui miſſa non eſt:& non ab illo qui miſerit de Oriente expectare teſtimoniũ, cuius autorẽ & teſtẽ habeas in uicino. Vade potius Romã,& præſens apud eum expoſtula, cur tibi & abſenti & innocẽti fecerit cõtumeliã. Primũ,ut nõ reciperet expoſitionẽ fidei tuæ, quam omnis (ut ſcribis) Italia cõprobauit,et baculo tuarũ literarũ uti noluerit cõtra canes tuos. Deinde,ut epiſtolas contra te ad Orientẽ mitteret,& cauteriũ tibi hæreſeos,dum neſcis,inureret: diceretq; libros Origenis περὶ ἀρχῶν à te tranſlatos, & ſimplici Romanæ eccleſiæ plebi traditos, ut fidei ueritatẽ quam ab Apoſtolo didicerant,per te perderẽt: & quod tibi maiorẽ faceret inuidiam,auſus ſit criminari hos ipſos,præfationis tuę teſtimonio roboratos. Non eſt leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex,uel ab alio obiectũ temerè ſuſcepit. Vociferare & clama per compita,per plateas,nõ eſt meus liber:& ſi meus eſt, ſchedulas inemendatas Euſebius furto abſtulit. Aliter ego edidi,imò nec edidi. Nulli eas dedi,aut certe paucis:& tam ſceleratus inimicus,tã negligẽtes amici fuerũt, ut omniũ codices ab eo pariter falſarent̃. Hæc frater chariſsime facere debueras,& non illi tergũ obuertens,in me tranſmarinas maledictorũ tuorum ſagittas dirigere. Quid enim uulneribus tuis prodeſt,ſi ego fuero uulneratus? An ſolatiũ percuſsi eſt, amicum ſecum uidere morientem? Syritij iam in domino dormientis profers epiſtolam, & uiuentis Anaſtaſij dicta contemnis. Quid enim tibi,ut ais, officere poteſt,quod te ignorãte,aut ſcripſit, aut fortè non ſcripſit? Et ſi ſcripſit,ſufficit tibi totius orbis teſtimonium: quod nulli uerum uidetur,ut tantæ urbis ſacerdos,uel innocenti iniuriam facere potuerit,uel abſenti. Innocentem te uocas,ad cuius interpretationẽ Roma contremuit. Abſentẽ, qui accuſatus reſpondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudicium fugis,ut magis obſidionẽ barbaricam,quàm pacatæ urbis uelis ſententiam ſuſtinere. Eſto, præteriti anni ego epiſtolam finxerim. Recentia ad Orientem ſcripta quis miſit? In quibus papa Anaſtaſius tantis te ornat floribus,ut cum ea legeris,magis te uelle defendere incipias, quàm nos accuſare. Simulq; conſidera illam inimitabilem prudentiam tuam,& ſales Atticos, & ſancti eloquij uenuſtatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione confoderis, & contra me furibundus iactaris,& loqueris. Nũquid & ego non poſſum enarrare, tu quomodo de urbe diſceſſeris? Quid de te in præſenti iudicatũ ſit? quid poſtea ſcriptum? quid iuraueris? ubi nauim conſcenderis,quàm ſanctè periuriũ uitaueris? Poteram ponere,ſed plura ſeruare ſtatui,quàm referre. Hæc ſunt tuorũ ornamẽta uerborum. Et poſt iſta ſi quid in te aſperũ dixero,ſtatim mihi proſcriptionẽ & gladios cõminaris. Et interim homo eloquentiſsimus arte ludis rhetorica,& ſimulas te præterire quæ dicis, ut qui obiecta probare non poteras,quaſi prætermiſſa facias criminoſa. Hæc eſt tua ſimplicitas: ſic amico parcis,& reſeruas te ad tribunalia iudicum, ut aceruum criminum mihi dum parcis,obieceris. Vis noſſe profectionis meæ de urbe ordinem? Narrabo breuiter. Menſe Auguſto,ſtantibus Eteſijs,cum ſancto Vincentio presbytero & adoleſcente fratre,& alijs monachis,qui nunc Hieroſolymæ cõmorantur, nauim in Romano portu ſecurus aſcendi, maxima me ſanctorum frequẽtia proſequente. Veni Rhegium,in Scyllæo littore paululum ſteti: ubi ueteres didici fabulas,& præcipitẽ fallacis Vlyxis curſum,& Sirenarũ cantica,& inſatiabilem Charybdis uoraginẽ. Cumq; mihi accolæ illius loci multa narrarẽt, darentq; conſilium,ut non ad Protei columnas,ſed ad Ionæ portũ nauigarẽ: hunc enim

fugientium

fugientiũ & turbatorũ, illum ſecuri hominis eſſe curſum: malui per Malæas & Cycladas c
Cyprum pergere. Vbi ſuſceptus à uenerabili epiſcopo Epiphanio, cuius tu teſtimonio
gloriaris: ueni Antiochiam, ubi fruitus ſum cõmunione pontificis confeſſorisq; Pauli-
ni: & deductus ab eo media hyeme & frigore grauiſsimo, intraui Hieroſolymam. Vidi
multa miracula, & quæ prius ad me fama pertulerat, oculorũ indicio comprobaui. Inde
contẽdi Aegyptũ, luſtraui monaſteria Nitrię, & inter ſanctorũ choros aſpides latere per
ſpexi. Protinus concito gradu Bethlehẽ meam reuerſus ſum, ubi adoraui præſepe & in-
cunabula ſaluatoris. Vidi quoq; famoſiſsimũ lacum, nec me inerti tradidi ocio, ſed mul
ta didici, quæ antè neſciebam. Quid aũt de me Romæ iudicatũ ſit, & quid poſtea ſcriptũ,
nolo taceas, præſertim cum habeas teſtimoniũ ſcripturarũ, & ego nõ uerbis tuis quæ ſi-
mulare potes, & impunito iactare mendacio, ſed ſcriptis eccleſiaſticis arguẽdus ſum. Vi
de quantũ te timeam. Si uel paruã ſchedulam contra me Romani epiſcopi, aut alterius ec
cleſiæ protuleris, omnia quæ in te ſcripta ſunt, mea crimina confitebor. Nunquid & ego
non poſſem profectionẽ tuã diſcutere? Cuius ætatis fueris, unde, quo tẽpore nauigaris?
Vbi uixeris? Quibus interfueris? Sed abſit, ut quod in te reprehẽdo, faciam: & in eccle-
ſiaſtica diſputatione, anilium iurgiorũ deliramenta compingã. Hoc ſolũ prudentiæ tuæ
dixiſſe ſufficiat, ut caueas in alterũ dicere, quicquid in te ſtatim retorqueri poteſt. In ſan-
cti Epiphanij nomine mira tua tergiuerſatio, ut poſt oſculũ, poſt orationẽ, neges eũ con
tra te potuiſſe ſcribere: quomodo ſi contẽdas nõ potuiſſe eum mori, qui paulo antè ui-
xerat: aut certior ſit tui reprehenſio, q̃ poſt pacẽ excõmunicatio. Ex nobis, inquit, exie-
runt, ſed non fuerunt ex nobis. Si enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent utiq; nobiſcũ. Hære
ticum, poſt unam & alterã cõmonitionem uitandũ Apoſtolus præcipit: qui utiq; ante q̃
uitetur atq; damnet, eccleſiaſtici gregis portio fuit. Simulq; riſum tenere nõ poſſum, ꝙ
à quodam prudẽte cõmonitus, in laudes Epiphanij perſonas: Hic eſt ille delirus ſenex:
hic eſt anthropomorphites: hic qui ſex milia Origenis libros, te præſente cantauit: q om 5
nium gentiũ linguis prædicationẽ ſibi contra Origenẽ iniunctam putat: qui ideo eum le D
gi prohibet, ne alij eius furta cognoſcant. Lege ſcripta tua & epiſtolam eius, imò epiſto-
las: è quibus unũ proferã tuæ fidei teſtimoniũ, ut nõ immerito nunc à te laudatus eſſe ui-
deatur. Te aũt frater liberet deus, & ſanctũ populum Chriſti, qui tibi creditus eſt: & om
nes fratres qui tecũ ſunt, & maxime Ruffinũ presbyterũ, ab hæreſi Origenis & alijs hære
ſibus, & perditione earũ. Si enim propter unũ uerbum, aut duo, quæ cõtraria fidei ſunt,
multæ hæreſes abiectæ ſunt ab eccleſia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui
tantas peruerſitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, dei eccleſiæ hoſtis ex
titit? Hæc eſt uiri ſancti de te teſtificatio: ſic ab eo ornatus, ſic laudatus incedis. Iſta eſt epi
ſtola, quam de cubiculo fratris Euſebij nũmis aureis produxiſti, ut calumniareris inter-
pretẽ, ut me apertiſsimi teneres criminis reum: quare pro honorabili clariſsimũ tranſtu
liſſem. Sed quid ad te, qui prudẽti cõſilio cũcta moderaris: & ſic medius incedis, ut ſi in-
ueneris qui tibi credant, nec Anaſtaſius cõtra te, nec Epiphanius ſcripſerint: niſi ipſę epi
ſtolæ reclamauerint, & fregerint tuæ frontis audaciã: ſtatim iudiciũ utriuſq; contemnas,
& nõ ad te pertineat, ſiue ſcripſerint, ſiue nõ ſcripſerint: quia de innocẽte & abſente ſcri
bere nõ potuerint. Nec in ſanctum uirũ hæc mala conferenda ſunt, ut oſtendaẽ ore qui-
dem & oſculo pacẽ dediſſe: mala autẽ & dolum in ſuo corde ſeruaſſe. Sic enim argumen
taris, & hæc ſunt uerba defenſionis tuæ. Ipſius eſſe aduerſum te epiſtolã, & orbis agno-
ſcit, & authenticam in manus tuas ueniſſe cõuincimus: & miror quo pudore, qua impu
dẽtia neges, quod uerũ eſſe nõ ambigis. Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacẽ de-
dit, & in ſuo corde dolum ſeruauit. Cur nõ illud uerius ſit, quod te primum monuerit?
Quod uoluerit emẽdare, & ad rectũ iter reducere, ut Iudæ oſculũ nõ refutaret, ut prodi-
torẽ frangeret patiẽtia: & poſtq̃ ſe intellexit caſſo ſudare labore, nec pardum mutare ua-
rietates, nec Aethiopẽ pellem ſuam, quod mente conceperat, literis indicaſſe? Tale quid
& contra papam Anaſtaſium diſputas, ut quia Siritij epiſcopi habes epiſtolam, iſte con-
tra

A tra te ſcribere nõ potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriã ſuſpiceris. neſcio quomodo ho
mo acutus & prudens ad has ineptias deuoluaris: ut dum ſtultos lectores putas, te ſtultũ
eſſe demõſtres. Poſt egregiã argumentationẽ ponis in clauſula: Abſit hoc à uiris ſanctis.
De ueſtra ſchola ſolent iſta procedere. Vos nobis pacẽ proficiſcẽtibus dediſtis, & à ter-
go iacula uenenis armata ieciſtis: & in hac eadẽ prudẽtia, imò declamatione diſertus eſſe
uoluiſti. Pacẽ dedimus, non hæreſim ſuſcepimus. Iunximus dexteras: abeuntes proſecu-
ti ſumus, ut uos eſſetis catholici, nõ ut eſſemus hæretici. Volo tamẽ ſcire, quæ ſunt iſta ia
cula uenenata, quæ poſt tergũ ueſtrũ nos ieciſſe cõquereris. Vincẽtius, Paulinianus, Eu
ſebius, Ruffinus presbyteri: quorum Vincentius multo tẽpore ante nos Romam uenit:
Paulinianus & Euſebius poſt annũ noſtræ nauigationis profecti ſunt: Ruffinus in cauſa
Claudij poſt bienniũ miſſus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni.
Nunquid noſſe potuimus, quod ingrediente te Romã, uir nobilis ſomniaret nauim ple
nam merciũ, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduerſariorũ quæſtiones, nõ fatua ſol-
ueret interpretatio? Quod librum Euſebij pro Pamphili uerteres, quod tuũ quaſi oper-
culum uenenatæ patellæ imponeres? quod famoſiſsimũ opus περὶ ἀρχῶν eloquij tui ma
ieſtate transferres? Nouum calumniæ genus: antè accuſatores miſimus, q̃ tu accuſanda
cõmitteres. Non fuit, non fuit, inquam, noſtri conſilij, ſed dei prouidentiæ: ut miſsi ad
aliud, contra naſcentẽ hæreſim dimicarent: & in morem Ioſeph famẽ futuram, fidei ar-
dore ſubleuarẽt. Quò nõ erumpat ſemel effrenata audacia? Alienũ crimẽ ſibi obiecit, ut
nos finxiſſe uideamur. Quod abſq; nomine dictũ eſt, in ſe refert: & purgãs externa pec-
cata, tantũ de ſua ſecurus eſt innocẽtia. Iurat enim ſe epiſtolam nõ ſcripſiſſe ad Afros ſub
nomine meo, in qua confitear inductũ me à Iudæis, mẽdacia tranſtuliſſe: & mittit libros
eadem omnia continentes, quę neſciſſe ſe iurat. Et miror quomodo prudentia eius cum
alterius nequitia conuenerit: ut quod alius in Africa mẽtitus eſt, hic concorditer uerum
diceret: ſtiliq; eius elegantiam, neſcio quis imperitus poſſet imitari. Tibi ſoli licet hæreti
B corum uenena transferre: & de calice Babylonis, cunctis gentibus propinare. Tu Lati-
nas ſcripturas de Græco emẽdabis, & aliud eccleſijs trades legendum, q̃ quod ſemel ab
apoſtolis receperunt: mihi non licebit poſt Septuaginta editionẽ, quam diligentiſsimè
emendatã, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi: ad confutandos Iudæos,
etiam ipſa exemplaria uertere, quæ ipſi ueriſsima confitentẽ: ut ſi quando aduerſum eos
Chriſtianis diſputatio eſt, nõ habeant ſubterfugiẽdi diuerticula, ſed ſuomet potiſsimum
mucrone feriantẽ? Plenius ſuper hoc & in multis alijs locis, & in fine ſecundi libri, ubi ac
cuſationi tuæ reſpondi, ſcripſiſſe me memini: & popularitatẽ tuã, qua mihi inuidiã apud
ſimplices & imperitos niteris cõcitare, perſpicua ratione cõpeſcui, illucq; lectorẽ tranſ-
mittendum puto. Hoc intactũ præteriri non patiar, ne doleas falſatorẽ ſchedularũ tua-
rum, confeſſoris apud me gloriã poſſidere: cum tu eiuſdem criminis reus, poſt Alexan-
drinum exiliũ & tenebroſos carceres, à cunctis Origenis ſectatoribus martyr & apoſto-
lus nomineris. Super excuſatione imperitiæ tuæ, iam tibi reſpõdi. Sed quia eadẽ repetis,
& quaſi ſuperioris tuæ defenſionis oblitus, rurſum admones: ut ſciamus te per triginta
annos Græcis uoluminibus deuoratis Latina neſcire, pauliſper attẽde, me nõ pauca in te
uerba reprehẽdere: alioquin omnis tibi ſcriptura delenda eſt: ſed uoluiſſe oſtẽdere diſci-
pulis tuis, quos magno ſtudio nihil ſcire docuiſti: ut intelligerẽt cuius uerecũdiæ ſit, do-
cere quod neſcias, ſcribere quod ignores: & eandẽ magiſtri ſapientiã, etiã in ſenſib. quæ
rerẽt. Quodq; addis, peccata putere nõ uerba, mendaciũ, calumniã, detractionẽ, falſum
teſtimoniũ, & uniuerſa cõuitia: & os quod mentiẽ occidit animã: monesq; ne ille fœtor
nares meas penetret: crederẽ dicẽti, niſi facta cõtraria deprehenderẽ, quaſi ſi fullo & co-
riarius moneant pigmentariũ: ut naribus obturatis, tabernas ſuas prætereat. Faciã ergo
quod præcipis: claudã nares meas: ne ueritatis & benedictionũ tuarũ ſuauiſsimo odore
crucient. In laude & detractiõe mea, quia uarius extitiſti, miro acumine argumẽtatus es:
ſic tibi licere de me, & bene & male dicere, quomodo & mihi licuerit Origenẽ & Didy-

mum reprehendere,quos antè laudauerim.Audi ergo uir ſapiẽtiſsime,& Romanæ diale c
cticæ caput,nõ eſſe uitij hominẽ unum laudare in alijs,& in alijs accuſare,ſed eandẽ rem probare & improbare.Ponã exemplũ,ut quod nõ intelligis,prudẽs mecũ lector intelligat.In Tertulliano laudamus ingeniũ,ſed damnamus hęreſim.In Origene laudamus ſcientiã ſcripturarũ, & tamẽ dogmatũ nõ recipimus falſitatẽ. In Didymo uero memoriam prædicamus,& ſuper trinitate fidei puritatẽ: ſed in cæteris quæ Origeni male credidit, nos ab eo retrahimus.Magiſtrorũ enim nõ uitia imitanda ſunt,ſed uirtutes. Grammaticum quidã Afrum habuit Romæ uirũ eruditiſsimũ, & in eo ſe æmulum præceptoris putabat,ſi ſtridorẽ linguæ eius,& uitia tantũ oris exprimeret. In præfatiuncula πρὸς ἀρχῶμ fratrẽ me nominas & collegã:dicis,eloquentiſsimũ,fidei meæ prædicas ueritatẽ.His tribus detrahere nõ poteris, cætera carpe ut libet, ne uidearis tuo de me teſtimonio repugnare.Cum fratrẽ & collegã dicis, amicitia tua dignũ fateris. Cum eloquentẽ prædicas, imperitiæ ultra nõ arguis.Cum catholicũ in omnibus profiteris,hæreſeos nõ poteris mihi crimẽ impingere.Extra hæc tria ſi quid in me reprehẽderis,nõ tibi uideberis eſſe contrarius.Ex qua ſupputatione illa ſumma naſciẽ:& te errare ea in me reprehendentẽ, quæ prius laudaueras:& me nõ eſſe in uitio,ſi in eiſdẽ hominibus & laudanda prædicẽ, & uituperãda reprehendã.Tranſis ad animarũ ſtatũ,& prolixius fumos meos increpas: atq; ut tibi liceat ignorare,quod conſulto te ſcire diſſimulas: quæris à me primũ,de cœleſtibus,quomodo angeli,quomodo archangeli ſint:quæ eis uel qualis habitatio:quę́ue inter ipſos differẽtia,aut ſi nulla omnino:quę ſolis ſit ratio:unde augmentũ,unde defect⁹: quis uel qualis ſit ſiderum curſus.Miror quomodo oblitus ſis illos uerſiculos ponere:
Vnde tremor terris,qua ui maria alta tumeſcãt Obicibus ruptis:rurſuſq́; in ſeipſa reſidant. Defectus ſolis uarios,lunęq́; labores, Vnde hominũ genus & pecudũ eſt:unde imber & ignes: Arcturũ, pluuiasq́; hyadas, geminosq́; triones. Quid tantũ oceano properẽt ſe tingere ſoles Hiberni,uel quæ tardis mora noctibus obſtet. Deinde cœleſtia deſerẽs,& ad terrena deſcendẽs,in minoribus philoſopharis.Interrogas enim me. D
Dic nobis quæ fontiũ ratio? Quæ uentorũ? Quid grando? quid pluuiæ? quid mare ſalſum?quid flumina dulcia?q̃d nubes,aut imbres,fulgura,tonitrua,aut fulmina? Vt poſtquam me hæc neſcire reſpondero,tuto tibi liceat de animab. ignorare:& unius rei ſcientiam,tantarũ rerum ignoratione compenſes. Tu qui per ſingulas paginas, fumos meos uentilas:non intelligis uidere nos caligines tuas & turbines? Nam ut tibi ſciolus eſſe uidearis,& apud Calphurnianos diſcipulos doctrinæ gloriã teneas:totã mihi phyſicã opponis,ut fruſtra Socrates ad ethicã tranſiẽs dixerit:Quæ ſupra nos,nihil ad nos. Ergo ni 6
ſi tibi rationẽ reddidero,quare formica paruũ animal,& punctum,ut ita dicã,corporis, ſex pedes habeat:cum elephantus,tanta moles quatuor pedibus incedat. Cur ſerpẽtes & colubri uẽtre labantur & pectore.Cur uermiculus,quẽ uulgus millepedam uocat,tanto pedum agmine ſcateat:de animarũ ſtatu ſcire non potero? Quæris à me,quid ipſe de animabus ſentiam:ut cum profeſſus fuero,ſtatim inuadas.Et ſi dixero illud eccleſiaſticum: quotidie deus operat animas,& in corpore eas mittit naſcentiũ: ilico magiſtri tẽdiculas proferas:& ubi eſt iuſtitia dei:ut de adulterio inceſtuq́; naſcẽtibus animas largiat? Ergo cooperator eſt malorũ hominũ:& adulteris ſeminãtibus corpora, ipſe fabricat animas? quaſi uitiũ ſemẽtis in tritico ſit,quod furto dicitur eſſe ſublatũ: & non in eo qui frumẽta furatus eſt.Idcirco terra non debeat gremio ſuo ſemina confouere:quia ſator immunda ea proiecerit manu.Hinc eſt & illa tua arcana interrogatio:quare moriant infantes:cum propter peccata corpora acceperint. Extat liber Didymi ad te: quo ſciſcitãti tibi reſpondit:non eos multa peccaſſe,& ideo corporũ carceres tantum eis tetigiſſe ſufficere. Magiſter meus & tuus eo tẽpore,quo tu ab eo iſta quærebas:treis Explanationũ in Oſee prophetam libros ad me,me rogante, dictauit: Ex quo apparet,quid me,quid te docuerit. Vrges ut reſpondeam de natura rerũ. Si eſſet locus, poſſem tibi uel Lucretij opiniones iuxta Epicurum: uel Ariſtotelis iuxta Peripateticos: uel Platonis atq; Zenonis ſecundum

A dum Academicos & Stoicos dicere. Et ut ad eccleſiam tranſeã, ubi norma eſt ueritatis: multa & Geneſis & Prophetarũ libri,ac Eccleſiaſtes, nobis de huiuſcemodi quæſtionibus ſuggerũt.Aut ſi hęc ignoramus,quomodo de animarũ ſtatu,debueras in Apologia tua omniũ rerũ ignorantiã confiteri:& à calumniatorib.quærere,cur à te unũ impudenter expeterẽt,cũ ipſi tanta neſcirẽt? O triremẽ locupletiſsimã, quæ Orientalibus & Aegyptijs mercibus,Romanæ urbis ditare uenerat paupertatẽ. Tu maximus ille es, Vnus qui nobis ſcribendo reſtituis rem. Ergo niſi de Oriente ueniſſes, eruditiſsimus uir hæreret adhuc inter mathematicos:& homines Chriſtiani quid cõtra fatũ diſſererẽt,ignorarent. Merito à me quæris de aſtrologia,& cœli ac ſiderũ curſu:qui tantarũ merciũ plenã nauẽ detuliſti.Fateor paupertatẽ:nõ ſum ita ut tu in Oriente ditatus. Te multo tempore Pharus docuit,q̃d Roma neſciret.Inſtruxit Aegyptus,q̃d Italia hucuſq; nõ habuit.Scribis, apud eccleſiaſticos tractatores,treis de animab.eſſe ſentẽtias.Vnã,quã ſequit̃ Origenes, alterã,quã Tertullian⁹ & Lactãtius,licet de Lactãtio apertiſsimè mẽtiaris.tertiã,quã nos ſimplices & fatui homines nõ intelligim⁹. quod ſi ita ſit,iniuſtus à nobis arguat̃ deus.Et poſt hęc iuras te neſcire q̃d ſit uerũ.Dic oro te,putásne extra hęc tria eſſe aliquid in quo ueritas ſit,& in tribus iſtis mendaciũ? An de tribus,unũ eſſe quod uerũ ſit? ſi eſt aliquid, cur diſputantiũ libertatẽ anguſto fine concludis:& cum mendacia protuleris,de ueritate taces? Sin aũt è tribus unũ uerũ eſt,& reliqua duo falſa ſunt:cur ſimili ignorantia ignoras falſa cũ ueris? An idcirco uerũ diſſimulas, ut tibi tutũ ſit cũ uolueris falſa defendere? Hi ſunt fumi,hę caligines,quibus ex oculis hominũ conaris lumẽ auferre.Ariſtippus noſtri temporis, qui plenã cunctarũ merciũ nauẽ Romano inuehis portu: & ſella publicè poſita,Hermagorã nobis & Gorgiam exhibes Leontinũ: dum nauigare feſtinas, unius quæſtiũculæ mercimoniũ in Oriẽte oblitus es.Et iterũ clamitas, & Aquileiæ atq; Alexandriæ te didiciſſe iactas:q̃ ſit deus & animarũ & corporũ creator.De hoc ſcilicet quæſtio uentilatur:utrũ deus an diabolus animas fecerit:& nõ utrũ animæ ante corpora fuerint,
B quod uult Origenes:& egerint aliquid propter quod ſint craſsis corporibus alligatæ:an in morẽ gliriũ torpentes conſopitæq́; dormierint.Hæc taces, quæ omnes flagitant:& ad illa reſpõdes,quæ nullus inquirit.Fumos quoq; meos frequẽter irrides,eo q̃ ſimulẽ me ſcire quod neſciã:& enumeratione doctorũ,rude uulgus inducã.Tu uidelicet flãmeus, imò fulmineus:qui in eloquẽdo fulminas,& flãmas ore concrepas,tenere nõ potes:atq; ut ille Barchochabas autor ſeditionis Iudaicæ,ſtupulam in ore ſuccenſam anhelitu uentilabat,ut flãmas euomere putaret̃,ita & tu nobis alter Salmoneus,omnia p̃ quæ incedis, illuſtras:& nos fumoſos arguis,de quibus fortè dicat̃: Qui tangis mõtes & fumigãt: nec intelligis quid fumus in Propheta ſignificet locuſtarũ:& q̃ pulchritudo oculorũ tuorũ, amaritudinẽ fumi noſtri ferre nõ poteſt.De crimine aũt periurij, quia me remittis ad codicẽ tuũ:& ex magna parte in alijs libris,tibi Calphurnioq́; reſpõdi: nũc breuiter dixiſſe ſufficiat,te exigere à dormiẽte quod nunq̃ uigilans præſtitiſti.Magni criminis reus ſum, ſi puellis & uirginib.Chriſti,dixi ſeculares libros nõ legendos: & me in ſomnis cõmonitum promiſiſſe ne legerẽ. Tua nauis Romanæ urbis reuelatiõe promiſſa, aliud polliceẽ, & aliud efficit.Mathematicorũ uenerat ſoluere quæſtionẽ:& ſoluit fidem Chriſtianorũ. Quæ per Ioniũ & Aegeũ,Adriaticũ atq; Tyrrhenũ, plenis cucurrerat uelis, in Romano portu naufragiũ fecit.Nónne te pudet iſtiuſmodi deliramẽta conquirere,& mihi ſimilia obijciẽdi imponere neceſsitatẽ? Eſto,alius de te ſomniũ uiderat glorioſum:uerecundiæ tuæ fuerat & prudẽtiæ,diſſimulare quod audieras:& nõ quaſi magno teſtimonio, alterius ſomnio gloriari.Vide quid inter tuum & meũ ſit ſomniũ. Ego me humiliter reprehenſum refero:tu iactãter laudatũ te eſſe congeminas. Nec dicere potes,nihil mea refert quid alius uiderit:cũ in luculẽtiſsimis libris tuis, hac te ad interpretandum dicas rationẽ cõmotũ,ne uir illuſtris de te ſomniũ perderet.Hic eſt omnis conatus tuus:ſi me periurũ docueris,tu hæreticus non eris.Venio ad grauiſsimum crimen,in quo poſt reconciliatas amicitias,me infidelitatis accuſas.Fateor inter cuncta maledicta, quæ uel obijcis, uel

minaris:nihil à me ita repellendum eſt,q̃fraus, dolus,infidelitas. Peccare enim hominis c
eſt:inſidias tẽdere,diaboli eſt. Ergo ideo in anaſtaſi immolato agno dexteras iunximus:
ut tuas Romæ ſchedulas furaremur? Vt immiſsi canes, inemendatas chartulas, te dor-
miente corroderẽt?Et hoc credibile eſt:antè nos accuſatores paraſſe,q̃ tu crimẽ admitte
res? Scilicet noueramus quid in animo uolueres? quid alius de te ſomniaturus eſſet? Vt
impleret in te Græcum prouerbiũ: Et ſus doceret Mineruã. Si Euſebiũ ego ad latrãdum
miſeram,quis Aterbij contra te & cæterorũ rabiem concitauit?Nónne ille,qui & me hę
reticum ex tuis amicitijs iudicabat?Cui cum ſatisfeciſſem, damnatione dogmatũ Orige-
nis,tu clauſus domi,nunquã eum uidere auſus es:ne aut damnares quod nolebas:aut a-
pertè reſiſtens,hæreſeos inuidiam ſuſtineres. An idcirco teſtis contra te eſſe nõ poterit,
quia accuſator tui eſt? Antequã ſanctus Epiphanius ueniſſet Hieroſolymam:& ore qui-
dem & oſculo tibi pacẽ daret,mala autẽ & dolos in ſuo corde ſeruaret: antequã nos ei in
ſuggillationẽ tui epiſtolas dictaremus,ut hæreticũ ſcriberet,quem oſculis orthodoxum
comprobauit,Aterbius contra te latrabat Hieroſolymis: & niſi cito abiſſet, ſenſiſſet ba-
culum non literariũ,ſed dexterę tuæ,quo tu canes abigere conſueuiſti.Cur,inquit,falſa-
tas meas ſchedulas ſuſcepiſti? Quare poſt interpretationẽ meam,auſus es in libris περὶ ἀρχῶν
ſtilum figere? Aut ſi errauerã ut homo, debuiſti me priuatis literis conuenire:& ſic
mihi blandiri,quomodo & ego tibi nunc in epiſtolis meis blandior.Hęc tota mea culpa
eſt:quare ſubdolis laudib. accuſatus,purgare me uolui: & hoc ſine inuidia nominis tui:
ut quod tu ſolus accuſaueras,ad multos referrẽ:non tibi hæreſim obijciens,ſed à me re-
pellens.Nunquid ſciui quod iraſcereris,ſi contra hæreticos ſcriberẽ? Dixeras te de Ori-
genis libris hæretica ſuſtuliſſe: fautorẽ te hæreticorũ iam nõ eſſe credebam, & ideo non
in te,ſed in hæreticos inuectus ſum:in quo ſi uehemẽtior fui,ignoſce mihi.Putaui quod
& tibi placerẽ.Furto & inſidijs miniſtrorũ meorum dicis ſchedulas tuas in publicũ pro
latas fuiſſe:quæ latebant in cubiculo tuo,uel apud eum ſolum erant, qui rem ſibi geri in
iunxerat.Et quomodo ſuprà confiteris, quod aut nullus eas habuerit,aut admodũ pau- D
ci? Sin in cubiculo tuo latebant,qua ratione apud eũ erant qui ſibi rem geri iniunxerat?
Sin autẽ unus cui ſcriptæ fuerant occultandas ſuſceperat,ergo non latebant tantũ in cu-
biculo tuo:nec habuerunt eas pauci, quos habuiſſe teſtatus es. Furto ſublatas arguis, &
rurſum emptas magna pecunia,& infinitis mercibus criminaris.In una re, & in parua e-
piſtola quanta uarietas & diſſonantia mẽtiendi. Tibi licet accuſare, mihi defendere non
licebit? Quando criminaris,amicum non cogitas. Quando reſpondeo,tunc tibi ius ami
citiæ in mentem uenit.Dic oro te,cælandas ſchedulas ſcripſeras,an prodendas? Si ut cæ
lares,cur ſcripſiſti? ſi ut proderes,cur cælabas? Sed in eo reprehẽdendus ſum, quare ac-
cuſatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam literas eorũ, in quibus
me hypocriſeos arguunt,quod te ſciens hæreticũ tacuerim? quod dum pacem incautus
præbeo,inteſtina eccleſiæ bella ſuſcepi.Tu diſcipulos uocas,qui me tuũ condiſcipulum
ſuſpicantur. Et quia parcior fui in refellendis laudibus tuis, putant me tuũ eſſe ſymmy-
ſten.Hoc mihi præſtitit prologus tuus,ut plus me amicus læderes,q̃ inimicus.Semel ſibi
perſuaſerãt,recte an perperam,ipſi uiderint,te eſſe hæreticũ. Si defendere uoluero,hoc
ſolum proficiam, ut me tecum pariter accuſent. Deniq; mihi obijciũt laudationẽ tuam,
& te non putant inſidioſe ſcripſiſſe,ſed uere: & quod tu in me ſemper antè laudabas,ue
hementer inſimulant.Quid me uis facere?ut diſcipulos accuſatores pro te habeã:ut con
torta in amicũ iacula,meo ſuſcipiã pectore? De libris autẽ περὶ ἀρχῶν, debes mihi & gra
tias agere.Tu enim,ut dicis,noxia quæq; detruncans,meliora poſuiſti. Ego ita ut habe-
bantur in Græco expreſsi.Ex quo & tua apparet fides: & eius quem interpretatus es hæ-
reſis.Scribebaẽ mihi de urbe à uiris in Chriſto præcipuis,Reſponde criminanti:ne ſi ta-
cueris,conſenſiſſe uidearis. Conſona omnes uoce poſcebant:ut Origenis uerſutias pro
derem,ut uenena hæreticorũ Romanis auribus cauẽda monſtrarẽ. Quid hoc ad iniuriã
tuam pertinet? Num ſolus interpretatus es iſtos libros? & alios huius operis non habes

participes

A participes? Nunquid & tu de ſeptuaginta interpretib. es: ut poſt editionẽ tuã alijs tranſ-
ferre nõ liceat? Ecce & ego multos,ut dicis,libellos de Græco in Latinũ tranſtuli: habes
poteſtatẽ & tu rurſum eos uertẽdi,ut uolueris:& bona enim & mala ſuo imputanẽ autо-
ri. Quod & in te fieret, niſi dixiſſes te amputaſſe hæretica, & optima tranſtuliſſe. Hic eſt
enim nodus tuus,qui ſolui nõ poteſt. At ſi erraſti ut homo,priorẽ damna ſententiã. Sed
quid facies de Apologetico tuo,quẽ pro Origenis ſcripſiſti operibus? Quid de uolumi-
ne Euſebij,in quo cum multa mutaueris,& ſub nomine martyris, hæretici hominis ſcri
pta tranſtuleris:tamẽ plura poſuiſti, quæ eccleſiaſticæ fidei nõ conueniũt. Tu etiã Lati-
nos libros in Græcum uertis,nobis dare noſtris externa prohibebis? Si in alio opere re-
ſpondiſſem,in quo me nõ læſeras,uideri poterã in iniuriã tuã transferre quod uerteras:
ut te uel imperitũ,uel ſubdolum demonſtrarẽ. Nunc uero nouũ querimoniæ genus:do
les tibi in eo eſſe reſponſum,in quo à te accuſatus ſum.Dicebaẽ ad interpretationẽ tuam
Roma ſubuerſa:poſtulabant omnes à me huius rei remediũ. Non quo ego alicuius mo-
menti eſſem,ſed qui petebant,me eſſe aliquid arbitrabanẽ. Tu amicus eras,qui illa trãſtu
leras,quid me uis facere. Obedire deo magis oportet,an hominibus? Domini cuſtodire
ſubſtantiã,an furtũ cælare cõſerui? Aliter te nõ placabo, niſi & ego tecũ accuſanda cõmi
ſero? Si nullam feciſſes mei nominis mentionẽ:ſi me non ornaſſes egregijs laudibus, po
teram aliquod habere ſuffugiũ, & diuerſa obtendere, ne rurſus interpretata transferrẽ.
Tu me amice cõpuliſti,ut aliquot dies in hoc opere perderẽ, ut proferrẽ in mediũ quod
Charybdis debuit deuorare:& tamẽ læſus,amicitiæ in te iura ſeruaui: & quantum in me
fuit,ſic me defendi,ut te nõ accuſarẽ. Tu nimiũ ſuſpicioſus & querulus,qui dicta in hæ-
reticos ad tuam refers contumeliã. Quod ſi aliter amicus tuus eſſe nõ poſſum,niſi & hę-
reticorũ amicus fuero:leuius tuas inimicitias, q̃ illorũ amicitias ſuſtinebo. Nouũ quoq;
me putas finxiſſe mendaciũ:ut epiſtolam ad te meo nomine componerẽ, quaſi olim ſcri
ptam,quo bonus eſſe uidear & modeſtus,quã tu nunq̃ omnino ſuſceperis.Hæc res per-
B facile probari poteſt.Multi Romę eius exemplaria habent,ante hoc circiter trienniũ,qui
tibi eam mittere noluerũt: ſcientes quæ de meo nomine iactitares, & q̃ indigna propoſi
to Chriſtiano ac nefanda confingeres.Ego ſcripſi neſciẽs quaſi ad amicũ.Illi nõ reddide
runt ei,quẽ inimicũ nouerant:parcẽtes & meo errori,& meæ conſciẽtię.Et ſimul argu-
mentaris,quod ſi talem tibi epiſtolam ſcripſerã,nõ debuerã contra te in alio libello mul
ta mala ſcribere.Hic eſt totus error tuus,& hæc iuſta querimonia: quod quæ nos in hæ-
reticos dicimus,tu in te dicta cõfingis:& niſi illis pepercerimus,te putas eſſe uiolatũ. An
7 ideo panẽ tibi nõ damus, quia hæreticorũ cerebro lapidẽ illidimus? Et ut noſtrã epiſto-
lam nõ probes,papæ quoq; Anaſtaſij ſimili dicis fraude ſubnixã, de qua tibi antè reſpon
di:quam ſi ſuſpicaris ipſius nõ eſſe, habes ubi apud eũ nos arguas falſitatis. Sin autẽ eius
eſt,ut huius quoq; anni cõtra te epiſtolæ probant,fruſtra & falſo falſam arguere niteris,
cum ex illius uera epiſtola, noſtram uerã eſſe doceamus. In excuſando mendaciũ tuũ q̃
elegãs eſſe uoluiſti:& ne ſex milia Origenis libros proferas,Pythagorę à me exigis monu
mẽta. Vbi eſt illa fiducia, qua inflatis buccis creberrimè perſonabas: te quæ in alijs libris
Origenis legeras,emẽdaſſe in libris περὶ ἀρχῶν, & non aliena,ſed ſua reddidiſſe ſuis? De
tanta librorũ ſylua unum fruticẽ ac ſurculum proferre non potes. Hi ſunt ueri fumi, hæ
nebulæ:quas dum in me criminaris,in te extinctas diſsipatasq; per me cognoſcis:nec fra
ctam ceruicẽ deijcis, ſed maiori impudentia q̃ imperitia, dicis me negare quæ in prom-
ptu ſunt:ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne ſcorteũ quidem nummũ de theſau-
ris tuis proferas.Iuſta contra me odia cognoſco,& uera in nos debaccharis inſania.Niſi
enim ego quod nõ eſt,audacter exigerẽ,tu uidebaris habere quod non habes.Pythago-
ræ à me libros flagitas. Quis emẽ tibi dixit illius extare uolumina? Nónne in epiſtola mea
quam criminaris hæc uerba ſunt? Sed fac me erraſſe in adoleſcentia,& philoſophorum,
id eſt,gentilium ſtudijs eruditũ,in principio fidei ignoraſſe dogmata Chriſtiana: & hoc
putaſſe in apoſtolis,quod in Pythagora,& Platone,& Empedocle legeram. De dogma-

tibus eorum,nõ de libris locutus ſum,quæ potui in Cicerone, Bruto ac Seneca diſcere. C
Lege pro Vatinio oratiunculã,& alias ubi ſodalitiorũ mẽtio fit. Reuolue dialogos Tullij.Reſpice omnẽ oram Italiæ,quæ quondã magna Græcia dicebaẽ: & Pythagoricorum dogmatũ inciſa publicis literis æra cognoſces. Cuius enim ſunt illa χρυσᾶ παραγγέλματα? nónne Pythagoræ?In quib.omnia eius ita breuiter dogmata continẽt, & in quæ latiſsimo opere philoſophus cõmentatus eſt Iamblichus, imitatus ex parte Moderatũ uirum eloquentiſsimũ,& Archippũ ac Lyſidẽ Pythagoræ auditores.Quorũ Archippus ac Lyſides in Græcia,id eſt,Thebis ſcholas habuere: qui memoriter tenẽtes præcepta doctoris,ingenio pro libris utebanẽ,à quib.illud eſt: φθυκτέον παντάπασι τὴν ἐκκοπήν,ἀδῳείαν ἢ τ̃ σώματος,ἀπαιδιᾳυσίαν ἢ τ̃ ψυχῆς,ἀπολασίαν ἢ τ̃ γαστρὸς,στάσιν ἢ τ̃ πόλεως.τῶν ἢ ἄλλων ἀπὸ τ̃ οἰκίας,τὴν λοιπὴν ἀπὸ πάντων τὸν ἀκράτη. quod in Latinũ ita poſſumus uertere:Fugãda ſunt omnib.modis & abſcindẽda,languor à corpore,imperitia ab animo,luxuria à uẽtre,à ciuitate ſeditio,à domo diſcordia,& in cõmune à cunctis rebus intẽperantia. Pythagorica & illa præcepta ſunt:Amicorũ omnia ſunt cõmunia.Et,Amicum ſeipſum eſſe alterũ,duorumq; temporũ maxime habendam curam, mane & ueſperi,id eſt,eorũ quæ acturi ſumus,& eorũ quæ geſſerimus.Poſt deum ueritatẽ colendam, quæ ſola homines deo proximos faciat. Illaq; ænigmata quæ diligentiſsimẽ Ariſtoteles in ſuis libris proſequitur. Stateram ne tranſilias, id eſt, ne prætergrediare iuſtitiam. Ignẽ gladio ne fodias. Iratum uidelicet & tumidum animũ uerbis maledicis ne laceſſas.Coronam minimè carpendam,id eſt,leges urbium conſeruandas.Cor non comedendũ,id eſt, mœrorẽ de animo proijciẽdum.Cum profectus fueris,inquit, ne redeas,id eſt, poſt mortẽ uitam iſtam ne deſideres.Per uiam publicam ne ambules,id eſt, ne multorũ ſequaris errores. Hirundinem in domum nõ recipiendam, id eſt, garrulos & uerboſos homines ſub eodem tecto non habendos.Oneratis ſuperponendũ onus,deponentibus non cõmunicandum, id eſt,ad uirtutem incedentibus,augmentanda præcepta:tradentes ſe ocio,relinquẽdos. Et quia Pythagorica dogmata legiſſe me dixeram: audi quid apud Græcos Pythagoras D
primus inuenerit.Immortales eſſe animas: & de alijs corporibus tranſire in alia. Quod quidem & Virgilius in ſexto Aeneidos uolumine ſequens, loquitur: Has omnes ubi mille rotam uoluere per annos, Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno, Scilicet immemores ſupera ut conuexa reuiſant, Rurſus & incipiant in corpora uelle reuerti. Se primum fuiſſe Euphorbum,ſecundo Callidem,tertio Hermotimum,quarto Pyrrhum,ad extremũ Pythagoram: & poſt certos temporũ circulos,ea quæ fuerant, rurſum fieri:nihilq; in mũdo uideri nouũ.Philoſophiam meditationẽ eſſe mortis,quotidie de corporis carcere nitentem animæ educere libertatem: μαθήσεις ἀναμνήσεις ἔστιν, & multa alia,quæ Plato in libris ſuis,& maxime in Phædone Timæoq;, proſequitur. Nam poſt Academiã & innumerabiles diſcipulos, ſentiẽs multũ ſuę deeſſe doctrinæ,uenit ad magnam Græciã,ibiq; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrenſi,Pythagorę doctrina eruditus,elegantiã & lepôrem Socratis,cum huius miſcuit diſciplinis: quæ omnia nomine cõmutato,Origenes in libros ſuos πρὸς ἀρχῶν tranſtuliſſe conuincitur. In quo igitur erraui,ſi adoleſcẽs dixi me ea putaſſe in apoſtolis, quæ in Pythagora & Platone & Empedocle legerã?Non ut tu calumuiaris & fingis,in Pythagoræ & Platonis,& Empedoclis libris,ſed quę in illis fuiſſe legerã,& aliorũ me ſcripta eos habuiſſe docuerũt.& hoc genus elocutionis frequentiſsimũ eſt:ut ſi dicã,quę in Socrate legi dogmata,putaui uera.Non quod Socrates libros ullos ſcripſerit,ſed quę legi apud Platonẽ & alios Socraticos illum habuiſſe.Et rurſum,imitari uolui geſta,quæ in Alexandro & Scipione legeram. Non ꝙ ipſi ſua geſta deſcripſerint,ſed ꝙ apud alios legerim,quæ illos geſsiſſe mirabar. Igitur etiã ſi docere nõ poſſem ipſius Pythagoræ extare monumẽta, nec à filio eiꝰ ac filia,alijsq; diſcipulis probata conuincerẽ:me nõ teneres mẽdacij,quia non libros, ſed dogmata legiſſe me dixi:& te fruſtra errare,me tuũ ꝓtegere mẽdaciũ uoluiſſe: ut niſi ego unũ librũ Pythagoræ protulero,tu ſex milia Origenis libros perdideris.Veniã ad epilogos,id eſt,

maledicta

A maledicta tua,in quibus me ad pœnitentiã cohortaris:& niſi conuerſus fuero,id eſt,niſi te accuſante ſiluero, mihi minaris interitũ. Et hoc ſcãdalũ redundaturũ in caput meũ denuncias,qui te hominẽ leniſsimũ & Moſaicæ manſuetudinis,reſponſione mea ad ſcriptionis inſaniã prouocauerim.Scire enim te iactas crimina,quę tibi ſoli amiciſsimo ſim cõfeſſus,& hæc in mediũ prolaturũ:meisq; me coloribus eſſe pingendũ, & debere meminiſſe,quod iacuerim ad pedes tuos, ne gladio oris tui amputares caput meũ. Et poſt multa,in quibus furibundus exultas,reuocas te,& dicis optare pacẽ cum denũciatione duntaxat,ut deinceps taceãs:id eſt, ut non ſcribã cõtra hæreticos, nec audeã reſpondere accuſationi tuæ.Si hoc fecero,frater ero & collega,& uir eloquentiſsimus & amicus ac ſodalis:&,quod his maius eſt,omnia quæ de Origine tranſtuli,catholica iudicabis. Sin autẽ mutiero,& me cõmouero,ilico impurus ero & hæreticus,& tua indignus neceſsitudine.Hæc ſunt prȩconia mea,ſic me hortaris ad pacẽ,& ne gemitũ quidem ac lachrymas dolori liberas eſſe cõcedis.Poſſem & ego tuis te coloribus pingere, & inſanire contra inſanientẽ,& dicere quicquid uel ſcio uel neſcio: & eadẽ licẽtia,imò furore & amentia,uel falſa,uel uera congerere:ut & me loqui,& te puderet audire:& obijcere tibi,quæ aut accuſantẽ damnarẽt,aut accuſatũ:ut ex frõtis duritia,fidẽ lectori facerẽ:ut quod impudenter ſcriberẽ,uere ſcribere iudicarer.Sed procul ſit à moribus Chriſtianis,ut dum aliorũ petũt ſanguinẽ,ſuũ offerãt:& ſine gladio,uolũtate homicidæ ſint. Tuæ hoc bonitati,tuæq; mãſuetudini & ſimplicitati cõuenit,qui de uno pectoris ſterquilinio, & odorem roſarũ,& fœtorẽ profers cadauerũ:& cõtra ſentẽtiam prophetalẽ,amarũ dicis eſſe, quod quaſi dulce laudaueras.Nec neceſſe eſt,ut in eccleſiaſticis tractatibus rem tribunalem uentilemus.Nihilq; ſuper hoc amplius audies, niſi illud è triuio: cum dixeris quod uis,audies quod non uis. Aut ſi tibi uile uidetur uulgare prouerbiũ, & homo ſapiẽtiſsimus magis philoſophorũ ac poetarũ ſententijs delectaris, lege illud Homericũ: ὀπποῖόν κ' ἔπωνδα ἔπος φύγ κ' ἐπαλύσεις. Hoc ſolũ requiro ab eximia ſanctitate & cẽſura tua (cu
B ius tanta eſt puritas,ut ad ſudaria & ſemicinctia tua dæmones rugiant) cuius exemplum in ſcribẽdo ſequaris? Quis unq̃ catholicorũ in diſputatione ſectarũ, turpitudinẽ ei, aduerſum quẽ diſputat,obiecit? Sic te docuerũt magiſtri tui? Talibus inſtitutus es diſciplinis,ut cui reſpondere non potueris, caput auferas, & linguã quæ tacere non poteſt, feces?Nec magnopere glorieris, ſi facias quod ſcorpiones poſſunt facere & cantharides. Fecerunt hæc Fuluia in Ciceronẽ,& Herodias in Ioannẽ: quia ueritatẽ non poterant audire:& linguã ueriloquã,diſcriminali acu cõfoderunt. Canes latrant pro dominis ſuis, & tu non uis me latrare pro Chriſto? Scripſerũt multi cõtra Marcionẽ, Valentinũ, Ariũ & Eunomiũ. A quo eis obiecta eſt turpitudo? Nónne toti in cõuincenda hæreſi incubuerũt.Iſtæ machinæ hæreticorũ,id eſt, magiſtrorũ tuorũ ſunt:ut conuicti de perfidia, ad maledicta ſe conferant.Sic Euſtathius Antiochenus epiſcopus, filios dum neſcit,inuenit.Sic Athanaſius Alexandrinæ urbis pontifex,tertiã Arſenij amputauit manũ.Duas enim qui mortuus prius fingebatur,uiuens poſtea habere monſtratus eſt. Talia & condiſcipuli tui & magiſtri nunc de eiuſdem eccleſiæ ſacerdote confingunt:& auro, id eſt, tuis tuorũq; uiribus oppugnant fidei ueritatẽ. Quid loquar de hæreticis, qui licet foris ſint,tamẽ ſe nominãt Chriſtianos? Aduerſum impijſsimos Celſũ atq; Porphyriũ,quanti ſcripſere noſtrorũ? Quis omiſſa cauſa,in ſuperflua criminũ obiectatione uerſatus eſt? quæ non chartæ eccleſiaſticæ,ſed libelli debent iudicũ cõtinere. Aut quid refert, ſi cauſa cadas,& crimine ſuperes? Non neceſſe eſt,ut cũ periculo tui capitis accuſes. Vno percuſſore cõducto,ſatis potes facere deſiderio tuo. Et ſcãdalũ timere te ſimulas:qui dudũ fratrẽ,nunc accuſatũ,ſemp inimicũ,es paratus occidere. Et tamẽ miror, quõ homo prudẽs,furore præuẽtus,uelis mihi beneficiũ tribuere: ut educas de carcere animã meã,& nõ patiaris tecũ in tenebris huius ſeculi cõmorari. Vis ergo me tacere? Ne accuſes. Depone gladiũ,& ego ſcutũ abijciã. In uno tibi cõſentire non potero, ut parcã hæreticis,ut me catholicũ non probem. Si iſta eſt cauſa diſcordiæ,mori poſſum,tacere non poſſum.

Debuerã quidem de omni ſcriptura tuæ inſaniæ reſpondere,& diuinis uocibus in modum Dauid citharizantis lenire furorẽ pectoris tui, ſed cõtentus ero unius libri paucis teſtimonijs,& opponã ſapientiã ſtulticiæ:ut ſi humana contemnis, ſaltẽ diuina non negligas. Audi igitur quid de te,& de omnibus inuidis ac maledicis & cõtumelioſis loquatur ſapiens Solomon:Inſipientes dum iniurijs cupidi ſunt, impij facti oderunt ſenſum, Ne fabriceris in amicũ tuũ mala,& ne inimiceris aduerſum hominẽ ſine cauſa. Impij exaltant cõtumeliã. Circũcide à te os prauũ,& iniqua labia longe repelle abs te:oculos contumelioſi, linguã iniqui, manus effundentes ſanguinẽ iuſti, cor fabricans cogitationes malas,& pedes feſtinantes ad malefaciendũ. Qui nititur mendacio, paſcit uentos, & ſequitur aues uolantes. Derelinquit enim uias uineæ ſuæ,& axes culturæ fecit errare. Perambulat aridũ ac deſertũ,& colligit manibus ſuis ſterilitatẽ. Os procacis appropiat contritioni:& qui profert maledicta,ſtultiſsimus eſt. Anima benedicta, omnis ſimplex uir. Animoſus,inhoneſtus eſt. Per delicta labiorũ incidit in laqueũ peccator. Itinera ſtultorum recta in cõſpectu ſuo. Stultus, eadẽ die oſtendit irã ſuã. Abominatio eſt dño, làbia mendacia. Qui cuſtodit os ſuũ,ſeruat animã. Et q temerarius eſt labijs,terrebit ſeipſum. Malus,cũ cõtumelia agit mala: & inſipiens expandit maliciã ſuã. Quæres apud malos ſapientiã,& non inuenies. Suis itineribus ſaturabit temerarius. Sapiens timendo declinat malũ:ſtultus cõfidens miſcet ei. Longanimus uir,multus in prudentia eſt:puſillanimus, ualde imprudens eſt. Qui calumniat pauperẽ,laceſsit factorẽ eius. Lingua ſapientũ bona nouit,& os ſtultorũ pronunciat malũ. Vir animoſus parat rixas: & immundus eſt apud deũ omnis qui exaltat cor ſuũ. Manus inferẽs iniuſte,non erit impunitus. Qui diligit uitam,parcit ori ſuo. Ante contritionẽ præcedit cõtumelia, & ante ruinã mala cogitatio. Qui obfirmat oculos ſuos,cogitat peruerſa,& prouocat labijs ſuis omnia mala. Labia ſtulti ducunt eum in mala, & os audax mortẽ inuocat. Malignus uir multa detrimẽta pa D
tietur. Melior eſt pauper iuſtus,q̃ mendax dives. Gloria eſt uiro, qui auertit ſe à maledictis:qui aũt ſtultus eſt,talibus ſe obligat. Noli amare detrahere, ne eradiceris. Suauis eſt homini panis mendacij: poſtea implebit̃ os eius calculo, qui operat̃ theſauros. Lingua mendacis uana ſectat̃,& ueniet in laqueos mortis. In aure ſtulti noli quicq̃ dicere,ne forte irrideant ſapiẽtes ſermones tuos. Claua & gladius & ſagitta pernicioſa ſunt: ſic & uir, qui contra amicũ ſuũ falſum dicit teſtimoniũ. Sicut aues auolant & paſſeres, ita maledictũ uanũ non ſuperueniet illi. Noli reſpõdere imprudenti ad imprudentiã eius,ne ſimilis ei fias. Sed reſponde ſtulto ad ſtulticiã eius, ne ſibi ſapiens eſſe uideat̃. Qui inſidiatur amicis ſuis,quũ uiſus fuerit,dicit:ludens feci. Craticula carbonibus, & ligna igni, & uir maledicus ad tumultũ rixæ. Si te rogauerit inimicus tuus, parcens uoce magna, ne conſentias ei: ſeptẽ enim nequitiæ ſunt in anima eius. Grauis eſt lapis, & uix portabilis arena:ſed ira ſtulti grauior utroq;. Crudelis eſt indignatio, & acuta ira, & zelus impatiens eſt. Impius calumniat̃ pauperes:& qui cõfidit in cordis auaricia,ſtultiſsimus eſt. Totam irã ſuã profert inſipiens,ſapiens diſpenſat in partes. Filius malus gladios dentes habet,& cultros molas:ut conſumat infirmos de terra,& pauperes ex hominibus. His ergo doctus exemplis,nolui mordere mordentẽ,nec uicẽ talionis implodere: maluiq; inſaniam excantare furibundi,& unius libri antidotũ uenenato pectori infundere. Sed uereor ne nihil proficiẽs,illud Dauidicũ cantare cõpellar, & his me ſermonibus cõſolari: Alienati ſunt peccatores à uulua,errauerũt ab utero. Loquuti ſunt falſa, furor illis ſecundũ ſimilitudinẽ ſerpentis,ſicut aſpidis ſurdæ,& obturantis aures ſuas,quæ non audiat uocẽ incantantiũ,& uenefici incantantis ſapienter. Deus cõteret dentes eorũ, in ore ipſorũ molas leonũ cõfringet deus. Ad nihilũ deueni,tanq̃ aqua decurrens. Intendit arcũ ſuũ,donec infirmentur. Sicut cera quæ fluit,auferentur:ſupercecidit ignis,& non uiderunt ſolem. Et iterũ: Lætabit̃ iuſtus quum uiderit uindictã impiorũ,manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Et dicet homo, Si utiq; eſt fructus iuſto, utiq; eſt deus iudicans eos in terra. In extrema epiſtola ſcribis manu tua: Opto te pacem diligere. Ad quod breuiter

A uiter reſpõdebo:Si pacem deſideras,arma depone. Blandienti poſſum acquieſcere,non timeo cõminantem. Sit inter nos una fides,& ilico pax ſequetur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Mihi uindicta,& ego.] Vulgò uindictã legunt, cum hic uindicta ſtatut eſt & in Græcis codicibus, ἐμοὶ ἐκδίκησις, hoc eſt,meum eſt uindicare,non tuum. Hoc eſt uerum dilemma tuum.] Dilemma cornutus eſt ſyllogiſmus, cum duo ſic proponuntur, ut neceſſe ſit in alterũ incurrere. Dicitur enim δίλημμα, quod duplex habeat cornu,ſiue argumentũ. Cereales & Anabaſii.] Cereales appellat nuncios miſſos, qui quaquauerſum per orbẽ rumorem ſpargant. Sicuti Ceres Triptolemum miſit,qui ex alto triticũ ſpargeret in uniuerſum mundum. Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti ſint ædiles rei frumentariæ præfecti. Quidam pro cereales deprauauerant curſales. Et Anabaſii.] Sic appellat,quod cõſcenſis curribus aut equis,celerius perferunt. Anabaſis enim Græce aſcenſus eſt:& rurſus alludit ad Triptolemum,qui conſcenſo curru,è ſublimi ſpargebat ſemina. Vt panegyricum.] Id eſt,orationem in laudem mei ſcriptam. Atq; hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet proœmij.] Ad hunc modum ſcriptum erat in pleriſq; codicibus: in nonnullis loco proœmij erat præmij. Neutra uox uel tantulum ad ſenſum facit. Vnde ſuſpicor ſcriptum fuiſſe:Non te pudet parœnij,aut certe parœniæ. Nam πρωινεῖν eſt temulentorum in morem temere debacchari in quempiam, nullo delectu, nulloq; iudicio: inde πρωινία,& ut à λοιδρᾶν,λοιδορία & λοιδόρεσθαι, ſic à πρωινέω, πρωινία & πρώινιος, pro conuicio ſtulte ac temere dicto,uelut inter pocula. Neq; quicquam addubitem ita ſcriptum ab
2 Hieronymo fuiſſe. Dario.] Darius Perſarum rex opulentiſsimus. Crœſus rex Lydorum, nobilitatus diuitijs ſuis quemadmodum & Mida. Demaratum & Craſſum.] Hos duos pro ditiſſimis poſuit. Notat Demaratum Corinthium, Tarquinij Priſci Romanorum regis patrem,qui negotiatione ditiſsimus euaſit:de quo uide Dionyſium Halicarnaſſæum libro Romanæ Antiquitatis tertio,& Liuij ab Vrbe condita librum primum. Plinium libro trigeſimoquarto:M. Tullium Tuſculanarum quæſtionum libro quinto. De Craſſo meminere multi, cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit, ſubitum, ad maiorem inuidiam, quod non ex patrimonio, ſed malis artibus repente factus ſit dives. Per quod Danaes eſt.] Pro Danaes pleriq; codices habebant Dianæ. Danae fuit Acriſii filia,quam Iupiter uerſus in aurum uitiauit, quum à patre eſſet incluſa turri æreæ. Horatius ſic interpretatur fabulam,ut oſtendat,nihil eſſe tam repoſitum,neq; tam cuſtoditũ,ad quod non
B penetretur auro. Συγγραφεὺς ἀγραμματος.] Id eſt cõſcriptor abſq; literis. Athenogeronta.] Si ſyncera ſcriptura eſt,ſignificat ſenem uerſantem in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis Minerua. Ea præfecta eſt ſtudijs,& Athenæũ ſcholam appellant, de quo ſuperius quoq; meminimus. γραγάλωπος.] Id eſt quinq; linguas habens. Eloquutionis περισσολογία.] Periſſologia uitium eſt ſermonis,quum oratio ſuperfluis uerbis redundat. Solœciſtam.] Solœciſta
3 qui uitioſe loquitur,quod uulgò uocant incongruũ, à uerbo σολοικίζω. Atq; occidentis προπαφορος.] Id eſt trophæum ferentes,quaſi dicat, anteſignanos & uexilliferos. Sic enim ex uarijs exemplarium ueſtigijs reſtituimus. Abſq; Palladis arte.] Oblique notauit Palladiũ Galatam, quem ſubornauerat Ruffinus in Hieronymum, ut interpretationẽ illius calumniaretur, quemadmodum alibi teſtatur ipſe. Erat autem & hic factionis Origenicæ, unde & cauendũ admonet Epiphanius in epiſtola ſua. Porrò quod ait, arte,alluſit ad Palladem artiũ præſidem. Salebris & uoraginibus.] Duo ſunt impedimenta uiarum: ſalebræ,aſpera quædam obſtacula: & uoragines,quum uia eſt profundior. Ἀπολογίας ὠφελιγνος.] Id eſt defenſionis Origenis. Origenis κήρυκα.] Id eſt præconem: id enim Græcis ceryx. Mendacem memorem.] Citatur ab Apuleio & Quintiliano. Mendacia potiſsimũ confutari ſolent inconſtantia ſermonis, unde illis memoria eſt opus. Holographa.] Id eſt integra,ut erat ſcripta, & non mutilata: ab ὅλος & γράφω. Cuniculos tuos.] Machinamenta clancularia: à cuniculis, quibus hoſtes urbes ſuffodiunt. Plantibus Eteſiis.] Eteſiæ uenti ſunt certis anni temporibus ſpirantes,hoc eſt,poſt caniculæ exortum,uelut in hoc à natura dati,ut pomeridianum æſtum temperent,alioquin intolerabilem. Ad Protei columnas.] Huic columnæ & ſtatuæ fuerunt apud Aegyptios, quemadmodum Baccho apud Indos, Herculi apud Hiſpanos. Protei columnarũ meminit Vergilius Aeneid. xi. Atrides Protei Menelaus ad uſq; columnas Exulat. quẽ locũ ſic explanat Seruius, Ad uſq; columnas Protei: uſq; ad fines Aegypti,hoc eſt, uſq; ad Pharon,antè inſulã,nunc partẽ Alexandriæ: de quo Lucanus, Nunc clauſtrũ pelagi ſepti Pharus inſula,quondam In medio ſtetit illa mari,ſed tẽpore uatis Proteos,at nunc eſt Pelleis proxima muris. Sed Ionæ ad portũ.] Quidã codices habebant,Dionis portũ. Si Ionæ portum legis,intellige Tharſis oppidũ Ciliciæ,quo Ionas propheta deſtinabat ire: de quo ſuperius dictum eſt. Per Maleas & Cycladas.] Malea promontoriũ eſt contra Peloponneſum,periculoſiſsimũ præternauigantibus. Cyclades inſulæ ſunt in medio mari,quod in orbẽ iaceant ſic dictæ. Famoſiſsimũ lacum.] Aſphaltiten intelligit,qui nihil gignit præter bitumen. Nullũ corpus animantiũ recipit, tauri cameliq; fluitant: hæc & alia multa Plinius libro quinto. Hic eſt ἀνθρωπομορφίτης.] Anthropomorphitæ inter hæreticos recenſentur in Decretis, qui deo tribuebant corpus, quale nos habemus: unde

& nomen

& nomen habent. Hic error ortum duxit à simplicibus quibusdam & imperitis monachis Aegypti, C
qui quum in scripturis legerent, faciem, oculos, aures, os, brachia, manus & pedes dei, putabãt hæc
iuxta corpus intelligenda: lege Tripartitæ historiæ librũ decimũ. [redacted]. Quod tuum quasi operculũ uenenatæ.]
Prouerbialiter dictum est, quod alibi sic extulit: Dignũ patella cooperculũ: cum rei malæ additur id
quod congruit. Et eandem magistri sententiã etiam in sensibus quærerent.] Vide ut diuus Hie
ronymus sentẽtias æstimari uult ex uerborũ diligentia. Calphurnianos discipulos.] Ruffinum
sæpius Calphurniũ Salustianũ uocat: huius igitur discipulos Calphurnianos appellat: de quo memi
nimus & antea. Ad ethicam transiens.] Socrates apud Platonẽ, siue uere siue iocans: narrat se 6
ob tarditatem ingenij à naturaliũ rerũ cognitione ad moralem philosophiam traduxisse studium.

Lucretij opiniones.] Lucretius Epicuri sectator, de naturis rerũ carmine scripsit. Maximus
ille.] Alludit ad Fabium Maximũ, de quo uersus ille Ennianus celebrat: Vnus qui nobis cunctãdo
restituit rem. Aristippus nostri.] Is Socraticus philosophus, primus Socraticorũ mercede do-
cuit. Hic Syracusas nauigauit ad Dionysium. Hermagorã nobis & Gorgiã.] Hi rhetores erant,
qui, sella posita, profitebantur se omnibus omni de re ex tempore responsuros. In morẽ gliriũ.]
Glires hyeme cõdunt, ac somno seu quiete nõ pinguescũt solũ, sed etiã reiuuenescũt: autore Plinio.

Barchochabas.] Historia est apud Iosephũ. Huius meminit Eusebius lib. iiij. histor. Chochebæ
seditiosi Iudæi meminit Hieronymus in Agrippa. Alter Salmoneus.] De Salmoneo est in fabu
lis, qui curru æreo, & tedis ardentibus imitatus est tonitru ac fulmẽ Iouis. Hypocrisecos.] Id est, 7
simulationis. Symmysten.] Id est, socii mysteriorũ, & eisdẽ mysterijs initiatum. An ideo tibi
panẽ non damus.] Alludit ad illud Plautinũ: Altera manu fert lapidẽ, panẽ ostentat altera. Mon
tes aureos.] Prouerbiale est, de promissis immẽsis. Modo non montes auri pollicens. Scorteum
nummũ.] Id est, coriaceũ. Nã olim in corio signabãt. Vnde pro uilissimo nũmo scorteũ posuit, qui
ne plumbeus quidẽ sit aut æreus. Oram Italiæ.] In hac Pythagoras docuit. Cuius enim sunt illa
χρυσᾶ πυθαγορέλματα.] Id est, aurea præcepta. Illaq; ænigmata.] Id est, obscure dicta. De his nos in
principio Prouerbiorũ nõnulla tradidimus ex diuersis autoribus. μαθήσεις ἀναμνήσεις ἐστίν.] Id est,
discere esse reminisci, ut sensum magis reddamus q̃ uerba. Tuis te colorib. pingere.] Id est, descri
bere qualis es. Est aũt figura prouerbialis, similis illi: Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homericũ]
Est in Iliad. v. οἵπποίου κ' ἐπποδάκ' ἐπ', ποίου κ' ἐπακέσεις. id est, Qualecunq; dixeris uerbũ, tale audies.

Cantharides.] Cantharis insectũ est, letale habens uenenum. Fuluia in Ciceronẽ.] Fuluia
uxor Antonij, cuius instinctu Ciceronem occidit, quæ & acu dicitur linguam extincti confodisse. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pelagius Brito monachus post Arium successit, noui erroris autor: Celestinoq; ac Iuliano fauto
ribus & adiutoribus, multos in suam pertraxit factionem. Is tantum tribuit libero arbitrio, ut dice-
ret, absq; gratia Christi, solis meritis hominem posse salutem consequi. Atq; super hac re primũ in-
crepatus à fratribus, eatenus cessit admonitioni, ut non excluderet gratiã, sed diceret, hac accedente
facilius posse peruenire ad salutem, quasi & absq; hac peruenire posset, licet difficilius. Orationes
quę fierent in ecclesia, uel pro fidelibus, uel pro infidelibus, ut superuacuas damnabat: quod diceret
id quod peteretur, sibi quemq; sua industria præstare posse. Verũ hoc in concilio Antiocheno cum
metueret ne damnaretur, recantauit: etiam si non desiit deinceps in scriptis suis eadem docere. Ad-
debat, Adæ peccatũ nulli nocuisse, nisi ipsi qui cõmiserat. Omnes infantes tam insontes nasci, quàm
ipse Adam fuisset conditus à deo. Baptizandos autem, non ut à peccato exuerentur, quo carerent,
sed ut sacramento adoptionis honorarentur. Scripsit tres de fide trinitatis libros, & eclogas, hoc est,
excerptiones ex libris diuinis, in morem indicis per capita digestas. Publicatus hæreticus scripsit in
defensionem sui dogmatis. Damnatus est à pontifice Zosimo insectantibus Afris, & potissimũ Au
gustino reliquias factionis persequente: idq; concilio apud Carthaginem habito ducentorũ & qua
tuordecim episcoporum. Nam ipse Pelagius, antequam de hoc pronunciasset Zosimus, iam ab In-
nocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Prospero, partim ex Augustino & Gennadio ac Platina.
Hunc Augustinus tradit sua tempestate recentissimum hæresiarcharum extitisse, hominẽ eloquen-
tia, ut apparet, munitum. Huius dogma rogatu Ctesiphontis refellit Hieronymus, ostendens è quo
rum fontibus hic error fuerit natus. Atq; hac quidem epistola ceu uelitatus est in Pelagianos: polli-
cetur autem, se per ocium iusto uolumine responsurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM AD CTESIPHONTEM.

NON audacter (ut falso putas) sed amanter studioseq; fecisti, ut nouã mihi ex 1
uetere mitteres quęstionẽ, quę ante literas tuas plerosq; in Oriẽte decepit: ut
p̃ simulatã humilitatẽ, superbiã discerẽt: & dicerẽt cũ diabolo: In cœlũ ascen
dam, super sydera cœli ponã thronũ meũ, & ero similis altissimo. Quæ enim
potest alia maior esse temeritas, q̃ dei sibi non dicã similitudinẽ, sed æqualitatẽ uendica-
re: & breui sententia, omniũ hæreticorũ uenena complecti, quæ de philosophorum &
maxime

A maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorũ fonte manarunt? Illi enim quæ Græ
ci appellãt πάθη, nos perturbationes possumus dicere, ægritudinẽ uidelicet & gaudiũ,
spem & metũ: quorũ duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de menti-
bus, & nullam fibrã radicemq; uitiorũ in homine omnino residere, meditatione & assi
dua exercitatione uirtutũ. Aduersum quos & Peripatetici, qui de Aristotelis fonte de-
scendunt, fortissime disputant: & Academici noui, quos Tullius sequitur: & eorũ non
2 dico res quæ nullæ sunt, sed umbras & uota subuertunt. Hoc est enim hominẽ ex homi-
ne tollere, & in corpore constitutũ esse sine corpore: & optare potius quàm docere, di-
cente Apostolo: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia e-
pistolaris breuitas non potest omnia cõprehendere, strictim tibi uitanda describã. Vn-
de & illud Vergilianũ est: Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras Re-
spiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco. Quis enim potest aut non gestire gaudio, aut
3 mœrore contrahi, aut spe extolli, aut timore terreri? Quamobrem & grauissimus poeta
Flaccus scripsit in Satyra: Nam uitijs nemo sine nascit: optimus ille est Qui minimis ur-
getur. Pulchre quidam nostrorũ ait: Philosophi patriarchæ hæreticorũ, ecclesiæ purita-
tem peruersa maculauere doctrina: ut nesciant illud dictũ de humana fragilitate: Quid
gloriat terra & cinis? præsertim cum de ijsdem Apostolus dicat: Video aliã legẽ in mem
bris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & ducentẽ me in captiuitatẽ. Et iterũ: Non enim
quod uolo, hoc ago: sed quod nolo, id operor. Si quod non uult operat, quomodo sta-
re potest hoc quod dicit posse hominẽ sine peccato esse, si uelit? Qua ratione potest esse
4 quod uelit, cum Apostolus asserat se quod cupiat, implere non posse? Cumq; ab eis quæ
rimus, qui sint illi quos absq; peccato putent, noua stropha eludere cupiunt ueritatẽ: se
non eos dicere, qui sint uel fuerint, sed q̃ esse possint. Egregij doctores, dicũt esse posse
quod nunq̃ fuisse demonstrant, dicente scriptura: Omne quod futurũ est, iam factũ est
in priori tempore. Neq; nunc mihi necesse est ire per singulos sanctorũ, & quasi in cor
B pore pulcherrimo neuos quosdam & maculas demonstrare: quod pleriq; nostrorũ sim
pliciter faciunt, cum paucis sententiolis scripturarũ possint hæreticorũ, & per eos philo
sophorũ argumenta cõuinci. Quid enim dicit uas electionis? Cõclusit deus omnia sub
peccato, ut omniũ misereatur. Et in alio loco: Omnes enim peccauerũt, & indigent glo
ria dei. Ecclesiastes quoq;, per quẽ se cecinit ipsa sapientia, libere protestat, & dicit: Non
est eñ homo iustus super terrã, qui faciat bonũ & non peccet. Et iterũ: Si peccauerit po-
pulus tuus, non est eñ homo qui non peccet. Et quis gloriabitur castũ se habere cor? &
non est mundus à sorde, nec si unius diei fuerit super terrã uita eius. Vnde & Dauid di-
cit: Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Et in
alio psalmo: Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis uiuens. Quod testimoniũ sub no
mine pietatis noua argumẽtatione deludunt. Aiunt enim ad cõparationẽ dei nullũ esse
perfectum, quasi scriptura hoc dixerit. Neq; enim ait: Non iustificabitur omnis uiuens,
sed, non iustificabit in cõspectu tuo omnis uiuens. Quando enim dicit, in cõspectu tuo,
hoc intelligi uult, quod etiã qui hominibus sancti uidentur, dei sciẽtiæ atq; noticiæ ne-
quaq̃ sancti sint. Homo enim uidet in facie, deus autẽ in corde. Si aũt inspiciente deo &
omnia cõtemplante, quẽ cordis arcana non fallunt, nullus est iustus: perspicue ostendit,
hæreticos non hominẽ in excelsa sustollere, sed dei potẽtiæ derogare: multaq; alia, quæ
si de scripturis sanctis uoluero cõgregare, non dicã epistolæ, sed uoluminis quoq; exce
dam modũ. Nihil noui afferunt, qui in huiuscemodi applaudẽte sibi perfidia, simplices
quidẽ & indoctos decipiunt: sed ecclesiasticos uiros, qui in lege dei die ac nocte medi-
tãtur, decipere non ualẽt. Pudeat ergo eos principũ & sociorũ suorũ, q̃ aiũt, posse homi
nẽ sine peccato esse si uelit, q̃d Græci dicũt ἀναμαρτητον. Et q̃a hoc ecclesiarũ p̃ Orien-
tem aures ferre non possunt: simulant se sine peccato quidẽ dicere, sed ἀναμαρτητον dice
re non audere: quasi aliud sit sine peccato, aliud ἀναμαρτητον, & non Græcũ sermonem,
qui apud illos cõpositus est, duobus uerbis sermo Latinus expresserit. Si absq; peccato
dicis

dicis,& ἀναμάρτητον dicere te diffiteris:damna eos ergo qui ἀναμαρτησίαν prædicãt. Sed c
non facis.Noſti enim quid intrinſecus diſcipulos tuos doceas, aliud ore cõmemorans, 5
& aliud cælans cõſcientia:nobisq; alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem myſteria cõfiteris:& hoc iuxta ſcripturã te facere iactas:quia dictũ eſt:turbis Ieſus in parabolis loquebat:& ad diſcipulos in domo dicit:Vobis datũ eſt ſcire myſteria regni cœlorũ,illis autẽ non eſt datum. Sed ut dicere cœperam, exponam breuiter principum & ſociorũ tuorũ nomina:ut animaduertas,qualiũ conſortio gloriaris.Manichæus electos ſuos,quos inter animas Platonis in cœleſtibus collocat, dicit omni carere peccato, nec ſi uelint,poſſe peccare.Ad tanta enim eos uirtutũ culmina tranſcendiſſe, ut carnis operibus illudant.Priſcillianus in Hiſpania pars Manichæi,de turpitudine cuius te diſcipuli diligunt plurimũ,uerbũ perfectionis & ſcientiæ ſibi temere uendicantes,ſoli cum ſolis clauduntur mulierculis,& illud eis inter coitũ amplexusq; decantant: Tum pater o- 6
mnipotens fœcundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ deſcendit: & omneis Magnus alit,magno cõmixtus corpore,fœtus. Qui quidem partẽ habent Gnoſticæ hæreſeos,de Baſilidis impietate uenientẽ. Vnde & uos aſſeritis eos, qui abſq; legis ſcientia ſunt,peccata uitare nõ poſſe.Quid loquar de Priſcilliano, qui & ſeculi gladio, & totius orbis autoritate damnatus eſt?Euagrius Ponticus Hyperborita, qui ſcribit ad uirgines, 7
ſcribit ad monachos,ſcribit ad eam cuius nomen nigredinis teſtatur perfidiæ tenebras, edidit librũ & ſententias πρὸς ἀπαθείας, quam nos impaſsibilitatẽ uel imperturbationẽ poſſumus dicere,quando nunq̃ animus ullo perturbationis uitio cõmouetur: & ut ſim pliciter dicam,uel ſaxũ uel deus eſt. Huius libros per Orientẽ Græcos, & interpretante diſcipulo eius Ruffino,Latinos pleriq; in Occidente lectitant: qui librũ quoq; ſcripſit, quaſi de monachis:multosq; in eo enumerat,qui nunq̃ fuerunt:& quos fuiſſe Origenis ſtas,& ab epiſcopis damnatos eſſe non dubiũ eſt, Ammoniũ uidelicet & Euſebiũ & Euthymiũ,& ipſum Euagriũ,Or quoq; & Iſidorũ,& multos alios, quos enumerare tædiũ eſt.& iuxta illud Lucretij: Ac ueluti pueris abſinthia tetra medentes Cum dare conan- d
tur,prius oras pocula circum Contingunt dulci mellis flauoq; liquore:ita ille unum Ioannem in ipſius libri poſuit principio,quem & catholicũ & ſanctũ fuiſſe non dubiũ eſt, ut per illius occaſionẽ cæteros quos poſuerat hæreticos,eccleſiæ introduceret. Illam autem temeritatẽ,imò inſaniam eius,quis digno poſsit explicare ſermone, quod librũ Xyſti Pythagorei,hominis abſq; Chriſto atq; ethnici,immutato nomine, Sixti martyris,& Romanæ eccleſiæ epiſcopi prænotauit:in quo iuxta dogma Pythagoricorũ, qui hominem exæquant deo,& de eius dicunt eſſe ſubſtantia, multa de perfectione dicuntur: ut qui uolumen philoſophi neſciunt,ſub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis.Deniq; in ipſo uolumine nulla prophetarũ,nulla patriarcharũ, nulla apoſtolorum, nulla Chriſti fit mentio ut epiſcopum & martyrem ſine Chriſti fide fuiſſe cõtendat.Vnde & uos plurima contra eccleſiam uſurpatis teſtimonia. Fecerat hoc & in ſancti Pamphili martyris nomine,ut librũ primũ ſex librorũ defenſionis Origenis, Euſebij Cæſarienſis quem fuiſſe Arianũ nemo eſt qui neſciat, nomine Pamphili martyris prænotaret,quo ſcilicet egregia illa quatuor Origenis περὶ ἀρχῶν uolumina Latinis infunderet auribus. Vis adhuc & aliũ noſſe tui erroris principẽ? Doctrina tua Origenis ramuſculus eſt. In eo enim pſalmo, ubi ſcriptũ eſt (ut de cæteris taceam) Inſuper & uſq; ad no- 8
ctem erudierunt me renes mei: aſſerit uirũ ſanctũ, de quorũ uidelicet & tu numero es, cum ad uirtutũ uenerit ſummitatẽ:ne in nocte quidẽ ea pati, quæ hominũ ſunt, nec cogitatione uitiorũ aliqua titillari.Nec erubeſcas de ſocietate taliũ, renuens eorũ nomina, quorũ blaſphemijs iungeris.Iouiniani ſecunda quæſtio,tui ingenij diſciplina eſt.Quicquid illi reſponſum eſt,tibi reſponſum credito.Nec fieri poteſt,ut diuerſus ſit eorũ exitus,quorũ eſt una ſententia.Cum hæc ita ſe habeant,quid uolunt miſeræ mulierculæ oneratæ peccatis,quæ circũferuntur omni uento doctrinæ, ſemper diſcẽtes & nunquam ad ſcientiam ueritatis peruenientes:& cæteri mulierculorum ſocij, prurientes auribus,
& igno-

a & ignorantes quid audiant,quid loquantur,qui uetuſtiſsimũ cœnũ, quaſi nouã ſuſcipi
9 unt temperaturã:qui (iuxta Ezechielẽ) liniunt parietẽ abſq; temperamento, & ſuperueniente ueritatis pluuia,diſsipantur? Simon magus hæreſim cõdidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio.Nicolaus Antiochenus omniũ immũdiciarũ repertor,choros duxit fœmineos.Marcion Romã præmiſit mulierẽ,quæ decipiendos ſibi animos præpararet.Apelles Philomenen ſuarũ comitẽ habuit doctrinarũ.Montanus immundi ſpiritus prædicator,multas eccleſias per Priſcã & Maximillã, nobiles & opulentas fœminas, primũ auro corrupit,deinde hæreſi polluit.Dimittã uetera,ad uiciniora tranſcendã. Arius, ut orbem deciperet,ſororẽ principis ante decepit. Donatus per Aphricã ut infelices quoſq; fœtentibus pollueret aquis,Lucillæ opibus adiutus eſt.In Hiſpania Agape Elpidiũ,mulier uirũ,cæcũ cæca duxit in foueã, ſuccẽſſorẽq; ſui Priſcillianũ habuit Zoroaſtris magiſtudioſiſsimũ,& ex mago epiſcopũ:cui iuncta Galla non gente,ſed nomine,germanam
10 huc illucq; currentẽ,alterius & uicinæ hæreſeos reliquit hæredẽ.Nunc quoq; myſteriũ iniquitatis operatur. Duplex ſexus utrunq; ſupplantat, ut illud propheticũ cogamur aſſumere:Clamauit perdix,cõgregauit quæ non peperit,faciens diuitias ſuas, non cum iudicio. In dimidio dierũ derelinquet eas,& nouiſsimũ eius erit inſipiẽs. Illud uero quod ad decipiendos homines quoſq; poſtea huic ſententiæ coaptarũt (non abſq; dei gratia) cum prima legẽtes fronte decipiat, introſpectũ & diligẽtiſsime uentilatũ, decipere non poteſt.Ita enim dei gratiã ponunt,ut non per ſingula opera eius nitamur & regamur auxilio:ſed ad liberũ referunt arbitriũ,& ad præcepta legis, ponentes illud Eſaiæ:Legẽ eñ deus in adiutoriũ poſuit:ut in eo deo referẽdæ ſint gratiæ,quod tales nos cõdiderit, qui noſtro arbitrio poſsimus & eligere bona,& uitare mala: & non intelligunt iſta dicẽtes, quod per os eorũ intolerabilẽ blaſphemiã diabolus ſibilet. Si eñ in eo tantũ dei eſt gratia,quod propriæ nos cõdidit uoluntatis,& libero arbitrio contenti ſumus:nec ultra eius indigemus auxilio,ne ſi indiguerimus liberũ frangatur arbitriũ: ergo nequaq̃ ultra
b orare debemus:nec illius clementiã precibus flectere,ut accipiamus quotidie, quod ſemel acceptũ in noſtra eſt poteſtate.Iſtiuſmodi homines tollunt orationẽ:& per liberum arbitrium, non homines propriæ uoluntatis, ſed dei potentiæ factos ſe eſſe iactant, qui nullius ope indigent.Tollantur & ieiunia omnisq; continentia.Quid enim mihi neceſſe eſt laborare,ut accipiam per induſtriam, quod ſemel meæ factum eſt poteſtatis? Hoc quod dico,non meum eſt argumentũ: Vnus diſcipulorũ eius, imò iam magiſter & totius ductor exercitus,& contra Apoſtolũ uas perditionis, per ſolœciſmorũ, & non (ut ſui iactitant) ſyllogiſmorũ ſpineta decurrens,ſic philoſophatur & diſputat: Si nihil ago abſq; dei auxilio:& per ſingula opera,eius eſt omne quod geſſero:ergo non ego qui laboro,ſed dei in me coronabitur auxilium,fruſtraq; dedit arbitrij poteſtatẽ,quam implere non poſſum,niſi ipſe me ſemper adiuuerit. Deſtruitur enim uoluntas, quæ alterius ope indiget.Sed liberũ dedit arbitriũ deus,quod aliter liberũ non erit, niſi fecero quod uoluero.Ac per hoc ait:Aut utor ſemel poteſtate quæ mihi data eſt,ut liberum ſeruetur arbitrium: aut ſi alterius ope indigeo, libertas arbitrij in me deſtruetur. Qui hæc dicit, quam non excedit blaſphemiã?quæ hæreticorũ uenena non ſuperat? Aſſerunt ſe per arbitrij libertatem nequaq̃ ultra neceſſariũ habere deum, & ignorant ſcriptum:Quid habes quod non accepiſti?ſi autem accepiſti,quid gloriaris, quaſi non acceperis? Magnas agit deo gratias,qui per libertatem arbitrij rebellis in deum eſt: quam nos libenter amplectimur,ita duntaxat,ut agamus ſemper gratias largitori:ſciamusq; nos nihil eſſe, niſi quod donauit,in nobis ipſe ſeruauerit,dicente Apoſtolo:Non eſt uolentis neq; currentis,ſed miſerentis dei.Velle & currere meum eſt:ſed ipſum meum,ſine dei ſemper auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apoſtolus: Deus eſt qui operatur in nobis & uelle & perficere.Et ſaluator in Euangelio:Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor. Semper largitor,ſemperq; donator eſt.Non mihi ſufficit,quod ſemel donauit, niſi ſemper donauerit.Peto,ut accipiam:& cum accepero,rurſus peto. Auarus ſum ad accipien

dá beneficia dei,nec ille deficit in dando, nec ego ſatior in accipiendo. Quanto plus bi- C
bero,tanto plus ſitio.Legi enim à pſalmiſta cantari : Guſtate & uidete,quoniã ſuauis eſt dominus.Omne quod habemus bonũ,guſtus eſt domini. Cum me putauero ad calcem peruenisſe uirtutũ,tunc habebo principiũ. Principiũ enim ſapientiæ timor domini:qui expellitur atq; deſtruitur charitate.Hæc hominibus ſola perfectio, ſi imperfectos eſſe ſe nouerint.Et uos,inquit,cum omnia feceritis,dicite:Serui inutiles ſumus : quod debuimus facere,fecimus.Si inutilis eſt qui fecit omnia,quid de illo dicendum eſt,qui explere non potuit? Vnde & Apoſtolus, ex parte accepiſſe, & ex parte cõprehendiſſe ſe dicit,& necdũ eſſe perfectũ:præteritorũq; obliuiſci, & in futurũ ſe extendere. Qui ſemper præteritorũ obliuiſcitur, & futura deſiderat, oſtendit ſe præſentibus non eſſe contentum. Quod autem ſurſum deorſum iactitant,liberũ à nobis arbitriũ deſtrui, audiant econtra rio eos arbitrij deſtruere libertatẽ, qui male eo abutũtur aduerſum beneficiũ largitoris. Quis deſtruit arbitriũ?Ille,qui ſemper deo agit gratias : & quodcũq; in ſuo riuulo fluit, ad fontẽ refert?an qui dicit:Recede à me,quia mundus ſum,non habeo te neceſſarium? Dediſti enim mihi ſemel arbitrij libertatẽ, ut faciam quod uoluero:quid rurſum te ingeris,ut nihil poſsim facere,niſi tu in me tua dona compleueris ? Fraudulenter prætendis, ut dei gratiam ad cõditionẽ hominis referas, & non in ſingulis operibus auxiliũ dei requiras,ne ſcilicet liberũ arbitriũ uidearis amittere:& cum dei cõtemnas adminiculum, hominũ quæras auxilia.Audite quæſo,audite ſacrilegũ.Si, inquit, uoluero curuare digitum,mouere manum,ſedere, ſtare,ambulare, diſcurrere,ſputa iacere,duobus digitulis narium purgamenta decutere,releuare aluum,urinam digerere, ſemper mihi auxilium dei neceſſarium erit? Audi ingrate,imò ſacrilege,Apoſtolũ prædicantẽ:Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid agitis, omnia in nomine dñi agite. Et illud Iacobi : Ecce nunc qui dicitis,hodie aut cras proficiſcemur in illam ciuitatẽ, & faciemus illic annum, ut negociemur & lucremur,qui neſcitis de craſtino. Quæ enim eſt uita ueſtra? Aura eſt enim ſiue uapor paululũ apparens,deinde diſsipatur:pro eo quod debeatis dicere:ſi do D
minus uoluerit,& uixerimus,faciemus aut hoc aut illud.Nũc autẽ exultatis in ſuperbijs ueſtris,omnis iſtiuſmodi gloriatio peſsima eſt. Iniuriã tibi fieri putas & deſtrui arbitrij libertatẽ,ſi ad deum ſemper autorẽ recurras,ſi ex illius pẽdeas uoluntate,& dicas:Oculi mei ſemper ad dominũ, quoniã ipſe euellet de laqueo pedes meos ? Vnde & audes lingua proferre temeraria, unumquenq; arbitrio ſuo regi ? Si ſuo arbitrio regitur, ubi eſt auxilium dei? Si Chriſto rectore non indiget, quomodo ſcribit Hieremias : Non eſt in homine uia eius,& à domino greſſus hominis diriguntur? Facilia dicis dei eſſe mandata,& tamen nullum proferre potes,qui uniuerſa cõpleuerit.Reſponde mihi, facilia ſunt an difficilia? Si facilia,profer quis ea impleuerit, & cur Dauid in pſalmo canat : Qui fingis laborẽ in præcepto.Et iterũ : Propter uerba labiorũ tuorũ ego cuſtodiui uias duras. Et dominus in Euangelio:Intrate per anguſtam portam. Et : Diligite inimicos ueſtros. Et:Orate pro his qui perſequuntur uos ? Sin autem difficilia, cur auſus es dicere, facilia eſſe dei mandata,quæ nullus impleuerit ? Non intelligis tuas inter ſe repugnare ſententias? Aut enim facilia ſunt,& infinita eſt multitudo hominũ qui ea impleuerint:aut difficilia,& temere dixiſti eſſe facile, quod difficile eſt. Soletis & hoc dicere : aut poſsibilia eſſe mandata,& recte à deo data:aut impoſsibilia,et non in his eſſe culpam qui accepere mandata,ſed in eo qui dedit impoſsibilia. Nunquid præcepit mihi deus, ut eſſem quod deus eſt,ut nihil inter me eſſet & dominũ creatorẽ : ut maior eſſem angelorũ faſtigio,ut haberẽ quod angeli non habent? De illo ſcriptũ eſt quaſi propriũ : Qui peccatũ non fecit,nec dolus inuentus eſt in ore eius. Si hoc & mihi cum Chriſto cõmune eſt, quid ille habuit propriũ? alioqui per ſe tua ſententia deſtruet. Aſſeris poſſe hominẽ eſſe ſine peccato,ſi uelit:& poſt grauiſsimũ ſomnũ ad decipiendas rudes animas fruſtra conaris adiungere,non abſq; dei gratia. Si enim ſemel homo per ſe poteſt eſſe ſine peccato, quid neceſſaria eſt dei gratia? Sin autem ſine illius gratia nihil poteſt facere, quid neceſſe fuit

A fuit dicere,poſſe quod non poteſt? Poteſt,inquit,eſſe ſine peccato, poteſt eſſe perfectus ſi uoluerit.Quis enim Chriſtianorũ non uult eſſe ſine peccato : aut quis perfectionẽ recuſat,ſi ſufficit ei uelle:& ſtatim ſequitur poſſe,ſi uelle præceſſerit? Nullusq; Chriſtianorum eſt,qui nolit eſſe ſine peccato:omnes ergo ſine peccato erunt : quia utiq; omnes cupiunt eſſe ſine peccato.Et in hoc ingratis teneberis,ut quia nullũ,aut rarum quenq; ſine peccato proferre potes,omnes ſine peccato eſſe poſſe fatearis.Poſsibilia, inquit, mandata dedit deus.Et quis hoc negat? Sed quomodo hæc intelligenda ſit ſentẽtia, uas electionis apertiſsime docet:ait enim:Quod erat impoſsibile legis,in quo infirmabatur per carnem:deus filiũ ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatũ in carne.Et iterũ : Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro.Quod ne de lege Moyſi tantũ dictũ putes,& non de omnibus mandatis, quæ uno legis nomine continentur,idem Apoſtolus ſcribit,dicens: Conſentio enim legi dei iuxta interiorẽ hominem:uideo aũt aliã legẽ in membris meis,repugnantẽ legi mentis meæ,& captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtũ dominũ noſtrũ.Cur autẽ hoc dixerit, alio ſermone demonſtrat.Scimus enim q̃ lex ſpiritualis eſt,ego autẽ carnalis ſum,uenundatus ſub peccato.Quod enim operor,non cognoſco.Nõ enim quod uolo,illud operor: ſed quod odi,illud facio.Sin autẽ quod nolo,hoc facio, cõſentio legi, quoniã bona eſt. Nunc autẽ nequaq̃ operor illud,ſed quod in me habitat,peccatũ.Scio enim q̃ non habitat in me,hoc eſt,in carne mea,bonũ.Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonũ non inuenio.Non enim quod uolo bonũ,hoc facio:ſed quod nolo,malũ,hoc ago.Si autem quod nolo,hoc facio,nequaq̃ ego operor illud,ſed quod habitat in me,peccatũ. Reclamabis & dices : Manichæorũ dogma nos ſequi, & eorũ qui de diuerſis naturis eccleſiæ bella concinnant, aſſerentiũ malã eſſe naturã quæ immutari nullo modo poſsit. Et hoc non mihi,ſed Apoſtolo imputa,qui nouit aliud eſſe deum, aliud eſſe hominẽ:aliam car
B nis fragilitatẽ,aliã ſpiritus fortitudinẽ. Caro enim deſiderat cõtra ſpiritũ, & ſpiritus contra carnẽ:& hæc inuicẽ ſibi aduerſantur,ut non quæ uolumus, ipſa faciamus.A me nunquam audies malam eſſe naturam. Sed quomodo ſit carnis fragilitas diſſerẽda, ipſo qui ſcripſit docente, diſcamus.Interroga eum quare dixerit:non enim quod uolo,hoc operor:ſed quod odi,malum,illud facio. Quæ neceſsitas illius impediat uoluntatẽ, quæ tanta uis,odio digna imperet facere:ut non quod uult,ſed quod odit & non uult,facere cõpellatur? Reſpondebit tibi:ò homo, tu quis es qui reſpondeas deo ? Nunquid dicit figmentũ figulo : quare me feciſti ſic? An non habet poteſtatẽ figulus luti, de eadem maſſa aliud quidem uas facere in honorem,aliud autem in contumeliam ? Obijce deo fortiorem calumniam, quare adhuc cum in utero eſſent Eſau & Iacob, dixerit : Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.Accuſa eum iniquitatis,cur Achar filius Charmi,de Hierichuntina præda aliqua furatus ſit,& tanta milia hominum illius uitio trucidata ſint.Quamobrem filij Eli peccauerint,& omnis penè populus extinctus,arcaq; ſit capta.Dauid peccauit ut enumeraret populum, & cur in toto Iſraele tanta hominum cæſa ſint milia. Et ad extremum (quod ſolet nobis obijcere contubernalis ueſter Porphyrius) qua ratione clemens & miſericors deus ab Adam uſq; ad Moyſen, & à Moyſe uſq; ad aduentũ Chri
II ſti paſſus ſit uniuerſas gentes perire ignorantia legis & mandatorũ dei. Neq; enim Britannia fertilis prouincia tyrannorũ,& Scoticæ gentes, omnesq; uſq; ad Oceanũ per circuitum barbaræ nationes,Moyſen prophetasq; cognouerant. Quid neceſſe fuit eum in ultimo uenire tempore, & non priuſquam innumerabilis periret hominũ multitudo? Quam quæſtionem beatus Apoſtolus ad Romanos ſcribens, prudentiſsime uentilat,ignorans hæc,& dei concedens ſcientiæ.Dignare & tu iſta neſcire,quæ quæris. Concede deo potentiã ſui,nequaq̃ te indiget defenſore. Ego miſerabilis, qui tuas expecto contumelias,qui illud ſemper lego:Gratia ſalui facti eſtis,Et : Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorũ tecta ſunt peccata : ut de mea fragilitate loquar, noui me multa uelle,

quæ facienda ſunt,& tamen implere non poſſe.Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, C
ſed carnis fragilitas ducit ad mortẽ. Et audio dominũ cõmonentẽ: Vigilate & orate, ne
intretis in tentationẽ.Spiritus promptus eſt,caro autẽ infirma. Fruſtra blaſphemas & ig
norantiũ auribus ingeris,nos liberũ arbitriũ cõdemnare.Damnetur ille qui damnat.Cę
terũ non ex eo differimus à brutis animalibus, quod liberi arbitrij conditi ſumus:ſed ip
ſum liberũ (ut diximus) arbitriũ dei nitiť auxilio, illiusq́; per ſingula ope indiget:quod
uos non uultis.Sed id uultis,ut qui ſemel habet liberũ arbitriũ, deo adiutore non egeat.
Liberũ arbitriũ dat liberã uoluntatẽ,& non ſtatim ex libero arbitrio homo facit, ſed do
mini auxilio,qui nullius ope indiget. Tu ipſe qui perfectam & deo æqualem in hominibus iuſticiam iactitas,& peccatorẽ te eſſe confiteris:reſponde mihi,uelis an nolis carere
peccato? Si uis, quare iuxta ſententiam tuam non imples quod deſideras ? Sin autẽ non
uis,contemptorem te præceptorũ dei eſſe demonſtras.Si contemptor es, utiq; & pecca
tor.Si peccator,audi tibi ſcripturam loquentem: Peccatori dixit deus:Quare tu enarras
iuſticias meas,& aſſumis teſtamentũ meum per os tuum? Tu uero odiſti diſciplinam,&
proiecisti uerba mea retrorſum. Verba dei dum non uis facere,poſt tergum tuum proij
cis.Et nouus Apoſtolus,orbi terrarũ facienda & non facienda decernis.Sed non eſt ita,
ut loqueris:aliud in tua mente uerſatur. Quando enim te dicis peccatorẽ,& poſſe homi
nem ſine peccato eſſe,ſi uelit : illud uis intelligi,te quidem ſanctum eſſe, & omni carere
peccato:ſed per humilitatẽ,peccati nomen aſſumere:ut alios potius laudes, & tibi detra
has.Illud quoq; argumentũ ueſtrũ ferre quis poſsit? Dicitis his uerbis : Aliud eſt eſſe,a-
liud eſſe poſſe. Eſſe non eſt in noſtra poſitũ poteſtate, eſſe autem poſſe generaliter dici.
Quod licet alius non fuerit, tamen poſsit eſſe qui eſſe uoluerit. Rogo quæ eſt iſta argumentatio,poſſe eſſe,quod nunq̃ fuerit? poſſe fieri,quod nullũ feciſſe teſteris? id cuilibet
tribuere,qui an futurus ſit ignores : & dare neſcio cui,quod in patriarchis & prophetis
& apoſtolis fuiſſe nequeas approbare? Audi eccleſiaſticam ſimplicitatem,ſiue ruſticitatem,aut imperitiam,ut uobis uidetur.Loquere,quod credis:publice prædica,quod ſe- D
creto diſcipulis loqueris.Qui dicis te habere arbitrij libertatem,quare non libere quod
ſentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorũ tuorũ ſecreta,aliud roſtrorũ populi. Etenim
uulgus indoctũ non poteſt arcanorũ tuorũ onera ſuſtẽtare,nec capere ſolidum cibum,
quod infantiæ lacte contentũ eſt. Necdum ſcripſi, & cõminaris mihi reſcriptorũ tuorum fulmina:ut ſcilicet hoc timore perterritus, non audeã ora reſerare:& non animaduertis idcirco nos ſcribere, ut uos reſpondere cogamini : & aperte aliquando dicere,
quod pro tempore perſonis & locis uel loquimini uel tacetis.Nolo uobis liberum eſſe,
negare quod ſemel ſcripſeritis. Eccleſiæ uictoria eſt, uos aperte dicere quod ſentitis.
Aut enim idem reſponſuri eſtis,quod & nos loquimur: & nequaq̃ eritis aduerſarij, ſed
amici.Aut ſi contraria noſtro dogmati dixeritis, in eo uincemus, quod omnes cognoſcent eccleſiæ,quid ſentiatis.Sentẽtias ueſtras prodidiſſe,ſuperaſſe eſt. Patet prima fron
te blaſphemia. Non neceſſe habet cõuinci, quod ſua ſtatim profeſsione blaſphemũ eſt.
Minamini nobis reſponſionẽ, quam uitare nullus poteſt, niſi qui omnino non ſcribit.
Vnde noſtis quid dicturi ſimus,ut reſponſionẽ paretis? Forſitan ueſtra dicemus, & idcirco ingenij ueſtri acuetis ſtilũ.Eunomiani,Ariani,Macedoniani,nominibus ſeparati,
impietate cõcordes,nullũ nobis laborẽ faciunt.Loquunť enim quod ſentiunt.Sola hæc
hereſis eſt,quæ publice erubeſcit loqui,quod ſecreto docere non metuit.Magiſtrorum
ſilẽtia profert rabies diſcipulorũ.Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædicant:ut ſi
placuerit auditoribus quod dixerint,referatur ad gloriã magiſtrorũ:ſi diſplicuerit,culpa ſit diſcipuli,nõ magiſtri.Ideo creuit ueſtra hæreſis,& decepiſtis plurimos: maximeq́;
eos,q adhærẽt mulieribus,& ſciũt ſe peccare non poſſe:quia ſemper docetis,ſemp negatis:& audire meremini illud propheticũ : Gloriã in partubus & parturitionibus da illis
domine.Quid dabis illis? Vuluam ſterilem & ubera arentia.Feruet animus,nec poſſum
uerba cohibere. Epiſtolaris anguſtia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius
in hoc

A in hoc opuſculo nomen proprie tangitur.Aduerſus magiſtrũ peruerſi dogmatis loquuti ſumus.Qui ſi iratus fuerit atq; reſcripſerit, ſuo quaſi mus prodetur indicio, ampliora
in uero certamine uulnera ſuſcepturus. Multi anni ſunt, quod ab adoleſcentia uſq; ad
hanc ætatẽ,diuerſa ſcripſi opuſcula,ſemperq́; habui ſtudio audientibus loqui, quod pu
blice in eccleſia didicerã:nec philoſophorũ argumenta ſectari,ſed apoſtolorũ ſimplicitati acquieſcere,ſciens illud ſcriptum:Perdam ſapientiam ſapientium,& prudentiã prudentiũ reprobabo.Et:Fatuũ dei ſapientius eſt hominibus.Cum hæc ſe ita habeant, prouoco aduerſarios,ut omnes retro chartulas ex integro diſcutiant:& ſi quid in meo ingeniolo uitij repererint,proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicam eorum calumniæ:aut reprehenſibilia,& confitebor errorem,malens emendare quàm perſeuerare in prauitate ſententiæ. Et tu ergo doctor egregie, aut defende quod loquutus
es:& ſententiarũ tuarum acumina aſtrue eloquio ſubſequenti: ne quãdo tibi placuerit,
neges quod loquutus es:aut ſi certe erraſti,quaſi homo,libere confitere : & diſcordantium inter ſe redde concordiam.In mentem tibi ueniat, tunicam ſaluatoris nec à militibus fuiſſe conſciſſam.Fratrũ inter ſe cernis iurgia,& rides atq; lætaris,quod alij tuo nomine,alij Chriſti appellentur.Imitare Ionam,& dicito : Si propter me eſt iſta tempeſtas,
tollite me,& mittite in mare.Ille humilitate deiectus eſt in profundum,ut in typum dõmini glorioſus reſurgeret.Tu per ſuperbiam ad aſtra ſuſtolleris, ut de te loquatur Ieſus:
Videbam ſatanam ſicut fulgur cadentẽ de cœlo. Quod autem in ſcripturis ſanctis multi
iuſti appellentur,ut Zacharias & Heliſabet,Iob, Ioſaphat, & Ioſias, & multi quorũ nominibus ſacra ſcriptura contexta eſt, quanq̃ in promiſſo opere plenius (ſi gratiã dominus dederit) dicturus ſum:tamẽ in præſenti epiſtola hoc breuiter perſtrinxiſſe ſufficiat,
quod iuſti appellentur, non quod omni uitio careant, ſed quod maiori parte uirtutum
cõmendentur.Deniq; & Zacharias ſilentio cõdemnatur, & Iob ſuo ſermone reprehenditur,& Ioſaphat & Ioſias,qui iuſti abſq; dubio dicti ſunt,feciſſe narrantur, quæ domi-
B no diſplicerent.Quorũ alter impio auxiliũ tulit,& correptus eſt à propheta:alter contra
præceptum domini ore Hieremiæ,occurrit Nechao regi Aegyptio,& interfectus eſt:&
tamen uterq; iuſtus appellatur.De cæteris non eſt huius temporis ſcribere : neq; enim à
me librum,ſed epiſtolam flagitaſti:qui dictandus eſt ex ocio,& omnes oblatrationes eorum,Chriſti auxilio deſtruendæ,quod nobis ſanctarum ſcripturarum teſtimonijs aſſerendum eſt,in quibus quotidie credentibus loquitur deus. Illudq́; te per ſanctæ & illuſtris domus conciliabulum precor,atq; cõmoneo, ne per unum aut ut multum, tres homunculos ſuſcipiant tantarum feces hæreſeon,aut (ut parum dicam) infamiam : ut ubi
primum uirtus & ſanctitas laudabatur, ibi præſumptionis diabolicæ & ſordidiſsimæ ſocietatis turpitudo uerſetur.Sciantq́; qui huiuſcemodi hominibus opes ſuggerunt,hæreticorum multitudinem cõgregare : & Chriſti hoſtes facere & enutrire aduerſarios eius,
fruſtraq́; aliud lingua prætendere,cum manu ſentire aliud comprobentur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 SEd æqualitatẽ.] Vt per nos ipſos & noſtra pte uirtute boni ſimus & nullis affectibus obnoxij. Pythagoręq & Zenonis.] Nã Pythagoras diuinitatẽ affectabat,hominẽ dicebat eſſe dei ſubſtantiã,ut paulo inferius explicat: & Zenon inducebat ἀπάθειαν, hoc eſt,uacuitatẽ affectuũ,quam Ariſtoteles improbat,& poſteriores etiã Stoici. Græci appellant πάθη.] Quos aliquando uertunt affectus,aliquando perturbationes animi,aliquando motus & impetus,aliquando morbos.Nam paſsiones ut recentiores loquuntur, non probant antiqui.
Aegritudinẽ.] Sũt quatuor affectus præcipui:Dolor,uoluptas, ſpes & metus:quos & Vergilius cõplexus eſt in ſexto Aeneidos.Hinc metuunt cupiuntq;,dolent gaudentq;.Quanq; Ariſtoteles in genere definit affectus,quos uel dolor uel uoluptas comitatur,cuiuſmodi ſunt cupiditas,ira,metus,
fiducia,inuidia,gaudiũ,amicitia,odiũ,deſideriũ,æmulatio,miſericordia. Peripatetici.] Hi uolunt
affectus eſſe ſtimulos quoſdã ad uirtutes. At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uota.]
2 Vmbras,quod imaginentur ſapientem qui nuſquam ſit. Vota, quod optent magis, quàm præſtent.
Hoc eſt enim hominẽ ex homine.] Demiror cur Hieronymus tam iniquus ſit huic Stoicorũ paradoxo,quo nihil eſſe poſsit Chriſtianius,ſi quis recte interpretetur.Etenim ſi non aſſequaris,eſt ta-

men aliquid, ad id quod est optimum niti. Deinde Christianum est, ex homine in deum transfigurari quoad licet: nec hoc est superbiæ, sed pietatis. Deus autē nullis mouetur affectibus. Porrò ob misericordiam Augustinus est infensus Stoicis, quasi non possim subuenire proximo, nisi dolore stimulatus. Beneficiū eleemosyna est, non animi dolor. Porrò quod Paulus ait: Miser ego homo, alienam personam in se transtulit. Nam hoc ipsum quod scripsit de angelo Satanæ, Hieronymus alicubi de uehementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt, cupiunt.] Hoc ex opinione Platonis dixit Vergilius, qui putauit animas è cœlo delapsas, & crassis immersas corporibus, huiusmodi affectibus obnoxias reddi. Quidam nostrorum.] Dictum est alicuius Christiani, fortasse Cypriani aut Tertulliani. Nostrorum enim addit, ne putares ethnicum. Patriarchæ hæreticorum.] Significat omneis hæreses è philosophorum literis esse natas: & puritatem Christianæ sapientiæ doctrina illorum non adiuuari, sed conspurcari. [redacted] Video aliam legem.] Et hæc, mea sententia, Paulus in suam personā trāstulit, quo minus molesta esset disputatio: non quod ipse iam huiusmodi uexaretur affectibus, utpote perfectus. Noua stropha.] Stropha, est obliqua sermonis figura, quum aliud agimus, aliud præ nobis ferimus, hoc est cum laudando mordemus, obiurgando adulamur, à στρέφω, torqueo. Hoc admonui, ne quis è stropha faceret scropham, ut non raro solet accidere. Sed qui esse possint.] Itidem respondent Stoici de suo sapiente. Itidem Tullius & Quintilianus de suo oratore: & recte, mea quidem sententia. oportet enim exemplar absolutissimum esse. Omne quod futurum.] Est in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole, &c. In corpore pulcherrimo.] Allusit ad illud Horatianum: Velut si egregio inspersos reprehendas corpore neuos. Concluſit deus.] Obsecro, quid hæc aduersus Stoicos? Neq; enim consequitur ex his, omnes semper peccaturos, si semel peccatores deprehensi sunt. Qui apud illos compositus est.] α particula est priuatiua, & ἁμαρτάνω, pecco siue erro. Vnde composita uox ἀναμάρτητος, interiecta litera ν, propter hiatum uocalium, Hieronymus putat nihil interesse inter Græcum sermonem & Latinum: tamen Græca uox magis sonat habitum, quàm actum: quasi dicas, impeccabilem, aut qui possit non peccare: non qui careat peccato. Quanquam hinc quoq; consequitur quod infert Hieronymus. Nosti enim.] Quod hic torquet Hieronymus in Pelagium, id in superioribus epistolis pro se torquet: adeo nouit ijsdem locis in utranq; partem uti. Manichæus.] Nam is aiebat, animas auditorum suorum in electos reuolui, aut maiore compendio in escas electorum: ut inde purgatæ, in nulla iam corpora reuoluerentur: cæterorum enim animas in pecudum corpora retrudi: autor Augustinus. Addidit autem, animas Platonis, quod hic error Platonicum quiddam sapit, qui scripsit, animas olim in cœlo apud Iouem uixisse: inde quasdam fractis alis delapsas, in humana corpora demersas: in quibus si degenerassent, rursus in asinorum, piscium, & cæterorum animantium corpora demigrare, donec purgatæ resipiscant. Pars Manichæi.] Nam cum illo in plerisq; cōsentit, in alijs sentit cum Pelagio, nonnulla ex sese reperit. Quod autem ait de turpitudine, significat illos secretis congressibus turpitudines exercere solitos, quas ut tegerent, hoc uersu solent suos admonere: Iura, periura, secretum prodere noli. Tum pater omnipotens.] His uersibus Vergilius describit coitum Iouis cum sua Iunone: quos Hieronymus ridendi causa torquet ad turpitudines Priscillianistarum. Gnosticæ hæreseos.] Gnostici dicti sunt Græco uocabulo, ob insignem eruditionem quam sibi uindicabant, quum nihil istis nec indoctius, nec stultius. Turpissimas libidines in sacris suis exercebant: unde & βορβορίται dicti sunt, à cœno. Hi animam hominis dicunt esse particulam diuinæ naturæ. Hos Hieronymus in Chronicis exortos putat à Basilide, Augustinus à Nicolaitis. Qui & seculi gladio.] Nam is concilio Burdegalensi se damnandum intelligens, ad imperatorem Maximum prouocauit, auditusq; Treueris ab Euodio præfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum Eucratia Delphidij rhetoris coniuge, & Latroniano, alijsq; erroris consortibus. Ibidem alia quædam Priscilliani discipula, nomine Vrbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem uulgi, lapidibus extincta est. Atq; ita cœpere tum reuinci hæretici, non syllogismis, sed saxis ac ferro. Ita Prosper in Chronicon appendice. Attestatur & Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium. Euagrius.] Meminit Hieronymus in Catalogo scriptorum, Euagrij cuiusdam, cui tribuit ardens ingenium, cum quo consuetudinem habuerit, sed opinor diuersum ab hoc. Nam complures fuerunt huius nominis. Opinor esse eum, quem Gennadius commemorat Macarij discipulum. Nam operum tituli satis conueniunt cum his, quos recenset Hieronymus. Cuius nomen.] Apparet Melaniam uocatam, quandoquidem scripsit Græce. Fuit alia, opinor, Melania laudatissima fœmina, cuius

aliàs

aliàs meminit Hieronymus. πρὸ ἀπαθείας.] ἀπάθεια, vacuitas affectuum. sic autem Stoici uocant habitum illum constantem animi imperturbati. Discipulo eius Ruffino.] Hæc non sine stomacho dicuntur, & apparet iam tum inter eos occultam fuisse simultatem. Or quoq;.] Nomē Ægyptium est, pro quo quidam mutauerāt Origenem. At ueluti pueris.] Versus sunt Lucretij, quos citat & Quintilianus. Sensus est, paululū mellis prælini, quo deceptus haurias deinde rē amarissimā absinthium. Hieronymus hic digito designare uidetur opus quod inscribitur, Vitæ patrū. Nam is liber exordiatur à Ioanne, quem mox sequitur Or. Huius operis uersionem cum Hieronymus aperte tribuat Ruffino, tamen nunc fertur titulo Hieronymi, etiam cum præfatione, si superis placet.

Xysti Pythagorei.] Extant huius sententiæ aliquot. huius nomen mutauit in Sixtum Romanum pontificem. Vnde & uos.] Manet adhuc in apostropha, quam institerat. nam id hæreticis dicit, non Ctesiphonti. Ne in nocte quidem.] Sentit imaginationē Veneris in somno. Mirus uero error Origenis, & non tolerandus, si scripserit huc proficere posse Christianum, adiutum gratia Christi, ut non sentiat obscœna somnia: quod Plinius herba quadā effici posse credidit: aut uti careat fœdis cogitationibus, quasi uero non tribuamus hanc integritatem multis sanctis. An non ipse Hieronymus in laudibus uirginitatis prædicat eos, qui angelorū exemplo in carne uiuunt sine carne? Cur nunc usq; adeo displicet, nihil turpe somniare, & nihil obscœni cogitare? Iam ut Stoicorum paradoxon non defendamus, certe fauere conueniebat, ut quod nobis spem faciat ad summa proficiendi. Qui ad summum nititur, aliquoties in medio subsistit. At qui medium destinauit, in imo sæpenumero residet. Quid est hic, cur tragœdias excitemus, cur hæreseos inculcemus uocabulum? Atq; hæc quidem obiter cum Hieronymi pace dixerim, quem ita summū uirum fuisse confiteor, ut hominem tamen in nonnullis fuisse sentiam. Iouiniani secunda quæstio.] Qua dixit, semel in Christo uere baptizatos, relabi in peccatum non posse. Nouam suscipiant temperaturam.] Temperaturā uocant argillam ad macerię structuram temperatam paleis, aut culmis, pilis, aut similibus, quo tenacius adhæreat. Locus est apud Ezechielem capite decimotertio. Helenæ meretricis.] Simon se dicebat Iouem: Helenam, siue (ut Augustinus legit) Selenen meretricem suam, Mineruā: & utriusq; statuas proponebat discipulis suis adorandas, quas & Romæ ueluti deorum simulachra, publica autoritate statuit. Hic fuit primus omnium Christianorum hæreticus. Nicolaus.] Vnus è septem diaconis, uxores fecit communes, exorsus à sua, quam habuit formosissimam homo candidus. Marcion.] Hic Cerdonis dogma secutus est. Apelles.] Vnde Apellitæ. Montanus immundi.] Nam hic dicebat, spiritum à Christo promissum in se descendisse, & duas fœminas Priscam & Maximillam: quem Hieronymus non sanctum, sed immundum uocat. Sororem principis.] Id est, Imperatoris Constantij, quem in suam traxit factionem, usus opera sororis. Donatus per Africā.] Cum hac factione perpetuū bellum fuit Augustino, orta à Donato quodam Numida. Porrò quod ait, fœtentibus aquis pollueret, intelligit illorum baptisma, quod contra consuetudinē ecclesiæ, quæ nec ab hæreticis baptizatos rebaptizaret, ipsi catholicos etiam rebaptizarent: ut testatur Augustinus. Mysterium iniquitatis.] Allusit ad uerba Pauli, quæ legis secunda ad Thessalonicenses epistola, capite secūdo. Illud propheticum.] Est apud Hieremiam capite decimoseptimo. Non absq; gratia dei.] Id enim addiderunt libero arbitrio, ne caperētur, quod hac adiuuante facilius assequeremur salutem, quam tamen per liberum arbitrium & nostra merita poteramus assequi. Ora re debemus.] Nam Pelagiani damnabant deprecationes ecclesiæ, quas faceret uel pro infidelibus, ut conuerterentur: uel pro fidelibus, ut illorum augeretur fides, quod dicerent hæc à se cuiq; esse præstanda. Vnus discipulorum.] Significat (opinor) Iulianum, eius sectæ acerrimū defensorem, cuius putatur illa epistola ad Demetriadem. Vas perditionis.] Dum ille dictus sit uas electionis.

Per solœcismorum.] Iucunditas schematis est in allusione uocū solœcismi & syllogismi. Solœcismus uitium est orationis. Spineta uocat ob acumen & insuauitatem disputationis. Britannia fertilis.] Olim Britannia in plures reges erat distributa: unde sertilem tyrannorum appellat. Nunc Anglia uni paret regi: & satis est culta commercio gentium exterarum. Scoticæ gentes.] Eadem insula duo regna complectit, Angliam & Scotiā. Quidam codices pro Scoticæ habebant Scythicæ.

Gloriā illis in partubus.] Est Oseæ capite nono. Quasi mus suo prodetur indicio.] Ita Terentianus Parmeno: Egomet meo indicio, quasi sorex, hodie perij. Nam soricū est arrodere friuola, eoq; strepitu produnt sese, ut per tenebras etiam confodiantur. Nec philosophorum argumēta.] [redacted] At si quid alicubi scripsit in poetas, memoriter dicunt, de his nulla mentio. Cum manu.] Id est, liberalitate & largitione. nam hoc ipsum arguit, illos fauere factioni.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quoniam uita Pelagij prædicabatur à multis, & uir erat eruditionis haudquaq; aspernandæ, D. Hieronymus rem agit fictis nominibus, quo pariter & minus læderet aduersarium, & ansam daret resipiscendi. Id quod primum se quoq; fecisse scribit Augustinus, ut nomini parceret.

IN DIALOGOS ADVERSVS PELAGIANOS PROOEMIVM. C

Cripta iam ad Cteſiphontẽ epiſtola, in qua ad interrogata reſpõdi, crebra fratrum expoſtulatio fuit, cur promiſſum opus ultra differrẽ, in quo pollicitus ſum, me ad cunctas eorũ qui ἀπαθείαν prædicãt, quæſtiunculas reſponſurũ. Nulli enim eſt dubium, quin Stoicorũ & Peripateticorũ, hoc eſt, ueteris Academiæ, itta contẽtio ſit: q̃ alij eorũ aſſerant πάθη, quas nos perturbationes poſſumus dicere, ægritudinẽ, gaudium, ſpem, timorẽ eradicari & extirpari poſſe de mentibus hominum: alij frangi eas, regi atq; moderari, & quaſi infrenes equos quibuſdam lupatis coerceri. Quorum ſentẽtias & Tullius in Tuſculanis diſputationibus explicat: & Origenes eccleſiaſticæ ueritati in Stromatibus ſuis miſcere conatur: ut præteream Manichæũ, Priſcillianum, Euagriũ Hyperboritam, Iouinianũ, & totius penè Syriæ hæreticos, quos ſermone gentili Abin & Paanin, id eſt, peruerſos & Maſsilianos, Græcè εὐχίτας uocãt: quorum omnium iſta ſentẽtia eſt, poſſe ad perfectionẽ, & non dicam ad ſimilitudinẽ, ſed æqualitatẽ dei, humanam uirtutẽ & ſcientiam peruenire: ita ut aſſerant ſe ne cogitatione quidẽ & ignorantia, cum ad conſummationis culmẽ aſcenderint poſſe peccare. Et quanquam ſuperiori epiſtola, quam ad Cteſiphontẽ ſcripſi contra errores eorum pro angustia temporis pauca perſtrinxerim: hic liber quem nunc cudere nitimur, Socraticorum conſuetudinẽ ſeruabit, ut ex utraq; parte quid dici poſsit exponat, & magis perſpicua ueritas fiat, cum propoſuerit unuſquiſq; quod ſenſerit. Illud autẽ Origenis proprium eſt, impoſsibile eſſe humanam à principio uſq; ad mortẽ non peccare naturam. Et rurſum eſſe poſsibile, cum ſe aliquis ad meliora conuerterit, ad tantam fortitudinẽ peruenire, ut ultra peccare non poſsit. Aduerſum eos autẽ, qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiæ facibus ſcribere: breuiter reſpondebo, nunquam me hæreticis peperciſſe, & omni egiſſe ſtudio ut hoſtes eccleſiæ, mei quoq; hoſtes fierẽt. Heluidius ſcripſit contra ſanctæ Mariæ uirginitatẽ perpetuam. Nunquid ut ei reſponderẽ, ductus inuidia ſum, quẽ omni no in carne non uidi? Iouinianus, cuius ô Pelagi, à te nũc hæreſis ſuſcitat, Romanã fidẽ, D me abſente turbauit, tam elinguis & ſermonis putidi, ut magis miſericordia dignus fuerit, q̃ inuidia. Illi quoq; reſpõdi ut potui. Ruffinus nõ uni urbi, ſed orbi blaſphemias Origenis & περὶ ἀρχῶν libros, quantum in ſe fuit, intulit: ita ut Euſebij quoq; primũ librum defenſionis Origenis ſub nomine Pamphili martyris ederet: & quaſi ille parum dixiſſet, nouum pro eo uolumẽ euomeret. Num inuidemus ei, quia reſpondimus: & tanta in eo eloquẽtiæ fuere fulmina, ut me à ſcribendi atq; dictandi ſtudio deterrerẽt? Palladius ſeruilis nequitiæ, eandem hæreſim inſtaurare conatus eſt, & nouam trãſlationis Hebraicæ mihi calumniã ſtruere. Num & illius ingenio nobilitatiq; inuidemus? Nunc quoq; myſterium iniquitatis operatur, & garrit unuſquiſq; quod ſentit: ego ſolus ſum, qui cuncto rum gloria mordear: & tam miſer, ut his quoq; inuideam, qui non merentur inuidiam. Vnde ut omnibus probarẽ me non odiſſe homines, ſed errores, nec aliquorũ infamiam quærere: magisq; dolere uicem eorum, qui falſi nominis ſciẽtia ſupplantantur, Attici & Critobuli nomina poſui, per quos & noſtra pars & aduerſariorum quid ſentiret, expromerẽ. Quin potius omnes qui catholicam ſectamur fidem, optamus & cupimus damnare hæreſim, homines emendari. Aut certè ſi in errore uoluerint permanere, nõ noſtram culpam eſſe qui ſcripſimus, ſed eorum qui mendacium prætulerunt ueritati. Breuiterq; calumniatoribus reſpondemus, qui ſua in nos maledicta conferunt, Manichęorum eſſe hominum damnare naturam: & liberũ auferre arbitrium, & adiutoriũ dei tollere. Rurſumq; apertiſsimæ inſaniæ, hoc hominẽ dicere, quod deus eſt. Et ſic ingrediendum uia regia, ut nec ad ſiniſtram, nec ad dextram declinemus. Appetitumq; propriæ uoluntatis, dei ſemper credamus auxilio gubernari. Si quis aũt falſo ſe infamari clamitat, & gloriatur noſtra ſentire, tunc ueræ fidei probabit aſſenſum, cũ apertè & abſq; dolo aduerſa damnauerit: ne audiat illud propheticũ: Et in omnib. his non eſt cõuerſa ad me pręuaricatrix ſoror eius Iuda ex toto corde ſuo, ſed in mendacio. Minorisq; peccati eſt, ſequi malum

A lum quod bonum putaueris, quàm non audere, quod bonũ pro certo noueris. Qui minas, iniuriam, paupertatem ferre non poſſumus, quomodo flammas Babylonis uincemus? Quod bellum ſeruauit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam diſcere, cum ueram fidem meæ Chriſtus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM D. HIERONYMI ADVERSVS PELAGIVM LIBER PRIMVS.

I Dic mihi Critobule: Verúmne eſt quod à te ſcriptũ audio: poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit, & facilia eſſe præcepta? CRITOBVLVS. Verũ Attice, ſed non eodem ſenſu ab æmulis accipitur, quo à me dictum eſt. ATTICVS. Quid enim ambiguitatis in dicto eſt, ut diuerſæ intelligentię tribuatur occaſio? Nec quæro, ut de utroq; pariter reſpõdeas. Duo enim à te propoſita ſunt. Vnum, Poſſe hominẽ ſine peccato eſſe, ſi uelit. Alterum, Facilia dei eſſe præcepta. Licet ergo ſimul dicta ſint, tamen per partes ſingulas differantur: ut quorum una uidetur fides, nulla ſit in ſententiarum diuerſitate contentio. CRIT. Ego Attice dixi, Hominem abſq; peccato poſſe eſſe, ſi uelit, non ut quidam maledici calumnian tur, abſq; dei gratia: quod etiam cogitare ſacrilegium eſt: ſed ſimpliciter poſſe, ſi uelit, ut ſubaudiatur cum dei gratia. ATT. Ergo & malorum in te operum autor eſt deus? CRIT. Nequaquam ita ut autumas. Sed ſi quid in me boni habeo, illo ſuggerente & adiuuante completur. ATT. Non de natura quæro, ſed de actu. Quis enim dubitat deum omnium creatorem? Hoc mihi reſpondeas uelim, quod agis bonum, tuum eſt, an dei? CRIT. Meum eſt & dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATT. Et quomodo hæc omniũ opinio eſt, quod dei auferas gratiam, & quicquid homines agimus, propriæ tantum aſſeras uoluntatis? CRIT. Miror Attice, cur erroris alieni à me cauſam rationemq; flagites: & id quæras quod ſcriptum non eſt, cum perſpicuum ſit quod ſcripſerim. Dixi, ho-
B minem ſine peccato eſſe poſſe, ſi uelit. Nunquid addidi, abſq; dei gratia? ATT. Sed ex eo quod non addidiſti, uideris negare. CRIT. Imò ex eo quod non negaui, dixiſſe exiſtimandus ſum. Neq; enim quicquid non dicimus, negare arbitrãdi ſumus. ATT. Confiteris ergo, poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit, cum dei gratia? CRIT. Non ſolum fateor, ſed & liberè proclamo. ATT. Errat ergo, qui dei gratiam tollit? CRIT. Errat. Quin potius arbitrandus eſt impius, cum dei nutu omnia gubernentur: & hoc quod ſumus & habemus appetitum propriæ uoluntatis, dei cõditoris ſit beneficium. Vt enim liberum poſsideamus arbitrium, & uel ad bonam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate, eius eſt gratiæ, qui nos ad imaginem & ad ſimilitudinem ſui tales condidit. ATT. Nulli ô Critobule dubium eſt, ex eius cuncta pẽdere iudicio, qui creator eſt omnium: & quicquid habemus, illius beneficio deputandum. Sed quæro, hoc ipſum quod dei aſſeris gratiæ, utrum ad conditoris referas beneficium: an in ſingulis rebus putes eſſe quas gerimus, ut ſcilicet illius in omnibus utamur auxilio: an ſemel ab eo liberi arbitrij conditi, noſtra uoluntate uel uiribus agamus quod uolumus? Noui enim pleroſq; ueſtrum ita ad dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus, ſed in genere: hoc eſt, nequaquam in ſingulis rebus, ſed in conditione arbitrij intelligant poteſtatẽ. CRIT. Non eſt ita ut autumas, ſed à me utrumq; dicitur: ut & dei gratiæ ſit, quod tales conditi ſumus: & per ſingula opera, illius adminiculo fulciamur. ATT. Conſtat ergo inter nos, in bonis operibus poſt propriam uoluntatem, dei nos niti auxilio, in malis diaboli. CRIT. Conſtat, & ſuper hoc nulla contentio eſt. ATT. Male ergo ſentiunt, qui per ſingulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium: & illud quod Pſalmiſta canit: Niſi dominus ædificauerit domum, in uanum laborãt qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam: & cætera huiuſcemodi, peruerſis interpretatio nibus, imò riſu dignis, ad alios ſenſus detorquere nituntur? CRIT. Quid mihi neceſſe eſt contra alios dicere, cum meũ reſponſum habeas? ATT. Tuum reſponſum cuiuſmodi?

Eos

Eos bene ſentire,an male? CRIT. Et quæ me cogit neceſsitas,ut contra alios promã ſen C
tentiam? ATT. Diſputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicit,aut
eſſe,aut nõ eſſe:& aut inter bona, aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interro-
go,aut bene dici,aut male,ingratis tibi fatendũ eſt. CRIT. Si in ſingulis rebus quas geri
mus,dei ũtendũ eſt adiutorio:ergo & calamũ temperare ad ſcribendũ,& temperatũ pu-
mice terere,manumq; aptare literis,tacere,loqui,ſedere,ſtare,ambulare, currere,come
dere,ieiunare,flere,ridere,& cætera huiuſcemodi,niſi deus iuuerit,non poterimus?
ATT. Iuxta meũ ſenſum nõ poſſe perſpicuũ eſt. CRIT. In quo igitur liberum habemus I
arbitriũ,& dei in nos gratia cuſtodit,ſi ne hoc quidẽ abſq; deo poſſumus facere? ATT.
Non ſic donata eſt liberi arbitrij gratia,ut dei per ſingula tollatur adminiculum. CRIT.
Non tollitur dei adiutoriũ, cum creaturæ ex ſemel dati liberi arbitrij gratia conſeruent.
Si em̃ abſq; deo, & niſi per ſingula ille me iuuerit nihil poſſum agere, nec pro bonis me
iuſtè operibus coronabit,nec affliget pro malis:ſed in utroq; ſuum uel recipiet,uel dam
nabit auxilium. ATT. Dic ergo ſimpliciter,cur dei auferas gratiã. Quicquid enim tollis
in partibus,neceſſe eſt ut & in genere neges. CRIT. Non nego gratiã, cum ita me à deo
aſſeram conditũ,ut per dei gratiam meę datũ ſit uoluntati,uel facere quid,uel nõ facere.
ATT. Dormitat ergo deus in operibus noſtris, ſemel data liberi arbitrij poteſtate: nec
orandus eſt,ut in ſingulis operibus nos iuuet,cum uoluntatis noſtræ ſit & proprij arbi-
trij,uel facere ſi uolumus,uel non facere ſi nolumus. CRIT. Quomodo in cæteris crea-
turis conditionis ordo ſeruat:ſic cõceſſa ſemel liberi arbitrij poteſtate,noſtræ uoluntati
omnia derelicta ſunt. ATT. Ergo(ut dixi) nõ debeo à deo per ſingula auxiliũ deprecа-
ri,quod ſemel meo datũ eſt iudicio? CRIT. Si in omnibus ille cooperat, nõ eſt meum,
ſed eius qui adiuuat,imò qui in me cooperat, præſertim cũ abſq; eo facere nihil poſsim.
ATT. Oro te,nõ legiſti:Non enim uolentis,neq; currẽtis,ſed miſerẽtis eſt dei? Ex qui-
bus intelligimus noſtrum quidẽ eſſe uelle & currere,ſed ut uoluntas noſtra compleatur
& curſus,ad dei miſericordiã pertinere:atq; ita fieri,ut & in uoluntate noſtra & in curſu D
liberũ ſeruetur arbitriũ,& in conſummatione uoluntatis & curſus, dei cuncta potentiæ
relinquant. Scilicet nunc mihi ſcripturarũ teſtimonia replicãda ſunt,quomodo per ſin-
gula,dei à ſanctis flagitet auxilium:& in ſingulis operibus ſuis,illo adiutore & protecto
re uti deſiderent. Lege totum Pſalteriũ,omnes ſanctorum uoces,nihil erit,niſi ad deum
in cunctis operib. deprecatio. Ex quo perſpicuè oſtendit:te aut dei negare gratiã,quam
tollis in partibus:aut ſi in partibus dederis, quod nequaq; te uelle manifeſtum eſt, in no-
ſtram ſententiam tranſire:qui ſic liberum homini ſeruamus arbitrium,ut dei per ſingu-
la adiutorium non negemus. CRIT. Captioſa iſta eſt concluſio, & de dialecticorum ar
te deſcendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrij poteſtatem, ne ſi in operi
bus meis deus adiutor extiterit,non mihi debeatur merces,ſed ei qui in me operatus eſt.
ATT. Fruere liberi arbitrij poteſtate,ut contra deum armes linguam tuam,& in eo te li-
berum probes,ſi tibi liceat blaſphemare. Verum ſuper hoc quid ſentias, nulli dubiũ eſt:
& præſtigia confeſsionis tuæ,apertiſsima luce claruerunt. Nunc reuertamur ad id unde
differere cœpimus. Dic mihi,ſi tibi uidetur hoc quod cum dei adiutorio paulo antè di-
cebas,poſſe hominem non peccare ſi uelit: in perpetuum dicas, an ad tempus & breue?
CRIT. Superflua interrogatio eſt. Si enim ad tempus breue dixero:nihilominus referet
ad perpetuum. Quicquid enim ad breue dederis,hoc concedes & in perpetuum. ATT.
Quid dicas nõ ſatis intelligo. CRIT. Itáne durus es,ut manifeſta nõ ſentias? ATT. Nõ me
pudet neſcire quod neſcio. Et de quo futura eſt diſputatio,debet inter utrunq; cõuenire
quẽ ſenſum habeat. CRIT. Ego hoc aſſero, q poteſt uno die ſe abſtinere à peccato, poſſe
& altero:qui duobus, poſſe & tribus:q tribus, poſſe & triginta, atq; hoc ordine poſſe &
trecẽtis,& tribus milibus,quamdiucunq; ſe uoluerit abſtinere.. ATT. Dic ergo ſimpli-
citer,poſſe hominem in perpetuũ eſſe ſine peccato,ſi uelit. Poſſumúsne omne quod uo
lumus? CRIT. Nequaquam. Neq; enim poſſum quicquid uoluero:ſed hoc ſolum dico,
hominem

A hominem ſine peccato poſſe eſſe ſi uelit. ATT. Quæſo ut mihi reſpondeas. Hominẽ me
putas,an beluam? CRIT. Si de te ambigo,utrũ homo an belua ſis, ipſe me beluam confi
tebor. ATT. Si ergo(ut dicis)homo ſum, quomodo cum uelim & ſatis cupiã nõ pecca
re,delinquo? CRIT. Quia uoluntas imperfecta eſt. Si enim uerè uelles,uerè utiq; nõ pec
cares. ATT. Ergo tu q me arguis nõ uerè cupere,ſine peccato es,quia uerè cupis? CRIT.
Quaſi ego de me dicam,quem peccatorẽ eſſe confiteor:& nõ de paucis & raris,ſi qui uo
luerint nõ peccare. ATT. Interim ex meo tuoq; iudicio, & ego qui interrogo, & tu qui
reſpondes,peccatores ſumus. CRIT. Sed poſſumus nõ eſſe ſi uelimus. ATT. Dixi me
uelle nõ peccare,te quoq; hoc ſentire non dubium eſt. Quomodo ergo quod uterq; uo
lumus,uterq; nõ poſſumus? CRIT. Quia plenè nõ uolumus. ATT. Da ergo qui maio
rum noſtrorum plenè uoluerint & potuerint. CRIT. Hoc quidem nõ facile eſt oſtende
re. Neq; enim quando dico hominẽ poſſe eſſe ſine peccato ſi uelit, aliquos fuiſſe cõten-
do:ſed ſimpliciter poſſe eſſe ſi uelit. Aliud namq; eſt eſſe poſſe,quod Græcè dicit δύνα-
2 μις, aliud eſt eſſe, quod ipſi appellant ὑπάρξαι. Poſſum eſſe medicus, ſed interim non
ſum. Poſſum eſſe faber,ſed necdum didici. Quicquid igitur poſſum,licet necdum ſim,ta
men ero ſi uoluero. ATT. Aliud ſunt artes, aliud id quod per artes eſt. Medicina & fa-
brica,& artes cęterę inueniunt in plurimis:ſine peccato aũt eſſe perpetuo,diuinæ ſolius
eſt poteſtatis. Itaq; aut da exemplum qui abſq; peccato fuerint in perpetuũ:aut ſi dare nõ
potes,confitere imbecillitatẽ tuam: & noli ponere in cœlum os tuum, ut per eſſe & eſſe
poſſe,ſtultorũ illudas auribus. Quis enim tibi concedet,poſſe hominẽ facere,quod nul-
lus unquam hominũ potuerit? Ne tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim poteſt ho-
mo,non poſſe tollitur:ſi aũt non poteſt,poſſe ſubuertitur. Aut concede mihi aliquẽ po
tuiſſe,quod fieri potuiſſe contendis: aut ſi nullus hoc potuit, inuitus teneberis, nullum
poſſe,quod impoſsibile iactitas. Inter Diodorũ & Chryſippũ ualentiſsimos dialecticos
περὶ δυνατῶν iſta contentio eſt. Diodorus id ſolum potuiſſe fieri dicit, quod aut ſit ue-
B rum,aut uerũ futurũ ſit. Et quicquid futurũ ſit, id fieri neceſſe eſt. Quicquid aũt non ſit
futurũ,id fieri nõ poſſe. Chryſippus uero & quæ nõ ſunt futura,poſſe fieri dicit: ut fran
gi hoc margaritũ,etiam ſi id nunquã futurũ ſit. Qui ergo aiunt, hominẽ poſſe eſſe abſq;
peccato ſi uelit,nõ poterunt hoc uerum probare,niſi futurũ docuerint. Cum aũt futura
incerta ſint omnia,& maxime ea quæ nunquã facta ſunt:perſpicuũ eſt eos id futurũ dice
re,quod nõ ſit futurũ: Eccleſiaſte hanc confirmãte ſententiam: Omne quod futurũ eſt,
iam factum eſt in priori ſeculo. CRIT. Oro te, ut hoc mihi reſpondeas: poſsibilia deus
mandata dedit,an impoſsibilia? ATT. Cerno quò tua tendat aſſertio. Sed de hoc in po-
ſterioribus differendũ eſt,ne dum miſcemus quæſtionibus quæſtiones, obſcurã audien
tibus intelligentiã relinquamus. Reſeruato igitur hoc quod fatemur: poſsibilia deũ de-
diſſe mandata,ne ipſe autor iniuſtitiæ ſit,ſi id exigat fieri,quod fieri nõ poteſt: nũc illud
imple quod propoſueras,poſſe hominẽ ſine peccato eſſe ſi uelit. aut enim dabis eos qui
potuerunt:aut ſi nullus potuit,liquido confiteberis hominem in perpetuũ uitare pecca
ta non poſſe. CRIT. Quoniam urges me ut dem quod dare nõ debeo: illud quæſo con
ſidera quod dominus dixerit,facilius camelum per foramẽ acus intrare poſſe,q̃ diuitem
in regnum cœlorũ. Et tamẽ dixit fieri poſſe,quod nunquã factum eſt. Neq; enim came-
lus unquam per foramen acus ingreſſus eſt. ATT. Miror hominem prudentem propo
ſuiſſe teſtimoniũ,quod contra ſe faciat. In hoc enim nõ quod fieri poſsit,dictum eſt:ſed
impoſsibile impoſsibili comparatum. Quomodo enim camelus non poteſt intrare per
foramen acus: ita & diues non ingreditur in regna cœlorum. Aut ſi potueris oſtende-
re, quod diues ingrediatur regna cœlorum: ſequitur ut camelus intret per foramen a-
cus. Nec mihi Abraham & cæteros quos in ueteri teſtamento diuites legimus, exemplo
proponas, qui diuites ingreſsi ſunt regna cœlorum, cum ipſis diuitijs ad bona utentes
opera,diuites eſſe deſierint: imò cum non ſibi,ſed alijs diuites fuerint: & diſpenſatores
magis dei,quàm diuites appellandi ſint. Sed nobis Euangelica perfectio requirenda eſt:
in qua

in qua precipitur:Si uis perfectus esse,uade & uẽde omnia quæ habes,& da pauperibus, c
& ueni sequere me. CRIT. Dum nescis,proprio captus es laqueo. ATT.Quonã modo?
CRIT. Ex sentẽtia domini asseris posse hominẽ esse perfectũ. Quando enim dicit: Si uis
perfectus esse,uẽde omnia quæ habes,& da pauperibus,& ueni sequere me:Ostendit ho
minẽ si uoluerit & fecerit quæ præcepta sunt,posse esse perfectum. ATT. Validissimo
quidem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obuersari cœperit: sed ta-
men hoc ipsum quod dicit:Si uis perfectus esse,ei dicit,qui non potuit,imo noluit:& id
circo non potuit.Tu aũt ostende mihi,qui & uoluerit & potuerit:quod nunc pollicitus
es. CRIT. Quæ enim me cogit necessitas ostendere qui perfecti fuerint:cum perspicuũ
sit posse esse perfectos,ex eo,quod uni à saluatore sit dictum,& per unũ omnibus:Si uis
esse perfectus. ATT. Tergiuersaris:in eodẽ luto hæsitas. Aut enim quod potest fieri,ali
quando factum est:aut si nunquam factum est,fieri nõ posse concede. CRIT. Quid ul-
tra differo? Scripturarũ autoritate uincendus es. Vt cætera intermittam: nónne his duo
bus testimonijs tibi imponet silentiũ:in quibus Iob,& Zacharias,Helizabetq; laudant?
Nisi enim fallor, in Iob scriptũ est: Homo quidam erat in regione Hus, nomine Iob: &
erat homo ille uerax,& sine crimine,uerus dei cultor,abstinẽs se ab omni re mala. Et ite
rum: Quis est qui arguit iustum meũ sine peccato: & loquit uerbis suis per ignorantiã?
In Euangelio quoq; secundum Lucam:Fuit in diebus Herodis regis Iudæ sacerdos qui-
dam,nomine Zacharias,de uice Abia,& uxor illi de filiabus Aaron, & nomẽ illius Heli
zabet.Erant aũt ambo iusti ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificatio-
nibus dñi sine querela.Si uerus dei cultor est,& immaculatus,ac sine crimine:& qui am
bulabant in cunctis iustificationib.domini,iusti sunt in conspectu eius:puto quod pec-
cato careant,& nulla re indigeãt,quæ ad iustitiã pertinet. ATT. Proposuisti testimonia
quæ nõ de alterius scripturæ loco,sed de proprijs libris absoluta sunt. Nam & Iob postq̃
percussus est plaga multa,aduersus dei sententiã,prouocans eum ad iudiciũ, dixisse con
uincitur: Atq; utinam sic iudicaret uir cum deo, quomodo iudicat filius hominis cum D
collega suo.Et iterũ:Quis mihi tribuat auditorẽ: ut desideriũ meum omnipotẽs audiat,
& librum scribat ipse qui iudicat? Et rursum:Si enim fuero iustus, os meũ impia loquet:
& si absq; crimine,prauus inueniar:& si purificatus niue,& lotus manibus,satis me sor-
de tinxisti:execratũ est in me uestimentũ meum. Et de Zacharia scriptũ est: quod ange-
lo natiuitatẽ filij pollicẽte dixerit: Vnde hoc sciã? Ego enim sum senex,& uxor mea pro-
cessit in diebus suis: ob quæ statim silentio condemnat: Eris tacẽs, & loqui non poteris
usq; ad diem quo fient hæc,quia non credidisti uerbis meis,quæ implebunt in tempore
suo.Ex quo perspicuum est,iustos quidem & immaculatos dici: sed si negligẽtia subre-
perit,posse concidere:& semper hominẽ in meditullio positũ,ut & de uirtutũ culmine
ad uitia delabat,& de uitijs ascendat ad sublimia: & nunquam eum esse securũ, sed sem-
per metuere in tranquillitate naufragiũ: ac per hoc hominẽ sine peccato esse non posse,
dicente Solomone:Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & nõ peccet.
Et eodem in Regum libro:Neq; enim est homo qui nõ peccat. Ac beato Dauid:Delicta
quis intelligit,ab occultis meis munda me,& ab alienis parce seruo tuo. Et iterũ: Ne in-
tres in iudiciũ cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuẽs.Et
multa alia,quibus scripturæ sanctæ plenæ sunt. CRIT. Quid ergo respondebis ad illud
exemplum quod ponit Euangelista Ioannes: Scimus quod omnis qui natus est ex deo,
nõ peccat:sed generatio dei conseruat eum,& malignus non tangit eum? Scimus quo-
niam ex deo sumus,& mundus totus in maligno positus est. ATT. Par pari referam,&
paruã Euangelistæ epistolã secundũ sensum tuum docebo esse contrariã.Si enim omnis
qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen eius manet in eo: & non po-
test peccare,quia ex deo natus est: qua consequentia idem in eodem loco loquitur:Si di
xerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non
est?Ignoras rationẽ,hæsitas atq; turbaris. Audi eundem Euangelistam: Si confiteamur
peccata

A peccata nostra,iustus & fidelis est,ut dimittat nobis peccata nostra,& mũdet nos ab om
ni iniquitate. Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur: & iustitia nostra
non ex proprio merito,sed ex dei consistit misericordia, dicente sancta scriptura:Iustus
accusator sui est in principio sermonis.Et in alio loco: Dic tu peccata tua,ut iustificeris.
Conclusit enim deus omnia sub peccato, ut omnibus misereat. Et hæc hominis summa
est iustitia,quicquid potuerit habere uirtutis,nõ suũ putare esse, sed dñi qui largitus est.
Qui ergo natus est ex deo,non peccat,q̃ diu semẽ dei manet in eo:& non potest peccare,
quia ex deo natus est. Sed quia in agro dominico dormiente patrefamilias inimicus ho-
mo zizania superseminat,& frumẽto bono,dum nescimus, loliũ auenasq; steriles sator
nocturnus interserit,ideo parabola ista euangelici patrisfamilias formidãda est: qui pur
gat aream,& frumẽto horreis condito,paleas uentorũ flatibus dispergẽdas, & urendas
ignib.derelinquit. Vnde & in Hieremia scriptũ legimus: Quid paleis ad frumentũ, dicit
dominus? Paleę aũt à frumẽto in consummatione seculi separant.Ex quo approbat dum
sumus in corpore isto mortali,mixtos esse cum tritico. Quod si opposueris quare dixe-
rit:Et nõ potest peccare,quia ex deo natus est: audies, & ubi erit præmiũ uoluntatis? Si
enim ideo nõ peccat, quia peccare nõ potest, liberũ tollet arbitriũ, & nequaq̃ nostrum
fiet,sed naturę bonũ quæ peccata nõ capiet. CRIT. Dudũ faciliora proposui,ut te ad ma
iora exercerẽ,quid ad illud dicere potes,quod quamuis sis ingeniosus,nulla ualebis arte
subuertere? Primũ ponam de ueteri testamẽto,deinde de nouo. Veteris testamenti prin
ceps Moyses est:noui,dominus atq; saluator.Moyses loquit ad populum:Perfecti esto-
te in conspectu domini dei uestri.Et saluator ad apostolos:Estote perfecti sicut pater ue
ster cœlestis perfectus est.Aut enim possibile est audientibus facere quod Moyses & do
minus præceperunt:aut si impossibile est, non est culpa eorũ qui obedire non possunt,
sed eius qui impossibilia præcepit. ATT. Hic locus apud imperitos, & scripturarũ san-
ctarum meditationẽ usumq; & scientiam nõ habentes, uidet opinioni tuæ prima fronte
B blandiri.Cæterũ discussus facile soluit. Et cum testimonia scripturarũ alijs comparaue-
ris testimonijs, ne sibi spiritus sanctus pro qualitate locorũ & temporum uideatur esse
contrarius,secundum illud quod scriptũ est: Abyssus abyssum inuocat in uoce catara-
ctarum tuarũ: tunc ueritas apparebit,hoc est, Christum possibilia præcepisse dicentem:
Estote perfecti,sicut pater uester cœlestis perfectus est:& tamẽ apostolos nõ fuisse perfe
ctos. CRIT. Non dico quid apostoli fecerint,sed quid Christus præceperit.Neq; enim
culpa imperantis est,sed eorũ qui audierunt imperiũ,quod utiq; potuisse ex iustitia eius
qui imperabat agnoscit. ATT. Pulchrè.Nolo ergo mihi dicas posse hominẽ sine pecca-
to esse si uelit,sed posse hominẽ id esse quod apostoli non fuerunt. CRIT. Tam stultum
me putas,ut audeam hoc loqui? ATT. Licet non loquaris, tamen ex propositione tua,
ipsa consequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim potest esse homo sine
peccato,quod apostolos nõ fuisse perspicuũ est:potest esse super apostolos homo,ut ta-
ceam de patriarchis & prophetis, quorũ in lege nõ fuit perfecta iustitia, secundum illud
Apostoli:Omnes quidem peccauerũt & indigẽt gloria dei, iustificati gratis per dei gra-
tiam,per redemptionẽ quæ est in Christo Iesu,quẽ proposuit deus propiciatorẽ. CRIT.
Hęc argumẽtatio tortuosa est,ecclesiasticã simplicitatẽ inter philosophorũ spineta con-
cludẽs.Quid Aristoteli & Paulo? qd Platoni & Petro? ut ille eñ princeps philosophorũ,
ita hic apostolorũ fuit,super quem ecclesia domini stabili mole fundata est: quæ nec im-
petu fluminis,nec ulla tempestate concutitur. ATT. Rhetoricaris,& dum mihi obijcis
3 philosophiam,ad oratorũ castra transcendis. Verum audi quid idem dicat orator tuus:
Define communibus locis,domi nobis ista nascuntur. CRIT. Nulla hic eloquentia est,
nullus oratorum tumor,quorum definitio est,dicere ad persuadendum accommodatè,
sed puram puro sermone quærimus ueritatem: aut dominum non impossibilia præce-
pisse,ut sint in culpa qui possibilia non fecerint:aut si non possunt fieri,non eos qui im-
possibilia non faciunt,sed eum qui impossibilia præcepit,quod nefas dictu sit,conuinci

iniustitiæ. ATT. Videoteontra mores tuos uehementer esse cõmotum, & propterea c
argumẽtari desinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apostoli loco sentias,
quem scribit ad Philippenses: Non quia accepi, aut iam perfectus sum. Persequor autẽ si
comprehẽdam, in quo apprehensus sum à Christo. Fratres, ego me necdũ arbitror com
prehendisse. Vnum aũt posteriorũ obliuiscens, ad ea quæ priora sunt me extendẽs, iux-
ta propositũ sequor ad brauium supernę uocationis dei in Christo Iesu. Quotquot ergo
perfecti, hoc sapiamus: & si quid aliter sapitis, hoc quoq; deus uobis reuelabit: & cætera
quæ te scire nõ dubito, & nos breuitatis studio præterimus. Dicit se necdũ comprehen-
disse, & nequaq̃ esse perfectum, sed instar sagittarij ad propositũ & ad signũ iacula diri-
gere, quem significantius Græci σκόπον nominant, ne sagitta ad partẽ declinans alterã,
imperitũ ostendat sagittariũ. Et asserit præteritorũ se semper obliuisci, & ad priora sem-
per extendi: per quæ docet præterita negligenda & futura cupiẽda, ut quod hodie perfe-
ctum putauit, dum ad meliora & priora extendit, cras imperfectũ fuisse conuincat. Atq;
ita per singulos gradus, dum nunq̃ in statione, sed semper in cursu est, imperfectum do-
ceat, quod homines putabamus esse perfectum, solamq́; perfectionẽ & ueram iustitiam,
dei tantũ uirtutibus coaptandam. Secundum propositũ, inquit, persequor ad brauiũ su
pernæ uocationis dei in Christo Iesu. O apostole Paule, ignosce mihi quasi homunculo
mea uitia confitenti, si audacter interrogẽ. Dicis te necdum accepisse, & necdum cõpre-
hendisse, & necdum esse perfectũ: & præteritorũ semper obliuisci, & ad priora te exten-
di, si quo modo possis occurrere in resurrectione mortuorũ, & consequi brauiũ super-
nę uocationis. Et quomodo statim infers: Quotquot ergo perfecti, hoc sapimus, siue sa-
piamus. Diuersa enim sunt exemplaria. & si quid sapimus siue sapiamus, nos esse p erfe-
ctos? cõprehendisse quod nõ cõprehendimus, accepisse quod nõ accepimus, esse perfe
ctos qui nondũ perfecti sumus? Quid ergo sapimus, imò quid sapere debemus, qui per-
fecti nõ sumus? Imperfectos nos esse confiteris, & necdũ cõprehẽdisse, necdũ accepisse.
Hæc est hominis uera sapiẽtia, imperfectũ esse se nosse: atq;, ut ita loquar, cunctorum in D
carne iustorũ imperfecta perfectio est. Vnde & in Prouerbijs legimus: Ad intelligẽdam
iustitiam ueram. Nisi enim esset & falsa iustitia, nunquã dei uera iustitia diceret. Et in eo
dem Apostoli loco sequit: Et si quid aliter sentitis, & hoc uobis deus reuelabit. Rem no-
uam audio. Qui paulo antè dixerat, nõ quia iam accepi, aut iam perfectus sum: & uas ele
ctionis qui pro confidentia habitantis in se Christi audebat loqui: An experimentũ quæ
ritis eius qui in me loquitur Christus, & tamẽ simpliciter fatebat̃ se non esse perfectum:
nunc quod sibi propriè denegabat mittit in turbam, iungitq́; se cũ cæteris, & ait: Quot-
quot ergo perfecti, hoc sapiamus. Sed qua ratione hoc dixerit, exponit in sequentibus.
Hoc, inquit, sapiamus, qui uolumus secundũ humanæ fragilitatis modulũ esse perfecti,
necdũ nos accepisse, necdũ cõprehendisse, necdũ esse perfectos. Et quia necdũ perfecti
sumus, & forsitã aliter sapimus, q̃ possit uera & perfecta perfectio: si quid aliter sapimus,
& aliter intelligimus q̃ dei habeat scientia, & hoc nobis deus reuelabit: ut precemur cum
Dauid atq; dicamus: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Ex quo
perspicuũ est, duas in scripturis sanctis esse perfectiones, duasq́; iustitias, & duos timo-
res. Primam perfectionẽ & incomparabilẽ ueritatẽ perfectamq́; iustitiam dei uirtutibus
coaptandam. Secundam aũt, quæ competit nostræ fragilitati, iuxta illud quod in Psalmis
dicitur: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: ad eam iustitiam quæ non
comparatione, sed dei scientia dicitur esse perfecta. Iob quoq; & Zacharias & Helizabet
iusti dicti sunt, secundum eam iustitiam, quæ posit in iniustitiam aliquando mutari: &
non secundum illam quæ nunquã mutari potest, de qua dicitur: Ego deus & nõ mutor.
Et hoc est quod Apostolus alio loco scribit: Etenim nõ est glorificatum quod glorifica-
tum est, propter excellentẽ gloriã: quod uidelicet legis iustitia ad comparationẽ euange
licæ gratiæ, nõ uideatur esse iustitia. Si enim, ait, quod destruit̃ gloriosum est, multo ma-
gis quod permanet, erit in gloria. Et iterum: Ex parte scimus, & ex parte prophetamus.

Cum

A Cum aũt uenerit quod perfectum est, destruent̃ illa quæ ex parte sunt. Et uidemus nunc
per speculũ & in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ. Nunc cognosco ex parte, tunc cogno
scam sicut & cognitus sum. Et in Psalmis: Mirabilis facta est sciẽtia tua ex me, confortata
est, & non potero ad eam. Et iterũ: Existimabam cognoscere, hoc labor est in conspectu
meo, donec introeam in sanctuariũ dei, & intelligam in nouissimis eorũ. Et in eodẽ lo-
co: Vt iumentũ factus sum apud te, & ego semper tecũ. Et Hieremias: Stultus factus est
omnis homo à scientia. Et idem Paulus apostolus: Fatuũ, inquit, dei, sapientius est homi
nibus. Et multa alia, quæ studio breuitatis omitto. CRIT. Argutè quidẽ mi Attice, me-
moriterq́; dixisti. Sed labor tuus & multiplex testimoniorũ replicatio, meæ parti proficit. Neq; enim ego hominẽ deo comparo, sed alijs hominibus, quorũ collatione qui stu
dium dederit, potest esse perfectus. Ac per hoc quando dicit̃, homo potest esse sine pec-
cato si uoluerit: iuxta mensurã hominis, non iuxta dei dicit maiestatẽ, cuius cõparatione
nulla creatura potest esse perfecta. ATT. O Critobule hæc memorãs mecũ facis. Et ego
enim hoc sentio, nullam creaturã secundũ uerã consummatamq́; iustitiã esse perfectã.
Cæterũ aliũ differre ab alio, & diuersas esse in hominibus iustitias, nulli dubiũ est: & uel
maiorẽ esse alium uel minorẽ: & tamẽ secundũ statũ & mensuram suam posse iustos no-
minari, qui aliorũ comparatione iusti non sunt. Verbi gratia, Paulus apostolus, uas ele-
ctionis, qui plus omnibus apostolis laborauit: utiq; iustus erat, scribẽs ad Timotheum:
Certamẽ bonũ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de cætero reposita est mihi
corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: nõ solũ aũt mihi, sed
omnibus qui diligũt aduentũ eius. Iustus erat & Timotheus discipulus eius & imitator,
quẽ docet quid agere debeat, & quẽ modum tenere uirtutũ. Putamúsne unã & eandem
in utroq; fuisse iustitiam, & nõ plus habere meritorũ eum, qui plus omnibus laborauit?
Multæ mansiones sunt apud patrẽ, quia & merita diuersa. Stella à stella differt in clarita-
te, & in uno ecclesiæ corpore membra diuersa sunt. Habet sol fulgorẽ suum, luna quoq;
B noctis tenebras temperat, & quinq; sidera quæ uocant̃ errantia, diuersis & cursibus &
luminibus cœlum peragrant. Innumerabiles sunt aliæ stellæ, quas micare in firmamẽto
cernimus. In singulis diuersa sunt lumina, & tamẽ in suo unaquæq; perfecta est, ita dun-
taxat, ut comparatione maioris perfectione careat. In corpore quoq; cuius membra di-
uersa sunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Vnde & Apostolus dicit: Non po
test oculus dicere manui, nõ es mihi necessaria: aut iterũ caput pedibus, nõ desidero ope
ram uestram. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nũquid omnes ma
gistri? nunquid omnes cunctas habent uirtutes? nunquid omnes donationes habẽt sani
tatũ? nunquid omnes linguis loquunt̃? nunquid omnes interpretant̃? Aemulamini do-
na maiora. Omnia aũt hæc operat̃ unus atq; idẽ spiritus, diuidẽs propria unicuiq; prout
uult. In quo diligẽter attende, quod non dixerit, secundũ quod unũquodq; membrũ cu
pit, sed secundũ quod ipse uult spiritus. Neq; enim dicere potest uas figulo suo, quare ita
uel ita me fecisti? An nõ habet figulus potestatẽ de eodem luto, aliud uas facere in hono
rem, aliud in contumeliam? Vnde consequẽter adiecit, æmulamini dona maiora: ut in fi
de & industria plus cæteris charismatibus habere mereamur, melioresq́; simus his qui
comparatione nostri in secũdo uel in tertio gradu positi sunt. In magna domo uasa di-
uersa sunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea ligneaq́;. Et tamẽ secundũ modulũ suum
cum æneũ uas perfectum sit, comparatione argentei uasis imperfectũ dicitur: rursumq́;
argenteũ aurei collatione deterius est. Atq; hoc modo, dum sibi inuicẽ comparant̃, im-
perfecta & perfecta sunt omnia. In agro terræ bonæ, ex una semẽte tricenarius & sexage-
narius & cẽtenarius fructus exorit̃: ipsis numeris indicatur impar esse quod nascitur, &
tamẽ in suo genere perfecta sunt singula. Helizabet & Zacharias quo testimonio quasi
impenetrabili uteris clypeo nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ ma
tris domini sanctitate, quæ conscientia in se habitantis dei liberè proclamat: Ecce enim ex
hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & san

ctum nomen eius. Et misericordia eius à progenie in progenies timẽtibus eum. Fecit po c
tentiam in brachio suo. In quo animaduerte, quod beatam se esse dicat, non proprio me
rito atq; uirtute, sed dei in se habitantis clemẽtia. Ipse quoq; Ioannes, quo maior nõ fuit
inter natos mulierũ, parentibus suis melior est. Non enim solum hominibus, sed & ange
lis testimonio domini comparatur. Et tamẽ qui cunctis hominibus erat maior, minimo
in regno cœlorum minor fuisse perhibetur. Quid mirum in collatione sanctorum, alios
esse meliores, & alios inferiores, cum econtrario in collatione peccatorum hoc intelligi
possit? Ad Hierusalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confossa uulneribus, Iustifi
cata est Sodoma ex te: nõ quod Sodoma per se iusta sit, quæ in æternos collapsa cineres,
audit per Ezechielem, Sodoma restituetur in antiquũ: sed quod comparatione sceleratioris Hierusalem, hæc iusta uideatur. Illa enim dei filium trucidauit, hæc propter abundantiam panis & per luxuriæ magnitudinẽ excesit modũ libidinis. Publicanus in Euangelio, qui percutiebat pectus, quasi thesaurũ cogitationum pessimarũ, & conscientia delictorũ oculos non audebat attollere, superbientis Pharisæi collatione fit iustior. Et Thamar sub specie meretricis fallit Iudam, & ipsius sententia qui deceptus est, meretur audire, Iustificata est Thamar magis q̃ ego. Ex quibus omnibus approbat, nõ solum ad comparationem diuinæ maiestatis homines nequaquam esse perfectos, sed ne angelorũ quidem & cæterorum hominum, qui uirtutum culmina conscenderunt: cum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum esse monstraueris, rursum ab alio te præeunte uincaris, ac per hoc non habeas ueram perfectionẽ: quæ si perfecta sit, nulla re indiget. CRIT. Et quomodo Attice ad perfectionẽ diuinus sermo prouocat? ATT. Hac ratione qua dixi, ut secundum uires nostras unusquisq; nostrorũ quantum ualuerit extendatur: si quo modo possit peruenire, & comprehendere brauiũ supernæ uocationis. Deniq; omnipotẽs deus, cui docet Apostolus iuxta dispensationẽ carnis assumptæ subijciendum filium, ut sit deus omnia in omnibus, perspicuè demõstrat sibi cuncta esse subiecta. Vnde & subiectionẽ sui propheta in finem præsumit, dicens: Nónne deo soli subD
iecta erit anima mea? ab ipso enim est salutare meum. Et quia in corpore ecclesiæ caput Christus est: quibusdam adhuc repugnantib. membris, uidetur corpus quoq; capiti non esse subiectum. Namq; si patitur unum membrũ, compatiunt omnia: & totũ corpus, dolore unius membri cruciat. Quod dico, ita manifestius fiet. Quamdiu habemus thesaurũ istum in uasis fictilibus, & fragili carne circũdamur, imò mortali & corruptibili, beatos esse nos credimus, si in singulis uirtutibus partibusq; uirtutũ deo subiecti sumus. Cum aũt mortale hoc indutum fuerit immortalitate, & corruptiuũ hoc incorruptione uestitum, & absorpta mors fuerit in Christi uictoria: tunc deus erit omnia in omnibus, ut nõ sit tantum in Solomone sapiẽtia, in Dauid animi mansuetudo, in Elia & Phinees zelus, in Abraham fides, in Petro cui dictum est: Simon Ioannis amas me, perfecta dilectio, in electionis uase studium prædicandi: & in cæteris uel bina uel trina: sed totus in cunctis & omni uirtutum choro, sanctorum numerus glorietur, & sit deus omnia in omnibus. CRIT. Nullus ergo sanctorũ, quamdiu in isto corpusculo est, cunctas potest habere uirtutes? ATT. Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoscimus. Nec eẽ possunt omnia esse in omnib. hominibus, quia nõ est immortalis filius hominis. CRIT. Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes uidetur habere uirtutes? ATT. Participatione, non proprietate. Necesse est enim ut singuli excellant in quibusdam, & tamẽ hoc quod legisse te dicis, ubi scriptum sit nescio. CRIT. Ignoras hanc philosophorum esse sententiam. ATT. Sed nõ apostolorum. Neq; enim mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. CRIT. Obsecro te, nónne Iacobus apostolus scribit: Qui in uno offenderit, eum esse omnium reum? ATT. Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit unde cœperat disputatio, qui diuitẽ pauperi in honore prætulerit, reus est adulterij uel homicidij. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata. Sed ita qui dixit, non mœchaberis, dixit & non occides: quod & si non occidis, mœcharis autem, fãctus

A ctus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparant. Nec ferula dignũ uitium, gladio uindicandũ est: nec gladio dignum scelus, ferula coercendum. CRIT. Esto, ut nullus sanctorũ omnes uirtutes habeat: hoc certè dabis, in eo quod potest facere, si fecerit, esse perfectum. ATT. Non tenes quid suprà dixerim? CRIT. Quid nam illud est? ATT. Perfectum esse in eo quod fecit: & imperfectũ in eo quod facere nõ potuit. CRIT. Sed sicut perfectus est in eo quod fecit, quia facere uoluit: ita & in eo per quod imperfectus est, quia nõ fecit: perfectũ esse potuisse, si facere uoluisset. ATT. Quis enim nõ uult facere quod perfectum est? Aut quis nõ cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tollis rerum diuersitatẽ & gratiarũ distantiã, & creatoris artificis uarietatẽ, cuius sacro propheta sonat carmine: Omnia in sapiẽtia fecisti. Indignetur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna super suis defectibus & labore causetur, cur annuũ solis circulum singulis mẽsibus expleat. Sol queratur quid offenderit, ut lunæ cursũ tardior sit. Clamemus & nos homunculi, quid causæ extiterit, ut homines & non angeli facti simus: quanquam magister uester ὁ ἀρχαῖος, de cuius hæc fonte procedunt, omnes rationales creaturas æquo asserat iure conditas, ut instar quadrigarũ & curruum de carceribus exeuntes, in medio spacio uel corruant uel præteruolent, & ad optata perueniant. Elephanti tantæ molis, & gryphes in sua grauitate causentẽ, cur quaternis pedibus incedant, cum muscæ culicesq;, & cætera huiuscemodi animantia sub pennulis senos pedes habeant: & aliqui uermiculi sint, qui tantis pedibus scateant, ut innumerabiles simul motus, nulla acies comprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui creatoris operibus illudunt. Vestrum decretũ hucusq; peruenit, ut dum singula calumniantur, manũ inijciant deo, cur solus deus sit, cur inuiderit creaturis, ut nõ omnes eadẽ polleant maiestate. Quod licet non dicatis (neq; enim tam insani estis, ut apertè pugnetis deo) tamẽ alijs uerbis loquimini, rem dei, homini copulantes, ut sit absq; peccato, quod & deus est. Vnde Apostolus super diuersis intonãs gratijs loquit: Diuisiones donationũ
B sunt, idem aũt spiritus: diuisiones ministeriorũ sunt, sed idem dominus: & diuisiones operationũ sunt, unus aũt deus, qui operatur omnia in omnibus. CRIT. Nimius es in una atq; eadem quæstione, ut persuadere coneris hominẽ uniuersa simul habere non posse, quasi aut inuiderit, aut nõ potuerit deus præstare imagini & similitudini suæ, ut in omnibus respondeat suo creatori. ATT. Egóne nimius, an tu? qui soluta proponis, & nõ intelligis aliud esse similitudinẽ, aliud æqualitatẽ, aliud picturam, hoc est ueritatẽ. Verus equus camporũ spacia transuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani dei filio nõ concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Christo hominẽ confiteri, ne susc ipere in eo hominis peccata coganẽ: quasi potentior sit creatio creatore, & idipsum tantum filius hominis, quod dei filius. Aut igitur propone alia quibus respondeam, aut desine superbire, & da gloriã deo. CRIT. Immemor es responsionis tuæ, & dum argumẽta argumẽtis cõnectis, ac per scripturarũ latissimos campos infrenis equi libertate baccharis, super fortissima quæstione, cui pollicitus es te in consequentibus responsurũ, omnino tacuisti, obliuionẽ simulans, ut necessitatẽ respõsionis euaderes. Sed ego stultus ad horam tribui quod petebas, existimans oblaturũ sponte quod acceperas, & non admonitũ reddere quod debebas. ATT. Nisi fallor, de possibilibus mandatis dilata est responsio. Pone igitur ut uolueris. CRIT. Aut possibilia deus mandata dedit, aut impossibilia. Si possibilia, in nostra potestate est ea facere si uelimus: si impossibilia, nec in hoc rei sumus, si non facimus, quod implere nõ possumus. Ac uero per hoc siue possibilia dedit deus mandata, siue impossibilia: potest homo sine peccato esse si uelit. ATT. Quæso ut patiẽter audias, nõ enim de aduersario uictoriã, sed cõtra mẽdaciũ quærimus ueritatẽ. Deus possibiles dedit humano generi oẽs artes, quippe quas plurimi didicerũt, ut taceã de his quas Græci βαναύσους uocãt, nos ad opera manuũ pertinẽtes possumus dicere: uerbi gratia, Grãmaticã, Rhetoricã, philosophiæ tria genera, Physicã, Ethicã, Logicam, Geometriã quoq; & Astronomiã, Astrologiã, Arithmeticã, quæ & ipsæ partes philosophiæ

losophiæ sunt. Medicinã etiã quæ in tria diuiditur, δόγμα, μέθοδον, ἐμπειρίαν. Iuris quoq; c
& legum scientiam. Quis nostrum, quamuis sit ingeniosus, poterit omnia comprehen- 4
dere: cum eloquentissimus orator de rhetorica & iuris scientia disputans, dixerit: Pauci unũ possunt, utrumq; nemo. Vides ergo quod deus possibile iusserit: & tamen id quod possibile est, per naturã nullum posse complere. Dedit itaq; præcepta diuersa, uirtutesq; uarias, quas omnes simul habere non possumus. Atq; ita fit, ut quod in alio aut primũ, aut totum est, in alio ex parte uersetur: & tamen non sit in crimine, qui nõ habet omnia: nec condemnet ex eo quod nõ habet, sed iustificetur ex eo quod possidet. Definit Apostolus qualis episcopus esse debeat, scribens ad Timotheum: Oportet episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatũ, hospitalem, docilem: non uinolentũ, non percussorem, sed mansuetũ, non litigiosum, sine auaritia, domum suam bene regentẽ, filios habentẽ subditos cum omni pudicitia. Et iterum: Non neophytum, ne inflatus in iudiciũ incidat diaboli. Oportet autem eum etiam testimoniũ de foris habere bonum, ne in opprobriũ incidat & laqueũ diaboli. Tito quoq; scribens discipulo, quales episcopos debeat ordinare, breui sermone demonstrat. Ideo reliqui te Cretæ, ut quæ reliqua sunt corrigas: & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego præcepi tibi: Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, nec in accusatione luxuriæ, aut non subiectos. Oportet aũt esse sine crimine, siue sine accusatione (hoc enim magis ἀνέγκλητον sonat) sicut dispensatorem dei, non proteruum, non iracundum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem: sed hospitalem, benignũ, pudicum, iustum, sanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem sermonem: ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicẽtes arguere. Vt diuersarum personarum uaria præcepta nunc sileam, circa mandata episcopi me tenebo. Vult certè deus tales esse episcopos siue presbyteros, quales uas electionis docet. Primũ quod dixit, Irreprehensibilis: aut nullus, aut rarus. Quis enim est qui nõ quasi in pulchro corpore, aut neuũ, aut uerrucam habeat? Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesserit in Euangelij ueritate, & intantum reprehensibilis fuerit, ut & Barnabas adductus sit in eandem simulationem: quis indignabitur id sibi denegari, quod princeps apostolorum non habuit? Deinde unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem ut reperias, illud certè quod sequitur διδακτικὸν, qui possit docere, non ut interpretatur Latina simplicitas docilem, cum cæteris uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum quoq; & percussorẽ, & turpis lucri cupidum repudiat Apostolus: & pro his cupit mansuetum, absq; iurgio, sine auaritia: & ut domũ suam optimè regat: quodq; difficillimum est, ut filios habeat subiectos, cũ omni pudicitia, uel filios carnis, uel filios dei. Cum omni, inquit, pudicitia. Non enim sufficit propriam habere pudicitiam, nisi ea filiorum & comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente Dauid: Ambulans in uia immaculata, hic mihi ministrabit. Consideremus quoq; ἐπίτασιν pudicitiæ, filios habentem sub 5
ditos in omni pudicitia, ut non solum opere, sed sermone quoq; & nutibus se abstineãt ab impudicitijs: ne fortè illud incidat Heli, qui certè increpauit filios suos dicens: Nolite filij mei, nolite: non bonam famam audio ego de uobis. Corripuit & punitus est, quia non corripere debuit, sed abijcere. Quid faciet, qui gaudet ad uitia? qui emendare non audet? qui conscientiam suam metuit? & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat? Quodq; sequitur μὴ νεόφυτον, ut etiam à nullo accusetur, ut bonam opinionem ab his qui foris sunt habeat, ut etiam maledictis aduersariorum careat, & quibus doctrina displicet, placeat conuersatio, puto quod non facile sit reperire: maximeq; illud, ut potens sit aduersarijs resistere, & peruersas opprimere & superare doctrinas. Vult ut nõ neophytus episcopus ordinetur: quod uidemus nostris temporibus pro summa eligi iustitia. Si baptismus statim iustum faceret, & omni plenũ iustitia, nequaquam utiq; Apostolus neophytum refutaret: sed baptismus uetera peccata conscindit, nouas uirtutes nõ tribuit: dimittit è carcere, & dimisso si laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus, inquã,
aut

A aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet episcopus. Et tamen si unũ uel duo de catalogo uirtutũ episcopo cuiquã defuerint, non tamẽ iusti carebit uocabulo: nec ex eo damnabitur, quod non habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, uirtutis eius est, qui peccatũ non fecit, nec dolus inuẽtus est in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit, qui cõfidenter uirtutũ cõscientia loquebatur: Ecce uenit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Qui cum esset in forma dei nequaq; rapinã arbitratus est, æqualẽ se esse deo: sed se exinaniuit, formã serui accipiens, & factus est obediens usq; ad mortẽ, mortẽ autem crucis. Propterea donauit ei deus nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu flectant genu, cœlestia, terrestria & inferna. Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta, aut nequaq;, aut difficulter inuenies: quid facies de omni homine, qui cuncta debet implere mandata? Ex corporalibus cõsideremus spiritualia. Alius uelox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus incessu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed raucæ uocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illũ ingeniosum, sed obliuiosum: hunc memorem, sed tardi uidemus ingenij. In ipsis cõtrouersijs, in quibus quondam pueri lusimus, non omnes similiter uel in proœmijs, uel in narrationibus, uel in excessibus, uel in argumentis, aut exemplorũ copia, & epilogorũ dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ, alia atq; alia in parte dissimiles sunt. De uiris magis ecclesiasticis loquar: Multi super euãgelia bene differunt: sed in explanatione Apostoli, impares sui sunt. Alij cum in instrumento nouo optime senserint, in psalmis & ueteri testamento muti sunt. Hoc totũ dico, quod non omnia possumus omnes: rarusq; aut nullus est diuitũ, qui in omni substantia sua paria uniuersa possideat. Possibilia præcepit deus, & ego fateor. Sed hæc possibilia cuncta, singuli habere non possumus: non imbecillitate naturæ, ne calumniã facias deo: sed animi lassitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere uirtutes. Quod & si in eo arguis creatorẽ, quare te talem cõdiderit, qui deficias atq; lasseſcas: dicam iterũ, maior erit
B reprehẽsio, si eum uolueris accusare, quare te deum non fecerit. Sed dices: Si non possum, ergo peccatũ non habeo. Habes peccatũ quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumq; ille, cuius tu cõparatione deterior es, uel tui in alia uirtute, uel alterius erit collatione peccator: atq; ita fit, ut quemcũq; primũ putaueris, minor sit eo, qui se in alia parte minor est. CRIT. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Iudas scribit apostolus: Ei aũt qui potens est uos cõseruare sine peccato, & cõstituere ante cõspectum gloriæ suæ immaculatos? Quo testimonio cõprobatur posse hominẽ esse sine peccato, & maculam non habere. ATT. Non intelligis quę proposueris. Neq; enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sententia: sed potest si uoluerit deus hominem seruare sine peccato, & immaculatũ sua misericordia custodire. Hoc & ego dico, quod deo cuncta possibilia sunt. Homini autẽ non quicquid uoluerit possibile est, & maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturã. CRIT. Non dico hominẽ esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile uideẽ: sed posse esse si uelit. Aliud est eũ esse, aliud posse. Esse, quærit exemplũ: posse, ostẽdit imperij ueritatẽ. ATT. Nugaris, nec meministi illius prouerbij, actũ ne agas: & in eodẽ cœno uolutaris, imò laterẽ lauas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec est, nec fuit, & forsitan
6 nec futura est. Atq; ut ipso uerbo utar, & stulticiã ἀσυσκεύτου argumentationis ostẽdam, esse posse te aio dicere, quod esse non possit. Hoc enim quod proposuisti posse hominẽ sine peccato esse si uelit, aut uerũ est, aut falsum est. Si uerũ est, ostẽde qs fuerit: si falsum, quicquid falsum est, nunq; fieri potest. Verũ hæc quasi explosa taceantur, & in scriniolis uestris tantũ musitent, publicã faciẽ formidantia. Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendũ est: ita duntaxat, ut habeas potestatẽ refellendi & quærendi si quid uolueris. CRIT. Audiã patienter: non enim dicã libenter, & magis mirabor ingenium, cuius stupeo falsitatẽ. ATT. Vtrũ falsa sint an uera quæ dicturus sum, cum audieris tũc probabis. CRIT. Loquere ut uis, mihi decretum est si respondere non potuero, magis

Universidad de Navarra Biblioteca

silere quàm mendacio acquiescere. ATT. Quid interest utrũ te tacentẽ an loquentẽ su- C perem: & iuxta Protei fabulã, uigilantẽ capiam an dormientẽ? CRIT. Cum dixeris quæ uolueris, audies quæ nequaq̃ uelis. Veritas enim laborare potest, uinci non potest. ATT. Libet sententias tuas parumper discutere: ut intelligant sectatores tui, quàm diuinum in te mirentur ingeniũ. Dicis sine peccato esse non posse, nisi qui scientiam legis habuerit: per quod magnam partẽ Christianorũ excludis à iusticia: & qui prædicator es impeccantiæ, omnes prope peccatores esse pronuncias. Quotus enim quisq; Christianorũ habet legis scientiã: quam in multis doctoribus ecclesiæ, aut raro, aut difficulter inuenias? Verum tu tantæ es liberalitatis, ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies: ut in alio loco scripseris, scientiam legis etiam fœminas habere debere: cum Apostolus doceat esse tacendum mulieribus in ecclesia: & si quid ignorant, domi uiros suos debere consulere. Nec sufficit tibi dedisse agmini tuo scientiam scripturarũ: nisi earum uoce & canticis delecteris. Iungis enim & ponis in titulo, quod & fœminæ deo psallere debeant. Quis enim ignorat psallendũ esse fœminis in cubiculis suis, & absq; uirorũ frequentia & congregatione turbarũ. Verũ tu donas quod non licet: ut quod uerecunde facere debeant, & absq; ullo arbitro, magistri autoritate proclament. Decimoquarto titulo. Addis præterea: seruũ dei nihil amarũ de ore suo, sed semper quod dulce est & suaue debere proferre: & quasi alius sit seruus dei, alius doctor & sacerdos ecclesiæ, prioris oblitus sententiæ, ponis in alio titulo uigesimosecundo: sacerdotẽ siue doctorẽ omniũ actus specu lari debere, & fiducialiter corripere peccantes: ne pro ijsdem rationẽ reddant, et eorum sanguis de suis manibus requiratur. Nec semel dixisse cõtentus, idipsum replicas: & inculcas trigesimoprimo titulo, sacerdotẽ siue doctorẽ nemini adulari debere, sed auden ter omnes corripere: ne & se & eos qui eum audiunt, perdat. Tanta'ne est in uno opere dissonantia: ut quid prius dixeris nescias? Si enim seruus dei nihil amarum de suo debet ore proferre, sed semper quod dulce & suaue est: aut sacerdos & doctor serui dei non erunt, qui fiducialiter debent corripere peccantes, & nulli adulari, sed audacter omnes D increpare: aut si sacerdos & doctor non solum serui dei, sed inter seruos eius principalem tenent locũ, frustra seruis dei blanditias & dulcedines reseruasti: cum hoc proprie hæreticorũ sit, & eorũ qui decipere cupiunt audientes: Dicente Apostolo: Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiũt, sed suo uentri. Et per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentiũ. Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchreq; adulator apud philosophos definitur, blandus inimicus. Veritas amara est, rugosæ frontis ac tristis, offenditq; correptos. Vnde & Apostolus loquit: Inimicus uobis factus sum, ueritatem dicens uobis? Et Comicus: Obsequiũ amicos, ueritas odiũ parit. Quapropter & pascha cum amaritudinibus comedimus: & uas electionis docet pascha celebrandum in ueritate & synceritate. Veritas in nobis sit & synceritas, & amaritudo ilico cõsequetur. Illud uero quod in alio ponis loco, omnes uoluntate propria regi, quis Christianorũ potest audire? Si enim non unus, nec pauci, nec multi, sed omnes reguntur propria uoluntate: ubi erit auxiliũ dei? Et quomodo illud exponis? A dño gressus hominis diriguntr: Et, nõ est in homine uia eius. Et, nemo potest quicq̃ accipere, nisi datũ fuerit ei desuper: Et in alio loco: Quid enim habes quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? dicente dño saluatore: Non descendi de cœlo, ut faciã uoluntatẽ meã, sed uoluntatẽ eius q̃ me misit patris. Et in alio loco: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Verumtamẽ non quod ego uolo, sed sicut tu. Et in oratione dominica: Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Qua sentẽtiæ temeritate aufers dei omne p̃sidiũ: & quod in alio loco frustra conaris adiũgere, non absq; dei gratia, quomodo sentire uelis, ex hoc loco intelligitur: dum gratiam eius non ad singula refers opera, sed ad cõditionis ac legis & liberi arbitrij potestatẽ. Septuagesimosecundo titulo. Illud uero quod in sequenti ponis capitulo: in die iudicij iniquis & peccatoribus non parcendũ, sed ęternis eos ignibus exurẽdos, ferre q̃s potest: & interdicere te misericordiam dei

A dei, & ante diem iudicij de sententia iudicis iudicare: ut si uoluerit iniquis & peccatoribus parcere, te præscribente non possit? Dicis enim. Scriptũ est in centesimotertio psalmo: Deficiant peccatores à terra & iniqui, ita ut non sint. Et in Esaia: Cõburẽtur iniqui & peccatores simul, & qui relinquunt deum consummabuntur. Et non intelligis cõmi nationẽ dei interdũ sonare clementiã? Non enim dicit æternis ignibus exurendos, sed à terra deficere & iniquos esse cessare. Aliud enim est ipsos à peccato & iniquitate desiste re, & aliud ipsos perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Deniq; Esaias de quo ponis testimoniũ: Comburentur, inquit, peccatores & iniqui simul, non addidit in æternũ. Et qui relinquunt deum consummabuntur. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectũ fidei tramitẽ relinquentes consummabuntur, si noluerint ad dominũ reuerti, quem dereliquerunt. Quæ sententia & tibi parata est, si neglexeris ad meliora conuerti. Deinde cuius est temeritatis, iniquos & peccatores impijs iungere: qui à nobis sic definiuntur. Omnis impius iniquus est, & peccator: nec reciprocatur, ut possimus dicere: Omnis peccator & iniquus, etiã impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui noticiam dei non habent, uel cognitã transgressione mutarũt. Peccatũ autem & iniquitas, pro qualitate uitiorũ, post peccati & iniquitatis uulnera recipit sanitatẽ. Vnde scriptum est: Multa flagella peccatoris: Et non interitus sempiternus: Et per omnia flagella atq; cruciatus emendatur Israel. Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autẽ omnem filium quem recipit. Aliud est cædere magistri & parentis affectu, aliud contra aduersarios crudeli animo desæuire: Quam ob causam, & in primo psalmo canitur: Quoniam non resurgũt impij in iudicio. Iam enim in perditionẽ sunt præiudicati. Neq; peccatores in consilio iustorũ. Aliud enim est gloriã perdere resurgendi, aliud perire perpetuo. Veniet, inquit, hora, in qua omnes qui in sepulchris sunt, audient uocẽ eius: & egredientur qui bona fecerunt in resurrectionẽ uitæ: qui autem mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. Vnde & Apostolus eodem sensu, quia eodem & spiritu, loquitur ad Ro- B manos: Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntr. Sine lege impius est, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in deũ, qui per legẽ iudicabitur, & non peribit. Si peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur, non times sententiã tuam, qui iniquũ & peccatorẽ te esse dicis? Et argumentaris hominẽ non esse sine peccato, sed esse posse. Ergo solus ille saluet, qui nunq̃ fuit, nec est, sed futurus est, aut forsitan nec futurus: & pereant omnes, quos retro fuisse legimus. Tu ipse qui Catoniana nobis inflaris superbia, & Milonis humeris intumescis, qua temeritate peccator, magistri nomen assumis? Aut si iustus es, & humilitate simulas peccatorẽ, mirabimur atq; gaudebimus habere te solũ & possidere cũ socijs, quod nec patriarcharũ, nec prophetarũ, nec apostolorũ quispiam habuit. Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuit pœnitentiã: quid ad nos, qui & diabolũ & satellites eius omnesq; impios & præuaricatores dicimus perire perpetuo: & Christianos si in peccato præuenti fuerint, saluandos esse post pœnas. xx. ti. Iungis præterea duo capitula inter se discrepantia: quæ si uera sint, os aperire non poteris: non habentẽ sapientiã & intellectũ scripturarũ, nisi qui didicerit, scire non posse. xx. ti. Et iterũ: Scientiã legis non usurpare debere indoctũ. Aut enim magistrũ, à quo didiceris proferre cogeris, ut tibi scientiã legis liceat usurpare: aut si magister talis est, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipse ignorabat: restat ut non recte facias, qui indoctus usurpas scientiam scripturarũ, & magister prius q̃ discipulus esse cœpisti. Nisi fortè humilitate solita, magistrũ tuum iactitas dominũ, qui docet omnem scientiã, & cum Moyse in nube & caligine facie ad faciẽ audis uerba dei, & inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc sufficit, sed repente mutaris in Stoicũ, & de Zenonis nobis tonas supercilio. Lxxiij. ti. Christianũ illius debere esse patientiæ, ut si quis sua auferre uoluerit, gratanter amittat. Nónne nobis satis est, patienter perdere quod habemus, nisi uiolẽto atq; raptori agamus gratias, & eũ cunctis benedictionibus prosequamur

mur? Docet Euangeliũ ei, qui nobiſcũ uelit iudicio contendere, & per lites ac iurgia au c
ferre tunicã, etiam palliũ eſſe cõcedendũ: non præcipit, ut agamus gratias, & læti noſtra
perdamus. Hoc dico, non quod aliquid ſceleris in hac ſententia ſit, ſed quod ubiq; me-
diocria ὑπερβολικῶς tranſeas, & magna ſecteris. Vnde adiungis, gloriam ueſtium & or
namentorũ deo eſſe contrariam. Quæ ſunt, rogo, inimicitiæ contra deum, ſi tunicã ha-
buero mundiorẽ: ſi epiſcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo eccleſiaſticus in
adminiſtratione ſacrificiorum candida ueſte proceſſerint? Cauete clerici, cauete mona-
chi, uiduæ & uirgines: periclitamini, niſi ſordidas uos atq; pannoſas uulgus aſpexerit.
Taceo de hominibus ſeculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitię contra deum,
ſi precioſis atq; nitentibus utantur exuuijs. Clxiiij. ti. Audiamus & cætera. Inimicos ut
proximos diligendos, ſtatimq; oppreſſus grauiſsimo lethargo, ponis & dicis. Clxi. ti. ini
mico nunq̃ eſſe credendũ: quod ſibi eſſe contrariũ, etiã me ſilente, perſpicuũ eſt. Sed di-
ces utrunq; uocibus ſcripturæ cõtineri: non animaduertens, quo ſenſu in ſuis locis di-
cta ſint. Præceptũ eſt mihi, ut diligã inimicos, & orem pro perſecutoribus. Nũquid iuſ-
ſum eſt, ut ita diligã, quaſi proximos & conſanguineos & amicos, ut inter æmulũ & ne-
ceſſariũ nulla diſtantia ſit? Si inimicos diligo quaſi proximos, amicis quid amplius exhi
bebo? Aut ſi hoc dixeris, illud tacere debueras, ne contraria ſibi in eodem loco dicere ui
dearis, inimico nunq̃ eſſe credendũ. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet: Iu-
mentũ aduerſarij ſi ceciderit, ſubleuandũ. Et Apoſtolus: Si eſurierit inimicus tuus, ciba
illũ: ſi ſitierit, da illi potũ. Hoc em̃ faciens, carbones ignis congregabis ſuper caput eius:
non in maledictũ & condemnationẽ (ut pleriq; exiſtimant) ſed in correctionẽ & pœni
tudinẽ: ut ſuperatus beneficijs, excoctus feruore charitatis, inimicus eſſe deſiſtat. Cxxiij.
Addis præterea regnũ cœlorũ etiã in teſtamento ueteri repromitti: ponisq; teſtimonia
de apocryphis, cum perſpicuũ ſit, regnũ cœlorũ primũ in Euangelio prædicari per Io-
annem baptiſtã & dominũ ſaluatorẽ & apoſtolos. Lege Euangelia. Ioannes baptiſta cla-
mat in deſerto: Pœnitentiã agite, appropinquauit enim regnũ cœlorum. Et de ſaluatore D
ſcriptũ eſt: Ex eo tempore cœpit prædicare & dicere: Pœnitentiã agite, appropinquauit
enim regnũ cœlorũ. Et iterũ: Circuibat Ieſus ciuitates & uicos, docens in ſynagoga eo-
rum & prædicans regnum dei. Et apoſtolis præcipit: Ite & prædicate dicẽtes, quoniam
appropinquauit regnum cœlorũ. Tu autẽ nos Manichæos uocas, cur legi Euangelium
præferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem eſſe dicamus: & non intelligis ſtulticiam
tuam impudentiæ copulatam. Aliud eſt damnare legem, quod Manichæus facit: aliud le
gi præferre Euangeliũ, quæ apoſtolica doctrina eſt. In illa enim ſerui, in hoc præſens do
minus loquitur: ibi promittitur, hic impletur: ibi initia, hic perfectio eſt: in illa operum
fundamenta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc poſuimus, ut egregij
præceptoris doctrina monſtraretur. Centeſimus titulus eſt, poſſe hominem ſine pecca-
to eſſe, & dei mandata facile cuſtodire, ſi uelit: de quo abunde dictum eſt. Cumq; ſe imi-
tatorẽ, imò expletorẽ operis beati martyris Cypriani, ſcribentis ad Quirinum, eſſe fatea
tur, non intelligit ſe in eodem opere dixiſſe contraria. Ille in quinquageſimoquarto titu
lo tertij libri, ponit: neminem ſine ſorde & ſine peccato poſſe eſſe: ſtatimq; iungit teſti-
monia, in quibus ſcriptũ eſt apud Iob: Quis enim mundus à ſordibus? ne ſi unius etiam
diei ſit uita eius in terra. Et in pſalmo quinquageſimo: Ecce in iniquitatibus conceptus
ſum, & in peccatis cõcepit me mater mea. Et in epiſtola Ioannis: Si dixerimus, quia pec-
catum non habemus, noſipſos decipimus, & ueritas in nobis non eſt. Tu è diuerſo aſſe
ris, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe: & ut hoc uerũ dixiſſe uidearis, ſtatim adiũgis: & dei
mãdata facile cuſtodire, ſi uelit: quæ aut rarus, aut nullus impleuit. Si em̃ facilia ſunt, de-
bent à pluribus cuſtodiri. Sin autẽ, ut concedamus tibi, rarus quiſquã ea implere poteſt,
manifeſtũ eſt eſſe difficile quod rarũ eſt. Atq; ut hoc augeas, & magnitudinẽ tuæ uirtu-
tis oſtendas, quod ſcilicet de bono conſcientiæ theſauro eructare credaris, ponis in titu
lo cẽteſimo uigeſimotertio: ne leuiter quidẽ eſſe peccãdũ. Et quid ſit hoc leuiter, ne for-
te in

A te in opere te aliquis dixiſſe exiſtimaret, adnectis centeſimo triceſimoprimo titulo: ma-
lum uero nec cogitandũ: neq; illius ſententiæ recordaris: Delicta quis intelligit? ab oc-
cultis meis mũda me domine, & ab alienis parce ſeruo tuo: cum eccleſia etiã ea quæ per
ignorantiã delinquimus, & ſola cogitatione peccamus, delicta eſſe fateatur: intantũ, ut
hoſtias pro errore iubeat offerri: & pontifex qui pro cuncto populo deprecat̃, ante pro
ſe offerat uictimas: qui certe nunq̃ pro alijs iuberet offerre, niſi iuſtus ipſe eſſet: nec rur-
ſum pro ſe offerret, ſi peccato careret ignorantię. Scilicet nunc mihi latiſsima ſcriptura-
rum ſpacia peragranda ſunt, ut doceam errorẽ & ignorantiã eſſe peccatũ. CRIT. Obſe-
cro te, nónne legiſti: Qui uiderit mulierẽ ad concupiſcendũ, iam mœchatus eſt eam in
corde ſuo? Non ergo ſolus aſpectus & incentiua uitiorũ reputantur in peccatũ, ſed ea
quibus attribuimus aſſenſum. Aut enim uitare poſſumus malam cogitationẽ, & conſe-
quenter poſſumus carere peccato: aut ſi uitare non poſſumus, non reputatur in pecca-
tum, quod caueri non poteſt. ATT. Callide quidem argumentaris, ſed non intelligis ar
gumentationẽ tuam contra ſacras ſcripturas facere. Volunt enim eloquia ſcripturarum
etiam ignorantiã habere peccatum. Vnde & Iob offert hoſtias pro filijs ſuis, ne fortè per
ignorantiam in cogitatione peccauerint. Et qui ligna cedit, ſi ſecuri ac ferro fugiente de
ligno homo ſuerit occiſus, pergere iubet̃ ad urbẽ fugitiuorũ: & tamdiu ibi eſſe, quam-
diu ſacerdos maximus moriatur, id eſt, redimatur ſanguine ſaluatoris: aut in domo ba-
ptiſmatis, aut in pœnitẽtia, quæ imitatur baptiſmatis gratiã per ineffabilẽ clementiã ſalua
toris: qui non uult perire quenq̃, nec delectatur mortibus peccatorũ, ſed ut conuertan-
tur & uiuant. CRIT. Rogo quæ eſt iſta iuſticia, ut in peccato tenear erroris, cuius reatũ
non habet cõſcientia? Neſcio me peccaſſe, & eius rei quam neſcio, pœnas luo? Et quid
plus faciã, ſi ſponte peccauero? ATT. A me ſententiæ & diſpoſitionis dei cauſas requi-
ris? Reſpõdet ſtultæ interrogationi tuæ liber Sapiẽtiæ: Altiora te ne quęſieris, & fortio-
ra te ne ſcrutatus fueris. Et alibi: Noli eſſe ſapiens multũ, & noli argumẽtari plus q̃ opor
B teat. Et in eodẽ loco: In ſapiẽtia & in ſimplicitate cordis quærite deũ. Ac ne fortè huic uo
lumini cõtradicas, audi Apoſtolũ, Euãgelica clangentẽ tuba: O altitudo diuitiarũ ſapien
tiæ & ſcientiæ dei, q̃ inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius. Quis enim
cognouit ſenſum dñi? aut qs cõſiliarius eius fuit? Iſtæ ſunt quæſtiones, de qbus & in alio
ſcribit: Stultas autẽ & ineruditas quæſtiões deuita, ſciẽs quoniã lites generãt. Et Eccleſia
ſtes (de quo certe libro nulla eſt ambiguitas) Dixi, inquit, ſapiẽs efficiar, & ipſa longe fa
cta eſt à me. Profunda profunditas, quis eam inueniet? A me quæris, quare figulus aliud
uas fecerit in honorẽ, aliud in cõtumeliã: & non uis acquieſcere Paulo pro ſuo dño re-
ſpõdẽti? O homo, tu qs es, q̃ reſpõdes deo? Audi ergo breuiter teſtimonia ſcripturarũ,
ut ſtulta, imò impia ſciſcitatio tua in perpetuũ cõticeſcat. Loquit̃ deus in Geneſi: Nõ adij
ciã ultra maledicere terræ propter opera hominũ, qa appoſita eſt mẽs hominis diligẽter
ad mala à pueritia. Abrahã et Sara, audita repromiſsiõe filij Iſaac, ridẽt in corde ſuo, & ta
cita cogitatio non latet ſciẽtiã dei. Arguunt̃ in riſu, & ipſa cogitatio, quaſi pars infidelita
tis reprehẽdit̃. Attamẽ non ex eo quod riſere, diffidẽtiæ cõdemnant̃: ſed ex eo q̃ poſtea
crediderũt, iuſticiæ palmã acceperunt. Lot neſcit in cõcubitu filiarũ quid fecerit, & ine-
briatus ab eis non habet crimẽ cõſciẽtiæ, & tamẽ error in uitio eſt. Argue ſanctũ uirũ Ia
cob, quare Rachel formoſam dilexerit, pro qua & ſeruiuit multo tempore, & in Liæ pri
mo cõcubitu fuerit cõtriſtatus: & acquieſce tandẽ humanæ fragilitati, quæ etiã pulchra
corpora diligit, & deformia deteſtatur. Luget Iacob mortẽ filij ſui Ioſeph, & multo tem
pore cõſolationẽ non recipit filiorũ: reſpõdetq; lugens & gemens: Vadam ad infernũ:
& probat ſe hominẽ, dũ iuſtus ignorat quid actũ ſit de iuſto filio Ioſeph. In Exodo ſcri-
ptũ eſt. Si percuſſerit aliquis quempiã, & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autẽ non
uolens, ſed deus tradidit eum in manibus eius, dabo tibi locũ, ad quẽ confugiat qui oc-
ciderit. Ie quo notandum eſt, quod deus tradidit hominẽ in manus eius: & ille qui occi
dit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Leuitico lex ponitur: Anima ſi peccaue-
rit in

rit in cõſpectu domini:non ſponte ex omnibus præceptis domini,quę non oportet fieri:fecerit unum ex eis,ſiue pontifex fuerit, ſiue omnis ſynagoga, & reliquus populus:& poſtea didicerit peccatũ ſuum,quod peccauit per ignorantiã:offeret munus, hircum de capris,maſculũ immaculatũ:& ponet manus ſuas ſuper caput eius, interficietq; illum in loco ubi mactantur holocauſta corã domino,quia pro peccato eſt. Statimq; in ſequentibus : Si tetigerit aliquid immundũ,quod non liceat tangere, & fecerit per ignorantiã: & poſtea didicerit:ſiue promiſerit aliquid,& fuerit oblitus : pronunciabit peccatũ ſuũ, in quo peccaſſe ſe perſpicit:& offeret domino pro his quæ peccauit,agnã ſiue caprã pro peccato ſuo quod peccauit : & precabitur pro eo ſacerdos ſuper peccato, & dimittetur ei peccatũ. Sin autẽ non præualuerit manus eius, ut offerat ouem pro peccatis ſuis quibus peccauit:duos turtures, aut duos pullos columbarũ offeret domino : unũ pro peccato,& unũ in holocauſtũ : & portabit ea ad ſacerdotẽ, & offeret ſacerdos id quod pro peccato eſt primũ, & in ipſo recõciliabitur pro peccato quod peccauit,& dimittetur ei. Cæteraq; his ſimilia,quę ſtudio breuitatis omitto,ne faſtidiũ ſtomacho tuo faciã.In cõſequentibus quoq; narrat Moyſes, quod in conſecratione Aaron & filiorũ eius obtulerit uitulũ pro peccato,& poſuerit Aaron & filij eius manus ſuper eum,ſuper caput uidelicet uituli,qui erat pro peccato : & mactauerit eum,& tulerit de eius ſanguine & poſuerit ſuper cornua altaris in circuitu digito ſuo, atq; altare mundauerit. Similiter in ariete fecerit,& de ſanguine eius tetigerit auriculã eius dexterã & manũ dexterã, & ſummitatẽ pedis dextri. Et poſt multa alia, quæ narrare longiſsimũ eſt, enumeratis diebus ſeptẽ ita legimus:Factũ eſt quoq; die octauo,& uocauit Moyſen,Aaron,& filios eius, & omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad Aaron:Tolle uitulũ de bobus pro peccatis, & arietẽ in holocauſtũ immaculatũ,& offeres eos in cõſpectu domini : & ſenioribus Iſrael loquere, dicens:Tollite hircũ de capris uiuũ pro peccato, & uitulũ immaculatũ anniculũ in holocauſtum. Dixitq; Moyſes ad Aaron:Accede ad altare,& fac pro peccato tuo:& reliqua. Rurſumq; eleuauit Aaron manus ſuas ſuper populũ, & benedixit eis. Deſcenditq; cum feciſſet pro peccato & holocauſto & ſalutari. Mulier generat liberos lege naturali & immunda eſt,ſi maſculũ peperit,diebus quadraginta:ſi fœminã, diebus octoginta. Accuſa creatorẽ,cur immundũ quicq̃ nominet quod ipſe condidit. Et non ſolũ ipſa immunda eſt,ſed & omne quod tetigerit. Cũq; dies,inquit, purgationis eius cõpleti fuerint ſuper filio aut filia, offeret agnũ anniculũ immaculatũ, & pullum columbarũ, & turturẽ pro peccato,ad oſtium tabernaculi teſtimonij ſacerdoti,qui offeret in conſpectu domini,& expiabit pro ea ſacerdos. De leproſo quoq; dicitur, quod in die purgationis eius offeratur pro eo uictima pro peccato,duoq; turtures & duo pulli columbarũ : unus pro peccato,alius in holocauſtũ. Et qui fluxũ ſeminis patitur, eodem ſacrificij ordine pro peccato & holocauſto liberatur.Et ad extremũ infertur. Timoratos facite filios Iſrael ab immundicijs ſuis,& non morientur pro peccato ſuo, ſi cõtaminauerint tabernaculũ teſtamenti.Ipſi quoq; Aaron præcipitur,ut non omni tempore ingrediatur in ſancta ſanctorum,ne fortè moriatur.Cumq;,ait,uoluerit intrare,offerat uitulũ pro peccato,& arietẽ in holocauſtũ,duosq; hircos accipiat ab uniuerſo populo:unũ ex eis offerat pro peccato ſuo,& unũ pro peccato populi,& arietẽ in holocauſtũ.Alter hircorũ cuncta peccata ſuſcipit populi, in typum domini ſaluatoris, & effert in ſolitudinẽ : & ſic placatur deus omni multitudini. Ad extremũ dicitur:Si comederit homo de ſanctificatis per ignorantiam,imputatur ei iniquitas atq; delictũ & uoti reus erit. Vnde & Apoſtolus monet euchariſtiã domini cum cautione ſumendam : ne in condemnationẽ nobis ſumamus atq; iudiciũ.Si damnatur in lege ignorantia,quanto magis in Euangelio cõſcientia?Trãſeamus ad Numeros,& ob cõtentioſorũ impudentiam refutandam, ſumma quæq; carpamus. Nazaræus ſancto crine uenerabilis, alterius ſubita morte maculat, & omnes dies conſecrationis eius præteriti irriti fiunt : poſteaq; pro eo offeruntur duo turtures, & duo pulli columbarũ:unus pro peccato,& alter in holocauſtum.In die quoq; conſummationis

mationis eius offertur agnus cum holocauſto & agna pro peccato. Et poſt multa ſcriptum eſt:Vt nunc magnificetur fortitudo domini,ſicut loquutus eſt, dicens:Dominus longanimis & multæ miſericordiæ,auferẽs iniquitatẽ & ſcelera, & mundans non faciet innocentem:pro quo Septuaginta interpretati ſunt,& emundans non mundabit reum: quod ſcilicet etiam poſt indulgentiã,reus ſit propriæ conſcientiæ. Cumq;,ait,ignorauerit populus, & fecerit unũ ex his quæ facere non debuit, poſt ceremoniarũ longũ ordinem infertur & dicitur:Offerte hircũ caprarũ pro peccato, & placabit ſacerdos pro omni ſynagoga filiorũ Iſrael,& propiciabitur ei dominus, quia ignorantia eſt : & ipſi offerent oblationẽ ſuam in ſacrificiũ domino pro peccato ſuo, in conſpectu eius, quoniam neſcierunt.Ibiq; additur:Si anima una peccauerit per ignorantiã, offeret caprã anniculam pro peccato ignorantiæ corã domino:& deprecabit pro ea ſacerdos, eo quod ignorauerit,pro peccato ignorantiæ corã domino : & rogabit pro ea,& propiciabitur ei. In kalendis ſingulorũ menſiũ offert hircus caprarũ pro peccato domino. In paſcha quoq; per dies octo,à die decimoquarto menſis primi, uſq; ad uigeſimũprimũ diem ſacrificiũ pro peccato eſt.In pentecoſte hircus pro peccato offertur : & in kalendis mẽſis ſeptimi, quando tubarũ clangor cõcinit, eadem hirci pro peccato religio conſeruat. Die quoq; decimo eiuſdem menſis ſeptimi,quoniam ieiuniũ eſt uſq; ad ueſperũ,offertur hircus caprarum pro peccato,præter eum hircũ,qui ante holocauſtũ pro peccato ex lege mactatur.In diebus quoq; Scenopegiæ, quando figebantur tabernacula, à die decimoquinto eiuſdem menſis ſeptimi uſq; ad diem uigeſimũſecundũ, inter alias uictimas ſemper pro peccato hircus offerebatur:ut illud impleatur beati Dauid:Tibi ſoli peccaui, & malũ coram te feci,ut iuſtificeris in ſermonibus tuis,& uincas cũ iudicaris.Sex ciuitates eliguntur exilij eorũ,qui non ſponte,ſed per ignorantiã, uel iactu lapidis, uel impulſione manus,uel ioco,uel laſciuia abſq; inimicitijs,infelicitate magis q̃ uoluntate peccauerunt:& tamen non abſq; crimine ſunt dum relegantur in perpetuũ,& ante conſtitutũ diem,nec ſupplicatione, nec precio eorũ reuerſio impetrari & redimi poteſt. In Deuteronomio, qui liber præteritorũ enumeratio eſt, perſpicue demonſtratur non in operibus noſtris atq; iuſticia,ſed dei miſericordia nos conſeruari,dicente domino per Moyſen:Ne dicas in corde tuo,cum ſubuerterit eos dominus deus tuus à facie tua,in iuſticia mea introduxit me dominus,ut poſſideam terram hanc:quia in impietate gentiũ iſtarũ dominus cõſumet eos à facie tua:non in iuſticia tua & directione cordis tui intrabis,ut poſſideas terram eorũ, ſed in impietate eorũ dominus deus tuus conſumet eos à facie tua, ut ſuſcitet uerbũ quod loquutus eſt patribus tuis, Abrahã, Iſaac & Iacob. Et ſcies quod non in iuſticia tua dominus deus tuus dabit tibi terrã optimã, ut poſſideas eam:quia populus duræ ceruicis es tu.In eo autẽ quod dixit:Perfectus eris cũ domino deo tuo : quo ſenſu dixerit,ex conſequentibus approbatur:Cum ingreſſus,inquit,fueris terram,quam dominus deus tuus dabit tibi, non diſces facere abominationes gentiũ illarũ : nec inuenietur in te qui traducat filiũ uel filiã ſuam per ignẽ. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incantationib. non ſeruies, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini eſt omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes dominus deus tuus conſumet eas à facie tua, perfectus eris cum domino deo tuo. Deniq; infert:Quia gentes iſtæ quas tu poſſidebis,hariolos & diuinos audiunt.Tibi autem non ſic dedit dominus deus tuus. Statimq; ſubiungit:Prophetã unum ex te de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi dñs deus tuus, ipſum audies, Ex quo oſtenditur perfectũ hic dici,non qui cunctas uirtutes habeat, ſed qui perfectũ & unũ ſequatur deum. Narratq; ſimiliter de conditione exulum,qui per ignorantiã peccauerũt, quo cõfugere debeant, atq; ſubiungit:Quando ædificaueris domũ nouam,facies loriculã tecto tuo in circuitu, ne ſanguinis reus ſis,cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum:Si fuerit in te uir,qui non ſit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra caſtra, & non ingredietur mediũ caſtrorũ: cumq; aduenerit ueſpera,lauabit ſe aqua, & poſt occubitũ ſolis ingredietur mediũ eo-

rum. De Iesu filio Naue duo tantũ ponam testimonia. Peccauit Achan, & totus populus offendit. Dixitq; dominus ad Iosue: Non poterunt stare filij Israel in cõspectu inimicorum suorũ, sed dorsa uertent aduersarijs suis: quia factũ est anathema in eis. Et non addam ut sim uobiscũ, nisi contritũ fuerit anathema de medio uestrũ. Cumq; sacrilegium quæreretur, & sors latentẽ inuenisset reum, interficiuntur cum Achan filij eius, & filiæ, boues, asini, pecora, tabernaculũ, & quæcunq; habere potuit, igne deleta sunt. Esto ipse peccauerit, quid cõmisere filij? quid boues? quid asini? quid pecora? Fac ergo calumniã quare unus peccauerit, & pars populi trucidata sit? Cur & ipse lapidatur, & omnia quæ habere potuerit, ultrix flamma cõsumpserit? Dicamus & aliud: Non erat, inquit, ciuitas quam non tradidit dominus filijs Israel, absq; Eueo qui habitabat in Gabaon, omnes pugnando ceperunt: quia à domino factũ erat, ut induraret cor eorũ, & pugnarent contra Israel, ut interficerentur: & non fieret in eis misericordia, & perirent, sicut præcepit dominus Moysi. Si domini factũ est uoluntate, ut pacẽ non reciperent, nec susciperent Israel, dicamus iuxta Apostolũ: Quid ergo queritur? Voluntati enim eius quis potest resistere? De Samuel & Malachim: Ionathã fauũ mellis gustauit in sceptro, & illuminatis oculis periclitatur, quod nesciens fecerit. Hoc enim scriptura testatur, quod ignorauerit à patre esse præceptũ ne quisquã gustaret, donec uictoria domini cõpleretur. Intantũ autem iratus est dominus, ut sors inueniret occultũ, & ipse fateret, dicens: Gustaui in summitate sceptri, quod est in manu mea parum mellis, & ecce ego morior. Et postea intercessione & precibus populi liberatus est, dicentis ad Saul: Num Ionathan morietur, qui fecit salutẽ hanc magnam in Israel? Absit. Viuit dñs, si ceciderit de capillis capitis eius in terrã, quia cum domino fecit diem hanc: & liberauit dominus Ionathan, & non est mortuus. Samuel iratscitur Sauli, & non uult ire cum rege. Postea precibus uincitur, ut ostendat humani animi in diuersum mutationẽ. Pergit Bethlehẽ, singulos filiorum Iesse putat ipsos esse, quos dominus requirebat. Quũq; uidisset Eliab ait, Ecce in conspectu domini Christus eius. Et ait dominus ad eum: Ne respicias ad uultũ eius, & ad staturã corporis illius, quoniã abieci eum. Aliter enim uidet homo, aliter deus. Homo enim uidet in facie, deus in corde. Atq; in hunc modum per omnes errat, per omnes corrigitur, ut pateat humanæ mentis infirmitas. Mephiuoseth Saul filius interficitur dolo à Rechab & Baana filijs Remmon Berotitæ: quumq; nunciassent Dauid, & caput aduersarij demonstrarent, occisi sunt à Dauid, dicente: Viri impij occiderunt uirũ iustum in domo sua, & in lectulo suo. Certe Mephiuoseth iustus non erat, & tamẽ in eo iustus appellatur, quod absq; noxa interfectus est. Oza leuites, quũ arca domini transferretur Hierusalẽ, & lasciuientes boues plaustrũ in partẽ alterã declinassent, misit manũ ut sustentaret inclinatam arcã. Statimq; sequitur: Iratus est furor dñi in Ozam, & percussit eum deus ibi pro ignorantia, & mortuus est iuxta arcã dei. Cõtristatusq; Dauid, quod percusserat dñs Ozam, timuit dominũ in illa die, & ait: Quomodo ingredietur ad me arca dñi. Dauid iustus & propheta, & unctus in regẽ, quẽ elegit dominus secundũ cor suum, ut faceret cũctas uoluntates eius: ut uidet ignorantiã, domini furore punitã, terretur atq; tristatur: nec quærit causam à dño, quare percusserit ignorantẽ, sed similẽ sententiã pertremiscit. Præcepit Dauid principi exercitus Ioab, ut numeret populũ: statimq; scriptura cõmemorat: Et percussit cor suum Dauid, & dixit ad dominũ: Peccaui uehementer, quia hoc feci. Cum iuberet ut fieret, utiq; quid diceret ignorabat: & tamen se ipse reprehendit, & pro hac culpa septuaginta milia hominũ angeli gladio trucidantur. Solomon cõpletis templi cęremonijs, utraq; palmas tetendit ad dominũ, & ait: Cũ peccauerit tibi populus, non est enim homo qui non peccet. Ahia propheta Silonites nesciebat ad se uenire uxorẽ Hieroboam: dixitq; dominus: Ecce uxor Hieroboam ingredietur, ut quærat uerba à te pro filio suo qui ægrotat, iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam. Heliseus sedebat in monte, uenit ad eum mulier, cuius filius mortuus erat, & amplexata pedes eius, uociferatur. Repellente autẽ eam Giezi, dixit ad eum uir dei: Dimitte eam, quoniam anima eius in amaritudine

ritudine est: & dominus cælauit à me, ut non annunciaret mihi. In libro dierũ legimus: Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim, qui prophetabat ex dimidio. Et iterũ: Filij autem Salma patris Bethlehem & Netophati corona domus Ioab, & qui prophetabat ex dimidio Zarai, & cætera. Similiter utiq; sancti erant qui prophetabant, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquã de futuro secundum tropologiam, sed impræsentiarũ iuxta historiam prophetantes. Habacuk propheta canticũ suum hoc inscribit titulo: Oratio Habacuk prophetæ pro ignorationibus. Loquutus enim fuerat ad dacter ad dominum, & dixerat: Vsquequo domine clamabo, & non audies? Vociferabor ad te uim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatẽ & laborem, uidere prędam & iniusticiam? Contra me factum est iudicium, & contradictio potentior: propter hæc lacerata est lex, & non peruenit usq; ad finem iudicium: quia impius præualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Pro quo se ipse reprehendens, quod per ignorantiam sit loquutus, scribit canticum pœnitentiæ. Si peccatũ non erat ignorantia, superfluo scribit librũ pœnitudinis: & inaniter uoluit id lugere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per ædificium templi in monte siti, ecclesiæ multa post secula futuræ sacramenta narrant: primo & septimo die mensis primi, offeruntur uictimæ pro peccatis omnium: in quo per errorẽ, aut ignorantiam peccauerunt. Septem quoq; diebus paschæ, hircus semper pro peccato mactatur. Septimi mensis quintadecima die, idem pro peccatis sacrificiorum ordo celebratur. Et post alia plurima, quæ non est istius temporis replicare, scriptum est: Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitq; ad me: Iste est locus, ubi coquere debent sacerdotes hostiam pro peccato & pro ignorantia. Hieremias loquitur ad deum: Scio domine, quod non est hominis uia eius: nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Ideoq; prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud: In prouerbijs legimus: Est uia quæ uidetur recta esse apud homines, & nouissima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeste ignorantia cõdemnatur, cum aliud putat homo, & sub specie ueritatis ad inferna delabitur. Multæ, inquit, cogitationes in corde hominis: sed non tamen illius uoluntas, quæ incerta & fluctuans atq; mutabilis est, sed dei consiliũ obtinet. Quis, inquit, gloriabitur castum se habere cor? Et quis confidet mundum se esse à peccato? Dulcis est enim homini panis mẽdacij, & postea implebitur os eius calculo. A domino gressus hominis diriguntur: mortalis autem quomodo scire poterit uias suas? Omnis uir uidetur sibi iustus, sed corrigit corda omnium deus. Filius malus iustum se facit, & non leuat exitum suũ. Filius malus excelsos habet oculos, & palpebris suis eleuatur. Est enim iustus, qui perit in iusticia sua. Vnde dicitur ad eum: Ne sis iustus multum, nec quasi per ignorantiam quæras superflua, ne fortè obstupescas. Quæcunq; enim laborauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit sapiens se intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum est malicia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS LIBER SECVNDVS. CRITOBVLVS.

MVLTA quidẽ de scripturis sanctis memoriter copioseq; dixisti, & quasi quibusdam nubibus, clarum uisus es ueritatis lumen operire, sed quid ad rem? His enim cunctis testimonijs, uideris hominum accusare naturam: ac per hoc inuidiam referre in deum, si tales homines condidit: ut obliuione & ignorãtiæ peccato, carere non possint. Ex quo perspicuum est, hominem posse, si uoluerit, non peccare. Id enim fecit, quod uitare non potuit. Vbi autem aufertur possibilitas, aufertur & uitium. Nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATT. Sæpe dixi te non intelligere conatus meos, nec cõsiderare quid argumenteris, sed quid deus iusserit. Pro obliuione, errore & ignorantia, quasi pro peccato offeruntur sacrificia: siue hoc male iuxta te, siue bene iuxta me: deus præcepit:

meum est obseruare quod iusit, tuum dei iussa reprehendere. CRIT. Quoniam uim fa c
cis perspicuæ ueritati, & me trahis ad blasphemiã: concedam tibi hoc in ueteri lege præceptum, de qua scriptum est: Vetera transierunt, ecce facta omnia noua. Nunquid & de Euangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiã pro eo quod nesciat: & ante pœnas luat, quàm reus sit ignorantiæ? ATT. Dum ignoramus, Manichæus nobis cõsurgit repente, qui legem dicit abolitam, & solos noui testamẽti legendos libros. CRIT. Quid enim à me audiuisti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore iusta & sancta: & ueniente Euangelij perfectione, uiliora cessarunt. ATT. Ergo nequaq̃ obseruandum est, quod lege præcipitur? CRIT. Quædam obseruanda, quædam prætermittenda sunt. ATT. Quoniam te uideo esse doctissimũ, dic mihi quæ de ueteri testamento obseruare debeam, & quæ relinquere. CRIT. Mandata obseruare debemus, quæ ad uitam & mores pertinent corrigendos: de quibus dictum est: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos. Quæ autem ad ceremonias legis, & ritus sacrificiorum pertinent, relinquenda sunt. ATT. Ignosce mihi, cum legis & omnium scripturarũ scientiam iactites, non animaduertis quid uelim dicere. CRIT. Hoc intelligo quod loqueris, & non quod taces. ATT. Tacere uideor, qui tantis exemplis docere te uolui, peccare hominem per ignorantiam: & pro peccato ut in lege hostias, ita & in euangelio offerendam pœnitudinem? CRIT. Da testimonium noui instrumenti, ubi error & ignorantia & impossibilitas mandati teneatur in crimine. ATT. Non necesse est multa proferre. Vnum proferam, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perspicue loquitur: Consentio enim legi dei iuxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. CRIT. Protulisti testimonium, quod pro me facit. Liberati ergo de corpore huius mortis per gratiã domini nostri Iesu Christi, nequaquam ultra peccare debemus. ATT. Liberati quidem sumus baptismo saluatoris. Sed id mihi D
edisserе, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ in membris meis est. Quæ est ista lex regnans in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Responde simpliciter. Taces? Audi eundem Apostolum apertissime prædicantẽ: Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo, operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, cõsentio legi, quoniã bona est. Nunc autem nequaq̃ ego operor illud, sed quod in me habitat, peccatũ. Scio em̃ quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonũ. Velle enim adiacet mihi, operari autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonum, hoc ago: sed quod nolo, malum, hoc facio. Si autẽ quod nolo, hoc ego facio, nequaq̃ ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. CRIT. Miror te hominẽ prudentẽ sic intelligere Apostolũ, ut eum ex persona sua, & non ex aliorũ hæc dicere sentias: Qui enim conscientia in se loquentis Christi libere proclamat: an experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus, Et in alio loco: Cursum consummaui, fidem seruaui, de cætero reposita est mihi corona iusticiæ: iste hoc de se dicere poterat, operari bonũ non inuenio: & non quod uolo, bonũ, hoc facio: sed quod nolo, malũ, hoc ago? Quid illud erat boni, quod uolebat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & tamen uitare non poterat? Ergo non ex sua persona hoc dicit, sed ex persona generis humani, quæ uitijs subiacet ob carnis fragilitatẽ. ATT. Parum mihi tollis, ut totũ tribuas. Ego em̃ unũ hominẽ, licet apostolũ, intelligo subiacere peccato: tu totũ humanũ genus asseris. Quod si uerũ est in genere, tenemus & speciẽ. Nam & apostolus homo est: & si homo est, uel de alijs, uel de se quasi homo loquitur: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et: Quoniã non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Corruptibile em̃ corpus aggrauat animã, & deprimit terrena habitatio sensum multa curantẽ. CRIT. Sic loqueris, quasi ego hoc exp̃sona generis humani accipiã, & nõ ex persona

A sona peccatorũ. ATT. Et quis tibi hoc concedet, ut ex persona peccatoris hoc loquatur Apostolus? Si enim ex persona peccatoris hoc accipis, debebat dicere: Miser ego peccator, & non, miser ego homo. Homo quippe naturæ est, peccator uoluntatis. Nisi fortè & illud, quod scriptũ est: Vanitas uanitatũ & omnia uanitas: ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterũ: Verumtamen & in imagine perambulabat homo. ac deinde: Homo uanitati assimilatus est, dies eius uelut umbra pertranseunt. Si hoc Pauli testimonio non moueris, audi aliud eiusdem, cui contradicere non potes: Nihil mihi conscius sum: & cætera. Mire, nec meipsum iudico, nihil mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Qui hoc dicebat, nullius utiq; peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sunt uiæ quæ uidentur uiro iustæ, nouissima autẽ earum respiciunt in profundum inferni. Et iterũ: Omnis uir uidetur sibi iustus, deus autẽ corda hominũ dirigit: idcirco temperabat sententiã, ne fortè per ignorantiã deliquisset, maxime cum scriptura testetur: Est iustus, qui perit in iusticia sua. Et alibi: Iuste quod iustum est sectaberis, ne opinione ueritatis à iusticia declinemus, recordãtes Saulis & Achan. CRIT. Ne contendere uidear, & in diuersum absq; mensura funẽ trahere, saltem hoc mihi cõcede: iustos in scripturis plurimos appellari. ATT. Non solũ plurimos, sed innumerabiles. CRIT. Si innumerabiles iusti sunt, & hoc negari non possit, quid male locutus sum, posse esse hominẽ sine peccato, si uelit? Hoc est alijs uerbis dicere, posse iustum sine peccato esse, in eo quod iustus est. ATT. Iustos esse cõcedo, sine omni autem
I peccato omnino, non assentior. Etenim absq; uitio, quod Græce dicitur κακία, hominem posse esse aio: ἀναμάρτητον, id est sine peccato, esse nego: id enim soli deo competit, omnisq; creatura peccato subiacet, & indiget misericordia dei, dicente scriptura: Misericordia dñi plena est terra. Et ne quasi maculas quasdã in sanctis uiris uidear perscrutari: in quibus errore sunt lapsi, pauca proferã, quæ non ad singulos, sed ad omnes in cõmune pertineãt. In trigesimoprimo psalmo scriptũ est: Dixi, pronũciabo aduersum me
B iniusticiã meã dño, & tu dimisisti impietatẽ cordis mei. Statimq; sequit: Pro hac, hoc est impietate, siue iniquitate (utrunq; enim intelligi potest) orabit ad te omnis sanctus in tẽpore opportuno. Si sanctus est, quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatẽ habet, qua ratione sanctus appellat? Iuxta illũ uidelicet modũ, qui & in alio loco scribitur: Septies cadit iustus, & resurget. Et iustus accusator sui est in principio sermonis. Et aliàs: Alienati sunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero, loquuti sunt falsa. Vel statim ut nati sunt subiacuere peccato in similitudinẽ præuaricationis Adæ, qui est forma futuri: uel certe statim, ut de utero uirginali natus est Christus, de quo scriptũ est: Omnis qui aperit uuluã, sanctus dño uocabitur: omnes hæretici errauerũt, non intelligẽtes mysterium natiuitatis eius: magisq; ad specialẽ natiuitatẽ saluatoris, q̃ ad omniũ hominũ referri potest hoc quod dicit: Qui aperit uuluã, sanctus uocabit dño. Solus enim Christus clausas portas uuluæ uirginalis aperuit, quæ tamẽ clausæ iugiter permanserũt. Hęc est porta Oriẽtalis clausa, per quam solus pontifex ingreditur, & egreditur, & nihilominus semper clausa est. Illud quoq; quod in uolumine Iob scriptũ est: Nunquid mundus erit homo corã deo, aut in operibus suis irreprehensibilis uir? Si aduersus famulos suos non credit, & cõtra angelos prauũ quid reperit: quanto magis in his, qui habitãt domos luteas, è quibus & nos de eodẽ luto sumus? Quod si asserueris hoc dici ex persona Eliphas Themanitæ, intellige nõ ab eo dici, sed ab illo, qui sub persona angeli in uisione & reuelatione loquitur ei sententias dei. Sed esto ut loquat̃ Eliphas, quod perspicue angelus loquit̃, nũquid nõ hoc ex persona Iob proprie dicitur: Tẽtatio est uita hominis super terrã? Et: Si ego peccaui, quid possum facere? Et: Quare oblitus es, nec fecisti iniquitatis meæ oblitionẽ, & emendationẽ peccati mei? Quomodo enim potest esse iustus homo super terram apud deũ? Et iterũ: Si fuero iustus, non audiet me, sed iudicio eius indigebo. Et rursum: Quia sum impius, cur frustra laboro? Si lotus fuero nitro, & mundis manibus, satis me sorde tinxisti. Si peccauero, custodies me. Ab iniqtate aũt me nõ facies innocẽtẽ. Et:

Si impie egero, uæ mihi. Et: Si fuero iustus, non potero respirare. Plenus enim ego sum ignominiæ. Et iterũ: Quis enim erit mundus à sorde? Ne unus quidem, etiã si unius diei fuerit uita eius super terram, & numerabiles menses illius. Quod si dixeris pronomen quis, non pro impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi: Et ubi est illud, quod temere protulisti? Facilia dei esse mandata, & ea facile posse cõpleri, dicente scriptura: Vir in dolore laborat sibi, & uim facit perditioni suæ: ut oppressa & subiugata & moriente carne, uiuat in eo spiritus: ridiculamq; illam expositionem Demosthenis uestri non dixisse Iob: Quis erit mundus à peccato, sed quis erit mundus à sorde, prætereo: qua probare conatur, sordes pannorũ significari in infantia, non uitia peccatorũ. Aut certe si non sic intelligit, dicite uos quid sentiat. Tam enim inuolutus dictor est, & nimio uerborũ squalore coopertus, ut suspicionẽ magis q̃ intelligentiã lectori præbeat. Ad extremũ infert: Ego autẽ ad hoc quid respondebo? Manum meam ponam super os meũ, semel loquutus sum, in secundo non addam. Ecce Iob noster immaculatus, & sine querela, & abstinens se ab omni malo: quali fine iusticiæ coronatur, ut misericordia dei indigeat? Hoc est illud, quod in Prouerbijs legimus: Quis gloriabit castũ se habere cor? Aut quis cõfidit se mundum esse à peccato? Fac quod & hic, quis, non pro impossibili, sed pro difficili dixerit. Tolle ergo sententiã, & rade de libro tuo facilia dei esse mandata. Quod si illud Ioannis apostoli opposueris, mandata eius non sunt grauia: & de euangelio: Iugum meum suaue est, & onus meum leue: facile reuinceris. Leuia enim certũ est dixisse Euangelij mandata ad cõparationẽ superstitionis Iudaicæ, in qua uaria ceremoniarũ genera quærebantur, quæ iuxta literã & apostoli Petri sententiã nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apostolorũ scribitur: Nunc ergo quid tentatis imponere iugum super ceruicẽ discipulorum, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus: sed per gratiam domini Iesu saluari credimus, quemadmodũ & illi. Iacobus apostolus scribit: Si iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Ille iudicat legẽ, qui dicit, aliquid non iuste præceptũ, & ignorantiã non habere peccatũ: & frustra offerri uictimas pro error e, quod peccati non habet cõscientiam. Neq; enim in lege ratio queritur, sed autoritas. Idem in eadem dicit epistola: Ira uiri iusticiam dei non operatur. & quis nostrũ care re potest ira, de qua scriptũ est: Ira perdit etiam sapientes? Significanterq; non iram dei, sed iram uiri posuit. Ira enim dei iusta est: ira autẽ uiri de perturbata mente procedit. Vnde in psalmo dicitur: Irascimini & nolite peccare: qui uersiculus quem sensum habeat, Apostolus docet: Sol non occidat super iracundiam uestram: ut peccatũ omnino sit uel leuiter irasci, iusticia aũt iram celeri pœnitudine mitigare. Vnde pro ocioso uerbo reddituri sumus rationẽ in die iudicij. Et in eodem Euangelio legimus: Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Licet in plerisq; codicibus antiquis, sine causa, additum non sit, ut scilicet ne cum causa quidem debeamus irasci. Quis hominũ poterit dicere, quod ira quæ absq; iusticia est in sempiternũ uitio careat? Et iterũ: Ne glorieris in crastinum, nescis enim quid aduenies pariat dies. Vnde scriptũ est: Ne beatũ dixeris quempiã ante mortẽ. Quandiu enim uiuimus, in certamine sumus: & quandiu in certamine, nulla est certa uictoria, quæ etiam apostolo fortissime prælianti in futuro seculo reseruatur. Dominus atq; saluator sub persona assumpti hominis loquitur: Insipientissimus enim omniũ hominũ sum, & non est hominis prudentia in me. Et in sexagesimooctauo psalmo: Deus tu scis insipientiã meam: sed fatuũ dei, sapientius est hominibus. In Ecclesiaste quoq; scriptũ est: In multitudine sapientiæ multitudo scientiæ: & qui addit scientiam, addit dolorẽ, intelligẽs quod perfectione careat: & ex eo quod nouit, quanta non nouerit. Et odio, inquit, habui uitã, quoniã malũ est opus quod operor super terrã. Omnia enim uanitas, & præsumptio spiritus. Nemo scit quid futurũ sit: quia sicuti est, quis annunciabit ei? Sunt iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorũ. Et sunt impij ad quos peruenit quasi opus iustorũ. Hoc idcirco dicit, quia certũ iudiciũ solius dei est: & quos putamus iustos, sæpe peccatores inueniuntur: & quos econtrario peccatores, apud dei

A scientiam iusti sunt. Quantumcunq; laborauerit homo, ut inquirat, nõ reperiet. Et si dixerit sapiens nosse se, inuenire nõ poterit. Omnium enim unus occursus est, cordaq; filiorum hominũ repleta sunt malicia, & incerto statu, quæ Græcè ἀφειφόρεα dicitur. Musca morituræ, siue (ut in Hebraico habetur) mortuæ, demoliunt atq; corrumpunt suauitatem olei. Quis mortalium aliquo errore non capitur? Quem hæreticorũ & falsorum dogmatum uenena nõ maculant? Tempus, inquit, est ut incipiat iudiciũ à domo dei. Si autem primũ à nobis, quis finis eorũ qui non credunt Euangelio? Et si iustus uix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? Certe iustus est qui in die iudicij uix saluaẽ. Saluaretur aũt facile, si nihil in se haberet maculæ. Ergo iustus est in eo quod floret multis uitutibus: & uix saluaẽ in eo, quod in quibusdã dei indiget misericordia. Quatuor sunt perturbationes, quibus genus uexaẽ humanũ: duæ præsentis, & duæ futuri: duæ bonorũ, & duæ malorum. Aegritudo, quæ Græcè dicit λύπη, & gaudiũ, quod illi χαρὰν uel ἡδονὴν uocant: quanquã ἡδονὴ uoluptas à plerisq; dicatur: alterũ mali, alterũ boni: excedimusq; mensuram, si gaudeamus super his quæ nõ debemus, diuitijs, potẽtia, honoribus, inimicorum infelicitate, uel mortibus: aut econtrario præsentiũ malorum dolore cruciamur, aduersis, exilijs, paupertate, languore, & mortibus propinquorũ, quod Apostolus fieri prohibet: & rursum si cupiamus ea quæ arbitramur bona, hæreditates, honores, prosperitates omniũ rerum, & corporũ sanitatẽ, & cætera quorum præsentia gaudio fruimur: & metuamus illa quæ putamus aduersa: quibus ad perfectũ carere iuxta Stoicos, Zenonem uidelicet & Chrysippũ, possibile est: iuxta Peripateticos aũt & difficile & impossibile est, cui sentẽtiæ omnis scripturæ sanctæ consentit autoritas. Vnde & Iosephus Machabæorum scriptor historiæ, frangi & regi posse dixit perturbationes animi, nõ eradicari: & quinq; Tusculanarũ quæstionum Ciceronis libri his disputationibus referti sunt. Pugnat enim (iuxta Apostolum) aduersum nos fragilitas corporis, & spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Manifesta sunt, dicente eodẽ, opera carnis & opera spiritus, & hæc sibi inui-
B cem aduersant, ut nõ quæ uolumus, illa faciamus. Si nõ q̃ uolumus, facimus, sed quod nolumus, illud operamur: quõ dicitis, posse hominem sine peccato esse, si uelit? Ecce Apostolus, omnesq; credẽtes, quod uolũt, implere nõ possunt. Charitas operit multitudinẽ peccatorũ, nõ tam præteritorũ q̃ præsentiũ, ne ultra, dei in nobis manẽte charitate, peccemus. Quamobrẽ de muliere peccatrice dicit: Dimittunt ei peccata multa, quoniã dilexit multũ. Ex quo intelligimus nõ nostræ solum esse potestatis facere quod uelimus, sed & dei clemẽtiæ, si nostram adiuuet uoluntatẽ. Deus lux appellatur, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Quando dicit, nullas tenebras in dei lumine reperiri, ostendit omnia alio rum lumina aliqua sorde maculari. Deniq; & apostoli appellant lux mundi. Sed non est scriptũ, quod in apostolorũ luce nullæ sunt tenebrę. Et de Ioanne scribit: Hic uenit in testimoniũ, ut testimoniũ perhiberet de lumine, ut omnes crederẽt per illum. non erat ille lux, sed ut testimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnẽ hominẽ uenientẽ in hũc mundũ. Vnde & de eo scriptũ est: Qui solus habet immortalitatẽ, & lucẽ habitat inaccessibilẽ. Et certe legimus, immortales angelos, immortales thronos & dominationes, cæterasq; uirtutes. Sed solus deus est immortalis, quia non per gratiam, ut cætera, sed per naturam. Quam ob causam idem apostolus scribit, deum solum esse sapientem: cum & Solomon & multi alij sancti, sapientes uocent: & dicatur iuxta Hebraicũ ad principem Tyri: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo solus lux, solus immortalis, & solus sapiẽs appellat, cũ multi immortales & luces & sapiẽtes sint: sic perfectio hominis nõ ex natura, sed ex gratia ueniẽs, imperfectos eos qui perfecti uident esse demonstrat. Quod autem scriptũ est: Et sanguis Iesu filij eius mundat nos ab omni peccato, tam in cõfessione baptismatis, q̃ in clementia pœnitudinis accipiendũ est. Sed aliud est mundari à deo, aliud p̃ se esse sine uitio. Si em̃ iuxta Iob, luna nõ splẽdet, & stellæ nõ sunt mundæ in cõspectu eius, quãto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim os obstruit, & obnoxius est omnis mundus deo: quia ex operibus legis nõ iustificabitur

omnis caro coram eo, nullaq; distantia est personarum. Omnes enim peccauerũt, & in- c
digent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sin aũt scribit: Existimamus fide iu
stificari hominẽ sine operibus legis: siquidem unus est deus, qui iustificat circunciſionẽ
ex lege, & præputium ex fide: manifeste ostendit, non in hominis merito, sed in dei gra-
tia esse iustitiam, qui sine legis operibus credentiũ suscipit fidem. Vnde sequitur: Pecca-
tum uestri non dominabitur. Cur? Quia non estis sub lege, sed sub gratia. Non enim uo-
lentis, neq; currentis, sed miserentis est dei. Vnde & gentes quæ non sectabantur iusti-
tiam, comprehenderunt iustitiam: iustitiam autem ex fide. Israel aũt sequens legem iusti-
tiæ, in legem iustitiæ non peruenit: quoniã nõ ex fide, sed ex operibus. Offenderũt enim
in lapidem offensionis. Finis enim legis Christus ad iustitiã omni credenti. Cunctæ pro-
pè epistolæ Apostoli hoc habent principiũ, Gratia uobis & pax à deo patre & Christo Ie
su domino nostro: & simili fine clauduntur. Ad Corinthios quoq; scribitur: Vt non in-
digeatis ulla donatione, expectantes reuelationẽ domini nostri Iesu Christi, qui & cõfir-
mabit uos usq; in finẽ sine crimine in die domini nostri Iesu Christi. Licet ergo nulla in-
digeamus donatione, tamẽ expectamus reuelationẽ dñi nostri Iesu Christi: qui tunc nos
in omnibus cõfirmabit, & ostẽdet sine crimine, cum dies dñi nostri Iesu Christi & mun
di finis aduenerit, ut non gloriet̃ omnis caro in conspectu eius. Paulus plantauit, Apollo
rigauit, sed dominus incrementũ dedit. Ergo neq; qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid:
sed qui incrementũ dat, deus. Ipsius enim agricultura, ipsius ædificatio sumus. Iuxta gra-
tiam dei, quasi sapiens architectus ponit fundamentũ. Nolite, inquit, uosmetipsos deci-
pere. Si quis sapiens est in uobis in seculo isto, fatuus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim
mundi, stultitia est apud deum. Dominus cognoscit cogitationes hominum, quia uanæ
sunt. Et iterum: In nullo enim mihi conscius sum, sed nec in hoc iustificatus sum: quia
qui me iudicat, dominus est. Dicitur & uobis, qui sine peccato uos esse dicitis, Quid ha-
betis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini quasi non acceperitis?
Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Et ut sciamus non ex nobis, sed ex dei cuncta pen D
dere iudicio: Veniam, inquit, citius ad uos, si dominus uoluerit. Qui enim dicit, Veniam
ad uos: ostendit se uelle, monstrat cupere, promittit aduentum. Sed ut cautius hæc lo-
quatur, infert, Si dominus uoluerit. Si quis enim putat se quid nosse, necdum nouit si-
cut nosse oportet. Vas electionis humilitate deiectus, imò conscientia fragilitatis suæ lo
quitur: Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus, quoniã
persequutus sum ecclesiam dei: gratia aũt dei sum id quod sum, & gratia ipsius in me ua
cua non fuit, sed omnibus illis amplius laboraui: nõ ego aũt, sed gratia dei, quæ mecũ est.
Dicit se plus omnibus apostolis laborasse: statimq; laborem suum ad dei refert auxi-
lium. Non ego, inquiens, sed gratia dei, quæ mecum est: sicut & in alio loco loquitur: Fi
duciam autem talem habemus per Iesum Christum ad deum: non quia ex nobisipsis suf-
ficientes simus reputare aliquid, quasi ex nostro, sed sufficientia nostra ex deo est, qui &
nos dignos fecit ministros noui testamenti. Non enim iustificatur homo ex operibus le
gis, nisi per fidem Iesu Christi. Vnde infert: Et nos in Iesum Christum credimus, ut iusti
ficemur ex fide Christi, & nõ ex operibus legis, quia ex operibus legis non iustificabitur
omnis caro. Si enim ex lege iustitia, ergo Christus sine causa mortuus est. In lege maledi
ctio est: scriptum est enim, Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scri-
pta sunt in libro legis, ut faciat ea. Christus nos redemit de maledictione legis, factus pro
nobis maledictio. Si enim data esset lex quæ posset uiuificare, uerè ex lege esset iustitia.
Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut repromissio p̃ fidẽ Iesu Christi daret̃ cre-
dẽtibus. Lex ergo pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. Vnde addit,
& uno uersiculo oĩa cõprehẽdit, dicẽs: Euacuati estis à Christo, q̃ em̃ in lege iustificami-
ni, à gratia excidistis. Hæc cuncta percurro, ut ostendã à nullo legẽ esse completã, & per
legẽ mandata omnia quæ cõtinent̃ in lege. Deus est enim qui operat̃ in nobis & uelle &
perficere. Laborat Apostolus, & iuxta iustitiã quæ in lege est, sine q̃rimonia cõuersatus;
omnia

A omnia pro Christo ducit quisquilias, ut inueniat̃ in Christo, non habens suã iustitiã quæ
ex lege, sed quæ ex fide Christi est ex deo. Vnde scribit ad Thessalonicenses: Fidelis autẽ
est dominus, qui seruabit uos, & custodiet à malo. Ergo non liberi arbitrij potestate, sed
dei clementia conseruamur. Ac ne putes argumentationibus uanis quæ mouent audien
tibus quæstiones, ueritatem posse fidei subuerti: idem apostolus scribit ad Timotheum:
O Timothee, depositũ custodi, deuitans prophanas uocum nouitates & contradictio-
nes falsi nominis scientiæ, quam quidam promittẽtes, circa fidem errauerũt. Bonitas em̃
& misericordia saluatoris nostri, nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus, sed secundũ suam
misericordiam saluos nos fecit, ut iustificati illius gratia, hæredes simus secundum spem
uitæ æternæ. Hæc breuiter quasi ex latissimo atq; pulcherrimo apostolicæ doctrinæ pra
to carpsimus, ut duræ frontis impudentia conteratur. Transeamus ad Euangelia, & apo
stolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus: Omnis, ait, qui irascitur fra-
tri suo sine causa, reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, quod interpretatur uanus &
absq; cerebro, reus erit concilio: haud dubiũ quin sanctorũ & angelici senatus. Qui aũt
dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Quis nostrũ potest huic uitio subiacere, cum etiam
pro ocioso uerbo reddituri simus rationem in die iudicij? Si ira & sermonis iniuria atq;
interdum iocus, iudicio concilioq; & gehennæ ignibus delegatur: quid merebitur tur-
pium rerum appetitio & auaritia, quæ radix est omniũ malorum? Si, inquit, offers donũ
tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid aduersus te, dimit-
te ibi donũ tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens of-
feres munus tuũ. Meæ est potestatis, ut nõ habeam aliquid cõtra fratrẽ meum. Vt autem
ille aduersus me habeat, in illius uoluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari
noluerit? Obsecrem? flectam genua? Sed audire cõtemnet. An obtorto collo nolentem
in ius amicitiæ traham? Et quæ est maior inimicitia, quàm amicitias necessitate sociare?
Neq; enim dixit, Roga eum ut tibi reconcilietur: sed, Reconciliare primum fratri tuo, &
B sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impossibilia deus præceperit, sed in tãtum
patientiæ culmen ascendit, ut propè impossibilia, pro difficultate nimia præcepisse ui-
deatur, ad destruendam sententiam tuam, qua scribis facilia esse dei mandata. Scandali-
zantem manum, oculum & pedem iubemur abscindere. Esto, per tropologiam dictũ sit
pro amicissimis, & pro consanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore sociatis: fa-
ciléne arbitramur ob quasdam offensas tantam abscindere charitatem? Quodq; dicitur:
Sit sermo uester, est est, non non: quod amplius est, à malo est: forsitan de uestra schola
reperiatur, qui nunquã mentitus sit, nec audierit illud propheticũ & apostolicũ: Ego di
xi in excessu mentis meæ, Omnis homo mendax: & nesciat scriptũ in alio loco: Os quod
mentitur, occidit animam. Verberanti maxillam, alteram iubemur opponere: tollenti tu
nicam, etiam pallium concedendum est. Angarianti se mille passibus, duobus millibus
colla præbenda sunt. Petenti te da, & uolentẽ à te accipere mutuũ, ne auerseris. Si duos
nummulos habuero, & alius poposcerit, aut dabo ipsi, & mihi mendicandum erit: aut si
nõ dedero, transgressor legis inueniar. Illud aũt quod dicitur: Diligite inimicos uestros,
benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos: for
sitan in uestro cœtu inuenitur, apud nos rara auis est. Qui peccata simpliciter confitent̃,
merentur humilitate clementiam saluatoris. Quodq; sequitur: Cauete ne iustitiam, hoc
est eleemosynã uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: nescio quis pos-
sit implere. Ad largiendum frustum panis & binos nummulos præco conducitur: & ex
tendentes manũ huc illucq; circumspicimus: quæ si nullus uiderit, contractior fit. Esto,
unus de mille inueniat̃, qui ista nõ faciat. Responde quæso, ubi sunt facilia mandata? No
lite, inquit, solliciti esse de crastino. Crastinus em̃ dies sollicitus erit sibi. Sufficit diei ma-
licia sua. Vos de crastino nõ cogitatis, & instar auiũ præsentibus contẽti estis, quorũ epi
2 stolæ Biblinæ uolitant trans flumina Aethiopię, ut inter simias & pauos, noua de Ophir
Solomoni dona mittant. Vis audire facilitatem præceptorũ dei? ausculta quod dicitur:
Quàm

Quàm arcta uia & angusta est quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniũt eam. Non c
dixit, Qui gradiunt̃ per eam: hoc enim difficillimũ est: sed Qui inueniũt eam. Pauci enim
inueniunt, & multo pauciores ingrediunt̃ per eam. Filius, inquit, hominis nõ habet ubi
caput suũ reclinet, qui dicit in Esaia: Suscipite lassum, & hæc est requies mea. Si nõ habet
ubi caput suũ reclinet, & quò requiescat: dicẽs in alio loco: Super quẽ requiescã, nisi su-
per humilem & quietũ & trementẽ uerba mea, ubi est mandatorum facilitas? Multi hoc
quod scriptum est: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã, simpliciter ac
cipiunt, iuxta illum sensum: Non indigent sani medico, sed hi qui male habent. Alij uero
interpretant̃ coactius, Non ueni uocare iustos: nullus enim ad perfectum iustus est, sed
ex aliqua parte peccator: sed peccatores quibus mundus refertus est, dicente Dauid: Sal-
uum me fac domine, quoniã defecit sanctus, & corrupti sunt, & abominabiles facti sunt
in adinuentionibus suis. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui fa-
ciat bonum, non est usq; ad unum. Nolite, inquit, possidere aurũ, neq; argentũ, neq; pe-
cuniam in zonis uestris: non peram in uia, non panẽ, neq; duas tunicas, neq; calciamẽta,
neq; uirgam. Hæc, inquies, pręcepta apostolica sunt. Et certe Petrus apostolus caligas ha
buisse narrat̃, dicẽte ad eum angelo: Præcingere & calciare caligis tuis. Duas aũt tunicas
ut de cæteris taceam, puto quod & ego & tu possideamus: si tamen amplius non habe-
mus. Hæc dico, & iterum iterumq; ac per singula ingerã, ut erubescas ad sententiã tuam
facilia esse dei mandata. Fratrem tradet frater in mortẽ, & pater filium, consurgentq; filij
contra parentes, & interficient eos: & eritis, inquit, odio cunctis hominibus propter no
men meum. Et quia facilia iusserat, & sciebat facile ea esse compleri, propterea ut rei faci-
litatem ostenderet, copulauit, dicens: Qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit.
Non ueni, inquit, pacem mittere super terram, sed gladium. Veni diuidere hominẽ con
tra patrem suum, & filiam contra matrẽ, & nurum contra socrum. Et ne omnia percur-
rendo longiorem sententiam faceret, uno cuncta sermone comprehendit, dicẽs: Inimi-
ci hominis, domestici eius. Cumq; posuisset, Qui amat patrem aut matrem supra me, nõ D
est me dignus: & qui amat filium, aut filiam supra me, nõ est me dignus: ob facilitatẽ prę-
ceptorum intulit, Et qui non tollit crucẽ suam & sequit̃ me, nõ est me dignus. Crux Chri
sti facilis: nudum post Christũ ire, ludus est, iocus est. Et ubi præmia quæ difficultate su-
perata quærunt̃? Non colligunt̃ zizania in præsenti seculo, ne & frumentũ pariter eradi
cetur. Palea dominica, futuro iudicio reseruat̃: quando iusti fulgebunt quasi sol, & egre
dientur angeli, & separabunt malos de medio iustorũ. Petrus mergit̃, & meretur audire:
Modicæ fidei, quare dubitasti? Si in illo modica fides, in quo magna sit, nescio. De cor-
de, inquit, egrediunt̃ cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, fal
sa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant homines. Procedat qui in corde
suo hæc nõ esse testet̃, & plenam in corpore isto mortali iustitiã confitebor. Qui uult, in
quit, saluare animã suam, perdet eam: & qui perdiderit animã suam propter me, saluã fa-
ciet eam. Iterum dico: hæc sunt facilia mandata: Væ mundo à scandalis, necesse est enim
ut ueniant scandala. Et propterea in alio loco scriptũ est: In multis offendimus siue erra-
mus omnes. Non pauca peccata, sed multa: nec quorundã, sed omniũ posuit: Omnes eñ
quæ sua sunt quærũt, & nõ ea quæ dei sunt. Vnus bonus deus dicit̃: & magistri quasi ho
minis bonitas refutat̃. In lege doctissimus omnia fecisse se dicit: quamobrẽ & amat̃ à do-
mino, & tamen plenam iustitiam nõ habet, quia noluit substantiã suam pauperibus ero-
gare. Vnde difficultas difficultati, imò impossibile impossibili tunc comparat̃: quia nec
camelus ingredi potest per foramẽ acus, nec diuites peruenire in regna cœlorũ. Quis no
strum nõ lauat exteriora calicis & paropsidis, & interiora habet nequaquã sordibus in-
quinata? Quis sepulchrorũ extrinsecus dealbatorum potest similitudinẽ declinare, ne &
nobis dicat Iesus: De foris quidem uidemini hominibus iusti, intus autem pleni estis hy
pocrisi & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere possimus, hypocriseos maculam ha-
bere non posse, aut paucorum est, aut nullorũ. Pater, inquit, si possibile est, transeat calix
iste

A iste à me. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Filius dei qui dixit, & facta sunt, 1
mandauit & creata sunt omnia: secundũ hoc quod filius hominis dicit̃, sententiã tempe
rat: Pater si possibile est: ueruntamẽ non sicut ego uolo, sed sicut tu: & Critobulus meus
adducto supercilio loquit̃: Potest homo sine peccato esse si uelit. Apostoli audiũt: Sic nõ
potuistis una hora uigilare mecũ? Non dixit, noluistis, sed nõ potuistis. Apostoli una ho
ra uigilare nõ possunt, somno, mœrore & carnis fragilitate superati, & tu potes longo
tempore omnia peccata superare? Marcus Euangelista scribit de dño: Et non poterat ibi
ne unam quidem facere uirtutẽ, nisi paucis ægrotantibus manus imponens sanauit eos,
& admirabat̃ propter incredulitatẽ eorum. Dominus dicitur non potuisse in Nazareth
ne unã quidem facere uirtutẽ, & infidelitatis alienæ stupore retinet̃, & uos potestis om-
ne quod uultis? Deniq; in consequentibus scribitur: Abijt in fines Tyri & Sidonis, & in
gressus domum neminẽ uolebat scire, & latere non potuit. Verè utiq; cupiebat latere, &
quod cupiebat quare facere nõ poterat? ut in aduentu suo omnium conscientiã declina
ret? Quæris causas cur latere nõ potuerit? Cogita assumpti hominis ueritatẽ, & omni ca-
rebis scandalo. Si filius dei aliquid in carne & propter carnẽ nõ potuisse narrat̃: nos qui
toti carnei sumus, & quotidie spiritus operibus repugnamus, contra Apostoli sententiã
quæ uolumus cuncta faciemus? Petrus apostolus tria uult facere in monte tabernacula,
unũ domino, alterũ Moysi, tertium Elię, nesciens quid loquit̃ timore perterritus: & nos
Pythagoricæ philosophiæ ructamus superbiã? De die & hora consummationis ultimæ,
& angelos cœlorũ & filium ignorare respondit, & nos plenam scientiã pollicemur? Car
nis infirmitas deo habitatore gaudebat, & tamẽ mensuram fragilitatis suæ excedere non
potuit, ut nõ τῷ δοκεῖν, iuxta ueteres hæreticos, sed uerè dei filius, hominis filius crede-
retur: apostolos parũper relinquẽs, cecidit in terrã pronus, & orabat dicẽs: Pater si possi
bile est. Cur quæso sententiã ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat: quæ apud
homines impossibilia, apud deũ possibilia sunt? Sed homo passurus, hominis loquit uer
B bis. Ille dicit: Si possibile est, una hora prætereat. Tu dicis, possibile est omni tẽpore pec-
cata uitare. In quibusdã exemplaribus, & maxime in Græcis codicibus, iuxta Marcũ in fi
ne eius Euangelij scribit̃: Postea cum accubuissent undecim, apparuit eis Iesus, & expro
brauit incredulitatẽ & duritiam cordis eorũ, quia his qui uiderant eum resurgentẽ, non
crediderunt. & illi satisfaciebant dicẽtes: Seculum istud, iniquitatis & incredulitatis sub
stantia est, quæ nõ sinit per immundos spiritus ueram dei apprehendi uirtutẽ, idcirco iã
nunc reuela iustitiã tuam. Cui si contradicitis, illud certè renuere nõ audebitis: Mundus
in maligno positus est: & quod dominũ suum satanas tẽtare ausus sit, & uictus atq; con-
fusus recesserit usq; ad tẽpus, utiq; passionis. Ille tentat̃, & successor Iouiniani audet lo-
qui, eos qui plena fide baptisma cõsecuti sunt nõ posse tentari: imò alijs uerbis, posse ho
minẽ baptizatũ, si uoluerit, nequaq̃ ultra peccare. Zacharias iust⁹ audit ab angelo: Quia
nõ credidisti uerbis meis, eris tacẽs, & nõ poteris loqui, usq; in diẽ natiuitatis eius. Pater
lunatici de apostolis loquitur: Rogaui discipulos tuos, ut ejicerẽt eum, id est dæmonem,
& nõ potuerũt. Et ipsi discipuli interrogant saluatorẽ: Quare nõ potuimus ejicere illũ?
Et audiunt, propter incredulitatẽ uestram. Cur quæso? quia omnia posse, domino serua
batur. Intrauit cogitatio in apostolos, quis eorũ maior esset, & emendant̃ doctrina salua
toris, dum minimus maior agnoscit̃, & humilitas sublimitate mutat̃. Non recipit̃ ab ur-
be Samaritanorũ, quia facies eius erat euntis Hierusalem. Iacobus & Ioannes uerè filij to
nitrui, & zeli ardore feruẽtes, Phinees & Eliæ ignem de cœlo deducere cupiunt, & corri
piuntur à domino. Qui utiq; nõ corriperent̃, si absq; errore talia uoluissent. Ibant cum
illo populi, hoc est cum domino, qui cõuersus dixit: Si quis uenit ad me, & non odit pa-
trem suum, & matrẽ suam, & uxorẽ, & liberos, & fratres, & sorores, insuper & animam
suam, non potest meus esse discipulus. Et, Qui non portat crucẽ suam, & sequit̃ me, non
potest meus esse discipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo: Potest homo si ue-
lit omnia peccata uitare. Facilia enim sunt mandata eius. Qui merẽtur audire à domino
saluatore

saluatore: Vos estis qui iustos uos esse dicitis coram hominibus, deus aũt nouit corda ue c
stra, quia quod apud homines excelsum est, abominabile est coram deo. Impossibile est,
inquit, ut scandala non ueniant. Puto quod peccatũ scandalum sit, quod per scandalum
uenit. Nisi fallor enim σκῶλον & σκανδαλον apud Græcos ex offensione & ruina nomen 3
accepit. Propterea in multis offendimus oẽs: Fac ut nõ corruerim, certè offendi, & non
in uno, sed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offendisse peccatũ sit. Dixerũt domino
apostoli: Auge nobis fidẽ. Qui respõdit eis: Si habueritis fidẽ quasi granũ sinapis, quod
utiq; minimũ est omnium seminũ, & Critobulus meus fidei nobis mõtibus intumescit.
Dicebat aũt, inquit, & parabolam illis, quod semper oportet orare, & nunquam deficere. Frustra semper oramus, si in nostro arbitrio est facere quod uolumus. Dixerũt apostoli: Et quis potest saluus esse? Audiũt à domino: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia apud deũ sunt. Ergo aliqua quæ apud homines impossibilia sunt, certè ea esse possibilia ex eo ostendit, quod apud deum possibilia sunt. Sit ergo & apud deũ possibile, homini si uelit donare impeccantiã nõ ipsius merito, sed sua clemẽtia: & apud homines nequaq; possibile liberi arbitrij potestate, quod nutu donantis accipit. Non suffecerat apostolis dudum super dignitate quæsisse, quis eorũ maior esset, sed in ipso necessitatis & passionis articulo scribit de eis: Facta est cõtentio inter illos, quis illorũ maior esset. Optimũ reuera tempus instante cruce de dignitate cõtendere. Simon, inquit, Simon, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticũ. Ego autẽ rogaui pro te, ne deficeret fides tua. Et certè iuxta uos in apostoli erat positũ potestate, si uoluisset ut nõ deficeret fides eius: qua utiq; deficiente peccatũ subingredit. In quibusdam exemplaribus tam Græcis quàm Latinis inuenitur, scribente Luca: Apparuit illi angelus de cœlo confortãs eũ: haud dubiũ quin dominũ saluatorẽ. Et factus in agonia prolixius orabat, factusq; est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Saluator in passione de angelo confortatur, & Critobulus meus nõ indiget auxilio dei, habens liberi arbitrij potestatem: & tam uehemẽter orabat, ut guttæ sanguinis prorumperẽt ex parte, quem totũ erat in pas- D
sione fusurus. Quid, inquit, dormitis? surgite & orate, ne intretis in tentationẽ. Debuit iuxta uos dicere: Quid dormitis? surgite & resistite. Liberũ enim habetis arbitriũ, & semel à uobis concessa à dño potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Si enim hoc feceritis, nõ intrabitis in tentationẽ. Non possũ, ait, ego facere à memetipso aliquid, sed sicut audio ita iudico. Ariani obijciũt calumniam, sed respondet ecclesia ex persona hominis hæc dici qui assumptus est. Tu ecõtra loqueris: Possum sine peccato esse, si uoluero. Ille nihil potest ex se facere, ut hominis indicet ueritatẽ. Tu potes omnia peccata uitare, ut adhuc in corpore cõstitutus ἀναπύθητον esse te doceas. Negat fratribus & propinquis ire se ad scenopegiã. Et postea scriptum est: Vt aũt ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad solennitatẽ, nõ manifestè, sed quasi in abscõdito. Iturũ se negauit, & fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius: inconstantiæ ac mutationis accusat, nescius omnia scandala ad carnem esse referenda. Moyses, inquit, dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem, utiq; possibilem: & tamen quod erat possibile nemo impleuerat: neq; enim culpa imperantis est, sed fragilitas audientis, ut omnis mundus subditus fiat deo. In Euangelio secundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud dominum. Accusabant aũt & uehementer urgebant scribæ & pharisæi, iuxta legem eam lapidare cupiẽtes. At Iesus inclinans, digito scribebat in terra, eorum uidelicet qui accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta: Relinquentes autem te, in terra scribentur. Tandem caput eleuans dixit eis: Qui sine peccato est uestrũ, primus mittat super eam lapidẽ. Hoc quod dicitur sine peccato, Græcè scriptũ est ἀναμαρτητος. Qui ergo dicit, aliud esse sine peccato, & aliud ἀναμαρτητον, aut Græcum sermonẽ nouo uerbo exprimat: aut si expressum est à Latinis, ut interpretationis ueritas habet, perspicuum est, ἀναμαρτητον nihil aliud esse, ni si sine peccato. Et quia accusatores omnes fugiũt (dederat enim uerecũdiæ eorũ clemen

tissimus

A tissimus iudex spaciũ recedendi) rursumq; in terra scribẽs, terrãq; despiciens: paulatim discedere, & oculos illius declinare cœperũt: solusq; remansit cum muliere, cui locutus est Iesus: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Quæ ait: Nullus domine. Respondit ei Iesus: Nec ego te condẽnabo. Vade & ammodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret: sicuti & alia similiter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, scriptura non dicit. Omnes, inquit, qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Si omnes, nullus excipit. Qui uenerũt, inquit, nõ qui missi sunt: de quibus Propheta ait: Ipsi ueniebant à se, & ego nõ mittebam eos. Quo uerbo solius Christi potentia reseruatur, qui ad sua uenerat, & sui eum non receperũt. Dum essem, inquit, in mundo cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: custodiui, & nullus ex eis perijt, nisi unus filius perditionis. Non dixit, Dedi eis liberi arbitrij potestatẽ, ut ipsi se suo labore saluarẽt, sed ego custodiui eos, ego seruaui. Deniq; infert: Non peto ut eos auferas de mundo, sed ut custodias illos à malo. In Actibus apostolorũ scriptũ est: Inter Paulum & Barnabam propter Ioannẽ qui cognominatus est Marcus, ortam dissensionẽ, ita ut separarentur: & Barnabas Marcum, & Paulus Sylam assumeret in Euangelij ministeriũ. Paulus seuerior, ille clementior, uterq; in suo sensu abundat. Et tamen dissensio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Transierunt Phrygiam & Galatiam regionẽ, prohibiti à spiritu sancto loqui uerbum in Asia: quo maledicto, in ipsa prouincia puto usq; hodie hæreticos, qui contra spiritum sanctum faciunt, plurimos reperiri. Cumq; uenissent, ait, in Mysiam, tentabant ire in Bithyniã, sed nõ dimisit eos spiritus Iesu. Nota quod spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter unitatẽ substantiæ, patris spiritus appellat. Voluerunt loqui in Asia, & prohibent à spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniã, & non eos permittit spiritus Iesu. Satis importunè, si eis faciendi uel non faciendi semel dederat liberi arbitrij potestatẽ. Sequit: Tempora, inquit, ignorãtiæ respiciens deus, nunc præcepit hominibus ubiq; pœnitentiã agere. Significanter præte-
B rita in lege tempora, tempora ignorantiæ demonstrauit. Rursum ait: Veniam ad uos deo uolente. Cur interposuit uoluntatẽ dei, si habebat sui arbitrij potestatẽ. Iacobus apostolus: Si quis, ait, seruauerit totam legẽ, offenderit aũt in uno, reus est omniũ factus. Quis nostrũ in nullo aliquãdo peccauit? si aũt peccauit (quod negari nõ potest) & p unũ peccatũ, omniũ est reus peccatorũ, nõ suis uiribus, sed dei misericordia saluat. Si quis in uerbo nõ peccauit, hic perfectus est uir. Si aliquãdo in sermone peccasti, ubi est apud te præsumpta perfectio, maxime cum sequatur: Linguam autẽ hominũ nullus potest domare, incontinens malum, plena ueneni mortiferi? Rogo te, ut mihi respondeas, si lingua incontinẽs est malum, & plena ueneni mortiferi, & nullus potest domare linguam mortaliũ, & tanti criminis reus es, ubi in perpetuũ peccatorũ fuga? Vnde bella, & unde rixę inter uos? Nónne ex uoluptatibus, quæ militant in membris uestris? Aut membra nõ habetis humana: aut si homo nõ potest esse sine membris, confitemini uoluptatẽ atq; luxuriã in uestris artubus militare. Dauid qui dixerat confidenter: Proba me dñe, & tenta me, ure renes meos, & cor meum, quia ante oculos meos misericordia tua est, & complacui in ueritate tua. Et iterum: Ego aũt in innocẽtia mea ingressus sum, & pes meus stetit in directo: quanquã iudicij ueritatẽ dei misericordia mitigaret, tamẽ quia hoc ausus est dicere, relinquit parumper fragilitati suę, & ut uos dicitis, arbitrij libertati: & per adulterium lapsus in homicidium, postea loquitur: Miserere mei deus secundum magnã misericordiam tuã, & secundum multitudinẽ miserationũ tuarum dele iniquitatẽ meam. Nec hoc dico quod uirum sanctum accusem, de quo scriptũ est, quod fecerit omnes uoluntates dei: sed quod multis alijs bonis hæc uitia compensarit, & saluatus sit misericordia dei, cuius iudiciũ est in ponderibus, & ad quem Asaph loquitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Neq; enim iniustus est dominus, ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in

uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Auertisti faciem tuam à me,& factus sum conturbatus.Dixi enim,pronunciabo contra me iniustitiam meam domino,& tu remisisti impietatē peccati mei.Iustoq; præcipit:Reuela ad dominū uiam tuam,& spera in eū, & ipse faciet,Et educet quasi lumen iustitiam tuam,& iudiciū tuum tanquā meridiē. Salus enim iustorū à domino, quia non est sanatio in carne corū à facie iræ eius . Et quotidie iuxta Apostolum qui dixerat:Non enim habitat in carne mea bonū,ingemiscunt dicentes:Renes mei impleti sunt illusionibus, & nō est sanitas in carne mea. Breues em̄ posuit dies nostros,& substantia nostra in nihilū in cōspectu eius . Vniuersa uanitas omnis homo uiuēs,uel uiuēs in corpore,uel uiuēs in uirtutibus:& tamē omnia uanitas. Incerto enim statu fluctuat,& dum nō timet,in sereno patit̄ tempestatē.Cum enim esset in honore,nō intellexit,comparatus est iumētis insipientibus:& similis factus est illis. Pro nihilo,inquit,saluos faciet eos:haud dubiū quin iustos,qui nō proprio merito,sed dei saluantur clemētia.Et delicta mea à te non sunt abscondita.Hoc exp̄sona Christi dicitur. Si ille qui peccatū nō fecit,nec dolus inuentus est in ore eius,pro nobis doluit, & peccata nostra portauit:quanto magis nos debemus nostra uitia cōfiteri?Renuit,inquit,consolari anima mea,considerās delicta quæ fecerā.Recordatus sum dei,& lætatus sum:cogitans me illius clemētia conseruandū . Nocte cum corde meo meditabar, & scopebam spiritū meū.Et dixi nunc cœpi,hæc est mutatio dexteræ excelsi.Iusti uox est,qui post meditationē somnij & conscientiæ cruces,ad extremū ait : Nunc cœpi uel pœnitentiā agere, uel scientiæ lumē intrare:& hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio, non mearū uiriū, sed dexteræ & potētiæ dei est.In æternū misericordia ædificabit̄ . Nullum enim tempus est, quo nō ædificet̄ misericordia in singulis quibusq; sanctorū, & his qui de peccatis transeunt ad uirtutes.A sagitta uolante per diē,à negocio perambulante in tenebris,quis nostrum poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderūt arcū, ut sagittēt in obscuro rectos corde.Nolunt prauos uulnerare,sed rectos corde.Sagitta per diē uolitat, per hæreticos in sanctarū intelligentia scripturarū.Negociū in tenebris & nocte perambulat,per philosophos,qui per obscuritatē sermonū inuoluere cupiunt ueritatē.Plantati in domo domini,in atrijs dei nostri florebūt.Plantati in domo domini,iusti sunt,in ecclesia confirmati.Sed hi non impræsentiarū,sed in futuro in atrijs domini florebunt, ubi est certa & secura possessio . Misericors & miserator dominus,lōganimis & multæ miserationis. Suauis dominus omnibus , & misericordia eius super omnia opera illius . Tantas audis misericordias,& in tua audes uirtute confidere? Confiteantur tibi domine omnia opera tua.Si de cunctis operibus dei & homines sunt , ergo omnes homines sua peccata confiteantur.Legimus in Samuele dictum de Solomone:Ipse ædificabit domū nomini meo, & firmabo regnum eius usq; in sempiternū. Ego ero ei in patrē, & ipse erit mihi in filiū. Et iterum:Si iniquè egerit,corripiam eum in uirga hominū , misericordiā autem meam non auferam ab eo.Cum egisset Dauid gratias deo,ad extremū intulit:Et hæc est lex hominis:Domine,deus semper respice ad clementiā tuam:& infirmitatē carnis,diuino auxilio sustenta.Quid mihi,inquit,& uobis filij Saruiæ? Maledicat Semei.Dominus præcepit ei ut maledicat Dauid:Et quis respōdebit ei:quare hoc fecisti? Voluntas enim dei nō discutienda,sed cum gratiarū actione patienda est.Et in alio loco: Dominus mandauit, ut dissiparet consiliū Achitophel bonū,ut adduceret super Absolon malum:cuius certè consilium erat,quasi consiliū dei.Et qua ratione potestas liberi arbitrij,maiore potestate subuersa est? Hieroboam qui peccare fecit Israel,arguit̄ quare reliquerit præceptū domini,diciturq; ad eū:Dedi tibi regnū domus Dauid , & nō fuisti sicut seruus meus Dauid:qui custodiuit mādata mea,& ambulabat post me in toto corde suo , & fecit placitū in cōspectu meo.Ergo & possibilia sunt dei mādata,quæ Dauid fecisse cognoscimus,& tamē lassescere sanctos ad perpetuitatē iustitiæ.In multis regib. legimus de stirpe Dauid, quod nō suo merito,sed Dauid patris uirtutib.cōseruati sint:qui fecerit placitū in cōspectu dei:Et uenitur ad Aza regē Iuda,de quo scriptū est : Fecit Aza rectum in conspectu domini

A domini sicut Dauid pater eius. Cumq; in multis laudib. eius immorata esset historia, ad extremū intulit,sed excelsa nō abstulit . Attamē cor eius perfectum erat cum deo,omnibus diebus uitæ suæ.Ecce & iustus dicit̄,quippe cuius cor perfectum erat cum deo:& tamen in hoc errauit quod excelsa non abstulit:quæ Ezechiā & Iosiam legimus abstulisse. Elias,in cuius spiritu & uirtute uenit Ioānes Baptista, ad cuius imprecationē uenit ignis de cœlo,& Iordanis fluenta diuisa sunt:timuit Iezabel & fugit , lassusq; in solitudine sedit sub arbore,& pressus angustia,mortē rogauit dicēs:Sufficit mihi domine, tolle animam meā,neq; enim melior sum patribus meis.Hunc iustum negare quis potest? Et tamen nō dicā mulierē,sed hominē formidare,de animi perturbatione descendit,quę uitio carere nō potest,dicēte Dauid:Dominus auxiliator meus,nō timebo quid faciat mihi homo.De Iosaphat rege Iuda scriptū est: Et fuit dns cū Iosaphat, qui ambulauit in uijs Dauid patris sui prioribus.Ex quo intelligit̄ primas eum Dauid habuisse iustitias,& nouissima non habuisse peccata.Non sperauit,ait,in Baalim,sed in deo patris sui,& ambulauit in præceptis illius,& non iuxta peccata Israel . Confirmauitq; dominus regnum in manu eius,& dedit omnis Iuda munera Iosaphat , factæq; sunt infinitæ pecuniæ atq; diuitiæ & multa gloria.Cumq; sumpsisset cor eius audaciam propter uias domini,etiā excelsa & lucos de Iuda abstulit.hic Achab regi impijssimo affinitate cōiunctus est.Cumq; post prelium reuerteretur Hierusalem,occurrit ei Hieu filius Anani uidens,& ait ad eū: Impio præbes auxilium,& his qui oderunt dominum amicitia iungeris:Et idcirco iram domini quidem merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda,& præparaueris cor tuum,ut requireres dominum. Ac ne putemus præteritas iustitias hoc peccato,& increpatione prophetica fuisse deletas : postea de Ochozia stirpe eius scriptum est,quod inuenerit eum Hieu latentem in Samaria,adductumq; occiderit:Et sepelierunt,inquit eum,eo quod esset filius Iosaphat,qui quæsierat dominum in toto corde suo.De Ezechia scriptum est : Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia
B quæ fecerat Dauid pater eius.Iste abstulit excelsa & contriuit statuas & incendit lucum, contriuitq; serpentē æneū,quem fecerat Moyses.Et iterū in domino deo Israel confisus est:& post ipsum nō fuit similis ei in cunctis regibus Iuda,qui fuerūt ante eum.Adhæsit domino,& nō recessit ab eo,& custodiuit mandata eius,quę præcepit dominus Moysi: & erat dominus cum eo,& in omnibus in quibus incedebat,sapiēter agebat. Cumq; rex Assyriorū Sennacherib cepisset uniuersas urbes Iudæ,misit ad eum Ezechias in Lachis, dicens:Peccaui,recede à me,quodcunq; iusseris dabo. Imposuitq; rex Assyriorum Ezechiæ trecēta talenta argenti,& triginta talenta auri:& dedit Ezechias omnē pecuniā,quę inuenta est in domo domini,& in thesauris domus regis . In tempore illo cōcidit ualuas templi domini , & clypeos quos deauarauerat, & omnia dedit regi Assyriorū. Cumq; de eo tanta dicantur,non timuit necessitate cogente,quæ domino consecrarat,regi offerre Assyrio, diciturq; ad eum : Ego custodiam ciuitatē hanc propter me, & propter Dauid seruum meū,non propter te,quia superiora fecisti: quando centū octogintaquinq; milia exercitus Assyriorū,angelo cædente prostrata sunt. Illud quoq; diligentius attendendum,quod scriptura cōmemorat : Aegrotauit Ezechias usq; ad mortē , uenitq; ad eum Esaias filius Amos,dicens:Præcipe domui tuæ,quia morieris tu. Qui conuertit faciē suā ad parietē,& orauit ad dominū dicens:Obsecro domine,memento quomodo ambulauerim in conspectu tuo,in ueritate & corde perfecto,& bonū in oculis tuis fecerim: Fleuitq; Ezechias fletu magno.Certe iustus erat Ezechias & corde perfecto . Iturus erat ad dominū,plorare nō debuit.Quæris rationē fletuū? Si cogitaueris hominē,nō miraberis causas doloris.Nullus enim intrepidus uadit ad iudiciū domini,habens conscientiā peccatorū.Cumq; fleuisset,factus est sermo domini ad Esaiam prophetā,dicens:Reuertere, & dic Ezechiæ duci meo.Dux dei appellatur, cui mors fuerat nunciata, quia humilitate prostratus est:Hæc,inquit,dicit dominus deus Dauid patris tui: Audiui orationē tuam, & uidi lachrymas tuas.Additur ei tempus uitæ,& de Assyriorum manibus liberatur : &

tamen signũ postulat, ut credat uerũ esse quod deus repromiserat, quod saltem paruæ fi c
delitatis indiciũ est. Misit quoq; rex Babylonis nuncios & legatos qui ei congratularent
ob restitutam corporis sanitatẽ: qui ostẽdit eis omnes thesauros aromatũ, auri quoq; &
argenti, & uasorum supellectilem. Non fuit, inquit, res quam nõ ostenderet eis Ezechias
in domo domini, & in omni potestate sua. Ex quo intelligimus etiam uasa templi Baby-
lonis monstrata legatis. Vnde & ira domini concitat, & postea Esaiæ uaticinatione co-
gnoscit: de filijs tuis eunuchi erũt, & omnia uasa templi transferent Babylonẽ. Ob quam
causam etiam in libro dierũ scriptũ est: Cecidit Ezechias elatione cordis sui. Certe Eze-
chiam iustum nemo nisi impius denegabit. Dicas, peccauit in quibusdam, & idcirco iu-
stus esse desijt, sed hoc scriptura non loquit. Non enim ex eo quod parua peccauit, iusti-
tiæ nomẽ amisit: sed ex eo quod multa bona fecit, iusti uocabulum possidet. Hoc totum
dico, ut scripturarũ sanctarũ testimonijs comprobet: non ex eo peccatores esse iustos,
quod aliquando peccauerunt: sed ex eo iustos permanere, quod multis uirtutibus flo-
reant. De Iosia scriptũ est: Fecit rectum in conspectu domini, & ambulauit in uia Dauid
patris sui. Non recessit neq; ad dextram, neq; ad siniſtram: & tamẽ cum esset iustus, tem-
pore necessitatis & angustiæ mittit ad Oldam prophetissam uxorẽ Sellum filij Tecuæ, fi
lij Aaras custodis uestium. Et hæc, inquit, habitabat Hierusalem in secũda: haud dubium
quin urbis partem significet, quæ interiori muro uallabatur. Et illa respondit: Hæc dicit
dominus deus Israel: ite & dicite uiro qui misit uos ad me. In quo occulta & regis & sa-
cerdotum & omniũ uirorum reprehensio est, quod nullus uirorũ sanctus potuerit re-
periri, qui posset futura prædicere. Deniq; interficitur Iosias à Pharaone rege Aegypti,
eo quod noluerit audire uerbum domini, ex ore Hieremiæ prophetæ: siue ut in Parali-
pomenis scriptum est: Noluit Iosias reuerti, sed parauit contra eum bellum, nec acquie-
uit sermonibus Nechao ex ore dei. Et infert: Mortuusq; est & sepultus in Mausoleo pa-
trum suorum: & uniuersus Israel, Iuda & Hierusalem luxerunt eum, præcipueq; Hiere-
mias, cuius omnes cantatores atq; cantatrices usq; in præsentẽ diem, lamẽtationes super D
Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel. Ecce scriptũ fertur in lamẽtationibus. Pu-
to quod sermonibus dei per quemlibet non acquieuisse peccatũ sit. De quo Hieremias
loquitur: quanquã hoc pleriq; secundum anagogen intelligãt de domino saluatore: Spi
ritus faciei nostræ, Christus dñs captus est pro peccatis nostris. Cui diximus: Sub umbra
tua uiuemus in gentibus. Moyses cui locutus est dominus facie ad faciẽ, & salua facta est
anima eius, ad aquas contradictionis offendit, nec meruit cum fratre Aaron terram re-
promissionis intrare. De quib. & Psalmista canit: Absorpti sunt iuncti petræ iudices eo-
rum, audient uerba mea, quoniam potuerũt. Et est sensus. Iudices populi Iudæorũ, Moy
ses & Aaron, deuorati sunt à peccato populi iuxta petram: de qua aquarũ fluenta mana-
runt: & certe cum isti iusti fuerint, & obedierint sermonibus dei, qui per se suauissimi
sunt. Deniq; sequit de cadaueribus in solitudine mortuorũ: Quasi crassitudo terræ diru
pti sunt super terrã. Dispersa sunt ossa nostra secus infernũ. In Osee loquit deus: Despon
sabo te mihi in iustitia & iudicio. Statimq; subiungit: Et misericordia & miserationibus
& in fide: ut largitoris præmio recognoscat, quod ipse sit dominus. In eodẽ scriptũ est li
bro: Deus ego sum & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatẽ, uitio-
rum scilicet conciliabulũ. Ipse solus hanc non ingreditur ciuitatẽ: quam ædificauit Cain
in nomine filij sui Enoch: quæ omnia sacerdotũ quotidie ora concelebrant, ὁ μόνος ἀνα-
μάρτητος, quod in lingua nostra dicit, Qui solus est sine peccato. Quæ laus iuxta senten 4
tiam tuã frustra deo reputat, si est cõmunis cum cæteris. Nos enim iuxta Amos cõuerti-
mus iustitiã in absinthiũ, & fructus iudicij in amaritudinẽ. Loquuntur nautę atq; recto-
res in libro Ionæ: Rogamus domine, ne perdas nos propter hominẽ iustũ, neq; inducas
super nos sanguinem innocentẽ. Sicut enim placuit tibi, ita factum est domine. Nesciũt
causas quid mereatur propheta, seruus fugitiuus: & tamẽ iustificãt deum, & sanguinem
innocentẽ fatentur, cuius opera non norunt. Et ad extremum, sicut placuit tibi domine,
sic

A sic factum est. Non quærunt iustitiam sentẽtiæ dei, sed ueritatem iusti iudicis confitent.
Micheas lachrymabili uoce testat: Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus nõ est:
omnes in sanguine insidiant, unusquisq; fratrẽ suum uenatur ad mortẽ. Malum manuũ
suarum dicunt bonum. Et iterum: Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est: & qui re
ctus, quasi spina de sepi. Hæc hominum iustitia est, ut iuxta uerba eiusdem prophetę: nec
amico, nec cõiugi, nec filijs sit credendum: quia inimici hominis domestici eius. Quam
sententiam etiam sermo dominicus comprobauit. Vnde datur consilium per eundem
prophetam: Indicabo tibi homo quid sit bonũ, & quid dominus quęrat à te: utiq; facere
iudicium & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo. Nunquid di-
xit, habeto æqualitatem dei, & non hoc quod maximũ est, sollicitum ambulare cum deo
tuo? Vt nunquam securus sis, ut omni obseruãtia custodias cor tuũ, ut consideres, quo-
niam in medio laqueorũ ambules, & sub murorum pinnis ingrediaris, ut illud quotidie
mediteris: Iuxta semitam scandalum posuerũt mihi. Superbis enim resistit deus, humili-
bus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus est, potest ad tempus uitare peccata: qui se
curus est de iustitia sua, repugnat deo, illiusq; auxilio destitutus, insidijs hostium patet.
Computrescant, dicit Habacuc, ossa mea, & subter me uermes scateant: tantũ ut requie-
scam in die angustiæ, ut ascendam ad populum fortem meũ. Hic tribulationes & angu-
stias afflictionemq; animi deprecat, ut in futuro, uirorũ iam cum Christo regnantiũ nu
mero societur. Ex quo perspicuũ est, hic pugnam atq; certamen: & in futuro esse uicto-
riam. Iesus filius Iosedech, quod interpretatur iustus domini, sacerdos magnus, indutus
describitur uestibus sordidis: qui peccatum non fecit, & tamẽ nostra peccata portauit,
ad cuius dextram stabat satanas, ut aduersaretur ei. Diciturq; ad eum post pugnam atq;
uictoriam: Auferte uestem sordidam ab eo: & ecce abstuli à te iniquitatẽ tuam: & hæres
Iouiniani loquitur, Sine omni omnino peccato sum, sordida uestimenta nõ habeo, pro
prio regar arbitrio, maior apostolo sum. Ille facit quod non uult, & quod uult non facit:
B ego facio quod uolo, & quod nolo nõ facio: præparata sunt mihi regna cœlorũ, imò ip-
se ea mihi meis uirtutibus præparaui. In quo Adam tenetur obnoxius, & alij qui reos se
putant, in similitudinẽ præuaricationis Adæ, ego solus cum mea caterua nõ teneor. Alij
clausi cellulis, & fœminas non uidentes, quia miseri sunt, & uerba mea nõ audiunt, tor-
quentur desiderijs. Ego etiamsi mulierũ uallor agminibus, nullam habeo concupiscen-
tiam. De me enim dictũ est: Lapides sancti uoluunt super terrã, & ideo nõ sentio, quia li
beri arbitrij potestate Christi trophęũ circumfero. Audiamus per Esaiam clamantẽ deũ:
Populus meus qui beatos uos dicũt, seducunt uos, & semitam pedum uestrorũ supplan
tant. Quis magis supplantat populum dei: qui liberi arbitrij potestate subnixus despicit
auxiliũ conditoris, & in sua uoluntate securus est: an qui ad singulas sentẽtias præcepto-
rum domini iudiciũ pertimescit? Ad huiuscemodi homines loquitur deus: Væ uobis,
qui sapientes estis apud uos, & intelligẽtes uestro iudicio. Esaias iuxta Hebraicũ plorat,
& dicit: Væ mihi, quia tacui, quia immũda habens labia, & in medio populi immũda ha
bentis labia habitans, uidi dominũ sabaoth oculis meis. Ille uirtutũ merito, dei fruebatur
aspectu: & conscientia peccatorũ, labia sua fatebat immũda. Non quod locutus esset ali-
quid quod uoluntati domini repugnaret, sed quod siluisset, uel timore, uel pudore per-
territus, nec arguisset libertate prophetica populũ delinquentẽ. Nos peccantes quando
corripimus, qui adulamur diuitibus, & personas accipimus peccatorũ, turpis lucri gra-
tia? nisi fortè tota eis loquimur confidentia, quorũ opib. indigemus. Vt alia nõ agamus,
ut abstineamus nos ab omni specie peccatorũ, certe uerũ tacuisse, peccatũ est. Quanquã
apud Septuaginta non sit scriptũ, quia tacui, sed quia compunctus sum: conscientia scili
cet peccatorum, ut illud compleatur propheticum: Versatus sum in miseria, dum infi-
gitur spina. Ille peccati spina compungitur, tu uirtutum floribus uernas? Erubescet, in-
quit, luna, & confundetur sol, quando uisitauerit dominus super militiam cœli in excel
sis: hoc est quod in alio loco scriptum est: Astra quoq; nõ sunt mũda in conspectu eius,

& aduersum angelos suos peruersum quid reperit. Luna erubescit, sol confundit, & cœ C
lum operit cilicio: & nos intrepidi atq; lætantes, quasi omni careamus uitio, occurre-
mus iudicis maiestati, quando tabescēt montes, erecti uidelicet in superbiā: & omnis mi
litia cœlorū, uel astra, uel angelicæ dignitates: & complicabunt sicut libri cœli, & omnis
exercitus eorū instar foliorū defluet. Quomodo inebriatus est, inquit, in cœlo gladius
meus: & nunc super Idumæā descendet. Gladius dei inebriat in cœlis, & tuū soliū erit in
sanctitate securū? In Idumæam descendet, quæ interpretat uel sanguinaria, uel terrena:
ut prophetica autoritate discamus, omnē terram indigere iudicio. Vnde sequit: Victima
domini in Bosra, quæ interpretat caro: & interfectio eius multa in terra Edom, id est, in
sanguine: iuxta quod ponit Apostolus: Caro & sanguis regnū dei non possidebunt. Væ
qui cōtradicit fictori suo, uæ qui dicit patri, ut quid me generasti? & matri, quare me pe-
peristi? Hoc ad eos pertinet qui dicunt: quare talis conditus sum, qui non possum in per
petuū carere peccato. Quare tale uas fictum, ut non adamantinū permanerē, sed ad om-
nem actum fictile atq; fragile. Omnes sicut oues errauimus, & omnium nostrum domi-
nus peccata portauit. Intuitus est enim, & diligenter inspexit: nullumq; reperit, qui iudi-
caret iustē, qui suam in omnibus faceret uoluntatē. Et idcirco brachiū eius salutem præ-
buit, & iustitia sua saluauit omnia: ut omnis mundus subijciat deo, & illius clemētia con
seruetur. Fuimus enim immūdi non pauci, sed omnes. Quasi pannus menstruatæ, repu-
tata sunt omnia in lege opera nostra. Ad Hierusalem in Ezechiel loquitur deus: Perfecta
eras in decore meo: & est sensus, non in tuis operibus, non in tua conscientia cordisq; ia
ctantia, sed in meo decore, quo te clemētia mea libertate donauerā. Deniq; in cōsequen-
tibus loquitur ad eam: quando saluat non suo merito, sed eius misericordia: Recorda-
bor pacti mei tecū in dieb. adolescentiæ tuæ, & suscitabo tibi pactū sempiternū, & recor
daberis uiarū tuarum, & confunderis. Et iterū: Suscitabo pactum meū tecū, & scies quia
ego dominus, ut recorderis & confundaris, & non sit tibi ultra aperire os, præ confusio
ne tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ fecisti, ait dominus deus. Ecce apertè di- D
uino sermone monstratur quid in alio loco dixerit: Et mundans te non faciet innocen-
tem, quod iusti quoq; & post peccatū in statum pristinū restituti, os aperire nō audeant,
sed cum Apostolo dicant: Qui non sum dignus uocari apostolus, quia persecutus sum
ecclesiam dei. Deniq; & in alio loco per eundem prophetam ad eos qui illius misericor-
diam consecuti sunt, loquit deus: Et recordamini uiarū uestrarum, & omniū scelerū ue-
strorum quibus polluti eratis: & displicebit uobis in conspectu uestro, in cunctis mali-
cijs quas fecistis, & scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomē meū:
non secundū uias uestras malas, neq; secundū scelera uestra pessima. Erubescamus atq;
dicamus, quod loquunt hi qui iam præmia consecuti sunt: loquunt peccatores super ter
ram, & in fragili mortaliq; corpore constituti, quod sanctos uidemus in cœlis dicere, e-
tiam incorruptione & immortalitate donatos. Et dicitis, inquit, Non est recta uia domi
ni: cum uestræ uiæ prauæ sint. Pharisæorum est hoc supercilium, ut peccata propriæ uo
luntatis referant ad conditoris iniuriam, & illius iustitiam calumnient. Sacerdotes tem-
pli mystici, quod interpretat ecclesia, filij Sadoch, cum uestimentis ministerij non egre-
diuntur ad populū, ne humana conuersatione sanctificati maculent. Et tu in medio uul
gi unusq; de populo, mundū esse te credis? Hieremiam prophetam breuiter percurren-
tes sensu magis q̄ sermone carpamus. Circuite, inquit, in exitibus Hierusalem, & quærite
in plateis eius si cubi reperire poteritis uirū, qui iuxta iustitiam uiuat & fidem, & ero pro
pitius propter eū. Quamuis enim dicant: uiuit dominus, fraudulenter iurant, & hoc ip-
sum in mendacio. Refutat peccatorū sacrificia, uescendas detrahit offerentibus hostias,
dicens se nō mandasse patribus eorū, quando deduxit eos de terra Aegypti, ut offerrent
huiuscemodi sacrificia. Non enim uoluntate, sed idolorū comparatione mandauit, ma-
lens sibi offerri uictimas, q̄ dæmonibus. Omnes recesserūt ab eo, nullus est qui loquatur
bona, & agat pœnitentiam de peccatis suis. Sequuntur proprias uoluntates, quasi equus

promptus

A promptus ad prælium. Intendunt linguam suam, quasi arcū: mentiuntur omnia, & non
est in eis ueritas. Amicorū quoq; cauendas insidias præcipit, & nulli credere proximo-
rum. Singulos enim insidiari amicis, & fratrē à fratre decipi: & hoc facere non naturæ
malo, sed propria uoluntate: quia docuerunt linguam suam mendaciū, & proni ferūtur
ad iniusticiam. Si Aethiops, ait, mutauerit pellem suam, & pardus uarietatē suam: & uos
poteritis facere bonū, quū didiceritis mala. Ergo pellis Aethiopica & pardorū uarietas,
disciplinæ est, non naturæ, quæ docetur & discitur: tamen auferri non potest uitiū inoli
ti mali, nisi per eum cui omnia possibilia sunt. Vnde loquit ad eum, qui solus uerus me-
dicus est: Sana me domine, & sanabor: saluum me fac domine, & saluus ero: tu es gloria
mea, & spes mea. Si enim ad conditionē meam infelicitatēq; respiciā, nihil aliud nisi hoc
possum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus est tibi
puer: fiat homo ille similis urbibus, quas subuertit deus. Quare enim in uulua nō statim
perij: & fuisset mihi sepulchrū mater mea, & uulua eius infernus sempiternus? Quare e-
gressus sum ex utero, ut uiderē labores & miserias, & consumerentur dies mei in erum
nis? Tantū de sua conditione securus est: & sic confidit in fortitudine, ut mortē præfe-
rat uitæ. Nouerat enim uulnus suum, & potentiā eius quem cælare nihil potest, qui lo-
quitur per Prophetam: deus appropinquans ego, & non procul. Qui enim cœlū replet
& terram, nullus potest uitare eius noticiam, & cordis occulta cælare. Qui scrutatur re-
nes, introspicit. Et ut sciamus dei esse bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, planta-
bo eos, ut nequaq̄ eradicentur: & ego dabo eis cogitationē & sensum, ut intelligant me.
Si cogitatio & sensus dantur à deo, & intellectus domini ex illius qui noscendus est ra-
dice pullulat, ubi est liberi arbitrij tantū superba iactatio? Volumus scire conditionē no
stram, audiamus historiam. Ioachim rex Iuda, cunctiq; socij eius & principes eius audi-
tis sermonibus Vriæ, uoluerunt occidere eum. Quod quū ille didicisset, timore perter-
ritus fugit in Aegyptū. Cur mortē timebat, qui explicauit sententiam domini, & qui à se
B nunciari domini nouerat uoluntatē? Dedignamur per singula auxilium dei, & ad illius
nutum cuncta gerere negligimus, quum legamus sanctos uiros etiā hominū indiguisse
præsidio? Periclitatur Hieremias & manifeste dicitur, quod auxilio ei fuerit manus Ahi
kam filij Sapham, ne traderetur in potestatē uulgi, & obrueretur lapidibus. Abolitis le-
gis ceremonijs & duro pondere ueterū præceptorū, repromittitur Euangelij gratia: le-
gemq; dominus pollicetur: ut omnes eum nouerint à minimo usq; ad maximū, dicens:
Dimittam peccata eorū, & iniquitatū illorū ultra memor non ero. Quam autem habue-
rint sancti uiri in lege ueteri iusticiam, sequenti sermone demonstrat: Filij Israel, & filij
Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conspectu meo: ab adolescentia sua usq; ad diem
præsentē: & ciuitas Hierusalem ab initio conditionis suæ usq; ad diem euersionis suæ,
me ad iracundiā prouocauit. Attende quid dicat: finē iunge principio, omne medium
tempus in uitio est. Hieremias sanctificatus in utero anteq̄ natus, uirgo, propheta Vete-
ris testamenti, pertimescit Sedechiam: & flebiliter obsecrat, dicens: Nunc ergo domine
mi rex, audi deprecationē meam, & prævaleat apud te obsecratio mea: ne remittas me in
domū Ionathan scribæ, ne ibi peream. O propheta, cur times impiū regē? Cur eum me-
tuis, quē nosti iam iamq; periturū? carcerē reformidas, cui paratur paradisus? Respon
dit mihi, Homo sum in mortali carne & corruptibili constitutus: dolorē sentio, horre-
sco cruciatus: quos etiam dominus meus pro mea salute sensurus est. Miseretur huma-
no generi deus, & non uult perire quod fecit: Noli timere Iacob dicit dominus, ego e-
nim sum tecum, & interficiam omnes gētes in quas dispersi te: te uero ipsum perire non
faciam, sed castigabo te in iusticia: & ita miserebor tui, ut te innoxiū non relinquam. Vn
de & nos dicimus esse iustos, sanctos uiros, & post peccata placentes deo: non suo tan-
tum merito, sed eius clementiæ, cui omnis creatura subiecta est, & indiget misericordia
eius. Audiant hæretici, qui eleuantur per superbiam, & dicunt: Ipsi nobis fecimus cor-
nua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuimus superbiam Moab, superbus est ual-

de. Altitudinem illius, & elationem, & glorificationē, & inflationē cordis ego cognoui, C
dicit dominus: quoniam nequaq̄ iuxta inflationē eius, & fortitudo illius est. Diciturq́;
ad huiusce modi homines: Inimici autem eorum (haud dubiū quin gregis domini) con
firmant, dicentes, Non peccauimus, quum peccauerint in pulchritudinē iusticiæ, & in
expectationē patrū. Vis scire quando omnia peccata finiantur. Audi eundem Prophe-
tam: In tempore illo, dicit dominus, quæretur iniquitas in Israel, & nō erit: & peccatum
in Iuda, & non inuenietur. Cur quæso? Sequitur, Quia propitius ero illis. Vbi autē pro-
pitiatio est, præcesit ante peccatū. Tolle igitur posse, & concedam omnia donante deo
subsistere. Bonum est præstolari cum silentio salutare domini, bonū est ponere in pul-
uere os suum, dare percutiēti se maxillam, saturari opprobrijs, spem habere in domino.
Si enim abiecit, & miserebitur iuxta multitudinē misericordiarū suarum. Neq; enim hu
miliauit corde suo, & abiecit filios hominū. Frustra murmurat homo pro peccatis suis.
Scrutemur uias nostras, & quæramus, & reuertamur ad dominū. Leuemus corda cum
manibus ad dominū in cœlū, dicamusq́; ei: Inique egimus, & ad iracundiam prouoca-
uimus: idcirco tu inexorabilis es. Daniel propheta loquitur ad Nabuchodonosor: quod
dominetur excelsus regno hominū, & det illud cuicunq; uoluerit, & extremū atq; pro-
iectum constituat super illud. Interroga eum qua causa ultimū atq; despectū constituat
in regem, & faciat quod uoluerit: & discute, utrum ipsius uoluntas iusta sit, de quo scri-
ptum est: Qui suscitat de terra humilem, & de stercore eleuat pauperē: ut collocet eum
cum principibus, cum principibus populi sui. An forsitan iuxta te absq; iudicio atq; iu-
sticia gloriam quærit, auramq; popularem, ut humiles erigat in regnum, & potentes hu
militate cōmutet? Audi prophetam dicentem: Omnes habitatores terræ, quasi nihil re-
putati sunt apud eum. Fecit enim quodcunq; uoluit in cœlo & in terra, & nemo est qui
resistat uoluntati eius: aut possit dicere, quare hoc fecisti? cuius sunt omnia opera in ue-
ritate, & uiæ illius iusticia, & superbientes potest ipse humiliare. Antiochus Epiphanes
rex crudelissimus subuertit altare, ipsamq́; iusticiā fecit conculcari, quia concessum erat D
ei à domino. Causasq́; reddit, propter peccata plurima. Ergo nō fecit quod ipse tantum
uoluit, sed quod propter peccata populi concesit dominus. Deniq; sequitur quod non
ex propria fecerit fortitudine, sed ex eius imperio qui præcepit ut fieret. Illud autē quod
in oratione sua loquitur: Peccauimus, inique egimus, iniuste gessimus: & recessimus à
mandatis & iusticijs tuis, & cætera huiusce modi: soletis dicere, quod & Dauid, & Da-
niel, & omnes prophetæ, non pro se qui sancti erant, sed ex persona populi sunt loquu-
ti. Aduersum quam opinionem ipse respondebit, & dicet: Cum adhuc orarem, & con-
fiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel. Vides ergo quod tam pro peccatis suis
quàm pro peccatis populi dominum sit deprecatus, & effuderit deprecationes suas in
conspectu domini dei sui. Vis iterum nosse, quando peccatum & iniquitas finiatur?
Quanquam diuersa sit autorū interpretatio: audi eundem prophetam. Septuaginta heb
domadæ completæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem tuam sanctam, ut com
pleantur iniquitates: & finem accipiat peccatum, ut dispereat iniquitas, & reueletur iu-
sticia sempiterna. Quandiu ergo ille finis adueniat, & corruptiuum hoc atq; mortale
incorruptione & immortalitate mutetur, necesse est nos subiacere peccato: non natu-
ræ & conditionis, ut tu calumniaris uitio: sed fragilitate & cōmutatione uoluntatis hu-
manæ, quæ per momenta uariatur: quia deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel,
ubi Enoch, ubi Iesus filius Naue, ubi Helisæus, cæteriq́; sanctorum peccauerint. Non
est necesse nodum in scirpo quærere: utinam possem & manifesta reticere peccata. Si
uis à me uerum audire, nescio. Nihil, inquit, mihi conscius sum, nec tamen in hoc iusti-
ficatus sum. Homo uidet in facie, deus in corde. Apud eius conscientiam atq; conspe-
ctum nullus iustificatur. Vnde & Paulus loquitur confidenter, Omnes peccauerunt, &
indigent gloria dei: Et, Concluſit deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: &
cætera quæ sæpe replicauimus.

Dialo-

A DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS
LIBER TERTIVS. CRITOBVLVS.

DElectatus sum tuorum multiplicatione sermonū, de quibus scriptū est: In
multiloquio non effugies peccatū: sed quid ad causam? Certe hoc fatebe-
ris, eos qui Christi baptisma cōsecuti sunt, non habere peccatū. Et si absq;
peccato sunt, iustos esse. Cūq; semel iusti fuerint, si egerint solicite, posse
in sempiternū iusticiam custodire, ac per hoc omne uitare peccatū. ATT.
Non erubescis explosam atq; damnatam Iouiniani sententiam sequi? Et ille enim his te-
stimonijs tuisq́; nititur argumentis: imò tu illius inuenta sectaris, in Oriente docere de-
siderans quæ olim Romæ, & dudum in Aphrica condemnata sunt. Lege ergo quid illi
responsum sit, & tibi responsum ducito. In dogmatibus enim & quæstionibus differen-
dis non persona, sed causa quærenda est. Et tamen hoc scito, baptismū præterita donare
peccata, non futuram seruare iusticiam, quæ labore & industria, ac diligentia, & semper
super omnia dei clemētia custoditur: ut nostrū sit rogare, illius tribuere quod rogatur:
nostrū incipere, illius perficere: nostrū offerre quod possumus, illius implere quod nō
possumus. Nisi enim dominus ædificauerit domū, in uanum laborauerunt qui ædificāt
eam. Nisi dominus custodierit ciuitatē, in uanum uigilat qui custodit eam. Vnde & A-
postolus præcipit: Sic currite, ut cōprehendatis. Omnes quidem currunt, sed unus acci
pit coronam. Et in psalmo scriptū est: Domine, ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti
nos. Nostra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo parat̄: & hic
currimus, ut in futuro cōprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc seculo uictor
extiterit: nobisq́; post baptismum dicitur: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid
deterius tibi contingat. Et: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uo-
bis? Si quis tēplū dei uiolauerit, disperdet eum deus. Et in alio loco: Dominus uobiscū
est quandiu uos estis cum eo: si reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius putas de-
B lubro atq; sacrario Christi puritas permanet, templiq́; serenitas nullo nubilo contrista-
I tur? Eundem semper uultū habere nō possumus, quod de Socrate falso philosophi glo-
riantur, quanto magis animū? Multæ facies hominū, sic & corda diuersa. Si fieri posset,
ut semper aquæ baptismatis mersos tenerent, uolitantia nos desuper peccata non tange
rent, spiritus sanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, sed semper in
insidijs est, ut sagittet in occulto rectos corde. In euangelio iuxta Hebræos, quod Chal-
daico quidem Syroq́; sermone, sed Hebraicis literis scriptū est: quo utuntur usq; hodie
Nazareni secundum apostolos, siue ut pleriq; autumant iuxta Matthæū, quod & in Cæ-
sarien si habetur bibliotheca: narrat historia: Ecce mater domini & fratres eius dicebant
ei: Ioannes baptista baptizat in remissionē peccatorū, eamus & baptizemur ab eo. Dixit
autem eis: Quid peccaui, ut uadam & baptizer ab eo? Nisi fortè hoc ipsum quod dixi, ig-
norantia est. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & satis ti-
bi fecerit, septies in die susci pe eum. Dixit illi Simon discipulus eius: Septies in die? Re-
spondit dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi, usq; septuagiessepties. Etenim in pro-
phetis quoq; postquā uncti sunt spiritu sancto, inuentus est sermo peccati. Ignatius uir
apostolicus & martyr, scribit audacter: Elegit dominus apostolos, qui super omnes ho-
mines peccatores erant. De quorū celeri conuersione Psalmista canit: Multiplicatę sunt
infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quibus testimonijs si non uteris ad autori-
tatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici uiri senserint. Fac aliquem
baptizatum, uel statim, uel in ipsis diebus morte subtractum: & concedam tibi, quod
concedere non debeo: nec cogitasse aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignoran-
tia laberetur. Num ideo sine pecato erit, quia uidebitur non superasse, sed fugisse pecca
tum: ac non potius, quia dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migrauit ad
dominum? Hoc & nos dicimus, posse deum quicquid uoluerit: & hominem per se &
propria uoluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, fru-

stra-

ſtra nũc iungis & gratiam, qua potens non indiget. Quod ſi non poteſt abſq; dei gratia, C
ſtulte tu dixiſti poſſe quod non poteſt. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio, non
eius eſt quem poſſe contendis: ſed illius, ſine quo eum non poſſe perſpicuum eſt. CRIT.
Rogo, quæ eſt iſta prauitas, imò abſq; ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut
egreſſus aquas baptiſmatis ſine peccato ſit? ATT. Aut ego ſenſum meum uerbis explica-
re non ualeo: aut me explicante, tu ad intelligendũ tardior es. CRIT. Quó nam modo?
ATT. Recordare quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Poſuiſti hominem ſine peccato
eſſe, ſi uelit. Ego impoſsibile hoc in homine eſſe reſpondeo, non quia ſtatim à baptiſma
te homo peccato non careat, ſed illud tempus quando ſine peccato eſt, nequaq̃ poſsibi-
litati humanæ, ſed dei gratiæ deputatur. Tolle igitur poſſe, & ego eſſe concedam. Quo-
modo enim poteſt, qui per ſe non poteſt? Aut quæ eſt illa impeccantia, quæ ſtatim cor-
poris huius morte finitur? aut certe ſi ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantiæ peri
culo ſubiacet. CRIT. Dialectica me arte concludis, & non Chriſtiana loqueris ſimplici
tate, nodos mihi quoſdam inter eſſe & eſſe poſſe concinnans. ATT. Egó ne uerborum
ſtrophis ludo, cum hoc de tua proceſſerit officina? Tu enim dicis, non eſſe hominẽ ſine
peccato, ſed eſſe poſſe, cum econtrario ego tibi tribuam quod negaſti, eſſe hominẽ ſine
peccato per dei gratiam, & tamen per ſe non poſſe. CRIT. Fruſtra ergo dantur præce-
pta, ſi ea implere non poſſumus. ATT. Deus poſsibilia mandauit, hoc nulli dubium eſt.
Sed quia homines poſsibilia non faciunt, idcirco omnis mũdus ſubditus eſt deo, & in-
diget miſericordia eius. Aut certe ſi oſtendere potueris qui uniuerſa cõpleuerit, tũc po-
teris demõſtrare, eſſe hominẽ qui non indiget miſericordia dei. Omne enim quod fieri
poteſt, tribus cõſtat temporibus: aut præterito, aut præſenti, aut futuro. Hoc quod aſſe-
ris, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe, ſi uelit: mõſtra factũ eſſe de præterito, aut certe nunc
fieri, de futuro poſtea uidebimus. Quod ſi nullũ potes oſtendere, qui ſine omni omni-
no peccato, aut ſit aut fuerit: reſtat, ut de futuro tantũ diſputatio ſit. Interim in duobus
tẽporibus, præterito atq; præſenti, uictus teneris. Si aliquis fuerit poſtea maior patriar- D
chis, prophetis, apoſtolis, qui peccato careat: tunc futuris de futuro, ſi potueris, perſua-
deto. CRIT. Loquere ut uis, argumentare ut libet: nunq̃ mihi liberũ arbitriũ extorque-
bis, quod ſemel cõceſsit deus: nec ualebis auferre quod mihi tribuit deus, poſſe ſi uolue
ro. ATT. Exempli gratia, uno tantũ utamur teſtimonio: Inueni Dauid filiũ Ieſſe, uirũ ſe-
cundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas. Dauid ſanctũ eſſe nõ dubiũ eſt:
& tamẽ qui electus eſt ut omnes dei uoluntates faceret, aliqua feciſſe reprehendit. Vtiq;
poſsibile erat ei facere, qui ad hoc electus eſt, ut omnes dei uoluntates faceret. Nec deus
in culpa eſt, qui prædixit eum cunctas ſuorũ præceptorũ facere uoluntates, ſed ille qui
prædicta nõ fecit. Neq; enim dixit inueniſſe ſe uirũ, qui cunctas in perpetuũ ſuæ iuſsio-
nis faceret uolũtates. Hoc & nos dicimus, poſſe hominẽ nõ peccare, ſi uelit, pro tempo-
re, pro loco, pro imbecillitate corporea, quandiu intentus eſt animus, quandiu chorda
nullo uitio laxatur in cithara. Quod ſi paululũ ſe remiſerit, quomodo qui aduerſo flu-
mine lembũ trahit, ſi remiſerit manus ſtatim retrolabitur, & fluentibus aquis quò non
uult ducitur: ſic humana cõditio, ſi paululũ ſe remiſerit, diſcit fragilitatẽ ſuam, & multa
ſe non poſſe cognoſcit. Putas ne apoſtolũ Paulũ eo tempore quo ſcribebat: Lacernã, ſi-
ue penulã, quam reliqui Troade apud Carpũ, ueniens affer, ac libros & maxime mem-
branas: de cœleſtibus cogitaſſe myſterijs, & nõ de his quæ in uſu cõmunis uitæ uel cor-
poris neceſſaria ſunt? Da mihi hominẽ qui non eſuriat, nõ ſitiat, neq; algeat, nõ doleat,
nõ febricitet, nõ torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur: & ego tibi cõcedam,
poſſe hominem nihil niſi de uirtutibus cogitare. Cæditur Apoſtolus à miniſtro, & cõ-
tra pontificem qui cædere imperauerat, ſententiam dirigit: Percutiet te deus paries de-
albate. Vbi eſt illa patientia ſaluatoris, qui quaſi agnus ductus ad uictimam, non aperuit
os ſuũ, ſed clemẽter loquitur uerberanti: Si male loquutus ſum, argue de malo: ſi autem
bene, quid me cædis? Non apoſtolo detrahimus, ſed gloriã domini prædicamus: qui in
carne

A carne paſſus, carnis iniuriã ſuperat & fragilitatẽ: ut taceam illud, quod cõmemorat: Ale-
xander ærarius multa mihi mala oſtendit: reddet illi dominus in illa die iuſtus iudex.
CRIT. Cogis me ut loquar quod iam dudum geſtio, & tamen erumpentia uerba non
promo. ATT. Quis enim te prohibet, quod ſentis dicere? Aut enim quod dicturus es bo
num eſt, & nos bono fraudare non debes: aut malũ, & idcirco non noſtri gratia, ſed pu-
dore ſiluiſti. CRIT. Dicã dicam aliquando quod ſentio. Omnis diſputatio tua illuc de-
labitur, ut naturam accuſes, & culpam referas ad deum, qui talem hominẽ cõdidit. ATT.
Hoc illud erat quod uolebas & nolebas dicere? dic dic quæſo, ut omnes tua fruanẽ pru-
dentia. Reprehendis deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli,
cur angeli ſint. Omnis creatura cauſetur, quare id ſit quod condita eſt, & non id quod
condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum eſt: & à culice
atq; formica uſq; ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non ſingula in meliori ſtatu
condita ſint. Cumq́; ad excelſas uenero poteſtates, cauſabor & dicam: quare deus ſolus
tantũ deus ſit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impoſsibilitatis, aut inuidiæ reus e-
rit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo eſſe concedat, & auſer coronam
cum certamen abſtuleris. CRIT. Non ſum tam uecors, ut querar cur diabolus ſit: cuius
inuidia mors introiuit in orbẽ terrarũ: ſed hoc doleo, cur uiri eccleſiaſtici, & qui magi-
ſtrorũ ſibi uſurpant uocabulum, tollant liberũ arbitriũ: quo ſublato, Manichæorũ ſecta
conſtruitur. ATT. Ego ne liberũ tollo arbitriũ, qui in tota diſputatione mea nihil aliud
egi, niſi ut omnipotentiã dei cum libero arbitrio conſeruarem? CRIT. Quomodo ſer-
uas liberũ arbitrium, qui dicis hominem nihil poſſe facere, niſi deus ſemper adiuuerit?
ATT. Si in culpa eſt, qui libero arbitrio iungit dei adiutoriũ: ergo ille laudetur, qui dei
tollit auxiliũ. CRIT. Non tollo dei auxilium, quippe per cuius gratiam poſſumus om-
ne quod poſſumus, ſed utrunq; ſuis finibus terminamus: ut & dei ſit gratiæ, quod dedit
liberi arbitrij poteſtatẽ: & noſtræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod facien-
B tibus præmium, & non facientibus pœna ſeruetur. ATT. Videris mihi obliuioſus eſſe,
& quaſi nihil ſupradictum ſit, per eaſdem diſputationis reuerti lineas. Hoc enim longa
diſſertione concluſum eſt, ut gratia ſua dominus, qua nobis conceſsit liberũ arbitrium
in ſingulis operibus iuuet atq; ſuſtentet. CRIT. Quid ergo iuuat atq; coronat in nobis,
& laudat quod ipſe operatus eſt? ATT. Voluntatem noſtram, quæ obtulit omne quod
potuit: & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ ſemper reſpexit ad au-
xilium dei. CRIT. Ergo ſi non fecimus quod præcepit, aut uoluit nos adiuuare deus,
aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, ſed ille ſupe-
ratus eſt. Sin autem noluit adiuuare, non eſt culpa eius qui uoluit facere, ſed illius qui
adiuuare potuit, & noluit facere. ATT. Non intelligis δίλημμα tuum in grande blaſphe
miarum decidiſſe barathrum: ut ex utraq; parte, aut inualidus ſit deus, aut inuidus: &
non tantum ei laudis ſit, quod bonorum autor eſt & adiutor, quantum uituperationis,
quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum eſſe permiſerit, cur paſſus
ſit, & hucuſq; patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, &
omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant teſtamentũ, & huiuſcemodi ſyllogiſmum
texere conſueuerunt, Aut ſciuit deus hominem in paradiſo poſitum, præuaricaturum
eſſe mandatum illius, aut neſciuit. Si ſciuit, non eſt in culpa is qui præſcientiam dei ui-
tare non potuit: ſed ille qui talem condidit, ut dei non poſſet ſcientiam deuitare. Si neſci
uit, cui præſcientiam tollis, aufers & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui ele-
git Saul futurum poſtea regem impijſsimum. Et ſaluator aũt ignorãtiæ, aut iniuſticiæ te-
nebitur reus, cur in Euangelio ſit loquutus: Nónne uos duodecim ego elegi apoſtolos,
& unus de uobis diabolus eſt? Interroga eum, cur Iudam elegerit proditorẽ? Cur ei lo-
culos cõmiſerit, quem furem eſſe nõ ignorabat. Vis audire rationẽ. Deus præſentia iudi
cat, non futura. Nec condemnat ex præſcientia, quem nouerit talem fore, qui ſibi poſtea
diſpliceat: ſed tantæ bonitatis eſt, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim
bonum

bonum cernit, & ſcit malum futurũ, dans ei poteſtatẽ conuerſionis & pœnitentiæ: iuxta illũ ſenſum Apoſtoli: Ignoras quia benignitas dei ad pœnitentiã te adducit? ſecũdum duriciam autem tuam & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in die irę & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet unicuiq; ſecundũ opera eius. Neq; enim ideo peccauit Adã, quia deus hoc futurũ nouerat: ſed præſciuit deus, quaſi deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Accuſa ergo deum mendacij, quare dixerit per Ionam: Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur. Sed reſpondebit tibi per Hieremiã: Ad ſummã loquar cõtra gentem & regnũ, ut eradicem & deſtruam & diſperdam illud. Si pœnitentiã egerit gens illa à malo ſuo, quod loquutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitẽtiã ſuper malo quod cogitaui ut facerem ei. Et ad ſummam loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud: ſi fecerit malum in conſpectu meo, ut non audiat uocem meam, pœnitentiã agam ſuper bono, quod loquutus ſum ut facerẽ ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur deo fuerit iubente mentitus: ſed iniuſti mœroris arguitur, malens cum pernicie innumerabilis populi uerũ dicere, quàm cum tantorũ ſalute mentiri. Ponitur ei exemplũ: Tu doles ſuper hedera, ſiue cucurbita, in qua non laboraſti, neq; feciſti ut creſceret: quæ ſub una nocte nata eſt, & una nocte perijt: & ego non parcã Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt plus quàm centũ uiginti milia hominũ, qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram ſuam. Si in paruulorũ ætate & ſimpliciũ, quos certe peccatores fuiſſe non poteris approbare, tanta fuit hominũ multitudo: quid dicemus de utriuſq; ſexus ætate diuerſa, quæ iuxta Philonẽ & prudentiſsimũ philoſophorũ, ab infantia uſq; ad decrepitam ſenectutem, ſeptenario ordine deuoluitur: dum ſibi ſic inuicẽ ætatũ incrementa ſuccedunt, ut quando de alia tranſeamus ad aliam, ſentire minime ualeamus? CRIT. Tota argumen C
tatio tua huc tendit, ut quod Græci dicunt αὐτεξούσιον, & nos liberũ appellamus arbitrium, uocabulo tribuas, re auferas. Tu enim autorẽ peccatorũ facis deum, dum aſſeris nihil hominẽ per ſe poſſe facere, ſed adminiculo dei, cui imputeẽ omne quod facimus. Nos autẽ, ſiue bonũ, ſiue malũ homo fecerit, per liberi arbitrij poteſtatẽ ei dicimus imputari, qui fecit quod uoluit: & non ei, qui ſemel cõceſsit liberũ arbitriũ. ATT. Quamuis tergiuerſeris, laqueis ueritatis innecteris: hoc enim modo, etiam ſi ipſe non adiuuat, tamen iuxta te autor erit malorũ: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim ſententia eſt, homicidam eſſe eum, qui cum poſsit hominẽ de morte liberare, non liberet. CRIT. Iam iam tollo manũ, cedo, uiciſti: ſi tamen uincere eſt, ueritatẽ uelle ſubuertere, non rebus, ſed ſermonibus, id eſt, non ueritate, ſed mendacio. Poſſum enim illud tibi Apoſtoli reſpondere: Et ſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia. Quando enim loqueris, coactus argumentationũ ſtrophis tibi uideor aſſentire: cum autẽ tacueris, ex animo rurſus elabitur: ut liquido appareat diſputationẽ tuam non ex fontibus ueritatis & Chriſtiana ſimplicitate, ſed ex philoſophorũ minutijs & arte deſcendere. ATT. Vis ergo me rurſum uti teſtimonijs ſcripturarũ? Et quomodo iactant diſcipuli tui, nullum argumentationi tuæ poſſe & problematibus reſpondere? CRIT. Non ſolum uolo, ſed & cupio. Doce me de ſcripturis ſanctis, ubi ſublata liberi arbitrij poteſtate faciat homo, quod per ſe aut noluit, aut non potuit. ATT. Non ita, ut tu proponis, ſed ut ueritas poſcit & ratio, ſcripturarũ uocibus eſt utendum. Loquitur Iacob in oratione ſua: Si fuerit dominus deus mecũ, & cuſtodierit me in uia, per quam ego pergo: & dederit mihi panem ad manducandũ, & ueſtimentũ ad operiendũ: & reduxerit me cum ſalute in domũ patris mei, erit mihi dominus in deum: & lapis iſte quẽ poſui in titulũ, erit mihi domus dei: & omniũ quæcunq; dederis mihi, decimas offeram tibi. Nunquid dixit, ſi liberũ arbitriũ conſeruaueris, & cibũ & ueſtimentũ meo labore quęſiero, & reuertero in domũ patris mei? Omnia dat domini uoluntati, ut mereatur accipere quod precatur. Reuertenti de Meſopotamia Iacob, angelorũ occurrit exercitus, & uocantur caſtra dei. Poſtea pugnat cum angelo ſub figura hominis, & à domino cõfortatur. De ſupplantatore, Iacob rectiſsimus dei nomen accepit. Neq; enim ad fratrem crudeliſsimum audebat reuerti, niſi

A niſi domini præſidio roboratus. Scriptũ eſt in conſequentibus: Ortus eſt ei ſol, poſtquã tranſiuit Phanuel, quod interpretatur facies dei. Vnde loquitur & Moyſes: Vidi dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea: non proprietate naturæ, ſed dignatione miſerentis. Oritur ergo nobis ſol iuſtitiæ, quando uultu dei confirmamur. Ioſeph in Aegypto clauditur carcere: ibiq; infertur, quod cuſtos carceris omnia poteſtati eius fideiq; cõmiſerit. Cauſaq; redditur, quia dominus erat cum eo: & quæcũq; faciebat, proſperabantur à domino in manibus eius. Vnde & eunuchis ſomnia ſuggeruntur, & Pharao uidet ſomniũ inextricabile, ut per hanc occaſionẽ liberaretur Ioſeph, pater paſceretur & fratres, Aegyptus tempore famis ſaluaretur. Sequitur: Dixit autẽ deus ad Iſrael in uiſione noctis: Ego ſum deus patrũ tuorũ, noli timere deſcendere in Aegyptũ, in gentem enim magnam faciam te ibi: & ego deſcendam tecũ in Aegyptũ, & educam te inde: & ponet Ioſeph manus ſuas ſuper oculos tuos. Vbi hic eſt liberi arbitrij poteſtas? An non totũ quod ire audet ad filiũ, & genti ſe cõmittere dominũ neſcienti, dei patrũ eius auxiliũ eſt? Liberatur populus de Aegypto in manu forti & brachio excelſo: non Moyſi & Aaron, ſed eius qui ſignorũ miraculis populũ liberauit: & ad extremũ percuſsit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ardenter exire cõpellerent. Solomon loquitur: Eſto confidens in dominũ in toto corde tuo: in tua autem ſapientia ne exalteris: in omnibus uijs tuis cognoſce eum, ut rectas faciat uias tuas. Intellige quid loquitur: Nec in ſapientia noſtra, nec in ullis uirtutibus cõfidendum, ſed in ſolo domino, à quo greſſus hominis diriguntur. Deniq; præcipitur, ut oſtendamus ei uias noſtras, & notas eſſe faciamus, quæ non labore proprio, ſed illius adiutorio atq; clementia rectæ fiunt. Vnde ſcriptũ eſt: Rectam fac in conſpectu meo uiam tuam: ſiue ut alia exemplaria habent: Rectam fac in conſpectu tuo uiam meam: ut quod tibi rectũ eſt, etiam mihi rectum eſſe uideatur. Idẽ Salomon loquitur: Deuolue ſuper dominũ opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Tunc enim noſtra cogitatio cõfirmatur, quando omne quod
B agimus, quaſi ſuper ſtabilem & ſolidiſsimã petram, domini adiutorio deuoluimus, eiq; cuncta reputamus. Apoſtolus Paulus cum dei beneficia celeri ſermone narraſſet, ad extremũ intulit: Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit: Fiduciã autẽ talem habemus per Chriſtũ ad deũ, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos fecit nos noui teſtamenti miniſtros: non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem uiuificat. Adhuc audemus per liberũ arbitriũ ſuperbire, & abuti beneficijs dei in contumeliã largitoris? cum idem uas electionis apertiſsime ſcribat: Habemus autẽ theſaurũ iſtũ in uaſis fictilibus, ut abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorũ impudentiã loquitur: Qui gloriatur, in domino glorietur. Neq; enim qui ſeipſum cõmendat, ipſe probatus eſt, ſed quem deus cõmendat. Et iterũ: Nihil enim mihi defuit ab his, qui ſupra modum ſunt apoſtoli, licet nihil ſim. Petrus loquitur ad dominũ, ſignorũ magnitudine conturbatus: Recede à me, quia homo peccator ſum. Et dominus ad diſcipulos: Ego ſum uitis & uos rami: qui manet in me, & ego in eo, iſte affert fructũ multũ: quia ſine me nihil poteſtis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabeſcunt, cum fuerint à matrice præciſa: ita omnis hominũ fortitudo marceſcit & deperit, ſi à dei auxilio deſeratẽ. Nemo, inquit, poteſt uenire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Quando dicit, nemo poteſt uenire ad me, frangit ſuperbientẽ arbitrij libertatem: quod etiã ſi uelit ad Chriſtũ pergere, niſi fiat illud quod ſequitur: niſi pater meus cœleſtis traxerit eum, nequicq̃ cupiat & fruſtra nitatur. Simul & hoc animaduertendũ, quod qui trahitur, non ſponte currit: ſed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non poteſt ſuis uiribus & labore uenire ad Ieſum, quõ poteſt omnia ſimul peccata uitare? Et uitare in perpetuũ, & dei ſibi potẽtiæ nomẽ aſſumere? Si eñ ille ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρτητος, quæ inter me & deũ erit diſtãtia? Vnũ adhuc ponã teſtimoniũ, ne tibi & auditoribus faſtidiũ faciam. Aſſuero quem ſeptuaginta interpretes ἀρταξέρξην uo-

cant, somnus aufertur ab oculis, ut cõmentarios in se fidelium replicans ministrorũ, in- C
ueniat Mardochæũ, cuius indicio de insidijs liberatus est: ut & Hester cõmendabilior
fieret, & cunctus populus Iudæorũ imminentẽ uitaret necẽ. Certe rex potentitissimus,
qui ab India usq; ad Septentrionẽ & Aethiopiã cunctũ possidebat Orientẽ, post largis-
simas epulas & cibos toto orbe quęsitos dormire cupiebat, & somno requiescere, ac li-
berũ arbitriũ implere dormiendi: nisi dominus prouisor bonorũ omniũ impediisset na
turæ ordinẽ, ut contra naturã, tyranni crudelitas uinceretur. Longũ est si uoluero cun-
cta sanctarũ scripturarũ exempla proferre. Totus sermo sanctorũ ad deum oratio est: to
ta oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris: ut qui nostris uiribus & studio
saluari non possumus, illius misericordia conseruemur. Vbi autem misericordia & gra
tia est, liberũ ex parte cessat arbitriũ: quod in eo tantum est, ut uelimus atq; cupiamus, &
placitis tribuamus assensum. Iam in domini potestate est, ut id quod cupimus, quod la-
boramus ac nitimur, illius ope & auxilio implere ualeamus. CRIT. Ego simpliciter dixe
ram, non in singulis operibus nostris, sed in gratia conditionis & legis, sentiri auxilium
dei, ne liberũ frangeret arbitriũ. Cæterũ sunt pleriq; nostrorũ, qui omnia quæ agimus,
dicant fieri præsidio dei. ATT. Qui hoc dicit, uester esse cessabit. Aut ergo & tu ista di-
cito, ut noster esse incipias: aut si non dicis, alienus eris cum his qui nostra non dicunt.
CRIT. Tuus ero, si mea dixeris: imò tu meus, si aduersa non dixeris. Sana corpora con-
fiteris, & animæ quæ fortior est, denegas sanitatẽ. Vt enim morbus & uulnus in corpo-
re, ita peccatũ in anima. Qui ergo sanũ aliquando hominẽ cõfiteris ex ea parte qua caro
est, quare non sanum dicas & ex ea qua spiritus est? ATT. Sequor propositionẽ tuam.
Nunq; hodie effugies, ueniam quocũq; uocaris. CRIT. Paratus sum ad audiendũ. ATT.
Et ego ad loquendũ surdis auribus. Respondebo igitur ad propositũ. Ex anima & cor-
pore cõpacti, utriusq; substantiæ naturã consequimur. Quomodo corpus sanũ dicitur,
si nullo languore uexetur: ita anima absq; uitio, si nulla perturbatione quatiatur. Et ta-
men quamuis corpus sanum sit integrũq; & uegetũ, & cunctorũ sensuũ integritate ro- D
bustum, aut crebris, aut raris infirmitatibus cõdolescit: & ut firmissimũ sit, interdum pi
tuitæ molestiã patitur: ita anima cogitationũ & perturbationũ impetus sustinens, ut su-
peret naufragia, non absq; periculo nauigat, consideransq; fragilitatẽ suam semper de
morte sollicita est: secundum illud quod scriptũ est: Quis est homo qui uiuet, & non ui-
debit mortẽ? Quæ cũctis intenta est mortalibus, nõ naturæ dissolutione, sed morte pec-
cati: iuxta illud propheticũ: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Alioquin hanc cõmu
nem mortẽ, qua & bruta soluuntur animalia, Enoch & Eliam nondum uidisse cogno-
scimus. Da mihi corpus quod nunq; languerit, aut quod post languorẽ perpetua sanita-
te securũ sit: & dabo tibi animã quæ nunq; peccauerit, nec post uirtutes deinceps pecca-
tura sit: præsertim cum uicina sint uitia uirtutibus. Et si paululũ declinaueris, aut errandum tibi sit, aut in præceps cadendum. Quantũ enim inter se distant pertinacia & perse-
uerantia, parsimonia & frugalitas, liberalitas & profusio, prudentia & calliditas, fortitu
do & temeritas, cautela & timiditas? quorũ alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod
quidem & in corporibus inuenitur. Si felli prouideris temperando, pituita succrescit.
Si humores siccare festines, inardescit sanguis bili uitiatus, & luteus color ora perfun-
dit. Certe ut cunctam medicorũ adhibeamus diligentiam, & castigatis uiuamus cibis, &
morborũ fomitibus careamus & cruditate, occultis quibusdam & soli deo cognitis cau
sis, uel frigore inhorrescimus, uel febre exardescimus, uel torminibus eiulamus, & ueri
medici saluatoris imploramus auxilium, dicimusq; cum apostolis: Magister, saluos nos
fac, perimus. CRIT. Esto, ut nullus potuerit omne uitare peccatũ in pueritia, adolescen
tia & iuuentute, nunquid negare potes plurimos iustos & sanctos uiros post uitia, om-
ni se ad uirtutes animo cõtulisse, & per has caruisse peccato? ATT. Hoc est quod tibi in
principio dixeram, in nostra esse positum potestate, uel peccare, uel non peccare: & uel
ad bonũ, uel ad malum extendere manũ, ut liberũ seruetur arbitrium: sed hoc pro mo-
do &

A do & tempore & conditione fragilitatis humanæ: perpetuitatẽ autem impeccantiæ soli
reseruari deo, & ei qui uerbũ caro factus, carnis detrimẽta & peccata non pertulit. Nec
quia ad breue possum, coges me ut possim iugiter. Possum ieiunare, uigilare, ambulare,
legere, psallere, sedere, dormire, nunquid in perpetuũ? CRIT. Et quare in scripturis san
ctis ad perfectã iusticiã prouocamur, ut est illud: Beati mundo corde, quoniã ipsi deum
uidebunt. Et: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Et dei loquentis ad
Abrahã: Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula uel querela:
& ponam testamentũ meũ inter me & te, & multiplicabo te nimis? Si enim non potest
fieri quod scriptura testatur, frustra præcepit ut fieret. ATT. Diuersis testimonijs scri-
pturarũ eandem quæstionẽ teris in theatrales præstigias, quæ unum eundemq; hominẽ
personarũ uarietate mutata, in Martẽ Veneremq; producunt: ut qui prius rigidus & tru
culentus incesserat, postea soluatur in molliciẽ fœminarũ. Hoc enim quod nunc quasi
nouum obijcis: Beati mundo corde: & beati immaculati in uia: & esto sine macula: & cę
tera huiuscemodi, Apostolo respondente conuictũ est: & ex parte cognoscimus, & ex
parte prophetamus: & nunc per speculũ uidemus in ænigmate: cum autẽ uenerit quod
perfectũ est, id quod ex parte fuerat, destruetur. Et mundum igitur cor quod postea sit
uisurũ deũ, & beatitudinẽ uitæ immaculatæ, & immaculatũ cum Abrahã uiuere, in um-
bra possidemus et imagine. Quamuis aliquis patriarcha sit, quamuis propheta, quamuis
apostolus, dicitur eis à domino saluatore: Si uos cum sitis mali, scitis bona dare filijs ue
stris: quanto magis pater uester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Deniq; & A-
braham, cui dictũ est: Esto sine querela & sine macula, conscientia fragilitatis suæ cecidit pronus in terram. Cumq; loquutus esset ei deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra
Sarai, sed Sara erit nomen eius: & dabo tibi ex ea filiũ, & benedicã ei, & erit in gentes, &
reges gentiũ ex ipso erunt, statim infertur: Cecidit Abrahã in faciẽ suam, risitq;, & dixit
in mente sua: Si centenario nascetur filius, & si Sara nonaginta annorũ pariet? Dixitq; B
Abraham ad deum: Ismael uiuat in conspectu tuo. Cui respondit deus: Etiam. Ecce Sara
uxor tua pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Isaac, & reliqua. Certe audierat à deo:
Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula: quare non credidit
quod deus repromisit, sed risit in corde, putans se celare deum, & aperte ridere non au
dens? Deniq; causas incredulitatis exponens dicit in corde suo: Quomodo potest fieri,
ut centenarius de nonagenaria uxore pariat filiũ? Viuat, inquit, Ismael in cõspectu tuo,
quem semel dedisti. Difficilia non quæro, cõtentus sum beneficio quod accepi. Quem
occulta responsione arguens deus, ait: Etiã. Et est sensus: Fiet quod existimas non futu-
rum. Sara uxor tua pariet tibi filiũ: & anteq; ista concipiat, priusquã ille nascatur, puero
nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, filius tuus Isaac risus nomen
accipiet. Sin autẽ ab his qui sunt mundo corde in hoc seculo putas uideri deum, quare
Moyses qui prius dixerat: Vidi dominũ facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea: postea
deprecatẽ, ut eum uideat cognoscenter? quẽ quia dixerat se uidisse, audit à domino: Non
potes uidere faciẽ meam. Non enim uidebit homo faciẽ meã, & uiuet. Vnde & Apostolus, inuisibilẽ solũ deũ, qui & lucẽ habitat inaccessibilẽ, & quẽ nullus hominũ uiderit,
neq; possit uidere, appellat. Et Ioannes euangelista sacra uoce testatur, dicens: Deũ ne-
mo uidit unq; Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit. Qui uidet & narrat,
non quãtus est ille qui uisus est, nec quantũ nouit ille qui narrat: sed quantũ potest mor
taliũ sensus accipere. Quod autẽ putas beatũ esse, qui sit immaculatus in uia, & ambulet
in lege eius, ex sequenti sensu priorẽ intellige. Multis testimonijs supra didicisti legẽ nul
lum potuisse cõplere. Si autẽ Apostolus ad cõparationẽ gratiæ Christi, quæ prius lucra
arbitrabatur in lege, reputauit quasi stercora, ut Christũ lucrifaceret: quanto magis nos
scire debemus, ideo Christi & euangelij gratiã succesisse: quia in lege nemo iustificari
potuit? Si autem in lege nullus iustificatur, quomodo ad perfectum immaculatus est in
uia, qui adhuc ambulat, & ad calcem uenire festinat? Certe qui in cursu est, & in uia gra-

ditur, minor est eo qui peruenit ad finẽ. Si ergo immaculatus est ille atq; perfectus, qui adhuc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus habebit ille, qui ad terminũ uiæ legisq; peruenit? Vnde & Apostolus de domino loquitur: quod in fine mundi, & in consummatione uirtutũ exhibeat sibi sanctã ecclesiã, non habentẽ maculã, neq; rugã: quam uos putatis iam in ista carne mortali & corruptibili esse perfectam, & audire meremini cum Corinthijs: Iam perfecti estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnaremus uobiscũ: cũ uera & absq; omni sorde perfectio in cœlestibus reseruetur, quando sponsus loquetur ad sponsam: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Iuxta quod & illud intelligitur: Vt sitis irreprehensibiles & simplices sicut filj dei immaculati: quod non dixerat estis, sed sitis, in futurũ differens, non in præsenti esse contestans: ut hic labor sit atq; contentio, ibi laboris uirtutisq; præmia. Deniq; Ioannes scribit: Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quando eũ uidebimus sicuti est. Quanq̃ ergo filij dei simus, tamen similitudo dei & uera contemplatio, tunc nobis repromittitur, quando apparuerit in claritate sua. De hoc superbiæ tumore, & illa orandi prorumpit audacia: qua scribens ad uiduam, quomodo sancti debeant orare pronuncias. Ille enim, inquis, merito ad deum extollit manus: ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere: Tu enim nosti domine, q̃ sanctæ, q̃ innocentes, q̃ puræ sint ab omni fraude & iniuria & rapina quas ad te expando manus, q̃ iusta, q̃ immaculata labia, & ab omni mendacio libera: quibus tibi, ut mihi miserearis preces fundo. Christi est hæc, an Pharisęi superbientis oratio: qui etiã in Euãgelio loquebatur: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, & sicut hic publicanus: ieiuno bis in sabbato: decimas do omniũ quæ possideo. Ille agit gratias deo, quia ipsius misericordia non sit sicut cæteri homines, peccata detestans, non assumens iusticiã. Tu dicis: Domine, tu nosti q̃ sanctæ, q̃ innocẽtes, q̃ puræ sint ab omni fraude, iniuria & rapina, quas ad te expando manus. Ille bis in sabbato se ieiunare dicit, ut affligat carnẽ uitijs lasciuien D tem: & omnis substãtiæ suæ dat decimas. Redemptio enim animæ uiri, propriæ diuitiæ. Tu cum diabolo gloriaris, dicente: Super sydera ascendam, ponã in cœlo thronũ meũ, & ero similis altissimo. Dauid loquitur: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, & computruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudiciũ cum seruo tuo, & non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Tu sanctũ & innocentẽ & purũ te esse iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cũctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisq; peccato mundum esse te dicas: inferens quàm iusta, quàm immaculata labia, & ab omni mendacio libera. Ille canit: Omnis autẽ homo mendax: & hoc ipsum confirmat apostolica autoritas, ut sit deus uerax, omnis autem homo mendax: & tu ab omni mẽdacio immaculata & iusta & libera possides labia. Esaias plangit: Heu mihi misero, quoniã cõpunctus sum, quia cum sim homo, & immũda labia habeam, in medio quoq; populi immunda labia habentis ego habito: & postea Seraphim ignitũ carbonẽ forcipe cõprehensum defert ad prophetæ labia purganda: non ut tu loqueris arrogantis, sed sua uitia confitentis. Iuxta illud quod in Psalmo dicitur: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguã dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Et post tantũ tumorẽ, orantisq; iactantiã & confidentiã sanctitatis, quasi stultus stultis persuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi miserearis preces fundo. Si sanctus es, si innocẽs, si ab omni sorde purgatus: si nec sermone, nec opere peccasti, dicẽte Iacobo: Qui in uerbo nõ peccat, iste perfectus est uir: & nemo potest refrenare linguã suã: quõ misericordiã deprecaris, ut uidelicet plangas te & fundas p̃ces: qa sanctus & purus es & innocẽs immaculatisq; labijs, & ab omni liber mendacio, dei similis potestati? Sic Christus orauit in cruce: Deus deus meus, ut qd dereliqsti me: lõge à salute mea, uerba delictorũ meorũ. Et rursum: Pater, in manus tuas cõmẽdo spiritũ meũ. Et: Pater, ignosce eis: quod eñ faciũt, nesciũt: q̃ pro nobis agens gratias dixerat:

Confiteor

A Confiteor tibi domine pater cœli & terræ. Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Illi nomẽ dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt: tu dicis, nosti domine quàm sanctæ & quàm innocentes & quàm puræ manus meæ sint. Illi inferunt, Adueniat regnũ tuũ: spem regni futuro tempore præstolantes: ut regnãte Christo, nequaquam regnet peccatũ in mortali eorũ corpore: iunguntq;, Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra: ut imitetur angelos humana fragilitas, & uoluntas domini compleatur in terra. Tu dicis, Potest homo si uoluerit omni carere peccato. Panẽ quotidianũ, siue super omnes substantias, uenturũ apostoli deprecanẽ, ut digni sint assumptione corporis Christi. Et uos per nimiã sanctitatẽ, securamq; iusticiã, audacter uobis cœlestia donа uendicatis. Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in dominũ saluatorẽ: impleto illo, quod de se scriptũ est: Beati quorũ remissæ sunt iniqtates, & quorũ tecta sunt peccata: statim in prima corporis cõmunione Christi dicunt: Et dimitte nobis debita nostra: quę illis fuerant in Christi confessione dimissa: & tu arrogans & superbus de sanctarum puritate manuũ, & mundicia eloquij gloriaris. Quamuis sit hominis perfecta cõuersio, & post uitia atq; peccata uirtutũ plena possessio: nũquid possunt sic esse sine uitio, quomodo illi, qui statim de Christi fonte procedunt? Et tamen iubentur dicere: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pauore fragilitatis humanæ suam cõscientiã formidantes. Illi dicunt: Ne nos inducas in tentationẽ: tu cum Iouiniano loqueris: eos qui plena fide baptisma consequuti sunt, tentari ultra & peccare non posse. Ad extremũ inferunt: Sed libera nos à malo. Quid precantur à domino, quod habent in liberi arbitrij potestate? O homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelẽ suum: ut lota quidem sit, sed custodire non ualeat purita
B tem, nisi à dño deo sustẽtetur. Quomodo cupis dei misericordia liberari, qui pausoante liberatus es à peccatis, nisi hac ratione qua diximus: ut cum omnia fecerimus, nos inutiles esse fateamur. Oratio ergo tua, pharisæi uincit superbiam, & publicani cõparatione damnatur: qui de longe stans, oculos ad deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Vnde profertur domini sententia: Dico uobis, descẽdit hic iustificatus in domũ suam, plus quàm ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Apostoli humiliantur, ut exaltentur. Discipuli tui eleuantur, ut corruant. Eidem adulans uiduæ non erubescis dicere pietatẽ, quæ nusquã reperitur in terra: & ueritatẽ, quæ ubiq; peregrina sit, in illa potissimũ cõmorari: nec recordaris illius sententiæ, Populus meus, qui beatũ te dicunt, seducunt te, & semitas pedũ tuorũ supplantant: laudasq; eam uocibus, & dicis: O te felicẽ nimiũ, ó beatã, si iusticia quæ esse iam non nisi in cœlo creditur, apud te solam inueniatur in terris. Docere est hoc, an occidere? Leuare de terra, an præcipitare de cœlo: id mulierculæ tribuere, quod angeli non audeant usurpare? Si autẽ pietas, ueritas atq; iusticia non inueniuntur in terris, nisi in una muliere: ubi erunt iusti tui, quos absq; peccato in terris esse iactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, soles cum tuis iurare discipulis non esse tua, cum perspicue in eis stili tui splendor eluceat: & tanta sit uenustas eloquij Tulliani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisq; uenalia, publice non audeas profiteri. O te felicẽ, cuius prẽter discipulos nemo cõscribit libros: tu quicquid uideris displicere, non tuũ, sed alienũ esse cõtendas. Et quis ille tanti erit ingenij, ut leporẽ tui sermonis possit imitari? CRIT. Non possum ultra differre, omnis uincitur patientia uestrorũ iniquitate uerborũ. Oro te, quid infantuli peccauere? nec cõscientia eis delicti imputari potest, nec ignorantia, qui iuxta Ionã prophetã manũ dexterã nesciunt & sinistram. Peccare non possunt, & possunt perire: genua labant, uagitus uerba non explicãt, balbutiẽs lingua ridẽt, & æternæ miseriæ cruciatus miseris præparanẽ. ATT. Ah nimium

diſertus eſſe cœpiſti,ut non dicam eloquens,poſtq̃ diſcipuli tui uerſi ſunt in magiſtros. c
Antonius orator egregius,in cuius laudibus Tullius pertonat:diſertos ſe ait uidiſſe multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi oratorũ & non tuis floribus luderè, per quos ſolent imperitorũ atq; puerorũ aures decipi, ſed ſimpliciter dic mihi quid ſentias. CRIT. Hoc dico,concedas mihi ſaltem eos eſſe ſine peccato, qui peccare non poſſunt. ATT. Cõcedam ſi in Chriſto fuerint baptizati:nec me tenebis in aſſenſum ſententiæ tuæ,qua dixiſti poſſe hominẽ ſine peccato eſſe ſi uelit.Iſti enim nec poſſunt,nec uolunt:ſed ſine ullo peccato per dei gratiam ſunt, quam in baptiſmo ſuſceperunt. CRIT. Cõgis me,ut ad inuidioſum illud ueniam,& dicam tibi, Quid enim peccauerunt:ut ſtatim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non potes, uoluntate interficias? ATT. Ille hęreticum interficit,qui eſſe hęreticũ patitur.Cæterum noſtra correptio, uiuificatio eſt:ut hæreſi moriens, uiuas catholicæ fidei. CRIT. Si nos ſcitis hæreticos, cur non accuſatis? ATT. Quia Apoſtolus me docet hæreticum poſt unam & ſecundam correptionem uitare non accuſare, ſciens quia peruerſus ſit, & ſuo iudicio damnatus. Alioqui ſtultiſimũ eſt,ſuper fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid enim ſi te alius catholicum dixerit,ſtatim ne aſſenſum tribuam? Quicunq; te defenderit,& peruerſa credentem bene ſentire dixerit:non hoc agit ut te infamia liberet,ſed ut ſe infamet perfidię. Multitudo ſociorum nequaquam te catholicum,ſed hæreticum eſſe demonſtrabit. Verum hæc eccleſiaſtico calcentur pede,ne quaſi paruulis flentibus triſtior quædam imago mõſtretur.Hoc nobis præſtet dei timor, ut omnes alios cõtemnamus timores. Proinde aut defende quod credis, aut relinque quod defendere non potes. Quemcunq; in defenſionem tui adduxeris, non patronum, ſed ſocium nominabis. CRIT. Dic quæſo, & me omni libera quæſtione, quare infantuli baptizentur? ATT. Vt eis peccata in baptiſmate dimittantur. CRIT. Quid enim cõmeruere peccati? Quiſquam ne ſoluitur non ligatus? ATT. Me interrogas? Reſpondebit tibi Euangelica tuba, doctor gentium, uas aureum in toto orbe reſplendens: Regnauit mors ab Adam, uſq; ad Moyſen, etiam in D
eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adam, qui eſt forma futuri.Quod ſi obieceris dici, eſſe aliquos qui non peccauerunt:intellige eos illud non peccaſſe peccatum,quod peccauit Adam præuaricando in paradiſo præceptum dei. Cæterum omnes homines,aut antiqui propagatoris Adam,aut ſuo nomine tenentur obnoxij.Qui paruulus eſt,parentis in baptiſmo uinculo ſoluitur. Qui eius ætatis eſt,quæ poteſt ſapere,& alieno & ſuo,Chriſti ſanguine liberat. Ac ne me putes hæretico ſenſu hoc intelligere, beatus martyr Cyprianus, cuius te in ſcripturarũ teſtimonijs dirigendis æmulum gloriaris,in epiſtola quam ſcribit ad epiſcopum Fidum de infantibus baptizandis hæc memorat.Porrò autem ſi etiam grauiſsimis delictoribus,& in deum multo ante peccantibus cum poſtea crediderint remiſsio peccatorũ datur,& à baptiſmo atq; gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit,niſi quod ſecundum Adam carnaliter natus, contagiũ mortis antiquæ, prima natiuitate contraxit? Qui ad remiſsionẽ peccatorũ accipiendam, hoc ipſo facilius accedit,quod illi remittuntur non propria, ſed aliena peccata. Et idcirco frater chariſsime, hæc fuit in cõcilio noſtra ſentẽtia,à baptiſmo atq; gratia dei, qui omnibus miſericors & benignus & pius eſt,neminẽ per nos debere prohiberi. Quod cum circa uniuerſos obſeruandũ ſit atq; retinendũ, magis circa infantes ipſos & recẽs natos obſeruandũ puta, q̃ hoc ipſo de ope noſtra ad diuinã miſericordiã plus merentẽ,quod in primo ſtatim nati uitatis ſuæ ortu plorantes ac flentes,nihil aliud faciunt q̃ deprecantẽ. Scripſit dudum uir ſanctus & eloquens epiſcopus Auguſtinus ad Marcellinũ,qui poſtea ſub inuidia tyrannidis Heracliane ab hæreticis innocens cæſus eſt,duos libros de infantibus baptizandis contra hæreſim ueſtram,per quam uultis aſſerere baptizari infantes,non in remiſsionẽ peccatorum,ſed in regnum cœlorum:iuxta illud quod ſcriptum eſt in Euangelio: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum cœlorum.

Tertium

A Tertium quoq; ad eundem Marcellinum contra eos, qui dicunt idem quod uos, poſſe
3 hominem ſine peccato eſſe,ſi uelit,abſq; dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium contra doctrinam tuam,multa peruerſa fingentem. Alios quoq; ſpecialiter tuo nomini cudere dicitur, qui necdum in noſtras uenere manus. Vnde ſuperſedendum huic labori cenſeo,ne dicatur mihi illud Horatij: In ſyluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex ſuperfluo,aut ſi noua uoluerimus dicere,à clariſsimo ingenio occupata ſunt meliora. Hoc unum dicam, ut tandem finiatur oratio: aut nouum uos debere ſymbolum tradere,ut poſt patrem & filium & ſpiritum ſanctum baptizetis infantes in regnum cœlorum: aut ſi unum & in paruulis & in magnis habetis baptiſma, etiam infantes in remiſsionem peccatorum baptizandos in ſimilitudinem præuaricationis Adam. Quod ſi iniuſta uobis uidetur aliorum remiſsio peccatorum,qua non indiget qui peccare nõ potuit:tranſite ad amaſium ueſtrum, qui præterita in cœlis & antiqua delicta ſolui dicit in baptiſmo:ut cuius in cæteris autoritate ducimini,etiam in hac parte errorẽ ſequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAGIANOS SCHOLIA.

Vibuſdam lupatis.] Lupata ſunt frena aſperiora,quibus indomiti cohibentur equi.Ita Vergilius:Et duris parere lupatis. Euagrium Hyperboritã.] Addidit patriam,quod eius nominis complures ſint.Sunt autem Hyperborei,Scythiæ populi in Aſiatico littore ad Aquilonem in montibus Ripheis. Abin & Paamin.] Meminit Auguſtinus in libro De hæreſibus ad Quoduultdeum de Pſallianis, ſiue, ut in alijs habetur codicibus, Maſſilianis, qui Græce dicti ſint Euchitæ,quod indeſinenter orarent. Socraticorum conſuetudinem.] Qui dialogis rem tractant,ut Plato & Xenophon. Inuidiæ facibus.] Id etiam literis prodidit Gennadius,obtrectatorem Ruffini,liuore commotum,ad obloquium uertiſſe ſtilum. Eloquentiæ fuere fulmina.] Hoc per ironiam eſt accipiendum.Nam ipſi in libris infantiam exprobrat.Siquidem id agit hoc loco Hieronymus,non fuiſſe cauſam cur Ruffino inuideret. Palladius ſeruilis nequitiæ.] Nequitiam non ad libidinem retulit,ſed ad contemptum. Ita Plautus piſcem non recentem appellat nequam,quod nullius eſſet precij.
B

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

I Dic mihi.] Poſteaquam decretum erat fictis nominibus rem agere, demiror cur hæc uocabula potiſſimum placuerint Attici & Critobuli.Niſi ob id ſibi ſumpſit Attici nomen, quod hic data opera Atticum dicendi genus affectauit,hoc eſt,dilucidum,& elegans magis quàm uehemens. Quod idem fecit in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduerſarium autem ideo uocauit Critobulum, quod innuat in conſilio condemnandum,à uerbo κρίνειν & βουλή. Nam huius hæreſis damnata fuit primum ab Innocentio, deinde à Zoſimo,poſtremo à concilio Carthaginenſi:quemadmodum ante retulimus. Ingratis tibi fatendum eſt.] Ingratis aduerbialiter dixit,pro eo quod eſt,nolenti. Scilicet nunc mihi.] Scilicet ironiam habet,ſentit enim non eſſe neceſſe. Fruere liberi arbitrij.] Hoc nõ eſt approbãtis,ſed abominãtis. ὄναιο, hoc eſt tibi habe.Ita Iuuenalis: Viuas & imaginis
2 huius Gaudia longa feras,utiq; cum contemptu eius cui hæc dicit. Quod Græce dicitur δύναμις.] Philoſophorum uocabula δύναμις, quam potentiam uocant Latini:& ἐνέργεια, quam actum appellant:hæc inter ſe pugnant.Nam δύναμει dicitur eſſe, quod nondum eſt: ſed tamen ita conditum,ut eſſe poſſit,quemadmodum granum pomi potentia eſt arbor,& materia prima quidlibet eſt. At ἐνεργείᾳ, quod iam uere eſt,& in quo agit inducta forma. Ne tu dialecticis.] Varie depraua-
tus erat hic locus in exemplaribus,legendum arbitror:At tu nænijs imbutus quidem es. Vt lit ſenſus,illum deguſtata dialectica facile poſſe ſentire, id neminem conceſſurum. Aut certe in hunc modum.An tu ne his quidem dialecticis imbutus es:hoc eſt,his rudimentis, quæ norunt, qui uel leuiter attigere dialecticam. In regione Hus.] Quam uocem Hebraicam Septuaginta uerterũt Auſitide. Et paruam Euangeliſtæ.] Nam magis mirandum erat,ſi Apoſtolus in eadem epiſtola,
3 eaq; parua,ſic ſecum ipſe pugnaret. Quid paleis ad.] Hieremiæ cap.uigeſimotertio. Ad oratorum caſtra.] Translatum à militibus perfugis, ad hoſtium caſtra ſe transferentibus. Orator tuus.] Nempe Cicero. Communibus locis.] Subaudi uti.Nam domi nobis iſta naſcũtur,rhetorum enim propria ſunt. Diuidens propria.] ἰδίαι Græce,hoc eſt proprie,ſiue priuatim. Si legas ἴδια,propria ſunt.Atq; id uerbi in noſtra editione non reperitur. Magiſter ueſter ὁ ἀρχαῖος. Id eſt uetus ille.Origenem,ni fallor,ſignificat,aut certe Platonẽ,unde hauſit hæc Origenes.Maluit aũt Græce dicere,ut alluderet ad libros περὶ ἀρχῶν.Deinde luderet amphibologia uocis. Nam archæus Græcis & uetuſtum ſignificat,& ſtultum ac delirũ. Manũ inijciant deo.] Hoc eſt,deum in ius tra-
hant iniecta manu. Quas Græci βανάυσους.] Quod ad uerbum dicere poſſis caminarias,q̃ in fornacibus & caminis exerceant:à βαῦνος camino,& αὔειν incendere. Deinde trãslata uox ad quaſli-
4 bet artes,quæ manuũ opificio peraguntur. In tria diuidit.] Hic ſuppoſuerant eruditi diuiſionẽ me-

dicinæ, aliunde sumptam. Verum ex antiquorum codicum uestigijs ad hunc restituimus modum, C
λογικὴν, θεωρίαν, ἐμπειρίαν, id est, decretum, rationem, & experientiam: ut prima pertineat ad præceptiones, secunda ad rationem accommodandi, tertia ad exercitationem, siue administrationem artis. Vtitur hac eadem diuisione in epistola ad Paulinum. At eruditus aliquis supposuerat hoc loco, partitionem Cornelij Celsi, qua medicinam in tres diuidit partes, διαιτητικὴν, φαρμακευτικὴν, χειρουργικὴν, quarum prima tradit rationem uictus, secunda rationem & apparatum remediorũ, tertia manuum constat officio, nempe ea quæ sectionibus, emplastris, & inustionibus curat. ἀνέγκλητον magis sonat.] Sine crimine uidetur uulgo dici, qui caret flagitijs. At ἀνεγκλητ⊙ dicitur is, in quem nullum crimen possis impingere. Nam multorum innocentia non caret infamia: ueluti Catonis, qui toties accusatus fuit, sed absolutus. ἐγκαλᾶν est in ius uocare, & dicam impingere: ἔγκλημα crimen, unde ἀνέγκλητ⊙, quasi dicas incriminabilis. Aut uerrucam.] Neuus est macula, uerruca tuberculum. Consideremus quoq; ἐπίτασιν.] Id est, intensionem, siue exaggerationem. Quodq; 5
sequitur μὴ νεόφυτον.] Id est, non nouitium. Sic enim uocat, qui nuper ad fidem accesserit. Vel in excessibus.] Excursibus opinor legendum. quam ἐκβάσιν uocant. Receptum autem erat in declamationibus, ut statim à narratione in locum aliquem amœnum excurreret is qui dicebat, quo uoluptate præpararet auditorem ad futuram argumentationẽ. Id quod & Hieronymus in aliquot libris suis fecit, sicuti suis indicauimus locis. Epilogorum dulcedine.] Nam in hac parte potissimum delectare conantur, in qua locus est proprius mouendorum affectuum. Actum ne agas.] Est apud Terentium in Phormione, id est, ne frustra labores: translatum à iudicijs, in quibus non licebat eandem causam, de qua pronunciatum esset, denuo agere. Stultitiam ἀσυστάτου argumentationis.] Inter uitia argumẽtationis refertur ἀσύστατον, id est inconsistens: simile ei quod appellatur ψευδόμενον. Dicitur autem ἀσύστατον, quoties eiusmodi res proponitur, ut ne possit quidem esse quod fingit: ut lex indicit talionẽ uulneris, cum id ne fieri quidẽ possit: ut enim aliud nihil accedat, ille imprudens uulnerauit, hic prudens. Vigilantẽ capiã.] Allusit ad Aristeum, de quo meminit Vergilius in quarto Georgicon, qui matris adiutus consilio, Proteum uinculis irretiuit: sed dormiẽtem ex insidijs adortus. Laborare potest.] Laborat aliquando, qui periclitatur. Est autem Liuij sententia prouerbialis. Amazones tuas.] Mulieres hæreticis fauẽtes, in quas iocatur & in libris aduersus Iouinianum. Decimoquarto titulo.] Citat librum Pelagij. Sed quod ubiq; ὑπερβολικῶς.] Id est, immodica & fidem excedentia loquens.

IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA.

Quod Græce ἀναμάρτητον.] Id est, impeccabilem, ut in superioribus demonstratum est. De D
mosthenis uestri.] Apparet notare interpretem Origenem, aut Origenistarum quempiam. 1
Quæ Græce περιφέρεια.] Id est, circumferentia, siue circumlatio, aut rotatio, quod in morem rotæ uoluantur assidue res mortalium. λύπη.] Dolor, siue molestia. χαρὰ gaudium, à uerbo χάιρειν. ἡδονὴ uoluptas, à uerbo ἥδομαι. Gaudium ad animum pertinet, ἡδονη magis ad corpus: quanquam & hæc uox ad animum, & in bonam partem torquetur à Latinis. Epistolæ biblinæ.] Id est, papyraceæ. Notat Pelagium & Iulianum, quod procul mittant suas epistolas, ut inde redeant munera. 2
Inter simias & pauos.] Quæ animantia eius sunt regionis: & alterũ habetur in delicijs apud magnates, alterum etiam in cibis gratum magnatum mensis. Noua de Ophir.] Alludit ad id quod legimus, ex longinquis regionibus dona peregrina missa Solomoni, ob admirationem sapientiæ.
τῷ δοκεῖν.] Id est, apparendo, aut sic ut uideretur, aut putaretur. Est enim uerbum infinitiui modi, nominis loco positũ. Nisi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον.] Vtrumq; ductum uidet à σκάζω, quod est claudico: quod obiectum offendiculum cogat claudicare, & ad ruinam tendere. Optimum reuera.] Hoc κατ' ἀντίφρασιν est accipiendum. ἀντίθεον esse doceas.] Verbum est Homericum, quo significat dijs æquiparandum, & numini parem. Quo maledicto.] Phrygiæ fortuitam mẽtionem torsit in Cataphrygas hæreticos, Montani discipulos: qui dicebat spiritum sanctum non in apostolos, sed in se descẽdisse. ὁ μόν⊙ ἀναμάρτητ⊙.] Id est, ille qui solus est sine peccato. 3
Filius Iosedech.] Vt distinguat à filio Naue. Locus est apud Zachariam capite tertio. Lapides sancti uoluuntur.] Locus est apud eundem capite nono. Antiochus Epiphanes.] ἐπιφανὴς, id est, illustris. 4

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

Quod de Socrate.] Is Agelastos est dictus, semper eodẽ uultus habitu, nec alio fuit cum ebiberet cicutam, q̃ quo solet uinum bibere. Lacernam siue penulam.] Nam de Græca uoce φαιλόνη 1
quid significet, ambigunt. Alij pallij genus esse putant, quam hic lacernam uocat: alij thecam librorum. Non intelligis.) δίλημμα, siue δίλημμα, id est, dilemma, genus est syllogismi cornuti, quo modo usus est Critobolus. Nisi mauis δυσδιλήμματον, id est peruersum dilẽma. Nam id ex quo rundam codicum uestigijs propemodum licet odorari, ut intelligas dilemma uitiosum. αὐτεξούσιον.] Id est, qui sui iuris est, suæq; potestatis. ἐξουσία potestas, αὐτὸς ipse. Theatrales præstigias.] 2
Præstigias appellat, quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm est. Fit aũt aliquoties in tragœdijs, ut idem histrio nunc prodeat Neptunus, nunc Venus, nunc Apollo, aut aliud quidlibet.
Testudineo.] Ad fastum incessus retulit, ita solent qui supercilioſam præ se ferũt sanctimoniam.

Episcopus

A Episcopus Augustinus.] Nemo plura conscripsit aduersus Pelagianos q̃ diuus Augustinus: extant hi libri, sed hoc titulo, De peccatorũ meritis & remissione. Ad Hilarium.] Non Pictauiensem, sed Syracusanũ, qui proponit illi quædam Pelagianorũ dogmata. Nusquam de Augustino locutus est honorificentius Hieronymus, q̃ hoc loco. In syluam ne ligna feras.] Prouerbiale est, simile, Ne addas aquam mari. Amasium uestrum.] Origenem sentit.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus adhortatur Epiphaniũ episcopũ Salaminæ Cypri, ut modis omnibus adnitatur, quo conuocata synodo, Origenistarũ hæresis publica autoritate damnetur.

THEOPHILVS EPIPHANIO.

DOminus qui locutus est ad prophetam: Ecce constitui te hodie super gentes & regna, eradicare, & suffodere, & disperdere: ac rursum, ædificare ac plantare: singulis temporibus eandem ecclesiæ suæ largitur gratiam: ut integrũ corpus conseruetur, & in nullo hæreticorũ dogmatũ uenena præualeant. Quod quidem nunc uidemus expletum. Nam ecclesia Christi, quæ non habet maculam neque
B rugã, aut aliquid istiusmodi, egredientes de cauernis suis, Origenis colubros euangelico ense truncauit: & secundum Nitriæ monachorum agmen, contagione pestifera liberauit. Pauca ergo ex his quæ gesta sunt, in generali epistola, quam ad omnes in cõmune direxi, prout patiebatur angustia temporis, comprehendi. Dignationis tuæ est, quæ in huiusce modi certaminibus sæpe ante nos pugnauit, & positos in prælio consolari, & congregare totius insulæ episcopos: ac synodicas literas, tam ad nos, quàm ad Constantinopolitanæ urbis episcopum, & si quos alios putaueris, mittere: ut consensu omnium, & ipse Origenes nominatim & hęresis nefaria condemnetur. Dicis enim, quod calumniatores ueræ fidei, Ammonius, Eusebius, & Eutinius, nouo pro hæresi furore bacchãtes, Constantinopolim nauigarint, ut & nouos, si quos ualuerint, decipiãt: & ueteribus suæ impietatis socijs coniungantur. Curæ igitur tuæ sit, ut cunctis episcopis per Isauriã atq; Pamphyliam, & cæterarum prouinciarum, quæ in uicino sunt, rei ordinem pandas: & nostram, si dignum putas, epistolam subijcias: ut omnes uno spiritu congregati, cum uirtute domini nostri Iesu Christi tradamus eum satanæ in interitum impietatis, quæ possidet eos. Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perueniant, mitte industrium uirum, & aliquem de clericis, sicut & nos de ipsis Nitriæ monasterijs patres monachorum, cum alijs sanctis & continentissimis uiris misimus, qui possint cunctos in præsenti docere, quæ gesta sunt: & super omnia quæsumus, ut impensas ad dominum fundas preces: quo possimus etiam in isto certamine uictoriam consequi. Non enim parua lætitia, & in Alexandria & per totam Aegyptum populorum corda peruasit: ex quo pauci homines electi sunt, ut purum corpus ecclesiæ permaneret. Saluto fratres qui tecũ sunt. Te plebs quæ nobiscum est, in domino salutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilum episcopũ Alexandrinũ extimulat in Origenistarũ factionẽ. Verum in his epistolis tametsi doctæ sunt, admiror æqualitatẽ stili, cũ Theophilus, ni fallor, Græce scripserit. Vnde mihi uidetur eruditus aliquis ex actis hęc conscripsisse. Sed integrũ esto nihilo secius suum cuiq; iudicium.

Hic

Hic Theophilus pessimis coloribus depingit libro Tripartitæ historiæ decimo, homo uafer & fraudulentus, ingenijq; tyrannici, cuius artibus Chrysostomus in exilium actus est. C

HIERONYMVS THEOPHILO.

MEminit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiscum manebas, nunq̃ ab officijs meus sermo cessauerit: nec consideraueris, quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere conueniret. Et nunc sumptis dignationis tuæ epistolis, fructum aliquem cœpisse me uideo euangelicæ lectionis. Si enim durum iudicis sententiam crebra mulieris inflexit petitio, quanto magis paterna uisceratur interpellatione sedula molliuntur? Quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus. Quem enim diligit dominus, corripit: et flagellat omnẽ filium quem recipit. Sed tamen scio nobis nihil esse antiquius, quàm Christi iura seruare, nec patrum transire terminos, semperq; meminisse Romanam fidem apostolico ore laudatam: cuius se esse participem Alexandrina ecclesia gloriatur. Super nefaria hæresi, quam in multa patiẽtia geris, deputas ecclesiæ uisceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis sanctis displiceat: ne dum paucorum pœnitẽtiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum: & factio robustior fiat. Vale in Christo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus scribit Hieronymo, uictos & explosos ac damnatos Origenistas.

THEOPHILVS HIERONYMO.

SAnctus episcopus Agatho, cũ dilectissimo diacono Athanasio in ecclesiastica directus est causa, quam cũ didiceris, nõ ambigo quin nostrum studium probes, & in ecclesiæ uictoria glorieris. Namq; Origenis hæresim in monasterijs Nitriæ quidam nequã & furiosi homines serere & fundare cupiẽtes, prophetica falce succisi sunt. Quia recordati sumus cõmonentis Apostoli: Argue eos seuere. Festina igitur & tu, partem huius præmij recepturus, deceptos quoq; emẽdare sermonibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris catholicam fidem, & ecclesiæ regulas cum subiectis nobis populis custodire, & omnes nouas sopire doctrinas. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hieronymus laudat industriã Theophili, cuius prudẽti lenitate uicta sit Origenistarũ factio.

HIERONYMVS THEOPHILO.

NVper tuæ beatitudinis percepi scripta, emendantia uetus silentium, & me ad solitum officium prouocantia. Vnde licet per sanctos fratres Priscum & Eubulum tuus ad nos sermo cessauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Palæstinæ lustrasse regiones, & dispersos regulos usq; ad suas latebras persecutos: breuiter scribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs glorietur: erectumq; Alexandriæ uexillum crucis, & aduersus hæresim trophæa fulgentia, gaudens populorum turba prospectet. Macte uirtute, macte zelo fidei, ostendisti, & hucusq; taciturnitas dispensatio fuit, non consensus. Liberè enim reuerẽtiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimium esse patientem: & ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut uideo, exaltasti manũ diu, & suspendisti plagam, ut ferires fortius. Super susceptione cuiusdam non debes contra urbis huius dolere pontificẽ, quia nihil tuis literis percepit, & temerarium fuit de eo quod nesciebat ferre sententiam: tamen reor illum nec audere, nec uelle te in aliquo lædere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Scribit in eandem fermè sententiam, eius opera non solum Ægyptum & Syriam, sed & Italiam omnem liberatam ab hæresi Origenistarum.

HIERONYMVS THEOPHILO.

DVplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præstiterunt: quod & sanctos uenerabiles Agathonem episcopum, & diaconum Athanasium habuerint portitores: & aduersum sceleratissimam hæresim, zelum fidei demonstrarint. Vox beatitudinis tuæ in orbe pertonuit, & cunctis Christi ecclesijs lætantibus, diaboli uenena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat, sed

A sed contortus & euiscerat us, in cauernarum tenebris delitescẽs, solem clarum ferre non sustinet. Qui quidem super hac re, & antequam scriberes, in Occidentẽ epistolas miserã, ex parte hæreticorum strophas, meæ linguæ hominibus indicans. Ex dispensatione dei factum puto, ut eo in tempore tu quoq; ad Anastasium papã scriberes, & nostram dum ignoras sententiam roborares. Verum à te nunc admoniti, magis studium accõmodabimus, ut hic & procul simplices ab errore reuocem⁹. Nec timeamus subire odia quorundam. Nec enim debemus hominibus placere, sed deo: quanq̃ ardentius ab illis defendat hæresis, q̃ à nobis oppugnet. Simulq; obsecro, ut si qua synodica habes, ad me dirigas: quo possim tanti pontificis autoritate firmatus, liberius & confidentius pro Christo ora referare. Vincentius presbyter ante biduum quàm hanc epistolam darẽ de urbe uenit, & suppliciter te salutat: crebroq; sermone concelebrat Romam & totam Italiam, tuis post Christum epistolis liberatam. Adnitere ergo papa amantissime atque beatissime, & per omnem occasionem ad Occidentales episcopos scribe, ut mala germina acuta, ut ipse significas, succidere falce non cessent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monet ut explosa factione Origenistarum, & eos ejciat qui clàm & obliquè essent Origenistę, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO.

DIdici quod & sanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiusq; studium comprobaui, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret, noluit antè profiscisci, nisi te & sanctos fratres qui tecum sunt in monasterio, quasi uiscera amplexaretur & inuiseret. Quem cũ susceperis, pro ecclesiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monasteria, & referre potest continentiã & mansuetudinẽ monachorum. Quomodo extinctis & fugatis Origenis sectatoribus, pax ecclesiæ reddita sit, & disciplina domini conseruetur. Atq; utinam apud uos quoq; deponerent hypocrisim, qui occultè dicuntur subruere ueritatem. De quibus non bene sentientes, in his B regionibus fratres, hæc me scribere prouocarunt. Quamobrẽ cauete & effugite huiusce modi homines, iuxta quod scriptũ est: Si quis non affert ad uos ecclesiasticã fidem, huic nec aue dixeritis. Quanquam ex superfluo faciam, hæc tibi scribere, qui errãtes potes ab errore reuocare: tamẽ nihil nocet & prudentes & eruditos uiros pro sollicitudine fidei commoueri. Omnes fratres qui tecum sunt, nomine meo salutari uolo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat Hieronymo, Origenistarum factionem opera Theophili damnatam: exemplar epistolæ ad eum, uelut huius rei præcipuum adiutorem mittens, tacite adhortans, ut quos aduersus eam scripsisset libros ederet.

EPIPHANIVS HIERONYMO.

GEneralis epistola, quæ ad oẽs catholicos scripta est, ad te propriè pertinet, qui zelum fidei aduersus cunctas hæreses habẽs, Origenis propriè & Apollinarij discipulis aduersaris: quorũ uenenatas radices, & in altũ defixam impietatẽ, omnipotens deus protraxit in mediũ: ut in Alexandria proditæ, in toto orbe arescerent. Scito enim fili charissime, Amalech usq; ad stirpem esse deletũ, & in mõte Raphadim erectum trophæũ crucis. Et enim quomodo porrectis in altum Moysi manibus, uincebat Israel: sic dominus confortauit famulum suum Theophilũ, ut super altare ecclesię Alexandrinæ, contra Origenẽ uexillum poneret: & impleret in eo quod dicitur: Scribe signũ hoc, quia delebo funditus Origenis hæresim à facie terræ cum ipso Amalech. Et ne uidear eadem rursus iterare, & prolixiorem epistolam texere: ipsam ad uos scriptam direxi: ut scire possis quæ nobis scripserit, & quantũ boni ultimæ ætati meæ cõcesserit dominus, ut quod semper clamabã, tanti põtificis testimonio probaret. Iam autem puto & te aliquid operis edidisse, & iuxta priorẽ epistolam qua te super hac re fueram cohortatus, elimasse librum quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad Occidentem quorundam hominum naufragia peruenisse, qui non contenti perditione sua, uolunt plures mortis

tis habere participes, quasi multitudo peccantium scelus minuat: & non numerositate li c
gnorum maior gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monaste
rio domino seruientes, & tecum & per te plurimum salutamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Excusat se, quod paucis scripserit, nimirum occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum editione Aquilæ. παέρεργον autem uocat, non quod sit superuacaneum, sed alienũ ab opere suscepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

VT tam paruam epistolam scriberem, causæ duplicis fuit: quod & tabellarius festinabat, & ego alio opere detentus hoc quasi παέρεργον me occupare nolui. Quæris quidnam illud sit, tam grande, tam necessarium, quo epistolicæ confabulationis munus excluſum sit. Iam pridem cũ uoluminibus Hebræorum editionem Aquilæ confero, ne quid forsitan propter odium Christi, synagoga mutauerit: & ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Solomone, Psalterio, Regnorumq; libris examusim recensitis, Exodum teneo, quem illi Ele semoth אֵלֶּה שְׁמוֹת uocant, ad Leuiticum transiturus. Vides igitur, quod nullum officium huic operi præponendum est. Attamen ne Currentius noster fortè frustra cucurrerit, duas epistolas, quas ad sororem tuam Paulam eiusq; pignus Eustochiũ miseram, huic sermũculo annexui: ut dum illas legeris, & in his aliquid doctrinæ pariter ac lepôris inueneris, putes tibi quoq; scripta esse, quę illis scripta sunt. Albinam cõmunem matrem ualere cupio, de corpore loquor, ut spiritu ualeat, non ignorans. Eamq; per te salutari obsecro: & duplici pietatis officio focillari, quod in una eademq; Christiana simul diligatur & mater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantium, ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini, Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit, & hortatur ut aliquando resipiscat, & desinat calumniari.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM. D

VSTum quidem fuerat, nequaquam tibi literis satisfacere, qui tuis auribus nõ credidisti: neq; enim schedulæ potes acquiescere, qui uiuo sermoni non accommodasti fidem. Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit, dans osculum proditori, & latronis pœnitentiam in patibulo suscipiens, eadem absenti significo, quæ præsenti quoq; locutus sum, me ita Origenem legisse uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores, quorum in quibusdam libros non recipit ecclesia. Non quo omnia dicam esse damnanda, quæ in illorũ uoluminibus continentur: sed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei est & studij, multos legere, ut ex plurimis diuersos flores carpam: nõ tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt electurus, assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam, secundum illud quod scriptum est: Omnia legentes, quæ bona sunt retinẽtes. Vnde satis miror te uoluisse Origenis mihi obijcere dogmata, cuius in plerisq; errorem usque ad hanc ætatem penitus ignoras. Egóne hæreticus? & cur me quęso hæretici non amant? Tu orthodoxus? qui etiam contra sententiam tuam, & linguam alia prædicantem aut inuitus subscripsisti, & præuaricator es: aut uolens, & hæreticus. Dimisisti Aegyptũ, & proprias prouincias reliquisti, in quibus sectam tuam libera pleriq; fronte defendũt: & elegisti me ad insectandũ, qui omnia contra ecclesiam dogmata reprehendo, & publica uoce condemno. Origenes hæreticus: quid ad me, qui illum in plerisq; hæreticũ non nego? Errauit de resurrectione corporis, errauit de animarũ statu, de diaboli pœnitentia: & quod his maius est, dei filium & spiritũ sanctum in cõmentarijs Esaiæ, Seraphim esse testatus est. Si errasse non dicerẽ eũ, & hæc quotidie non anathematizarem, essem erroris illius socius. Neq; eñ ita debemus bona eius recipere, ut mala quoq; suscipere cogamur. At idem & scripturas in multis bene interpretatus est, & prophetarum obscura disseruit, & tam noui q̃ ueteris testamenti reuelauit maxima sacramẽta. Si igitur quæ bona

A na sunt, transtuli: & mala uel amputaui, uel correxi, uel tacui: arguendus sum, cur per me Latini bona eius habeant, & mala ignorẽt? Si hoc crimẽ est, arguaẽ & confessor Hilarius qui psalmorũ interpretationẽ, & Homilias in Iob ex libris eius, id est, ex Græco in Latinum transtulit. Sit in culpa eiusdem confessionis Vercellensis Eusebius, qui omniũ psalmorum cõmentarios hæretici nominis uertit in nostrum eloquiũ: licet hæretica præter mittens, optima quæq; transtulerit. Taceo de Victorino Pictauionensi, & cæteris q Origenem in explanatione duntaxat scripturarũ secuti sunt & expresserũt, ne nõ tam me defendere, q̃ socios criminis uidear quærere. Ad teipsum ueniam, cur tractatus eius in Iob descriptos habes? In quibus contra diabolum, & de stellis cœloq; disputans, quædam locutus es, quæ ecclesia non recipit? Tibi soli licet τῷ σοφωτάτῳ ἱερανίῳ, de cunctis & Græcis & Latinis tractatoribus ferre sententiã? & quasi censoria uirgula, alios eijcere de bibliotheca, alios recipere: & cum tibi placuerit, me uel catholicũ, uel hæreticũ pronuncia re: nobis non licet peruersa respuere, & damnare quæ sæpe damnauimus? Lege ad Ephesios libros, lege cætera opuscula mea, & maxime in Ecclesiasten commentarios, & liquido peruidebis, me ab adolescentia nunquam alicuius autoritate deterritum, acquieuisse hæreticæ prauitati. Non parum est scire quid nescias: prudentis hominis est, nosse mensuram suam: nec zelo diaboli concitatum, imperitiæ suæ cunctum orbem testem facere. Sed gloriari cupis, & in patria tua iactas me non potuisse respondere eloquentiæ tuæ, & acumen in te Chrysippi formidasse. Christiana uerecundia teneor, & cellulæ meæ latebras nolo mordaci sermone reserare. Alioqui proferrem πᾶλαι τὴν ἀρετὴν & προπωφοείαν. Sed hæc alijs, aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego quasi Christianus cum Christiano loquens, obsecro te frater, ne plus uelis sapere quàm sapis, ne uel innocentiam uel simplicitatem tuam, uel certe ea quæ taceo, & te non intelligente cæteri intelligunt, stilo proferas, & ineptiarũ tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud à parua ætate didicisti, alijs assuetus es disciplinis. Non est eiusdem hominis, aureos nummos & scripturas pro
B bare: & degustare uina, & prophetas uel apostolos intelligere. Me laceras, sanctũ fratrem Oceanũ in culpam hæreseos uocas: presbyterorũ tibi Vincentij & Pauliniani, & fratris Eusebij iudicium displicet. Solus es Cato Romani generis disertissimus, qui testimonio tuo & prudẽtiæ uelis credi. Recordare quæso illius diei, quando me de resurrectione & ueritate corporis prædicãte, ex latere subsultabas, & plaudebas manu & applodebas pede, & orthodoxũ clamabas. Postquam nauigare cœpisti, & ad intimũ cerebrũ tuũ sentinæ putredo peruenit, tunc nos hæreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi sancti presbyteri Paulini epistolis, & illius super nomine tuo non putaui errare iudicium. Et licet statim accepta epistola ἀξιωκρήτῳ sermonem tuũ intelligerẽ, tamen rusticitatẽ & simplicitatẽ magis in te arbitrabar q̃ uecordiam. Nec reprehendo sanctum uirũ. Maluit enim dissimulare quod nouerat, q̃ portitorẽ clientulũ in tuis literis accusare. Sed memet ipsum arguo, qui alterius potius acquieui q̃ meo iudicio, & oculis aliud cernentibus, aliud schedulę credidi quàm uidebam. Quamobrem desine me lacessere, et uoluminibus tuis obruere. Parce saltem nummis tuis, quibus notarios librariosq; conducens, eisdem & scriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forsitan laudant, ut lucrũ in scribendo faciant. Si libet exercere ingeniũ, trade te grammaticis atq; rhetoribus: disce dialecticam, sectis instruere philosophorũ, ut cum omnia didiceris, saltẽ tunc tacere incipias. Quanquam stultè faciam, magistro cunctorũ magistros quærere, & ei modum imponere qui loqui nescit, & tacere non potest. Verũ est illud apud Græcos prouerbiũ ἀνὴρ πρὸς λύραν. Ego reor, & nomẽ tibi κατ' ἀντίφρασιν impositũ. Nam tota mente dormitas, & profundissimo non tam somno stertis, q̃ lethargo. Inter cæteras quippe blasphemias, quas ore sacrilego protulisti, ausus es dicere: montem de quo abscissus est in Daniele lapis sine manibus, esse diabolum, & lapidem Christũ: qui quia assumpsit corpus ex Adam, qui diabolo antè per uitia cohæserat, natũ esse de uirgine, ut à monte, hoc est, à diabolo hominem separaret. O præcidendam linguã, ac per partes & frusta lacerandam. Quisquam

ne Christianus deum patrem omnipotentẽ in personam diaboli interpretatur, & tanto c
piaculo totius orbis aures maculat? Si interpretationẽ tuam quisquam non dicam catho
licorum, sed hæreticorũ siue gentilium unquam recepit, piũ sit quod locutus es: sin aũt
tantum nefas nunquã audiuit Christi ecclesia, & per tuum primũ os, ipse se montẽ inter-
pretatus est qui dixerat, Ero similis altissimo: age pœnitentiam, in sacco uersare & cine-
re, & tantũ scelus iugibus absterge lachrymis: si tandem tibi dimittat hęc impietas, & iux
ta errorem Origenis tunc ueniam consequaris, quando consecuturus est diabolus, qui
nunquam plus q̃ per os tuum deprehendit blasphemasse. Meam iniuriam patienter tuli.
Impietatem contra deum ferre nõ potui. Vnde & uisus sum mordacius in extrema epi-
stola scribere quàm promiseram: quanquam post priorem pœnitentiam qua à me ue-
niam deprecatus es, iterum commisisse unde agas pœnitentiam stolidissimum sit. Tri-
buat tibi Christus ut audias & taceas, ut intelligas & sic loquaris.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Tibi soli licet τῷ σοφωτάτῳ ἰγνανίῳ.] Cranium Græce summũ est capitis hemisphærium, quod La
tini caluariam uocant: in ea quoniam sunt organa mẽtis, hominem stultissimum iucundissima
figura, sapientissimam caluariam uocat. Censoria uirgula.] Censores Romani ius habebant se-
natu mouendi, si quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilantius è bibliotheca. Alioquin
proferrem.] Græca quæ sequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codice quodam antiquo sic
legi, tametsi formulis pessime Græcis scriptum, πᾶσαν τὴν ἀριστείαν σὺ καὶ βοσπιοφορίαν. id est, omnia
tua præclara facinora, & pompam trophæorũ: ut sensum magis reddam quàm uerba. ἀριστεύειν enim
significat egregie se gerere in negocio quopiam, præsertim in bello, aut certamine. βοσπιοφορία di
citur, cum in pompa circumferuntur monumẽta uictoriæ. Porrò Latina quæ nescio quis addidit uo
lens interpretari, dedisse uidentur occasionem, ut Græca quoq; uitiarentur. Et hæc Latina, Id est om
nia prælia tua, & trophæum paruulorum quoq; humero portatum, & eorum uoce cantatum, nõ ha-
bentur in antiquis scriptis codicibus. Fortè legendum τροπαιοφόρου, ut adijcias ea quæ in quibusdã
exemplaribus adduntur, paruulorũ quoq; uoce cantatum. Nisi forte mauis τροπαιόφωνον, ut intelli-
gas cantionem, qua celebrabantur laudes fortium uirorũ. Et licet statim accepta epistola.] Vox
Græca quæ hic subijcitur uarie scribitur. Quidam habent asynaphron, quidam asynereton, quidam D
asynariton. Ex horũ postremo cõijci o scriptum fuisse ἀσυνώμοτον, id est incompositum. Nec male
quidam addidit inconditũ. ἀρτίζω enim Græce est compono siue concinno. ὄνῳ πρὸς λύραν.] Id
est, asinus ad lyram: siue ut quidam habent codices, ὄνῳ λύρας, id est, asinus lyræ, ut subaudias audi-
tor: utrumq; dicitur de indocili.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Tranquillinum amicum docet quatenus amplectendus ac legendus sit Origenes.

HIERONYMVS TRANQVILLINO.

MAiora spiritus uincula esse quàm corporũ, si olim ambigebamus, nunc pro-
bauimus, dum & mihi sanctitas tua hæret animo, & ego tibi Christi amore
coniungor. Verè enim & simpliciter candidissimo pectori tuo loquor: ipsa
schedula & muti apices literarum spirant in nos tuæ mentis affectum. Quod
dicis Origenis multos errores deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorum in
saniæ repugnare, & doleo simul & gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices, aut ab e-
rudito uiro errantibus subuenitur. Et quia meæ paruitatis quæris sententiam, utrum se-
cundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legẽdus ex
parte. Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomo-
do Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nõnullos ecclesiasticos scri
ptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eligamus, uitemusq; contraria, iuxta Aposto
lum dicentem: Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Cæterum qui uel in amorem eius
nimium, uel in odium, stomachi sui prauitate ducunt, uidentur mihi illi maledicto pro-
phetico subiacere: Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum: qui faciũt ama-
rum dulce, & dulce amarum. Nec enim propter doctrinam eius, praua recipienda sunt
dogmata: nec propter dogmatum prauitatem, si quos cõmentarios in scripturas sanctas
utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores eius & ob
trectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec seruent modum: sed totum
aut

A aut probent, aut improbent: libentius piam rusticitatem, quàm doctam blasphemiam eli
gam. Sanctus frater Tatianus diaconus te impendio resalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ab Arianorum factionibus agitatus, cum primum uenisset in Syriam, exponit Marco suæ fidei
professionem, quæ cum Romana & Alexandrina ecclesia consentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI.

DEcreueram quidem utendum mihi Psalmistæ uoce dicentis: Cum consisteret
aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Et iterũ:
Ego uero tanquam surdus non audiebam, & tanquã mutus non aperiens os
suum, & factus sum ut homo nõ audiens. Sed quia charitas omnia superat, &
propositũ uincit affectus, nõ tam iniuriam facientibus reddo uicẽ, q̃ tibi respondeo po-
stulanti. Apud Christianos enim, nõ qui patitur, ut ait quidam, sed qui facit contumeliã,
miser est. Et primo quidem anteq̃ de fide mea, quam optimè nosti, tecum loquar, aduer
sus barbariem istius loci, uersu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominum?
quæue hunc tam barbara morẽ Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ. Bel-
la cient, primaq; uetant consistere terra, &c. Quæ idcirco de gentili poeta sumpsimus,
ut qui Christi pacẽ non seruat, pacẽ saltẽ discat ab ethnico. Hæreticus uocor, homusion
prædicans trinitatẽ. Sabellianæ impietatis arguor: tres subsistentes, ueras, integras, perfe
ctasq; personas indefessa uoce pronuncians. Si ab Arianis, merito: si ab orthodoxis, qui
huiusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierũt: aut si eis placet, hæreticũ me cũ occi
dente, hæreticũ cum Aegypto, hoc est cum Damaso Petroq; condemnẽt. Quid unũ ho-
minem exceptis socijs criminant? Si riuus tenuiter fluit, nõ est aluei culpa, sed fontis. Pu
det dicre, de cauernis cellularũ damnamus orbem. In sacco & cinere uolutati, de episco
pis sententiã ferimus. Quid facit sub tunica pœnitentis regius animus? Catenæ sordes &
comæ, nõ sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me quæso nihil loqui. Cur eum la
cerant, qui non meretẽ inuidiã? Hæreticus sum, quid ad te? quiesce, iam dictũ est. Planè
B times, ne eloquẽtissimus homo in Syro sermone uel Græco ecclesias circumeam, popu
los seducã, schisma conficiã. Nihil alicui præripui, nihil ociosus accipio. Manu quotidie
& proprio sudore quærimus cibum, scientes ab Apostolo scriptũ esse: Qui aũt non ope
ratur, nec manducet. Hæc uenerabilis & sancte pater, cum quali gemitu, cum quali dolo
re conscripserim, testis est Iesus. Tacui, nũquid semper tacebo, dicit dns. Non mihi con-
ceditur unus angulus eremi. Quotidie expoſcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Con
fiteor ut uolunt, nõ placet. Subscribo, nõ credunt. Vnum tantũ placet, ut hinc recedam.
Iamiã cedo, abruperũt partẽ à me animæ meæ, charissimos fratres, ecce discedere cupi-
unt, imò discedũt, melius esse dicẽtes, inter feras habitare, q̃ cũ talib. Christianis: & ego
ipse, nisi me & corporis imbecillitas & hyemis retineret asperitas, iam modo fugerẽ. Ve
runtamẽ dum uernũ tẽpus aduenìat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedat
hospitiũ: aut si hoc tardũ uidet, abscedo. Domini est terra, & plenitudo eius. Ascendant
soli cœlũ, propter illos tantũ Christus mortuus sit, habeant, possideãt, glorienẽ. Mihi aũt
absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quem mihi mũdus crucifixus est,
& ego mũdo. De fide aũt quod dignatus es scribere, sancto Cyrillo dedi conscriptã fidẽ.
Qui sic non credit, alienus à Christo est. Cæterũ ego fidei meæ testes habeo aures tuas, &
beati fratris Zenobij, quem tecum omnes qui hic sumus plurimum salutamus.

SCHOLION

Homusion, ὁμόσιον.] Id est, eiusdem essentiæ. Aluei ripa.] Alueus est in quo riuus aut flumẽ
fluit, hoc est cauũ illud, cinctum ripis hinc & hinc. Ne eloquentissimus homo.] Hæc per ironiã
dicuntur, quod Syri sermonis esset imperitus, nec poterat eloquens esse in peregrino sermone. Su-
spicor autem hæc uerba, uel Græco, abs quopiam sciolo addita esse.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat studium Theophili archiepiscopi Alexandrini, in opprimenda factione Origenistarũ:
adhortans, ut quod per eum sit actum apud Orientales, Romana confirmet auctoritas.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET MARCELLAE. C

RVrsum orientalibus uos locupleto mercibus:& Alexãdrinas opes primo Romam uerè trãsmitto. Deus ab austro ueniet,& sanctus de mõte Pharam,umbra condensa,unde & sponsa lætatur in Cantico canticoũ,dicens: In umbra eius concupiui & sedi,& fructus eius dulcis in faucib.meis. Verè nunc completur Esaiæ uaticiniũ prædicantis:In die illa erit altare domini in medio terræ Aegypti. Vbi abundauit peccatũ, superabundauit & gratia. Qui paruulum Christum fouerant, adultũ fidei calore defendunt,ut qui per illos effugerat Herodis manus,effugiat hæreticum blasphemantẽ. Quem Demetrius Alexãdri urbe pepulit,toto orbe fugat Theophilus:ad quem Lucas scripsit Actus apostolorũ,qui ex amore dei nomẽ inuenit. Vbi nunc est coluber tortuosus? Vbi uenenatissima uipera? Prima hominis facies utero cõmissa luporũ. Vbi hæresis quæ sibilabat in mundo, & me & papam Theophilũ sui iactabat erroris,latratuq; impudentissimorũ canum ad inducendos simplices,nostrum mentiebatur assensum? Oppressa est eius autoritas & eloquentia, & in morẽ dæmonicorum spirituũ de terra loquitur. Nescit enim eum,qui de sursum ueniẽs ea loquit̃,quæ sursum sunt:atq; utinam serpẽtina generatio,aut simpliciter nostra fateat̃,aut constanter defendat sua,ut scire ualeamus qui nobis amandi sint,qui cauendi. Nunc autem nouũ pœnitentiæ genus oderunt nos quasi hostes,quorũ fidem publicè negare non audent. Rogo quis est iste dolor,qui nec tempore, nec ratione curat̃? Inter micantes gladios, iacentia corpora,riuos sanguinis profluentes iunguntur sæpe hostiles dextræ, & belli rabiẽ pax repentina cõmutat. Soli sunt huius hæreseos sectatores,qui cum ecclesiasticis nõ ualent fœderari,quia quod sermone cogunt̃ dicere, mente condemnant. Et si quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit reuelata,& uiderint contra se audientiũ turbam circumfremere:tunc simulata simplicitate dicunt audisse se primũ,quæ magistrũ dicere an tè nẽscierint. Cumq; eorũ scripta teneant̃,uoce negant,quod literis confitent̃. Quid necesse est obsidere Propontidẽ,mutare loca,diuersas lustrare regiones,& clarissimũ pon D tificem Christi,eiusq; discipulos rabido ore discerpere? Si uera loquimini,pristinũ errorem,ardore fidei cõmutate. Quid maledicorũ pannos hincinde consuitis,& eorũ carpitis uitam,quorũ fidei resistere non ualetis? Num idcirco nõ estis uos hęretici, si nos quidam assertione uestra crediderint peccatores:& os impietate fœdum nõ habebitis,si cicatricem potueritis in nostra aure monstrare? Quid iuuat uestram perfidiã, uel prodest pellis Aethiopica & pardi uarietas,si in nostro corpore neuus apparuerit? En papa Theophilus tota Origenẽ arguit libertate hæreticum esse,nec illi dicta defendunt,sed fingũt ab hæreticis immutata:multorumq; dicunt libros similiter deprauatos,ut illum non sua fide,sed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduersum hęreticos dicta sint,qui iniusto contra nos odio sæuientes,mentis fatentur arcanũ,& uenena pectoris irremeabili dolore testant̃. Vos Christiani senatus lumina,accipite & Græcam & Latinã, etiam hoc anno epistolam, ne rursum hæretici mentiant̃ à nobis pleraq; uel addita, uel mutata: in qua laborasse me fateor,ut uerborũ elegantiam pari interpretationis uenustate seruarẽ: & intra definitas lineas currens,nec in quoquam excedẽs loco,eloquentiæ eius fluenta non perderẽ,easdemq; res eodẽ sermone transferrẽ. Quod utrum consecutus sum, nec ne,uestro iudicio relinquo. Quam sciatis in quatuor partes esse diuisam. In primo credentes hortatur ad dominicũ pascha celebrandum. In secundo & tertio loco Apollinarium & Origenẽ iugulat. In quarto,id est ertremo hæreticos ad pœnitentiam cohortat̃. Si quid autem hic minus aduersus Origenẽ dictum est,& in præteriti anni epistola continetur:& hæc quam modo uertimus,breuitati studens,dicere plura non debuit. Porrò contra Apollinarium succincta fides & pura professio, non caret subtilitate dialectica, quæ aduersariũ suum extorto de manibus eius pugione confodit. Orate igitur dominũ, ut quod in Græco placet,in Latino non displiceat: & quod totus oriẽs miratur & prædicat,læto sinu Roma suscipiat. Prædicationem quoq; cathedræ Marci Euangelistę, cathedra

A thedra Petri apostoli sua prædicatione cõfirmet. Quanquam celebri sermone uulgatum sit:beatum quoq; Athanasium, eodem feruore,quia eodem spiritu est,latitantem in soueis suis hæreticum persecutum:eiusq; literæ doceant,damnatum in occidente quod in oriente damnatum est. Cui multos imprecamur annos, ut hæreseos rediuiua plantaria per illius studium longo tempore arefacta moriantur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Augustino gratulatur,cuius opera Celestiana hæresis sit extincta. Celestius enim sectator fuit Pelagij,tam uehemẽs,ut ab huius nomine Pelagianorũ hæresis Celestiana sit dicta. Excusat quod nondum scripserit aduersus libros Anniani diaconi,qui & ipse Celestij discipulus fuit.

HIERONYMVS ALIPIO ET AVGVSTINO.

SAnctus Innocentius presbyter,qui huius sermonis est portitor: anno præterito,quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationẽ uestram scripta non sumpsit. Tamen deo gratias agimus,quod ita euenit,ut nostrum silentiũ uestris epistolis uinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo uestræ reuerentiæ:testem inuocans deum, quod si fieri possit, assumptis alis columbæ uestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito uirtutũ uestrarum:sed nunc maxime,quia cooperatoribus & adiutoribus uobis, hæresis Celestiana iugulata est,quæ ita infecit corda multorum,ut cum superatos damnatosq; esse sentiant,tamẽ uenena mentiũ non omittant:& quod solum possunt,nos oderint, per quos putant se libertatẽ docendæ hæreseos perdidisse. Quod autem quæritis,utrum rescripserim contra libros Anniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissimè pascit̃,ut alienæ blasphemiæ,uerba friuola subministret:sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sancto fratre nostro Eusebio presbytero suscepisse,non ante multũ temporis:& exinde uel ingruentibus morbis,uel dormitione sanctæ & uenerabilis filiæ uestrę Eustochij ita doluisse,ut propemodum contemnendos putarẽ. In eodem enim luto hæsitat, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis,nihil aliud loquitur. Tamen multũ egimus, ut dum epi B stolæ meæ respondere conatur,apertius se proderet,& blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se negat, in hoc opere confitetur. Nec grande est ineptissimis nænijs respondere. Si aũt dominus uitã tribuerit,& notariorũ habuerimus copiã,paucis lucubratiunculis respondebimus:non ut conuincamus hæresim emortuã, sed ut imperitiã atq; blasphemiã eius nostris sermonibus confutemus. Meliusq; hoc faceret sanctitas uestra,ne compellamur contra hæreticũ nostra laudare. Sancti filij cõmunes Albinus,Apinianus & Melania plurimum uos salutant. Has literas de sancta Bethlehem, sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis uestra Paula miserabiliter deprecatur,ut memores eius sitis,& multum uos salutat. Incolumes uos,& memores mei,domini nostri Iesu Christi tueatur clementia,domini uerè sancti atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Gratulatur eius industriæ,per quam hæreticorum factiones extinctæ sint & extinguantur, qua quidem in re suum quoq; studium testificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

OMni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo decet honore, ueneratus sum,& habitantem in te dilexi dominum saluatorem:& nunc,si fieri potest, cumulo aliquid addimus,& plenè complemus, ut absq; tui nominis mẽtione,ne unam quidem horã præterire patiamur, qui contra flantes uentos ardore fidei perstitisti. Maluisti,quantum in te fuit,solus liberari de Sodomis, quàm cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte uirtute,in orbe celebraris:catholici te conditorem antiquæ rursum fidei uenerantur atq; suscipiunt:&,quod signum maioris gloriæ est,omnes hæretici detestantur, & me pari persequuntur odio, ut quos gladijs nequeunt,uoto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tueatur domine uenerande & beatissime papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Significat palàm extinctas ac damnatas hæreſes,clàm & obliquè adhuc moliri,& epiſcopũ Hieroſolymitanum diſſimulanter fauere Arianis.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

MVlti utroq; claudicant pede,& ne fractis quidem ceruicibus inclinantes,habentes affectum erroris priſtini,cum prædicandi eandem nõ habeant libertatem.Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate, præcipue ſanctæ & uenerabiles filię tuę ſuppliciter te ſalutant.Fratres tuos dominũ meum Alipium, & dominũ meum Euodium,ut meo nomine ſalutes,precor coronam tuam.Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonoſor,nec Hieremiæ uult audire cõſilia,quin potius Aegyptum deſiderat,ut moriatur in Taphnes,& ibi ſeruitute pereat ſempiterna.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De origine animarum,de qua rogatus erat,ut reſponderet quid ſentiret, iubet ut potius ex Auguſtino diſcat,aut ex libris quos ſcripſit aduerſus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem narrat ſibi olim cœptos,uerum ob hoſtium barbarorũ incurſationes nondum abſolutos. Duos cõmentarios operis initium,iubet ut à Fabiola petat.Oceani doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSYCHIAE.

TAndem ex Africa ueſtræ literas unanimitatis accepi,& nõ me pœnitet impudentiæ,qua tacentibus uobis, epiſtolas meas frequẽter ingeſſi : ut reſcriptum mererer,& uos eſſe ſoſpites, nõ alijs nunciantibus, ſed ueſtro potiſsimũ ſermone cognoſcerẽ.Super animæ ſtatu memini ueſtræ quæſtiunculæ, imò maxime eccleſiaſticæ quæſtionis:utrum lapſa de cœlo ſit,ut Pythagoras philoſophus, omneſq; Platonici & Origenes putant:an à propria dei ſubſtantia,ut Stoici, Manichæus,& Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur:an in theſauro habeantur dei,olim conditę:ut quidam eccleſiaſtici,ſtulta perſuaſione confidunt: an quotidie à deo fiant, & mittant in corpora:ſecundum illud quod in Euangelio ſcriptũ eſt : Pater meus uſq; modo operat, & ego operor : an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius,& maxima pars occidentalium autumant,ut quomodo corpus ex corpore,ſic anima naſcatur ex anima:& ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat. Super quo quid mihi uideat,in opuſculis contra Ruffinum ſcripſiſſe me noui,aduerſus eum libellum,quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio epiſcopo Romanæ eccleſiæ edidit : in quo lubrica & ſubdola, imò ſtulta confeſsione,dum auditorum ſimplicitati illudere nititur,ſuæ fidei , imò perfidiæ illuſit. Quos libros reor ſanctum parentem ueſtrum habere Oceanum . Olim enim editi ſunt, multis Ruffini libris aduerſus calumnias reſpondentes . Certe habes ibi uirum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopum,qui uiuà,ut aiunt,uoce docere te poterit: & ſuam imò per ſe noſtram explicare ſententiã.Ezechielis uolumen olim aggredi uolui,& ſponſionem creberrimã ſtudioſis lectoribus reddere:ſed in ipſo dictãdi exordio, ita animus meus occidentalium prouinciarũ,& maxime urbis Romanæ uaſtatione confuſus eſt,ut iuxta uulgare prouerbiũ,propriũ quoq; ignorarẽ uocabulum: diuq; tacui,ſciẽs tempus eſſe lachrymarũ.Hoc aũt anno cum tres explicaſſem libros, ſubitus impetus barbarorũ, de quibus tuus dicit Virgilius, Lateq; uagantes Barchæi : & ſancta ſcriptura de Iſmahel, Contra faciem omniũ fratrum ſuorũ habitabit:ſic Aegypti limitem, Palæſtinæ,Phœnices,Syriæ percurrit,& inſtar torrẽtis cuncta ſecũ trahens,ut uix manus eorũ miſericordia Chriſti potuerimus euadere.Quod ſi iuxta inclytum oratorem, ſilent inter arma leges:quanto magis ſtudia ſcripturarũ , quæ & librorum multitudine & ſilentio,ac librariorum ſedulitate,quodq; propriũ eſt,ſecuritate & ocio dictantiũ indigent? Duos itaq; libros miſi ſanctæ filiæ meæ Fabiolæ, quorũ exempla ſi uolueris, ab ipſa poteris mutuari.Pro anguſtia quippe temporis alios deſcribere non potui , quos cum legeris & ueſtibula uideris,facilis coniectura erit,qualis ipſa ſit futura domus.Sed credo in dei miſericordia,q nos adiuuit in difficillimo principio ſupradicti operis,quod ipſe adiuuet,& in penultimis

penultimis prophetæ partibus,in quibus Gog & Magog bella narrãtur : & in extremis, in quibus ſacratiſsimi & inexplicabilis templi ædificatio, uarietas, menſuraq; deſcribit. Sanctus frater noſter Oceanus:cui uos cupitis cõmendari : tantus & talis eſt,& ſic eruditus in lege dñi,ut abſq; noſtro rogatu inſtituere uos poſsit:& noſtrã ſup cũctis quæſtionibus ſcripturarũ pro modulo cõmunis ingenij explicare ſententiam. Incolumes uos & prolixa ætate florentes,Chriſtus deus noſter tueat omnipotens domini uere ſancti.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eos qui nolebant eum,qui ante baptiſmum habuiſſet uxorem, & ea mortua poſt ſuſceptum alteram duxiſſet,creari epiſcopum:& horum opinionem hęreſim Cainam appellat:quanq; & illis temporibus ſecus erat cautum conſtitutionibus epiſcoporũ, & hodie iure pontificio, quàm ſentit Hieronymus.Atq; hoc quoq; unum eſt de numero criminum, quæ Hieronymo Ruffinus obijcit,epiſcoporum conſtitutiones contempſiſſe.

HIERONYMVS OCEANO, NVM REPETENS MATRIMONIUM à baptiſmo poſsit fieri ſacerdos.

NVnquam fili Oceane fore putabam,ut indulgentia principis, calumniam ſuſtineret reorum:& de carceribus exeuntes,poſt ſordes ac ueſtigia catenarum dolerent alios relaxatos. In euangelio audit inuidus ſalutis alienæ : Amice, ſi ego bonus,quare oculus tuus nequam eſt? Concluſit deus omnia ſub peccato,ut omnibus miſereatur:ut ubi abundauit peccatum,ſuperabũdet & gratia.Cæſa ſunt Aegypti primogenita,& ne iumentum quidem Iſraeliticũ in Aegypto derelictũ eſt : Et
1 conſurgit mihi Caina hæreſis : atq; olim emortua uipera,contritũ caput leuat,quæ non ex parte ut ante conſueuerat, ſed totum Chriſti ſubruit ſacramentum. Dicit enim eſſe aliqua peccata,quæ Chriſtus nõ poſsit purgare ſanguine ſuo:& tam profundas ſcelerum priſtinorũ inhærere corporibus atq; animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non queant.Quid aliud agit,niſi ut Chriſtus fruſtra mortuus ſit. Fruſtra autem mortuus eſt,
B ſi aliquos uiuificare non poteſt. Mentitur Ioannes Baptiſta, & digito Chriſtum & uoce demonſtrans:Ecce agnus dei,ecce qui tollit peccata mũdi:ſi ſunt adhuc in ſeculo,quorum Chriſtus peccata non tulerit. Aut enim oſtendendi ſunt non eſſe de mundo, quos Chriſti ignoret indulgentia:aut ſi de mundo ſunt, eligendum è duobus alterũ. Liberati à peccatis,Chriſti potentiã probant:Non liberati,quaſi adhuc rei,imbecillitatẽ demonſtrant.Sed abſit hoc de omnipotente credere,quod in aliquo impotens ſit. Omnia quæ pater facit,& filius facit ſimiliter.Infirmitas filij redundat ad patrẽ. Cũcta ouiculæ membra portata ſunt : totæ Apoſtoli epiſtolæ,Chriſti gratiam ſonant.Et ne parũ uideret ſimplex gratiæ nũcupatio:Gratia,inquit,uobis,& pax multiplicetur.Multiplicatio promittitur,& à nobis paucitas affirmatur? Quorſum iſta? Noſti problemata. Carterius Hiſpaniæ epiſcopus,homo & ætate uetus & ſacerdotio, unam antequã baptizaretur, alteram poſt lauacrũ priore mortua duxit uxorẽ : & arbitraris eum cõtra Apoſtoli feciſſe ſententiam,qui in catalogo uirtutum, epiſcopum unius uxoris uirũ præceperit ordinandum. Miror autẽ te unum protraxiſſe in mediũ, cum omnis mundus his ordinationibus plenus ſit:non dico de presbyteris:non de inferiori gradu : ad epiſcopos uenio,quos ſi ſigillatim uoluero nominare,tantus numerus cõgregabitur,ut Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur.Sed indecens eſt,ſic unũ tueri,ut plures accuſare uidearis:& quę ratio ne non poſsis,ſocietate peccantiũ defendas.Suſtinui Romæ à uiro eloquentiſsimo cornutũ,ut diciť,ſyllogiſmũ,ut quocunq; me uerterẽ,ſtrictius tenerer.Vxorẽ,inquit,duce re peccatũ eſt,an non ? Ego ſimplex & qui inſidias uitare neſcirẽ, dixi non eſſe peccatũ. Rurſum aliud propoſuit,in baptiſmate bona opera dimittunť,an mala? Et in hoc eadem ſimplicitate reſpondi peccata dimitti.Cum me ſecurũ putarẽ, cœperunt mihi hinc inde cornua increſcere,& abſcõditę prius acies dilatari.Si,inquit,uxorẽ ducere,non eſt peccatũ:baptiſmus autẽ peccata dimittit:quicquid non dimittiť,reſeruať.Illico mihi,quaſi à fortiſsimo pugile ꝑcuſſus eſſem,ante oculos caligo obuerſari cœpit:ſtatimq; recordatus

Chrysippei sophismatis: Si mentiris, idq; uere dicis, mentiris: & in me reuersus conuer- C
ti in aduersariũ propositionis stropham. Quæso, inquam, te ut respondeas. Baptismus
hominẽ facit nouũ, an non? Vix dedit quod nouũ faceret. Gradatim intuli: ex toto nouũ
facit, an ex parte? Respõdit, ex toto. Deinceps interrogaui: nihil ergo ueteris hominis in
baptismate reseruatur? Mouit caput. Cœpi protinus texere. Si baptismus nouũ hominẽ
facit, & ex toto nouum creat, nihilq; in eo ueteris hominis reseruatur, non potest nouo
imputari, quod in ueteri quondam fuit. Primũ spinosulus obmutuit: postea uero Piso-
niano uitio, cum loqui nesciret, tacere non potuit. Sudare tamẽ frons, pallere genæ, tre-
mere labia, hærere lingua, saliua siccari: & plus timore quàm ætate contrahi: erupit ali-
quando. Nónne legisti, ab Apostolo unius uxoris uirũ assumi in sacerdotiũ, & rem non
tempora definiri? Quia me syllogismis prouocauerat, & uidebam tendere hominem ad
interrogatiunculas tortuosas, sua contra illum tela iaciebam. Baptizatos, inquam, Apo-
stolus elegit in episcopatũ, an catechumenos? Respondere nolebat. Ego tamen idipsum
ingerere, & secundo ac tertio sciscitari cœpi: Nioben putares, quæ nimio fletu in lapidẽ
uersa est. Verti me ad auditores: nihil interest ò boni iudices, aduersariũ uigilantem, an
dormientẽ ligem, nisi quod facilius est quiescenti quàm reluctanti uincula innectere. Si
Apostolus non catechumenos in clerũ elegit, sed fideles: fidelis autẽ est qui episcopus
ordinatur: uitia catechumeni non imputabuntur fideli. Torquebã istiusmodi spicula &
uibrantes hastas in lethargicũ dirigebã. Oscitabat tandẽ, & quasi per mentis crapulam
ructans & nauseans euomebat: apostolus dixit, Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo
Apostoli epistolæ: una ad Timotheũ: altera ad Titũ. In prima scriptũ erat: Si quis episco
patũ desiderat, bonũ opus desiderat. Oportet ergo episcopũ irreprehẽsibilẽ esse: unius
uxoris uirũ, sobriũ, prudentẽ, ornatũ, hospitalẽ, doctorẽ, non uinolentũ, non percussõ
rem, sed modestũ, non litigiosum, non auarum, domũ suam bene regentẽ, filios haben-
tem subditos cum omni castitate. Si quis autẽ domui suæ præesse nescit, quomodo eccle
siæ dei diligentiam adhibebit? Non neophytũ, ne in superbiam elatus, in iudicium inci- D
dat diaboli. Oportet autẽ eum & testimoniũ habere bonũ, ab his qui foris sunt, ut non
in opprobriũ incidat & in laqueũ diaboli. Ad Titũ statim in principio hæc mandata po
nuntur. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & constituas per
ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir,
filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet ergo episco
pum esse sine crimine tanquam dei dispensatorẽ, non proteruũ, non iracundum, non
uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, beneuolum,
prudentem, iustum, sanctum, continentem, obtinentem eum qui secundum doctrinam
est fidelem sermonẽ, ut possit exhortari in doctrina sana, & cõtradicentes reuincere. In
utraq; epistola, siue episcopi, siue presbyteri (quanquam apud ueteres ijdem episcopi
& presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis) iubentur monogami
in clerum eligi. Certe de baptizatis Apostoli sermonẽ esse, nemo dubitat. Si ergo omnia
quæ in ordinatione quæruntur episcopi, non præiudicant ordinando, licet ea ante ba-
ptisma non habuerit: quæritur enim quid sit, & non quid fuerit: quare solum nomen u-
xoris impediat, quod solum peccatũ non fuit? Dicis, quia peccatũ non fuit, idcirco non
est dimissum in baptismate. Rem nouam audio: quia peccatũ non fuit, in peccatũ reputa
bitur. Omnia scorta, & publicæ colluuionis sordes, impietas in deum, parricidiũ, & in-
cestus in parentes, atq; in extraordinarias uoluptates utriusq; sexus mutata natura, Chri
sti fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferẽtur? Ego 3
non tibi imputo mereticũ exercitus, exoletorũ greges, effusionẽ sanguinis, & instar suis
in omni cœno libidinum uolutabra: & tu mihi olim mortuam de sepulchro uxorculam
protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod feci sti? Audiant ethnici messes ecclesiæ,
de quibus quotidie horrea nostra cõplentur: audiant catechumeni, qui sunt fidei candi
dati, ne uxores ducant ante baptisma, ne honesta iungant matrimonia, sed Scottorũ &
Azotorum

A Azotorũ ritu, ac de republica Platonis, promiscuas uxores, cõmunes liberos habeant:
imò caueant qualecũq; uocabulum cõiugis: ne postq̃ in Christo crediderint, noceat eis
quod aliquando non concubinas, nec meretrices, sed uxores habuerint. Recolat unus-
quisq; conscientiã suam, & totius uulnera plangat ætatis: cumq; uerũ iudicẽ priorũ se ex
hibuerit delictorũ, audiat increpantẽ Iesum: Hypocrita, eijce primũ trabẽ de oculo tuo,
& tunc uidebis eijcere festucã de oculo fratris tui. Vere scribarũ & pharisæorũ similes,
culicẽ liquantes & camelũ glutientes, decimamus mentam & anethũ, & dei iudiciũ præ
termittimus. Quid simile uxor & scortũ? Imputatur infelicitas coniugis mortuæ, & libi-
do meretricia coronatur? Ille si prior uxor uiueret, aliam cõiugẽ non haberet: tu ut pas-
sim caninas nuptias iungeres, quid potes excusare? Forsitan timuisse te dicas, ne si matri
moniũ copulasses, non posses aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optauit liberos,
tu in meretrice sobolem perdidisti. Illũ naturæ & benedictioni domini seruientẽ: Cre-
scite & multiplicamini, & replete terram: cubiculorũ secreta texerunt: te subantẽ ad coi
tum publica facies execrata est. Ille quod licebat, uerecũdo pudore cęlauit: tu quod non
licebat, impudenter omniũ oculis ingessisti. Illi scriptũ est: Honorabiles nuptiæ, & cubi
le immaculatũ: tibi legitur, Fornicatores aũt & adulteros iudicabit deus: & qui corrum
pit templum dei, corrumpet illum deus. Omnia, inquit, nobis in baptismate condonata
sunt crimina: nec post indulgentiam, iudicis est metuenda seueritas, dicente Apostolo:
Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine
domini Iesu Christi & in spiritu dei nostri. Omnia peccata donata sunt, bene & fideli-
ter. Sed quæro quomodo tuæ sordes lotæ sint, & meæ mundiciæ sordidatæ. Non dico,
ais, tuas sordidatas, sed in eodem statu mansisse quo fuerant. Si enim sordes fuissent, lo-
tæ utiq; fuissent ut meæ. Rogo quæ est ista tergiuersatio, & acumen omni pistillo retu-
sius? Quia non est peccatũ, peccatũ est: quia non est sordidũ, sordidum est. Non dimisit
dominus, quia non habuit quod dimitteret: & quia non dimisit, idcirco manet quod di
B missum non fuit. Quantã uim habeat baptisma, & aqua in Christo sanctificata gratiam,
paululũ post docebo: interim iuxta uulgare prouerbiũ, malo nodo malus cuneus requi
rendus est. Hoc quod dicit, unius uxoris uirũ, potest & aliter differi. Ex Iudæis erat Apo
stolus. Prima Christi ecclesia, de Israel reliquijs congregabatur. Sciebat lege cõcessum,
& exemplo patriarcharũ ac Moysi familiari populo nouerat in multis uxoribus liberos
spargere: ipsis quoq; sacerdotibus huius licentiæ patebat arbitriũ. Præcepit ergo, ne eam
dem licentiã ecclesiæ sibi uendicent sacerdotes: ne bina pariter & trina coniugia sortian
tur, sed ut singulas uno tempore uxores habeat. Ne contentiosum clames esse quod di-
ximus, accipe & aliam explanationẽ: ne tibi soli liceat, non uoluntatẽ legi, sed legẽ iunge
re uoluntati. Quidam coacte interpretant uxores pro ecclesijs, uiros pro episcopis de-
bere accipi. Et hoc in Nicena quoq; synodo à patribus esse decretũ, ne de alia ad aliam
ecclesiam episcopus transferatur: ne uirginalis pauperculæ societate contempta, ditio-
ris adulteræ quærat amplexus: ut quomodo culpa & filiorũ uitiũ in λογισμοῖς, id est, in
cogitationibus, accipitur: domusq; dispensatio ad animã refertur & corpus: ita & uxo-
res pontificũ dici ecclesias. De quibus in Esaia scriptũ est: Mulieres properantes de spe-
ctaculo uenite: non est enim populus habens intelligentiã. Et rursum: Mulieres diuites,
surgite & audite uocẽ meam. Et in prouerbijs: Mulierẽ fortẽ quis inueniet? Honorabi-
lior est preciosis lapidibus, quæ talis est. Confidit in ea cor uiri sui. Et in eodem uolumi-
ne: Sapientes mulieres ædificauerunt domũ, insipiens aũt destruxit manibus. Nec hoc,
inquiũt, episcopis uideat indignũ, cum de deo quoq; scriptũ sit: Sicut despicit uxor ui-
rum suũ, sic despexit me domus Israel, Et in Apostolo: Despondi emi uos uni uiro, uirgi
nem castã exhibere Christo. Mulierẽ aũt, id est γυναῖκα, iuxta Græci sermonis ambigui
tatẽ, in his omnibus testimonijs uxorẽ potius intellige. Violenta est, inquies, & satis du-
ra etiam hæc interpretatio. Redde igitur scripturæ simplicitatẽ suam, ne tuis contra te le
gibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptismũ habuerit concubinam, &
illa

illa mortua, baptizatus uxorẽ duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Respondebis c
posse fieri: quia concubinã habuerit, non uxorẽ. Cõiugales ergo tabulæ & iura dotalia, non coitus ab Apostolo condemnatur. Multos uidemus ob nimiã paupertatẽ, uxorum sarcinam declinare, & ancillas suas habere pro uxoribus, susceptosq; ex his liberos colere ut proprios: qui si fortè ditati ab imperatore, stolam illius meruerint, confestim apostolo colla submittent, & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autẽ principale rescriptũ, eadem tenuitas impetrare non quiuerit, cum Romanis legibus, scita ecclesiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur: unius uxoris uirũ, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitũ magis referatur, quàm ad dotales tabulas. Hæc uniuersa proferimus, non quo ueræ & simplici intelligentiæ resistamus: sed ut doceamus te scripturas sanctas sic intelligere ut scriptæ sunt: nec euacuare baptismũ saluatoris, & totũ patibuli sacramentum irritũ facere. Reddamus quod paulò ante promisimus, & de schola rhetorũ, aquarum laudes & baptismi prædicemus. Rudis mundus, necdum sole rutilante, nec pallente luna, nec astris micantibus, incõpositã & inuisibilẽ materiã, abyssorũ magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus spiritus dei in aurigæ modum super aquas ferebatur, & nascentẽ mundũ in figura baptismi parturiebat. Inter cœlũ & terrã, medium extruitur firmamentũ: & iuxta Hebraici sermonis ἐτυμολογίαν cœlum, id est, שמים sa maim ex aquis sortitur uocabulũ: & aquæ quæ super cœlos sunt, in laudes dei separantur. Vnde & in Ezechiele propheta, Crystallũ super Cherubim uidetur extensum, id est, compactæ & densiores aquæ. Primũ de aquis quod uiuit egreditur, & pennatos fideles de terra ad cœlũ leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus dei aquarũ sacramenta uersantur. Plantatur paradisus in Eden, & unus fons in quatuor principia diuiditur: qui postea egrediens de templo, & contra solis ortũ uadens, amaras aquas mortuasq; uiuificat. Peccat mundus, & sine aquarum diluuio non purgatur. Statimq; columba spiritus sancti, expulso alite teterrimo, ita ad Noe quasi ad Christũ in Iordane deuolat: & ramo refectionis ac luminis, pacẽ orbi annunciat. Pharao cum exercitu suo nolens populum D
dei permittere exire de Aegypto, in typo baptismatis suffocatur. Et in psalmis de interfectione illius scribitur: Tu confirmasti in uirtute tua mare: contribulasti capita draconũ in aquis, tu confregisti capita draconis. Vnde & reguli & scorpiones arentia quæq; sectantur. Et postquã ad aquas uenerint, ὑδροφόβους & lymphaticos faciunt. Mara mutatur sacramento crucis: & septuaginta palmæ apostolorũ, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Isaac puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Bersabeæ ciuitas iuramenti, regnumq; Solomonis nomen sumit à fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter aquas, supplantatoris osculo salutatur. Moyses filias sacerdotis Madian aperto puteo ab iniuria uindicat. Præcursor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax siue perfectio, Christo populum parat. Ipse saluator post baptisma, & sanctificatas suo lauacro Iordanis aquas, regnũ cœlorũ incipit prædicare. Primũ signũ ex aquis facit. Samaritana uocatur ad puteũ, sitiens inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrare eum in regnum cœlorum. Quia ab aquis cœperat, finiuit in aquis. Latus Christi percutitur lancea, & baptismi atq; martyrij pariter sacramenta funduntur. Post resurrectionem mittit apostolos ad gentes, & præcipit eis, ut baptizent eos in mysterio trinitatis. Pœnitet facti populum Iudæorum, & statim à Petro ad baptisma mittitur. Antequam parturiat, parit Sion, & nascitur gens simul. Paulus persequutor ecclesiæ, & lupus rapax Beniamin, Ananiæ oui submittit caput: nec ante recuperat aspectum, quàm curet baptismo cæcitatem. Eunuchus Candacis reginæ Aethiopum, lectione prophetica, Christi baptismati præparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem suam, & pardus uarietates suas. Qui Ioannis acceperant baptisma, quia spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur: ne quis putaret gentibus ac Iudæis, aquas sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. Vox domini super aquas, dominus super aquas multas, dominus diluuium inhabitare facit.

Dentes

A Dentes eius sicut grex detonsarũ, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellos habentes fœtus, & infœcunda non est in eis. Si non est infœcunda, nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apostolo possint dicere: Filioli mei, quos iterũ parturio, donec Christus formetur in uobis: & lac uobis potũ dedi, non escã. Micheas de baptismi gratia uaticinatur: Ipse auertet & miserebitur nostri: demerget iniquitates nostras, & proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. Quomodo in lauacro omnia peccata merguntur, si una uxor supernatat? Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Beatus uir, cui nõ imputabit dominus peccatũ. Arbitror quod possũmus & nos huic aliquid cantico iungere: Beatus uir, cui non imputabit dominus uxorẽ. Audiamus & Ezechielẽ filiũ hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis futurus est filius: Assumã uos de gentibus, & aspergam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immundicijs uestris: & dabo uobis cor nouũ & spiritum nouum. Ab omnibus, inquit, mundabo uos sordibus. In omnibus nihil prætermittitur. Si sordes emundantur, quanto magis mundiciæ non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum, & spiritũ nouũ. In Christo enim Iesu, neq; circũcisio aliquid ualet, neq; præputium, sed noua natura. Vnde cantamus canticũ nouum: & uetere homine deposito, non ambulamus in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hic est calculus nouus, cui nouũ nomen inscribitur: quod nemo scit legere, nisi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte illius baptizati sumus. Consepulti enim ei sumus per baptismũ in morte: ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Toties nouitatẽ legimus, & tam maculosum nomen uxoris non potest ulla nouitate deleri? Consepulti sumus Christo in baptismate, & resurreximus per fidem operationis dei, qui suscitauit eum à mortuis. Cumq; essemus mortui in delictis, & præputio carnis nostræ, cõuiuificauit nos cum illo, donans omnia delicta: delens quod aduersum nos erat chirographũ decreti, quod erat contrariũ nobis:
B & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Omnia nostra cum Christo mortua sunt, uniuersa chirographi ueteris peccata deleta sunt, solum nomẽ uiuit uxoris? Dies me deficiet, si cuncta quæ ad potentiã baptismi pertinent, de scripturis sanctis uoluero digere re: & natiuitatis secundæ, imò in Christo primæ, ponere sacramenta. Anteq; dictandi finem faciam (iam enim intelligo mensurã me excedere epistolæ) uolo superiora capitula, in quibus futuri episcopi uita describitẽ, cursim exponere: ut Apostolũ non in unius uxoris elogio, sed in omnibus quæ præcipit doctorẽ gentium suscipiamus. Simul obsecro, ne quis me in suggillationẽ istius temporis sacerdotũ scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in ecclesiæ utilitatẽ. Vt enim oratores & philosophi describentes qualem uelint esse perfectũ oratorẽ, & philosophũ, non faciunt iniuriam Demostheni & Platoni, sed res ipsas absq; personis definiũt: sic in descriptione episcopi, & in eorũ expositione quæ scripta sunt, quasi speculũ sacerdotij proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant: ut uel dolere ad deformitatẽ, uel gaudere ad pulchritudinem possint. Si quis episcopatũ desiderat, bonũ opus desiderat. Opus, non dignitatẽ: laborẽ, non delicias: opus per quod humilitate decrescat, nõ intumescat fastigio. Oportet ergo episcopum irreprehẽsibilẽ esse. Idipsum quoq; ad Titũ: si quis est sine crimine. Omnes uirtutes in uno sermone comprehendit, & penè rem contra naturam exigit. Si enim omne peccatũ, etiã in ociosо uerbo reprehẽsione dignũ est: quis est ille, qui absq; peccato, id est, sine reprehensione, uersetur in hoc mundo? Sed futurus pastor ecclesiæ, talis eligitur, ad cuius cõparationẽ recte grex cæteri nominentur. Definiũt rhetores oratorẽ, qui sit uir bonus, dicendi peritus. Ante uita, sic lingua irreprehensibilis quæritur, ut doctus merito suscipiat. Perdit enim autoritatẽ docendi, cuius sermo opere destruitur. Vnius uxoris uirũ: de hoc supra diximus. Nunc hoc tantũ admonemus, ut si unius uxoris uir, etiã ante baptismũ quæritur: cætera quoq; quæ præcepta sunt, ante baptismũ requiramus. Neq; enim competit uniuersa post baptismum, & unum hoc mandatum

intelligere

intelligere ante baptiſmũ. Sobriũ ſiue uigilantem, νηφάλιον quippe utrunq; ſignificat. C
Prudentẽ, ornatũ, hoſpitalẽ, doctorẽ. Sacerdotes qui miniſtrant in templo dei, prohibentur uinũ & ſicerã bibere: ne in crapula & ebrietate aggrauentur corda eorum: & ut ſenſus officiũ exhibens, deo uigeat ſemper & tenuis ſit. Quod autẽ infert prudentẽ, excludit eos, qui ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtulticiã ſacerdotũ. Niſi enim cerebrũ ſanum fuerit, omnia membra in uitio erunt. Ornatũ quoq; ἐπίτασις eſt prioris uerbi, id eſt, irreprehenſibilis. Qui uitia non habet, irreprehenſibilis appellatur: qui uirtutibus pollet, ornatus eſt. Poſſumus & aliud intelligere ex hoc uerbo, iuxta illud Tullij: Caput eſt artis, decere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes menſurã ſuam, & tantæ ſtoliditatis ac uecordiæ, ut & in motu, & in inceſſũ, & in habitu, & in ſermone cõmuni, riſum ſpectantibus præbeant: & quaſi intelligentes quid ſit ornatus, comunt ſe ueſtibus & mundicijs corporis, & lautioris menſæ epulas parant: cum omnis iſtiuſmodi ornatus & cultus, ſordibus fœdior ſit. Quod autẽ doctrina à ſacerdotibus expetatur, & ueteris præcepta ſunt legis, & ad Titũ plenius ſcribitur. Innocens enim & abſq; ſermone conuerſatio, quantũ exẽplo prodeſt, tantũ ſilentio nocet. Nam & latratu canũ, baculoq; paſtoris, luporũ rabies deterrẽda eſt. Non uinolentũ, non percuſſorẽ. Virtutibus uitia oppoſuit. Didicimus quales eſſe debeamus: diſcamus quales non eſſe debeant ſacerdotes: Vinolentia ſcurrarũ eſt & comeſſatorũ: uenterq; mero æſtuans, cito deſpumat in libidines. In uino luxuria, in luxuria uoluptas, in uoluptate impudicitia eſt. Qui luxuriatur, uiuens mortuus eſt: ergo qui inebriatur, & mortuus & ſepultus eſt. Noe ad unius horæ ebrietatẽ nudat femora ſua, quæ per ſexcentos anos ſobrietate cõtexerat. Lot per temulentiã, neſciens libidini miſcet inceſtũ: & quẽ Sodoma non uicerat, uina uicerunt. Percuſſorẽ autẽ epiſcopũ ille condemnat, qui dorſum poſuit ad flagella, & maledictus non remaledixit. Sed modeſtũ. Duobus malis unũ oppoſuit bonũ: ut temulentia & ira, modeſtia refrenentur. Non litigioſum, non auarũ. Nihil enim impudentius arrogantia ruſticorũ, qui garrulitatẽ autoritatẽ putant: & parati ſemper ad lites, in ſubiectũ ſibi gregẽ D
tumidis ſermonibus tonant. Auariciã in ſacerdote uitandam, & Samuel docet, nihil coram populo eripuiſſe ſe cuiquã probans: & apoſtolorũ paupertas, q refrigeria ſumptuũ à fratribus accipiebãt, & præter uictũ atq; ueſtitũ nihil ſe aliud nec habere, nec uelle gloriabantur. Quam ad Timotheũ auariciã, ad Titũ turpis lucri cupiditatẽ apertiſsime notat. Domũ ſuam bene regentẽ: non ut opes augeat, non ut regias paret epulas: non ut celatas patinas ſtruat: non ut Phaſides aues lentis uaporibus coquat, qui ad oſſa peruenĩat, & ſuperficiẽ carnis non diſſoluant artifici temperamẽto: ſed ut quod populo præceptu-
rus eſt, prius à domeſticis exigat. Filios habentem ſubditos, cum omni caſtitate: ne ſcilicet imitentur filios Eli, qui in ueſtibulo templi cum mulieribus dormiebant: & religionem prædam putantes, quicquid optimum in hoſtijs erat, in ſuas delicias conuertebant. Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Mirari ſatis non queo, quæ hominum tanta ſit cæcitas, de uxoribus ante baptiſmum diſputare: & rem in baptiſmate mortuam, imò cum Chriſto uiuificatam in calumniã trahere, cum tam apertum euidensq; præceptum nemo cuſtodiat. Heri catechumenus, hodie pontifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: ueſpere in circo, mane in altario: dudum fautor hiſtrionum, nunc uirginũ conſecrator. Num ignorabat Apoſtolus tergiuerſationes noſtras, & argumentorũ ineptias neſciebat? Qui dixit unius uxoris uirũ, ipſe mandauit irreprehenſibilẽ, ſobriũ, prudentẽ, ornatũ, hoſpitalem, doctorẽ, modeſtum: non uinolentum, non percuſſorem, non litigioſum, non auarum, non neophytũ. Ad hæc omnia claudimus oculos, ſolas uidemus uxores. Quod autem ait: Ne in ſuperbiã elatus, incidat in iudicium diaboli, quis non exemplo uerum probet? Ignorat momentaneus ſacerdos humilitatẽ & manſuetudinẽ ruſticorũ: ignorat blandicias Chriſtianas: neſcit ſeipſum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatẽ: non ieiunauit, non fleuit, nõ mores ſuos ſæpe reprehendit, & aſſidua meditatione correxit: non ſubſtantiam pauperibus erogauit

A gauit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedrã, id eſt, de ſuperbia ad ſuperbiam. Iudicium autem & ruina diaboli, nulli dubium, quin arrogantia ſit. Incidũt in eam qui in puncto horæ, necdum diſcipuli iam magiſtri ſunt. Oportet autẽ eum & teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt. Quale principium, talis & clauſula. Qui irreprehenſibilis eſt, non ſolũ à domeſticis, ſed & ab alienis conſono ore laudatur. Alieni & extra eccleſiam ſunt Iudæi, hæretici atq; gentiles. Talis ergo ſit pontifex Chriſti: ut qui religio
5 ni detrahunt, uitæ eius detrahere non audeant. At nunc pleroſq; cernimus, uel fauorem populi, in aurigarum morem precio redimere: uel tanto omnium hominum odio uiuere: ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant geſtibus. Hæc fili Oceane ſollicito timore perquirere, hæc magiſtri eccleſiæ cuſtodire debebunt, hos in ſacerdotibus eligendis canones obſeruare: non iuxta propria odia & priuatas ſimultates carpentemq; ſemper autorem ſuum inuidiam, legem Chriſti interpretari. Vide quantum ſit teſtimonium huius quem arguunt mariti, cui præter uinculum coniugale, & hoc ante baptiſmum, nihil aliud ab æmulis obijci poteſt. Qui præcipit non mœchandum, ipſe dicit & non occides. Si non mœchamur, ſed occidimus, tranſgreſſores legis ſumus. Qui totam legem ſeruauerit, & offenderit in uno, fit omniũ reus. Itaq; cum oppoſuerint nobis uxorem ante baptiſmum, nos ab eis omnia quæ poſt baptiſmum præcepta ſunt requiramus. Prætereunt quod non licet, & obijciunt quod conceſſum eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 IT inſurgit mihi Caina hæreſis.] Quidam hic deprauauerãt pro Caina Canina. De Caina hæreſi meminit Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum. Dicti ſunt Caini ſiue Caiani: nam ita legitur, quod Cain ut ſanctum uenerentur. Quod quo minus mireris, & Iudam Iſcarioten colũt, deniq; Sodomitas, Core, Dathan & Abyron. Blaſphemãt legẽ, & deum legis autorem. Carnis reſurrectionẽ negant: quanq; hoc ſanè loco Hieronymus reſpexerit ad hiſtoriam Cain, qui dixerit, maius eſſe peccatũ ſuum, quàm ut ueniam mereretur. At hic aduerſarius Hieronymi dicebat, eſſe quod non remitteretur in baptiſmo. Ariminenſis ſynodi multitudo.] Hæc
B erat ſynodus, in qua Valens epiſcopus Murſenſis palàm abnegauit Arianam hæreſim in frequentiſsimo epiſcoporum, & laicorum cœtu, ut Ariminenſis concilij multitudo penè in prouerbiũ abierit. Meminit eius rei Hieronymus in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum, ut dicitur, ſyllogiſmum.] Huiuſmodi ſyllogiſmos colligit Chryſippus: acerualem, quem ſoritem uocant: crocodiliten, ψευδόμενον, quem Seneca uertit mentientẽ: & κεραστήν, id eſt, cornutũ, quod utrinq; occurrat in quod impingas: id quod accidere ſolet in dilemmate. Velut cũ interrogat aduerſarius: In baptiſmate bona opera dimittuntur an mala? Si dixeris bona, incurris in alterum cornu, & abſurde reſpondiſti. Si mala, incidiſti in alterũ. Ergo matrimoniũ manet, quod malum non eſt. Chry-
2 ſippei ſophiſmatis.] Hic Chryſippus uſq; ad nugaciſsimã deliratione fuit in dialectica curioſus. Hieronymus hoc loco ſignificat ſyllogiſmũ, qui dicitur ψευδόμενος, id eſt, mentiens: hoc eſt, qui refellit ſeipſum. Vt ſi quis dicat ſe mentiri. Nam ſi uere mentitur, hoc ipſo non mentitur quod mentitur. Et ſi non mentitur, hoc ipſo mentitur quod non mentitur. Item Epimenides dicit, Cretẽſes eſſe mendaces. Si uerũ dixit, non ſunt mendaces Cretenſes, cum uerum dicat Cretẽſis. Sin mentitus eſt, non ſunt mendaces, quia falſum dixit, & ob hoc ipſum rurſum mendaces, quia Cretenſis mentitus eſt. Hæc tametſi non ſunt exacta ad ſummũ ius, ut uocant, dialectices: tamen ad explicandum hunc locum ſufficiunt. Sic enim de his ueteres dialectici nugabantur. Propoſitionis ſtrophã.] Strophã uocat figurã orationis oblique tortã: ueluti ſi quis laudans uituperet, aut diſſuadẽs ſuadeat, aut placãs inciter: à στρέφω, quod eſt torqueo. Piſoniano uitio.] Extat inuectiua Ciceronis in Piſonẽ, in qua illi obijcit hęſitantiã oris, balbutiẽ linguæ: & tamẽ cũ loqui neſciret, tacere non potuit. Non νεόφυτον.] Id eſt, nuper inſitũ, ſiue plantatũ: à νέον nuper, & φύω plãto, ſiue gigno, uel naſcor. Illud nomẽ dignitatis.] Nẽpe presbyteri. πρεσβύτερος ſeniorẽ ſignificat. Et apud ueteres tãta erat uenératio ſenectutis, ut honoris cauſa nomẽ hoc tribuerint. Et ſæpius apud Homerũ ὦ γέρον, ὁ ſenex, & γέρας honor, ſiue præmiũ: cũ γῆρας ſignificet ſenectutẽ. Epiſcopus aũt
3 [redacted],ab ὠθεισκοπῶν, id eſt, intendere & curã agere. Exoletorũ greges.] Exoleti grãdiuſculi adoleſcẽtes. Significat aũt turpiter obſequioſos. Ethnici meſſes eccleſiæ.] Alluſit ad uerba Chriſti, Meſsis quidẽ multa. Ex gentibus enim augeẽ numerus fidelium. Audiant Catechumeni.] Catechumeni ſcribendũ eſt, à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtruo ſiue erudio. Dictũ uideẽ ab ἦχος ſonus ſiue uox, quod myſteria olim nõ ſcriptis, ſed uoce traderentur. Fidei candidati.] Cãdidati qui ambiunt magiſtratũ. Vnde qui rem affectant, & omnia faciunt ut aſſequanẽ, eius candidati dicuntur, id eſt, petitores. Quintilianus filiũ ſuũ acutæ, ſiue ut ego legendũ arbitror, auitæ eloquẽtiæ cãdidatum uocat. Et in uita diui Martini legis, quod bonis operibus egerit quendam baptiſmatis candidatum.

Scottorum & Atticorum ritu.] Hic uarius habetur in exemplaribus locus. Forte legendum, Scottorũ & Asotorũ ritu, ut intelligamus barbariſsimas nationes, quæ ſine legibus uiuant, adeo ut nec matrimonia nouerint. Plutarchus ſcribit, Hyrcanos ante aduentũ Alexandri Magni neſciſſe matrimonia. Et Asotorũ luxuries etiã in prouerbiũ abijt. Menthã & anethũ.] Matthæus anethum ponit, Lucas rutam. Te ſudantẽ ad coitũ.] Quidã pro coitũ, ſcortũ habent. Ego pro ſudantem, ſubantẽ lego, Nam apparet facile uerbũ hoc à ſciolo quopiã immutatũ fuiſſe. Eſt autẽ ſubare, ſuum ritu moliri, & ſonare in coitu. Vtitur hoc uerbo Horatius in Odis, & diuus Hieronymus alibi. Et hæc quidẽ fuiſſis.] Legendũ eſt, & hæc quidã: quod Græce eſt νηπιος, quod nihil habet cõmune cũ quidẽ, id eſt, μῶν. Hydropas & Lymphaticos.] Quidã codex habebat hydrophabas: ex quo legendũ cõiicio hydrophobos. ὑδροφοβοι dicuntur Græce morſi à cane rabido, quod hi aquam horreant. Et Lymphatici dicuntur inſani, & hoc ab aqua: unde quidam eam inſaniã contrahi putant.

Allophyli.] Id eſt, diuerſæ nationis. Nam φυλὴ natio, ſiue genus, & ἄλλο aliud. Sobriũ ſiue uigilantẽ.] Græce νηφάλιον, à uerbo νήφω, quod utrunq; ſignificat, & ſobriũ atq; abſtemiũ, & uigilantem, quod ebrij plerunq; dormitabũdi ſint, qui bibũt aquã minimi ſomni. Quin & νηφάλια dicebantur olim ſacra, quæ abſq; uino peragebantẽ: nec libabat quicq; præter aquam. Επιτασις.] Id eſt, intẽſio, hoc eſt, exaggeratio, ab ἐπιτείνω, intendo. Plus enim eſt, ornatũ eſſe uirtutib. q; carere uitijs.

In aurigarũ morẽ.] Intelligit ni fallor, aurigas certaminũ equeſtriũ, qui populi fauorẽ aliquando pecunia redimebãt. Quod minime impetrant.] Ita pleriq; codices habẽt, ſed deprauate: legendũ eſt, mimi impetrant. Mimi, id eſt, hiſtriones geſtibus impetrant, ut ſibi populus faueat: non etiã numerant, ut quidam faciũt epiſcopi. Et mimi habetur in quibuſdam exemplaribus emendationibus.

ANTIDOT. [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus ſubornarat Magnum quendam oratorem Romanum, qui quærat ab Hieronymo, cur libris eccleſiaſticis admiſceret literas ethnicorum, & ſacra prophanis contaminaret. Huic rationem reddit, oſtenditq; quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

SEbeſium noſtrũ tuis monitis profeciſſe, non tam epiſtola tua q̃ ipſius pœnitudine didicimus. Et mirũ in modũ, plus correptus placuit, q̃ errans læſerat. Certauerunt inter ſe indulgentia parẽtis, & filij pietas: dum alter præteritorũ non meminit, alter in futurũ quoq; officia pollicetur. Vnde & mutuo nobis tibiq; gaudendum eſt: quia nos filiũ recepimus, tu diſcipulũ cõprobaſti. Quod autẽ quæris in calce epiſtolæ tuæ: cur in opuſculis noſtris, ſeculariũ literarũ interdũ ponamus exempla: & candorẽ eccleſiæ, ethnicorũ ſordibus polluamus. Reſponſum breuiter habeto. Nunq̃ hoc quæreres, niſi te totũ Tullius poſsideret, ſi ſcripturas ſanctas legeres, ſi interpretes earũ, omiſſo Volcatio euolueres. Quis enim neſciat & in Moyſe, & in prophetarũ uoluminibus quædã aſſumpta de gentiliũ libris, & Solomonẽ philoſophis Tyri, & nonnulla proſuiſſe, & aliqua reſpondiſſe? Vnde in exordio prouerbiorũ cõmonet, ut intelligamus ſermones prudentiæ, uerſutiasq; uerborũ, parabolas, & obſcurũ ſermonẽ, dicta ſapientum, & ænigmata quæ proprie dialecticorũ & philoſophorũ ſunt. Sed & Paulus apoſtolus Epimenidis poetæ abuſus uerſiculo eſt, ſcribens ad Titũ: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id eſt, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Cuius heroici hemiſtichiũ poſtea Callimachus uſurpauit. Nec mirũ ſi apud Latinos metrũ nõ ſeruet, ad uerbũ expreſſa translatio, cũ Homerus eadẽ lingua uerſus in proſam, uix cohæreat. In alia quoq; epiſtola, Menandri ponit ſenariũ: φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. id eſt: Corrũpunt eñ mores bonos colloquia mala. Et apud Atheniẽſes in Martis curia diſputãs, Aratũ teſtẽ uocat. Ipſius eñ & genus ſumus, quod Græce dicit: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Et eſt clauſula uerſus heroici. Ac ne parũ hoc eſſet, ductor Chriſtiani exercitus & orator inuictus p Chriſto cauſam agẽs: etiã inſcriptionẽ fortuitã, arte torquet in argumẽtũ fidei. Didicerat eñ à uero Dauid, extorquere de manibus hoſtiũ gladiũ, & Goliæ ſuperbiſsimi caput p prio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio dñi uoce præceptũ, mulieris captiuæ radendũ caput, ſupercilia, oẽs pilos & ungues corporis amputandos, & ſic eam habendã in cõiugio. Quid ergo mirũ, ſi & ego ſapientiã ſecularem propter

A pter eloquij uenuſtatẽ, & membrorũ pulchritudinẽ, de ancilla atq; captiua Iſraelitidem facere cupio? Et ſi quicquid in ea mortuũ eſt, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum, 2 uel præcido, uel rado: & mixtos puriſsimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth? Labor meus in familiã Chriſti proficit: ſtuprũ in alienã, auget numerũ conſeruorum. Oſee accepit uxorẽ fornicariã Gomer filiã Debelaim, & naſcitur ei de meretrice filius Iezrael, qui uocatur ſemen dei. Eſaias nouacula acuta barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hieruſalẽ tondet cæſariẽ ſuam: ut quicquid in ea abſq; ſenſu & uita eſt, auferatur. Cyprianus uir eloquentia pollens & martyrio, Firmiano narrante mordeẽ, cur aduerſus Demetrianũ ſcribens, teſtimonijs uſus ſit prophetarũ & apoſtolorũ, quæ ille ficta & cõmenticia eſſe dicebat: & nõ potius philoſophorũ & poetarũ, quorũ autoritati ut ethnicus cõtraire nõ poterat. Scripſerunt cõtra nos Celſus atq; Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Euſebius & Apollinarius fortiſsime reſpõderũt. Quorũ Origenes octo ſcripſit libros. Methodius uſq; ad decẽ milia procedit uerſuũ. Euſebius & Apollinarius uigintiquinq; & triginta uolumina cõdiderunt. Lege eos & inuenies nos cõparatione eorũ imperitiſsimos: & poſt tãti tẽporis ociũ, uix quaſi p ſomniũ qd̃ pueri didicimus, recordari. Iulianus Auguſtus ſeptẽ libros in expeditiõe Parthica, aduerſum Chriſtũ euomuit: & iuxta fabulas poetarũ, ſuo ſe enſe lacerauit. Si cõtra hũc ſcribere tẽtauero, puto interdices mihi ne rabidũ canẽ, philoſophorum & Stoicorũ doctrinis, ideſt, Herculis claua repercutiã: quanq̃ Nazarenũ noſtrũ, & (ut ipſe ſolebat dicere) Galilæũ ſtatim in prælio ſenſerit: & mercedẽ linguæ putidiſsimæ, cõtumelijs perfoſſus acceperit. Ioſephus antiquitatẽ approbãs Iudaici populi duos libros ſcripſit cõtra Appionẽ Alexãdrinũ grãmaticũ: & tanta ſeculariũ profert teſtimonia, ut mihi miraculũ ſubeat, quomodo uir Hebræus & ab infantia ſacris literis eruditus, cũctã Græcorũ bibliothecã euoluerit. Quid loquar de Philone, quẽ uel alterũ uel ſecundũ Iudæũ Platonẽ critici p nunciant? Currã p ſingulos. Quadratus apoſtolorũ diſcipulus, & Athe
B niẽſis pontifex eccleſiæ, nónne Adriano principi, Eleuſinæ ſacra inuiſenti, librũ pro noſtra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut p ſecutionẽ grauiſsimã, illius excellẽs ſedaret ingeniũ. Ariſtides philoſophus, uir eloquentiſsimus, eidem principi apologeticum pro Chriſtianis obtulit, contextum philoſophorum ſententijs: quem imitatus poſtea Iuſtinus, & ipſe philoſophus, Antonino Pio & filijs eius ſenatuiq; librum cõtra gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, & reſurrectionẽ Chriſti tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardenſi epiſcopo? Quid de Apollinario Hierapolitanæ eccleſiæ ſacerdote, Dionyſioq; Corinthiorũ epiſcopo, & Tatiano, & Bardeſane, & Hirenæo Photini martyris ſucceſſore: qui hæreſeon ſingularũ uenena, ex quibus philoſophorũ fontibus emanarint, multis uoluminib. explicarũt? Pantẽnus Stoicæ ſectæ philoſophus ob præcipuæ eruditionis gloriã, à Demetriano Alexãdriæ epiſcopo miſſus eſt in Indiã, ut Chriſtũ apud Brachmanas, & illius gẽtis philoſophos prædicaret. Clemẽs Alexãdrinæ eccleſiæ presbyter, meo iudicio omniũ eruditiſsimus, octo ſcripſit Stromatũ libros, & totidem ὑποτυπώσεων, & alium contra gẽtes, pædagogi quoq; tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid nõ è media philoſophia eſt? Hunc imitatus Origenes, decẽ ſcripſit Stromateas, Chriſtianorũ & philoſophorũ inter ſe ſententias cõparans: & omnia noſtræ religionis dogmata de Platone & Ariſtotele, Numenio, Cornutoq; cõfirmãs. Scripſit & Miltiades cõtra gẽtes uolumẽ egregiũ. Hippolytus quoq; & Apollonius, Romanæ urbis ſenatores, propria opuſcula cõdiderũt. Extant & Iulij Africani libri, qui temporum ſcripſit hiſtorias: & Theodori, qui poſtea Gregorius appellatus eſt, uiri apoſtolicorum ſignorum atq; uirtutum, & Dionyſij Alexandrini epiſcopi: Anatolij quoq; Laodicenæ eccleſiæ ſacerdotis, necnon presbyterorum Pamphili, Pierij, Luciani, Malchionis, Euſebij Cæſarienſis epiſcopi, & Euſtathij Antiocheni, & Athanaſij Alexandrini: Euſebij quoque Emiſeni, & Triphillij Cyprij, & Aſterij Scythopolitæ, & Serapionis confeſſoris: Titi quoque Boſtrenſis epiſcopi: Cappadocumq;, Ba-

filij, Gregorij, Amphilochij: qui omnes intantum philosophorũ doctrinis atq; sententijs suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primũ admirari debeas, eruditionẽ seculi, an scientiam scripturarũ. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus eius & contra gentes libri, cunctam seculi obtinent disciplinam. Minutius Felix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octauius est: & in altero cõtra mathematicos, si tamen inscriptio non mentitur autorẽ, quid gentiliũ scripturarum dimisit intactum? Septem libros aduersus gentes Arnobius ædidit: totidemq; discipulus eius Lactantius, qui de ira quoq; & opificio dei duo uolumina condidit: quos si legere uolueris, dialogorũ Ciceronis in eis ὠνρμὼ reperies. Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, tamẽ non deest eruditionis uoluntas. Cyprianus quod idola dij non sint, qua breuitate, qua historiarũ omnium scientia, quorum uerborũ & sensuum splendore perstrinxit? Hilarius meorũ cõfessor temporũ & episcopus, duodecim Quintiliani libros & stilo imitatus est, & numero: breuiq; libello quem scripsit contra Dioscorum medicum, quid in literis possit, ostendit. Iuuencus presbyter, sub Constantino historiam domini saluatoris uersibus explicauit: nec pertimuit Euangelij maiestatem sub metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuentibus taceo: quorum in scriptis suis & uires manifestæ sunt & uoluntas. Nec statim praua opinione fallaris, contra gentes hoc esse licitum, in alijs disputationibus dissimulandum: quia omnes penè omnium libri, exceptis his qui cũ Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæq; plenissimi sunt. Quanq; ego illud magis reor, quod dictãti uenit in mentẽ, nõ te ignorare quod semper à doctis uiris usurpatũ est: sed per te mihi proponi ab alio quæstionẽ, qui forte propter amorẽ historiarũ Salustij, Calphurnius cognomẽto Lanarius sit. Cui quæso ut suadeas, ne uescentiũ dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearũ, talpa cõtemnat. Dies (ut cernis) ad disputandum materia, sed iam epistolaris angustia finienda est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Missò Volcatio euolueres.] Volcatius cõmentaria scripsit in Ciceronẽ, ut testatur Seneca. Pro Volcatio quidam ineptí suppositicio. O audaciam, statim mutare, quod non intelligas. Dialecticorũ.] Ad hos refert uersutias argutiarum propter elenchos. Ad Titum.] Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres inertes. θηρίον proprie bestiam significat noxiam, ut uiperam, crocodilum. Et ipsos uentres uocat, homines uentri deditos. Hic uersus celebris factus est syllogismo, qui uocatur, ψευδόμενος, id est, mentiens: hunc enim in exemplum adducunt. Ponit senariũ.] Nam est iambicus trimeter: φθείρουσιν ἤθη χρηθ' ὁμιλίαι κακαί, id est, Mores probos colloquia corrumpunt mala. Quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.] Id est: Huius enim & genus sumus: est hemistichiũ Arati in Phænomenis, quod opus adhuc extat. Inscriptionem fortuitam.] Quia inuenerat Athenis aram inscriptam, Ignoto deo. Est autem maxime rhetoricum, cum id quod suademus ut fiat, iam factũ esse dicamus. Suadeo ut colatis deum, quem iam colitis, sed ignotũ. Itẽ de Leone narrat Philostratus, cum prodisset ad populũ suasurus concordiam, statimq; populus risisset obesum, ut erat. Ridetis, inquit? Est mihi uxor me crassior, tamen unus lectulus capit concordes: discordes ne tota quidem domus. Atq; ita fortuitũ risum uertit in argumentũ suadendæ concordiæ. Et mixtos.] Græci misceri pro coire dicunt, quod & hic significat. Vernaculos.] Vernas uernaculos uocat. Verna seruus est domi tuæ natus: quod genus seruorũ simillimũ erat liberis. Contumelijs perfossus.] Quid est contumelijs perfossus, an magnũ si quis illi beluæ maledixerit? Legendum igitur, conto perfossus: sic enim scribit Orosius, dum post sceleratissimũ uotum, quo monachos & episcopos omnes incẽdio destinarat, ab obuio quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel secundum Iudæum.] Codices dissident. Legendum censeo: uel alterum, uel Iudæum Platonem. Critici.] Critici uocabantur censores alienorum operum, à κρίνω iudico. ὑποτυπώσεως.] In quibusdam libris additum est, id est, dispositionum: opinor legendum, expositionum. Nam ὑποτύπωσις est, cum res explicatur & oculis proponitur. In eis ὠνρμὼ.] Id est, compendium, siue abbreuiationem. Calphurnius.] Sepius inculcat hunc Calphurnium Salustianum, nec adhuc liquet quisnam sit, nisi quod à calidis furnis & lanionibus dicta uidentur cognomina, ut luxuriosum intelligas simul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim, opinor, notat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero æquabant, ostendens quid sit discriminis inter episcopum, sacerdotem, presbyterũ & diaconum.

Hieronymus

EGimus in Esaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tantam erupisse uecordiã, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferret. Nam cum Apostolus perspicue doceat eosdem esse presbyteros quos episcopos: quid patitur mensarũ & uiduarũ minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorũ preces Christi corpus sanguisq; conficitur? Quæris autoritatẽ? Audi testimoniũ. Paulus & Timotheus serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cũ episcopis & diaconis. Vis & aliud exemplũ? In Actibus apostolorũ, ad unius ecclesiæ sacerdotes ita Paulus loquit: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, ut regeretis ecclesiam domini, quam acquisiuit sanguine suo. Ac ne quis contentiose in una ecclesia plures episcopos fuisse cõtendat, audi & aliud testimonium, in quo manifestissime cõprobatur eundẽ esse episcopũ atq; presbyterũ. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ deerant corrigeres, & constitueres presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mandaui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, quasi dei dispensatorẽ. Et ad Timotheũ: Noli negligere gratiã quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, per impositionẽ manuũ presbyterij. Sed & Petrus in prima epistola: Presbyteros, inquit, in uobis precor cõpresbyter, & testis passionũ Christi, & futuræ gloriæ quæ reuelanda est, particeps, regere gregẽ Christi, & inspicere non ex ne-
2 cessitate, sed uolũtarie iuxta deũ. Quod quidẽ Græce significãtius dicit ἐπισκοποῦντες, id est, super intendentes: unde & nomẽ episcopi tractũ est. Parua tibi uidentẽ tantorũ uirorum testimonia? Clangat tuba euangelica, filius tonitrui, quẽ Iesus amauit plurimũ: qui de pectore saluatoris doctrinarũ fluẽta potauit: Presbyter, electæ dominæ & filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epistola: Presbyter, Caio charissimo, quẽ ego diligo in ueritate. Quod autẽ postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remediũ factũ est: ne unusquisq; ad se trahens Christi ecclesiã rumperet. Nam & Alexandriæ à Marco euangelista usq; ad Heraclã & Dionysiũ episcopos, presbyteri semper
B unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatũ, episcopũ nominabant: quomodo si exercitus imperatorẽ faciat: aut diaconi eligant de se, quẽ industriũ nouerint, & archidiaconum uocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, & Britanniæ, & Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbaræ nationes, unũ Christum adorant: unam obseruãt regulam ueritatis. Si autoritas quæritur, orbis maior est urbe. Vbicũq; fuerit episcopus, siue Romæ siue Eugubij, siue Constantinopoli siue Rhegij, siue Alexandriæ, siue Tanis: eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij. Potentia diuitiarũ, & paupertatis humilitas, uel sublimiorẽ uel inferiorẽ episcopũ non facit. Cæterum omnes apostolorũ successores sunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimoniũ diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis consuetudinẽ? Quid paucitatẽ, de qua ortũ est superciliũ, in leges ecclesiæ uindicas? Omne quod rarũ est, plus appetitur. Pulegiũ apud Indos pipere precio sius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba cõtemptibiles facit. Cæterũ etiam in ecclesia Romæ, presbyteri sedent, & stant diaconi: licet paulatim increbrescentibus uitijs, inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum uiderim: & in domesticis conuiuijs, benedictiones presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt non se recte facere, & audiant apostolos: Non est dignũ, ut relinquentes uerbũ dei, ministremus mensis. Sciant quare diaconi cõstituti sint. Legant Acta apostolorũ, recordẽtur cõditionis suæ. Presbyter & episcopus aliud ætatis, aliud dignitatis est nomẽ. Vnde & ad Titũ, & ad Timotheũ de ordinatione episcopi & diaconi dicitur: de presbyteris omnino reticetur: quia in episcopo & presbyter continetur. Qui prouchitur, de minori ad maius prouehit. Aut igitur ex presbytero ordinet diaconus, ut presbyter minor diacono cõprobetur, in quẽ crescit ex paruo: aut si ex diacono ordinat presbyter, nouerit se lucris minorẽ, sacerdotio esse maiorẽ. Et ut sciamus traditiones apo-

stolicas sumptas de ueteri testamento, quod Aaron & filij eius atq; leuitæ in templo fue C
runt, hoc sibi episcopi & presbyteri & diaconi uendicent in ecclesia.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Legimus in Esaia.] Nempe cap. xxxij. Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana intel 1
liget. Eandem sententiam totidem uerbis extulit Euripides: μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει, id est, stultus enim stulta loquitur. Quid patitur.] Græcam loquēdi figuram haud scio an imprudens expressit Hieronymus, τί ἔπαθεν, id est, quid illi accidit: ita loquimur, cum rem nouam & absurdam significamus. Et uiduarū minister.] Locus est in Actis apostolorum cap. vi. de creatis septem diaconis: qui, quo quietiores essent apostoli, mensæ ministrauerunt: unde διάκονος Græce minister appellatur. Verum hic locus mihi uidetur non uacare mendo: quanq; consentientibus exemplaribus, nolui mutare scripturam: nec enim legimus diaconos ministrasse uiduis magis q̄ cæteris Christianis. Fortasse legendum, mensarum minister, & uiduarum successor, aut tale quippiam. Siquidem hinc orta fuit diaconorum institutio, quod crescente discipulorum multitudine, natum sit murmur Græcorum aduersus Hebræos, quod illorum uiduæ despiceren tur in quotidiano ministerio, cum apostoli suas quasdam circūducerent: ut indicat & Paulus in prio re epistola ad Corinth. cap. ix. Nunquid non habemus potestatem circumducendi sororem mulierculam, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini & Cephas? Atq; ob hanc causam, exclusis, ut apparet, a ministerio uiduis, ordinati sunt diaconi. Et inspicere, non ex.] In prima epist. Petri cap. v. 2
Sed uidetur Hieronymus paulo aliter legisse, quàm nostra habent exemplaria, in quibus scriptū est: ποιμάνατε τὸ ποίμνιον, id est, pascite inspicientes. Quanq; neutrum uerbum cōmode Latinis reddi poterat. Neq; enim ποιμαίνειν simpliciter est pascere, seu regere, sed pascere gregē: & ἐπισκοπεῖν non est inspicere cognoscendi causa, quod ea uox significat Latinis, sed aduigilare, ut de necessarijs prouideas. Heraclam.] Hic fuit unus ex Origenis discipulis, qui post Demetriū Alexandrinæ ecclesiæ præfectus fuit. Romæ siue Eugubij.] Oppidorū nomina sunt diuersis dissita locis. Eugubium in Italia est, Cōstantinopolis in Thracia, prius dicta Byzantium: Rhegium in Brutia, siue in agro Brutiorū, adhærens Italiæ, Alexandria & Tanis in Aegypto: sed ita uidetur coniunxisse ut sem per celebri urbi frigidū aliquod oppidulū opponat. Eugubiū Romę. Cōstantinopolim Rhegio, qui bus hoc cōmune est, quod utraq; est littoralis, Alexandriā Tani. Colligit enim episcopi dignitatem, non æstimari magnitudine ditionis, sed merito uitæ officio omnes esse æquales. Pulegiū apud Indos.] Pulegiū herba est, in Italia uilis, quod illic passim nascat: apud Indos carissima, quod illic non D
proueniat. Contra piper apud Indos uile, quod illic plurimū est: à nobis magno emitur, quia rarum.

ANTIDOT. [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Origenes, ex sententia Platonis, permittebat sapienti bonoq; uiro mendaciū, modo salutare ijs, quorū gratia fieret. Et Hieronymus non caruit omnino suspicione Origenici dogmatis. Nam huius sequutus sententiā in cōmentarijs quos ædidit in epistolam ad Galatas scripserat, utroq; Petrū ac Paulum, pro tempore simulatione usos: Petrum cum se subduceret à mensa, superuenientibus Hebræis: Paulum, cum illū in os acriter obiurgaret, ut per eum alios deterreret. Augustinus igitur adhuc iuuenis, blande quidem, sed tamen suspicose Hieronymum admonet de hac re, nēgans in literis diuinis ullam mendacij suspicionem esse recipiendam. Deinde non probat eius translationē ex Hebraica ueritate, quod nefas esse duceret usquam à Septuaginta discedere autoritate.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

NVnquam æque quisquā tam facile cuilibet facie innotuit, quàm mihi tuorum in domino studiorum quieta lætitia, & uere exercitatio liberalis. Quanquam ego percupiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo præsentiam uidelicet corporis: quam ipsam etiā postea quàm te beatissimus nunc

A nunc episcopus, tunc uero iā episcopatu dignus, frater Alipius uidit, remeansq; à me uisus est: negare nō possum, magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditū cum te ille ibi uidebat, & ego uidebā, sed oculis eius. Non enim animo me atq; illum, sed corpore duos, qui nouerit dixerit, cōcordia duntaxat & familiaritate fidissima: nō meritis, quib. ille antecellit. Quia ergo me primitus cōmunione spiritus, quo in unū nitimur: deinde illius ex ore iam diligis, nequaq̄ impudēter, quasi aliquis ignotus, cōmendo germanitati tuæ fratrē Profuturū, quem nostris conatibus, deinde adiutorio tuo uerè profuturū speramus: nisi fortè quod talis est, ut ipse tibi per eū fiam cōmendatior, q̄ ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerā, si esse uellem epistolarū solenniū more contentus. Sed scatet animus in loquelas cōmunicandas tecū de studijs nostris, quæ habemus in Christo Iesu domino nostro: qui nobis multas utilitates & uiatica quædam demōstra uit itineris, & iam per tuam charitatē non mediocriter ministrare dignat. Petimus ergo, & nobiscū petit omnis Africanarū ecclesiarū studiosa societas, ut in interpretandis eorū libris, qui Græcè scripturas nostras q̄ optimè tractauerunt, curam atq; operā impendere non graueris. Potes enim efficere, ut nos quoq; habeamus illos tales uiros: & unum potissimū, quem tu libentius in tuis literis sonas. De uertendis aūt in linguam Latinam sanctis literis canonicis laborare te nollem, nisi eo modo quo Iob interpretatus es: ut signis adhibitis, quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorū est grauissima autoritas, interpretationem distet, appareat. Satis aūt nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis literis & exemplaribus inuenitur, quod post interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum uel consilij, uel maiore spiritus concordia, quasi unus homo esset, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis præmi nentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent, qui cum posteriores interpretarent̄, & uerborum locutionumq; Hebræarum uiam atq; regulas mordicus (ut fertur) tenerent, non solum inter se non consenserunt,
B sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto post eruenda & prodenda remanerent. Si enim obscura sunt, te quoq; in illis falli potuisse creditur. Si autem manifesta, superfluum est te uoluisse explanare, quod illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate expositis causis, certum me facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta, quæ tua dicerentur, in epistolas apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas, cum enodare uelles: uenit in manus locus ille, quo apostolus Petrus à pernicioſa simulatione reuocatur. Ibi patrocinium mēdacij susceptū esse, uel abs te tali uiro, uel à quopiam, si alius illa scripsit: fateor non mediocriter doleo, donec refellantur, si fortè refelli possunt, ea quæ me mouēt. Mihi enim uidet exitiosissimè credi aliquod in sanctis libris haberi mendaciū: id est eos hō mines, per quos nobis illa scriptura ministrata est atq; conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos. Alia quippe quæstio est: sit ne aliquando mentiri uiri boni: & alia quæstio est, Vtrum scriptorē sanctarū scripturarū mētiri oportuerit: imò uero nō alia, sed nulla est quæstio. Admisso enim semel in tantū autoritatis fastigiū officioso aliquo mendacio, nulla illorū librorū particula remanebit, quæ nō ut cuiq; uidebit̄, uel ad mores difficilis, uel ad fidem incredibilis, eadē pernicioſissima regula ad mētientis autoris consiliū officiumq; referatur. Si enim mentiebat̄ apostolus Paulus, cum apostolum Petrū obiurgās, diceret: Si tu, cum sis Iudæus, gentiliter & nō Iudaicè uiuis, quemadmodū cogis gentes Iudaizare? & recte illi uidebatur Petrus fecisse, quem nō recte dixisse & dixit & scripsit, ut quasi animos tumultuantiū deliniret: quid respōdebimus, cum exurrexerint peruersi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænunciauit: & dixerint, totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorū iure firmando loquutus est: propter homines qui in dilectione coniugū tumultuari poterant, fuisse mentitum: scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorū placaretur aduersitas? Non enim opus est multa cōmemorare. Possunt enim uideri etiam de laudibus dei esse officioſa mendacia, ut apud homines pigrio res dilectio eius ardescat, atq; ita nusquā certa erit in sanctis literis castæ ueritatis autori-

tas. Nónne attendimus eundem Apostolum, cum ingenti cura ueritatis commendandæ
C dicere? Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes dei: quia testimoniũ diximus aduersus deũ, quod suscitauit Christum, quẽ non suscitauit. Si quis huic diceret: Quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem dei maxime pertinet? nónne huius detestatus insaniam, quibus posset uerbis & significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret, clamans non minore, aut fortasse etiam maiore scelere in deo laudari falsitatem, quàm ueritatem uituperari? Agendum est igitur, ut ad cognitionem scripturarum diuinarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sanctè & ueraciter æstimet, ut nolit aliqua eorũ parte delectari per officiosa mendacia: potiusq; id quod non intelligit, transeat, quàm cor suum præferat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit, credi sibi expetit: & id agit, ut diuinarum scripturarum autoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuscunq; uiribus, quas dominus suggerit, omnia illa testimonia quæ adhibita sunt astruendæ utilitati mendacij, aliter oportere intelligi ostenderem: ut ubiq; eorum firma ueritas doceretur. Quàm enim testimonia mendacia esse nõ debent, tam non fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligentiori consideratione, multo id fortasse facilius uidebis, quàm ego. Ad hanc autem considerationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare autoritatem scripturarũ diuinarum: ut in eis quod uult quisq; credat: quod nõ uult, nõ credat: si semel fuerit persuasum, aliqua ratione illos uiros per quos nobis hæc ministrata sunt, in scripturis suis officiose potuisse mẽtiri: nisi fortè regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus ubi oportet mentiri, & ubi non oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubijsq; rationibus id explices quæso. Nec me onerosum, aut impudentem iudices, per humanitatẽ ueracissimam domini nostri. Nam ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error ueritati fauet: si recte in te ueritas potest fauere mendacio. Multa alia cum syncerissimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desiderio meo
D nulla epistola satis est. Vberius idipsum possem per fratrem Profuturum, quem miscendum & alendum dulcibus atq; utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Et tamen quantum uellem, nec ipse quod eius pace dixerim, forsitan capit: quanquam nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem, sed ipsum uideo fieri pleniorẽ, quo me sine dubitatione antecellit: & posteaquã redierit, quod domino adiuuante prosperato fiat cursu, cum eius pectoris abs te cumulati particeps fuero, non est impleturus quod in me adhuc uacuum erit, atq; auidum sensuum tuorũ. Ita fiet, ut & ego etiam tũc egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam syncera fraternamq; seueritatem adhibeas quæso. Non em̃ aliter intelligo quod scriptũ est: Emẽdabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autẽ peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiurgator sanans, q̃ adulator unguens caput. Ego aũt difficillime bonus iudex lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum uitia mea, sed ea malo audire à melioribus, ne cum me recte fortasse reprehẽdero, rursus mihi blandiar, & meticulosam mihi uidear in me potius quàm iustam tulisse sententiam.

SCHOLIVM PRAECEDENTIS EPISTOLAE.

Regulas mordacius (ut fertur) tenerent.] Refragantib. licet omnib. exemplaribus, lego mordicus, pro mordacius. Nam mordicus tenere dicimur, quod pertinacius tenemus: non unguibus solũ, uerum & dentibus. Neq; uero mihi displicuerit, si pro uiam, uim legamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Iterum de eadem re scribit, ostendens eum Pauli locum alia ratione potuisse exponi.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

HAbeo gratiam, quod pro subscripta salutatione, mihi plenam epistolam reddidisti, sed breuiorem multo quàm ex te uellem suscipere tali uiro, à quo tempora quanta-

A quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quanquã itaq; nos negociorũ alienorũ, eorumq; secularium curis circunstemur ingẽtibus, tamẽ epistolæ tuæ breuitati facile non ignoscerẽ, nisi cogitarẽ quàm paucioribus uerbis meis crederẽt. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam collocutionẽ, ne multum ad nos disiungẽdos liceat absentiæ corporali, quanq̃ simus in domino spiritus unitate cõiuncti, etiam si ab stilo quiescamus atq; taceamus. Et libri quidẽ quos de horreo dominico elaborasti, penè totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non nouimus, quia faciẽ corporis tui nõ uidimus, hoc modo nec ipse te nosti, nam tu quoq; non uides eam. Si aũt tibi non ob aliud notus es, nisi quia nosti animũ tuum, & nos eum nõ mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus dominũ, quod tibi & nobis omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidã tuus inter cætera nõ diu est quod uenit in manus nostras: quæ sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse, ut assolet, in liminari pagina prætẽdebat. Epitaphiũ tamẽ appellari dicebat frater, apud quẽ inuẽtus est: quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur crederemus, si eorum tantum hominũ, uel uitas, uel scripta legissemus, qui iam defuncti essent. Cum uero multorũ & eo tempore quo scribebatur, & nunc usq; uiuentium, ibi cõmemorentur opuscula: miramur cur hunc titulum, uel imposueris, uel imposuisse credaris. Tamẽ utiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoq; epistolę Pauli apostoli ad Galatas, inuenimus aliquid quod nos multũ moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissã fuerint, uelut officiosa mẽdacia, quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiosæ falsitatis subruatur improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit qui contra nititur, dicet illud quod prolatum erit, honesto alicuius officio scriptorem fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit: si poterit in ea narratione, qua exorsus Apostolus ait: Quę autem scribo uobis, ecce coram deo quia nõ mentior, credi affirmariq; mentitus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba: Cum uiderẽ, quia
B non recte ingrediebant ad ueritatẽ Euangelij? Si enim recte ingrediebant illi, iste mentitus est. si aũt ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lector sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabit? Non enim deesse poterunt causæ, cur existimetur non solum potuisse, uerumetiam debuisse mentiri: si huic regulæ concedit locus. Non opus est hanc causam multis uerbis agere, præsertim apud te: cui sapiẽter prouidẽti dictum est satis. Nequaquam uero mihi arrogauerim, ut ingeniũ tuum diuino dono aureũ, meis obolis ditare contendam: nec est quisquã te magis idoneus, qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es, quomodo intelligat quod idem dicit: Factus sum Iudæis tanq̃ Iudæus, ut Iudæos lucrifacerẽ, & cætera: quæ ibi dicunt compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquã ægrotus, qui ministrat ægroto, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo cõdolentis cogitat, quemadmodũ sibi seruiri uellet, si ipse ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat, Christianus aũt factus, non Iudęorũ sacramẽta reliquerat, quæ conueniẽter ille populus & legitimo tẽpore quo oportebat, acceperat. Sed ideo susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset Apostolus, ut doceret nõ esse perniciosa his qui ea uellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum in Christo credidissent: non tamẽ in eis iam constituerẽt spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa, quæ ipsis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoq; gentibus, quod insuetos à fide reuocarẽt onere graui & non necessario, nullo modo imponenda esse censebat. Quapropter nõ ideo Petrũ emendauit, q̃ paternas traditiones obseruaret, quod si facere uellet, nec mẽdaciter, nec incõgruè faceret: quamuis enim iam superflua, tamen solita nõ nocerẽt: sed quoniã gẽtes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tanquã adhuc etiam post domini aduentũ necessaria saluti forẽt, quod uehementer per apostolatũ Pauli ueritas diffuasit. Nec apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat timẽs eos q̃ ex circũcisione erant. Itaq; & ipse uerè correctus est, & Paulus

uera

uera narrauit:ne sancta scriptura, quæ ad fidē posteris edita est, admissa autoritate mendacij, tota dubia nutet ac fluctuet. Nō enim potest aut oportet literis explicari, quanta & q̄ inexplicabilia mala consequant̄, si hoc cōcesserimus. Posset aūt opportunè minusq; periculosè demōstrari, si corā inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorū Paulus dimiserat quod malū habebāt: & in primis illud, quod ignorātes dei iustitiā, & suam iustitiā uolentes constituere, iustitiæ dei nō sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ secundū ordinē Melchisedech, adhuc putabant uetera sacramēta, nō ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda: quæ tamē si nunq̄ fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierēt. Postremo illud, q̄ prædicatores gratiæ Christianos, Iudei tanq̄ hostes legis persequebant̄. Hos itaq; atq; huiusmodi errores & uitia dicit se damnare, & ut stercora arbitratū, ut Christū lucrifaceret: nō obseruationes legis si more patrio celebrarent̄, sicut & ab ipso celebratæ sunt, sine ulla salutis necessitate: nō sicut Iudæi celebrandas putabāt, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehēderat. Nam si propterea illa sacramēta celebrauit: quia simulauit se Iudæū, ut illos lucrifaceret: cur nō etiam sacrificauit cum gentibus: quia his qui sine lege erāt, tanq̄ sine lege factus est: ut eos quoq; lucrifaceret: nisi quia & illud fecit, ut natura Iudæus: & hoc totū dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod nō erat, sed ut misericorditer eis ita subueniendū esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret: nō scilicet mentiētis astu, sed compatiētis affectu? Sicut eo ipso loco generaliter intulit: Factus sum infirmis infirmus: ut infirmos lucrifacerē: ut sequens conclusio, Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerē: ad hæc referenda intelligatur, ut cuiusq; infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim & cum diceret: Quis infirmatur: & ego nō infirmor? infirmitatē alterius simulasse potius, quàm dissoluisse, uolebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuā & uerè Christianam cum charitate seueritatē, ad illud opus corrigendū atq; emendandū, & παλινῳδίαν, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior est ueritas Christianorū, quàm Helena Græcorum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam, q̄ pro illa illi heroes aduersus Troiam dimicauerunt. Neq; ego hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias, quos absit ut amiseris, sed ut aduertas: quos cum habeas sanos & uigiles, nescio qua dissimulatione auertisti: ut non intēderes quæ consequantur aduersa, si semel credi tum fuerit, posse honestè atq; piè accipi, scriptorē diuinorum librorū in aliqua sui operis parte mētiri. Scripserā iam hinc aliquādo ad te epistolam, quæ nō perlata est: quia nec is perrexit, cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est, cum ista dicta rem, quod in hac quoq; prætermittere nō debui: ut si alia est sentētia tua, eadēq; est melior, timori meo libēter ignoscas. Si enim aliter sentis, uerumq; tu sentis: nā nisi uerū sit, melius esse nō potest: ut nō dicā nulla, certè nō magna culpa, meus error ueritati fauet, si recte in quoquā ueritas potest fauere mēdacio. De Origene autē quod rescribere dignatus es: iam sciebam non tantū in ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & uera quæ in uenerimus approbare atq; laudare, falsa uero & praua improbare atq; reprehēdere. Sed illud de prudētia doctrinaq; tua desiderabam, & adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus à fide ueritatis ille uir tātus recessisse conuincit̄. In libro etiā quo cunctos quorū meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorū scripta cōmemorasti, cōmodius ut arbitror fieret, si nominatis eis quos hæresiarchas esse nosti, quando ne ipsos quidē prętermittere uolueris, subiungeres etiam in quibus cauēdi essent: quanquā nōnullos etiam prętermiseris, quod scire cupere, quo consilio factum sit. Aut si illud uolumen fortè onerare noluisti, ut cōmemoratis hæreticis, non adderes in quibus eos catholica damnarit autoritas: quæso ne graue sit literario labori tuo, quo non mediocriter per domini nostri gratiam in Latina lingua sanctorum studia & accēdisti & adiuuisti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, ut si occupationes tuæ sinūt, omnium hæreticorum peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ usque ad hoc

A hoc tempus uel imprudentia, uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati sunt, uno libello breuiter digesta edas, in notitiam eorum, quibus aut non uacat propter alia negocia, aut non ualent propter alienā linguam tam multa legere atq; cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus de charitate præsumentis. Hunc interea fratrem nostrum in Christo Paulum multum commendo benignitati tuæ, cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram deo testimonium perhibemus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum non responderet Hieronymus, Augustinus eadem inculcat. Quod nouum testamentū ex Græcorum fontibus restituerit, probat. Cæterū nolit idem fieri in ueteri testamēto, ex Hebræorum literis: ac narrat, in urbe quadam periculosum tumultum exortum inter episcopum ac populum, ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

EX quo cœpi ad te scribere, ac tua scripta desiderare, nunquā mihi melior occurrit occasio, quàm ut per dei seruum, ac ministrum fidelissimum mihiq; charissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certè ita spero literas tuas, ut certius in hoc rerum genere quicquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit: nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis, tantum si aliquo modo merear: adiuuet dominus & adsit cordi tuo, & desiderio meo, ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediat. Quia ergo duas iam epistolas misi, nullam autem tuam postea recepi, easdem ipsas rursum mittere uolui, credens eas non peruenisse. Quod & si peruenerunt, aut fortasse tuæ potius ad me minime peruenire potuerunt: ea ipsa scripta quæ iam misisti, iterum mitte, si fortè reseruata sunt. sin minus, rursus dicta quod legam: dum tamen his respondere nō graueris, quod iam diu est ut expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc presB byter literas præparaueram mittendas, per quendam fratrem nostrum Profuturum, qui postea nobis collega factus, iam ex hac uita migrauit: nec eas tunc ipse proferre potuit, quia continuo dum proficisci disposuit, episcopatus sarcina detentus, ac deinde in breC ui defunctus est: etiam nunc mittere uolui, ut scias in tua colloquia quàm olim inardescam, & quam uim patiar, quod à me tam longè absunt sensus corporis tui, per quos adire possit animū tuum animus meus mi frater dulcissime, & in domini membris honorande. In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Iob à te interpretatum, cum iam quandam haberemus interpretationem tuam eiusdem prophetæ ex Græco eloquio uersam in Latinum: ubi tamen asterisci notasti, quæ in Hebræo sunt, & in Græco desunt. Obeliscis autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo non sunt, tam mirabili diligētia, ut quibusdam in locis ad singula uerba singulas stellas uideamus, significantes eadem uerba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porrò in hac posteriore interpretatione, quę uersa est ex Hebręo, nō eadem uerborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitantem, uel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci: ut minimas etiā particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: uel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit, ut non eædem particulæ suis locis inuenirentur. Aliquid inde exempli gratia uolui ponere, sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non solum quid dixerim, uerumetiam quid dicere uoluerim: satis, ut opinor, intelligis, ut causa redD dita quod mouet edisseras. Ego sanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari scripturas, quæ septuaginta interpretum autoritate perhibentur. Perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas ecclesias frequentius cœperit lectitari, quod à Græcis ecclesijs Latinæ ecclesiæ dissonabunt, maxime quia facile contradictor conuincit̄, Græco prolato libro, id est linguæ notissimæ. Quisquis aūt in eo quod ex Hebræo translatū est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimē intenderit, aut uix, aut nunquā ad Hebræa

brꝛa testimonia peruenit, quibus defendat obiectũ. Quod si etiã peruentũ fuerit, tot La C
tinas & Græcas autoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiã consulti Hebræi,
possunt aliud respõdere, ut tu solus necessarius uidearis, qui etiã ipsos possis cõuincere:
sed tamẽ qui iudicet, mirũ si potueris inuenire. Nam quidã frater noster episcopus, cum
lectitari instituisset in ecclesia cui præest interpretationẽ tuã, mouit quiddam longè ali-
ter abs te positũ apud Ionam prophetã, q̃ erat omniũ sensibus memoriæq; inueteratũ, &
tot ætatum successionibus decantatũ: factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græ-
cis arguentibus, & inclamantibus calumniã falsitatis: ut cogeret episcopus, ea quippe ci
uitas erat, Iudæorũ testimonium flagitare. Vtrum aũt illi imperitia, an malicia hoc esse in
Hebræis codicibus responderũt, quod & Græci & Latini habebãt. Quid plura? coactus
est homo uelut mendositatẽ corrigere, uolens post magnum periculum nõ remanere si
ne plebe. Vnde etiã nobis uidet aliquãdo te quoq; in nõnullis falli potuisse. Et uide hoc
quale sit, in eis literis, quæ nõ possunt collatis usitatarũ linguarũ testimonijs emendari.
Proinde nõ paruas deo gratias agimus de opere tuo, ꝙ Euangeliũ ex Græco interpreta- I
tus es: quia penè in omnibus nulla offensio est, cum scripturã Græcã contulerimus. Vn
de si quisquã ueteri falsitati contẽtiosius fauerit, prolatis collatisq; codicibus, uel docet
facillime, uel refellit. Et si quædam rarissima merito mouẽt, quis tam durus est, qui labo
ri tam utili nõ facile ignoscat, cui uicẽ laudis referre nõ sufficit? Quid tibi aũt uideatur,
cur in multis aliter se habeat Hebræorũ codicum autoritas, aliter Græcorũ, quæ dicitur
Septuaginta, uellem dignareris aperire. Neq; enim paruũ pondus habet illa, quę sic me-
ruit diffamari: & qua usos apostolos, nõ solum res ipsa indicat: sed etiam te attestatũ esse
memini: ac per hoc plurimũ profueris, si eam scripturã Grẽcam, quã Septuaginta inter-
pretati sunt, Latinę ueritati reddideris: quæ in diuersis codicibus ita uaria est, ut tolerari
uix possit: & ita suspecta, ne in Græco aliud inueniat, ut inde aliquid proferri aut proba-
ri dubitet. Breuẽ putabam futurã hanc epistolam, sed nescio quomodo ita mihi dulce fa
ctum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per dominum, ne te pigeat D
ad omnia respondere, & præstare mihi quantum potueris præsentiam tuam.

SCHOLION

Quod Euangeliũ ex Græco.] Hieronymus dicit se castigasse magis sensum quàm uerba, quan- I
quam nec illam habemus castigationem.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet tandem ad superiores Augustini literas Hieronymus, copiosè quidem, sed ita ut An
dabatas inter se commissos esse dicas. Nam Pauli locus de dissimulatione ac simulatione tractat, nõ
de mendacio. Et Augustinus tantum agit de mendacio. Suam interpretationem acriter tuetur Hie-
ronymus, & Augustini argumenta de non uertendo ueteri instrumento reijcit, irridens fabulam il-
lam de tumultu exorto inter plebem & episcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

TRes simul epistolas, imò libellos perbreues per diaconũ Cyprianũ tuę digna
tionis accepi, diuersas, ut tu nominas, quæstiones, ut ego sentio, reprehẽsio
nes opusculorũ meorũ continẽtes. Ad quas si respõdere uoluero, libri ma-
gnitudine opus erit. Tamẽ conabor quantũ facere possum, modũ nõ egredi
longioris epistolæ: & festinãti fratri moram non facere: qui ante triduum q̃ profecturus
erat, à me epistolas flagitauit: ut penè in procinctu hæc qualiacunq; sunt, effutire cõpel-
leret & tumultuario respondere sermone, nõ maturitate scribentis, sed dictantis temeri
tate: quę plerunq; nõ in doctrinã, sed in casum uertit: ut fortissimos quoq; milites subita
bella conturbant, & antè cogunt fugere, q̃ possint arma corripere. Cæterũ nostra arma-
tura Christus est, & apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: Assumite arma dei,
ut possitis resistere in die malo. Et rursum: State succincti lumbos uestros in ueritate, &
induti loricã iustitiæ, & calciati pedes in præparationẽ euangelij pacis: super omnia acci
pientes scutũ fidei, in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere: & galeam salu
tis accipite, & gladiũ spiritus, quod est uerbum dei. His quondam telis rex Dauid arma-
tus

A tus procedebat ad præliũ: & quinq; lapides de torrẽte accipiẽs leuigatos, nihil asperitatis
& sordiũ inter huius seculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat: bibens de torrẽte
in uia, & idcirco exaltauit caput, & superbissimũ Goliam suo potissimũ mucrone trun-
cauit: percutiẽs in frõte blasphemũ, & in ea parte corporis uulnerãs, in qua præsumptor
sacerdotij Ozias, lepra percutit, & sanctus gloriat in domino, dicens: Signatũ est super
nos lumen uultus tui dne. Dicamus igitur & nos: Paratũ cor meũ deus, paratũ cor meũ,
cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalteriũ & cithara, exurgã diluculo: ut in no-
bis possit impleri: Aperi os tuũ, & ego adimplebo illud. Et dns dabit uerbũ euangelizan
tibus uirtute multa. Te quoq; hoc ipsum orare nõ dubito, ut inter nos cõtendentes ue-
ritas superet. Non enim tuã quæris gloriã, sed Christi. Cumq; tu uiceris, & ego uincã, si
meũ errorẽ intellexero: & ecõtrario me uincẽte, tu superas: quia nõ filij parẽtibus, sed pa
rentes filijs thesaurizãt. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filij Israel ad pugnan
dum processerint mẽte pacifica: inter ipsos quoq; gladios, & effusiones sanguinis, & ca
dauera prostratorũ, nõ suam, sed pacis uictoriã cogitantes. Respondeamus igitur ad om
nia, ac multiplices quæstiones si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto
salutationis officia, quibus meũ demulces caput: taceo de blandicijs, quibus reprehen-
sionẽ meã niteris consolari: ad ipsam causam ueniã. Dicis accepisse te librũ meũ à quodã
fratre, qui titulũ nõ haberet, in quo scriptores ecclesiasticos tam Græcos q̃ Latinos enu
merauerim. Cumq; ab eo quæreres, ut tuis uerbis utar, cur liminaris pagina nõ esset in-
scripta, uel quo censeret nomine: respondisse appellari Epitaphiũ: & argumẽtaris, quod
recte sic uocaret, si eorũ tantũ uel uitas uel scripta ibi legisses, qui iã defuncti essent. Cum
uero multorũ & eo tẽpore quo scribebat, & nũc usq; uiuentiũ, ibi cõmemorent opuscu
la, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiã tuam, ꝙ ex ope
I re ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui uitas uirorũ
illustriũ descripserũt, quod nunq̃ Epitaphiũ titulum indiderint, sed de illustribus uiris:
B uerbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, physicis, tragi-
cis, comicis. Epitaphiũ aũt proprie inscribit mortuorũ: quod quidẽ in dormitione san-
ctæ memoriæ Nepotiani presbyteri olim feciss̃e me noui. Ergo hic liber uel de illustrib.
uiris, uel proprie de scriptoribus ecclesiasticis appellandus est: licet à pleriſq; emendato
ribus imperitis, de autoribus dicat inscriptus. Secundo loco queris, cur dixerim in com
mentarijs epistolæ ad Galatas, Paulũ id in Petro nõ potuisse reprehẽdere, quod ipse fece
rat: nec in alio arguere simulationẽ, cuius ipse tenebat reus: & asseris reprehensionẽ apo
stolicã non fuisse dispensatoriã, sed uerã: & me nõ debere docere mendaciũ, sed uniuer-
sa quæ scripta sunt ita sonare, ut scripta sunt. Ad quę primũ respondeo, debuisse pruden
tiam tuam præfatiunculæ cõmentariorum meorum meminisse, dicẽtis ex persona mea:
Quid ergo ego stultus, aut temerarius, q̃d pollicear, quod ille nõ potuit? Minime: Quin
potius in eo mihi uideor cautior atq; timidior, quod imbecillitatẽ uiriũ mearũ sentiens,
Origenis cõmẽtarios secutus sum. Scripsit eñ ille uir in epistolã Pauli ad Galatas quinq;
propria uolumina, & decimũ Stromateon suorum librum, cõmatico super explanatio-
ne eius sermone cõpleuit. Tractatus quoq; uarios & excerpta, quæ uel sola possent sufſi
cere, cõposuit. Prætermitto Didymũ uidentem meũ, & Apollinariũ Laodicenum, de ec
clesia nuper egressum, & Alexandrũ ueterẽ hæreticũ. Eusebiũ quoq; Emisenũ, & Theo
dorum Heracleotẽ: qui & ipsi nõnullos super hac re cõmentarios reliquerũt. E quibus
si uel pauca decerperẽ, fieret aliquid, quod nõ penitus contemneret. Itaq; ut simpliciter
fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coaceruans, accito notario, uel mea, uel
aliena dictaui, nec ordinis, nec uerborũ interdum, nec sensuum memor. Iam domini mi
sericordiæ est, ne per imperitiã nostram, ab alijs bene dicta dispereant, & nõ placeant in
ter extraneos, quæ placẽt inter suos. Si quid igitur reprehensione dignũ putaueras in ex
planatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quærere, utrum ea quæ scripsimus haberentur
in Græcis: ut si illi non dixissent, tunc meam proprie sententiã condemnares: præsertim

cum liberè in præfatione cõfessus sim, Origenis cõmentarios me esse secusũ, & uel mea, uel aliena dictasse: & in fine eiusdẽ capituli, quod reprehendis, scripserim. Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostendit arguisse maiorẽ, debet exponere, qua cõsequẽtia Paulus in altero reprehẽdat, quod ipse cõmisit. Ex quo ostendi, me nõ ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legerã: ut lectoris arbitrio derelinquerẽ, utrũ probanda essent an improbãda. Tu igitur ne quod ego petierã faceres, nouũ argumẽtũ reperisti: ut assereres gẽtiles qui in Christũ credidissent, legis onere liberos: eos aũt qui ex Iudæis crederẽt, legi esse subiectos: ut per utrorunq; personã, & Paulus recte reprehẽderet eos qui legẽ seruarẽt, quasi doctor gentium: & Petrus iure reprehenderet, qui princeps circumcisionis id imperauerit gẽtibus, quod soli qui ex Iudæis erant debuerũt obseruare. Hoc si placet, imò quia placet, ut quicunq; credũt ex Iudæis, debitores sint legis faciẽdæ: tu ut episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiã, & in assensum tuũ oẽs coepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo cũ monachis, id est cũ cõpeccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorũ scripta legere, & in cõmentarijs secũdum omniũ consuetudinẽ, uarias ponere explanationes, ut è multis sequaẽ unusquisq; quod uelit. Quod quidẽ te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & probasse. Hanc aũt explanationẽ, quã primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi epistolã Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes sunt secuti: illa uel maxime causa subintroducũt, ut Porphyrio respõdeant blasphemãti, qui Pauli arguit procacitatem, q̃ principẽ apostolorũ Petrũ ausus est reprehẽdere, & arguere in faciẽ, ac ratione constringere, quod male fecerit: id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui aliũ arguit delinquentẽ. Quid dicã de Ioanne, qui dudũ in pontificali gradu Constantinopolitanã rexit ecclesiã: & propriè super hoc capitulo latissimũ exarauit librũ, in quo Origenis & ueterũ sententiã est secutus. Si igitur me reprehendis errantẽ, patere me quẽso errare cũ talibus, & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu ueritati tuę saltẽ unũ astipulatorẽ proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne uidear aduersus rationẽ tuam niti testiũ numero, & occasione uirorũ illustrium subterfugere ueritatẽ, nec manũ audere conferere, breuiter de scripturis exẽpla proponam. In Actibus apostolorũ uox facta est ad Petrũ dicẽs: Surge Petre, occide & mãduca, id est, omnia animalia quadrupedũ & serpentiũ terræ, & uolatiliũ cœli. Quo dicto ostenditur nullum hominẽ secundũ naturã esse pollutũ, sed æqualiter oẽs ad Christi gratiam prouocari. Ad quod respondit Petrus: Absit, quia nunq̃ manducaui cõmune & immundum. Et uox ad eum de cœlo secundo facta est, dicẽs: Quæ deus mundauit, tu ne cõmune dixeris. Iuit itaq; Cęsareã, & ingressus ad Corneliũ, aperiẽs os suũ dixit: In ueritate cõperi, quia nõ est personarũ acceptor deus, sed in omni gẽte qui timet eum & operaẽ iustitiam, acceptus est illi. Deniq; cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerũt ex circumcisione fideles, qui uenerãt cum Petro, q̃ & in nationes gratia spiritus sancti fuisset effusa. Tunc respõdit Petrus: Nunquid aquã quis prohibere potest, ut nõ baptizentur hi, qui spiritũ sanctũ acceperũt, sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierũt aũt apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gẽtes receperunt uerbũ dei. Cum aũt ascendisset Petrus Hierosolymã, disceptabant aduersus illum, qui erant ex circumcisione, dicẽtes: Quare introisti ad uiros præputiũ habentes, & mãducasti cũ illis? Quibus omni ratione exposita: nouissimè orationẽ suam hoc sermone concluſit. Si ergo eandẽ gratiam dedit illis deus, sicut & nobis, qui credidimus in dominũ Iesum Christum: ego quis erã, qui possem prohibere deũ? His auditis tacuerunt, & glorificauerũt deũ, dicentes: Ergo & gẽtibus pœnitentiã deus ad uitam dedit. Rursum cum multo post tempore Paulus & Barnabas uenissent Antiochiã, & cõgregata ecclesia, retulissent quanta fecisset deus cũ illis: & quia aperuisset deus gẽtibus ostiũ fidei, quidã descendẽtes de Iudæa, docebant fratres atq; dicebant: Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, nõ potestis

salui fieri. Cõmota igitur seditione nõ minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerũt ascendere & ipsi qui accusabant, & hi qui accusabãt, ad apostolos & presbyteros Hierosolymã super hac quæstione. Cumq; Hierosolymã perrexissent, exurrexerũt quidã de hę resi Pharisæorũ, qui crediderãt in Christũ, dicẽtes: Oportet circuncidi eos, & præcipere illis, ut seruent legẽ Moysi. Et cum magna super hoc uerbo oriret quæstio: Petrus solita libertate: Viri, inquit, fratres, uos scitis quoniã ab antiquis dieb. in nobis elegit deus per os meũ audire gẽtes uerbũ Euangelij & credere, & qui nouit corda deus testimoniũ perhibuit, dans illis spiritũ sanctũ, sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda illorũ. Nunc aũt quid tentatis imponere iugũ super ceruicẽ discipulorũ, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus? Sed per gratiã dñi nostri Iesu Christi credimus saluari, quẽadmodũ & illi. Tacuit aũt omnis multitudo, & in sententiã eius Iacobus apostolus, & oẽs simul presbyteri transierũt. Hæc nõ debent molesta esse lectori, sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apostolũ Paulũ nõ ignorasse Petrũ principem huius esse decreti, legẽ post Euangeliũ nõ esse seruandam. Deniq; tantæ autoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: Deinde post annos tres ueni Hierosolymã uidere Petrũ, & mansi apud eum diebus quindecim. Rursumq; in consequentibus: Post annos quatuordecim ascẽdi iterũ Hierosolymã cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi aũt secundum reuelationẽ, & exposui cum eis Euangeliũ quod prædico in gentibus: ostendens se nõ habuisse securitatẽ prædicandi Euangelij, nisi Petri & cæterorũ apostolorum qui cum eo erant, fuisset sentẽtia roboratũ. Statimq; sequit: Separatim aũt his, qui uidebant aliquid esse, ne fortè in uacuũ currerẽ, aut cucurrissem. Quare separatim & nõ publicè? Ne fortè fidelibus, qui ex numero Iudæorũ legẽ putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum nascereẽ. Ergo & eo tempore cum Petrus uenisset Antiochiam: licet hoc apostolorũ Acta nõ scribant, sed affirmãti Paulo credendum sit: in faciem illi Paulus restitisse se scribit: quia reprehensibilis erat. Prius enim q̃ uenirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem uenissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Et consenserũt simulationi eius cæteri Iudæi, ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam simulationẽ. Sed cum uidissem, inquit, quod non recte ingrediebantur ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coràm omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè uiuis, quomodo cogis gentes Iudaizare? & cætera. Nulli ergo dubium est, quod Petrus apostolus sentẽtiæ huius, cuius nũc præuaricator arguitur, primus autor extiterit. Causa autem præuaricationis, timor erat Iudæorum. Dicit enim scriptura, quod primũ edebat cum gentibus: cum aũt uenissent quidam à Iacobo, subtrahebat se & segregabat: timens eos qui ex circuncisione erant. Timebat aũt Iudæos, quorum erat apostolus: ne per occasionẽ gentilium à fide Christi recederent: & imitator pastoris boni, perderet gregẽ sibi creditũ. Sicut ergo ostendimus Petrũ bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ: sed ad simulationẽ obseruandæ eius timore cõpulsum: uideamus an ipse Paulus qui aliũ arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat aũt Paulus Syriã & Ciliciã confirmans ecclesias, peruenitq; in Derben & Listrã: & ecce discipulus quidã erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris uiduæ fidelis, patre aũt gentili. Huic aũt testimoniũ reddebant qui Listris erãt & Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus secũ proficisci, & assumẽs circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius gentilis esset. O beate apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationẽ, quare subtraxisset se à gẽtibus propter metũ Iudæorũ, qui ab Iacobo uenerant: cur Timotheũ filium hominis gẽtilis, utiq; & ipsum gentilem, neq; enim Iudæus erat, qui non fuerat circuncisus, cõtra sententiam tuam circuncidi coegisti? Respondebis mihi: Propter Iudęos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circuncisione discipuli uenientis ex gentibus: ignosce & Petro præcessori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rursum scriptum est: Paulus uero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus ualedicens nauigauit Syriam, & cum

eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput: uotũ enim habuerat. Esto ibi timore Iudæorũ compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex uoto, & postea eam in Cenchreis totõdit ex lege: quod Nazarei qui se deo uouerint, iuxta præceptum Moysi facere consueuerũt? Verũ hæc ad comparationẽ eius rei quæ sequit parua sunt. Refert Lucas sacræ scriptor historiæ: Cum uenissemus Hierosolymã, libẽter susceperunt nos fratres: & sequẽti die Iacobus & oẽs seniores qui cũ eo erãt, Euangelio illius comprobato, dixerũt ei: Vides frater, quot milia sunt in Iudæa, q̃ crediderũt in Christo: & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt aũt de te, quod discessionẽ doceas à Moyse, eorum qui per gẽtes sunt Iudæorũ, dicẽs non debere circuncidere filios, neq; secundum consuetudinẽ ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet cõuenire multitudinẽ. Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum ipsis, & impẽde in eos, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierũt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legẽ. Tunc Paulus assumptis uiris, postero die purificatus, intrauit cum illis in templum, annuncians expletionẽ dierũ purificationis, donec offerret pro unoquoq; eorum oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo, cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremonijs Iudæorũ, cur obtuleris sacrificia, & secundũ legẽ pro te hostię fuerint immolatæ? Vtiq; respondebis, ne scandalizarẽtur qui ex Iudæis crediderũt. Simulasti ergo Iudæum, ut Iudæos lucrifaceres: & hanc ipsam simulationẽ Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed tamẽ euadere non potuisti. Orta enim seditione, cum occidẽdus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militũ diligẽti, ne te Iudæi quasi simulatorẽ ac destructorem legis occiderẽt. Atq; inde Romam perueniẽs, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gẽtibus prædicasti, & sentẽtia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus, q̃ propter metum Iudæorũ Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehẽdit, quod ipse cõmisit? Ego, imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant, non officiosum mendaciũ defendẽtes, sicut tu scribis: sed ostendentes honestam dispensationẽ, ut & apostolorũ prudentiam demonstrarẽt, & blasphemantis Porphyrij impudentiam coercerẽt, qui Paulum & Petrũ puerili dicit inter se pugnasse certamine: imò exarsisse Paulum in inuidiã uirtutũ Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ uel nõ fecerit, uel si fecerit, procaciter fecerit: id in alio reprehẽdens quod ipse cõmiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt. Tu quomodo istum locũ edisseras, utiq; meliora dicturus, qui ueterũ sententiã rẽprobasti? Scribis ad me in epistola tua: neq; enim à me docẽdus es, quomodo intelligat, quod idem dicit: Factus sum Iudæis tanq̃ Iudæus, & cætera, quę ibi dicũtur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanq̃ æger, qui ministrat ægroto, non cum febres se habere mentiẽ, sed cum animo condolẽtis cogitat, quemadmodũ sibi seruiri uellet, si ipse ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat, Christianus aũt factus, non Iudæorũ sacramẽta reliquerat, quæ conueniẽter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; susceperit ea celebrãda, cum iam Christi esset apostolus, ut doceret non esse perniciosa his, qui ea uellent sicut à parẽtibus per legẽ acceperãt, custodire, etiam cum in Christo credidissent: non tamẽ in eis iam constituerent spẽ salutis, quoniam per dominum Iesum ipsa quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti, hic sensus est: ut Petrus non erraverit in eo, quod his qui ex Iudæis crediderant, putauerit legem esse seruandam: sed in eo à recta linea deuiarit, quod gẽtes coegerit Iudaizare. Coegerit aũt, non docẽtis imperio, sed conuersationis exẽplo. Et Paulus non contraria sit locutus his quæ ipse gesserat: sed quare Petrus eos qui ex gẽtibus erãt Iudaizare compelleret. Hæc ergo summa est quæstionis, imò sententiæ tuæ, ut post Euangeliũ Christi, bene faciant Iudæi credẽtes, si legis mandata custodiant: hoc est, si sacrificia offerãt, quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum seruẽt, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruauere Iudæi. Si hoc

C

D

uerum

A uerum est, in Cerinthi & Hebionis hæresim dilabimur: qui credẽtes in Christo propter hoc solum à patribus anathematizati sunt, q̃ legis ceremonias, Christi euangelio miscuerunt, & sic noua confessi sunt, ut uetera nõ amitterẽt. Quid dicã de Hebionitis, qui Christianos esse se simulant? Vsq; hodie per totas oriẽtis synagogas inter Iudæos hæresis est, quæ dicitur Mineorũ, & à Pharisæis nunc usq; damnat̃: quos uulgò Nazaræos nuncupant, qui credunt in Christum filium dei natũ de uirgine Maria, & eũ dicunt esse qui sub Pontio Pilato passus est & resurrexit, in quẽ & nos credimus: sed dũ uolunt & Iudęi esse & Christiani, nec Iudæi sunt nec Christiani. Oro ergo te, ut qui nostro uulnusculo medendum putas, quod acu foratũ, imò punctũ, ut dicit̃: huius sententiæ medearis uulneri,
2 quod lancea, & ut ita dicã, phalaricæ mole percussum est. Neq; enim eiusdẽ est criminis in explanatione scripturarũ diuersas maiorũ sentẽtias ponere, & hæresim sceleratissimã rursum in ecclesiam introducere. Sin aũt hæc nobis incumbit necessitas, ut Iudæos cum legitimis suis suscipiamus: & licebit eis obseruare in ecclesijs Christi, quod exercuerunt in synagogis satanæ: dicã quod sentio: nõ illi Christiani fient, sed nos Iudæos faciẽt. Quis enim hoc Christianorũ patiẽter audiat, quod in tua epistola continet̃. Iudæus erat Paulus, Christianus aũt factus, nõ Iudæorũ sacramẽta reliquerat, quæ conueniẽter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat: ideoq; susceperit celebranda ea, cũ iam Christi esset apostolus, ut doceret nõ esse perniciosa his qui ea uellent sicut à parentibus per legẽ acceperãt, custodire. Rursum obsecro te, ut pace tua meũ dolorẽ audias. Iudęorum Paulus ceremonias obseruabat cũ iã Christi esset apostolus: & dicis eas nõ esse pernicioſas his qui eas uellẽt sicut à parẽtibus acceperant custodire? Ego ecõtrario loquar, & reclamante mundo, libera uoce pronũcio: ceremonias Iudæorũ & pernicioſas esse & mortiferas Christianis: & quicunq; eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gẽtibus, eum in barathrũ diaboli deuolutũ. Finis enim legis Christus ad iustitiã omni credenti, Iudæo scilicet & gentili. Neq; enim omni credenti erit finis ad iustitiã, si Iudæus excipiẽt. In Eu-
B angelio legimus: Lex & prophetæ usq; ad Ioannẽ Baptistã. Et in alio loco: Propterea ergo magis quærebant eum interficere, quia nõ solum soluebat sabbatũ, sed & patrẽ suum dicebat esse deũ, æqualem se faciẽs deo. Et iterũ. De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiã pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia aũt & ueritas per Iesum Christum facta est. Pro legis gratia quæ præterijt, gratiã euangelij accepimus permanentẽ: & pro umbris & imaginibus ueteris instrumẽti, ueritas per Iesum Christũ facta est. Hieremias quoq; ex persona dei uaticinat̃: Ecce dies ueniũt, dicit dns, & consummabo domui Israel, & domui Iuda testamentũ nouum, nõ secundum testamentũ quod disposui patribus eorũ, in die qua apprehẽdi manũ eorũ, ut educerẽ eos de terra Aegypti. Obserua q̃d dicat, quod nõ populo gentiliũ, ei qui antè nõ receperat testamentũ, sed populo Iudęorum, cui legẽ dederat per Moysen, testamentũ nouum euangelij repromittat, ut nequaq̃ uiuant in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Paulus aũt super cuius nunc nomine quæstio uentilat̃, crebras huiusmodi ponit sententias: è quibus breuitatis studio pauca subnectam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam si circuncidamini, Christus uobis nihil prodest. Et iterũ: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et infrà: Si spiritu ducimini, iam nõ estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est, nõ dispensatione, ut nostri uoluere maiores: sed uerè, ut tu intelligis, eum spiritũ sanctum nõ habere. Qualia aũt sint præcepta legalia, domino docente discamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta nõ bona, & iustificationes, in quibus non uiuant in eis. Hæc dicimus: nõ quo legem iuxta Manichæũ & Marcionẽ destruamus, quam & sanctam & spiritualem iuxta Apostolũ nouimus: sed quia postq̃ uenit fides & temporũ plenitudo, misit deus filium suum natũ ex muliere, factũ sub lege, ut eos q̃ sub lege erãt redimeret, ut adoptionẽ filiorum reciperemus, & nequaq̃ sub pędagogo, sed sub adulto & dño hęrede uiuamus. Sequitur in epistola tua: Non ideo Petrum emendauit, q̃ paternas traditiones obseruaret: quod si facere uellet, nec mendaciter, nec incongruè faceret. Iterum dico: quandoqui-

dem episcopus es, ecclesiarũ Christi magister, ut probes uerum esse quod asseris, suscipe aliquem Iudæorũ, qui factus Christianus natũ sibi filium circuncidat, qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad utendũ cum gratiarũ actione, qui quartadecima die mensis primi agnum mactet ad uesperã: & cum hoc feceris, imò nõ feceris (scio enim te Christianũ, & rem sacrilegã non facturũ) uelis nolis, tuam sententiã reprobabis: & tunc scies opere, difficilius esse sua cõfirmare, q̃ aliena reprehẽdere. Ac ne forsitan tibi nõ crederemus, imò nõ intelligeremus quid diceres (frequẽter enim in longum sermo protractus caret intelligẽtia: & dum non sentitur, minus deprehendit) inculcas & replicas: Hoc Iudæorũ Paulus dimiserat, quod malum habebant. Quod est malum Iudæorũ quod Paulus dimiserat? V tiq; illud quod sequit: q̃ ignorãtes dei iustitiã, & suam uolentes constituere, iustitię dei nõ sunt subiecti. Deinde quod post passionẽ & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ secundũ ordinẽ Melchisedech, adhuc putabant uetera sacramẽta, nõ ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda, quę tamẽ si nunq̃ fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Postremo illud quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquã hostes legis persequerent̃. Hos atq; huiusmodi errores & uitia dicit se damnare: & ut stercora arbitrat̃, ut Christũ lucrifaceret. Didicimus p̃ te, quæ apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorũ: rursum te docente discamus, quæ bona eorũ tenuerit. Obseruationes, inquies, legis, quas more patrio celebrãt, sicut ab ipso Paulo celebratę sunt, sine ulla salutis necessitate. Id quid uelis dicere, sine ulla salutis necessitate, nõ satis intelligo. Si enim salutẽ nõ afferunt, cur obseruant̃? si aũt obseruanda sunt, utiq; salutẽ afferũt: maxime quæ obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarent̃, nisi afferrent salutem. Neq; enim indifferentia sunt inter bonũ & malum, sicut philosophi disputant. Bonũ est continentia, malũ est luxuria. Inter utrumq; indifferẽs, ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamẽta proijcere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonũ, nec malum est: siue enim feceris, siue nõ feceris, nec iustitiã habebis, nec iniustitiã. Obseruare aũt legis ceremonias, nõ potest esse indifferẽs: sed aut bonũ est, aut malũ est. Tu dicis bonum, ego affero malũ, & malũ nõ solũ his qui ex gentibus, sed & his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, dum aliud uitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Iudęis obseruandam legẽ esse decernẽs. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis uerbis tẽperare conaris, sine ulla salutis necessitate: nõ sicut Iudæi celebranda putãt, aut fallaci simulatione, quod Paulus in Petro reprehẽderat. Petrus igit̃ simulauit legis custodiã. Iste aũt reprehẽsor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequit̃ em̃ in epistola tua: Nam si propterea illa sacramẽta celebrauit, quia se simulauit Iudæũ, ut illos lucrifaceret: cur nõ etiã sacrificauit cũ gẽtibus, quia & his qui sine lege erant, tanq̃ sine lege factus est, ut eos quoq; lucrifaceret? nisi quia & illud lucrifecit, ut natura Iudęus. & hoc tũ dicis, nõ ut Paulus fingeret esse quod nõ erat: sed ut misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo labore laboraret, nõ scilicet mẽtientis astu, sed cõpatiẽtis affectu. Bene defendis Paulũ, q̃ nõ simulauerit errorẽ Iudæorũ, sed uerè fuerit in errore. Neque imitari uoluerit Petrũ mentientẽ, ut quod deerat, metu Iudęorũ dissimularet, sed tota libertate Iudæũ esse se diceret. Noua clemẽtia apostoli, dũ Iudæos Christianos uult facere, ipse Iudæus factus est. Non poterat luxuriosos ad frugalitatẽ reducere, nisi se luxuriosum probasset: & misericorditer, ut ipse dicis, subuenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. V erè em̃ miselli & misericorditer deplorãdi, q̃ cõtentiõe sua & amore legis abolitæ, apostolũ Christi fecere Iudęũ. Nec multũ interest inter meam & tuam sententiã, qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorũ, legis exercuisse, imò simulasse mandata. Tu autem asseris hoc eos feciss̃e clementer, nõ mentientis astu, sed compatientis affectu: dummodo illud cõstet, uel metu uel misericordia illos simulasse se esse quod nõ erant. Illud autem argumentũ quo aduersum nos uteris: quod & gentilibus debuerit

gentilis

A gentilis fieri, si Iudæis Iudæus factus est: magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit uere Iudæus, sic nec uere gentilis erat. Et sicut non fuit uere gentilis, sic nec uere Iudęus erat. In eo autẽ imitator gentiũ est, quia præputiũ recipit in fide Christi: & indifferenter permittit uesci cibis quos damnant Iudæi, non cultũ, ut tu putas, idolorũ. In Christo enim Iesu, nec circũcisio est aliquid, nec præputiũ, sed obseruatio mandatorũ dei. Quæso igitur te, & iterũ atq; iterũ obsecro, ut ignoscas disputatiũculæ meæ: & quod modũ meum egressus sum, tibi imputes, qui coegisti ut scriberẽ, & mihi cum Stesichoro oculos abstuliſti. Neq; me putes magistrũ esse mendacij, qui sequor Christũ dicentẽ: Ego sum uia, ueritas, & uita: nec potest fieri, ut ueritatis cultor, mendacio colla submittã. Neq; mihi imperitorũ plebeculã cõcites, qui te uenerantur ut episcopũ: & in ecclesia declamantẽ, sacerdotij honore suspiciũt: me autẽ ætatis ultimæ & penè decrepitũ, ac monasterij & ruris secreta sectantẽ paruipendũt. Et quæras tibi quos doceas, siue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq; terrarũ spacijs à te diuisos, uix uocis tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris, ante eas Italia ac Roma suscipiet, q̃ ad me cui mittendæ sunt, defe-
3 rantur. Quod autẽ in alijs quæris epistolis: cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat & uirgulas prænotatas: & postea aliam translationẽ absq; his signis ædiderim: Pace tua dixerim, uideris mihi non intelligere, quod quæsisti. Illa em̃ interpretatio Septuaginta interpretũ est: & ubicũq; uirgulæ, id est obeli sunt, significat̃ quod Septuaginta plus dixerint, q̃ habet̃ in Hebræo. V bi autẽ asteriſci, id est stellulæ prælucẽtes, ex Theodotionis æditione ab Origene additũ est: Et ibi Græca transtulimus: hic de ipso Hebraico, quod intelligebamus, expressimus: sensuũ potius ueritatẽ, q̃ uerborũ ordinẽ interdũ cõseruãtes. Et miror quomodo Septuaginta interpretũ libros legas, nõ puros, ut ab eis æditi sunt, sed ab Origene emendatos, siue corruptos per obelos & asteriscos: & Christiani hominis interpretatiunculã non sequaris: præsertim cũ ea quę addita sunt, ex hominis Iudæi atq; blasphemi post passionẽ Christi, æditione trãstulerit. V is amator
B esse uerus Septuaginta interpretũ? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imò rade de uoluminibus, ut ueterũ te fautorẽ probes. Quod si feceris, oẽs ecclesiarũ bibliothecas damnare cogeris. V ix enim unus aut alter inueniet̃ liber, q̃ ista nõ habeat. Porrò quod dicis non debuisse me interpretari post ueteres: & nouo uteris syllogismo: aut obscura fuerũt quæ interpretati sunt Septuaginta, aut manifesta. Si obscura, te quoq; in illis falli potuisse credendũ est. Sin manifesta, illos in eis nõ falli potuisse perspicuũ est. Tuo tibi sermone respõdeo. Omnes ueteres tractatores qui nos in dño præcesserũt, & qui scripturas sanctas interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, tu quomodo ausus es post eos differere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifesta, superfluũ est te uoluisse differere, quod illos latere non potuit: maxime in explanatione psalmorũ, quos apud Græcos interpretati sunt multis uoluminib. primus Origenes, secũdus Eusebius Cęsariẽsis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quint⁹ Apollinarius Laodicenus, sextus Didymus Alexãdrinus. Ferunt̃ & diuersorũ in paucos psalmos opuscula. Sed nũc de integro psalmorũ corpore dicimus. Apud Latinos aũt Hilarius Pictauiẽsis, & Eusebius Vercellẽsis episcopus, Origenẽ & Eusebiũ trãstulerũt, quorũ priorẽ & noster Ambrosius in quibusdã secutus est. Respõdeat mihi prudẽtia tua, quare tu post tantos & tales interpretes in explanatione psalmorũ diuersa senseris. Si em̃ obscuri sunt psalmi, te quoq; in eis falli potuisse credendũ est. Si manifesti, illos in eis falli potuisse nõ crediṫ, ac p̃ hoc utroq; modo superflua erit interpretatio tua, & hac lege post priores nullus loq̃ audebit: & quodcũq; alius occupauerit, alius de eo licẽtiã scribẽdi nõ habebit. Quin potius humanitatis tuę est, in quo ueniã tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego em̃ nõ tã uetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinũ transtuli, q̃ ea testimonia quæ à Iudæis prætermissa sunt uel corrupta, proferre in mediũ: ut scirẽt nostri, quid Hebraica ueritas cõtineret. Si cui legere non placet, nemo cõpellit inuitum. Bibat uinũ uetus cum suauitate, & nostra-

musta contemnat, quæ in explanatione priorum ædita sunt: ut sicubi illa non intelligun c
tur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem genus interpretationis in scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi, & omnes præfationculæ diuinorũ uoluminũ, quas æditioni nostræ præposuimus, explicant: ad illasq; prudentẽ lectorẽ mittendum puto. Et si me (uti dicis) in noui testamenti emendatione suscipis, exponisq; causam cur suscipias: quia plurimi linguæ Græcæ habentes scientiam de meo possint opere iudicare: eandem integritatẽ debueras etiam in ueteri credere testamẽto: quod non nostra cõfinximus: sed ut apud Hebræos inuenimus, diuina transtulimus. Si cubi dubitas, Hebræos interroga. Sed dices: quid si Hebræi aut respondere noluerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia Iudæorũ in mea interpretatione reticebit? Nullusq; inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam? Aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Aphricæ repertos oppidulo, in meam conspirasse calumniam? Huiuscemodi enim in epistola tua texis fabulam. Quidam frater noster coepiscopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest, interpretationẽ tuã, mouit quiddam longe aliter à te positũ apud Ionam prophetã, quàm erat omnium sensibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatũ. Factusq; est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calumniã falsitatis: ut cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorũ testimoniũ flagitare. Vtrũ autẽ illi imperitia, an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus Græcis responderunt, quod & Græci & Latini habebant atq; dicebant. Quid plura? Coactus est homo uelut mendaciũ corrigere, uolens post magnũ periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando in nõnullis te quoq; falli potuisse. Dicis me in Ionam prophetam male quiddam interpretatũ, & seditione populi conclamante, propter unius uerbi dissonantiam episcopum penè sacerdotium perdidisse: & quid sit illud quod male interpretatus sim subtrahis, auferens mihi occasionẽ defensionis meæ: ne quicquid dixeris, me respõdente soluatur: nisi fortè ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, asserente illis D
temporibus Cornelio & Asinio Pollione, me hæderam pro cucurbita trãstulisse. Super qua re in cõmentario Ionæ prophetæ plenius respondimus. Hoc tantũ nunc dixisse contenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis transtulerunt, id est, κισσὸν, in Hebræo uolumine קִיקָיוֹן Cicaion scriptum est: quam uulgo Syri elceroa uocant. Est autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumq; plantatum fuerit, cito consurgit in arbusculam absq; ullis calamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hæderæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo uerbum de uerbo ediffèrens, si ciceion transferre uoluissem, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur. Hæderam posui, ut cæteris interpretibus consentirem. Sin autem Iudæi uestri, ut ipse asseris, malicia uel imperitia hoc dixerunt esse in uoluminibus Hebræorũ, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur: manifestũ est eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios uoluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, ut quiescentẽ senem olimq; ueteranum militare non cogas, & rursum de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterij susurrare.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

VIR uitas uirorum.] Extat apud nos incerto autore libellus De uiris illustribus, Plinij nomine inscriptus. Quidam Tranquilli esse putant. Item alter De claris oratoribus & grammaticis. Extat & Ciceronis cõmentarium De claris oratoribus. Epicis.] Epici dicuntur Lyrici. στρωματέων suorum.] Stromata possumus Latine dicere stragulas, à sternendo, siue tapetia: ea solent contexi è uarijs coloribus. Hinc autẽ Origenes quædam opuscula sua uocauit στρωματέας, quasi suppellectilem è diuersis locis conflatam. Cõmatico super his.] Cõma Latini uocãt incisionẽ. Vnde significat orationẽ cõmatibus distinctã. Quod olim aliquoties etiam in oratione soluta faciebant. De hæresi Pharisæorũ.] Hic hæresim simpliciter sectã uocat. In hoc Pharisæi 1

A Pharisæi differebant à Sadducæis, quod & angelos esse crederent, & resurrectionẽ futurã: quorum utrunq; negant illi. Cerinthi & Hebionis.] Duo sunt hæresiarchæ: unde dicti Cerinthiani, qui
2 ijdem dicuntur Chiliastæ, & Hebionitæ: in hoc conueniunt, quod utriq; exigunt à fidelibus circumcisionẽ & obseruationẽ legis Mosaicæ. Phalaricæ mole.] Phalarica genus est machinæ bellicæ, nempe uelut ingens hasta, ferro præmunita, quæ neruis tortilibus magno impetu mittebatur. Vergilius: Contorta phalarica uenit, Fulminis acta modo. Frequenter enim.] Taxat stilum diui Augustini, nec sine causa. Siquidem est paulo uerbosior, & periodis in immẽsum productus. Quod illi, ni fallor, hinc accidit, quod nihil uellet omittere eorum quæ scribenti ueniebant in mentem: ueniebant autem permulta. Itaq; utcũq; insulciendum erat, quod nolebat abijcere. Quidam codices hoc loco addiderant hæc uerba, dum non sentitur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur asscriptum in margine, uidelicet in fauorem Augustini: & id scriptor aliquis in contextum retulit.

Metuis Porphyrium blasphemantem.] Porphyrius legem damnabat, quemadmodum Manichæus & Marcion. At Hebion & Cerinthus nimium tribuebant legi Mosaicæ. Asteriscos habeat & uirgulas.] Asteriscus græce stellulam significat. Obelus, ueru. Obeliscus paruum ueru. Asteriscis illustrabant id quod approbabant: obelis iugulabãt, si quid adulterinũ & suppositicium in libris iudicabant. Quemadmodum olim in Homerũ fecit Aristarchus. Porrò uirgula oblonga, obeli speciem imaginabatur. Si obscura, tu quo.] Mire torquet in ipsum dilemma uitiosum, quod ἀντιστροφον uocant. Vt cogeretur episcopus.] Hoc loco uidetur omissum nomen ciuitatis. Nam plerique codices sic habent: Vt cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Ergo post episcopus, opinor, positũ fuisse nomẽ ciuitatis. Quod quia barbarũ erat, & Hieronymo ignotum, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc est, nam id erat nomen ciuitati. Nisi fortè ciuitatem appellat, quæ suum habet episcopum. Vtrum autem.] Et hic uidentur aliquot deesse uerba, nempe incertum est, aut aliquid simile. Rursum ea uerba quæ adijciuntur, atq; dicebant, prorsus adulterina sunt. Illis temporibus Cornelio.] Arbitror legendum, illius temporis Cornelio & Asinio Pollione: hoc est, criticis & censoribus literatorum: quasi dixisset illius temporis Aristarchi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Intellexerat Augustinus indigne ferre Hieronymum, quod audisset librum aduersus se scriptũ. Id pernegat Augustinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epistolam librũ appellasset.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

AVdiui peruenisse in manus tuas literas meas: sed quod adhuc rescripta nõ merui, nequaq; imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedimẽti fuit. Vnde agnosco dñm à me potius deprecandũ, ut tuę uolũtati det facultatẽ mittendi quod rescripseris. Nam rescribẽdi iam dedit, quia cũ uolueris, facillime poteris. Etiã hoc quod ad me sanè perlatũ est, utrũ quidẽ crederẽ, dubitaui: sed hinc quoq; tibi aliquid utrũ scriberẽ, dubitare non debui. Hoc autẽ breue est: suggestũ esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus mihi dictũ est, quod librũ aduersus te scripserim, Romãq; miserim. Hoc falsum esse noueris: dñm meum Iesum testor, hoc me nõ fecisse: sed si fortè aliqua in aliquibus scriptis meis reperiunt, in quibus aliter aliquid q̃ tu sensisse reperior: nõ cõtra te dictũ, sed quid mihi uidebat, à me scriptũ esse, puto te debere cognoscere: aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, ut ego nõ tantũ paratus sim, si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere, qd cõtra sentias: aut de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus: uerũetiã hoc à te postulẽ & flagitẽ. O si licuisset & si non cohabitãte, saltẽ uicino te in dño perfrui, ad crebrũ & dulce colloquiũ. Sed quia id non est datum, peto ut hoc ipsum quod in domino, qua possumus, simul simus, cõseruari studeas, & augeri ac perfici: & rescripta quamuis rara nõ spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrẽ Paulinianũ, & omnes fratres qui tecũ ac de te in domino gloriantur. Memor nostri exaudiaris à dño in omni sancto desiderio tuo, domine charissime, & desideratissime, & honorande in Christo frater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Aperit Hieronymus de epistola, quã, nescio quis, librũ appellarat. Excusat se q̃ nondũ responderit, adhortans illum ad mutuum amorem, nonnihil querens de Ruffini aduersus se debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

IN ipso profectiõis articulo sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarij mei, beatitudinis tuæ literæ ad me puenerũt, quibus satisfacis, te cõtra paruitatẽ meã librum Romam non misisse. Hoc nec ego factũ audierã, sed epistolæ cuiusdam quasi

quasi ad me scriptæ per fratrẽ nostrũ Syſinniũ diaconũ huc exemplaria peruenerunt:in c
qua hortaris me,ut παλινῳδίαν ſuper quodam Apoſtoli capitulo canam:& imiter Steſi 1
chorũ inter uituperationẽ & laudes Helenæ fluctuantẽ: ut qui detrahendo oculos per-
diderat,laudando receperit.Ego ſimpliciter fateor dignationi tuæ,licet ſtilus & ὠιδὰ-
γήματα tua mihi uiderentur, tamẽ non temere exẽplaribus literarũ credendũ putaui:ne
forte me reſpondente læſus,iuſte expoſtularet,quod probare ante debuiſſem tuum eſſe
ſermonẽ,& ſic reſcribere.Acceſsit ad morã,ſanctæ & uenerabilis Paulæ longa infirmi-
tas.Dum enim languenti multo tempore aſsidemus, penè epiſtolæ tuæ,uel eius qui ſub
tuo nomine ſcripſerat,obliti ſumus,memores illius uerſiculi:Muſica in luctu, importu
na narratio. Itaq; ſi tua eſt epiſtola, aperte ſcribe, uel mitte exemplaria ueriora : ut abſq;
ullo rancore ſtomachi in ſcripturarũ diſputatione uerſemur,& uel noſtrũ emendemus
errorẽ,uel aliũ fruſtra reprehendiſſe doceamus. Abſit autẽ à me, ut quicq̃ de libris tuæ
beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere.
Cæterũ optime nouit prudentia tua, unumquenq; in ſuo ſenſu abũdare, & puerilis eſſe
iactantiæ, quod olim adoleſcentuli facere conſueuerant, accuſando illuſtres uiros, ſuo
nomini famam quærere.Nec tam ſtultus ſum,ut diuerſitate explanationũ tuarũ me lædi
putem:quia nec tu læderis,ſi nos contraria ſenſerimus.Sed illa eſt uera inter amicos re-
prehenſio,ſi noſtrã perã non uidentes,aliorũ (iuxta Perſiũ) manticã cõſideremus. Su-
pereſt,ut diligas diligentẽ te : & in ſcripturarũ campo, iuuenis ſenẽ non prouoces. Nos
noſtra habuimus tempora,& cucurrimus quantũ potuimus:nunc te currente & longa
ſpacia tranſmeante,nobis debetur ociũ:ſimulq; (ut cum honore tuo & uenia dixerim)
ne ſolus mihi de poetis aliquid propoſuiſſe uidearis,memento Daretis & Entelli,& uul
garis prouerbij:q̃ bos laſſus fortius figat pedẽ.Triſtes hęc dictauim⁹:utinã mererem ur 2
complexus tuos,& collatione mutua uel doceremus aliqua, uel diſceremus. Miſit mihi
temeritate ſolita,ſua maledicta Calphurnius,cognomento Lanarius,quæ ad Aphricam
quoq; ſtudio eius didici peruenisſe.Ad quæ breuiter ex parte reſpondi,& libelli eius uo D
bis miſi exemplaria,latius opus cum opportunũ fuerit primo miſſurus tempore:in quo
illud caui,ne in quoquã exiſtimationẽ læderẽ Chriſtianã, ſed tantũ ut delirantis imperi-
tiq; mendacium ac uecordiam confutarem. Memento mei ſancte & uenerabilis papa:
uide quantum te diligam,ut ne prouocatus quidem uoluerim reſpondere : nec credam
tuum eſſe quod in altero forte reprehenderem. Frater cõmunis ſuppliciter te ſalutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Παλινῳδίαν.] παλινῳδίαν, ad uerbũ ſonat recãtare.Hiſtoria Steſichori,qui ob uituperatam He- 1
lenã oculos amiſit,recepit aũt recãtatis ijs quæ ſcripſerat, eſt apud Platonẽ in Phædro. ὠιδὰ-
γήματα.] id eſt,aggreſsiones: ſic enim oratores uocãt argumẽtationes,non multũ differẽtes à ſyllo-
giſmis,niſi quod illa magis circa probabilia uerſant q̃ neceſſaria: ut autor eſt Fabius libro quinto.
Si noſtrã perã nõ uidẽtes.] Quidã hic legũt,noſtra opera,pro noſtrã perã,ſed deprauate. Alludit
aũt ad apologũ Aeſopi,qui finxit,ſingulos mortales,binas geſtãtes peras ſiue manticas: alterã à ter-
go propendentẽ,alterã à fronte:magnã ac plenã uitijs noſtris,propendere à tergo : paruã in qua ſint
aliena uitia,pendere à fronte.Quo ſignificabat,nos oculatos eſſe in perſpiciẽdis alienis uitijs,in no-
ſtris ipſorũ cæcutire:unde & Perſius in Satyris: Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo:Sed præce
denti ſpectat mantica tergo. Daretis & Entelli.] Eſt apud Vergiliũ in quinto Aeneidos libro:
Dares Troianus iuuenis prouocat Entellũ ſenẽ ad certamẽ ceſtuũ:grauatim procedit Entellus,Da-
rete multũ exultãte.Tandẽ lapſu & pudore prouocatus incãdeſcit, recaleſcẽte uirtute ſenili:& adeo
urget ceſtu iuuenẽ,ut ni Aeneas diremiſſet,occiſurus fuerit Daretem. Bos laſſus for.] Id ſumptũ 2
eſt à bubus triturã exercẽtibus.Etenim in quibuſdã regionib.boues circũacti per manipulos triticũ
unguis excutiũt:& quo bos laſsior,hoc magis ad triturã idoneus,propterea q̃ fortius figat pedem.
Ita qui ſero prouocant ad iram, prouocati grauius incandeſcunt. Calphurnius.] Niſi fallor ſentit
Ruffinũ,quẽ ita ſubinde uocat,uelut indoctũ, & culinæ q̃ literarũ ſtudioſiorẽ:alludens ad Perſianũ
illud:Continuo craſſum ridet Vulphernius ingens,Et centũ Græcos curto centuſſe licetur. Quan-
doquidẽ in nõnullis Perſii codicibus Calphurniũ legi, pro Vulphernio. Videtur autem uox confi-
cta,à calido furno,ut & cognomentum Lanarij,à lanionibus,qui carnes uendunt in macello,

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum adhuc erraret Auguſtinus in nomine libri,cum epiſtolã Hieronymus ſentiret, & tamẽ crebris
literis

A literis eſſlagitaret reſponſum:hortatur Hieronymus, ut certum opus mittat cui uelit reſponderi, iu-
uenem admonens ne temere ſuoq; malo prouocet ſenem ad huiuſmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Crebras ad me epiſtolas dirigis,& ſæpe cõpellas,ut reſpondeam cuidam epi-
ſtolæ tuæ:cuius ad me (ut ante iam ſcripſi) per fratrẽ Syſinniũ diaconũ ex-
emplaria peruenerũt abſq; ſubſcriptione tua:& quam primũ per fratrẽ Pro-
futurũ, ſecundo per quendam alium te miſiſſe ſignificas:& interim Profutu
rum retractum de itinere,& epiſcopũ conſtitutũ,ueloci morte ſubtractũ:illũ, cuius no
men retices,maris timuiſſe diſcrimina,& nauigationis mutaſſe conſilium.Quæ cum ita
ſint,ſatis mirari nequeo,quomodo ipſa epiſtola & Romæ & in Italia haberi à pleriſq; di
catur,& ad me ſolũ non peruenerit,cui ſoli miſſa eſt: præſertim cum idem frater Syſin-
nius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam ſe non in Aphrica, non apud te,ſed in inſu
la Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperiſſe. De amicitia omnis tollenda ſuſpicio
eſt:& ſic cũ amico,quaſi cũ altero ſe loquendũ.Nonnulli familiares mei & uaſa Chriſti,
quorũ Hieroſolymis & in ſanctis locis permagna copia eſt:ſuggerebãt,non ſimplici ani
mo à te factũ,ſed laudẽ atq; rumuſculos & gloriolã populi requirentẽ : ut de nobis cre-
ſceres,ut multi cognoſcerent te prouocare,me timere:te ſcribere ut doctũ,me tacere ut
imperitũ:& tandẽ reperiſſe,qui garrulitati meę ſilentiũ modũq; imponeret.Ego autem
(ut ſimpliciter fatear) dignationi tuę primũ idcirco reſpondere nolui:quia tuam liqui-
do epiſtolã non credebã : nec (ut uulgi de quibuſdã prouerbiũ eſt) litũ melle gladium.
Deinde illud cauebã,ne epiſcopo cõmunionis meæ uiderer procaciter reſpõdere,& a-
liqua in reprehẽdentis epiſtola reprehẽdere: præſertim cũ quædã in illa hæretica iudica
rem. Ad extremũ:ne tu iure expoſtulares,& diceres: Quid enim epiſtolã meã uideras,&
notæ tibi manus in ſubſcriptione ſigna deprehẽderas:ut tam facile amicũ læderes,& al-
terius maliciã in meã uerteres cõtumeliã ? Igitur ut ante iam ſcripſi, aut mitte eandẽ epi-
ſtolã,tua ſubſcriptã manu:aut ſenẽ latitantẽ in cellula laceſſere deſine. Sin aũt tuã uis uel
B exercere uel oſtentare doctrinã,quære iuuenes & diſertos & nobiles: quorũ Romæ di-
cunt eſſe q̃ plurimi,qui poſsint & audeant tecũ cõgredi:& in diſputatione ſanctarũ ſcri
pturarũ,iugũ cũ epiſcopo ducere.Ego quondã miles, nunc ueteranus, & tuas & aliorũ
debeo laudare uictorias,non ipſe rurſus effœto corpore dimicare : ne ſi me frequenter
ad reſcribendũ impuleris,illius recorder hiſtoriæ, quod Hannibalẽ iuueniliter exultan-
tem,Qu.Maximus patientia ſua fregerit.Omnia fert ætas,animũ quoq; : ſæpe ego lõgos
Cantando puerũ memini me condere ſoles. Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoq;
Mœrim Iam fugit ipſa. Et ut magis de ſcripturis ſanctis loquar, Berzellai ille Galaadi-
tet,regis Dauid beneficia,omneſq; delicias iuueni delegans filio : oſtẽdit ſenectutẽ hæc
nec appetere debere,nec oblata ſuſcipere. Quod aũt iuras te aduerſum me librũ nec ſcri
pſiſſe,neq; Romã miſiſſe,quẽ non ſcripſeris: ſed ſi fortè aliqua in tuis ſcriptis reperiant,
quæ à meo ſenſu diſcrepent:non me à te læſum,ſed à te ſcriptũ, quod tibi rectũ uidebat:
quæſo ut me patienter audias.Non ſcripſiſti librũ, & quomodo mihi reprehẽſionis à te
meę per alios ſcripta delata ſunt? Cur habet Italia quod tu non ſcripſiſti? Qua ratione po
ſcis ut reſcribã ad ea quæ ſcripſiſſe te denegas? Nõ tam hebes ſum, ut ſi diuerſa ſenſeris,
me à te læſum putẽ. Sed ſi mea cominus dicta reprehẽdas, & rationẽ ſcriptorũ expetas:
& q̃ ſcripſerim,emendare cõpellas,& ad παλινῳδίαν ꝓuoces,& oculos mihi reddas:in
hoc lædit amicitia:in hoc neceſsitudinis iura uiolant: ne uideamur certare pueriliter,&
fautoribus inuicẽ uel detractoribus noſtris tribuere materiã cõtendendi.Hęc ſcribo,qa
te pure & Chriſtiane diligere cupio:nec quicq̃ in mea mẽte retinere,quod diſtet à labijs.
Nõ eñ cõuenit,ut ab adoleſcẽtia uſq; ad hanc ętatẽ in monaſteriolo cũ ſanctis fratribus
labore deſudãs,aliquid cõtra epiſcopũ cõmunionis meæ ſcribere audeã:& eum epiſco-
pum,quem ante cœpi amare q̃ noſſe:qui me prior ad amicitias prouocauit, quem poſt
me orientem in ſcripturarũ diuinarum eruditione lætatus ſum. Igitur aut tuum negato

librum

librū, si forte non tuus est: & desine flagitare rescriptū ad ea quæ nō scripsisti: aut si tuus C
est, ingenue cōfitere: ut si in defensionē mei aliqua scripsero, in te culpa sit q̄ puocasti,
nō in me, q̄ respōdere cōpulsus sum. Addis p̄terea te paratū esse, ut si quid me in tuis scri
ptis mouerit, & corrigere uoluero, fraterne accipias: & nō solū mea in te beneuolētia ga
uisurū, sed ut hoc ipsum faciā, deprecaris. Rursum dico q̄d sentio, puocas senē, tacētem
stimulas, uideris iactare doctrinā. Nō est aūt ætatis meæ putari maleuolū erga eū cui ma
gis fauorē debeo. Et si in euāgelijs ac pphetis puersi homines inueniūt q̄d nitant̄ repre-
hēdere: miraris si in tuis libris, & maxime in scripturarū expositione, quæ uel obscurisi
mæ sunt, quædā à recta linea discrepare uideant? Et hoc dico, nō quod in operibus tuis
quædā reprehēdenda iam censeā: neq; enim lectioni eorū unq̄ operā dedi: nec horū ex-
plariorū apud nos copia est, præter Soliloquiorū tuorū libros, & quosdā cōmentarios in psalmos: quos si uellē discutere, nō dicā à me, q̄ nihil sum, sed à ueterū Græcorū
docerē interpretationib. discrepare. Vale mi amice charissime, ętate fili, dignitate parēs:
& hoc à me rogatus obserua, ut quicquid mihi scripseris, ad me primū facias peruenire.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Conat̄ placare Hieronymū, quē sensérat suis epistolis nōnihil offensum. Deplorat simultatē tam atrocē ortam inter Ruffinū & Hieronymū quondam amicissimos, adhortans illos ad concordiam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

QVamuis existimē anteq̄ istas sumeres, uenisse in manus tuas, literas meas, quas
per dei seruū, filium nostrū Cyprianū diaconū misi: quibus certissime agno-
sceres meam esse epistolam, cuius exemplaria illuc uenisse cōmemorasti: un-
de iam me arbitror rescriptis tuis, uelut Entellinis gradibus atq; acribus cesti
bus, tanq̄ audacē Daretē cœpisse pulsari atq; uersari: nunc tamē eisipsis respondeo lite- I
ris tuis, quas mihi per sanctū filium nostrum Asterium iam mittere dignatus es: in qui-
bus multa in me cōperi tuæ beneuolentissimæ charitatis, & rursus quædam nonnullius
à me tuæ offensionis indicia. Itaq; ubi mulcebar legens, ibi continuo feriebar: hoc sanè D
uel maxime admirans, quod cum te dicas exemplaribus literarū mearū ideo non temere
putauisse credendum, ne fortè te respōdente læsus iuste expostularē, quod probare ante
debuisses, meū esse sermonē, & sic rescribere: postea iubeas si mea est epistola, aperte me
scribere: aut mittere exēplaria ueriora, ut absq; ullo rancore stomachi, in scripturarū di-
sputatione uersemur. Quo enim pacto possumus in hac disputatiōe sine rācore uersari,
si me lædere paras? aut si nō paras, quō ego te nō lædente, ābs te læsus iuste expostularē:
quod probare ante debuisses meū esse sermonē, & sic scribere, hoc est, & sic lædere? Ni
si em̄ rescribēdo læsisses, ego iuste expostulare nō possem. Proinde cū ita rescribis, ut læ
das, quis locus nobis relinquit in disputatione scripturarū sine ullo rancore uersandi?
Ego quidē absit ut lædar, si mihi certa ratione uolueris & potueris demōstrare illud ex
epistola Apostoli, uel quid aliud scripturarū sanctarū te uerius intellexisse, q̄ me: imò ue
ro absit, ut non cū gratiarū actione lucris meis deputē, si fuero te docēte instructus, aut
emendante correctus. Verūtamē tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis
meis, non me putares lædi posse rescriptis tuis. Nullo em̄ modo id de te opinatus fuero,
quod te nō arbitrās læsum, sic tamē rescribis ut lędas: aut si te nō sic rescribēte, ego pro-
pter nimiā stulticiā meā lędi posse putatus sum, hoc ipso lęsisti planè, quod de me ita sen
sisti. Sed nullo modo tu me, quē nunq̄ talē expertus es, temere talē crederes, q̄ literarum
mearū exēplaribus, etiā cū stilū meū nosses, temere credere noluisti. Si em̄ nō immerito
uidisti me iuste expostulaturū fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent
meæ: quanto iustius expostulare, meipsum temere putatū talem, qualē me expertus non
esset, q̄ putauisset? Nequaq̄ ergo ita prolabereris, ut nō te rescribēte quo læderer, me ta-
men existimares nimis insipientē, etiā tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur ut læ-
dere me rescribēdo disponeres, si certo documēto meas esse illas literas nosses. Atq; ita,
q̄ nō credo quod iniuste me lædendū putares: supereſt, ut agnoscā peccatū meū, quod
prior

A quod prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaq; conor cō
tra fluminis tractū, ac nō potius ueniā peto? Obsecro ergo te p̄ māsuetudinē Christi, ut
si te læsi, dimittas mihi, nec me uicissim lædendo, malū pro malo reddas. Lædes enim, si
mihi tacueris errorē meū, quē forte inueneris in scriptis uel in dictis meis. Nā si ea in me
reprehēderis, quæ reprehēdenda nō sunt, te potius lædis q̄ me: quod absit à moribus &
sancto proposito tuo, ut hoc facias uolūtate lædēdi, culpās in me aliquid dēte maledico,
quod mente ueridica scis nō esse culpandū. Ac p̄ hoc aut beneuolo corde arguas, etiā si
caret delicto quod arguendū putas: aut paterno affectu mulceas, quē abijcere nequeas.
Potest em̄ fieri ut tibi uideat̄ aliud q̄ ueritas habet, dum tamē aliud abs te nō fiat, q̄ chari
tas habet. Nā & ego amicissimā reprehēsionē tuā gratissime accipiā: etiā si reprehēdi nō
meruit, quod recte defendi potest. Aut agnoscā simul & beneuolentiā tuā & culpā meā:
& quantū dns donat, in alio gratus, in alio emēdatus inueniar. Quid ergo? fortasse dura,
sed certe salubria uerba tua tanq̄ cestus Entelli p̄timescā. Cædebat̄ ille, non curabatur: &
ideo uincebat̄ nō sanabat̄. Ego aūt si medicinalē correptionē tuā tranquillus accepero,
nō dolebo. Si uero infirmitas uel humana, uel mea etiā cū ueraciter arguitur, nō potest
nō aliquantulū cōtristari, melius tumor capitis dolet cū curatur, q̄ dum ei parcit̄ & non
sanat̄. Hoc est em̄ quod acute uidit, q̄ dixit: utiliores esse plerūq; inimicos obiurgantes,
q̄ amicos obiurgare metuētes. Illi em̄ dum rixant̄, dicūt aliquādo uera quæ corrigamus:
isti aūt minorē q̄ oportet exhibēt iustitiæ libertatē, dum amicitiæ timēt exasperare dulce
dinē. Quapropter & si forte bos (ut tibi uideris) lassus senectute corporis, non uigore
animi, tamē in area dominica fructuoso labore desudans, Ecce sum: si quid perperā di-
xi, fortius fige pedē. Non mihi esse debet molestū pondus ætatis tuæ, dummodo cōterat̄
palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desi-
derij suspirio uel lego uel recolo. Vtinā, inquis, mereremur cōplexus tuos: & collatione
mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Ego aūt dico, utinā saltē propinquis terra
B rum locis habitaremus: ut si nō possent misceri nostra colloquia, literę possent esse cre-
briores. Nūc uero tanto locorū interuallo absumus à sensibus nostris, ut de illis uerbis
Apostoli ad Galatas, iuuenē me ad tuā sanctitatem scripsisse meminerim: & ecce iam se-
nex, necdū rescripta meruerim: faciliusq; ad te exēplaria epistolæ meæ peruenerint, ne-
scio qua occasione præueniente, q̄ ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tunc
acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ aūt mihi in literis tuis (quæ in ma-
nus nostras peruenire potuerūt) apparent res: ut nihil studiorū meorū mallē si possem,
quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquē nostrorū in dño filiorum
erudiendū nobis ad te mittere cogito, si etiā de hac re tua rescripta meruero. Nam neq;
in me tantū sciētiæ diuinarū scripturarū est, aut esse iam poterit, quantum inesse tibi ui-
deo. Et si quid in hac re habeo facultatis, utcūq; impendo populo dei. Vacare aūt studijs
diligētius quàm quæ populi audiūt instruēdis, propter ecclesiasticas occupationes om-
nino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Aphricā pueniss̄e
audiuimus. Accepimus tamē quod dignatus es mittere, illis respōdens maledictis. Quo
perlecto fateor multū dolui, inter tam charas familiaresq; personas, cunctis penè eccle-
sijs notissimo amicitiæ uinculo copulatas, tantū malū extitisse discordiæ. Et tu qdē quan
tū tibi modereris, quantūq; teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictū pro
maledicto, satis in tuis literis eminet. Verūtamē si easipsas cū legissem, contabui dolore,
& obrigui timore: qd de me illa facerēt, quæ in te ille scripsit, si in manus meas forte ue-
nissent? Væ mūdo ab scādalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod ueritas ait: Quoniam
abūdauit iniquitas, refrigescet charitas multorū. Quæ sibi em̄ iā fida pectora tuto refun-
dant? In cuius sensus tota se pijciat secura dilectio? Quis deniq; amicus nō formidetur,
quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymū & Ruffinū hoc quod plāgimus exori
ri? O misera & miserāda cōditio. O infida uoluntatibus amicorum sciētia præsentium,
ubi nulla est præscientia futurorū. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putē, quan-

do ne ipse quidē sibi homo est notus in posterū? Nouit enim utcunq; uix forte, nūc qualis sit: qualis aūt postea sit futurus, ignorat. Hæc porrò nō tantū scientia qualis quisq; sit, uerūetiā præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit beatus diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus esset, sciens futurā iniquitatē suā, & sempiternū suppliciū, omnino non uideo. De qua re, si tamē eam nosse opus est, uellem audire quid sentias. Vide quid faciāt terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimūt. Si hæc epistola mea quam legis ego essem, iam mihi diceres quod quæsiui: nunc uero quando rescribes? quando mittes? quādo perueniet? quādo accipiā? & tamē utinā quandoq; fiat, quod tam cito fieri non posse q̄uolumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa uerba epistolæ tuæ dulcissima, sanctiq; desiderij tui plenissima, & ea facio uicissim mea: Vtinā mereremur cōplexus tuos, & collatiōe mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus: si tamē esse ullo modo posset, quod ego te docerem. In his aūt uerbis, nō iam tuis tantū, sed etiā meis, ubi delector & reficior, & ipso quāuis pendēte & nō attingēte utriusq; nostrū desiderio, nō parua ex parte cōsolor: ibi rursus acerrimis dolorū stimulis fodior, dū cogito inter uos q̄bus deus hoc ipsum quod uterq; uestrū optauit, largū prolixūq; cōcesserat, ut cōiunctissimi & familiarissimi mella scripturarū sanctarū pariter lamberetis, sic tātæ amaritudinis irrepsisse pernicie, quādo nō, ubi nō, cui nō homini formidandā: cū eo tēpore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iā expediti dñm sequebamini: & in ea terra uiuebatis simul, in qua dñs humanis pedibus ambulans: Pacē, inquit, meā do uobis, pacē meā relinquo uobis: uiris ætatate maturis, & in eloquio dñi habitātibus uobis accidere potuit? Vere tentatio est uita humana super terrā. Heu mihi, q̄uos simul alicubi inuenire non possum, forte ut moueor, ut doleo, ut timeo, procidere ad pedes uestros, flere quantū ualere, rogare quantū amare, nūc unumquenq; uestrū pro seipso, nūc utrūq; pro alterutro, & pro alijs ac maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui uos tanq̄ in theatro uitæ huius cū magno sui periculo spectāt: ne de uobis ea cōscribēdo spargatis, quæ quādoq; cōcordantes delere non poteritis, q̄ nūc cōcordare nolitis: aut quæ concordes legere timeatis, ne iterū litigetis. Verū dico charitati tuæ, nihil me magis q̄ hoc exemplū tremuisse, cū quædā ad me in epistola tua legere, tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & boue lasso: ubi mihi potius hilariter iocari, q̄ iracūde minari uisus es, quām illud quod serio te scripsisse satis apparet: unde supra loquutus sum plus fortasse quām debui, sed non plus quām timui, ubi aisti: Ne forte læsus iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos quæramus & disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascant, fiat. Si aūt nō possum dicere, quid mihi emendandū uideat in scriptis tuis: nec tu in meis, nisi cū suspicione inuidiæ, aut læsiōe amicitiæ: quiescamus ab his, & nostræ uitæ salutiq; parcamus. Minus certe assequat illa quæ inflat, dum nō offendat illa quę ędificat. Ego me lōge esse sentio ab illa pfectione, de qua scriptū est: Si qs in uerbo nō offendit, hic pfectus est uir. Sed planè in dei misericordia puto me posse facile abs te petere ueniā, si qd offendi: qd mihi aperire debes, ut cū te audiero, lucreris fratrē tuū. Neq; em quia hoc propter longinquitatē terrarū nō potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me. Prorsus qd ad ipsas res quas nosse uolumus attinet, si quid ueri me tenere, uel scio, uel puto, uel credo, in quo tu aliter sentis: quantū dat dñs, sine tua iniuria conabor asserere. Quod aūt pertinet ad offensionē tuā, cū te indignatū sensero, nihil aliud q̄ ueniā deprecabor. Nec omnino arbitrabor te succēsere potuisse, nisi aut hoc dicerē quod nō debui, aut nō sic dicerē ut debui: quia nec miror nos minus scire inuicē, q̄ scimur à cōiunctissimis & familiarissimis nostris: in quorū ego charitatē fateor facile me totū proijcio, præsertim fatigatū scādalis seculi: & in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Deū quippe illic esse sentio, in quē me securus proijcio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate, crastinū illud humanæ fragilitatis incertū, de quo superius gemui, omnino formido. Cū enim hominē Christiana charitate flagrantem, atq; mihi fidelē amicū factū esse sentio, quicquid

A quicquid ei consiliorum meorum cogitationumq; cōmitto, non homini cōmitto, sed illi in quo manet, ut talis sit. Deus enim charitas est: & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo: quam si deseruerit, tantū faciat necesse est dolorē, quantū manens fecerat gaudiū. Verūtamen ex amico intimo factus inimicus, quęrat sibi potius quod fingat astutus: non inueniat quod prodat iratus. Hoc autem unusquisq; facile assequitur, non occultando quod fecerit, sed non faciēdo quod occultare uelit. Quod si misericordia dei bonis pijsq; concedit, ut inter inimicos quoslibet futuros liberi securiq; uersentur, aliena peccata sibi cōmissa non prodant: quæ prodi timēt, ipsi nulla cōmittant. Cum enim falsum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certe integra salute sola fama uexatur. Quod autē malum perpetratur, hostis est intimus, etiam si nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur. Quapropter quis prudentium non uideat, etiam tu quām tolerabiliter feras amicissimi quondam & familiarissimi incredibiles nunc inimicitias, consolante conscientia: & quemadmodum uel quod iactitat, uel quod à quibūsdam forsitan creditur, in sinistris armis deputes, quibus non minus quām dextris contra diabolū dimicat. Verūtamen illum maluerim aliquo modo mitiorē, q̄ te isto modo armatiorē. Hoc magnū & triste miraculū est, ex amicitijs talibus ad has inimicitias peruenisse. Lætū erit, & multo maius, ex inimicitijs talibus ad pristinā concordiam reuertisse.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Grandibus atq;.] Huc respexit quod apud Vergilīū Entellus senex ingentes duos cestus proiicit in medium.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Paulus Orosius in fine historię suæ testatur, sibi cum Hieronymo fuisse colloquium, libros duos, alterum de origine animæ, alterum de loco explicando ex epistolis Iacobi probat. Cæterum excusat se quod non responderit. Eos libros amice lector reperies in secundi tomi parte secunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

B VIrum honorabilem fratrē meum: filium dignationis tuę Orosium presbyterum, & sui merito & te iubente suscepi. Sed incidit tēpus difficillimū, quando mihi tacere melius fuit quām loqui: ita ut nostra studia cessarent, & iuxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaq; duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquentiæ splendore fulgentibus, ad tempus respondere non potui. Non quo quicq̄ in illis reprehendendum putem: sed quia iuxta Apostolum, unusquisq; in suo sensu abundet: alius quidem sic, alius aūt sic. Certe quicquid dici potuit, & sublimi ingenio de scripturarū sanctarū hauriri fontibus, à te positū atq; dissertum est. Sed quæso reuerentiā tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis causa differimus. Cæterū æmuli & maximē hæretici, si diuersas inter nos sententias uiderint, de animi calumniabūtur rancore descendere. Mihi autē decretum est te amare, te suspicere, colere, mirari, tuaq; dicta quasi mea defendere. Certe & in dialogo quē nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignū fuerat recordatus sum: magisq; demus operā, ut pernicio sissima hæresis de ecclesijs auferatur, quæ semper simulat pœnitentiam, ut docendi in ecclesijs habeat facultatē: ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ Eustochium & Paula, & genere suo, & exhortatione tua digne gradiuntur: specialiterq; salutant beatitudinem tuam: omnis quoq; fraternitas, quę nobiscū domino saluatori seruire conatur. Sanctum presbyterū Firmū, anno præterito ob rem earū Rauennā, & inde Aphricā, Siciliamq; direximus: quem putamus iam in Aphricæ partibus cōmorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obsequio salutes, precor. Literas quoq; meas ad sanctū presbyterum Firmū direxi: quæ si ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumē te & mei memorem Christus dominus custodiat, domine uere sancte & beatissime papa. Grandem Latini sermonis in ista prouincia notariorū patimur penuriā: & idcirco præceptis tuis parēre non possumus: maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis uerubusq; distincta est. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem cuiusdam amisimus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Rogat ut suam epistolā curet Hieronymo reddendam, utq; eumdem sibi suis quoq; mitiget literis.

AVGVSTINVS PRAESIDIO.

Sicut præsens rogaui synceritatẽ tuam, nunc quoq; cõmoneo, ut literas meas sancto fratri & compresbytero nostro Hieronymo mittere non graueris. Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodũ etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, misi exemplaria literarũ & mearum ad ipsum, & ad me ipsius. Quibus lectis pro tua sancta prudentia facile uidebis & modum meũ, quẽ seruandũ putaui, & motum eius quem non frustra timui. Aut si ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid scripsi, non ad illũ de me, sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem: quo correctus petam ut ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Resalutat Augustinum, excusans quod liberius responderit, & rursum de cucurbita meminit, hortans ut super hac re sua legat cõmentaria: deniq; inuitans ut omissis contentiosis quæstionibus uersentur in campo sacrarum scripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Cvm à sancto fratre nostro Firmo sollicite quærerẽ, quid ageres, sospitem te lætus audiui. Rursum cum tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciente te ex Aphrica profectum se esse dixit. Itaq; reddo tibi per eum salutationis officia, qui te unico amore cõplectitur: simulq; obsecro, ut ignoscas pudori meo, quod diu ut rescriberẽ præcipienti, negare non potui: nec ego tibi, sed causa causæ respondit. Et si culpa est respondisse, quæso ut patiẽter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ, sit inter nos pura germanitas: & deinceps non quæstionũ, sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres qui nobiscum domino seruiunt, affatim te salutant. Sanctos qui tecum Christi leue trahunt iugũ, præcipue sanctum & suscipiendum papam Alipium, ut meo obsequio salutes precor. Incolumem te & memorẽ mei, Christus deus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & beatissime papa. Si legisti librum explanationũ in Ionam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petijt, stilo D repulsus est, sit humanitatis tuæ atq; iusticiæ accusantem reprehendere, non respondentem. In scripturarum si placet campo sine nostro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet accurate libro quo Hieronymus illi responderat de interpretatione loci qui est in epistola ad Galatas. Et cum Hieronymus adiecisset, se necessitate compulsum, ut eam interpretationem sequeretur, Augustinus eam difficultatem alia uia potuisse explicari demonstrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Ampridem charitati tuæ prolixã epistolã misi, respondens illi tuæ, quam per sanctũ filiũ tuũ Asteriũ, nunc iam non solũ fratrẽ, uerũetiã collegã meũ misisse te recolis: quæ utrũ in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio, nisi quod per fratrẽ synceriſsimũ Firmũ scribis: si ille qui me primũ gladio petijt, stilo repulsus est: ut sit humanitatis meæ atq; iusticiæ, accusantẽ reprehendere, non respondentẽ. Hoc solo tenuissimo indicio utcũq; cõijcio, legisse te illã epistolã meã. In ea qppe deploraui tãtã inter uos extitisse discordiã: de quorũ tãta amicitia, quaquauersum eã fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod nõ feci reprehẽdẽdo in aliquo germanitatẽ tuam: cuius in ea re aliquã culpã me cognouisse, non ausus sum dicere: sed dolẽdo humanã miseriã, cuius in amicitijs mutua charitate retinẽdis, quãtalibet illa sit, incerta permãsio est. Verũ illud maluerã tuis nosse rescriptis: utrũ mihi ueniã, quã poposcerã, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quãuis hilarior quidã uultus literarũ tuarũ, etiã hoc me impetrasse significare uideat: si tamen post lectã illã missæ sunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubes, ut in scripturarũ campo sine nostro inuicẽ dolore ludamus. Et quidẽ quantũ ad me attinet, serio nos ista, q̃ ludo agere mallẽ. Quod si hoc uerbũ tibi propter facilitatẽ ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uiriũ tuarũ, prudentiaq; tam docta & ociosa, annosa, studiosa

A diosa, ingeniosa diligentia: hæc tibi non tantũ donante, uerũetiã dictante spiritu sancto, ut in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanq̃ ludentẽ in campo scripturarũ, sed in montibus anhelantẽ adiuues. Si autẽ propter hilaritatẽ, quam esse inter charissimos diserentes decet, putasti dicendũ esse, ludamus: siue illud apertũ & planũ sit, unde colloquimur: siue arduum atq; difficile: hoc ipsum edoce obsecro te, quo nam modo assequi ualeamus: ut cum forte aliquid nos mouet, quod nobis & si non cautius attẽdentibus, certe tardius intelligentibus non probatũ est: & quid nobis uideat cõtra conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus non incidamus in suspicionẽ puerilis iactãtiæ, quasi nostro nomini famã, uiros illustres accusando, quęramus. Si autẽ aliquid asperũ refellendi necessitate depromptũ fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circumfunda mus eloquio, ne litũ melle gladiũ stringere uideamur. Nisi forte ille modus est, quo utrunq; hoc uitiũ, uel uitij suspicionẽ caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus: ut quicquid dixerit, necesse sit approbare: nec quærẽdi saltẽ causa liceat aliquantulũ reluctari. Tum uero sine ullo timore offensionis tanq̃ in campo luditur: sed mirũ si nobis non illudit. Ego em̃ fateor charitati tuæ, solis eis scripturarũ libris, qui iam canonici appellant, didici hunc timorẽ honorẽq̃; deferre, ut nullũ eorũ autorẽ scribendo aliquid erasse firmissime credã: at si aliquid in eis offendero literis, quod uideat cõtrariũ ueritati, nihil aliud q̃ uel mendosum esse codicẽ, uel interpretẽ nõ assequutũ esse quod dictũ est, uel me minime intellexisse non ambigã. Alios autẽ ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaq̃; præpolleant, nõ ideo uerũ putẽ, quia ipsi ita senserũt: sed quia mihi uel per illos autores canonicos, uel probabili ratione quod à uero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo: prorsus, inquã, non te arbitror sic legi tuos libros uelle, tanq̃ prophetarũ & apostolorũ: de quorũ scriptis quod omni errore careant dubitare nefariũ est. Absit hoc à pia humilitate, & ueraci de temetipso cogitatione, qua nisi esses præditus, nõ utiq; diceres: utinã mererem ur cõplexus tuos, & colla-
B tione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus. Quod si teipsum cõsideratione uitæ ac morũ tuorũ, nõ simulate, nõ fallaciter dixisse credo: quanto magis æquũ est me credere apostolũ Paulũ nõ aliud sensisse q̃ scripserit, ubi ait de Petro & Barnaba: Cũ uiderem quia nõ recte ingrediebant ad ueritatẽ euangelij, dixi Petro corã omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & nõ Iudaice uiuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus sim, quod me scribendo uel loquendo non fallat, si fallebat apostolus filios suos, quos iterũ parturiebat, donec in eis Christus, id est, ueritas formaret. Quibus cũ premi-
sisset, dicẽs: Quæ aũt scribo uobis, ecce corã deo, qa nõ mẽtior: nõ tamẽ ueraciter scribebat, sed nescio qua dispẽsatoria simulatione fallebat, uidisse se Petrũ & Barnabã nõ recte ad euãgelij ueritatẽ ingredientes, ac Petro in faciẽ restitisse: nõ ob aliud nisi ꝙ gẽtes cogeret Iudaizare. At em̃ satius est credere apostolũ Paulũ aliqd uere nõ scripsisse, q̃ apostolũ Petrũ non recte aliquid egisse. Hoc si ita est, dicamus (quod absit) satius esse credere mẽtiri Euãgeliũ, q̃ negatũ esse à Petro Christũ: & mentiri regnorũ librũ, q̃ tantũ prophetam à dño deo tam excellẽter electũ, & in cõcupiscẽda atq; abducẽda uxore aliena cõmisisse adulteriũ: & in marito eius necãdo, tam horrendũ homicidiũ. Imò uero sanctã scripturã in summo & cœlesti autoritatis culmine collocatã, de ueritate eius certus ac securus legã: & in ea homines uel approbatos, uel emẽdatos, uel dãnatos ueraciter discã, potius q̃ facta humana: ne dum in quibusdã laudabilis excellẽtiæ personis aliquãdo credere timeo reprehẽdenda, ipsa diuina eloquia mihi sint ubiq; suspecta. Manichæi plurima diuinarũ scripturarũ, quibus eorũ nefarius error clarissima sentẽtiarũ pspicuitate cõuincit, qa in aliũ sensum detorquere nõ possunt, falsa esse cõtendũt: ita tamẽ ut eandẽ falsitatẽ nõ scribentibus apostolis tribuãt, sed nescio quibus codicũ corruptoribus. Quod tamẽ quia nec pluribus siue antiquioribus exẽplaribus, nec prẽcedentis linguæ autoritate (unde Latini libri interpretati sunt) probare aliquãdo potuerũt: notissima omnibus ueritate superati, confusiq; discedũt. Itáne non intelligit prudentia sancta tua, quanta ma-

licię illorū pateſcat occaſio, ſi nō ab alijs apoſtolicas literas eſſe falſatas, ſed ipſos apoſto c
los falſa ſcripſiſſe dicamus? Nō, inquis, credibile eſt hoc in Petro Paulū, quod ipſe Paulus fecerat, arguiſſe. Nō nunc inquiro quid fecerit, ſed qđ ſcripſerit quęro. Hoc ad quæſtionē quam ſuſcepi maxime pertinet: ut ueritas diuinarū ſcripturarū ad noſtrā fidē ædificandā memoriæ cōmendata, nō à quibuslibet, ſed ab ipſis apoſtolis: ac per hoc in canonicū autoritatis culmen recepta, ex omni parte uerax atq; indubitanda perſiſtat. Nam ſi hoc fecit Petrus quod facere debuit, mētitus eſt Paulus, ꝙ eū uiderit nō recta ingredientē ad ueritatē euāgelij. Quiſquis em̄ hoc facit quod facere debet, recte utiq; facit: & ideo falſum de eo dicit, qui dicit eum nō recte feciſſe, quod eum nouit facere debuiſſe. Si aūt uerū ſcripſit Paulus, uerū eſt quod Petrus nō recte tūc ingrediebat̄ ad ueritatē euāgelij. Id uero faciebat quod facere nō debebat: & ſi tale aliquid Paulus ipſe iam fecerat, correctū potius etiā ipſum credā, coapoſtoli ſui correctionē nō potuiſſe negligere, q̄ menda citer aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe. Et ſi hoc nō in epiſtola qualibet, quāto magis in illa, in qua præloquutus ait: Quæ autē ſcribo uobis ecce corā deo qa nō mētior? Ego quidē illud Petrū ſic egiſſe credo, ut gētes cogeret Iudaizare. Hoc em̄ lego ſcripſiſſe Paulū, quē mētitū eſſe nō credo: & ideo nō recte agebat hoc Petrus. Erat em̄ cōtra euāgelij ueritatē, ut putarēt qui credebāt in Chriſtū, ſine illis ueteribus ſacramētis ſaluos ſe eſſe non poſſe. Hoc em̄ cōtendebāt Antiochię, qui ex circūciſione crediderāt. Cōtra quos Paulus perſeueranter acriterq; cōfligit. Ipſum uero Paulū nō ad hoc id egiſſe, ꝙ uel Timotheū circūcidit, uel Cenchreis uotū ꝓſoluit, uel Hieroſolymis à Iacobo admonitus, cum eis qui uouerant, legitima illa celebrāda ſuſcepit: ut putare uideretur per ea ſacramenta etiā Chriſtianā ſalutē dari. Sed ne illa quæ prioribus ut cōgruebāt tēporibus, in umbris rerū futurarū deus fieri iuſſerat, tanq̄ idololatriā gentiliū damnare crederet. Hoc eſt em̄ quod illi Iacobus ait: auditū de illo eſſe, ꝙ diſciſsionē doceat à Moyſe. Quod utiq; nefas eſt, ut credētes in Chriſtū diſcindant̄ à prophetis Chriſti, tanq̄ eius doctrinā deteſtantes atq; damnātes, de quo ipſe Chriſtus dicit: Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me D
em̄ ille ſcripſit. Attēde obſecro ipſa uerba Iacobi: Vides, inquit, frater quot milia ſunt in Iudæa, qui crediderunt in Chriſtum, & hi omnes æmulatores ſunt legis. Audierunt autem de te, quia diſciſsionē doces à Moyſe, eorum qui per gentes ſunt Iudæorū, dicens: non debere circumcidere eos filios ſuos, neq; ſecundum conſuetudinē ingredi. Quid ergo eſt? Vtiq; oportet conuenire multitudinē, audierunt enim te ſuperueniſſe: hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor, uotum habentes ſuper ſe: his aſſumptis ſanctifica te cum ipſis, & impende in eos ut radant capita: & ſciant omnes quia quæ de te audierunt falſa ſunt, ſed ſequeris & ipſe cuſtodiens legem: de gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus, iudicantes nihil eiuſmodi ſeruare illos, niſi ut ſe obſeruent ab idolis immolato, & à ſanguine & à fornicatione. Non, ut opinor: obſcurū eſt, & Iacobū hoc ideo monuiſſe, ut ſcirent falſa eſſe quæ de illo audierant, hi qui cum in Chriſtum ex Iudæis credidiſſent: tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Chriſti, uelut ſacrilega, nec deo mandante conſcripta damnari putarentur, quæ per Moyſen patribus fuerant miniſtrata. hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo à Iudæis fidelibus obſeruari tunc iſta deberent, propter cōmendandam ſcilicet autoritatē diuinam, & ſacramentorū illorum propheticam ſanctitatē: non propter adipiſcendam ſalutē, quæ iam in Chriſto reuelabatur, & per baptiſmi ſacramentū miniſtrabatur. Sed illi hoc de Paulo ſparſerant, qui ſic ea uolebant obſeruari, tanq̄ ſine his in euangelio ſalus credentibus eſſe non poſſet. Ipſum enim ſenſerant uehemētiſsimū gratiæ prędicatorē & intentioni eorū maxime aduerſum, docentē non per illam hominē iuſtificari, ſed per gratiam Ieſu Chriſti, cuius prænunciandæ cauſa, illæ umbræ in lege mandatæ ſunt. Et ideo illi inuidiā & perſecutionē molientes cōcitare, tanq̄ inimicū legis mandatorūq; diuinorū criminabantur: cuius falſæ criminationis inuidiam congruentius deuitare non poſſet, quàm ut ea ipſa celebraret, quæ damnare tanquam ſacrilega putabatur:
atq;

A atq; ita oſtenderet, nec Iudæos tunc ab eis tanq̄ à nefarijs prohibēdos, nec gentiles ad ea tanq̄ ad neceſſaria compellendos. Nam ſi reuera ſic ea reprobaret, quemadmodū de illo auditū erat, & ideo celebranda ſuſciperet, ut actione ſimulata ſuam poſſet occultare ſententiā, nō ei diceret Iacobus, & ſcient omnes: ſed diceret, & putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt falſa ſunt, præſertim quia in ipſis Hieroſolymis apoſtoli iam decreuerant, ne quiſquā gentes cogeret Iudaizare: nō aūt decreuerāt, ne quiſquā tunc Iudæos Iudaizare prohiberet, quamuis etiā ipſos iam doctrina Chriſtiana non cogeret. Proinde ſi poſt hoc apoſtolorū decretū, Petrus habuit illam in Antiochia ſimulationē, qua gētes cogeret Iudaizare: quo iam nec ipſe cogebat̄, quāuis propter cōmendanda eloquia dei, quæ Iudæis ſunt credita, nō prohibebat̄: quid mirū ſi conſtringebat eum Paulus liberē aſſerere, quod cum cæteris apoſtolis ſe Hieroſolymis decreuiſſe meminerat. Si aūt hoc (quod magis arbitror) ante illud Hieroſolymitanū conciliū Petrus fecit: nec ſic mirum eſt, quod eum uolebat Paulus nō timidē obtegere, ſed fidenter aſſerere, quod eū pariter ſentire iam nouerat: ſiue quod cū eo contulerat Euangeliū, ſiue quod in Cornelij centurionis uocatione, etiā diuinitus eum de hac re admonitū acceperat: ſiue quod anteq̄ illi quos timuerat, ueniſſent Antiochiam, cum gentibus eū conueſci uiderat. Neq; enim negamus in hac ſententia fuiſſe iam Petrū, in qua & Paulus fuit. Non itaq; tunc eū quid in ea re uerū eſſet docebat, ſed eius ſimulationē, qua gentes Iudaizare cogebant̄, arguebat: nō ob aliud, niſi quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebant̄, tanq̄ uerū eſſet quod illi dicebant, qui ſine circunciſione præputij atq; alijs obſeruationibus quæ umbræ erant futurorum, putabāt̄ credentes ſaluos eſſe nō poſſe. Ergo & Timotheū circūcidit propterea, ne Iudæis, & maxime cognationi eius maternæ ſic uiderent̄ q ex gentib. in Chriſtū crediderant deteſtari circunciſionē, ſicut idololatria deteſtanda eſt: cū illam deus fieri præceperit, hanc ſatanas perſuaſerit. Et Titū propterea nō circuncidit, ne occaſionē daret eis qui ſine ulla circūciſione dicebāt credētes ſaluos eſſe nō poſſe, & ad deceptionē gentiū
B hoc etiā Paulū ſentire iactarēt. Quod ipſe ſatis ſignificat, ubi ait: Sed neq; Titus q mecū erat, cū eſſet Græcus, cōpulſus eſt circūcidi: propter ſubintroductos aūt falſos fratres, q ſubintroierāt perſcrutari libertatē noſtrā, ut nos in ſeruitutē redigerēt: quib. nec ad horam ceſsimus ſubiectioni, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos. Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut nō faceret quod in Timotheo fecerat, & quod ea libertate facere poterat, qua oſtenderat illa ſacramēta, nec tanq̄ neceſſaria debere appeti, nec tanq̄ ſacrilega debere dānari. Sed cauendū eſt uidelicet in hac diſputatiōe, ne ſicut philoſophi, quædā facta hominū media dicamus, inter recte factū & peccatum: quæ neq; in rectis, neq; in peccatis numerent̄: & urgeamur eo, ꝙ obſeruare legis ceremonias non poteſt eſſe indifferēs: ſed aut bonū, aut malum. Vt ſi bonū dixerimus, eas nos quoq; obſeruare cogamur. ſi aūt malum, nō uerē, ſed ſimulatē ab apoſtolis obſeruatas eſſe credam⁹. Ego uero apoſtolis, nō tam exemplum philoſophorū timeo, quando & illi in ſua diſputatione ueri aliquid dicūt: q̄ forenſiū aduocatorū, quando in alienarū cauſarum actione mentiuntur. Quorū ſimilitudo, ſi in ipſa expoſitione epiſtolæ ad Galatas ad confirmandam ſimulationē Petri & Pauli putata eſt decenter induci: quid ego apud te timeā nomē philoſophorū, qui non propterea uani ſunt, quia omnia falſa dicūt: ſed quia & falſis pleriſq; confidunt, & ubi uera inueniuntur dicere, à Chriſti gratia, qui eſt ipſa ueritas, alieni ſunt. Cur aūt non dicam præcepta illa ueterum ſacramentorū, nec bona eſſe, quia nō eis homines iuſtificantur: umbræ enim ſunt prænunciantes gratiam, qua iuſtificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta ſunt, temporibus perſonisq; congruentia: cum me adiuuet etiam prophetica ſententia, qua dicit deus ſe illi populo dediſſe præcepta nō bona. Forte enim propterea non dixit mala, ſed tantum non bona, id eſt, non talia, ut illis homines boni fiant, aut ſine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna ſyn-
ceritas tua, utrum ſimulatē quiſquam ſanctus Orientalis quum Romam uenerit, ieiunet ſabbato: excepto illo die paſchalis uigiliæ. Quod ſi malum eſſe dixerimus, non ſolum

Romanam ecclesiam, sed etiã multa ei uicina, & aliquanto remotiora damnabimus, ubi c
mos idem tenet & manet. Si aũt non ieiunare sabbato malum putauerimus, tot ecclesias
Oriẽtis, & multo maiorẽ orbis Christiani partẽ, qua temeritate criminabimur? Placét ne
tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamẽ acceptabile sit ei, qui hoc nõ simula-
te, sed congruenti societate atq; obseruantia fecerit? Et tamẽ nihil inde legimus in cano-
nicis libris præceptũ esse Christianis: quanto magis illud malum dicere nõ audeo, quod
deum præcepisse ipsa Christiana fide negare nõ possum, qua didici nõ eo me iustificari,
sed gratia dei per Iesum Christũ dñm nostrũ? Dico ergo circunciſionẽ præputij, & cæ-
tera huiusmodi, priori populo per testamentũ, quod uetus dicitur, diuinitus data ad si-
gnificationẽ futurorũ, quæ per Christum oportebat impleri: quibus aduenientibus re-
mansisse illa Christianis legenda tantũ ad intelligentiã præmissæ prophetiæ, nõ autẽ ne-
cessario facienda: quasi adhuc expectandum esset, ut ueniret fidei reuelatio, quæ his si-
gnificabatur esse uentura. Sed quamuis gentibus imponẽda nõ essent, non tamẽ sic de-
buisse auferri à consuetudine Iudęorũ, tanquã detestanda atq; damnãda. Sensim proin-
de atq; paulatim feruente sanè prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se
iustificari saluosq; fieri, nõ illis umbris rerum antea futurarũ, tunc iam uenientium atq;
præsentium, ut in illorũ Iudæorum uocatione, quos præsentia carnis domini & aposto
lica tempora sic inuenerant, omnis illa actio consũmeretur umbrarũ, hoc eis sufficisse
ad cõmendationem, ut nõ tanquã detestanda & similis idololatriæ uitaret, ultra uero nõ
haberet progressum, ne putaret necessaria, tanquã uel ab illa salus esset, uel sine illa esse
non posset. Quod putauerũt hæretici, qui dum uolunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iu
dæi nec Christiani esse potuerũt. Quorum sententiã mihi cauendam, quamuis in ea nun
quam fuerim, tamẽ beneuolentissimè admonere dignatus es: in cuius sentẽtiæ nõ cõsen
sionem, sed simulationẽ Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus uerissimè diceret, ꝙ
cum eum uidisset nõ recte ingredientẽ ad ueritatem Euangelij, eiq; uerissimè diceret, ꝙ
gentes Iudaizare cogebat: quod Paulus utiq; nõ cogebat: ob hoc illa uetera ueraciter ubi d
opus esset obseruãs, ut dãnanda nõ esse monstraret: prædicãs tamẽ instanter nõ eis, sed
reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quenq; uelut necessaria suscipiẽda cõpel
leret. Sic aũt credo apostolum Paulum ueraciter cuncta illa gessisse, nec tamẽ nũc quen-
quã factum ex Iudæo Christianũ, uel cogo, uel sino talia ueraciter celebrare: sicut nec tu
cui uidet Paulus ea simulasse, cogis istum uel sinis talia simulare. An uis ut etiã ego dicã
hanc esse summam quæstionis, imò sentẽtiæ tuæ: ut post Euangeliũ Christi, benefaciant
credentes Iudæi, si sacrificia offerãt, quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatũ
obseruẽt, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruauere Iudæi, dũmodo hæc simulatè
ac fallaciter agãt? Hoc si ita est, nõ iam in hæresim Hebionis, uel eorũ quos uulgo Naza-
ræos nuncupãt, uel quamlibet aliam ueterem: sed nescio in quam nouã delabimur, quæ
sit eo pernicioſior, quo nõ errore, sed proposito est ac uolũtate fallaci. Quod si respon-
deas, ut te ab hac purges sentẽtia: tunc apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandaliza
rentur infirmi, qui ex Iudæis multi crediderãt, & ea respuenda nondũ intelligebant: nũc
uero confirmata per tot gẽtes doctrina gratiæ Christianæ, confirmata etiam per omnes
Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quomodo hæc intelligenda non obser-
uanda recitẽtur, quisquis ea simulando agere uoluerit, uideatur insanire: cur mihi non
licet dicere, apostolum Paulum, & alios rectę fidei Christianos, tũc illa uetera sacramẽta
paululũ obseruãdo ueraciter cõmẽdare debuisse, ne putarent illæ propheticæ significa-
tionis obseruationes à pijssimis patribus custoditæ, tanq; sacrilegia diabolica à posteris
detestatæ? Iam enim cũ uenisset fides, quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post
mortem & resurrectionẽ domini reuelata est, amisserãt tanquã uitã officij sui. Veruntа-
men sicut defuncta corpora, necessariorũ officijs deducẽda erant quodãmodo ad sepul
turam: nec simulatè, sed religiosè: non autẽ deserẽda continuo, uel inimicorũ obtrecta-
tionibus tanquam canum morsibus proijcienda. Proinde nunc quisquis Christianorũ,
quamuis

A quamuis sit ex Iudęis, similiter ea celebrare uoluerit, tanq; sopitos cineres eruẽs, non erit
pius deductor, uel baiulus corporis, sed impius sepulturæ uiolator. Fateor sanè in eo qd
epistola continet mea, ꝙ ideo sacramenta Iudęorũ Paulus celebranda susceperat, cũ iam
Christi esset apostolus: ut doceret nõ esse pernicioſa his qui ea uellent sicut à parentibus
per legẽ acceperant custodire, minus me posuisse, illo duntaxat tẽpore, quo primũ fidei
gratia reuelata est. Tunc enim hoc nõ erat pernicioſum, progressu uero tẽporis erat per
nicioſum, nisi illæ obseruationes ab omnibus Christianis desererentur: ne si tunc fierẽt,
nõ discerneret quod deus populo suo per Moysen præcepit, ab eo quod in templis dæ-
moniorũ spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligẽtia mea: quia
hoc non addidi, q̃ obiurgatio tua. Veruntamẽ longè anteq̃ literas tuas accepissem, scri-
bens contra Faustum Manichæũ quomodo eundem locũ quamuis breuiter explicaue-
rim, & hoc illic nõ prætermiserim: & legere poterit si non dedigneť benignitas tua, & à
charissimis nostris per quos nunc hæc scripta misi, quomodo uolueris tibi fides fiat, il-
lud me antè dictasse: mihiq; de animo meo crede, quod corã deo loquens iure charitatis
exposco, nunq̃ mihi uisum fuisse: etiã nunc Christianos ex Iudæis factos sacramẽta illa ue
tera quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis ullo modo coli: cum illud
de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literæ innotuerũt: sicut nec tibi uidetur
hoc tempore cuiquã esse simulanda ista, cum hoc feciſſe apostolos credas. Proinde sicut
tu econtrario loqueris, & licet reclamãte (sicut scribis) mundo libera uoce pronuncias,
ceremonias Iudæorũ & pernicioſas esse & mortiferas Christianis: & quicunq; eas obser
uauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, eum in barathrũ diaboli deuolutũ: ita ego hanc
uocẽ tuam omnino cõfirmo, & addo: Quicunq; eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex
gentibus, non solum ueraciter, uerumetiã simulatè, eum in barathrũ diaboli deuolutũ.
Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationẽ apostolorũ ab huius temporis ratione se
cernis, ita ego Pauli apostoli ueracẽ tunc in his omnibus conuersationẽ ab huius tempo
B ris, quamuis minime simulata ceremoniarũ Iudaicarũ obseruatione secerno, quoniam
tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quamuis legerimus: Lex & prophetæ usq; ad
Ioannẽ Baptistam, & quia propterea quærebant Iudæi Christum interficere, quia nõ so-
lum soluebat sabbatũ, sed & patrẽ suum dicebat deũ, ꝙualem se faciens deo: & quia gra-
tiam pro gratia accepimus: & quoniam lex per Moysen data est, gratia autem & ueritas
per Iesum Christum facta est: & per Hieremiam promissum est, daturũ deum testamen-
tum nouum domui Iuda, non secundum testamentum quod disposuit patribus eorum:
non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter à parentibus circunciſum. Aut si hoc
propter ætatem minime prohibebat: nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproſo,
quem certe non illa per Moysen præcepta obseruatio, sed ipse mundauerat: Vade & of-
fer pro te sacrificium quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nec fallaciter ascen-
dit ad diem festum usqueadeo nõ causã ostentationis coram hominibus, ut non euiden
ter ascenderit, sed latenter. At enim dixit idem Apostolus: Ecce ego Paulus dico uobis,
quia si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fe-
cit ei nihil prodesse Christum? an quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse
hoc non posuit, nec ait: si circuncidamini ueraciter, sicut nec fallaciter: sed sine ulla exce
ptione dixit, si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit. Sicut ergo tu uis hic lo-
cum dare tuæ sententiæ, ut uelis subintelligi, nisi fallaciter: ita non impudenter flagito,
ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum, si circuncidamini, qui propterea uolebant
circuncidi, quod aliter se putabant in Christo saluos esse nõ posse. Hoc ergo animo, hac
uoluntate, ista intentione quisquis tunc circuncidebatur, Christus ei nihil omnino pro
derat: sicut alibi apertè dicit: Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.
Hoc ergo declarat, quod & ipse commemorasti: Euacuati estis à Christo, qui in lege
iustificamini: à gratia excidistis. Illos itaq; arguit, qui se iustificari in lege credebant: non
qui legitima illa, in eius honore à quo mandata sunt, obseruabant: intelligentes & qua
prænun

prænunciandæ ueritatis ratione mãdata sint,& quousq; debeant perdurare. Vnde est illud quod ait: Si spiritu ducimini,nõ adhuc estis sub lege. Vnde illud colligis apparet,qui sub lege est,nõ dispensatiuè,ut nostros putas uoluisse maiores: sed uerè,ut ego intelligo eum spiritũ sanctũ nõ habere. Magna mihi uidet quæstio: quid sit esse sub lege sic,quem admodum Apostolus culpat. Neq; enim propter circunciſionẽ hoc eum arbitror dicere: aut illa sacrificia,quæ tunc facta à patribus,nunc à Christianis nõ fiunt:& cætera huiusmodi,sed hoc ipsum etiã quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certe Christianos debere obseruare,atq; euangelica maxime illustratione prædicari. Legẽ dicit esse sanctam,& mandatum sanctum & iustum & bonũ. Deinde subiungit: Quod ergo bonum est,mihi factum est mors? Absit. Sed peccatũ ut appareat peccatũ, per bonum mihi operatum est mortẽ,ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatũ. Quod autem hic dicit peccatum per mandatũ fieri supra modum,hoc alibi dixit: Lex subintrauit,ut abundaret delictum. Vbi aũt abundauit delictum,superabundauit & gratia. Et alibi,cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet, uelut interrogans ait: Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continuè respondit: Præuaricationis gratia posita est, donec ueniret semẽ, cui promissum est. Hos ergo dãnabiliter dicit esse sub lege,quos reos facit lex: non implentes legẽ,dum non intelligendo gratiæ beneficiũ ad facienda dei præcepta, quasi de suis uiribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas uero dei diffusa est in cordib. nostris, non per nosipsos,sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ,prolixior fortasse, & sui proprij uoluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupisces,si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit,sub se reum tenet: & præuaricatorẽ potius damnat,q̃ liberat peccatorẽ: quanto magis illa,quæ significationis causa præcepta sunt circunciſio,& cætera quæ reuelatione gratiæ latius innotescẽte necesse fuerat aboleri,iustificare neminẽ poterant? Non tamen ideo fuerant tanq̃ diabolica gentium sacrilegia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam cœperat reuelari,quæ umbris talibus fuerat prænunciata: sed permittenda paululũ,eis maxime qui ex illo populo,cui data sunt uenerãt: Postea uero tanquã cum honore sepulta sunt,à Christianis omnibus irreparabiliter deserenda. Hoc aũt quod dicis,non dispensatiuè,ut nostri uoluere maiores,quid si bi uult oro te. Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendaciũ: ut hæc dispensatio sit officiũ,uelut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino, nõ uideo, nisi fortè addito nomine dispensationis,fiat ut mendaciũ non sit mendaciũ. Quod si absurdũ est, cur ergo nõ apertè dicis officiosum mendaciũ defendendum,nisi fortè nomẽ te mouet: quia non tam usitatũ est in ecclesiasticis libris uocabulum officij, quod Ambrosius noster non timuit,qui suos quosdam libros utilium præceptorũ plenos, de officijs uoluit appellare. An si officiose mentiatur quisq; culpandus est, si dispensatiuè approbandus? Rogo te mentiatur,ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæstio est: sit ne aliquando mentiri uiri boni,imò uiri Christiani,qualibus dictum est: Sit in ore uestro,est est,non non: ut nõ sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt, Perdes omnes qui loquuntur mendaciũ. Sed,ut dixi,& alia magna quæstio est: eligat quod uoluerit,qui hoc existimat ubi mentiatur: dum tamen à scribentibus autoribus sanctarũ scripturarum,& maxime canonicarum,inconcusse credatur,& defendatur omnino abesse mendaciũ: ne dispensatores Christi,de quibus dictum est: Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur: tanquam magnũ aliquid sibi fideliter didicisse uideantur pro ueritatis dispensatione mentiri,cum ipsa fides in Latino sermone ab eo dicat appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utiq; nõ est locus. Fidelis igitur dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fidẽ: quia ueritatis dispensator erat,nõ falsitatis. Ac per hoc uerũ scripsit uidisse se Petrum, nõ recte ingredientem ad ueritatẽ Euangelij: eiq; in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipse uero Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, sancta ac benigna

pietate

pietate humilitatis accepit: atq; ita rarius & sanctius exemplũ posteris præbuit, quo non dedignarentur si cubi fortè recti tramitẽ reliquissent, etiã à posterioribus corrigi q̃ Paulus, quo confidenter auderẽt, etiam minores maioribus pro defendenda euãgelica ueritate, salua fraterna charitate resistere. Nam cum satius multo sit à tenẽdo itinere in nullo q̃ in aliquo declinare: multo est tamẽ mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentẽ, quàm audacter corrigere deuiantẽ. Est laus itaq; iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantũ mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduersus calumniantẽ Porphyriũ defendenda, q̃ ut ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius criminaretur Christianos, fallaciter uel suas literas scribere, uel dei sui sacramenta tractare. Flagitas à me,ut aliquẽ saltem unum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus,cum tu tam plures nominatim cõmemoraueris, qui te in eo quod adstruis præcesserunt,petẽs ut in eo quod te reprehẽdo errantẽ, patiar te errare cũ talibus. Quorũ ego fateor neminẽ legi: sed cum sint fermè sex uel septẽ, horũ quatuor autoritatẽ tu quoq; infringis. Nam Laodicenũ,cuius nomẽ taces,de ecclesia nuper dicis egressum. Alexandrum autẽ ueterem hæreticũ: Origenẽ uero ac Didymũ reprehensos abs te, lego in recentioribus opusculis tuis:& non mediocriter,nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenẽ mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec teipse patieris,quamuis hoc perinde dicatur,ac si in hac sentẽtia non errauerint. Nam quis est qui se uelit cũ quolibet errare? Tres igitur restant: Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes,& quem paulo post cõmemoras,Ioannes,qui dudum in põtificali gradu Constantinopolitanã rexit ecclesiã. Porrò si quæras uel recolas, quid hic senserit noster Ambrosius,quid noster itidem Cyprianus: inuenies fortasse,nec nobis defuisse,quos in eo quod asserimus sequeremur: quanq̃ sicut paulo antè dixi,tantũmodo scripturis canonicis hanc ingenuã debeã seruitutẽ, qua eas solas ita sequar, ut cõscriptores earũ, nihil in eis omnino errasse,nihil fallaciter posuisse nõ dubitẽ. Proinde cum quæro tertiũ,ut tres
3 etiã ego tribus opponã: possem quidẽ,ut arbitror, facile reperire si multa legissem. Verũtamẽ ipse mihi pro his omnibus,imò supra hos oẽs apostolus Paulus occurrit: ad ipsum cõfugio, ad ipsum ab omnibus qui aliud sentiũt literarũ tractatoribus prouoco,ipsum interrogãs interpello & requiro in eo quod scripsit ad Galatas: uidisse se Petrũ non recte ingredientẽ ad ueritatẽ Euãgelij, eiq; in faciẽ propterea restitisse, q̃ illa simulatione gentes Iudaizare cogebat: utrum uerũ scripserit,an fortè nescio qua dispensatiua falsitate mẽtitus sit:& audio eum paulo superius in eiusdẽ narrationis exordio religiosa uoce mihi clamantẽ: Quę aũt scribo uobis,ecce coram deo quia nõ mentior. Dent ueniam quilibet aliud opinantes: ego magis credo tanto apostolo in suis,& pro suis literis iuranti,q̃ cuiq; doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo sic Paulum defendere, quod nõ simularit errorẽ Iudæorum,sed uerè fuerit in errore. quoniam neq; simulabat errorẽ,qui libertate apostolica,sicut illi tempori congruebat, uetera illa sacramenta ubi opus erat agendo,cõmendabat ea, non satanæ uersutia decipiendis hominibus, sed dei prouidentia,pronunciandis rebus futuris propheticè constituta. Nec uerè fuerat in errore Iudæorũ,qui nõ solum nouerat, sed etiã instanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gẽtibus imponẽda,uel iustificationi quorũcunq; fideliũ necessaria. Quod aũt dixi eum factum Iudæis tanquã Iudæum, & tanquã gentilem gentibus, nõ mentiẽtis æstu, sed compatientis affectu: quemadmodũ dixerim,parũ mihi uisus es attendisse: imò ego fortasse nõ satis hoc explanare potuerim. Neq; enim hoc ideo dixi, q̃ misericorditer illa simulauerit,sed quia sic ea non simulauit,quæ faciebat similia Iudęis: quemadmodum nec illa quæ faciebat similia gentibus,quæ tu quoq; commemorasti,atq; in eo me, quod non ingratè fateor,adiuuisti. Cum em abs te quæsissem in epistola mea: quomodo putetur ideo factus Iudæis tanq̃ Iudæus, quia fallaciter susceperit sacramenta Iudæorum, cum & gentibus tanquam gentilis factus sit,nec tamẽ susceperit fallaciter sacrificia gentiũ. Tu respondisti in eo factum gentibus tanquã gentilem,quod præputiũ receperit,quod

indisse-

indifferẽter permiserit uesci cibis, quos damnãt Iudæi. Vbi ego quæro: utrũ & hoc simu c
latè fecerit? Quod si absurdissimũ atq; falsissimũ est: sic ergo & illa, in quibus Iudęorum
consuetudini cõgruebat libertate prudẽti, nõ necessitate seruili, aut quod est indignius,
dispensatione fallaci potius q̃ fideli. Fidelib. enim & his qui cognouerũt ueritatẽ, sicut ip
se testat, nisi fortè & hic fallit, omnis creatura dei bona est, & nihil abijciendũ quod cum
gratiarũ actione accipit. Ergò & ipsi Paulo, nõ solũ uero, uerumetiã dispensatori maxi-
me fideli, non solũ cognitori, uerumetiã doctori ueritatis, omnis utiq; in cibis creatura
dei, nõ simulatè sed uerè bona erat. Cur igitur nihil simulatè suscipiẽdo sacrorũ, ceremo
niarumq; gentiliũ, sed de cibis & præputio uera sentiendo atq; docendo, tamẽ tanq̃ gen
tilis factus est gentibus: & nõ potuit fieri tanq̃ Iudæus Iudæis, nisi fallaciter suscipiẽdo sa
cramenta Iudæorũ? Cur oleastro inserto obseruauit dispensationis ueracẽ fidẽ, & natura
libus ramis, nõ extra sed in arbore constitutis, nescio quod dispensatoriæ uelamẽ simu-
lationis obtendit? Cur factus tanq̃ gentilis gentibus, quod sentit docet, quod agit sentit:
factus aũt tanq̃ Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud promit in uerbis, in factis,
in scriptis? Sed absit hoc sapere. Vtrisq; enim debebat charitatẽ de puro corde, & cõsci-
entia bona, & fide nõ ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut oẽs lucrifaceret: nõ
mentiẽtis astu, sed compatiẽtis affectu: id est, nõ omnia mala hominũ fallaciter agendo,
sed aliorũ omniũ malis omnibus, tanq̃ si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam
procurando. Cum itaq; illa ueteris testamẽti sacramẽta, etiã sibi agenda minime recusa-
bat, nõ misericorditer fallebat: sed omnino nõ fallens, atq; hoc modo à dño deo illa usq;
ad certi temporis dispensationẽ iussa esse cõmendans, à sacrilegis sacris gentiũ distingue
bat. Tunc aũt non mentientis astu, sed compatientis affectu, Iudæis tanq̃ Iudæus fiebat:
quando eos ab illo errore, quo uel in Christum credere nolebant, uel per uetera sacerdo
tia sua, ceremoniarumq; obseruationes se à peccatis posse mundari fieriq; saluos existi-
mabant: sic liberare cupiebat, tanq̃ ipse illo errore teneret: diligẽs utiq; proximũ tanquã
seipsum, & hæc alijs faciens, quæ sibi ab alijs fieri uellet, si hoc illi opus esset. Quod cum D
dñs monuisset, adiunxit: Hæc est enim lex & prophetæ. Hunc compatiẽtis affectũ, in ea-
dem epistola ad Galatas præcipit, dicẽs: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,
uos q̃ spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, intẽdens teipsum, ne & tu
tẽteris. Vide si nõ dixit, fiere tanq̃ ille, ut illum lucrifacias. Non utiq;, ut ipsum delictum
fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiã sibi accide
re posset, attẽderet: atq; ita alteri, tanquã sibi ab altero uellet, misericorditer subueniret,
hoc est nõ mentiẽtis astu, sed compatiẽtis affectu. Sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homi
ni Paulus in errore uel peccato aliquo constituto, nõ simulando quod nõ erat, sed com
patiẽdo, quia esse potuisset, tanq̃ qui se hominẽ cogitaret, omnibus omnia factus est, ut
omnes lucrifaceret. Teipsum si placet obsecro, te paulisper intuere, teipsum in q̃ erga me
ipsum: & recole, uel si habes cõscripta, relege uerba tua in illa epistola quam mihi per fra
trem nostrum, iam collegã meum Cyprianũ breuiorẽ misisti, q̃ ueraci, q̃ germano, q̃ ple
no charitatis affectu, cum quædã me in te cõmisisse expostulasses grauiter, subiunxisti:
In hoc lædit amicitia, in hoc necessitudinis iura uiolant, ne uideamur certare pueriliter,
& fautoribus inuicẽ, uel detractatoribus nostris tribuere materiã contendendi. Hæc abs
te non solũ ex animo dicta sentio, uerumetiã benigno animo ad consulendũ mihi. Dein
de addis, quod etiã si nõ adderes appareret, & dicis: Hæc scribo, qa te purè & Christianè
diligere cupio, nec quicq̃ in mea mẽte retinere qd̃ distet à labijs. O uir sancte mihiq; (ut
deus uidet animã meã) ueraci corde dilecte, hoc ipsum qd̃ posuisti in literis tuis, quod
te mihi exhibuisse nõ dubito: hoc ipsum omnino apostolum Paulum credo exhibuisse
in literis suis, nõ unicuilibet homini, sed Iudæis & Græcis, & omnib. gentibus, filijs suis
quos in Euangelio genuerat, & quos pariendo parturiebat: & deinde posterorũ tot mi-
libus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ commendabatur epistola,
ut nihil in sua mente retineret, quod distaret à labijs. Certè factus es etiam tu tanquam

ego

A ego, nõ mentiẽtis astu, sed compatiẽtis affectu: cum cogitares tam me nõ relinquẽdum
in ea culpa, in quã me prolapsum existimasti, q̃ nec te uelles, si eo modo prolapsus esses.
Vnde agẽs gratias beniuolæ menti erga me tuæ, simul posco, ut etiã mihi nõ succẽseas,
q̃ cum in opusculis tuis aliqua me mouerẽt, motum meũ intimaui tibi: hoc erga me ab
omnibus obseruari uolens, quod erga te ipse seruaui: ut quicquid improbandũ putant
in scriptis meis, nec claudant subdolo pectore, nec ita reprehẽdant apud alios, ut taceãt
apud me: hinc potius existimãs lædi amicitiã & necessitudinis iura uiolari. Nescio enim
utrum amicitiæ Christianæ putãdæ sint, in quibus magis ualet uulgare prouerbiũ: Obse
quium amicos, ueritas odiũ parit: q̃ ecclesiasticũ, Fideliora sunt uulnera amici, q̃ uolun-
taria oscula inimici. Proinde charissimos nostros, qui nostris laboribus synceriss imè fa
uẽt, hoc potius quãta possumus instãtia doceamus: quo sciãt fieri posse, ut inter charissi
mos aliquid alterutro sermone contradicat, nec tamen ipsa charitas minuat, nec ueritas
odium pariat, quæ debeat amicitiæ: siue illud uerũ sit quod contradicit, siue corde ueraci
qualecunq; sit dicitur, non retinẽdo in mente quod à labijs distet. Credant igitur fratres
nostri, familiares tui, quibus testimoniũ perhibes q̃ sint uasa Christi, me inuito factum,
nec mediocrem de hac re dolorẽ inesse cordi meo, q̃ literæ meæ prius in multorum ma
nus uenerint, q̃ ad te ad quem scriptæ sunt, peruenire potuerunt. Quo autẽ modo id ac-
ciderit, & longum est enarrare, & nisi fallor superfluũ: cum sufficiat si quid mihi in hoc
creditur, non eo factum animo quo putatur: nec omnino meæ fuisse uoluntatis, aut di-
spositionis, aut consensionis, aut saltẽ cognitionis, ut fieret. Hoc si non credunt, quod
deo teste loquor, quid amplius faciam nõ habeo. Ego tamẽ absit ut eos credam hæc tuæ
sanctitati maliuola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas misericor-
dia domini dei nostri auertat à nobis: sed sine ullo nocendi animo, facile de homine hu
mana uitia suspicari. Hoc enim me de illis ęquũ est credere, si uasa sunt Christi, nõ in con
tumeliam, sed in honorẽ facta: & dispositа in domo magna à deo, ad omne opus bonũ.
B Quod si post hanc attestationẽ meã, si in notitiã eorũ uenerit, facere uoluerint, q̃ nõ re-
cte faciant, & tu uides. Quod sanè scripserã, nullum me librũ aduersus te Romã misisse,
ideo scripseram, quia & libri nomẽ ab ipsa epistola discernebam. Vnde omnino nescio
quid aliud te audisse existimauerã: & Romã nec ipsam epistolam, sed tibi miserã: & aduer
sus te nõ esse arbitrabar, quod synceritate amicitię, siue ad admonẽdũ, siue ad te, uel me
abs te corrigendũ feciss e me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obse-
cro per gratiã qua redempti sumus, ut quæcunq; tua bona, quæ domini pietate tibi con
cessa sunt, in literis meis posui, nõ me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid
autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te, nescio cuius poetę factum, ine-
ptius fortasse quàm literatius à me commemoratum est, amplius quàm dixi, ad te trahas:
cum omnino subiecerim, non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes, quos ab-
sit unq̃ ut amiseris: sed ut aduerteres, quos sanos ac uigiles haberes. Propter solam ergo
πολινῳδίαν, si scripserimus aliquid quod scripto posteriore destruere debeamus, imitan
dam, non propter Stesichori cæcitatẽ, quam cordi tuo nec tribui nec timui, attingendũ
illud existimaui: atq; identidẽ rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse pro-
spexeris. Quanquam enim secundum honorum uocabula, quæ iam ecclesiæ usus obti-
nuit, episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo
minor est: licet etiam à minore quolibet non sit refugienda, uel dedignanda correctio.
De interpretatione tua iam mihi persuasisti: qua utilitate scripturas uolueris trãsferre de
Hebræis: ut scilicet ea quæ à Iudæis prætermissa, uel corrupta sunt proferres in medium.
Sed insinuare digneris peto à quibus Iudæis, utrum ab eisipsis qui ante aduentum domi
ni interpretati sunt: & si ita est, quibus uel quónam eorum, an ab istis posterius, qui pro-
pterea putari possunt aliqua de codicibus Gręcis, uel subtraxisse, uel in eis corrupisse, ne
illis testimonijs de Christiana fide conuincerẽtur. Illi autẽ anteriores, cur hoc facere uo-
luerint, nõ inuenio. Deinde nobis mittas obsecro interpretationẽ tuam de Septuaginta,

quam te edidisse nesciebam. Librum quoq; tuum, cuius mentionẽ fecisti, de optimo genere interpretandi, cupio legere, & adhuc nosse quomodo coæquanda sit in interprete peritia linguarum, coniecturis eorum qui scripturas edisserendo pertractant: quos necesse est etiam si rectæ atq; unius fidei fuerint, uarias parere in multorũ locorum obscuritate sentẽtias: quamuis nequaq̃ ipsa uarietas ab eiusdẽ fidei unitate discordet, sicut etiã unus tractator secundum eandem fidẽ, aliter atq; aliter eundem locũ potest exponere: quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autem desidero interpretationẽ tuam de Septuaginta, ut & tanta Latinorũ interpretum, qui qualescunq; hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus: & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis, tandẽ aliquando si fieri potest intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in ecclesijs legi, ne contra Septuaginta autoritatẽ tanquã nouum aliquid proferẽtes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarũ aures & corda illam interpretationem audire consueuerunt, quæ etiam ab apostolis approbata est. Vnde illud apud Ionã uirgultum, si in Hebræo nec hædera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixũ, nullis sustentandũ adminiculis erigat, mallem iam in omnibus Latinis cucurbitam legi. Non enim frustra hoc puto Septuaginta posuisse: nisi quia & huic simile sciebant. Satis me, imò fortasse plus q̃ satis, tribus epistolis tuis respõdisse arbitror, quarum duas per Cyprianũ accepi, unã per Firmũ. Rescribe quod uisum fuerit ad nos uel alios instruendos. Dabo aũt operam diligentiorẽ quantum me adiuuat dominus, ut literæ quas ad te scribo, prius ad te perueniant, q̃ ad quenquã, à quo latius dispergãtur. Fateor enim nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factũ iustissimè expostulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantũ charitas, uerumetiam libertas amicitiæ: nec apud me taceas, uel ego apud te, quod in nostris literis uicissim nos mouet, eo scilicet animo, qui oculis dei in fraterna dilectione non displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis pernicioſa offensione non putas, non fiat. Illa enim charitas quã tecum habere uellem, profecto maior, sed melior hæc minor, quàm nulla est. C D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Testatur se proximo anno scripsisse per Asterium, nunc Præsidium Romam euntem, per quem denuo scribit, cõmendat, non ut iuuetur pecunia, qua non eget, sed ut in amicitiam recipiatur. Queritur se uexari tumultibus hæreticorum. Illud annotandum in hac epistola, quod Alipium cum suum fratrem appellet, tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

ANno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram: promptum reddens salutationis officium: quam tibi arbitror redditam. Nunc quoq; per sanctum fratrem meum Præsidiũ diaconum, obsecro primum ut memineris mei. Deinde ut baiulum literarũ habeas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunq; necessitas postulauerit, foueas atq; sustentes: non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat: sed quo bonorum amicitias auidissimè expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consequutum. Cur autem ad occidentem nauigauerit, ipso poteris narrãte cognoscere. Nos in monasterio constituti, uarijs hincinde fluctibus quatimur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego uici mundum: quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum uictoriam consequemur. Sanctum & uenerabilem fratrem nostrum papam Alipium, ut meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres qui nobiscum in monasterio domino seruire festinant, oppidò te salutant. Incolumem te & memorem mei Christus dominus noster tueatur omnipotens, domine uerè sancte & suspiciende papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ingens apud Romanos odiũ sibi conflauerat Hieronymus, quod Paulam & Eustochiũ primarias fœminas traxisset ad monachorũ institutũ: neq; caruit suspicione quod Paulam adamaret. Huiusmodi obtrectatorum obloquijs respondet, ac deplorat hominum maleuolentiam.

Hierony-

A SI tibi putem gratias à me referri posse, nõ sapiam. Potens est deus super persona mea sanctæ animæ tuæ restituere quod meret. Ego enim indignus nec æstimare unquam potui nec optare, ut mihi tantũ in Christo largireris affectũ. Et licet me sceleratũ quidam putant & omnibus flagitijs obrutũ: & pro peccatis meis, etiam hęc parua sint: tamẽ tu benefacis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est de seruo alterius iudicare: & nõ facilis uenia, praua dixisse de rectis. Veniet illa dies, in qua & mecũ dolebis, ardere nõ paucos. Ego probrosus, ego uersipellis & lubricus, ego mendax & satanæ arte decipiẽs. Quid enim est tutius: hæc uel credidisse, uel finxisse de insontibus: an etiã de noxijs credere noluisse? Osculabant mihi manus quidã, & ore uipereo detrahebant: & dolebant labijs, corde gaudebant. Videbat dñs, & subsannabat illos: & miserũ me seruũ suum, futuro cum eis iudicio reseruabat. Alius incessum meum calumniabatur & risum: & ille ueluti detrahebat, hic in simplicitate aliud suspicabatur. Penè certè trienniũ cum eis uixi. Multa me uirginũ crebro turba circundedit. Diuinos libros ut potui, nõnullis sæpe differui. Lectio assiduitatẽ, assiduitas familiaritatẽ, familiaritas fiduciã fecerat. Dicãt, quid unquã in me aliter senserint, q̃ Christianũ decebat? Pecuniam cuiusquã accepi? Munera uel parua, uel magna nõ spreui? In manu mea æs alicuius insonuit? Obliquus sermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud obijciẽt nisi sexus meus, & hoc nunq̃ obijciẽt, nisi cum Hierosolymã Paula & Melania proficiscunẽ. Isti crediderunt mentienti, cur nõ credunt neganti? Idem est homo ipse qui fuerat: fateẽ insontem, qui dudum noxiũ loquebatur, & certe ueritatẽ magis exprimunt tormenta q̃ risus: nisi q̃ facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur, aut nõ fictum ut fingatur impellitur. Anteq̃ domũ sanctæ Paulæ nossem, totius in me urbis studia consonabant. Omnium penè iudicio, dignus summo sacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damasus meus sermo erat. Dicebar sanctus, dicebar humilis & disertus. Nunquid domũ alicuius lasciuioris ingressus sum? Nunquid me uestes sericæ, nitentes gẽmæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarũ, quæ meã posset edomare mentẽ, nisi lugens atq; ieiunans, squalens sordibus, fletibus penè cæcata, quam continuis noctib. misericordiam domini deprecantẽ sol sæpe deprehendit. Cuius canticũ psalmi, sermo euangelium, deliciæ continentia, uita ieiuniũ. Nulla me potuit delectare, nisi illa quam manducantẽ nunquam uidi. Sed postquã eam pro suæ merito castitatis uenerari, colere, suspicere cœpi: omnes me ilico deseruere uirtutes. O inuidia primũ mordax tui. O satanæ calliditas semper sancta persequẽs. Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulã præbuerũt, nisi Paula & Melania, quæ contemptis facultatibus, pignoribusq̃; desertis, crucem domini, quasi quoddam pietatis leuauere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerẽt, diuitias & uiduitatẽ haberẽt materiẽ luxuriæ & libertatis, dominæ uocarenẽ & sanctæ. Nunc in sacco & cinere formosæ uolunt uideri, & in gehẽnam ignis cum ieiunijs & pedore descendere: uidelicet nõ licet eis applaudente populo perire cum turbis. Si gentiles hanc uitam carperent, si Iudæi, haberẽt solatium nõ placendi eis, quibus displicet Christus. Nunc uero, proh nefas, nomine Christiani, prætermissã domorũ suarũ cura, & proprij oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucã quęrunt. Lacerant sanctũ propositũ, & remediũ pœnæ suæ arbitranẽ, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahaẽ, si turba sit pereuntiũ, si multitudo peccantiũ. Tibi placet lauare quotidie: alius has mundicies sordes putat. Tu attagenem ructas, & de comesо acipensere gloriaris: ego faba uentrẽ impleo. Te delectant cachinnantiũ greges, me Paula Melaniaq; plangẽtes. Tu aliena desideras, illæ contemnunt sua. Te delibuta melle uina delectant, illæ putant aquã frigidam suauiorẽ. Tu te perdere existimas, quicquid in præsenti non habueris, comederis, deuoraueris: illæ futura desiderant, & credũt uera esse quæ scripta sunt. Esto ineptè & inaniter, quib. resurrectio corporũ persuasit: qd ad te? Nobis ecõtrario tua uita displicet. Bono tuo crassus sis: me macies delectat & pallor. Tu tales miseros arbitraris: nos te miserabiliorẽ putamus. Par pari referẽ, & inuicẽ nobis uidemur insanire. Hæc mi domina Asella, cũ iã nauẽ conscenderẽ

B

raptim flens dolensq; cõſcripſi:& gratias ago deo meo, q̃ dignus ſim, quẽ mundus ode C
rit. Ora aũt ut de Babylone Hieroſolymã regrediar, ne mihi dominet̃ Nabuchodonoſor, ſed Ieſus filius Ioſedech:ueniat Eſdras & reducat me in patriã ſuã. Stultus ego quolebam cantare canticũ domini in terra aliena:& deſerto mõte Sina, Aegypti auxiliũ flagitabam. Non recordabar Euangeliſtæ, quia qui de Hieruſalem egredit̃, ſtatim incidit in latrones, ſpoliat̃, uulneratur, occiditur. Sed licet ſacerdos deſpiciat atq; leuites, Samaritanus ille miſericors eſt, cui cum diceret̃, Samaritanus es, & dæmoniũ habes: dæmoniũ reuuens, Samariten ſe nõ negauit. Quia quẽ nos cuſtodẽ, Hebræi ſamariten uocãt. Maleficum quidã me garriunt:titulum fidei ſeruus agnoſco. Magum uocãt:& Iudęi dominum meum. Seductor & Apoſtolus dictus eſt. Tentatio me non apprehendat, niſi humana. Quotam partem anguſtiarũ perpeſſus ſum qui cruci milito? Infamiã falſi criminis imputarunt. Sed ſcio per bonã & malam famã peruẽniri ad regna cœlorum. Saluta Paulam & Euſtochium, uelit nolit mundus, in Chriſto meas. Saluta matrem Albinam, ſororem q̃; Marcellam, Marcellinam quoq; & ſanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Chriſti ſimul ſtabimus, ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pudicitiæ & uirginitatis inſigne:fluctusq; maris tuis precibus mitiga.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Onaſum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in ſuis libris aduerſus uitia ſcripſerat, ad ſuam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

MEdici quos uocant chirurgicos, crudeles putãtur, & miſeri ſunt. An nõ eſt miſeria, alienis non dolere uulneribus: & mortuas carnes incleměti ſecare ferro? Non horrere curantẽ, quod horret ipſe qui patitur, & inimicũ putari? Ita ſe natura habet:ut amara ſit ueritas, blanda uitia exiſtiment̃. Eſaias in exemplũ captiuitatis futuræ, nudus nõ erubeſcit incedere. Hieremias de media Hieruſalem ad Euphratẽ fluuiũ Meſopotamiæ mittitur, ut inter inimicas gẽtes, ubi eſt Aſſyrius, & caſtra ſunt Chaldęorum, ponat περίζωμα corrumpendũ. Ezechiel ſtercore primum humano, deinde bubulo, panem de omni ſemẽte conſperſum edere iubet̃:& uxoris interitũ ſiccis oculis uidet. Amos de Samaria pellitur. Cur quæſo? Nempe ideo:quia chirurgici ſpirituales, ſecantes uitia peccatorũ, ad pœnitentiã cohortabantur. Paulus apoſtolus: Inimicus, inquit, uobis factus ſum uerum dicens. Et quia ſaluatoris dura uidebantur eloquia, plurimi diſcipulorum retrorſum abierunt. Vnde non mirum eſt, ſi & noſipſi uitijs detrahentes, offendimus plurimos. Diſpoſui naſum ſecare fœtentẽ, timeat qui ſtrumoſus eſt. Volo corniculæ detrahere garrienti, rancidulam ſe intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana eſt, qui habeat truncas inhoneſto uulnere nares? Nunquid ſolus Bonaſus Segeſtanus cauа uerba, & in modum ueſicarũ tumentia, buccis trutinat̃ inflatis? Dico quoſdã ſcelere, periurio, falſitate, ad dignitatẽ neſcio quam peruenifſe. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatũ, qui patrono egeat: quadrãte dignã eloquentiã nare ſubſanno: quid ad te, qui diſertus es? Volo in nũmarios inuehi ſacerdotes: tu qui diues es, quid iraſceris? Clauſum cupio ſuis ignib. ardere Vulcanũ. Nunquid hoſpes eius es, aut uicinus: q̃ à delubris idoli niteris incendia ſubmouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere portentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcunq; uitiũ ſtili mei mucro contorquet̃, te clamitas deſignari. Conferta manu in ius uocas:& ſatyricũ ſcriptorẽ in proſa arguis. An ideo tibi bellus uideris, quia fauſto uocaris nomine? quaſi nõ & lucus ideo dicatur, q̃ minime luceat:& Parcæ, q̃ nequaquã parcãt:& Eumenides furiæ, q̃ non ſint benignæ:& uulgo Aethiopes uocentur argentei. Quod ſi in deſcriptione fœdorũ ſemper iraſceris, iam tibi cum Perſio cantabo: Optent te generum rex & regina, puellæ Te rapiant:quicquid calcaueris, hoc roſa fiat. Dabo tamen conſilium, quibus abſconditis poſsis pulchrior apparere. Naſus non uideatur in facie: ſermo nõ ſonet ad loquendum: atq; ita formoſus & diſertus uideri poteris.

Scholia

A SCHOLIA

QVos chirurgicos.] Ita uocantur qui non medentur pharmacis, ſed manibus, hoc eſt ſectionibus, uſturis, & huiuſmodi. Strumam.] Tumorem appellat, quem in naſo quorundam uidimus deformem. Truncas inhoneſto.] Hemiſtichium eſt ex Æneidos lib. ſexto. Nunquid ſolus Onaſus.] Fortè legendũ Bonaſus. Nam id animal eſt in Pæonia. Cuius meminit Plinius, ut ſit alluſio ad bonum naſum: nam poſtea dicit, An ideo tibi bellus uideris, quia fauſto uocaris nomine. Iam tibi Perſium.] Eſt in Satyra ſecunda, Hunc optent generũ rex & regina, puellæ Hunc rapiãt, quicquid calcauerit hic, roſa fiat. [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus ſubornauerat Palladium quendam Galatam aduerſus Hieronymũ, qui illius interpretationem calumniaretur. Huius calumnias refellit, explicans officiũ ueri interpretis. Imitatus eſt autem titulum Ciceronis De optimo genere dicendi.

HIER. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPRETANDI.

PAulus apoſtolus præſente rege Agrippa, de criminibus reſpõſurus, quod poſſet intelligere qui auditurus erat, ſecurus de cauſæ uictoria, ſtatim in principio ſibi gratulat̃, dicens: De omnibus quibus accuſor à Iudæis, ô rex Agrippa, exiſtimo me beatũ, cum apud te ſim hodie defendẽdus, qui præcipuè noſti cunctas quæ in Iudæis ſunt conſuetudines & quæſtiones. Legerat enim illud Eſaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis:& nouit tantũ oratoris uerba proficere, quantũ iudicis prouidentia cognouiſſet. Vnde & ego beatum me in hoc duntaxat negocio iudico, q̃ apud eruditas aures imperitæ linguæ reſponſurus ſum: quæ obijcit mihi uel ignorantiã uel mendacium, ſi aut neſciui alienas literas uerè interpretari, aut nolui: quorũ alterũ error, alterũ crimẽ eſt. Ac ne forſitan accuſator meus facilitate, qua cuncta loquitur:& impunitate, qua ſibi licere omnia putat, me quoq; apud uos argueret, ut papam Epiphanium criminatus eſt: hanc epiſtolam miſi, quę te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat.
B Ante hoc fermè bienniũ miſerat Ioanni epiſcopo ſupradictus papa Epiphanius literas, arguens eum in quibuſdam dogmatibus, & poſtea clementer ad pœnitentiã prouocans. Harum exemplaria certatim Palæſtinæ rapiebantur, uel ob autoris meritũ, uel ob elegantiam ſcriptionis. Erat in monaſterio noſtro uir apud ſuos haud ignobilis, Euſebius Cremonenſis, qui cum hæc epiſtola per multorũ ora uolitaret, & mirarent̃ eam pro doctrina & puritate ſermonis, docti pariter & indocti: cœpit à me obnixè petere, ut ſibi eam in Latinum uertere, & propter intelligẽdi facilitatẽ apertius explicarẽ: Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Accitoq; notario raptim celeriterq; dictaui: ex latere in pagina breuiter annotãs, quẽ intrinſecus ſenſum ſingula capitula continerẽt. Siquidẽ & hoc, ut ſibi ſoli facerẽ, oppido flagitarat. Poſtulauiq; ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar, nec facile in uulgus proderet. Res ita anno & ſex mẽſibus tranſijt, donec
1 ſupradicta interpretatio de ſcrinijs eius nouo præſtigio Hieroſolymã cõmigrauit. Nam quidã pſeudomonachus, uel accepta pecunia, ut perſpicuè intelligi dat̃: uel gratuita malicia, ut incaſſum corruptor nititur perſuadere, cõpilatis chartis eius & ſumptibus, Iudas factus eſt proditor: deditq; aduerſarijs latrandi contra me occaſionẽ, ut inter imperitos concionent̃, me falſariũ: me uerbũ nõ expreſsiſſe de uerbo, pro honorabili dixiſſe chariſsimũ:& maligna interpretatione quod nefas dictu ſit: αἱδέσιμον ὡσὶν ἀπάντων, id eſt, reuerendũ auribus omniũ, noluiſſe transferre. Hæc & iſtiuſmodi nugę, crimina mea ſunt. Ac primũ anteq̃ de tranſlatione reſpondeã, uolo interrogare eos, qui maliciã prudentiã uocant, unde apud uos exemplar epiſtolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod ſcelere redemiſtis? Quid apud homines tutum erit: ſi ne parietibus quidem & ſcrinijs noſtra poſſumus ſecreta cælare? Si ante tribunalia iudicum, hoc uobis crimen impingerẽ, reos legibus ſubiugarẽ, quæ etiam pro utilitatibus fiſci, noxijs delatoribus pœnas ſtatuunt, & cum ſuſcipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum uidelicet placet, uoluntas diſplicet. Dudum Eſychium uirũ conſularẽ, contra quem patriarcha Gamaliel grauiſi-

mas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite damnauit, ꝙ sollicitato notario, chartas illius inuasisset. Legimus in ueterib. historijs, ludi magistrũ, q̃ Falisc orũ liberos prodiderat: uinctũ pueris traditũ: & ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratã populum Romanũ susc episse uictoriã. Pyrrhũ Epirotarũ regẽ cum in castris ex uulnere curaret, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabricius, quin potius uinctum remisit ad dominũ, ut scelus nec in aduersario cõprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tuentur, quod inter bella & gladios sanctum est: hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi intutũ fuit. Et audet quidã ex eis adducto supercilio & cõcrepantib. digitis eructare & dicere: Quid em̃ si redemit, si sollicitauit? fecit quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi nõ & latrones & fures & piratæ faciãt, qd̃ sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducẽtes infelicẽ Iudã, fecerũt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere: cõmentari de scripturis, remordere lædẽtes, digerere stomachum, in locis me exercere cõmunibus, & quasi limatas ad expugnandũ sagittas reponere. Quãdiu nõ profero cogitata, maledicta, nõ crimina sunt: imõ ne maledicta quidem, quæ aures publicæ nesciãt. Tu corrũpas seruulos, sollicites cliẽtes: &, ut in fabulis legimus, auro ad Danaẽ penetres, dissimulatoq; quod feceris, me falsariũ uoces: cum multo peius crimẽ accusando in te cõfitearis, q̃ in me arguis. Alius te hæreticũ, alius te insimulat dogmatũ peruersorẽ. Taces ipse, respõdere nõ audes: interpretẽ laceras: de syllabis calumniaris, & totã defensionẽ tui putas, si tacẽti detrahas. Finge in transferẽdo uel errasse uel intermisisse me quippiã. Hic totius negocij tui cardo uersat, hæc tua est defensio. Nũ idcirco tu nõ es hæreticus, si ego malus interpres sim? Nõ hoc dico, ꝙ te hæreticũ noue rim, sciat ille q̃ accusauit, nouerit ille q̃ scripsit: sed ꝙ stultissimũ sit accusatũ ab alio, aliũ criminari: & cõsosso undiq; corpore, è dormiẽtis uulnere solatiũ quærere. Hactenus locutus sum, quasi aliquid de epistola cõmutauerim, & simplex translatio posset errorẽ habere, nõ crimẽ. Nunc uero cũ ipsa epistola doceat nihil mutatũ esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictũ, faciũt næ intelligẽdo, ut nihil intelligãt: & dũ alienã imperitiã uolunt coarguere, suã produnt. Ego em̃ nõ solũ fateor, sed libera uoce profiteor, me in interpretatiõe Græcorũ, absq; scripturis sanctis, ubi & uerborũ ordo & mysteriũ est, nõ uerbum è uerbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoq; huius rei magistrũ Tullĩũ, q̃ Protagorã Platonis, & Oeconomicon Xenophontis, & Aeschinis ac Demosthenis duas cõtra se orationes pulcherrimas transtulit. Quãta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quãta mutauerit: ut proprietates alterius linguæ suis proprietatib. explicaret, nõ est huius tẽporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in prologo earundẽ orationũ locutus est: Putaui mihi suscipiendũ laborẽ utilẽ studiosis, mihi quidẽ ipsi necessariũ. Cõuerti em̃ ex Atticis duorũ eloquentissimorũ nobilissimas orationes, inter seq; contrarias, Aeschinis & Demosthenis: nec cõuerti ut interpres, sed ut orator, sentẽtijs ijsdẽ & carũ formis, tam figuris q̃ uerbis ad nostrã cõsuetudinẽ aptis. In quibus non uerbũ pro uerbo necesse habui reddere, sed genus omne uerborũ uimq; seruaui. Non enim me annumerare ea lectori putaui oportere, sed tanq̃ appẽdere. Rursum in calce sermonis: Quorũ ego, ait, orationes, sicut spero, ita expressero, uirtutibus illorũ omnibus, id est sentẽtijs, & carũ figuris, & rerũ ordine: uerba persequẽs eatenus, ut non abhorreant à more nostro. Quæ si è Græcis omnia conuersa nõ erunt: tamẽ ut generis eiusdem sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus, hoc idem in Arte poetica erudito interpreti præcipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus Interpres. Terentius Menandrũ, Plautus & Cæcilius ueteres Comicos interpretati sunt. Nunquid hærẽt in uerbis, ac non decorẽ magis & elegantiã in translatione conseruant, q̃ ueritatem interpretationis? Hanc eruditi καταζηλίαν nuncupant. Vnde & ego doctus à talibus ante annos circiter uiginti, & simili tũc quoq; errore deceptus, certe hoc mihi à uobis obijciendũ nesciens, cum Eusebij Cæsarienſis χρονικὸν in Latinum uertẽ, tali inter cætera usus sum præfatione: Difficile est alienas lineas insequentẽ, non alicubi excidere: &

A & arduũ, ut quæ in alia lingua bene dicta sunt, eundem decorẽ in translatione cõseruẽt. Significatũ est aliquid unius uerbi proprietate: non habeo meum quo id efferã, & dum quæro implere sententiã, longo ambitu, uix breuis uiæ spatia cõsummo. Accedunt hyperbatorũ anfractus, dissimilitudines casuũ, uarietates figurarũ. Ipsum postremo suum, & ut dicã, uernaculũ linguæ genus. Si ad uerbũ interpretor, absurde resonant: si ob necessitatẽ aliquid in ordine, uel in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse. Et post multa, quæ nunc prosequi ociosum est, etiã hoc addidi. Quod si cui non uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerũ ad uerbũ exprimat in Latinũ. Plus aliquid dicã: eundem sua in lingua prosæ uerbis interpretẽ: uidebis ordinẽ ridiculum, & poetã eloquentissimũ uix loquentẽ. Verũ ne meorũ scriptorũ parua sit autoritas, quanq̃ hoc tantũ probare uoluerim, me semper ab adolescentia non uerba, sed sententias transtulisse: qualis super hoc genere præfatiũcula sit, in libro quo beati Antonij uita describitur: ipsius lectione cognosce. Ex alia in aliam linguã expressa ad uerbũ trãslatio, sensum operis: & ueluti læto gramine, sata strangulat. Dum enim casibus & figuris seruit oratio, quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatũ Antoniũ te petẽte transposui: ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis. Alij syllabas aucupentur & literas, tu quære sententias. Dies me deficiet, si omniũ qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. Sufficit in
3 præsente nominasse Hilariũ confessorẽ, qui Homilias in Iob, & in psalmos tractatus plurimos in Latinũ uertit è Græco: nec assedit literæ dormitanti, & putida xusticorũ interpretatione se torsit: sed quasi captiuos sensus in suam linguã, uictoris iure transposuit. Nec hoc mirũ in cæteris seculi uidelicet aut ecclesiæ uiris, cum Septuaginta interpretes & Euangelistæ atq; Apostoli idem in sanctis uoluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentẽ dominũ, Tabita cumi: statimq; subiectũ est, quod interpretatur, puella tibi dico surge. Arguatur euangelista mẽdacij, quare addiderit tibi dico, cum in Hebræo tantum
B sit, puella, surge. Sed ut ἐμφατικώτερον faceret: & sensum uocantis atq; imperantis, exprimeret, addidit, tibi dico. Rursum in Matthæo redditis ab proditore Iuda triginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, scribitur: tunc impletũ est, quod scriptũ est per Hieremiam prophetã, dicentẽ: Et acceperunt triginta argenteos preciũ appreciati, quod appreciauerunt à filijs Israel: & dederunt eos in agrũ figuli, sicut cõstituit mihi dns. Hoc in Hieremia penitus non inuenit, sed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine discrepante: Vulgata quippe editio ita se habet: Et dicã ad eos: si bonũ est corã uobis: date mercedem mihi aut renuite. Et appenderunt mercedẽ meam triginta argenteos. Dixitq; dominus ad me. Pone illos in conflatoriũ, & cõsidera si probatũ sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domo domini in conflatoriũ. Quantũ distet ab euangelistæ testimonio Septuaginta translatio, perspicuũ est. Sed & in Hebræo cum sensus idem sit, uerba præpostera sunt, & penè diuersa. Et dixi, inquit, ad eos: Si bonum est in oculis uestris, afferte mercedem meam: & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit dominus ad me: Proijce illud ad statuariũ, decorum precium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad statuarium. Accusent apostolũ falsitatis, quod nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta congruat translatoribus: &, quod his maius est, erret in nomine: pro Zacharia quippe Hieremiam posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere: cui curæ fuit non uerba & syllabas aucupari, sed sententias dogmatũ ponere. Veniamus ad aliud eiusdem Zachariæ testimonium, quod Ioannes euangelista assumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus, ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ' ὧν ἐνωρχήσαντο. quod interpretati sunt Latini, Et aspicient ad me, pro his quę illuserunt siue insultauerunt. Discrepat euangelistæ, Septuaginta interpretum nostraq; translatio: & tamen sermonum uarietas, spiritus unitate concordat. In Matthæo quoq; legimus dominum prædicentem apostolis fugam, & hoc ipsum Za-

charię teſtimonio cõfirmantẽ. Scriptũ eſt, ait: Percutiã paſtorẽ & diſpergentur oues. At C
in Septuaginta & in Hebræo multo aliter eſt. Non enim ex perſona dei dicitur: ut euangeliſta uult, ſed ex prophetæ deum patrẽ rogantis. Percute paſtorẽ, & diſpergẽtur oues. In hoc, ut arbitror, loco, iuxta quorundam prudentiã, euangeliſta piaculi reus eſt, quod auſus ſit prophetæ uerba, ad dei referre perſonã. Scribit ſupradictus euangeliſta, ad angeli monitũ, tuliſſe Ioſeph paruulũ & matrẽ eius: & intraſſe in Aegyptũ: ibiq; manſiſſe uſq; ad obitũ Herodis: ut impleretur quod dictũ eſt à dño per prophetam: Ex Aegypto uocaui filiũ meũ. Hoc noſtri codices non habent: ſed in Oſee iuxta Hebraicam ſcribitur ueritatem: Quia puer Iſrael eſt, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filiũ meum. Pro quo & in eodem loco Septuaginta tranſtulerunt: quia paruulus eſt Iſrael, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiandi ſunt: quia iſtum locũ qui ad Chriſti maxime pertinet ſacramentũ, aliter tranſtulerunt? An danda potius uenia, ut homini bus, iuxta Iacobi ſententiam, dicentis: Multa peccamus omnes: & ſi quis in uerbo non offendit: iſte perfectus eſt uir: & poteſt refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodẽ euangeliſta ſcribitur: Et ueniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth: ut impleretur quod dictũ eſt per prophetas, quia Nazareus uocabitur: Reſpondeant λογομαίδαλοι & faſtidioſi æſtimatores omniũ tractatorũ, ubi legerint, diſcantq; in Eſaia poſitũ. Nam in eo loco ubi nos legimus atq; tranſtulimus: Exiet uirga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: in Hebræo iuxta linguæ illius ἰδίωμα, ita ſcriptũ eſt: Exiet uirga de radice Ieſſe, & Nazareus de radice eius creſcet. Cur hoc omiſerunt Septuaginta: ſi non licet trãſferre uerbũ pro uerbo? Sacrilegiũ eſt, uel celaſſe, uel ignoraſſe myſteriũ. Trãſeamus ad cætera. Neq; enim epiſtolæ breuitas patitur diutius ſingulis immorari. Idẽ Matthæus loquitur: Hoc autẽ totũ factũ eſt, ut cõpleretur quod dictũ eſt à domino per prophetam dicentẽ: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filiũ, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod ſeptuaginta tranſtulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet filium, & uocabitis nomẽ eius Emanuel. Si uerba calumniantur: utiq; non eſt idem, habebit & D
accipiet, neq; uocabunt & uocabitis. Porrò in Hebræo legimus ita ſcriptũ: Ecce uirgo cõcipiet & pariet filiũ, & uocabit nomen eius Emanuel. Non Achaz, qui arguebat infidelitatis. non Iudæi qui erant dominũ negaturi: ſed uocabit, inquit, ipſa quæ concipiet, ipſa uirgo, quæ pariet. In eodem euangeliſta legimus, Herodẽ ad aduentũ Magorũ fuiſſe turbatũ: ſcribiſq; & ſacerdotibus congregatis, ſciſcitatũ ab eis ubi Chriſtus naſceretur, illoſq; reſpondiſſe, in Bethlehem Iudæ: Sic enim ſcriptum eſt in propheta: Et tu Bethlehem terra Iuda: nequaq̃ minima es in ducibus Iuda: Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Iſrael. Hoc exemplum in uulgata æditione ſic fertur: Et tu Bethlehẽ domus Ephrata, modicus es ut ſis in milibus Iuda, de te mihi egredietur ut ſit princeps in Iſrael. Quanta ſit inter Matthæũ & Septuaginta uerborũ ordiniſq; diſcordia, ſic magis admiraberis, ſi Hebraicũ uideas, in quo ita ſcriptũ eſt: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael. Cõſidera gradatim, quæ ab euãgeliſta ſint poſita. Et tu Bethlehẽ terra Iuda. Pro terra Iuda, in Hebraico habet Ephrata, in Septuaginta, domus Ephrata. Et pro, nequaq̃ minima es in ducibus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut ſis in milibus Iuda, in Hebræo, paruulus es in milibus Iuda. Senſusq; contrarius eſt, Septuaginta ſibi in hoc duntaxat loco & Hebraico cõcordante. Euãgeliſta enim dixit, quod non ſit paruulus in ducibus Iuda, cum è regione ſit poſitũ, paruulus quidem es & modicus, ſed tamẽ de te mihi paruulo & modico egredietur dux in Iſrael, ſecundum illud Apoſtoli: Elegit infirma mundi deus, ut cõfundat fortia. Porrò quod ſequitur, qui regat, uel qui paſcat populũ meũ Iſrael: aliter in propheta eſſe perſpicuum eſt. Hæc replico non ut euangeliſtas arguam falſitatis (hoc quippe impiorũ eſt, Celſi, Porphyrij, Iuliani) ſed ut reprehenſores meos arguam imperitiæ: & impetrem ab eis ueniam, ut concedant mihi in ſimplici epiſtola, quod in ſcripturis ſanctis, uelint nolint, apoſtolis conceſſuri ſunt. Marcus diſcipulus Petri ita ſuum

A ſuũ orditur euangeliũ: Principiũ euangelij Ieſu Chriſti: ſicut ſcriptũ eſt in Eſaia propheta: Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto, parate uiam dñi, rectas facite ſemitas eius. Hoc exemplũ ex duobus prophetis cõpoſitũ eſt, de Malachia uidelicet & Eſaia. Nam primũ quod dicit: Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciẽ tuã, qui præparabit uiam tuam ante te: in Malachiæ fine ſcriptũ eſt. Sequens autem quod infertur: Vox clamantis in deſerto &c. in Eſaia legimus. Et quomodo Marcus ſtatim in principio uoluminis ſui poſuit, ſicut ſcriptũ eſt in Eſaia propheta: Ecce ego mitto angelũ meũ, quod non ſcribitur in Eſaia, ut diximus: ſed in Malachia nouiſſimo duodecim prophetarũ. Soluat hanc quæſtiũculã imperita præſumptio: & ego erroris ueniã deprecabor. Idem Marcus inducit ad phariſæos ſaluatorẽ loquentem: Nunq̃ legiſtis quid fecerit Dauid, quando neceſſitatẽ habuit, & eſuriuit ipſe & ſocij eius, quomodo ingreſſus domũ dei ſub Abiathar pontifice, & panes propoſitionis comedit, quibus non licebat ueſci, niſi ſolis ſacerdotibus? Legamus Samuelẽ: ſiue (ut in cõmuni titulo habetur) Regnorũ libros, ibiq; reperiemus non Abiathar ſcriptum eſſe: ſed Abimelech pontificẽ, qui poſtea à Doec cum cæteris ſacerdotibus Saul iubente peremptus eſt. Pergamus ad apoſtolũ Paulũ. Scribit ad Corinthios: Si eñ cognouiſſent dominũ gloriæ, non crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptũ eſt: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ prępparauit deus diligentibus ſe. Solent in hoc loco apocryphorũ quidã deliramenta ſectari & dicere, quod de Apocalypſi Heliæ, teſtimoniũ ſumptũ ſit: cum in Eſaia iuxta Hebraicũ ita legatur. A ſeculo non audierunt, nec auribus perceperunt. Oculus non uidit deus abſq; te, quæ præparaſti expectantibus te. Hoc Septuaginta multo aliter tranſtulerunt. A ſeculo non audiuimus, neq; oculi noſtri uiderunt deum abſq; te: & opera tua uera, & facies expectantibus te miſericordiã. Intelligimus unde ſumptũ ſit teſtimoniũ: & tamen Apoſtolus nõ uerbũ expreſsit è uerbo, ſed παραφραστικῶς eundem ſenſum alijs ſermonibus indicauit. In epiſtola ad Romanos idem
B apoſtolus Paulus exemplũ de Eſaia ſumens: Ecce (inquit) ponam in Sion lapidẽ offenſionis, & petrã ſcandali: diſcordat à translatione ueteri: & tamen cum Hebraica ueritate cõcordat. In Septuaginta enim contrarius ſenſus eſt. Non ut lapidi offenſionis occurretis, neq; ut petræ ruinæ: cum apoſtolus quoq; Petrus Hebræis Pauloq; cõſentiens ita poſuerit: Incredulis autẽ lapis offenſionis & petra ſcandali. Ex quibus uniuerſis perſpicuũ eſt, apoſtolos & euãgeliſtas in interpretatione ueterũ ſcripturarũ, ſenſum quæſiſſe, non uerba, nec magnopere de ordine ſermonibusq; curaſſe, dum intellectui res pateret. Lucas uir apoſtolicus & euangeliſta, ſcribit Stephanũ primũ Chriſti martyrẽ in Iudaica cõcione narrantẽ: In ſeptuaginta quinq; animabus deſcendit Iacob in Aegyptũ: & defunctus eſt ipſe, & patres noſtri translati ſunt in Sychem & poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abrahã precio argenti à filijs Emor patris Sychẽ. Hic locus in Geneſi multo aliter inuenitur, quod ſcilicet Abrahã emerit ab Ephron Etheo filio Seor, iuxta Hebron quadringentis drachmis argẽti ſpeluncã duplicẽ: & agrũ circa eam, ſepelieritq; in ea Saram uxorẽ ſuam. Atq; in eodem legimus libro, poſtea reuertẽtẽ de Meſopotamia Iacob cum uxoribus & filijs ſuis poſuiſſe tabernaculũ, ante Salem urbẽ Sychimorũ, quę eſt in terra Chanaam, & habitaſſe ibi & emiſſe partẽ agri, in quo habebat tẽtoria, ab Emor patre Sychem centũ agnis, & ſtatuiſſe ibi altare, & inuocaſſe ibi deum Iſrael. Abrahã nõ emit ſpecum ab Emor patre Sychem: ſed ab Ephron filio Seor: nec ſepultus eſt in Sychẽ, ſed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autẽ patriarchæ, non ſunt ſepulti in Arboch, ſed in Sychem, qui ager nõ eſt emptus ab Abrahã, ſed à Iacob. Differo ſolutionẽ & iſtius quæſtiũculæ: ut obtrectatores mei quærant, & intelligant, non uerba in ſcripturis cõſiderãda, ſed ſenſus. Viceſimiprimi pſalmi iuxta Hebræos idipſum exordiũ eſt, quod dñs locutus eſt in cruce אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lãma azabathani, quod interpretatũ, deus meus, deus meus quare me dereliquiſti? Reddant rationẽ, cur Septuaginta trãslatores interpoſuerint, reſpice in me. Ita eñ uerterũt: Deus deus meus, reſpice in me,

quare

quare me dereliquisti? Respõdebũt utiq; nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint ad- C
dita. Audiãt & à me nõ periclitari ecclesiarũ statũ, si celeritate dictãdi, aliqua uerba dimi
serim. Longũ est nũc euoluere, quãta Septuaginta de suo addiderint, quãta dimiserint,
quæ in exẽplaribus ecclesiæ, obelis asterisciscq; distincta sunt. Illud enim quod legimus
in Esaia: Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalẽ: solent Hebræi de-
ridere cum audierint. Necnon & in Amos post descriptionẽ luxuriæ: Stantia putauerũt
hæc, & non fugientia. Reuera sensus rhetoricus, & declamatio Tulliana. Sed quid facie-
mus ad autenticos libros, in quibus hæc non ferunt̃ asscripta, & cætera his similia, quę si
proferre nitamur, infinitis libris opus est. Porrò quanta dimiserint, uel asteriscí testes ut
dixi sunt, uel nostra interpretatio, si à diligẽti lectore translationi ueteri cõferaẽ: & tamẽ
iure Septuaginta editio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta ad-
uentũ: uel quia ab Apostolis, in quibus tamẽ ab Hebraico nõ discrepat, usurpata. Aqui-
la aũt proselytus & cõtentiosus interpres, qui non solũ uerba, sed & etymologias uerbo
rũ trãsferre conatus est, iure proijcitur à nobis. Quis enim pro frumẽto & uino & oleo
posit, uel legere, uel intelligere, χοῦμα, ὀπωρεισμὸν, σιλβόντα, quod nos possumus dice
re fusionẽ pomationẽq; & splendentiã. Atqui nõ solũ Hebræi habẽt ἀρθρα, sed ille κακό
ζηλος qui syllabas interpretaẽ & literas, ut dicat σεὶφ τὸν οὐρανὸν & σεὶφ τῶν γλῶ, quod La-
tina lingua omnino non recipit. Cuius rei exemplũ nos ex nostro sermone capere possũ
mus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad uerbũ trãsferamus, in Latino
nõ resonãt: & è regione quæ apud nos placẽt, si uertanẽ iuxta ordinẽ, apud illos displice
bũt. Sed ut infinita prætereã & ostendã tibi uir omniũ nobiliũ Christianissime, & Chri-
stianorũ nobilissime, cuiusmodi falsitatis me in epistolæ trãslatione reprehẽdant, ipsius
epistolæ ponã cũ Græco sermone principiũ, ut ex uno crimine intelligaṅ & cętera, ἴδιόν
σ ἡμᾶς ἀγαπητὲ μὴ τῇ οἰήσει τῶν κλήρων φέρεσθε, quod me ita uertisse memini. Oportebat
nos dilectissime clericatus honore nõ abuti in superbiã: Ecce, inquiũt, in uno uersiculo
quanta mẽdacia. Primũ ἀγαπητὸς dilectus est, nõ dilectissimus. Deinde οἴησις existima D
tio dicitur, nõ superbia. Nõ eñ dixit διάθημαπι, sed οἰήσει. Quorũ alterũ tumorẽ, alterũ
arbitriũ sonat. Totũq; quod sequiṫ, clericatus honore nõ abuti in supbiã, tuũ est. Quid
agis ô columẽ literarũ & nostrorũ tẽporũ Aristarche, q de uniuersis scriptoribus senten
tiã feras? Ergo frustra tãto tẽpore studuimus, & sæpe manũ ferulæ subduximus. Egredi
entes de portu, statim impegimus. Igiṫ quia & errasse humanũ est, & cõfiteri errorẽ pru
dentis: tu quicũq; reprehẽsor es, tu me obsecro emenda præceptor, & uerbũ de uerbo
exprime. Debueras, inquit, dicere: Oportebat enim nos dilecte, non æstimatione cleri-
corũ ferri. Hæc est Plautina eloquẽtia, hic lepos atticus, & musarũ, ut dicunt, eloquio cõ
parandus. Cõpletur in me tritũ uulgi sermone prouerbiũ: Oleũ perdit & impensas, qui
bouẽ mittit ad ceroma. Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit Tragœdiã,
sed Russini & Melaniæ magistrorũ eius: qui illum magna mercede nihil scire docuerũt.
Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiam, atq; utinam Socraticum
illud haberemus: Scio, quod nescio. Et alterius sapientis: Teipsum intellige. Veneratio-
ni mihi semper fuit, non uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone imita
ri se dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatem
excusabit sanctimoniæ magnitudo: & syllogismos Aristotelis cõtortaq; Chrysippi acu-
mina, resurgens mortuus cõfutabit. Cęterũ ridiculum: si quis è nobis manẽs inter Crœ-
si opes, & Sardanapali delicias, de sola rusticitate se iactet: quasi omnes latrones, & di-
uersorũ criminum rei diserti sint: & cruentos gladios, philosophorũ uoluminibus, ac
non arborũ truncis occulant. Excessi mensurã epistolæ, sed non excessi doloris modũ.
Nam qui falsarius uocor, & inter mulierũ radios & textrina dilanior, cõtentus sum cri-
men abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cũcta permitto, ut legas ipsam epistolam,
tam Græcam quàm Latinam: & ilico intelliges accusatorũ meorum nænias, & probro-
sas querelas. Porrò mihi sufficit amicum instruxisse charissimũ: & in cellula latitantem
diem

A diem tantum expectare iudicij. Optoq;, si fieri potest, & si aduersarij siuerint, cõmenta-
rios potius scripturarum, quàm Demosthenis & Tullij Philippicas tibi scribere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 NOuo præstigio.] Præstigiũ uocat artem miram, qua oculis illuditur, uelut si quis coram
adsit, inuisibilis tamen. Legimus in ueteribus.] Historia est apud Titum Liuium
primæ decadis lib. 5. Volo in chartulis.] Non sic accipiendũ, quasi uere uelit eiusmodi: uerum intelligit, hoc sibi citra ullius iniuriam licere si libeat. In locis me exercere cõmunibus.] Loci cõmunes, ut pro iustitia, contra iniustitiam, contra libidinẽ, pro castitate. De ijs quidam etiam scripserunt: & nos in Copia nostra nonnihil attigimus. Videṫ autem Hieronymus in his locis studiosissime fuisse exercitatus. Auro ad Danaen penetres.] Fabulam Danaes quã pater turri æreæ incluserat, quamq; Iupiter uersus in hymbrẽ aureũ stupraurit, Horatius ad hunc modum interpretatur in Odis, quasi significet, nihil tam esse sepositũ et abstrusum, ad quod non penetretur auro, Inclusam Danaen turris ahenea &c. Totius negocij tui cardo.] Cardinem Latini uocant, quod Græci κεφάλαιον, id est capur. Faciunt næ.] Ex prologo Terentij in Andriã:
2 Næ hic aduerbiũ est confirmandi, quasi dicas, adeo intelligunt, ut nihil intelligant. Et earũ for-
mis.] Extat hæc Ciceronis præfatio, quanq; orationes interciderunt. In ea sic legitur, Sententijs ijsdem, & earũ formis, tanq; figuris, uerbis ad consuetudinẽ aptis. Sentit enim Cicero, se nihil mutasse de sentẽtijs, neq; formis earũ, quas alij figuras uocant, uerba duntaxat delegisse ad Latini sermonis consuetudinẽ accõmoda. Sed genus omne.] Genus naturam uocat, puta pro splendido splendidum, pro uehementi uehemens, pro significanti significans. Sed tanq; appendere.] Annumerat, qui uerba totidem uerbis reddit, more eorũ, qui pro decem argenteis nummis decem reddunt. Appendit autem, qui pondus idem sententiæ reddit, uerbis non omnino ijsdem: ut qui pro tribus nummis unum reddat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi κακοζηλίαν.] Id est peruersam imitationẽ, quoties inscite affectantes uirtutem aliquam, in uitium labimur: ueluti si quis male affectans atticismũ, ieiunus euadat & aridus in dicendo: si quis copiam, in futilem incidat loquacitatẽ: ita qui perperam affectat fidem in uertendo, fit ineptus, Cæsariensis χρονικὸν.] Id est temporarium. Nos annales possumus uertere. Alienas lineas.] Translatum à pictoribus. Hyperbatorũ anfractus.] Hyperbatũ est transcensio quædam uerborum, ordinem perturbans. Id fit uel inuersione ordinis, uel interiectione. Anfractus autem dicuntur uiarum flexus. Assedit literæ.] Assidet, qui
3 non audet digredi. Sumptum ab his qui assident ægrotis. Putida rusticorũ.] Putidum, anxium
B uocat ac morosum. Vnde putida uocamus molesta & insuauia. Quorsum hæc tam putida tendunt? Porrò rusticorũ, ego sanè puto uocabulum submissitiũ, nihil enim hoc loco significat. Legendum opinor xusticorũ: quo quidem uerbo usus est Suetonius in Augusto. Xystus Græce porticus est, un de xystici siue xustici qui illic exercentur, uelut athletæ. Ita uidetur uocare Hieronymus circumforaneos illos, parumq; doctos. Quanq; uidetur alludere ad Græcam significationem huius uerbi ξύω, quod est rado siue polio, unde xystus Græcis deducitur. Vt ἐμφατικώτερον.] Id est significantius. Cum enim subest in uerbis tacita quædam significantia, uocatur Emphasis: ueluti si quis dicat: Tu Cretensi fidem habes? Non significat simpliciter hominẽ in Creta natũ, sed perfidum, pro gẽtis ingenio. Pro quo in Septuaginta leg.] Græca ex ueștigijs restituimus ad hunc modum, ἡμᾶς ὧδε λέγοντας πῶς μὲ, οὐδ' ὧν ἐρχήσανθο, id est, & aspicient me, eo q; saltauerunt. Sic enim uerterunt Septuaginta, decepti similitudine literarũ. Quanq; editio Aldina habet κατωρχήσαντο, hoc est, in cõtumeliam illius saltarunt. Sed haud scio unde acciderit, ut eadem lectio lectionem habeat utranq;, & eam quam uerterũt Septuaginta, & eam quam Hieronymus iuxta Ioannis citationẽ probat ex Hebræorum fontibus. Respondeant rogo Dædali.] Manifestũ erratũ librarij. Logodædali legendum, sic enim Græci uocant artifices sermonis, à Dædalo architecto. Quanq; quicquid est ingeniosum, Dædalum uocatur. Vnde Vergilius: Dædala Circe. Sed παραφρασικῶς.] Antea dictum est quid sit paraphrasis. Nempe liberior interpretatio, in qua nonnulla mutes. Vnde paraphrastæ. Auctenticos.] Authenticos scribendum. Nam Græci αὐθεντίαν potestatẽ & autoritatẽ uocant. ὠπωρεισμὸν.] Ab ὀπώρα, id est poma, hoc est arborũ fructus. Fusionẽ.] χοῦμα, à χέω fundo Splen-
4 dentiã.] σιλβοντα, id est relucentiam, à σίλβω, quod est splendeo: quanq; accipitur & pro niteo, quemadmodũ nitent bene pasti. Apparet hunc locum sumptũ ex psalmo quarto. Atqui solũ Hebręi habẽt.] Hic locus adeo uarius habeṫ in exẽplaribus, ut sensus nõ possit liquido percipi. Quidã codices habẽt, quæ aut Hebræi nõ solũ habẽt arthra: sed haud dubie legẽdum est hoc pacto. Atqui nõ solũ Hebręi habẽt arthra. Sentit enim Hieronymus, & Græcos & alias natiões habere articulos, qui tamẽ sæpenumero in alia lingua reddi nõ possunt. Ille κακόζηλος.] Ille indoctus affectator fidelis interpretatiõis. Σεὶφ τὸν οὐρανὸν.] Id est cõcute cœlũ: σεὶφ ἡ γῆν, i. cõcute terrã. οἴησις.] Id est existimatio, ab οἶμαι, qd̃ est puto. Columẽ literarũ.] Sic eos uocabãt, in quib. præsidiũ erat præcipuũ ac decus. Terẽt. Columẽ uero nostrę familię. Dictũ est per Ironiã. Aristarchus.] Hic Aristarchus Homeri Rhapsodias redegit in ordinẽ, & uersus adulterinos obeliscis iugulauit, Homericos stellulis prænotauit. Vnde uelut in puerbij uicẽ abijṫ, ut censores alienorũ operũ Aristarchi dicãtur.

Lepos

Lepos atticus.] Venustas peculiaris est Atticorum. Musarum eloquio.] Vnde dictum est c
musas si Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.] Oleum & operam perdere dicitur, qui frustra laborat. Ceroma ungentum est, quo athletæ inungebantur: id conficiebatur ex oleo & certis terræ generibus. Porrò ad palestram, & huiusmodi certamina bos inutilis est. Ruffini & Melaniæ.] Alluſit ad colorem. Melan enim Græce nigrum. Et Ruffinus à colore dictus uidetur. Alibi quoq; iocatur in cognomen nigredinis. Teipsum intel.] γνῶθι σαυτὸν, id est, nosce teipsum: quod dictum quidam asscribunt Chiloni. Resurgens mortuus confutat.] Siquidem illi docent, hoc necessario cõsequi: mortuus est, igitur non uiuet: quod à priuatione non sit reditus ad habitũ. At Christus ea cõfutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. Crœsi.] Crœsus Lydorum rex in opulentiæ prouerbiũ abijt. Sardanapalus.] Assyriorũ rex, quauis muliere corruptior: mollicie sua nobilitatus est. Inter mulierũ radios.] Hoc loco intellige instrumenta textoria.

Demosthenis & Tullij.] Intellígit inuectiuas: sic enim appellat Cicero suas orationes habitas in Antoniũ, ad imitationẽ Olynthiacarũ, quas Demosthenes dixit in Philippũ regem Macedonum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet ijs qui obtrectabant, quod de Græcis & Hebræis literis quædam iam recepta mutasset, immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quasi sola inscitia Christianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

POST priorem epistolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perstrinxeram: ad me repente perlatum est, quosdam homũculos mihi studiose detrahere: cur aduersum autoritatem ueterum, & totius mundi opinionem, aliqua in euangelijs emendare tentauerim. Quos ego cum possem meo iure contemnere (Asino quippe lyra superflue canit) tamẽ ne nos superbiæ, ut facere solent, arguant, ita responsum habeant: non adeo me hebetis fuisse cordis, & tam crassæ rusticitatis (quam illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco sancti sint si nihil scierint) ut aliquid de dominicis uerbis, aut corrigendum putauerimus, aut non diuinitus inspiratum: sed Latinorũ codicum uitiositatem, quę ex diuersitate librorum omnium comprobatur: ad Græcam originẽ, unde & ipsi translata non denegant, uoluisse reuocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi, cœnosos riuulos bibant: & D
diligentiam qua auium syluas, & concharũ gurgites norunt, in scripturis legendis abijciant: sintq; in hac re tantum simplices, & Christi uerba existiment rusticana: in quibus per tanta iam secula, tantorum ingenia sudauerunt, ut rationem uerbi uniuscuiusq; magis opinati sint quàm expresserint. Apostolum arguant imperitiæ, qui ob multas literas insanire dicatur. Scio te cum ista legeris, rugare frontem, & libertatẽ meam rursum seminarium timere rixarum: ac meum, si fieri potest, os digito uelle comprimere: ne audeam dicere quæ alij facere non erubescunt. Rogo quid à nobis libere dictum est? Nunquid in lancibus idola cælata descripsi? Nunquid inter epulas Christianas, uirginalibus oculis baccharũ satyrorũq; cõplexus innexui: aut unquam aliquẽ amarior sermo pulsauit? Nunquid ex mendicis diuites fieri doluimus? Nunquid reprehendi hereditarias sepulturas? Vnũ miser locutus, quod uirgines sæpius deberẽt cum mulieribus esse, quàm cum masculis: totius oculos urbis offendi, cũctorum digitis notor. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, & factus sum eis in parabolã: & tu putas me aliquid deinceps locuturũ? Verũ ne Flaccus de nobis rideat: Amphora cœpit Institui, currente rota, cur urceus exit? reuertimur ad nostros bipedes asellos: & illorũ in aure buccina magis quàm cithara cõcrepamus. Illi legant, spe gaudentes, tempori seruientes. Nos legamus, spe gaudentes, domino seruientes. Illi aduersus presbyterũ accusationem omnino putent recipiendam: nos legamus, aduersus presbyterũ accusationẽ ne receperis: nisi sub duobus, aut tribus testibus: peccantes autẽ coram omnibus argue. Illis placeat humanus sermo & omni acceptione dignus: nos cum Græcis, id est, cum Apostolo, qui Græce locutus est, erremus: Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ad extremũ illi gaudeant gallicis canterijs: nos solutus uinculis & in saluatoris mysteriũ præparatus, Zachariæ asellus ille delectet: qui postquã domino terga præbuit, cœpit Esaiæ consonare uaticinio: Beatus qui seminat secus omnẽ aquam, ubi bos & asinus calcant.

TOMI SECVNDI FINIS.

Universidad de D